Grassi

N Tomo

[illegible]

VOCABVLARIVM VTRIVSQVE IVRIS,

EMENDATIVS ET AVCTIVS quàm vnquam antea,

Operâ

ALEXANDRI SCOT, IVRISCONSVLTI.

Accesserunt prætereà Obseruationes quædam Ælij Ant. Nebriss. in Accursium : Iuris ciuilis Compilatio : Legum Romanarum, quæ de Iure publico erant, Index, ex variis Auctorum lucubrationibus collectus.

LVGDVNI,

Sumptibus Iac. Cardon. & Pet. Cauellat.

M. DC. XXII.

REVERENDISSIMO
Domino D.

GVLIELMO CHISOLME,

Episcopo Vaisonensi
dignissimo,

S. P.

NVSQVAM equidem illos laude dignos arbitratus sum, Præsul ornatissime, qui morem antiquitus receptum, vt quisque ingenij lucubrationúmque suarum opera, quæ in publicum prodire velit, illis nun-

cupet, quos amet, colat, aut reuereatur, tanquàm insulsum & parùm liberalem criminentur. Cùm enim Plato tum demum rempublicam optimè habituram pronunciauit, cùm aut philosophando Princeps, aut imperando Philosophus ingenij neruos intenderit, rerumpublicarum curam gerentium auspiciis priuatorum hominum otia dicari cœperunt, partim quoniam ita nos eis plurimum debere testamur, partim etiam vt ad philosophandum hoc modo abhorrentes multorum mentes alliciantur. Eóque laudata hæc manauit consuetudo, vt cæteris etiam hominibus aliquod doctrinæ opus inscribere, amicitiæ, humanitatísque signum

gnum reputetur non ignobile. Cæterùm, vt hoc VOCABVLARIVM IVRIS VTRIVSQVE, nunc primùm opera noſtra ab infinitis, quibus antè ſcatebat, mendis vindicatum, & plus mille non infimæ notæ dictionibus auctum, tibi potiſſimùm nũcuparem, ad communem hanc amicitiæ rationem, recèns mihi natę cauſæ acceſſerunt. Cùm enim feriis hiſce Paſchalibus ſalutandi gratia apud te diuertiſſem, politior qua me amplexus es humanitas, menſéque vno apud te poſito vix ægrè tandem dimiſiſti, tam arctis officij vinculis coartaſti, vt iniuriâ me ipſe afficerem, ni pro ſumma & præſtanti tua in me liberalitate, gratæ ſaltem mentis meæ indicia

 (quod

(quod re nequeo) rependerem. Gratius autem naturæque tuæ magis cõſentaneum litterario hoc munuſculo vbinam, quæſo, gentium inueniam ? Tu enim, quem moderatrix humanarum rerum prouidentia, in altiſſimo dignitatis gradu collocatum perpetua grauiſſimorum munerum procuratione diſtrictum teneri voluit, inter tot, tam graues, tam multiplices curas, quotidie tamen aliquid temporis harum artium tractationi tribuis. Nimirum, & vnuſquiſque noſtrum naturæ ſuę, vt ait Poëta quidam, ſemina ſequitur. Et quibuſcum diu ac familiariter vixit, eorum mores & inſtituta viuendi facilè ac libenter imitatur. Tu enim

ſcilicet, qui virtutis & honeſti ſpeciem aſſiduè animo contemplaris, acerrimíſque mentis oculis contueris, eius incredibili amore inflammatus, nihil præterea admiraris, non emolumentum, non gloriam inanem, non auram popularem, non cætera, quæ cuiuis de populo contingere queant: vſque adeo vt illud, quod ex Platone Orator præclarè dictum tranſtulit, Virtutis ſpeciem oculis corporis non cerni: quòd ſi cernatur, mirabiles ſui amores excitaturam, in te comprobatum & confirmatum eſſe videatur. Parce nec cogitanti in tuas laudes, quas ipſe lubens non audis, prorumpenti. Porrò, cùm bonorum omnium humanorum honos

ſit maximum: cúmque diis immortalibus (quorum in hominum genus beneficia longè ſunt & plurima & maxima) nihil maius tribuere aut ſoleamus aut poſſimus, quàm honorem gratámque eorũ, quæ ab iis accepimus, memoriam: cùm denique, etiã ſi quæ viciſſim à nobis accipiũt, pro multitudine & magnitudine ſuorum erga nos munerũ pauca & parua eſſe intelligant, nihil maius tamen à nobis requirant, idque quod à nobis ſedulò redditur, æqui boni faciant: quemadmodum ego, cùm tuorum erga me meritorum admiratione obſtupeſcam, gratiam tibi qualemcumque poſſum referre, aut certè gratam voluntatem remetiri de-

beo: Ita te naturam in hoc tuam, quæ veram & solidam gloriam, non inanem gloriæ imaginem semper expetiuit, ducem secutum, tuorum benefactorum conscientiâ fretum, nullam præterea aliam mercedem, quàm liquidissimam & sincerissimam voluptatem, ex tua in homines benignitate natam ac profectam flagitare aut expectare, ipsaque honestate (quod facis) cõtentum esse decet. Neque enim beneficia tua fœneraris, sed ad bene merendum de hominibus natura factus, honestatem ac pulchritudinem virtutis, vnicum & verum tuę beneficẽtiæ omnísque virtutis fructum esse putas. Quod reliquum itaque, oro, hoc qualecumque mo-

numentum, pignus, ac teſtimonium gratitudinis & reuerentię erga te meæ, tibi quidem, qui intima diuini iuris penetralia ipſe calles, non neceſſariũ, adoleſcentibus tamen, qui idem ingrediuntur ſtadium, ſatis per ſe laudatum, eodem animo quo à me offertur, grato videlicet & candido, accipias & tuearis. Vale. Lugdun. Prid. Kalend. Iunij, Anno partus Virginei CIↃ.IↃXCI.

C E L^ni Tuæ dicatiſsimus

AL. SCOT.

AD

ADVERSVS INFANTES IVRISPERITOS, VERBORVM cultum non esse aspernandum.

VOCVM *proprietas, significatio ac interpretatio, quāti in ciuili prudētia sit momēti, hoc ipso manifestum est: quòd Iurisconsulti ferè simul ac edictum aliquod propositum est, mox ad verborum interpretationem properant: nec in edictis modò id obseruant, sed in cæteris quoque ferè omnibus iuris tractatibus. Hinc Labeo Antistius, teste Gellio, iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de iure publico responsitauit: cæterarúmque bonarum artium non expers fuit: & in Grammaticam sese, atque Dialecticam, litterásque antiquiores penetrauerat,*

Latina-

Latinarúmque vocum origines rationésque percalluerat: eáque præcipuè ſcientia ad enodandos pleroſque iuris laqueos vtebatur. Hinc M. Fabius Quintilianus, Romanæ togæ gloria, quem omnibus ſine controuerſia ingenijs anteponit L. Vallenſis, exactiſsimi vir iudicij, quæſtionem omnem iuris verborum proprietate, aut æqui diſputatione, aut voluntatis coniectura contineri aſſerit. Sic quodam loco Cicero, tantus ille vir, vt Romanum forum ſimilem nunquam habuerit, proprietatem ſermonis Iuriſconſultorum peculiarem eſſe affirmat. Et planè Iuriſconſulti omnes, qui inter manus verſantur, hoc eſt, hi de quorum ſcriptis excerptæ ſunt Pandectæ (ne quid de priſcis illis dicamus, quorum ad nos ſcripta non peruenerunt) nihil eſt mea ſententia, inquit Valla, quod addi adimíve poſſe videatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quàm Latinitatis atque elegantiæ, ſine qua cæca omnis doctrina eſt & illiberalis, præſertim in iure ciuili. Vt enim Quintilianus inquit, omne ius, aut in verborum interpretatione poſitum eſt, aut in æqui prauíque diſcrimine. Quod igitur leguleij iſti dicunt, prudentiam in rerum eſſe cognitione, orationis facultatem nihil ad rem pertinere, videamus qualiter conſtitui poſsit. M. Tullius libro tertio de Oratore,

de

de eloquentia loquens : Neque verò, inquit, hoc fugit sapientißimum Regem Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit (de Aristotele loquens) à quo eodem ille & agendi præcepta acciperet, & loquendi. Nunc, siue quis volet eum Philosophum, qui copiam nobis rerum orationisque tradat, per me appellet oratorem licet: siue hunc oratorem, quem ego dicam sapientiam iunctam habere eloquentiæ, Philosophum appellare malit, non impediam, dummodò hoc constet, neque infantiam eius, qui rem norit, sed eam explicare dicendo non queat: neque inscitiam eius, cui res non suppetat, verba non desint, esse laudandam. Item in Oratore perfecto, Res sic se habet, compositè & ornatè sine sententijs dicere, insania est: sententiosè autem sine verborum & ordine & modo, infantia. Et rursus alibi, Illud verius, inquit, neque quenquam in eo disertũ esse posse, quod nesciat; neque si id optimè sciat, ignarúsque sit faciendæ ac poliendæ orationis, disertè quod ipsum sciat dicere posse. Phœnix item apud Homerum, ad Achillem loquens, ita inquit, Pater tuus Peleus, cùm te primùm ex Phthia patria ad Agamemnona misit paruulum adhuc & bellicarum rerum ignarum, me tibi ideo adiunxit, vt vtroque in genere instituendum te susciperem. Censuit enim te & dicendi

præce-

præcepta accipere debere, & agendi. Vt iam manifestum sit, iungendam esse cum eloquentia rerum prudentiam, & contrà, si quis modò non aut infans, aut insanus dici velit. Proinde miramur nostri temporis Iurisperitos tam ab eloquentia alienos, in quibus vel peculiare esse debuerat, disertè atque ornatè dicere: vt qui in maxima reipublicæ luce versantur, atque omnium oculis: qui se consultos, prudentes, peritos denique iuris dici volunt, dignósque solos omnium litteratorum hominum existimant: qui rerum humanarum diuinarúmque arbitrium disceptationémque habeant: quíque viros principes, & supra humanum fastigium euectos, soluere & illigare legibus interpretationibus suis possint. Non me fugit quid Lactantius libro quinto sextóque de eloquentia disputauerit, vir ipse loquendo lautissimus: sed nos de Latinitate, & elegantia, & sermonis puritate loquimur, ne scilicet illotis manibus (quod Caius Iurisconsultus vetat) diuinarum humanarúmque rerum scientiam aggrediantur, sed Latinitatis modò ac proprietatis verborum notitia instructi; non de diserta illa & oratoria eloquentia, quæ iuris studiosis nostro sæculo necessaria non est, tametsi olim vt quisque iuris erat peritissimus, ita etiam in dicendo præstantissimus. Sed nũc, proh pudor, nullam isti verborum rationem habendam autumant,

dum

dum sensus assequantur: sanguinem scilicet legum, non autem (vt eorum verbis vtar) atramentũ: non florem, sed frugem scientiæ consectandam arbitrantur. Atque hæc ita dicunt, quasi aut verba, rerum imagines esse nesciant, & sensuum inuolucra, quæ quàm maximè effingi congruenter & accommodatè rebus debent, aut quasi Bartolus & Baldus, & reliqui eiusdem ordinis, quos isti verborum contemptores pro numinibus colunt, & quorum scripta inter sacrorum vatum oracula in lararijs habent, verba non ipsi appendere quasi ad Critolai libram soleant. Vt enim ille quadam solertia in altera libræ sua lance animi bona imponens, in altera corporis & externa, multum admodum propendere illam animi lancem deprehendebat: sic isti Iurisperiti vnumquodque verbũ, atque adeò syllabam, in quibus commodum sit locis ad constituenda sua dogmata, ponderanda solerter admonentes, verborum vires excutere se, & scrupulari etiam differentia æstimare credi volunt. Quos se sibi imitandos isti (id quod fatentur) proposuerunt, nisi manifestè cum ratione insanire velint, sibíque pugnare, verba quoque ipsi curent necessum est, non sensum modò: quandoquidem ex verbis sensus dependent. In hoc enim comparatæ sunt voces, vt id, ad quod sunt instituta & audientibus & legentibus insinuent: alioqui frustratoria

ſtratoria eſſet verborum inſtitutio, ſi non ſuo munere fungantur, ſed vel audientis vel legentis arbitrio deſeruiant. Fruſtranei eſſent tituli illi integri de Verborum ſignificatione, non in iure modò ciuili, ſed etiam pontificio. Sed age, viuant iſti ſuo more, & iniquiſsima tyrannide venerandam illam priſcam maieſtatem legum conculcent, opprimant, euertant: nos quod inſtitutum eſt noſtrum perſequamur, recti fiducia ſubnixi. Nec enim debet ob hoc à virtute quis deſiſtere, quòd paucior ſit numerus eorum, qui rectè viuũt: ſed eò magis ad probitatem contendere. Hæc habui quæ huic Lexico præponerem, poſcente loco, quo peruicaciam eorum refellerem, qui ſe verborum contemptores ex profeſſo iactitant, ne quis verborum proprietatem ac ſignificationem, quæ eſt huius libelli materia, negligendam, ab illis falsò perſuaſus credat. Vale, Lector candidiſsime, & noſtram diligentiam his quoque minutiis benigno fauore proſequere.

PROOE

PROOEMIVM VOCABVLARII VTRIVSQVE IVRIS.

QVONIAM *iuri operam daturum priùs nosse oportet, vnde nomen iuris descendat, ff. de iustitia & iure. l.j.in princ. & (vt ait Philosophus primo Elēchorum) qui virtutes vocabulorum ignorant, de facili paralogizantur, id est, decipiuntur. Nisi enim nomen rei scieris, cognitio rerum perit, secundùm Isid. Turpe etiam videtur Patricio, & nobili viro, & causas oranti, ius, in quo versatur, ignorare. ff. de orig. iur. l.ij. §. Seruius autē Sulpitius. & de Hæret. cùm ex iniuncto. xxxviij. dist. sedulo. Ex quibus omnibus habetur, quòd nemo debet ignorare scientiam, in qua versatur. Quòd attendens legislator Vlpianus dicit, Bene est, priusquàm ad verborum interpretationem perueniamus, pauca de*

ipsius significatione tituli referre. ff. si certum petatur. l. j. Idcirco quorundam terminorum, qui in iure vtroque maximè frequentantur, necessarium fore duxi descriptiones & significationes clariùs exponere, tam ex summis Azo. & Goff. quàm aliunde collectorum, propter iuuenes maximè iuris vtriusque candidatos. Et hoc breui & alphabetico ordine (vt eò meliùs memoriæ commendentur, & citiùs inueniantur) perstringendo etiam cum allegationibus in locis suis: vt in iure modicum perfecti per ignota minimè procedentes, his cognitis principiis, & terminorum significationibus, accessum faciliorē habeant ad vtriusque iuris notitiam, quia omnium habere memoriam, & in nullo penitus peccare, potiùs est diuinitatis, quàm mortalitatis. C. de Veter. iur. enucl. l. ij. §. si quid autem. ver. quia omnium. Et notat Bern. de Rescript. cap. cùm adeò. in glos. j. de confirm. vtil. vel inutil. c. porrecta. in gloss. ij. Ideoque, si lectori aliqua vocabula occurrerint, quorum expositio hîc non inueniatur, de hoc non miretur, quia nec omnium memoria potuit occurrere.

Voca

VOCABVLARIVM utriusque Iuris.

De littera A.

A Littera salutaris à Cicerone in ea pro Milone, quòd,vt scribit Asconius, si videbatur iudicibus bona causa, absoluebant reum:notámque absolutionis, A litteram in tabella, quam à Prætore accipiebant, scribebant. Cicero: [quod nisi vidisset posse absolui eum qui fateretur, cùm videret non fateri, neque quæri vnquam iussisset, nec vobis tam salutarem hanc in iudicando litteram, quàm illam tristem dedisset.] Eadem nota fuit in suffragiis & comitiis legum, qua se ciues repudiare rogationem significabant. Nam duæ dari tabulæ solebant, quarum in altera V. R. id est,vti rogas, scriptum erat:in altera A, id est, Antiquo, antiqua sequor,noua non placent:est enim,vt Festus primo libro scribit, Antiquare, in morem pristinum reducere.Hotom.

A Certo hærede legare: certo hæredi vt legatum aliquod præstet, mandare, sic, vt ab illo debeatur solo. Cicero in Topicis, [Si paterfamilias vxori ancillarum vsumfructum legauit à filio, neque à secundo hærede legauit, mortuo filio mulier vsum fructum non amittet.] Idem pro Cluentio: Itaque ei testamento legat grandem pecuniam à filio,si quis natus esset ab secundo herede nihil legat.Marcellus, l.6. ff.de Auro & argento: [Seiā ab hærede P. Mæuio ita legauit.] Iulianus l.quæsitum. 91. ff. de legat. & fid. 2. [Si filiusfamilias qui filium habebat, hæres institutus fuisset, an ab eo filio eius legari posset? Respondi cùm possit à filio patri legari] &c. Item: Si mihi seruus à te hærede legatus fuerit. [Neratius leg. à Titio 64. de Furt.] A Titio hærede homo Seio legatus, ante aditam hæreditatem Titio furtum fecit.Hotoman.

A Dvvmviro, pro Imperio, vel permissu Duumuiri,Vlpianus l.si quis. 52. §. 6. ff. de Furt. [Si fugitiuum meum quis quasi suum à Duumuiro, vel ab aliis qui potestatem habent, de carcere vel custodia dimitteret, an is furti teneretur?] In vulgatis libris,Dimitteret,accipere t: vt sit,potestatem dimittere:quod mihi non probatur. Nam ita hoc dictum est, vt alibi ab aliquo se liberare. Idem Hotoman.

A LIBERIS, pro quandiu liberos habebit. Terentius, l. sed si, 62. §.2. ff. de Condit.& demonstrat. [Cùm vir vxori, si à liberis non nupserit, in annos singulos aliquid legauit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatum capere. Quòd si ita scriptum esset, Si à liberis impuberibus non nupserit, legem locum non habere: quia magis cura liberorum, quàm viduitas iniũgeretur:] id est, Quandiu liberi erunt impuberes. Papinianus l. cùm tale 72. ff. eod. cùm tale legatum relictum esset Titiæ, si à liberis non decesserit: Similiter Paulus libro Sententiarum II. cap. xxix. [Potior quis esse debet, inquit, non solùm à gradu generis, sed & à substantia rei familiaris.] Similiter in Cluentiana Cicero dixit: [non modò dicendi à reo, sed ne surgendi quidem potestas erat: id est, pro reo.

A SE prædia nulla venundari, vetustè Imperatores dixerunt, in l. 1. C. Debitor. vendit. pig. pro A sua familia nulla sua prædia. [Scriptura, inquiunt, testamenti complexus est debitor, nulla à se prædia venundari] id est, Cauit ne vlla sua prædia vendantur. Accurs. autem A SE, id est, ab ipso creditore, quod absurdum est. Hotom.

A. T. M. D.O. Aio te mihi dare oportere: vt Valerius Probus testatur: quæ personalis actionis fuit formula, quia persona rei nominatim in agendo notabatur: & stricti iudicij, quia simpliciter, ait Cicero. Asperè & directò oportere, de certa definitáque summa dicebatur. Aio verò antiqui pro affirmo & contendo dicebant, auctore Nonio: Vnde Aientia Cicero appellat quæ Græci forensi & litigioso verbo κατηγορικά. Hotoman.

A TITIO persoluere, de Titij nummis persoluere. Cicero ad Attic. lib. v. & pro Plancio. Plautus Menæchm. [Da sodes à te, postea reddidero tibi. Mem. Imo da abs te.] Interdum tamen ab aliquo solui dicitur, cùm exacta à debitore pecunia numeratur. Vt Epistol. ad Attic. viij. [Quintus laborat vt tibi quod debet ab Egnatio soluat,] id est, exactam ab Egnatio debitore suo. Hinc natæ illæ sunt prætorum formulę, ab aliquo possidere, pro, alicuius certi hominis possessionem obtinere. Prætor, l. 1. Vti possid. Ab aliquo vti re quapiam, qui illi præcise rei suæ vsum ademit, eumque quoquo modo retinet. Prætor, l. 1. ff. de Itin. actúque priu. Ab aliquo aquam ducere, id est, ex illius qui præcisè nominatur fundo deductam habere. Prætor in l. 1. ff. de Aqua quot. Ab aliquo absolui, vide vocem [Absolui.]

A QVANDO facit separationē, & quando includit, & quando excludit, not. Io. Andr. de præb. c. statutum li. vj. & Archi. de Elect. cap. j. eodem lib. Et à, & ab, in simili not. Archidiac. xxxj. distin. aliter. Et de à, in cap. prout de dolo & contu. Et etiam à, & ab denotat separationē. C. de nupt. l. à Caligato. & ibi per Cy. in gl. iij. l. ordinata. ff. de Liber. cau. & ff. de duob. re. l. si ex duobus. vbi textus cum glo. ff. de actio. emp. l. iij. §. fin. Item A, vel AB, est dictio significatiua primi termini à quo, sicut dictio [vsque] termini ad quem. Hic autem terminus à quo, significat exclusiuè vel inclusiuè. de quo Bart. in l. patronum,

nus.ff.de leg.iij.Vnde A, vel Ab, significat exclusiuè dicendo in statuto, A pulsu campanæ, de sero nullus vadat per vicos sub pœna tali.Nam hoc statutum intelligitur pulsata campana. Ideo si quis vadat quando pulsatur, non incidit in pœnam: inclusiuè significat, ibi, A pulsu campanæ, de mane quisque potest domum exire, quia statuens sic videtur intellexisse, &c.Et vide pleniùs de istis dictionibus per Ioannem de Ferra. in sua practica in forma capituli, quando testes producuntur ad æternam rei memoriam. Adde hic quòd aliquando hæc præpositio à, ponitur pro fine: vt l.j. ff. de Legatis iij.§.hi quibus.& ibi gloss. super versi. Apolides. & gloss. in l. quidam decedens.in princip.super verbo, [alogistas.] de Administr. tuto. & de Ædil. edict.l.si quis sit fugitiuus. § apud Labeonem. super verbo asylum.Aliquando ponitur causatiuè,xxvij. quæstione ij.coniuges.&cano.coniunx.& c. sic.§.ex his.Aliquando pro [ex.] vt ff. de Acquirendo rerum dominio.l. adeò. §. quod si ex vno. & xvj.quæstio.iij. post quingentos. §. item si de rebus.& can.si sacerdotes. Aliquando ponitur pro [per,] C. ad legem Fab. de Plag.lege prima: ibi, [à quo,]id est,per quem.& l.seruo legato.§. primo, ff.de Legatis j. Aliquando subauditur à iure,vt ff.de Re militari. l.milites. ibi,[militia,] id est, à militia. & de Negotiis gestis.l.liberto.§.litem. ibi,[sententia,]id est, à sententia,

De istis dictionibus A, vel A,B, an includant vel excludant, vide Bartol. in l. patronus. §. j. in fin. ff. de Legatis iij. & an separationem denotent, Bartol. in l. meminisse. de Officio procon. & in l.si ex duobus.de Duo. reis.ff.

Adde, quòd præpositio A, exponitur aliquando pro post. l. ij, §.quod ad magistratus. de Orig. iur.

De A, ante B.

Ab aliquando ponitur pro [contra,] vt l.commissa.ff. de Publica.ibi,[Ab heredibus.]id est, cōtta hæredes:ibi est AD. non AB. Aliquando ponitur pro OB. C. Si quis Impera. male. l.j.ibi, [ab iniuria,] id est,ob iniuriam.Aliquando pro [Per] Extrà. de Appo.A. ab eo, qui libro sexto. Et differunt A,& AB, vt his versib, continetur,

Quod facit A, facit AB: sed in hoc differre videntur,
AB cum vocali, reliquis vult A sociari.

de Ab no.ff.de Aqua quoti.& æsti. l.j. §. æstatem. & Cod. de temp, appellat.l.final. in princip. & lv. distinct. c. qui partem.& lxxvij. distinct. in veteri xxxv. q. vj. ab isto.xxxvij.distinct.à quibusdam. & per Archidia. xxxj. distinct. aliter.

Ab, aliquando denotat separationem: vt est gloss.expressa in cap. statutum.de præben. in vj. gloss. in l. si ex duobus. in verbo [ab altero.]ff. de Duob. reis. & iu l. iij.§.fin. in verbo [à Btundusio.] ff.de Actio.empt.& vend.Bald.& Alexander de Imol. in l. prima, ff. Si quis cautio. Ioan. de Imol. & Domin. in capitul. frequens. suprà gloss. in vers. xv. [arctatur tempus.] de Restit. spol. libro sexto, cum concor. ibidem positis.

INTERDVM ponit pro [post] gloss. in l. neminem. C. de decurio. Quandoque pro [sine,] veluti cùm dicitur ABRE, id est, sine causa l. si quis ad finem. C. de Furt.

ABACES erant repositoria vasorum pretiosorum. l. hæres. §. penultim. de leg. iij. Alciat. tamen libr. Parer. iiij. capitul. ij. legit bases.

ABAX, is, [siue abacus abaci,] tabula est, in qua escaria, & potoria vasa collocantur, quæ sunt mensæ ministerio parata. Iuuen.

Lectus erat Codro Procula minor, vrceoli sex,

Ornamentum abaci. Ausonius,

Fictilibus fama est cœnasse Agathoclea regem,

Atque abacos Samio sæpe onerasse luto.

Cicero v. Tusculan. quæstione [Abacos complures ornauit auro & argento cælato.] Idem in Verrē: [Abaci vasa omnia vt exposita fuerant sustulit.] Sed [abacus] ab eo quod est ἄβαχος Græcè, est inclinatum, quod teste Priscia. lib. vij. de octo partibus orationis, penultimam genitiui breuiauit, quod significat præterea vasa quædam viliora, in quibus pretiosiora reponuntur, [ataifor] Pœni vocant, de quibus Iauolenus Iurisconsultus li. xxxij. Dig. qui est de Legatis tertius l. hæres. §. pen. [Cui Corinthia, inquit, vasa legata essent, abaces huic quoque eorum vasorum collocandorum causa paratas deberi Trebatius respōdit. Pro quo in codicibus recentioribus mendosè [baces,] a littera dispuncta legitur. Accursius non ratione aliqua, sed verisimilitudine ductus, capsulas esse interpretatur baces. Quod, cùm sit nihili verbum interpretamentum quoque erit inane. Philippus Beroaldus quodam in loco suarum commentationum, baseis legit vocem vulgi sequutus. Sed de hoc lege verbum, [Corinthia vasa.] Nebr.

ABACTOR secundùm Isid. lib. x. etymon. est fur iumētorum vel pecudum, quem vulgò vocamus abigeum. Nam abigeus est qui crimen abigeatus commitrit. & propriè ille qui pecora alicuius à pascuis & armentis subducit, abigendi studio, hanc artem exercens, vt per aliquod signum, quod facit, ipsa animalia fugiāt, separentur & dispergantur, & ea sic recipiat. s. cum panno rubeo: vel alias oues quasdam ad nemora fugando, vt alius accipiat, & deprædetur. Et est abigeatus crimen capitale, C. de abigeis. l. vnica. Et maximus orator apud Græcos Demosthenes differentiam ponit inter furem, & abigeum dicens quòd ille, qui vnam solam pecudem surripit, fur est, & vt fur coërcebitur: sed qui totum gregem subtrahit, abigeus est, & crimine abigeatus tenebitur. Et sine inscriptione recipitur huiusmodi criminis accusatio, vt d. l. vnica, C. de abigeis.

ABACTORES ab oratoribus & historicis appellantur, quos Iurisconsulti vocant abigeos. Dictum vtrunque nomen à verbo [abigo, is,] quod inter alios sensus significat etiam à grege siue armento pecudem furto subducere: hinc abactores & abigei dicti huiusmodi fures. Quod genus hominū in Hispauia maximè innenitur, dicente Virgil. in 3. Geor.

Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.

Quod Seruius interpr. abactores, & subdit: [nã omnes ferè Hispani, qui iidem sunt & Iberi, acerrimi abactores sunt.] Apuleius 7. de asino aureo: [Abactorem indubitatum cruentúmque percussorem criminantes.] Ambr. in sermone de hostibus carnalibus nõ metuendis, [Armenta diripiet: istud damnum abactorem tolerando iam didicit.] Sed quemadmodum diximus, à Iurisconsultis potiùs abigei dicuntur, de quibus titul. est lib. xlvij. Dig. In cuius prima lege Vlp. his verbis scribit: [Abigej propriè ij habentur, qui pecora ex pascuis vel armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, abigendi studium quasi artem exercêt, oues de gregibus, vel boues de armentis abducentes: [Cæterùm si quis oues aberrantes aut alias quadrupedes abduxerit, non erit reus crimine abigeatus, sed potiùs furti. Est enim abigeatus ipsum abigei crimen, quod in Hispania grauiùs quàm alibi gentium debere puniri Hadrianus Cæsar proconsuli Beticæ rescripsit: [Abigei, inquit, cùm durissimè, non vbique, sed vbicunque frequentius est id genus maleficij. l. 1. ff. de Abig. Atqui diximus ex auctoritate Virgilij & Seruij Hispanos maximè hoc crimine laborare. Neb.

Abalienare, vetus verbum est ciuilis iuris, hoc est, ciuium Romanor. proprium, peregrinis hominibus non ita commune: quo perfecta rei alicuius alienatio significabatur. Itaque Vlpia. l. Abalienatum 67. ff. de Verb. signific. [Abalienatum, inquit, non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet: venditum tamen certè dicitur.] Abalienatio verò est, eius rei quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt: vt scribit Cicero in Top. Quo ex loco tria notanda & obseruanda sunt: primum, cùm sex sint acquirendarum rerum modi, quos Vlpianus in Institutiunculis enumerat, Emancipatio, traditio, vsucapio, in iure cessio, adiudicatio, lex: duos tantùm solos esse, quibus res à dominio nostro in alienum traducantur, mancipationem scilicet, & in iure cessionem. Quod tamen Paulus, homo Græcus, litigiosus, natura controuersus, & hostis antiquus, Iurisconsultis additus, suo more cauillatur: in l. abalienationis. 28. ff. de Verbor. signific. [abalienationis verbum, inquit, etiam vsucapionem continet: vix est enim vt non videatur alienare, qui patitur vsucapi.] Quasi verò quis sciens prudens rem suam vsucapi patiatur: aut si fortè quis eo animo sit, res ex maiore parte iudicandæ non sint: aut si iudicandæ non sint, qui patitur vsucapi, non pro derelicto rem suã haberet, ac proinde alienare non dicatur, quia verbum hoc certam & alienantis, & eius in quem alienatio fit, personã complectatur. l. in omnibus. ij. ff. de Oblig. & action. Tametsi vsucapionem tertium esse modum, quo res perfectè abalienantur, constet ex eodem Vlpiano cap. 1. & xix. Secundò, ex hac definitione intelligitur, abalienationem earum tantùm rerum dici, quæ mancipi sunt: non etiam earum quæ sunt nec mancipi. Sed cùm Vlpianus

in Institiunculis traditionem dicat propriam esse rerum nec mancipi, quid est quod Cicero ait, Abalienationem traditione fieri? Subdifficilis nodus hic videtur, quem tamen explicare conabimur: Nam Cicero non simpliciter traditionem dixit, sed traditionem nexu: quo verbo mancipationem significari Boëtius, non apertè ille quidem, ac nominatim, sed tamen ita significat, vt satis intelligatur. Cùm enim nexus formulam, ritúmque ex Caio I.C. describit, indicat nexum ad mancipationem pertinere. Ex quo intelligitur, Abalienationem mancipatione & in iure cessione fieri: traditione autem nuda, hoc est, sine nexu & libra, fieri non potuisse. Postremò ex eo loco constat, Abalienationem propriam ciuium Rom. fuisse, non etiam peregrinorum.

ABAMITA, est soror abaui. ff. de Grad. l. Iurisconf. §. auunculus.

ABARSACORAS lib. 8. C. tit. 41. l. 13. vide Barsacoras.

ABAVIA, est mater proaui vel proauiæ. ff. de Grad. l. Iurisconsultus. §. quarto gradu.

ABAVVNCVLVS, est frater abauiæ secundùm Isidorum. l. 3. ff. de Grad.

ABAVVS est pater proaui vel proauiæ. Abauus, inquit Festus, dicitur qui abest ab auo, & est auus aui. Hinc quartus pater à Virgilio nominatur, Æneid. 10.

Ille tamen nostra deducit origine nomen:

Pilumnúsque illi quartus pater. Hot.

ABBAS ante benedictionem appellatur abbas: secùs in Episcopo. Ita Felin. in c. ea te. de Rescript. col. v. vers. iij. [restringitur] & ibi quæ sit differentia inter Episcopum & Abbatem, vide ibidem Felin.

ABBAS habet dignitatem, cap. vt Apostolicæ. de Priuileg. in vj. & in Clement. & si principalis. de Rescript. & ibidem Car. j. quæst. imò Abbas omnibus prælatis post Episcopum debet præferri. de quo per Fel. in d. c. meminimus. de accus.

ABBATISSA habet dignitatem. cap. indemnitatibus. de Elect. in vj. in §. verum. & l. generali. C. de sacros. eccles. Domi. de sancto Gemi. in cap. indemnitatibus. Felin. in C. meminimus. de accus. vers. [vlterius quæro.]

ABBREVIATVRA dicitur, instrumentum notarij non extensum. Bar. l. chirographis. in princ. in ij. not. ff. de admin. tut.

ABDICARE, inquit Nonius, est familia abiicere: sumptum autem à Græcis videtur, qui patrem ἀπῳ-πεῖν, filium autem ἀποκηρύττειν, dicebant: Itaque Quintilianus lib. 3. c. 6. interpretatur Abdicatum, qui à familia patris alienatus est, quod per præconem fieri solitum Græca illa Platonis locutio lib. xj. de legibus satis indicat.

ABDICARE se magistratu, est ante tempus magistratum deponere. Pompon. l. 2. §. 13. ff. de Orig. Iur. Papinian. l. penult. ff. de Offic. præs. hoc Greci ἀφίςασθαι τῆς ἀρχῆς dicunt. Plato lib. xj. de legib. Moris enim erat, vt quibus imperium certa de causa abrogandum erat, ij dignitati & existimationi suæ consulentes, per se, & quasi sua sponte, magistratum deponerent, seséque priuatos redderent.

ABDICARE, decreto recusare ac denegare, Pomp. l. 2. §. 13. ff. de Ori.

Orig. Iur. Abdicandi verbo pro ablegare ſcriptores Latini vtuntur. Suetonius in Agrippa. Abdicare pro exhæredare, Cicero in Oratore.

ABDICARE, in ſolidum dare, lib. 5. C. tit. 22.

ABDICATVS quis libr. 8. C. tit. 47. l. 6.

ABDICATIO quid ſit, vide l. ij. §. & cùm placuiſſet. ff. de Orig. iur. in l. liber homo. de Statu hom. & l. pen. de Offic. præſid. & l. abdicato. C. de Pat. pro.

ABDICATIONVM formæ ſunt duæ: altera criminis perfecti, vt ſi abdicetur raptor, adulter: Altera imperfecti, veluti adhuc in conditione poſiti, quales ſunt, in quibus abdicatur filius, qui non pareat patri: quæ abdicatio apud magiſtratum fieri ſolita.

ABDITAS, id eſt, abſconſas. l. vnic. C. de Theſaur. lib. x.

ABDVCI, eſt à veritate ſeparari. Item not. quòd Abduxiſſe non ſolùm is dicitur, qui per vim abduxit, ſed etiam qui perſuaſit alicui vt ab alio diſcederet. l. itẽ apud. §. abduxiſſe. de Iniur.

ABDVCI mulier dicitur à marito, cùm diuortium fit. Donat. in illud Terentij in Hecyra,

Et filiam abduxit ſuam.

Sic VIRGIL.

Et gremiis abducere pactas.

ABDVCERE furto. lib. 6. C. tit. 2. l. 10. Plagio eo. Abduxiſſe. ff. lib. 47. tit. 10. l. 15. §. 20. Abducendi poteſtas lib. 4. C. tit. 56. l. 1. Hot.

ABEAT ſine h, id eſt, recedat. ff. de In diem addic. l. j.

ABESSE quandóque dicitur qui in iure non eſt, vt l. iiij. §. abeſſe. ff. de Dam. infec. Quandóque qui à tribunali abeſt. l. non tantùm. §. Senatuſconſ. de fideicomm. lib. aliis quoque modis quis abeſſe intelligitur, vt inf. in ver. [abſẽs.]

ABESSE non dicitur res, quæ caſualiter abeſt. Bar. in l. quæſitum. §. fin. ff. de leg. iij. & qui commodi cauſa, ac dolo malo abeſt, pro præſente numeratur. l. 4. §. 5. ff. Ex quibus cauſis maior. Et abeſſe quoque interdum dicitur, qui adeſt. Nam miles qui Romæ militat reipublic. cauſa, pro abſente numeratur. l. milites. ff. de quibus cauſis maior, & furioſus abſentis habetur loco. l. 2. §. 2. ff. de Iure Codicil. & tutor, qui dum pupillus contrahit, præſens eſt, ſed quid agatur non attendit, abeſſe dicitur. l. non multum. ff. de Auctor. tut.

ABESSE cauſa reipublicæ dicitur quis quamdiu durat officium, & finito officio quandiu redire potuerit ſecundùm qualitatem ſuæ perſonæ, ſcilicet à die receſſus vſque ad reditum, ſi ob commodum ſuum non abfuit. Bart. l. abeſſe. ff. Quib. ex cauſ. maior.

ABESSE reipubl. cauſa qui non videantur, libr. 4. tit. 6. l. 5. §. 1. l. 6. 33. §. 1. l. 44. 37. 38. §. 1. in fin. lib. 42. & qui videantur, l. 7. 32. 33. in princ. & §. 2. l. 35. 36. 38. & 45.

ABESSE arbitrio voluntatis ſuæ, C. 7. t. 43. l. 10. Ex iuſta, l. 40. t. 5. l. 28. §. 3. l. 26. §. 1. l. 5. §. 5. longè, C. 6. tit. 60. l. 8. §. 3. Mala conſcientia, C. 3. tit. 1. l. 15. Metus cauſa, lib. 4. t. 6. l. 3. Reip. cauſa, ff. 26. tit. 2. l. 30. ff. 49. tit. 16. leg. 1. libr. 50. tit. 7. l. 14. abeſſe voluntariè, C. 7. tit. 35. lib. 8. Hotoman.

ABIECTA perſona quæ dicatur, vide C. lib. 5. tit. 5. l. 7. Pudicitia, C. 8. tit. 56. l. 7. abiectus homo, C. lib. 9. tit. 4. l. 4.

ABHINC aliquando ponitur temporaliter, & reſpicit futurum tẽpus, vt abhinc, id eſt, ab hoc tempore

pore in antea. C. de Sacrosanct. eccles.l.placet.

Ab hoc, id est, posthac. ff. de Orig. iur.l.ij.§.& cùm placuisset.

Abhorrere aliquando ponitur pro differre.l.si tibi areæ.§.sed si puerum.de Præscr. verb.

Abigeatus crimen quod abigendo committitur, l. 2. ff. eod. l. 5. §. qui desertionis. ff. de re militari.

Abigei, inquit Vlpianus, propriè hi habentur, qui pecora ex pascuis, vel ex armentis subtrahũt, & quodammodo deprædantur, & abigendi studium tanquàm artem exercent, eqnos de gregibus, vel boues de armentis abducentes. l. 1.§.1. ff. de Abigeis. [vide Abactor.]

Abigere, est à se expellere, vel crimen abigeatus exercere.

Abigere partum, est abortionem eiicere. l. Cicero. de Pœn. Vlpi.l. si mulierem. 8. ff. de Sicar. Vsurpatur etiam simpliciter à Marciano, l.4. ff. de extraord.criminib.[Eam quæ data opera abegit, à Præside in exilium dandam.] Hinc,

Abactus venter dicitur à Paulo lib.4.Sent.c.9. pro fœtu venenis & medicamentis eiecto. [Abortus, inquit, vel abactus venter, partum efficere non videtur.]

Abiicere est spernere, vt in Auth. quib.mod.natur. effic. legit.§. fit igitur.

Abire in creditum, non omnino idem quod credere, sed tantùm eas res credere, quæ accipientis fiunt, hoc est, quæ functionem non in specie, sed in genere recipiunt, veluti pecuniam, frumentum, oleum, ff. libr.14.tit.4. l.5.§.6.de Tribur.action. & tit.6. l.3.§.3. Abire rem longè, ff.42. tit. 1.l.15.§.7.

Ab intestato, id est, sine testamento. Inst. de hæred.quæ ab intest. defer. in rubr. & in nigro.

Abiudicare & [adiudicare] differunt. Nam abiudicare idem est quod remouere & abdicare, adiudicare autem idem est quod applicare: facit text.& ibi not. in c. cùm venerabilis. in vers. quia verò: ibi, [eidem episcopo adiudicauimus.] de Excepr.& in cap. auditis. in ver. adiudicantes. de præscr. & c. cùm causa, in vers. [adiudicare curauit.] de Re iud.

Abiudicatio propriè habet locum in his, quæ habent causam mixtam, id est, in communibus iudiciis.l.si quis fundum. §. officio.ff. Communi diui. & l. sed & si res. in princip.ff. de Publicia. Aliquando exponitur adiudicare, id est, iudicare ad se spectare. vide Ioan. Mo.Archi. & doct. in cap. Abbate sanè.in princip.& ibi Domi. de sancto Gemi. in versic. [Nota quòd præcedit conclusio, cum seq.vers.de Repub.iudic.lib. vj.] Quandóque ponitur pro confirmare, vt in c. vt quis duas. in fin.de electjon.libr.vj.& vide Alberic. de Rosa. in suo diction. in vers.[adiudicatio.]

Abiurare, est, vt Seruius Æneid. 8. scribit, rem creditam periurio negare. Cicero tamen primo ad Atticum, Abiurare dixit, pro sponsionem factam iureiurando negare.

Ablatiuus casus aliquando resoluitur in accusatiuum & præpositionem [propter,] vt mandaro, id est, propter. ff. Mand. l. si Mandato.§.fi.& l.cotem ferro. §. eam rem. de Pub. Aliquando in accusatiuum & præpositionem In, vt quiere, id est, in quiete. C. de Primicer.l.j. li.xij. Item ablatiui absoluti in cõtractibus non dispo

disponunt, sed resoluuntur in conditionem. patet, quia agi non potest. ita not. Bartolus & Bald. in l. prima. C. Quando li. ab emp. discedere. facit l. euictis agris. ff. de Vsur. l. euicta re. de Euicto. l. acceptis. ad legem Falcidiam, Itē in vltimis voluntatibus, l. à testatore. vbi Bartolus & alij, ff. de Conditio. & demonstrationibus. nisi verba referantur ad eum quē testator potest grauare, lege fideicommissa. §. cùm esset. vbi plenius Bartol. ff. de Legatis iij. & ibi latè per Iasonem. Item adde quòd aliquando ablatiui absoluti nihil important, vt est text. in l. ij. §. planè & si posthumis. in versiculo [sed si extraneum] iūcta glo. in verbo [filio præcedente.] de Vul. & pupil. & l. adoptare. ff. de Adoptionibus. Item adde, quòd ablatiui absoluti faciūt conditionem expressam: secundùm Bartol. in l. j. in vlt. col. ff. de Conditio. & demonstratio.

Abmatertera est soror abauiæ. Institut. de Gradib. §. sexto gradu.

Abnepos est filius nepotis.

Abneptis est filia pronepotis, vel proneptis. l. 10. §. 8. de Gradib.

Abnoctare significat per totam noctem abesse. l. illud. de Offic. præsid.

Abnoctare, est extra vrbem noctem traducere. Marcianus l. illud. 15. ff. de Offic. præsid.

Abnutare, est sæpè abnuere, Festus lib. 1.

Abnutivum, dissensio, voluntas contraria, sed sine actione ad expediendum exprompta. Paul. l. 83. ff. de verb. oblig.

Abolere quid ad S.C. Turpil. l. 1. §. 10. lib. 48. ff. t. 16.

Abolitio est accusationis institutæ peremptio, vel absolutio, qua quis nomen alicuius accusauit, cùm, omni inscriptione iā facta in totum aboletur, remissa necessitate accusandi, & debet impetrari à principe, vel iudice, ab illo scilicet qui aliquam accusationem instituerat, & in ea se inscripserat: talis enim citra infamiam desistere non potest nisi absolutionem impetrauerit: sed quando talis impetrat quòd desistat, & quòd illud quod per accusationem inchoatum erat, deleatur, ritè fit. Est autem duplex abolitio, scilicet generalis & specialis. De generali habetur C. de Abolit. genera. l. vlt. & ff. ad Turp. & de abol. l. abolitio. Et per hanc eximitur reus, quòd non incidit in Turpillianū si nō deserat accusatum. ff. de Abol. cri. l. si interueniente. Et si infra triginta dies post abolitionem generalem causa proposita non potest probari, ad eam redire non potest. C. de abolitio. generali l. prima.

Abominari, est omen auersari. Cicero, quod omen Deus auertat. Scæuola l. Lucius. 85. ff. de hæred. insti. & l. Lucius 88. §. filiam, de lega. 2.

Abominatio appellatur seruitus idolorum secundùm Hieronym. in homilia. Largiùs tamen sumitur in communi vsu loquēdi, pro qualibet re turpi & abominabili. Vnde dicitur abominatione populi. extrà, de Cleri. ægrot. c. tua nos. Vel abominatio est Deo eleemosyna facta de rapina, simōnia, vel vsura. j. q. j. non est putanda. xiiij. quæst. v. scriptum est.

Abominationem etiam rectè appellabimus quam dicimus excommunicationem, & eū abominatum qui est excōmunicatus.

catus. Sic enim plerumque eum appellat Alciatus noster.

ABORTIVVS est, puer vel alter fœtus ante præfinitum tempus natus, & ideò sic dicitur, quòd non oriatur sed aboriatur, & excidatur secundùm Isidorum lib. decimo Etymol. quid Abortio, ff. lib. 48. tit. 19. l. 38. §. 5. & Abortus C. lib. 6. tit. 29. l. 2.

ABPATRVVS est frater abaui. vt Institut. de Grad. cog. §. sexto gradu.

ABRE, id est, sine causa, vt habetur in l. si quis seruo alieno. C. de fur. & l. consentaneum. C. quomodo & quando iud.

ABROGARE legi idẽ est quod tollere siue antiquare, quia à magistratu qui eam potestatem habet, populo interrogato, an velit iubeátque eam legem tolli, illo annuente, antiquatur tollitúrque: quemadmodum eodem populo interrogato fuerat promulgata. vnde & lex plerunque dicitur, Rogatio. Cicer. lib. 2. de legibus: [Eas, inquit tu leges rogabis quæ nunquam abrogentur] Liuius lib. 22. [Plebiscitum primus ego antiquo abrogóque.] Est itaque abrogare legem, idem prope quod derogare. Iurisconsultus tamen de Verborum significatione, l. derogatur. inter vtrumque verbum nonnihil distare facit: [Derogatur, inquit, legi cùm pars detrahitur: abrogatur, cùm prorsus tollitur.] Adde tu, quòd abrogatur legi cùm prioris legis infirmandæ causa promulgatur altera. Sermonis Latini ignari vulgari voce decepti, pro eo quod esse debet abrogare siue derogare legem ipsi reuocare dicunt, cùm sit reuocare, vt auctor est Varro de lingua Latina: rursus in cor vocare, hoc est renouare. Iuuenalis de Domitiano, qui legem Iuliam iam obliteratam dormientémque excitauerat, sic inquit:

Qui tũc leges reuocarat amaras,
Omnibus atque ipsi Veneri Martique timendas.

Virgil. primo Æneid.

Reuocato à sanguine Teucri.

Id est, renouato, quippe qui iam propemodum extinctus erat. Nebr.

ABROGARE, est destruere vel delere in totum: vnde dicitur lex abrogata, quando in toto est sublata vel destructa. Sed derogatur ei quando in parte tollitur vel ei detrahitur. ff. de Verborum significatio. l. derogatur. Abrogare interdum est addere aliquid. Septem autem de causis aliquid abrogatur, vt not. distinct. iiij. c. vlt. §. hæc & si legib.

ABRVPTVM, id est, turpiter acquisitum vel aliter, vt ff. quar. rerum actio non dat. l. j. §. si manumisero.

ABS præpositio à Græco deducitur ἀψ. significat autem retractionem in partem posteriorem. Festus lib. j. In accepti tabulis hæc præpositio vsurpatur, ferè eadẽ cum à & ab. Cicero de Orator. [Vna præpositio est abs, eáque nunc in accepti tabulis manet.] Hotom.

ABSCISE, id est, fixè & determinatè, l. semper. §. demonstratur. de Iur. immu.

ABSENS quis dicitur in iure multis modis, vt tradit Ias. in §. rursus. in princ. Instit. de actio. & post eum Alciat. in l. mulieris, §. vlt. & in l. absentem. de verb. signific. de quo vide etiam proximè in verbo [absentia.]

ABSENTIA est quintuplex, & quando

quando quis obtentu absentiæ in integrum restituatur: vide gl. l.fin.ff.de in integ. restitu. & Ias. in præalle. §.rursus. Absens autẽ propriè dicitur qui est extra prouinciam, vt C. de Bon.au.iudic. poss.l. fi.§. vlti. Tamen quandóque accipitur pro eo qui præsens non est eo loco vbi petitur. ff.de Verb.sign. l.absentem. vnde absens multis capitur modis. Primò ille dicitur absens, qui alium audire & intelligere non potest: sic capitur ibi, cùm dicitur, stipulatio non potest fieri inter absentes. Instit.de Inu. stip. §. item verborum. Secundò absens dicitur, qui non est in eadẽ prouincia, vt C. de Long. temp. præscrip.l. fin. Tertiò absens dicitur, vt hic, cùm dicitur, testium productio non potest fieri parte absente, si velit adesse. Et sic dicitur absens qui non videt producere vel iurare testes. l. si aliquando. C.de testib. Quartò absens est qui non est in domo, seu loco, respectu cuius nunciandũ est nouum opus. ff. de No. oper. nunc.l.de pupillo.§.si quis. Quintò dicitur ille absens, qui faciliter non potest inueniri, vt quia sicut præsente principali, fideiussor non potest conueniri: ita absente potest conueniri. C. de fideiuss.& man.Auth.præsente. Sic etiam accipitur in l. præsens. ff. de procur.vbi dicitur, [Præsens est qui in hortis est,] id est, qui faciliter potest inueniri. Sextò absens dicitut qui ad lucrandas distributiones materiales præsẽtiarum abest. s.qui nõ est in choro hora determinata, & ita licèt sit in Ecclesia, tamen extra chorũ, in certis horis, dicitur absens.

Absentem esse aliud est, quàm haberi pro absente, Bart. in l. si maritus.§.j.ff.de Adult.&quæ absentia prosit, not. Bartol. ibid. & quæ absentia iuuet absentem aduersus gesta contra eum. Bartol. in l.quia absente.C.de Procur.

Absolvere, id est, reconciliare, xj.quæ.iij. cap.ad mensam.§. penultimo.

Absolvi impropriè dicitur creditor, cùm sibi soluitur.l.in contratia. ff.de Vsur.

Absolvo, i. absolutum esse ostendo, xxiiij.q.j.audiuimus. de Iureiur. cap.ij.& gloss.in c. cx diligenti.de simon.quæ exponit absoluimus, id est, absolutum ostendimus.

Absolvta dicuntut lecta & à partibus approbata, vel absoluta subscripta. sic exponitur Instit.de Contrah. emp. §. j. & pro hoc C.de fid.instr.l.contractus.

Absolvte exponitur, id est, ex toto, extra de regul. c. beneficium. lib.vj. vel absolutè, id est, præcisè.extrà, de Hæret. cap. contra Christianos. lib.vj. & in authen. vt fratrum filij.§.j. Aliquãdo exponitur absolutè, id est, liberè, vt in Authen.de Mand. prin.§. sed neque.

Absolvere pignus, pro luere, Paul.lib. Sent.2. c. 5. [Creditor si simpliciter sibi pignus depositum distrahere velit, ter ante denunciare debitori suo debet, vt pignus absoluat, ne à se distrahatur.]

Absolvtoria sententia, [vide, sententia.]

Absonans in princip. de Co.

Absolvtio differt à reuocatione, nam absolutio fit à sententia excommunicarionis, suspensionis, vel interdicti, iuxta formam Ecclesiæ cum baculo, dicendo Psalm. [Miserere] & [De profundis,]& fit cũ solemnitate. Sed

Sed reuocatio, est sententia verbalis sine solennitate. Etiam absolutio fit, si excommunicatio tenuit, & si non tenuit, fit reuocatio. Item absolutio reddit quod excommunicatio abstulit, præterquam fructus quos excommunicatus iustè perdidit, quia absolutionem tales non recuperat, vt in Auth. vt cùm de app. cog. §. generalem. vers. [si verò post hac.] Et absolutio ex falsa causa super voto impetrata non tenet, sed est nulla, vt no. c. quod super his. de fid. instr. Et licèt excommunicatio sit lata ex falsa causa: semper tamen timenda est. xj. q. iij. cap. j. & de Offic. or. ex parte. in gl. Et an pecunia possit peti vel dari pro absolutione, vide de simon. ad aures. & c. dilectus. & j. q. j. nullus Episcop.

Absqve est priuatiuum, vt in l. minus. C. de Acquir. pos. & quandóque ponitur exclusiuè, & quãdoque inclusiuè not. Archid. de Procur. qui generaliter. lib. vj. Adde quòd ista dictio negat, & maximè in positionibus & articulis. Bar. in l. inter stipulantem. ff. de Verb. oblig.

Abstinere hæreditate, est idem quod repudiare hæreditatem. Hoc tamen differunt, quòd abstinere pertinet ad suos hæredes, repudiare autem ad extraneos. §. extraneis. vbi gl. Inst. de Hæred. qual. & diff.

Absvmere, C. lib. 5. tit. 38. l. 3. Absumere res hæreditarias. C. lib. 3. tit. 36. lib. 19. In rem aliquam. C. l. 5. tit. 62. l. 14.

Absvrdvs intellectus, [vide Intellectus.]

Abvndantia quæ, C. lib. 6. tit. 23. l. 28. in princ.

Abvti veteres dicebant, pro eo quod est vtendo consumere. Hinc apud Iurisc. eæ res in abusu non in vsu consistere dicuntur, quarum vsus, nisi pereant, nullus est. Vlp. l. 5. §. 1. de vsufr. rer. quæ vs.

De A ante C.

Ac, aliquando ponitur pro, id est, vt C. de Sacros. eccl. l. decernimus. in princ. Aliquando ponitur copulatiuè, C. de Summa Trinit. l. nullus in fin. Aliquando similitudinariè, in Clementin. j. de iudic. Institut. quibus non est per. §. ex hoc. in fine, & ff. de Acquir. rer. domi. l. qua ratione. §. literæ. Aliquando adiicitur, & tamen pro nihilo ponitur. Instit. de Tutel. §. tutores autem. ibi, [vim ac potestatem] id est, violentam potestatem.

Acapna ligna dicuntur, quæ sunt in furno, aut ad solem exsiccata, ita vt cùm focis admoueantur, non fumigent, dicta ab ἀ, particula priuatiua, & καπνὸς, quod interpretatur fumus, quasi sine fumo. Apud Martialem in distichis, lemma est ligna acapna, & Straboni lib. 9. mellis quoddam genus acapnistō appellatur: quod ita purgatum sit, vt non sapiat fumum. Vlp. lib. xxxij. Dig. qui est de legatis tertius, l. ligni. §. vlt. [Sed & titiones, inquit Iurisconsultus, & alia ligna cocta ne fumum faciant: acapna volens significare.] Ant. Nebr.

Acceptare est frequenter accipere, vel per acceptilationem liberare. ff. de pact. l. tales. §. post diuisionem.

Acceptilatio est liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriusque contingit ab eodem nexu absolutio, id est, dissolutio. ff. eod. tit. l. j. Vnde acceptum fero, acceptum tuli, acceptilatum

verbum compositum, à quo venit acceptilatio, id est, imaginaria solutio, quæ simulat debitorẽ suum sibi soluisse quod non soluit, idq; faciat animo remittẽdi, quia illa verba dicendo, [quicquid tibi per stipulationem promisi, vel ex stipulatu debui, habes ne acceptum?]& tu respondeas, [habeo, acceptúmque fero,] quasi dicas, perinde habeo ac si accepissem à te per veram solutionem. Et sic sicut vera solutione liberatus esses, ita hac acceptilatione liberaris, vt C. eo tit. l.j. in gl.ij. Item acceptilatio differt ab apocha. l. si accepto latum. eo. tit. de Accept. Acceptilatio à I.C. bifariam intelligitur. Aut enim Vulgaris est, aut Aquiliana. Vulgaris est, quæ vna stipulatione constat: cùm is qui verbis obligatus est à suo creditore stipulatur sic, [Quod tibi debeo habésne acceptum?] l. an inutilis. ff. de Accept. neque ad aliã quàm ad verborum obligationem hæc acceptilatio referri poterat. Aquiliana autem acceptilatio mutua & reciproca stipulatione cõstat: & ad omnes omnium generum obligationes extinguendas excogitata est, quæ & sola à Modestino definitur, l.1. ff. eod. liberatio per mutuam interrogationem, quo vtriusque contingit ab eodem nexu absolutio. Hotom.

Acceptvm ferre, scribere se ab aliquo accepisse. Scæuola l.89. de Solut. ff. l.6. ff. de Manum. l.48. §.1. de Iure dot. ff.

Acceptvm facere, idem quod acceptum habere, l. 7. de Acceptil. & alibi sæpè. Hotom.

Accepto liberare, est accepti rogatione liberare: cùm ei qui stipulatus est, an id quod promisit acceptum creditor habeat, respondetur habere. l.8. §.1. & 3. de Acceptil.

Accepto vel acceptum rogare dicitur qui stipulatur, an id quod promisit creditor acceptum habeat, vt patet ex l.6. & 8. §. 1. & 3. de accept. Hotom.

Accepto ferri, id est, approbari. C. de Sus. & arca. l. securitates. lib. x.

Acceptores rerum, id est, possessores. C. 6. tit. 48. authentic. Contra.

Accersiri in discrimen capitis. C. 9. tit. 2. l. 17.

Accersitvs est, collectus, vocatus, vel circa se situs, lxiij. dist. quia igitur. xiij. q. ij. quàm præposterum.

Accessionvm nomine intelliguntur ea generaliter omnia, quæ tunc ex re, qua de agitur orta sunt, veluti fructus, partus, vsura: tum extrinsecus ei accesserunt, veluti id quod per alluuionem accreuit, aut vsusfructus qui per consolidationem proprietati adiungitur. Propriè autem ea demum continentur, quæ extrinsecùs accedunt. Cum causæ appellatione generaliter hæc omnia comprehendantur. l. præterea. ff. de Rei vindic.

Accessio dicitur aliquid adiacens alteri, vel omne id quod est accessorium & necessarium principali, vt capistrum equo, vel vestis seruo, vt ff. Depo. l. 1. §. quæ depositis. Si enim seruum emeris, vestem, in qua traditur, acquiris: etsi de ea mentio non sit facta.

Accessorivm idem est quod accessio, & sequitur naturam sui principalis. Instit. de Re. diui. §. si tamen alienam. ff. Si quis caut. l. si eum. §. qui iniuriarum. & in regula accessorium. de Re. iur. lib.

lib.vj. Et quando accessorium venit officio iudicis mercenario, tunc sublato principali rollitur & accessorium. C. Depo. l. iiij. Secus quando accessorium venit officio iudicis nobili.ff.de Cond. ind.l.fin.§. Lucius. in gloss. aliàs regulariter non tenet accessorium, vbi non rener principale.l. cùm principalis.de Regul.iuris: nisi diuersam habeant rationem, vt ibi tradit Deci. de qua regula latissimè Din.in d.c.accessorium. vbi videndum.

Accidere interdum significat mori,l.in vulgari, §.final.de Verbor.signif.

Accipere aliquando ponitur pro recipere, vt in Auth.de Depo. & denun. circa princip.

Aliqvando accipere exponitur, id est, retinere, ibi, Noli rimere accipere Mariam coniugem tuã, xxvij. quæstione ij. priusquàm. Accipere vel recipere dicitur quis verè, vel inrerpretatiuè: vt not.in glos.l. postulante.in fin.ff. ad Trebel.

Accipere non inducit dominij translarionem de necessitate.Bar. in l. naruralis. §.& siquidem. ff. de Præscript. verb.

Accipere & capere differunt: Nam qui capit, rem suam facit: sed qui accipit, non facit suam. Et qualirer inrelligatur hoc verbum accipit, vide de acquirendo rerum dominio. l. in laqueum. in gloss. j. & ij. & ff. de fur. l. qui vas.in glos.ij. Aliquando accipere ponitur pro intelligere & cognoscere.§.cúmque.in proœm. Instit.

Accipere iudicium, pro litem contestari.l.is qui.de Rei vendicatione.

Accipiat, positum in substitutione,est verbum directum.Bart. in l. Centurio.ff.de Vulga.& pupil. substit.

Accola est qui colit terram non non propriam: vnde,

Accola non propriam, propriam colit incola terram.

Et dicitur ab ad, & colo, quasi qui aduenien colit rerram.

Accommodare apud Iusti.§.pen. in proœm. Institur. est tribuere. Gordianus in l.si qua.C.fam.hercisc. posuit pro impartire atque interponere.

Accommodandi verbo l.C.vruntur, cùm quid benignè ex æquo & bono cõtra summi iuris regulas concessum significanr, veluti cùm vtiles actiones accommodari dicunr in l. vxor. de donat. inter vir. & vxor. l. eleganter.ff. de Pig.act. l. 1. C. de inoffic.test. l.vlt.ff.de transf.Iustin.§.rursus.de act. Iraque Cicero 2. In Verrem præclaram rem accommodationem magistraruum dixit.

Accommode, id est, multùm commodè, de Elect. vbi periculum. lib.vj.

Accrescat, hoc verbum inducit fideicommissum,Bar.l.codicillis. de vsufr. leg.per illum tex.

Accvmbere, pro iacere. l. hæc verba. §. subdisiunctiuorum. de Verb.signific.

Accvrate, id est, diligenter, studiosè, curialiter, vel composirè.

Accvsare, inquit Seruius, & incusare hoc differunt: Incusare propriè est superiorem arguere: vt in Terentio, Quid me incusas Clitipho? Parer ad filium. Accusare vel parem vel inferiorem,vt ibidem ad maritum vxor, quamob causam accusare nescio: & hoc proprietaris est,licèt vsus ista malè corrumpat.

Accv

Accvsare, non à cudo, & cuso, vt Priscianus putat, sed à causſa deductum coniugata verba oſtendunt, Recuso, Excuso, Incuſo. Fictum eſt enim inſtar Græci, αἰτιάομαι. Et ad publica iudicia tantummodo accommodum eſt.

Accvsatio, eſt eius criminis, cuius quis reus legitimè factus eſt apud iudicem cuius de ea re notio eſt, expoſitio. Quomodo autē differat à maledicentia declarat Cicero pro Cælio, ibi, [Aliud eſt maledicere, aliud accuſare, &c.].

Accvsator eſt ille qui aliquem coram iudice accuſat, & criminalem ſibi mouet quæſtionem. Et dicitur accuſator, quaſi cauſator, quia ad cauſam vocat, eúmque appellat, vt in ca. forus. de Verb.ſig.poſt medium. Accuſator quomodo à delatore differat, vide C.4.t.18.l.3.

Accvsare iure mariti eſt in accuſando certa habere ſpecialia, de quibus in l.iure mariti. & in l.quamuis.C.de Adul.

Acephalvs, id eſt, ſine capite, ab α, quod eſt ſine, & κεφαλὴ caput. xciij.diſt.nulla.in Auth.de appellat.§.generalem.

Acetvm non continetur appellatione vini. ff.de Vi. & oleo leg. l.ſi quis vinum. Bartol. in l. j. de Erogatio. milit. annon. lib. xij. Cod.

Acinacivm vinum, eſt quod ex vuarum folliculis aqua addita diffunditur. Græci δευτέριον οἶνον, id eſt, ſecundarium: Latini, tum loram, tum loren appellant. Varro in primo de re ruſtica: [Acinorum, inquit, folliculi in dolia coniiciuntur, eóque aqua additur, eáque vocatur lora, quod lota acina: ac pro vino datur operariis hyeme.] Nonius quoque Marcellus: [Loram, inquit, dicebāt in vindemia quum expreſſiſſent muſtum ex acinis, & folliculos in dolium conieciſſent.] Plinius lib. 14. c.10. [Quæ Græci deuteria appellant, Cato & nos loream.] Scripſit autem id Cato in lib.de re ruſtica, dicens:

Lorea erit familiæ quod bibat.

Vlp.lib.xxxiij. Dig.tit.de Vino & triti.lega.l.Si quis. [Vinum, inquit, acinacium planè vino non continebitur.]

Accurſius acinaticium pro acinacio legit: interpretatúrque eſſe vinum ad vſum comparatum. Quid verò per tale vinum ipſe intelligat, ego non video. Nam ſi vinum quod eſt ad vſum comparatum vinum eſt, quid ineptius dici poteſt, quàm appellatione vini vinum contineri? Atqui Iuriſconſultus aliud proſpiciebat, quod poterat in dubitationem venire, an ſcilicet lora ſiue lorea, hoc eſt, vinum illud ſecundarium quod ex vuarum acinis expreſſo muſto atque addita aqua maceratis conficitur, appellatione vini contineatur, cùm præſertim maior pars aquæ ſit in eo permixta. Ant. Nebr.

Acinaticvm [vinum] appellatur vinum ſecundarium, hoc eſt, quod ex vuis expreſſo muſto additáque aqua maceratis conficitur. l. ſi quis vinum. de Vi. tri. & ol.lega.

Acitani, populi in Luſitania. ff. de Cenſib.lib.50.tit. 15. & Cuiac. lib.10.Obſer.c.35.

Ἀκμὴ, id eſt, ætas 25.annorum, ſic dicta quòd ſit creſcendi finis, qualis perfecta, plena ac integra ætas à I. C.dicitur. Quæ ſequitur ætas παρακμὴ dicitur. l. cùm pater.§.14.ff.de Legat.2.

ACOLYTHI Græcè dicuntur ceroferarij vel accendentes Latinè: à deportandis cereis quando legendum est Euangelium aut sacrificium offerendum, vt inquit tex. in c. cleros. ad fin. 21. dist.

ACONITVM, species veneni. l. eiusdem. §. alio. ad leg. Cor. de sicar. l. 4. §. pen. ff. de Peric. & commo. rei vend.

ACONITVM, veneni genus quoddam est celebratissimum, dictum ab acone, quod interpretatur cos, quoniam, vt inquit Ouidius, ea herba ex cotibus colligitur: ait namque libro 7. Metamorph.

Quæ quia nascuntur durâ viuacia caute,
Agrestes aconita vocant.

Idem lib. 1.

Lurida terribiles miscent aconita nouercæ. Iuuenalis,
-- Sed nullis aconita bibuntur
Fictilibus.

A Græcis quoque παρδαλιάγχες, sic dictum, quòd pantheras enecat. Sed quòd ferè ignoratur quæ sit ea herba, aconitum vulgò pro quocunque veneno accipitur. Marcellus lib. 48. Dig. tit. ad legem Corn. de sicariis & veneficis. l. eiusdem. [Si quis, inquit, temerè cicutam & Salamandram & aconitum, pityocampas & buprestin dederit. &c.] Ant. Nebr.

ACOR & mucor sunt vitia vini & panis quando mucescit.

ACRIMONIA est propriè acerbitas, sed secundùm legistas est pœna quæ infligitur sacrilegis, sicut incarceratio, vel exilium, vel relegatio, C. de Sacrosanct. Eccl. l. placet. quæ est canonizata. 16. quæstione prima, capite placet. sub §. nouarum. vbi etiam dicitur de hoc.

Ἀκρόδρυα, Caius in l. qui venenum. 236. ff. de Verb. significat. scribit, apud Græcos omnes arborum species continere. Suidas tamen ἀκρόδρυα vocat πάντας τῶν τῶν δένδρων καρπούς.

ACTA dicuntur publicæ scripturæ negotiorum quæ in iudicio aguntur, ordinem earum, modum & figuram continētes. Vel etiam sunt processus siue gesta curiæ. glos. in l. acta. de Re iudic. & cap. quoniam contra. de Prob. Sunt autem acta triplicia. Nam quædam sunt acta iudicij ordinatiua, quæ valent ad ordinationem iudicij: vt est libelli oblatio, litis contestatio. Quædam valent ad veritatis indagationem, & dicuntur indagatiua veritatis, vt depositio testium, editio instrumentorum, & confessio partium. Et quædam litis decisiua, quæ valent ad decisionem causæ. Item acta etiam quandoque dicimus locum in quo residet iudex instructus de causa cognoscens vbi acta deteguntur, vt quilibet factum suū audiat seu videat, & suum consequatur meritum: qui locus aliter etiam ius appellatur. de Iusti. & iure. l. pen. §. fin. Porrò acta & gesta quemadmodum distent, ostendit Iurisc. in l. Labeo. de Ver. sign.

ACTIO significat tripliciter, strictè, latè, & latissimè. Strictè significat ius procedendi quod oritur ex obligatione. Latè significat dum significat iurisdictionem iudicis. & ita nedum significat personales, sed etiam reales actiones. Latissimè, cùm etiam significat officium iudicis, & hoc modo querela inoffic. testam. dicitur a-

ctio. ff. de Leg. 1. l. cùm filius. in princip. facit l. actionis verbo. de Verb. signific. & l. actionis verbo. ff. de Actio. & oblig. Et hoc verbum actio significat bene simul ius & factũ, nec est incõueniens.

Actio ergo significat officium, id est, ius persequendi, licèt officiũ sit facti, & ponatur differentia inter iurisdictionem & officium: Est enim actio, [ius persequendi in iudicio quod sibi debetur.] Instit. de Action. in princ. Et addunt quidam [quod suum est vel alienum,] ita vt illa definitio includat omnem actionem tam in rem quàm in personam: sed illa definitio præmissa solùm comprehendit actionem personalem: illud autem quod tuum est, tibi non debetur. Si verò, quod non tuum est, & quicquid est in iudicio, debet includi diuersimodè, quod petitur & concluditur in actione reali & personali, quia in personali peto mihi debitum, in reali verò actione peto aliquid vt meum. Quare hoc verbum [actio] sumitur aliter & aliter, vt præmissum est.

Et nota quòd hoc verbum, debet, quandóque largè sumitur, vt cùm dicitur quicquid in iudicio tibi debetur, i. res, quam petis vt rem tuam, siue rei vendicatione, actione commodati, siue depositi, secundùm Azonem in Sum. tit. de Edend. circa principium. Olim dicebatur actio conceptio verborum formata à magistratibus. l. 2. §. 1. deinde ex his. ff. de Orig. iur. Vnde dicebatur formula vulgaris. ff. de fur. l. si seruus nauem. Hodie autem fit sine interpretatione & conceptione verborum solenniũ. C. de formul. & imperat. sublat. per totum. Nec hodie est aliqua differentia inter interdicta & actiones, cùm interdictum nihil aliud sit quàm actio prætoria. Dicitur ergo actio ius ciuile vel prætorium, quod debitum in iudicio à te exigere possum, vel petere rem mihi restitui, secundum Azonem & Goff. & facit de Iud. c. dilecti actio. Est autem de iure ciuili. Inst. de iur. nat. gent. & ciu. §. ius autem. Et secundùm canones actio dicitur causa c. forus. de Verb. sig. Et secundùm leges actio debet poni in causa, quia nemo sine actione experitur. ff. de Neg. gest. l. si pupilli. in fi. c. examinata. de Iud. prohibentur tamen attentiùs nimis subtiles actionum intentiones, vt in c. dilecti. de iudic.

Adde quòd [actionis] verbum modò sumitur generaliter, modò specialiter: Generaliter quidem accipitur pro omni actione, siue sit in rem, siue in personam. Specialiter, pro actione personali tantùm. l. pecuniæ verbum. §. actionis. de Verb. sig. Accipitur & multis aliis modis, quos annotauit gl. 2. Inst. de Actio. in princ.

Actio [ad exhibendum] datur contra possessorem, vel aduersus eum qui dolo malo possidet: vt rem exhibeat, id est, in publicum deducat: vt fiat aduersario copia vendicandi secundùm Azonem in sum. titul. ad Exhib. in princip. Nam exhibere, est rem in publicum deducere, & videndæ tangendæque & apprehendendæ rei facultatem præbere, & ostendere: vt aduersarius copiam habeat rem suam esse contendendi: vt cùm quis dicit, hæc est res mea, quia tacta seu visa ab eo sibi sua videtur: vt ff. ad exhibendum. l. 2. cum ibi not. Et si etit instrumenrum res ipsa exhibenda, debet fieri facultas legendi &

etiam describēdi. ff. Quemadmodum testa. aper. l. 1. & 2. §. inspectio. Et sic exhibere dicitur propriè, quasi extra secretum habere, & secundùm Placentinum, quasi extra se habere.

Actio [arborum furtim cæsarum] habet condemnationem aduersum eum, qui arbores furtim cædit, inscio & inuito domino. Et competit contra ipsum damnum dantem ad duplum damni dati: in quo casu etiam competit huic actio legis Aquiliæ, ita tamen vt deducere possit in condemnationem, quod actor consecutus est altera actione: vt ff. arborum furtim cæsarum. l. 1. & appellatione arborum etiam vites continentur. ff. de Arbor. cæd. l. 1. §. Arboris. Item continetur hedera, quæ impropriè dicitur arbor ex interpretatione, & plerunque arboribus hæret. ff. Arborum furtim cæsarum. l. vitem. & in gloss. Etiam. & arundo non malè dicetur arbor. & idem de Salicto, quando iam radices immisit: vt eadem l. vitem. iuncta glossa.

Actio [Caluisiana] est per quam reuocantur ea, quæ in fraudem creditorum patroni libertus alienauit. ff. de Iure patron. l. si libertus.

Actio [commodati] est triplex, scilicet, directa, vtilis, & contraria. Directa competit ei, qui rem aliquam commodauit contra commodatarium ad repetendum ipsam rem: vt ei res & eius accessiones restituantur facto & expleto vsu, propter quem commodatum est. ff. Commod. l. 1. secundùm Placent.

Actio [commodati contraria] ei competit, qui commodatum accepit, in eum qui commodauit, ad impensas in re commodata factas, veluti si ægrum seruum curauit. Sed quod nomine cibariorum impendit, non repetit. ff. Commod. l. in rebus. §. possunt. cum §. sequenti.

Actio [commodati vtilis] secundùm Placentinum competit, vbi non est verè commodatum: sed interpretatiuè: vt si amicus ex confidentia rem amici ex propria auctoritate accepit. Et pone melius exemplum per l. 1. §. final. cum l. 2. & 3. in principio. ff. commodati.

Actio [communi diuidundo] inter eos datur, qui sine societate nec ex causa hæreditaria aliquid commune habent: vt id diuidatur: secundùm Placent. & Azonem. Item si ex cōtractu societatis res illa sit communis, habet locum hæc actio. ff. communi diuid. l. 2. & de ista actione not. ff. de Iudiciis. l. in tribus.

Actio [conducti] competit ei, qui conduxit à locatore fundum, vel prædium, vel domum: & competit ei ad hoc, quòd liceat sibi inhabitare, vel in vsu habere rem conductam: etiam competit contra locatorem, si aliquis expensas vtiles vel necessarias ibi fecerit.

Actio [confessoria] est quæ competit ei, qui dicit se habere ius, vel seruitutem per fundum vicini eundi vel agendi, vel altiùs ædes suas leuandi, vel quamcunque aliam seruitutem in re ipsius, etiam inuito eo. Hæc autem actio in rem dicitur, vel realis, quia rem tuam corporalem, scilicet ius eundi per fundum, petis, quamuis ipsa seruitus sit incorporalis: vt ff. Si seruitus vendic. l. 2. in princip. Et dicitur confessoria, quia verbis affirmatiuis constituitur, & eius contraria

verbis

verbis negatiuis proponitur, quæ dicitur actio negatoria, secundùm Placen. ff. Si seru. vendic. l. si quando. §. cùm in domo. & ibi not. Vnde actio negatoria competit ei, qui dicit aliquem non habere ius vel seruitutem ad aliquid, quod facere volebat alter, & ipsum per hanc actionem prohibet: vt quando dominus fundi intendat aduersus te solitum ire per fundum suum dicens, [Non est tibi ius ire per fundum meũ.] Et hæc actio similiter in rem dicitur, quia dominus fundi vendicat libertatem, dum ipsam intendit verbis negatiuis, dicens quòd alter non habet ius eundi vel agendi per fundum suum, nec altiùs ædificandi ædes, ne luminibus suis noceat, & sic per hanc dominus fundi ad hoc agit, vt fundus suus declaretur liber, & alter desistat & prohibeat, ne eum de cætero inquietet. ff. Si seru. vendic. l.ij. & l. loci corpus. §. competit. & Institut. de Actio. §. æquè. versic. [contra.] Et Actio negatoria non competit de dominio, sed de iure prædiorum, sicut & confessoria: vt in præalleg. l. ij. in princ. Et licèt secundùm Placen. dicatur ideo negatoria, quia verbis negatiuis intentatur, tamen contrarium not. in l. ij. & d. versic. [contra.] supra alleg. Nam quælibet earum, scilicet actio confessoria & negatoria, potest dari per verba affirmatiua, & etiam per negatiua. Non ergo sumunt differentiam per formam verborum, sed differunt ratione materiæ. Inde breuiter concludendo, siue per affirmationem, siue per negationem dentur, tamen in hoc differunt, quia confessoria datur ad tuendam sibi seruitutem debitam, & negatoria datur ad tuendam sibi libertatem suam. Et notant Doctor. exempla in quibus confessoria intentantur verbis negatiuis, & negatoria verbis affirmatiuis, in c. cùm Ecclesia Sutrina. de caussa poss. & propriet. vbi bona gloss. de his extra. de iud. in c. examinata. & in d. l. ij. ff. si seru. vend.

Actio [criminalis] dicitur ex qua pœna fisco est applicanda, licèt pecuniaria sit, glos. & Bar. in l. iij. in princ. ff. de Sepulc. viola.

Actio [datiua] quæ, require infrà in vers. [actionum xiij. species.]

Actio [depositi] est duplex, scilicet directa & contraria. Actio depositi directa competit depositori ad repetendum depositum & accessiones eius: & competit in simplum, nisi fortè res sint ob incendium, ruinam, naufragium, tumultum, depositæ. Hoc enim casu qui deposirũ sic receperit, & inficietur, & de hoc conuincatur, in duplo condemnabitur: hæc probantur ff. Depositi. l. prima. §. ait prætor. Sed actio depositi cõtraria competit ei, penes quem res deposita est, ad petendum impensas; si quas circa rem depositam impenderit, & illas repetit, vel damnum datum per seruum depositum, secũdùm Placent. De illa contraria actione habetur ff. Depos. l. si apud. in pri. & l. actione.

Actio [de apposito, vel suspenso quà iter est vulgò, cuius casus nocere poterit] datur aduersus eum, qui in subgrunda vel protecto habet id appositum vel suspensum quod nocere potuit: cuius condemnatio est decem solidorum, ff. de his qui deiec. vel effud. l. si verò. §. ait prætor.

Actio [de cõstituta pecunia] competit aduersus eum, qui sine stipula

pulatione constituit pro se vel pro alio soluere. C. de constit. pecunia.l.2. Nam constituere largè dici posset quilibet qui pro alio se obligat. sed C. de Constitut. pecun. [constituere] ponitur pro eo tantum qui quod alius debet, se soluturum constituit. Nec distinguitur ex qua causa quis debeat, certa, vel incerta, vel ciuili, vel honoraria: dum tamen efficaciter debitum potuerit peti & exigi, vel saltem solutum retineri: vt quia tantùm naturale erat debitum.

Actio [de dolo] competit mihi quando damnum dolo malo à quouis est mihi datum, vel si quis aduersus me versetur dolosè consulendo, vel maitiosè negoria mea administrando, nec supereft aliqua alia actio qua possim experiri, ff. de Dolo.l.1.§. verba. sed non datur nisi duos aureos excedat. l.si oleum. §.fi.iuncta l.seq.ff.de Dol.ma. Hæc autem non datur liberis contra parentes. Ratio: quia odiosa est, & in ea condemnatus, infamis efficitur. Nec datur libertis contra patronos, nec humili aduersus eum qui dignitate excellit, nec plebeio aduersus consularem receptæ auctoritatis, nec luxurioso vel prodigo, aduersus hominem vitæ emendatioris. Datur tamen hæc actio in factum contra prædictos, vt fiat mentio bonæ fidei, & verbis sic temperandis in conceptione libelli, in qua nulla est facienda mentio doli. hæc probantur ff. de Dolo.l.si oleum. §.finali, cum l.sequenti.

Actio [de dolo, & furto eorum qui sunt in ministerio cauponum, stabulariorum, vel nauem exercentium,] datur aduersus caupones, stabularios, & nautas, qui, quando officio malorum hominũ vtuntur, in duplũ tenentur, cum dolus vel furtum commissum est in his rebus quas saluas fore recepère. ff. Naut.cau.stab.l.1.& infrà.[actio in factum]

Actio [de effusis, & eiectis] datur aduersum eũ, ex cuius habitatione vel habitaculo aliquid effusum, vel eiectũ est contra iter publicum, vnde damnum datum alicui transeunti restaurãdum est in duplum. & si liber homo inde periisse dicatur, in quinquaginta aureos hæc actio datur. Si verò viuat, nocitúmque ei dicetur, datur ob eam rem quantum videtur iudici ex bono & æquo, compensatis impẽsis factis, & operib. quib. est cariturus inutiliter. ff. de His qui deiec. vel effud.l.1.in princip.

Actio [de in rem verso] datur aduersus dominum, vel patrem: si seruus vel filius pecuniam in rem patris vel domini impendit quam mutuò accepit. ff. de in rem verso.l.1.in prin.

Actio [de pauperie] competit aduersus eũ cuius animal damnũ dedit contra naturã sui generis. v.g. si equus non ex loci angustia vel nõ instigatus calce percutiat, vel bos cornu petat ex naturali feritate. Secus tamẽ si instigatus vel ex loci angustia damnum dederit. In huiusmodi actionis condemnatione, venit damni dati resarcio: aut in solutione venit ex lege duodecim tab. noxæ deditio. dominus enim noxali iudicio sui nomine conuentus, seruũ actori noxæ dedendo liberatur: Insti. de noxa.acti.§.1.& si animalia noxæ dedantur, proficiũt reo ad liberationẽ. Inst. si quad.paup.fec.dic. Et vtrum malit, aut soluendo damnum sufferat, aut aliud pro noxa det animal hoc, si per eum stat. Et

pro

probantur hæc ff. Si quadr. paup. fec.dic.leg.1.in princ. & Institut. eodem titul. §. primo. Et noxia significat delictum: sed delinquens vocatur noxa, Institut. de noxa. in gloss. super verbo [noxia] Vnde versus.

Noxia delictum, delinquens noxa vocatur.

tamen sæpe vnum pro alio accipitur: vt ibidem dicitur.

ACTIO [de peculio, vel peculio tenus,] competit ei, qui cum filio familias, vel seruo peculium habentibus contraxit.ff. quod cum eo.l.1.cum seq. Quæ post mortem filij, vel serui. est annalis, necnō post emancipationem, manumissionem, vel alienationem.ff. Quādo actio de pe. est annalis. l. 1. §. quandiu. vbi dicitur, Quandiu filius vel seruus in potestate est: de peculio actio perpetua est: post mortē autem eius, vel postquam emancipatus, manumissus, alienatusve fuerit, temporalis esse incipit, id est, annalis: & competit hæc actio aduersus dominum vel patrem: vt not. ff. de pec.l.1.§.verba.

ACTIO [de rationibus distrahendis] datur pupillo ad impugnandum rationem à tutore redditam, qui fortè res aliquas pupil. abstulit, nec illas in lib. rat.descripsit: dicta ex eo quod rationis redditio per tutorem facta, distrahenda, id est, dilanianda & incidenda veniat per eiusmodi actionem.l.1. de Tut. & ratio. distrah.

ACTIO [de reb.Eccl.venditis] custodibus earū datur aduersus eos qui sacras res emerunt citra formam: nulla eis actione relicta contra sacrosanctas ecclesias de pretio quod dederunt repetendo. Hæc actio datur in factum, cùm res in aliam rem est mutata: vt cùm ex phiala factus est scyphus. Si verò in forma sua sit, rei vendicatio locum habet, si alienetur: quòd ex l.datur.

ACTIO [de superficie in rem] cōpetit ei qui superficiem haber in alieno solo nomine conducti ad repetendum superficiem si possederat.ff. de superfi. l. 1. §. qui superficiem. in fine, & §.quod autem, versiculo, [& sanè.]

ACTIO [de tigno iuncto] datur ei cuius tignum ædificio alieno iunctum est ab eo qui existimabat suum tignum esse. Si verò sciens alienum is dolose fecerit id, tenetur de tigno immisso & furti actione ad exhibēdum: non quod tignū cogatur eximere: sed quod interfit præstare. Et hæc probantur ff. de iniun.l.1.& ff. de Rei vendicatione. l. in rem. §.1. cum ibi notatis.

ACTIO [directa] est, quando aliquid directè petitur in ius: vt ex commodato, vel deposito, & huiusmodi.

ACTIO [vtilis] est quæ datur non ex iure aliquo directo, sed vtiliter & ex æquitate cōperit: vt in Publiciana & huiusmodi, secundum Placen.& Azo.de ista actione vtili habetur & notatur ff. de Negotiis gest. l. act. & ff. Si quadru.pauperiem fec. dicatur. l. penult. Et nota, quòd actio directa & vtilis eiusdem sunt effectus: vt in l.actio. præalleg. & nihil differunt, licet secundùm quosdam differant: vt not.in l. ex legat.C. de Lega. & plenè per Cynum in lege prima, C.de Action.& obligatio. vnde directa datur secundum verba & mentem, vt interdictum vnde vi directū, quod datur tātū cōtra spoliantē vel mandātē seu ratā habentē spoliationē

suo nomine factam, quia verba & intentio prætoris hoc volunt in hoc interdicto: sed idem interdictum vtile datur ex mente tantum, de æquitate quadam, non virtute verborum. Datur etiam contra eum qui aliàs ex iusta causa rem possidet: non tamen prædictis tribus modis, sed fortè possessionem vacuam intrauit, vel rem in domo sua inuenit, credens esse suam. de quo in c. cùm ad sedem. de Restitut. spoliator. Et dicit Angel. quòd habens ius vtile & intentans directum, malè libellat, & quando in principio detecta fuit ineptitudo, succumbere debet.

ACTIO [ædilitia] competit multis modis. Et primò, si res vendita sit redhibita propter vitium siue morbum: sed tamen à venditore restituitur pretium emptori cum accessionibus & aliis quæ ædiles iubent, & hoc casu est perpetua. de hac habetur ff. de Ædi. edict. l. ædiles. in principio, §. primo & fin. & l. illud. 2. responso. & l. redhibitoria. eo. titu. Secūdò competit, quando fit, vt si res vendita non placet, quòd reddatur: & tunc est temporalis vsque ad 60. dies: vt ff. eod. tit. l. quod si nolit. §. si quid ita venierit. Tertiò, competit si venditor non vult tradere seruum, vel mancipium, vel iumentum cum ornamento cum quo ostenderat tempore venditionis, pro ipso ornamento: vel vt fiat redhibitio rei principalis propter accessoria: & tunc competit etiam vsque ad 60. dies. ff. eo. tit. l. ædiles in princ. & §. vendendi. Quartò verò competit quando eo loco quà iter est vulgo habet quis canem, lupum, vrsum, aprum, verrem, pantheram, leonem, &c. vel animal aliud quod nocere posset: siue sit ligatum siue solutum. ff. eo. tit. l. hi enim. §. deinde. & l. sequenti. Et si homo liber perierit, solidi ducenti præstabuntur: sin aliter ei noceatur, in id quod æquum videbitur condemnabitur: vt l. quà vulgo ff. eodem titul. sed plenius vide de his Guliel. Specul. in tract. libel. pro emp. & vend. §. nunc dicendum est.

ACTIO [empti] competit emptori ad rem petendam quam emerat: in qua venit commodum quod accessit. Et si quid in speciali pacto comprehensum sit, in hac actione attenditur: prout quisque sibi paciscitur. ff. de ac. empt. l. emptor. in prin. & Instit. de empt. & ven. §. sed nostra. in fine. Huic contraria est actio venditi, quæ competit venditori ad petendum pretium & interesse & vsuras tempore moræ, prout inter partes conuentum seu contractum est. de ista habetur in l. Iulianus. §. ex vendito. eod. titul. & de Empt. & vend. In Instit. in §. præallegato sed nostra.

ACTIO [æstimatoria,] id est, actio præscriptis verbis, sic cognominata est actio, quæ æstimatio proponitur gratia dubitationis tollendæ quando res æstimata vendenda datur. Dubitatum enim est an ex vendito sit actio: an ex locato an ex conducto: an mandati, vt si rem meam tibi do: & æstimo tibi eam decem, vt aut rem, aut decem reddas: si verò plus vendas, tuum sit, vt not. ff. de Æsti. actio. in rubro & l. 1. Insti. de actio. §. actionum autem.

ACTIO [ex stipulatu] nascitur cū de re certa in genere, sed incerta in specie fit stipulatio, vt Inst.

de Verborum obligar. in princ. Nam si res esser simpliciter incerta, stipulatio non valeret. ff. eod. rit.l. ita stipulatus. in princip. Et stipulario est verborum conceprio, vt cùm dico[spondes dare seruum?] vel [spondes te facturum domum?]& tu respondes,[spondeo.] Pertinent autem ad actionem in personam quæ oriuntur ex contractu verborum. Et hæc colligunrur ff. de Actio. & oblig.l.1.§.1. & l. actionum genera. §. in personam. & Instit.de Oblig.§. fin.& de actio. §.1.& vers.[namque.] cum simil.

Actio [ex testamenro] non solum scripto hæredi competit ad perēdum hæreditatem, sed etiam contra hæredem scriptum à legatariis & fideicommissariis, C. communia de legar.& fideic. l. 1. Et sapit naturam actionis bonæ fidei. l. in minorum. C. ex quibus caus. in integ. restit. non est necessaria. Tamen dicit Bar. quòd re vera est stricti iuris: cùm non numeretur inter actiones bonæ fidei. in §. actionum. Instit. de Actio. vt not. in l. huiusmodi.§.ædes.ff.de legat.1.

Actio [exercitoria] secundùm Azo. in Sum. Cod. eod.tit.datur contrahentibus cum magistro nauis propter nauigandi necessitatem contra exercitorem nauis qui magistrum naui præposuit: quem æquum fuit teneri,vt tenetur qui institorem tabernæ, vel negotio præposuit. ff. de exercitoria actio. l.1.in princ. Hæc ergò actio non datur contra magistrum nauis: sed contra eum qui magistrum naui præposuit, scilicet in eam causam, in quam præpositus est expressè vel tacitè: vt in ea.l.1. §. non autem.& §. igitur præpositio. Est autem magister, cui totius nauis anchora & cura mandata est, l. 1.§. magistrum nauis.ff. eod. qui vulgari Lombardorum, & prouincialium lingua [comitus:] & in Theuronico & in Alemanico [steursman] dicitur. Nec distinguitur an iste magister sit liber vel seruus, maior vel minor: imputatur enim ei,qui eum præposuit, l. 1. præallegata. §. cuius autem conditionis. Sed exercitor dicitur is, ad quem obuentiones quotidianæ, aut redirus, quæstus & vtilitates nauis perueniunt & pertinent: vt ead. l.1. §.exercirorem. siue verus dominus nauis sit, siue à domino nauem conduxerit ad tempus, vel in perpetuum: vt dicitur ibidem.

Actio [familiæ herciscundæ]inter eos competit, qui communem habent hæreditatem diuidendam.ff. familiæ herciscundæ. l. 1. & 2. Et dicitur actio familiæ herciscundæ, id est, hæreditaris vel substantiæ diuidendæ secundùm Azo.in Sum.vt not.ff.eo.tit. in rubro. Nomen enim familiæ quandóque ponitur pro substantia & hæreditate:vt ff.de Verb.signif.l.pronunciatio.§. 1. Sed hercisco est verbum Græcum, idem significās quod diuido: inde herciscundæ,id est,diuidēdæ: vt not. gl.ff.eo.tit.in rub. Tu cogita.

Actio [Fabiana & Pauliana]sic dictæ sunt ab auctoribus & earum inuentoribus: & habent locum quando debitor in fraudem creditoris alienauit ea quæ obligata fuerunt creditori vt reuocetur ipsa alienatio. Datur etiam actio Fabiana patrono ad reuocandum alienata per libertum vel per debitores in fraudē patroni, vel creditoris, in qua veniunt fructus etiam post litem

 contest.

contest. præcepti: vt not. ff. quid in fraudem patron. l.2. & ibi per totum. Sed Pauliana datur propriè creditori ad reuocanda alienata in fraudem per debitorem, de qua ff. Quæ in fraudem credit. l.1.§. final. & l. hac in factum. In qua etiam veniunt fructus: vt eod. titul. ait prætor. §. per hanc. & §. præterea. quod intellige iuxta l. fin. §. non solum. eod. tit. de quibus ambabus ff. de vsu. l. videamus. 2. §. in Fauiana. & Insti. de Actio. 6. Itē si quis in fraudem.

ACTIO [finium regundorum] cōpetit pro finibus ad distinguendum vel ad iudicandum. ff. fini. regun. l.2.§. iudici. & l. seq. & inter eos agitur qui agros confines habent vel prædia. Institut. de Action. §. item finium regundorum. & habet locum in rusticis prædiis tantùm. ff. eod. titul. l.2. & non in vrbanis: quia vrbana prædia non sunt confinia: sed vicina, quia parietibus distingui consueuere: sed confinia dicimus, quæ adeò sunt proxima vt nullus paries in medio interponatur. ff. eod. titu. l. sed & loci. §. hoc iudicium. cum ibi not. Vrbana prædia dicuntur omnia prædia quæ habent ædificia: etiam si sint in villa, quia vrbanum prædium nō facit locus, sed materia habitandi causa facta. Vnde si in vrbe ædificium, causa non habitandi, sed gratia reponendorū fructuum fiat, dicitur prædium rusticum. Sed & horti in ædificiis constituti, nisi plurimum sint in reditu, vinearij fortè, vel etiam olitorij, continentur appellatione vrbanorum prædiorum. ff. de Verb. signif. l. Vrbana 2. Rustica autem prędia vocantur agri nō habentes ædificia. Et si inter te & me, cōtra quem ego finium regundorum, via publica vel publicum iter interuenit, non habet locum hæc actio: quia confinium non intelligitur: secus si riuus priuatus interuenerit, quia finium regundorum agi potest contra dominum riui. ff. eod. titu. l. sed & loci. §. fin. cum l. seq. & ibi notat. Est autem hæc actio duplex, quia in ea vterque est actor, & vterque est reus, extrà, de Probat. ex litteris. ff. eodem titul. l. iudicium Communi diuidundo. & l. familiæ herciscundæ. & l. inter cohæredes. §. si familiæ. ff. famil. herc. Item est mixta: quia est in rem & in personam. Insti. de act. §. quædam actiones. & §. item finiunt. Item perpetua est, vt C. eod. l. vltim. & ff. eod. l. iudicium Communi diuidun. & Institut de Actio. §. quædam. Quod tamen non sic intelligitur, vt si vicinus meus ampliores fines ei, qui vendiderat, ostenderit, non possit ille qui emit, longo tēpore pręscribere, hoc enim falsum est, vt ff. pro empto. lege 2. §. sed & si fundus. & lege qui fundum. §. si fundum. Sed sic oportet intelligi secundum Azonem, vt etiam post decem vel viginti annos locum habeat hæc actio pro finibus terminandis, quamuis de meis finibus aliquid præscripseris. Nam & si ab initio sine aliqua præscriptione hoc constaret esse tuum, agere possem vt commodiùs termini imponantur agris, vt ita rixarum perimatur occasio, &c. Si quæras quando incipiat currere præscriptio huic actioni, Respōdetur, ab eo tempore quo incepit posse hæc actio intentari. Et incipit posse intentari cùm fines cœperunt turbari, & ex eo nascitur hæc actio secundùm Azo. in sum. C. eod. tit.

ACTIO

ACTIO [funeraria] contra hæredem, bonorumve possessorem datur. ff. de Reli. & sumpt. fun. l. at si quis. §. final. & datur ei qui funerauit, non vt hæres, defunctum, sed causa pietatis, vt d. l. at si quis. §. sed interdũ. & §. si quis. cùm ibi notat. Per hanc enim actionem veniunt reficiendæ expensæ ibidem à funeratore factę.

ACTIO [furti manifesti] secundùm Azon. locum habet, quando furẽ tenens visus vel deprehensus fuerit, siue in publico, siue in priuato, vel à domino, vel alio antequàm perueniat ad locum quo perferre rem destinauit. Si talis deprehendatur, vel cum re videatur, & ad eum deprehendendum occurritti ei, licèt abiecto furto aufugerit, furti manifesti tenetur, l. si quis. 1. §. sed Celsus. ff. de fur. nisi subripientis mutetur status, vt mihi subripuisti in seruitute, & manumissus in furto deprehenderis cum re furtiua, sed si tu pertuleris, quò destinabas, teneris furti non manifesti. cùm enim deprehenderis cum re furtiua priùs, quàm eo loco pertuleris quò destinaueras illo die manere cum furto, tunc fur est manifestus. Hæc omnia dicuntur ff. de Furt. l. 3. & seq. & datur actio furti manifesti in quadruplum. Instit. de Obl. quæ ex deli. §. pœna manifesti. & §. vlt.

ACTIO [furti non manifesti] competit quandocumque prædictis modis furtum non manifestũ probatur. ff. eo. t. l. nec manifestum. & Instit. de Oblig. quæ ex deli. nas. §. nec manifestum. Et etiam si vidisti furtum fieri, te tamen abscondisti cùm furtum faceret, ne te occideret: non est manifestum. ff. eod tit. l. si quis in seruitute. §. cæterùm. & datur hęc actio in duplum. Inst. de Obl. quæ ex deli. nas. § pœna manifesti.

ACTIO [hypothecaria] vide Inst. de actio. §. item Seruiana. Et hæc actio aduocat nudã possessionem. ff. de Euic. l. si cùm venditor. §. 1.

ACTIO [in factum] dicitur quatuor modis, vt not. glos. in §. fin. Inst. de Action.

ACTIO [in factum aduersus iudicem qui litem fecit suam] datur aduersus eum, qui per imperitiã malè iudicauit: & ideò videtur quasi ex maleficio teneri, & in quantum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur, pœnam sustinebit: vt Instit. de Obligat. quæ ex quasi delict. nas. in prin. & ff. de var. & extraor. co. l. fin. Si verò dolo malo iudicauit, verè est ex maleficio obligatus actione in factum, vel actione de dolo ad omne interesse ei, quem læsit, & infamis est. Item tenetur crimine falsi: quod pœnam deportationis vel vltimi supplicij continet: vt ff. ad legem Cornel. de fals. l. 1. §. & qui iudicem. & §. vlt. & ff. de iudic. l. si filius. Item & tenetur crimine concussionis: vt ff. de concuss. l. vlt. Item ciuiliter potest conueniri ex edicto de calumniatoribus in quadruplum ab eo, quem debebat damnare per pecuniam, vt ff. de calum. l. 1. & 3. §. illud. secundum Azon. probantur hæc C. de pœn. iud. qui malè iud. l. 2. & ibi not. in gl. fin. iuncta auth. nouo iure. ibi posita, & l. si filiusfamilias. ff. de Iud. Iudex autẽ ecclesiasticus malè inductus per gratiam, vel per sordes, ab executione officij per annum est suspensus, ad æstimationem parti quam læsit nihilominus condemnandus. Et si durante suspensione se diuinis ingesserit, irregularis est, nec

nec cum eo nisi per sedem Apostolicam poterit dispensari, vt c. cùm æterni, de re iud. lib. vj.

Actio [In factum, de eo quod certo loco] datur vbi aliquid est promissum dari certo loco: si iudicium in illo loco constitui non possit: introducta est enim quædam actio arbitraria, vt possit etiam in alio loco agi. Prætor enim iniquum esse arbitratur non posse conueniri debitorem in alio loco, quàm in loco destinato solutioni, & hæc actio arbitraria ex sui natura est stricti iuris, in qua, habita consideratione aliarum actionum stricti iuris, quicquid esset omissum, deberet haberi omissum: tamen in illa venit etiam, quicquid æquum & iustum visum fuerit religioni iudicantis: & propter hoc appellatur hæc actio arbitraria irregularis, quia contra naturam aliarum actionum stricti iuris est, gl. in rub. ff. de Eo quod certo loco.

Actio [in factum de dolo & furto eorum quorum ministerio quis cauponam, aut nauem, vel stabulum exercet] datur aduersus eos qui præsunt cauponæ, aut naui, vel stabulo: qui quoniam officio malorum hominum vtuntur: in duplo tenentur, quod dolo aut furto eorum commissum est in his rebus quas saluas fore receperunt. ff. naut. caup. stab. l. j. in princ. & §. idem Pomponius. & l. & ita. §. idem. & §. ait prætor. iuncta l. fin. §. hac autem actione. & ff. Fur. aduer. naut. caup. stab. l. j. Inst. de Oblig. quæ ex quasi deli. nas. §. item exercitor.

Actio [in factum ex edicto prætoris de alienatione iudicij mutandi causa facta] datur ei, in cuius fraudem & illusionem facta est alienatio, & suis hæredibus, aduersus eum qui rem alienauit: quę ad interesse conuenit, quanti interest actoris coram ordinario vel delegato. de qua Goffr. in summa de Alien. iudic. murand. caus. fact. cap. j. extrà, eod. tit. in gl. Cessat autem hæc actio secundùm Host. in sum. extrà, eod. quando is qui alienauit, eandem rem recuperauit, ff. eod. l. ex hoc. §. si quis. Idem si res non erat petitoris: vel si mortua est sine culpa, nisi si quid actoris intersit ratione quæstus, vel accessionum, vel expensarum. ff. eod. non solùm. §. hæc actio. & de noxa. actio. electio. §. si is. Item si reus paratus sit subire vtile iudicium: quod est intelligendum, quando eandem causam promittit se præstaturum: putà promittit se restituere sub maxima pœna: aliàs si diceret, rem non restituam, quia nec habeo, sed quanti intererit tua: vel quanti in litem iuraueris, secùs esset: nam & si hoc non offert, tenetur ad idem, cùm dolo desierit possidere: vt ff. de Rei vend. l. fin autem. §. j. & l. is qui dolo.

Actio [in factum ex iuramento, per quam requiritur, an actor iurauerit] secundùm quosdam datur ei, qui cùm peteret rem suam, delato sibi iureiurando ab aduersario, eam suam esse iurauit. Ab eo enim rem suam petit actione in factum, qui iurauit suā esse, ff. de iureiurand. l. nam & posteà. §. j. & §. fin. Si verò rem suam sibi traditam posteà amisit: & ille qui detulit iuramentum, eam nactus sit: aduersus eum Publiciana competit actio. ff. de Publicia. actio. l. eum qui. §. si petenti. vbi dicitur, [Si petenti mihi rem iuramentum detuleris: iuraueróque rem meam esse, competit mihi Publiciana aduersus te dumtaxat.

tat.] tamen quomodo hoc debeat intelligi, ibi notatur plenè. Solet autem iusiurandum referri ei qui detulit. C. de Rebus cre.l. generaliter. §. omne igitur. vers. [sed iuramento.]

Actio [in personam] dicitur condictio, quando contẽdis aliquem dare, aut facere tibi oportere. Quando verò agis, vt restituatur tibi res tua, & speciale nomen accipit, vt in deposito dicitur simpliciter actio personalis, & non condictio. Hoc autem nomen [condictio] inde descendebat: quia olim iudicia erant ordinaria, & certis verbis concepta, & quę oportuit condici, id est, simul dici, vt si quis caderet à syllaba, caderet à tota causa. Sed posteà illæ solẽnitates in desuetudinem abierunt, attamen nomen remansit: vt adhuc personales actiones, quæ solennibus verbis interpretabantur, condictiones vocentur, & hæc colliguntur ex Institut.de Actio.§.appellamus.cum ibi not. & ff.eod.tit. l.actionum genera. Et harum actionum genera quædam nascuntur ex cõtractu, quædam ex quasi contractu, quædam ex maleficio & quasi maleficio. Instit.de Oblig.§.seq.& de Actionibus.§.omnium. Require de omnibus his, & in verbo [actiones ex contractu.]

Actio [in rem] dicitur vendicatio rei, scilicet quando dicis, rem, de qua agitur, tuam esse: & aduersarius dicit, vel ostendit ipsam rem esse suam, ff. de actionib. & obligation.l.actionum genera. & Institut.eodem tit.§.appellamus. Et harum actionum alia est directa in rem actio, vt rei vendic. actio confessoria & negatoria. Alia est actio in rem vtilis, quæ sunt actiones de dominio: non directæ, sed vtiles, quæ ex æquitate dantur, & quandoque non dominis, vt sunt Publicianæ quæ ex diuersis causis competunt. Et actio per quam quęritur, an actor iurauerit, & actio in rem de superficie: & actio Fauiana & Pauliana, & Caluisiana: & actio in rem, quæ competit inter dominum tabulæ & pictorem. Sunt & aliæ in rem actiones, in quibus non de dominio, sed de pignore agitur, sicut Seruiana & quasi Seruiana: de quibus vide loco suo. Et nota, quòd actio personalis non sequitur fundum, ff. de Contrahend. empt. & vendit. l. Titi°.§.Lucius Titius. ff.ad Trebellia.l.1.§.si hæres. ff.de Iud.l.si fideicommiss. §. tractatum. & ff. de Alien.iudic. mut. caus. fact.l. iij. §. opus. in gloss. per Dynum in l.final. ff. de Nou. oper. nunt. Item actio personalis est ita affixa ossibus creditoris, quòd in alium transferri non potest, nisi fictione iuris.ff.de peculio.l.quis ergo.

Actio [iniuriarum] competit ei, qui iniuriam passus est: vt not. Institut.de Iniur. in rubric. contra eum qui intulit iniuriam, vel inferri procurauit. Inst.eod.tit.§. non solùm.& pulsauit vel verberauit, vel famosum carmen ad alterius contumeliam scripsit, vel quoquo modo iniuria aliquem affecit. Institut. eodem tit. §. iniuria. In qua iudex condemnabit quanti actor iurauerit se nolle illam iniuriam sustinuisse: præmissa tamen iudicis taxatione. Instit.eodem tit.§. pœna. ff. eod. tit. l.Constitutionibus. Quidam enim dicunt, quòd iurare debet potiùs velle de suo perdidisse tantum, vel tantum, quàm talem iniuriam sustinuisse. Et hoc

hoc videtur probare Hostien. in Sum. titu. de Iniur. & dam. dato. & Specul. eodem tit. Alii dicunt quòd sufficiat eũ iurare sic, quòd nollet lucrari tantũ vel tantũ pro eo quòd talem iniuriã sustineret vel sustinuisset. Primũ tamen videtur verius. Et actio iniuriarum ex pacto nõ nascitur, sed ex contumelia. l. sed si vnius. §. si pactum. ff. eo. tit. & dissimulatione aboletur lex. Nam si quis iniuriã reliquerit, hoc est, si statim passus ad animum non reuocauerit: postea ex pœnitentia remissam iniuriam nõ poterit recolere. l. non solum. §. 1. ff. de Iniur. & neq; in hæredem, neque hæredibus datur. l. iniuriarum actio. ff. eod. tit.

Actio inofficiosi testamenti, inofficiosæ dotis vel donationis, vide infrà in ver. [Querela.]

Actio [institoria] secundùm Azon. datur cõtra illum, qui præposuit aliquem stationi vel negotiationi gerendæ contrahentibus cum præposito in eam causam in quam expositus est expressim vel tacitè. ff. de Instit. act. l. 1. & 2. & l. quicunque. §. non tamen. cum ibi not. & dicitur institoria ab institore præposito, quamuis exercitoria nominetur à præponente. Inst. quod cum eo. §. exercitoria. & §. seq. Nam institor dictus est ex eo, quod negotio gerendo instet, nec refert an tabernis sit præpositus, vel cuique alteri: vt not. in d. l. quicunque. & l. inst.

Actio [legis] vel [legis actio] quid esset apud antiquos, exponit eleganter Alciat. in l. pecuniæ verbum. §. actionis. de Verb. sign. & Bud. 4. de Adopt.

Actio [legis Aquiliæ] duo cõtinet capita, vel tria, licèt vnum non sit in vsu. vt ff. eod. tit. l. si seruus seruum. §. huius legis, & Inst. eod. ti. Primum caput est de seruis occisis vel quadrupedibus, quę numero pecudum continentur, vt in l. lege Aquilia ff. eod. tit. vbi dicitur de animalibus, quæ gregatim habentur & pascuntur: sicut oues, capræ, & equi, muli, & boues, & asini, & secundùm Labeonẽ sues, sed non canes. Et longè minus bestię, vrsi, ferę, & leones, & c. sed elephantes, & cameli quasi mixti sunt. Et ideo primo capite eos contineri oportet, quo casu tanti fit condemnatio, quanti plurimi ipsa res valuit anno præterito: vt in d. l. lege Aquilia. ff. eod. tit. & Institut. eod. tit. in princip. Secundum caput in desuetudinem abiit. Sed tertium caput huius legis est de eis vulneratis, feris, bestiis occisis, cæterísque rebus ruptis, vt veste, vase, & similibus. Quo casu quis condemnatur, qui damnum dedit, quanti res fuit triginta diebus retrò: rei pretium & valorem æstimando, vt dicta l. si seruus seruum. §. tertio autem capite. & Institut. eod. §. capite tertio. cum §. seq. Et in hac actione si quis damnum se dedisse inficiatur, id est, negat, condemnatur in duplum. ff. eod. l. 2. §. 1. dicitur autem lex Aquilia ab Aquilio plebis tribuno.

Actio [mandati directa] competit mandatori & eius hæredi. ff. eodem titul. l. si vero. §. final. & l. si mandato Titij. §. respon-so, & §. 1. & contra mandatarium vel procuratorem post mandatum susceptum. ff. eodem, l. si vero non remunerandi. §. 1. Et in quantum interest id factum esse quod mandaui: puta, mandaui vt fundum emeres: si mea intererat emi, teneberis post mandatum

tum susceptum: tamen si eundem fundum ego ipse emo vel alius mihi, neque interest aliud, cessabit hęc actio secundùm Azonem. ff. eod. tit. l. si procuratorem. §. mandati actio.

Actio [mandati contraria] competit mandatario. ff. eodem tit. l. si verò non remunerandi. §. contrario: vel procuratori ad expensas aduersus mandatorem quatenus fines non est egressus. Si verò aliquid erogauerit vtiliter, in eo non habet mandati iudicium: sed tantùm negotiorum gestorum secundùm Mar. licèt Ioan. & Accurs. contra, prout legi. & not. Instit. eodem tit. §. is qui. & ff. eodem. l. si pro te. cum l. sequenti. in princip. & C. de Negotiis gestis. l. finali, in glossa vltima. Si verò mandauerim tibi vt mihi fundum emeres, etiamsi nondum pretium solueris, ages mecum mandati, vt suscipiam obligationem qua teneris venditori. Nam & ego agere possum vt cedas mihi actionem empti. ff. eodem titulo, si mandato meo. 1. responso. Competit ergo breuiter actio mandati directa contra illum qui mandatum suscepit adimplendum, cùm primis cogi non posset quin susciperet mandatum, in quantum interfuit mandatoris factum fuisse quod mandatur. Et rursus ipsi mandatario, qui mandatum suscepit, competit actio mandati contraria ad impensas, si quas fecit ratione mandati suscepti, si fines mandati non excessit. Sed si mandati fines excessisset in expensis factis, nō repetet ipsas per huiusmodi actionē.

Actio natiua quæ, [vide Actionum 13. species] infrà.

Actio negatoria. Require suprà [actio confessoria.]

Actio [negotiorum gestorum] duplex est: scilicet directa, & contraria: Vnde negotiorum gestorum directa est, qua agit dominus rei gestæ contra eum, qui negotia eius gessit, vt administrationis rationem reddat, vt puta, si ego fui absens, & negotia mea cœperunt esse deserta, & malè se habebant, tu hoc videns absque mandato à me recepto mei contemplatione ex amicitia quam in me habes, gerebas negotia mea: mihi datur actio negotiorum gestorum directa, ad hoc vt reddas mihi rationem administrationis, vt ff. de Neg. gest. l. 2. & Instit. de Oblig. quæ ex quasi contract. nascun. §. 1. & §. sicut.

Actio [negotiorum gestorum] contraria competit illi qui sine mandato se immiscuit alienis negotiis gerendis aduersus dominum negotiorum gestorum, ad repetendum expensas negotiorum gestione factas. Et vendicat omnia quæ expendit de suo, necessariò, vel vtiliter, non tamen voluptuosè: & hæc colliguntur ff. eod. tit. l. 2. cum ibi not.

Actio noxalis secundùm Azonem dicitur actio quæ nascitur vel oritur ex delictis seruorum. ff. eo. tit. l. 1. & Instit. eo. tit. in princi. Dicitur noxalis à noxia, quod significat ipsum delictum: vel à noxa, quod dicitur ipse delinquens. Versus,

Noxia delictum: delinquens noxa vocatur.

Actio Pauliana, vide suprà [Actio Fabiana.]

Actio personalis, require infrà in vers. [Actionum quædam.]

Actio pignoratitia directa competit debitori contra creditorem. Instit. Quibus modis recontrah

trah. oblig. §. fin. vel contra eius tutorem, vel curatorem, si pignora acceperunt. ff. eod. tit. l. solutum. §. fin. & habet locum soluto debito, vel aliter satisfacto, quemadmodum voluit creditor, licèt nō sit solutum: vt si pignora alia data sunt creditori, vt à primis recedat, vel fideiussores, siue res aliæ, vel pretium: vel etiam nuda conuentio sine pretio vel pacto. Quoties enim vult creditor recedere à pignore, videtur satisfactum, si vt ipse velit, vel voluit, cautum est: licet in hoc deceptus sit sui facilitate, secundùm Azonem, vt ff. eodem titulo, l. si rem. §. omnis. & l. si necessarias. §. si vnus.

ACTIO [pignoratitia contraria] datur creditori cōtra debitorem: & datur ad multa. Si enim decipiatur à debitore, vel ipsa re, vel eius proposito: quia obligauit ei rem alienam vel alij pignoratam: tenebitur ei debitor pignoratitia contraria, ff. eo. tit. l. tutor. §. contrariam. iuncta l. si quis in pignore. §. fin. & si debitor malitiosè versatus sit, obligando æs vel stannum pro auro vel argento, ff. eodem tit. l. j. §. si quis. & in §. præalleg. l. si quis. in pignore. 2. resp. vel si obligauit seruum per quem damnum datum est: putà furtum, vel aliud huiusmodi, & hoc si sciuit, tenetur in solidum, id est, in totum: secus si ignorauit: quia tunc liberabitur noxæ deditione: scilicet, dando seruum pro noxa. In his competit hæc actio, secundùm Azonem & alios. Hæc probantur ff. eod. tit. l. si seruus pignori. Item secundùm Azonem agit creditor actione pignoratitia: si seruos pignoratos artificiis instruxit: si cœperant imbui antequam sibi pignorarentur: vel debitoris voluntate creditor eos instruxit. Sed si nihil horum intercessit, si quidem artificiis necessariis eos instruxit, secundùm Azonem erit actio contraria. ff. eod. tit. l. si seruus.

ACTIO [pignoratitia vtilis,] secundùm Placent. datur ei qui impignorauit rem alienam sine consensu domini: & posteà dominus pignoris factus est. ff. eod. tit. ff. rem alienam. & ff. de pignor. l. 1. §. 1. & l. si Titio. cum seq. & tam directa quàm vtilis dantur principali & suis hæredibus, & contra hæredes creditoris: vt potest probari Instit. de Perpet. & tempo. act. §. non autē omnes. & ff. de Act. & oblig. l. 1. §. creditor. & Instit. Quibus modis re contrah. oblig. §. fin.

ACTIO [popularis] est, quæ ius suum populo tuetur, & competit vnicuique de populo. De actionibus popularibus vide gl. rub. ff. eod. tit.

ACTIO [præscriptis verbis, ex contractibus innominatis descendit:] vbi scilicet ciuilis causa subest sufficiens ad actionem introducendam: & cùm negotium non cadit in certum & speciale nomen contractus, nec causa huiusmodi actionis exprimitur: sed hæ actiones exprimuntur sic, do vt des, facio vt facias, do vt facias, facio vt des. Ex quibus nascitur actio præscriptis verbis nominata: aliàs ciuilis, quando mihi aliquid adest, vel abest, vel absuturum est: nec tibi adest: nec adfuturum est: aut mihi non abest, nec tibi adest: aut si nec tibi adsit, nec mihi absit, & eesses implere quod conuenit inter nos: ego autem si feci, in subsidium intentatur actio de do-

lo.

lo. Nam vbi vnus cessat implere quod in se est, quod promisit alteri implere, locum habet hæc actio.

Actio [præscriptis verbis,] quibus casibus competat, vide pulchram gloss. in rubr. ff. eod. tit. & in §. actionum autem. in versi. [ex permutatione.] Inst. de Act.

Actio [pro socio,] quæ ex vtraque parte directa est, competit pro vsufructu quem solus alter sociorum percepit, vel si dolum commisit in rebus communibus. Nam locum habet, quando duo ineunt contractum societatis. Et si aliquis sociorum malè & dolosè versetur, tunc alteri contra eum datur hæc actio. Nascitur autem actio demum, societate finita, quæ finitur pluribus modis, prout loquitur Azo in Summa, eodem titulo.

Actio [pro tutelæ directa,] competit ei, cuius negotia gessit quispiam, quasi tutor, qui tamen tutor non erat. Contraria datur illi, qui existimans se tutorem alicuius, tanquam tutor eius negotia gessit, ad repetendum si quid necessariò vel vtiliter in rem pupilli expenderit. l. 1. & toto tit. ff. de Eo qui pro tut.

Actio [Publiciana ex æquitate,] datur ei qui rem bona fide emit à non domino: & rem sibi traditā bona fide cepit: credens vendentem tempore venditionis & traditionis dominum esse: & sufficit emptori habuisse bonā fidem, licet vēditor malam fidem habuerit: & callido consilio vendiderit, vt ff. eod. l. eum qui §. prætor ait. Si ergo talis emptor ante completam vsucapionem à possessione cadat, petat rē à possessore iure quasi dominij: Et appellatur actio Publiciana à Publicio auctore, qui eam inuenit. Inst. de Act. §. aliæ. ad hoc vt actor obtineat, oportet istum probare iustum titulum, & rem sibi fuisse traditam, & bonam fidem habuisse tempore emptionis & venditionis (quod præsumitur, nisi contrarium probetur) & quòd credat modò, venditorem vel donatorem tempore contractus dominum non fuisse, aliàs Publiciana non competeret. Permittitur autem tali venditori, ac si vsu cœpisset vendicare: nisi fortè verus dominus possideat, quia exceptio veri dominij Publicianam excludit. Si autem post vsucapionem à possessione cadat, tunc non competit Publiciana: sed ciuilis actio, vel rei vendicatio: secundùm quosdam vtilis, secundùm quosdam directa. ff. de Public. l. 1. De hac materia vide not. per Ioan. And. de sentent. & re iud. ca. Abbate sanè. lib. 6. in gloss. in verb. [dominij.] vbi dicitur quòd rei vendicatio & Publiciana non sunt contraria, sed aduersa, cùm ad eundem finem tendunt: secus cùm tendunt ad fines diuersos.

Actio [Publiciana rescissoria,] datur ei, cuius res quam à non domino emit, credens eum dominum vt suprà, vsucapta est cùm absens erat causa reipublicæ, vel studij, vel peregrinationis, vel legationis ciuitatis, vel causa appellationis prosequendæ, vel testimonij ferendi, vel quia in captiuitate fuit, vel alia causa necessaria fuit absens. Licet enim propter necessariam absentiam infra annū postquam reuersus est rescindere vsucapionem, vt dicat aduersarium non vsucepisse, qui vsucepit per auxilium Prætoris: hoc auxiliū sibi datur. Si autē verè fuit dominus rei, tunc competit ei vendicatio rescissoria. Si verò

res talis erat pignori obligata, competit etiam hypothecaria rescissoria, & hoc in realibus actionibus. In actione autem personali cōditio rescissoria. De hac materia vide Gulielm. in Specul. de In integr. resti. in tractatu libellorum, super verbo [sed scias,] & seq. & glos. prima in verbo [dominij, vel quasi,] circa medium, in cap. Abbate sanè. de Reg. iur. lib. 6.

ACTIO [quanto minoris] quædā est Prætoria, quędā ciuilis. Pretoria locum habet cùm quis emit animal vel seruum morbosum, seu vitiosum, qui propter morbum vel virium minus valet quàm emptus sit, & datur ad petendum id quod minus valet: puta, si res non esset vitiosa vel morbosa, valeret viginti: nunc autem valet quindecim. Proponitur hæc actio ad petendum quanti minoris interfit emptoris. Hoc autem scias, quòd de vitio nunquam tenetur venditor nisi in tribus casibus. Primus est, quando nominatim promisit, & tunc agetur ex stipulatu. Secundus est, quando sciebat seruum habere vitium, & emptorem non admonuit, & tunc tenetur ex empto, vel quòd redhibeatur, vel quòd admittere teneatur. Tertiò verò, si animo sit admixtum vitium corporis. Datur autē infra annum vtilem. Sed ciuilis actio quanti minoris cōpetit quādo librum vel aliam rem vitiosā vel morbosam emit, propter quod res minus valet: agitur & quanti minoris esset empturus. De hac actione nihil dicitur in arbore actionum: sed de Prætoria solùm. vide similiter de hac materia in Spec. tit. de Empt. & vendirio. §. nunc dicendum. vers. est & alia actio quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria dicitur. Prætoria est, per quam rem mobilē vel immobilem tibi pignori obligatam, quam possidet aliquis, siue sit debitor, siue alius, poteris ab eo reuocare seu petere: & est actio in rem vtilis, & datur creditori ad persequendum pignus hypothecámve. vide de hoc Inst. de Actio. §. quasi Seruiana.

ACTIO [quod iussu perpetuo] datur contra patrem vel dominū quorum iussu cum filio vel seruo aliquis contraxit, siue dirigatur iussus ad contrahentem, siue ad seruum. Nec est in ea opus verbis aut scriptura, vel vt distinguatur secundum Azonem, an videatur iussus vel iussio specialiter in vno cōtractu, an generaliter, ita quòd volens cum seruo meo contrahere, id securè possit. Videor enim omnia iussisse, nisi lex certa, id est condictio vel pactum contrarium prohibeat. Habet ergo locū actio quod iussu, quando domino viuente vel patre, seruus, vel filius contraxit: quia hac dominus vel pater eo quòd iussit tenebitur.

ACTIO [quod metus causa] datur ei qui probabili vel iusto metu coactus rē suam vendidit, tradidit, vel promisit, aduersus eum qui metū intulit: sed intra annū erit quadrupli, propter contumaciam nolētis rem restituere iussu iudicis ante litem contestatā. Post annum verò, simpli. vt in l. si cum exceptione. 1. responso. & §. post annum ff. Quod metus cau.

ACTIO [rei vendicationis,] est quando dicis rem corporalem esse tuam, & hunc seruum, hunc equum, hanc vestem. Alia dicitur rei vendicatio, quam legistæ non habent, quæ datur pro re incorporali, vt not. per doct. in c. examinata. de Iudic. in antiq.

ACTIO [rescissoria] triplex est, vt

suprà

ſuprà de Publiciana reſciſſor.

Actio [redhibitoria] datur emptori contra venditorem, vt ſeruum, vel animal morboſum recipiat, & pretium reſtituat: & datur intra ſex menſes vtiles, quia hæc actio tantùm ſex menſibus durat. vt ff. de Ædil. edict. l. 1. v. g. Si vendis mihi animal morboſum latētem morbum habens, vel aliam rē vitioſam tali vitio, quod vitium ſi ſciuiſſem, nullo modo emiſſem, mihi datur actio contra te, ad hoc quod pretium receptum reſtituas intra ſex menſes, & rem tuā morbidam vel vitioſam reaſſumas.

Actio [rerum amotarum] competit marito aduerſus vxorē de reb. conſtante matrimonio cauſa diuortij ablatis. Datur autem poſt diuortium, & continet rei perſecutionem. Sed ſi pendente iudicio redintegretur matrimonium, ſoluitur iudicium rerum amotarum: & ſi redintegrato matrimonio iterum fiat diuortium, remanebit actio rerum amotarum ob res amotas prioris diuortij cauſa: Quo autem caſu actio furti daretur contra extraneum, eodē caſu actio rerum amotarum locū habet, dummodo illa cōcurrant, ſcil. vt res mariti dolo malo amoueātur, & è contra. Item quòd fiat amotio cōſtante matrimonio, vel aliquid fiat quod pro amotione habeatur. Item quòd fiat cauſa diuortij. Datur etiam hæc actio cōtra patrem filio vel filiæ, quatenus ex ea locupletior eſt factus, vel dolo malo eius factū eſt quominus fieret. De hac materia vide no. per Azonem in Sūma, eod. tit.

Actio [rei vxoriæ] ſublata eſt: in cuius locum ſubrogata eſt actio ex ſtipulatu, quæ datur marito vel eius patri vt dos reddatur. Si enim à datione dos inciperet, hęc actio locum non haberet; licet quidam dicunt contrarium, vt dicit Azo in Summa: eodem titulo.

Actio [reuocatoria,] datur in eos, quibus alienata fuêre bona debitoris in fraudem creditorum. vide ſuprà, [Actio Fabiana,] & §. item ſi quis in fraudem. Inſtitutionib. de Actionibus.

Actio [Seruiana] domino fundi vel domus competit, ad perſequendas res conductoris pro mercede domus quaſi pignoratas: quæ quamuis non conuentione pignorentur, tamen iuris conſtitutione obligantur tacitè pro locatione iure pignoris in vrbanis prædiis inuecta & illata, in ruſticis verò prædiis fructus tantum. De hoc vide in paragrapho, item Seruiana. Inſtit. de Actionibus.

Actio [ſerui corrupti,] competit non ſolùm aduerſus eum cuius hortatu vel conſilio ſeruus corruptus vel deterioratus eſt, ſed etiam contra eum noua lex datur qui ſollicitauit ſeruum, licèt bonos mores eius corrumpere non potuerit. Hæc autem actio in duplum habet condemnationem, ſcilicet quanti deterioratus eſt ſeruus, quantíve res fuerit à ſeruo ſollicitato ſubtracta: & tenetur qui corrumpit, ſiue ex bono malum, ſiue ex malo deteriorem fecerit. De hoc in l. ſi quis ſeruo alieno ſuaſerit. C. de fu. vbi caſus de hoc.

Actio [ſtricti iuris,] require infrà actionum quædam, & de excep. in cap. cùm venerabilis. vide Inſtit. de Actio. §. actionum autem.

Actio [ſubſidiaria] dicitur, quia in ſubſidium & auxilium alterius, quę ineſſicax facta eſt, datur: vt ſi tutor res pupilli alienauerit

vel malè administrauerit, & ipse tutor & eius hæres sint non soluendo, id est, non sufficientes ad soluendum, pupillo datur actio contra illum ad quem res eius alienatæ sunt.

ACTIO [tributoria] datur creditoribus, qui cum seruo aut filiofamilias contraxerunt in merce peculiari, vt distribuatur pro rata crediti inter illos & dominũ seu patrẽ illius cum quo contraxerũt. §. introduxit. Insti. Quod cum eo.

ACTIO [tutelæ subsidiaria] cõpetit pupillo, quando nec tutor nec hæres soluere habet, contra eum cui iura tradita sunt à pupillo, vt cautionem exigat à tutore pro indemnitate pupilli, quando vel nullam vel parum idoneam admisit cautionem.

ACTIO [tutelæ directa,] datur aduersus tutorem ipsi pupillo, in quantum conuenit, si tutor in rebus pupillaribus damnum dedit dolo vel culpa ipsi pupillo.

ACTIO [tutelæ contraria] competit tutori aduersus pupillum, si in rem eius aliquid de suo impẽdit, vel pro eo fideiussit, aut rem propriam impignorauit, vel obligauit pro pupillo.

ACTIO [venditi,] competit venditori ad petẽdum pretiũ & vsuras ex tẽpore moræ. Et si aliquid speciali pacto cõprehenditur, prout is sibi paciscitur, vel inter partes conuentũest. Et huius contraria est actio empti, quã vide supr.

ACTIO [vi bonorum raptorum de rebus mobilibus vi surreptis datur,] & cui res mobiles per violentiam sunt ablatæ, & competit restitutio infrà annum ad quadruplum, ita quòd in quadruplo contineatur ei restitutio, & hæc est vis ablatiua.

ACTIO [vtilis. vide suprà,] Actio directa.

ACTIONVM quędam sunt in rem, & quędam in personã. Actio in rem dicitur vẽdicatio rei: quãdo, scil. dicit aliquis rem de qua agitur, esse suam, & aduersarius dicit contrariũ. Quãdo ergo petis rem aliquã, vt tuam, rei vendicatione, tunc agis actione in rem. Actio verò in personã, cùm petis ab aduersario aliquid tibi dari vel fieri. Itẽ actiones quædã bonæ fidei dicũtur, quędã stricti iuris. Actiones bonæ fidei dicuntur, non ideo quia in eis debet seruari bona fides: quia etiam bona fides seruatur in actionib. stricti iuris, sed dicũtur bonæ fidei ideo, quia maximè exuberare debet bona fides inter contrahentes in eis, & vltra id etiam veniunt omnia accessoria, & ea, de quibus nihil est cogitatũ, vt in actione empti, vel vẽditi, venit etiã id quod expressè non est actũ, videlicet à tẽpore moræ quã alteri non reddit illud ad quod tenetur de natura cõtractus, veniunt etiam damna, & interesse, quę debẽt restitui: & sic in eis multũ exuberat officiũ iudicis pinguius, quã in actione stricti iuris. Sunt autẽ actiones bonę fidei 17. quæ enumerantur Inst. de Actio. §. actionũ. & ponuntur in glo. de Except. c. cùm venerabilis. in verb. [bonæ fidei.] Aliæ verò dicuntur actiones stricti iuris: vt actio ex mutuo, ex stipulatu, ex arbitrio, & consimiles. Et in istis non venit accessorium, nec ea de quibus non est cogitatum: vt not. Bern. in glo. prealleg. Nec in his à tẽpore moræ, qui alteri nõ reddit illud ad quod tenetur de natura cõtractus, veniunt dãna & interesse quæ debẽt restitui. Itẽ actionũ realiũ alię cõpetunt pro rebus corporeis, & sic habet locum rei vendic.

vēdicatio. Aliæ pro incorporalib. & pro seruitutibus acquirendis seruiēdi & patiēdi: & sic competunt duæ actiones, quarū vna vocatur confessoria, alia negatoria. Itē nota quòd actiones personales vsq; ad metas 30. annorū extēduntur, vt C. de constit. pecun. l. 2. & C. de præscrip. 30. annorū. l. sicut. Reales autem vsq; ad metas quadraginta annorū, vt C. de Luit. pign. l. 2. & in glos. in verb. [actione submota.] Est ergo (vt clarius dicatur) actio realis, quę obligatū eū cōtra quē dirigitur, nō supponit, sed ideo competit, quia quis contendit restituere contra quem talis actio dirigitur. Verbi gratia, Intrasti domum meam violēter, ego peto possessionē meam quam occupas. Tu nullo iure mihi obligatus es, nec aliquid mihi promisisti, nec tecum contraxi, sed tantùm te conuenio, quia res mea apud te est. Sed personalis actio præsupponit debitorem, contra quem dirigitur, obligatum esse ex contractu vel maleficio, seu ex variis causarum figuris. Et ista datur etiam ad rem, sed præsupponit obligationem personæ, vt vēdidisti mihi librum, vel locasti mihi domum, tu mihi obligaris ex contractu, licèt agam ad rem, scilicet librum vel domum.

ACTIONVM alię sunt particulares, aliæ vniuersales. Particulares dicuntur quæ dātur ad res particulares, vel singulares, non autem ad id quod est vniuersum vel generale, vt si petō vestē & ago rei vēdicatione, vel alia actione particulari, seu peto decem quæ tibi mutuaui. Harum autem actionū aliæ dicūtur reales, vt quia competunt ad rem, & nō dicūt personam obligatā. Aliquæ verò dicūtur personales, quia non ad rem, sed in personam diriguntur: vt si ago ex empto, vel actione ex mutuo: dico enim personā obligatā, & non rem, nec pecuniam. Persequere latiùs, vt Instit. de Actio. in princ. Actiones vniuersales (vt dicit Innoc. in c. conquerente. de offic. ordin.) sunt quatuor, quæ omnes cōpetunt pro hęreditate tantùm, cuius nomine cōprehenditur vniuersum ius defuncti. l. nihil aliud. ff. de verb. signif. Sūt autem istæ, petitio hæreditatis, familię herciscundę, actio ex testamento, quæ datur pro hæreditate ex Trebelliano restituenda, & actio ex empto, quæ datur quoties tota hæreditas emitur: & licet ibi dicat Innoc. quòd sunt quatuor, intellige de istis de quibus iā faciunt mentionē apertè: sed multę aliæ possunt dici vniuersales ad similitudinem harum quatuor, vt quando petitur villa seu castrum, vt sentit idem Inno. in c. cùm ad sedem. de Restit. spoliat. & clariùs per Bart. in l. 1. ff. de edend. Item quādo petitur Ecclesia cum pertinentiis suis, vt est glo. in cap. significantibus. de libell. oblat. & Innoc. in d. cap. cùm ad sedem. & in cap. eam te. de Rescri. Vel dic meliùs secundùm Bart. in d. l. 1. ff. de Eden. quòd actio vniuersalis potest intelligi quando datur ad aliquid quod de sua significatione multa in se vniuersaliter continet, siue sit vniuersitas iuris, vt hereditas vel bonorum possessio, & similia, siue sit vniuersitas facti, vt peculium, de quo tamen dicendum est, vt leg. 4. de Peculio. Actio verò generalis ex eo dicitur, vt dicitur in dicto cap. conquerente, quia competit ad id quod sub se continet plura capitula, non tamen vniuersum, vt est actio negotiorum gesto-

rũ, tutelæ, &c. Nam multa potuit habere defunctus, quæ nõ peruenerunt ad filiũ, sed continet sub se multa capitula, vt administratione frumenti, vini, olei, & similiũ. Secus autẽ si ex se & ex proprio significato nõ continet plura, seu vniuersitatem: tunc enim licet petãtur plura bona, non tamẽ dicitur petitio vniuersalis vel generalis. vide Panorm. in dicto cap. significantibus. nu. 10.

ACTIONVM 13. species enumerat gloss. in §. sunt preterea. Instit. de actionibus. Quib' adde, actionum alias esse natiuas, alias datiuas. Natiuæ sunt quæ habent materiam sufficientem præexistentem, à qua oriantur. Datiuæ verò, quæ eiusmodi materia carent, quod declarat Bart. in l. iuris gentium. §. 1. ff. de pactis. præterea actiones quædã criminales sunt, quædam ciuiles. de quibus infrà in verbo, [iudicia priuata.]

ACTIONES ciuiles quæ sunt, & quot, require in Spec. titul. de Actione. §. postremo. Et nota quod quãdoq; distinguitur actio ciuilis contra criminalem: & tũc idem est, quod actio intẽtata pro aliquo interesse. Quandoque distinguitur contra prætoriam & tunc idem est quod actio descendens ex aliqua parte iuris ciuilis veluti lege, senatusconsulto, constitutionibus Imperatorum, secũdùm gl. Instit. de Perp. & tẽp. acti. in princ. Prætoria autem dicitur, vt infrà, [actiones prætoriæ.]

ACTIONES ex contractu, sunt de actionibus in personam. Instit. de actio. §. 1. quæ nascuntur ex pacto, siue obligatio surgit ex re: vt condictio certi, de numerata pecunia, cõdictio certitudinaria, cõdictio ob causam, actio cõmodati, depositi, pignoratitia: de quibus omnibus suo loco dicemus. Siue etiam consurgit obligatio ex verbis, sicut in actione ex stipulatu, quando res incerta in stipulationibus deducta est. Siue etiam oriatur obligatio ex litteris, de quibus condictio odio desidiæ datur in eum qui cum spe futuræ numerationis, scribit se debere quod ei nõ est numeratũ. Numeratione autem non secuta intra biennium non repetit chirographum. Et est introducta & exclusa exceptione non numeratæ pecunię, cùm minimè cogatur soluere quod scripsit se habere quod nõ habuit. Siue etiã oriatur obligatio ex cõsensu, veluti empti, vẽditi, locati, cõducti, pro socio, mandati, prȩscriptis verbis, & actio constitutæ pecuniæ, necnõ actio in factum. de Iureiur. Et de his actionibus in propriis locis secundũ ordinem patebit. Et istæ sunt species actionum in personã, quæ oriuntur ex contractu, siue re, verbis, litteris, aut consensu obligatio oriatur, de quibus vide ff. de Action. & oblig. l. 1. & 2. & Inst. de oblig. §. 1. cũ §. & tit. seq. vsque ad tit. de Obligat. quæ ex quasi contractu nascuntur.

ACTIONES [ex quasi cõtractu] sunt de actionibus in personam. Institut. de actio. §. 1. cũ ibi nota. quæ neque ex pacto, neque ex maleficio oriuntur, sed tamen maiorem habent conuenientiã & affinitatem cum pactis quàm cũ maleficiis. De his actionibus videndũ, ff. de Act. & oblig. l. ex maleficiis. §. si quis absentis. & §. seq. & Instit. de oblig. quę ex quasi cõtract. nas. & de singulis exposuimus nominatim suprà suis locis.

ACTIONES vel obligationes ex maleficio sunt actiones in personam. Institut. de actio. §. 1. cum

eum ibi notatis, quibus delicta hominum coërcentur, quòd publicæ vtilitatis interest. ff. de fideiusso.l. si à reo.§.fin.& ff.ad legem Aquiliam.l.ita vulneratus.cū similibus, vt est condictio rei furtiuæ, actio arborum furtim cæsarum, actio furti, actio vi bonorum raptorum, actio legis Aquiliæ, actio iniuriarum, quod metus causa, de dolo, actio serui corrupti, actio rerum amotarum, condictio ob turpem causam, interdictum vnde vi, interdictum quod vi aut clam, interdictum de libero homine exhibendo, de vxore ducenda, de liberis exhibendis, interdictum quorum legatorum, interdictum prohibitorium, ne quid in flumine ripáve publica, interdictum de itinere actúque priuato. De quibus omnibus require in loco suo.

Actiones vel obligationes ex quasi maleficio, sunt actiones in personam, Institut.de action. §. 1.quæ neque ad pacta accedunt, neque ad maleficia: sunt tamen similiores maleficiis, quàm pactis: vt actio in factum aduersus iudicem qui litem suam facit, & actio in factum de eiectis & effusis. Et actio in factum de dolo & furto eorum qui ministerium, cauponum, aut stabulariorum, aut nauem exercent. ff. de Actio. & obligatio. l. ex maleficiis. §. si iudex. vsque ad finem.& Insti.de oblig.quæ ex quasi malef.nas.per totum.

Actiones hæreditariæ dicuntur, quæ transeunt ad hæredes, vel contra hæredes, secundùm Azonem. Itē quæ ab hæredibus incipiunt vel contra hæredes. ff. de Act. & oblig.l. hæreditariarū. Vt autem plenè sciatur quæ trāseunt ad hæredes vel non, distingue, aut nascitur actio ex maleficio, vel quasi, aut ex contractu, vel quasi, prout persequitur Azo in Sum.eo.tit.& secundū Placen. in Sum. sua, eo.titu. Hæ actiones competunt his qui succedunt in ius, & non his qui succedunt in rem, vt donatarij vel legatarij.

Actiones interrogatoriæ ad quid intentarentur olim, vide gloss.in rubr. ff. de interrog. act.

Actiones mistæ dicuntur actio familiæ hercifcundæ, actio communi diuidundo, & finium regundorum.§.quædam.Instit.de Actio. Et quare appellentur mistæ, & quid differant ab actionibus personalibus in rē scriptis, declarat ibi Ias. & in §. 1.eod.titul.

Actiones personales in rem scriptæ oriuntur ex contractu vel quasi, ex maleficio vel quasi, sicut & merè personales, sed quia comitantur possessores rerum instar realium, ideo in rem scriptæ appellatæ sunt. Quæ sint hæ actiones, docet Accursius l. 3.§. est autem.ff.ad Exhib.

Actiones præiudiciales in rē esse dicuntur, per quas quæritur, an quis liber sit, an libertus, & de partu agnoscendo, vt in §. præiudiciales.Inst.de actio. Sed illa per quam quæritur, an aliquis sit liber, partim ciuilem causam obtinet, partim prætoriam. Ciuilem autem secundùm formam dominij: quia in ea directè agitur: prętoriam secundùm formam & modum petendi, quia tuum à teipso non ab alio petis possessore. Cæteræ verò duæ formam capiunt ex prætoria iurisdictione, & in rem dicuntur esse ad instar actionū de seruitute, quia in hac de iure patronatus in re, in illa de proprietatis iure agitur. Præiudiciales autē dicūtur, quia quēadmodū exceptiones actionibus opponūtur, & ante primam quæstionem

terminantur. Si autem quis quæ-rat, quare non exceptiones, sed actiones dicantur, illa potest esse causa, quia non est exceptio nisi sit actionis exclusio. Hæ verò præiudiciales nullam actionē excludunt, sed non competere dicũtur, & ideo actiones dicuntur & non exceptiones. Præiudiciales actiones pro tanto dici possunt, quòd in ipsis tractatur de magno præiudicio, vel quia quæstioni motæ præiudicant: vt agis cõtra me & aliquid petis, oppono tibi quæstionem status dicendo quòd es filius meus, vel seruus in potestate mea cõstitutus, aut libertus: & sic de consimilibus: & præiudicabit actioni tuę cõtra me motæ. Sũt & aliæ in rem actiones, in quib⁹ nõ de dominio, sed de iure pignoris agitur, vt Seruiana & quasi Seruiana. Require loco suo.

Actiones prætoriæ quæ sunt, & quot, require in Specul. titul. de actio. seu pet. propo. §. postremò. Dicuntur autem prætoriæ secundùm Azonem, quia à prætore sunt inductæ, vt Instit. de act. in Sum. secundùm eundem.

Actor est qui agit & pulsat aliũ, rem aliquam ab ipso petens in iudicio. ff. de Iudic. l. in tribus. & ff. fin. regundo. l. iudicium. Nam in cõmunibus iudiciis quęritur quis actor sit. Est ergo ille qui suo nomine agit, vel quia cõstituitur ad agendum vel defendẽdum causas vniuersitatis vel alterius. ff. Quod cuiusque vniuersi. l. item eorum. §. si decuriones. Vel dicitur qui constituitur à tutore vel curatore ante litem cõtestatam. C. de procur. l. neque tutores C. de Act. à tut. seu curator. dan. in rub. & in nigro, dictus ex eo, quòd tutoris vel curatoris personam agat. Nõnumquam actor ponitur pro villico, quẽ vulgò factorẽ à faciẽdo appellamus. l. legata. ff. de legat. 1. vnde seruus actor in §. pœna. Instit. de iniur. interdum etiam sumitur pro eo, qui aliena bona administrat, l. cum alicui. de Negotiis gestis.

Actvariae naues, quæ remis aguntur. l. 2. ff. de capti. Bud. in l. 1. de exerci. actio.

Actvarii sunt notarij, à quibus acta scribuntur.

Actvs, est quædam seruitus, qua is cui ea debetur, habet ius quod potest per fundum, in quo sibi hæc seruitus debetur, non solùm ambulare per se, sed etiam iumẽtum & quadrigam secum ducere, ff. de Ser. rust. pręd. l. 1. ver. [actus.] & l. inter actum. & Instit. eod. tit. §. actus. Aliter capitur actus pro operatione. l. hæredes. in fin. ff. de Testa. & l. duos. de duobus reis.

Actvs legitimi dicantur omnes quæcunque iuris scripti parte inueniunt. Iuris autem scripti partes sunt sex, videlicet lex, plebiscita, senatusconsulta, decreta principum, responsa prudentum, & magistratuum edicta, vt Insti. de iure nat. gen. & ciui. §. constat & l. ius autem. ff. de Iust. & Iur. vide de hac materia Dynum in regula, actus. de Reg. iur. in Sexto.

De A ante D.

Ad, præpositio composita cum dictionibus à consonante incipientibus, mutat D, in consonantem quæ sequitur: id quod omnes qui de orthographia scribunt, annotauere: vt accurro, quod ex ad & curro componitur: affligo ex ad & fligo. In Pandectis tamen, quas Florentini ex præda Pisana in archiuo adseruant, semper reperiuntur præpositiones integræ, quod & antiquos obseruasse ex numismatis & monumentis litterarum marmoribus incusis, etiam hodie videmus. Itaque

Itaque in Codicibus illis archetypis nō legitur ex orthographo tum ratione, accresco, affero, affinis, agnatus, appono, arrogo, ascribo, assentio assideo, assiduus, astringo, & huiusmodi, sed adcresco, adfero, adfinis, adnatus, adpono, adrogo, adscribo, adsideo, adsiduus, adstringo, hoc est, ad præpositione integra. Hæc namque omnia & similia (tametsi non mutant sensum) retinēda est tamē antiquorum librorum maiestas in libris maximè legū, qui quo sunt vetustiores, eo habētur maioris auctoritatis. Nam si quis per regulas artis Grammaticæ conaretur talia castigare, non minus peccaret, quā si pro repetundarū, & finium regundorum, & de familia herciscunda, & de communi diuidundo cōtenderet: scribendum esse repetēdarum, & finium regendorū & familia herciscenda, & communi diuidēdo, quod regulæ quæ tradūtur à Grāmaticis de formatione verborum id fieri debere præcipiant. Apud antiquos nāq; gerundia & participia futuri in dus, à verbis tertiæ & quartæ cōiugationis inclinata, in vndus non in endus desinebāt. Plautus in ipso statim initio Amphitryonis: [Vt nos in vostris voltis mercimoniis emundis vendūdisque,] per [emēdis] & [vēdendis.] Permansit tamē hæc declinandi forma in hoc verbo eo, is, & ab eo cōpositis, vt eundi, eūdo, eundū, adeūdus, a, um, præter eundus, a, um. Dicimus quoque præesse quempiam iuri dicundo potius, quàm præesse iuri dicēdo.

A d ponitur pro iuxta. ff. de Serui. vrba. præd. l. quidā Hyberus. Bart. in lege militis Codicillis. ff. de testam. milit. Item pro contra, l. commissa. de Publican. Aliquādo significat post. l. qui duos. de man. testam. vtrum autem faciat modum an cōditionem, docet Bart. in l. quibus. §. Ternilius de Cōd. & demon. De hac dictione not. Archi. de Rescr. si gratiose. li. 6. & 78. dist. presbyter. Et quomodo differant Ad, & in, vide ff. de iniur. l. item apud Labeonem. §. conuitium. quod nota pro statutis dicentibus quòd aliquid fiat ad domum, vel in domo.

A d agnatos & gentiles, prouerbiū est è iure sumptum, cùm aliquem mente captum esse significamus: propter leg. 12. tabulatū, si furiosus existet, agnatorum gentiliūq; in eo pecuniaq; eius ius esto. Ho.

A d bestias dari bifariā vsurpamus. primum de dānaris qui lacerandi bestiis obiiciūtur. l. quod ad statū. ff. de pœ. Tum præterea de iis qui operas suas vt cū bestiis pugnēt, locare consueuerunt, quos Cicero pro Sext. vocat bestiarios. Sic accipienda l. 1. ff. de Ædil. edic. l. 3. §. le. Iul. ff. de Testib. l. 4. ff. de Acc. l. 1. §. qui operas. ad Tert. ff. Horom.

Ad responsum Græcè ἀνακρισιάριον dicebantur, qui vice magistri militū præsentialiū responsa militibus dabāt, & quasi ab eo præscripta edebāt, vt in Nouella de Pretor, Lycaō. ἐχέτω γε μὴν καὶ ad responsū, ἤτοι ἀποκρισιαρίους πρὸς τὴν στρατιωτικὴν εὐκοσμίαν. Itē Nouell. seq. de Præt. Thrac. 26. & de Moder. Helenop. 28. Itē l. vlt. C. de Re milit. Et Scriniū auri ad respōsū. l. Scriniis. 7. C. de Pala. sac. scrin.

Adam nouissimus, id est, Christus vt in Clem. de sum. Trinit. c. 1.

Addico, is, xi, pro eo quod est adiudico, simpliciter accipitur, vt Cicer. in Offi. [addictus morti] dixit pro adiudicatus. Et Hor. l. de arte.

Nullius addictus iurare in verba magistri.

Aliquādo etiam inuenitur pro eo

d 5 Quod-

Quod est vẽdo,vt apud Martialẽ,
Addixisti Labiene tres Agellos.
Pro adiudicasti, hoc est,vendidisti.Gellius quoq; li.10. [Liberos verberari addicique iusserunt ei, cui furtum est.] Et est vnum ex verbis tribus quæ Prætori accõmodantur, de quibus intellexit Oui.in 1.Fastorum scribens:
Ille nefastus erit per quem tria verba silentur,
Fastus erit per quem iure licebit agi.
Erit igitur tunc addicere ex venditione, aliquid alicui adiudicare. Apud Iurisconsultos, lib. 17. Dig.tit.2.est de in diem adiectione,pro eo quod esse debuit de die in diem addictione, quem errorẽ primus omniũ deprehendit,agno uitque Laurentius Valla. Verbũ quoque ipsum nihilominus corruptum cum aliis in locis,tum in eodem titulo legitur, adiicio videlicet pro addico,vt in l.2. ff.eo. his verbis, [Quoties fundus in diem adiicitur. Et ibidem, res[in diẽ adiecta sit,] pro [addicitur.] & [addicta sit,]quod in emẽdatioribus libris reperias. Item lib. 40.Dig.tit. de fideicom.liber.sæpe legitur adiicio & adiectio in eadem significatione, sed corruptè, pro addico & addictio in l. 4.ff.eo. Ant.Neb.

ADDICO, ex ad,& dico, componitur, & est vendere per licitationẽ, hoc est,in venditione publica, vbi alius alio maius pretium pollicetur,vt sibi potius quã alteri venalia addicantur. Accipitur tamen & pro simpliciter vendere, vt in l. qui fundum. §.procurator.ff.pro emp. quandoque pro cogere.l. actuarij.12. C. de Erog. milit. an.necnõ pro iudicare seu damnare addictos. Cod. de appellationibus. & dicitur in diem addictio generaliter, quando vẽ po tibi rẽ hoc pacto, quòd si aliquis in diem talem meliorem conditionem attulerit,sit tibi inempta.Et dicitur melior conditio offerri, si aliquid pretio sit additum vel maturior solutio aut facilior afferatur,vel locus opportunior soluendo pretio adiiciatur, & sic de aliis, vt in tit. ff. de in diem addict. & ibi per Azonem.

ADDICERE proprium est prætoris, rem alicui vt eius fiat pro potestate attribuentis.Traductum postea verbum in magistros auctionum à quibus in eos qui rem,nisi pretium intra diem certum augeatur, emptori attribuũt,posteà deriuatum est. Metaphoricè dixit Cicero addicere dementem & insanum rationibus necessariis,in Paradox. Addicere liberum, id est,liberum pronunciare. Idem lib.7. ad Attic. Addicere litem, in XII. Tab. pro secundùm aliquem iudicare. Gell. lib.17.c.2. Addicere iudicem,pro dare & discernere, scriptum est, in l. Cùm furiosus.39.de Iudic.

ADDICTI dicebantur apud veteres, qui pecunię damnati,quod iudicatum facere nõ possent, nexi in seruitutẽ creditoribus addicebãtur. Quint. li.7. [Seruus cùm manumittitur fit libertinus. Addictus recepta libertate est ingenuus:Seruus inuito domino libertatẽ nõ cõsequetur.Addictus soluẽdo citra voluntatem Domini cõsequetur]Cicer.pro Flacco[Iste eũ iudicatũ non faceret, addictus Hermippo,& ab hoc ductus est.]

ADDITAMENTVM, est quod pristinis bonis postea accedit. ff. de administratio.tuto. l. quoties. §. constat. & C. In quib. cas. tut. hab.l.final. & de cura. fur. l.fi. §. tali itaque.

ADDVCOR, id est,moueor.de fideicom.li.l.quidã in testamẽt.§. fin.

ADEO, id est,in tãtum, media correpta,

repta, vt de Rescript. cùm adeò.

A Deo datus, est nomen Dauid Prophetæ, qui datus fuit à Deo ad liberationem Israël.

Adempta legata dicimus illa, quę testator adimit legatario, cui primo legauerat, mutata prima sua voluntate, ff. de Adim.

Adeptus, id est, assecutus, cum omni iure, de concess. præb. c. ne captandæ. l. 6.

Adæratio dicitur quasi æris præstatio: inde adærata prædia dicebantur, ex quibus æs, seu pecunia præstabatur, vt habetur C. de Collat. do. l. vnic. lib. 10. Nam adærare, est ad pretium redigere, siue pretio æstimare.

Adesse aliquando exponitur pro abesse, causa eui tãdę cõtrarietatis: Bart. in l. quoties. C. de dign. l. 12.

Adesse non dicuntur quæ casualiter adsunt. Batt. in l. quæsitum. §. fin. de Legat. tertio.

Adhaerentes dicuntur hi, qui sponte sunt eiusdem volũtatis, cuius est princeps, cap. ad Apostolicæ, de Re iudic. in 6.

Adhaerentia facit esse eiusdem status eum qui adhæret, & eum cui adhæretur. not. Card. in Clem. 1. de Relig. dom. vbi loquitur de adhærentia.

Adhibere, id est, conuocare, seu citare. ff. de Adopt. l. nam ita aliquando, id est, præstare. ff. Qui satisd. cog. l. de die. §. 1. aliquando, id est, reiterare. 1. q. 7. si per illicitam. aliquando, id est, recipere seu admittere. ff. de test. l. 1. aliquando exponitur, id est, habere, ff. de Off. proc. l. nec quicquã. §. obseruare.

Adiacentes, id est, confines, in Auth. de Sanct. Episc. §. si autẽ.

Adiectivum appositum inter duo substantiua quid importat, vide Bar. in l. cum filio. in fi. ff. de Legat. 1. & si duo adiectiua adiiciantur vni substãtiuo, an requiratur vtriusque cõcursus. Batt. in l. qui concubinam. in princ. ff. de Legat. 3. vide Alb. in suo dict. in verb. [adiectiuum.]

Adiectio, melior conditio: cùm quis rei venditæ intra pręstitutã diem, pretiũ vel pecunia, vel qua alia ratione adauget. Vlpl. l. 4. ff. de in diẽ addic. [Si res in diẽ addicta intercideri, vel ancilla decesserit, an partus vel fruct⁹ eius nomine adiectio admitti possit, id est, pretij amplificatio.] Itẽ l. 10. & l. 11. & alibi persępè eod. tit.

Adigere, id est, compellere, ff. de in ius voc. l. adoptiuum.

Adimatur, id est, pto non dato habeatur. ff. de ademp. lib. l. vna.

Adimplere creditorẽ, est creditori persoluere. l. cùm post mortem. §. 1. ff. de administr. & peric.

Ad Instantiam, istæ dictiones sonant, sicut si diceretur, ad petitionem, seu preces talis. vide Fel. in cap. cùm M. Ferrar. vers. not. secundò. de Constit.

Ad Instar, de hac dictione vide C. vnde vi. l. si de possessione. & de Epis. & cler. l. omnia priuilegia, de exercito. l. vlt. ff. de Publ. l. eum qui. §. Publ. C. de liber. exhiben. l. si ad instar. & de spõs. c. 2. & de præbẽ. c. dudum. circa finẽ, l. 6.

Adire hęreditatem nihil aliud est, quàm velle eã habere. Nam adire non tam facti est, quã animi, imò in nuda & sola voluntate consistit. Nam hoc animo debet esse, vt velit esse hæres. §. fin. vbi vide Instit. de hæred. qual. & differ.

Aditus domus, est anterior pars, siue introitus. ff. de vsufr. l. æquissimum. §. sed si ædium.

Adiudicare, vide abiudicare.

Adiudicare, id est, iudicio suo tribuere, assignare, proprium esse decernere, apud Sceuolam, l. 21. §. 3.

§.3. de Ann. leg. Adiudicare causam alicui, secundùm aliquem iudicare. Cicero de Orat. is qui nobis causam adiudicaturus sit.

ADIVTOR idem est quod actor, Instit. de cura. §. fin. & ff. de tutel. l. solet, quandóque pro scriniario ponitur. C. de num. l. nulli. lib. 12.

ADIVTOR tutelæ dicitur, quē (vt scribit Pomponius) solet Prætor permittere tutoribus cōstituere, qui nō possunt sufficere administrationi tutelæ: ita tamen vt suo periculo eum constituant. l. solet. 13. ff. de tutel.

ADIVTOR laborum, id est, ordo. C. de Offic. magist. Offic. l. 1.

ADMINICVLA dicuntur vehementia indicia, cap. cùm dilectus. de succeff. ab intestat. aliter accipiuntur in l. 1. ff. si vsusfruct. pet. & l. 2. C. de Const. pec.

ADMINISTRATOR, qui res alterius administrat: vnde administratores reip. quod rectè Accur. declarat in rub. C. de adm. reipub. lib. 12. at administratores serui dicuntur, qui ministrant domino in mensa, secundùm Alciat. in com. de verbor. signif. l. in lege.

ADMISSIONALES dicebantur, qui admittendis, siue introducendis ad imperiū hominibus præerant, l. vlt. de diuers. Off. lib. Com. XII. Lamp. in Alex. [Salutabitur verò quasi vnus de Senatoribus, patēte velo, admissionalibus remotis.]

ADMITTERE est recipere, vt ff. de Inof. Test. l. Pap. §. si quis impuberi. Quandóque significat delinquere. l. spurij. ff. de decurion.

ADMODVM, id est, valde, penul. correpta. ff. Quod cuiusque vniuers. l. 1. in prin. aliquando profertur, accētu acuto, & tunc exponitur ad modum, id est, necessitatē, de vsufruct. l. item si fundi. in fin.

ADMOVERE probationi libr. 48. ff. tit. 18. l. 1. §. 1.

ADNOTARE, id est, reprehendere, ff. sol. matr. l. si verò. §. de viro. & de leg. 2. l. debitor. aliquando ponitur pro notare, ff. de Inof. testam. l. cùm mater.

ADNOTATIO dicitur quæ fit proprio motu principis, vt not. C. de Pala. sac. lar. l. non aliter. Vel adnotatio est rescriptum principis, paucis adhibitis factum, C. de Sacros. eccl. l. iubemus. Quandóque dicitur adnotatio, actus qui sine testibus expeditur. C. de Probat. l. instrumenta. in gloss. 1. aliquando adnotatio est scriptura facta propria manu principis. C. de Precib. Imp. offer. l. 1.

ADOLESCENS, propriè dicitur quis, quando excessit pubertatē. tex. in l. Aurelio §. 1. ff. de Li. leg.

ADOPTANDI varij modi, l. 24. H.

ADOPTIO, est gratuita quædam electio, qua quis aliquem sibi elegit in filium, & hoc faciunt plerunque hi qui filios habere non possunt ad ipsorum solatium. Et talis, qui sic recipitur in filium, dicitur adoptiuus. Et ille qui sic eū adoptat, dicitur adoptiuus pater. Et quę sit differētia inter adoptionē & arrogationē: vide infrà arrogare, & Inst. de Adop. in prin.

ADOPTIVVS filius est, quem aliquis adoptat, vel accipit datum à patre. Et econtra pater adoptiuus est, qui filium adoptat. Inst. de adopt. §. 1. & 2.

ADPLVMBATVRA & ferruminatio sic differunt, quòd hæc per eandem materiam facit confusionem, illa non idem efficit: sed cōiungit & cōnectit tantū, ait Paul. l. in rem. 23. §. 4. ff. de Rei vin. Hot.

ADPROMISSOR appellatur qui promissioni alterius accedit, hoc est fideiussor. lege Quinto. §. satis acceptio. de verbor. obligat.

AD

AD QVID, id est, quare, de censf. per sent. vel qua de causa.

ADROGARE,& adrogatio, adoptare & adoptio differunt, auctore Gellio lib.5. c.19. Noct. Atti. vbi ex æquo distinguit adrogationẽ ab adoptione, nec alteram sub altera cadere putat. Ei⁹ verba sunt: [Cùm in alienam familiã, inque liberorum locũ extranei sumuntur, aut per Prætorem id fit, aut per populum. Quod per Prętorem fit, adoptio dicitur: quod per populum, adrogatio. adoptantur autem cùm à parente, in cuius potestate sunt, tertia mancipatione in iure ceduntur, atque ab eo qui adoptant, apud eum quem legis actio est, vindicãtur, adrogantur ij, qui cùm sui iuris sint, in alienam sese potestatẽ tradunt, eiúsque rei ipsi auctores fiunt. Et subdit: Adrogari non potest, qui iam vesticeps, id est, cum ad annum 18. peruenerit. Adrogatio autem dicta, quia genus hoc in alienam familiam transitus, per populi derogationẽ fit. Eius rogationis verba hæc sunt: [Velitis iubeatis Quirites, vti L. Valerius L. Titio tam lege iuréque filius sibi fiat, quàm si ex eo patre matréque familias eius natus esset, vtque ei vitæ necísq; in eum potestas fiet, vti pariendo filio est. Hæc vti ita dixi, ita vos Quirites rogo.] Modestinus verò li.1. Dig. tit. de Adop. l.1. adrogationẽ ab adoptione eo differre putat, quo species distat à suo genere. [Adoptionis, inquit, nomen generale est. In duas autẽ species diuiditur, quarũ altera adoptio similiter dicitur, altera adrogatio,] quasi velit dicere, adoptio duas habet species, quarũ altera nomine caret, & ex doctrina Arist. nomine generis appellatur, altera verò est adrogatio. Accursi⁹ adrogationẽ dicit appellari, non quòd populus rogaretur, vt scribit Gellius, sed quòd adoptator interrogatur, an velit eum quem adoptat, sibi iustũ filiũ esse, ex eo fortasse deceptus, ꝙ legerat libro 1. Instit. tit. de Adopt. adrogationẽ fieri solitã Imperatoris auctoritate, quia lege regia populus ei & in eum omne imperium suũ & potestatẽ cõcessit. l.1. ff. de Cõst. prin. Quod si ita est, nõ adoptator, sed Imperator, qui in locũ populi successit, in huiusmodi adrogationib⁹ faciẽdis rogãdus est.

ADSCRIBERE sibi in testamento dicuntur, qui alieno in testamento sibi aliquid quasi à testatore attributum, vel sua, vel eorũ qui in sua parte sunt manu adscribunt: Vnde Rubric. de his qui sibi in testam. adscrib. Hot.

ADSCRIPTI, inquit Festus, dicebantur, qui in Colonias nomina dedissent, vt essent coloni. Hinc adscriptitij agricolæ dicti sunt, certis agris sic attributi, vt iis adhęrescerent, quasi possessionum ipsarum pars essent: bonáque omnia dominis prædiorum acquirerent, & simul cum iis alienarentur. l.6. & pass. C. de Agricol. & censf. [Vide Censiti.] Hotom.

ADSIGNARE instrumento, pro subsignare apud Scæuolam, l. 20. ff. de Auct. & cond. tut.

ADSISTERE, quod Cicero, Adesse, patrocinari, aduocatũ esse: Vlp. 54. ff. de Rei vindic. [Nec propterea quis, si posteà cognouerit rẽ ad se pertinere, quòd alij eam vindicãti suam esse adsistebat, dominium suum amisit.] Adsistere defensioni causarum pupillarium, C. vt causse post puber. adsf. tut. li.5. t.48.

ADVENA dicitur, eò quòd aliunde adueniat, secundũ Isid. li.10. etym.

ADVENA dicitur quasi incola, quod Græci

Græci ἀποικεῖν, l. pupillus. §. aduena. ff. de Verb. signif. differunt tamen, vt ibi Alciat. annotauit, siquidē incola fixit pedem domiciliúmque constituit: aduena non. Vnde traditum est, populi appellatione non aduenas, sed incolas tantùm cōtineri, vt tradit Fel. in c. Rodulph. de Rescrip.

ADVENTITIA dicūtur, quæ fortuitò & aliunde, quā ex vsitata consuetudine manarunt. Itaq; de testamentaria hæreditate loquens Cicero Verr. 3. [Homo Ligurem accusare venit, qui in re aduētitia atque hæreditaria. tam diligens, tam attentus esset.] Idē in Orat. pro Posthumo. [Aduētitia pecunia petitur ab eo, cui sua nō redditur.] Sic I.C. Aduētitiū peculiū, itē aduentitiā dotē, quæ aliunde q̄ à patre profecta est. Sic aduētitiū luctū, l. nō debet 41. de Re. Iu.

ADVENTITIVM peculium, vide infrà in ver. [Peculium.]

ADVERBIVM quandóque resoluitur in suum nomen, & relatiuum quod, & verbum est, vt de Acquirenda possessione. l. 1. §. sed furiosus. vtrum autem aduerbiū inducat conditionem, an modū, plenè Bart. in d. l. prima, de cond. & demonstr.

ADVERSARIA dicta sunt quæ raptim & tumultuariè scribuntur, ne scilicet memoriç excidāt, vt deinde pleniùs diligentiúsque cùm vacauerit, rescribantur.

ADVERSARIVS plerumque sumitur pro eo, qui aduersus nos litigat, aliquando tamen ponitur pro eius procuratore vel aduocato, vt ff. de Calum. l. 1. §. 2. sed aduersarius principalis est inimicus. extrà, vt lit. non contestata. cap. Accedens. l. 2.

ADVERSVS, id est, contrà. l. non solùm. §. fin. de iniur.

ADVERSVS, inquit Festus, aut contrarium significat, aut idem quod erga. Et Charisi⁹, Aduersus, inquit, ad animi motum refertur: vt aduersus illum facio. Interdū autem promiscuè accipitur. Hinc aduersus pro secundùm, Vlp. c. 20. Inst. Idē c. 28. aduersus tabulas, i. secundùm. Caius l. 5. de Vsurp. & Vsucap. [Naturaliter interrūpitur possessio, cùm quis de possessione vi deiicitur, vel alicui res eripitur: quo casu non aduersus eum tantùm qui eripit, interrumpitur possessio: sed aduersus omnes,] id est, ipsius cōmodo, sed omnium.

ADVERSVS aliquem supplicare, lib. 6. C. tit. 24. l. 7. legum ordinem. lib. 5. C. tit. 75. l. 6.

ADVIVERE, l. alumnæ. de Adim. leg. ff. in princ.

ADVLATIO, est blandus sermo. 43. dist. c. vlt. ff. si quis ali. test. prohib. l. vlt. Itē adulari dicitur quis tribus modis. gl. in c. vnum. in fin. in vers. adulari 25. dist.

ADVLTER dicitur, qui alterius nuptias violat.

ADVLTERARI rationes dixit Iurisc. in l. 1. de Ser. corrupr. id est, conturbari, vel falsò describi.

ADVLTERATORES monetæ, in l. aut facta. 16. ff. de Pœn.

ADVLTERINA scientia dicitur falsa: vt in procem. Dig. §. discipuli igitur. & adulterina moneta, id est, falsa. C. de falsa monet. l. 2.

ADVLTERIVM, est illicitus coitus cum vxore sponsave aliena perpetrat⁹. Et dicitur adulterium, quasi transitus ad alteriùs thorū, vel ad alterum. Illud certè nō est adulterium, quo maritus alicuius aliam solutā cognouit: idem & si coniugatā: nam & tunc non iudicatur adulterium: quia ab vxore discedit scilicet, sed quia cognita est vxor alterius. Inter adulteriū autem

autem & stuprum hoc interest, quòd adulterium propriè in nupta cõmittitur, stuprum in vidua vel virgine, seu qualibet alia muliere, quæ corpore quæstum non faciat, item & in puero. l. inter stuprum. de Verb. sig. & l. inter. §. stuprum. de Adult. Item secundū Lud. de Rom. pro adulterio statutæ sunt quatuor pœnæ de iure hodierno. Prima est, separatio thori: secunda est, pœna detrusionis in monasterium, vt ibi lacrymis lauet peccatum, quod est pudor fateri: tertia est, quod scinduntur in pannis & capillis, ante & retrò: quarta est, excommunicatio, licèt pœna adulterij de iure ciuili sit pœna capitis, vt ff. ad leg. Iul. de adult. lege quamuis coërcendæ. scilicet C. eo. Paduæ est pœna 60. ducatorum, & hoc in viro, sed in muliere est pœna detrusionis in clausttum: vt not. in l. mancipia. C. de Seru. fug.

ADVLTERINA tes dicitur, quæ non est legitima, sed supposititia: vnde filij adulterini dicti, ex adulterio concepti. Hinc adulterinæ litteræ apud Apuleium li. 4. de asino aureo, & adulterina clauis apud Sallustium, & adulterina signa vocat Festus Pomp. li. 1. quæ sunt alienis annulis facta. Ipse quoque annulus, quo signa imprimuntur, adulterinus dici potest, vt lib. 47. ff. tit. ad leg. Cor. de fals. legib. l. lege Corn. vbi Modestinus ait, [Qui signum adulterinum fecerit, vel exculpserit.] Aphricanus quoque in eodem ti. si quis. [Quòd si testamentum inquit, adulterinum non esset.] In eodem quoque 48. lib. tit. ad legem Iuliā pecul. lege sacrilegij. Vlpianus ait, [Non videntur adulterinā monetam exercuisse:] An. Nebris.

ADVLTERINVS dicitur, qui de adulterio conceptus, seu genitus est, vnde adulterina moneta, vel sigillum, dicitur falsa moneta, vel falsum sigillum, ad instar veræ vel veri facta.

ADVLTVS dicitur, qui 25. annum compleuit, vel qui à 14. annis vsque ad 25. procedit. Nam adolere in vno significato est crescere, in alio cremare, vel vrere. Et adolescens dicitur tribus modis, vt notat Archi. 26. qu. 8. alleg.

ADVOCATVS est, qui alterius nomine quasi legatus, seu patronus vocatur, qui in forensibus, seu extraneis negotiis præeminentibus præbet litigantibus suū patrocinium, cuius pretium honorarium vocatur, sub antiquo nomine. Et inde venit verbum aduocare, quod est postulare pro opponente, & desideriūm eius coram iudice exponere, & patrocinium in causa præstare. Et propriè appellatione aduocatorum qui contineantur, vide l. 1. §. aduocatos. de Var. & extraor. cogn.

ADVOCATVS fisci dicitur, qui patrocinium præstat in causa fisci.

[De A ante I, vide infrà, in litera I.]

De A ante E.

ÆDES ab aditu: quòd plano pede adibant. Itaque ex ædibus efferri præco etiā eos dicit, qui è tabernis efferuntur: & omnes in censu villas, inde etiam dicimus ædes. Hæc Varro lib. 4. de ling. Lat. Festus autem sic: Ædes domicilium in aditu positū simplex atq; vni aditus. Florentinus autē in l. Fūdi. 3. de ver. signif. [In vsu, inquit, vrbana ædificia, ędes: Rustica, villæ dicuntur. Quod etiam Cicero & alij obseruant. Duobus autem ædes constant: solo, siue area, & super

superficie. l. solã. 49. de Rei vind. l. eum. qui. ff. de Vsurp. l. si fundũ. 81. §. 3. ff. de Leg. primo. [Horo.] Aliquando tamen ædes accipiuntur pro omni ædificio, l. 1. §. deinde de Cloac. [Vide in lit. E.]

ÆDICVLA, est sacellum, id est, ædis sacræ appendix, l. Sacrilegi. ad leg. Iul. pec.

ÆDIFICIVM perfecisse dicitur, qui ita illud consummauit, vt iam in vsu esse possit. l. ædificia. ff. de Verb. signifi.

ÆDILIS dicebatur, qui non solum constituebatur à plebe, ad hoc vt præesset ædi. Vt ff. de Ori. Iur. l. 2. §. Itémque vt essent. sed etiam præfuit plebiscitis, qui etiam ęditus dicebatur à nomine ædes, & verbo tueor, eris, quia tuebatur ædes. Inst. de Tut. §. tutores autẽ. prospiciebat. n. ne in ciuitate essẽt domus ruinosæ, vel inordinatè positæ in præiudiciũ Reipub.

ÆDILES curules sunt constituti, postquam placuit creari etiam ex plebe cõsules: Nam vt aliquo pluris partes quàm plebs haberentur: placuit duos ex numero patrum constitui, & ita facti sunt ædiles curules. l. 2. §. deinde cùm placuisset. de Orig. iur. Curules autẽ dicti sunt à curru quo sellæ superpositæ insidẽtes vehebãtur: Vnde sella curulis dicta. Qui etiã curabãt de ædibus patrum & negotiationibus, curã habebãt vendendorũ animalium, vt sana venderentur, vt not. ff. de Offi. præf. vigil. l. 1. in gl. & de Ædil. edict.

ÆDILIS Cerealis dicitur à Cerere, quia pręfuit annonæ, id est, frumento distribuendo. Idem etiam dicitur præfectus annonæ, de quib. ædilib. in præal. l. 1. & l. 2. §. deinde. ff. de Orig. Iur.

ÆDITVI sunt, qui præsident ædibus & dicuntur quasi quòd ædes tueantur. Inst. de tutel. §. tutores.

ÆDICVLA pro parua æde, hoc est, templo paruo accipitur. Nam ædes, is, in numero singulari semper accipitur pro templo, vnde semper adiungitur illi cui Deo sacrata est atq; dedicata, vt ædes Iouis, ædes Castoris, ædes Concordiæ. dicitur quoq; ædes sacra. Ædes, dium, in numero multitudinis, significat domum priuatam carẽtq; numero singulari: ab æde igitur sacra fit ædicula pro alicuius Dei tẽplo paruo, vt Plin. lib. 35. [Supra ædiculã, inquit, iuuẽtutis: hoc est, Deæ præsidis iuuẽtæ ętatis.] Iurisc. l. 48. D. tit. ad legẽ Iul. peculatus. l. sacrilegij. [Qui ædiculas, inquit, incustoditas tẽrauerint.] Quòd si ædiculæ nõ essent sacræ, tẽtare illas nõ esset sacrilegiũ, atq; ex consequẽti ad l. penul. nõ pertineret crimẽ. Ant. Nebris.

ÆNVM, Paulus in l. cùm de lanionis. §. 2. ff. de Instr. leg. dicit esse vas quod supra focum pendet, in quo aqua ad potandum calefit.

ÆQVANIMITER. i. æquo animo.

ÆQVVM dicitur quod vsquequaque par & simile est, propriéque in eo magistratu dicitur qui non variè ius dicit: vt potẽtib⁹ aliter, infimæ verò sortis hominibus aliter: propriè autem nihil aliud æquum aut æquitas esse, quàm ius, ex Cicero. Partit. colligitur.

ÆQVITATEM I. C. aliam naturalẽ faciunt, aliã ciuilẽ: Naturalis est, quã vniuersum genus hominũ societatis cõmunis retinẽdæ causa, sola natura duce ac magistra cõstituerunt, veluti depositũ reddere, emptorẽ acceptare, preciũ soluere, mercedẽ operio pẽdere. Ciuilis autẽ dicitur, quã nõ oẽs homines, sed vni⁹ tm̃ ciuitatis participes, soli⁹ suæ ciuitatis eã cõstituerũt. Vtriusque autẽ exẽplũ est præclarissimũ apud Thriphõ. l. 31. ff. Depos. & l. 1. ff. Si is qui Testa.

ÆQVA

ÆQVA lance seruari. Modestinus dixit in l. non tantū 20. ff. de re iudic. prouerbiali loquēdi genere, pro pariter æquabiliterq́; vt apud Græcos ἴσα σταθμῷ, quod Imp. in l. cùm quis. in fi. ff. de Natur. lib. vna eadémque lance trutinari.

ÆQVITAS, est conuenientia rerum, quæ cuncta coæquiparat, & in paribus rationib. paria iura vel iudicia desiderat, vt C. ad l. Fal. l. fi. v.g. mutuasti mihi centum aureos mutuò: modò æquum est quòd isti numerationi conueniat solutio secundùm eandem qualitatē & quantitatem, vt ff. si cert. pet. l. mutuum. Æquitas etiā dicitur quædam migratio temperans iuris scripti rigorem. Et in quibus casibus talis æquitas præferatur rigori iuris, notat Ioan. Andreas Extra de Transac. c. fin.

ÆQVITAS nihil aliud est quàm naturalis ratio secundùm Bart. in l. 3. C. de Dot. promiss. Et vide eundem Bart. in l. 1. in tertio oppos. ff. de Iust. & Iu. Et an æquitas præferatur rigori, vide omnino Ias. post alios in l. placuit. C. de Iud.

ÆRARIVM populi Romani, i. repositorium pecuniæ ab ære dictum in æde Saturni fuit, vbi & quæ signata in vrbe fuerat, & quæ ex vectigalibus deportara pecunia erat, condebatur. Eique tum Tribuni, tum Quæstores ærarij præerant: & quæ pecunia ab Senatu alicui attributa erat, eam illi adnumerabant. Differt autem à fisco sic, vt illud populi, hic principis dicatur. Interdum tamen populi ærarium publicū dicebatur: fisci verò priuatum. Interdum etiam Fiscus & ærarium pro eodē vsurpātur. Martianus l. 1. §. 5. ff. ad Leg. Cor. de fal. Paul. l. 13. de Iur. fis. Ærarium autem postremis temporibus de solo principe vsurpatum est. fuitque duplex, vnde vtrumq; ærariū dicitur in l. 1. C. de Quæst. lib. 10. Alterum enim largitionum siue rerū priuatarū, Augusti Augustæve fuit. l. 1 C. de locat. præd. ciuil. Alterum sacrarum largitionum, siue thesaurorum, qui tamē propriè fiscus dicebatur. Vtriusq; ærarij proprij erāt susceptores, i. quos nūc receptores appellamus, proprij rationales: proprij comites. Imp. Zen. l. 2. C. de quad. præscrip. ærarium priuatum principis substantiam appellat. Iust. autem in §. vl. de vsuc. Imperatoriam domum vocauit ærarium.

ÆROSA pecunia, ære mixta. Scæuola l. 102. ff. de Solut. [Creditor oblatam à debitore pecuniā, vt alia die acceptturus distulit. Mox pecunia, quæ illa Resp. vtebatur, quasi ærosa iussu principis sublata est.] Plinius aurum ærosum dixit lib. 33. cap. 5. Hoto.

ÆS, species est metalli, ab auro, argento, atque aliis metallis distincta. §. cùm ex aliena. Inst. de Rer. diuis. Sed quia primis temporib. Romani æreis nummis vsi sunt, factum est vt qualiscunque pecunia æris nomine contineretur. l. etiā. de Vet. signif. Sene. li. 1. de Benef. 5. Æs alienum habere dicitur, & qui aureos habet, & qui coriū forma publica percussum. Imo & quandoque æris nomen ad bona refertur, vt cùm lex noxium in Ære puniri mādat. nā in bonis & patrimonio exercēdam vltionem interpretamur. Æs alienum quod nos aliis debemus. Æs suum est, quod alij nobis debent. §. æs alienum. & l. cedere. ff. de Vet. signif.

ÆSTATEM, inquit Vlp. incipere sic peritiores tradiderunt, ab æquinoctio verno, & finiri æquinoctio autūnali: & ita senis mensibus Æstas atque Hyems diuiditur, l. 1. §. 23. ff. de Aqua quotid. & æstiu. quot autē mēses capiat, vi-

de Bar.l.1.§.1.ff. Ne quid in fl. pu.

Æstimata pœna ab antiquis ab ære dicta est, qui eam æstimauerunt ære, ouem decussis, bouem centussis, hoc est, decem vel centum assibus.Festus.

Æstimatoria actio, vide actio Æstimatoria.

Æstimo,as,pro eo quod est taxare accipitur,verbum frequens in iure, scribiturque per æ diphthongum, quod ab ære & time, quod est pretium,componitur.Sic quoque in Archetypis illis Florentinorum Pandectis semper scriptū reperitur:neque scribendum extimo,as,id quod in libris recentioribus legitur. Hinc est apud antiquos pœna æstimata, ab ære, inquit Festus lib. 1. quia æstimauerunt eam ære,ouem decusse,i.decem assibus, bouem centusse, i. centum assibus. Hinc rursus fit æstimatio,æstimator, & æstimatorius,vt Vlpi.lib.19.Digest.tit.de æstim.act.Nebr.

Æstimare litem, est condemnare pecuniatiter, vel quanti interest actoris,vide Bud.in l.7.ad leg.Iul. repetun.

Æstimatio significat taxationem, prout subiecta materia vel quoduis aliud significare declarat. v. g. Res traditur æstimata, hoc addito quòd reddatur æstimatio, & non res:ex hoc significatur emptio & venditio, vt in l. quoties.ff.de iure dot.Sed vbi res datur æstimata hoc pacto quod res datur,& non æstimatio, tunc enim est emptio: sed significatur quod re perempta vel diminuta, attendatur æstimatio facta.l.si inter.C.de iure do. Nec periculum diminutionis vel peremptionis fit recipientis, nisi sit in culpa, quia cùm rem traditam teneatur reddere,periculum debet esse domini rei:sed in casu præcedēti periculum vel deterioratio rei transit in recipientem, vt l.æstimatæ. solut. matri. Item vbi res datur æstimata in dotē hoc pacto, quòd reddatur res vel æstimatio, tunc significat transire periculum peremptionis, sed non deteriorationis.l.plerunque.§.fi. cum l.seq. de iur.dot. Et hoc ex natura contractus & alternatiuæ. Nam natura dotis est,quòd dominium transit in maritum,l.doce.C.de rei vend. & sic periculum est suum. Sed ex natura alternatiuæ alterum horum sufficit,aut rē reddi,aut æstimationem, iuxta regulam, in alternatiuis,de reg.iur.lib.6.Sed res perempta reddi non potest,quę,si redditur, non est reddenda æstimatio.

Æstiualia, sunt ocreæ, scil.calceamenta de corio, quibus etiam aliqui vtūtur in æstate.Ioan.And. in Cle.ne in agro. §. in vestib. de stat.mon.

Ætas legitima semper intelligitur de naturali, non de ea quæ per principis beneficium impletur,vt C.de His qui ve.æta.imper.l.vlt.

Ætas perfecta,dicitur ætas 25.annorū,l.vlt.de his qui ve.æt.impet.

Ætas pupillaris est minor 14. annis in masculis, & in fœmina 12. ff.de Ver.sig.l.pupillus.

Ætas pubertatis diuersimodè accipitur.Nam in nuptiis contrahēdis ætas pubertatis est in masculo 14.annorum,& in fœmina 12.annorum,vt Inst.de nup. in princ.cū ibi not. Non autem idem tempus requiritur, si alimenta relinquuntur vsque ad pubertatem,quę debentur masculo ad 17.annum,fœminæ autem vsque ad 14. ff. de alim.& cib.leg.l.Mela ait.in prin.

Ætatis venia est priuilegiū quod impetrat minor à principe,vt habeatur pro maiore.Impetrat eam masculus maior viginti annis, fœmin

fœmina autem maior 18. vt l.2.C. de his qui ven.æt.imp.

ÆTAS virilis diuersimodè secundùm canones & leges interpretatur.l.1.ff.de Mino.l.fi.C.de his qui ven. æt.imp.& illa diuersificatio est,quia diuersos habent effectus. glo.in c.episcopus.in ver.antequã 87.di.

ÆTATES sunt sex, quibus generatio & status hominis finitur. 35. q.4.& c.1.& Ioan. And. in princ. lib.6.Alij ponunt 7.ætates hominis,similiter septem mundi.vnde,

Infans,inde puer,adolescens:post iuuenis, vir:
Dicitur inde senex,& posteà decrepitus fit.
Annos prima tenet septem, post altera bis tot,
Terna quater septem, sed quadraginta quaterna.
Annos exultat ad quinquaginta iuuentus.
Sed si porrigitur ad septuaginta, senectus.
Extunc decrepitus incerto tempore durans.

Item nota versus de ætatibus mundi.

Primus Adam, iustúsque Noë, magnus pater Abram,
Et post hæc Moses,Dauid,natúsque Redemptor.
Septima fine caret, locat in requiéque beatos.

De A ante F.

AFFATIM, i. generaliter,vel abundanter:& sic est media breuis,sed media longa, i. facundè. Vnde si dicas affatim, tunc significabis abundè, affatim dicens, facundè significabis: vt habetur in c. vnico.§.cunctos. de Relig. dom. l. 6. in gloss.affatim.

AFFATVS, id est, rescripta quæ ratdè cõceduntur per Imperatorem. C.de Episc.aud.l.3. in gloss. C. de Diuers.rescri.l.sacri affatus.

AFFECTARE nuptias, 5. C.ti.35.l.2. Et affectatus error,eod.tit.5.l.4.

AFFECTVS animi,l.225. ff. de Verb. signif. Indubitatus, C.5.t.27.Authent.licet.Paternus.C.1.tit.1.l.9. §.5.Supremæ voluntatis. 6.C. tit. 21.l.15.

AFFECTIONEM debere. 5. C.tit.34. l.2.affectione paterna aliquem habere,Cod.3.tit.28.l.34.

AFFERRE emolumentum, C.7. tit. 56.l.2.

AFFICERE tria significat.Vnde,

Afficit,affirmat,punit,cupit,hæc tria signat:

Item dicitur,affectus non sufficit, nisi sequatur effectus: vbi ex necessitate opus est facto: vt c.vlt de sponf.& de eo qui mit.in poss.c.1.

AFFICERE lucro,est lucrum afferre. de diuor.l.si filia.ff.

AFFICTVS penes vulgare Lombardorum & Thuscanorum secundùm Petrum de Sam.& Abb.dicitur census qui datur ratione prædiorum conductorum, prout videtur velle in Spec. de loca.& cõduct.§.sequitur, in princ. inde affictare: & est locare ad fictum & ad firmum,vt in c.Pisanis.de Restit.spol.

AFFIDARE, i. fidem dare alicui super aliquo facto.c. super eo. 2. de Testi. & ibi Abb. in 1. nota. vide tex.in c.fi. in verbo [& se affidatam,]de Cogn.spirit.

AFFINIS est, qui habet consanguineam alterius in vxorem, vel è contra quæ habet cõsanguineum alterius in maritum.

ADDE, quòd aliquãdo affines vocamus, consanguinitate coniunctos. l. si mulier. de Donat. inter vir. & vxo. & similiter affinitatem, consanguinitatem. c. hæc salubriter 35. q. 8. Et tradunt Archid. Ioan. Andr. & Dominic. in c. 1. de Sponsal. lib. 6.

AFFINITAS, est proximitas personarum ex coitu proueniens, omni carens parentela, & hoc de iure canonico: & sic cõtrahitur affinitas, tam per coitum legitimum, quàm per fornicarium. Similiter dicit Goffred. affinitas est attinẽtia personarum ex copula prouenienes. Nam quando vir carnaliter coniungitur vxori, omnes cõsanguinei vxoris efficiuntur affines viro, & è contrà: sed inter cognatos vtriusque nulla nascitur attinentia. de Consan. & affin. c. quod super his. & impedit matrimoniũ contrahẽdum, & dirimit iã contractum. Dicuntur autem affines quasi ad alterius fines accedẽtes, vel affines quasi propinqui, vel ex eo quod duę cognationes, quę inter se diuersæ sunt, propter nuptias vel coitum copulãtur, & alter ad alterius cognationis finem accedit, secundùm Hostiens. Sed secũdùm leges affinitas est regularitas personarũ ex nuptiis coniunctarum, omni carens parẽtela, vt C. de Nup. l. liberi. Et tamen secundùm gl. l. contrahitur etiã affinitas per concubinam, vt 35. q. 2. c. de incest. & ibi not. ff. de Concub. l. 1. Etiã per coitum incestuosum vel fornicariũ, vt in c. discretionem: & c. tuę. de eo qui cognouit consf. vxoris suæ: & 35. q. 2. nec eam. alij tamen reputant absurdũ quod tale vinculum legitimum oriatur ex coitu damnato, cùm ex nuptiis proueniat, ff. de Grad. l. nõ facile. §. affines. & §. sciendum. Obstat tamen publicæ honestatis iustitia, secundùm Goffre. in tit. de eo qui cognouit cõsan. vxo. suę: Vbi dicit etiã quòd affinitas per fornicarium coitum contracta nõ dirimit matrimoniũ, sed exactionem debiti interdicit, vt in d. c. discretionem. Quot sunt autẽ genera affinitatis, & qualiter ipsa genera affinitatis insurgunt: item vsque ad quem gradum in singulis generibus prohibeatur, vide pleniùs per Hostiens. in Summa, eodem tit.

AFFIRMANDI modi. 3. C. tit. 36. l. 1.

AFFIRMATIO exponitur quandoque per negatiuam, vt in c. licet. de Testa. vbi dicitur, In ore duorum vel trium, scil. & non paucioꝝ rum: quandoque è conuerso, vt dist. 2. c. 2. vbi dicitur, transire per agrum alienum fas est, ius non est: iure autẽ naturæ omnia sunt communia. c. quo iure 8. dist. adde, quòd affirmatiua prægnans parit negatiuam, secundùm Bart. in l. fin. C. de Hære. insti. Item adde quòd affirmatiuè deponentibus plus creditur quàm negatiuè. ff. de Arbitr. l. dum proferre. §. si plures. & ibi gloss. & not. etiam per Ioannem And. c. 1. de Rescri. lib. 6.

AFFLIGERE pro afficere, l. 2. C. de Lege Aquil. C. li. 3. tit. 35. l. 2. & lib. 9. tit. 14. l. 1.

AFFLVERE, i. affluentiam habere. C. de meta. l. met. l. 1. lib. 11.

De A ante G.

AGAPAE, distinct. 42. si quis. dicuntur conuiuium pauperum.

AGASO dicitur custos equorum, propriè tamen dicitur custos vel pastor asinorum: iuxta illud [asinorum pastor agaso:] habetur l. agaso. ff. Si quadr. paup. fec. dic.

AGENTES in rebus sunt illi quibus cura euectionum mandatur, & erant

& erant olim plures diuersè diuisi per certos numeros, & quilibet numerus habebat præpositum, C.de Offi. magi. Offi. l.1. & tales dicebantur principes. de Prin.ag.in reb.

Ager appellatur area, vel campus in rure, vel locus, scilicet vacuus, qui sine villa est, vt in l.ager. ff.de Verb. sign. sed ager cum ædificio appellatur fundus, vel prædium vrbanum: & ager nudus vel area nuda, sine ædificio, dicitur rusticum prædium, vel ager rusticus.

Ager assignatus siue limitatus appellabatur, qui certis limitibus inter veteranos diuidebatur. l. in agris. de Acquir.rer.dom.

Ager Dominicus, est ordo monachorum nigrorum, in Clem.ne in agro. de stat. reg. & vide ibi not. per Ioan.And.

Ager emphyteuticus, hoc est, in emphyteusim datus.

Ager vectigalis, respice infrà, Vectigalis.

Agelli, parui agri, extrà, de pecul. Cler.cap.vltimo.

Agere, est generale ad omnia quæ fiunt tam re, quàm verbis, tam inter viuos, quàm in vltima voluntare. l. Labeo. de Verb. signif. Nam faciens testamentum dicitur agere, sicut & emens, & vendens, locans, &c. Sed gerere comprehendit tantùm illud quod fit re, & non verbis, & sic faciens testamentum non dicitur gerere. ff. de Verb. signific. l. verba contraxerunt.20.

Agere plerunque sumitur pro eo quod est iudicio persequi: vt agere furti, agere interdicto, hoc est actionem furti, vel interdictum intentare. Agi quoque animalia dicuntur, l.ferri.235. de Verbor.signif.

Aggeres dicuntur munitiones quæ fiunt iuxta ripam fluminis, ne flumen excrescens fluat per limites, & sic in Rubric. de Nili ag.non rump. Bar. in l.fin.de immuni.nemi.conced.lib.10.C.

Aggregetur, expone, vt C. vbi quis de curia.cond.l.1.in fi.

Agitata res dicitur perfecta, extrà, de Offic. deleg. cum super.

Agitator, id est, auriga, C.de malefi.l.vlt. aliquando dicitur agitator equorum vel aliorum animalium ff. de His qui not. infam. l. athletas. in prin. quandoque agitator.i.aduocatus qui causas agit. C.de Aduo. fis.l.1.aliquādo, id est, discussor, vt extrà, de testi. C.cùm à nobis.

Agitatores, inquit Alciat.in l.2. C.de specta.lib.11. [erant aurigæ, qui in Circensibus ludis curuli certamine se exercebant.] Vlp.lib. 4.ff.de his qui notant.infa.Et generaliter ita omnes opinantur, & vtile videtur: vt neque thumelici, neque xistici, neque agitatores, nec qui aquam equis spargunt, cæteraque eorum ministeria qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosè habeantur.] & l.43. in fin. de Act. empt. Planè si in tantum pretium excessisse proponas, veluti si ponas agitatorem posteà factum, vel pātomimum.]

Agitare, pro agere, litigare. Paul. l.73.ff.de fideiuss. [postea victo eo dominus reuersus iterum de ea re agitabat.]

Agmen aliquando dicitur multitudo militū, vt C.de Iustin.Cod. con. circa princ. aliquando dicitur officium. C.de Aduoc. diuer.l. penult.in gloss.

Agnati dicuntur filij post testamentum primum nascentes: quãdoque significat agnatum fieri.l. qui in adoptionem. de adopt.

Agnati dicuntur qui per virilis sexus lineam coniuncti sunt in consanguinitate, ideo sic dicti

quod accedunt,& quasi adnascũtur pro natis,dum scilicet desunt.

AGNOMINATIO idem est quod agnomen: quandoque etiam dicitur fœdus coniugale.

AGNOSCERE exponitur, i.reddere. ff. de Hære. vendit. l. 2. §.si quid publici. aliquando pro acceptare: vnde agnoscere bon. possessionem,& similia.

AGNVS dicitur duntaxat sex mensium, agniculus est minor.l. cum quæreretur.& l.legatis. §. fin. de legat.3.

AGNVS, pro fœtu ouis,dictio Græca est, significátque purum siue castum:dictúsque est agnus quòd ea sit hostia pura & immaculata. Varro tamen de lingua Latina, agnum putat ab eo dictum,quod sit pecori agnatus. Paulus lib. 32. Digestorum,qui est de legatis tertius.l.cùm quæreretur. [agni, inquit,legati quatenus viderentur, quidam aiebant agnum sex tantum mensium esse. Sed eos legatos qui minores essent anniculis.] Hinc pelles agninæ dictæ,vt apud Vlpianum lib. 33. Digest.de auro & argento legato. l. vestis. [Pelles,inquit, captinæ & agninæ.]Nebris.

AGON est certamen,l.vnic.C.de expen.lud.li.11. Inde agonista, qui pugnat vel certat.

AGON,agonis Græcè, est labor Latinè,quia qui laborat agit. Vnde Christus dicitur fuisse in agone. inde agri & fundi agonothetici, qui dabantur certantibus in agone, vel cum agone.i.labore, vt C. de fund.patrim. leg. fin.lib.11.

AGON tetraëtericus in l.Septitia.de polli. pro ludis qui quarto quoque anno instaurantur.Bud.

AGONOTHETAE,sunt principes ludi,vt ff.de Pollici.l.Septitia.

AGONOTHETA,interpretatur certaminis dispositor, & est qui certantibus proponit præmiũ quod detur victori. Hier. pri.in Iouini. lib.

Proponit agonothetes præmium, inuitat ad cursum.

Item ad Lucinium Bæticũ, [Non est inuidus agonotheta noster: Nec alteri palmam, alteri parat ignominiam.Mod.lib.50. Dig. de Pollicita.l.Septitia. [agonem,inquit,constituo trietericum.& sequitur, agonothetę & præfecto ipsi certamini viro meo.] Accurs. agonotheta legit, non minus falso interpretamento, quàm falsa lectione.

AGONOTHESIA, agonothetarum munus.l.si filia.§. Neratius ff. fami.herciscun.

AGRARIA lex,quæ de agrorum terminis lata est.

AGRICOLA dicitur quasi agrum vel agros colens: & est nomen commune ad omnes agricolas. Sed nomina specialia agricolarum sunt illa, quia agricolarum quidã sunt adscriptitij, quidam censiti, alij perpetui,aliqui coloni conditionales,alij inquilini, alij originarij,alij simpliciter coloni nuncupantur, de quibus omnibus infrà locis suis dicetur.

AGRICOLAE & censiti,prout quidã dicunt,sunt duo nomina substantiua per endyadyn figuram copulata,vt sit sensus, de agricolis & censitis, i. de agricolis censitis, quasi censualibus, & habetur simile ff.deTur.l.1.vbi dicitur quod tutela est vis & potestas.& exponitur,i.violenta potestas, ita exponetur, agricolæ & censiti, i. agricolæ censuales. Dicuntur autẽ quasi censibus ascripti, & constituũtur eo modo quo asscriptitij. Verumtamen inter censitum & ascriptitium est differentia, sed nõ certa. Quidã dicunt quod cẽsi-

tus sit ille qui nascitur ex ascriptitio. Alij dicunt quòd illa sit differentia, quia censitus est ille qui rei certæ annuatim præstandæ obligatus est. Ascriptitius autem, est obligatus ad rem incertam, puta, ad tertiam vel quartam partem fructuum ex fundo prouenientium. Aliquando tamen etiam censitus capitur largè, vt etiam ascriptitium comprehendat.

AGRICOLAE perpetui vocabantur illi, qui validi erant in corpore, miseramque inertiam simulantes, & ea quæ veris miseris erant assignata ad sustentationem ex publico percipienda diminuentes, quos proditor studiosus etiam diligens detegens ad perpetuum colonatum redegit, si erant liberi. Si verò serui qui talia fingebant, dominus eis carebat, & proditori assignabantur, licèt quidam dicant quòd hoc sit correctum per Authenticam de quæstore: alij tamen dicunt quòd non. De aliis speciebus & differentiis agricolarum inuenies loco suo super verbo, [ascriptitius & colonus.].

AGRIMENSOR est, qui agros mensurat & metitur, & fines per debitam mensuram distinguit, dictus quasi agros metiens: & alibi vocatur libripens, qui si dolosè falsum fecerit, vel fines malè distinxerit, tenetur actione in factum. Vide de hoc de Præscript. c. quia iudicante. in gloss. agrimensoris.

AGRIPPINENSIS Colonia, ciuitas est Germaniæ inferioris siue Galliæ Belgicæ. Auctor Ptolomæus. Tempestate nostra Colonia appellatur, de qua Paulus lib. vltimo Dig. tit. de censib. l. vltim. in Germania inferiori Agrippinenses iuris Italici sunt.

AGRIPPINENSES populi Germaniæ inferioris. l. finali, de censibus.

De A ante L.

ALAE in exercitu, quarum meminit Vlpianus in l. 2. de iis, qui notantur infam. sunt equitum ordines, qui circa legiones dextra læuaque tamquam alæ in auium corporibus locantur.

ALBA est vestis sacra. Est & nomen oppidi, vnde Virgilius 1. Æneid.

Albanique Patres, &c.

Et dicitur vrbs Alba. Vestitur presbyter alba, secundùm Ioannē Andream in Clementina ne in agro. de Statu monachorum.

ALBERGARIAE, sunt census seu pactiones quæ debentur pro comestionibus. de hoc per gloss. in capitulo præterea. de Iure patronatus.

ALBAGARIAE, sunt procurationes quas certæ villæ debent dominis suis ad eas venientibus. de Rescript. cap. ad audientiam.

ALBVM, tabula erat, in qua iudicum nomina scribebantur, quod λεύκωμα Græcis dicitur, vt est apud Iuliū Pollucē, & Plin. in proœ. nat. histor. [Quid te iudicem facias? cùm hanc operā condicerē, non eras in hoc albo.] Suetonius in Claudio Cæsare, [Iudicum, inquit, albo erasit.] Idem in Domitiano, [Equitem Romanum erasit Iudicum albo.] Seneca libro 5. Epistol. [Turpes infamésque etiam ad album sedentibus exceptiones.] Vlp. leg. 4. ad edictum, cuius verba transferibuntur in 2. li. Dig. tit. de Eden. l. 1. [Eum, inquit, edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret quid

dictaturus est.] Sic enim in Pandect. Florentinorum prototypis legitur, non ad alium. Quo in loco Accur. multa hæsitatione seipsum atque alios torquet. Deprehendit hunc errorem primus omnium atque monstrauit Angelus Polirianus, cui sepe data fuit copia inspiciendi libros illos.

ALBINI, quos Greci κονιαταὶ appellant, aiunt Impp. l. 1. de Excus. art. C. lib. 10. ij dicuntur, qui calce pura parietes illinunt. Tectorium enim, quod ex calce pura fit, albarium opus vocatur Vitruuio, nisi forte nomen speciei pro genere vsurparunt, quod verisimilius videtur. Hotom.

ALBVM prætoris, est quædam tabula dealbata quæ ponebatur in curia vel in turri prætoris in loco communi, in quo scribebantur, & ponebantur nomina vocatorum ad iudicium, & ad cuius instantiam quilibet citatus esset, Et ibi etiam proponebantur statuta, & edicta prætoris in grossa litera, ita quod ab omnibus legi possent. Et erat certa pœna contra illum qui delebat istud album, quod modò est sublatum. De hoc in Clem. 1. de iudic. in authent. de litigiosis. §. omnem. in Spec. de dolo & cont. §. restat in princip. de Citatio. §. sequitur. versi. [& nota.] Et dicit quod loco huiusmodi sunt modò quaterni. Qui autem corrumpebat vel delebat, puniebatur in quinquaginta aureis per edictum de albo corrũpendo. l. si quis id. ff. de Iurisdictione omnium iudicũ. Est album prætoris triplex. Vnum in quo scribuntur edicta Prætoris, vel lex ciuilis. dict. l. si quis. Aliud est in quo scribũtur citationes vt in §. omnem præal. in authe. de lit. Tertiũ est, in quo scribũtur nomina decurionum, vt ff. de albo scrib. per totum titulum.

ALEAE emptio dicitur à nostris, cùm incertus euentus emitur: veluti cùm piscator iactum retis vẽdit, vel auceps pantheram. Pomp, in l. nec emptio. 8. ff. de cont. emp. aliquando & sine re venditio intelligitur, veluti cùm quasi alea emitur, quòd fit, cùm captura piscium, vel auium, vel missilium emitur, quia spei emptio est. Vlp. in l. nam hoc. 11. ff. de hære. vel act. vend. incertum rei venire dicit.

ALEATOR est, qui ludit alea & ille qui quasi scholam illam tenet. Vel aleator est qui ludum aleæ consueuit apud se causa sui emolumenti exercere, sicut in cauponibus dicitur. ff. Naut. caup. stab. l. 1. §. caupones.

ALGIDVM, oppidum erat trans montes Tusculanos, 15. millibus passuum ab vrbe Roma: nunc vrbis tantùm vestigia extant. Hor, 1. Carminum,

Quacunque aut gelido prominet Algido.

Pomponius de origine iuris. l. necessarium. §. initium. [Virginius, inquit, recens à cæde, madensque adhuc filiæ cruore, ad commilitones confugit, qui vniuersi de Algido monte, vbi tunc belli gerẽdi causa legiones erant, relictis ducibus pristinis signa in Auentinum montem transtulerunt.] atqui Algidum, vt diximus, oppidũ fuit, in cuius agro eo tẽpore Romanorum exercitus ab Æquis cęsus fuerat. Neque ab Algido, sed à Vecilio monte tunc exercitus Romam venit, vt auctor est Liuius lib. 3. Nebr.

ALIAS, hæc dictio, significat cõditionaliter, quandoque alterationem, vt promittis dare fundum, aliàs decem nomine pœnæ.

næ.ff.de in lit. iur.lege,aliàs, vbi re perempta iurauit,aliàs non, id est,si nõdũ fuit perēpta.Secundò aliàs ponitur pro alio loco.leg.adeò. 7. §.insula,3.vers. [quod si toto alueo naturali relicto, flumen aliàs fluere cœperit,]i. in loco alio. ff. de Acquirēdo rerũ dominio.Tertiò,id est, alia vice vel alio tēpore,vt in l.dicere.§. vnde vidēdum. ff. de arbitr. vbi dicitur aliàs est agitatum. i.alia vice vel alia quæstione.Quartò.i.alio casu, vt in l. qui testamento. 20. §. mulier. 6. de testamentis. vbi mulier in testamento testis esse non potest: id est,in alio casu,quàm testamēti. Quintò aliàs,id est,alio modo, l.1.§. illud tamen. 15. ff. de Aqua quotidiana & æsti. Et breuiter hęc dictio [aliàs,]significat alterationē diuersimodè, sed in casu particulari eo modò ratum,secūdum quē subiecta materia declarat,aliàs applicata casui significat alterationem eius quod est in oratione præcedente.

ALIENARE, est propriè rem aliquā in dominium alterius transferre. Inde alienatio est omnis pactio per quam transfertur dominium. de Rebus ecclesiasticis nõ alien. c.nulli.C.de fun.do.l.1.Itē alienatio sumitur dupliciter. Vno modo pro dictione significante trāslationem rei vel iuris: vt in l. alienationis.28.ff. de Verb.signif. alio modo sumitur alienatio pro ipso facto quo rei vel iuris fit translatio.Tale enim factum quo fit translatio,est alienatio, & factum hoc alienatio significat. Nam factis quandoque sicut verbis declaratur voluntas. in l. de quibus.ff.de legatis. Diuersimodè ergo significat, prout ex eius medio & circunstantiis adiacentibus infertur, vt latius ostendit Alciatus in dicta lege alienationis. & in l. alienatum. 67. eodem titu. & Iason in §. item si quis in fraudem. Institution. de Actionibus.

ALICVLAE recensentur ab Vlp. inter pueriles vestes in l. 23. §. 2. ff.de Aur. & arg. quo verbo quid significetur hominem qui exponat inueni adhuc neminem. Sed & ALICVBI vulgatis in libris legitur. Legendum putarem ALICVLAE,vt manicatæ tunicæ intelligantur,quæ pueris decoræ, grandioribus autem sunt minus honestæ apud Romanos erant,vt patet ex Gell.libro 7.cap.12.Nam vt ait Hesychius, ἀλλιξ χιτων χειρίδωτος. Allix,inquit,tunica chirodota, id est, manicata. hoc enim verbo Scipio Africanus apud Gellium vtitur.Hotom.

ALIENARE causa mutandi iudicium dicitur, qui credens se ab aliquo conueniendum, rem dolo in alium transfert, vt iudicium mutet & euitet, vt in tit. de alien.iudi.mut.cau.fa.

ALIENIGENA, quasi alienæ regionis vel aliena gente natus vel genitus,secundùm Isid.lib.10. etymol.

ALIMENTORVM appellatione continentur cibaria, calciamenta, vestimenta, & habitatio: vt in l.legatis.ff.de alim.& ciba. leg. HOC tamen alimenta & cibaria differunt, quòd alimentorum nomine ea omnia continentur, sine quibus ali corpus non potest: cibariorum verò tantùm quæ ad cibum pertinent. Itaque Iauolenus alimentorum legato & cibaria & vestimenta, & habitationem contineri tradit, d. l. legatis. Vlpianus autem cibariorum legato, ea contineri negat, l.21.ff.eod.tit.de alim.& cib.

ALIMENTARII,quibus alimēta legata sunt, eadem ratione qua

donatarij, aut legatarij.l.pen.§.1. ff.ad l.Falcid.l. 8.§. eam transact. de Transact.

Alioqvin, est dictio cōditionalis. l.si finita 15.§.ex hoc edict.11.ff.de Dam. infect. declarat Bar.in l. 2. n.12.de cond. & demon.vbi latissimè de virtute huius particulæ.

Aliqvandiv, id est,per aliquātulū tēpus,extrà, de eo qui mitti.in poss.c.1.Item hæc dictio aliquandiu,recipit moderationem ad arbitrium iudicis. ff.de iure delibe. l.1. & not.per Archi. extra, de restit.spo.c.2.lib.6.

Aliqvid,id est,aliquantulum.ff. ne quid in flum. pu. l. 1.§.sunt.Aliquando sumitur aliquid pro singulari & determinata, vt C. de sent.pas.l.si debitor.

Aliqvot est signum partitiuum, & quod vnum est diuidi non potest, extrà, de præb.ca.si pro clericis.l.6.

Aliqvorvm res dicuntur, etiamsi non sint communes, sed vna vnius, alia alterius, vt ff.de Verb, signif.l.litus 96.§.fin.

Aliter, vide Alivs.

Alivs, ista dictio refert ad similia, Barr.in l.si fugitiui.versi.[quæro hic dicitur.] C. de Ser.fugiti.& Bal.in l.sed & reprobari.in prin. ff.de excus.tut. Felin. in ca.inter cæteras.de Resc.vers. [denūcias.] impropriatur tamē aliquando, vt cùm dicitur, crucifixus est Christus,& cū eo alij duo latrones, vt plene p Bar. in d.c.sed & reprobari.& in l.non solū §.quæritur, ff. de Procu. denotat diuersitatē, & implicat, l. quidā relegatus.ff. de reb.dub.Etiā alius.i.cōtrarius, 11. q. 3. cap.1.12. di.si quis.vbi dicitur , nullus alius quàm Petrus pdicasse in Italia , Gallia, Hispania,& cæteris prouinciis.Itē alius & alter sunt implicatiuæ qualitatis præcedentiū , vt lege si donationis. C.de his quæ vi metúsve causa fiunt ,licet glossa ibi velit, quòd implicet qualitatem cōtractus , aliter est denotatiuū qualitatis,nō autē substātiæ.ff.de Verborum obligat.l. si quis cùm aliter.C.de Testi.l.etiā. & quod ibi not. gloss. & etiā denotat diuersitatem, non in substantia,sed in qualitate, vt not. Franc.in l. certos nummos.ff.de Verb.oblig.

Allecti,inquit Festus,dicebātur apud Romanos, qui propter inopiā ex equestri ordine, in Senatorum sunt numerū assumpti, Nam patres dicūtur, qui sunt patricij generis: conscripti qui in Senatu sunt scriptis annotati.

Allego,allegis,penultima breui,pro eo quod est cooptare , hoc est,in collegium adsciscere, componitúrq; ex ad & lego,gis. Vlp, lib. 50. Dig. tit.de decurionibus. l.generaliter. [Allegi, inquit,id est , per electionem in ordinem assumi.] allego, gas,quod est cōpositū ex ad, & lego, gas,penultima longa , est ad aliquē locum mittere. Vnde iuris professores cōsueuerūt allegare leges , id est, citare testes ad id de quo disputāt comprobandum, sed non sine barbarismi vitio , quod pro allego penultima longa , proferunt à lego penultima breui.Nebris.

Allegare,est argumentari ad probationes vel conclusiones ad communem iudicem pro commodo suæ causæ: & propriè pertinet ad aduocatos.

Allegatio quádoq; sumitur pro allegatione iuris, ff. de Mino.l. minor autē. & C.de Iud.l.rem nō nouam. §.patroni, aliquando pro allegatione iuris & facti. extrà de postula. prælat.ca. bonæ fi. §. nos igitur.aliquando capitur pro probatione, vt l. laudabile. C.de Aduoc. diuer.Iur.& de iur.Auth. iubemus,

iubemus, aliquādo ꝑ exceptione illatoria,vel peremptoria seu declinatoria. C. de iur. & fa.ign.l.1.& ibi no.& ff.de min.l.min.25.an.

Allegere significat assumere & cooptare, vt cum quis assumitur ad aliquē ordinem,vt senatorū & decurionū generalit. §. 2.de dec.

Alloeotheta figura est,quando singularis numerus ponitur pro plurali: in not. ff.de Transact.l. qui cum tutoribus.§.fin.de petit. hæredit.l.diuus.

Allibrati dicuntur,qui descripti sunt in libro ciuiū, vel communitatis alicuius ciuitatis.

Allodium, est res libera alicuius, ex qua tamē præstatur tributum. glo.Guliel. de Cun.& Bar.in l.fi. fam.hercis. in glo. fi.ibi, [quid si vni per diuisionem iudicis assignetur totum allodium.] C.fam. hercis. Bald. in c.1.in tit.de allo. in prin.vbi dicit,quod allodiū est id, quod est propriū alicuius,& à nemine alio recognoscitur, nisi à Deo. Et de allodio vide l. at si quis §. sed interdum. ff.de relig. & sumpt. funet. Et allodiū allodij dicitur hæreditas quā vendere vel donare possum,secundū Hug. Hotomannus eius verbi originē Germanicā esse arbitratur: & ex **als** & **levd** conflatam: quasi prædia illa non militib. quorum opera duces vsi fuerant, attribuerētur: sed subiectis populis relinquerentur: vt ea iure optimo, id est, eo quo antea possederunt iure possiderent.Hæc Hotom.

Allodium,id est,liuellariū, vt c.2. & 3. si de feu. contro. fuer.in vsibus feud.& vide quod not.glos.in l.penultima C.de ingen.

Allusio quid sit,vide ff.de Acquirenda possessione, l.3.in glos. & l.2.§.appellata.ff.si cert. pet.

Allusio ad similitudinem dictionis pertinet, vt possessio, quasi positio magistri, quod monstrēt. Etymologiæ verò eius verām deriuationem respicit Alc. in l.tabernæ.de Verb.sig.

Alluvio, est latens incrementum veluti cùm paulatim aquis abluēdo arenā ex fundo meo vel vicini mei in fundum tuū aliquid ita accrescit, vt facilè modus nō possit apprehendi qua hora sit ablatum, vel hæc augmentatio facta. vide Insti.de Rer.diuis.§.præterea. Sed videamus (inquit Hotomau.) ne Iustiniani definitio, si ad exactū iudiciū reuocetur, absurda videri possit.Non enim alluere augere est, sed attingere,& aspergere: Cicero pro Sexto Roscio. [Ita iactantur fluctibus, vt nunquam alluantur:] & Verr.3. [nō alluuntur à mari mœnia extrema, sed influit in vrbis sinum portus.] Alluuio ergo est adiūctio & appulsus fluminis ripam contingentis:Hinc,

Alluvius ager, quē paulatim fluuius in agrum reddit, id est, qui ex alluuione factus est: vt est in libro Variorū auct. de limit. Sed cùm isto appulsu & attritu affluētis aquæ detractio illa cōglutinatióq; contingeret,ac proinde per alluuionem acquisitio fieret, acquirendi modum, quod incremētū latens verè definitur, Iurisconsulti alluuionem vocarunt: eíque definitionem illam accommodarunt, rerum vim, non verborum proprietatem spectantes.

Alma, id est,sancta & nutriēs,ab alo,alis. Quādoq; alm⁹ ponitur ꝑ claro & illustri,vnde almus dies, alma vrbs lib. vnic. cap. ne neg. m.lib.12.

Altare dicitur, quasi alta res,vel alta ara, in quo sacerdos incēsum adolebat, vel quia in eo sacrificia ardebant. de consec. d. 1. de fabrica, & ibi Arch. & significat Chri-

Christum.qui dator & cõseruator est charitatis. 8. q.1. in scripturis.

ALTER refertur ad vtrunque sexum.l.3.de negot.gest. & dicitur etiam de pluribus, licèt propriè de duobus. gl.in l.quicunque.C. de hæreticis.

ALTERCATIONES, sunt certamina verborum secundùm Ioan.And.in procem. Clement.

ALTERNATIO propriè est per vices successio, vt Festus scribit. I.C.autem pro disiunctione vsurpant: cùm dicitur illud aut illud. l.7.§.quod autem.4. ff. de Iniur.l. 2.§.2.ff.quod cert. loc. Vsurpatur etiam impropriè pro cõplexione, & ambarum rerum coniũctione. Vlp.l.9.ff.de seru. corrupt. [Qui cum extraneo egit, siue recepit, siue corruperit, agere potest: qui cum socio sine alternatione.]

ALTERNATIVA, est coniunctio alternatiuè significans, scil. quando significat alterũ de coniunctis esse, seu orationẽ factam per hanc coniunctionẽ in altero verificari.Et quandoque variatur significatum, vel ex coniũctionis natura,subiecta materia,seu quauis alia circumstantia: v.g. Lego Stichum vel Pamphilũ, significatur vtrunque esse in obligatione, sed alterũ tantùm in solutione,vt alterũ soluẽdo debitor liberetur, ff.de Ver.obl.l.si duo.126. in fi.& effect' alternatiuæ est,quod vterque est in obligatione, quia, vno mortuo, alter,qui superest, remanet in obligatione,Est autẽ alternatiua quadruplex. Quędã rerum, in qua electio est debitoris.l.plerunque.§.fi.ff.de Iur.do.& l.arbitraria.§.Scæuola. ff.de eo ꝙ cert. loc.facit c. in alternatiuis.de Re. iur.li.7.Secunda est locorũ respectu solutionis fiendæ, quia & in illa iterũ debitoris est electio ante litem contest. vt in §.Scæuola. præalleg. Tertia est locorũ,quantum ad iudicium inchoandũ, in quo loco debeat conueniri,in qua electio est actoris., §. prædicto. Quarta alternatiua est personatum, quando stipulatio est apposita de soluendo: in illa iterum est electio debitoris,vt in §.item Iulianus.l.arbitraria. præall. Alij dicunt quòd alternatiua legis significat, vt ea lex, ratio, vel subiecta materia significare declarat. Sed alternatiua hominis significat, vt proferẽtem verba significare velle, vel subiecta materia, vel quæuis alia coniectura probabilis concludens declarat. Et de istis alternatiuis seu, aut, vel, require in suo loco.

ADDE,quòd alternatiua hodie vocatur à doctoribus, quæ à priscis Iurisconsultis disiunctiua aut subdisiunctiua, l.hæc verba, ille, aut ille.124.de Verb.signif.

ALTIVS non tollendi seruitus, differt ab illa, quæ constituitur, vt ne prospectui officiatur. l.ædificia.ff. de Set.vrb.præd.

ALVEVS, fluminis est vallis,siue fossa, siue conceptaculum, & locus, per quem fluuius labitur, dum intra ripas notas currit:nam cùm euagatur, alueum transcendit. Pomponius Mela: [Ora,inquit,Asiæ, cùm alueo Nili amnis descendit in pelagus.] In hac significatione accipiunt in iure, cùm sæpe aliàs,tum lib.41. tit.de acquir.rerum dominio.l. adeò.7. §.insula.3,quæ est Caij. [Quòd si in toto, inquit,alueo naturali flumen aliàs fluere cœpit,prior quidem alueus eorum est, qui prope ripam prædia possident,] & ibidem sæpè. aliàs alueus est apium receptaculum,vt in eod. tit. l.naturalem. [Ante quàm apes, inquit,in alueo à nobis concludantur.] Nebri.

ALVEVS

ALVEVS propriè est venter fluminis, vt dicit Bartol. secundùm Hugo.in tract. de alueo,in princ. sicut stomachus continet vinum, ita alueus supra se continet flumen, vt vulgariter lectum fluminis appellamus,quia ibi flumē cubat.Bal.in Rubr. de Rer.diu.ff.in 12.col.in verf.[ne veniamus.]Verum etiam pro vase, vbi apes manent, aliquādo accipitur, vt Inst. de Re.diu.§.apium. & aliquando pro vase,in quo lauantur pedes.

ALVMNVS est,qui alit aliquem, vel qui alitur ab eo, vel est filius ex concubina, vt in l.alumnus.C. quæ res pign.obl.poss.& ibi glos. ferè tamen accipitur pro eo,quem aliimus, & propriè refertur ad nutritium & nutricem, quæ significant indifferenter actionem & passionem: vnde,

Hospes, Zelotypus, conuiua, vector, alumnus,
Actum siue pati sub eodem nomine signant.

De A ante M.

AMATOR accipitur in malam partem.l.1.in fi.ff.de Ser.corrupt.

AMATORIVM poculum, de quo mētio fit in l.si quis.38.§.Qui abortionis.5. ff. de pœn.& l.3. §. 1.ff.de Sicariis. medicamētum ad alliciēdum accommodatum, quo potionatū Caligulam à Cæsonia vxore scribit Suetonius. Philtra autem à Græcis & Poëtis appellantur, de quibus Iuuenal. Sat.6.

AMBAGES,est dubia locutio vel effugatio sermonis extra propositū.

AMBASSIATOR, est legatus principis in arduis negotiis, & ambassiata est huiusmodi legatio consiliariorum, vel principum in suis causis.

AMBIGVVM, est vbi opiniones sunt,& iura varia videntur. C.de Sent.excom.inter alia. de iud.c.1. lib.6.Et de triplici ambiguitate: scilicet,iuris,facti & personæ,no. 33.dist.c.fin.secundùm Io.And.in proœm.Clem.super verb. [ambiguitatis] adde quòd dicant ambiguum, per Bar.in l.inter stipulantem.§.1.ff. de Verb.obl.& in l. si quis intentione ambigua. 60. ff.de Iud.& per Bart. post gl.in l. siquidem.C.de excep.& differunt ambiguum & obscurum, vt not. gl.in l.veteribus. ff.de Pac.& Alciat.in l.nepos.de Verbor. signif.

AMBIRE, est propriè cupere honores.arg.de consuet.c.1.lib.6.vnde ambitio, id est, cupiditas, per Arch. in c.vlt. de Rescr.lib.6. Vel dic, quòd ambire, est honorum gradus & ordines per peccatum appetere.Cupere verò est terrena lucra optare: Vnde versus,

Est censu cupidus vir, ambitiosus honore.

Not. per Card. in c. auaritiæ. de electio.lib.6.

AMBITIOSA decreta sunt,quæ per gratiam facta sunt.l.ambitiosa.ff.de Decret.ab ord.fac.

AMBITIOSA diligentia,id est, nimia & anxia.l.si bene.ff.de Vsur.

AMBITVS ab ambitione distat, quòd ambitus in actu est, ambitio verò in animo & habitu:ambitione namque peccat, qui præter modū cupit honores,qui ambitiosus dicitur: ambitum verò committit,qui largitionib.magistratū consequitur, quæ in rebus sacris simonia in religione Christiana vocatur: dictus ambitus, vt inquit Festus, ab ambitu ædificiorum, qui patet in latitudinē pedes duos,& semissem,in longitudinem idem quod ædificium. lib.48. Dig. tit. est, ad legem Iuliam de ambitu.l.vnic.vbi Modestinus: [Hæc,inquit,lex in vrbe hodie

hodie cessat, quia ad curiam Principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem, qui scilicet declaratur per suffragia.]

AMBITVS dicitur crimen affectari honoris: ab ambeundo, hoc est, circumeundo & supplicando, & propriè est in actu. Inde ambitiosus, qui largitionibus magistratum affectat, quem lex Iulia de ambitu puniebat.

AMBVLARE, id est, transire: sic dicitur ambulatoria voluntas defuncti vsque ad mortem, ff. de Adim. leg. 2. Dicitur etiam ambulatoria potestas legis, ff. de fundo dot. l. erit ergo. 10. Item ambulatoria actio. C. de furt. l. vlt. §. 1.

AMBVLATORIAM esse voluntatem testatoris vsque ad mortem, dicitur in l. quod si 4. ff. de Adim. leg.

AMBVLATORIAM cōditionem Papinianus appellat in l. Seruus. ff. de stat. lib. cùm eam significaret, quæ non in vnius tantum, sed etiam in plurium heredū persona rectè impleri posset. Hinc legis,

AMBVLATORIA potestas in l. erit. de fund. dot. & obligationes cum capite ambulare, l. tutelas 7. §. 1. de Cap. minut. emptiones non per plures personas ambulasse, l. sed vbi. 15. ff. de minoribus. Hotom.

AMEN exponitur, id est, verum est, de Consec. d. 2. re vera. Vel, id est, ita erit, vt not. Archidiac. in procem. lib. 6. in fin. Et de hac dictione amen, vide de conse. dist. 1. cap. hoc quoque.

AMETHYSTVS ἀμέθυσος gemma quæ ex eo nomen inuenit, quòd vsque ad vini colorem accedens, priùs quàm eum degustet, in violam desinit, fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens: vt ait Plinius lib. 7. cap. 9. eius facit Vlpian. mentionem in l. 19. §. 6. ff. de Auro & arg.

AMFRACTVM est ab origine flexum duplici, dictū ab ambitu, & frangendo, ab eo leges iubent, in directo pedū octo esse, in amfractu sexdecim: id est, in flexu: Hæc Varro de Ling. 6. vbi legem notat, de qua scribit sic Caius in l. 8. ff. de Seru. rust. [Viæ latitudo ex lege 12. Tab. in porrecto octo pedes habet: in amfractum, id est, vbi flexum est, sexdecim.]

AMICA appellatur, quæ cum vxor non sit, alicui tamen sui copiam facit. l. Masurius. 144. de Verbor. signif.

AMICOS appellare debemus, non leui notitia coniunctos, sed quibuscum fuerint iura honestis familiaritatis quæsita rationibus l. latæ. 223. amicos. de Verb. signif.

AMINEVM vinum ex celeberrimis Campaniæ, de quo Virgilius 2. Georgic.

Sunt etiam Aminea vites firmissima vina.

Dictum Amineum (vt putat Seruius) quasi sine minio, id est, rubore: nam, vt ait, albū est. Plin. lib. 34. [Principatus, inquit, datur Amineis propter firmitatem, senio quoque proficientē.] Idem quoq; Falernum & Cæcubum dicitur. Macrobius in tertio Saturnal. de generibus vuarum: [Aminea, inquit, à regione dicta, nā Aminei fuerunt, vbi nunc est Falernum.] Quod verò Amineum, Cæcubū & Falernum synonyma sint, testatur Galenus in sexto Decameridón, [In musto, inquit, vuarum austerarū, quas vocant Amineas, easdē & Falernas.] Idem in libro de vinis: [Amineū, quod antiqui Romani nominant Cæcubū.] Idē in libro de Euchymia: [album, inquit, quale est Amineū: nominant autem antiqui Latini Cæcubum.] Proculus libr. 33. tit. de vino

vino & tritico legato. l.vlt.§.fin. [Amineum, inquit, Græcum, & dulcia omnia.]Nebr.

AMINEVM vinum, ab Aminea regione. Meminit Proculus in l. fin. ff.de vin.& trit.leg.

AMISSA dicuntur & quæ corrupta sunt, vt scissa & fracta. l. prætor. §. amissa.ff. vi bonor.rap. item pro quibus persequēdis nullam actionem habemus. l. Labeo & Sabinus.de Verb. signif.

AMITA, est soror patris.

AMITA magna, est soror aui.

AMITINVS, est qui ex ea generatur, scilicet, amitæ filius, vt 35.q.5.cap.vlt.

AMITTAT, hoc verbum non sonat in præteritum,sed in futurum,nisi addatur ipso iure.Felin. in cap.Rodulphus.vers. [publica sunt bona.]de Rescrip.

AMMINISTRATOR [siue administrator,] rerum publicarum est,qui temporalia gerit, sed magistratus qui iurisdictionem exercet, secundùm Azonem, C. de Admin.reipub.lib.11.in rubr.

AMOVERI quæ dicantur, liquet ex l.3.§.2. ff. Rer. amotar. ex l. si seruum.§.amouisse.de acq.hær.& l.qui tabulas.in fi.de fur. & l.3.§. non solùm. de inc. ruin. naufrag.

AMPHIBOLOGIA dicitur cū ambiguitas oritur,seu ex singulis dictionibus, seu ex coniunctis.

AMPHITAPA ἀμφίταπα, Vestimenta vtrinque villosa apud Vlp.l.23.§.2.ff.de Aur. arg. Nam, vt ait Hesychius, χιτῶν ἐγχιτέχωιν ἐχων μαλλούς, id est, [Vestis vtrinque villos habens.] quod idem Nonius tradit.

AMPHORA, vas est, sed quantum capiat pauci nouerunt, illi maximè quorum id scire plurimum intererat. Est itaque spatium, quod circunscribitur à sex (vt sic dixerim) superficiebus, quarum latera sunt pedalia, anguli verò recti,de qua Priscianus, in libro de ponderibus & mensuris,

Pes longo spatio solido latóque noteтur,
Angulus vt par sit,quem claudit linea triplex.
Quatuor ex quadris medium cingatur inane.
Amphora fit,cuius vim ne violare liceret,
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.

Lib.31.Dig.qui est de leg.2. Hermog.in l.si quis.8. [Serui ex illo, inquit, dolio amphoras decem.] Et ibidem : [Vinum amphorarium.]item lib.33.tit.de penu legata.Scæuola in l.penu. [Sin autem,inquit,& in horreis amphoræ, an hæ quoque deberentur.] Accursius vasa tantùm esse dicit. Nebr.

AMPHORA, vas erat vinariū. l.vinaria.de Verb.sign.vbi Alciat.

AMPLECTENS, id est, vndique circumplectens. C. de legib. l.non dubium.

AMPHORARIVM vinū, quod è dolio in amphoras est diffusum ; apud Proculum, l.vlt.§.1.ff. de Trit.vin.& oleo.

AMPLIATIO à comperendinatione hoc differt,quòd illa libera est, & in iudicum potestate posita: hæc necessaria, & legis vi atque imperio instituta : Illa sexies fieri poterat,hæc semel tantum : illa in id tempus quod iudicibus placebat,alteram actionem differebat: hæc in perendinum diem duntaxat.Differentiarum autem rationes vide ex Hot. & Apparatu nostro latinæ locutionis.

AMPLIARE & augere, licèt videantur idem significare , tamen differunt, quia augere spectat ad quan

quantitatem, ampliare verò ad pretium, quod fit diligenti rerum cultura. C. de sacrosf. eccl. l. iubemus nulli. ff. de iur. fisc. l. non intelligitur. §. diui.

Amplissimvs ordo, id est, senatorius. l. nutu. de leg. 3.

Amplivs, hoc verbum habetur ff. de Dam. infect. l. hoc amplius. & ibi includit, non tamen semper est excessiuum, vt ff. de verb. sign. l. verbum amplius, & l. 1. §. hæc verba. ff. si cui plus, quàm per leg. Falc. Interdum est excessiuum, & habet in se vim repetitionis & excessus. ff. de Legat. 3. si sic & l. si tibi purè. & de dot. præleg. l. qui ita. vbi de hoc. Item vltra supradicta adde de hac dictione amplius, quomodo repetit, vel comparatiue ponatur. Batt. in l. si seruus legatus, & si ita scriptum. ff. de Legat. 1. §. in l. si tibi. de Legatis 3. & ibi an inducat quantitatem, vel conditionem: & de hac dictione plenius vide per eundē in l. lecta. ff. si certum petatur.

Amputari, vide C. de Iur. delib. l. scimus. & l. vnic. de plus petit. & extrà, de Restitut. spoliat. cap. frequens. lib. 6.

Amurca, est sanies, siue succus ille igneus atque niger, qui ex oliua simul cum oleo exprimitur atq; subsidit: nam oliua ex quinque substantiis constat: osse, nucleo, sensa, oleo, amurca. Virgilius 1. Georgicor.

Profuit interdum nigrâ perfundere amurca:

quam Seruius interpretatur olei sordes, sed non exponit quas, cum sint duplices: nam, vt dixi, quod subsidit oleo, ex oliuarum expressione, dicitur amurca: quod verò post oleum in dolia conditum, quasi secundum purgamentum, Fæces appellantur. Plin. lib. 15. [Oleum, inquit, amurca, ad multos vsus.] Vnde Cato de re rustic. [Dolia, inquit, amurcaria decem habeat.] Vlpianus libr. 33. Dig. tit. de penu legata. l. qui penum. Aristo notat, etiam quæ esui potuique non sunt contineri legato, vt putà ea in quibus esse solemus, oleum fortè, garum, amurca. Accursius salsamenti genera esse dicit, sed quæ illa sint, non exponit. Cùm verò in amurca nullus cibus, quod ego legerim, esitari sit consuetum, fortè pro [amurca] legendum est [muria.] Nebris.

De A ante N.

An, de ista dictione an, vide Inst. de Rer. diuis. §. cùm ex aliena. & §. feræ. in fin & §. 1. Quib. mod. test. infir. l. an vsusfructus. de Vsufruct. & l. 1. §. Si vsusfruct. pet.

Anacrisis accipitur pro examinatione negotij, quę per interrogationem accusati fit. l. diuus. lib. 2. ff. de Custod. reorum. & ideo cùm quis ἀνάκρισιν faceret, iubere oportet venire irenarchen.

Anadema simpliciter corona est. Nam diadema propriè regum habetur, dictū anadema ab anadeo, quod est corono. Lucretius lib. 4.

Fiunt anademata, mitræ.

Paul. lib. 33. Dig. tit. de Auro & arg. legat. l. quamuis. Sicut mitræ, inquit, & anademata. Nebris.

Anademata, coronæ. l. quamuis. ff. de Aur. & arg. legat. At Alc. legit ibi [anadesinata,] quæ sunt capitis ornamenta.

Analesis, id est, percussio seu reuerberatio. l. si arborem. de Ser. vrbanorum prædiorum.

Analogistae dicuntur tutores illi,

illi qui non tenentur reddere rationem tutelæ administratæ, ab ἀνὰ præpositione, & λόγος ratio, vt ἀνὰ tollat rationem. Iulian. lib. 26. de admin. tut. l. quidam decedens. [Eos, inquit, analogistas esse volo.] & paulò post: [Testamento comprehensum sit vt analogistæ essent.]

Analogistæ appellantur, qui non tenentur reddere rationem administrationis, l. quidam. 5. §. 5. de Administra. tuto. Sed peritioribus videtur legendum esse potiùs alogistæ, aut aneclogistæ.

ANAPHORA figura, Latinè relatio dicta est, cùm idem verbum in principio plurium clausularum repetitur, veluti in l. 2. in prin. C. de offi. præfec. præt. Afr.

ANATHEMA vno modo est substantiuum, & est damnatio æternæ mortis, & non nisi pro mortali crimine debet imponi, & in illis qui aliter non patiuntur se corrigi. 11. q. 3. nemo episcoporum. in fi. Vel est excommunicatio, seu suprema maledictio. Et dicitur ab ἀνὰ, id est, sursum, & θῆμα figura: quia olim imprimebatur figura frontibus damnatorum. de hoc not. Ioan. And. de Iudic. cùm non ab homine. vbi post excommunicationem incorrigibilis anathematis mucrone feritur, id est, punitur, id est, solenni excommunicatione, cum 12. Episcopis candelas in terram proiicientibus & conculcantibus, vt in c. debet. 11. q. 3. Et anathema tale vel maledictio, solebat fieri per præfatos: vel dicitur, & melius à verbo Græco ἀναθεῖναι, hoc est à seponendo, quasi quædam sepositio & separatio à Deo. Alio modo anathema est adiectiuum omnis generis indeclinabile, & dicitur excommunicatus, maledictus, separatus vel damnatus: Vnde,

Qui frangit, rapit, ac vrit, ferit, est anathema.

Frangit scilicet ecclesias, rapit res alienas, vrit etiam ecclesias, ferit personas ecclesiasticas. Inde etiam anathematizare, id est, damnare vel excommunicare, maledicere, vel separare vt suprà.

ANATHEMATIZATVS dicitur qui tanquam impius à Deo separatus est. Ponitur pro excommunicato, vt 24. q. 3. certum est.

ANATOCISMVS ἀνατοκισμὸς regeneratio, renouatio. Cic. lib. Epist. ad Attic. sexto posuit, pro fructibus vsuræ in sortem redactæ. latinè autem Epist. 5. interpretatur, [Confeceram, inquit, vt soluerent centesimis sexennij ductis cum renouatione singulorũ annorũ.]

ANCEPS est aliquid, seu aliquis huc & illuc fluctuans, & dubius in quam partem decliuet, secundùm Isido. lib. 10. etymo.

ANCHORA, retinaculum seu gubernatio nauis est, vt ff. de Exercit. l. 1. §. 1.

ANCIANI dicuntur præsidentes, vel priores, vel regentes, qui regunt vniuersitatem, vel prouinciam. Ita dicit Panor. in c. fin. in prin. not. 2. de procurat.

ANCONES, vasa sunt cubitalia: nam ἀγκὼν Græcè cubitus significat. l. tabernæ. 13. ff. de fund. instr. Nebrissens.

ANCONES, species vasorum cubitalium. l. tabernæ. 13. ff. de fund. instr. legato.

ANECLOGISTVS, ἀνεκλόγιστος, rationibus reddendis liber ac solutus. Vlpia. l. 5. §. 5. ff. de adminis. tut. quidam decedens filiis suis dederat tutores, & adiecerat, eósque aneclogistos esse volo. Et ait Iulianus: Tutores nisi bonam in administratione præstiterint

fidem, damnari debere, quamuis testamenro comprehensum sit, vt aneclogistæ essent. Iidē plerumque dicuntur ἀναπόδοτοι. dicit quoque Scæuola l. 23. §. 2. ff. de pecul.leg. ἀνεξέταστος.

ANFRACTVS dicuntur viarum flexus. l. viæ. ff. de Ser. rusti. præd. vnde & anfractus litigiorum. extrà, de sepul. c. 2. lib. 6. §. 1. Et dicitur anfractus litigiorum, quia multas moras habet, vt ff. vt leg. no. cau. l. etiam. & incertos euentus habet, ff. de pecu. quod debemr. & ideo sic dicuntur, quia vndique franguntur vel circumeunt. not. per Archid. de electioni. quorundam. in princip. lib. 6.

ANGARIA, penultima longa, atque in eadem accentu, interpretatur coactio. Veget. li. 1. de re milit. loquens de tyronibus: [In angariis, inquit, plurimum detinendi sunt, procúlque habēdi à ciuitatibus.] idem lib. 2. [ad vigilias vel angarias faciendas.] Accurs. in illud Codic. Iustiniani, tit. de sac. sanct. eccles. neminem in angariis vel parangariis, &c.] angariæ, inquit, quæ sunt in operis personarum. Parangariæ in quibus vtrumque vertitur, scilicet personarum & rerum impendia.] Verbum quoq; angario, as, quod interpretatur cogo, gis, sicut angaria est coactio. Mat. c. 27. atq; iterum Luc. 15. [angariauerunt Simonem quendam Cyreneum. Vlpian. lib. 50. Dig. de priuil. veteranorum. l. pe. [Naues, inquit, angariari posse.] Neb.

ANGARIE penultima longa, est iniusta exactio vel compulsio. Nam angaria dicuntur personalia obsequia propriis sumptibus præstita. ca. non minus. de immun. eccl. gloss. in l. neminem. C. de Sacros. Ecclesia. Sunt ergo quædam personales; quæ à vulgo dicuntur captiones.

ANGIPORTVS siue angiportum olim dicebatur angusta via inter portus, id est, domos. l. portus. de Verb. oblig. vbi Alcia.

ANGVILLARIVS lacus, in Rutilia. de contrahen. empr. pro lacu anguillas producente.

ANGVLARIVS, pro angularis, id est, quadratus, vel triangulus, vt alij legere malunt.

ANGVSTA domus, id est, arcta, ff. de Seruit. si tam angusti.

ANGVSTIA temporis, id est, breuitas. C. de leg. nen tanrum. & ff. si quis cau. l. 2. §. si quis. vers. ni si.

ANIMADVERTO, præter illam significationē quam habet in promptu, hoc est considerare, significat etiam punire, sed ab eo tantummodo, qui alterum puniendi habet potestatem, differtque constructione. nam dicimus, animaduerto te, pro considero te, Sall. in Cati. [Vt prius, inquit, in eos animaduerteretur,] & paulò post: [verberibus animaduertebant in ciues. Vlp. lib. 40. Dig. tit. de iniur. l. Item apud Labeonem §. ait prætor. [ait prætor, ne quid infinuandi causa fiat, si quis aduersus ea fecerit, prout quæque res erit animaduertam.] Et animaduersio pro punitione. Vlp. 47. li. Dig. tit. de fur. l. meminisse. [Extraordinaria, inquit, animaduersione coërcendam.

ANIMADVERSIO dicitur pœna, quia animaduertere est punire, vnde dicitur animaduertendum est in facinorosos homines. Item animaduersio dicitur cuiuslibet operis determinatio, secundùm quam quis pro mercede sua suscipit certum opus & determinatum suis impensis faciendum, vt terram colendam, vel domū construendam. Est etiam animaduersio, consideratio. §. 1. Inst. de iis qui sunt sui vel alien. iur.

ANI

ANIMALIA sunt in triplici differentia, quædam enim sunt mansueta, vt gallinæ: quædam fera prorsus, vt lupi: quædam verò fera naturaliter, sed accidentaliter mansueta, vt cerui, pauones, &c. Inst. de Rer. diuis. in gloss. §. pauonum.

ANNALIS actio est, quæ finienda est anno, vt iniuriarum.

ANNICVLVS, inquit Valla, etsi formam diminutiui habet, diminutiuum non est, & dicitur tam de rebus animatis, quàm de inanimatis, quæ sunt vnius anni, vt anniculus puer, anniculus agnus, anniculum vinum. Paul. de Verb. signifi. l. anniculus. 132. [anniculus, inquit, amittitur, qui extremo die anni moritur.] Et eod. tit. l. [anniculus, inquit, non statim vt natus est, sed trecentesimo sexagesimo quinto die incipiēte, planè non exactò dicitur.] Item Aphricanus de leg. 3. l. cùm quæreretur. [agni, inquit, qui minores essent anniculis.] Nebris.

ANNICVLVS appellatur infans vnius anni, licet extremum anni diem duntaxat attigerit, non etiā perfecerit. l. anni. de Verb. signifi.

ANNONA propriè dicitur de re frumentaria. Sed de aliis quoque rebus posse dici auctor est Cic. in secundo de Diuinat. [annonam, inquit, cariorem in macello.] Erat autem præfectus annonæ, de cuius origine Liuius lib. 4. ab vrbe condita. Dicta est autem annona, propterea quod sit alimentum annuum. Neb.

ANNONA secundùm Azon. dicitur salarium quod cuique pro capite seu remuneratiōnis causa datur, vnde titul. C. de anno. & cap. administ. secundùm Azo. exponitur, id est, capitatione. Sicut enim secundum eum capitatio dicitur tributum quod datur pro capite: ita annona dicitur tributum quod datur magistratibus, vel causa salarij pro remunerando labore. Et dicitur capitatio de capite, quia est pretium debitum capiti, id est, dignitati. annona præterea sumitur pro tributo quod soluitur in auro, argento, vel ære, vt tradit gloss. in rubr. Cod. de anno. & trib. lib. 10. Item pro pane, vt in l. prima, C. de frument. vrbis Constant.

ANNONAE ciuiles sunt, quę publicè dabantur iudicantibus, ciuitatibus, vel omnibus tempore necessitatis per singulos dies: vt C. de Ann. & trib. l. 11. lib. Etiam annona est seges vel frumentum vnius anni. Adde quod annonæ ciuiles dicuntur in iure aliquando annui reditus, à fisco percipiendi. Dabantur enim annuatim de publico, secundùm gloss. in l. hac edictali. §. ne his. C. de secun. nup.

ANNONAE militares dicūtur, quas milites singulis diebus consequebantur: vt C. de Erog. milit. ann. l. vlt. vbi dicitur, quod ipsi annonas & capita singulis consequebantur diebus.

ANNOTATIO facta, est descriptio bonorum, vel eorum connotatio, seu consignatio, veluti cùm aliquis cuiuscunque criminis reus sit, absentat se, vocatus ad iudicium patietur bonorum annotationem, vt si intra annum venerit, & se purgauerit, bona sua recuperat. Si autem non venerit, tunc fisco applicentur. Et qualiter fiat annotatio, ponit Spe. in tit. de act. §. fi. vers. [sed qualiter] dicens quod præses siue Iudex veniet cum tabellione ad domum accusati, & inquiret quot domus, quot prædia rustica, quot iugera terræ habeat in bonis eius. Et omnia bona illius qui non ve-

nit citatus, ponit in banno fisci, nisi venerit intra annum. ff. de Requiren. reis. l.1.§.1. Ab hac tamen sententia conditionali poterit appellari, de Appel. prætereà. Et describuntur bona, quæ tamen fiscus de facto non occupat nisi post annum. Post hoc iterum per edicta requiritur accusatus, & citans mittit litteras suas Iudici vel rectori loci, in quo degit accusatus, vt per illum citato innotescat se accusatum vel citatum, & bona eius esse annotata. Inde venit verbum annotare, vel è contra ab hoc verbo ipsum nomen.

Annotatio sacra dicitur rescriptum illud quod Imperator proprio motu mentis indulget alicui, constituens secundum preces eius seu illius aliquid fieri vel non fieri. C. de Diuers. resc. l. fin. & ibi in gloss. & not. Cardi. Zabar. in cap. super litteris. de Rescrip. differentiam inter annotationem & pragmaticam sanctionem.

Annva, bima, trima die, id quod multis in locis apud Iurisconsultos legitur, quo sensu accipi debeat, manifestauit Iurisconsultus de annuis legatis. l. fin. legatum. [Si legatum, inquit, sit relictum annua, bima die, fortè dena, per singulos debentur annos, licet non fuerit insertum æquis pensionibus.] Ratio autem huius dicendi generis illa nimirum est quòd cum dies in genere fœminino tempus significet, vt apud Ciceronem [longa dies adimit ægritudinem.] Et illud Poetæ,

Longa dies homini docuit parere leones.

Annus autem significet quod est vnius anni: binus, quod est duorum annorum: trimus, quod est trium annorum: erit annua, bima, trima die idem quod anno, biennio, triennio. Quod Iurisconsultus quoque expressit in tit. de Man. test. l. si ita [Si ita, inquit, sit scriptum in testamento, Stichus seruus meus heredi meo mille nummos annuo, biennio, triennio si soluerit, liber esto.] Nebris.

Annva, bima, trima die, de significatu horum verborum eleganter Iurisconf. in l. si legatum. de Ann. leg.

Annvli leues dicuntur, qui non excedunt valorem quinque aureorum. l. diuus. ff. de bo. dam.

Annvlvs signatorius, [vide signatorius.]

Annvo, id est, concedo. ff. de don. inter vir. & vxor. l. ea quæ à marito. Et aliter exponitur, vt ibi not. Item annuere domino exponitur, extrà, de iureiurando. cap. 1. §. ego huius.

Annvs quot dies & menses habeat, no. gloss. in cap. si propter. de Rescri. lib. 6. Nam annus continet 365. dies vt in l. cum hære. §. Stichus. ff. de sta. libe. Et quidam cõputant annum ab incarnatione Domini, vt 23. dist. [in nomine Domini.] in prin. alij à natiuitate Domini. de hoc gl. in §. forma. 2. q. 6. & in Spe. de Inst. edit. in princ.

Annvs iubileus dicitur annus remissionis, quia eo anno debita remittebantur, serui Hebræi dimittebantur liberi, & omnia reuertebantur in pristinum statum. & est annus quinquagesimus, vt in cap. in iubileo. de pœn. dist. 1.

Annvvs vel annuatim ex proprio significato significat multiplicationem simpliciter siue indeterminatè, sed quando applicatur casibus, significat diuersimodè, prout ex diuersificatione materiæ concluditur proferentem

insel

intellexisse: vt pacto seu stipulatione promittis 10. Titio annua vel annatim, significat multiplicationem perpetuam: quia significat promissam summam deberi ei cui promittitur, eius hæredi, & hæredis hæredi, & sic in infinitum, ideo dicitur in l. stipulatio.ff.de Verb.oblig.quod stipulatio annua est perpetua. Et not. quod annuum legatũ pro primo anno est purũ, & pro aliis annis est conditionale, quia pro quolibet anno debetur legatario si tunc viuit. Si verò mortuus est, tunc non debetur, nec si deportatus est, quia talis ciuiliter mortuus est,& non habet ius capiẽdi ex testamẽto quod est ciuile. l.cũ in annos singulos.ff. de An. leg. Sed ibi promitto tibi 10.annua, vt sis procurator meus in parlamento, significat multiplicatio tẽporalis ex causa, quæ apponitur de essendo procuratore, quia morte finitur, sic & obligatio, quę ex hoc inducitur. De hoc vide leg.annua. §. fin. & tot.tit.de An.leg.

ANORMALVS successor est, sicut ille qui succedit hæredi non impleuti defuncti voluntatem, vt Insti. de eo cui li.ca. §.in primis.

ANQVIRERE pecunia & capite veteres dicebant, pro multã irrogare, vel ad populum ferre de multa, vel capite alicuius, vt eam populus aut iubeat, aut antiquet. Liuius li.8. [Capite anquisitum, ob rem bello malè gestam, de Imperatore nullo,&c.]

ANSA, est nodus cursilis,& facilis ad soluẽdũ, ita factus, quod si rectè trahitur caput fili, omnino solutus est, vt not.Bar.in c.cũ olim. de Ver.sig.propriè autem dicitur qua quippiam prehẽditur ac tenetur.l.in rẽ.§.2.de Rei vendica.

ANTAPOCHA, siue antipocha, siue antepocha, quod idem est secundũ aliquos, & sec.Azo.in sum.de fid. instr. vers. [de antipochis.] vocatur chirographũ quod facit debitor creditori, in quo confitetur se soluisse tantum:& sic est de solutis, & fit à debitore in hunc modum, cõfiteor me vsurarũ nomine vel pẽsionis soluisse: & datur creditori. Et sic nõ dicitur ab ἀντὶ, quod est contra, sed ab ante, secundũ Ioan. quia fit ante apocham, vel ab ἀντὶ, quod est ad, quia est inducta ad securitatem crediroris, & fit etiam ante apocham. qui enim alieno nomine possedit & pensionem soluit, vel qui creditori vsuras repræsentauit, si quando dicat se suo nomine possedisse, & ita dñm factum vel præscriptione liberatũ contendit, ius agẽris facit vacillate, nisi dñs vel creditor vsuras & pẽsiones præteriti temporis sibi solutas cõprobet: probat autem per antipocham debitoris. C.de fide inst.l. plures. vbi gl.dat tres modos dicendi. Vel, vt alij dicunt, antipocha est scriptura quã facit debitor obligando se, & in qua fatetur se debere, & fit contra apocha dicendo, [Confiteor me debere, &c.] & sic dicitur ab ἀντὶ, quod est contra. Apocha autem, secundum omnes, est scriptura creditoris confitentis sibi à debitore solutum, & sic apocha est de receptis, & fit à creditore, putà, [confiteor me recepisse tantum.] ff.de con.ind. l.fin.§.Titius.ff. de fur.l.quod tabulas. §. Apocha. & de acce.l.acceptilatio.§.1. Differt tamen chirographum ab antipocha vel Apocha, quia chirographum dicitur, cùm duo paciscentes faciunt duas scripturas, & sub eadem forma verborum conficiunt & mutuò tradunt.

ANTAE, sunt populi Histri fluminis accolæ, quos cùm debellasset Iustinian. Imper. Anticus dictus est. Sic enim legendum in inscriptionibus vol. iuris ciuilis, non Atticus, vt vulgo impressum est.

ANTE significat ante rem factam & bene inchoatam. ff. Si cer. l. 2. §. itē mur. vbi de hoc. & ff. de Ver. ob. l. qui ante. & l. eū qui ita. §. quæsitū.

ANTECESSOR quandoque dicitur doctor qui alios antecedit. in proœ. Digest. §. sed cum nos. Quãdóque exponitur successor. in Constit. ff. circa prin. Aliquando antecessor dicitur necessitudine, C. de Ve. iur. enu. l. 1. §. quę omnia. aliquando antiquitate, 35. q. 6. de parentela. Aliquando officij prioritate, 3. q. 6. hoc quippe. & q. 5. c. accusatores. Adde quod antecessores appellari sunt professores iuris. ab antecedendo & præeundo discipulis, quos quasi porrecta manu in penetralia iurisprudentiæ deducunt, vt manifestè probatur in d. §. sed cùm. idque docuit Aldobrandinus meus in annotationib. quas iam tertiò ab hinc anno edidit in Instit. iuris.

ANTESTARI quid sit demonstrat Acron his verbis, in Sermo. Horat: Denunciantes litem antestatos habebant, quibus præsentibus conueniebat, ita vt aurem illis tertio vellerent: solebant enim testium aures tenere, & ita dicere, memento quod tu mihi in illa causa testis eris, quod est antestari. Aliter olim qui antestabantur, auriculam contingebant. Ideóque poëta ait,

— Ĺauenter auriculam obtuli.

Tangens autem auriculam his verbis loquebatur: Licet antestari? si ille respondisset, licet: iniectione manus aduersarium suum in iudicium trahebat: quòd si antestatus non esset, & manum iniecisset, iniuriæ reus constitui poterat. Plautus in Persa, leno ad Saturionem parasitum, Nonne antestaris? & Parasitus, Tuáne ego caussa, carnifex, Cuiquam mortali libero aures atterā? Aliter Antestari, id est, testibus vti, quod iudicij causa volo manum inicere: Nam hæc erat consuetudo, Si quis vendito non paruisset, ei aduersarius aliquem de præsentibus antestabatur, i. tangebat eius aurem, & dicebat, Licetne antestari? Si respondisset ille, licet: tūc iniiciebat vadatus manum in eū qui non paruisset, & ducebat in iudicium: aliter, si iniecisset manum, iniuriarum poterat accusari. Hæc Acron. Plautus in Cur.

Licet antestari? M. non licet.

Ph. Iupiter te malè disperdat, miles intestatus viuito.

ANTEVERTERE supplicium. C. lib. 6. tit. 22. l. 2.

Ἀντεξετάζοντες τὰ γράμματα. litterarum comparatores vocat Iulianus N. 49. cap. 2. §. 2. I.

ANTIADES & Paristhmi à Græcis dicuntur, quæ sunt Latinis tonsillæ: & sunt inflammationes circa eas partes, quæ mala, id est, poma, à recentioribus verò amygdalæ appellantur. Celsus lib. 7. c. 11. [Tonsillas, quæ post inflammationem induruerunt, Græci ἀντιάδας appellant.] Galenus lib. 6. Decameridôn: [Hortulanum, inquit, ab vulua & antiadibus & paristhmiis suffocationem patientem.] Idē verò li. 10. de medicina simplici,] paristhmus sunt faucib, vuluæ & antiadib.] Vlp. lī. 21. ti. de Ædil. ed. l. quæritur. [Et si quis habeat antiades,] & sic antiades sunt quas existimo, i. inueteratas, & quæ iam discuti non possunt, vtrobiq; mendū est: antiachæ pro antiades, Accurs. fauciū tumores exponit,

exponit, nō tamen dicit quos tumores: quod verò subdit: [vt scrofulæ] omnino falsū est, cū scrofulę sint apud iuniores medicos quę ab antiquis dicuntur chærades Græcis, Latinis strumæ. Ant. Ne.

ANTIADES, sunt veluti glandulę quæ in gutture nascuntur. l. cùm quæritur. de Ædil. edict. à Latinis tonsillæ nuncupantur.

ANTICHRESIS, est pignus quod ad hoc datur creditori, vt inde fructus percipiat, donec æs suum receperit, l. si pecuniā. de pig. ag.

ANTIDORVM, est contraria donatio gl. sup ver. [antidora.] in l. sed & si l. §. cōsuluit. in fi. ff. de Pe. hęr.

ANTIDORVM ex Græco interpretatur remuneratio, siue retributio, ab ἀντὶ, quod est re, & δῶρον, donum, quasi doni redditio. Vlp. li. 5. Dig. tit. de petitione hæred. l. sed & si. [Planè si antidora acceperint, dicendum est eatenus locupletiores factos, quatenus acceperint.] Locus est in 5. Eth. Arist. l. hucusque ab expositoribus non enarratus. vbi Leonardo interprete legitur, (vnde sacra gratiarum sunt:) quo in loco Arist. de hac remuneratione loquitur. Nebr.

ANTIDORA dicitur obligatio non efficax ad agendum, sed æquitate subnixa excipiendum. §. cōsuluit.

ANTIDOTVM siue antidotus, est medicamentum, quo nos contra venenū præmunimus ex eo quod contra detur, dicta. Gel. li. 17. c. 16. [Huius autē legis antidotus celebratissima est, quæ Mithridatios vocatur.] Serenus: [antidotus verò multis mithridatia fertur Cōsociata modis.] & Pli. li. 7. [cōtra venena est præcipuū antidotum,] Paul. l. 33. Dig. tit. de penu leg. l. non omne. [Quo, inquit, numero antidotū nō est.] Irē l. 18. ti. de contrah. empt. l. quod sæpe [antidota, inquit, & alia quædam salubria medicamēta.] Vtrobique Accursius nihil aliud dicit quàm esse genus medicamenti, sed non quid illud sit. Nebris.

ANTIDOTVM solet dici, quod datur contra venenum, & sic ponitur pro medicina, vt in cap. cæterum. de Iura. calum. Inde antidotarius, liber in medicina. de iureiurando. cap. 1. in Clem. in glos.

ANTINOMIA potest interpretari, legum contrarietas, ab contra, & lex, vt C. Iust. tit. de Veteri iure enucleādo. l. Deo autore. [Nulla, inquit, in omnibus prædicti Codicis membris antinomia. Sic enim à vetusto Græco vocabulo nuncupatur.] Et paulò post. [Per suum vitium antinomias induxerunt.] Neb.

ANTINOMIA ponitur pro legum contrarietate. l. 1. §. nulla. C. de Vet. iur. enuc.

ANTIPHERNA, ἀντίφερνα, iuncto ex ἀντὶ & φερνὴ nomine, dicuntur ea quæ maritus constante matrimonio, vxori suæ quasi remunerandæ dotis causa largitur. Insti. l. vlt. C. de Donat. ant. nupt. [Ita & in donationibus quas mariti faciunt, vel pro his alij, debet esse aperta licentia, & constante matrimonio talem donationem facere, quia quasi ἀντίφερνα hæc possunt intelligi, & non simplex donatio.]

ANTIPHONA pro pignore ponitur. ff. de Pig. actio. l. si pecuniam. & ibi gl. vbi etiam aliter exponitur, & melius de Pig. l. si is qui. §. 1. Item Antiphona potest Latinè interpretari, vox reciproca. in d. l. si is qui §. Sed verior lectio est antichresis, de quo suprà.

ANTHYPOPHORIZAT, i. tacitæ quæstioni respondet. de supp. negl. præl. c. 2. lib. 6. in princ.

ANTIPTOSIS, est figura quæ ponit casum pro casu, & c. dist. 9.

c. ego solus eis scriptorum, id est, scriptoribus, vbi ponitur genitiuus pro datiuo.

Antiquare, verbum solenne, quo populus Romanus vtebatur cùm significabat se legem quæ ferebatur non recipere. Itaque Festus lib. 1. [Antiquare, inquit, est in morem pristinum reducere.] Cicero lib. 3. de leg. [Vos, inquit, vt video legem antiquastis sine tabella.]

Antiquior, potior, carior. Paul. leg. 19. §. 4. ff. de Capt. & postl. [Quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm caritas liberorum.]

Antistes dicitur sacerdos; eò quòd ante stat, c. cleros. 21. dist. communiter tamen sumitur pro Episcopo, secundùm glos. in Cle. dudum. de sen.

Antonius & Seuerus quoties in libris Digestorum legitur, mendum est insigne, pro eo quod esse debuit, Antonius & Verus, tum ex codicibus illis vetustis Florentinorum, tum etiam ex ipsa temporum historia, Nebris.

Anus per vnum n, exponitur, id est vetula. ff. de Carbo. edi ct. l. 3. §. duæ causæ.

De A ante P.

Aperire viam quid sit, vide ff. vi. pub. l. 2. resp. Item aperire tabulas: vide ff. ad Syllan. l. si quis in gradi. §. aperire.

Apex, est summitas honoris, vel distinctionis nota. Nã quod in summo est, distat à pedibus vel infimis. Et hæc summitas respicit tẽporalia, vt in c. solitæ. de ma. & obed. Etiã sumitur pro litera, vt dicit Christus, [Minimus apex non peribit.] Item sumitur pro subtilitate, dum dicimus, de apicibus iuris non disputandum. ff. manda. l. si fideiussor. §. quædam.

Aphæticus, qui aphesis laborat. Aphæ autem sunt oris vlcera, præcipuè infantes vexantia.

Apisci pro Adipisci. Vlp. l. 40. de do. inter vir. & vxo. ff. & l. 25. §. 3. ff. de Hær. pet. Paul. l. 1. §. 2. ff. de acqui. & amit. poss. Hermogenianus. l. 15. ff. de Carb. edict.

Αποκήρυξις, Abdicatio. Imp. l. 6. C. de Pa. pot. [Abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos vsurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur.]

Apocha, dictio Græca est, interpretatúrque receptio: nam tunc illã creditor dat debitori, cum ab illo pecunias numeratas, aut rem quam illi debebat recepit. Vlpia. li. 40. Dig. de accept. si accep. latũ [Inter acceptilationẽ, inquit, & apochã hoc interest, quod acceptilatione omnimoda liberatio cõtingit, licet pecunia soluta nõ sit, Apocha non aliàs, quàm si pecunia soluta sit.] Irẽ de fid. instr. l. plures apochis. de Apoc. pub.

Apocha, supra in ver. Antapocha.

Apocrisiarii sunt nuntij domini Papæ, quasi secretarij. vt d. 16. c. septuaginta. dicti ex eo quod decedunt & proficiscuntur in longinquas regiones, vt responsum mittentibus referant mandatorũ suorum. Nam Græci apocrisin dicunt decessorem & respõsum. De hac dictione vide etiam in lit. y.

Apocrypha vel [apocryphum] dicitur occultum vel secretum: inde dicitur Apocryphus, id est, liber secretus & occultus, cuius auctor ignoratur, vel de cuius veritate dubitatur, non tamen ab ecclesia recipitur, sed reprobatur. quasi diceret, non in ecclesia sed remotè & lõgè ab ecclesia sit legendus. De apocryphis habet. 16. di. canone generaliũ. & ibi glos.

APO

APOLIDES Græcè dicuntur, qui extorres siue exules sunt, dicti vel ab ἀπολλύω, quod est deperdo, siue ab α, particula priuatina, & πόλις, quod interpretatur ciuitas, vt Martianus scribit lib. 47. Dig. de Pœ. [Quidam, inquit, apolides sunt, id est, sine ciuitate.] Vlpian. quoque de leg. 3. l. 1. [Nec testamenti, inquit, faciendi ius habent, cùm sint apolides.]

APOLIDES dicuntur, qui sunt sine ciuitate, ab α, quod est sine, & πόλις ciuitas.

APOLOGIA est excusatio vel responsio, vnde dicitur, Clerici, qui alios accusant, iustam accipiant apologiam, & est apologia posita in defensione, vel negatione tantùm: nam in ea solent quidam accusantibus respondere: vnde apologeticus, id est, excusatorius vel responsorius. nota. per Archid. 36. quæst. 2. circa.

APOSTASIA secundùm Host. est temerarius recessus à statu fidei, obedientiæ, vel religionis quam quis professus est se tenere. Inde apostatæ, qui recesserunt à fide, & qui egressi religionem quam professi fuerant, iterum ad sæculum redeunt, vt tradit Bart. in rub. eo. tit. sic dicti, tanquam retro abeuntes, c. non obseruetis. 16. quæst. 6.

APOSTOLI, orum, ex Græco interpretantur dimissoriæ literæ, ab ἀποστέλλω quod est mitto. Vnde est apostole, es, idem quod remissio. Tit. Liui. [apostolos, inquit, fregit in Senatu.] Titulus est apud Iurisconſ. de literis dimissoriis, qui dicuntur apostoli lib. 50. Dig. Modestinus quoque de ver. sig. l. dimissoriæ. [Dimissoriæ, inquit, literæ dicuntur, quæ vulgo apostoli dicuntur.] Neb.

APOSTOLI secundùm Host. dicuntur literæ testimoniales, quia testificantur de appellatione facta, & secundum eundem, & Spe. in 3. par. in tractatu libel. §. sequitur. vers.] apostoli.] Ibi vide quid sint apostoli, vnde dicantur, & de quadruplici eorum specie, & eorum formis. Nam alij sunt apostoli conuentionales, scilicet, quando pars admittit appellationem, siue in iudicio iudice refutante, siue tacente, siue extra iudicium, vt cap. sæpe. 2. resp. & oblat. de Appel. Alij sunt testimoniales testificantes de appellatione facta, vt suprà. Alij dimissorij, per quos apparet quòd iudex detulit appellationi. Alij refutatorij, per quos apparet quòd Iudex non defert appellationi. Alij reuerendi, vel reuerentiales, scilicet, quando ob reuerentiam superioris appellationi defertur, vt c. 1. de Appell. lib. 6. in gloss.

APOTELESMA significat absolutionem & perfectionem operis. l. rei. §. fin. de Verb. sig.

APOTHECA est arca, vel locus in quo aliquid ponitur custodiendi causa, vel in quo merces venduntur, qui locus & alio nomine statio vocatur, inde apothecarius, id est, stationarius, qui stat ad vendendum.

APPARERE, id est, ad memoriam reducere, in Auth. de fide instru. circa princ. secundùm vnam expositionem. Aliquando apparere exponitur, id est, præsumere, vt extrà, de præsum. c. scribam.

APPARATIO quandoque ponitur pro discussione, vt in leg. 1. C. de loc. præd. ciui. lib. 11.

APPANNAGIVM, Francicum vocabulum, pro ea parte bonorum, quæ regis Franci liberis natu minoribus concedi solet post-

quam natu maximus, regnum patre mortuo adeptus est. Eius autem ius & conditio hæc est, vt directum dominium rex in ea parte retineat: & si posteri virilis sexus deficiant, ad regem redeant. A Germanis ductum vocabulum arbitratur Hotomā. Hodie enim, inquit, Germani Abbauen, Forbannen, Ausbannen, pro excludere vsurpant: dictum itaque appanagium quasi pars exclusoria, B in P mutato.

Apparitores dicuntur qui apparent & præsto sunt, obsequunturque magistratibus. Virgil. 9. Æneid.

Quam ipsi cupiant regi apparere Latino.

Gell. libro 2. Posteaquam lictor, qui illi apparebat, intellexit. Cicero lib. 3. de legi. [Leges, inquit, sunt quas apparitores nostri volunt.] Hier. ad Saluinam: [Nihil nocuit militanti paludamentum & baltheus, & apparitorū caterua.] Vlp. lib. 21. tit. de Euictioni. l. si pignora. [Si pignora, inquit, væniet per appatitores.] Nebri.

Apparitores dicuntur, qui citant partes, & eas apparere faciunt in iudicio, hoc nomen inde trahentes: vel dicuntur ideo apparitores, quasi apparetores, quasi ipsi apparent in iudicio. Item dicuntur catholicani, quasi communiter & vulgariter seruientes, vt bedelli ad iudicium. Item dicuntur officiales secundum Azo. vel secundum Isido. apparitor dicitur ille, eo quod appareat & videatur, & præsto sit ad obsequium vel aliquid audiens teneat. Et de apparitore habetur in c. tua. de homi. & glo. magna, in ca. veritatis. de dolo & contu.

Appellare, est à minori iudice ad maiorem prouocare. Ex eo inducta appellatione secundùm leges, vt iniquitas, vel imperitia iudicantium corrigatur, licet nonnunquam bene latas sententias in peius reformet. de Appellat. c. cum speciali. §. porrò. vel ideo vt homines oppressi releuentur. 2. q. 6. ad Romanam. 2. & quis possit appellare, à quo, ad quem, quando, qualiter, quoties, intra quod tempus, & à qua sententia, vide 2. q. 6. per totum. & Goff. in sum.

Appellare debitorem eleganter & proprie pro eo quod crebrius dicitur interpellare, id est, ab eo id quod debet reposcere. Iul. l. 16. in fin. ff. de fideiuſ. Colum. lib. 1. ca. 7. Optima nomina non appellando fieri mala.

Appellare, inquit Vlpian. est blanda oratione alterius pudicitiam attentare: & paulò post, Aliud est appellare, aliud adsectari. Appellat enim qui sermone pudicitiam attentat: adsectatur qui tacitus frequenter sequitur: adsidua enim frequentia quasi præbet nonnullam infamiam. l. 15. §. 17. ff. de iniur.

Appellatio secundùm Azo. est à minore iudice per inuocationem maioris iudicis prætextu iniquitatis primæ latæ sententię, recessio. ff. de Min. l. prçfecti. Item est de minore iudice ad maiorem prouocatio secundùm summulistas, de consue. c. 2. lib. 6. in glo. 4. Vel aliter secundū Host. appellatio est iurisdictionis prioris iudicis per inuocationē superioris iudicis ritè facta suspensio, & hęc definitio secundum eum competit tam secundùm leges quàm secūdum canones, vt extrà. de Offic. dele. c. pastoralis. §. prætetea. Vel sic: Appellatio est ab audientia minoris iudicis ad maiorem propter grauamen, vel illatum vel

commina

comminatum prouocatio, de appel. vt debitus. & c. cum cessante. & si extra iudicium appellatur, tunc est superioris inuocatio seu protectio ab iniuria vel grauamine irrogãdo. C. cum sit Romana. eod. tit. de Appell. relat. & recus. Et appellatio & recusatio sunt paria. de appell. super eod. 2. resp. & hoc quo ad modum, sicut non admittitur frustratoria appellatio, ita nec recusatio. Differunt tamen, quia recuso etiam, si non grauor, non tamen appello à iudice in quem consensi nisi grauet, &c. vt de offic. deleg. cap. si contra. in glos. fin. lib. 6.

APPENDICIVS, a, um, dicitur quod ab alio pendet. Hieron. ad Furiã: [pudicitia sine comitib. & appendiciis suis continentia & parcitate.] Vlp. lib. 20. Dig. de acquir. hær. l. si quis. [Sunt, inquit, appendiciæ præcedentis institutionis.] Neb.

APPENDICIA quid sit, vide ff. de acq. hæred. l. si quis hæres. & de admin. tut. l. tutores. & C. si tutor non gess. l. fin.

APPLICATIONIS ius fuisse videtur, vt qui peregrinus sese in ciuis alicuius Romani, quasi patroni fidem & clientelam ita dedisset, si is intestatò mortuus esset, eius hęreditatem patronus obtineret. Cic. 1. de Orat. [Si se ad aliquem quasi patronum applicuisset.]

APPLVMBATIO, est diuersarum materiarum consolidatio, vt auri, argenti, aurichalci, plumbi, stanni, &c. & earum materiarum coniunctio dicitur applumbatura.

APPVLSVS pecoris ad aquam, est ius adducendi pecus vel gregem ad aquam fontis alieni, vel riuum ad aquandum.

APVD quandóque exponitur pro id est, vt not. de præb. statutum. li. 6. quandóque, apud, id est, contra, vt Marcellus apud Iulianum not. ff. de pet. hær. l. nec vllam. §. non solum & de Requir. reis. l. 5. quandóque exponitur apud, id est, penes. C. vnde 6. l. si quis in tantam. & in quo differant apud & penes, vide ff. de Verb. signif. l. penes. 63.

APVD aliquem obligari, pro alicui obligari. Iulianus l. 16. ff. de fideiuss. [Fideiussor obligari non potest ei, apud quem reus promittendi obligatus non est.]

De A ante Q.

AQVA quotidiana & æstiua, de aqua pluuiali arcenda, & aqua de castello educenda. [Require infrà interdictum de illis.]

AQVA & ignis interdicebatur olim rerum capitalium damnatis, cùm nec supplicium de Romano ciue sumi liceret, nec is priùs amitteret ciuitatem, quàm in aliam receptus esset. Nam his duobus elementis, quæ humanã vitam maximè continent, priuabantur, vt vrbe Roma egrederentur, atque ita in aliam ciuitatẽ se conferrent. Id quod eleganter ostendit Cicer. in Orat. pro domo sua. [Demum introducta est deportatio, qua ius ciuitatis absque huiusmodi circuitu amittitur.]

AQVA profluens, id est, de cœlo cadens. Instit. de rerum diuis. §. 1.

AQVAM euocare, pro aquam abducere. l. Proculus. 26. de damn. inf.

AQVARIVS, i. aquarum custos. C. de Aqued. l. decernimus. lib. 11.

AQVA [diurna] quæ interdiu ducitur, nocturna quę noctu. l. si prius. ff. de aqua & aq. pl. Aqua perennis, quę nunquam arescit. l. 1. §. loquitur. ff. de Aq. quo. aquę salientes, quæ ex fistulis erumpunt, & supernè desiliunt. l. 2. ff. de Supell. leg. l. Impensæ. ff. de Verbor. sign.

AQVACIVM est, inquit Festus, quasi aquæ agiũ, id est, aquæ ductus, Pomp. l.3. §.6. de Aqua quot.

AQVAEDVCTVS est ius ducendi aquam per fundum vel agrum alienum ad irrigandum agrum meum vel alterius iure seruitutis constitutæ, vt Inst. de Seru. rust. præd. in prin. Aliter dicitur priuilegium, quod datur illis qui præficiuntur ad custodiam formarũ, per quas ducitur, vel per quorum fines formatum meatus transeũt, & quo purgant formam vel ductus aquarum. l.1. C. de Aquæduc. li.11. & l. decernimus. eo. t. & l.2.

AQVAE haustus, est ius hauriendi aquam, & portandi, per agrum, fundum, seu prædium alterius ratione seruitutis. Et differunt: nam aquæductus fit in fistulis & meatibus terraneis. Sed aquę haustus fit per animalia portando. l. si prius. §.1. & 2. ff. de Aqua plu. arcen.

AQVILEGIA, nomen loci. ff. Locat. l. pen. §.1. & dicitur quasi aquis ligata, quia aquis est circundata, & habet Patriarcham. 9. quæ. 3. nunc verò legitur Aquileiam.

AQVILEGES, siue Aquilices dicuntur artifices inueniendorum fontium aquarúmque colligẽdarum ad aquæ ductus. l.21. ff. de Iur. im. vel, vt quibusdam placet, sunt qui curam agunt publicorum aquæductuum.

AQVILIAE actio, Require supra [actio legis Aquiliæ.].

AQVILIANA stipulatio, est promissio, quæ nouat omnem contractum. Dicitur autẽ hoc nomine ab inuentore hoc statuente, qui vocabatur Aquilius. Et debet fieri hoc modo. Si dicam sic debitori meo, [Quæcunque mihi debes ex quacunque causa, illa mihi promittis animo nouãdi, & dicat mihi [promitto.] cui tunc posteà per acceptilationem tolletur obligatio. Ad cuius euidentiam, nota quòd sic debet fieri acceptilatio, & Aquiliana stipulatio, & est quidam circuitus, sicut quandoque quòd quis per se immediatè facere non potest, facit per alium: ita & hic. Vnde supponendum est, quòd si mihi tenearis in centum libris, quas tibi mutuaui, hæc est obligatio naturalis & re contracta, modò immediatè per ciuilem obligationem, quæ verbis contrahitur, tolli non potest: quia ciuilis ratio ciuilia iura tollere potest, naturalia verò non: tunc si fiet: quòd illa naturalis re contracta, in ciuilem mutabitur per nouationem, vt dicẽdo sic. Illud quod ego mutuaui tibi, promittis, si tu dicas, Promitto, tunc obligatio illa prima efficitur ciuilis, & verbis contrahitur per Aquilianam stipulationẽ & nouationem. Post, si te dicente mihi sic, [id quod ego promisi tibi, acceptum ne habes, acceptúmque fers?] respondeam, [Acceptum habeo acceptúmque fero,] id est, teneo me pro pagato: isto modo tollitur obligatio per acceptilationem. Et sic patet, qualiter debet fieri Aquiliana stipulatio & acceptilatio. De hac visum est suprà, Acceptilatio.

AQVILICES, qui aquæ eliciendæ sunt artifices apud Tarntenum. l. vlt. ff. de Iur. immu. de quibus vide Vitruuium libr. 8. c.1. & Plin. lib.26. c.7.

AQVIMINARIVM vas est, quod quoquo versum fundit aquas: vnde à Græcis ex Herodoto, interprete Valet. περιῤῥαντήριον dicitur, à περὶ circum, & ῥαντίζω spargo, siue irrigo. Pomponius lib.34. de Auro & arg. l. & sic de Aquiminario dubitatum est: §. si cui. Et puto

puto contineri, nam & hoc propter escam paratur. Et eod. tit. l. in argento. De aquiminario, inquit Cassius, se consultum respondisse.] Item de supellect. legata, l. id est, Aquiminarij sæpè meminit Nebris.

Aqviminarivm, genus vasis, quod secundùm aliquos, quoquò versum erat, aquas fundebat. Mentio fit in l. in argento: & in l. ersi. ff. de aur. & argent. §. sed de aquiminario.

De A ante R.

Arabia prouincia est, vt l. pen. §. 1. de extraord. crim. ff.

Arabarches dicebatur præfectus exigendo vectigalia de pecuariis, quæ ex Arabia in Ægyptum adducebantur. Inde Arabarchia: cuius meminit l. vsurpationem. C. de Vectig. com.

Arare, id est, colere. C. de Thesaur. l. 1. lib. 11.

Aratrvm inducere moris fuit Romanis, cùm vrbem aliquam euertissent, vt eam funditus delerent. Modest. l. 21. ff. Quibus mod. Vsusfruct. Et Cic. Philip. 11. Casilinum coloniam deduxisti, quò erat paucis annis ante ducta, vt vexillum videres, & ararrum circumduceres. Horat. lib. 1. Car.

Ira altis vrbibus vltima stetere
causa cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

Arbiter est, qui etiam compromissarius appellatur, & est ille qui ex compromisso, id est, ex consensu partium & ex litigantium electione, de causa cognoscit, qui nullam habet iurisdictionem propriam seu delegatã. ff. de Arbit. l. 1. Sed electus est partibus discordantibus ad earum litem sua sententia dirimendam. Ergo ab ipso non appellatur, cùm ipso iure non teneat sententia eius, sed metu pœnæ statur ei, quod non tenet, rescindi non potest. Hoc verùm in arbitro compromissario, secus in arbitro iuris. 11. quæst. 1. peruenit. Cod. de iud. l. vlt. de Offic. delegat. suspicionis. de Appell. cum speciali. & Clement. 1. eod. tit. in gloss. 1. & cap. ab arbitro. de Offic. delegat. lib. 6. vbi gloss. Item arbiter ponitur quandóque pro teste, vt in Genes. cap. 39. [Accidit, vt Ioseph operis quippiam absque arbitris faceret.] Est differentia inter arbitrum, & arbitratorem, & amicabilem compositorem. Nam arbiter & arbitrator possunt eligi cum pœna, sed differenter, quia arbiter dicitur iudex per consensum litigantium electus, qui iudicis partes suscipit, & finem controuersiis sua sententia se pollicetur impositurum. ff. de Arbit. l. si de meis. §. recepisse. Et à sententia talis non potest appellari. ff. de Arbit. l. diem proferri. §. stari. & l. 1. C. eod. tit. Sed arbitrator est, in quem aliqui compromittunt tali forma, vt possit cognoscere & etiam iudicare altè & bassè, & qui etiam dici possit amicabilis compositor, & à sententia talis etiam non appellatur. Sed si fuerit lata contra ius constitutionis, irrita est ipso iure. C. Quando prouocar. non est necess. l. 2. Sed si lata est contra ius litigatoris, valet, redigitur tamen ad arbitrium boni viri. l. societatem. §. arbitrorum. ff. pro Socio. Debet enim arbiter obseruare iuris ordinem tanquam iudex ordinarius, & sententia ei⁹, siue iusta, siue iniusta, semper est tenẽda, si pœna fuerit apposita

2.q.7.

2.q.7.iudicib⁹.Sed arbitrator non tenetur seruare iudiciarium ordinem. Sed si profert iniustam sententiam, recurritur ad audientiam superioris, vel arbitrium boni viri. Et amicabilis compositor est sine pœna, qui tentat & expetitur, an litigatores patiantur controuersiam suo consilio vel auctoritate discuti. §. si quis. in præalleg.l.si de meis. Alias differentias multas vide per doct.plenè in c. Quintauallis. de iureiur. Arbiter autem esse potest, qui non prohibetur à iure. Arbitrorum duo sunt genera, scilicet compromissarij, qui propriè dicuntur arbitri, qui eliguntur vt iudices, vt videlicet procedant seruato in substantialibus ordine iudiciario, & dantur ad cognoscendum & diffiniendum: vt si petis à me domum, & ego denego, & fiat compromissum in aliquem, ille est verus arbiter, quia eligitur vt cognoscat & diffiniat cuius sit domus. Secundi sunt arbitratores, qui non eliguntur vt iudices à partibus, vel super re litigiosa, sed vt componendo vel diuidendo inter partes diffiniant, vt si duo socij res societatis diuidere velint ad arbitrium Petri, Petrus erit arbitrator. arg. ff.pro Soc.l.si societatem.

Arbitratu alicuius cùm quid fieri mandatur, quomodo hæc verba intelligenda sint, declaratur in l. illa verba, arbitratu, vbi Alciat. de Verb. signif.

Arbitrium est actus certarum personarum exequentium compromissum, secundum Azonem. Nam arbiter exequitur veritatem inquirendo, vt iudex.30. quæst.5. iudicantem. Nam actor vult vt obtineat, & reus vt soluatur, vel actor ad amplificandam causam, reus ad diminuendam eam. Sunt ergo in actu arbitrij tres personæ, scil.arbiter, actor, & reus. Ideo alij dicunt, [arbitrium est actus trium personarum super ciuili quæstione quasi in iudicio contendentium.] Vel secundum Host.[arbitrium est potestas aliena voluntariè tradita, & recepta ad pronunciandum in lite, prout arbitro visum fuerit, aliquando certa pœna vallata & certis terminis limitata.] Sed compromissum est potestas arbitris data, quorum arbitrium est sententia arbitralis, quæ etiam laudum dicitur. Et arbitrium seu arbitratus suo proprio significato significat libertatem arbitrandi & voluntatem ratione regulatam. Et vbi actus ponitur in arbitrio seu arbitratu, significat per modum conditionis, vt actus valeat si arbitrio decernatur, & hoc diuersimode secundum diuersitatem materiæ subiectæ, v.g. Promitto tibi equum arbitratu Titij: Titio non arbitrante, quia non vult, vel non potest arbitrari, nulla est promissio, nec recurritur ad arbitrium boni viri. l.si quis arbitratu. ff. de Verb. oblig. Ratio, quia contrahens de arbitrio illius tantùm intellexit, quòd hæc verba important, vbi autem stat per illum, cui compromittitur, conditio statim deficit, nec promissor de cætero ex illa promissione potest obligari, vt l.si quis.præalleg. E contrario si per promissorem steterit, conditio statim habebitur pro impleta.arg.l.iur.ciu. ff.de Cond.& demonst. vt promissio sit efficax, siue ille arbitretur, siue non, secundum boni viri arbitrium, ad quod tunc recurritur. Et hoc ideo ne sit in potestate debitoris se liberare à promissione.

Arbitrium tutelæ, i.actio tutelæ,

telæ.de hoc suprà,[actio tutelæ.]

ARBOR vento deiecta,non arboris, sed ligni appellatione continetur.l.ligni. ff.de leg.3.

ARBORIS appellatione multa continentur,ff. Arbor.fur.cæsa.l.3. & 4.Itē vites continētur appellatione arboris.vt ff.de Arb.cęd.l.1.§.1. ADDE,quòd arborum verbo continentur etiam radices arborum, vt nor.gl.in l.obligationum fere. in ver. [sic & in tradendo.] ff.de Action.& oblig.

ARBORES furtim cædere, est scindere vel incidere arbores inscio & inuito domino.

ARBORES cæduæ dicuntur, quæ excisè repullulant.

ARBORES grandes, quarum mentio habetur in l. sed si. ff. de vsufr.quæ sint,eleganter explicat Alc.in l.Sylua.de Verbor.significat.

ARBVSTVM, locus est in quo arbores sunt ad fructum consitæ:sicut salicetum in quo sunt salices, hoc & arboretum aliqui vocant, vt tradit Aulus Gellius,& meminit Paul. Iurisconf. in l.impensæ necessariæ. de Verb.sig.ff.

ARCA pro monumento supra terrā,in qua cadauera conduntur. l.is qui.ff.de Relig.& sumpt.fun.

ARCA camerata, id est, arcuata & confornicata.l. sed addes. §. si inquilinus. 5. ff. Locat.

ARCARIVS is dicitur,qui pecuniam publicam adseruat. Hieronymus in calce epistolæ ad Rom. pro eo quod in Græco est œconomus, ipse arcarius interpretatus est: [Salutat, inquit, vos Erastus arcarius ciuitatis,] Scæuola lib.40. Dig.in tit.de fideicommiss.liber. Thais. [Stichum,inquit,rationibus redditis manumitti volo: Stichus arcarius probante domino nomina fecit.]In Codice quoque Iustinianeo titulus est de susceptoribus & præpositis & arcariis. Potest igitur arcarius esse publicè & priuatim. Nebr.

ARCARIVS est qui præest arcę, in qua pecunia custoditur, & ita sumitur in tit.de Suscep.& Præp. & arca. lib.10.C.

ARCHIATROS ex Græco interpretatur princeps medicorum,dictus ab ἄρχων, quod est princeps, & ἰατρὸς medicus. Augustinus lib.3. de Ciu.Dei.[Vbi se,inquit, Æsculapius excusabit, quòd archiatrum se,non obstetricem profitebatur.] Hieron.ad Euagrium: Ne fieret,ait,aliqua plaga,quæ scientia nostri lateret archiatri.] Iulius quoque Firmicus lib. 2. matheseōn,] Mercurius in tertio ab horoscopo loco constitutus facit archiatros.] in Codice Iustinianeo tit. de professoribus & medicis,lib.10. [medicos,inquit,& maximè archiatros,vel ex archiatris.] & infrà, l. archiatri. [Archiatri,inquit, scientes annuaria sibi commoda.] Neb.

ARCHIATRI dicuntur medici principis, vt tradit Alciat.in rub. C.de Com.& arch. lib.12.

ARCHICANCELLARIVS: require infrà cancellarius.

ARCHIDIACONVS, est princeps diaconorum,qui imperat subdiaconis & Leuitis. Et dicitur ab ἄρχων, quod est princeps, & diaconus, quasi princeps diaconorū. Vnde quando vult præ aliis Euangelium legit,vel cui vult legendū committit.extrà,de Off.arch.c.2.in princ. Vel est oculus episcopi ad conspiciendum, corrigendū & emēdandū per episcopatū,exceptis arduis.Et debet audire iurgia singulorū, & habere curā & sollicitudinē in ecclesiis,& de cleric is, vt in c.ad hoc,de offic.arch. Inde venit archidiaconatus,& quando fit per electionē,tūc est dignitas: si vero habitus sit per collationē, non

non est dignitas, vt not. in c. decernimus. de Iudic. C.

ARCHIEPISCOPVS, est princeps episcoporum. 21. dist. cleros.

ARCHIFLAMINES qui sint, vide 21. dist. in princ. 80. dist. c. 1. & pen.

ARCHIGERON interpretatur princeps seniorum, quoniam γέρων Græcè est senior, siue senex. In C. Iusti. tit. de episc. aud. l. archigerontes. [Archigerontes, inquit, & diœcetæ:] Accursius, quod mirum sit, archigerontes archipresbyteros interpretatur rectè: quia presbyteros æquè seniores interpretatur, vt idem sit archigeron quod archipresbyter.

ARCHIGVBERNVS interpretatur gubernatorum princeps siue classis præfectus: compositum nomen ex Græco & Latino, quod perquàm ratum est, aliquando fieri solet, vt Quintilianus li. 1. ostendit, Iabolenus lib. 36. Dig. tit. ad Senatusconsultum Trebel. l. eius [Saturnius, inquit, gubernius ex classe Britannica.] Nebr.

ARCHIGVBERNVS, præfectus classis, l. Seius, ad Senatusconf. Treb.

ARCHIMANDRITA interpretatur agminis siue gregis princeps: μάνδρα namque multa significat apud Græcos, speluncam interpretatur frater Ioannes Carmelitanus. Iuuenalis mandram posuit pro mulione, cum in tertia Satyra scripsit,

Stantis conuicia mandra.

Martialis pro ipsa malorum concatenatione, dicens,

Vixque datur longas multorum vincere mandras.

Atque idem alibi pro calculo in ludo, quem vocat vulgus, scaccorum, his verbis:

Sic vincas Nouiúque Publiúque mādris & vitreo latrone clusos.

In Codice tamen Iustin. eod. lib. 1. pro pontifice accipitur. [Reuerendissimi, inquit, archimandritæ.] Idem de monachis [Deo, inquit, amabiles episcopi & archimandritæ,] vtrobique pro pastore. Nebr.

ARCHIMANDRITA est pastor ouium: vnde,

Archimandrita sit ouium tibi pastor.

Et ponitur pro episcopo, 1. q. 7. dispensationes. quasi princeps gregis, ab ἄρχων, i. princeps, & μάνδρα Græcè, quod est grex vel spelunca Latinè. etiam ponitur pro Abbate, vt in l. fin. C. de sum. trin. siquidem initio monachi in eremis habitabant.

ARCHIMIMVS interpretatur princeps mimorū. Sunt autem mimi, poëmata lasciuientia in turpitudinem: de quibus scripsit Ouid.

Scribere si fas est imitantes turpia mimos.

Et Martial.

Mimos ridiculi Philistrionis.

Mimus verò, auctore Diomede, dictus est, quòd omnia solus imitetur, à verbo Græco μιμοῦμαι, quod interpretatur imitor, cùm alia poëmata idem faciant, hic tamen peculiari quodam modo. Iulianus lib. 38. de oper. lib. l. patronus. [Nam si quis, inquit, archimimū vel pantomimū.] Nebr.

ARCHIMIMVS, mimorum princeps, & qui melius quàm alij, nouit in scena gestus seu mores eorum, quos irridere vult, imitari. l. patronus. ff. de Oper. liber.

ARCHIOTAE, qui præsunt archiuo. l. vlt. ff. de muner.

ARCHIPRESBYTER, quasi princeps presbyterorum, qui tamen subest archidiacono, cuius ministerium & officiū cum officio archidiaconi ponitur. 25. dist.

per

perfectis. Item duo sunt genera archipresbyterorum, scilicet ciuitarensis, vt c. officium. eod. tit. & ruralis, vt c. vt singulæ. de Offic. archipresby. secūdum Hostien.

Archisynagogus, est princeps synagogæ.

Architectus interpretatur princeps fabrorum: nam tecton est faber, lignarius maximè, sed architecti negotium ad plura se extendit. Vitruuius lib. 1. de architectonica [Architecti, inquit, scientia est pluribus disciplinis & variis eruditionibus ornata, cuius iudicio probantur omnia, quæ à cæteris artibus proficiscuntur opera:] ea nascitur ex fabrica & ratiocinatione. Hinc Paulus Apostolus translatione vtens dixit in Epistola quadam, [Quasi sapiens architectus fundamētum posui.] Callist. lib. 50. de Iur. immu. l. quibusdam. [Veterinarij, inquit, architecti.] Nebris.

Architectus, est princeps artificum, vel principalis ædificator, qui structuris ædificiorum præest. l. fin. de Iur. immun.

Archiuum, interiecta v. à Latinis dicitur, quod est Græcis ἀρχεῖον, quod interpretatur principium, & est locus vbi monumenta litterarum publicè adseruantur. Martia. in Philologię nuptiis: [Clotho & Lachesis librariæ superûm archiuísq; custodes.] Hierony. in prologo Ester: [Librum, inquit, Ester variis translatoribus constat esse vitiatum, quem ego de archiuis Hebræorum reuelans verbum è verbo expressius transtuli.] Vlpianus lib. 48. titu. de pœnis. l. moris §. solet. Quo, inquit, in publico instrumenta deponantur archiuo forte vel grammatophylacio.] Nebr.

Archiuum publicum, id est, armarium publicum, scilicet vbi libri ponuntur, seu instrumenta seu acta, habetur C. de fide instru. in Auth. ad hæc. & nor. 30. quæst. 1. peruenit.

Arcus, est pons lapideus, nec appellatione arcus venit pons ligneus. ff. de Aqua plu. arcen. l. supra iter.

Area, inquit Festus Pompeius, l. 1. locus est vacuus quasi exaruerit, & non possit quicquam generare, qualis est in qua teruntur messes. Est quoque in vrbe solum, siue terræ superficies, in qua nihil est ædificatum. Florentinus de Verb. signi. l. fundi [Locus, inquit, sine ædificio in vrbe, area: in rure, ager appellatur.] Nebris.

Area locus in vrbe sine ædificio. l. fundi. de Verb. sig. Interdum significat rusticum locum vbi messes teruntur. l. vlti. C. de Serui. sic dicta ab ariditate, quod in ea fructus arescant.

Arelatensis ab eo est quod est Arelas, siue Arelate ciuitas prouinciæ Narbonensis: nunc est Arles. Plin. lib. 33. [Pompeius Paulioni equitis Arelatensis filius.] Scæuola lib. 33. Dig. de vsu & vsufructu. l. codicillis. [Ad rempublic. inquir, Arelatensium pertinere.]

Arena plerunque pro amphitheatro ponitur, quo in loco bestiæ conficiebantur, sic appellatus, ab eo, quod arena in solo spargebatur, quæ sanguinem effusum ex vulneribus, siue fera rum, siue gladiatorum ebiberet. Iuuen.

Leonibus atque lanistis
Libertas iurisq; idem contingat arena.

Vlp.

Vlpia. lib. 48. Dig. tit. de accusat. [Qui cum bestiis, inquit, depugnandi caussa in arenam intromissi sunt.] Hinc & arenarij dicti, qui operas suas locabant, aut, obiiciendo se feris, aut congrediendo cum altero gladiatore: cuiusmodi homines infames sunt. Callisttatus lib. 38. de operis libertorum. l. hæc demum. [Neque arenarius, inquit, manumissus &c.] Nebris.

Arena appellabatur amphitheatrum, quo in loco spectacula edebantur. l. qui iudicio. de accusat. Inde arenarij, qui ibi depugnabant. l. ea demum. de oper. liber.

Arenaefodinae dicuntur loca in quibus arena foditur: quæ etiam arenariæ dicuntur, l. sed & 2. de Public. tametsi quidam malint ibi legere arenæ.

Arenatores dicuntur, qui in arenis deiecta, & collapsa solent extrahere, & dicuntur humiles personæ, vt C. de Incest. nuptiis. l. humilem.

Arenga, est apta & concors verborum sententia, quæ ponitur post salutationem in priuilegiis arduorum negotiorum.

Areopagus, locus erat Athenis vbi fuit olim summum concilium, quod de cædibus atque id genus iudicabat.

Arescusa nomen celebre est fœminatum in libris Digest. In libris recentioribus mendosè legitur Arethusa. Neque ignoro Arethusam nympham esse, & fontem eiusdem nominis in Sicilia, de vtraque Virgilius in Bucolicis, & in quarto Georgicorum lib. Sed quod ad iuris rationem attinet nihil refert Arescusam dicas, an Arethusam: nos puritatem lectionis defendimus, quod Grammatici proprium est Officium. Nebr.

Argentarius, non tam argenti opifex est, quàm is qui pecunias publicas exigit, aut pecunias sub fide publica permutat, qui vulgo Campsores appellantur. Marcellus lib. 40. de Statuliberis. l. Stichus. [aut argentariæ, inquit, mensæ exercitores. Item lib. 2. Dig. tit. de Edendo. l. prætor. [Prætor ait, Argentariæ mensæ exercitores.]

Argentarii sunt, quasi campsores vel argentariæ mensæ exercitores, qui singulorum solebant rationes, id est, calculos & instrumenta conficere, scribentes accepta & data, ita quod ex scriptis eorum quæ erant communia, doceatur & sciatur quantum datum sit, & quantum acceptum, qui aliàs dicuntur numularij, vt infrà de N.

Argentifodinae, aurifodinæ, sulphuriofodinæ, lapidifodinæ, arenæfodinæ: sunt loca in quibus huiusmodi res fodiuntur.

Argentum escarium dicitur, quod in vsu habetur ad epulandum, id est, ad esum & potum. l. sed & si. §. cui. de Auro & argento legato.

Argentum factum quod dicitur, declarat Iurisconsl. in l. Quintus. de aur. & argen. leg.

Argentum infectum appellatur, rudis materia argenti, id est, non facta. l. etti. de aur. & ar. legat.

Argentum pustulatum apud Sueton. accipitur pro purgatissimo argento, de quo fit mentio etiam in l. naue. de Locat. licet Bud. attestetur ibi nō absurdè legi possè postilatū. vt rudē argenti massam intelligamus. lege pusulatū.

Argumentum, est ratio rei dubiæ faciens fidem, de Hæreti. cum ex iniuncto. Et dicitur quasi arguens mentem, vel quasi argutè

gutè inuentum, vt no. Bern.in c. forus. de Verb. signific. aliquando sumitur pro experientia, rerúmque vsu. vt Instit.in prooe.§.cúmque, ibi, [sed quod in ipsis rerum obtinet argumentis,] id est, quod est in viridi obseruantia.

ARGVTVS dicitur secundùm Isidor.qui citò inuenit arguméta in loquendo,i.subtilis,& astutus.

ARIDI fructus qui dicantur,explicatur C.de Vsur.Auth.ad hæc. & l. 1. C.Theod. eodem, l.vlt.in fin.ff.de Iur.fisci.l.13. C.de suscepţor.quibus opponuntur fructus liquidi,d.Auth.adhæc. C.

ARMA sunt defensoria.Et nomine armorum veniunt fustes, lapides,ferrũ, & omne illud quod manu & arcu mittitur,prout no. Ber. in cap.sicut dignum. de homic. Et sic tela comprehenduntur, licet arma propriè sint quibus defendimur.Tela etiam,quibus impugnamus. Insti. de public.iudi.§.lexCornelia.& not.in Clement.in agro.§.quia.de Statu monac.in glo.super verbo,arma. & l.armorum ff.deVerb.signific.

ARMARIVM, vel armamentarium, est locus vbi arma ponuntur.

ARMENIA, vide C. de Offic. magist. mili. l.vlti.& de agric.& cens.l.cùm antea.lib.11.

ARMENTVM, inquit Varro de Lingua Latina,dictum est,quòd boues maximè parabantur vt inde eligerent ad arandum: inde armenta dicta posteà, tertia litera extrita, pro aramenta. Festus tamen Pompeius armentum id genus pecoris appellat, quod est idoneum ad opus armorum. Pomponius tit. de Ver. signi.l. boues. [Boues,inquit,armentorum magis quàm iumentorum nomine appellantur.] Nebris.

ARMENTVM, est magnorum animalium, vt equorum & boum: grex verò minorum, vt porcorum, caprarum, & ouium, licet etiam largè sumatur pro maioribus. ff. de abigeis. l. 1. in fin. & Clem. 1. de Deci. Nam armenta propriè dicuntur pecora gregis: inde armentarius, id est,armentorum custos.

ARMILLAE,inquit Festus,erãt ex auro, quas viri militares ab imperatoribus donati gerebant: dictæ quod antiqui humeros cum brachiis armos vocabant. vnde arma ab his dependentia sunt vocata. Vlpian. lib.34. Dig.tit.de Auro & argento leg.l.argumento. [inaures,inquit,& armillæ.] Nebris.

ARMILLAE enumerantur inter muliebria ornamenta, l. argumento. §. ornamenta. de Aur.& argento legato.

ARMVS est spathula assata alicuius animalis, vt in cap.vnico. circa medium, in verb. [principis vnctio.] de sac. vnctio.& ibi per doct.1.Reg. 9.eo.

ARRHA, arrhæ,siue arrabo.arrabonis,propriè illud est quod datur pro emptionibus confirmandis.nam, quemadmodum Vlpianus ait,sine pretio venditio nulla est, neque pretij numeratio, sed conuentio facit emptionem. Sed(vt Gaius iurisconsultus ait) quòd arrha pro emptione datur, non eò pertinet, quasi sine arrha conuentio nihil proficiat, sed vt euidentiùs probari possit conuenisse de pretio. Sed cur in sponsalibus contrahendis ab sponso arrhæ dentur sponsæ, vndéque ea res habeat originem, pauci nouerunt.Consuetudo fuit apud maiores nostros, vt sponsus & sponsa inituri fœdus matrimonij se inuicem coëmerent.

facta igitur pretij conuentione, & sponsa emebat sponsum dotis pretio, id quod Plautus expressit dicens:

Imperium accepti, dote libertatem vendidi.

Et Iuuenalis,

Veniunt an dote sagitta,

Libertas emitur.

E cōtrario sponsus emebat sponsam. Vnde est illud Virgilianum ex primo Georg.

Téque sibi generum Tethys emat omnibus vndis.

Sed quia vtrumque pretium futurum erat in potestate viri, accipit ille dotem, quia emptus est ab sponsa: illa verò tantùm accipit arrhas, quod est quasi quoddam emptionis signum: aliquando tamen arrha pro pignore simpliciter accipitur apud auctores. Nebr.

Arrha dicitur in emptione & venditione id quod datur in testimonium vel signum venditionis. Est enim arrharum datio argumentum emptionis & venditionis contractæ.

Arrhae sponsaliæ vel sponsalitiæ secundùm Hostiens. in sum. de Spons. & mat. §. vnde dicuntur. Vers. [sed quia arrhæ] dicuntur donaria data inter sponsum & sponsam in signum matrimonij contrahendi & remunerandi cōsentientes: & fit hoc per verba affirmatiua, scilicet, Do tibi arrhas istas vt cum filio meo contrahas. Et hæ arrhæ dicuntur subannuli, quia fiunt per immissionem annuli: Iuxta illud, annulo suo subarrhauit me, vt patet per eundem §. quot sunt species.

Arrhestitivs, i. possessus à dæmone.

Arrestare, est aliquem vel bona sua per mandatum iudicis impedire ne moueatur à loco donec conquerenti respondeat, vt cap. 2. de Crimin. falsi. & l. relegatorum. ff. de interdictis & relegatis.

Arrogare, est aliquem qui sui iuris est in filium recipere: inde arrogatus filius dicitur ille, qui sic assumitur in filium. Et sic arrogator est pater qui accipit aliquem hoc modo in filium. & est differentia inter arrogationem & adoptionem: quia ille adopratur, qui non est sui iuris, sed alterius potestati subiectus, vt suprà visum est. Sed arrogatur ille qui primò sui iuris est, & per arrogationem transit in potestatem patris, scilicet arrogatoris. Vnde,

Arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse.

Patris adopto suum, sed patris permanet idem.

De hoc de cog. leg. capite vnico. in gloss. 1. Item arrogare in alia significatione, i. adscribere. Vnde dicitur arrogans, quasi omnia sibi adscribens. Inde arrogantia, id est, superbia. Differunt tamen, quia superbia est inanis gloria de eo, quod quis habet, vt sunt Philosophi, Legistæ, & alij sufficientes in arte sua. Sed arrogantia est inanis gloria de eo quod quis non habet, & cùm quis credit ea se scire, quæ tamen nescit.

Ars est collectio præceptorum. Insti. de Iusti. & iur. §. iuris præcepta. Vel ars secundùm Porphy. est de infinitis sumpta doctrina. no. ff. de Iusti. & iu. l. 1. super verbo Ars. Item ars quandoque sumitur in malam partem, vt C. de His qui ad sta. confu. l. 1. & ideo dicitur

dicitur arte, id est, dolo. 22. q. 5. quacunque.

Ars quandóque dicitur cura animarum, vt de Ætat. & qual. cùm sit. Item secundùm Archid. ars dicitur actus damnatus, vt in cap. vnico. de Vita & honest. cler. lib. 6. ibi, si per annum artem istam ignominiosam. Etiam balistarij dicuntur exercere artem de sagit. cap. 1. & magi dicuntur exercere artem, & coqui. de Consec. distinct. 5. c. ne tales.

Artanum, est idem quod aratrum.

Artemo, onis, trochleæ genus est, machina ad subleuanda onera, quæ Græcè dicitur ἐπαγόν. Vitruuius libro 10. de architectura: [In radice, inquit, machinæ collocatur tertia trochlea: eam Græci epagonta, nostri artemonem appellant.] Lucas in Apostolica Historia, cap. 27. artemone quasi Græca dictione vtitur, cùm dicit: [Et leuato artemone secundùm auræ flatum, tendebát ad littus,] nam in Græco artemona posuit sed fieri potest vt à sermone Latino acceperit Lucas, cùm præsertim qui cum Paulo erant in ea nauigatione Romani essent, aut saltem Romanè loquerentur. Quòd si artemo dictio Latina est, non potest per th aspiratum legi, id quod Isidorus putauit, cùm nulla dictio Latina th, sed neque vllam aliam consonantem aspiratam recipiat. Iabolenus de Verborum significat. l. malum. [Malum nauis esse partem, artemonem autem non esse Labeo ait.] Nebris.

Artemon est id quod retro ponitur ad nauim gubernandam. l. malum. ff. de Verb. sign. & Bald. in l. precibus. Codi. de Impuber. & aliis substitut. Sed Alciat. in d. l. malum. ait esse velum additum dirigendæ nauis causa, quod verius est.

Articulus est pars intentionis, continens illud quod actor probare intendit, facit c. veniens. 2. de Testim. & gloss. in c. præsentium. §. testes. eodem tit. lib. 6. Et articuli dicuntur capitula in iudicio probanda. eod. titul. per tuas. Et quandoque assertiones, & quandoque intentiones. c. ex parte A, in fine, de Testib. & not. Pau. in cap. cùm dilectus. de Fid. instrum. adde quòd articulus quandóque significat idem quod statim. l. fin. C. de offic. com. sac. pal. interdum ponitur pro themate seu casu, vt in l. non possunt. de Legibus. aliquando pro particula, l. triplici. de Verborum signific.

Artifex quid sit, & nomina diuersorum artificum, vide tex. iuncta gloss. quæ exponit significata eorum. in l. 1. C. de Excu. ar. lib. 10.

Artificiales operæ sunt, quæ ad artificium pertinent, veluti pictoriæ, & fabriles.

Aruspex quis dicatur, vide in c. 1. 26. q. 4. & not. gl. in l. nullus. C. de Malefi. & mathe.

De A ante S.

As dicitur tota hæreditas, vel quicquid in 12. partes diuidi potest. In asse autem continentur certæ partes, scilicet 12. quarum quælibet habet proprium vocabulum. Sunt enim ista nomina 12. partium assis. Vncia, sexcunx, & est vncia cum semuncia. Sextans, quia sextam partem significat, id est, duas vncias. Quadrans quatuor vncias significat. Triens tres vnciæ. Quincunx quinque, semis, septunx, bes, dodrans, dextans

tans, deunx, As. De quibus omnibus require loco suo. & Insti. de Hære. insti. §. hæreditas. & in glo. ver. [seścunx.] As tamen in ponderibus idem est quod vnum. Etiam ponitur pro obolo. Vnde versus.

As, obolus, pondus, As est professio tota.

Ex asse hæres dicitur, cui vniuersa hæreditas relicta est. Hinc ex Asse auferri hæreditas, quæ vniuersa aufertur. l. 2. Cod. de His quib. vt Indig. Ex Asse debere, l. 1. ff. Vt legat. no. cau. Ex asse possidere. l. pen. Qui satis. cog.

Asceteria, ἀσκητήρια, loca exercitationi parata: nam ἀσκέω exerceo significat, & ἀσκητὴς exercitator. Hinc secessus olim à Theologiæ studiosis parati, in quibus se animo vacuo ac libero in eo studio exercerent, Asceteria nominantur, in l. omnia. 35. C. de Episco. & Cler.

Ascriptitius glebæ dicitur ille qui adscriptus est glebæ, fundo, siue solo terræ, & adstrictus per scripturam in qua promittit domino soli se nunquam à solo discedere. Et ex illa scriptura ascriptitius constituitur: sed tamen per eam solum non probatus, imo secundùm Azon. & Hostiens. aliquando scriptura est necessaria, in qua confiteatur se esse adscriptitiū. Et à gleba quam colit, nec volens recedere permittitur, nec inuitus potest compelli ad recedendum, nec sine gleba potest alienari. inter ascriptitios glebæ & originarios colonos quidam hanc dicunt esse differentiam, quia adscriptitij inhærent glebæ, ita vt sine gleba non transferantur. Sed coloni originarij non sic inhærent prædiis, quin quandoque sine prædiis dominus fundi possit eos mutare. & transferre ab vno prædio in aliud. item inter seruos & adscriptitios secundùm Azon. & Hostiens. penè nulla est differentia. C. de Agric. & censit. l. ne diutiùs. libro 11. ideo autem dicitur notanter penè, quia seruus potest vendi sine peculio, sed adscriptitius nunquam sine solo: item adscriptitij in prædiis, in quibus ascripti sunt, contra domini voluntatem ordinari possunt, & matrimonium contrahere: vt in Auth. de sanct. epis. §. adscriptitio: serui verò nō, C. de Epis. & cler. l. iubemus. Inst. de iur. personarum §. 1. & ibi gloss. in verbo, [aut serui.] licet secundùm canones si contrahant matrimonium, tenet. Et ascriptitij, quia tenentur colere terram, dicuntur coloni. Et quia ascriptitij deputati sunt ad hæc facienda, ex conditione sua dicuntur ascriptitij. Et quia ex sui origine, vel patrum, vel auorum suorum, ita adhærent glebæ, vt sine gleba vendi non possint, nec gleba sine illis, ideo dicuntur originarij. Require, [agricola] & infrà [colonus] Breuiter dicas, quòd adscriptitij serui seu coloni appellantur qui glebæ seu prædio colendo perpetuò addicti sunt, inde nunquā recessuri, dominisque prædiorum annuos reditus præter sumptum & victum reddituri.

Aspargo, vitium ex pluuia vndáve contractum. Callist. l. 4. §. 2. ff. ad Leg. Rhod. Aliàs Aspergo, & conspargo legitur.

Assassini, fuerunt quidam infideles, qui ex quibusdam falsis opinionibus nitebantur ad occiden-

cidendum Christianos, contra quos statutæ fuerunt pœnæ grauissimæ, extrà, de homicid.cap. pro humani.lib. 6. Barto. autem in l.non solum §. si mandato. de Iniur. & in l.Cicero. de pœn.eos vocat assassinos,qui ob pecuniam quempiam interficiunt. De assassinis diffusè tractant Doct.in Authen. sed nouo iure. Cod. de Ser.fugit.& in dicto cap.pro humani.

ASSECLA, i. seruus, eo quòd sequatur aliquem causa lucri,secundùm Isid.lib.10.Etym.

ASSECTARI quis dicitur matrem famil.aut puellam,qui tacitus libidinis causa frequenter insequitur.l.item apud.§.appellate. de Iniur.

ASSELLARE, est opus naturæ facere: vt dicitur, [dum assellaret emisit intestina,]

ASSERERE manum, est admouere: quòd ea quoque quæ in terram dimittuntur, seri dicuntur. Terent. ego illam liberali assero causa manu.

ASSERERE, est in libertatem vindicare: vnde assertores dicuntur vindices alienæ libertatis.

ASSERTIO secundùm Azo. in Sum.de assertione tollenda, erat quoddam vanum & friuolum iudicium quorundam, qui dicebantur assertores, eò quòd asserebant eum liberum, qui tamen erat seruus.

ASSESSORES dicuntur qui assident iudici,non vt iudices,sed vt approbaturi iudicis sententiam, quomodo Saluator noster discipulis dicit: [Sedebitis & vos super duodecim sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. [Iulius Firmicus libro 2. Matheseon: [Mars, inquit, assessores maximos iudicum facit.] Paulus lib. 1.Dige.titul.de Officio assessoris l.1. [omne Officium assessorum, quo iuris studiosi partibus suis funguntur, in iis causis constat.] In Codice quoque Iustinianeo titulus est de assessoribus & cancellariis.Nebris.

ASSESSOR dicitur, quasi assidens iudici in cognitione causarum, suum præbens consilium iudici, qui alio nomine dicitur officialis iudicis, & consiliatius. Item dicitur domesticus iudicis. de hoc vide Azon. in Summ. C. de Assess. & domest. qui videtur ponere differentiam inter assessorem & domesticum iudicis & causidicum.& Accurs.C. de Domest. & protect.in rubrica, lib.12.

ASSEVERARE & profiteri quomodo differant, vide C. de probatio.l.non nudis.

ASSIDEI, sunt Iudæi qui semper cultui diuino insidebant.

ASSIDVE qualiter intelligatur, vide extrà, de præben.cap.significatum.& de Offic. archipresb. cap.primo.

ASSISSII dicuntur vulgò mansionatij, quasi assidui in ministerio ecclesiæ, & sunt beneficiati, non etiam canonici,vt not.gloss. in cap.cùm ad hoc.de Cleric. non residentibus.

ASSIGNARE fit nudis verbis testamento vel codicillis. ff. de Verbor. signif. assignare. & ff. de assigna. l. 1. §. Assignare. Et not. Arch.in cap. appellati.de appell.l. 6.in gloss.fi.

ASSIGNATIVVS libertus, require infrà [libertus.]

ASSISTERE, id est,cum aliis esse. Cod. de aduoc. diuers.iud.l. vlt.& ibi not.

ASSISTERIVM, est locus vel domus sanctimonialiũ, sicut monasterium monachorum, in quo

seruiunt Deo, vt est t ex. in auth. hodie nouo iur. C. de Cust. reor. Item assisteria est illa quæ præest assisterio, quia ipsa curæ aliarum assistit principaliter. Et secundùm quosdam Azo videtur exponere assisterias, id est, fœminarum debilium instatrices. in Sum. C. de Episc. & cler. ¢. nunc de orphanotrophis, vel asceteria, id est, reclusa, ab assistendo, quia quotidie assistit orationi. Item ἀσκητήριον apud Græcos est locus, in quo vnus sacerdos, quinque acolythi, quinque mulieres, quæ assisteriæ dicuntur, sunt manentes: vt 27. quæst. 1. si quis rapuerit. in gl. In locis suprà citatis legitur asceterium & asceteria.

Assistrix, id est, ancilla, dominæ assistens ad seruiendum.

Assolatus, id est, ad terram redactus, & inuenitur in Nathan Propheta.

Asta, vel potiùs hasta fiscalis, est venditio quæ fit à fisco subhastatione. Quandoque autem fiebat hastatio cum dicebatur per præconem, Qui plus dederit infra mensem, ille rem habebit: licet ergo infra mensem aliter venderetur, tamen admittebatur adiectio infrà certum tempus, vt C. de fid. instrum. & iure hastæ fiscalis, & de Adiectio. l. 1. Si autem cum ipso emptore conuentum esset, vt posset dare plus offerenti, esset pactum in diem adiectionis, vt ibidem in glos. l. si tempora, C. eod.

Astipulator, à Cicerone dicitur qui vadimonij testis adhibetur. Nam pro Quintio, inquit, [Profecti sunt familiares & Albij & Quintij, dicent hi quoque testimonium. Litteræ P. Quintij, testes tot, quibus omnibus causa iustissima est cur scire potuerint, nulla cur mentiantur, cum astipulatore tuo comparabuntur.]

Astruere est affirmare, asserere, vel assimilare. de cau. pos. & propri. cum ecclesia. & etiam est probare. de hæred. cum ex iniuncto.

Astute, id est, malitiosè. C. de legib. l. 2.

Astutia est, cùm aliquis ad assequendum aliquid, siue bonum siue malum, falsis viis & simulatis vtitur, vnde propriè accipitur in malum, non enim oportet etiam ad bonum finem vti falsis viis vel simulatis 2. Corinth. 4. [Abdicemus occulta dedecoris non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei.]

Asylum interpretatur templum misericordiæ, quo confugientes olim tuti erant, nec inde extrahi poterant. l. quis sit fugitiuus. §. apud. de Ædil. edict. vbi Bud.

Asystatos, vt vulgati habẽt Codices. in l. qui quadringenta. ad l. Falcid. exponitur, id est, non consistens status.

De A ante T.

At dictio aduersatiua est, vel superabundat, vt in Auth. de Trien. & semi. §. & quod sæpe. aliquando [at,] ponitur pro certè, vt Instit. de fidu. tut. §. 1. & de Ret. diuis. §. insula. & quib. alien. lic. §. at ex contrario.

Atauus est pater abaui, & atauia est mater abauiæ.

Athleta interpretatur pugil siue certator, quia ἆθλος est certamen, & ἆθλον ipsum certaminis præmium: re quidem honorifica, non quemadmodum eorum qui artem ludicram exercent infamis. Iuuenalis.

Leuibus

uibus athletis & vasa nouissima donat.

Vlp.lib.27. tit.de excusationibus. [Athletæ,inquit, habent à tutela excusationem.] Vlpianus lib.2. Dig. tit.de iis qui not.l.athletas. [athletas autem artem ludicram non facere.]Nebr.

ATHLETA dicitur pugil, siue certator, l. athletas. ff. de iis qui not. infam. vbi Bud.ait, athletarum verbo gymnicos omnes intelligi, hoc est, luctarores,cursores,pugiles, saltatores, item qui discum in sublime iaculantur in ludo gladiatorum:& ad hoc quòd athleta habeat immunitatē tanquam victor, requiruntur tria. Primò quòd à tenera ætate fuerit in arte pugilandi. Secundò, quòd habuerit tres coronas victoriæ, & vnam ad minus in altera Roma. Tertiò, quòd obtinuerit aduersariis incorruptis,ita Bartol.in l.vnic.C.de Athle.li.10. & ille text. facit pro trina examinatione fienda antè, quàm quis doctoretur, & trinam approbationem deber reportare, secundùm Bar.ibidem,quem refert Abbas in c. cùm secundùm Apostolum. de præben. numero 7.& in cap. cùm venerabilis.de exce. in prin.

ATHLETAE,secundùm Accursium,dicuntur qui sine mercede, gratia virtutum pugnabant,vt ff. de iis qui not. infa. l. athletas. & C.de Athle.in princ.lib.10.

ATNEPOS & atneptis,est filius vel filia abnepotis vel abneptis.

ATORNARI dicuntur procuratores apud acta constituti: in c. vnic.de Sta.reg.lib.6.§.porrò.

ATQVE pro [sicut] ponitur.ff. de iur.dot.l.si pater mulieris. aliquando ponitur pro id est, ff. de adminisł.tut.l.1.in princ.aliquando pro [sed.] ff. de Neg. gest.l. cum alicui. §.1.aliquando, id est, perinde ff.de Pactis.l. item quia.

ATQVI ponitur pro [certè,] vel [atquin] pro certè. Instit. de fid. tuto.circa medium. ff. de Offic. prætor.l. Barbarius.vers.[atquin verum est.]

ATRIENSIS [atriarius,]seruus est qui aliis seruis à domino præponitur, dictus quòd atrio, hoc est primæ domus parti, vbi apud antiquos diuitiæ adseruabantur, custos adhibebatur,de cuiusmodi seruo Virgil. intellexit cùm in Æneid.dixit.

Fidúsque ad limina custos.

Et qualis est aur fingitur Plautinus ille Saureas Atriensis, qui sit qua œconomus,siue villicus. Plinius Cæcilius in epist.

Sumptus atriensium, topiariorum & fabrorum.

Seneca quoque in epistolis.

Sed habet villicus atriensis colonus.

Vlpia.lib. 33. tit.de fundo instructo. l. instrumenta.in fi.[Si villa, inquit, cultior est,veluti atrienses & scoparij.] Item de Verbor. sig.l.in lege. 203. [Vrrum,ait,dispensatores, insularij, villici, atrienses] Accursius atrienses interpretatur qui purgant atrium.

ATRIARII sunt serui siue custodes atrij, & iidem dicuntur etiam atrienses. Honorum summa erat olim auctoritas, vt ex Plau.tradit Alc.in l.in leg.203.de ver.sig.nā & negotia domini procurabant,& res venales distrahebant, & debita exigebant, & in alios nōn parum iuris habebant. imo,vt ibidē Alciat.scribit, Atriēses dicti sunt, quòd in atrio cæteris seruis cibaria distribuerent.

ATROX, id est, immisericors vel crude

crudelis, quasi atris sit motibus, secundum Isidorum lib. 10. etym.

ATROX iniuria, quasi contumeliosiot & maior appellatur. lege prætor. §. atrocem. de Iniur. & quot modis atrox iniuria fieri dicatur traditur in §. atrox. Inst. de Iniur.

ATTELLANVS, nanum, ab Attella vrbe Campaniæ, de qua Silius lib. 11. Punicorum.

Iámque Attella suas iámque & Calatia adegit.

Inde Atteliani ludi, & Attellanæ comœdiæ. Iuuena.

Vrbicus ex odio risum mouet attalena Gestibus Autonoës.

Sceuola tit. de legatis 3. l. patronus. [Fundum, inquit, in regione Attellana legauit.] Nebris. In pand. Flórent. est attelata.

ATTENTARI pudicitia alicuius dicitur, cùm id agitur, vt ex pudico impudicus fiat, l. attentari. de Iniur.

ATTESTARI, est absenti denunciare. l. subsignatum. de Ver. sig.

ATTESTATIONES, sunt dicta testium vel testimonia ordine iuris in scriptis redacta.

ATTILIANVS tutor dicitur, qui olim ex lege Attilia Romæ dabatur iis quibus nullus omninò fuerat tutor. Inst. de Attil. tutor. in princ.

ATTONITVS media breui, est elenatus, vel quasi quodam pauore concussus.

ATTRITVS est afflictus, consumptus, exhaustus, imbecillis, vel fessus.

AFYPVS, est qui malè exprimit verba, secundum Bud. in l. item Offilius. de Ædil. edict.

De A ante V.

AVARVS appellatur cœcus & ambitiosus. cap. quorundam. de Elect. lib. 6. quia ita excœcatur eius animus, vt agenda non videat, & à prohibitis non declinet. 47. dist. virum. & c. sicut hi. & differentia inter auarum, largum & prodigum, habetur de consue. ex parte.

AVCTIO ponitur pro publica rerum venditione, qua plus offerentibus addicuntur.

AVCTOR dicitur is, à quo quispiam rem comparauit, aut aliàs adeptus est.

AVCTOREM fieri, est approbare quod geritur aut gestum est. l. etiam. ff. de auct. tut.

AVCTORARE aliquem, est illum non obnoxium facere atque obligare, quoniam auctores dicuntur qui habent potestatem aliquid faciendi, & sine quorum auctoritate non potest aliquid fieri. Vnde tutores dicuntur auctores pupillorum, & milites dicuntur auctorari à duce siue præfecto exercitus, id est, obligari in illorum verba iurantes. Vnde titulus est apud Iurisconsultos, [de legendo, vel auctorando milite,] & inde auctoramentum pro ipsa obligatione. Vnde Seneca dicit: [Nullum sine auctoramento malum est.] Et Cicero 1. Officiorum, [est enim illis ipsa merces auctoramentum seruitutis.] Vlp. lib. 26. tit. de auctorit. & con. tut. l. etsi pluribus. [Si tutor, inquit, auctoretur, cui administratio tutelæ concessa non sit, [pro obligetur.] inde componitur exauctorare, pro eo quod est ab obligatione soluere. Vide in verbo exauctorare. Nebr.

AVCTORARI, est auctorem fieri & approbare. l. etsi. de aucto. tut. aliàs ponitur pro obligare, vnde auctorati milites, i. ære stipediariò obstricti, siue sacraméto.

AV

Avctoritas & consensus tutorum & curatorum, require infrà,[Tutor & Curator.]

Avctoritas præstanda,not. secundum Azon.in sum.C.de Auctor.præstand. Auctoritatem præstare,est cùm quis dicat se approbare id quod agitur, hoc est, auctorem fieri. Præstare auctoritates potest quilibet tutor in reb. minoris,ad quem spectat periculum administrationis. Et sic auctoritas videtur idem quod consensus legitimorum tutorum & curatorum. Et differentiam inter auctoritatem & potestatem vide per Hostiens. in summ. de sacra vnct.§.refert autem.

Adde quòd [auctoritas] præter notam significationem, aliquando accipitur pro iure vendicandi rem suam, qualibet vsucapione reiecta,vt cùm in l.Attinia dicebatur: [Quod surreptum erit, eius rei æterna auctoritas esto.] Interdum significat actionem pro re euicta. l.vlt.de Euict. item ius quod quis ab auctore, id est, venditore consecutus est, vt in l. vlt. de Pig. actio. ponitur & pro simplici consensu. l. cùm Adoptio. de Adopt. Habet præterea alias significationes,de quibus apud Alciat.lib. 2. parer. c.9.

Avctoratvs & auctoramentum, [vnde Exauctorare in litera E.]

Avctorizare, est cingulo militem, vel ordinibus clericum decorare vel ordinare.

Avthenticvm, est liber iuris ciuilis excerptus, quasi quædam summulæ ex aliis legalibus libris, continentes 9. collationes & 9. partes principales. Sed authentica authenticæ,est lex vel §. incorporatus in libr. Codicis, & ergo semper allegatur auth.C.tit. tali vel tali,vt C.de Episc.& cler. Auth. generaliter: & sic additur tit.sed non additur numerus collat.Et dicitur authenticum,quasi auctoratum & comprobatum.

Avthentica persona quæ dicatur, vide not. per Archid.extrà,de Elect. c.licèt canon.

Avthentica scriptura quæ sit,vide extrà, de fid. instr. c.1,& 2.per Bern.Innoc.& Hostiens.

Avcvpivm dicitur locus aptus ad capiendum aues, vel rete, vel virga fiscata, vel tugurium ad hoc præparatum. An aucupare liceat in fundo alieno. ff. de Seru. rust.præd.l.diuus. & Inst.de Rer. diuis.§.ferè.

Avdax dicitur, qui nihil metuit,& sumitur propriè pro arrogante. Et ita dicuntur audaces facientes contra ius.in Auth. de Admin.circa princ. col. 8. Quandoque sumitur in bona parte, 8. q. 1. audaciter, in princ. 32. q.5. si Paulus. ver. caue quæso.

Avdacia idem est quod temeritas, & accipitur in malo, cap.2.de censib.lib.6.dist.4. factæ sunt.& not.Arch.in cap.2.præal. in gloss. 2.

Avdenter pro temerè, audacter,liberius quàm par sit.Vlp. l.1. §.5. ff. si pars hær. pet. [Non audenter itaque dicitur vbicunque meritò quis incertus est.]& in l.Gallus.in fin.ff.de lib.& posthum. Nisi quòd licet audenter, possis dicere.

Avdiens, id est, obediens. ff. de arb. l.arbiter ex compromisso.

Avdientia licet etiam aliter capiatur, propriè tamen magis dicitur esse facultas & potestas loquendi coram superiore alicui concessa: prout dicimus, data est illi audientia, vel, denegata est ei communis audientia.

Avditor in curia Papæ vocatur,qui vice iudicis alicuius causam

sam vel causas audit in Clem.audito. de Rescrip.

AVDITOR cameræ Papæ dicitur, qui audit negotia super thesauro Papæ, & super his quæ ad cameram Papæ, pertinent.

AVDITOR contradictoriarum dicitur in curia Papæ, qui audit impetrantes rescripta ad lites, vel aliter ad ius commune pertinentes gratias.

AVDITORIVM, est forum causarum vel locus in quo causæ audiuntur. Sed tamen rectè potest dici auditorium magistrorũ vbi disputant, & non magistri forus, sed iudicis, cùm sic in curia Papæ vocetur, & dicitur ab audiendo. Vnde pro ludo litterario sumitur, l. 8. C. de Stu. lib. & auditor dicitur discipulus, l. 2. §. pen. de Orig. iur.

AVDITVS exponitur, id est, consensus, vt in Authent. vt immo. ante nup. dona.

AVELLERE, est auferre violenter vel extirpare, vt ff. de incend. rui. naufra. l. 3. §. non solùm.

AVERTA, inquit Alciat. in l. quoniam. de curs. pub. est pectorale equorum. Bud. putat esse lora latiora, quæ per terga equi iugalis excurrũt, sub alis eius succincta. Sed Alcia. tentat accipi posse pro capitis ornamento quo habenæ figuntur, sic dicta quod per eam auertantur equi prout sessori visum fuerit.

AVERTERE, id est, distrahere. C. de Naui. l. qui fiscales. lib. 11.

AVERSIONE vel per auersionẽ vendere aut locare, est (vt quidam interpretantur) cùm periculum venditor vel locator à se auertunt in emptorem vel conductorem. l. qui officij. de cõtrah. emp. & l. 1. § Exercitorem. de Exer. actio. Alciat. verò lib. 6. Parer. cap. 23. legit, aduersione, & nouiter declarat.

AVES si legentur, quid veniat in legatum, docet Iurisconf. in l. auibus. de leg. 3.

AVFERRE differt ab amouere & rapere, vt not. in l. 3. §. non solùm. de Incen. rui. & nauf.

AVGERE & ampliare non eundem habent significatum, de quo suprà in Ver. [ampliare.]

AVGVSTALIS capitur pro dignitate quadam, quæ inter magistratus municipales erat, de qua in l. quinque. C. de Cur. Appellabatur & Augustalis præfectus Ægypti, vt ex titulo, qui est de Offi. præf. Augu. significatur: ex eo dictus, quod ab Augusto constitutus esset.

AVGVSTVS, vt attestatur Tranquil. primus omnium vocatus est Octauianus, ab augendo Imperio, ex quo deinde & qui post eum imperarunt, id nomen sibi assumpsere.

AVIA, est mater patris & matris.

AVIARIA, sunt in quibus asseruantur aues. l. auibus. de Lega. 3.

AVREVS, id est, solidus. Insti. de pœn. temerè litig. §. fi. & 72. aurei faciunt libram auri. C. de Suscept. & arcar. l. quoties. & not. de In ius voc. l. fin. & C. de fer. fugit. l. quicunque. sed 10. aurei faciunt libram argenti. C. de Argen. pret. quod infertur l. vni. lib. 10.

AVRICHALCVM dicitur secundùm Isido. quod splendorem habet auri, & duritiem æris.

AVRICVLARIVS, est consiliarius vel secretarius, cui solent secreta domini committi.

AVRIFEX est, qui operatur aliquid de auro, sicut aurifaber.

AVRIFODINA, est locus vbi foditur aurum. Sed aurificina est

locus

locus in quo fabricatur aurum.

AVRIGENARII, vel auricentenarij, not. C. de cur. pup. l. quoniam. lib. 12.

AVRVM coronarium dicebatur, quod erat coronis faciendis aptissimum, & quantum possumus coniectura assequi, est illud quod ex insulis Indorum nuper repertis aduehitur, non quodcunque, sed quod vulgò dicitur [Guanim] neque enim est eiusdem speciei cum auro communi: quoniam igni purgatum, non pertingit gradum vigesimum. In sacris literis hoc genus auri [Cethim] dicitur, & inde [Cether] dicta est corona auri. Huius generis auri meminit Iustinianus in suo Codice, tit. de Iudæis. l. Iudæorum. [Quam formam, inquit, Patriarchæ quodam coronarij auri nomine postulabant.] Item libro 10. de Auro coronario, lege vnica. [Ad collationem, inquit, auri coronarij placuit neminem absque consuetudine esse cogendum.] Sed cur illud auri, genus destinaretur coronis, illam puto fuisse causam, quòd splendore quodam peculiari fulget. Neb.

AVRO legato non debetur pecunia, aurei autem annuli debentur. l. cùm aurum. & l. etsi. in princ. de Auro & arg. leg.

AVRVM coronarium dicebatur quod conferebatur ad coronationes principum, vel quod coronarum faciendarum nomine præstabatur. Alij dicunt coronarium illud esse quod dabatur athletis, prout not. Azo, de Auro coronar. C. lib. 10.

AVRVM factum quod dicatur, definit Paulus Iurisc. in l. pediculis. & Vlp. in l. Quintus. de Auro & arg. leg.

AVRVM obryzum appellatur, purgatissimum & excoctissimum: vnde obryzari solidi in l. 1. C. de Oblat. vot. lib. 12. ex purgatissimo auro conflati.

AVRVM, publicum est, quod pertinet ad ærarium fisci. C. de Aur. pub. per. libr. 10.

AVRVSPEX est inspector momẽtorum vel horarum quo puncto aliquid sit inchoandum. ita dicit gl. in l. nullus aruspex. C. de Malef. & math. Sed veriùs appellatur Aruspex, aut potiùs horuspex, quasi horarum spectator. cap. 1. 16. q. 4.

AVSCVLTARE, id est, obedire, attendere & audire mandatum cum effectu, vt in c. illud. de Maior. & obedient. in gl.

AVSPICIVM iuris, idem est quod exordium litis, secundùm Ber. in cap. pastoralis. de caus. pos. & propriet. in gloss. 1. Sed secundùm Alber. & alios auspicium, id est, augurium, quasi auis garrium, vt 26. quæst. 4. cap. 1. quia sicut ille qui se committit augurio, id est, diuinationi, quæ fit in garritu auium, dubius est, ita ille dubius est, qui se committit liti.

AVT quandóque ponitur disiunctiuè, vt quando altero posito necesse est alterum tolli, vt cùm dicitur dies aut nox. Quandoque etiam ponitur copulatiuè pro [&] Nam quandóque sumus in materia, in qua requiritur vtrumque extremorum per talem disiunctiuam coniunctorum, vt in cap. si post præstitum. de confess. lib. 6. De hac dictione habes in Authent. si quando, C. de Constit. pecun. & l. cùm quidam. ff. de Verbor. signific. & Clem. sæpè eo. tit. 2. quæst. 5. [omnibus.] in gloss. 2. 20. quæst. 1. cap. monachum. & c. cùm virum. de Regul. vlt. ff. de Verbor. significat. [Sed autem] aduersatur in facto & iure. ff. de

Nego,

Negot. gest. si autem. & qualiter accipiatur [autem,] vide Bart. & doctor. in l.hoc amplius. §.de his. ff. de Damn.infect. Et qualiter capiatur [aut] vide Archid. 47.

AVTHENTICAE tabulæ primariæ, vnde tamquàm ex fonte exempla desumpta sunt, Vlp. l.4. in fin.fam.hercisc. & l.8.eod.& l. vlt.ff. Testam. quem. aper.exemplum testamenti ab authentico distinguitur Imp. l. 3. C. de Diuers. rescript.] Sancimus vt authentica ipsa atque originalia rescripta, non exemplum eorum insinuentur.]

AVTOMATA siue automatoria dicuntur opera, quæ ex se mouentur, cuiusmodi sunt horologia.lege cætera. §. final. de Legatis I.

AVTOPHORVS, fur manifestus.l.3.de furtis.

Αὐτόφυες, natiuum, non aduentitium, aut artificiosum. Vlp. l.70. ff. de Leg. [Si cui lana legetur,id legatum videtur, quod tinctum non est, sed αὐτόφυες, siue autem facta est, siue infecta, lanæ appellatione continetur.

AVVNCVLVS, est frater matris, & auunculus magnus est frater auiæ, inde proauunculus frater proauiæ, & abauunculus frater abauiæ.

AVVS patris vel matris pater.

AVXILIVM iuris, est suffragium & beneficium iuris, prout dicitur, contra hæc prodita iuris auxilia, vide de hoc ff.ad Syllanianum. lege cum dominus. [Frustra auxilium legis inuocat, qui committit in legem.] ff. de minoribus.l.auxilium.de Vsuris, capitulo, quia frustrà.

De B ante A.

BABVRTVS, vel [babosus] idem est quod stultus vel hebes, & babigor idem.

BABYLONICORVM, quæ lectis insterni solent, meminit Vlp.l.25.§.1. ff.de Aur. arg. Plin. lib.8. c.48. De pellibus Babylonicis Marcianus lege vlt. ff. de Publicia.

BACCHARI, hoc est, baccharum more lymphaticè vaticinari. l.1.§.fin.de Ædil.edict.

BACCHARI mulier seruili amore dicitur, in l.fin. Inst.de success.sub.quæ ita ardenter seruum adamat, vt veluti furore correpta videatur.

BACCVLARII structores, seu (vt Turneb.legit) Buccularij, sunt, inquit idem Turneb. galearum structores. Est enim Buccula pars galeæ. Alij tamen volunt esse buccæ tegumentum muliebre. Alij volunt esse instrumentum, in quo sucula conditur, catapultis exercendis parata. l. quibusdam. ff. de Iur. immunitat.

BAIVLARE, idem est, quod portare.

BALARITHENA quid, l. vlt. C.de Offic.Mag. mil,& Nouel,31. cap.1.

BALANVS, genus est glandis.l. carbonum.ff.de Verb.signif. licèt aliqui ibidē legant mendosè [balaniis] Acron verò scribit balanum esse herbam vnguentariam, & ab Horatio pro vnguento myrobalano positam. Balanus etiam nomen est vrbis in Epyro, vt refert Strabo.

BALBVS dicitur balbutiens vel titubans, qui verba non explicat, sed frangit, à balbando dictus. sed blæsus dicitur, qui literas imperfectè profert.

BALIVVS, est officium domini temporalis, vt C. de Sentent. excom.

excom.dilecto.lib.6.& in Clem.1. de pœn.

BALLISTRARII Græco more pro balistrarij apud Paternum, in l.vlt.ff.de Iur.immun.pro balistarum artificibus.

BALVCVS, aurum est nondum purgatum, neque adhuc in massam redactum. Græcè χρύσαμμος dictum, & quasi ab eo quòd sit aurum imperfectum. Neque est verbum Latinum, quod Accurs.putauit, sed Hispanum. scribit Plinius libro 33.Natur.histor. [Hispani, inquit, aurum quod minutum est, balucam vocant.] Iustinianus libro vndecimo, in titul. qui est de metal. & met. [Octonos, inquit scrupulos in baluca.] Et infrà l.ob metallum. [Quatuordecim, inquit, vncias in baluca.] Cuius legis sensus hic est, quòd si metallarij conduxerunt à principe aurifodinam aliquot auri libris, puta centum, id debere esse purgatum, quod soluendum est. Quod si voluerint soluere in baluca, debere pendere pro singulis libris quatuor denas vncias, hoc est, pro intertrimento & spurciria duas vltra duodecim. Est operæpretium audire somniantem Accursium, [Baluca, inquit, vas lucens, quasi in eo vase aurei illi vectigales principi deferrentur.] Sed quia hæc interpretatio sibi non placebat, adiecit aliam non minus ridiculam. [Vel baluca, inquit, quasi baiulans lucem, hoc est, auri splendorem.] Dic mihi, ô Accursi, hoc est, de quo tu gloriaris accurrere vel succurrere legibus, an potiùs ea quæ dilucidè à legislatore dicuntur, tenebris inuoluere? Nebr.

BALVCA, est publica vtilitas, vel est vas luteum. C, de Metal. & met. l.1.lib.11. secundùm Accursium.

BALNEVM veteres dixerunt, siue Balineum: Nihil enim differt publicum à priuatis. In publicis autem fœminini generis, & quidem in numero semper plurali, frequenter Balneas & balineas: nec immeritò: Nam parsimoniæ causa vno igne duplex balneum calefaciebat, pariete interiecto, vt pudor viris mulieribusque constaret. Hæc Charisius lib.1. Varro lib.7. de Ling. Bina esse dixit ædificia coniuncta, lauandi causa, vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur. Balineum & Balineæ sic differunt, quòd illud priuatum, hæ publicæ. Var. lib.7. Item reprehendunt analogias, quòd dicantur multitudinis nomine publicæ balineæ, non balnea: contrà, quòd priuati dicunt vnum balneum, quod plura balineas dicant, quibus responderi potest, non esse reprehendenda, quòd ita in vsum venerunt. Itaque video vsurpari balineum in l. si cuius. 13. in fin. ff.de Vsufruct.l.vlt. §.1. ff.de Aur. & argent. Balineas autem in l. patronis.§.3. & l. prædiis.§. 4.de leg.3.Hotom.

BALNEAE concameratæ. C. de Ædific. priuat.l.1.

BALNEATOR, Balnearum prefectus, aut qui balneas exercet. l. Athletas. 4. §. 2. ff. de his qui not. inf.

BALNEARE argentum, dicitur, quo qui in balneo lauabant vtebantur. Scæuola in l.vlt.§.1. ff.de Aur.& arg. [Semproniæ dominæ meæ hoc ampliùs argentum balneare. Quæsitum est, an etiam id argentum quo diebus festis in balineo vti consueuit, legato cedar.]

BALNEARII fures, qui in balneis

neis furantur, Balneatores, qui ministrant in balneis.

BALNEATORIVM instrumentum appellatur, quo vtimur in balneis. l.pictoris. de fund.instruct.leg.

BANNIRE secundùm dicta vulgarium, videtur idem esse quod proscribere: & dicitur bannitus quasi proscriptus de ciuitate.

BANNITORIVM, est locus causarum, panditorium.

BANNVM à recentioribus dicitur illa species exilij, quæ ab antiquis dicebatur proscriptio. [Encartados, huiusmodi exules Hispani appellant, Itali bannitos.] Hi sunt de quibus in iure ciuili & apud auctores Latinos dicitur, quòd carent iure togæ, quibus aqua & igni interdictum est. Codice de Episcopis & clericis.in noua constitutione Federici, [Banno, inquit, imperiali subiaceant.]

BANNVM, secundùm vulgares Gallicorum & Longobardorum, videtur esse edictum publicum, iuxta illud quod dicit Reyn.cap. quod clericis.de foro comp.quod præco Parisiensis nunciat bannum nomine episcopi à Rege.

BAPHEVS interpretatur tinctor, & baphe tinctura: vtrumque ductum à βάπτω, quod est tingere, siue colore inficere. Seruius in illud Virg. lib.4. Georg.

Hyalı saturor fucata colore.

iuxta Terentium, inquit, [sunt Baphia,vbi tingitur lana.] Iustinianus libro 11.Cod.tit.de Murilegulis. l. [Baphei, inquit, per quos & priuata nostra substantia tenuatur, & species gynecij confectæ corrumpuntur.] Idem in titul.de vestibus holoberis. leg. purpuræ. Ad baphia,inquit,phœnices. Nebr.

BAPHIVS dicitur tinctor, & baphia taberna tinctoria.l.2.C.de Murileg.

BAPTISMVS est, ablutio corporis exterior facta sub ordinata forma,de Conse.dist.4.c.necessarium,& per totam dist.De triplici Baptismo, Vide ibidem in cap. baptismi vicem.

BARBARI sunt, qui extra Romanum imperium sunt: & maximè hostes.Instit.in prooem.

BARBARICHARII, de quibus in l.1.C.de Excus. art. lib.10. sunt qui barbaricas vestes intexunt, aliter dicti phrygiones, quorum ars,vt ibidem ait Alcia. est ex auro & coloratis filis, in vestibus hominum animaliúmque effigies exprimere.

BARBORITAE, hæreticorum secta. C.de hæret. & Manich.l. 5. quorum dogmata vide apud Athanas. Hæres. 36.

BARILES, dicuntur vasa sicut in alpibus solent haberi.

BARIONA, id est, filius columbæ, ita dictus fuit Sanctus Petrus.distin.19. ita Dominus.& Marc.16.

BARTOLVS, lucerna iuris, sic eum appellat Ang.in l.1.C.de Iudic. in vrbe Saxoferrato natus, anno à Christo nato M. CCCIX. Iuris ciuilis studio sese Perusij annum agens ætatis 14.adiunxit: in quo tantos progressus fecit, vt postea annum agens 20. Bononiæ publicè de Iure responderit, & anno insequenti ibidem doctor creatus sit, post accessor causarum criminalium factus est, quo in munere iuris imperitia lapsus iniuria quendam furti accusatum damnasse furcæ traditur, eúmque propterea in hominum offensionē incurrisse: propter quā secessisse dicitur, & priuatim sua studia magno conatu repetisse. Itaque

Itaque annum agens 25. Pisas, post aliquanto Perusiũ ad ius interpretandũ vocatus, magna in hominũ admiratione ac laude vixit. Præceptores habuit in iure ciuili Raymundũ de Formio, & Iacobũ Butrigariũ: vt ipse testatur in l. filio præterito. ff. de Iniust. rup. commentarios in omnes Iuris ciuilis libros conscripsit: tantóque in omne litterarum genus ardore animi fuisse fertur, vt etiam senex Hebræorum linguã & Mathematica didicerit. Cuius rei documento esse potest, is liber quem Tyberiadis nomine inscripsit. Carus etiam Imperatori Carolo IIII. propter ingenij doctrinæque præstantiam fuisse, ab eóque is doctorũ iuris ordo plurimus ornamentis decoratus esse traditur. Obiit Perusij annum agens ætatis 46. anno à Christo nato M. CCCLV. plerique nothũ illum fuisse suspicãtur ex iis quę scripsit in l. quidã cùm filius. ff. de Verbor. oblig. Tantam in iudiciis auctoritatem assecutus est, vt Paul. Castr. consil. 288. scribat temerarium esse ab eius opinione discedere. Iason autẽ in Rub. C. de Iur. emphyt. scribit, se eius vestigia semper adorare. Bartho. Socinus in consil. 31. nu. 15. & Cõsi. 49. num. 6. Tom. 4. Bartoli opinioni in iudicando esse adhærendum, & eius auctoritatem in foro seruari. Horoman.

Bases dicuntur orbiculi illi in quibus vasa in mẽsis collocantur, ne toralia polluantur, quorum meminit Iab. in l. hæres meus. §. pe. ff. de Leg. 3. quamuis apud iurisconsf. verba mendosè circũferantur. Sunt & aliæ maiores, vt sessiones statuarum, columnarum, seu statuarum: sunt & fabricarum, quæ à fundo consurgunt, & suppositæ fabricæ sustinent pondus, & de his intellexit Pompo. in l. pen. ff. de Verb. sign.

Bases structiles sunt, veluti pedamenta, & sedes columnarum ex lateribus calcéque, non etiam solido lapide compositæ. Alc. & Bud. in l. pen. de Verb sig.

Basilica dicitur Palatium Regis: & inde dicitur quælibet ecclesia basilica, quia est palatium regis æterni. De hoc per Archid. 63. distin. non oportet. 2. & ibi concordiam. Adde, quòd basilica dicitur ecclesia constructa antequam sit consecrata, post consecrationem verò vocatur ecclesia. No. Io. Andr. in cap. nobis suprà, in verbo ecclesiam, de iure patro.

Basilicae viæ sunt, quas consulares vel prætorias vocant, l. 2. ff. Ne quid in loco pub.

Bastaya corruptum ex βάςαγμα, ferculum portandis rebus fiscalibus accommodatum: vti pater ex l. 3. de cohorta. lib. 12. C. Hotom.

Bastagarii, siue bastazontes, dicuntur baiuli & corbulones, qui ferunt onera humeris, dicti à βαςάζω verbo Græco, quod est porto, as, Latinè. Iustinian. lib. 11. Codicis, tit. de Murileg. & bastagariis. l. 4. [quod ad præsens, inquit, remedium pertinet, quintum animal bastagariis pro reparatione præbeatur.] Accur. nihilo plus succurrit, quàm solitus est. [Sunt, inquit bastagarij qui cogunt rusticos ad hoc, vel sunt becharij, de domo principis.] Becharios Itali vocant lanios, siue laniones: sed diuinat, vt solitus est aliis in locis. Nebris.

Bastagirarii secundùm quosdam dicuntur quasi bestiæ anagatiæ,

gariæ, eo quòd rusticos angariabant, id est, angebant ad quintam bestiam præstandam, vt C. de Muril. l. quod ad præsens. lib. 11. & secundùm Accurs. bastagiarij sunt de domo principis, quasi bestiarij, primo modo, vel quasi vastatores animalium, secundo modo, aliter bestatores.

Adde quod bastagiarij, secūdùm Alcia. in rub. C. de Muril. erant qui vestes ad tincturam ferebant referebántque.

Basternae, sunt transennæ seu protecta quæ habentur in ædibus transeundi vel spatiandi gratia. Alio sensu basternæ vehicula sunt, siue lecticæ, vel, vt est in gloss. veterum, esseda, quæ quòd plerunque speculari lapide clauderentur, eadem gloss. illo loco. Iuuenalis,

Qua vehitur clauso latis specularibus antro.

rectè interpretatur basternas. Antrum dixit, vt Hieron. caueam basternarū: Palladio amites basternarum sunt pertices quibus ea vehicula sustinentur. Seruius Honoratus, [Pilenta sunt vehicula, sicut nunc basternas videmus. [Lāprid. in Heliogabalo [dedit basternas & rhedas.] Ammianus 14. [Basternis per latera ciuitatis cuncta discurrunt.] Cuia. 13. obseruat. cap. 30. l. 10. C. tit. 10. de Ædif. priuat. l. 12. §. 4.

De B ante E.

Beare, i. prodesse, vnde beati appellantur diuites & fœlices, quia cæteris prodesse possunt & debent. l. bonorum. de Verb. signifi.

Begvardvs, & beguina, vel begatta, sunt viri & mulieres tertij ordinis, qui etiam aliter vocantur fratres de pœnitentia. De his vide Clem. 1. de relig. dom. vbi Hostiens. & vide Cle. ad nostram. de hæret. vbi damnatur secta talium beguardorum & beguenarum. Item cap. cùm ex eo. de Exce. prælat. lib. 6. & Clem. cùm ex eo. de Senten. excom.

Bellvm iustum quid sit, innuitur 23. quæst. 2. per Archidia. in Sum. & c. iustum bellum. Iustum videlicet, illud quod fit de præcepto principis, de rebus repetendis, vel propter iniuriam repellendam. Sunt autem septem genera bellorum, de quibus vide Archid. in Rosario 23. q. 2. cap. & iustum. Et sciendum quòd belli appellatio accipitur dupliciter, scilicet, pro ipso conflictu: vt in l. bello. in prin. de Excusatio. tutor. & pro tempore militiæ, vt Institut. de excusatio. tutor. in princ.

Belos, dictio Græca, quæ idem significat quod telum, l. si calumnietur. de Verb. signific.

Beneficivm sumitur latissimè pro omni liberalitate. Minus latè pro liberalitate principis & sic sumptum significat large & strictè. Large, vt continet beneficium strictè sumptum, & cum hoc rescriptum & priuilegium. Strictè dicitur beneficium principis, concessio facta à principe de aliqua re, vel iure: quod est principis concedentis, & per hoc differt à rescripto vel priuilegio. & ita licet strictè sumatur, tamē eius interpretatio latissima est, l. pe. ff. de Constit. prin. c. cùm dilecti. in fi. de Donat. & Verbor. signific. cap. olim. Naturâ enim princeps debet esse liberalis in his quæ sua sunt. verbi gratia, Princeps alicui concedit domum aliquam delatam ipsi principi, cum integro eius statu. Hæc verba

ba sumuntur latissimè, scilicet, cum his quæ insunt, & adiacentibus & omni iure suo. l. si quando. cum ibi not. C. de bon. vacan. lib. 10. Sed pone, princeps concedit domum, non apponendo, cum integro eius statu: certè sola domus concessa videtur, quia verbum domus, ad illa non potest extendi. videlicet curiam, viridarium, & adiacentia. facit l. si quando. præallega. nisi aliunde sumeretur scientia, quod princeps de illis intellexerit. Nam sola liberalitas non est sufficiens significatum, nisi aliud significatiuum concurrat, quia aliàs sequeretur, quòd concedendo vnam rem, videretur aliam concedere.

Beneficium iuris, est id quod à iure conceditur vel indulgetur. Et horum beneficiorum iuris quædam sunt ordinaria, quædam extraordinaria, vt illa quæ ex speciali priuilegio quibusdam specialiter indulgentur, sicut beneficium restitutionis in integrum ecclesiæ vel minori 25. annis concessum. facit de in integrum restit. c. 1. & ff. de Constit. princip. l. penul.

Beneficium epistolæ diui Adriani. Require infrà in epistola.

Beneficium nouæ constitutionis de fideiussore. Require infrà fideiussor.

Beneficium nouæ constitutionis de duobus reis stipulandi vel promittendi est, per quod subuenitur duobus reis debendi, vel promittendi, vt per ipsum postulare possint se non in solidum, sed pro parte tantùm posse conueniri, nisi se obligauerint, & huic beneficio renuncietur, & hoc adiecta noua constitutione in actione de duobus reis promittendi & stipulandi, quia; vt dicit Azo in Summa, C. eodem tit. effectus duorum reorum promissionis fuit, vt si duo vel plures eandem pecuniam promiserunt, aut stipulati fuerunt, ipso iure singulis in solidum debeatur, & singuli debeant. Poterat ergo ab vno eorum in solidum peti, quia vnusquisque eorum in solidum erat obligatus.

Beneficium cedendarum actionum. Require infrà, Cedendarum actio. Quomodo autem renuncietur his instrumentis & beneficiis, require infrà Renunciatio. & de hoc in Spe. tit. de Renuncia. §. finitis partium. versic. sed not.

Beneficium ecclesiasticum datur ratione officij, de Præb. cùm secundùm Apostolum, 80. dist. si quis à modo. Ergo beneficium tale non confertur excommunicato. c. cùm bonæ. de Ætat. & qualit. quia officiari non potest, nec fructus percipit, secundùm Goffre. de Cler. excom. minlstr. §. si tamen quæris.

Beneficium feudorum Federici, & beneficium fœminæ, hęc duo, require in lib. feudorum.

Benemeriti sunt, qui aliquod insigne seruitium fecerint. capit. si quis papa. 79. dist. nam pro præmio remunerandus est seruus libertate, c. episcopus. §. in criminali. 12. q. 2. tamen benemeritus largè dicitur quicunque non demeruit. l. seruos. ff. de Manu. testa. sic quilibet dicitur dignus qui non est indignus. c. dudum. de præsumpt.

Beagenae vel Bárgenæ, νεκροφόροι, l. nō plures. C. de Sacrosf. Eccl. Nouell. 43. & 59.

Berones, sunt sacci, quasi perones, à pera dicti. Bud.

Βύρσε Serica dixerunt veteres. C. l.4. quæ res ven. non pos. R.

BERYLLVS, cuius mentio fit in l. vlt. ff. de Publ. lapillus est in Indiaoriginem habens, qui in sexangulas formas atteritur, vt hebetem coloris leuitatem angulorum repercussu excitet ad vigorem, inquit Solinus: idémque Plinius, lib.37. cap.5. Hoto.

BERYTVS, ciuitas est Syriæ Phœnices, prope Tyrum & Sidona, patria Vlpiani Iurisconsulti. Plin. lib.5. [Berytus, inquit, Colonia, quæ Felix Iulia appellatur.] Scæuola lib.45. Digest. tit. de verbor. oblig. l. qui Romæ. §. Callimachus, [in prouincia, inquit, Syria, in ciuitate Beryto.] Paulus quoque in tit. de Censib. l.1. [Berytos, inquit, in Phœnicia.] Hinc Berytius, tia, tium. Vnde Plinio [Vina Berytia celebrantur,] lege statim Biblij. Nebr.

BES, i. octo vnciæ. §. hæreditas. Inst. de hæred. Instit.

BESTIAS, inquit Vlpian. in l.1. de postul. accipere debemus magis ex feritate, quàm ex animalis genere.

ad BESTIAS damnati dicebantur, qui in exercitationem depugnādi cum feris in theatro addicti erant: quæ pœna longè mitior erat, quàm bestiis obiectorum: hi enim protinus laniabantur à feris, quos bestiis subiectos interdum Iurisconsulti vocant, vt in l. pœna. ad legem Pompe. Bu.

BERYTVS, vrbs est metropolitana, olim literarum studiis celeberrima, hodie vulgò dicitur [Lauitus.]

De B ante I.

BIARCHA vel Biarchus dicitur princeps 40. militū, à bis 20. & ἄρχων, Princeps dictus, vt colligitur l.3. C. de Agen. in reb. vbi apparet quod biarcha est minor dignitate quàm centarcha, cui est potestas centenarij, quia dux centum militum.

ADDE quòd [biarcha] vel [biarchus] vocatur qui comparat necessaria ad vitam totius domus principis. βίος enim Græcè, vitam significat, ἄρχων principem. Aliàs dicitur biarceus, quòd vitæ necessaria curet.

BIBLIVS, a, um, à Biblo oppido quoque Phœnices, de quo Strabo, Plinius, Mela. est & in eadē prouincia Palæbiblos, id est, antiqua Biblos. Bibliorum meminit Ezechiel Propheta, c.26. & 27. Iustinianus lib.10. Codicis, tit. qui est de Municipibus & originariis. l. 1. [Cùm te Biblium origine, incolam autem Berytium esse proponas.] Vtraq; enim Syriæ Phœnices est ciuitas, & altera alteri finitima est.

BIBLIOTHECA locus est, vbi reponuntur libri: nam βίβλος interpretatur liber, theca repositoriū: quemadmodum Dactylotheca, vbi reponuntur annuli: Oporotheca, vbi fructus arborum: Pinacotheca, vbi tabulæ. Vlpian. lib.32. Dig. qui est de Legatis 3. l. librorū. [Libris, inquit, legatis, bibliothecas non contineri.

BIBLIOPOLA, est venditor librorum.

BIBLIOTHECA, locus quò libri reponuntur, quod plenius explicat Vlpianus in l. librorum. de Legatis 3.

BIDENS, tis, genus est instrumenti fossorij, dictum ex eo quod duos habeat dentes, quemadmodum rastri, quòd habent plures. Iuuenalis.

Viue

Viue bidentis amans, & multi villicus horti.

Vlpianus libro 33. Dig. l. instrumenta. [Legiones, inquit, farculi, falces putatoriæ, bidentes.] Nebr.

Bidentes annumerat Vlpian. inter instrumenta rustica, l. instrumenta. de fund. instrum. Est autem bidens instrumētum fossorium, sic dictum, quòd duos habeat dentes.

Bifaria, id est, bis nupta.

Bigamus secundùm Hostiens. dicitur qui diuersis temporibus & successiuè, duas legitimas habuit vxores. 31. quæstio. 1. aperiant. Sed largè & interpretatiuè dicitur, qui contraxit cum corrupta vel vidua. 32. distinc. seriatim, vel qui duas vxores habuit, vnam ante baptismum, & aliam pòst, 34. distin. c. si quis viduam. vel qui castitatem promissam violauit. 27. quæstio. 1. quotquot. vt subdiaconus vel monachus qui contrahit de facto, cùm de iure non possit, vel qui vnam de iure, alteram de facto, vel qui de facto duas duxit vxores, vel qui vxorem adulterã posteà scienter cognoscit. Nam non potest promoueri ad sacra, cuius vxor adulterata est, etiam si eam virginem duxerit, dũ post adulterium eam cognouit, aliàs secus. 34. distinct. si cuius vxorem. Secundùm quosdam autem distinctè bigamus censetur, etiam si ignoranter cognoscat eam, sicut qui publicam pœnitentiam egit, vel repudiatam duxit. l. distin. in capite ieiunij. Dicitur autem bigamus secundũ Innocent. iuxta vulgare Prouincialium, quasi bis gamus, id est, stultus vel fatuus, quia ibi stultus dicitur gamus. Vel dicitur bigamus à [bis] quod est binum, & [gama] quod est mulier, quasi homo binæ mulieris, vel bini cōiugij. Et licet bigamus ad sacerdotium promoueri non possit, c. 1. de biga. quia prohibentur bigami, non propter culpam, sed propter sacramenti defectum. c. debitum. eod. titul. tamen in necessitate bigamus ordinatur in subdiaconum. 34. distin. sub diaconus. Et bigamus non est ille qui contrahit cum vidua si est cognita, cap. debitum prætalle. Nec est bigamus contrahens cum vnica, & virgine. de Cler. coniu. c. sanè.

Bigamia triplex est: vna videlicet, quoniam quis duas vel plures habet vxores. Alia est, cùm quis cōtrahit cum corrupta. Tertia est, quando quis castitatem promissam per votum solenne violat, vel quando scienter cognoscit vxorem adulteram, & cum talibus non dispensatur: & qui tales ordinat priuatur officio & potestate ordinandi. Et similiter ordinatus tali ordine priuatur, vt no. eod. tit. c. 2.

Bima, id est, duorum annorum. de Annu. leg. l. 3. & de vsuf. leg. l. si vsusfructus.

Bini, æ, a, nomen est numerale distribuiuum, siue diuiduum, hoc est, quod significat tot res illarum quæ diuiduntur singulis competere, vt si dixeris, bini argentei sunt viritim distribuendi, intelligimus quòd singulis viris competunt duo argentei. Poëtæ abutuntur hac significatione, accipientes bina pro duobus simpliciter. Virgilius 1. Æneid.

Bina manu lato crispans hastilia ferro. Idem in 8.

Finaque bina meus qua nunc habet aurea Pallas.

Accursius huiusmodi nomina in bis tantùm interpretatur, vt bina pro quatuor, quina pro decem, dena pro viginti, contra mentem legislatoris, magnoque sensus detrimēto. Lege in dictione [deni.] Est alia significatio huiusmodi nominum, cùm iunguntur nominibus pluraliter declinatis, vt si dicas, binas literas tuas accepi, intelligo quòd accepi duas epistolas, sed binas dixi, quia literæ, arum, pro epistola, caret numero singulari. Hinc est, quòd M. T. reprehendit filium Ciceronem, quia scripserat se accepisse duas literas, cùm debuisset dicere binas: nam dicendo duas, significabat quòd duo tantùm elementa accepit, puta, a, b. Neratius lib. 39. tit. de Damno infec. l. quod conclaue. [Binarum, inquit, ædium:] & in alia lege, de seruitutibus vrbanorum prædiorum, cuius initium est, [Binas ædes habeo, alteras tibi lego,] vtrobique significat duas domos. Nam ædes pluraliter declinatum, vt diximus in dictione [ædicula] domū priuatam significat. Quòd si dixisset duas ædes, intelligendum esset quod habebat duo tēpla: quandoquidem ædes templū significat in vtroque numero, aut, quemadmodum Accursius interpretari consueuit in bis tantum, quatuor templa.

Bispellio, idem opinor qui versipellis, id est, veterator, Plinius, πανοῦργος. Marcel. l. 72. §. 5. ff. de Solutio. [Nam ergo etsi bispellionem, aut aliàs turpem dederit hominem, idem sit.] Vlpian. l. 31. ff. de Euict. [Si ita quis stipulanti spondeat, insanum esse, furem nō esse, bispellionem non esse.] Vbi [Vispellionem] in Floren. lib. legitur, vt & apud Metianum, in l. 7. ff. ad S.C. Trebel. Appellationis originem in Arcadum fabula positam esse asserit Hotomannus, quam Plinius lib. 8. c. 22. exponit. Ii certos homines stagnū quoddam transmissos in lupos transfigurari tradunt: & post annos nouem, eo in habitu confectos, idem stagnum remeantes, pristinum habitū recipere. Vnde versipelles dicti, & apud Fabium eandem recipere vestem. ad hanc fabulam allusit sine dubio Persius Satyr. 5. his versibus.

Sin tu, cùm fueris nostra paulò ante farina,
Pelliculam veterem retinens, & fronte politus,
Astutam vapido seruas sub pectore vulpem:
Quæ dederas suprà repeto, funémque reduco.

Bissextus appellatur dies ille intercalaris, qui in quarto quoque anno interponitur, mense Februario, die sexto Cal. Martias, vnde bissextus dicitur, quod bis numeramus sexto Calen. Martij. Sed vt alterum ab altero distinguatur, in priori dicendum est 6. Calend. Martij, die intercalari, in posteriori simpliciter sexto Calend. Martij. Est autem intercalare ferè interponere. Causa verò adiiciendi illum diem, ea nimirum fuit, vt cursus solis cum numero dierum cōgrueret, quod fieri non posset, nisi quarto quoque anno dies vnus adderetur, qui colligitur ex quadrante, hoc est, sex horis, quæ ad cōplendum

solis

solis cursum post trecentos sexagintaquinque dies supersunt, de quo multa apud Macrobium in primo Saturn. Celsus de Verb. signi.l.cùm bissextus, &c.vbi Accursius multa delirat.Nebr.

Bissextus habet dies 366. vt not. in l. cùm bissextus. ff. de Verb.sign. Et vnde dicatur, not. Bern. in c. quæsiuit.de Verb. sig. & not.ff.de Statulib. in leg. cùm hæres. §. Stichus.

Byssicus, a, um, siue [byssinus, a,um,[est res ex byssi materia cõstans. Est autem byssus genus lini candidissimi circa Elidem Achaiæ nascens, neque vsquam ferè alibi: quemadmodum Carbasus in Hispania iuxta Tarraconem: de vtroque Plin. est autor lib.19.Nat.historiæ. Byssi meminerunt sacræ literæ in vtroque testamento. Martianus lib.39. tit. de Publicanis. l. fin. Xylocinnamomum,opus byssinum, vbi pro byssico mendosè bussicum legitur. Nebris.

De B. ante L.

Blachernae, nouum palatium Constantinopolitanum. l. 19. C. de Sacr. Eccle. vnde Blachernensis portus, Blachernense templum, Blachernense suburbium.

Bladum, secundùm Accurs. in l.triticum.de Verb. oblig. dicitur omne quod in area teritur: quæ diffinitio etiam Bartolo placet in l. prima, §. de eo opere. de Aqua pluuia arcend.

Blandiri sibi apud Vlp. in l. 3. de Admi. tut. est seipsum fallere.

Blasphemare quid sit, docet Bar. in l.item apud Lab.§. ait.de iniu.

Blaesi, teste Budęo, sunt qui certam aliquam literam exprimere non possunt. mentio fit in l.item Offilius.de Ædil. edict. de quo & suprà in ver.[Balbus.]

Blatta, os naris anterioris purpuræ,l.1.C.Quæ res ven.non pos. Lampridius in Heliogab.

Parauerat funes blata & serico & cocto intortos. Hinc,

Blattearii. in l.2. C. Theodos. de Excusat.lib.12.titul. 4. & Blatta serica.l.vl.C.Theodos. de Murilegul.lib. 10. tit. 20. & pallium Blattosericum apud Vopiscum in Aureliano.

De B ante O.

Bodones siue Botones quid, ff. de Termino mot.

Boethi logistarum, adiutores eorum sunt qui rationes publicas discutiunt. Et inde Boëthius nomen accepit, βοηθὸς enim Græcè, Latinè dicitur adiutor secundùm Accurs.C.de tabulariis,scribis,& log.lib.10.

Bolida vel [bolidis] est massa plumbi quam mittunt nautæ in mare ad experiendum profunditatem.vnde,

Per bolidam plumbi dic massam significari,
Per quam nauta solet maris explorare profundum.

Bombycinus,a,um, quod est à bombyce. Est autem bombyx vermiculus, ex cuius capillamento depectitur, quod vulgò dicitur [sirgo] siue [seda] Gallis [soye.] Nam sericum longè aliud est, quàm quod putat vulgus incertus loquendi artifex, de quo in verbo [Sericum]. Sunt igitur vestes bombycinæ quas ignari harum rerum vocant sericeas. Iuuenalis,

Hæ sunt quæ tenui sudant in cyclade quarum
Delicias & panniculus bombycinus vrit.

Vlpian.lib.33. titul.de aur. & arg. leg.l.vestis.[Vestimentorum, inquit, sunt omnia lanea lineáque, serica vel bombycina.] Nebr.

BOMBYCINA vestimenta appellantur, quæ ex bombycum vermium telis confecta sunt. l. vestis.de aur.& arg. leg.

BONA, orum, inquit Festus, dicuntur substantia rerum: sic dicta, quòd viris bonis digna sunt. Sed aliter vulgus accipit bona, aliter sapientes. Vulgus nãque imperitum ea tantùm appellat bona, quæ sunt fortunæ subiecta, cùm illa infimum gradum in genere bonorum obtineant, imò verò, secundùm Stoicos, neque omnino sint bona simpliciter: cætera verò bona cum additamento, aut bona vtilia, aut bona iucunda. Iurisconsulti tamen, quia cum vulgo & ad vulgum loquuntur, bona vocant patrimonium & censum cuiusque, vt Vlpian. tit. de Verb. signific. l. bonorum appellatio.&c.Nebr.

BONA dicuntur sic, à beando, eo quòd beant, i. beatos faciunt vel prosunt.Nam [beare,] idem est quod prodesse: & quod prodest, beat.l.bonorum. ff. de verbo. sig. Sumitur autem hæc dictio pro omni bono vtili, delectabili vel honesto, spirituali vel temporali, vt 1. de anima. In iure autem hæc dictio bona in plurali, & neutraliter, significat res nostras quæ sunt in dominio nostro vel quasi.ind.l.bonorum. & ipsas res suo proprio significatò communiter accepto significat, deducto ære alieno. Quandoque autẽ non deducto significare concluditur. V.G.Testator legat alicui certam partem bonorum, & ibi bona dicuntur deducto ære alieno.l.cùm autẽ ff.de leg.2.Nã sensus est, ꝙ per hæredem deducto omni ære alieno de hæreditate, legatarius habeat quartam in bonis quæ supersunt, i. quotam sibi legatam, & sine onere creditoris, vt in l. prælle. Sed vbi testator hærede instituto legat Titio omnia bona, vel per fideicommissum vult restitui, significat æs alienum nõ deduci, imo transire ad legatariũ vel fideicommissarium. Et ita idẽ significat quod hæreditas l. nam quod.§. fi.cùm l. seq. ff. ad Treb. Finaliter hæc dictio [bona,] significat latissimè omne quod quouis modo potest prodesse. Et prout in iure accipitur, in cõmuni significato significat quæ sunt in nostro dominio, vel quasi deducto ære alieno. Significat etiam hæreditatem, quando probabile mediũ commodiùs hoc declarat. Et sic bonorũ appellatio aut est ciuilis aut naturalis: ciuilis enim significat sicut lex, & eius significatum se adaptat, & in bonis annumeratur, siquid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus.l.bonorum. ff.de Ver. sign.

BONA aduentitia, castrensia, quasi castrensia, profectitia, quæ sint, vide in ver.[peculium.]

BONA ciuitatis abusiuè publica dicta sunt. Sola enim publica sunt, quæ populi Romani sunt, leg. bona.ff.de Verb.sig.

BONA materna & materni generis sunt illa, quæ ex matre vel auia debentur filiis familias, vel emancipatis deferuntur, & quandóque pronepotibus, putà, res auiæ ipsorum.

BONA

Bona [vacare,] est ipsa dominum non habere.

Bonorvm [possessor] dicitur ille qui de iure prætorio alteri succedit, quia bonorum possessiones à prætore sunt inuentæ. Et est differentia inter bonorum possessorem & hæredem, quia bonorum possessor de iure prætorio succedit. Inst. de bonorum possessio.§. 1.& ff.eod. titulo. per totum:& est nomen iuris, vt notat Ber. de cau.posses. & proprie. in glos. 41 & ff. de Verborum signif.l.hæreditas. Aliud est possessor bonorum,duæ dictiones, non nomen compositum, significans factum & non ius,sed hæres succedit de iure ciuil.

Bonorvm [possessio] ponitur pro vna dictione secundùm Azonem, & significat ius recipiendi persequendique & retinendi illud quod in bonis illius erat cui succedit de iure prætorio:& differt à petitione hæreditatis, quæ est de iure ciuili:vt Institut.& ff. prealleg. Item est ius quod persequimur, & in hoc differt ab actione hæreditaria vniuersali, s. possessoria hæreditatis petitione. Et quando ponitur pro vna dictione, vt bonorum possessio, significat hoc ius. Si autem dicitur possessio bonorum,tunc significat factum. Diuiditur autem bonorum possessio, quia alia est ordinaria, alia est extraordinaria. Alij diuidunt bonorum possessionem in has duas species, scilicet, bonorum possessionem secundùm tabulas testamenti,& bonorum possessionem contra tabulas testamenri,vt infrà dicetur.

Bonorvm [possessiones] extraordinariæ sunt duæ, ex testamento,scilicet,secundùm tabulas, & contra tabulas. Et quatuor ab intestato, scilicet bonorum possessio vnde liberi : bonorum possessio vnde cognati : & bonorum possessio vnde vir & vxor: quarum descriptiones subiicientur.

Bonorvm [possessio]extraordinaria dicitur duobus modis. Vel quia non est stabilita certa parte edicti,scilicet ex testamento tantùm, vel ab inrestato tantùm, sed vt vaga, quandóque ex testamento, quandóque ab intestato defertur, & competit tantùm his qui vocantur ex nouis legibus, vt ecce, mater,aliis in testamento institutis, posteà in puerperio decessit, & filiũ quem gestabat in vtero prætcriit. Præsumitur enim filius hic institutus, & habet bonorum possessionem secundùm tabulas, & septimam partem extraordinariam. Cuius bonum est exemplum secundùm legem Corneliam, tam ex testamento, quàm ab intestato, quæ fingit eum qui moritur in captiuitate, decessisse ipsa hora captiuitatis.Et ideò quilibet potest ei noua lege Cornelia ex testamento & ab intestato succedere, vt Inst.de bon.poss.§. septima. Dicitur autem extraordinaria possessio, quia ius non tribuit vt Carboniana,& quæ datur ventri, & quæ datur gratia litis agnoscẽdæ, vnde & extraordinaria datur sine causæ cognitione, quæ in ordinariis,quia omne ius tribuit, necessaria est. Item bonorũ possessio aliter diuiditur, quia alia dicitur bonorum possessio edictalis, vt quæ ex edicto prætoris mortui decernitur. Alia verò bonorum possessio decretalis, quæ à viuo prætore decernitur. Vel quia hodie non est necessarium eam decerni vel dari. Dicitur

enim decretalis, siue iudicialis, à iudicis præsentia, quæ in eius agnitione exigitur, secũdum Azonem: posset & illud dici, vnam esse bonorum possessionem edictalem, & eandem edictalem, appellari decretalem vel iudicialem: ex eo quòd accipit efficaciam ex præsentia iudicis. Nec est differentia inter decretum & decretalem, licet quidam dicant contrarium. Repelluntur autem à bonorum possess. qui amiserunt libertatem vel ciuitatem, vt ff. de Bonorum possess. tit. generali, l. edicto. Petitur autem bonorum possessio à liberis intra annum vtilem: ab agnatis autem & cognatis infra centum vtiles dies: & si plures sint in eodem gradu, omnes admittuntur. Si autem repudiauerint, vel tempore sint exclusi, statim possunt admitti sequentes, infra eadem tẽpora, vt Institui. eodem titul. §. liberis itaque.

Adde quòd bonorum possessiones edictales appellantur quas ordinarias vocant quæ quidem ius tribuunt. Decretales verò sunt quæ vulgo dicuntur extraordinariæ: & hæ sunt facti, qualis est Carboniana, & quæ ventris nomine decernitur, & his similes, quæ omnem vim ex decreto Prætoris accipiunt, vt eleganter docet Alciatus in l. delata. de Verb. signif.

Bonorum [possessio] secundùm tabulas, est ordinaria ex testamento. Et dicitur esse ex testamento secundùm Azo. non quia innatur ex voluntate defuncti, sed quia non habet locum, nisi existente testamento, & datur scriptis hæredibus, & eis deficiẽtibus vocantur substituti. Et inde substitutis deficientibus vocantur substituti eis. Petuntur autem ex originalibus tabulis tantùm, nõ exẽplo. Item si fiat quæst. de tabulis, debet probari cuiuscunque intentio per septem testes, & non per duos tantum, secundùm Azon. licet quidam dixerunt contrarium. Si autem testator non facit testamentum in scriptis, sed in verbis, vel nuncupatione rerum vel hominum, datur bonorum possessio secundùm nuncupationem testamenti.

Bonorum [possessio] contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur, secundùm Specul. in tractatu de libel. tit. de testam. §. sequitur videre. vbi dicit: Est & alia bonorum possessio contra tabulas, quæ datur filio vel nepori præterito contra testamentum patris vel aui qui filium vel nepotem in testamento suo vel vita præteriit: & datur etiam in tabulis, si filio vel nepoti legauit, ipse tamen legatum non agnouit, & secundùm Azo. in Sum. eo. tit. defertur liberis naturalib. & legitimis tãtùm, puta adoptiuis. Item natis & nascituris. item emancipatis præcipuè, & his qui erãt in potestate defuncti, & datur illis ex quibus potuit aut hæreditas, aut bonorum possessio peti de iure communi. Datur autem à patre naturali, & in adoptione nõ habet locum hæc bonorum possessio, nisi instituantur ab eo hæredes, & alius eis committat edictum. Item alia est bonorum possessio contra tabulas, secundùm Spec. ibidem, quæ datur patri vel matri, auo vel proauo, si sint præteriti ex testamento filij vel nepotis emancipati gratis & sine pecunia, cum quo non

non est factum pactum ne pater vel auus inquietaret sua iudicia: nec receptum est ab eo, quatum satis est, qui etiam nec miles nec in militia decessit. Itē secundùm eundem ibidem est alia bonorum possessio cōtra tabulas quæ datur patrono præterito contra testamentum liberti, si sit maior centenario ad recipiendum per patronum tertiam partem sibi debitam de iure, & datur patrono si sit præteritus omnino, vel etiam si sit sibi minus tertia parte legatum, & tunc datur pro supplemento vsque ad tertiam partem. Et differt in hoc secundū Azo. à bonorum possessione quæ datur liberis, quia tunc hæc demum datur si hæreditas libelli sit adita, saltem ab vno de hæredibus. Sed illa quæ datur liberis satis est quòd quis potuit esse hæres, licèt non potuit petere secundùm tabulas bonorum possessionem. Itē notādum quòd querela inofficiosi testamenti ferè hoc idem operatur quod bonorum possessio contra tabulas, quia testamentum rescinditur de facto. Sed Spec. dicit, quòd de iure scissum & irritū est. Sed in hoc differunt, quia bonorum possessiones omnes prætoriæ actiones sunt, vel edicta prætoria. Querela autē inofficiosi testamenti ciuilis est. Et præmissæ bonorum possessiones ordinariæ sunt, & competunt ex testamento. Aliæ bonorum possessiones competunt ab intestato.

Bonorum [possessio vnde liberi] secundùm Specul. vbi suprà, §. viso. datur filio emancipato quando pater decedit ab intestato: & est ordinaria, & eam non habent liberi in linea materna. l. quoties. C. de suis & legitim. hæredib.

Bonorum [possessio vnde agnati vel vnde legitimi] ordinaria est, & secundùm Specul. ibidem datur proximis cognatis coniunctis per virilem sexum post liberos ab intestato. Et nota, quod bonorum possessio vnde legitimi, non est caput speciale, sed generale, concurrens cum aliis speciebus bonorum possessionis, scilicet cum vnde liberi, vnde agnati, vnde cognati, vnde ex lege & senatusconsulto.

Bonorum [possessio vnde cognati] similiter ordinaria est, & secundùm Speculatorem datur his ab intestato, qui per fœmineum sexum coniuncti sunt, vt, si neque liberi, neque legitimi éxistant, cognati proximi succedant.

Bonorum [possessio vnde vir & vxor] similiter ordinaria est, & datur viro, muliere ab intestato decedente, agnatis vel cognatis non existentibus, vel è contrà datur mulieri viro ab intestato decedente, agnatis, & cognatis non existentibus. Et hæ omnes ordinariæ quatuor bonorum possessiones competunt ab intestato. Aliæ verò quæ sequuntur, sunt extraordinariæ.

Bonorum [possessio extraordinaria est] quæ nomine caret, secundùm Spec. ibidem, & competit his qui ex lege, senatusconsulto & constitutionibus principū, tā ex testamento quā ab intestato veniunt, scilic. vt cùm aliquis vult succedere patri suo quem ab intestato decessisse inuenit, cum ab hostibus redit, vel cum à captiuitate fuerit emancipatus, & sic iure ciuili cum cognatis in successione iure postliminij petit sibi hanc bonorum possessionem concedi.

Bonorum [possessio ex lege Cornelia]

Cornelia,] eodem modo datur filio emancipato de iure ciuili incognito, cùm vult succedere patri decedenti ab intestato apud hostes in captiuitate.

Bonorvm possessio extraordinaria septima, datur vno modo patrono volenti succedere liberto ab intestato decedenti sine liberis. Alio modo filio volenti succedere in bonis matris, vel è conuerso. Et datur alio modo infanti, vel curatori eius, volenti succedere ex testamento matris, quæ testamentum mutare non potuit, præuenta morte, cùm in puerperio decessit, & alios filios cohæredes instituit. Datur autem hæc bonorum possessio filio adoptiuo, vel arrogato volenti succedere patri adoptiuo vel arrogatori ab intestato decedenti. Omnes autem bonorum possessiones præmissæ ius tribuunt, sed quæ sequuntur ius non tribuunt, licèt facti sint.

Bonorvm possessio Carboniana est illa, per quam filius impubes volens succedere in bonis patris ab intestato, tanquam proximior, vel rumpere testamentum per contra tabulas, vel dicere ipsum nullum ipso iure, cùm fuerit præteritus, cùm obiicitur sibi controuersia bonorum & filiationis, vel mouetur sibi quæstio status, puta quòd sit seruus, petit per Carbonianum possessor institui per controuersiam motam de bonis, & filiationem & quæstionem status, vsque ad tempora pubertatis suæ differri. Et datur solùm cognitione luminaria. Require infrà [Carbonianum.]

Bonorvm possessio nomine ventris, datur mulieri prægnanti in bonis mariti, in quib' secundùm dignitatem suam sibi & familiæ suæ alimenta constituũtur.

Bonorvm [possessio ex edicto diui Adriani tollend.] datur alicui volenti succedere in bonis alicuius ex testamẽto, in quo institutus vel inscriptus est, ex eo, quòd ostendit testamentum non cancellatum, nec abolitum, nèc in aliqua parte sua abrasum, secundùm Albert. Et datur volenti succedere ab intestato, secundum Goffr. quod probat secunda pars rubr. quæ dicit de scripto hærede. Sed ratio Goffr. dicit contrà in Sum. Hoc tamen notandum secundùm Spec. de bon. poss. quòd bonorum possessiones olim fuerunt vtiles, sed hodie sunt inutiles, præterquàm in quinque casibus. Primus, quando viuo testatore posthumus præteritus decessit, quasi videatur testamentum ruptum iuris solennitate, cùm nihilominus hæres scriptus ex isto testamento petit bonorum possessionem, vt in l. posthumus. ff. de Iniust. rup. & irrit. test. Secundus est in l. filius. eod. tit. Tertius, Instit. Quib. mod. testam. infirm. §. 2. Quartus in l. hæres. ff. de Decret. ab ordin. faciend. Quintus, in l. æquissimum. §. 2. eod. tit. & l. filius. C. de inoffic. testament.

Bonorvm [possessio ex testamento militis in militia decedentis,] non datur patri, vel auo, vel proauo, vel contra tabulas, vt C. de Testam. milit. l. ne quidam. & l. milites.

Bonae fidei emptor dicitur, qui ignorauit rem alienam esse, vel putauit venditorem habere ius vendendi, scilicet esse procuratorem vel tutorem. ff. de Verb. signif. l. bonæ fidei.

Bonae fidei possessor est, qui credit se aliquam rem iustè retinere,

nere, sed malæ fidei possessor est, qui iniustè scit se aliquam rem possidere, vt in regul. possessor. de Reg. iur. lib. 6. & Instit. de vsucap. per totum.

BONVM & æquum, teste Budæo, l. 1. ff. de Iust. & iur. absolutam bonitatem, æquitatémque significat, & ceu iuris modullam.

BONVM nomen facere, dicitur creditor, qui debitorem delegatum admittit, existimans soluendo esse. l. inter. §. abesse. ff. Mandati.

BOS cornupeta, est bos qui facilè cornu petit, id est, cornibus pungit.

BOVES non continentur sub appellatione iumentorum, sed pecudum vel armentorum. ff. de Verb. signif. l. boues. vnde si lego armentum, continentur boues. ff. de Legat. 3. l. seruis. §. armento. sed si lego iumenta, non continentur, l. legatis. §. iumentis. eod. tit. & ff. de Æ dil. edict. l. ædiles.

BOVLEVTA, quem Græci βουλευτὴν, l. 53. C. de Episc. & Cler. in princip.

De B ante R.

BRABEVTAE, Latinè designatores appellantur. l. athletas. de iis, qui not. infam. Græcis βραβευταί. Sunt autem qui constituendis pompis præsunt, vnicuique incedendi locum & ordinem præscribentes, non dissimili munere eorum, qui Romæ vocantur magistratus cæremoniarum.

BRACTEARIVS est ille, qui secat aurum in tenuissimas laminas, quæ dicuntur bracteæ, vt apud Virgil. lib. 6. Æneid.

Tenui crepitabat bractea vento.

Inde bractearius dictus. Iulius Firmicus libr. 3. Matheseon, [Venus, inquit, aurifices, inauratores, bractearios, & argentarios facit.] Iustinian. lib. 10. Cod. de Excusat. artif. l. 1. [Artifices, inquit, bractearij.] Accurs. Pentaburgos interpretatur, id est, qui faciunt quædam rotunda & infirma circa caput equi volubilia: sed in qua lingua dicantur huiusmodi artifices pentaburgi, ego fateor me ignorare: quemadmodum possim persanctè iurare, Accursium omnino non intellexisse, quid bractearij nomine significaretur. Ant. Nebris.

BRACTEARII in l. 1. C. de Excus. artifices dicuntur, qui aurum malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductile, rebus inaurandis inducunt. Nam bracteæ sunt auri tenuissimæ laminæ. Bu.

BRAVIVM, victoriæ præmium.

BREPHOTROPHIVM, locus est, vbi infantes expositi publicè aluntur: nam βρέφος interpretatur infans, & τροφὴ alimentum, sic orphanotrophium dicitur, vbi aluntur orphani, & ichthyotrophium vbi pisces, peristorrophiũ vbi columbæ. Iustinianus in C. tit. de sacrosanct. eccl. l. illud. vbi mendosè bephotrophium legitur expuncta secunda litera. Item & iterum l. sancimus. atque iterum l. vt inter. habérque accentum in penultima. Nebr.

BREPHOTROPHVS appellatur gubernator infantium pauperum, & orphanorum, & brephotrophium locus vbi huiusmodi infantes publicè aluntur.

BREVIARIAE rationes, quæ in breue contractæ sunt. Scæuola, l. vlt. ff. de pec. legat. [An peculio prælegato, & centum aurei, & vsuræ eorum debentur, cùm rationibus breuiariis & sortem & vsuras complexus sit.] Vlp. l. 3. §. 6. tit

tit.seq. Legarium opinor hoc appellat Sueton. Calig. [Ordinario cuidam dispensatori breuiarium rationum afferenti, paropsidem leguminis porrexisse.]

Breviter, not. Ioan. Cald. in commento suo super decreta, c. cum dilectus. de caus. poss & propriet. & Ioan. And. de test. c. 1. li. 6.

Brevis, breue, breuiarium, dicuntur epitomæ siue commentarioli rerum summas complectentes, quæ vocant summaria.

Breviatores qui sint, not. in Auth. de Consu. & sunt etiam in curia Romana officiales, qui sic dicuntur, qui scribunt & dictant rescripta curiæ Romanæ.

Breviloqva, hæc dictio significat substitutionem, quæ breuibus verbis continet substitutionem, cumulationem, seu multiplicationem. Etiam breuiloqua est illa substitutio, qua substitutionis vnius personæ ad aliam fit repetitio. Item breuiloqua illas tot & eodem modo significat substitutiones, vt significant eius verba, vel quæuis aliunde sumpta significata. Et dicitur breuiloqua, quia breuibus verbis fit, & breuibus verbis comprehendit plures substitutiones, vt not. Accurs. & Bart. ff. de Vulg. & pupil. subst. De hoc vide infra, [Substitutio breuiloqua.]

Brocardica materia dicitur, quæ est contrariarum opinionum rationibus inuoluta.

Brvtvs dicitur quasi obrutus, quia sensu caret, & est sine ratione & prudentia, secundùm Isido. vnde brutire, id est, infatuare.

De B ante V.

Bvbvlcvs, est custos boum, aut qui bobus vtitur. Ouid. 4. de ponto.

Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.

Cato de re Rustica:

Bubulcum vnum habeat, asinarium vnum.

Paul. de Fund. instr. l. cùm de lanionis. [De bubulco, inquit, siue de eo qui ibi bobus arat.] Inde [bubulonicus, a, um, res ad bubulcum pertinentes.] vt in eod. t. l. sed & stragulas vestes. An. Neb.

Bvbvlcvs dicitur, tam qui bobus arat, quàm qui boues pascit. l. cū de lanionis. de fund. inst.

Bvbalvs, est magnus & syluestris bos, vnde bubalinæ stragulæ ex bubulorum pellibus confectę, sed bubulus est paruus bos.

Bvccellarii, sunt latrones, qui ponunt in ore capriuorum lignum, vt non clament. C. ad l. Iul. de vi. l. vlt. vel melius dicebantur equites cataphracti per orientem, qui suberant magistro militum. auctor Alc. in l. 1. C. de Ero. mil. ann.

Bvccellatvs, vt sentit idē Alcia. in præalle. l. 1. C. de Erog. mil. an. appellatur id genus panis, quem vulgo vocant [bis coctum,] nimirum ad diuturnitatem vsus excoctum.

Bvccinvm, genus conchyliorum est, ex quibus purpureus color fit, nam purpuræ annumerantur murices, buccina, quæ à Græcis dicuntur κήρυκες, & quæ proprio nomine dicuntur purpuræ. Vlp. lib. 32. qui est de Legatis tertius. l. si cui. §. vlt. Purpuræ appellatione omnis generis purpuram contineri puto, sed coccū non continebitur: buccinum autē & ianthinū continetur. Accurs. coloris genus dicit. Ant. Nebr.

Bvccinvm, species purpuræ. l. si cui. §. fin. leg. 3.

Bvcvs

Bvcvs, est garrulus qui cæteros oris loquacitate non sensu superat, secundùm Isidorum.

Bvlla, est sigillum Papæ, vel litera quam dat Papa, vel ornamentum schedulæ.

Bvprestis, vt scribit Plinius, bestiola est rara in Italia, simillima scarabeo longipedi. Idem li. 13. [pollet, inquit, contra cantharides, buprestim, & pityocampas.] Apud Marcellum 48. Dig. l. eiusdem. vbi pro buprestis & pityocampis mendosè legitur bubostris & pituocarpas. Siquidem buprestis dicitus quasi bouis prester. i. serpens, nam subit nares boum, atque ita enecat illos. N.

Bvprestis, animal est valdè noxium, haud absimile scarabeo, de quo mentio fit in l. 3. ad leg. Cornel. de Sicar.

Bvrdo, partus est ex equo & asino: sicut è diuerso mulus ex asino & equa. Hispani burdiegano appellant. In 4. Regum lib. c. 5. Hieronymo interprete: [Obsecro, inquit, concede mihi seruo tuo vt tollam onus duorum burdorum de terra.] hos Græci γίννος vocant, Theodorus Gaza, ex Aristotele, in libro de animalibus, Inos interpretatur. Vlp. li. 32. Dig. qui est de legatis tertius, Litē legato. Vel lectica, vel burdones. Ne.

Bvrdo, partus est ex equo & asina. l. item legato. de Leg. 3.

Bvrgos vocant crebra per limitem habitacula constitura.

Bvttf scyphi genus Græci βύτ-τις vocant. l. 206. ff. de Verbor. signi. C. hinc Burticulæ vertere Glos. dogas explicat quasi δέχαι.

De C litera.

C Litera condemnandi nota erat, quam prætor in publicis iudiciis dare iudicibus solebat in tabella cerata scriptam: vt si reus damnandus videretur, eam in vrnam conicerent. Itaque tristis à Cicerone in oratione pro Milone dicitur.

C, litera, Caius notatur, quæ inuersa Ɔ mulierem declarat, quia tam Caias esse vocitatas, quàm Caios etiam ex nuptialibus sacris apparet. Fabius lib. 1. cap. 7.

De C ante A.

Caballatio, munus alendi equos publicos.

Caballvs ab equo distat, quòd caballus ferè nunquam sine derisione dicitur, atque ideo Satyrici poëtę, qui dum risum excutiant nemini parcunt, caballo potius quàm equo vtuntur. Lucilius apud Nonium Marcellum. [Succussatori retri tardique caballi.] Et Horat.

Satureiano circumuectare caballo.

Equus verò non dicitur nisi de apro, & qualem Virg. Georg. 3. describit dicens,

Cui ardua ceruix,
Argutúmque caput, breuis aluus, obesáque terga,
Luxuriátque toris animosum pectus.

Pomponius libr. 33. tit. de fund. instr. l. si ita. [caballos, inquit, qui in pistrinis essent.] Nam pistrinis non delegantur nisi mali, & de quibus Iuuenalis dixit,

Dominos pretiis mutare iubentur
Exiguis, tritóque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare nepotis.

Hos Hispani [rocinos,] illos caballos] appellant, Anton. Nebr.

Cacabvs, olla grandior est, siue illa sit ex argilla, siue ex stanno, siue ex argento, vel alia quacunque metallica materia. Columella libr. 13. de Re rustica. [In cacabo figlino nouo coquitur vel stanneo musti arbustiui aminei vrna.] Ecclesiast. 13. Quid

com

communicabit cacabus ad ollam? quando enim se colliserint, confringentur. Quasi cacabus sit ex metalli tantum materia & olla ex creata duntaxat figlina. Pomponius libr. 34. tit. de auro & arg. leg. l. & si. §. si cui. [certè, inquit, si cacabos argenteos habebat, vel miliarium argenteum, id est, vas ad coquendum milium.] Nebris.

CACABOS annumerat Paulus in l. cùm de lanionis. ff. de fund. Instr. inter instrumenta fundi. Sunt autem vasa, in quibus coquitur pulmentarium.

CADAT ab omni iure suo. ista verba important per sententiam Fel. in cap. Rodulphus. in 18. vers. [cadit ab omni iure suo] de Rescript.

CADERE caussa pro litem perdere, ab antiquis dicebatur fortassè, quòd vti comœdiæ stare dicebantur, quæ placebant, sic & caussa. Terent. in prolog. Phorm. [Quòd si intelligeret, cùm stetit olim noua, actoris opera magis stetisse, quàm sua.] Vbi Donatus [agi, inquit, dicitur Fabula, cùm recitatur, stare cùm placet.] Sic Cicero in Epistola ad Lentulum, [Cùm in Senatu pulcherrimè staremus, quod iam illam sententiam Bibuli hoc, &c.] Paulus autem lib. 1. Sent. cap. 10. [Causa cadimus, inquit, aut loco, aut summa, aut tempore, aut qualitate.] Iustin. §. 12. de Action. [Si quis agens intentione sua, plus complexus fuerit, quàm ad eum pertineat, caussa cadebat.] Paul. l. 45. §. 5. ff. de iur. fisc. [de quo cauere compellitur, vt si vsus is contra edictum fuerit, causa cadat.] Papinianus l. 71. §. 3. ff. de Cond. & demonstr. Quòd si maritus vitio suo ceciderit, neque soluendo sit, &c. dici etiam pro eodem solebat.

CADERE formula. Fabius lib. 3. [In omnibus ferè caussis, in quibus cecidisse quis formula dicitur, hæ sunt quæstiones, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere. Sueton. in Claud. [Nec semper præscripta legum secutus, duritiam leuitatémque multorum, ex bono & æquo moderatus est. Nam & iis qui apud priuatos iudices formula excidissent, restituit actiones.] Quo ex loco patet, Cadere formula in stricti tantùm iudicij actionibus vsurpari solitum, Caussa verò cadere in omnibus, &

CADERE in commissum, l. fin. ff. de publicanis & vectig. in prin.

CADVCA glans, quæ ex arbore cecidit. l. Sylua. de Verbor. significatione.

CADVCA bona, quæ ad fiscum deferuntur, l. penult. de iis quæ in testam. delen.

CADVCVM, ex lege Papia, legatum erat, relictum sub conditione, qua deficiente, vel viuo, vel mortuo testatore cadebat, & redibat, vel ad testatorem viuum, vel ad substitutum eo mortuo. vnde tit. est in Cod. Iustinianeo, de Tollend. Caduc. Iuuen.

Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.
Commoda præterea iunguntur multa caducis. Neb.

CADVCVM legatum, secundùm Azon. in Sum. de Caduc. tol. est, quod deficit post mortem testatoris quacunque ratione. Et quia quibusdam modis & rationibus iniquis olim legata fiebant, quandóque caduca, ideo lex ponit vnam rub. Cod. de cadu. tol. Et differunt pro non scriptum, quasi cadu

& caducum, & verè caducum. Legatum pro non scriptum, est quando legatur alicui damnato in metallum, vel non existenti in rerum natura, putà non nato. Quasi caducum est, quando non omnino cadit, sed verè caducum est, quando legatarius vixit post mortem testatoris, & superuenit ei conditio propter quam efficitur incapax legati. Sed in alio casu legatur illi qui est in rerum natura, sed moritur ante mortem testatoris. Primum accrescit sine onere, secundum verò cum onere.

CADVS, vas erat vinarium, in quo vinum diffusum seruabatur, l. pen. de Vin. trit. & oleo leg.

CAECITAS, morbus est, vt ff. de Ædilit. l. 1. §. Sciendum.

CAECVS & de naturali, & de eo qui est à casu vtroque lumine orbatus, & is non potest facere testamentum. Inst. de Exhæredat. libero. §. cæcus autem.

CAECVS dicitur, qui supernæ contemplationis lucem ignorat. 49. distincti. hinc quandoque exponitur cæcus, id est, indoctus: & talis non est ordinandus, 49. dist. cap. fin.

CAEDES, graue crimen, l. 1. de His qui accus. poss. C. Cædis auctores. l. Si ideo. de his quibus vt indig. hæred. C. Cædem mandare. l. minorib. eod. titul.

CAEDERE cum diphthongo est, non solum succidere, sed etiam ferire cædendi caussa. l. 5. Arbor. furtim cæs.

CAEDERE pignora, pro vendere & auctione distrahere, Cicero in proœmio lib. 3. de Oratore, [An tu cùm omnem auctoritatē vniuersi ordinis pro pignore putaris, eamque in conspectu populi Romani conciderìs, me his pignoribus existimas posse teneri, non tibi illa sunt cędenda: si Crassum vis coercere, hæc tibi est excidēda lingua, qua vel euulsa, spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit.]

CAELARE, est insculpere. vnde Cælatura, quæ propriè fit in metallis sculptura, etiam in marmore, ebore, ligno, gemmis & vitro. l. Etsi. §. quid ergo. de Aur. & arg. leg. & l. Ex argento. de Cond. furt. at Cærites tabulæ quæ dicantur Gell. lib. 16. cap. 13. his docet verbis: [primos municipes sine suffragij iure cærites esse factos accepimus: concessumque illis, vt ciuitatis Romanæ honorem quidem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent: pro sacris bello Gallico receptis, custoditisque.] Hinc tabulæ cærites appellatæ versa vice, in quas referre iubebant, quos notæ caussa suffragiis priuabant, Pedianus in Diuinat. Qui plebeius erat, in Cæritum tabulas referebatur, & ærarius fiebat: ac per hoc non erat in albo centuriæ suæ: scilicet ad hoc vt ciuis esset, sed tantummodo, vt pro capite suo tributi nomine æra pēderet.

CAESAR, fuit primò nomen proprium Iulij Imperatoris, à quo ad omnes Imperatores manauit.

CAESARIENSES & Cæsariani passim lib. Cod. pro ministris siue officialibus, aut apparitoribus procuratoris Cæsaris. Appellantur & Catholiciani ex leg. pen. §. vltim. Codice de Bon. præscript. Hinc Cæsariensis aduocatio libro 2. titul. 3. lib. 30. Cæsariensis Colonia libro 50. Pandect. titu. 15. lib. 8. §. 7. & lege 1. §. 6. eodem Cæsarienses aduocari

Vocab. iur. 1

uocati.§.11.de Inutil.stipul.

CAESIDIA Longina, lege diui fratres.ff.de Iure patronat.

CAESO, onis est puer scissus ab vtero matris, inde Cæsar, quia cæsus ex ventre matris, vt per Gloss. in Rubric. Instit.in verbo Cæsar.

CAESA quæ dicantur enarrat Iurisconsultus in l. fundi.& l.seq. de act.empt. & in l.tut. de Verb. signifi.

CAETERA, hæc dictio, habet importare in contractu, ea quæ veniunt, quæ sunt de natura ipsius contractus, hoc est,de consuetudine. vt not.in l. Si duo patroni.§.si quis iurauerit. ff.de Iureiur. & per hoc inferunt Doctor.quòd si in protocollis alicuius notarij inueniantur hæc verba, & cætera, quòd intelligatur ea venisse in contractu, quæ de natura vel de consuetudine eius sunt. Et dicit Bald. quòd per Verbum cætera, nunquam intelligitur vt veniat promissio cum pœna: Ratio,quia pœna dicitur esse quid extrinsecum ab ipso contractu: ideo non intelligitur venire nisi expressè appareat. arg. ex his quæ not. in lege sciendum. ff. de Verb. oblig. & lege 2. Cod. de fals. Si tamen secundum Bald. contractus esset conceptus ad consilium sapientis, & in ipso verbum [& cætera] reperiretur, tunc bene posset apponi pœna in hoc contractu: & hoc operatur appositio illa, vt consilium sapientis dicat istum contractum, iuxta not. in lege ex ea parte. ff. de Verbor. oblig.& nota quòd dictio[& cætera]duplici modo scripta reperitur, & secundum hoc dupliciter profertur. Vno modo ponitur indeterminatè in fine orationis, sic quòd non regitur ab aliquo verbo, & tunc debet scribi breuiter,vt sic,[&c.] Secundo ponitur determinatè sic, quòd refertur ad verbum in oratione positum,à quo regitur, & debet scribi longè pro duabus dictionibus,vt sic, [& cætera.]Sic etiã profertur breuiter & longiùs, & vtroque modo significat prout verba præcedentia, vel aliud medium significare declarat. Nam breuitur, [&c.] significat illud quod deficit,& supplet verba deficientia, vt in l. Gallus.vers.credendum. ff. de liber.& posth.vbi testator dicit, [Si me viuo nepos decedat,tunc qui pronepos,&c.] credendum est Gallum denotasse idem de pronepote, & sic dictio, &c. supplet ibi verba secundum quæ pronepos potest substitui, quæ sunt in principio illius l. vt Gallus introduxit. Item si præcedit instrumentum extensum locationis vnius domus factæ vni, & sequitur instrumentum abbreuiatum emptionis alterius domus factæ eidem,dictio,[&c.] significat clausulas in præcedenti positas, quæ huic locationi sunt applicabiles,quia præcedentia declarant sequentia. l. seruus plurium ff.de Legat.1. Item quia in habentibus Symbolum facilior est transitus,l.in rem.§.item quæcunque. ff. de Rei vend.contractus autem emptionis & locationis sunt similes, lege 1. ff. Loca. Et est sciendum quòd Notarius, quando notam positam breuiter in protocollo redigere vult ad instrumentum publicum, tunc significata per dictionem, [&c.] debet extensè scribere, quia scit quod actum est,& quod per hanc dictionem intellexit, tanquã testis ibi contentorum, quia

quia dispositionem contrahentium recipit: ergo mortuo primo Notario post protocollum, antequam redigeret illud in publicum instrumentum, secundus Notarius non debet significata per dictionem, &c. in protocollo positam, extendere, nisi quantum ibi sunt extensa, l. contractus. de fide Instr. Sed talis nota protocolli legenda est partibus, coram testibus, & illos exponentibus verbum, [&c.] debet Notarius secundus super hoc requisitus expositionem illorum redigere in publicum instrumentum extensum: aliàs iudex debet arbitrari ex præcedentibus & sequentibus, & coniecturare quid per verbum, [&c.] significetur. l. seruus plurium. §. 1. de leg. 1. & l. voluntas. C. de fideicommiss. Secundò sumitur [&c.] prout longè ponitur, & significat alia prætera quæ enumerata sunt in l. itē quæritur. §. exercitum. ff. Loca.

CÆTERVM, not. Io. Cald. in commento decret. vestra. de Cohabit. clerico. & mulier. & Pau. in comment. decret. nobis. de Iure patron.

CÆTVS, vide ff. ad leg. Iul. de vi. l. qui cætu. & in Clement. de Elect. cap. hi, qui. Et quid cætus, & vnde dicatur, vide 15. distinc. Canones. in fin. Item quot homines faciant cætum. Vide Bart. in l. prætor. ff. Vi bon. rap.

CÆDVVS, a, um, à cędendo, id est, scindendo dicitur: vnde sylua cædua dicta, quod illius arbores licitum est scindere: siue lignorum, siue materiæ causa. Nam sylua nunquam dicitur nisi de arboribus. Plin. Cæcilius in Epistolis: [cæduæ, inquit, syluæ, cum monte ipso descēdunt.] Cato de re Rustic. [Sylua, inquit, cædua,] &c. Papinianus 24 Dig. titu. Solut. matrimon. leg. diuortio [Si arbores, inquit, cæduæ fuerunt, vel germinales:] Item de Verb. signific. lege sylua cædua.

CÆMENTVM dicitur à cædendo, nec est quod vulgus putat, ædificij fundamentum, sed sunt lapides, vt ait Nonius, quibus ædificia consurgunt, citátque Sisennam in quarto Historiarum: [Formidine, inquit, oppressis, quod humilem cæmentis instructum oppidi murum sciebat.] Vitruu. lib. 1. [Saxa quadrata, siue silex, siue cæmentum, siue coctus later.] Vlpian. libro 43. tit. de riuis. 21. l. Seruius. [Si riuum cænientitium velit facere, audiendum esse] hic pro lapidibus quadratis posuit. Anto. Nebriss.

CAIVS Iurisconsul. fuit (pace aliorum dixerim) peritissimus omnium. Eius consulta consultissima citantur quàm sæpissimè in libris Pandectarum, sed in illis Florentinis semper per C, Caius: in recentioribus verò G, Gaius. causa verò erroris ab eo est orta, quòd Seruius Grammaticus scribit in 1. Georg. Virgil. libro, tria esse nomina quæ scribuntur per C, proferri debent per G. Cneus, Caius, Amurca: de Amurca superiùs dictum est in suo loco, de Caio per C, debere scribi Quintil. est auctor libro 1. Orator. Instit. Anto. Nebriss.

CALAMITAS, est infœlicitas vel miseria quæ euacuatur omni bono, vel est pœna vel labor immensus.

CALANTICA, tegmen muliebre quod capiti innectitur. M. T. Cicero in Clodium: [Tunc cum vin-

cirentur pedes fasciis, cùm calaticum capiti accommodares.] Ex Nonio. Vlpian. in l. 25. §. 4. ff. de Aur. & arg. [Ornamentorū hæc, vittæ, mitræ, semimitræ, calantica] Florentini tamen CALVTICA.

CALATA comitia dicebantur, auctore Gellio, quæ pro collegio Pontificum haberi solebant, aut regis, aut flaminum inaugurandorum causa. Ea autem in duo genera diuidebantur, curiata videlicet, & centuriata, de quibus Dionysius Halicarnasseus, & Liuius in 1. ab vrb. cond. scripserūt. Comitia verò calata dicebantur ex eo, quòd populus vocatus in vnum locum ad ferenda suffragia cōueniebat. καλῶ enim est voco. Comitia præterea à coeundo, hoc est, conueniendo, dicta sunt. Iustinianus lib. 2. Instit. tit. de testament. ordinandis: [Testamentorum, inquit, duo genera in vsu fuerunt, quorum altero in pace & otio vtebantur, quod calatis comitiis appellabant, i. ad cuius solennitatem requirebatur populi vocati consensus. Reliqua lege ibi. Neb.

CALATA comitia, de quibus fit mentio Instit. de Test. ord. quæ olim essent, enatrat eleganter Aul. Gel. lib. 15. c. 27.

CALCARIA est fornax, vbi calx ex coctis lapidibus conficitur. Vnde Plin. in Hist. nat. scribit, oliuas cinere ex calcariis lætari. Imperator in tit. de Pœn. l. aut damnum. pro fodina posuit lapidum, ex quibus igni resolutis calx ipsa conficitur: nam de damnatis ad metallum loquitur; sunt autem lapides in genere metalli. Nam quod Accur. dicit calcariam esse opus calcandi terram, etiam pueri qui nondum ætate leuantur, intelligunt esse perinane. Nebr.

CALCARIA, locus vbi calx conficitur, l. Aut damnum. de Pœn.

CALCIARIVM, quantum satis est calceorum, pro personæ qua de agitur conditione. Vlp. l. 8. §. 7. ff. de Transact. [de Calciario quoq; arbitrio prætoris transigendum est.] Idem l. 21. ff. de Alim. & cib. Tranquil. in Vespasian. [Classiarios, inquit, qui ab Ostia & Puteolis Romam pedibus cōmeant, petentes constitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussit posthac excalceates curfitare.]

CALCIATVM, apud Paulum, l. 3. §. 3. de Offic. præf. vig. legi arbitratur Hotoman. pro FALCIATVM, i. falcibus muralibus, (de quibus Cæsar & alij meminêre) quæ diruendis ædibus inflammatis parantur, instructum.

CALCITROSVS equus est, qui solet calce ferire, i. pedibus retrò se percutere.

CALCVLATOR propriè dicitur, qui per lapillos rusticorum more computat: nam calculus est lapillus: vnde calculare, per lapillorum signa computare. Martia. [Nec calculator, inquit, aut notarius velox.] eosdem appellamus & Calcularios. Modestin. libro 37. Dig. tit. de excus. tutor. l. spadonem. [Neque calculatores, inquit, quos vulgò ratiocinarios dicimus.] Nebr.

CALCVLATOR, secundùm Isid. dicitur à calculis, id est, lapillis minutis, quos antiqui in manib. habuerunt, componendo numeros.

CALCVLVS, id est, computus. C. de Erro. calcu. l. vnic. Item est causæ cognitio & enumeratio, C. de indic. l. rem non nouam. Item prima sententia definitiua. C. de

C. de Appel. si actor. Vide aliquid de calculo, de fide instrum. cum dilectus.

CALENDAE & calendarium, vide in littera k.

CALENDARIVM, liber erat rationum, non quaruncunque, sed earum tantum, quæ ad fœnus pertinebant, & in quo debitorum nomina scribebantur: dictum, calendarium, quia primo cuiusque mensis die, hoc est, Calendis, pecuniæ dabantur fœnori, & exigebantur cum Vsura: Ouid.

Si puteal Ianúmque times celerésque calendas.

Celeres dixit, quia debitoribus citò redire videtur terminus debiti soluendi. Horat.

Qui nisi cum misero tristes venêre Calendæ.

Tristes autem ab effectu vocauit, quæ debitorem faciunt tristem. Idem quoque in epodo de Alphio fœneratore.

Omnem redegit Idibus pecuniam, quærit Calendis ponere.

Scilicet ad vsuram. Seneca libro 1. de beneficiis: [Nemo beneficia in Calendario scribit, id est, in libro fœneratitiarum rationum, vt inde sortem cum vsura recipiat.] Idem in 5. eiusdem: [Quid fœnus & calendarium & vsura nisi humanæ cupiditatis extra naturam quæsita nomina?] Atque adhuc in epistolis: [Forum conterit, calendarium versat, fit ex domino procurator.] Scæuola lib. 33. Dig. tit. de Fundo inst. l. nepoti, 6. [Legauerat, inquit, nepoti prædia, vt instructa sunt cum vino, grano, calẽdario.] Item Aphricanus de legatis tertio, l. qui filium. 64. [Certa prædia nepoti per fideicommissum dederat, excepto calendario.] Atque ibidem, l. nomen. 34. [Nomina, inquit, ex Calendario quæ elegerit.] Accurs. nomina debitorum calendarium interpretatur, verè quidem, non sufficienter: neque enim quodcunque debitum venit appellatione Calendarij, sed tantum quod ex fœneratione conflatur. Nebris.

CALIGATVS miles dicebatur, qui erat manipularis. Manipulos autem exercitus, Varro de lingua Latina, appellat minimas manus, quæ vnum sequuntur signum: ex manipulis autem cohors componitur. Caligatus autem dicitur à caliga, hoc est, tibiali siue ocrea, quod erat crurum armatura, de qua Tranq. in vita Caij Cæsaris: [Caligula, inquit, cognominatus est, quia manipulari habitu est inter milites educatus.] De milite igitur caligato, hoc est, manipulari, siue infimæ conditionis, dixit Iuuenalis:

Cùm duo crura habeas offendere tot caligatos.

Quintilianus in declamationib. [Parere caligatum tribuno lex iubet.] & paulò post: [Commendem tibi ordinem caligati militis.] Vlpian. in tit. de iis qui notãtur infamia. [Ait, inquit, prætor, qui ab exercitu dimissus erit, dimissum accipere debemus militem caligatum, vel si quis alius vsque ad centurionem vel præfectum cohortis vel alæ, siue legionis.] Item de custod. & exhib. reorum. l. de militibus. & de

re militari.l.omne delictum. Ant. Nebris.

Caligatvs, id est, miserrimus. Inde caligatus miles dicitur qui habet ferreas ocreas, vel caligas de corio. Etiam idem est, quod infirmus vel obscurus, has expositiones facit glo. in l. à caligaro. C. de nup.

Calliditas, require infrà [dolus malus.] est enim calliditas dolus adhibitus racendo, vt notat. ff. de Do. matr. l. 1. In gloss. Inde calidus, id est, fallax vel astutus.

Calvitvr, inquit Marcellus, est frustratur, tractum à caluis inimicis quæ sint omnibus frustratui. Plautus in Casina, Nam vbi domi sola sum, sopor manus caluitur. Complura Nonius exempla protulit, ex quibus Caij responsum facilè intelligatur, in l. 233. ff. de Verb. sig. Si caluitur & moretur & frustretur, vt **Si calvitvr**, verba sunt legis duodecim tab. quam interpretatur cætera sua, id est, glossæ & interpretationis. Erat autem in lege, **Si calvitvr pedemve stravit, manvm endo iacito**. Hotom.

Calvmnia, secundùm Host. in Summ. est cùm quis ex certa scientia iniustè agit vel resistit. ff. ad Turpil. l. 1. §. calumniari. Vel est petitio iniusta ex certa scientia in iudicio facta: & iustæ petitioni iniusta responsio: vel est falsi criminis impositio. ff. de Verborum significat. l. si calumnietur.

Calvmniari, secundùm Azon. in Sum. Cod. de calum. est falsa crimina scienter intendere & alicui opponere, vel imponere. Et ex eo quòd quis non probauit crimen, calumniari videtur, licet textus videatur sonare in contrarium, quod talis non sit calumniatus, 2. quæstion. 3. cap. si quem. §. notandum. vbi dicitur: [calumniari, est falsa crimina scienter intendere: præuaricari, crimina vera abscondere: tergiuersari, in vniuersum ab accusatione desistere.] Sed non vtique qui non probat quòd intendit calumniari protinus videtur, similis textus in l. prima, ff. ad Senatusconsultum Turpilianum.

Calvmniator, est qui scienter alicui falsa crimina imponit vexandi occasione, vt ff. ad Turp. l. 1. in princip. vnde secundùm Isidor. calumniator à calumniando, id est, frustrando vel decipiendo dictus est. Et inde dicitur iuramentum calumnię scilicet, vitandę. Et est assertio veræ petitionis vel repulsionis, secundùm Goffred. cùm quis iurat se bona fide & non calumniandi animo causam mouisse, vel quòd venerit ad reluctandum, putans se bona iustitia vti. Cod. de Iura. calum. l. 2. §. 1. & habet quinque capitula, vt cap. 1. de Iura. calum. vbi gloss.

Camelasia, siue [camelaria] est curatio camelorum, qui publicè, & ad vsus publicos alebantur: & camelarij, ipsorum camelorum curatores, quorum duo sunt genera, alterum bactrianum quòd vnum tantùm habet tuber, alterum Arabicum, quod duo tubera in dorso habet: eosdem & dromedarios ob velocitatem cursus vocant. Arcadius libro 50. tit. de muneribus. l. munerum. [camelasia, inquit, personale munus est.] Et ibidem de camelario. Nebr.

Camelarii sunt ductores curatorésque

torésque camelorum, & camelasia munus agendi ac curandi camelos, nam cameli iumentorum operam præstabant impedimentis exercitus comportandis.

Camerata arca, vehiculum contectum, quo matronæ & valetudinarij gestantur. leg. sed addes. ff. loca.

Camum, potionis genus, apud Vlp. in l. 9. ff. de Tritic. vin. quod sibi ignotum esse fatetur Hotoman. Hieronym. Mercurialis. 5. Variar. 1. putat esse potionis genus, ex variis rebus commixtæ, perinde ac ceruisiæ, non absimilis Sabaiæ potioni, quæ in Illyrico ex hordeo & frumento fiebat. Annianus 26. Cuia. 24. obser. 39. His adde Alciatum lib. 1. prætermissorum.

Cannabis herba est, & materia netilis, ex qua non modò texta fiunt, sed etiam funes torquentur. Vnde Persius:

Tibi torto cannabe fulto,
Cœna sit in transtro.

Vlpian. libro 14. de exercitoria actione, l. 1. [Præpositus, inquit, est legumini & cannabi.] Anton. Nebris.

Cannabis, herba notissima, ex cuius cortice funes fiunt, l. 1. de Exercit. actio.

Cancelli, sunt ligna inter se modicis interuallis in transuersum connexa, quibus tribunalia, scenæ, & fenestræ muniri consueuerunt: Cicero in Verrem. [Circundati cancellis videntur in sua prouincia.] Idem 1. de Oratore: [Forensibus cancellis circunscriptã sententiam.] Vtrumque per translationem. Sed propriè Sidonius libro 1. de turba satellitum Theodorici regis: [Exclusa, inquit, velis, inclusa cancellis.] Canticorum cap. 2. Hieronymo interprete: Respiciens, inquit, per fenestras, prospiciens per cancellos, id est, per foramina cancellorum. Huiusmodi quoque fenestræ Clatratæ dicuntur. Aphricanus lib. 30. qui est de legatis primus, leg. cætera. [Si cancelli, inquit, sunt, vel vela.] Item titulo de fundo instructo. l. quæsitum. [Cancellos quoque instrumento contineri puto.] & aliis in locis. Nebr.

Cancelli dicuntur ligna inter se modicis interuallis in transuersum connexa, leg. quæsitum. de fund. instruct.

Cancello, cellas, verbum videtur esse ductum à cancellis in quibus vt transuersa nectuntur ligna, ita cùm scripta expungenda sunt, transuerso calamo lineæ inducuntur: quod propriè illinire, siue allinire est, vnde litura. Horatius in arte poëtica:

Incomptis allinet atrum
Transuerso calamo signum.

Ac si dicat, cancellabit. Vlpian lib. 28. tit. de iis quæ in testamento delentur. l. cancellauerat quis testamentum vel induxerat. & ibidem l. proximè. [Si omnem scripturam cancellasset.] Item lib. 22. titulo de probation. l. si chirographum cancellatum fuerit. Ant. Nebr.

Cancellare, est scripta transductis lineis, instar cancellorum, delere. glossa in lege si quis libertatem. de petition. hæredit.

Cancellarius nomen accepit à cancellando: cuius officium

 est

est rescripta vel responsa imperatoris, & mandata inspicere, & mala scripta cancellare, & bene scripta cum signaculo suo signare, & sigillum eis imprimere. Inde etiam venit archicancellarius, quasi princeps cancellariæ, secundùm Azo. in Summa.

CANCELLARIVS, idem opinor, qui actuarius, inde ducto nomine, quòd eius officium, id est, cellula in qua scribere consueuit, cancellis munita sit. Vnde tit. lib. 1. C. de Assessoribus, & Domesticis, & Cancellariis iudicum. Nam cùm actuarij officium libellis siue chartulis sit refertum, & frequenter habeat interuentores, neque ab illorum colloquio prohibetur, & ab amittendarum chartarum periculo abest. Cùm primus omnium hanc istius vocabuli notationem exposuissem, & ab inueterata opinione cancellandorum, siue delēdorum actorū recessissem: postea sententiam hanc meam quam plurimis placuisse animaduerti. Vidi etiam præclara Veterum testimonia à nonnullis probata, quibus mea coniectura confirmatur. In his autem illud insigne est ex Cassiodori lib. 9. Variarum, [Hoc igitur laudabile præiudicium, sententiam gratiosam, militiam domesticam à 12. Indictione Cancellorum tibi decus attribuit: vt consistorij nostri secreta fideli integritate custodias, per te præsentandus accedat: per te nostris auribus desiderium suppliciis molestat, iussa nostra sine studio venalitatis expedias.] Et paulò post: [Respice quo nomine nuncuperis: latere non potest, quod inter cancellos egeris. Tenes quippe lucidas fores, claustra patentia, fenestratas ianuas. Et quamuis studiosè claudas, necesse est vt te cunctis aperias. Nam si foris steteris, meis emendaris obtutibus. Si intus ingrediaris, obseruantiam non potes declinare conspectus.] Cancellarij etiam mentionem obseruari in descriptione antiqui marmoris, quod Romæ esse aiunt, his verbis: [Ex auctoritate Tucci Aproniani V. C. vrbis. Ratio docuit vtilitate suadente, consuetudine micandi summota sub hexagio potiùs pecora vendere, quàm digitis concludentibus tradere, vt appenso pecore capite, pedibus, & seruo lactante, vt subgulari lanio cedentibus, reliqua caro cum pelle & interaneis proficiat venditori sub conspectu publicè fide ponderis comprobata, vt quantum caro occisi pecoris appendat, & emptor norit & venditor: commodis omnibus, & præda damnata, quam tribunus, officium, Cancellarius, & scriba de pecuariis capere consueuerant, quæ forma interdicti & dispositionis, sub gladij periculo perpetuò custodienda mandatur. [Extat & apud Flor. Vopiscum in Carini vita mentio de Cancellario, quam subscribam, [Amicos optimos quosque relegauit: pessimum quemque elegit, aut tenuit. Præfectum vrbi vnum ex Cancellariis suis fecit: quo fœdius, nec cogitari potuit aliquando, nec dici.] Quam tamē lectionem, vt liberè quod sentio exponam, concoquere non possum: vereórq; nec ANGILLARIIS potiùs, sit legendum, quo nomine ipse idem vtitur, lenocinij ac libidinis ministros significans. Hactenus Hotoman.

CANDIDATI principis erant

ex

ex Quæstoribus, qui orationes epistolásque principis in Senatu recitabant, l. 1. de Offic. Quæsto.

Cannivm, potio est quæ fit ex hordeo & aliis frugibus, & est species ceruisiæ, vt meminit Vlp. in l. si quis vinum ff. de vino, tritico & oleo lega.

Canon Græce, est regula Latinè. 3. dist. can. Et in vna significatione est id quod in consilio generali vel prouinciali statuitur: & sic capitur de Constit. cap. canonum statuta. In alia significatione videtur esse id quod ab emphyteuta de re emphyteutica soluitur, & sic videtur sumi ab Azon. in Sum. Cod. de iur. emphy. ver. [ex hoc autem contractu.] Etiam dicitur illud quod sumitur pro pedagogio vel vectigali, vt in ru. ff. de Pub. & Vectig. Vnde & canonica illatio in l. placet. C. de sacros. eccles. pro ordinaria tributi præstatione.

Canonvm quidam est latæ sententiæ, quidam ferendæ. Et primus exprimitur per verbum [innodatus] vel [eo ipso.] Secundus per verbum [innodetur,] vt est gl. in c. quicunque. de hæret. lib. 10. Item canon habet sub se quatuor species 25. q. 3. si quis dogmata.

Canon [frumentarius] vrbis Romanæ, est certus numerus mensurarum frumenti, quæ singulis annis mittebantur Romam, l. 1. & 2. eod. tit. lib. 11. quod erat etiam de oleo.

Canon [largitionalium titulorum,] est summa tributi, & præstatur de regulari præstatione à prouincialibus fisco. Et dicuntur tituli, qui ex specialibus titulis, id est, literis, breuibúsque chartis leguntur, C. de anno. & tribu. l. 3. & l. 1. de canone largi. titul. lib. 10. secundum Accurs.

Canonia est ius quod prouenit electione & receptione in fratrem, vel est ius percipiendi fructum præbendæ, siue reditus. cap. relatum. de Præben.

Canonia est nomē tituli & iuris, præbenda verò nomen facti, & cadit in extraneum, vt not. Inn. in c. cùm M. de constit. quære infrà [Præbenda.]

Canonica [monitio] est quando interuenit citatio cum tribus monitionibus, vel vna peremptoria tres continens: de qua in cap. constitutionem. de Sen. exc. lib. 6.

Canonica [portio] est, à canone deputata ecclesiæ parochiali de relictis à parochiano defuncto illi ecclesiæ, vbi elegit sepulturam, cùm alibi quàm in parochiali elegerit eam, & secundùm varias consuetudines alia & alia. Nā alicui medietas, alicui tertia, aliqui quarta datur. de Sepul. cap. certificari.

Cantare & legere differunt quod not. pro statutis, quia qui tenetur cantare officium, non satisfacit dispositioni legendo, sed cui permittitur legere, permittitur cantare. Abb. in cap. quod in te. de pœniten. & remiss. & in cap. vt quisque. in 2. not. de vita & honest. cleric.

Cantharis, cantharidis, scarabei quædam species oblongioris est, maculas rubras transuersarias habens. Hispanè in Bætica mea [cubiculas] vocant, aliis in locis [Abadeios:] in quo falluntur tempestatis nostræ medici, pro cantharidibus vtentes quibusdam vermiculis ad muscarum similitudinem. Plinius lib. 18. [Est, inquit, cantharis dictus scarabeus paruus.] Gale-

nus prætereà de medicina simplici,[cantharidum, inquit, siue scarabæorum.] Nam cantharus est scarabeus, cantharis verò scarabei habens effigiem. Marcellus lib. 48. titul. ad legem Corneliam, de sicatiis & veneficis. lege eiusdem §. alio. [Et quod quis, inquit, lustramenti causa dederit cantharidas.] Anton. Nebris.

CANTHARVS vas erat, quo vtebantur in sacris Liberi patris, habens ansas, atque (vt ait Acron) patulum erat. Virgil. in Bucoli.

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Plin. lib. 33. [Cantharis potasse exemplo Liberi patris traditur.] Est prætereà cantharus, illud aquæ conceptaculum, vnde salientes erumpunt, quemadmodum apud Aphricanum lib. 30. Dig. tit. de Legatis primo, lege cætera. §. hoc senatusc. [canthari, inquit, per quos aquæ saliunt.] Anton. Nebris.

CANTHARIS, animal est venenatum. l. 3. ff. ad leg. Cornel. de sicar.

CAPERE, inquit Vlpianus, aliud est quàm accipere. [Capere cum effectu accipitur: accipere, etsi quis non accepit vt habeat: ideóque non videtur quis accipere, quod erat restiturutus: sicut peruenisse propriè illud dicitur, quod est remansurum,] l. 71. ff. de Verb. signific. Quibus ex verbis apparet, Capere esse iuris, recipere verò facti, cùm dicimus capere ex testamento, Capere hæreditatem, legatum, fideicommissum: idem enim valet, quod iure sibi acquirere, vt cùm ita scribitur, [LVCIVS Titius cùm capere potuerit, hæres esto.] l. in tempus. 62. ff. de Hæred. instit. lege si is qui. 11. ff. de Vulg. & pupill. l. cùm autem. in fin. ff. de Ædil. edict. Vnde solidum non posse capere dicuntur, quibus id acquirendi ius non est, l. si quis. 72. lege qui non militabat. 78. in fin. ff. de Hæred. instit. l. si is qui. ff. de Vulg. & Pupil. l. 3. ff. de iuri. fisc. Vsque adeo autem verbum capere iuris est, vt etiam pecuniā cepisse dicatur, qui ab obligatione liberatus est, ff. de Calumniat. l. si quis 115. ff. de Reg. iur. l. Nescennius, 22. in fin. ff. ad legem Falcid. Hinc

CAPERE vsu, & [capere possessione,] & præcise [capere] sine vlla adiunctione, pro acquirere, l. ei à quo. 21. & l. eum qui, 21. ff. de Vsurpat. l. bonæ fidei. 48. §. fin. de Acquir. rer. dom. Hinc,

CAPIO vsu, & [vsucapio] & præcise ac simpliciter [Capio] in dict. l. bonæ fidei, & alibi passim sub tit. de Vsurpat.

CAPI dicuntur virgines Vestales, Flamines, Diales, Pontifices, Augures, cùm sacerdotes creantur. Capi autem virgo proptereà dici videtur, quia Pontificis Max. manu prehensa, ab eo parente in cuius potestate est, veluti bello capta abducitur. Gell. lib. 1. c. 12. Sic Vlp. Instit. cap. 10. [In potestate parentum esse desinunt, quæ Virgines Vestæ capiuntur.] Fortunat. Rhero. li. 3. [In elocutione proprietas verborum captanda est, vt si Dictatorem dictum dicas; Flaminem proditum: Vestæ virginem captam.

CAPERE extero iure, lib. C. 6. tit. 20. l. 10. fructus li. 7. C. tit. 65. le. 5. Mortis causa, ff. li. 39. tit. 6. l. 8. In prin.

princip.l.12.21.31.§.2.Pignota,lib. 7.C.tit.53.l.1.2.Pignoti, 8.C.titul. 14.l.11.Testimonia,4.Cod.tit.20. l.19.

CAPERLATHA possessio quid, l. Antelio. 26. ff. de Liberati. leg..

CAPESSENDI conditio. C.de Infirmand. pœn.cœl.l.1.

CAPILLI Iudici qui, vide l. interdum.§.7. ff. de publica. Capillos demere solebant serui libertate donati, & caluo capiti pileum imponere,de Latina libert. l.1.§.5.A.

CAPITALE crimen quid est, vide ff. de Pœnis, l. rei capitalis. de Bon.poss. l. edicto.§. rei capitalis.

CAPITALEM fraudem admittere, est tale quid delinquere, propter quod delinquens capite puniendus sit. l.cùm autem.§.excipitur.de Ædil.edict.

CAPITALES inimicitiæ sunt, cùm quis alicui minatur mortem, cum odit, vel eius mortem desiderat, vel qui eum accusauit criminaliter. Idem dic quando est quæstio de omnibus bonis vel maiori parte,arg.in cap.frequens. de Restitut.spol.libr.6. nam bona temporalia sunt vita hominum. l.aduocati.Cod.de Aduoc. diuers. iud.vbi est gl.in verb.vitam facit. text.in l. 2.Cod. de constit. pec. quem text. Bald. alleg. in capit. cum causa. de Re iudic. ad hoc quòd pecunia deseruit necessitati humanæ. de hoc vide Panormit. in cap.cùm oporteat, num. 2. de accusat.

CAPITALES pœnæ tres sunt: prima est mors corporalis. l. capitalium.ff.de Pœn. secunda est damnatio in metallum.l.quidam. ff.de Pœn. tertia est deportatio, & tali non perditur libertas, sed ciuitas, de hac materia vide Fel. in cap. qualiter & quando. 2. de Accus.

CAPITALES triumuiri carceris custodiam habebant, vt cùm animaduerti in aliquem opus esset, eorum fieret interuentu, lege 2. §.constituti. de Origine iuris.

CAPITALIA iudicia dicimus, quæ vltimo supplicio afficiunt, vel libertatem aut ciuitatem adimunt,l.2.de Pub.iud.l.1.& Instit. de pub.iud.in princ.

CAPITALIS causa intelligitur etiam vbi tractatur de existimatione, l.licèt capitalis.de Verbor.signific.

CAPITALIS inimicus quis dicatur,vide Accurs.ff.de arb.l.licet autem. in gloss. 3. & Barto. ff.de Quæstion. lege 1. §. si quis dicatur.

CAPITATIO est genus tributi; quod pro cuiusque capite infertur, nulla habita ratione facultatum.

CAPITATIO ciuium, censibus eximenda capitatio, id est, census capitis. Vnde dicebantur ciues Romani per excellentiam exempti, & quædam orientales prouinciæ.lege vnic.Cod.cap.ciu. exim.

CAPITE censeri dicitur,qui dat censum pro capite, C. in quibus caus.colo. censit. domin. accusar. poss. lib.11.

CAPITIS deminutio, est status commutatio, vt quando liber efficitur seruus. Et est triplex deminutio capitis, scilicet, maxima,media, & minima. Minima capitis deminutio est, quando quis, nec ciuitatem in qua moratur, nec libertatem amittit, sed tamen patitur contra se status commutationem, vel minoratio

norationem circa familiam, vt qui iuris sui est, alieno iuri incipit esse subiectus, veluti per arrogationem, aut cùm quis emancipatur, qui primò erat in aliena potestate. Et debet intelligi prædicta descriptio, cùm permutatur status hominis facto eius interueniente, vt in condemnando, vel in emancipando vel arrogando, vel adoptando, vel etiam in reuocando ex ingratitudine, vnde, licet patre alicuius mortuo mutatur eius status, quia sui iuris est factus, non ideo capite deminutus est. Et status hic ponitur secundùm Azon. pro ciuitate & libertate, vel ciuitate tantùm vel patria potestate, seu propria potestate aut aliena. Tria enim sunt quæ habet homo, scilicèt, ciuitas, libertas & familia. Et secundùm hæc tria, sunt tres capitis deminutiones. Media capitis deminutio est, cùm salua libertate ciuitas amittitur, vt cùm quis deportatur seu relegatur ad exilium per quinquennium, vel bannitur. Maxima capitis deminutio, est cùm ciuitas amittitur, nec libertas retinetur, vt cùm quis in metallum damnatur, & sic etiam bannitur in opus metalli; vel si maior 20. annis patitur se venundari ad pretium participandum, vel si manumissus, in seruitutem ex ingratitudine reuocetur: vide Institut. de Capit. demin. per totum. Specul. titul. de tut. §. tutela. Effectus autem capitis deminutionis maximus est: nam si quidem fuerit capitis deminutio maxima vel media; certum est taliter capite minutum haberi pro mortuo: ergo non conuenitur à creditoribus, nec agit contra debitores nisi pro relicto legato in alimenta, vel pro habitatione legata, quæ legata potius consistunt in facto quàm in iure. eius enim bona publicata sunt, vel in alium deuoluta; datur tamen actio in eos ad quos bona eorum peruenerunt. Item non vocabitur ad tutelam vel curam, vt ff. de cap. demin. l. 2. & l. tutelas. §. vltim. si autem fuerit capitis deminutio minima, per eam non expirant publica iura; remanet etenim taliter capite minutus magistratus & senator & iudex, & in quolibet officio pristino: Item nec per eam expirant tutelæ, nisi sit legitima: illa enim expirat, quia defertur agnatis secundum Azon.

CAPITIVM est capitis tegmen, vt inquit Nonius, citatque Varronem in 4. libro de vita patrum. In libro tamen de origine linguæ Latinæ 4. ab eo capitium diciputat: quòd capit pectus, id est, (vt antiqui putant) indutum comprehendit. Iob. ca. 30. [Quasi capitio tunicæ succinxerunt.] vbi interpres capitium pro collario videtur accipere. Vlpianus libro 34. de Aur. & argen. leg. l. vestis muliebris, inquit, sunt, veluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ. Ant. Nebr.

CAPITIVM est muliebris capitis tegmen, l. vestis. de aur. & arg. leg.

CAPITVLARIA, id est, libri statutorum, authent. cassa. C. de Sacrosanc. eccles.

CAPITVLENSES, populi sunt Italiæ, l. fin. de Censi.

CAPITVLVM à Plinio libro 3. naturalis historiæ, est oppidum Italiæ: vnde possessiuum gentile ponitur, Capitulensis. Paul. li. 50. Di. ti. de censi. l. fi. Similes his Capitulenses. Nebr.

CAPI

CAPITVLVM vno modo est locus, vbi res capitales firmantur. Secundò significat lectionem. Tertiò distinctionem, [vt illa habet quinque capitula.] Quartò significat congregationem multorum, & præcipuè virorum Ecclesiasticorum, vt not. Ioan. Andr. in c. capitulum, de Rescrip. quandoque particulam operis, l. 1. de milit. testam.

CAPSARII dicuntur, qui filiis nobiliorum ciuium ad scholas euntibus, libros deferunt in capsula. Iuuena. de seruo capsario:

Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.

Suet. in Nerone, [Constat quosdam cum pædagogis & capsariis vno prandio pariter necatos.] Vlpian. li. 40. t. de manumiss. vin. l. si collacteanus, vbi exprimitur capsarij officium, id est, qui portat libros. Item de iure immun. l. quibusdam, Nebriss.

CAPSARII dicuntur qui in balneis vestimenta suscipiunt custodienda. Vel aliter sunt illi qui portant aliis libros ad scholas.

CAPTARE (inquit Alc. lib. 2. Parerg.) est illecebris, obsequio, donis, spe maiorum aucupari: hinc captatorias institutiones appellari, quæ ideo factæ sunt, vt ab aliquo quis instituatur aut legatum consequatur.

CAPTARE verba legis, est aliter interpretari, quàm senserit legislator. l. pen. ad Exhibend.

CAPTIO, id est, deceptio: inde captiosum, id est, deceptorium, vel deceptiosum, aut dolosum, vt not. Ioan. Andr. de offic. deleg. l. si duo. lib. 6. in glos. 1. in fin.

CAPTIO causa mortis, aliàs capio secundum Azon. est quando per mortem alicuius occasio capiendi obuenit alicui, exceptis his capiendi figuris & causis, quæ certis & propriis nominibus nuncupantur, vt hæreditas, legatum, & fideicommissum, quia scilicet talis captio vel capio non incidit in naturam capionis hæreditatis, legati, vel fideicommissi. Et causa mortis capio secundum Azo. in Sum. C. de Don. caus. mort. est, cum post mortem alicuius aliquid datur alicui causa conditionis implendæ, vt aliquid peruenit ad aliquem mortis occasione, nec tamen aliquo certo translationis vel acceptionis nomine nuncupatur: verbi gratia, fundum tibi commisi vt Titio dares: cum tu post mortem meam non haberes fundum dare Titio, dedisti Sticho, qui fortè est hæres. Et Stichus tunc causa mortis capit, cum fundus ei donatus meram obtinet voluntatem & non emptam vel conditionatam.

CAPVT est membrum honorabilius inter cætera membra. Interdum ponitur pro statu, vt Instit. de Cap. dim. in princip. & caput aquæ illud est, vnde aqua nascitur, l. 1. §. caput. de Aqua quot. & æstiu. Hinc armentis ac gregibus, quot bestiæ sunt, tot capita numerantur. l. 1. §. vltim. & l. 3. ff. de Rei vindic. l. 13. ff. de Pignor. hinc tributum capitis quod in singulas personas imperatur. l. 3. & l. vltim. ff. de Censib. Hinc apud Papinianum l. 11. §. 2. de bonor. possess. qui se arrogandum dat, cum capite fortunas quoque suas in aliam domum ac familiam transferre dicitur, id est, cum sua persona, vt vulgus loquitur. Hinc diuisio in capita, cui opponitur ea quæ in stirpes dicitur.

dicitur, De qua infrà in Dictione, In.

Capvt liberum, pro homine libero veteres dicebant. Vnde illa serui definitio in l. 1. ff. de Tut. Tutela est vis ac potestas in capite libero. Caput liberum facere, pro manumittere, Plaut. in Mercat. liberum caput ibi faciam paucos menses. Pro capite pecuniam soluere, id est, pro libertate. Cicero 3. Officior. Vt si prædonibus pactum pro capite pretium non attuleris. Iulianus in l. Seruus. 30. ff. pro Emp. & l. eo tempore. 50. §. vlt. ff. de Pecul. eandem locutionem vsurpat.

Carbonianvm, require suprà, Bonorum possessio Carboniana. vnde secundum Azon. dicitur à Carbonio inuentore vel auctore. Et datur solo nato, & non nascituro: in quo differt ab edicto de ventre in possessionem mittendo, quod subuenit nascituro.

Carbonvm appellatione quid contineatur, vide ff. de Verbor. signif. l. carbonum.

Carcer, inquit Seruius, est vndecunque prohibemur exire, dictus, secundum Varronem, quasi arcer, ab arcendo: locum autem, in quo seruantur noxij, carcerem dicimus numero tantum singulari. Hæc ille. Vlp. l. aut damnum. 8. §. solent. de Pœn. Solent præsides in carcere continendos damnare, vt in vinculis contineantur, sed id eos facere non oportet: nam huiusmodi pœnæ interdictæ sunt. carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet.

Carceraticvm, merces, quæ præfecto carceris datur ob custodiam, l. pen. de bon. damn.

Cardamomvm, de quo l. interdum. §. 7. ff. de Publ. vulgus nasturcium vocat. 17. Isid. 9.

Cardinales dicti sunt à cardine, quia sicut ostium regitur à cardine, sic per eos regitur Ecclesia vniuersalis: 34. dist. presbyteri. Dicuntur etiam quandoque cardinales, id est, principales, quia per eos debet officium in Ecclesia regi.

Cardinalatvs est de iure diuino, quia per sacerdotes leuiticos intelliguntur Cadinales: vt in cap. per venerabilem, qui fil. sint legit. & ibi Abb. & idem Abbas & Host. in cap. ex gestis. de Cler. non resid. Barb. late in tract. Cardinal.

Careat viribus, importat necessitatem ipso iure: Felin. in ca. Rodulphus, in versic. careat viribus. de Rescript.

Carena dicitur à carentia hominum, vel cibariorum, nam per quadraginta dies ieiunant in pane & aqua, & includuntur in aliquo secreto loco iuxta Ecclesiam, vbi non habent consortium hominum: vt not. Ber. in c. accusasti. de Accusat. & Simile not. gloss. in c. 2. de Spons.

Carevm, genus est aromatis myropolis cognitum, nobis verò incognitum, quippe quod peregrinum sit. Plin. lib. 19. [Peregrinum, inquit, est careum, gentis suæ nomine appellatum, culinis principale.] Galen. ad Paternianum c. de careo. Vritur eo quoque Apitius de re coquinaria. Paulus lib. 33. Dig. tit. de penu legat. l. non omne. [Sed quòd quidam negauerunt piper ligusticum, careum & laser, eiusmodi in penu non esse, improbatum est.]

Carevm in l. non omne, de penu legat. seminis species, de quo Dioscorides & Pli. tractauerunt.

Carica Plinio, lib. 13. Hist. nat. c. 5. ficus est quæ in Syria nascitur. Propriè videtur esse ficus sicca. ff. de Trit. vino, ol. l. qui vinum. §. 1. & l. qui fundum. 205. ff. de Verb. signific. ficuum autem hæ species numerantur à Macrob. 3. Satur. 20. Africa, Albula, Arundinea, Asinastra, atra, palusca, augusta, bifera, Carica, Caldica, Alba, Nigra, Calpurniana, Chia, Cucurbitiua, Duricoria, Herculanea, Liuiana, ludia, leptoludia, Marsica, Numidica, Pompeiana pulla, Præcox, Tellana atra.

Carina, infima pars nauis. l. quod in rerum. §. fin. de leg. 1.

Carnificare, est carnes facere, scilicet mactare. Inde carnifex, qui carnes facit & vendit. de Appel. significante, etiam homicidæ solent dici carnifices: vt gloss. 4. in Clem. 1. de vit. & hon. clericorum.

Carpentum, est genus currus, in Auth. vt ordin. præfect. & ibi gloss.

Carruca, vehiculi gestatorij genus, l. vxori. de Aur. & arg. leg. hinc carrucarij.

Carrum, siue carrus & carruca, plaustra sunt oneraria, hoc est, comparata ad ferendum tantùm onera. Cæsar in 1. commentar. [Iumentorum, inquit, & carrorum quàm maximum numerum coëmere.] Ita commentario quoque Hispaniensi: [Per viarum angustias carra complura.] Martial.

O iucunda conuiua solitudo carruca magis, essedóque gratum.

Iurisconsl. lib. 39. tit. de donationibus l. si id. [Vel grex, air, vel carrum, vel carruca.] Item Scæuola tit. de Aur. & arg. leg. l. vxori, [An carruca dormitoria debeatur.] Nebr.

Carthaginienses post n literam per i, non Carthaginenses, i litera dispuncta, vt nunc vulgus loquitur, debere scribi & proferri adstipulantur Florentinorum Pandectæ, in quibus quoties Carthaginiensium fit mentio, sic scribi adnotauit Ludouicus Bonognitus data sibi copia libros illos sæpe legendi. Sed & Priscianus libro 4. de octo partibus orationis: [Si nomina, inquit, sunt tertiæ declinationis, abiicimus s, extremam genitiui, & assumunt ensis, vt Pistor, pistoris, Pistoriensis: Carthago, Carthaginis, Carthaginiensis: hoc est, sex syllabarum. [Atque ita in omnibus codicibus vetustis propè semper legitur. Ostendit hunc locum primus omnium Laurentius Abstemius, atque ab omnibus viris doctis eius inuentio est admissa. Nebr.

Casearia taberna apud Vlp. l. 8. §. 4. ff. si Seruit. vind. dicitur, in qua fumigari solent casei. moris enim fuit in plerisque Italiæ locis, colorandi siccandique casei gratia, fumum aut ex culmis aut ex malignis viridibúsque lignis facere. Columella li. 7. c. 8. de casei faciendi ratione loquens, Est, inquit, non ingrati saporis muria perduratus, atque ita maligni ligni, vel culmi fumo coloratus, Vlpian. non putare se ex taberna casearia fumum in superiora ædificia iure immitti posse. In Florent. lib. legitur Casearia. Hotom.

Cassa rescriptio quid, lib. 4. C. tit. 61. l. 6. Cassata lex. lib. 4. C. tit. 38. l. 14.

Cassiani, Sabiani, Proculiani

ni dicti sunt, qui Cassij. Sabini & Proculi institutionem sectámque secuti sunt, de quibus Pomponius in l. 2. ff. de Orig. iur.

CASSIOPA ciuitas & promontorium est Epiri, Strabone, Ptolemæo, Plinio, atque aliis auctoribus. Vlp. 12. lib. Dig. tit. de Exercitoria action. l. 1. [Sunt, inquit, naues, quæ à Brundusio, vel à Cassiopa, vel à Durachio vectores traiiciunt.] Nebr.

CASITARE, est minutatim stillare.

CASTALDVS siue castaldio, idem qui actor vel villicus. gl. in §. pœna. Inst. de Iniur.

CASTE viuere dicitur, etiam mulier transiens ad secunda vota. Bart. in l. mulier. §. cùm proponeretur. ff. ad Senatusconsult. Trebellianum.

CASTELLANI milites, quibus limitum custodia erat ab Imperatoribus commissa. Imperatores Romani, inquit Pithœus 1. Aduers. habuerunt in limitibus τὰ κλεισούματα, quæ ipsi clusuras appellabant: id ab Hadriano videtur institutum. Spartianus per ea tempora & alia frequenter in pluribus locis, in quibus Barbari non fluminibus, sed limitibus diuiduntur, stipitibus magnis in modum muralis sepis, funditus iactis atque connexis Barbaros separauit. horum clusorum propugnacula, castella & Burgi, vnde Castellani milites, de quibus libr. 11. C. titul. 59. l. 2. & l. 2. de offic. præfect. vrb. §. 4. C.

CASTELLVM, est aquæ conceptaculum, vnde ex aquæ ductu publicitus distribuenda est per vrbem aqua. Festus ab antiquis ait castellum diuidiculum fuisse appellatum, ex eo dictum, quòd inde aquæ diuiderentur. Apud Plinium, Vitruuium, & Frontinum de aquæ ductibus, sæpè castellum in ea significatione legimus. Aphricanus de leg. 1. l. cætera. Si cancelli, inquit, sint vel vela, legari poterunt, non fistulæ vel castella. Item libro 43. de Aqua quotid. l. 1. quid sit, Vlpian. satis clarè interpretatur. [Ex castello, inquit, id est, ex eo receptaculo quod aquam publicam suscepit.] Castellanos Frontinus quoque illos appellat, qui castellorum curam gerunt. Ant. Nebris.

CASTELLVS, secundùm Albert. vel castellum, secundùm alios, dicitur secundùm Spec. receptaculum quod aquam publicam suscipit, quæ ducitur ad aliquod prædium irrigandum. Require infrà [interdictum, de aqua cas. edue.] & ff. de Aqua quotid. & æst. l. 1. §. æquissimum. Aliàs id est castrum. ff. de Legat. 2. l. Titia. §. fin. vulgò autem accipitur pro arce.

CASTITAS violata. 9. C. tit. 10. l. 1. Castitatis affectio. 1. C. tit. 3. l. 19.

CASTRAMETOR, id est, pono, figo, vel diuido castra.

CASTRATVS, castè natus. glossa in l. sed & quæsitum. §. spadonem. ff. de liber. & posthum. vel secundùm alios, est cui virilia sunt amputata.

CASTRENSE peculium: require infrà, [peculium.]

CASTRVM si vendatur, ius patronatus ei annexum accedit, secus si vendo palatium, vbi est Ecclesia, vbi habeo ius patronatus, de hoc vide Innoc. in cap. ex literis. de iure patron. & Hostiens. in Sum. de iure patron. §. qualiter. 2. q. 7. accusatio.

CAS

CASTRUM distinguit Bart. à villa in l.1.§.siue.de Ope.no.nunt.

CASTRA autem numero plurali locus est, vbi milites fixerunt tentoria.l.4.§.mensor.de Re milit.

CASUS à Iurisconsultis dici consueuit, pro controuersia quæ nata est: quasi quæ acciderit,& casu contigerit. Cicero verò caussam appellat. Vt Verr.3. [tantum quòd hominem non nominat: caussam quidem totam perscribit.] Item, [nusquam enim scribis neque tu aliud quicquam edicto amplecteris,nisi eam caussam pro qua pecuniam acceperas.]

CASUS fortuiti dicuntur à Iurisc. qui prouideri humano consilio non potuerũt.l.2.§.7.ff.de Administ. rer. quales sunt latronum, piratarúmve insidiæ, naufragia, incendia, illuuiones,mortes non oblatæ.l.in rebus 18.ff. Commo. Itaque fata, damna fatalia appellantur in l. 1. si magist. ff. de Magistr.conuenien.

CATADROMUS interpretatur decursus: nam καταδρομία est decurro: decursio autem per catadromum non sine periculo erat, quod & Iurisconsultus significat lib. 19. Digestorum. de Act. empt.l.si seruus tuus.[Eum, inquit,fuisse seruum, qui per catadromum descendere,aut in cloacam demitti solitus esset.] Suetonius in Nerone: [Notissimus eques Romanus elephanto supersedens per catadromum decurrit.] Quod autem ludicri genus catadromus esset nemo dixit, quod ego sciam, neque ausim diuinare.Ant.Nebris.

CATADROMUS Latinè decursorium dici potest: significat autem stadium, in quo equites decurrere solent imaginario prælio.Budæus.

Voc.Iur.

Κατάπλους, portus ad quem plurimum appelli solet. Vlp. l.4. §. 4. ff.de offic. procons. [Ingressum etiam hoc eum obseruare oportet, vt per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est, quas Græcia ἐπιδημίας appellat siue κατάπλους obseruare, in quã primùm ciuitatem veniat vel applicet:magni enim facerent prouinciales seruari sibi consuetudinem istã, & huiusmodi prærogatiuas.]

Κατὰ πόδας iisdem vestigiis subsequendis, quasi dicas ad pedes eorúmque vestigia, Iustinianus deComposit.ff.§.17.[Nisi tantùm si velit eas in Græcam vocẽ transformare,sub eodem ordine,eáque consequentia, sub qua & voces Romanæ positæ sunt: hoc quod Græci κατὰ πόδας.

CATECHIZARE, est imbuere,docere seu instruere, vel benedicere Inde Catechismus: nam ante baptismum instrui debent baptizandi in fide,& præcipuè adulti, de consecr. dist.4.ante.

CATECHUMENUS, instructus dicitur, vel qui baptizari proponit: medio tempore Symbolum Dei discens. 48. distinct. §. 1. c. quoniam multa. vel dicitur audiens, eo quod doctrinam ante valuas Ecclesiæ audiat cùm suscipere velit baptismum.

CATEGORICA propositio notatur, ff.de Acquir. rer. domin.l.quæsitum.in fi.& ibi in glo.

CATHEDRA secundùm Hugonem, est Græcum, & ponitur pro excelsa sede iudicis præsidentis.Et ponitur etiam pro sede doctoris. ita dicit gl.in Clemen.dudum.de Sepul. Vnde,

Rex solium, doctor cathedram, iudéxque tribunal.

k CATHA

CATHEDRALIS ecclesia, i. episcopalis vel regularis & collegiata, extra, de elect. ne pro defectu. per Innoc. & Hostiens. & vide Archi. de Rescri. c. statutum. super verb. [cathedralibus.]

CATHEDRATICVM est quod soluitur annuatim episcopo à suis clericis suæ diœcesis in signū subiectionis vel obedientiæ, & etiā sustentationis, & est duorum solidorum, vt 10. q. 3. placuit. Et dicitur cathedraticum, quia soluitur ad honorem cathedræ episcopalis.

CATHOLICIANVS, καθολικιανός, id est, vniuersaliter deseruiens, vt C. de iudic. l. antepenult. & vlt. & in auth. de iud. §. his qui causas præparant. & de defens. ciuit. §. ex prouinciali.

CATHOLICIANOS Alcia. ait dictos apparitores præf. præt. Orientis. nam is propter amplissimam iurisdictionem catholicus, id est, vniuersalis dicebatur.

CATHOMVS est flagellum ex virgis factum in modum scopæ. & tali vtuntur religiosi in capitulis.

CATILLVS, est superior pars molæ. ff. de fid. instru. l. cùm de lanionis.

CATONIANA regula, est M. Catonis sententia, siue axioma ex plurium legum mente notatum atque obseruatum. [quòd si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile foret: id legatum quandocunque decesserit nō valere.] l. 1. & post. ff. de Reg. Caton. cuius hæc regula atque æquitas videtur esse, quia cùm testatoris certam mentem atque voluntatem esse oporteat, eum præsentis temporis conditionem spectasse, déque ea statuisse indicamus: non autem incerto futuri temporis euentui rem commisisse: quippe cùm alioqui testamenta, non ex testatorum mente, quæ in iis dominari debet, sed ex fortuna & casu penderent. Plura in obseruat. lib. 11. c. 3. Cuiac.

CATVLVS, i. sapiens, media producta, sed media breui est animal. Vnde,

Est animal catulus: fruitur ratione Catullus.

CAVERE variè accipitur: nam idem significat quod securum facere: securus autem quis fit non solùm fideiussoribus ab aduersario præstitis vel hypotheca, l. habere. de Ver. sig. sed quandoque etiam nuda promissione. l. sancimus. C. Ver. sig. qua de re copiosè Alc. in d. l. habere. & in l. satisdationis. eod. tit. Interdum cauere idem significat quod disponere vel ordinare, vt l. epistola. ff. de Pact. & Inst. de legi. patr. tut. At cauere ab aliquo, significat cautionem exigere. l. si sciente. ff. ad l. Pom. de parricid.

CAVILLARI variis modis in iure sumitur. cauillatur calumniosè agens, cauillatur qui breuiter & falsè aduersarium sermone captat, aut irridet. cauillatur item qui sciens vt suam sententiam tueatur; falsa prodit. Specialiùs verò cauillari dicitur, vt infrà in ver. [cauillatio.]

CAVILLATIO est, quando ab euidenter veris transitur ad euidenter falsa per quandam verborum inuolutionem vel sophismata. c. venerabilis, de Iudi.

CAVILLATIO, inquit Nonius Marcellus, est iocosa calumniatio, & cauillari, iocari. Valla, [Cauillatio, inquit, est subdola quædam ratio, quam nos conscij nobis mendacij, vincendi causa proferimus.

mus.] Vlp. tit. de Verborum significatione. l. natura cauillationis,&c.Item de Regulis iuris. Ea, inquit, est natura cauillationis, quam Græci σωρείτην vocant.

Cavma, atis, color, siue incendium interpretatur: καίω enim est calefacio, siue incendo. Vlpianus de lega. primo, l. cùm res. [Si fundus, inquit, caumate perierit.] Atque alibi. [Prædia , inquit , quæ caumate perierunt.] Atque adhuc alibi : [Si caumate alióve casu pars fundi perierit.] quibus in locis chasma pro caumate legitur: chasma namque per ch, aspiratum aliud significat: hoc est, cœli hiatum siue recessum. Auctores sunt Aristoteles in Meteorologicis, Plin. in 2. Nat. histo. Seneca in 1. naturalium quæstionum, Seruius lib. 9. Æneid.

Cavpo dicitur propriè qui vinum vendit : caupona verò est mulier quæ vinum quoque vendit. Est etiã caupona locus, in quo vinum vẽditur, auctor est Priscianus. Apuleius libro 1. de asino: [De quadam, inquit, amica caupona illico percontor.] Gellius libro 7. Quòd in caupona delitesceret: quòd ad vesperam perpotaret. Apud iurisconsultos titulus est libro 47. Digestorum , furti aduersus nautas, caupones, & stabularios, vbi ea propemodum quæ apud Horatium in 1. sermonum leguntur. Nebr.

Cavpo , qui cauponã exercet, eiúsque institor. l. 1. ff. nau. cau. stabu.

Cavpona quomodo differt à taberna , vide ff. de rit. nup. l. palam.

Cavsa est , ex quo aliquid producitur , vt pater est causa filij , & contractus causa obligationis. l. & an ea. §. actiones. ff. de Excep. rei iudi. Itẽ causa est finis ex quo impulsio datur faciendæ dispositioni, & ita sumitur in titu. de condi. & demonst. & causis & modis earum , vbi patet quòd causa differt à modo , quæ est de futuro , & à conditione , quæ est de futuro, & suspẽdit etiam à demonstratione , quæ tantùm declarat rem vel personam : verbi gratia: Patronus potest compellere libertam vt nubat , vt ciuitates repleantur , est causa condendæ legis , ideò dicitur quòd cessante causa cessat lex, vt l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro. Et vtimur promiscuè illis verbis, cessante causa legis , vel cessante ratione legis : differunt tamen causa & ratio, quia ratio est oculus cordis , discernens rem per medium. Sed causa est quod in facto accidit per quod ratio discernit quid iuris. Dicitur etiam causa efficiens , id est , conditor legis in contractibus contrahendis : causa materialis in legibus est materia de qua in illis disponitur. Et causa formalis est modus tractandi & forma contrahendi vel disponendi , quæ additur contractui vel dispositioni. Dicitur etiam causa instrumentalis , vt est instrumentum artificis. Et breuiter quicquid ad esse alicuius rei concurrit , causa dicitur : aliter & aliter tamen. Et significatur causa per dictionem si , vt dicendo , dono vel lego illi si negotia mea gesserit. l. demonstratio. §. 1. ff. de Cond. & demonstrat. Item per dictionem [quia.] Insti. de lega. §. longè magis. Et dictionem [quoniam] nam exponitur per [quia.] Itẽ significatur vt in dictionibus illatiuis , causa, dicendo , Titius negotia mea gessit , ideo vel idcirco sibi lego.

Item in dictione [cùm] vt dicẽdo, [cùm Titius negotia mea gesserit, lego sibi, &c.] Etiam in dictione [siue,] vt siue Titius negotia mea gesserit, siue aduocatus fuerit, &c.] Item in præpositione pro, vt ibi, lego vineas pro alimentis. l. fin. §. 1. ff. de ali. & cib. leg. Vnde sensus est, quòd ex causa alimentorũ lego vineas. Item significatur causa per dictionem [nomine,] vt dicendo, lego vxori 40. nomine dotis.] l. cùm quidam vxori. ff. de lega. 2. Causa dicitur à casu quo venit: nam casus est materia & origo negotij, nedum discussionis, examine patefacta: quæ dum proponitur, causa est: dum discutitur, iudicium: cùm diffinitur, iustitia. c. forus de Ver. sig. vbi Ber. dicit in gloss. Causa est res in dicendo posita cum interpositione certarum personarum, scilicet actoris, rei, iudicis, & testis: & dicitur à casu, quia casualiter occurrit præter hominum voluntatem. Et differunt causa & actio: nam causa est negotium vel contractus ex quo quis mouetur ad petendum vel litigandum, vt est venditio vel locatio rei, ex qua oritur obligatio, est causa proxima obligationis, quæ obligatio parit actionẽ, cùm obligatio mater sit actionis. Et est duplex causa, scilicet proxima & remota, quæ differunt in actione reali & personali: nam in personali, remota est ipsum factum, proxima est ipsa obligatio: & in personali non sufficit exprimere causam proximam, dicendo, ago contra te, quia obligaris mihi in decem, sed oportet exprimere causam remotam, vt dicendo, conuenio te quia mutuaui tibi decem. In reali proxima causa est dominium. Sed remota, est ex qua consequitur quis dominium, & non est necesse exprimere remotam, vt dicendo, ago contra te, quia emi domum à Ber. sed sufficit exprimere proximam causam dicẽdo, ago cõtra te, quia sum dominus domus illius & hæc not. in gl. & per doct. in c. dilecti filij. de Iud. de diuersis speciebus causarum vide bonã gloss. 11. q. 1. in Sum. Est enim quædam causa spiritualis, vel annexa spirituali, vt illa quæ fit de iure patronatus: quædam ciuilis vt cùm agitur super rei vendi. in causa pecuniaria: quædam criminalis, vt cùm agitur directè de crimine: quædam mista, vt cùm agitur de crimine ciuiliter, vt de adulterio ad separationem thori. In his tribus vltimis casibus iuratur de calumnia. In primo non iuratur de calumnia, sed tantum de veritate dicenda.

CAVSA minima, est duorum aureorum, vel decem aureorum, vel quinquaginta solidorum: vel illa quæ non sufficit ad sumptus iudiciales.

CAVSA cadere dicitur, qui malè agendo causam amittit. §. si quis agens. Inst. de action.

CAVSAM dicere, est defendere: vnde causam dicere ex vinculis, in l. 2. de Custod. reor. id est, interim, dum quæstio criminis peragitur, in cacere detineri, atque ibi defendi.

CAVSAE criminales dicuntur, quibus agitur ad vindictam, siue ad pœnam: & hoc etiam dicitur quandoque agi criminaliter, quãdo agitur ad vindictam publicam: quandoque dicitur agi ciuiliter, quando agitur ad pœnam per modum inquisitionis, denunciationis, vel ad interesse partis per viam accusationis, de quo

quo & suprà in vet. actio criminalis.]

CAVSAE fauorabiles sunt quatuor, scilicet de libertate, matrimonio, dote, & testamento. cap. duobus. de Re iudic.

CAVSARIA missio in re militari est quæ propter aduersam valetudinem indulgetur. l. 2. ff. ex quibus caus. infam.

CAVSARII dicuntur, qui causam habent ex morbo, vt muneribus vacent. Liuius libro 6. ab vrbe condita. [Tertius, inquit, exercitus ex causariis & senioribus.] Seneca libro 6. epistolarum. [In animo nostro sunt quasi causariæ partes quibus adhibenda curatio est.] Spartianus in Adriano, [Omnes causarios subleuauit.] Plin. lib. 5. causariis vel latere vel faucibus. Martianus libro 49. titu. de re militari. l. milites. [causaria, inquit, missio est, quæ propter valetudinem laboribus militię soluit.] Modestinus de excusationib. tut. [Propter ægritudinem, inquit, causariam vocatam, causariam remissionem acceperint.] Nebr.

CAVSOR, aris, est causam rei gestæ afferre siue excusationem. Quintilianus: Ne causanti pupillo sic tutor irascatur. Virg. in Bucolicis.

Causando nostros in longum ducis amores.

Vlp. lib. 40. tit. de fideicommis. lib. l. generaliter. [Neque enim causari debere quo minus illi relictum sit.] A. Nebr.

CAVSOR, causaris, id est, conqueror. Aliquando causari est in excusationem defensionémque aliquid allegare. l. generaliter. §. planè. de fideicom. lib. & l. 1. §. si quis tamen. ff. si quis cautio.

CAVTELA, est deminutiuum à cautione, & tamen quandoque superabundantiam importat, vt cùm dicitur, abundans cautela non nocet. l. testamentum. in fin. C. de testam. Quinque, quæ propter cautelam fiunt, notat Archid. 50. di. presbyteros. Inde cautelosus, id est, prouidens, circumspectus, vel plenus cautelis. Ant. Nebr.

CAVTERIVM, ferramentum est chirurgicum ad inurendum vulnera. est præterea cauterium instrumentum pictorium, quo vtuntur in ea pictura, quæ dicitur encaustice, de qua Plin. lib. 35. & Martialis.

Encaustus Phithon tabula tibi pictus in hac est.
Quid tibi vis Dipyron, qui Phaëthonta facis?

De eadem quoque Ouid. dixit,

Tabulásque coloribus vris.

Martianus de fundo instru. l. pictotis: [Peniculi, inquit, & cauteria, & cōchæ,] vbi mēdosè, pro cauterio, cautheræ legitur. Nebr.

CAVTIO, hæc dictio ex proprio significato significat nudam promissionem, ex qua inducitur firma obligatio. C. de Verb. sign. l. sancimus. vt quis tenetur cauere de euictione, de vitiis & morbis. Et intellige nudam à fideiussoribus, & pignoribus, sed non à stipulatione: nam astrictus cauere, debet stipulatione cauere vt obligatio sit firma. l. penul. §. docere. ff. Ne quis eum qui in ius voc. vi eximat, & de clericis non resi. c. relatū. Quādoq; significat cū pignoribus, vel fideiussoribus, quādo hoc aliud verbū ei adiunctū declarat, vt mādaui procuratori vt recipiat idoneā cautionē à debitore, aliàs non daret dilationem

tionē, ibi cautio intelligitur cum fideiussoribus, vel pignoribus. l. si mandato. §. fi. ff. Mand. Ratio significati sumitur ex verbo idonea, quod apponitur vt addat, & fortiorem cautionem exprimat, qualis non esset per stipulationē solam. Item prætor vbi iubet pro collatione bonorum facienda rectè caueri, vt l. 1. §. iubet. ff. de colla. bo. significat cum fideiussoribus vel pignoribus: vt §. caueri. ea. l. & hoc ratione verbi rectè. Quandoq; significat cū fideiussoribus & non cum pignoribus, vt quando cautio de procuratore exigitur, l. 1. C. de Proc. per l. prætoriæ. ff. de Præto. stipu. & hæc est cautio prætoria requirens fideiussores ex lege positiua prætoris præal. quæ est facta propter honestatem iudicij, vt. n. promissio legis aliquid operetur, & non inutilis sit, l. si quando. ff. de leg. 1. tunc ex iusta causa, quando debitor bona dilapidat, iudex facere debet quòd caueat creditori.

CAVTIO est generale nomen omnium securitatū quoties quis securus redditur de eo quod sibi promittitur. Vnde,

Cautio priuata cum trino teste notata.

Hoc ius est nacta quod cautio publicè facta.

Et diuiditur in multas species, quia alia est cautio hypothecaria, alia chirographica. Et possunt dici satisdationes. Etiā cautio dicitur charta, in qua scribitur computatio, vt Luc. 16. [Accipe cautionem tuam, &c.]

CAVTIO rati danda est, cùm de mandato dubitatur, C. de proc. l. 1. Et dicitur illa securitas quæ requiritur à procuratore auctoris pro domino, cuius nomine agit, quod ratum habebit omne illud quod in iudicium per illum factum fuerit. vnde cauere de rato vel satisdare, est procuratorem actoris promittere velle perseuerare vsque ad finem litis.

CAVTIO fideiussoria, est quando interuenit fideiussor principali obligationi. Et dicitur satisdatio. & hæ sunt multæ, vt de lite prosequenda, iudicio sisti, iudicatum solui, & de rato.

CAVTIO fidei propriæ interuentu dicitur, quæ fit per fidem præstitam sine solennitate iuramēti.

CAVTIO iuratoria est, quando promissio iuramento firmatur, vt quando iuro solenniter me debere aliquid, vel impleturum promitto.

CAVTIO nudo pacto, est cùm aliquis fidem tantam habet de me, quòd contentus sit nuda promissione mea. Et hoc propriè dicitur pollicitatio vel pollicita conuentio. Sed satisdatio propriè est cùm duo paciscentes duas scripturas sub eadem forma verborum inter se conficiunt, & mutuò tradunt: & pollicitatio & satisdatio cautelæ dici possunt propriè loquendo.

CAVTIO pignoratitia, siue hypothecaria, est cùm pignus traditur, aut hypotheca supportatur: & dicitur etiam satisdatio.

CAVTIO de euictione dicitur, quando securitas præstanda vel præstita emptori à venditore fit ea conditione, vt si ab eo euincatur, venditor ei restituat æstimationem rei in duplum vel in simplum, prout inter eos priùs conuentum est.

CAVTIO de damno infecto, est quæ præstatur cùm tua domus ruinosa ruinam minatur domui meæ, vel etiam præstatur secundùm

cundùm quosdã, cùm timeo quod aliquis mihi insidietur, quia possum agere vt mihi præstet cautionem ne offendat.

CAVTIO de opere demoliendo quam præstat ille quandoque cui nunctetur opus nouum, scilicet quòd ipsum opus demoliatur si constiterit eum iniustè ædificasse.

CAVTIO de vsufructu, in qua de duobus cauetur, scilicet quòd vsufructuarius re non malè vtatur, & quòd etiam vsufructu finito restituat quod ex re ipsa superextat.

CAVTIO qua hæres cauet ipsi legatario, cùm hæres dat fideiussores legatario de legato præstando.

CAVTIO, qua legatarius cauet hæredi, est illa qua legatarius satisdat hæredi, vt si Falcidia locum habeat, quod amplius nomine legati recipit quàm ratio legis Falcidiæ patitur, id hæredi restituat.

CAVTIO arrogatorum, qua arrogator stipulatur seruo publico, quòd restituat arrogato quæ ab eo habuit, vel eis ad quos peruentura sint, & quòd dabit sibi quartam partem de bonis suis, si eum sine causa emancipauerit seu exhæredauerit.

CAVTIO qua cauetur ei cui restitutio fieri debet, per quam rogatus restituere bona alicui, si sine liberis decesserit, quidquid post mortem de hæreditate extabit cogitur cauere illi cui debet fieri restitutio, quòd seruabit ei quartam partem.

CAVTIO Mutiana à Mutio Iurisconsulto dicta est, & debet fieri in vltimis voluntatibus, vt cõmuniter, secundùm Doct. non in contractibus, & fit in conditionibus negatiuis. puta, sic dicendo, [Si Titius Capitolium non ascenderit, si seruum non manumiserit, lego ei 10.] l. Mutianæ cautionis. ff. de cond. & demon.

CAVTIONVM autem aliæ multæ possunt esse species, prout ad diuersas materias applicantur, vide Spec. in tract. libel. titul. de pignoribus. §. sequitur. vbi quasdam alias species cautionum prosequitur.

CAVTORIA instrumenta sunt inustoria, quibus biruminationes & fortiores quæque conglutinationes coquuntur, & de his intellexit Iurisconf. in l. pictoris. ff. de Fund. instru. quamuis apud eum mendosè legatur [cauteris.] cauteris etiam vtuntur medici in remediis quibus morbi alioquin insanabiles inuruntur. Hinc illud notum diui Hiero. Prouerb. [Putridæ carnes ferro curantur & cauterio.]

De C ante E.

CEDA idem est quod charta, in de cedula, parua charta.

CEDENDARVM actionum beneficium est, per quod postulare possunt fideiussores & alij qui obligati sunt in vna obligatione, sibi cedi in alia contra confideiussores, & alios qui sunt obligati: alioquin nisi cedatur eis, possunt recusare solutiones, vt Institut. de satisdat. §. si autem. & ff. de Solutionib. l. Stichum aut Pāphilum. §. pen. De hoc vide in Spec. tit. de renunciatio. §. finitis. versic. [postremò dicendum.] De beneficiis & aliis require ibidem, §. parum autem. versi. & nota. & vide infrà in verb. renunciatiò.

CEDERE, propriè est abire: Hinc CEDERE diem, significat incipere

 debeti

deberi pecuniam. Venire diem, significat eum diem venisse, quo pecunia peti possit. Ex Vlpiano in tit. qui est de Ver. sig. l. cedere diem. Cedere possessionem vel vsumfructum, vel ius, est alteri possessionem, vel vsum, vel ius tradere. Ambrosius ad Marcellum: [Quid sibi profuturum quod iura possessionis cederes?] Virgil. 11. Æneid.

Cedat ius proprium Regi.

Idem in tit. de Leg. 2. & similiter. [Si vsumfructũ, inquit, mortis causa cesserit.] Et in titul. de acq. poss. sæpe. Ant. Nebr.

CEDERE actioni, est ius actionis mihi competentis in alium transferre, & ipsum quasi in locum meum ponere, ita vt dicta actione possit vti aduersus eos contra quos actio talis poterat intentari.

CEDERE bonis, est ab vniuersitate bonorum suorum recedere, & eis abrenunciare, veluti quando aliquis oneratus debitis, vel obligatus pluribus, non habens vnde soluat, vt satisfaciat omnibus creditoribus, abrenunciat bonis suis vniuersis, cedens illis. Vide infra, [cessio] Etiam cedere, est in alium transferre, vt cedere possessionem, vsumfructum, & huiusmodi. l. si dubitet. ff. de fideiusso. & hoc nota pro statutis. Et cedens bonis non liberatur etiam à ciuili obligatione. l. qui bonis. l. fi. de ces. bo. vbi not. Accur. licet contrarium tenuerit gl. & malè in l. vbicunque. ff. de fideiuss. Item non auditur debitor fisci vel Reip. volens cedere bonis secundum Bar. in l. is qui, ff. de Cess. bo. quamuis videatur tenere oppositum in l. 3. iuncta gl. C. de cess. bo. & beneficio cessionis renunciari non potest, secundum Bart. l. alia. §. eleganter. ff. sol. mat. licet Cyn. videatur tenere contrarium in l. 1. C. qui bo. cede. poss. Et bonis cedi potest, non tantùm in iure, sed etiam contra ius, & sufficit per nunciũ & per epistolam id declarari, l. fi. ff. de Cess. bo.

CEDERE diem, est incipere diem debiti, vt si debes mihi centum in festo Ioannis Bap. adueniente festo dicitur venire dies debiti, l. ced. diem. ff. de Verb. sign. Item cedere diem legati vel fideicommissi dicimus respectu transmissionis, vt docet Accur. in l. vnic. §. cùm igitur. C. de Cad toll.

CEDERE lite dixit Caius, pro victum se fateri, & à iudicio victum abire: [Si hæres scriptus, inquit, restituerit hæreditatem, & postea de hæreditate controuersiam passus, victus sit, aut lite cesserit, durare actiones constat, &c.] Sic in l. si de communi, ff. si seruit. vind.

CEDERE tempora in iure dicuntur, quorum pars abiit. l. 1. ff. de iur. & fac. l. 4. de Adulte. & l. 6. ff. de Calum.

CEDERE operæ eadem significatione dicuntur, qua cedere Legata. præcisa enim vtrobique locutio est: quæ plena sic effertur, Cedere dies, quibus operæ aut legata debebantur. Vnde illud Vlpiani, l. si quis. ff. de Oper. lib. [Iudicium de operis tunc locum habet, cùm operæ præterierint: præterire autem nõ possunt, antequam incipiant cedere: & incipiũt, postquam fuerint indictæ: ex l. quoties. eodem. [Operæ in stipulationem deductæ, ex die stipulationis cedunt: & eæ quas patronus à liberto postulat, confestim non cedunt, sed postquam indictæ

indictæ sunt, id est, qui stipulationes operarum tacitè, ac vi ipsa præstitutũ tempus habent, atque in diem conceptæ sunt, diebus tribus quatuorve sine præstatione operarum elapsis rectè dicemus, tot dies aduersus libertum à stipulatione facta cessisse. Quæ verò operæ sine stipulatione debentur, earum dies non ante indictionem cedunt: quippe cùm tempus earũ præstandarum, non ante indictionem præstitutũ sit.]

Cedere hæreditatem Seruius, explicans illud 3. Æneid.

Et patrio Andromachen iterum cessisse marito,

dici putauit, pro Competere, vel delatam esse, aut quæsitam. Videamus tamen ne locutio hæc ex eodem potius genere sit, quo illæ proximæ: cùm aut Legata aut operas cedere dicimus, quarũm dies cessit. Hot.

Celare sine diphthongo quam habeat significationem, vide in l. 1. ff. de Act. emp.

Celebrare creationem tutorum, 5. C. tit. 37. l. 28. §. 2. Donationes, Cod. 5. tit. 74. l. 3.

Celebris ciuitas, id est, insignis & frequens hominibus, l. si in aliquam. de Offic. proconsf. & celeberrimus, id est, plurimorum sermone idoneus habitus. l. si res pupillaris. de admi. tut.

Celeriter, id est, summariè. Bar. in l. si quis. C. Depo.

Cella dicitur à celando, id est, occulrando. c. priuilegium. de Ver. sig. in glo. in 6.

Cellarium, dicitur locus à reponendis celandísque esculentis poculentísque dictus. Apud Columellam de Re rusti. caput est quo pacto villica tractare debeat cellaria. Iurisconsultus de leg. 3. l. vxorem. [Cellarium, inquit, iunctum eidem diætæ.] Cellarius verò est qui cellæ, vinariæ præsertim præponitur. Plaut. in captiuis, [Sume, posce, pro me quiduis, te facio cellarium.] Vlp. lib. 33. de fundo instr. l. quæsitum. [Cellariũ, inquit, id est, qui ideo præpositus est, vt rationes saluæ sint.] Et alibi sæpe Nebris.

Cellarius, qui ideo præpositus est, vt rationes saluæ sint. l. quæsitũ. §. cellarium. de fun. inst. Cellarium verò neutro genere, locus est quo penus siue esculenta poculentáque asseruantur.

Cementarii dicuntur operatores murorum, iidem qui latomi, quia cæmento calcis & arenæ vtuntur.

Cenaculum, est locus aptus ad cœnandum vel comedendum, in quo quis magis de die quàm de nocte solet residere causa refrigerij. vide [cœnaculum.]

Cenobium, est locus religiosorum. & dicitur à κοινὸν, id est, commune, quia ibi omnia debent esse communia. c. cùm dilectus. de Consuet.

Cenodoxa, est vana & mundi gloria.

Cenotaphium interpretatur inane sepulchrum. i. quod sine cadauere in memoriam tantùm defuncti constructum est: quale apud Virgil. 3. Æneid.

Hectoreum ad tumulum viridi quem cespite inanem.

Vlp. lib. 11. de Religiosis, &c. l. vel quæ [Si cenotaphium, inquit, sit, venire dicendum est,] & eo tit. l. monumentũ. [Monumentum, inquit, memoriæ causa factũ, quod Græcè cenotaphium dicitur.] Et tunc scribitur per e, simplex. Nam per æ, diphthongum, significat

cœnotaphium, nouum sepulchrum, quale fuit illud in quo Saluator noster fuit sepultus, de quo in Euang. Sed per œ, diphthongum, Cœnotaphium, significat commune multorum sepulchrum, quod Græcè πολυάνδριον quoque dicitur. τάφος namque sepulchrum interpretatur. Cenos autem sine diphth. vacuus, cœnos per œ diphthongum significat commune. N.

CENOTAPHIVM est inane sepulchrum, id est, monumentum sine corpore, quod constat ad memoriam defuncti, vt ff. de Rer. diui. l. in tantum. §. in fin.

CENSEO, es, est arbitrari, vnde censores dicti, ad quorum censionem, i. arbitrium censeretur populus, vt scribit Varro de lingua Latina. Festus quoque. [Cẽsores, inquit, dicti sunt, quòd rem suam tanti quisque æstimare solitus sit quanti illi censuerint.] Hinc dicuntur censiti, quorum res est æstimata certa quadam summa, & per eam in classem suam redacti; qui etiam Opitecensi, id est, opibus censiri dicebantur: & capitecensi, qui nullo aut paruo ære censebantur. Auctor est Gell. lib. 16. & Valerius vbi de Mario. In Codicis Iustiniani lib. 11. titul. est de Agricolis censitis, &c. In quibus causis coloni capite censiti dominos accusare possunt. Pompo. tit. de acqui. re. do. l. ergo. [Censitorum, inquit, vice fungitur.] Nebr.

CENSERE, est iudicare, iudicium constituere, præcipere, vt not. Io. And. in gl. verbi censemus. in Cle. 1. de concess. præb. ff. de Ver. sign. l. censẽti. Inde nomen cẽsoris sumptũ est. Prædia etiã dicũtur cẽseri, quia cẽsum præbẽt. Etiam censeri est in censum conscribi, vt C. in qui. cau. pig. ta. contra. l. 1.

CENSERE est æstimare, constituere, vel deliberare: vnde senatum censere, est cum sententiam dicat de de eo quod sibi videtur. inde censores nomen traxisse videntur. Assentire verò dicitur senator, cùm alienã sententiam approbat.

CENSITI dicuntur, qui censentur, id est, censum præbent, require suprà [agricolæ & censiti,] & infrà [colonus.]

CENSITOR, est qui recipit præsentationes collectorum coloni, & pignoris iure vendit prædium si census non soluitur, vt ff. de censi. l. forma. §. illam. & l. cùm possessor. §. pro pecunia. Item censor dicitur iudex. l. ergo. de Acquir. rer. dom.

CENSORES à censu æris, id est, pecuniæ sunt dicti, quia censum tollunt. Cùm enim auctus esset census in vrbe Romana, adeò vt consules non sufficerent, constituti sunt censores: & censoris nomen inde videtur esse tractum, quia senatum aliquid censuisse dicimus. l. censeri. præall. Item censor est iudex. Inde censura, id est, iudiciũ: & per cẽsurã ecclesiasticã significatur interdictũ, suspẽsio & excõmunicatio. ca. quærenti. de Ver. sig. Etiã cẽsores Romanos procuratores dicimus.

CENSORIVS, vir qui censor fuit, vel qui dignus est, vt censor sit propter morum grauitatem, qui alios vindicet.

CENSORIVM, quod ad censorem pertinet.

CENSVRA [ecclesiastica], quid sit, vide extrà de Sepul. cap. vlt. & vt lit. non contr. c. tuæ. Item quid importet, vide extrà de Ver. sign. cap. quærenti. & in Clem. de iud. cap. 2. de foro competent. cap. 1.

CENSVS, tributum, & pensio publica

publica idem, vt Cod. in quibus caus. pignus tac. contr. l. 1. & Cod. si propter pensionem publicam. l. si accipitur. Vnde,

CENSVS idem est quod pensio, quæ soluitur de prouētibus. Census etiam dicitur patrimonium, l. de creationibus. C. de episc. aud.

CENSVS propriè est actio ipsa censorum, ciues R. & eorum bona recensentium, de quo apud Pomp. in l. 2. §. post deinde. ff. de Reg. iur. Duplex enim cēsus fuit, vnus personarum, cum ciues singuli in sua tribu, classe, centuria, nomina sua, vxorum, liberorum, libertorum, seruorúmque suorū, item cuiusque ætatem, & quam Vrbis regionem habitarent, iureiurando dato profiterentur. Alter census erat bonorum, cùm iidem patresf. sua prædia tum vrbana tum rustica, seruorum pecudumque numerum, fundorum instrumenta, supellectilem, pecuniæ denique numerum profitebantur. Quod & Dionys. Halicarn. tradit lib. 4. T. Liuius lib. 7. & 39.

CENSVS, pro bonis fortunísque omnibus. Cic. pro Q. Roscio Comœdo. [Quem tu si ex censu spectas, ciuis Rom. est.] Vlp. l. cogi. 16. ff. ad Treb. Censu manumitti dicebantur serui, qui illustrati censu Romæ iussu dominorum inter ciues Romanos censum profitebantur, ait Vlp. c. 1. Instit.

CENSVI censendo agri propriè appellātur, inquit Festus, qui emi & vænire iure ciuili possent. Cic. pro Flacco. [Illud quæro, sintne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint nec ne sint mancipi? Subsignari apud ærariū, apud censorē possint? in quā tribu deniq; ista prędia censuisti.] Hinc

CENSVS dictus est tributum, quod prædiis prouincialibus imponebatur, ac fisco pendebatur. Constant. l. 2. C. sine cens. & reliq. Qui comparat, censum rei comparatæ agnoscat, neque liceat alicui rem sine cēsu vel comparare, vel vendere. Sic l. 2. C. Th. de contrahenda empt. item l. vlt. C. eod. tit. Omnes pro iis agris, quos possident, publicas pensitationes agnoscant. Reliqua autem ibidem dicuntur census, quos venditores prædiorum fisco debent, neque dum persoluerunt. Hinc,

CENSVALIS forma apud Vlp. l. 4. & passim. ff. de Censib. Et censualis professio, l. 7. C. de Donat. Censuales tabulæ, ac libri, l. 4. C. de Agric. & cens. & Censuale officium, l. 18. C. de testib.

CENTENARII dicuntur à nostris, qui centum millia H. S. in bonis habent, & scribit Imp. §. 2. de succes. lib. qui, vt ait Asconius, more veterum censi dicebantur. De centenariis Vlp. frequenter in l. 6. de Iure patron. & sub Rub. ad leg. Falcid. qua de causa Suidas κεντενάριον, inquit; νομισμάτων ποσότης. Quod autem apud Imper. §. seq. legitur, centum millia H. S. centenis aureis comprehendi, falsum est: non enim centeni, sed milleni aurei, siue solidi, centum sestertium millia conficiunt: quapropter aut hallucinatum esse Tribonianum, aut locum corruptum in Instit. commentariis docuimus. Hactenus Hotom.

CENTENARII dicuntur duces vel magistri centum militum, quorum potestas dicitur centena.

CENTESIMA vsura dicitur, quæ centesimo quoque mense sortem æquat: Vel sic,

CENTESIMA vsura est, cùm ob centum aureos pro toto anno penduntur aurei duodecim, hoc

est,

est, propter centum aureos vnoquoque mense aureus vnus, qui si cum centum istis aureis consideretur, omnino centesimus est: quare nec iniuria talis vsura centesima appellatur. Eadem verò ratione intelligi oportet vsuram quadrantem, trientem, semissem, bessem. Harmenop. tit. de Vsur.

CENTESIMIS calendis dare spondes? sermo est ex fœneratorum consuetudine deductus, pro eo ac si dicatur: Intra centum menses, à quo & centesima vsura.

CENTIES aureorum, præcisa locutione, pro centies centena millia aureorum, Celsus l. 88. de Verbor. signif. [Tantum quisque pecuniæ reliquit, quantum ex bonis eius refici potest. Sic dicimus centies aureorum habere, qui tantum in prædiis, cæterísque similibus rebus habet.] Paul. l. 97. de Legat. & fid. lib. 32. [pone, inquit, in condito centies aureorum esse, quæ in vsum sumi solerent.] Sic decies sestertium, pro decies centena millia H. S. passim apud Ciceronem in Verrem.

CENTONES, sunt cilicia ex pilis caprarum, siue panni crassiores ex lana diuersorum colorum consuti. Plaut. in Epid.

In alium quæras cui centones sarcias.

Iuuenalis,

Intrauit calidum veteri centone lupanar.

Cato de re rustica, [Priùs veterem sagam accipito, vnde fiant centones.] De huiusmodi rusticis centonibus loquitur Iurisconsultus Vlpian. lib. 33. Dig. de fund. instruct. [centones, inquit, funes perticæ.] Accurs. Vgutij auctoritate, centones interpretatur puluinaria. i. opus factum ad modum puluinarium. Quid verò per puluinaria ipse intelligat, ego non video, cùm, auctore Seruio, puluinaria sint lectuli, qui sterni templis consueuerunt. Principum quoque puluinaria dicuntur, vt apud Iuuen.

Lupanaris tulit ad puluinar odorem.

Catullus quoq; de nuptiis Pelei,

Puluinar verò diuæ geniale vocatur. Nebr.

CENTONES, sunt cilicia siue panni crassiores ex lana diuersorum colorum, de quibus in l. quæsitum. §. item centones. de fundo instr.

CENTVMVIRALIA iudicia dicta à centum viris: nam cùm essent Romæ xxxv. tribus, quæ & curiæ dictæ sunt, tres singulis ex tribubus sunt electi ad iudicandum, qui centum viri appellati sunt: & licèt quinque super centum fuerint, tamen quo faciliùs numerarentur, centum viri dicti sunt.

CENTVMVIRALIS quæstio quæ, vide l. 3. C. quando tut. vel cur. esse des. I.

CENTVRIA in re militari centum continet homines: qui sub vno centurione sint, quorũ centenarius iustus est numerus, sed centuriæ in agris significant ducenta iugera: centuria à centum iugeribus vocabatur, sed mox duplicata nomen retinuit.

CENTVRIO miles dicebatur, qui præerat centum militibus, & cohors illa, cui præerat, appellabatur centuria. Centurionis insigne, vitis erat, siue sarmentum ex vite. Plinius: [centurionum, inquit, in manu vitis.] Iuuenal. de Mario centurione constituto:

Nodosam

Nodosam post hæc frangebat vertice vitem.

Lucan. in 6. de Lælio centurione:

Latiam lõgo gerit ordine vitem.

Et Silius libro 6.

-Leuianus ab alto (honore. Priuerno vitis Latia præsignis

Et Martial.

Varro Paretonias Latia modò vite per vrbes.

De vite quoque centurionũ meminit Iurisconsultus lib. 40. Dig. de Re mil. l. milites agrum. [Si vitem tenuit, militiã mutat.] Nebr.

CENTVRIO, est qui præest centum militibus. gl. ff. de Vulg. & pup. substit. l. centurio.

CENTVSSIS, id est, libræ centum, à decem decussibus dicitur, & à centum assibus, qui erant nummi breues ex ære, vt centussis licet, id est, centum libris vendit per auctionem.

CEPISSE quis dicitur, quamuis alij acquisiuerint. l. cepisse. de Verb. signif.

CERDO dicitur vilis homo, qui artes exercet illiberales, quodlibet lucrum sectans, κέρδος enim Græcè, lucrum Latinè dicitur. De eo meminit Iurisconsul. in l. cerdonem. ff. de Oper. lib.

CEREALES ædiles, sic dicti à Cerere, eò quòd frumento præessent, l. 2. §. deinde. Cod. Iulius, de Origine iuris.

CERIMONIA, est ritus sacrificandi. Dicuntur enim cerimoniæ sacrificia & solennitates Iudæorum, quæ cereis exercebantur, & sic in veteri testamento peccata purgabantur.

CERIMONIALIA [præcepta,] sunt quæ ad cultum Dei pertinent, de quibus ratio reddi non potest secundùm Ioa. Theut. dist. 6. §. his itaque respondetur, quia ad literam fuerunt mandata, [vt non arabis in boue & asino, non indues vestem lino lanáque contextam, & non seres agrum diuerso semine.]

CERNO dictum à creo, id est, à creando, ab eo quòd cùm quid creatũ est, tunc denique videtur. Hinc illud in testamento. [Facito videant te esse hæredem.] Itaque in cretione adhibere iubent testes. Varro lib. 9. de Ling. Itémque lib. 6. apud Plaut. Cùm ego antea te amaui, & mihi amicam esse creui, valet constitui. Itaque hæres, qui constituit se hæredem esse, dicitur cernere, & cùm id fecerit, creuisse. Hinc,

CRETIO certum dierum spatium definitur ab Vlp. Instit. c. 22. quod dabatur hæredi instituto, ad deliberandum vtrum expediret ei hæreditatem adire, necne. Et Isid. lib. 5. Etym. [Cretio, inquit, est certus numerus dierum, in quo institutus hæres, aut adit hæreditatem, aut finito tempore cretionis excluditur: nam ita dicitur [ille hæres mihi esto, cernitóque intra dies tot.] Hinc eod. loco Vlp. [Cernere, inquit, est verba cretionis dicere ad hunc modum, Cùm me Mæuius hæredem instituerit, eam hęreditatem adeo cernóque.]

CERNERE, & pro hærede gerere, hoc differunt, quod qui cernit, verba cretionis pronunciat, quæ retulit Vlp. c. 22. Inst. [Cum me Mæuius, &c.] Qui pro hęrede gerit, re tantùm ipsa hæredem se esse declarat, vt si auctionem faciat, seruis cibaria mandet. Itaque Paulus in l. 9. ff. de Acquir. hęred. [Pupillus, inquit, si fari possit, id est, si verba cretionis pronunciare possit.]

CEROFERARII, acolythi sunt 21.dist.cleros.23.dist. si quis post. §.deseruientes.

CERTARE, id est, pugnare, quasi certum se dicens habere: quod fit etiam disputando. Cod. de posthum. hæred. instit. l. quod certum de leg. at cum quidam.

CERTARE cum vsuris fructibus prædiorum dicuntur, quorum vectigalia vix, aut nec vix quidem vsuris persoluendis paria esse possunt. Cicero Cati. 2. [Meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, verum auctionariæ: neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione vlla salui esse possunt: quod si maturiùs facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum vsuris fructibus prædiorum, locupletioribus his, & melioribus ciuibus vteremur.]

CERTAMEN, pro ludo in quo est contentio, vbi etiam victori ab agonothera præmium proponitur. Scæuola tit. de Ann. leg. liberto. [certamina, inquit, sub nomine ipsius celebrarentur,] id est, ludi. Nebr.

CERTATORES dicuntur monachi in Auth. de Monach. §. cogitandum.

CERTVM dicitur non dubium, vnde aliàs definitur certum esse quod apparet quod, quale, quantúmque sit. l. certum, ff. Si certum petatur.

CERTVM in iure dicitur, id cuius qualitas & quantitas apparet, l. Stipulationũ. 74. ff. de Ver. obl. vbi Caius scribit, Certum esse, quod ex ipsa pronunciatione apparet, quid, quale, quantúmque sit. Hinc

CERTVM corpus, propriè I.C. appellant, quod Dialectici indiuiduum: Incertum verò quod illi genus: qua de causa inter se opponuntur in l. 1. §. non solùm. ff. ad Leg. Falcid. Hinc,

CERTVS locus qualitas & quantitas definita est, l. ita stipulat°. 115. de Verb. obl. l. 4. ff. pro Emp. l. 1. ff. de Euict. l. 6. ff. de Seruit. Incertus vero dicitur, cuius qualitas & quantitas non apparet, l. cùm post. §. cum gener. ff. de iur. dot.

CERTVS homo, cuius qualitas definita est, quæ dignoscitur aut nomine aut demonstratione: Nomine vt Pamphilus, Dauus. Demonstratione. vt si digito monstremus: vt filius Arescusæ. l. Quintus. de Aur. & argen. Contrà verò incertus homo, cuius qualitas definita non est, veluti cùm in genere testator scripsit: Hominem illi do, lego. l. vbi autem. ff. de Verb. oblig.

CERTA dies, cuius numerus definitus est: incerta autem, cuius tempus incertum est. l. si dies. ff. quando dies leg. qua de causa Vlpian. in l. talis scriptura. ff. de Leg. 1. diem incertum conditionem appellat.

CERTVM vinum aut frumentum dicitur, cuius & qualitas & quantitas apparet: incertum autem cùm aut neutra, aut alterutra tantum definita est: Quin etiam certum dicit, qui vinum quod in apotheca est, aut triticum quod in horreo est dicit, quæ omnia traduntur in l. stipulationum. 74. & seq. l. triticum. 94. ff. de Verb. obl. l. cùm res. 47. §. 1. de Leg. 1.

CERTAM legẽ in rem afferre, quod vulgus dicit allegare legem, in propriis terminis ad Heren. lib. 1. [Hic certa lex in rem nulla affertur, & tamen multæ afferuntur, è quibus ratiocinatio nascitur.]

CERTI condictio competit ex omni obligatione & ex omni causa, ex qua aliquid certum & determinatum petitur, siue ex contra

contractu, siue ex causa legati, siue ex suo nomine, siue obligetur hæreditario: & sunt duæ certæ conditiones, vna generalis in omni contractu, vbi certum petitur, alia specialis in contractu mutui. Et licèt nulla lex hoc manifestè dicat, potest tamen colligi ex text. Instit. Quib. mod. re contrah. obligat. §. 1. in fin. ibi, ex eo contractu, scilicet mutui, nascitur certi condictio, quasi pronomen [eo] demonstret specialitatem in mutuo. Posset etiam probari ex rub. ff. de Reb. cred. & si cert. pet. & de certi condit. Quæ rubrica habet tres partes, vbi in secunda tangitur certi condictio specialis. & est gl. Inst. §. præal. similis gl. in l. certi condictio. in prin. ff. si cert. pet. & in l. 1. in princ. ff. de triticaria, &c. Et nota quòd in libello non procedit certa condictio generalis, quia non instruitur aduersarius an debeat contendere, an liti cedere, dicendo, te conuenio, quia ad centum mihi teneris.

CERTIOREM facere quempiam, eleganter dicitur, & non facere certum. Nam quòd Virg. in Æneid. dixit:

Anchisen facio certum.

carminis necessitate excusatur, quòd certiorē in versu non potuit collocari, quoniam syllaba breuis est inter duas longas, quod heroicum carmen reformidat.

CERTIORO, as, vtuntur I.C. quod apud eos, qui purè loquuntur, in vsu non est. Vlp. lib. 27. Dig. tit. de eo qui pro tutore. l. 1. [Sed necessarios, inquit, pupilli non certiorauit.] Idem quoque lib. 17. titul. mandati. l. si fideiussor. [cum certiorare posses, inquit, cum, non fecit.]

CERTIFICO verò, & certificatio nusquam, quod meminerim, legitur, nisi in lib. Dig. tit. de exc. [Honores, inquit, & immunitates certificauit scribens.] Item de pignoribus & hypothecis, l. cùm tabernam. quæ est Scæuolæ, libr. 20. Dig. [Non certificationem, inquit, sed suppositionem à me accipere.] Nebr.

CERVI sunt animalia de numero habentium naturam feram, licèt quidam ita mansuetos habeant, vt in syluam ire & redire soleant. Instit. de Rerum diui. §. ceruos quoque.

CERVICALIA vestis nomine contineri, Vlpia. scribit in l. 25. §. 1. ff. de Aur. & arg. Quod si ad muliebrē mundum ea pertineat, significari putarem eo nomine, quæ Græci δειρεχχίλια nominant, quæ Iul. Pollux in mundo muliebri recenset: Sin virilia sunt, ea dici putarem, quæ frigoris vitandi causa ceruici circumdantur.

CERVISIA, [vel cereuisia, vel ceruisium,] potio est ex hordeo, siue tritico, siue ex pane concinnata, & est ferè quàm sacræ literæ ex Hebræo sermone interpretantur Siceram, & idem quod zythum. Sicera verò Hier. ait, est omnis potio quæ potest inebriare præter vinum. Vlpianus libro 33. Digest de Tritic. & vin. lega. si quis. [Nec camum, inquit, nec ceruisa continebitur.] Et paulò antè, [certè zythum quod in quibusdam prouinciis ex tritico vel ex hordeo, vel ex pane conficitur.] Strabo lib. 27. in descriptione Ægypti, scribit commune illis populis esse poculum, & fieri modis variis; appellatur autem à Græcis zythum, ab interprete ceruisum. Ant. Nebr.

CERVISIA, vini appellatione non

non continetur. ff. de vino & oleo legat. l. si quis vinum.

Cerytia dicuntur à Græcis, quæ Latini vocant caducea. l. sanctum. de Rer. diuis. ff. ea sunt quæ Legati Græcorum ferre solebant, ne quis eorum corpora violaret.

Cessare agrum dicitur, cùm non laboratur.

Cessare & extingui differunt, l. qui tes. §. aream. de Solutio.

Cessare impropriè dicitur pro nunquam fuisse, Papin. l. 97. ff. de Solut. [Cùm ex pluribus caussis debitor pecuniam soluit, vtriusque demonstratione cessante,] id est, sine vlla demonstratione.

Cessicus tutor, & Cessitia tutela [vide tutor cessicus, & cedere.

Cessim ire, id est, retrò ire. l. si plagis. ad legem Aquil.

Cessio, est iuris & actionis translatio: nam per cessionem iura & actiones in eum, cui cessit, transferuntur: quia sicut in venditione, vel quolibet titulo alienationis rei corporalis necessaria est traditio, quantum ad dominij translationem: ita ad translationem rei incorporalis, scilicet, iuris & actionis, vtimur cessione, quæ reputatur pro traditione. Item cessio secundùm Isid. lib. 6. Etymol. propriè est rei concessio, sicut est illud Ruth 4. [cedo iuri propinquitatis:] Nam cedere dicimus quasi concedere, vtpote ea quæ propria sunt: nam aliena non concedimus, sed restituimus. Cedere etiam propriè dicitur qui contra veritatem alteri consentit, vt Cic. [cessit auctoritati amplissimi viri, vel potiùs paruit.] Et est sciendum, quòd in instrumento cessionis dicitur quòd cedens eum, cui cedit, cōstituit procuratorem in rem suam. Ad cuius euidentiam notandum, Si cum Titio ex mutuo contraxisti, tibi competit contra eum actio directa & personalis, quia cum eo in tua persona contraxisti. Tibi etiā competit actio vtilis, quia vtiliter & cum defectu debitum ipsum tanquàm rem tuam prosequeris. Si autē mihi iura & actiones contra debitorem tuum ex causa venditionis, vel ex alia cōmiseris, transfertur in me vtilis actio, qua vti possum ad ipsum debitum tuum tanquam meum exequēdum. Directa verò & personalis remanet apud te, cùm à te per cessionem non potuerit separari etiam si velis: adeò tibi adhæret. ff. pro Socio. l. 3. Et sic patet quòd in directa actione & personali sum procurator tuus, quia aliter non poteram vti: licèt enim directa non possit cedi, potest tamen mandari eius exercitium. Et nota quòd cessio actionū præsumitur simulata ex tribus quæ notat Accur. in l. 1. & pe. C. de Ma. & ibi do. & c. fi. de alie. iu. mu. cau. fa.

Cessionarius dicitur ille in quem transfusa est obligatio vel nomen, & debet certiorare debitorem, quod nomen eius in ipsum transfusum sit, notificando vel ostendendo instrumētum, & legendo, & copiam si velit habere, dando. vt l. nomen. Quæ res pig. oblig. poss. C. aliàs alteri soluere posset debitum, non credens se obligatum cessionario. l. 1. §. 1. ff. de Noui operis nunc. & l. 1. C. de obl. & actio. per Bart.

Ceteroquin, alioquin. Vlp. l. 29. ff. de Iur. fisc. Sed enim hæc pœna magis est, vt aduersus ipsum locum habeat, qui delatorem redemit. cæteroquin aduersus hæredem eius transire non debet. Item l. 15. §. 3. ff. de Hæred. instit.

Institut. Cæteroquin, si tempore quo transtulit in alium locum, &c.

Ceterorum & reliquorum appellatione, ait Vlp. etiam omnes continentur, vt Marcellus dixit, circa eum cui optio serui legata est, cæteri Sempronio. Nam tentat si non optet, omnes ad Sempronium pertinere. l. 160. ff. de Verb. signif. l. 17. de Opt. leg.

Character, eris, interpretatur figura, vel signum, vel forma. Cice. ad Brutum in oratore: [In omni re difficillimum est formam, quę character Græcè dicitur, exponere.] Sed & styli genus character ab auctoribus dicitur Vlp. libro 27. Digest. tit. de testa. l. ad testium. [Dum tamen, inquit, habuerit characteres.] Characteres dixit pro figuris literarum. Nebris.

Character propriè est signaculum quoddam quo aliud insignitur vt ordinetur ad aliquem finem, sicut charactere insignitur denarius ad vsum commutationis. Et milites charactere insigniuntur, quasi ad militiam deputati.

Charisticon pro remuneratione, l. penult. de bon. damnator. In quibusdam legitur [catciaticon.] vt & in Pand. Flor.

Charta, est pagina scriptioni apta, ex quacunque materia illa sit, siue ex plumbo, siue ex corrice, siue ex linteis, siue ex papyro, siue ex corio, quæ dicitur membrana. De chartarum generibus Plinius multa lib. 13. Nat. histor. Vlp. tit. de leg. 3. l. [Librorum, inquit, appellatione omnia volumina continentur, siue in charta, siue in quauis alia materia: neque enim membrana excluditur à chartæ appellatione, cùm charta mēbrana appellatur.] Idem quoq; ibidē [Si quis, inquit, chartas legauerit puras, membranæ non continebuntur. [quasi dicat, nisi addatur, charta mēbrana.] Idem quoque Vlpianus titul. de bonorum possess. secundùm tab. l. chartæ appellatio etiam ad nouam chartam refertur. Neb.

Chartae appellatione venit charta papyri, non etiam membrana. l. chartis. 76. & ibi Bar. ff. de leg. 3.

Charta, seu instrumentum, seu rescriptum, dicitur falsa, seu falsum bene quatuordecim modis, vt no. in c. in memoria. distinct. 19. glos. verb. falsam.

Chartiaticum, merces quæ officialibus pro chartis datur. l. 6. ff. de Bon. dam. eodem fortè modo dictum quo à Cicerone, 5. in Ver. Cerarium, quod pro cera penditur, appellatum est.

Chartophylacium est armariū vel locus in quo chartæ reseruātur. Et dicitur à charta, quod est instrumentum, vel scriptura, & φυλάττειν conseruare, quasi, &c. vt not. in c. 1. de probatio. & c. 2. 90. distinct.

Chartoprati, chartæ venditores, vel qui chartis quæ in vrbem ex prouinciis comportabantur, vendendis præerant. Græci χαρτοπρᾶται vocant.

Chartularii iudices dicebantur olim illi, qui ab Imperatore habebant potestatem iudicandi, & illos solum, qui coram eis eligebant litigare, poterāt eligere sine consensu propriorum iudicum: sicut traditur in gloss. l. 1. ff. de iudic.

Chasma, χάσμα, id est, hiatus terræ. l. si venditione. de Peri. & com. rei vend.

Chiliarcha, est princeps super mille homines.

CHIREMBOLVM, in l.1. ff.Nau.cau. stab. dicitur manus immissio, quod Alcia. in Parer. interpretatur.

CHIROGRAPHVM, est pictura ex manu propria, quam autographum etiam appellant. Sueton. in Augusto: [Nihil æquè elaborauerant, quàm vt imitarentur chirographum suum.] Differt autem chirographum à syngrapha, quòd in chirographo tantum quę gesta sunt scribi solent, in syngrapha etiam contra fidem veritaris pactio scribitur. Idem in eodem: [cuius pacti non dubitauit à quibusdam iusiurandum, à quibusdam syngrapham petere.] Per syngtapham intelligit Suet. Chirographum propria eorum qui paciscebantur manu scriptum, in quo talis pactio scripta erat, nec negare possent. Paulus lib. 42. ff. tit. de priuil. cred. l. bonis. à chirographo chirographarium formauit, quod significat eum qui à debitore autographum debiti habet. chirographariis, inquit, creditoribus. Nebr.

CHIROGRAPHVM est, cùm duo paciscentes duas scripturas sub eadem forma verborum inter se conficiunt & mutuò sibi tradūt. vel dicitur instrumentum seu illa litera in qua debitor confitetur se esse obligatum creditori, idem quod antapocha, & chirographa, dum væneunt, nomen siue corpus vænisse videtur. l. seruum filij. §. eum qui chirographum. ff. de leg. 1.

CHIROGRAPHVM inane dicitur, cùm id quòd debitum, persolutum. Vlp. l. 18. ff. de Solut. Solutione chirographo inani facto. Idem l. 41. ad l. Aquil. l. 5. §. 6. ff. Commod. Hinc,

Chirographarius creditor dicitur, qui sibi chirographo cauit. Paul. l. 38. §. 1. ff. de priuil. cred. Respub. creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. Opponitur autem iis qui Hypothecarij dicūtur, l. cùm tibi 10. C. qui pot. in pig. & l. 4. & l. 6. C. de priuil. cred.

CHIROGRAPHARIVS debitor, qui sua manu cautionem creditori dedit in l. pen. C. de Nouat.

CHIROGRAPHARIA pecunia, quæ sine pignore per chirographum solum debetur, tit. Cod. etiam ob chirog. pecun.

CHLAMIS, est vestis militum, purpura regum, stola sacerdotum, toga aduocatorum, birrus rusticorum vel custodum, cucula monachorum: vt C. de vesti. holo. & aura. lib. 11. & l. fortissimi. C. de mil. veste. lib. 12. ptout not. Azo in sum. C. de offic. præfe. præt. Sed in l. vestis. de Auro & arg. leg. connumeratur inter vestimenta puerilia.

CHOMA, ex Græco interpretatur agger, eris. Est autem agger, vt inquit Seruius in illud Virgil. 10. Æneid.

Atque ipsis prælia miscent
Aggeribus.

Terra illa, quæ facto vallo propius ponitur. Vnde ritu. est apud Imp. de aggeribus Nili non rumpendis. Illi igitur aggeres propriè dicuntur χώματα Græcè. Vlpian. lib. 47. Dig. tit. de extraor. crimin. l. saccularij. [Chomata, inquit, sunt aggeres qui solent aquam Niloticam continere.] Et ibidem sæpe: vbi pro choma per ch, & o, longum, coma, atis per c, exile mendosè legitur.

CHOMATA dicuntur aggeres qui

qui solent aquam Nili continere, l. saccularij. ff. de extraordin. criminib.

Chorus quid sit, vide l. si chorus. de leg. 3. & l. cùm eiusdem. de Ædil. edict.

Chresis ponitur pro vsu. l. si habitatio. ff. de vsu & habit.

χρύσαμμος Græcè dicitur, quam, vt ait Plin. Hispani [balucam] appellant, de qua satis multa scripsimus in verbo [baluca] dicta à χρύσος, quod est aurum, Iustiniani Codicis, lib. 11. tit. de metallariis. [Octonos, inquit, scrupulos in baluca, quæ Græcè chrysammos dicitur.] Accursius nō minus in chrysammi delirat interpretatione, quàm suprà fecerat in baluca: [Chrysammos, inquit Græcè, Latinè vtilitas,] vt sit chrysāmos, id est, in vtilitate publica: cùm tantum distet chrysammos à χρήσιμος, quod interpretatur vtilis, quantum Thais ab Hermione. Illud namque per ipsilon, υ, hoc per η scribitur. Nebr.

Chrysammos, vel, vt alij legunt, chrysoma, vas est, in quo aurum infundebatur, vt exponit Alciat. in l. 1. C. de metal.

Chrisma fit ex duobus liquoribus, scilicet oleo, per quod puritas mentis & nitor conscientiæ intelligitur, & ex balsamo, per quem odor famæ figuratur, vt est text. in cap. vnico, de sacra vnctione.

Chrysolithus χρυσόλιθος, Gemma aureo colore transluci-da, vt ait Plin. lib. 37. cap. 9. quasi dicas lapis aureus, cuius meminit Vlp. in l. 19. §. 6. de Aur. & arg. leg.

De C ante I.

Cibariorum appellatione neque habitatio, neque vestiarium, neque calcearium continetur, sed tantùm cibus l. diariis. de Alimen. & cibar. leg. cibi verò appellatione, potum quoque contineri Archidiacon. prodidit c. in quibus. de Consecra. distinct. 2.

Cicatrix dicitur quæ vultum excœcat vel deturpat, & post sanatum vulnus remanet. Bart. in l. si quis in metallum. C. de Pœn.

Cicera, est omne quòd bibitur 33. quæst. 2. admonere. circa medium, in princip.

Cidonium malum, idem est quod cotoneum, & vinum cidonium quod ex malorum cidoniorum conficitur succo. Vlpia. tit. de vino, tritic. lega. l. si quis. [cidonia, inquit, & si qua alia sunt vina, quæ non ex vinea fiāt.] Ea verò, vt diximus, sub ceruisia siue zytho contineri videntur. Ant. Nebris.

Cidonium [vinum] ex cidonij mali succo confectum. l. si quis. de vino lega. Nebris.

Ciliciυm propriè dicitur textum ex lana caprina, ad vsum maximè tentoriorum siue castrorum, vt dicit Virgil. lib. 3. Georg. Vnde cilicina saga fiebant ad pluuias arcendas, Exod. cap. 26. [Facies, inquit, & saga cilicina vndecim ad operiendum tectum tabernaculi.] Vegetius quoque libro 4. de re militari, saga cilicina prætendi præcipit, ad excludendos impetus sagittarum. Vlpianus lib. 33. Dige. titul. de fun. instructo. l. quæsitum. §. si domos. [Vela, inquit, cilicina instrumenti esse Cassius ait, quæ ideo parantur, ne ædificia vento laborent.]

Cilicium, textum ex lana caprina: vnde cilicina vela in l. quæsitum. de fund. instru.

CIMELIARCHA, id est, custos vasorum & aliarum rerum pretiosarum ecclesiæ. C. de sacrosan. eccles. l. iubemus in gloss.

CYMBIVM, poculi quoddam genus est, dictum à similitudine cuiusdam nauigij. Est autem cymbium in forma diminutionis ab eo quod est cymba.

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

Paul. 34. Dig. tit. de auro & argen. 2. leg. pedicul. 32. [cymbia, inquit, argētea crustis aureis illigata.] N.

CIMELIARCHIVM, locus est vbi reponitur thesaurus. Cod. de bon. auctor. iud. poss. l. fin. §. fin autem. & de Agr. & censi. l. litibus.

CIMITERIVM, vide cœmiterium.

CINCTVS, pro eo qui ad militiam cōscriptus, miles factus est. Marcell. l. Titius. 25. de Testam. mil. [Titius priusquam tribunus legionis factus esset, testamentum fecit, & postea cinctus manente eodē testamento decessit.] Paul. l. quod dicitur. 38. §. 1. ff. eod. [Miles testamentum fecerat, deinde non ignominiæ causa missus, rursum cinctus est in alia militia.] Moris fuit antiquis, vt togati ciues Romani essēt in militia, sed prælium inituri præcingerentur, inde testamenta in procinctu. Sed eo more sublato cingulum mansit perpetuò. Vnde qui ab Imperatore ignominia afficiebantur plerunq; discingebantur: qua pœna vsum Marcellum Liuius lib. 7. testatur. Augustum verò Suet.

CINGERE arborem, est illam deglabrare, siue deribrare, hoc est, decorticare, siue corticem detrahere, encerrardar Hispani dicunt, quo facto arbores inarescunt. Paul. lib. 47. Dige. tit. arborum furtim cæsarum. l. cædere [cingere, inquit, arborem, est illam deglabrare.] Item ff. eodem, l. furtim. & Alphenus lib. 19. Dig. tit. Locati & cond. l. in lege locationis. Neve quem cingere, cædere, vrere sinito. Ant. Nebr.

CINGVLVM quandoque exponitur, i. administratio in Au. vt liceat ma. & au. æ. §. quia verò quędam. Quandoq; pro ense vel pro titulo dignitatis. C. de præpos. sac. cub. l. vltima, lib. 12.

CIRCA, est significationis restrictiuæ, non autem ampliatiuæ, vt in l. Rutilia Polla. ff. de cōtra. empt. & hoc nota pro statutis. Et quid dictio [circa,] operetur in teste, vide Bart. in l. Celsus. ff. de vsucapionib. Et [circa] pertinet ad tempus, [circum] ad locum, [circiter] ad numerum.

CIRCEIENSIS, e, nomen possessiuum gentile, ab eo quod est Circeij, orum, oppido Italię in Latio veteri, atque promontorium eiusdem nominis, quondam insula, vt inquit Plin. auctoritate Homeri, vasto mari circumdata. Illic Circe venefica illa decantatissima regnasse dicitur, quo tempore Vlysses orbem pererrabat. Hinc Plin. de ostreis: [candidiora, inquit, Circeiensibus.] Liuius [Circeiensium quidam cogniti & coloni à Velitris.] Paul. lib. 22. Dig. tit. de iu. & fa. ign. l. regula est. [Ad opus, inquit, aquæductus reipu. Circeiensium.] Circenses ludi appellantur qui in circo magno Romæ fiebant, atque inde dicti ea forma qua ab Hispali Hispalēses. Ex quo Seruij Grāmatici & quorundam aliorum error conuincitur, qui putant, Circenses ludos esse dictos, quod vbi suo tempore metæ fuerunt, olim gladij ponebantur, quos circuibant: vnde ludi Circenses, quasi Circumenses,

ses. Virgil. lib. 8. Æneid.

Magnis Circensibus actis.

Et Iuuenalis,

Si potes auelli Circensibus optima Sora.

Hermoge.lib.50. Dig.tit. de muneribus.l.1. [Equorum, inquit, Circensium spectacula.] Et Paulus lib. 30. Dig.qui est de legatis primus.l.ciuitatibus. [Ludos,inquit,scenicos, vel ludos Circenses.] Ant.Nebrif.

CIRCENSES ludi,qui Romæ in circo maximo fiebant.

CIRCITORES dicuntur,qui vigilias nocte circumeunt.Hispani [rondas]vocant.Veget.lib.5.de re militari. [Tribuni, inquit, eligunt qui vigilias circumeunt, vt renuncient si qua emerserit culpa, quos circitores appellant, nunc militiæ factus est gradus.]Ouid. in Priapeia,

Quid mecum tibi est circitor moleste?

Ad me quid prohibes venire furem?

Vlpianus lib. 4. Dig. tit.de institoria actione: l.quicunque.circitores vocat, qui circumferunt merces per vicos & vrbes, vendendi causa.

CIRCVITORES dicuntur, qui circumeunt vel circumdant patrias, à nundinis ad nundinas deferentes res vænales. Et dicuntur alio nomine circummeatores.

CIRCVLATORES circunforanei dicuntur,qui publicè offucias quasdam & præstigia faciunt, vt videant deuorare gladios,& gestare serpentes, & talia quædam facere.Apuleius in 1.de asino: [circulatorem aspexi equestrem spatham præacutam mucrone infesto deuorasse,ac mox eundem inuitamento exiguæ stipis venatoriam lanceam,qua parte minatur exitium,in ima viscera condidisse.]Paul.lib.13.dig.tit.de extraordinariis criminibus.l.vlt.[In circulatores, qui serpentes circumferunt & proponunt,si cui ob eorum metum damnũ datum est.] Ant.Neb.

CIRCVLATORES,qui serpentes circunferunt & proponunt, l.fin.de extraord.crimi.

CIRCVMDVCERE literam, est eam circumducta linea damnare:& sic differt à cãcellare, & suppũctare.

CIRCVMLVVIO, inquit Festus, est ius quoddam prædiorum, vel (vt alij malunt)prędiatorum.Est autẽ circũluuio cùm parte aliqua diuisum flumen agrum alicuius ita ambit, vt inferius vnitum illum in insulæ formã redigat. l. Adeo. 7.§.quod si.ff.de acq.rer.dom.

CIRCVMFORANEVS secũdùm Isid. lib.10. dicitur qui ad modum rotæ circumfertur.

CIRCVMSCRIBERE, est fraudibus cauillationibúsq; in iudicio vti, vt causam obtineas, vincásq; aduersarium: Ambrosius in Lu.c.4. [Vtitur diabol⁹ testimoniis scripturarum, non vt doceat, sed vt circumscribat,& fallat.]Idem ad Constantinum: [Nec quisquam aut viduam spernat, aut circumscribat pupillum.]& ibidẽ,[Quid circumscribitur fratri? fraudatur mercenarius?] Inde circumscriptio.Idem Ambrosius ad Ireneũ, [Omnia plena fraudis,plena circumscriptionis.] Et circumscriptor,oris:Iuuenalis:

Pupillum ad iura vocantem Circumscriptorem.

Iulianus lib.44. tit. de exceptionibus. l. exceptiones. [Pro mi-

nore, inquit, vigintiquinque annis circumscripto.] Nebris.

CIRCVMSEPTVS, est circundatus vel vndique cinctus: vt notat. in procem. Clem.

CIRCVMSCRIPTIO quid sit Bartolus in Authentica ex causa. C. de liber. prœterit.

CIRCVMSTANTIA, alicuius loci intelligitur per 30. pedes, vt dicit Bart. in l. item apud Labeonem. §. conuitium ff. de iniur.

CIRCVMVENIRE in eadem propè significatione accipitur, qua circumscribo, vnde illi propriè dicuntur circumuenti, quos grassatores quasi ex insidiis adoriuntur. Cæsar in commentario Hispaniensi: [cùm vndique se circumueniri animaduertisset.] Ambr. in illud Euang. [Reddite quæ sunt Dei Deo.] Nec interest apud Deum, vtrum vi aut circumuentione res alienas occupet. tit. de doli mali except. l. apud Celsum. Nebr.

CIRCVMVENIRE, est adhibita calliditate decipere. l. 1. de dolo.

CISIARIVS, auriga cisij, quod genus est vehiculi gestatorij. l. item quæritur. ff. loca.

CESTA pro capsa. l. 1. depo.

CISTERNA, pluuialis aquæ conceptaculum est dicta, vt inquit Festus, quòd inest in terra. Martia.

Sit cisterna mihi quàm vinea malo Rauennæ.

Vlpianus libr. 43. Dig. de fonte deducendo. l. vnica. [cisterna, inquit, non habet perpetuam causam, nec viuam aquam. Sed vinum condatur in conceptaculo cisternæ simili.] Cisterna quoque per translationem potest appellari. Vlpianus libr. 47. de furtis. l. vulgatis. [Et quidem, inquit, si cisterna vini sit.]

CISTERNA est locus in quo congregantur aquæ pluuiæ, & ibi collectæ vsui reseruantur. l. vnic. ff. de fon.

CITATIO, est in ius vocatio vel inuitatio, cùm quis de aliquo conquetitur, & querimonia sua coram iudice deposita, iudex emisso citationis edicto ad eius instantiam vocat, vel inuitat illum ad se in quem agere desiderat qui conquestus est. Si verò in edicto iudex vel prætor adiiciat hanc clausulam, si in die præscripto non veneris, quasi contumax condemnaberis, vel reputaberis, tunc edictum olim dicebatur peremptorium: hodie autẽ sufficit quòd dicatur, citamus talem peremptoriè. Et est quadruplex modus citandi, secundùm Gulielmum de Mont. Laud. Primus per nuncium literis citatoriis. Secundus per præconem. Tertius per edictum, Clem. 1. de iudic. Quartus fit ex iuris dispositione. Item quædam citatio fit ad monitionem iudicis, ca. consuluit. de offic. deleg. Item quædam est verbalis, quædam realis vel actualis ducendo ad iudicem. Item citationis sunt tres actus. Primus est impositio, cùm iudex imponit nuncio, vt citetur reus. Secundus manifestatio, cùm nuncius denunciat citato vt veniat. Tertius relatio, cùm nuncius refert iudici se talem in tali loco citasse. Additur etiam quartus, scilicet comparitio citati, & quando citatus teneatur comparere, & si non comparet, mulctetur. not. per Doct. in c. præterea. de dila. Et de illis actibus in c. fin. de feriis. Et nota quòd citatio est de iure naturali, vt in Clement. pastoralis. de re iudi. & citatus ad locum mor

morbosū,seu vbi aër est pestilentalis vel corruptus, non tenetur ire, cū salutis hominum sit ratio habēda.l.sed sciēdū. ff. ad Trebel. & ibi per doct. Nec citatus perēptoriè potest dici contumax ante libelli oblationem. l. si finita. §.si plures.ff. de Damno infecto.

CITO aduerbium,id est, infrà 20. dies, in Auth. de mand. princip. §.sed & suscipientes.

CITRA quandoque ponitur pro præter.de Calum. l. vlti. quandoque habet effectum priuationis vel negationis.ff. fam. herciscun. l.si filia.§.Papin. Quandoque ponitur pro fine,in Authentic. vt iudi.sine quoquo suff.§. quod autem à nobis. Quandoque exponitur citra quàm,id est,aliter quàm in Authent. iusiurand.quod præst. ab his §. iuro quoque. Quandoque exponitur citra, id est, contra.ff.de noua.l. seruus. Aliquando id est,ante. Extrà, de testibus. cap.dilecto.

CITREAE mensæ, id est, ex citri materia, celebrantur apud auctores, & fuerunt in tanto pretio, vt cùm aliquando viri obiecissent fœminis nimios sumptus, quos in coëmendis margaritis faciebant,[& vos,inquiunt,mensis citreis vtimini.]Sed cùm apud omnes constet citrum arborem, & malū citrea esse, quæ postea cœpta sunt cognominari mala rancia,quorum materia neque firma, neq; odorata, neque quicquā habens quod laudabile sit: suspicor aliquid erroris subesse circa has arbores iam inde ex antiquitate contractum, vt citrum videlicet pro cedro accipiatur, hoc est [alerze] cùm præsertim arbor illa syluestris sit, copioséque proueniat in monte Atlante. Vnde Martialis de mensa citrea dixit,

Accipe fœlices Atlantia munera syluas.

Idem alibi.

Cùm possint Libycas sustinuisse trabes.

Paulus libr. 19. Digestorum, de actione empti & venditi. l.si sterilis. [Veluti si mensas quasi citreas emat,quæ nō sint.Ant.Nebr.

CITREAE mensæ, ex citri arboris ligno confectæ.l.si sterilis. de Actio.empt.

CIVILIS actiō. Require suprà [actio.]

CIVILE[debitum]vide in gloss. 1.c. si. de solut. Et quandoque ciuile, idem est quod vrbanum & elegans, vt in gloss.in l.ciuile est. C. de fur.Sic inciuile,id est, inurbanum vel indecens. leg. inciuile. ff. de Legib.

CIVILIA verba, quæ etiam directa in iure appellantur, verba sunt formularum ciuilium, hoc est quæ ad ius ciuile accommodatæ olim à Iurisconsultis fuerunt. Ex eo nimirum quòd hæc pars iuris propriè nonnunquā ius ciuile appellatur. Vt Pomponius docet l.2. de Orig. iur. Siue quòd vernaculum esset, neque ab exterarum gentium institutis sumptum: siue quòd soli ciues iis legis actionibus ac formulis vti possent. Papinianus l. 7. de Vulgar. & Pupil. [Verbis ciuilibus substitutionem post quartumdecimum annum ætatis frustrà fieri conuenit.[Vlp.c.25.Institut.fideicōmissum est quod non ciuilibus verbis,sed precatiuè relinquitur.] hoc est, non iis formulis quæ ad hæredum institutionem accommodatæ sunt, sed precatiuis.

CIVILITER eo modo,eáque formula quàm Iur. excogitarunt & tradiderunt: Hinc Pompon. in l. pen.

pen.ff.de Solu.scribit: Verborum obligationem ciuiliter per acceptilationem tolli, non rei naturam ac substantiam, id est, consensum & pactum spectans: sed modum ac formam aduentitiam, cùm Vlp.in l.8.in fin. ff.de Acceptilat. apertè dicat acceptilationem esse iuris gentium quatenus scilicet pactum conuenium, id est, substantiam ipsius actus consideramus: vt acceptilationis materia sit iuris gentium, forma verò iuris ciuilis. Hotom.

CIVITAS dicitur, quasi ciuium vnitas, & murorum ambitu terminatur. de Senten. excom. si ciuitas. cuius appellatione etiam comprehenduntur Burgenses. ff. de Verbo. signif. l.2. Item ciuitatis appellatione comprehenduntur mille passus à muro ciuitatis, ff.eod.tit.l.mille.& ff. de penu leg. l. quod liquidè. §. si ita legatur. Item comprehenduntur horti.arg.ff.de procu.l.præsens. Item ciuitatis nomine non comprehenduntur diœceses, nec è contrà. Vocatur autem propriè ciuitas, quæ habet Episcopum, vt 80. dist.in illis.

CIVIS, est natus in ciuitate.l. ciues. C. de Appella. vbi gloss. Sed quid de natis in comitatu? Dicitur in Auth.quibus mod. na. effi. sui.§. si verò non ciues.

CIVIVM appellatione veniunt non solùm illi de comitatu, sed etiam illi de territorio. Felin. in cap. Rodulphus.versic. [quarta conclusio.] de Resc. Adde quod ciuium appellatione veniunt illi qui sunt de ciuitate, diœcesi, vel comitatu. Doct. in rubr. ff. Solut. matrim. licet gl. aliter sentiat in d. c. Rodulphus. Bart. in l. 1.ff.ad municip. Adde quòd Bartol.in l. 1. C. de Nat. lib. dicit ibi per illum text. quòd ille qui oritur ex villico vel ex vico, sortitur originem ex ipsa ciuitate cui subest vicus, & an repræsaliæ concessæ contra ciues, comprehendant conciuitatenses. Bald. in l. vbi a ij. ff. de Offi. Proconf.

De C ante L.

CLABVLA, est genus vehiculi quo vtebantur in transitu militum, legatorum, armorum. l. 4. ff.de Veter.mil.& Cuiac.ad tit.de curs.public.

CLADES, id est, calamitas. l.1. C. de iure emphy.

CLAM [possidere,] id est, occultè possidere.

CLANDESTINVS, na, num, à clàm particula deriuatur, notàmque habet significationem, neque ob aliam causam hoc in loco posuimus, nisi quòd vulgò accentu barbaro ab omnibus profertur, hoc est, accentu in antepenultima, cùm penultimam habeat longam, & iuxta regulas Latinæ linguæ in eadem accentus debeat collocari. Quòd verò penultima longa sit probatur carmine Manilij in 1. Astronomicôn dicentis,

Et clandestinis surgentia fraudibus arma.

Silius quoque Italicus in libris Punicorum,

Ceu clandestino traheretur fœdere bellum. Nebris.

CLANDESTINVM coniugiũ, est despecta personarum præsentia, vel iuris solennitate, vel denunciatione non præmissa, sine sacerdotis benedictione, occultum matrimonium.

CLANDESTINA [electio] dicitur, quæ in cameris per occulta conuenticula fit, vel illa quam

cano

canonici inter se secretam tenent.

CLARISSIMATVS, est dignitas. C. de Prox. sacr. scrin. l. peculiari. Aliquando accipitur pro consulatu. C. de equest. dig. l. 1. & ibi no. de Dom. & prot. l. 2. lib. 12.

CLARISSIMVS dicitur etiam qui est spectabilis: eo quòd claram habeat dignitatem. Cod. de prin. agen. in re. l. fi.

CLARISSIMARVM fœminarum nomine, Senatorum filiæ, nisi quæ viros clarissimos sortitæ sunt, non habentur. Tandiu igitur clarissima fœmina erit, quamdiu senatori nupta est vel clarissimo, vel separata ab eo alij inferioris dignitatis non nupserit. l. s. ff. de Senato. le. 22. §. 1, ad munici.

CLASSIS, id est, nauis, inde classicus, id est, numerus classatorum id est, nauium ad bellandum. Et qui censetur, vel voluerit se huic ministerio deputare, dicebatur incensitus: vt C. de Class. lib. 11.

CLAVSTRVM dicitur, quasi claudens, siue castrans, id est, priuans habitantes in eis, ne euagentur. 7. q. 1. §. vlt. & no. per Archi. de statu reg. ca. vno. §. verum. libr. 6. super verbo, [moræ] & est locus religiosus, extra, de Const. cap. 2. in princ. Aliquando claustrum dicitur instrumentum ad claudendam domum vel partem eius, ff. de Actio. empt. & vend. l. fundi.

CLAVSI dicuntur etiam vincti, si ita vincti sunt, vt vincula erumpere non possint. l. si quis in graui. §. clauso. ad Silla.

CLAVSVLA codicillaris dicitur, quæ in testamentaria scriptura subiungitur: vt si minus testamenti, saltem codicillorum vim atque auctoritatē obtineat. Eius autem duæ formulæ fuerūt. Prior hæc, vt si iure testamenti non valeat, iure codicilli valeat. l. vlt. C. de codicil. l. si iure. 11. C. de Testam. manumis. l. cohæredi. 41. §. 2. de Vulgar. substitut. Altera sic, ὅτῳ τρόπῳ ἐξουσίας, quacunque ratione poterit: quoquo modo poterit. l. ex ea scriptura. 26. ff. de Testa. l. 3. ff. de Milit. testa. l. Lucius. 89. §. vlti. ff. de Leg. 2. Quin & rogatio legitimorum hæredū, sine vlla scriptura pro clausula codicillari valet. l. ex testamento. ff. de fideic. liber.

CLAVSVLA derogatoria statutorum. 7. C. tit. 39. l. 4. in princ. A. in libellis, [saluo iure addendi.] 2. C. tit. 1. l. 3. N.

CLAVSVLARIS cursus, erat quod Galli [cheuaux de munition ou d'artillerie,] vulgò vocant. l. 4. ff. de Vetera. mil.

CLAVVS in veste erat verruca ex auro, vel ex cocco, aut aliis coloribus vesti intertexta, ad ipsius vestis splendorem adhibita. Quintil. libr. 8. [Vt affert, inquit, lumen clauus purpuræ solo insertus.] Hinc & laticlauij & angusticlauij dicebantur ab antiquioribus, qui poterant huiusmodi genere vestium vti. Varro de lingua Latina: [Si quis, inquit, tunicam ita consuat, vt altera plagula sit angustis clauis, altera latis, vtraque pars carebit analogia.] Suetonius in Augusto, [Vsus est togis neque restrictis, neque fusis, clauo neque lato neque angusto.] Vlp. lib. 34. de Aur. & argen. le. l. cùm aurum. [claui aurei & purpuræ pars sunt vestimentorum.]

CLAVVS, morbus est in similitudinem tuberculi coloris albi, fit in plantis digitisque pedum maximè. Celsus libro 5. de clauo

eiúsque curatione multa ponit: [clauus, inquit, nonnunquam etiam alibi, sed in pedibus maximè nascitur, sed præcipuè in contuso:] à Græcis ἧλος dicitur, vt apud Galenum libro 10. & 11. de medicina simplic. Hoc morbo periit Silius Italicus, vt auctor est Plinius Cæcilius in epistolis. Vlpianus libr. 21. titul. de ædilitio edicto. l. qui clauum. [Qui clauum, inquit, habet, morbosus est.] Nebris.

Clavi in re vestiaria quid sint, facilè est intelligere ex leg. cùm aurum. in fine. & l. seq. & vestis. de Auro leg. sunt enim, vt puto, fibulæ & veluti clauiculi quidam qui vestibus insuuntur, vel ad ornatum, vel ad illas annectendas, quod ferè fit in ea parte, qua pectus contegitur.

Clavus, præter notum significatum, ponitur pro genere morbi. l. qui clauũ. de Ædil. edict. & quibusdam videtur id tuberculum esse, quod digitis tum pedum tum manuum plerumque innascitur, & ab Italis vel porrus vel callus nuncupatum.

Clerica, dicitur corona clericorum rasa: vt no. Io. And. de vita & hone st. cler. c. clerici.

Κλῆρος Græcè, est sors Latinè, vel hæreditas. Sunt ergo dicti clerici quia de sorte domini sunt. 21. dist. cleros. vbi ponuntur nomina omnium graduum in Ecclesia Christi deseruientium. Et appellatione clericorum etiam intelliguntur monachi: licèt non è contrà, quia sunt etiam electi in sortem domini, 12. quæst. 1. duo sunt genera. Et hoc maximè in causis fauorabilib. sed in odiosis secus, vt nota. in capit. 1. de iura. calum. vbi etiam appellatione clerici non venit monachus, quia ibi postea specificat. vide c. cùm secundùm Apostolum. de præbendis. & cap. cleros. prallleg.

Cleronomia, idem est quod hæreditas diuina.

Cliens dicitur ille, cuius causam aduocatus tuetur & defendit. Inde clientulus diminutiuum. & idem est, secundùm Isido. Vel dicitur quasi colens, à colendis patronis.

Clipevs & scutum significat & imaginem, vti docet Charisius lib. 1. & Plinius lib. 35. ca. 3. Atque in hac significatione vsurpatur ab Vlp. in l. si verò. §. Si id, quod. ff. de his qui effu. [Nam cùm pater in pergula clipeum vel tabulam expositam habuisset.] Hotom.

Clivi appellantur fossæ terrestres per gyrum. ff. de Seruit. vrb. præd. l. seruitutes. §. si domo. Vel veriùs dicuntur loca in sublime surgentia, cuiusmodi sunt ascensus montium. l. si ex plagis. §. in cliuo. ad l. Aquil. vnde cliuosam viam & planam, vt opposita distinxit Vlp. in l. 1. §. de teriorem. ff. Ne quid in loco pub.

Clivosa dicuntur loca in sublime clementer surgentia, nam cliuus est montis latus. Vnde decliuis ex monte descendens, ac cliuis ad montem ascendens: Virg. 1. Georg.

-cliuosi tramitis vndam
Elicit. Et Iuuenalis.
Cliuosa veneris dum per monumenta Latina.

Vlp. libr. 43. titul. ne quid in lo. l. prætor. [Via cùm plana fuerit, si cliuosa fiat.]

Cloaca, alueus est per mediam vrbem, in quem latrinarum sordes confluunt. Itaque latrinæ sunt,

sunt, quemadmodum Hispani dicunt, priuatæ: dictæ ab eo, quòd lateant, Cicerone auctore. Cloacæ verò sunt publicæ: quod eleganter Columella vno versu expressit, dicens:

Immundis quæcunque vomit latrina cloacis.

id est, quod ex foris priuatis sordes confluunt in cloacas publicas, & inde emittuntur extra vrbem. Vnde Iuuenal. de Tiberino pisce dixit:

Pinguis torrente cloaca.

Vlpianus libr. 44. de cloacis. l. 1. [cloaca est, inquit, locus concauus, per quem colluuies quædam fluat.] Inde cloacarius, qui cloacæ curam habet. Vlpianus libr. 7. de vsufruct. & quemadmodum quis vtatur. l. si pendentes. [Si quid, inquit, cloacarij nomine debeatur.] Ant. Nebr.

CLOACA dicitur locus concauus, vbi sordes confluunt ex quocunque vili loco, vel effluunt de viis & plateis, vel vbi stercora recipiuntur, scilicet latrina. ff. de cloac. l. 1. Vel cloaca est locus cauus, per quem colluuies quædam fluit. & ponit prætor ibi duo interdicta de cloacis. Primum est prohibitorium, quo prohibetur vicinis facere vim, quominus cloaca purgetur & reficiatur. Secundum est restitutorium. Et appellatione cloacæ tubi & fistulæ continentur, ex l. 1. præalleg. ff. de cloacis. Inde cloacarius qui cloacæ curam habet, & cloacarium, quod ob cloacarum purgationem soluitur. l. si pendentes. de Vsufr.

De C ante O.

COACTILIA, in l. argumento. ff. de Aur. & arg. leg. dicuntur pelles seu lora, quibus inuoluuntur alliganturve vestimenta: quæ omnia sunt instrumenti viatorij: l. 5. §. fin. de Supell. legar. à cogendo, id est, adstringendo, coarctandóque dicta.

COACTIO est duplex, absoluta, & conditionalis. Coactio absoluta est, cui resisti non potest, vt cùm quis violenter trahitur ad aliquid faciendum, quo casu quis omnino excusatur. 50. distinctio. presbyteros. & 1. quæst. 1. constat. Coactio conditionalis est, quæ metum cruciatus, vel aliquid graue minatur, quæ si excusat à tanto, non tamen à toto. c. sacris. de his quæ vi metúsve caus. fiunt. in gloss. verbi [attenuet.] secundum Gof. in Sum. eod. tit. & etiam in c. cùm dilectus. eod. tit. vide Bart. Brix. in gloss. verbi [inuita.] dist. 5. ad eius verò. vbi bene distinguit. Et coacta voluntas etiam voluntas est. 15. q. 1. merito. ff. quod met. caus. l. si mulier. §. si metu.

COALERE est cohærere, & quemadmodum Vlp. ait, [vnitatem facere.] l. non ampliùs. de dam. inf. aliquando est concrescere. l. per omnes. C. de defen. ciu.

COALLVERE est per alluuionem aliquid augere. Pomponius lib. 41. tit. de Acquir. rer. do. l. ergo. Paulatim aliquid coalluendo locum eminentem supra alueum fecit, & eum alluendo auxit. Nebr.

COARCTARE, id est, restringere, vt exponunt Host. & Arch. de Rescript. c. dispend. in princip. libr. 6. habetur hæc dictio extra. de immun. eccl. cap. 1. in fin. & de offic. deleg. consuluit.

COCCVM non continetur appellatione purpuræ. leg. si cui. de Leg. 3. A cocco coccinus, vnde coccina vestimenta

vestimenta, id est, cocco frutice infecta, de quo apud Plinium & Dioscoridem est.

Coccum est granum quod in quisquilia inuenitur frutice, [grana] Hispani appellant, vnde purpura adulteratur. Plin. lib. 9. [Coccum Gallatiæ rubens granum aut circa Amaricam Hispaniæ in laude est.] Idem libr. 16. [Quercus dotes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, primóque acu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis cusculium vocant, pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat.] Vlpianus libr. 32. Dig. qui est de Legatis tertius. l. si cui. [Purpura, inquit, & coccum, quia nihil natiui coloris sunt, contineri arbitror.] quod Accursius exponens nescio quas nugas affert: [coccum, inquit, bis tinctum in constructione tabernaculi erat quidam pannus sericeus duorum colorum,] & videtur extrà viridis, & intra ruber. Ant. Nebr.

Cocus venit appellatione artificis, quia cocum esse, est ars. l. si quis venditor. §. 1. & 2. ff. de Ædil. edict. Imo cocus Imperatoris habet dignitatem. ad quod Bald. allegat text. in l. 1. quis cocorum. in Vsibus feud. hæc Lud. de Rom. in sing. suis.

Codex, est quilibet liber, qui continet in se diuersos libros partiales, & hoc generaliter. Sed propriè est liber, qui continet diuersa præcepta Imperatorum. Vnde ante tempus Iustiniani erant tres Codices, scilicet Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, & multæ constitutiones extraillos diuagantes. Videns ergo Iustinianus tantam legum multitudinem, de istis tribus Codicibus extrauagantibus, fecit fieri vnum Codicem, quem suo fœlici nomine nuncupauit Codicem Iustiniani.

Codicilli dicuntur Codices parui, id est, libelli, in quibus cùm aliquis impeditur aliqua necessitate, ne faciat testamentum de rebus suis, disponit in vltima voluntate, secundùm Azon. in Sum. C. de Codicillis. In hoc autem differunt à testamento. In Codicillis hæreditas neque dari, neque adimi potest directè, ne confundatur ius testamentorum & codicillorum. Nec in eis potest exhæredatio scribi, nec conditio hæredi instituto potest adiici, nec substitui in eis directè potest, sed per fideicommissum in eis hæreditas directè relinquitur, vt Inst. eod. §. codicillis. & §. directo. & plura alia quæ not. Azo & Hostiens. in Sum. titul. de Testam. & Spec. tit. de Instr. edi. §. viso.

Codicillus est scriptura vel littera, in qua testator voluntatem figurat suam, nulla indigens solennitate, sed sola testatoris voluntate, qualicunque scripturæ significatione expressa, cuius beneficio subuenitur voluntatibus defunctorum propter deficientem solennitatem verborũ legalium, vel certè propter necessitatẽ adhibendorum solennium, quia minor est numerus testium, &c. vt ex modernis doct. Gul. de Cun. tenetreum gl. in fi. C. de cod. hæc Bal. de Peru. in quodam cons.

Coelebs dicitur ille, qui non vult contrahere matrimonium. & hic secundùm Azonem fortè orbus dicebatur, quia sine matrimonio & sine liberis erat: & illi olim non poterant causa mortis donare, quod hodie per leges corrigitur, vt patet C. de Infirmand.

pœn

pœnis cœlibatus & orbitatis. dicitur autem cœlebs, quasi cœlo beatus, quia talis est secundùm Isidor. qualia sunt lumina cœlo quæ absque connubiis sunt.

COELIBATVS venit inde, & est status vel modus permanendi, seu viuendi sine coniugio: vnde; ptout dicunt Theologi, cœlibatus Ioannis, id est, virginitas, vel castitas, non præferebatur coniugio Abrahæ.

COELIACI dicuntur fluxu ventris laborantes, qui à Latinis aluini dicuntur: nam κοιλία Græcè, Latinè interpretatur aluus. consistit autem morbus ille in ventriculi porta, quæ à Græcis πυλωρὸς dicitur, ex Cornelio Celso lib. 4. Iurisconsultus in tit. de Ædil. edict.

COELICOLAE dicuntur, qui cœlum, vel planetas cœli, id est, Solem & Lunam, & stellas quasi Deum colunt, vt C. de Iudæ. & cœlic. l. cœlicolarum. & quasi per totum tit.

COELVM, id est, cœlestis altitudo imperij, vel expone aliter, vt notat. C. de Sum. Trinit. l. vlt. in princ. super verb. [cœlum,] Vel cœlum, id est, vniuersalis Ecclesia, Extra. de Maior. & obed. c. solitæ. Vel cœlum, id est, aër. ff. de Vsufruct. l. æquissimum.

COEMITERIVM interpretatur dormitorium, distinctum à κοιμάομαι, quod est dormio, non cimiterium, quemadmodum vulgus nunc loquitur: conditoria verò siue sepulcra mortuorum in nostra religione dicuntur cœmiteria, id est, dormitoria, quoniam propter spem resurrectionis, mortuos consueuit dormientes appellare, & eosdem dormire in domino. Nebt.

COEMITERIVM, locus vbi mortuorum corpora conduntur.

COEMPTIO dicebatur, cùm vir & vxor se inuicem emerent, vnde matrimoniū per coëmptionem. Seruius in illud Virg. 1. Geor.

Téque sibi generum Thetis emat omnibus vndis.

quòd ait emat, inquit, ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, quo se maritus & vxor inuicem emebant: sicut habemus in iure. vide VXOR. Hotom.

COENACVLVM, inquit Valla, etsi formam diminutiui habet, diminutiuum non est, neque est locus, in quo cœnatur tantùm, sed superior domus contignatio. Festus, [cœnacula dicuntur ad quæ scalis ascenditur.] Liuius lib. 39. ab vrbe condita, [cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus.] Paulus lib. 44. Dig. tit. vti possid. l. si duo. [Sed si supra ædes quas possideo, cœnaculum sit.] & ibid. sæpius. Item in tit. de iis, qui eiec. aut effud. sæpissimè. Nebt.

COENACVLVM præter vulgatam significationem, de qua suprà in verbo cœnaculum, appellantur loca superiora domorum, ad quæ scalis aut cochleis ascenditur. cœnacula antiquitus incolebāt tenuiores & inquilini: hinc

COENACVLARIAM exercere in l. si verò: de iis qui deiec. hoc est, domus totas conductas per singula cœnacula inquilinis locare, & [Cœnacularius cœnaculorum locator. Item cœnacularium, pensio quæ soluitur pro conducto cœnaculo.]

COENOBIVM κοινόβιον, vnde dicatur, & quamobrem sic appellentur monasteria, docet Iust. Nouel. C X X I I I. de Ecclesiast. diuers. §. ἐν πᾶσι. vide cœnobium.

COEN

COERCERE, tum de pecuniaria, tum de corporali pœna vsurpatur: nam & coercere pignoribus dicitur in l.4.§.1.ff.de damn. infect. Cicer.3.de Legib. [Magistratus ciuem nec obedientem multa, vinculis verberibúsque coërcendo.] Sic in l.6.ff.de Pœn. l. nemo. 70. ff.de Reg.iur. l.2.in fin.ff.de Pub.iudic. Hinc Coërcitio, animaduersio in facinorosos, quæ duplex est, grauis & modica. Grauis est veluti cum gladio, aut metalli pœna, aut deportatione, aut verberibus animaduertitur: quæ etiam capitalis dicitur, l. noxis. 200. de Verb.signif. ff. Modica est, veluti vt quis in carcerem ducatur, aut virgis cædatur. l.2.ff.de In ius voc.l.vlt.ff. de Offic.eius cui mand. l.si quid. de Offic. proconf. Hotom.

COERRARE, Paul.in l.3.§.3.ff. de Offic.præf.vig.vsurpat, pro oberrare, &, vt opinor, cum aliquo comitatu. Sciendum est, inquit, Præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coërrare calciatum, cum hamis, & dolabris.

COAESTIMARE, simul æstimare apud Celsum.l.67. §.1.ff.de Furt.

COAETANEI sunt homines paris ætatis, secundùm Isid.

COETVS, vide Cetus.

COGERE exponitur, id est, congregare.ff.vi bon.rap.l.2.in princ. & §.dolo.

COGNATIONIS nomen, ait Paulus, à Græca voce dictum videtur. συγγενεῖς enim illi vocant, quos nos cognatos appellamus. Agnati sunt per patrem, cognati ex eadem familia: qui autem per fœminas coniunguntur, cognati tantùm nominãtur. Inter cognatos igitur, & agnatos hoc interest, quod inter genus & speciem: nam qui est agnatus, & cognatus est, non vtique autem qui cognatus est, & agnatus est, l.10.§.1.ff. de Grad. & affin.

COGNATI, ait Modestinus, ab eo dici putantur, quòd quasi vnà communitérve nati, vel ab eodem orti progenitíve sunt.l.4.§.1.ff.de Grad.& adfin.

COGNATI, inquit Vlpianus, appellati sunt quasi ex vno nati, aut, vt Labeo ait, quasi commune nascendi initium habuerint. l. 1. ff. Vnde cognati. Hotom.

COGNATIO legalis secundũ Host. eod. tit. est quædam proximitas proueniẽs ex adoptione vel arrogatione: vt not.in Rub.de co.Leg.

COGNATIO spiritualis est propinquitas vel attinentia quæ prouenit ex sacramenti datione, vel ad sacramentum recipiendum attestatione, vel attentione, vnde ex cognatione spirituali, quæ in baptismo contrahitur, nouem propinquitates nascuntur. Prima filiatio inter Sacerdotem baptizãtem & baptizatum. Secunda, compaternitas inter sacerdotem & patrem baptizati. Tertia, commaternitas inter eundem & matrem baptizati. Quarta, inter filios sacerdotis & baptizatum, scil. fraternitas. 30.q.1.omnes. & q.3.ita diligere. Quinta, filiatio inter baptizatum & suscipientem de baptismo. Sexta, filiatio inter eundẽ & vxorem suscipientis. Septima, fraternitas inter baptizatũ & filios suscipiẽtis. octaua, cõpaternitas inter suscipientẽ & patrẽ suscepti. Nona, maternitas inter eũdem & matrẽ pueri. 30.q.3.per tot.

COGNOMEN dicitur à cognatione. ff.de Lib.& posthum. l.1. & Inst. de Leg.§.si quis in nomine. & C. de Testam. l.si in nomine.

COGNO

Cognomina debent poni, quando ex nominibus propriis resultat incertitudo. Bart. in Constit. 1. ff. ver. [quęro numquid sit necesse.]

Cognoscere instrumenta, est ea relegere & recognoscere.

Cohors, id est, societas. ff. ad leg. Iul. repet. l. 1. de Offic. præfect. vigil. l. 3. in princ.

Cohortalis, est apparitor qui obnoxius est cohorti. l. si cohortalis. C. eod. tit. lib. 12.

Coire, tam in bonam quàm in malam partem accipitur, vt coire societatem, & coire, id est, conspirare. l. 2. de concuss.

Coetus, conuentus est, siue congregatio, à coëundo dictus, Virgil. 1. Æneid.

Et cœtu cinxere polum.

Vnde in Decret. dist. 15. Qui cœtum fecerit, vt inquit Seneca in declamationib. capitale est, id est, dignus morte. Nebr.

Collactaneus dicitur, qui eisdem mammis nutritus est.

Collaterales dicuntur, qui se attingunt vel sibi attinent transuersaliter per lineam collateralem, non per lineam rectam ascendentem vel descendentem, vt consanguinei vel consimiles. Dicuntur etiam collaterales generaliter omnes æqualiter quasi lateribus considentes.

Collatio secundùm Azon. in Sum. Cod. de Col. est ius quo res quædam non hæreditaria fit hæreditaria, id est, redigitur in commune. Et dicitur collatio quasi in cōmune latio. Nam quod erat proprium, dicitur ibi medium: & confertur, id est, communioni subiicitur. Vel est confusio siue coadunatio rerum conferentis in res communes seu cum rebus communibus diuidendis, vt notatur in l. si soror. C. de Collationibus.

Collatio instrumentorum est: quando duo instrumenta inspiciuntur & examinantur simul, vtrum in vno ita sit sicut in altero, vel vt videatur per modum & formam scripturæ effectus eius.

Collatores dicuntur à conferendo, quia conferunt in fiscum, siue ordinaria sit collatio, siue extraordinaria.

Collectarii, appellantur campsores. l. quisquis. Cod. si cert. pet. secundum Alciat. lib. 4. disp. cap. 22.

Collectiva dictio dicitur, quæ significat collectiuè ex sua impositione, quandoque etiā ex significato sumpto aliunde ex quauis alia materia subiecta significationi. Verbi gratia ibi [omnes ferunt lapidem] vel [trabem,] significat collectiuè. l. ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. Sed ibi, [omnes student auaritiæ,] significat distributiuè. Ratio, quia in primo exemplo ex vnitate lapidis sumitur significatum verbi: sed in secundo exemplo sensus est, quòd quilibet homo studet auaritiæ.

Collega, secundùm Isidorum, dicitur à colligatione societatis vel complexu amicitiæ, & est idem quod sodalis in officio alterius paris potestatis.

Collegarius etiam est vnus ex talibus sociis.

Collegiati dicuntur, qui sunt de aliquo corpore, id est, congregatione vel artificio hominum, veluti pistorum, fabrorum, monachorum, & quorundā aliorum collegium habentium.

Collegium, vt scribit Neratius Priscus tit. de Verbor. significat. l. Neratius, à tribus fieri potest

potest, quàm plures videantur in collegio contineri. Sed cùm duo tantùm sint consules, atque alter alterum collegam appellat, nonne dicemus collegium consulum? quandoquidem collega & collegium coniugata sunt. Numa Pompilius instituit collegium tibicinum, aurificum, architectorum, tinctorum, coriariorum, fabrorum & figulorum. Erit itaque collegium illorum, qui sunt eiusdem ordinis & professionis: vt Papinian. lib. 22. tit. de excusationib. l. qui in collegio pistorum sunt, à tutela excusantur. Item lib. 42. Dig. de collegiis illicitis, sæpe.

COLLEGIVM, est congregatio, quam ad minus tres facere possunt. Nam duo faciunt congregationem, collegium tres, populum decem, turbam viginti-quinque, gregem quinque porci, vel decem oues, vt notat Bernar. de Elect. c. 1. in gl.

COLLES intelliguntur homines inferioris vitæ. C. de Sum. Trin. l. final. in princip. super verbo [collis.]

COLLISVM argentum quid sit, vide ff. de aur. & argent. leg. l. quintus. 2. §. cùm autem.

COLLOBIVM, est toga vel vestis sine manicis.

COLLVCTATIO fit dum aliqui simul luctantur pugnis vel calcibus: vel verius quando pugnantes non stant certo loco. ff. ad Leg. Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione, in gloss.

COLLVDERE, in fraudem tertij est conuenire. Vnde est collusio dictum, quòd simul ludant, id est, illudant tertium: quod in libris Dig. sæpè legitur. Est præterea titulus de collusione detegenda. Nebriss.

COLLVSIO, secundùm Bernardum in gl. in cap. audiuimus. de Collusione detegenda. & ca. cum Clerici. de Censit. est inter actorem & reum latens & fraudulenta conuentio, per quam alter in iudicio superari se permittit.

COLLYRIVM, est vnguentum ad oculos. Instit. de Rerum diuis. §. cum ex aliena.

COLONARIA conditio, 8. C. tit. 52. l. 3. Colonarium ius quale. Nouell. 7. in præfation. §. 1.

COLONARIVM ius & Emphyteusis differunt. 1. C. tit. 2. l. 24. §. 1.

COLONATVS perpetuus, 11. C. tit. 25. l. 1.

COLONIA ciuitas est à matrice ciuitate deducta, id est, metropoli. quandoque agrum colono locatum significat. l. si in lege. ff. Locat.

COLONVS, est qui prædium habet agri colendi causa. Differt autem colonus ab inquilino, quia hic in rure, iste autem in ciuitate moratur, habet plures species agricolarum, secundùm Azon. quia alij vocantur coloni conditionales, alij coloni inquilini, alij originarij, alij coloni simpliciter nuncupati, &c. de quibus infrà patebit. Pro differentia coloni ab vsufructuario, vide in gl. Inst. de Rer. diuis. §. is verò.

COLONVS simpliciter secundùm Ioannem dicitur qui sub certa annua mercede in pecunia numerata, prædia colenda accipit. Nam secundùm eam non esset locatio sine pecunia. ff. Deposit. l. 1. §. si quis seruum.

COLONI [conditionales] dicuntur, quasi ex sua conditione prædium vel agrum colere debentes, & secundùm Ioan. sic constituuntur, quòd primò in scriptis, vel sine scriptis perpetuo in iure colonos

colonos se esse in fundo promittunt, vt postea per viginti annos in fundo permaneant. Et licet quidam putent hos esse adscriptitios conditionales, tamen secundùm Ioan. malè putant, quia colonus temporis transcursu potest liberari, adscriptitius verò minimè, vt C. de Agric. & cens. l. cùm scimus. lib. 11. require suprà Adscriptitius.

Coloni dominici dicebantur, qui colebant agros Imperatoris, vt C. de Præd. & omnib. reb. libro 11.

Coloni Illyrici, aliàs, & meliùs, Illyriciani, de Illyrico, id est, de Sclauonia dicuntur, & habetur in l. cùm quærebatur. C. vnde vi. vbi dicitur inter Illyricianā aduocationem. glos. inter Aduocatos de Illyrico. C. de Col. Illyric. lib. 11.

Colonus inquilinus, licèt secundùm quosdam inter colonos cōditionales & inquilinos nulla sit differentia, pro quibus videtur facere l. definimus. C. de Agric. & censit. lib. 11. tamen, secundùm Ioan. hæc est differētia, quia inquilinus minus adstrictus est quàm colonus conditionalis, vnde inquilinus bene potest in alia parte cuiuslibet suburbij domum conducere & inhabitare, sed conditionalis colonus non audet cum sua familia recedere à fundo quem colit, nec alibi habitare.

Colonus originarius, secundùm Ioannem dicitur, coloni conditionarij filius, ex eo quòd originaliter cōditioni colonariæ subiectus est, nec refert secundùm Ioannem, siue in solo fuerit natus, siue extra solum, quia tanquam originarius ad terram illam reducendus est, quam pater suscepit colendam.

Coloni [Palatini,] habetur de colon. Palatin. l. vnic. lib. 11.

Coloni [Palæstini] sunt de Palæstina prouincia dicti.

Coloni [partiarij] dicuntur illi, qui terram colunt pro communi damno & commodo. Et competit contra eos actio pro socio.

Colonus [ad nummum conductus,] est ille qui statim cùm fructus fuerint à solo separati, vt vsufructuarius intelligitur, secundùm Ioannem ff. de furtis. l. si apes.

Colonus [superficiarius] est, qui aream conducit ea conditione, vt sibi liceat in ea ædificare, & domum tollere cùm voluerit.

Color pro prætextu lege 2. de inofficioso testamēto, vnde color quæsitus in l. sed Iulia. ff. ad Macedonian. cùm id quod verè agimus, simulatione aliqua obtegimus.

Colorata donatio, lib. 4. C. tit. 35. l. 23. in princip. Coloratum Sacramentum lib. 6. Cod. tit. 40. l. 2. circa med. [Ne ex necessitate legis, & colorato Sacramento periurium committatur.]

Colum [niuarium,] instrumentum erat ad percolandum aquam siue vinum ex niuibus, eratque colum illud ex viminibus, vt apud Virgilium lib. 2. Georgic.

Tu spisso vimine quales,
Coláque prælorum fumosis deripe tectis.

Aut ex sacro cilicino, siue lineo, vt Martialis in disticho cuius index est, Saccus niuarius.

Attenuare niues norunt & lintea nostra

Frigidior colo non salit vnda tuo.

Aut erat ex argento, vt Pomponius de auro & argento leg. 1. in argẽto.[In argento, inquit, potorio, vtrum id dumtaxat sit in quo bibi possit, an etiam id quod ad præparationem bibendi comparatum est: veluti colum niuarium & vrceoli.] pro quo mendosè legitur [columnarium,] nihili verbum. Ex Martiale poëta, in disticho, cuius titulus est, Colum niuarium.

Setinos moneo nostra niue frange trientes.

Sed de hoc in obseruationibus nostris plura. Anton. Nebrissens.

Colvmbarvm osculum vocant Græci κατα λάβισμα, ὅταν ἀνὴρ ἐν χαρῶ τῆς συνουσίας τὴν γλῶτταν αὐτοῦ τῷ τῆς γυναικὸς ἐμβάλλῃ στόματι. Vide D. Augu. 21. de ciuit. Dei cap. 11. & l. Si à sponso. 16. C. de donat. ante nuptias.

Comes, cùm sit nomen ad aliquid dictum, referatúrque ad ducem, quod vtrumque est nomen honoris, aliquando tamen dicitur absolutè, vt apud Horatium in 1. Sermonum.

Hospitio modico rhetor comes Heliodorus.

Comitatus verò dignitas multiplex fuit, puta comes consistorij, comes largitionum, comes sacri palatij, comes rerum priuatarum, comes prouinciæ, comes orientis, comes scholarum, de quibus cùm aliis in locis, tum in Codice Iustiniani multa leges. Nebr.

Comes, qui comitatur & sequitur, leg. itémque. §. comitem. de Iniur.

Comes domorum, Iustiniano est præfectus domesticorum principis.

Comes [horreorum,] de quo in posterioribus libris C. curator erat pistrini principis, qui habebat mancipia quædam purgãdis horreis, coquendóque pani principis adscripta.

Comes [orientis,] secundùm Azo. in sum. eo. titulo, fortè erat procurator rerum Cæsaris quas habebat in oriente.

Comes [Palatinus] dicitur qui curam gerebat præcipuam, vt missorum notariorum & iudicum negligentiam argueret, & à prouincialibus tributa exigeret, & consueta deposceret, ita quòd nõ in prouincialibus, sed præcipuè iussus est vt iudicibus, & eorum Officialibus præceptor imminetet & superesset. C. de offi. comi. sacrarum largitionum & de offic. rect. prouin.

Comes [rerum priuatarum,] secundùm Azonem, erat fortè procurator Cæsaris in priuatis rebus. Alij dicunt quòd priuati commodi & fiscalium rerum habuit administrationem, vt eas consetuaret, & in eis negotiaretur.

Comes [sacrarum largitionum] secundùm Azon. erat ille per quem principes sua stipendia largiebantur: & hic fortè erat procurator reipubl. qui Græcè λογίςης nuncupatur. Alij dicunt quòd per hunc Imperator liberalitatem suam & magnificentiam exercebat, & largitudinem agebat.

Comes [sacri matrimonij] erat qui Imperatoris procurabat patrimonium, qui in hoc differt à comite rerum priuatarum, quia hic tenet custodiam rerum priuatarum, & exercet negotiationem

nem circa mobilia, scilicet, ille patrimonium & immobilia procurat. & hæc differentia sumitur ex verbis, C. de offic. comi. rer. priuat. & de Offic. procons. Cæsar. l. 1.

Comites [consistoriani] sunt illi qui steterunt in principis consistorio, qui dici meruerunt etiam spectabiles, & proconsulibus æquiparantur. C. de Comi. consist. lib. 12. l. 2. Vel consistoriani dicebantur, qui præerant castris principis ordinandis, & erant plures, & eligebantur decani de consistorianis & ministerianis, vt eodem titulo præalleg. Alio modo consistoriani dicebantur castrensiarij, & apud nos hodie castellani vocantur, licet apud alios vocentur omnes, quibus prouisum est de certis reditibus, vt in castro aliquo pro defensione & custodia commorentur, de Com. rer. milit. & qui prouincias regunt, &c. vide C. de comit. rei mil. lib. 12. cum suis tit.

Comites [iudicum] qui intelligendi, in l. in comites. 5. ad leg. Iul. repetund. explicat ibi eleganter Bud. sunt assessores.

Comites [scholarum,] vt tradit Hegendor. dicuntur comites locorum in quibus tyrones ad opera bellica exercentur, qui & tribuni scholarum appellantur.

Comestor, vel comessor, idem est quod gulosus.

Comitatus propriè de Imperatoria aula dicitur: hodie & territorium appellatur, cuius rei rationes affert Alciat. in l. pupillus, de Verb. signific.

Comitatenses [milites,] dicuntur milites stipendiarij, à comitatu dicti, quia militant non soli, sed in comitatu. Sed secundùm Alciat. dicuntur Palatini omnes qui eunti Imperatori assistunt.

Comitia dicebantur apud Romanos, conuentus populi: dicta à coëundo, hoc est, conueniendo in vnum locum ad suffragia ferenda, aut aliquid aliud faciendum. Fuerunt autem comitia calata quæ rursus in centuriata & curiata diuidebantur, quemadmodum suprà diximus, in verbo calata comitia. Neb.

Comitium, locus, in quem populus suffragiorum causa conueniebat, inde calata comitia dicta, quòd populus vocatus ad ferenda suffragia, eò se conferebat.

Commagenam Pomponius in l. 21. §. 1. ff. de Aur. arg. numerat inter ea vnguenta quæ valetudinis causa parata sint. Plinius lib. 10. cap. 22. & lib. 29. cap. 4. Ex Comagena Syriæ parte nomen sumsisse, fierique ex adipe anserino in vase æreo cum cinnamo multa niue obruto ac rigore gelido macerato. Comagena tamen ea regio dicitur à Plinio, Ptolemæo, & reliquis. Hotoman.

Commata, id est, aggeres. ff. de extraord. crimin. l. pen. §. pen. & ibi not. sed scribi debet per ch.

Commeatus, duo significat, nam omnia quæ ad victum publicum pertinent, commeatus nomine continentur. Sallustius Catilina: [commeatus abundè, municipia atque coloniæ patebunt.] Est præterea commeatus, facultas quæ datur militi abeundi ex exercitu ad præscriptum tempus. Festus, commeare, inquit, est vltro citróque ire: vnde commeatus dicitur tempus quo ire & redire quis possit. Liuius lib. 21. ab vrbe condita, de Hannibale milites suos post expugnatam Saguntum alloquente, [Si quis, in-

m 2 quit,

quit, vestrûm suos visere vult, [commeatum do.] Idem libr. 22. [Magna pars militum sine commeatibus dilabebatur.] Marcellus lib. 48. Dig. tit. de pœnis. l. relegati. [commeatum, inquit, remeatúmve dare.] Item de re militari, l. 1. & l. desertorem. Item ad municip. l. quoties. & l. Titius.

COMMEATALIS miles dicitur, qui in stipendij partem accipit alimenta ex commeatu, id est, ex alimento publico: nam (quemadmodum diximus) cõmeatus in priori significatione accipitur pro cibariis, atque alimentis exercitus. Iustinianus in titul. de offic. præfect. prætorio Africæ. l. quas gratias. [Nullum audeant duces vel tribuni commeatalem de ipsis dimittere, nedum sibi lucrum student conficere, incustoditas nostras relinquant prouincias:] & paulò post, [Non de commeatibus militum, aut de eorum stipendiis lucrum facere.]

COMMEATVS est, quod vulgò dicitur [saluus conductus,] i. transitus, à commeando descendens.

COMMEATVS etiam dicuntur quæcumque ad publicum victum pertinent.

COMMENDA, est custodia ecclesiæ alicui commissa. cap. nemo deinceps. de Electiõn. lib. 6. vbi glo. in verb. commendare.

COMMENDARE est deponere. ff. de Verb. signifi. l. commẽdare. Etiam capitur pro laudare, vt in gl. præalleg. d. c. nemo.

COMMENDATARIVS dicitur nudus minister, vt patet in lege Lucius. ff. depósit.

COMMENDATITIAE litteræ, sunt dimissoriæ, quibus clericus dimittitur & absoluitur à potestate sui episcopi, in quibus perhibetur de vita & ordinibus illius testimonium.

COMMENDO, est verbum importãs fideicommissum. Bart. in l. fideicommissa. §. si ita. ff. de legat. 3.

COMMENTARIENSIS ab Asconio Pediano is dicitur, qui præest à commentariis, id est, libris & rationibus publicis. Hier. in 2. Reg. cap. 8. [Iosaphat autem prærat à commentariis.] Paul. l. 46. ff. de iure fisci. l. in fraudem. §. quoties. [Ea, inquit, manu commentariẽsis annotanda sunt.] Neque dictus est quia acta ei committuntur, vt ait Accurs. Aliàs pro carceris custode accipitur, vt C. de Custod. reorum. l. ad commentariensem.

COMMENTARIENSIS dicitur custos in carcere positorum. & C. de cust. reor. l. ad commentariens. aliàs ponitur pro eo cui cõmissa sunt acta, l. in fraudẽ. de iure fisci.

COMMENTARIVS, seu [commentarium,] liber est, quem sibi quisque priuatim conficit, in quo capita tantùm & summæ rerum, de quibus agimus, memoriæ causa annotari solent. Huiusmodi libellos sibi conscripsisse Romanos Principes obseruauit diligentissimus Bud. in leg. abesse. Ex quib. caus. maio.

COMMENTVM significat deceptionem vel occultum seu malitiosum tractatum. de restitut. in integ. cap. 1. lib. 6.

COMMENTVM, ti, est fictio, ab eo quòd est comminiscor, comminisceris. Terentius in And.

Ipsis commentum placet.

Virgilius in 2. Æneid.

Timidi commenta retexit
Naupliades animi.

Papà

Papinianus libr. 48.l.miles.11.§.3. de adulteris.[Socer cùm nurum adulterij accusaturum se libellis præsidi datis testatus fuisset, maluit ab accusatione desistere, & lucrum ex dote magis petere:quæritur, an eiusmodi commentum eius admitti existimes?]Accursius pro commento, [commeatum] legit. Item Marcellus libr. 49. Digestorum titulo de iure fisci.l.res quæ.[Dignum fuisset puniri pro tam turpi, támque inuidioso commento.] hic Accursius pro voluntate inspecta exponit. Item Vlpianus titulo de rebus eorum.l.quamuis.[Tam callidum commentum in exemplum coërcere debeat.]

COMMENTITIVM ius,id est, nouum & recens introductum, quod recentiores ius positiuum vocant.l. si pœna.de pœnis.

COMMERCIVM secundùm Isid. lib. 5. est deriuatum à mercibus, qua res venales nuncupamus. & est commercium quasi commutatio mercium. Etiam dicitur copula, dicendo, carnale commercium.

COMMERCIVM,inquit Vlp.Instit.cap.19. est emendi vendendíque inuicem ius, id est,rerum legitimo aliquo modo acquirendarum, vt l. 5. ff. de Iust. & iure. Hinc,

COMMERCIVM earum rerum non esse dicitur, quarum acquiri dominium non potest. l. 6. & 34. §.omnium.ff.de Cont.empt.l.1.§. 1. ff. Quæ res pig.l.vlt. ff. de Act. emp.quales sunt sacræ,sanctæ,religiosæ, publicæ. Hinc,

COMMERCIVM certæ rei non habere dicitur, cui non licet eam rem sibi acquirere. l. multum interest.34.ff.de Verb.oblig.§. 1. de Inutil.stipul. Hotoman.

COMMILITIVM societas militiæ, quam inter se commilitones habent. Tryphonius l.19.ff.de Castr. pecul. [De hæreditate ab agnato commilitone data, Scæuola noster dubitabat:quia potuit & ante notus & amicus dare: potuit & nō dare,nisi commilitiū caritatē auxisset: nobis ita videtur,si ante commilitium factum sit testamentum non esse peculij castrensis eam hæreditatem.] Hoto.

COMMINATIONES,sunt minæ per iudicem impositæ, nec tamen habent auctoritatem rei iudicatæ,secundùm Azo.

COMMINVS, id est, statim,vel ad minus.ff.de pig.act.l. si qua.& de rei vend.l. fin. à bonæ fidei.& de Verb.obl.l.continuus. Aliquādo comminus exponitur, i. tota ea die:C.de fr.& lit.exp. l. terminato.& ibi not.vel comminus, id est,præsentialiter.C. de legib.l. si imperialis. in prin.

COMMISSORIA lex, vide [lex commissoria.]

COMMISSVM, delictum non soluti vectigalis.l. Imperat.de publica.

COMMISSA dicuntur,inquit Asconius, quæ cōtra testatoris voluntatem facta,ab hærede mulcta aliqua & pœna plectuntur. Hinc,

COMMISSA hæreditas ea dicitur, in qua id commissum est, quamobrem alteri debeatur. Iussus hæres fuerat in foro statuas ponere:Nisi poneret Veneri Erycinæ,mulctatus est:mortuo testatore non posuit: commissa mulcta dicitur & hæreditas,quoniam id commissum est, quamobrem ei auferatur.

COMMISSA dicuntur in iure.& in commissum cadere, quæ fisco propterea debentur, quia quid factum, aut non factum est. Veluti

luti si quis apud Publicanos professus non est. l. vlt. de Publ. Vlp. l. commissæ. 14. eod. Quod commissum est, inquit, statim desinit eius esse, qui crimen contraxit, dominiúmque rei vectigali acquiritur. Hinc,

COMMISSA pœna dicitur, quæ debetur. l. 4. §. Cato. & l. seq. ff. de Verb. oblig. Item sub tit. de Recep. arb.

COMMISSA stipulatio, cùm id quod per eam promissum est debetur, passim sub tit. de Verbor. oblig. & commissa obligatio, l. 1. §. vlt. ff. de stipul. seruo. & Commissa deuotio capitis à Cicerone pro domo sua, cùm se reum fateretur, & caput douotum deberet. Horoman.

COMMITTERE inter alia significat etiam pugnam conferere: vt apud Lucan. in 1.

Exiguum dominos commisit azylum.

Et Martialis,

Victores committe Venus,

Iurisconsult. lib. 9. Digest. titul. si quadrupes pauperiem. l. 1. [Cùm arietes, inquit, & boues commisissent, & alter alterũ occiderit,] subaudiendum est enim pugnam. Nebr.

COMMITTERE modò significat delinquere, aliàs ad contentionem & concertationem exhibere, vt in l. qua actione. ad leg. Aquil. interdum quod vulgò [confiscare] dicunt, l. debitor. de Neg. gest. accipitur & pro irritare ad pugnã. l. 1. §. cùm arietes. si quadrupes paupe. fec. di. Sæpe pro concedere seu tradere, vt in l. 1. de offic. præfect. vrb.

COMMODARE, est rem ad vsum alicuius quamdiu velit concedere.

COMMODATARIVS est ille, cui res aliqua datur vtenda, videlicet ipsum commodatum.

COMMODATI actio, require suprà [actio commodati.]

COMMODATVM, est alicuius certæ rei ad aliquem specialem vsum gratuita facta concessio. Adde quod ad certum tempus tacitum, vel expressum, sec. Ioan. And. in c. vnico. de Commo. & differt à precario, per vsum specialẽ, item quia precarium potest reuocari, sed commodatum non potest reuocari, nisi expleto vsu ad quem datur.

COMMODATVM alienatio non est, oportet enim illud restituere. 4. C. tit. 23. l. 2. Est contractus bonæ fidei. eodem tit. l. 2. Hoto.

COMMODATI & vtendum dati differentia traditur, 13. ff. ti. 6. l. 1. §. 1.

COMMODVM secundùm Isido. lib. 5. Ety. est illud quod est nostri iuris, & etiam ad alios temporaliter translatum est, cum modo temporis quandiu apud eos sit, vnde commodum dicitur etiam alio nomine commodatum.

COMMODVM [cùm erit] qualiter intelligantur hæc verba, traditur in l. nepos. de Verb. sign.

COMMONITORIVM, pro conuentione tacita & facta absque scriptura. l. vnic. C. de suffragiis.

COMMVNE pro repub. vt vulgò dicitur [communitas.] Ouidius 12. Metamorph.

Gẽtisque simul cõmune Pelasga.

Horat. 2. Carm.

Priuatus illis census erat magnum commune.

Cicero 3. in Verrẽ. Quomodo iste commune Miliadum vexauit. Scæuola lib. 46. tit. de appellat. l. Imperator Alexander, communi, &c.

COM

COMMVNI diuidundo secundùm Isidorum, libr. 5. est inter eos quibus res communis est. require suprà, [actio communi diuidundo.]

COMMVNIA dicuntur, quæ cùm sint in vsu omnium animantium occupantibus conceduntur, vt lapilli, &c. Inst. de re. diui. in gl. suprà. §. litorum. & quomodo differat commune à publico quę re ibidem.

COMPARARE & [emere] differunt, vt no. in l. 1. §. pe. ff. de cont. empt. & vend. C. de rer. permut. & vide l. 1. ff. de pri. cred.

COMPARATIVVS capitur interdum pro positiuo: vt larius, id est, larè, ca. auaritiæ. de Elect. lib. 6. sicut interdum positiuus capitur pro comparatiuo, vt in Psalm. 117. [Bonum est confidere in Domino, quàm in homine. Bonum est sperare in Deo, &c.] ibi bonum, id est, meliùs.

COMPASCVVS ager, in quo vicinis communiter compascendi ius est. Scæuola. l. pen. ff. si Seruit. vind. [Plures saltum communem, vt ius compascendi habeant, mercati sunt.] Et paulò post: [An pars illorum fundorum aliquid iuris secum huius compascui traxerit.]

COMPEDITVS, qui compedibus, quæ genus sunt vinculi, coërcetur. §. fin. Inst. de lege Aquil. Neb.

COMPENDIVM, in via, est contractio quædam & breuitas, quàm maxima esse potest, sicut è contrario, dispendium, via per ambages. Modestinus lib. 50. Dig. titu. de legationibus. l. eundem. [Itineris, inquit, compendium suadeat.] Et per translationem, tit. de admi. l. Titium. Vtrū compendium negotij, an vsuras præstare debeat, &c. Neb.

COMPENDIVM, pro lucro & vtilitate, siue pecuniæ, siue temporis, siue operæ, vel alterius rei. l. Titium. de admi. tut. ff. de legatio. l. eundem plures. Inde & pro breuitate sumitur. l. Mæuius. de leg. 2.

COMPENDIOSA [substitutio] dicitur, quia sub verborum compendio plura complectitur tempora, & quandoque plures substitutiones. Vide infrà [Substitutio compendiosa.]

COMPENSATIO, secundùm Azo. in Summ. eod. titu. est debiti & crediti ad inuicem, id est, ab vtraque parte inter contrahentes contributio. Dicitur enim quasi communis pensatio, vel est debiti ad debitum hinc inde facta deductio: vt debeo tibi 40. tu mihi centum, dum peto à te centum tu deducis 40.

COMPERENDINATIO & ampliatio sic differunt, quòd in lege comperendinationis numerus actionum duarum præstitutus est. Ampliationis nullus est certus numerus. Præterea in ampliatione indicari primò poterat, in comperendinatione non nisi post secundam actionem. [Vide ampliatio.]

COMPETENTER, pro eo quod est mediocriter & couenienter, & cōpetentia pro ipsa mediocritate & conuenientia. Gell. lib. 1. [Omniū membrorū inter se competentia.] Idem li. 13. [Plures simul ad eandem competentiam nasci non queunt.] Martian. [Memoratum arbitror comperenter quæ sint fastigia litterarum.] Iurisconsult. ti. soluto matr. l. si cùm patri & filię competenter consulatur. Ne.

COMPETENTER, not. gl. 24. q. 3. votum. & vide quod not. ca. quanquam. de censit. lib. 6.

COMPETERE dicitur, cùm ius est ad petendum illud quod petitur. not. in gloss. ff. de damno infec. l. damnum. in princip. Item competit exponitur, i. conuenit, vt in auth. de æqualit. dot. §. his consequens.

COMPETERE, verbum est Iurisconsultis familiare, pro idoneum & aptum esse. Itaque,

COMPETENS iudex passim dicitur, cuius de re controuersa vel iurisdictio, vel iudicandi potestas est. l. pen. ff. de iur. om. iud. l. 2. ff. Si quis in ius vo. l. pe. ff. Iud. sol. & ad differentiam iudicis dati dicitur, l. pen. ff. Iud. sol. l. sed & hæ. 35. ff. de Procur.

COMPETENS tribunal, apud quod ius fuit de re cognosci. leg. Sed & hæ. ff. de Procur.

COMPETENTES vsuræ, l. 1. C. si maior fact.

COMPETERE actio dicitur, cum alicui propriè conuenit. l. qui habebat. §. Scripti. ff. de Manum. testam.

COMPETERE libertates quæ ex testamento debentur, l. 7. ff. de Petit. hær. l. 8. ff. de Inoffi. testam.

COMPETITORES, qui in magistratibus, officiis & honoribus petendis concurrunt. l. 3. §. pen. de decurio.

COMPILARE, est facto impetu in quempiam grassari, quod propriè latronum est. Horat. 1. Serm. [Serui ne te compilent.] id est, te adorti trucident. Aliquando accipitur pro eo quod est aliorum scripta & inuenta furari, vt idem in eodem, [Ne Crispini scrinea lippi compilasse putes.] Macrob. lib. 1. Saturn. Possem pluribus edocere, quantum se mutuò compilarint bibliothecæ veteris auctores. Paulus lib. 48. tit. ad leg. Iul. peculatus. l. sacrilegi. Sũt, inquit, sacrilegi, qui publica sacra compilauerint. N.

COMPILARE [leges,] siue [componere,] est leges ab aliis scriptas in vnum volumen redigere: aliàs compilare est furari. l. sacrilegi. ad l. Iul. pecul.

COMPILATOR secundùm Isid. libro 10. est ille qui aliena dicta suis permiscet. Et sic solent pigmentarij in pictura diuersa mixta confundere. Vnde illud Horat.

-Pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi semper fuit
æqua potestas.

Hoc scelere quondam accusabatur Mantuanus ille vates, cùm quosdam versus Homeri transferens suis permiscuisset, & cùm compilator veterum ab æmulis diceretur, ille respondit, [magnarum esse virium clauam è manu Herculis extorquere.]

COMPINGERE, est res diuersas in vnum coagmentare, atque conglutinare. Vnde est illud Iob c. 10. Hierony. interprete: [Ossibus & neruis compegisti me.] Celsus lib. 6. [Tenuissimis minutissimisque ossiculis caput compingeret.] Paul. libro 46. Dige. de Sol. qui res. [Si nauem, inquit, eisdem tabulis compegerit.] Neb.

COMPITA dicuntur loca vbi plures viæ conueniunt simul, vt 12. q. 2. de viro. in princ. ibi per abrupta itinera & compita.

COMPLACITA pactio quæ dicatur, vide l. Donatio. 25. Cod. de donationibus.

COMPLEXVS vel [copulatio,] dicitur plurium in idem in vnitate sermonis coniunctio. Et fit ab homine vel à lege. Ab homine fit tripliciter, vt l. triplici. ff. de Verb. sign. Nam aut est complexus

plexus vel copulatio nominum tantùm, scilicet, verbis, quando vnum nomen sequitur aliud immediatè cùm copula, vel sine. verbi gratia: [Titio & Seio lego fundum pro æquis portionibus.] l.re coniuncti. 1. resp. ff. de leg.3. ibi, isti non sunt re coniuncti, sed verbis tantùm, quia vnum sequitur aliud immediatè cum copula, & idem esset sine copula, quia tunc intelligitur. l. triplici. præalleg. in §. videamus. Aut secundùm rem tantùm, quando per rem tantùm fit complexus, vt, [Titio lego fundum, & eundem fundum Mæuio lego.] l. prælle. re coniuncti. in princ. Aut tertiò re & verbis, simul complectendo res & nomina, [vt Titio & Seio lego fundum Sempronij,] vbi Titius & Seius sunt coniuncti verbis, propter verbum complexum: & re, quia eadem re copulantur. Et sic testator censetur cuilibet insolidum legasse eam rem, vt §. si eadem res. Institu. de legat. Et ex complexu prædictis modis facto, habetur hæc differentia, quia ex complexu re tantũ, vel re & verbis simul: si vnus coniunctorum deficit, vel quia repudiat, vel aliàs non admittitur in perpetuum, vel interim aliter in totũ admittitur iure non decrescendi, l. si separatim. ff. de cond. & demon. Nam non potest partem agnoscere & partem repudiare. l. neminem. ff. de leg. 2. & l. vnica, §. fin autem ad deficientis personam. C. de Cad. toll. & res insolidum cuique assignatur. d. l. vnica. §. si verò. Sed in cõiunctis verbis tantùm, si vnus coniunctorum repudiat, vel aliàs deficit, alter admittitur ad partem deficientis iure accrescendi, & cum onere imposito, socio deficiente, vt l. planè. §. coniunctim. ff. de leg. 1. & l. vnic. §. nec autem hoc. de caduc. tollendis. præalleg. Item si socius interim non admittitur, scilicet, spes est quòd admittatur, alter iterum ad hanc partem non admittitur. l. si duobus. in princ. ff. de legat. 1. Sunt & aliæ differentiæ ex complexu vel coniunctione prouenientes, de quibus in tract. de Verb. sig. qui incipit, [verbum.] Finaliter ergo complexus vel coniũctio significat diuersimodè, secundùm quòd sunt coniungendi modi vel quoduis aliud significatum significare declarat: coniunctio autem legalis dicitur, quæ lege inducitur, & significat id quod ipsa lex vel alia ex suis, vel alterius legis aut verbis, aut aliter quocunque modo significare debeat.

COMPLICES qui dicantur, vide Bartol. in l. 1. C. si rector prouinciæ.

COMPROMISSARIVS dicitur, cui simpliciter vel ad tempus committunt, vt eligat vice eorum qui compromittunt, vt extrà de Elect. capit. quia propter. Nec est per omnia idem arbiter & compromissarius ad eligendum datus: vt ibidem cap. sicut. cùm per formam. ibidem de Re iud. cùm ab vno. lib. 6.

COMPROMISSVM, id est, arbitrium.

COMPROMISSVM, dicunt certa pecunia ab vtroque litigatore mutuo promissa, ni arbitri sententiæ pareant.

COMPROMISSVM plenum appellatur, quod de rebus, controuersiisve, compositum est. Nam ad omnes controuersias pertinet. lege 21. §. 6. ff. de Recept. arb.

COMPROMISSARIVS iudex, id est, ex compromisso sumptus in l.41.ff. de Accep. qui arb. l. vlt. Cod.de testib.l.pen.C.de pactis.

COMPROMITTERE, est causam executoriam vel executiuam ad dictamen arbitrorum dare, & secundùm dictamen rectæ rationis pro vtraque parte apposita explicari ab ipsis.

CONCAMERATIO, est structura fornicata siue testudinea: nam Camera est fornix siue testudo: vnde concamerare, est cameram struere. Plinius lib.34. [Dinocrates Alexandri architectus Archinoës templum concamerare instituerat.] Vitruuius lib. 2. [Neque paries, inquit, concamerationes recipit.] Idem lib. 6. [Si hypogeá concamerationésque instituerentur.] Labeo li.32. Dig. de leg.3.l.si cui ædes.[Aliquod, inquit, conclaue, quod supra concamerationem.] Neb.

CONCAMERATIO structuræ genus arcuatum. l. si cui ædes. de Legatis tertio.

CONCEPTVM furtum dicitur, ait Imp. cùm apud aliquem testibus præsentib. furtiua res quæsita & inuenta sit. Nam in eũ propriè actio constituta est, quamuis fur non sit: quæ appellatur concepti. §. 4. de oblig. quæ ex delic. & apud Paul.2.lib.Senten. cap.31.

CONCEPTIO pro formula, l. libellorum. de Accus. Vnde conceptis verbis iurare, id est, dictatis à deferente iuramentum.

CONCHA apud rubrum mare & crescit & coalescit. l. etsi. de auro & arg. leg.

CONCHYLIA à concha dicuntur, inde conchylegulus, legens conchas, vel conchylia. Cod. de Murile. l. qui aut à patre. lib. 11.

CONCILIVM, est euentus aliquorum tractantium arduas causas totam Christianitatem concernentes. Et dicitur à verbo concalare, id est, conuocare. Vel à communi intentione dictum est, eo quòd existentes in concilio, in vnum dirigant omnem mentis obtuitum. Vel dicitur quasi concidium d, in l, litteram transeunte, 15. distinct. ca. 1. Vbi etiam synodus, cœtus, & conuentus exponuntur.

CONCINNARE, inquit Festus, est aptè componere: nam cinnus, vt ait, mixtio est. Plin. lib.14. [Cato iubet vina concinnari ad cinnũ.] Inde concinnatorius, a, um, res ad concinnandum apta. Paul. lib.33. Dig. titu. de penu legata. l. instrumentum. [Vasa, inquit, concinnatoria instrumento non continentur.] Nebr.

CONCINNARE, aptè componere: Hinc concinnatoria vasa in l.pen. de pe.leg.i. ad concinnandum apta. & concinnatores causarum in l. quicquam. de Offic. procons. qui simulatis captionibus cauillisque in longum lites ducere moliuntur, cùm iure agere non possunt.

CONCINNATORES litium, id est, architecti, fabricatores, structores, Vlpian. l. 9. §. 2. de offic. procõs. Nec adeò dissimulare, si quos causarum concinnatores vel redemptores deprehendat: id est, qui lites calumniosè conflare soleant. Nam concinnare antiqui pro facere. Plaut. [Qui me insanum dictis concinnat suis.]

CONCIPERE est exprimere, l. quidquid. de Verborum obligat. & propriè ad certam formulam. Vnde concipere iusiurandum est iuraturo certam iuramenti formulam præscribere.

CONCLAVE, quid sit, omnes norunt.

norunt: nam est in domo locus secretior: sed ideo posuimus hoc in loco, quia in præferendo accentu plerique omnes peccant. cùm enim in penultima collocari debeat, in tertia à fine ponunt. Horatius 2. Serm. [currere per totum pauidi conclaue.] clauis namque primam producit. Vlpia. lib.25.tit.de ventre inspie.l.1.[In quo, inquit, conclaui mulier paritura erit.] Item Neratius lib.39. Dig. titul. de dam. infec. l. quod Cornelius[conclaue, inquit, binarum ædium.]Neb.

Conclave dicitur cella, vel thalamus secretus, ad quem per multas claues venitur: vide gloss. in verb. conclaue.l. quod conclaue, ff.de Damno infect.& ideo in electione Papæ Cardinales intrant conclaue.

Conclusio, est terminus exclusiuus probationum & allegationum. Panor. in cap.cùm dilectus.de fid.instr.in fi.

Concratitius paries in l. si fratres. pro soc. dicitur paries ex cratibus insertis factus, seu ex asseribus arrectis transuersisque in modum cratis, Alciat in l. quãtum.de Verb.sign.

Concubina sumitur duobus modis. Primò dicitur illa, quam quis cognoscit fornicario affectu: & talis non impedit ordinis promotionẽ. Secundò dicitur illa quam aliquis cognoscit vxorio siue maritali affectu: & talis impedit promouendum ad sacros ordines. 33. distinct. Si quis de laicis. de Præsump. cap. illud. de clan.despons. per totum.

Concubinatus, est crimen merè ecclesiasticum, vnde debet puniri per iudicem ecclesiasticũ, non per sæcularem. Felin. in capit.ecclesiã sanctæ Mariæ. versic. decimoseptimo, de Constit. quia secundùm leges non est crimen. l.in concubinatu. in fi. ff. de concubin.

Concussio, interprete Alberico, est, cùm officialis à subditis per metum aliquid extorquet, aut nõ facit iustitiam nisi pecunia recepta: vel aliquid vltra debitum salarium extorquet, vel cùm quis accusat vel ab accusatione desistit propter pecuniam.

Concussionis crimen dicitur, cùm quis ab eo, quem iudicij magistratusve terrore afficit, eius periculi deuitandi caussa pecuniam extorquet: Nam concussum metu dicimus, pro perculsum & perturbatum. vnde Rubr. de concussione, lib. 47. Pandectar. apud Ciceronem 4. Tuscul. Terror definitur, metus concutiens.

Condemnare, aliquando pro condemnari facere. l. furti. §.mandati.de iis qui notant. infamia.

Condicere, est rem suam in iudicio petere, personam pulsando, vel inquietando, & ipsam dicendo obligatam sibi esse ad aliquid dandum vel faciendum. Vnde dicitur indebiti condictio, & tractum est hoc verbum à veteri obseruatione: quia olim erant in vsu solennia verba, quæ oportebat actorẽ, cùm litigabat, coram iudice condicere, id est, simul dicere quando litigaret, vt si caderet à syllaba caderet à tota caussa. Et quia in personalibus actionibus hoc obseruabatur, ideo personales actiones dicebantur condictiones. Deinde præfata solennitas in desuetudinem transiit: hoc tamen nomen adhuc remansit, vt personales actiones adhuc dicantur condictiones

ctiones, quamuis non sit necesse hanc solennitatem obseruare. Et ex hoc datur intelligi, quòd condictio non est aliud nisi personalis actio. Et condicere aliquid, est illud per actionem personalem petere.

CONDICERE, inquit Imperator, prisca lingua est denunciare: nunc verò abusiuè dicimus Condictionem actionem in personam esse, qua actor intendit dari sibi oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit, §.15. de Action.

CONDICERE, est simul dicere: Nam Festus lib. 3. Condictum interpretatur simul dictum. Ergo condicere, est diem locúmque communi consensu constituere, quo quid fiat. Hotom.

CONDICTIO multiplex est: Nam quædam est condictio certi, quæ competit ex vna causa & omni obligatione ex qua aliquid certum petitur, siue ex certo contractu, siue ex lege Aquil. agatur, siue suo nomine siue hæreditario obligetur: Vnde manifestum est, quòd ista condictio concurrit cum actione mandati, depositi, & cæteris, vbi quid certum petitur. Et ideo secundùm diuersitatem causarum nunc re, nunc verbis, nunc litteris, nunc consensu contrahitur, nunc etiam ex contractu, nunc ex quasi contractu, nunc ex delicto competit: in mutuata tamen pecunia sola illa competit.

CONDICTIO ex lege, secundùm Azonem eodem titul. locum habet, quando ex noua lege surgit obligatio, nec in eadem lege cautum est quo genere actionum experiatur, quæ pro varietate causarum, nunc ex contractu, nunc ex delicto nascitur, & sic non statuitur vel cauetur, quæ actione agatur.

CONDICTIO furtiua competit domino rei contra furem, eiúsque successores ad ipsam rem persequendam, vel æstimationem eius quanti plurimi fuerit, postquam ablata fuit, eò quòd fur semper est & fuit in mora.

CONDICTIO indebiti competit ei, qui per errorem, indebitam pecuniam soluit alicui, credens ei teneri, cùm non teneatur, vel cùm à procuratore suo soluta esset, ipso ignorante. Est ergo condictio indebiti secundùm Azon. in Sum. eod. tit. postquam soluta indebita repetuntur, siue per ignorãtiam facti, etiam non probabilem, vt quia errauit quis in facto suo, siue per ignorantiam iuris talia indebita soluãtur, quia ignorantia iuris non debet alicui nocere in damno vitando: vt ff. de Iur. & fact. ignor. l. iuris ignorantia.

CONDICTIO [liberationis] competit ei, qui, quod omnino non debuit, promisit.

CONDICTIO [ob causam datorum,] secundùm Azon. eod. t. competit, & locum habet vbicũque hi contractus innominati interueniũt, scil. do vt des, do vt facias, facio vt facias. In illo autem contractu innominato, s. facio vt des, datur actio de dolo. Et (prout alij dicũt) competit ad rem petendam quæ ob causam honestam (vtpote in causam futuram vel præteritam) data est, causa non secuta: potest enim condici, causa non secuta, si pœnituerit dantem, re integra. Si verò dedisti decem, vt Bononiam irem, & aliquid erogaui ad profectionem præparatam habes condictionem, tamen vt præstetur mihi indemnitas.

Condictio ob turpem causam, per quam repetimus ea, quæ dedimus alteri, causa non secuta, ob quam data sunt: si turpitudo tantum ex parte accipientis versetur. Alioquin si ex parte dantis & accipientis repeti non potest, quia in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis. c. in pari. de Reg. iur. lib. 6. & secundùm Azon. cod. t. ponitur exemplum, Ego dedi tibi vt sacrilegium non faceres: ab hoc enim debuisti abstinere nullo tibi dato. Et ideo etiam causa secuta possum petere quod tibi dedi.

Condictio ob causam, hanc condictionem parit res apud alium constituta, siue ab initio, siue iam, siue postea peruenit ad eum ex iusta causa, posteà ad instantiam rediit, vt chirographum apud creditorem debitor post debiti solutionem repetit. Sed hanc condictionem ob causam putant quidam ex contractu prouenire, quia non competit, nisi alij contractus præcedant. Alij ex quasi contractu credunt descendere, ad similitudinem condictionis indebiti: quia qui ob causam condicit actori, primum contractum dissoluit.

Condictio sine causa competit, quando aliquid primò ex iusta causa est apud alterum, sed postea per aliquem effectum esse non debet: v. g. mutuasti mihi centum, feci tibi instrumentum, in quo confessus sum me tibi teneri, soluo tibi, modò instrumentum obligatorium est apud te sine causa, per quam repeto ipsum. competit ergo condictio sine causa, finita causa ex qua res ad aliquem peruenit ex contractu, qui iam finitus est. vnde videtur descendere. Item si sine causa penes te res est, quam non habes per contractum, & ita nec ex contractu, nec ex maleficio es obligatus mihi. Etiam locum habet vbicunque sine causa aliquid quod apud te est, mea interest me habere.

Condictio triticaria generalis, est de aliis rebus omnibus competens, præterquam de pecunia numerata, siue mobiles, siue immobiles sint. Ideóque fundus & vsusfructus, & cæteræ seruitutes prædiorum per ipsam repetuntur. Rem autem suam nemo petit hac actione, nisi ex certis causis, vt ex causa furti vel rapinæ.

Condictitia actio, quæ & præcisè Condictitia dicitur, nihil aliud est quàm condictio. Imp. §. 1. Quib. mod. re contr. Datúrque agenti contra reum propter repetitionem Condictitia actio. Item Vlp. in l. 13. §. 2. ff. de Iureiur. [Atq; adeò, inquit, neque furti, neque condictitia teneri, quia condictitia, inquit, solus fur tenetur.]

Conditio est dispositionis suspensio ex euentu incerto futuro ei apposito, in quem euentum eius dispositionis facta est collatio. ff. si cert. pet. l. itaque. v. g. promitto, vel lego si Titius fuerit consul. Hæc dispositio est conditionalis, ex incerto apposito, [si Titius, &c.] Et per hoc dispositionis fit suspensio, & eueniente casu quo Titius fit Consul, purificatur, & non plus suspenditur. Inst. de Verb. oblig. §. ex conditionali. & ff. de Condit. & demonst. per totum. Potest autem capi cōditio dupliciter. Vno modo pro temporis suspensione, quod solet apponi in contractibus, aut vltimis voluntatibus, de quo in tit. præalleg. de Cond. & demonst. & in tit.

in tit. de Cond. institutionum. Secundo modo, quando aliquid solutum est, & illud intendimus repetere, & appellatur conditio addita litera, c. quasi soluti repetitio. de ista tractatur in titul. de Condit. caus. data. ff. & tit. seq. Et not. quòd conditio differt à modo & à causa, & à demonstratione, secundùm gloss. in Rubr. ff. de cond. & demonst. Bar. sic definit, [Conditio est quidam euentus futurus, in quem dispositio suspenditur.] Intelligitur autem de euentu in facto, vel in iure. l. multum interest, de Cond. & de fine conditionis affirmatiuę vel negatiuæ. l. in testam. eod. tit. Et dicit [futurus,] quia de præterito & præsenti propriè non est conditio, quia non suspendit. l. cùm ad præsens. cum duabus seqq. ff. Si cert. petat. Bald. verò sic definit. [Est adiectio quædam, per quam dispositum habet in sui esse pendentiam, existentiam, vel defectum. Et hæc generalis est ad omnem conditionem inductiuam, & extinctiuam, de præterito, præsenti, vel futuro. Petrus de Perusio sic definit: Conditio est verborum adiectio in futurum suspendentium, secundùm quam disponens vult dispositum regulari. Significatur autem conditio per dictionem [si,] vt in hoc exemplo, lego si Titius fuerit Consul. Item per aduerbium [cùm,] dicendo, cùm Titius Consul fuerit. Sed est differentia inter si, & cùm, non quoad conditionem faciendam, sed quo ad modum significandi, quia dictio [si,] significat principaliter conditionem vel suspensionem, & per consequens tempus dilationis, & dispositionis in euentum futurum. Et quia ille est incertus, ideo consecutiuè suspensionem significat. l. si Titio. ff. Quando dies leg. ced. & l. qui promisit. ff. de Cond. & demonstr. Item dictio [nisi,] significat conditionem, vt vendo tibi librum, pro decem, ita quòd venditio valeat, & perficiatur, nisi alius conditionem meliorem intra mensem faciat. l. 2. cum ibi notatis. ff. de In diem addic. Item dictio, [alioquin,] conditionem facit, vt promittis mihi scribere librum intra mensem, alioquin decem nomine pœnæ. nam sensus est, si non scripseris, &c. l. si finita. §. ex hoc edicto. ff. de damn. infecto. Idem in dictione [aliàs,] quia eodem modo exponitur, id est, si nō scripseris. Item in dictione [siue,] dicendo promitto si nauis ex Asia venerit, siue Titius Consul fuerit. Et quæ illatum conditionum disiunctiuarum prior fuerit, purificat dispositionem. Item in alternatiua, vt dicendo, aut relinquas prædia propinquis, aut libertis. l. cùm pater. §. penult. ff. de legat. 2. nam sensus est, si non sint propinqui, veniant liberti, & hoc significato sumpto ex maiori affectione propinquorum, quibus testator primò relinquere voluerit, vt patet ex ordine scripturæ. Item in aduerbio [quandiu,] vt tibi promitto vel lego singulis annis decem, quandiu res meas vel hæredis mei gesseris: nam sensus est, si gesseris habeas decem. l. pater. §. finali. ff. de Conditionib. & demonstrationib. Item in dictionibus [quoad, donec, quousque,] quia idem significant. Item in dictione [dum,] dicendo, lego vxori, dum cum filio meo erit. l. qui concubinam. §. vxori. ff. de Leg. 3. Idem in dictione [quandocunque,] vt vir legat vxori, quando

quandocunque filios habuerit. l.cùm vir.ff.de Condition.& demonstration. Idem de [quando] vt, lego pupillæ quando nupserit. Idem de [vbi,] dicendo, lego filio vbi nupserit. Idem de [quatenus,]vt,lego quatenus hæres meus erit, quia sensus est, si in toto vel in parte. l. Stichum, ff.de Leg.1. Idem de [postquam,] & [ad,] vt lego ad tempus liberorum. l.si vxori. ff.de Condir.& demonstr. Idem de præpositione [cum,] vt ancilla cum liberis libera esto, intelligendo quòd ancilla libera non sit nisi cum liberis.l.si ita fuerit. ff.de Manumissis testament. Idem de [in,]vt lego Titio in disciplina. l. nec semel.§.si in habitatione.ff.quando dies legat.ced. Idem in nomine, vt,promitto tibi partum Agnetis, vel fructus fundi talis. l. interdum,ff.de Verbor.oblig. & l.1. in fine. de Condit. & demonstrat. & pendet dispositio ex incerto futuro euentu,id est,si pariat,vel fructus crescant. Idem si dicam, promitto centum nomine dotis, id est, si matrimonium sequatur. l.si stipulationem. ff. de Iure dotium. quia dos sine matrimonio esse non potest, ergo sic intelligitur. Idem de donatione causa mortis,l.si mortis causa.ff.de Donatione causa mortis. & hoc ex natura huius contractus, qui procedit ex communi modo sic agendi. Idem in pronomine, vt vestem quæ mea erit, lego.l.nuper.ff. de Legat.3. Idem de[quisquis.] vt quisquis mihi hæres erit, sit hæres filio meo. l.qui liberis.§.hæc verba. ff. de Vul.substit. Idem de quisque, vt Titium & Seium pro quanta parte quisque hæredem me fecerit, ipsum instituo.l.hoc articulo. ff.de Hæred.instit. Idem de [qui,]vt qui priùs ascenderit Capitolium. l.si fuerit. ff. de Rebus dub. Idem de [quicunque,] vt quicunque professus fuerit, &c. l. edicto. ff. de Iure fisc. & hoc ex significato non tantùm pronominis,sed verbi futuri temporis. l.2.ff.de Hær. instit. Similiter ibi, emo pisces qui capientur, emptio est conditionalis. Idem in participio, vt accepris centum à Titio,instituo eum hæredem. l.à testatore. ff.de Cond.& demonst.Nam licet,[acceptis,]sit præteriti temporis,tamen significat ibi futurum, scil. si accepero ,&c. Idem ibi, lego Stichum futurum meum, argum. l.Stichum.ff.de Legat.1. Idem in gerũdio,vt sum institutus adeundo repudiante Titio. l. si tu ex parte.ff.de Acquir. hæred. Idem in supino, vt lego vel promitto euntibus spatiatum in die Dominico,& sic de similibus.

CONDITIONUM duo sunt genera, aut enim possibilis est, aut impossibilis: possibilis quæ per rerum naturam admitti potest, impossibilis quæ non potest. Paul.lib.3.Sent.c.6.

CONDITIONUM possibilium genera sunt tria, aut enim ex casu & fortuna pendent, veluti si filius nascatur: quæ idcirco Casuales à Iustiniano appellantur. Aut ex hominis voluntate,veluti si seruum manumittat:quas idem Iustinianus potestatiuas vocat: aut mistæ sunt, quarum euentus, ait idem, ex fortuna & personæ volunrate pendet; veluti si victoriam reportet.l.1.§. Sin autem aliquid.C.de Cad.toll.

CONDITIO alia certa est, alia incerta. Certa conditio est, quæ omnimodo est exstatura, veluti siue nauis ex Asia venerit, siue non

non venerit. l.necessariò.8.§.1.ff. de Pericul. & commod. Incerta conditio est, quæ an impleatur incertum est, vt si nauis ex Asia venerit.

CONDITIO rursus alia dicitur faciendi, alia dandi: illa cùm apposita lex est vt quid fiat: hæc vt quid detur.l.31.§.1.ad Trebell. l.68.ff.de Solut.l.82.ff.de Condit. & demonstr.

CONDITIO interdum nihil aliud est quàm pactio. vt apud Ciceronem II. de Inuent. & in Topic.Hinc,

CONDITIO pro pactione nupriarum: in l.vlt.ff.de Sponsal. l. vlt.de proxenet.l.19. & l.36.ff.de Ritu nupt.l.65.ff.de Iudic. Hinc Festus, Comenta, inquit, conditio dicebatur, cùm primus sermo de nuptiis, & earum conditione habebatur. Hinc,

CONDITIONE tua non vtor, formula erat renunciandi sponsalibus. l.1.ff.de Sponsalib.Hot.

CONDITIONALIS creditor quis sit, habetur in l. Conditionales.de Verb.signific.

CONDITIONALIS stipulatio. Require infrà Stipulatio.

CONDITIONALES Imperat. Leo tabularios interpretatur in l. Scriptura. 11. C. Qui pot. in pig. nimirum qui ea conditione munus illud adepti sunt, ne ad vllum alium aspirent. Conditionales serui appellantur in l. Defensionis. 7. C.de Iur.Fisc.

CONDITIONALITER, pro sub conditione, l. quæ res. ff. de Verb.oblig.

CONDITVRA, est illud quod ferculis aliisque esculentis concinnandi condendive gratia solet adhiberi. Apud Columellam lib. 3. de Re rustic. [caput est de oliuarum conditura.] Vlpianus lib.33.Dig. de tritico & vino leg. l.si quis. [Quod potiùs, inquit, conditura loco sit.]

CONDITVRA, quòd ferculis condiendi gratia adhibetur. l. si quis.de Vin.trit.& oleo leg.

CONDVCERE dicitur ille, qui rem aliquam ab aliquo data mercede, vel promissa, accipit vtendam. Vnde, [Conducit, qui dat, sed qui locat, accipit illud.] Interdum tamen, per contrarium euenit, vt locatur qui pretium dat, conductor qui accipit, vt in l.2.in princip. ad l.Rhod. de iact. & aliàs sæpe, vt ibi annot. Budæ.

CONDVCTI actio. Require suprà, Actio conducti.

CONDVCTOR est, qui vel rei alienæ vsum, vel alieni operis perfectionem certa mercede pacta recipit.

CONDVCTOR operis, pro redemptor.Iauol.l.44. ff.de fideiuss. [Et quia opus effectum non erat, alii locasti: & cùm posterior conductor satis non daret, ipse opus fecisti.] Hotom.

CONFESSIO est duplex, scilicet, iudicialis, & pœnitentialis. Et ad hoc, quòd confessio iudicialis præiudicet, debet habere hæc sex, [Vnde, maior, sponte, sciens, contra se, ius sit, & hostis. Nec natura neget, fauor aut lis, iúsve repugnet.] Vide hoc cum allegationibus singulorum, in gl. cap. nos in quenquam. 2,q.1. in verb. [confessum.] Et confessio iudicialis est certa, & clara assertio, id est, responsio eius, de quo quæritur in iure coram legitimo iudice facta. Et fit in iure tripliciter, scilicet ore, facti euidentia, & interpretatiuè, scilicet contumacia. c.nullus dubitat.de Præsum. Et præiudicat, dum fit in iure, id est, in iudicio coram iudice competente,

peterite, & aduersario præsente: quod intelligitur pet dictionem hostis, suprà positam. Item per litem contestatam, nec fit contra naturam, vt eum occidisse, qui viuit, nec de re litigiosa, nec in causa fauorabili secundùm Bern. in gl. præalleg. Et confessio facta in pœnitentia sacerdoti, non facit fidem coram iudice sæculari. C. de Episcop. audien. l. archigerontes, & ibi per doct. Sicut nec præiudicat confessio extra iudicium facta, nisi causa adiiciatur, vt, confiteor me debere tibi centum ex causa mutui. C. de Non nume. pec. l. generaliter. glos. not. 3. q. 9. c. testes. §. de his.

CONFESSORIA actio. Verbum è Græcorum Iurisconsultorum fontibus deriuatum, pro actio verbis agentibus concepta, cui opponitur negatoria. Vsurpatur autem in seruitutum vendicationibus, cum quis suam esse seruitutem petit. l. 2. & l. 4. §. 1. ff. Si seruit. vindic. l. penul. §. vlt. ff. si Vsusfr. petat. Neque vnquàm nisi verbis aientibus concipitur, ne in casu quidem l. 4. ff. Si serui. vindic. dicitur & confessoria actio in lege Aquil. quæ ex confessione rei, id est, aduersus reum qui confessus est. Inde Neratius 23. §. vlt. l. proinde. 25. §. 1. ad leg. Aquil. Vide suprà Actio confessoria, & Hotom. in Commentariis Inst.

CONFESTIM intelligitur, cùm priùs vel quàm priùs poterit. l. 2. §. penult. ff. ad Trebel.

CONFINIA dicuntur ea quæ adeò sibi proxima sunt, vt nullus medius paries interponatur, sed vrbana parietibus distingui consueuerunt. Et ideò non sunt confinia, sed magis dicuntur vicina. ff. fi. regun. l. 3. §. hoc iudicium.

CONFIRMARE, est alicui iuri vel facto firmitatem præstare.

CONFIRMATIO est iuris priùs corroboratio, vt colligitur de fide instrum. cap. inter dilectos. Alio modo: vt sacramentorum administratio, scilicet in fronte chrismatis assignatio. Et fit confirmatio primo modo dicta his verbis: [Confirmamus te sicut ritè possides, vel sicut sine prauitate facta est electio, vel sicut prouidè facta est.]

CONFISCARI, est fisco applicari, vel in fiscum induci. vnde fiscus est regius saccus in quem reducuntur bona damnatorum & proscriptorum. Vnde dicitur, [Facta est omnium bonorum confiscatio.]

CONFISCATVS tutor dicitur in l. 9. §. penul. ff. de Tut. & rat. dist. cuius bona fisco commissa sunt. Sueton. Caligula, [Prætereuntes duos equites Romanos locupletes, sine mora corripi confiscarique iussit.] Hotoman.

CONFLATVM vas, i. factum. §. cùm ex aliena. Insti. de Rer. diuis.

CONFVNDERE, est commiscere. §. si duorum. Institut. de Rerum diuisione. Nonnihil tamen inter se differunt, vt not. glos. in §. quòd si frumentum. eod. tit.

CONFVNDI obligatio dicitur, cùm debitor in creditoris ius succedit, l. debitori, l. gratius. ff. de fideiuss. l. 6. & 14. C. ad leg. Falcid. & similiter Confundi seruitutes, cùm prædium quod seruit, & cui seruitus debetur, eiusdem domini efficitur, l. 1. & 15. ff. Quemad. seru. amitt. & l. 7. ff. de fund. dot. Confundi vsusfructus, cùm proprietatem vsufructuarius adipiscitur, l. 4. ff. de Vsufru. quemad. cau.

CONFVGA, qui ad asylum confugit, l. præsentis. 5. C. de iis qui ad

ad Ecclef.cõf.l.fi qua. C.de epifc. & cler.

Congiarivm, fportula erat, qua diurni cibi nomine comitibus, anteambulonibus, affeclis, ftipatoribúfque fuis potentiores cibos diftribuebant: dictum à congio vini menfura fextarios fex capiẽte. Plin.lib.14. [Tribus congiis epotis vno impetu,]hinc cõgiarium: Martialis: [Centum mifelli iam valete quadrantes, Anteambulonis congiarium laffi.] Pau.lib.33. Digeft.de fundo inftr. l.tabernæ. [Vrnæ,inquit,æreæ & congiaria & fextaria.]

Congiarivm, præter alia fignificata, genus eft menfuræ vinariæ. l.tabernæ.de fund.inftru.

Congregatio apud Canoniftas dicitur etiam de duobus. cap.1.de Elect.quod an generaliter verum fit, tractat Alciatus in l. deteftatio.§.fi.de verb.fig.

Coniectio caufæ, Paul.in l.1.ff.de Reg.iur. [Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur,&,vt ait Sabinus, quafi caufæ coniectio eft.] Hoc quid fit declarat Afconius. Cùm, inquit, in rem aliquam agerent litigatores, & pœna fe facramenti peterent, pofcebant Iudicem qui dabatur poft trigefimum diem. (Hotomanus legendum arbitratur poft tertium diem) quo dato, deinde inter fe perendinum diem, vt ad iudicium venirent denunciabãt, quò cùm effet ventum, antequã cauffa ageretur, quafi per iudicem rem exponebãt, quod ipfum dicebatur cauffæ coniectio, quafi caufæ fuæ in breue coactio: Hæc ille.

Coniectvra, eft verifimilis ratio fufpicionem inducens, non de neceffitate perfonarum vincens.

Coniicere, eft perpendere, vel præfumere.

Conivgivm, idem eft quod matrimonium, & dicitur coniugiũ, quia communi iugo & æquali coniuges vitam trahere debent, licet aliquando difpari tractu.

Conivnctio quandoque ponitur pro disiunctione: vt cum dicitur, mihi hæredíque meo.ff. de Verb. fign. l.coniunctionem. & disiunctio quandoque pro coniunctione,vt ff.eo.l.fæpe.

Conivnctionis materia, de qua in l.re coniuncti.ff.de leg. 3. vide fuprà in ver.complexus.

Conivnctio in hæreditatibus & legatis triplex obferuata, aut re, aut verbis,aut re & verbis fimul. l.re cõiuncti. ff. de leg.3.l.triplici. 142.ff.de Verb.fig.Re coniunctio eft, cùm duobus feparatim res eadem legata eft, hoc modo, Titio fundum Tufculanum do lego. Eundem fundum Mæuio lego. Verborum coniunctio eft, cum pluribus res eadem definitis partibus legata eft.Re & verbis hoc modo coniunctio dicitur, Titio & Seio fundum lego.

Connivere, eft oculos claudere: & interdum ponitur pro diffimulare,vt cùm dicitur conniuentibus oculis. Quandoque confentire,vt conniuens confentiens dicitur, & Conniuentia confenfus. l.quifquis.C. de poftu.

Qui mihi cõniuet oculis fignum mihi prabet.

Connvbivm, eft vxoris iure ducendæ facultas. Vlpian.cap.25.Infti.Seruius autem.[Connubium, inquit, eft ius legitimi matrimonij.

Consangvinei, qui inter fe fanguine coniuncti funt. l. 1. §.pen. de fuis & leg. hæred.

Con

Consanguinitas, est attinentia personarum ex eo proueniens, quòd vna descendit ab alia, vel ambæ ab eadem: vel est vinculum personarum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum. Vel est conuentio vnius personæ ad aliam prouenìens ex parentela: & dicitur consanguinitas, quasi sanguinis vnitas.

Conscripti patres dicebantur, quoniam eorum nomina scripta erant in aliquo loco, vt in corona capitis eorum, vel aliàs, vt gl. Inst. quib. mo. ius pa. po. sol. §. sed ex constit. in verb. [patritiatus.]

Consensus, & auctoritas tutorum. require suprà auctoritas præstanda.

Consensus autem est quadruplex, s. negligentiæ, consilij, cooperationis, & auctoritatis, vel defensionis. Primo & secundo modo consentiens minus punitur, quàm faciens, tertio æqualiter, quarto verò plus. De hoc glo. optima in cap. 1. de Offic. delegat, super vers. [pari pœna.]

Consensu dicitur obligatio contrahi, velut in emptione, locatione, conductione, permutatione, mandati, pro socio, & similibus. In quibus dicitur ideò obligatio contrahi consensu, quia absque eo, quòd res in præsenti datur, hinc inde nascitur, & erit obligatio vtilis & efficax ad agendum.

Consequens, id est, conforme, Institut. de Don. §. est & aliud.

Consequentia litterarum, dicitur consequens ordo scripturæ, scilicet quando scribitur sine titello, vel titellis, id est, sine omni abbreuiatione. Et dicitur tenor litterarum; seu tenorem dicimus textum litterarum, quamuis titellis scribatur.

Conserere manus dicebantur in vindiciis, qui vim moribus, festucas inter se, quasi hastas dicis causa committentes, faciebant. Lex autem duodecim tabularum, de qua Gel. lib. 20. cap. 9. commemorat, his fortasse verbis concepta erat, si qui in iure manum conserunt, vtrique superstitibus præsentibus vindicias sumunto. Vnde illud Cicero. 1. de Oratore, [multisque præessem qui te ex iure manu consertum vocarent.]

Conservator, est iudex datus ad defendendum aliquos cōtra manifestas iniurias, iudiciali indagine non vtens, de Offic. deleg. c. statuimus. lib. 6. Et non sunt nisi episcopi, vel eorum superiores Abbates, vel dignitates aut personatus in cathedralibus ecclesiis obtinentes. de Offic. deleg. c. vlt. lib. 6. vbi ponitur differentia inter conseruatorem & delegatum.

Consiliarii dicuntur, eo quòd alter alteri suum præbeat consilium.

Consilium, est de aliqua re faciēda vel non facienda excogitata deliberatio. Vnde dicitur etiam locus, quo plures consultandi gratia conueniunt. gloss. in §. eadem. Instit. Quibus ex causis manon lic. sæpe tamen ponitur pro iis qui consilij audiendi gratia vnum in locum cōuenerunt. Item consilium dicitur hominis intentio, seu propositum, vt ff. de furtis. l. si quid fur. 22. §. 1.

Consistoriani, require suprà, Comites.

Consistorium idem est, quod prætorium vel tribunal: locus, s. in quo ius redditur ex more. Et est vulgare Italorum seu

Lomb. Cle. pastoralis. de re iud. 2. q. 6. anteriorum. de Appell. ex insinuatione. Et dicitur à consisto, consistis.

Consobrini dicuntur, duarum sororum filij, quasi consororini. etiam possunt dici ex duobus fratribus nati, licet propriè dicantur fratres consanguinei vel patrueles. Instit. de Grad. §. quarto gradu.

Consolidatio, est proprietatis cũ vsufructu coniunctio. Imp. §. 2. de Vsu. Vel ex contrario, si vsufructuarius proprietatem rei acquisierit, quæ res quoque consolidatio appellatur. Hinc fructuarius proprietatem acquirens consolidare dicitur. l. 3. & 6. de Vsuf. accresc. & Iauol. l. à libertis. ff. de bo. liber. Solida proprietas dicitur in qua vsusfructus inest. Itemque apud Paul. l. Sempronius. 26. §. 1. de Vsufruct. lega. Hotoman.

Consortes eiusdem litis dicuntur illi qui simul agere vel conuenire possunt.

Consortium idem est quod matrimonium: & ita dicitur, quia omnis societas inter eos communicari debet: vt not. per gloss. Instit. de patr. potest.

Conspiratio, est quædam fraudulenta confœderatio facta in præiudicium alicuius personæ vel dignitatis: & dicitur à simul spirando, quando scilicet plures spirant, flant, & tendunt in vnũ: & fit sine iuramento, à spiritu superbiæ & elationis: & omnis talis est illicita, secundùm glos. in cap. exhibita. de iudi. Est tamen quandoque licita, iusta & approbata, vt si canonici conspirent de non obediendo prælato excommunicato, vel de non eligendo indignum. in dubio tamen præsumitur illicita, vide 2. q. 3. cap. coniurationem. & c. conspirationum. Nam coniuratio est plurium in vnum iuratio.

Consponsores Cicero vocat eos, qui à Iurisconsultis correi debendi, id est, eiusdem obligationis debitores dicuntur. lib. 12. Epist. ad Atticum. Consponsos antiqui dicebant fide mutua obligatos. Festus.

Constituere potest quilibet qui pro alio obligaturum promittit, vel obligat, secundùm Azo. in Summa de constit.

Constitutio speciali vocabulo dicitur, Imperatoris vel alterius principis qui constitutionem facere potest: & describitur sic, [Est ius relatum in scriptis, redactũ.] Vel secundùm Goffr. est ius scriptum, dist. 1. §. cùm itaque. Dicitur autem cõstitutio, quasi commune statutum. Nam Papa cum fratribus suis Cardinalibus, & cæteri prælati cum capitulis & canonicis suis constitutiones faciunt. de sent. exc. inter alia. Et de his quæ fiunt à prælatis per totum. Item legatus, synodus prouincialis, synodus episcopalis, principalis, princeps cum proceribus, præfectus prætorio, populus Romanus, collegium approbatum, capitulum facere possunt constitutiones, secundùm Gof. in sum. eod. tit. §. nămque Papa.

Constitutionum aliæ generales sunt, aliæ personales. Generales quæ ad omnes pertinent. Personales verò, in quibus propter certæ personæ rationem à iure communi recessum est, quæ & priuilegia appellantur. l. 1. & l. 3. C. de legib. & §. quod principi. de Iur. nat.

Constitutor dicitur qui pro alio se soluturum promittit, vel aliqua

aliqua facturum,& alterius in se transfert vel suscipit obligationem.

Constitutum, vocabulum ad ius ciuile pertinēs, & significat tempus communi consensu indictū, quo se aliqui in loco certo ac cōstituto sistant. Cicero pro Cælio: [Cùm sit iis confitendum, nunquam se ne congressu quidem & constituto cœpisse de tantis iniuriis experiri.]

Constitutoria, siue constititia actio dicitur, quæ in eum, qui se soluturum constituerit,datur,his ferè verbis: Si appareat Mæuium Titio pecuniam cōstituisse,eámque pecuniā cùm constituebatur, debitam fuisse, neque Mæuius aut soluat,aut faciat id quod cōstituit: ac per actorem non steterit quo minus fieret quod constitutum est, tum Mæuius damnetur.l.16.l.17.l.18.ff. de Constit.pecun.

Consuetudo dicitur ius quoddam morib. i. assiduis actibus institutum, quod pro lege suscipitur cùm lex deficit.1.dist.consuetudo. Quæ enim in scriptis redacta est, vocatur lex siue constitutio:quæ autem in scriptis nō est, retinet nomen suum consuetudo,di.1.§. cùm itaque. Et dicitur consuetudo, quasi communis assuetudo.gloss.Inst. de iur.na.gen. §.ex non scripto, & ad hoc quod confirmata sit,requiritur vsus decem annorum, vt ff. qui & à quibus manu.non li. l. si cum fideic. §.Arist.

Consul, olim dicebatur senatus, magistratus, vt Instit. de iur.nat. gen. & ci. §. lex. Hodie tamen consul sumitur à consulendo, quia Reipublicæ consulit. Exactis enim à Romana ciuitate regibus, constituti sunt consules qui Reipublicæ consulerent.

Consularis dicitur, qui consulatum gessit.Consulares autem fœminas intelligimus vxores consulum & consularium,non etiam matres.l.1.de senat.

Consultatio dicitur, in qua alicui Papa de iure respondet. Item deliberatio futurarum rerum rectè consultatio nuncupatur.

Consultus, i. interrogatus, sic ff. de pac.l.item quia. Vnde,

Consulo te, quæro, tibi consulo, consilium do.

Consultor poscit, quod consultus bene noscit.

Consumptum vel[consumptio]est rasio,videlicet quando dictio vel syllaba abraditur, & alia scribitur

Contestari [litem,] quid sit,patet ex dictis.

Contestatio [litis,] secundùm Host.eo.tit.est per petitionem in iure propositam, & congruam responsionem ad .eam secutam animo contestandi litem, facta narratio,& rei responsio in iudicio facta.l.vni.C.de lit. con.

Contexta [lana] dicitur,cui tantùm deest prætextura, quam vulgò cimosiam vocamus, vt à textrinis instrumentis detrahi possit. l.vestimentum. de aur. & arg.leg.

Contignatio, est trabium coassatio ad tabulata, cœnaculáque constituenda.Plin.lib.31.[Sesquipedalis paries non ampliùs quàm vnam contignationem sustinet.] Liu.l.21.ab vrb.cond. [Bouem in tertiam contignationē sua sponte scandisse refert.]Papinia.lib.8. Dige.de seruit. vrb.præd.l. binas quis.[Binas,inquit,quis ędes habebat vna contignatione tectas.]

Continens plerunque pro

continuus, hoc est, continuatus accipitur. Cic. 1. Tusc. quæst. Continentem orationem audire malo. Celsus lib. 3. [Et multò magis si continentes febres sine remissione sunt.] Triphon. lib. 27. Dig. de excu. tut. l. Titius. [Testamento, inquit, Romæ confecto, vel in continentibus.] Item Vlp. lib. 39. de aqua plu. arc. l. 1. [Noceat loco, qui est intra continentia ædificia.] Pau. de Verb. sign. l. vrbis appellatio. [Romæ, inquit, continentibus ædificiis.] Nebris.

CONTIGNATIO dicitur, lignorum, vel tignorum, vel aliarum rerum coniunctio. Et quandoque dicitur tegmen. vnde duæ ædes dicuntur esse sub vna contignatione, hoc est, sub vno & eodem tegmine.

CONTINENTES prouinciæ dicuntur, quæ Italiæ coniunctæ sunt. l. notionem. de Verb. sign.

CONTINENTIA vrbis appellantur suburbia, inde dicta quòd cum ipsa vrbe se teneant, contiguáque sint. l. qui in continentibus. de Verb. signif.

CONTINVE recipit quandoque interuallum per Bar. in l. Celsus. ff. de Vsu. Qualiter etiã continuè intelligatur, ponit Bar. in l. si quis ita. ff. de con. & demonst. Nam qui tenetur cum aliquo cõtinuè morari, non tenetur quolibet momento cũ eo morari. facit hoc ad quæstionem si testes debeãt probare quòd Titius decẽ annis continuè possedit fundum: sufficit deponere quòd viderunt eum omni anno colligere fructus vel arare, &c. licet enim non continuè steterunt in conspectu Titij & fundi, tamen intelligũtur continuè per decem annos vidisse.

CONTINVÒ, id est, statim. l. stipulatus sum. de Verb. oblig.

CONTRACTVS est duorum, vel pluriũ in idem consensus. Et ponitur quandoque pro omni pacto vel conuentione, vel quasi contractu, vt si quis gessit alterius negotia, vel tutelam: de hoc vide Archid. in §. contrahentes. c. Romana. de fot. comp. libr. 6. in gl. ver. inuitos, ideóque dicimus quòd paciscendo diuersas in vnũ trahimus volũtates. Et nota quòd etiam aliquæ obligationes dicuntur oriri ex quasi contractu, in quibus fingitur tacitè consensus intercessisse, dato quòd non intercesserit expresse: vtpote hæres adeundo hæreditatem, obligatur creditoribus hæreditariis, & legatariis. Et in pluribus aliis casibus, de quibus infrà.

CONTRACTVS etiam est nomen iuris, quando nascitur obligatio, & est nomen facti, quando nõ nascitur obligatio. l. Labeo. §. cõtractum. ff. de Ver. sig. & ibi per Bar. sicut in simili dicimus de testamento. l. tabularũ. ff. quemadmodum testa. aper. & secundùm alios in Auth. sacramẽta puberũ. C. si aduersus vend. Et in suo generali nomine cõtractus prolatus cõtinet tam innominatos, quàm nominatos cõtractus, vt est glos. super. verb. [in suo nomine.] in l. iurisgentium. ff. de Pac. Et hoc valet pro statutis. Bal. not. triplicem esse cõtractum, s. propriũ, impropriũ, & impropriissimum. Primus est quando vltro citróque, i. hinc inde ex vtraq; parte oritur obligatio. §. contractum. in l. Labeo. præalleg. vt in emptione & locatione. Secundus scilicet improprius est, quando solùm vna pars obligatur, vt in donatione solus donans ad tradendum, & aliquando de euictione, vt no. l. Aristo. ff. de do. cap. mortis. & in mutuo

mutuo solummodo recipiens obligatur ad tantundem restituendum ff. Si cer. pet. l. 2. Et in stipulatione, quando solummodo vna pars obligatur: nam tunc non est proprie contractus: & ita intelligitur glo. Inst. de diui. stip. §. conuentionales. super verbo [c]ontrahendarum.] Tertius, s. improprissimus, est, quando ex nulla parte oritur obligatio, sed potius dissoluitur obligatio facta, vt est transactio facta nudo pacto, ex qua non agitur ante complementum conditionis. de hoc Salicet. in l. siue apud acta. C. de Transact. vt etiam est liberatio per acceptilationem. Inst. Quib. mod. tol. oblig. §. 1. & in l. vbi pactum. C. de transa. per Bart. Ergo si statutum facit mentionem de contractu, intelligitur de proprio tantum, quia verba statutorum sunt propriè intelligenda, l. 1. §. si is qui nauem. ff. de exercitoria actione, nisi diceret omnem contractum, vt in glos. §. contractum, præallegat. Item contractus appellatione intelligitur de validis, non de inualidis, vt in Auth. sacramenta puberum, præallegat. & continetur instrumentum, ff. de duobus reis. l. eandem. Item continetur donatio. C. quod metus cau. l. si donationem. Et generaliter omne illud ex quo nascitur obligatio, appellatione contractus intelligitur. leg. si ab eo. ff. de Legatis secund.

CONTRADICTOR quando dicatur legitimus ad contradicendum alicui actui de mittendo aliquem in possessionem, vide Bart. in l. à diuo Pio. §. si super rebus. ff. de Re iudic. & Innoc. in c. cum super. de Re iud. & Spec. in titu. de Action. §. superest. & contradicere sibi ipsi, quando quis dicatur, vide in verbo Variate.

CONTRIBVTIO persæpe pro cõiũctione & cumulatione variarum summarum, velut in leg. Falcid. ratione ineũda, cum varia legata cumulantur, vt de dodrantis quantitate appareat, Contributio fieri dicitur. l. 1. §. interdũ omnimodo. l. in ratione. 11. §. quod vulgo. ff. ad le Fal. & l. 1. in princip. ff. si cui plus quàm per leg.

CONTVBERNALES appellantur, quicumque simul habitant, vt tradit Alc. in le. inde. de Ver. sig. Quapropter in re quoque militari contubernales dicuntur qui in iisdem tabernaculis seu tentoriis militant: nam taberna omnem habitationem complectitur. Itidem sit vt contubernales seruorum, intelligantur eorum vxores & nati. l. quæsitum. §. contubernales. de fund. instr.

CONTVBERNIVM, est matrimonium contractum, & propriè seruorum. Inst. de nupt. in glossa super verbo, ciues.

CONTVMAX à contemnendo dicitur. Et secundùm Isid. est qui comparere debet in iudicio, & nõ comparet. Et dicitur quandoque verè, quandoque fictè, vel præsumptiuè. Verè contumax dicitur qui expresse dicit iudici vel eius seruienti, s. nuncio ipsum citanti, quòd non comparebit coram ipso, vel qui dum comparet illicentiatus recedit. Fictè verò contumax est qui citatur, non tamen venit, vel latitat, aut facit, quòd citatio ad ipsum non veniat, aut cum non apprehendat, vocem vel qui iudicis audire negligit. Sed isto vltimo casu potiùs dicitur verè contumax.

CONTVMACIA, est erga iudicem vel prælatum commissa

inobedientia. Et est multiplex, Aliquando enim committitur in non veniendo. Aliquando in non respondendo. Aliquando in latitando, absentando, vel procurando ne ad citatum veniat citatio. Aliquando in non restituendo. Aliquando in non emendando delictum. Aliquando in non exhibendo. Vide Goffre. de sentent. excommu. §. excommunicatio fieri debet, in Summ. & Gulielm. Spec. titul. de contumac. §. 1. versic. & nota.vbi distinguit duplicem contumaciam. Primò, scilicet, veram & præsumptam. Secundò triplicem, scilicet veram, euidentem & præsumptam, vt in gloss. not. in Clemen. vnica, de do.& contum.quæ est glo. fin. & per Inno. in cap. querela. de Procur. Bart. in le. fin. ff. de in integr. restitut. & in l.ex consensu. §. 2. ff. de Appellat. Cyn. & Petr. post Iaco. Butr. in l. properandum. §. fin autem reus. C. de Iud.

CONTVMELIA à contemnendo dicta est, capitur sæpe pro iniuria. Inst. de Iniur. in princ.

CONTVRBO, as, præter illum significatum quē habet in promptu, significat etiam decoquere, siue fidem frangere, nec creditori velle aut posse soluere. Martialis:

Conturbabit Atlas, & non erit vncia cœlo, (*Deum.*
Decidat tecum qua pater ipse
Iuuenalis.
Sic Pedo conturbat, Matho deficit, exitus hic est.

Alphenus lib. 15. in tit. de in rem verso. l. quidam fundum. [Posteà, inquit, conturbauerat, qui boues vendiderat.] Idem de Instit. actio. l. cuiuscunque. §. idem Labeo. [Si quis pistor seruum suum solitus fuit ad certum mittere locum ad panem vendendum, deinde conturbauerit.] Accurs. id est, non fecit quod conuenit, exponit. Ne.

CONTVRBARE, interprete Bud. in l. cuicunque. de Instit. actio, est decoquere, & patrimonium dissipare: propriè autem dicitur, qui soluēdo non sunt quod à dominis acceperunt. l. quidam. de in rem verso.

CONVENIRE, est simul in vnum locum venire. Etiam dicitur conuenire quod alicui competit, secundùm conditionem suam, vt istud conuenit illi. Item conuenire capitur quandoque pro conuentione, id est, pacto, ex consensu de aliquo faciendo.

CONVENIRE etiam quandoque sumitur pro alium in iudicium vocare, vel facere euocari. Item est placere. Vnde conuenire inter aliquos est complacere inter eos, vt conuenit inter te & me vt des mihi hoc.

CONVENIRE mihi, est congruere mihi vel adesse mihi quod me decet honestúmque est.

CONVENIRE me, est alloqui me super aliquo facto.

CONVENTICVLA, pro illicitis congregationibus.

CONVENTIONIS nomen generale est ad omnia pertinens de quibus negotij contrahendi transigendíque causa consentiunt, qui inter se agunt, siquidem nullus est contractus, nulláque obligatio, quæ in se conuentionem non habeat, l. 1. ff. de pacto. Conuentionum autem tres sunt species, de quibus in l. conuentionum. & seq. de pact.

CONVERSATIO, habitatio. Vlp. l. 12. §. 1. de Relig. & sump. Senatuscõsulto cauetur, ne vsus sepulchrorum, permutationib. polluatur: id est,

est, ne sepulchrum aliæ conuersationis vsum accipiat: hoc est, ne quis aliam ob causam quàm sepulchri & religionis ibi habitet, aut versetur, vt ex edicti verbis intelligitur, quæ idem Vlpia. refert in l. 3. ff. de Sepul. viol. Ho.

CONVERSI & oblati differunt quia conuersi portant habitum religiosorum, & profitentur solenniter, sed non sunt clerici: oblati verò portant aliquando habitum, & aliquando non, & possunt recedere, nisi sint perpetuò oblati, quo casu æquiparantur aliis professis. Domin. de sancto Gemin. in cap. per exceptionem. de Priuil. in 6.

CONVERSI veniunt appellatione monachorum, & gaudent immunitate religiosorum. Felin. in cap. non dubium. de Senten. excommunic.

CONVICIVM dicitur quasi conuocium, s. quando in vnum plures voces conferuntur, & iniuriã esse Labeo ait. ff. de Iniur. l. item apud Labeonem. §. conuicium.

COPIARVM negotium, in lege ob negotium. de compen. dictum videtur pro mercimoniis rerum victualium quæ ad exercitum deferuntur.

COPIATAE, 1. Cod. tit. 2. l. 4. E & 4. C. tit. 63. l. 5. k.

COPVLATIVA oratio dicitur, in qua plura copulatiuè ponuntur, vt in omnibus verificetur, & ideo ad verificationem ipsius omnium concursus exigitur ex proprio significato. Sed hunc cõcursum quandoque diuersimodè significat, prout diuersa materia, vt alius quiuis modus significandi significare declarat, verbi gratia, ibi, interrogatus promitto, [lego Stichum & Pamphilũ,] significat vtrumque esse in stipulatione vel dispositione. le. inter stipulantem. 6. sed stipulante. ff. de Verb. obli. l. scire debemus. in prin. eodem titul. l. quoties ff. de leg. 2.

COPVLATIVA etiam quandoque significat concursum alterius tantum, prout ex significandi modo concluditur: nam quandoque ponitur pro disiunctiua, l. sæpe. de Verb. sign.

CORACINVM colorem, cuius meminit l. quæsitum. §. coccum. de Leg. 3. Alcia. in Parerg. interpretatur nigrum.

CORAM not. Paul. in comment. de confess. c. ex parte. de Elect. vt circa libro 6. Et intelligitur ita vt præsentes intelligant. ff. de Arbitr. l. diem. §. coram.

CORBIS, textum est vimineum, quod Græcè, vt Priscianus ait, κόφινος appellatur, sed propriè corbis est quo messes excipiuntur. Varro lib. 4. de lingua Latina: [corbis, inquit, dicta ab eo quòd spicæ aliúdve quid eo corruebat.] Sed cum grammaticis sub genere fœminino relinquatur. Seruius in 1. Georgic. auctoritate Ciceronis sub fœminino proferendum esse dicit, qui dixit, [messoria se corbe contexit.] Vlpian. lib. 33. Dig. de fun. instr. l. instrumenta. [Instrumenta, inquit, cogendi fructus, quemadmodum torcularia, corbes, falces messoriæ, falces fœnariæ.] Nebr.

CORBIS refertur inter ea fundi instrumenta, quæ fructus cogendi gratia parantur. l. instrumenta. de Fund. instr. leg.

COREPISCOPI, hi remoti sunt ab ecclesia, vt 63. dist. cap. corepiscopi. Et poterant constitui in villis vel castris, episcopi verò non nisi in ciuitatibus, conferebant tamen minores ordines.

CORINTHIVM æs,& vasa Corinthia ab ære Corinthio dicta, quòd Corintho vrbe Achaiæ à Romanis euersa & incensa,ex variis sit metallis conflatum. Plinius de ære Corinthio: [casus,inquit,hoc miscuit,Corintho cum caperetur incensa.] Sed auctor ostendit, opifices nobiles Corinthiorum vasorum Corinthi excidium præcessisse.Martialis,

Consuluit nares an olerent æra Corinthon.

Suetonius in Augusto: [Propter vasa,inquit, Corinthia inter proscriptos curasse referendos.] Iabolenus Priscus, de legat.3.l.hæres.§.penul.cui Corinthia,inquit, vasa legata essent.& paulo post: Proculus verò rectè ait, si æneæ quidem sint abaces, si autem Corinthiæ, non deberi. Accurs. Corinthiæ,id est,de vili materia, puta palea vel herba palustri, exponit, putans pretiosiora esse vasa ænea quàm vasa Corinthia: atque ita lectionem cum sensu perturbat. Erit igitur ordo & litteræ sensus talis:Proculus verò ait: subaudi abaces deberi, quia vasa Corinthia erant in tanto pretio, vt vna libra permutaretur aliquando quingentis. Æquitas itaque legis in hoc consistit, quòd abaces ex viliori materia debentur, ex pretiosiori tamen non debentur. Nebr.

CORNICVLARII dicuntur illi, qui gerebant cornua vel aciē in bello, vel qui in aures iudicum vota perferrent sua. Sed in l. 2. C. de Prox.sac. scrin. accipiuntur pro adiutoribus principis,custodis, vel officialis,vt eo in loco attestatur Alciat.

CORNVPETA, require supra [bos.]

CORONA, quæ etiam clerica dicitur,est signum regni & perfectionis, cùm sit circularis, carens angulo, in signum carentiæ sordium, quia vbi angulus, ibi sordes. Se igitur & alios virtutibus regere,& à sordibus mundare debent qui coronas gerunt,& sic in Deo regnabunt. 12. q. 1.duo sunt. & quomodo rasura, tonsura, & corona differant, & quid significent, vide glo.in verb.tonsuram, in Cle. 2. de vita & honē.cler. Et differētiā inter diadema, coronā, & sertū vide in Cl.vni.de iureiur.

CORONARIVM aurum appellatum est, quod ciuitates & oppida nouis Imperatoribus offerebant: de quo extat tit.lib.10.Cod. de Aur. cor.

CORPVS pro collegio à Iuriscōsultis nonnumquam accipitur, vt Callistrat. lib. 27. de excus. tut.l. non tantum.[Non omnia,inquit, corpora vel collegia vacationem tutelarum habent.]Item Pomponius lib.41. titulo de Vsucap.l.rerum. [Corporum,inquit,tria genera.] Iustinianus quoque C. de Legib.& constit.l.quæ ex relationibus. [Quibuslibet corporibus, inquit,aut legatis.]Ant.Neb.

CORPORE vitiati dicuntur,qui sunt mutilati in membris, vel debilitati propriè, sicut qui membrum habent, sed inefficax,vt oculum cœcum, manum aridam, crus confractum, &c.sic mutilatus propriè dicitur, qui caret aliquo membro.

CORPORATI, id est, collegiati.require suprà collegiati.

CORPORATVS vrbis Romanæ, dicitur,qui in aliquo corpore,& præcipue vrbis,scribitur, sicut quodlibet membrum hominis dicitur corporatum, vel ciuis factus, vel incola, vt C.lib.11.de Priuil.cor. vrb.Rom.

COR

CORPVS quandóque dicitur collegium siue vniuersitas, cuius caput est Prælatus. cap. nouit. de his quæ fiunt à Prælat. Et tale corpus potest habere vnum sigillum. de Excep. prælat. c. dilecta. Dicitur etiam congregatio cuiuscunque ciuitatis, vel villæ, vel castri habère corpus. Item quælibet congregatio pro iustitia facienda, vt congregatio Scabinorum, vel totius vniuersitatis. Item societas causa religionis, cui permissum est corpus habere, debet instar reipublicę habere res communes, scilicet actorem siue syndicum communem, per quem agere potest, &c. ff. Quod cuiusq. vniu. no. aga. l. 1. Item episcopus cum capitulo suo facit vnum corpus, cuius ipse caput est. Sed cum clero ciuitatis vel diœcesis non dicitur facere vnum corpus: sic nec Abbatissa cum clericis suis, licèt sit caput, vnum corpus facit.

CORPVS etiam vnum dicitur, quod vno clauditur spiritu, vt animal. Etiam dicitur quod habet partes integrales, siue sibi cohærentes, vt domus: vel habet partes distantes, vt grex, pópulus, collegium, secundùm Bern. de Excess. prælat. c. vnic. lib. 6.

CORRADERE pecunias, est vndecunque illas eruscare atque conquirere. Teren. in Adelp. [Minas decem corradet alicunde;] Idem in Phormione: [Munus hoc ei corraditur.] Vlpianus tit. de bonis damnatorum. l. diuus. [Plerunque, inquit, corrasas pecunias Præsides ad fiscum transmiserunt.] Idem l. 5. ff. de Administ. & per. tut. [Ita autem depositioni pecuniarum locus est, si ea summa corradi, id est, colligi possit, vt compatari ager possit.]

CORRECTORES prouinciarum in Iurisconsultorum libris appellantur, quibus pars aliqua prouinciæ regenda tradita est. l. ex omnib. 10. & l. pen. ff. de Offi. præs. Trebel. in Tetrico tyranno: [Eum quem triumphauerat correctorem totius Italiæ fecit.] Sic in l. vlt. C. Vt omnes Iud. & apud Marcellinum lib. 15.

CORRIVALES dicuntur, qui ex eodem riuo simul aquantur, &, per translationem, qui eandem amicam habent communem. Vlpianus lib. 44. de aqua æstiu. l. 1. [corriuales, inquit, id est, qui per eundem riuum aquam deducũt.] Nebriss.

CORRIVALES, Vlpiano sunt, qui per eundem riuum aquam ducunt. l. 1. de aqua quotidian. & æsti.

CORROGARE, est quasi simul rogare, & simul colligere, vel adunare.

CORRVMPERE, hoc verbum latè patet, vt Instit. de leg. Aquil. §. capite. & l. si seruus seruum. ff. eod. tit. Et quandóque significat stuprare, vt in l. si quis aliquid. de pœnis. Seruus etiam multis modis corrumpi dicitur, vt intelligere licet ex tit. de seruo corrupto. ff. & C.

CORRVPTELA est peruersa consuetudo, sacris canonibus inimica. de Consuet. c. cùm venerabilis. de vita & honestate cleric. c. cùm decorem, &c.

COSTVM Marcianus in l. vlt. §. 5. ff. de Public. inter species ad vectigal pertinentes recenset. Plin. lib. 12. c. 12. sic scribit, [Radix & folium Indis est maximo pretio: Radix costi gustu feruens, odore eximio, frutice aliàs inutili.] & lib. 22. c. 24. [Odorum causa, vnguentorumque & deliciarum, si placet etiam superstitionis gratia emantur,

emantur, quoniam thure supplicamus & costo. Hotom.

Cotidie per c, & non quotidie per q, debere scribi, Quintil. est auctor libr. 1. de Orator. instit. [Frigidiora, inquit, his alia, vt quicquid c, quartam haberet: & quotidie, non cotidie. verùm hæc iam inter ineptias euanuerunt:] Frigida esse, & inter ineptias numerat Quintil. quòd quotidie per q, literam debeat scribi. Victorinus quoque in libro de orthographia cotidie per c, literam debere scribi his verbis ostendit: Quamuis, inquit, cocus à coquendo, & cotidie à quoto, & die, deriuata sunt, per c, non tamen per q, scribenda sunt.] Adnotarunt & hoc Angel. Politianus, & Laur. Abstemius, & Ludouicus Bognoninus in annot. suis.

Cotoria, æ, vena est, vnde cotes exscinduntur, sicut Sulphuraria, vnde sulphur eruitur: Stypteria vnde alumen. Alphenus libr. 39. de publica. & vectigal. l. Cæsar. [cùm insulæ Cretæ cotorias locaret, legem ita dixerat.]

De C ante R.

Crabatus, κράβατος, lectulus meridiando idoneus. Scæuola l. 20. §. 8. ff. de Instit. [Instructis domibus legatis crabatus argento inaurato, lectus mortis Titiæ tempore, in domibus non est repertus, sed in horreis tantisper conditus.] Hotom.

Cretæfodina, dicta est, vnde creta effoditur. Sed cùm multa sint cretę genera, cymolia, sarda, vmbrica, saxea, argentaria, figula, de cymolia creta intelligendum est dixisse Iurisc. lib. 27. Dig. tit. de reb. eorum qui. l. sed si. [Cretæfodinas, inquit, vel argentifodinas vel aliud simile.] Caius lib. 39. de Public. & vectig. l. sed & ij. Est autem creta cymolia, qua vtuntur in lanificio pannarij, ad lanæ duriciem molliendam.

Crassari, est quasi crudeliter gradi. 2. Reg. vlt. [Cesset interfectio, quæ crassatur in populo.] facit 23. q. 2. militare. ff. de pœn. l. capitalium. ad medium. Et not. Ioan. Andr. in Clem. 1. de pœn. in verbo [crassantibus.]

Crassaturae dicuntur, quæ fiunt à latronibus in itinere, dum crudeliter contra transeuntes crassantur. de pœn. distinct. 1. à crassaturis. Et crassatores sunt, qui prædæ causa aliquid faciunt, & proximi latronibus habentur, & sunt ad malum nitentes. vt est text. iuncta gloss. in leg. capitalium. §. crassatores. ff. de Pœn. & dicitur à [crassor, crassaris,] aliàs [grassor.] idque rectiùs.

Cratitius paries, qui rectis cratibus infixis, tum aliis transuersè circumplicantibus constat. Vlp. l. 52. §. 2. ff. pro Socio. [Si vicini semipedes inter se cōtulerunt, vt ibi cratitium parietem inter se ædificarent, ad onera vtriusque sustinenda, &c.

Creditor, est qui alienam fidem sequitur mutuatam pecuniam numerando. Generaliter verò creditor dicitur, qui ex causa quacunque alienam fidem sequitur. Et dicitur ideo creditor, quia credit debitori.

Creditores dimittere, est soluere quod illis debetur. leg. à diuo. §. quòd si. ff. de re iud.

Creta, est terræ species qua figuli pręcipuè vtūtur. l. si cretę. ff. de fur.

Cretio, id est, additio. l. cretionū. C. de iu. deli. vide suprà, Cerno.

Crimen, est peccatum, querela, id est, accusatione & damnatione di

ne dignissimum: vnde & pro accusatione ipsa sumitur: vt in l. 2. de crim. expil. hæred.

Criminum alia sunt priuata, vt illa quorum executio, id est, accusatio vel denunciatio pertinet tantùm ad illos, quibus inferuntur, vt furta, damna illata, & iniuriæ. Alia sunt publica, quorum accusatio datur cuilibet de populo, quoniam ad publicam vtilitatem spectat, ne maleficia maneant impunita, vt sunt homicidia, parricidia, adulteria: post sexagesimum tamen diem, l. iure mariti. C. de adult. Item crimen læsæ maiestatis. Item sunt quædam crimina excepta, scilicet ad quorum accusationem & testificationem etiam laici contra clericos admittuntur, si bono zelo procedant: & sunt ista, crimen simoniæ, hæresis, & læsæ maiestatis, & sacrilegij, de quibus vide concordantias in glos. sum. 2. q. 7. vbi additur crimen dilapidationis, & c. cùm P. Manconella. de accus. & nota quòd crimen dicitur quinque modis. Primò sumitur pro quolibet peccato, siue sit mortale, siue veniale sit. Secundò pro crimine irrogante infamiam, quod est accusatione & damnatione dignum. Tertiò, pro peccato, siue mortale, siue veniale sit, quod non deletur nisi per pœnitentiam. Quartò, quod semel commissum sufficit ad condemnationem, non tamen infamat. Quintò, quod irrogat perpetuam infamiam: vt nor. 25. dist. c. vnum orarium. §. nunc autem. & 81. dist. Apostolus. vnde, Si quilibet est peccator, non tamen quilibet est criminosus.

Crimen concussionis committit, qui prætextu officij sibi commissi, extorquet, comminando aliquid ab inuito, & tali crimine punitur quis pœna quadrupli. 1. q. 7. sancimus. in fin. & tam laicus quàm clericus punitur pœna concussionis, 23. q. 1. militare. cuius contrarium tenet gl. in verb. [quadruplum.] dist. 18. §. porrò.

Crimen ecclesiasticum, est quod pertinet ad iurisdictionem ecclesiæ, vt hæresis, sacrilegium, simonia, periurium, vsura, adulterium.

Crimen merè ecclesiasticum, est quod principaliter ortum à canonibus sumpsit: & solùm coram iudicibus ecclesiasticis cognosci debet, de cuius cognitione iudices sæculares se nullatenus intromittere possunt, vt est crimen hæresis. Sed crimen merè ciuile per oppositum est delictum, legibus ciuilibus prohibitum, aliàs in se non peccatum, vt in ciuitate ire de nocte post sonum campanæ, vel consimile. crimen verò mixtum, est quod spectat ad forum vtrumque, vt est sacrilegium, quod spectat ad forum ecclesiasticum, & potest etiā iudex sæcularis de pœna eius cognoscere, & sacrilegium punire, secundùm gloss. in verb. [audiuimus.] in c. fœlicis. de pœn. libr. 6. de hoc est gl. in sum. 11. q. 1.

Crimen expilatæ hæreditatis, est cùm res hæreditariæ subtrahuntur, antequam hæres earum possessionem adipiscatur.

Crimen fraudatæ annonæ, est cùm portitores furantur victualia à republica ad exercitū missa.

Crimen fraudati census committitur, cùm quis furatur publicam pecuniam sibi accommodatam.

Crimen hæresis, in multis conuenit cum crimine læsæ maiestatis, & huiusmodi secundùm can. est propriè læsæ maiestatis, quia lædit

lædit rempublic. Imperatorem etiam diuinum & cœlestem.

Crimen. læsæ maiestatis, est vbicunque quis contra vrbem aliquid molitur, aut qui profugit ad hostes, vel illos iuuat qualicunque causa, scil. armis, consilio, vel pecunia, vel qui subiectas prouincias nititur facere rebelles, vel seditiones aut bella mouet in ciuitate, vel qui prælatum, magistratum, vel principem occidit, vel qui contra latus eius militat, vel arma fert & occupat contra rempublicā. Et idem dicitur crimē perduellionis, i. e. hostile. nam perduelliones dicuntur hostes. Secus si committatur hoc crimen, non contra rempublicam, quia tunc non dicitur perduellionis, sed simpliciter læsæ maiestatis. Et nota, non subditus crimen læsæ maiestatis non committit, vt in §. rursus. in Clem. pastoralis. de re iud. vbi Rex Siciliæ Robertus non eo modo subfuit Henrico Imperatori, quòd crimē læsæ maiestatis in eum cōmiserit.

Crimen peculatus secundùm Azon. eod. t. locum habet pro pecunia publica intercepta, vel quocunque modo contaminata, vt si in aurum vel argentum vel æs publicum aliquis ferrum, vel simile aliquid inducat, id est, adiiciat. Idem est in sacra re, vt in vasis ecclesiæ. idem est in religiosis ornamentis sepulchri, &c.

Crimen piaculare, est quod morte expiatur.

Crimen sacrilegij, secundùm Azon. & secundùm leges, fit propriè quando sacrum de sacro aufertur. Ac etiam, secundùm eum, si quis non sacrum de sacro recipit, vel sacrum de non sacro. Sed secundùm leges, tunc sacrilegium non est: quia quando res priuatæ auferuntur de sacro, tunc actio furti locum habet. Host. tamen dicit, quòd si accipiatur sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro, semper sacrilegium fit, vt 17. q. 4. quisquis. vers. [similiter.] Et sic secundùm ll. requiruntur duo vt fiat sacrilegium. Primò, vt auferatur res sacra. Secundò, de loco sacro. Quorum alterum sufficit secundùm can. Sed pone, statutum est quod faciens sacrilegium sic puniatur, quæro an intelligatur secundùm ius ciuile, vel canonicum. Solutio. Si statutum sit à ciuitate, intelligitur secundùm leges. l. omnes populi. ff. de Iust. & Iur. Si sit per episcopum, intelligitur secundùm Can. Do. Caro putat quòd etiam primo casu intelligatur secundùm can. quia disponit de rebus ecclesiasticis, ergo debet intelligi secundùm materiā subiectam. l. 1. C. de edict. success. vbi est casus à cōtrario, quòd gradus cōmutantur secundùm leges, exceptis causis matrimonialibus.

Crimen stellionatus, secundùm Azon. eod. t. dicitur à quodam animali reptili, quod dicitur stellio, & est quasi simile serpenti: stellionatum, quasi diuersis coloribus pictum, sicut cœlum stellis. Et committit hoc crimen qui ex varietate animi rem aliquam alteri pignori obligatam siue pignoratam alij posteà obligat: & dicitur à stellione, quia sicut ille vermis est varius in coloribus, sic ille qui committit hoc crimen, est varius in ore, & inconstans in mente. Deinde tamen illud crimen locum habet generaliter, quando deficiente in criminibus alia speciali actione, æquum est alicui subueniri contra delinquētem. Sicut enim in pecuniariis causis actio datur de dolo in subsi-

subsidium, ita in criminibus quibuscunque, vbi titulus deficit criminis, crimen stellionatus obiicitur, vt si quis vendidit tibi massam electri pro argento vel simile, aut aurichalcum pro auro.

CRINA Pompon. l.21. §.1. ff. de Aur. & arg. numerat inter ea vnguenta quæ valetudinis caussa fiunt parata. Nisi fortè CRINONIA legēdum sit, vt sit oleum ex lilio confectum, & odoramentis conditum: nam Crinonis Plin. li. 21. c.5. meminit, quòd lilium rubens appellat. alij tamen CRINA retinent, vt sit lilium positum pro vnguento crinino. Hotom.

CRINALE, ornamenrum capitis est ad cingendum capillos, ne turpentur euagētúrque. Ouid. 3. Metamorph.

Nec torques collo, nec habens crinale capillos. Idem in 5.

Curuum crinale capillos. Virgil. Æneid. 11.

Pro crinali auro, pro longa tegmine palla.

Vlpianus libr. 34. de Auro & argento leg. l. argumento 25. §. 4. [Fasciæ, inquit, crinales pedulesque.] Philip. Beroal. non legit crinales, sed [fasciæ crurules pedulésque:] quasi fasciæ sint crurum pedúmque munimenta quædam.

CRINALES fasciæ dicuntur, quibus crines coërcentur, ne euagentur. l. argumento. de Aur. & arg. leg.

CROCVPHANTIA opinatur Hotom. esse ornamenta villosa, quæ sub reticulis contexta, per eorum plagulas apparent, quod & origo vocabuli κροκύφαντος declarat. Vlp. in l.25. §.10. ff. de Aur. & arg. [Ornamentorum, inquit, vittæ, mitræ, semimitræ, reticula, crocuphantia.] Alciatus autem & alij eruditi homines vocabulo conquirendo mirabiliter exercentur.

De C ante V.

CVBICVLARII dicuntur serui, qui cubiculum domini sui procurant.

CVBICVLARII officium quod sit, & an sit dignitas, vide Bartol. in l.1. C. de Præpos. sac. cub. lib. 12.

CVBITVS propriè est mensura pedis cum dimidio.

CVCVMA quid sit, nondum liquet mihi, neque enim ego is sum, qui incognita pro cognitis habeam. Angelus Politianus obseruationem fecit de cucuma, sed quid ea esset non ostendit. Nam cùm dicit Martialis ad Torquatum:

Cucumam fecit Otacilius.

videtur esse genus ædificij tugurij pauperis. Ambrosius in vita B. Agnes pro vase quodam æreo videtur posuisse: [Dij, inquit, rui, ærei sunt, ex quibus cucumæ meliùs fiunt.] Vnde cucumelam inter vasa posuit lib. 8. Dig. tit. si seru. vend. l. si quando. §. 1. [Seius, inquit, syluam feuisset, in qua labra & crateras, & cucumelas positas haberet.] pro genere verberis cuiusdam posuit Martianus lib. 24. ad legem Cornel. de sicar. l.1. [Si claua, inquit, percusserit, aut cucuma,] Petronius Arbiter pro fornace videtur posuisse. Anton. Nebris.

CVCVMA genus vasis, vnde cucumella, l. si quando. si serui vend.

CVCVRBITA secundùm gloss. in l. si inimicitiæ. de iis quib. vt indi. est verbum iniuriosum. Inde verbum cucurbitare, in c.1. quib. mod. feud. amit. in vsib. feud.

CVCV

CVCVRINA quid sit, declarat Accursius in l.vnic.C.nulli licer. in fre.lib.11.

CVLCITRA generali nomine dicitur omne stragulum, in quo aliquid quiescendi gratia inculcatum sit, l.3. de supel.leg.

CVLLEVS, vter est ex corio bouis capiens viginti amphoras. Priscian.de ponderibus & mensuris:

[*Culleus hæc maior nulla est mensura liquoris.*]

Plin.lib.14.[Septenos culleos singula iugera musti.]Vlp.li.33.Dig. de fun.instru.l.quæsitum. [Cuppæ,inquit, & cullei.] Item Scæuola eodem lib.tit. de annuis leg. l.legatum. [Vini,inquit, Falerni, quod domi nasceretur,quotannis binos culleos.] Est præterea culleus mensura frumentaria, tantundem capiens. Scæuola lib.13. Dig. tit.de pignorat.action. l.vlt. [Pecuniam sub pignore culleorum accepit.] Est præterea culleus publica parricidarum pœna, ex leg.Pomp. de parricidis. Hinc Iuuenalis de Nerone parricida:

[*Cuius supplicio non debuit vna parari*
Simia,nec serpens vnus,nec culleus vnus.]

CVLLEI sunt sacci de corio. ff. de pign.action.l.vlt.§.fin.& C.de his qui parent.vel fil.occi. l.vnic. Et processit illa pœna à Tarquinio Rege Romanorum, vt patet apud Valerium Maximum libr.1. cap.14.

CVLLEVS vel culcipenus est idem quod saccus, in quo portatur triticum,& maximè de corio, qui supra ponitur equum.Vel dicitur saccus coriaceus in quo ponuntur interficientes parentes. l. vnica.C.de His qui par. vel fil.occi. vbi dicitur insutus culleo cum cane, & gallo gallinaceo, vipera & simia. Erat item culleus mensura vinaria capiens viginti amphoras, de qua meminit l. legatum. de Annuis leg.

CVLPA, dolus & fraus quomodo differunt, not. 50. dist. §. dolus. Item quotuplex sit culpa, quæ sit leuis,leuior,& leuissima:item quæ lata & latior, vide per Bart. latissimè in l.quod Nerua. ff. depos.& infrà in verb. Dolus.

CVM accipitur interdum pro[&.] ff.de legar. 1. l. Tiriæ. §.nihil. & de Verb.obl.l.quodcunque.§.non solùm. etiam interdum accipitur pro [si,] & principaliter notat tempus,& non conditionem,nisi in consequentia. l. centesimis.in fin.ff.de Verb. oblig. Etiam facit adiunctum videri accessorium, non principale sicut coniunctio, vt l.si cui fundum.ff.de fun.instr.. & not.quòd dictio [cùm,] inuenitur in duabus partibus orationis. Vno modo est præpositio,& construitur cum ablatiuo. Alio modo est aduerbium temporis. Primo modo significat dupliciter, scil. accessoriè & principaliter. Accessoriè,vt lego seruū cum veste, equum cum capistro, fundum cum eius instrumento. l. 1. ff.de pecul. l.si cui fundum. ff.de fund.instruct.& instr.leg.Idem in contractu,vt depono seruum cum veste.l.1.§ quę depositis.ff.depos. & ibi not. per gloss. & Doct. & est effectus quòd non debet depositarius restituere accessorium sine principali, & si seruus moritur sine culpa depositarij, vestis per se peti potest, aliàs locupletaretur depositarius sine causa cum iactura aliena, quod esset iniquum; de Reg. iur. locupletari.

cupletari. libro 6. Principaliter autem secundo modo coniungit, quando res coniungit, quarum vna non est alteri accessoria, vel cùm personas coniungit, & patrem aut matrem. l. 3. & 4. ff. de Pecul. & §. si eius. Instit. de legat. & licet inter filium & matrem aut patrem non sit æqua principalitas, quoad honorem debitum & reuerentiam, quæ debentur parētibus à liberis, & non è contra, est tamen principalitas æqualis inter eos quoad effectum iuris: nam si extinguitur legatum in patre vel matre, non sequitur ergo, quòd in liberis extinctum sit, quia anima, quæ principalis est in persona, est à Deo & non à patre vel matre. item & ex communi modo loquēdi dictio [cum] significat accessionē honoris inter personas, vt dicendo, veni mecum, significat te mihi accedere associando accessoriè. secus in dictione [&,] vt dicendo, ego & tu eamus, quia significat vtrumque principalem. Sed dominus vobiscum, non potest significare, quòd Dominus accedat vobis, quia hoc non patitur summa & immutabilis maiestas. Et non refert si præponatur accessorium sic dicendo, depono capistrum cum equo, lego instrumentum cum fundo. argumen. l. præposteri. C. de testam. nisi essent aliæ coniecturæ, ex quibus concluderetur voluntas testantis, legantis, vel contrahentis. item dictio [cum] posita circa numerum, non includit. verbi gratia, Testator deposuit apud Seium 200. & legando bona dixit, Seio 300. cum 200. quæ apud eum deposui, lego, non includuntur cum 300. l. si is qui ducenta. in principio. ff. de rebus dubiis. Sed cùm, prout est aduerbium, significat tempus & dilationem, quandoque ex conditione, quandoque etiam accelerationem temporis & dilationem significat, vt ibi, promitto cùm Titius morietur, l. nam & si. ff. de condit. & demonst. tempus & conditionem significat, ibi, lego Titio impuberi cùm 14. annorum erit. l. si Titio. ff. quando dies legat. cedat. Item significat tempus & non conditionem, ibi, lego Titio cùm ipse morietur. l. hæres meus. in princ. ff. de condit. & demonstration. Quandoq; nec tempus, nec dilationem significat, vt ibi, promittis decem cùm petiero, vbi statim cùm petit, soluere tenetur. Quandoque etiam nihil significat, & frustratoriè ponitur: vt ibi, lego cùm hęres adierit hereditatem. Bart. prædicta ponit in l. Gallus. §. 1. ff. de Lib. & Post. vbi ponit differentiam inter [&] & [cum] vt not. in l. Stichum qui meus. ff. de lega. 1. An inducat cōditionem vel demonstrationem, de hoc text. singularis in l. si ita fuerit. §. fi. ff. de manumis. testam. & quandoque inducit copulam in l. illi cum illo. ff. de Vsufruct. legat. & quandoque est coniunctio non faciens conditionem, in l. demonstratio. ff. de Condit. & dem. & quandoque est aduerbiū, tunc iungitur verbo futuri temporis, & principaliter notat tempus, & in consequentia conditionem, vt not. Bar. in l. 1. ff. de cond. & dem.

Cvmvlatio secundùm Bart. in l. edita. C. de Eden. est vnius actionis cum alia coadunatio. verbi gratia, egi tecum actione depositi, & quia dubito non posse probare depositum, volo cumulare aliam actionem in libello, per quam probare possum intentionem,

nem, hoc est, cumulare, id est, plures actiones ad idem ex diuersis causis competentes coaceruare.

CVNICVLVS, est riuus coopertus. ff. de damn. infect. l. Proculus. est etiam animal minus lepore, & ei simile.

CVPPA & cuppula, vasa sunt vinaria, hoc est in quibus vina conduntur. Nonius Marcellus de generibus vasorum cuppas ponit & tinas. Vlpia. de fundo instru. l. instrumenta. vbi cuppas exponit vasa vinaria lapidea, vel de terra facta, cùm illa sint dolia, cuppæ verò ex lignis constent. Item de leg. 3. l. Lucius. §. pe. [Vasa, inquit, vinaria, id est, cuppę & dolia, quę in cella defixa sunt.] Inde cuppula, parua cuppa, vt de tri. & vi. le. l. si cui. [In cuppis, inquit, siue cuppulis.] Neb.

CVPPAE, sunt vasa facta causa portandi fructus.

CVRATOR dicitur, qui curam alicuius gerit defendendo ipsum, à prætore secundùm leges legitimè datus. Vel, secundum alios, est qui res adolescentis administrat. Datur autem secundùm eos curator principaliter rebus, & secundariò personę: tutor verò primò & principaliter datur personæ, & secundariò rebus vel patrimonio. Et hæc est differentia vna inter tutorem, & curatorem. Alia est differentia, quia tutor datur pupillis infra 14. annum existentibus. Sed datur eisdem vlteriùs ad 25. annum, masculis quidem ab ætate 14. annor. & fœminis ab ætate 12. Et similiter datur adultis furiosis, vel similibus. Institut. de curat. in 1. & §. furiosi. & §. sed & mente captis.

CVRAX pro diligenti & sollicito, Caius l. 18. ff. de Ædilit. edict. Si constantem aut laboriosum, aut curacem, vigilacem esse, aut ex frugalitate sua peculium acquirentem affirmauerit.

CVRIA, media breui, est locus vbi redditur ius: vel habitatio principis. Sed media longa est meretrix: [vnde,

Curia ius curat, meretrix est dicta curia.]

Appellabantur curiæ & triginta illæ partes in quas Romulus populum Ro. diuisisse fertur: vnde & curiatæ leges dictæ, vt differit Pomp. in l. 2. de Orig. iur.

CVRIALIS dicitur ille, qui est de officio curiæ, vel iudici obnoxius, id est, obligatus. Vnde curialis vel curiales dicimus omnes, qui quacunque conditione obligati sunt curiæ alicuius publicæ potestatis, siue milites, siue aduocati sint, siue iudices, siue officiales, siue histriones, & breuiter quoscunque, siue habentes officium honestum, siue inhonestum.

CVRIOSI sunt, qui in curia principum vel magistratuum commissa delicta denunciant, l. 1. C. de Curi. lib. 12. aliàs curiosi dicuntur nimium diligentes, vt in l. 3. §. pen. de in rem ver.

CVRIOSITAS sumitur pro subtilitate nimia cura exquisita, de renunc. c. 1. li. 6. Nam curiosi de his, quæ non multum expediunt, sæpe disceptant. de Re iudic. Abbate sanè. lib. 6.

CVRSOR propriè est, qui pedibus celeriter literas defert. l. seruis vrbanis. de leg. 6.

CVRSVS publicus, vt tradit Bud. erat vehicularis. Antiqui olim non equis singulis & expeditis, vt hodie, quos postas, quasi positos collocatósque certis in locis, vocamus,

camus, sed vehiculis vtebantur.

Cvrvles equi, not. C. de spect. l. nemo.lib.11. Ædiles curules quare sic dicantur, vide ff. de Ædil. edict.l.1.in princ.

Cvrvvs dicitur qui non habet corpus rectum.de Ædil.edict.

Cvstodia & exhibitio reorum, vt dicit Azo, secundùm Legistas, est custodia quæ fit in carceribus publicis, & etiam ponitur pro carcere, & pro ipsis personis in carcere inclusis. l. ad commentariensem.C.de Cust.reo.

Cydonivm κυδώνιον. Plinius Cotoneum appellari latinè scribit. Vlp. in l.9.ff. de Trit. vin. Cydonium vinum appellat, ex malis cotoneis confectum. [Cydonium, inquit, & si qua alia sunt, quæ non ex vinea fiunt, vini appellatione non continebuntur.] Hotom.

Cylindri, lapilli teretes & oblongi Cylindrorum instar, de quibus Plin.lib. 38. cap. 5. Paul.in l.32.§. vlt.ff.de Aur.& arg. [cùm quædam ornamētum mammillatum ex cylindris triginta quatuor legasset.]

Cymbia, Seruius pocula esse ait ad cymbæ similitudinem facta. vide suprà Cimbivm.

De D littera.

D Littera datum significat, vt in extrema præfatione Institutio. D.C.P. Datum Constantinopoli, & alibi frequenter. Hotoman.

De D ante A.

Dactylotheca interpretatur anulorum repositorium, nam δάκτυλος digitus, & anulus interpretatur, & θήκη repositorium, Plinius lib. 37. Dactylothecam primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Martialis, [Dactylothecam, inquit, non habet.] Paul. lib. 32. de legat. 3. l. argento. [Anulis legatis dactylothecæ non cedunt.] atque ibidem iterum, [non dactylotheca, inquit, legata.] A. Neb.

Dactylotheca, est vas in quo anuli reponuntur. ff. de legatis 3. l. argento.

Dalmatica, est vestis, qua modò vtuntur omnes diaconi ex consuetudine in solennitatibus: vt 76.distinct.de ieiunio. Antiquitus tamen sine concessione Papæ nec Episcopis, nec Diaconis licebat hæc vestis. dist. 23. cap. communis filius.

Damno, as, præter illam notam significationem significat etiam obligare, vt Virg. in Buc.

Damnabis tu quoque votis.

tit. de Diuortiis. l. si filius. [Damnandum, inquit, eum quanti mulier litem iurauerit.] Item de leg. 1. l. cum filio. [Hæredem, inquit, mihi dare damnauerit.] Hinc sæpe legitur damnatus, pro obligatus. nam mendum est vbicunque legitur damnas nihili verbum, cùm legi debeat damnatus, vt apud Horatium 2. Serm.

Gladiatorum dare centum
Damnati populo paria.

Nebrissens.

Damnare & reprobare differunt. Nam damnare, est reum, sine remedio subleuandi, tormentis, seu ignominiæ sententialiter deputare. Reprobare verò est, rationibus euidentibus reum facere, istam differentiam assignat

signat Panor. in c.damnamus. in 1.nota. de summa Trinitate, & fide catholica.

DAMNAS, in iure ciuili quandoque est nomē adiectiuum omnis generis, idem valens quod damnatus, vt in l. damnas esto. ff. de vsu & vsufruct. legat.

DAMNVM, est diminutio vel ademptio patrimonij. & dicitur à demo vel diminuo secundùm text. ff. de damno infect. l. 3. Etiam quandoque damnum est lucrum cessans. Et diuiditur damnum sicut actio, quia alia est de damno dato, alia de damno infecto: & actio de damno dato competit ex lege Aquil. require suprà [actio legis Aquil.] Differtque damnum à periculo, quòd damnum propriè refertur ad res seu pecunias: periculum autem ad personam. Et de duplici damno circa rem, & extra rem, vide infrà, [damnum infectum] vbi complura de damno.

DAMNVM infectum secundùm Spe. de Nou. ope. nuncia. in tract. libellorum, §. nunc dicamus. dicitur si ædificium alicuius ruinam minatur ædificio vel prædio alterius vicini: tunc enim ædificij istius vel prædij dominus à domino ædificij ruinam minantis petere potest, quòd sibi caueatur nomine damni infecti: quæ stipulatio continebit totum interesse illius vicini. ff. eod. titu. l. in hanc stipulationem. & l. sed & si conducere. & l. damni infecti. Et damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decrescit: non quando accrescit. Quando autem lucrum amittis, damnum non pateris. Etiam quoddam damnum siue interesse est circa rem, vt si subtraxisti mihi instrumenta quibus possessio firmatur, teneris ad damnum quod contingit propter ablationem instrumentorū. Et quoddam damnum est extra rem. Differunt etiam damnum & iactura, vt not. Ioan. Andr. in Nouella de Electión. quia sæpe. libro 6.

DAPHNENSIS lucus, nemus est suburbanum Antiochiæ Epidaphne, id est, ad Daphnem positæ, id est, ad Lauretum quod decem mille passuum ambitu patet in Syria curua, quo in loco Antiochensium conuentus agitabatur, ex Strabone. fuit autem hic lucus à Cneo Pompeio magno consecratus, Eusebio auctore. Est quoque Antiochiæ porta Daphnitica: de qua Hieronymus in vita Ignatij: [Reliquiæ, inquit, corporis eius Antiochiæ iacent extra portam Daphniticam in cœmiterio.] Iustinian. libro Codic. 11. de cupressis ex luco Daphnensi. l. [Si quis autem Daphnensis luci in Syria arborem amputauerit.] Nebrif.

DAPHNE, erat suburbanum iuxta Antiochiam valde amœnum, quod 80. stadiorum ambitu continebatur. In eo erant spectatissimæ lauri, à quibus nomen sumpsit. Erant ibidem & cupressi miræ amœnitatis, de quibus non excidendis vel vendendis speciali titulo cautum est. C. de Cupr. ex luco Daph.

DAPIFER dicitur ferens dapes, & est nomen officij magnæ dignitatis in Curia Imperatoris, vnde inter proceres eligentes Imperatorem computatur.

DAPSILIS, est ille qui liberaliter secundùm mensuram communicat.

DARDANARIVS dicitur, qui imitatur Dardanum quēdam hominem sceleratum, de quo Sidonius

donius lib.5.Epistol. [Omnia in Dardano crimina simul execrarentur.] ab hoc Columella dixit in horto, [Dardaniæ veniant artes.] Dardanarij quoque dicuntur propolæ, qui omnia præemunt, vt postea cariùs vendant. Cic. contra Pisonem, [Panis tibi de cuppa atque propola.] Plautus in Dardanarij præpropera emptione: [Flagellabat, inquit, annonam.] Vlp.lib.47. de extraord. crim.l.annonam. [Annonam vexare Dardanarij solent.] Item de pœnis.in l.Dardanarios.Ant.Nebris.

Dardanarii dicuntur à Græcis propolæ, qui omnia præemunt, vt postea cariùs vendant. vulgò reuenditores appellantur.

Dare in arte notariatus dupliciter accipitur, scilicet propriè & impropriè. Propriè quando res data transiit in dominium accipientis, vt in instrumentis in quibus agitur de rerum alienatione & dominij translatione, in quibus transfertur dominium, si tradens erat dominus, aliàs non. Vnde dare propriè est accipientis facere: aliter enim non datur, nisi sic detur quòd in ipsum cui datur, statim dominium transferatur. Impropriè capitur in instrumentis emphyteuticis, & feudi, & locationis: vbi ille qui locat vel concedit, licet dare dicatur, non tamen dominium transfert. Et est differentia inter dare, donare, & tradere. Nam tradere dicitur qui solùm possessionem transfert, & non dominium. De hoc not.23.q. 6.§.vlt.

Dare intelligitur qui remittitur. l.& generaliter.ff. de calumn.& l.si mulier.ff.de condit. cau. dat. Bart.in l.Modestinus.ff. de solut.

Dare facere, vetus fuit formula actionis in personam, quia id quod aliqua de causa debebatur, peti solebat: siue id in dando, siue in faciendo constaret. l.actionum. ff. de obliga. & acti. soluta enim pro separatis in ea formula accipiuntur, l.sæpe.53.ff.de verb. signif.hoc est, vt alterutrum tantùm debeatur. Vsurpatur in l.vlt. ff.Commu.præ.l 18.§.1. de Accepti.l.13.ff.de Inoff. test.

Data vel datum est caracterizatio in fine constitutionum vel litterarum inscripta, ex qua cognosci potest quo anno, mense, vel die instrumentum, vel quælibet litera emanauit, & à quo tempore obliget constitutio, vel prosit gratia in scriptis facta. vide de hoc Ioan.in fin.libro 6.super verbo[data.]

Datio in solutum, est datio pro solutione & satisfactione, verbi gratia. Cùm Petrus deberet Ioanni centum, agitur inter ipsos vt Petrus det ei in solutum, id est, pro solutione & satisfactione eiusdem vnam domum.

Datiuus quandoque resoluitur in ablatiuum per præpositionem: vt ei, id est, ab eo.l. 2. de condic. tritic.ff.vsu. quemadmodum cau. l.huic.si cer.petat.l.fin. §. si duobus.vbi exponitur vtri eorum, id est, à quo.

Datiuus quid importet, vide Bar. in l. impuberem. §. fin. ff.de falsis.

Datiui tutores propriè sunt qui neque lege neque testamento instituti, sed à magistratu dati sunt, Attiliani scilicet & Iuliani. l.datiuus.7.ff.Rem pupil.sal.l.generaliter.40. C. de Episc.& cler. l. vlt. C. de legit. tuto. Vlpianus tamen cap. 11. Institut. datiuos appellat qui testamento dati sunt.

DATVIRI, vetustè, pro datum iri. Vlp.l.38.§.15.ff.de verb.oblig. [Si quis stipulatus à Mæuio fuerit fundum Titio datuiri.]

De D ante E.

DE, ista præpositio quandoque auget, vt in dictione [depositū.] vt not.ff.depo.l.1. in princ. Aliquando priuat, vt 35. distinct.episcopus. Item quandoque exponitur [de,] id est, [propter,] vt de re familiari, id est, propter rem familiarem. C. quando ciui. ac. praiu.crim.l.vnic.in princ. Aliquando, id est, [pro,] vt ff.de aqua plu.arc.l.post venditionem. Aliquando ponitur pro [à.] l.si is qui rem.§.si fur.ff. de fur. Aliquando de, mutat ex toto significatum dictionis cui adiungitur, vt destruo, dedecus, degener. Aliquando nec addit, nec minuit, vt detergere, id est, tergere, in Auth.de mona.in princ. Et regulariter ponitur declaratiuè.ff.de Arb.l.si de meis. cum aliis concordant. Interdùm ponitur pro [super.] C.si à non compe. iud.l.3. interdum ponitur pro [valdè,] vt depreperat, id est, valdè properat. C. de vet.iu.enu.l.2.§. sed quia diuinæ. Aliquando ponitur pro [secundùm] vt de libellis, id est, secundùm libellos. 20. dist. de libellis. Aliquando pro [turpiter,] vt depectus, id est, turpiter pactus. ff. de calumn.l.& generaliter. Aliquando subauditur à iure. ff. de Adult.l.2.§.lenocinij. in fin. Aliquando denotat causam materialem: vt ff. de coniun. cum emanc. lib.l.1.§.nunc videamus. Item an ista præpositio [de] significet causam proximam vel remotam, vide Bart.in l.si finita.§. deinde.de dam.inf.

DEBET, & [oportet] aliquando dicunt necessitatem, aliquando honestatem. vide Ioan. Andr. in cap.fin. de iur. calum. super verb. [per teipsum.] & not. in c.intelleximus. in verbo, potest. de Iud. Et nota quòd verbum, debet, in propria significatione importat necessitatem, vt est glo.in clem. attendentes.in verbo, debeant. de Statu monach. Sed honestatem significat vbi æquitate suadente verba possunt improperari. C. de pig. l.3. Nota tamen vbi materia est indifferens, verbum, debet, regulariter importat necessitatem: gl.in cle.attendentes. de sta.mo. Item dicitur quòd quacumque actione debetur. l. pecuniæ verbum.§.fin.de Verb.sig.

DEBITI diem venire, est debitum posse petere.

DEBITOR est, qui accipit pecuniam à creditore. Item secundùm Marcel. dicitur, qui nactus est exceptionem iustam, nec à naturali æquitate abhorrentem, id est, discrepantem secundùm Accurs. in l. Marcellus. ff. de Reg. iur. Sed propriè is est à quo inuito exigere possumus.l.debitor. de verb.signific.

DEBITVM est, in quod aliquis alteri naturali vel ciuili obligatione tenetur. Et debitum intelligitur remitti in redditione chirographi vel instrumenti, non autem sic in redditione pignoris. Item debitum est quod exigitur ab inuito.ff. de Verb.sign.l. debitor.& est gl.in clem.1.de dec. Et debitum ciuile potest capi duobus modis. Vno modo efficaciter & propriè, prout est in chirographo post biennium, vel in obligatione ciuili resultante ex sententia, l. Iulianus, ff. de conditione indebiti. Secundo modo

modo impropriè & inefficaciter, prout est in omni debito regulariter, cui obstat exceptio, vel etiam pone exemplum secũdum glos. in l. 1. ff. de Cond. inde. scil. in chirograph. ante biennium.

DEBITVM grauius quod dicitur, vide Bart. in l. si quid ex famosa. ff. de sol.

DEBITVIRI vetustè pro debitũ iri. Vlp. l. 1. §. 3. de dote præleg. Item l. 11. §. 17. ff. de Legat. & fideicom. lib. 32. & l. 14. de nox. act. & l. 10. & l. 28. de Rebus cred.

DECANICA dicuntur carceres, in Auth. apud quos opor. §. pen.

DECANVS nomen dignitatis est ecclesiasticæ, sic dicta quòd fortè ab initio decani præerant decem clericis, sicuti & in re militari decani appellantur qui decem præsunt militibus, vt accipitur in ritu. C. de Deca. lib. 12. Significantur tamen quandoque hac appellatione etiam archipresbyteri, vt in cano. in cap. 50. distinct. Interdum & clerici ecclesiæ Constantinopolitanæ. l. non plures. C. de sacrosanctis ecclesiis, eò quòd in decanias essent diuisi.

DECAPROTIA, id est, decemprimatus: annumeratur inter munera ciuilia mixta, l. fin. ff. de Mun. Erant enim decaproti seu decemprimi ex decurionibus, qui tributa exigebant fiscalia.

DECEDERE contrarium est ei quod est succedere: vt si dixeris, Appius Clau. successit in prouincia Ciceroni, & Cicero decessit Appio. Vnde dicti sunt successores & decessores. Vlpian. lib. 48. Dig. ad leg. Iul. maiest. l. quive. [Quive, inquit, de prouincia cùm ei successum esset, non decesserit.]

DECIDO, cidis, est cum creditore super debito trãsigere. Cic. 3. in Verrẽ: [Nisi cum muliere, inquit, decideretur.] Idem 4. in eundem [cum reo transigat; cum accusatore decidat.] Idem in 5. [Qui, septingentis decidere noluisset, mille promisit.] Plin. lib. 7. [Abũdè igitur atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui iure dici non queat fœlix.] Martia.

Conturbabit Atlas, & non erit vncia cœlo.

Decidat tecum, qua pater ipse [Deum.

Scæuola lib. 26. de admin. & peric. tuto. l. cùm hæreditas. [Cum plerisque, inquit, creditoribus ita decidit.] & paulò post: [cùm plerisque creditoribus ita deciderunt.] Nebr.

DECEDERE aliquando significationem habet contrariam verbo accedere: vnde & decessio pro deminutione, l. pecuniæ verbum. §. 1. de verb. signif. Magistratus autem decedere dicuntur, qui ei qui successor missus est, cedunt.

DECEMPRIMI, qui plerunque δεκάπρωτοι nominantur, erant decemuiri ex decurionum ordine constituti, qui tributorum exactioni ita præerant, vt si qua detrimenta fiscus defunctorũ culpâ contraheret, ipsi suis sumptib. resarcirent. Eorũ namque administratio nequaquã in Reip. gubernatione ciuitatéque regenda ac defendẽda versabatur: sed potiùs in sumptibus Reip. causa faciẽdis. Illa autẽ munera Iurisc̃osulti personarũ, hæc verò patrimonij appellant. Herm. l. 1. ff. de mun. & hon. Patrimonij sunt munera rei vehicularis, itẽ nauicularis, decemprimatus. Arcad. aũt in l. 8. eiusd. tra. [Decaproti & Icosaproti tributa exigẽtes, & corporale ministeriũ gerũt, & pro omnibus defunctorũ detrimenta resarciunt.]

DECEMPRIMATVS, Decemprimorum munus.

DECEMVIRI litibus iudicandis, quo tempore, inquit Hotom. creati fuerint non reperio, lites autem eos caussásque priuatas, in quibus de iure controuersia erat, tractasse, multis ex locis constat. Ouid. ad Pisonem.

Seu trepidos ad bella decem citat hasta virorum,

Et firmare iubet centeno iudice causas.

Pomponius l. 2. §. 16. de Origin. iur. [Deinde cùm esset necessarius magistratus qui hastæ præesset, decemuiri litibus iudicandis sunt constituti.]

DECEMVIRI quando primùm creati, & qua de causa, vide lib. 2. §. & cùm placuisset. de orig. iur.

DECESSIO, vide [Decedere.]

DECESSOR dicitur qui obiit nullo medio, prædecessor qui ante decessorem, antecessor, qui ante prædecessorem. 94. distin. cap. 1. per Archid. Apud Iurisconsultum est, cui è prouincia abeunti successor missus est. leg. 4. de offic. Proconsul.

DECIDERE est transigere. l. cùm hæreditas. de Administ. tut.

DECIMA, secundùm Hostiens. in Sum. de deci. §. 1. est omnium bonorum mobilium licitè quæsitorum pars decima Deo data, diuina constitutione debita: vt colligitur de decim. cap. 1. & cap. parochianos. cap. non est. capit. tua nobis. §. verum. cap. cùm non sit. Et est danda de omnibus bonis iustè acquisitis. eod. tit. ca. ex transmissa. & cap. commissum, scilicet, de lana, fœno, & piscariis, nullis deductis expensis. cap. pastoralis, eod. tit. & ca. cùm homines, etiam de iis quæ proueniunt de molendino ad ventum, c. ex transmissa. præalle. Item de apibus & omni fructu. capite nuncios. eo. tit. & debentur decimæ in signum vniuersalis dominij, nec sunt retinendæ, sed soluere compelli debent per Ecclesiam. de Deci. cap. tua nobis. 2. in fine. De hoc vide gl. in verb. [præmoniti.] in cle. 2. de iudic.

DECIMARVM tres sunt species secundùm Host. in Sum. scilicet, quædam personales, quæ debentur ex opere personali, vt ex artificio, scientia, militia, negotiatione, &c. quædam prædiales, quæ proueniunt ex prædiis, vt vinum, bladum, fructus arborum, &c. Tales enim dandæ sunt illi ecclesiæ in cuius parochia sita sunt prædia. de Decimis. c. ad Apostolicæ. etiam decimas prædiales tenentur soluere Iudæi. c. de terris. eod. titul. Item debent solui de diuersis seminibus vnius agri, non tantùm de vno, si fuerint successiuè seminata. cap. ex parte canonicorum. eod. tit. Etiam Cistercienses & alij, qui nullo gaudent priuilegio, dare tenentur decimas de terris de nouo acquisitis licet eas propriis manibus excolant. capit. nuper. eod. tit. Quædam sunt decimæ mistæ, secũdùm Host. ibidem & possunt dici hæ de quibus dubitatur vtrum sint prædiales, vel personales, vt de agnis & fœtibus aliorum animalium, quæ sunt in pascuis, & gregatim pascuntur.

DECISIO, onis, ab eo quod decido, idis, in superiori significatione, vt sit decisio idẽ quod trãsactio. Cicero de prouinciis consularibus. [Cum tyranno, inquit, decisiones & direptiones.] Ambrosius ad Titianum: [Promptior esto decisioni, cuius & spes potior

tior & fructus est.] Paulus libro 35. ad legem Falcidiam. l. si hæres:[& hæres,inquit, cum creditoribus decidexit, ne solidum solueret, & ob eam decisionem factum sit vt aliquid retineret.] Ant. Nebris.

Decisio est lex Imperatoris, de quo vide C. de contrahenda & commit. stipulat. l. veteris. & de emen.Iustin. Cod. in princ. super verbo [decisiones] & Institut.de nup. §. vnde quæsitum. Aliquando ponitur pro transactione. l. si hæres.ad legem Falcid.

Declinare sententiam, est paulatim illam infirmare, & ideò nisi sententia declinetur rebus iudicatis stabitur.

Decoquere, est consumpto patrimonio creditores ære credito fraudare: vnde decoctores, quos vulgò vocamus fallitos, vt opinor, quòd creditoribus fidem fefellerint.

Decoctores, dicuntur qui cùm non sint soluendo, vertunt solum,atque aufugiunt.vnde Catullus: [Decoctoris amica Formiani,] & Valerius de varietate casuum: [postea inopia turpem decoctoris superlationem.] Seneca libro 5. de beneficiis: [Quomodo fœnerator quosdā debitores non appellar, quos scit decoxisse.]Iustinian.libr. 10. de decurionibus. le. quilibet. [Quilibet principalium, vel decurionum siue decoctor pecuniæ publicæ frandulentus.] Hinc decoctorem videtur posuisse,non tam pro eo, qui cùm soluendo non sit,fidem publicam frangit, quā pro eo qui depeculatus est pecuniam publicam. In quo significatu accipit Martialis, cùm ait:

Nihil colonus, villicúsq; decoxit:

Hoc est, defraudauit atque intercepit. Accursius non intelligens quid esset decoctor, officij nomen esse dixit. Nebr.

Decolorari, pro infamia notari,l.eum, qui. Co. de episc.& clericis.

D. C. S. De consilij Sententia: Auctor Valerius Probus: apud quem tamen Consulis mendosè legitur pro Consilij. Cicer. 7. in Vert. [Cū consilium causam Mamertinorum cognoscit, & de Consilij sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronunciat.] Harum autem ignoratio notarum errorem apud Vlpianum peperit in l.vni. ff. de offic.consf.vbi sic legitur,[Cum ipse sit, qui ex S. C. Consilij causam examinat,]pro Ex sententia Consilii.

Decretalis bonorum possessio quæ sit, vide suprà [bonorum possessio extraordinaria.]

Decretalis epistola est, in qua Papa ad cōsultationē alicuius respondet.de Rescr.c.1.siue solus, siue de consilio fratrū, vt de Electio. bonæ memoriæ.1. Vnde,

Decretum statuit, decretalísque respondet.

Et de differentia horū nominum, decretalis epistola,decretū, canō, dogma, mandatum, interdictum & sanctio, est gloss. in Summa, dist.3.in verbo [omnes.]

Decretum secundùm Spec. dicitur multis modis,vt in tit. de primo & secundo decreto.§.dicitur ergo. Quandoq; dicitur sētētia definitiua, vt ff. de Re iud. l. decreta,vel interlocutoria, vt ff. de assess.l.1.in fi. Quandoque dicitur quod Papa constituit, seu statuit de consilio Cardinalium, nulla facta consultatione,& tūc in scri-

ptis redigitur, vt de ref. præsenti. 20. dist. si decreta. & c. seq. Quãdoque est cõsequẽs cõsensus eligẽtiũ in scripris redactus, vt 2. q. 1. legũ. & de Elec. c. innotuit. Quandoq; est illud, quod capitulum, vel ordo, vel vniuersitas, vel maior pars ordinauit. vt ff. quod cuiusf. vni. no. l. planè. & quasi per totum. Quandoque est iudicis auctoritas in alienationibus rerum præcipuè minorum interposita, vt C. de prædiis minorum. le. inter. & per totum. Quandoque decretum dicitur auctoritas principis in rescriptis beneficialibus interposita, vt de rescript. cap. gratiæ. lib. 6. & secundùm Azonem, illud decretum est confirmatorium gratiæ; quia ex hoc princeps insinuat suam voluntatem, quæ seruanda est, etiam secundum eum ligat ignorantes. Est etiam quoddam decretum decurionum, quod in inuitos super muneribus rerum tribui potest, exceptis qui in liberalium studiorum laboribus sunt, & qui medendi cura funguntur. C. de Decret. decurio. l. exceptis. lib. 10. Quandoque decretum est iussus iudicis, quo mandat bona alicuius propter eius contumaciam possideri, & illud diuiditur in primum & secundum decretum. Decretum primum, est primus iussus iudicis quo mandat bona propter contumaciam in pœnam contumacis detineri. Vel sic describitur, Primum decretum est alicuius rei prohibitæ vel permissæ regulariter, in certo casu facta prima prohibitio, vel permissio, referendo singula singulis. Secundum decretum eodem modo describitur, nisi quòd ibi ponitur secunda prohibitio vel permissio: & taliter dicitur primum rescriptum secundi. Quandoque interponitur primum decretum, & non secundum, quia in aliquibus non est opus secundo, vt not. in capite quoniam frequenter. §. in aliis. vt lit. non contest. super verbo [constituitur.] Et illud decretum habet locum in actione reali vel personali, licèt diuersimodè, vt dicto §. & §. sequen. & interponitur ante litem & post, quotiescunque aliquo contumace existente adhuc non ita liquet de causa, quòd diffinitiua sententia valeat terminari: vt in dicto capite quoniam. præalleg. Decretum secundum est secundus iussus iudicis, quo licet bona alicuius propter contumaciam possideri, quæ priùs ex primo decreto detinebantur, vt de eo, qui mit. in pos. cap. primo. in glos. vltima. Et habet locum secundùm quosdam in actionibus personalibus rantùm, quia secundùm Ber. in gloss. vbi suprà, In realibus solùm lapsus anni constituit missum ex primo decreto verum possessorem: nec opus est secundo: secundùm alios tamen habet locum tam in realibus, quàm in personalibus. de hoc plenè Bern. in capit. contingit. de Dolo & contumac. in glossa vlt. Vel sic, secundùm Ludou. de Ro. Est prima iudicis aggrauatio punitiua contumaciæ, & sic suo modo diffinitur secundum decretum. Et secundum non potest interponi nisi contra latitantem. Et latitatio est debitoris absconsio fraudulenta in damnum creditoris. l. Fulcinius. §. si quis possidet. ff. quib. ex causis in pos. ea. quod est verũ, nisi periculũ sit in mora, tunc enim interponitur secundum decretum contra non latitantem,

titantem debitorem, vt not. Ioan. Andr. in cap. consultationibus, de Offic. deleg. in Nouella. & Bald. dicit in cap. 1. de mil. vas. qui cont. est, in vsib. feud. Sed vtrum secundum decretum sit sententia interlocutoria vel diffinitiua, effectus est magnus, vt in c. cum cessante. de Appellat. & l. quod iussu. de appellat. vbi per Bart. & C. de Episcop. aud. l. 2. per Bald. & l. si finita. §. si fortè. ff. de Damn. infect. vbi per Dyon. Sed Lud. de Rom. dicit quòd secundùm decretum est sententia interlocutoria. allegat. gloss. singularem in præsenti. §. cùm autem. in verbo [admodum.] C. de his, qui ad ecclesiam confugiunt. not. Ioan. Andr. in gloss. magna in fine, cap. 1. de Rebus ecclesiast. non alienand. libro 6. & ibi vide iura de hoc.

DECVBVERIT, id est, in lecto iacuerit, ff. si quis cautio. l. 2. §. si non propter valetudinem.

DECVRIONES, in coloniis & municipiis dicuntur qui Romæ Senatores appellantur: dicti à numero equitum, quibus in militia præerant. Auctores sunt Nonius Marcellus, & Festus Pompeius: dignitas verò ipsa Decurionatus dicitur: de officio decurionum, & de illorum dignitate, lege in libris Digestorũ, titulum ad Municipales. l. quoties. & l. libertus. Item de Decret. ab ord. l. ambitiosa. Omnino decurionum officium est, pecuniam publicam habere, tractare, & exigere. Nebr.

DECVRIO dicitur, qui decimam partem de bonis ducit, vel qui est super decem milites constitutus in curia dominorum vel principum, sicut centurio super centum, qui aliàs etiam vocatus est centenarius. Et vtuntur illo vocabulo Theologi, quia dicitur 1. Machabæor. 3. quòd Iudas constituit duces populi, tribunos & centuriones. Beda tamen dicit super illud Luc. 23. & Marc. 15. [Ioseph nobilis decurio,] quòd decurio vocatur ideo, quia est de ordine curiæ, & officium curiæ administrat. Qui etiam secundùm eum dicitur curialis à procurando, quia procurat munera ciuilia & curialia. Vide de hoc ff. de Decurionib. & fil. eorum. Quidam autem dicunt decuriones appellari ex eo, quòd cùm ciuitates & municipia construebantur, cuiusque loci, gratia consilij, decima pars hominum colligebatur, vt ff. de Verb. signif. l. pupillus. §. decuriones. Etiam quidam dicunt decuriones esse ex eo dictos, quòd cùm Coloniæ ducerentur, decima pars eorum, qui ducebantur, in consilium publicum constituebantur: & decuriones vrbis Romanæ à muneribus excusabantur, vt C. eod. tit. lib. 11.

DECVSSATE, id est, ornatè.

DEDECVS, quando aliquid dicitur fieri cum dedecore, vide Bart. in l. 2. §. si emancipatus. ff. de Bonor. possess. contra tab.

DEDERIT, id est, dare voluerit. ff. de Verbor. oblig. l. si stipulatus sum. Aliquando dederit exponitur, id est, reddiderit. ff. locat. l. in naue Saupheli.

DEDISSE, inquit Paulus intelligendus est etiam is qui permutauit vel compensauit. l. 76. ff. de Verb. signif.

DEDITITII serui dicuntur, qui ex obsidione se dediderunt in potestatem victoris. formam autem deditionis scribit Liuius libr. 1. ab vrbe condita.

[Obses

[Obsessor, inquit, interrogauit: Estísne vos legati oratorésque missi à populo Collatino, vt vos populúmque Collatinum dederitis? Sumus. Estne populus Collatinus in sua potestate? est. Deditísne vos, populúmque Collatinum, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtensilia, diuina, humanáque omnia in meam Romanique populi ditionem? dedimus. Et ego recipio.] De seruis dedititiis Iustinianus in 1. Institutionum lib. titu. de libertinis, & quomodo manumissi obtinebant infimum libertinitatis gradum; [quoniam illorum, inquit, pessima conditio est.] Nebr.

DEDITITIA libertas secundùm Azon. in Sum. eod. tit. hodie sublata est, sed olim eorum dicebatur dedititia libertas, qui sic seruiebant, vt toto tempore vitæ suę seruili iugo detinerentur, post mortem verò eriperent in libertatem. colligitur in lege vnica. C. de Lat. liber. tol. & Institut. de success. lib. §. vlt. & l. vnica. C. de Dedit. lib. tol.

DEDITITII liberti olim erant, & dicebantur, quia hi, qui se dedebant timore destructionis suæ, hanc talem libertatem consequebantur, & dicebantur liberti, fortè propter spem libertatis. Vel verius liberti vocabantur, quia verè liberti erant, licet seruire cogerentur: hodie verò nō sunt. Azo in Sum. C. de Dedit. liber. tol. Erant autem hi pessimæ conditionis, quia toto tempore vitæ suæ erant serui, & in morte liberti, vt dictum est, in Institu. de liber. §. libertinorum autem. & dicunt doct. quòd tales non erant serui, sed coacti erant ad seruiendum: & erant inducti ex l. Ælia Sentia, quæ etiam multa alia (scilicet mala) induxit: vt in gloss. Instit. tit. prælleg. Sed de dedititiis aliter & verius Theophilus & Caius in Instit.

DEDVCTIO, est defalcatio.

DEDVCTIO & compensatio hoc differunt, vt notat Cuiacius lib. 8. obseru. cap. 3. quod compensatio ipso iure fiat, deductio vi exceptionis. l. 15. ff. Ratam rem. Secundò, deductio est partis, compensatio totius, interdum & partis. l. si quis. 11. C. Deposit. vel com.

DEFALCARE, idem est quod deducere & detrahere.

DEFECTAE senectutis homo, id est, senectute confectus, exacta ætate, Vlpian. l. 12. §. 3. ff. de Vsufr. Vt puta ægrotanti seruo, vel infanti, vel defectæ senectutis homini. Sic,

DEFECTVS ætate eadem significatione dicitur, l. 3. §. ignoscatur. ff. ad Silan.

DEFENDERE, est vicem domini subire, vel illud facere quod faceret dominus in lite, & pro eo respondere.

DEFENDI in maioribus in int. restituendis non is videtur, cuius se defensor ingerit, sed qui requisitus ab actore, non est defensioni defuturus. l. 21. §. 3. ff. ex quib. caus. maior.

DEFENDI rectè, hoc est, iudicium accipere vel per se, vel alium, sed cum satisdatione; nec ille videtur defendi, qui quod iudicatum est non soluit. leg. 63. ff. de Iudic. Hotoman.

DEFENSIO quotuplex est, vidè Bar. in l. de pupillo. §. 1. ff. de Noui operis nunciatio. & quo iure est introducta: idem Bart. in l. vt vim. ff. de Iusti. & iure. & quot modis sumatur defensio. Bart. in l. liberto. in fin. ff. de Nego. gest.

Quando

Quando aliquid dicitur fieri ad defensionem, vide Bart. in l.1.C. vnde vi. Interdum sumitur pro excusatione, vt l.Sed etsi.de Vsur. aliquando pro exceptione, vt l. siquidem. C.de exceptionibus.

DEFENSOR est ille, qui sine mandato cautione præstita de iudicato solui, alium defendit, vel eius defensioni se offert, vt ff.de Procuratoribus. l. si procurator. §.finali.

DEFENSORES ciuitatum secundùm Azon.in Sum.eod.tit.C. de def. ciu. sunt hi qui in omnibus tanquàm patres, potiùs quàm vt iudices se habere debent, vt ita nominis sui vtantur officio. C. eod.tit. l.3.& Authent.vt iudices sine quoquam suffrag.§.eos.Inest autem officio defensoris huiusmodi præbere auctoritatem his, quæ aguntur apud eum ex voluntate partium, vt adoptionis, emancipationis, manumissionis, testamentorum, insinuationis. vt in Auth. eodem tit. §. sed neque proprias. Item donationis insinuatio. In contentiosa autem iurisdictione habet cognitionem vsque ad trecentos aureos, vt in Authent. præalleg. §.& iudicate.

DEFERRE aliquem, est eum accusare: sed deferre alicui, est grates, reuerentias sibi facere. ff. de accus. l.libellorum.& sic dicimus, plus Deo deferendum est, quàm homini. deferre autem appellationi, est illam admittere. differunt autem deferre & accusare in hoc, quia deferre fit reo absente, sed accusare fit reo præsente.

DEFERRE iuramentum, est aliquem arctare vel adstringere ad iurandum, & quandoque defertur à iure, & quandoque à iudice, quandoque à parte, quandoque etiam delatio à parte parti defertur. de omnibus his not. C. de iureiur. l.1.

DEFERVESCERE itam alicuius dicimus, cùm ex irato mitis redditur. l.quis sit. §.idem ait.ff. de ædil. edicto.

DEFICERE dicuntur, qui ab iis, quorum sub Imperio sunt, desistunt, & in hostium numerum se conferunt. l.amissione. de cap.dimin.

DEFICERE debitores dicuntur, quorum facultates ita imminutæ sunt, vt iam soluendo non sint. l.3.§.multa.ff.de Iur.fisc. vnde defectus facultatis apud Vlp. l.si extraneus.33. ff.de Iur.dot.

DEFICERE conditio dicitur, cùm non existit. l.2.& passim, ff. de Condit.institut. & passim sub Rub.de Cond.& demonst.

DEFECTVS & defici conditione dicitur, cui conditionis euentus non respondet, l.quæ sub s.in fin.ff.de Cond.inst.l.10. & l.mulieri.74.de Cond.& demonst. l.si quis.13.de Statu lib.

DEFICERE hæredes dicuntur, qui hæreditatem non agnoscũt: & Deficientes partes, quarum nemo hæres extitit.l.5.ff.de Vulg. & pup. l.8.de Alim.cib, Hotom.

DEFINIO & definirio, non diffinio & diffinitio, notatum à Ludouico Bonognino, semper legi in Pandectis Florentinis: & ferè nunquam aliter legitur in libris vetustissimis, qui reperiuntur scripti, etiam in aliis facultatibus. Nebr.

DEFINITIO, est plurium rerum summatim facta traditio: quod idem est cum regula l.omnis definitio.iuncta l.1.de Reg.iur. diffinitio autem est propria & breuiter comprehensa rei substantię

enum

enunciatio,quæ constat ex genere & differentiis.Bar.in l.1.de test.

Deflorare virginem quid sit, not. per Archid. extrà, de desponsation.impuberum. cap.vnico,libro 6.

Defrvtvm, mustum est quod decoquitur, quousque pars tertia relinquatur, Plinius tamen lib.14. [Sapa, inquit, fit musto vsque ad tertiam mensuræ partem decocto, quod vbi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus.] Virgil.4.Georg.

- Aut igni pingui a multo
Defruta.

Vlpianus libr. 33. Dig. de fundo instruct. l. quæsitum. [Vas, inquit, æneum, in quo sapa coqueretur, & defrutum fieret.] Item de vino & tritico legato.l.qui vinum. [mulsum, inquit, passum, defrutum.] Defrutum dictum est quòd auctore Plinio fit ad dimidias defraudatum : aut, quemadmodum vult Nonius Marcellus, quòd ad tertiam redactum sit. Non, quod Accursius hallucinatur, quòd de vsu sit sublatum, vt quandiu possit seruetur: quasi sit dictum à fruor,eris. Nebr.

Defrvtvm, mustum est, quod decoquitur quousque tertia pars tantùm relinquatur.

Defvnctio, est à debito liberatio, inde defunctus,id est,liberatus. Secundò idem est quod mortuus. Et fortè dicitur ideo mortuus defunctus, quia liberatus à miseria cōditionis humanæ.

Defvnctorie & [perfunctoriè]idem sonant quod transitoriè, vel incuriosè,& negligenter. Vlp.l.2.§.16. ff.ad S.C.Trebel. & l.vn. C.qui num.tut.

Deglabrare, est delibrare siue cingere,hoc est,arborem decorticare:nam glaber propriè dicitur qui læuis est,& pilis caret: sed hîc deglabrare pro leuem facere, posuit I.C. Paulus libr. 47. Digest.tit. arborum furtim cæsarum. l. cedere. [Cingere, inquit, arborem,est deglabrare sine delibrare.] Ant. Nebr.

Deglabrare seu[deglubere]est corticem eximere.l.cedere. ff.Arbor.fur.cæs.

Degradare, est deponere de ordine,vt 81.dist.dictum. Qualiter autem debeat fieri degradatio, not.de Pœn.c. degradatio. libr.6. nam deponere fit simplici verbo, sicut suspendere : degradare autem cum solennitate.

Deiectio duplex est, armata & non armata:qui armata deiicitur, quamuis non possideat, aut vitiosè possideat,restituitur.l.14. ff. de Vi & vi arm.. Qui non armata,nequaquam, nisi possideat.

Deierare, est falsò iurare. c. in litteris.de testibus. & c. litteras. de Præsumptionibus.

Deinceps, id est, de cætero. C.de Episc.audi. l.nemo deinceps.

Deinde, vide Instit. de rer.diuis. §. insula.

Delata hæreditas intelligitur quam quis adeundo consequi potest, lege delata. ff. de Verbor. signific.

Delator, est alicuius criminis denunciator,dummodò ad officiū suum non pertineat ea denūnciatio,hoc genus hominum odiosum habetur. Martial. de delatoribus.

Turba grauis paci, placidaque inimica quieti,
Quæ miseras semper sollicitabat opes. Idem,
Et delator habet quod dabat exilium.

Pro

Pro denunciatore tantùm posuit Iurisconſ. Papin. tit. de Diverſ. & temp. præſ. l. intra. [Intra quatuor, inquit, annos vacantium bonorum delator.] In tit. tamen de iure fiſci propria delatoris ſignificatione vtitur ſæpè. Nebr.

Delator, eſt idem quod accuſator, vel qui bona aliqua tanquam vacantia fiſco denunciat, id eſt, manifeſtat. Et nota quòd deferre dicitur multis modis: Primò, id eſt, afferre, ſeu offerre, vnde dicitur hæreditas deferri: vt l. 2. C. de Carbon. edict. Item accuſare de quolibet crimine, vt l. iubemus. C. ad l. Iul. repet. Item delator, id eſt, bonorum nunciator. l. intra. ff. de diverſ. & temp. præſcr. & Bart. in Rubr. de delat. & de hac materia vide plenè per Bartol. in dicta Rubr. de delator. libr. 10. Cod.

Delegare plura ſignificat: primò eſt aliquem iudicem loco ſui, & auctoritate ſui iudicaturum conſtituere, vel ſubſtituere: vt l. præcipimus. C. de appell. circa medium. & l. ſeq. in fin. Quandóque eſt in locum ſuum, vel vice ſui alium reum creditori dare, vel cui iuſſerit creditor. Et hoc modo inter delegatum & eum cui fit delegatio, oportet intervenire ſtipulationem, vel litis conteſtationem. His enim modis fit hæc delegatio. l. delegare. ff. de Novation. & Azo in Sum. eo. tit. de Novat. Delegare enim poſſum, id eſt, vice mea debitorem meum dare creditori, & ex delegatione liberor ego à creditore meo, & extinguitur ipſa obligatio qua tenebar. vt quando tibi ſum obligatus, & alium habeo debitorem mihi obligatum, & iſtum tibi aſſigno vt debitum ab eo recipias: te & ipſo volentibus, hæc eſt delegatio quædam. Interdum delegare eſt deſtinare ſeu aſſignare, vnde in l. 2. ad leg. Iuliam. pecunia delegata, id eſt, deſtinata.

Delegatus, eſt cui cauſa committitur terminanda vel exequenda, vices delegantis repræſentans, & in iuriſdictione nihil proprium habens: vt ff. de Offic. eius cui mand. eſt iuriſd. l. 1. in fin. & extrà, de Offic. deleg. ſanè quia. & c. cùm olim. & Hoſt. in Sum. eod. tit. Vel ſic, Delegatus eſt is, cui à ſummo Pōtifice, vel ordinato vel delegato Principis cauſa committitur. Inde venit [ſubdelegatus,] qui dicitur reſpectu delegati. Item is, cui principium cauſæ vel medium committitur, & ſic iudex propriè dici non poteſt: vt cap. ſuper quæſtionum. §. porrò. eod. tit. Delegatus tamen propriè delegare poteſt principium, medium & finem, in §. intentionis. cap. ſuper quæſtionum. præalleg. Vel ſecundùm Specul. eod. tit. in princip. eſt is, qui alterius commiſſione recipit alicuius cauſæ iudicialem cognitionem: nam & ſubdelegatus eſt, cui per aliquem habentem iuriſdictionem demandatur in iudicio aliquid vel extra iudicium faciendum, non iure proprio, ſed de iure mandantis. Et differt à ſubrogato & conſeruatore. Nam ſubrogatus habet iuriſdictionem iure proprio, & merum imperium, ſicut iudex principalis, cui ſubrogatur, ſed conſeruator nullam habet iudicialem cognitionem, ſed tantùm poteſtatem ſuper notoriis & manifeſtis. capit. ſtatuimus. de Offic. delegati, libro 6. Iudex autem delegatus habet iuriſdictionem in eccleſiaſticis perſonis, non propriam, ſed

sed à superiore commissam, vide Goffr. in Sum. eodem tit. & delegatus in causa sibi delegata maior est ordinario. de Offic. deleg. sanè. 2. & de Offic. ordin. pastoralis. quia talis vices gerit delegantis.

DELIBRARE, quod est librum, hoc est, corticem arbori detrahere. lege suprà, in verb. [cingere arborem.] & verb. [deglabrare.] Nebris.

DELIBERARE, est factum diligenter tractare, vel in mente reuoluere, vel cum amicis suis explorare, an expediat sibi illud admittere de quo quæritur, putà hæreditatem agnoscere vel adire: vt l. Aristo. in principio. ff. de Iure deliberand.

DELIBERATIO, est prouida causæ circumspectio, cum qua ratio totum agit, & furor sibi nihil vendicat, 11. q. 3. illa præpositorum. & cap. seq.

DELICTVM, dicitur quasi derelictum. & nota, prout suprà tetigi in verb. [contractus.] quòd sicut actionum quædam proueniunt ex contractu vel quasi contractu, ita actionum quædam proueniunt ex delicto, aliæ verò ex quasi delicto. Ex delicto proueniunt actiones, vbi delictum personæ verè & directè comprehenditur, vt est videre in furto, rapina, homicidio. Ex quasi delicto, vbi personæ delictum verè & directè non comprehenditur, sed interpretatiuè, vel iuris fictione: vt si iudex per imperitiam suam malè iudicauit, tenetur parti, quā læsit ex quasi delicto. Item si tenes in domo vel officina aliquem prauum hominem, qui damnum dedit mihi, teneris ex quasi delicto, eò quòd in culpa sis vtendo malorum hominum ope. Et est delictum desertio boni. Peccatum verò prauus actus. Sed crimen est peccatum graue accusatione & damnatione dignissimū. Hæc est differentia secundùm Aug. 81. dist. c. 1. & not. de Pœnit. distin. 1. si peccatum. & per Ioan. And. in regula peccatum. Et pro differentia inter delictum & peccatum est bona gl. in l. 1. si aduersus delict. vbi dicit Accurs. Delictum est genus generalissimum, siue veniat ex animo, siue non. Crimen verò genus subalternum. Continet enim sub se furtum, adulterium, & alia quæ ex animo proueniunt, id est, conscientia. Adde quòd delictorum quædam sunt publica, quædam priuata. de quibus infrà in vers. [priuata.] Item aliud est delictum generale, aliud speciale: Generale est, quod certa appellatione plurima eiusdem naturæ crimina complecti potest, vt furtum, homicidiū, falsum: quod Doct. nostri nominatum delictum appellant. Speciale verò delictum Iurisconsulti intelligunt quod Doct. innominatum dicunt, vt cùm quis in ius vocatus non paret, cùm temerè appellat. hæc enim facta pluribus specialibus verbis designantur, non vno generali, vt copiosiùs declarat Alc. in l. aliud est fraus. de Verb. signif.

DELINIMENTA pro blanditiis. l. 4. de Inoffic. testam.

DELPHI, orum, ciuitas est Phocidis, ad montis Parnassi radices posita, vbi Apollo solitus erat responsa dare, sed quemadmodum ait Iuuenalis:

Nunc cessant oracula Delphis.

titul. de Censibus.

DELPHICAE mensæ à Delphis vrbe Apollini sacra dictæ sunt: & erant

& erant ex ære,quas veteres cortinas vocabant. Plin. lib.34. [Ex ære, inquit, factitauerunt cortinas tripodũ nomine delphicas.] Cic.sexta in Verrem, [Mensas delphicas è marmore.] Martial.

Argentum atque aurum non simplex Delphica portat.

Florentinus titul. de supellectili legata.l.3.[Trapezophora,inquit, delphicæ,subsellia.]An.Ne.

DELVDIT, i. decipit, & sic delusio non approbatur à iure, extrà, de alie.iudi.mut. causa fac.cap.1. & ff.de iudic.si prætor. ibi, delusoria essent prætorum decreta.

DEMENS est,qui nescit vel non potest exprimere quid velit aut nolit.c.castoris.de cle.ægro.lib.6.vbi bonus tex.& glo.ibi super vet. remittit.

DEMENS à furioso distinguitur: & is appellatur qui non vsquequaque, sed ex parte tantùm errore mentis affectus est,quem Cicero stultum appellat, velut is fuit de quo D.Pius loquitur in l.his qui. 12.ff.de Tuto.& curat.dat.exempla extant in l.si furiosi.25.ff. de nupt.l.2.ff.de Inoff.test.l.tam dementis. 21. C. de Episc. aud.l.6.ff. de Curat. fur. l.vlt. §.1.C.de Admin. tut.

DEMINVO,is, & deminutio, onis, non diminuo & diminutio, vt passim legitur in libris Digestorum,debere scribi adnotauit Ludouicus Bonogninus ex Pandectis Florentinorum. Est autem capite deminutus, vt ait Festus, qui ciuitate mutatus est, & ex alia familia in aliam adoptatus, & qui in hostium potestatem venit, & cui aqua & igni interdictum est.Nebris.

DEMINVTVM de hæreditate intelligitur,si quid vsucaptum est, & Voc.iur.

ob id de hæreditate exit, l.21.ff. de Hæred.pet.

DEMINVTVM capite, [vide suprà, Capitis deminutio.]

DEMOLIOR, demoliris, est illud quod extructum est diruere.Nam moliri est ædificare, cuius contrarium est demoliri. Virgilius 1.Æneid.

Molirique arcem, & manibus subuoluere saxa.

Apud antiquiores demolio, is, declinabatur, vt Diomedes testimonio Varronis ostendit, quem citat in libro poëtico: [Non demolio,inquit,astra.] Et Næuius in corollaria,[Hęc demolite,]inquit Vlp.tit.de vsufructu.l.hęres, [Ante quàm vsufructu prohibuerit,demolierit.]Et demolitus passiuè vt in titul. de vsucapi. l. Eum qui.A.N.

DEMOLIRI, est dissipare vel destruere.Matth.6. [Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, vbi tinea non demolitur.] Vnde demolitio, i.destructio.l.stipulatio, de ope.no.nunc.

DEMONSTRATIO idem significat quod ostensio. Nam omne verbum vel factum per quod aliquid ostenditur, demonstratio dicitur. Ideò dicit tex. in l. certum.ff.si cert. pet. [Certum est quod nomine proprio vel alia demonstratione quæ vice nominis proprij fungitur, ostenditur, & sequitur. Non refert an proprio nomine res appellentur an digito ostendantur.] Et licet falsa demonstratio non sit demonstratio, tamen ex ea quandoque sumitur significatum ad inualidandum actum, qui aliâs ea non expressa, esset validus: verbi gratia, Testator dicit,le-

go vxori meæ vestem quæ causa eius parata est. Hæc verba [quæ causa eius:] &c.sunt demonstratiua. Sed pone quòd nihil est paratum causa eius: tunc demonstratio est falsa, & dicit tex.in l. Quintus Mutius.ff.de Aur.& argen.leg. quòd nullum est legatū. Secus si diceretur, Vestem meam purpuream quæ causa eius facta est: quia licet demonstratio sit falsa, tamen apparet de re legata per verba præcedentia, vt in l. quintus Mutius. præalleg. Et si vis scire plenissimè, an & quādo falsa demonstratio vitiet dispositionem, tradit Bartol. in l. demōstratio.ff.de Cond.& demōst. Porrò demonstratio sic differt à conditione, quòd demonstratio plerumque factam rem ostendit, conditio verò futuram.l.si nominatim.eod.tit.

Deni, denæ, dena, nomen est diuiduum distributiuum, quale illud bini, binæ, bina, & similia. cuiusmodi nomina Accursius solitus est exponere in bis tantùm, cùm re vera significent cuilibet tantùm, quod latuit Bartolum. Is enim exponens legem quæ habetur de legat. 1.si quis testamēto Titio & Seio decem dari iusserit: nullam hæc verba recipiunt ambiguitatem, vt dena dixisse videatur, qui decem dixerit: putauit per dena viginti intelligi. ait námque: [Qui reliquit decem non videtur relinquere viginti.] Nam cùm inter decem & dena illa sit differentia inter oratores obseruata, quòd decem numerum simplicem, hoc est, decem vnitates significet, dena verò cuilibet decem, erat sensus legis: quod qui Titio & Seio legauit decem, non legauit dena, id est, cuilibet decem, sed decem simpliciter, hoc est, cuilibet quinque. In titul.de Verb. oblig. l.si ita. Accursius dena pro bis interpretatus est. Idem de annuis legatis. l. si legatum, exponens illud, [Si legatum fortè sit relictū annua, bina, trina die, fortè triginta dena per singulos debentur annos: licèt non fuerit adiectum æquis pensionibus,] dena pro decem interpretatus est, cùm dena non simpliciter decē, sed per singulos annos decē significat. N.

Dena, i.decem, sed distributiuè, vt si legem Titio & Seio dena, intelligor singulis decem legasse. ff.de Verbo.obligat.l.si ita stipulatus. & ff.de legat.1.l.si quis testamento.

Denariales manumissi qui, explicat Godofr.de Latin.liber.tollen.l.1.C.H.

Denarius dicitur à numero decem.de conse. distin. 5.ieiunium.

Denique no.Arc.4.d.denique.

Denunciare, est crimen alicuius superiori nunciare, vt præpositio de, augeat nunciationem, vt in simili ff.Depos.l.1.in prin. Hōstien. autem in Summ.tit. de Accus. & rub.de denunc.§.1.dicit quòd denunciatio est criminis alicuius apud iudicem sine inscriptione facta delatio ad pœnitentiam agendam, vel aliam legitimā pœnam imponendam, vel etiam ad vtrumq; in §.seq. ipse distinguit denunciationem, dicens quòd quædam est denunciatio pœnitentialis & Euangelica, & ad illam quilibet admittitur, quædam verò iudicialis & canonica, & ad illam non quilibet admittitur. Vide ibi de illa, & in reportationibus Ioan.And.cap.nouit.de Iudic. Est & denunciatio species protestationis, quæ ad aliū mittitur, vt cùm aliquem admoneo, vt ab

ab emptione desistat: vt defendendæ causę adsit:vt à matrimonio causa legis Iuliæ exercendæ abstineat. Alciat. in l.detestatio. de Vero.signific.

Denvo, i.de nouo,vel iterum.

Depacisci, est turpiter pacisci. Inde depectus, i.turpiter pactus. l.3.de calum.

Depectvs participium est, ab eo quod est depaciscor, quod significat turpiter pacisci: vnde depector apud Apuleium in oratione pro magia: [Est,inquit,litium depector, omnium falsorum commentator. Vlpian.lib.3.de calumniato.l.& generaliter. [Hoc, inquit,edicto tenetur qui depectus est.] Nebris.

Depactvs, inquit Vlpian. dicitur turpiter pactus,l.3.§.1.ff. de Calũ. quasi verò & non depacisci aliquis honestè possit. Sed edictum de calumniatorib' Vlp. interpretabatur, præterea, quod ad illius excusationem valet plurimũ,homo erat Afer,non Romanus.Depacisci,est pactione trãsigere, inquit Donatus in illud Terent. in Phorm. Iam depacisci mōrte cupio.Cic.3.de nat.Deor.[In quo nõ extimesco periculum: cum enim tor impendeant, cur non honestissime depacisci velim?]Idẽ pro S.Rosc. [Ipse sibi tria prædia depactus est.] Const.l.1. C.TH. de Rap.vit.Si quis nihil cum parentibus puellæ ante depectus inuitam eam rapuerit,&c.

Dependere,soluere,& præstare.l. 3.§.in iis.de Vsur.

Deperditvm dicitur quod desiit esse in rerum natura. l. deperditum.de pet.hæred.

De plano aliquid dicitur fieri,quod iudex sine figura & strepitu iudiciario facit, de cuius verbi significato habes hodie plenè, de Verb.sign.in Clemen.sæpe.Arch de elect. c.indemnitatibus. lib.6 super verb.strepitu & figura.] Dicitur ergo iudex aliquid facere de plano, quando scilicet non est in consistorio, vel scilicet residens in loco in quo iudicare cõsueuit, & aliqualiter instructus, sine iuris solemnitate aliquid facit,statuit,aut determinat.

De plano,id est,ex æquo loco, veluti vnde magistratus in tribunal, quod editiore in loco positum erat,conscendebat.Itaque de plano & pro tribunali opponuntur. Vlpia.l.3.§.6.ff.de bon.poss. Si causa cognita bonorum possessio detur, non alibi dabitur quàm pro tribunali: quia neque decretum de plano interponi, neque causa cognita bonorum possessio alibi quàm pro tribunali dari potest.l.2.§.1.ff. Quis ord.in bon.Sed non sessionum dies numerabuntur: si modo ea sit bonorum possessio quæ de plano peti potuit: quod si ea quæ caussæ cognitionem pro tribunali desiderat, vel quæ decretum exposcit?Similiter in l.1.§.4.ff.ad S.C.Tur. & l.18.in fi.ff.de Quæstor.& l.9.§.3.de Offi.procons. Hotom.

Deportare,est aliquem perpetuò exilio damnare: sed relegare etiã ad tempus, vt ff.de Interd. l. relegatorum. §. hæc est differentia. & in gl.Instit. quib. mod. ius pa. po.sol.§.relegati.

Deportatio, exilij species atrocissima, cum quis ita ciuitate sua multabatur, vt vinctus neruo aut compedibus, in nauim aliquam imponeretur, seruisque publicis, vt eum in insulam certam transferrẽt,traderetur. Teren.in Phor.

Tantáne affectum hominem quemquam esse audacia?

Nónne hoc publicitus scelus hinc deportarier in solas terras.

DEPORTATIO in locum aquæ & ignis interdictionis successit. l.2. §.1.ff.de Pœn.l.3.ff. ad leg. Iul.de Pecul.

DEPONERE pro demoliri, & diruere.l.3.§.sed etsi.ff.fin.regun. l. 2. §. si quid. ff. Ne quid in loco publ.Hinc,

DEPOSITIO ædificij apud Vlpianum in l.metum,9.Item ff.Quod met.caus.

DEPOSITVM, est quod custodiendum alicui datum est,l.1.ff.eo.Et dicitur à[de,& positū,] sic quòd præpositio[de,]augeat, vt ostendatur totum fidei eius commissum, apud quem ponitur quoad custodiam, & videtur separata custodia à deponente. Est ergo aliud pono, aliud depono, vt ff. eo.l.1. Quid sit actio depositi directa & contraria, require suprà, [actio depositi.]

DEPOSITVM, est contractus quo res aliqua ea lege apud alterum deponitur, vt is dolum tantùm, & nonnullam in ea ipsa reddenda culpam præstare debeat.

DEPOSITVM in sequestre, propriè dicitur, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendúmque traditur. l. 6.ff.Depositi.Hotom.

DEPOSITARIVS est,apud quem res aliqua deponitur custodienda.Et differt à sequestro,quia depositarius ad hoc præcisè tenetur, vt depositori rem restituat: tenetur etiam maximam diligentiam adhibere. Sed sequester neutri litigantium tenetur præcisè rem restituere, sed indeterminatè illi qui vicerit.Alia differentia habetur in l.licet.ff.depo.

DEPRECATIO à deprecari,quod est precibus rogare. l. deprecatio. ff. ad leg.Rhod.

DEPRECIATVS, vilior factus,cuius pretium imminutum est. Paul.l. 22.ff. ad Leg. Aquil. Sed & eius ratio haberi debet, quo cætera corpora depreciata sunt.

DEPREHENDERE aliquē, est quod barbarè dicunt, in ipso facto capere.l. quod ait.ff. ad leg. Iuliam de Adul.

DEPRIMERE nauim, est demergere.l.cùm depressa.ad l.Rho.

DEPRIMERE vitem dicitur à Catone de Re rust.c.31.qui eam in terram deductam defodit, vt anno insequenti renouetur. Venuleius l.si vitē. 22.ff. Quod vi aut clàm. [Si vitem meam ex fundo meo in fundum tuum depresseris, eáque in fundo tuo coaluerit, vtile est interdictum, Radices quæ in fundo meo sint tuas fieri, quia his accessiones sunt.

DERECTARII, qui domos alienas furādi animo introëunt, Vlp.l.7. de Extraor.cri.Item,qui derectarij appellantur, hoc est qui in aliena cœnacula se dirigunt furādi animo, plus quàm fures puniendi sunt. Paul. lib. Sen.5. c.4. Quoties quis pulsatur, vel cuius domus introitur, ab iis qui vulgo derectarij appellantur. Vtitur & Vlp.l.1.ff.de Effractoribus.

DERELICTVM dicitur illud quod caret possessore, vel quod in nullius est possessione, vt Instit. de re.di.§. hoc amplius.circa finem.

DEROGARE est deminuere, vel in parte tollere, vel detrahere,vt ff. de Ver.sign.l.derogare, & differt ab abrogare, ibidem. require suprà[abrogare.]

DESCRIBERE,est exemplum sumere,quod,Barbari dicunt copiare.

DESERERE propriè militum est, qui relinquunt locum in acie,aut sine

sine commeatu discedunt ex castris, vnde est desertor & desertio, de quibus sæpè in libris Dig. tit. de Re militari. Nebr.

DESERTORES dicuntur clerici, qui propriæ ecclesiæ ministeriis destitutis, ad aliam vitio fugæ se transferunt, vel confugiunt, vt 21. q. 2. placuit. & hoc secundùm Canones. Sed secundùm leges, desertores dicuntur milites vitio fugæ suam militiam deserentes, vt l. 3. de re milit.

DESERTVM, est locus non habitatus penitus, neque cultus vltra memoriam hominum: vt c. 1. de Verb. sign. lib. 6. vnde & desertus pro neglectus. l. 3. C. de agri. & censit. lib. 11.

DESERTA causa dicitur, cùm altera parte absente, fertur sententia.

DESIDERIA, passim in Iurisconsultorum libris, pro libellis quibus quid à principe magistratuve postulatur ac desideratur. Vulgus Requestas vocat. l. 4. §. ingressus. l. 9. §. obseruare. ff. de offic. procon. l. 3. de Appel. recep. l. 3. C. de Postu. Sic Sueton. Aug. [Promiscuis salutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeũtium desideria excipiens, vt quẽdam ioco corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigeret, quasi elephanto stipem.]

DESIDERO præter illam notam significat etiam deficere. Cæsar in commentariis, [Desiderati sunt, inquit, eo die sagittarij circiter ducenti,] i. defecerunt: hoc est, interempti sunt. Sueton. in Augusto, [Desiderauit nonnunquam M. Agrippæ patientiam, & Mæcenatis taciturnitatem.] Quem locum Eutropius & Sextus Aurelius non intelligentes, decepti huius verbi ambigua significatione putauerũt, quòd Augustus esset æquè patiens atque Agrippa, & taciturnus vt Mæcenas: cũ apud Suetonium desiderare accipiatur pro deficere illud, quod desideramus. In quo sensu accepit Iurisconsf. in tit. si libertus ingenuus esse dicatur. l. quoties. [Siue officium, inquit, desideretur] i. deficiat in eo qui debet obsequi & obtemperare. Nebris.

DESIDIA similis est imperitiæ, C. de testam. l. ambiguitates. & quid est desidia, not. per Arch. 30. q. 1. deinde desides, i. negligentes. C. de Anno. & trib. l. indices. lib. 10.

DESIGNATVS, i. electus, l. Barbarius. de offic. præto.

DESIGNATORES qui, vide sup. in verbo, brabeutæ.

DESIGNATORES, Donatus in Adelph. Terent. dicit fuisse, qui ludis funebribus præerant: ob eam causam fortasse, quòd ipsis ludis multa fiant noua & spectanda. Designare enim, inquit, est rem nouam facere. Sed videamus ne ex eo potiùs nomen inuenerint, vt Vlp. l. 4. ff. de his qui not. infa. quòd præmia victoribus designent, i. decernant. Atque, vt nũc loquimur, assignent, quæ postea ex designatorum decreto eis persoluantur. Vnde & designati cõsules dicuntur, quibus decretus est Consulatus. Et locum sepulchro pedes triginta designare, dixit Cicero, pro eo quòd dicimus assignare. Horat.

Designatorem decorat lictoribus atris.

DESINERE propriè est in perpetuũ, vt rursus non redeat. l. fi. de Assig. lib. Desinere autem res vel abesse quando dicatur, explicat Iurisc. in l. mulieris. de Verb. signifi.

DESISTERE, est à negotio iam suscepto abstinere. l. destitisse. de

Iudic. & ad Turpil.

Destitutum testamentum, id est, desertum, ex quo nullus est hæres. Instit. de hæreditat. quæ ab intest. §. cùm autem.

Desuetudo & consuetudo differunt secundùm Bart. in l. de quibus. ff. de legib. Nam consuetudo est quando fit contra legem per ipsam consuetudinem, sed desuetudo est quando non vtimur aliqua lege in iure posita.

Desultores erant, qui in ludis duos equos absque ephippiis agitantes ex altero in alterũ mira pernicitate desiliebant. l. apud. de præscrip. ver.

Detegere, id est, publicare, vel restibus probare. C. de malefic. l. si excepta.

Deterrere, præter vulgatum significatum, est & à proposito auertere. l. quod si. §. qui mancipia. de Ædil. edicto.

Detestari, est absenti denunciare testibus adhibitis, vt l. subsignatum. §. 2. ff. de Verb. sig. & l. seq. Aliter autẽ detestari, est facta alicuius abrenunciare, spernere, vel abominari.

Detestatio, est cum testibus facta denunciatio.

Detexta lana dicitur cùm perfecta est, & à textrinis instrumentis detrahi potest.

Detrectare pro vitare, fugere, auersari: vnde detrectatio. l. qui cum. §. qui post. de re mili. & l. si maritus. ad leg. Iul. de Adult.

Detrusus in l. quicumque C. de Epis. & cler. est quem canonistæ vocant depositum, Latini verò [exauctoratum.]

Deunx est vna pars assis quæ ex 11. vnciis perficitur. Iust. de hær. instit. §. hæreditas.

Dextans, est pars assis quæ 120. vnciis perficitur.

Deus dedit est proprium nomen. cap. tanta. de simon. Similiter Deodatus. eo. tit. c. 3.

De D ante I.

Diabatharii in l. 1. C. de excus. artific. sunt coriarij. Aliis tamen ibi aliter legẽdum placet de quo vide Alciatum ibidem.

Diacatharotia in l. quicumque. C. de omni agro desert. est id munus, cùm Imp. priuatis fundos concedit, vt purgentur: quod latiùs explicat ibi Alcia.

Diacatoche (vt quidam legũt in præal. l. quicunq;) significat titulum possessoriũ prædij.

Diaconus Græcè, dicitur minister Latinè, quia sicut in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerij dispensatio habetur. Et hypodiacones Græcè dicũtur subdiaconi Latinè, quia subiacent præceptis Leuitarum. Et apud Hebræos Nathanei vocantur: vt habetur 21. dist. cleros.

Diadema propriè est corona Imperialis.

Diacopi παρὰ τὸ διακόπτειν, Incisa, siue Incilia, i. aditus in aggeribus Nili patefacti, per quos aqua influere possit in arua. Vlp. in l. pen. ff. de extraor. cri. [Commata etiam diacopi, qui in aggeribus fiunt.] Hotoman.

Diaeta locus est in domo, vbi per otium versamur. Papinius in 2. syluarum:

Vna tamen cunctis procul eminet vna diætis.

Sidonius Apollinaris in Episto. [Ex triclinio fit in diætam siue cœnaculum transitus.] Iuriconsf. tit. de leg. 3. l. ligni. §. lignis. [Cellarium, inquit, iunctũ eidem diætæ.] Inde diætarius dictus est seruus siue minister in diæta deseruiens.

uiēs. Meminit Vlp. in tit.de fun. instr.l.quæsitū. Est præterea diætarius,qui ex diæta quippiam furatur,vt Vlp.in titu.de effract.l.1. [Simili, inquit, modo,& diætarij,[ibi legitur directarij,]& saccularij puniuntur.]Pro quo mendosè legitur [derrectarij.] Idem in tit. deeffractoribus. l, saccularij.[Qui directarij,inquit, appellātur,hoc est, quod in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo.]

DIAETARII dicuntur qui in cœnacula aliena se dirigunt animo furandi, à diæta secundùm primam significationem sic dicti: & sic exponitur in l. saccularij. in prin. ff. de extraor. cri. licèt ibi legatur in text. [directarij.] Sunt & diætarij serui deseruientes in diæta. l. quæsitum.§.ostiarij. de fun. instr. Itē custodes nauis, non precio aliquo conducti, sed ob solum victum.l.1. nau. cau. stab.vide suprà derectarij.

DIARIVM, præter ephemeridis significationem, refertur etiā ad vnius diei cibum, vel ad id quòd alicui datur,vt singulis diebus se alat: quo sensu plerunque in iure accipitur.l.diariis.de adim. leg.

DIASTOLI vel [diastoleæ] dicūtur cum astu dictatores vel distinctores λόγων,hoc est,publicæ rationis. Et secundùm hoc accipitur in glos.de tab.scri.logo. C.li. 10.l.4.

DIATHETVM videtur esse genus poculi, sicut syntheton siue synthesis. Iurisconsf. ad legem Aquil. l. seruus. [Si calicem, inquit, diathetum faciendum dedisti.]Iustin.quoqueli.10.l.1.[Artifices,inquit, diathetarij. i. calices diathetos fabricantes.]Neb.

DIATHETVM διάτρητος Græcè, tornatile aut factum torno significat. Vnde apud Vlpian. in l. si seruus. ad leg. Aquil. calix diatretus, & diatretarij pro tornatoribus in l.2. C. de excus. artific.

DICERE de Inofficioso, pro inofficiosum testamentum dicere. Scæuola l.20.ff.de Inoff.test.

DICERE doti & promittere dotem differunt.Dicere est certis ac solēnibus verbis sine stipulatione polliceri : promittere verò cū stipulatione.Vide Vlp.c. 6. Instit. & Caium 2. Inst.ca.9.Hinc dictio dotis, à promissione ac stipulatione distinguitur, inl. 3. C. TH. de Inc.nu. & l.vlt. C. Th.de doti.

DICERE legem,est conditionem in contractu apponere. Nam lex contractus appellatur, pactum in principali negotio appositum. Vlp. in l.quo tutela 73. de Reg.iur.[Nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando, quisquam alij cauere potest.] Sic in l.legem.C. de pact. l.1. Cod. de Pact.conuen.

DICERE vindicias, pro dare vel addicere,in le.2. §. initium. ff. de Orig.Iur.

DICERE sententiam, existimatur arbiter, qui ea mente quid pronunciat, vt secundùm id discedere eos à tota controuersia velit. l.19.§.1.ff.de Recep.arbi.

DICIS causa Varro antiquā esse locutionē scribit, lib.5. ling. Latin. ca.vlt. & eadem ab origine deductā vt verbum dico. Vnde coniecturam facere,Dicis casū esse à tecto Dex,declinatū,vt sit dex, dicis,à Dico,vt Iudex,dicis, à indico. Omnes autem vno ore consentiunt,dicis causa id fieri,quod alia nulla de causa fit nisi vt factum esse dicatur, vt cùm scribit Caius in l. 4. ff. Commodati. [Sæpe enim ad hoc commodantur pecuniæ, vt dicis gratia numerationis loco intercedunt.]

Itémque in omnibus adumbratis & imaginariis contractibus, quibus vno nummo emptio perficiebatur. Nummus enim aliam nullâ ob causam tradebatur, nisi vt qui ei contractui quasi testis ac spectator interesset, dicere ac testari posset pecuniã fuisse traditam. Si cùm Vlpian. scribit in l.1.ff.ad S.C.Syll.§.34. [Excusantur serui qui auxilium tulerunt sine dolo malo, nam si finxerit quis auxiliũ ferre, vel dicis gratia tulit, nihil hoc commentum illi proderit.] Hoc significat si non animo domini defendendi, sed tantùm propter Dicem, i. propter eum qui aderat. ac dicere poterat seruũ conatũ esse suũ dominnm defendere, hæc simulatio nihil illi proderit: Vtuntur Cicero Verrina 6. & Plinius lib. 22. hæc Hotoman. Nusquam probanda Accursij sententia, qui Dicis, à Diuite ductum arbitratur.

DICTARE actionem vel iudicium, est intendere actionem vel agere. Vlp. l.1.ff. de Edend.

DICTATORES olim dicti fuerunt qui summum magistratum gerebant, & quorum erat in maioribus causis sententias ferre vel dictare: vt ff. de Orig. iur. l. 2.

DICTICAE, sunt colũnæ ecclesiæ in quibus imagines patrũ in suo catologo ponũtur. Vel sunt tabulæ scribẽdi vel pingẽdi, à dicto dictę.

DICTVM à promisso eleganter distinguit Vlp. in l. sciendum, de ædil. edict.

DIDRAGMA, est denarius valens duos denarios, stater valet duo didragmata: vnde, Valet nũmos didragma duos, stater duplicat. idem notatur per Archid. 11. quæ. 1. magnum.

DIDVCERE est diuidere & distinguere. Instit. de oblig.

DIENSES, populi sunt Macedoniæ à Dio colonia dicti. hos Pausanias Diastas appellat, apud quos gymnicum certamen agebatur. Pau. l. vlt. in tit. de censib. l. fi. [in Macedonia, inquit, iuris Italici sunt Dienses.] Ant. Neb.

DIES est duplex, naturalis & artificialis. Naturalis est ab ortu solis vsque ad occasum. Ciuilis est, à media nocte, in sequentẽ mediã noctem. l. more. de feriis. Ecclesia verò Romana exorditur diem ab occasu solis, & finit in sequẽtem occasum. Hæc Alciatus in l. 2. de verb. sign. licet Accurs. aliter definire videatur in d.l. more.

DIEM cedere vel [venire] obligationis quando dicatur, declarat apertè Iurisconf. in l. cedere. de verb. sig.

DIEM diffundi, (vel, vt quibusdam placet, diffundi,) olim dicebatur, cùm res de qua erat controuersia, in sequentem diem cognoscenda reiiciebatur.

DIAETA in vna significatione est cœnaculũ, in quo die magis quã nocte solent homines residere: vt ff. de Donat. l. Lucius. vel domuncula constructa in hortis pro colligendis fructib. seu oblectationis gratia: ita capitur in l. senatus §. Marcel. ff. de l. 1. In alia verò significatione dicitur spatiũ vnius diei vel lapsus. Quartò est vnius diei certa & determinata comestio. Continet autem diæta legalis 20. millia Italica. Diæta vulgaris dicitur illa quæ habetur secundũm conditionem regiminis.

DIFFAMATOR quis sit, & quis dicatur diffamare, vide Barto. in l. turpia. ff. de legat. 1. & quando quis diffamari dicatur de maleficio, an sufficit in genere vel specie mali fieri requiratur: vide ibidem Barto.

DIFFI

DIFFICILE dicitur quandoque quod nullo modo fit, 2. q. 6. biduum.ver.[si aduersus.] & gloss. fin.de testib.cap. præsentium. exponit non de facili,id est, nullo modo.Adde quòd difficilè interdum exponitur,id est,rarò, vt ff. de leg.3. Seio. & l. hæres meus.§. vxori.Aliquando difficile, id est, [nunquam]1.q.1.si quis neq; &c. principatus & ibi nor. Aliquando difficile exponitur, id est, laboriosum. in Auth. vt hi qui obl. se hab. perh. res mi. §. quoniam autem. Aliquando, id est, vix. 47.dist. quantumlibet. & ibi not. Item qualiter difficile & facilè intelligitur, vide de hæred. instit.l. seruus.

DIFFICVLTAS & impossibilitas sæpe parificantur,vt pulchrè ponit Fel. in cap. ecclesiæ sanctæ Mariæ.in 39. col. ver. [secundum notabile est quòd ecclesia.] de const.

DIFFINITIO,vide Deffinitio.

DIFFINITIVA sententia. Require infrà, [Sententia.]

DIFFINDERE diem,& diffisio diei, quid significet, non est in promptu, neque cur sic dicatur. Gel.lib.14.c.2.[Iussi,inquit, diem diffindi:]& iterum: [In dierum diffisionibus & comperendinationibus.]Vlpia.lib. 2. Dig. tit. si quis cautionibus le. non extinguemus. Si quis, ait, in iudicio se sisti promiserit, & valetudine vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus se sistere non potuit, exceptione adiuuatur, non immeritò. Cùm enim in tali promissione præsentia opus sit,quomodo poterit se sistere, qui aduersa valetudine impeditus est? Et ideò etiam lex 12. tabularum, Si iudex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, iubet diem iudicij esse diffisum.]Sic enim legitur in Pandectis archetypis Florentinorum, non diffusum, videtúrque significare diē intercisum, siue intercapedinatum atque dilatū. Neb.

DIFFVNDI vina propriè dicuntur, quæ postea quàm defæcata sunt, in doliis conduntur transuasantúrque. Iuuenalis.

Ipse capillato diffusum consule potat. Et Horatius,
Vina bibes iterū Tauro diffusa.

Vlpian. libr. 32. de leg. 3. l. cùm quæreretur. [Nam si vina diffudisset,habiturus vsui.] Item Proculus libr. 33. de Tritico & vino legat.l. [Cùm vinum, inquit, hæres damnatus est dare quod in amphoris seu cadis diffusum est] Ant Neb.

DIFFVNDERE, vel [diffindere] diem, quid sit, vide suprà in ver. diem.

DIFFVNDI vina propriè dicuntur, quæ ex vasis in quibus deferbuerunt, posteà quàm defæcata sunt, in alia vasa transferuntur.leg.cùm vinum.de tritico,vino & oleo legat.

DIGESTVM secundùm Azonem in sum. de Veteri iure enucl. dicitur legalis liber, qui alio nomine vocatur Pandecta, seu liber Pandectarum, ex eo quòd omnes disputationes & decisiones legitimas in se habet, quem in quinquaginta libros partiales digessit Imperator. Collectus autem fuit iste liber ex veteri iure quod ab vrbe Roma condita & à Romulo temporibus vsque ad tempora Iustiniani ferè per mille & CCCC. annos confusè statutum obtinuit. Et extendebatur in duo millia penè librorum, & tritices

centena millia versuum vel responsorum: vt patet C. de Veteri iure enucle. l. 2. §. sed cùm omnia. Et dictum fuit Digestũ, eo quia omnia ibidem decidentia digeruntur & soluuntur, secundum Accursiũ in proœm. Institutionum. Dicitur autem Pandecta à πᾶν quod est totum, & δοχὴ doctrina, quia ibi est tota doctrina omnium Iurisconsultorum, vt in §. præalleg. sed cùm omnia decidentia ibi digerantur & soluantur, secundum Azonem ac Dinum in principio Institut. Et notat Ioannes Andreas in prooemio Clementinar. quòd Digestum capitur alibi pro decoctum. de Consec. distinct. 5. ne tales. & cap. præcedent. Quidam dicunt quòd iste liber olim per duplex dd, scribebatur, vel per d, & g, quod postea per vitium scriptorum corruptum sit. Sed ratio videtur melior, scilicet quòd Digestum scribatur contra morem omnium legalium librorum per duplex ff. (quamuis illæ duæ litteræ nec in principio, nec in fine huius nominis Digestum ponantur:) ideò quia ille liber fuit Digestus secundariò per duos Fredericos Imperatores, à quorum cuiuslibet nomine sumpta est prima litera f, sic erunt duo ff. licet ista ratio aliis non placeat, quia neuter illorum Imperatorum aliquid fecit, exceptis paucis constitutionibus positis in vsibus feudorum. Dicunt ergo esse vitium scriptorum. Et vnus illorum librorum nominatus est infortiatum, quia cùm Romæ esset studium amissum, & Bononiæ inoleret, eius recuperatione facta Rauennæ cùm esset amissum ius est redditum, fortè cùm multa adsint quæ deerant, & sic sumitur in pro [valde.] Alij dicunt quòd fortes leges in eo sunt, sed certè & in veteri. Alij ab inuentore seu auctore sic nominatum dicunt. Vel dicitur quòd nomina magistralia sunt, quare non est de eis disputãdum, sed relinquitur pertinacibus, secundum Tullium, & quia plura sunt negotia quàm vocabula, ff. de Præscript. verb. l. natura enim. Alij ab inforcisim Chaldæorum vocabulo, quod est dispositio, dictum volunt, quia vltimæ dispositiones in eo sunt. Vnde:

Sum liber fortis disponens spolia mortis,
Et clausis portis, me discat lector in hortis.

Hæc in gloss. huius libri. Adde aliam rationem meliorem, quare libri Digestorum scribantur per duo ff. quam ponit Alciatus in libro Dispunct. Nam Græci Pandectas per π, cum accentu circumflexo notabant: quod posteriores per ignorantiam Græcarum litterarum putantes esse duplex ff, hoc signo abusi sunt. P.

DIGITUS aquæ: est modulus, vnde saliẽtes tali mensura censentur. Frontinus de aquæductibus. [Aquarum moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram redigendi sunt. Est autem digitus sextadecima pars pedis, vncia verò duodecima. Quemadmodum igitur inter vnciam & digitum diuersitas, ita & ipsius digiti; nam alius vocatur quadratus, alius rotundus.] Hæc Frontinus. Paulus libr. 8. Digest. de seruitutibus rustic. præd. l. Lucius Titius. [Digitum tibi

tibi dono aquæ.] Accursius per aquæ digitum intelligit, quantum fluit per digitum statuæ. Nebris.

DIGITVS non est membrum, sed membri officium, ff. de Stat. hom.l.non sunt liberi. Adde Bar. in l.2.ff.de pub.Iud. in vers. [sed quæro quid appellatur.] Adde Felin.in c.ego N. vers. [digitus.] de iureiur.vbi limitat in sex casibus. & fallit secundùm Bart. ad hoc quando quis esset notabilis artifex, quia si amittit digitum, dicitur amittere membrum, & ista confirmat Bart.vide Ioan. de Ana. in c. cùm ex coniunctō. de hæred.in 6.Fel.in c.cùm illorum. de Excom.vers. [& not.limitat.] vide ibidem late per eum. Adde quòd digitus est etiam genus mensuræ. l.Lucius. de Ser.rustic. præd.est autem sextadecima pars pedis secundùm Aciat.in l.mille. de Verb.signif.

DIGNITAS quid sit secundùm Archid.patet de consue. c.1.lib.6. in gl. Dignitas quandóque idem est quod potestas vel conditio, vel prærogatiua sæcularis, vt 23. q.5. administratores, & C. de Dignit.libr. 12. Et sic iudex dicitur habere dignitatem, vt ff.de Albo scrib. l. vlt. de hac etiàm not. 4. q.3. si testes.in princ.Item dignitas est quædam præeminentia ecclesiæ, vel in ecclesia. c. quamuis.de Verb. signif. Et quot modis sumatur dignitas, not. de rescript. sedes apostolica. in gloss. super verbo, [maiores,] quę incipit, sed [quas personas] & Bart. in l.1. C.de dignit.lib.12. Quandoque autem sumitur strictiùs pro eminentia prærogatiuæ personæ ecclesiasticæ: quæ prerogatiua etiam dicitur personatus, qui cognoscitur quando aliquis habet prærogatiuam in choro, vel capitulo, in optionibus, in processionibus, in vocibus dandis, & similibus, plusquàm alij canonici sui ordinis, vt in d.c.1.de consue. cum similib. Et illa cognoscitur his modis: primò, quando quis habet administrationem rerum ecclesiæ cum iurisdictione. Secundò quando habet nomen dignitatis & prælationem seu prærogatiuam, tam in choro, quàm in capitulo. Tertiò, quando ex consuetudine ecclesiæ habetur aliquis in dignitate: vide Archi. vbi suprà. Etiam dignitas significat latiùs & strictiùs secundùm vsum ecclesiarum, nam quòd in vna ecclesia continetur sub nomine dignitatis, in aliqua continetur sub nomine officij, & è contrà: prout cuiusuis Ecclesiæ vsus habet. Reperitur etiam latissima significatio pro quauis excellentia. Sed de his omnibus & aliis huc pertinentibus latissimè Bart.in d.l.1. C. de Dignit.

DILAPIDARE, est res vel bona prodigaliter & indifferenter erogare, secundùm quod notat. Arch.de rescrip.statutum.lib.6.& de Elect.quia sæpè.eod.tit. Et sic sumitur in l.si pro ca.C.mandati. ff.de Minor. l.verum.circa fin.

DILATIO, est temporis in causa prorogatio. Et dilationum secundùm Hostiens.in Sum. rit.de dilation. §.1. aliæ sunt citatoriæ, quæ dantur vocato ad causam, ad veniendum ad iudicem ante litem contestatam, intra quas citatus se præparabit vt veniat in termino, & nihilominꝰ post mortem, vt extrà de Offic.deleg.consuluit. de quibus ff.de Iudic. lege ad peremptorium. cum sequente vsque ad leg. de qua in reg. Et aliæ sunt restitutoriæ, quæ dantur

his qui spoliati fuerunt seu sunt, vel dantur ad appellandum, quæ sunt 10. dierum, vel ad restitutionem in integrum petendam, quæ olim intra annum vtilem, hodie intra quadriennium continuum dantur, vt C. de In integr. restit. l. fin. Aliæ sunt deliberatoriæ, quæ dantur reis ad deliberandum, de quibus C. de lit. cont. in Auth. offeratur. hodie canonizata, 3. quæst. 3. cap. de induciis. §. offeratur. Aliæ sunt reparatoriæ, quæ dantur volenti probare: de quibus in l. 1. C. de dilat. Aliæ sunt executoriæ, quæ dantur condemnato ad hoc quod satisfaciat. de his lege 2. C. de vsu rei iudic. Aliæ sunt reuocatoriæ, quæ dantur habentibus ius reuocandi domum, de quibus habetur lege 2. §. legatis. ff. de Iud. Aliæ sunt vacatoriæ siue feriales, vt in lege 1. ff. de Fer. & 25. quæst. 3. per totum. Aliæ sunt persecutoriæ, quæ dantur ad appellationem persequendam, de quibus in Authent. ei qui appellat. C. de temp. appellat. Aliæ sunt saluatoriæ, vt pœnitentiales. Aliæ præceptoriæ, de appellat. cap. præterea. Aliæ electoriæ, vt de conuers. coniugat. c. ex publico. de Elect. ne pro defectu. Aliæ sunt expetitoriæ, vt extrà de frigid. & malefic. laudabilem. Aliæ exemptoriæ, vt qui matrimonium accusar. poss. c. fin. & C. de Ingen. manu. l. diffamati. Aliæ sunt repræsentatoriæ, vt de Appellat. cap. personas. & cap. 2. requiris. & cap. sæpe. de Elect. dudum. 1. de Renunc. cap. veniens. Aliæ exceptoriæ, scil. ad proponendas exceptiones concessas à iure. de except. pastoralis. Hos modos & species latiùs prosequitur Hostiensis ibidem, & Specul. eodem titul. & plures addit Specul. vide ibidem & gloss. sum. 3. quæst. 2. declarat notabiliter quinque species induciarum, vel dilationum. Spec. autem enumerat quindecim in tit. de dilat. §. 1. & Hostiens. in Sum. eodem tit. §. 1. Nam restitutoriæ induciç dabantur olim spoliatis, vel eiectis, & tandem restitutis, intra quas à iudiciorum strepitu quiescebant, & erant non minores sex mensibus, néc maiores anno. 3. quæst. 2. eiectis. Vel veriùs & erant arbitrariæ. cap. si episcopus. ead. quæst. Et deliberatoriæ dantur ante litem contestatam. Cùm enim citatus venit ad iudicem, porrigitur ei libellus, quo oblato, dantur à iudice induciç viginti dierum, in quibus deliberat reus, an cedat vel contendat, siue iudicem recuset. Et talis exceptio dilatoria est, ideo ante litem contestatam proponenda, de Re iud. c. cùm inter monasterium. & exceptio recusatoria iudicis debet prima esse inter dilatorias: qua omissa, si aliæ proponantur, ad ipsam rediri non potest, nisi ex noua causa. Dantur etiam ante litem contestatam, quæ paternales adiectiones induciarum dicuntur, vt 5. q. 2. præsenti. Præparatoriæ verò dantur post litis contestationem probare volentibus, intra quas præparent suas probationes, quarum spatium moderandum est, vt dicit tex. 3. q. 3. §. spatium. Et dantur tam actori, quàm reo, & tantùm semel, vt in §. spatium. præal. nisi casus emergat inopinatus. Iudicatoriæ autem dantur condemnatis, & sunt quatuor mensium, & Re iud. c. ad consultationem. Nec habent locum in causis criminalibus, in quibus executio non differtur, nisi in quatuor casibus,

sibus,vt not.Goff.de Iud.§.partibus.Et nota quòd in ciuilib⁹ caussis pro qualibet causa necessariò datur vna dilatio. In criminalib. verò tres sunt reo,& duæ actori. Hæc Goffr.in Sum.eod.tit.

DILATIO potest etiam sic describi secundùm Baldum, [Est tempus,quod habet certum principium & certum finem.]vel sic, [Est tempus datum à lege vel iudice partibus ad veniendum.] Et lis est duplex,scil.prima,quæ datur ab homine,vel iudice: secunda quæ datur à iure vel à lege, vt patet in Ru. de feriis.

DILIGENTER verbum exponitur secundùm subiectam materiam,secundùm Corsetum singulari incipiente,[Verbum diligentèr] in litera D, vbi dicit quòd aliquando refertur ad oculum intellectus,& ad subtilem modum inuestigandi,& optimè probatur secundum eum in capitulo quàm graue.& capitulo licèt. de Crim. falsi.

DILIGENTIA est, quæ culpæ è regione respondet, l. si cum.63. ff.de Contrah.emp.Ea autem triplex est, Infima, mediocris, & summa. Infimæ è regione respondet culpa lata: Mediocri culpa leuis: Summæ cupa leuissima. Hotom.

DIMINVTIO capitis, require suprà[Capitis deminutio.]

DIMINVTVM intelligitur quod vsucaptum est.leg.deperditum.de Pet. hæred.

DIMISSORIAE litteræ sunt, per quas causa ad iudicem appellationis dimittitur, quæ vulgò dicuntur apostoli. l. dimissoriæ. de Verbor. signific.

DIMITTERE, pro relinquere, in Auth.de Ecclesiast.tit.§.si quis autem.

DIMITTERE creditorem, est ei satisfacere, sic vt ampliùs molestus non sit. Vlp.l.ait Prætor.ff. Quæ in fraud.cred. [Cæterùm,si creditores dimisit,& alios sortitus est: siquidem dimissis prioribus quos fraudare voluit.] Item in l.quæris.28. ff.de Pact.dot. l.1. de distr.pig.l.16.qui pot. in pig.l. 3.in fin.D.de Separ.

DIOECESIS per œ diphthongum in secunda scribitur, & non diocesis,vt vulgò legitur: neque accentu in tertia à fine, vt omnes proferunt,sed in penultima.Item diœcetes,non diocetes, pro diœceseos præfecto. Est autem diœcesis gubernatio siue dispositio, & diœcetes gubernator siue procurator.Cic.in Epist.[Ex prouincia Ciliciensi, cui scis tres diœceses asiaticas attributas esse.] Iustinianus tit. de episcop. aud. lege Archigerontes. & diœcetæ. Nebr.

DIOECESIS, secundùm Arch. de rescript.statutum.lib.6.dicitur distinctio vel diuisio, siue gubernatio, quia diuisa & diuersa est ab ecclesia alterius episcopatus, & commissa gubernationi vnius, vt patet 10. quæst. 1. episcopum. Aliquando sumitur pro regione vel prouincia,& sic fortè capitur in l. præsides. C. de offic. rector. prouinc. Aliquando sumitur pro parochia. Vide de hoc Archid. ibidem. Et nota quòd appellatione diœcesis non comprehenditur ciuitas, quia dignius sub minori comprehendi non debet: sed appellatione ciuitatis, bene diœcesis comprehenditur, vt notat.in c.Rodulphus. de Rescript. Et quòd nomen ordinarius plura comprehendat, quàm nomen diœcesanus,vide gloss.2. Clem.1. de vita & honestat. clericor. & meliùs

melius gl. in verbo [dioecesanus.] in Clem. 1. de iure patron.

DIPLOMATA, sunt codicilli, siue libelli, in quibus beneficia à principibus impetrantur, quales nostro sunt tempore, quas appellant bullas, dicta, quòd in duplicibus tabellis solitæ sunt concedi supplicibus: Suetonius in August. [In diplomatis libellisque & epistolis signandis.] Idem in Nerone: [Diplomata ciuitatibus singulis obtulit.] Cicero in Epist. ad T. Appium, [Diploma, inquit, statim non est datum.] Apud Iurisconsf. accipitur pro itineris festinatione, hoc est, cum per dies singulos duplicia itinera conficiuntur. Venuleius lib. 45. Dig. de Verb. oblig. l. continuus. 137. §. 2. [Qui æstimet, quanto tempore diligens paterfamil. efficere possit, quod facturum se promisit, is qui Ephesi daturum se spoponderit, vt neque diplomate, id est, diebus ac noctibus, & omni tempestate contempta, iter continuare cogatur.] Et paulò pòst: [Quòd si diplomate vsus, ac fœlici nauigatione, maturiùs quàm quisquam peruenerit Ephesum, confestim obligatus est.] Modestinus lib. 48. ad legem Corneliam. de falsis. l. eos qui. [falso, inquit, diplomate, commeauit vias.]

DIPLOMATA sunt, quas literas patentes vulgò appellamus, cuiusmodi sunt bullæ Pontificię. Iureconsultus autem vsus est pro itineris duplicatione, in l. continuus. 137. §. cùm ita stipulatus. 2. de Verb. oblig.

DIPONDIVS, est genus ponderis leuissimi, ex duobus assibus compositi, vt dicit Beda super illud Luc. 12. [Nonne quinque passeres vaeneunt dipondio? vel est as duplicatus, videlicet 24. vnciæ, vt not. Inst. de hæred. inst. §. & si plures vnciæ.

DIRECTA in Iure dicuntur, quæ simplicia sunt, atque ita per se constant, vt aliunde non adiuuentur. Hinc,

DIRECTA actio, vide Actio directa.

DIRECTVM verbum est in testamento, quando significat illũ cui relinquitur, vel in quem disponitur, vt sua manu recipiat. Sed obliquum verbum est quod significat, vt de manu alterius accipiatur. Et commune verbum est, quod vtramque significationem habet: v.g. directum verbum est instituo, quia significat quòd institutus sua & non alterius manu accipiat. ff. de hęred. instit. per totum. Idem in verbo [hæres esto,] eod. tit. & in verbo [accrescat,] vt in tit. Cod. Quando non pet. par. petentib. accrescunt. Idem in verbis [accipiat, lego, capiat,] quia sunt directè significantia. Obliquum verbum est [restituo.] l. restituta. & per totum titul. ff. ad Treb. Item ibi, [volo quòd talem hęredem recipias] quia tunc per fideic. pars hęreditatis est illi restituenda. l. pater filium. §. fi. ff. de leg. 3. Item ibi, [rogo vt Titium hęredem facias.] l. ex facto. in princ. ff. ad Treb. nam per hoc videtur velle intelligere, quòd hęreditatem suam sibi restituat, & sic non directè hæredem illũ facit. Idem in verbo [detur.] l. fun. Trebat ff. de vsuf. leg. Et breuiter omne verbum significans quòd quis de manu alterius accipiat, est obliquum de communi verbo, vt [substituo:] nam si paganus substituit filio impuberi, quandocũque decesserit per verbum [substituo,] hæc substitutio est fidei-

commis

commissaria, vt in l. Centurio. ff. de Vulg. substit. Si autem substituit filio, si hæres non erit substitutus admittitur ex directo suo iure. Est ergo commune, quia habet vtramque significationem. Et rationem quare non est directũ, sicut illud verbum [instituo,] ponit Bar. in præal. l. Centurio. quia magis generale est: nam in loco alterius qualitercunque positus, dicitur substitutus etiam in singularibus. leg. secus de verbo [instituo.] Idem in his verbis [perueniat, pertineat, habeat, retineat, reuertatur, deuoluatur, conuertatur, succedat.] Et breuiter quodcunque verbum significat sic vtroque modo, quòd quis sua manu habeat, vel ab alia, dicitur commune, vt not. Bar. in l. Centurio. præall. Hinc directa institutio & precaria opponuntur in l. quærebatur. 19. ff. de Testam. mil.

DISCEPTARE, est ambigere, cõtenderéque, vt in iudicio fieri solet. Aliquando significat iudicare. cap. forus. §. iudex. de Verb. signif. Inde,

DISCEPTATOR, qui iudicis officio & munere fungitur. Vlp. l. 3. §. 1. ff. de Arbit. [Quoniam non deberent decipi, qui eum quasi virum bonum disceptatorem inter se elegerunt.] Hinc,

DISCEPTATIO, pro cognitione & Iudicio. Vlp. l cùm hi. 8. §. Si cui. ff. de Transact. [Hæc omnia habent disceptationem prætoris, & pro vtilitate alimentarij recipienda sunt.

DISCRETIO, id est, differentia, C. de sacrosf. eccl. l. fin. in princ. & discretum, id est, distinctum. l. discretis. C. qui test. fac. poss.

DISCRIMEN, id est, damnum. C. de fide instr. l. 2. & dic vt ibi. & extrà, de Elect. vt quis duas. lib. 6. Aliquando discrimen, id est, differentia. Inst. de liber. §. fin. & ibi not. Aliquando, id est, periculum. ff. de iniur. l. prætor edixit. & C. de Pœn. iud. qui malè iudic. l. 2.

DISCVTERE, est disiicere & disturbare: vnde discutere matrimonium in l. 2. de Donat. inter vir. & vxor. pro dirimere, & dissoluere: & discussũ periculum in l. nihil. de Nau. fœnor. hoc est, sublatum.

DISCVSSORES sub Rub. C. de discussoribus, dicuntur qui in prouinciis fiscalibus rationibus subducendis præfecti sunt, earúmque confectionem suo periculo præstant: quantum enim illis deest, tantum de suo præstare coguntur. l. 1. C. illo titul. eorum mentio fit in l. penult. C. quorum appell. non recipiat. Hot.

DISERTIONES, air Fest. sunt diuisiones patrimoniorum inter consortes.

DISERTVS est idem quod facundus, inde venit superlatiuus disertissimus: vt C. de Aduoc. diuerso. iud. l. petitionem.

DISIVNCTIONEM appellant veteres Iurisconsu. quam recẽtiores alternatiuam, qualis est [aut, vel, ve, seu,] l. alienationis. & l. Coniunctionem. de Verb. signif. Interdum tamen disiunctiuè ponuntur pro coniunctis. l. sæpè. eodem titulo.

DISIVNCTI dicuntur, quibus separatim res eadẽ delegata est. vel sic,

DISIVNCTIM legatum dicitur iis, quorum singuli singulis enunciationibus ad rem eandem vocantur, l. vni. C. de Cad. toll. l. r. §. interdũ. ff. de Iure accresc. veluti, Tirio Dauum do lego, Mæuio Dauum do lego. §. Si eadem. 8. Instit. de leg. l. triplici. 142. ff. de Verbor. signif. l. re coniuncti. 89. ff. de leg. 3. Vbi re coniunctio hæc vocatur.

Nam

Nam qui tem coniungit, verborum quidem & linguæ sono disiungit, mente verò atque intelligentia coniungit, quoniam vnius eiusdémque rei communionem inter illos inducit.

DISIVNCTIVVM est, veluti cùm dicimus, aut dies est aut nox, quorum posito altero necesse est tolli alterum. l. hæc verba. ff. de Verb. signif. Hinc,

DISIVNCTIM legari dicuntur, quæ sub alternatione legantur. l. cùm illud. 25. ff. Quando dies legat. l. sub diuersis. 51. l. cùm pupillus. 78. ff. de Cond. & demonst.

DISPENDIVM dicitur damnum vel detrimentum. Aliter dicitur longum & inutile. compendium verò breue & vtile, de Accusat. cap. qualiter & quando. 2. ad fin. & c. dispendia. de Rescript. libr. 6. in gloss. 2. & Clem. dispendiosam. de Iud. facit regula, quod ob gratiã, de Reg. iur. lib. 6. inde dispendiosus, id est, damnosus. Clem. præalleg. de Iud. vbi concord. in glos. Quandóque dispendium dicitur idem quod tædiosum, absque tamen vtilitate, vt in iur. præalleg. c. dispendia. & c. qualiter.

DISPENSARE idem est quod disponere, vnde dispensatores dicuntur, eò quòd domum alicuius vel res disponunt, & ita accipitur in l. dispensatorem. ff. de Solutio. Et dicitur dispensare, quasi diuersa pensare, videlicet rigorem iuris relaxare per eum qui hoc facere potest. Et si aliter fit, non est dispensare, sed dissipare.

DISPENSATIO est iuris cõmunis prouida relaxatio, vtilitate seu necessitate pensata, secundùm Guliel. in Spec. tit. de dispen. §. 1. Vel sic, est rigoris Iuris per eum, ad quem spectat, canonicè facta relaxatio. 1. quæst. 7. c. requiris. §. nisi rigor. & cap. seq. Quandóque enim dispensatio sumitur impropriè, scilicet, pro iuris declaratione, vt in cap. Quintauallis. de Iureiuran. prout ponitur in Specul. titul. de Dispensat. §. 1. Item secundùm Ioan. Andr. (quem sequitur dominus Ant. de Butr.) dispensatio est quædam communis mensurario ad singula, & est de iure concessa propter impossibilitatem prouidendi de omnibus particularibus, sicut nauigantes quædam proiiciunt, vt alia salua sint. 1. q. 7. dispensationes. Et traxit originem à Deo, qui ex sola misericordia & dispensatione vniuersa creauit, & ea subiecit homini. Inst. de Rer. diui. §. in pecudum. Et dispensatio est quadruplex, scilicet, semiplena ad maiores. 1. q. 1. si quis hæreticæ. Plena ad sacerdotium. 1. q. 2. conuenientibus. Plenior ad episcopum. 12. dist. nos ad consuetudinem. Et plenissima ad primatum, omnes ordines & dignitates. 23. quæst. 4. ipsa pietas, vt not. Ioan. Andr. in gloss. cap. præalleg. nos consuetudinem. Et debent tria mouere dispensantem, necessitas, vtilitas, & euidens prærogatiua meritorum. 1. q. 7. tali coniugio. & cap. exigunt. Item dispensatio non conceditur cuiquam, nisi habenti legem concedere & tollere: & sic per principem & Papam vel eorum auctoritatem fieri potest.

DISPVNGERE, siue expungere, est transuerso calamo rationem cancellare. Seneca de breuitate vitæ: [Dispunge, inquit, ac recense vitæ tuæ dies.] Apuleius de deo Socratis: [si cotidiana eorum dispungas, inuenies multa rationibus prodigè diffusa.] Item de Verb. sign. l. cognoscere. [Dispungere

gere, inquit, est conferre accepta & data, & ex ea collatione, vt ait Accur. cancellare quod est redditum. Hinc est dispunctio, onis, pro ipsa rationis cancellatura, vt apud Tertul. in Apologetico: Ad vtriusque, inquit, meriti dispunctionem. Vlpian. lib. 42. Dig. titu. de bon. aut. iudic. pos. l. cùm plures. An recognitio, inquit, & dispunctio concedenda sit creditoribus: nam quod in quibusdam codicibus legitur disputatio, pro dispunctio, mendum tamen est. N.

DISPVNGERE est conferre data & accepta, vt in l. cognoscere. §. 1. de verb. signific.

DISPVTARE, est allegare, & videlicet intentionem suam per probationem in iudicium deductam ostendere, & eam pro viribus asseuerare & roborare, vt 9. quæst. 3. aliorum, & 23. qu. 8. conuenior. & de fide instr. inter dilectos. & de Re iud. cap. Abbate sanè. lib. 6. cum similibus. Quòd autem huiusmodi allegationes & disputationes fieri debeant super testibus, & aliis actibus, patet in capit. in causis. de Test. De hac materia vide Specul. tit. de disput. §. all.

DISSIDERE, est discordare, vnde dissidium pro diuortio. l. miles. §. vlt. ff. de Adult.

DISSIDIVM inter virum & vxorem, idem est quod diuortium, hoc à diuertendo, illud à dissidendo appellatum. Terent. in And.

Valeant qui inter nos dissidia quærunt.

Idem in Hecyra.

Nihil mali est quod sit dissidio dignum.

Papinianus lib. 48. ff. ad le. Iul. de adult. l. miles. Quæro, inquit, an causam dissidij præstitisse videar.

DISTRAHERE, pro eo quod est vendere aut actioni exponere. Suetonius in Vespasiano, Coëmendo quædam tantùm vt postea distraheret. Gellius lib. 19. [Sicut nunc, inquit, bona vænum distrahuntur.] Vlpian. in titu. de transact. l. si vni. [Si vni, inquit, pluribúsve fundus fuerit distractus.] Titulus est præterea lib. 20. Digest. de distractione pignorum. Ant. Nebris.

DISTRAHERE, est vendere, vt ff. de Contrahen empt. l. si ita distrahatur. & l. rem alienam. & l. quoties. eod. tit. cum multis similibus. Generaliter tamen significat dissoluere: vnde distrahere matrimonium in l. 2. de Diuor. & distractu, pro resolutione contractus. §. penul. Instit. de obligat. ex quasi contract.

DISTRACTIO ponitur pro diuortio. Authen. de nupt. §. nuptias. & ibi in gloss.

DISTRIBVIT non est verbum directum in substitutionibus. Bart. in l. Centurio. ff. de vulg. & pupilla: & est verum quod dicit Bart. de ver. [distribuantur:] quia est obliquum si est simpliciter prolatum, secus si cum adiuncto, scilicet per fideicommissarios seu executores, quia tunc est directum, vt ibidem per Bar. in versicu. [sed quid si testator dicit,] &c. & melius per Barto. in l. fundi Trebatiani. in fi. ff. de Vsufr. leg. dum loquitur de verbo [dentur.] De natura distributiui vide Bart. in l. si Stichum. §. stipulatio. ff. de verb. oblig. & in l. si quis in fundi vocabulo. §. 1. ff. de leg. 1. & in l. qui filiabus. §. fin. eod. tit. Et quæ sint nomina distributiua, Barto. in l. hoc articulo. ff. de hæred. instit.

DISTRIBVTIVVM dicitur quod di-

distributionem significat, & hoc diuersimodè, prout diuersitas subiectæ materiæ, vel aliud medium probabile habet diuersificare. Verbi gratia sic dicendo, [quilibet fert lapidem,] sensus est quòd vnusquisque per se in solidum, fert lapidem. Ideò si testator dicat, [quilibet hæredum meorum det Titio decem,] tunc quot sunt hæredes, toties Titius habebit decem. l. si pluribus. & ibi not. gloss. de leg. 2. Si autem testator ostendens duos vel tres cum digito, & dicat, [quilibet vestrum hæres mihi esto,] sensus est, quòd quilibet sit hæres in parte, non in solidum. l. hoc articulo. in fi. de Hære. institu. Nam materia subiecta non patitur de pluribus quemlibet in solidum esse, cùm impossibile sit cuilibet eandem hæreditatem in solidum attribui. Item ibi, [quisquis mihi hęres erit, det Titio centum,] siue vnus solus hæres sit, siue plures, Titio debentur centum solùm. l. ab omnibus. in prin. ff. de l. 1. & l. si quis in fundi vocabulo, in fin. eod. tit. Et si in eodem casu testator postea prohibet vnum hæredem dare Titio, vel eximi eum à dando, adhuc centum debentur Titio ab aliis. l. ab omnibus. in prin. præalleg. Item ibi, [quicunque primò ingressus fuerit castrum, habebit centum,] duo simul ingrediuntur, quilibet admittitur, quia hæc distributiua verificatur in vno solo, & etiam in pluribus vel omnibus concurrentibus, quia primus est, qui aliud ante se non habet, & actus primi verbi distribuitur cuilibet in solidum: ideo etiam actus secundi verbi: ergo quilibet qui primò ingreditur, habet centum. l. qui filium. §. 1. ff. de leg. 1. Sed si dicatur, [quicunque ingressus fuerit primo, habebit illum equum, vel hunc fundum,] tunc pluribus simul ingredientibus nullus debet habere in proprio significato verbi, quia vnum tantùm requirit. Item ibi, quicunque ceperit vexillum Bohemorum, habeat centum: duo simul capiunt: hi duo simul centum tantùm habebunt. Ratio Bart. quia actus primi verbi, scilicet habendi cētum: & est simile, sicut cùm duo simul portant trabem, & nullus eorum per se. l. ita vulneratus. §. 1. ff. ad l. Aquil.

Districtvs idem est quod territorium. Cle. ne Romani. de Elect. licet non desint qui existiment latiorem habere significationem verbum districtus, quàm territorium, vt tradit Alciat. in l. pupillus. 239. §. territorium. 8. ff. de Verborum signific.

Districte, prorsus, omnino, profectò ita est, certè sic se res habet. Vlp. l. 7. §. 5. ff. de minorib. Districtè, pro præcisè, religiosè, Vlp. l. 13. de procur. [Hæc neque passim admittenda sunt, neque districtè deneganda.] Idem l. 15. de recep. arb. [Licet autem prętor districtè edicat sententiam se arbitrum dicere coacturum.]

Districtio, difficultas, anxietas, impedita ratio. Paul. l. 16. ff. de recep. arbit. [quod sine distractione ipsius interdum futurum est.]

Ditio est idem quod potestas: vt ff. de Origin. iuris. l. 2. §. capta. Inde iurisdictio.

Div ponitur pro biennio. ff. de Re iudic. l. fin. & ff. loca. l. cùm domini. Quandoque ponitur pro tribus mensibus. 63. distin. lectis. in gloss. Aliquando pro decennio. Instit. de lit. oblig. §. fin. & ff. qui & à qui. l. si cùm fideicommissaria,

tia.§. Aristo. Ponitur etiam aliis modis:vt ibi nota. Aliquando pro triennio: ff. de vsuca. l. 1. & l. quamuis aduersus. Aliquando ponitur pro anno. ff. de Succes. edict. l. 1. §.largius. & §. quibus. Aliquando momentum significat. C. de Acq. possess. l. 2. Item quando diu fieri intelligatur, vide extrà de election. quia propter. & cap. 1. de mutu. pet. cum multis iuribus.

DIVERSORIVM Accurs. in l. 3. ff. In quibus cau. pign. rectè sic interpretatur, Statio in qua diuersi generis merces affetuntur. Aliis locis diuersorium est mercenarium hospitium, quo ex itinere aliquantisper commorandi causa diuertimus.

DIVERTERE, est discedere diuortio, id est, contractum matrimonium separare, vnde dicitur, mulier diuertit se à viro suo: l. 3. ff. de Diuort. & l. si filia. eodem titulo.

DIVISIO, auctore Accurs. in §. 1. Instit. de oblig. est immunerabilis materiæ breuis compositio. Et propriè diuisio est generis in suas species: Partitio verò totius in partes. Nonnunquam tamen vnū accipitur pro altero: vt in l. stipulationes non diuiduntur. de Verb. oblig.

DIVINVS aliquando exponitur, id est, Imperatorius: vt in l. ad instructiones. C. de sacrosan. eccles.

DIVINATIO accipitur tripliciter: Primò, pro scientia theologiæ à qua theologi dicuntur diuini. Secundò, pro scientia infusa à Deo, & sic accipitur, Prouer. 16. [Diuinatio in labiis Regis, in iudicio nō errabit os eius, &c.] Tertiò pro scientia magica vel fallaci prophetatione, vel prophetizatione, quia falsi prophetæ & magi fingunt se prævidere vel præscire futura: vt capitur in l. nemo. C. de Malefic. & mathe. &c. & sic dicitur diuinatio, à diuino, as, are, id est, vaticinari, vel futura prædicere. Genus autem diuinationis à Persis fertur esse allatum. Et diuini dicti sunt, quasi Deo pleni. Sunt autem duo genera diuinationis, cuius quidem quatuor dixerunt esse genera. Et habentur hæc omnia 26. quæst. 3. can. 1. in principio.

DIVORTIVM, vt paulo antè diximus, idem est prope quod dissidium, hoc dictum ab eo quòd vir & vxor dissideant, id est, dissentiant inuicem, illud quòd in diuersas partes vertantur. Fiebat autem diuortium per illa verba quæ sunt apud Plaut. [Res tuas tibi habe: quæ mea, redde mihi.] Paul. in tit. de Verborum significatione, l. inter. 191. inter diuortium & repudium hoc interesse dicit, quòd repudiari etiam futurum matrimonium potest, non rectè autem sponsa diuertisse dicitur, quòd diuortium ex eo dictum est, quòd in diuersas partes eunt, qui discedunt. Est prætereà titulus de Diuortiis, lib. 23. Digest. Nebr.

DIVORTIVM, secundùm Goffred. & Hostiens. in Summ. eod. tit. §. 1. est inter virum & mulierem legitimè facta separatio. Et dicitur legitimè, quia [quos Deus coniunxit, homo non separet,] scilicet violenter & absque ratione. Non enim homo separat, quos pœna damnat, quos reatus accusat, quos maleficium coarctat, 32. qu. 2. solet. & de consang. & affin. cap. de infidelibus. Et dicitur à diuersitate mentium, quia illi

illi qui matrimonium distrahũt, in diuersas partes eunt: vt ff. eod. tit. l. 1. & l. 2. & ff. de ver. sig. l. inter stuprum. §. diuortium. & l. inter diuortium.

Divortium, inquit Modestinus, inter virum & vxorem fieri dicitur, repudium verò sponsæ remitti videtur, quod & in vxoris personam non absurdè cadit. l. 101. ff. de Ver. sig.

Divortium, inquit Paulus, & repudium hoc differunt, quòd repudiari etiam futurum matrimonium potest, non autem rectè sponsa diuortisse dicitur, quòd Diuortium ex eo dictũ est, quòd in diuersas partes eunt qui discedunt. l. 191. ff. de verb. signifi.

Diuturnum quomodo intelligatur, tradunt interpretes in §. ex non scripto. Inst. de iure nat. gen. & ciui. & l. diuturna. de leg.

Divus, idem est quod sacer vel diuinus.

Divalem accipere, id est, epistolam Imperialem, per quam reuelata est quantitas quæ solita erat dari in ordinatione Pontificis.

De D ante O.

Do, lego, perinde significat, ac lego, vel do, solùm. l. 1. ad leg. Falc. & de proprietate verbi do, vide in dictione dare.

Do, dico, addico: verba sunt quibus vniuersa prætoris iurisdictio continebatur, de quibus Ouid. 2. Fast.

Ille nefastus erit per quem tria verba silentur:
Fastus erit per quem lege licebit agi.

Docibilis propriè dicitur liber, sed docilis est homo doctrinalis: ponitur tamen vnum pro reliquo. 23. distinct. qui episcopus. in princip. Et Petrus in Epistola, [Erunt omnes dociles Dei.] 36. distinct. c. qui ecclesiastic. §. ecce.

Dodrans, sunt nouem vnciæ.

Dolare, verbum fabrorum, cùm lignorum asperitas complanatur. l. ferri. de verb. sig.

Dolium, vas fictile est, vino, atque aliis rebus cõdendis aptissimum. Plinius lib. 13. [Mitiores, inquit, plagæ doliis condunt vina, infodiuntque.] Cato de re rust. [Dolia olearia decem habeat.] Vlp. lib. 33. Dige. de fundo instru. l. instrumenta. [Dolia, inquit, licet defossa non sint, & cuppæ.] Idem de Auro & arg. lega. [Dolia, inquit, fictilia, quibus terra adiecta est.] Inde doliarius, qui facit dolia: & doliarius, a, um: & doliaris, re, ad dolia pertinens. Plin. lib. 3. [A figlinis, inquit, doliariorum.] Et Pau. de fund. instruct. l. tabernæ. [Doliaria, inquit, vasa, & aneones.] Item l. si vinum. [Si doliare, inquit, vinum emeris.] Nebr.

Dolia, vasa erant tam vino quàm etiam aliis rebus condendis apta, l. vinaria. de Verb. signifi. Hinc vinum doliate in l. 1. § vltimo. de peric. & com. rei vendi. quod in doliis conditum esset. In dolia enim veteres mustum coniiciebant efferuescendi causa: vbi verò deferbuisset, ac defæcarum esset, vel vendebatur, vel in amphoras, aut cados, vt meliùs inueterasceret, diffundebatur. l. pen. in fin. de vin. legat.

Dolones, hastæ sunt, in quibus tanquam in vaginis latent pugiones: dicti ab eo quòd dolus subeat. Virg. lib. 7.

Sanósque gerũt in bella dolones.

Sueto.

Sueto,in Claudio: [Cum dolone ac venatorio cultro præstolãtes.] Alphenus lib.9. Digest. ad legem Aquil.l.si ex plagis. Flagello, inquit,quod in manu habebat, in quo dolon inerat, vulnerare tabernarium cœperat:]vbi mendosè pro [dolon] legitur [dolor,] neque minus falso Accursij interpretamento locus enarratus. Nebris.

Dolones dicuntur flagella quędam, intra quorum virgam latet pugio de quibus meminit Iurisc. in l.si ex plagis.§.1.ff. ad l. Aquil.

Dolus malus secundùm Hostiens. eod.tit.in Sum. & Goffr. est calliditas, fallacia, aut machinatio ad circumueniendum, decipiendum, seu fallendum alterum adhibita: vt ff. de Dolo. l.1. §.1.& committitur calliditas talis in tacendo vel dissimulando. Vnde Salomon: [Qui dissimulat iniuriam callidus est.] Prouer.12. Potest autem poni exemplum in venditore,qui sciebat seruitutem deberi, vel rem alienam, vel alij obligatam esse, nec certificauit emptorem, tenetur ei, quia dolo malo versatus est. De hoc de rescript.cap. super literis.Sed fallacia committitur in mentiendo, & falsum afferendo contra conscientiam. Vnde August. [Mendacium est falsa vocis significatio,cum voluntate fallendi]22.q.2.c.beatus.§.ille ergo. Machinatio committitur ex parte verborum. 22. q.5.quacunque atte verborum: nam machinatio est occulta insidiatio. Dicitur autem [dolus malus,] ad differentiam [boni doli :] nam dolus bonus est quando aduersus latronem vel inimicum quis machinatur, multo fortius in hostem publicum,22.q.2.vtilem.& c.quęritur. & 23.q.8.vt pridem.ff. de leg.2.l. cùm pater.§.Titia. ad fin.& talis dolus fraudem excludit.ff.de leg. 2.l.præall. Est tamen hosti fides seruanda fidem seruanti. 33. q. 1. noli existimare.

[Sed frangenti fidem, fides frangatur eidem.]

vt C.de pact.cùm proponas.in gl. Accurs. Vnde veteres[dolum bonum] vocabant solertiam: vt ff. eo. tit. l. 1.§. non fuit.Vnde dicimus:] [Iste est bonæ indolis:] quasi bonum dolum intus habẽs. i.ingenium & solertiam.Vnde & Salomon in iudicando meretrices, bonum dolum adhibuit, id est,ingenium, de Præsumpt.cap. afferre. Item [dolus bonus]fraudem excludit.prælleg. l.cùm pater.Item,dolus, fraus, & simulatio sunt nomina reatuum, quæ nunquam permittuntur à canone, & qui peccat non peccat de legis auctoritate. 23.q.4. qui peccat.Et vtilis simulatio est de his, quæ vi metúsve causa fiunt. Vnde,nihil refert, armis contingat palma,dolóve.

Nam dolus est virtus quam quis in hoste requirit.

Et quomodo ex dolo detur actio doli,quæ dicitur subsidlaria,cùm nullum aliud remedium superest, de hoc vide Goffre. Et nota differentiam inter ista quinque nomina, dolus, lata culpa, leuis culpa, leuissima culpa, & casus fortuitus. Nam dolus est insidiosa vel studiosa machinatio ad aliquem decipiendum: vt suprà dictum est de dolo malo, verbi gratia,Deposuisti penes me librũ, & ego dolosè, ad finem quod Titium (quem scio furem esse,& qui vult furari librum tuum.) in

domum meam intrare faciam dimitto ostium apertum vt intret & furetur: ego teneor depositi subtracti, quia commisi dolū. Sed lata culpa est, non intelligere quod omnes intelligunt, vel nescire quod omnes sciunt, vel quod maior pars scit. Leuis culpa est desidia vel negligentia. Sed leuissima culpa est, quæ aliquo modo potuit præuideri. Casus fortuitus est inopinatus rei euentus, qui à nullo quantumuis diligenti potuit præcaueri, vt inundatio, naufragium, ruina, incendium, tempestas, incursus latronum, de quibus Inst. Quibus modis contrah. obli. § Item is cui. & ibi melius quàm aliqua alia lex, & C. de Pigno. actio. l. quæ fortuitis. Item dolus est fraus, & non è conuerso. ff. de Pact. l. iurisgentium. §. dolo. Sed contrà, ff. de Reg. iur. l. fraudis. vbi dicitur quod fraus non fit sine dolo. Solut. Fraus fit dupliciter, Vno modo de re cum consilio, & sic fraus nunquam fit sine dolo. Alio modo de re sine consilio, vt aliquando aliquis decipit aliquem reipsa ignoranter, & sic fit sine dolo.

DOLI capax est proximus pubertati, scilicet, quando mas habet duodecim annos & dimidium, tunc enim potest delinquere, præterquam in adulterio, secundùm Accursium. Fœmina verò quando habet vndecim annos & dimidium: vt notat. ff. de Regu. iur. l. pupillum, Augustinus verò dicit in Epistola ad Renatū quod puer dicitur doli capax cum est septem annorum: quia tunc mentiri & verum loqui potest. de hoc not. in c. vtriusque sexus. de Pœnit. & remiss.

DOMESTICVS quis dicatur vide Bar. in l. 1. in princ. ff. ad Sylla. & in l. 1. 2. C. de testib. in l. præsenti. §. sanè C. de his qui ad eccles. conf. & bon. gl. 3. q. 5. in summa. Fel. in ca. cùm oporteat. ver. nec obstat quod habetur. de accusat.

DOMICILIVM alicuius est ibi, vbi maiorem partem fortunarum suarū constituit, vel magnā partem bonorum suorum, vel si ibi habet larem, id est, familiam, vt C. de Incol. l. ciues. 7. lib. 10. vel tametsi nihil ibi habet, assiduè tamen conuersatur: sola tamen domus non constituit domicilium: sed magis ibi erit vbi summam rerum suarum constituit: vnde rursus discessurus non sit. Vnde cùm profectus fuerit, peregrinari videtur, & ad quem locum cùm redierit peregrinari desinit. de hoc Innoc. de foro compe. ex parte. Abbas tamen non potest habere domicilium nisi in suo monasterio, licèt alij sæculares clerici, sicut & laici, bene possint plura domicilia, si diuersis locis se ita instruxerint, vt non minus in vno quàm in alio se collocasse videantur. Potest etiam quis esse sine domicilio: secundùm Goffr. de for. competen. Et quamuis Goffr. scripsit quòd clericus ibi habeat domicilium vbi larem cōstituit, & non semper vbi ecclesiam habet, Archid. tamen not. quòd locus vbi clerici seu loca in quibus clerici tenentur ad residentiam, semper debent pro domiciliis reputari, licet etiam aliqui contradicant: & sic etiam not. Inno. Host. de priui. c. ex ore. vide de hoc Archid. de rescript. statutum. lib. 6. in gl. super verbo [actor & reus.]

DOMINI appellatione qui contineantur, docetur in l. 1. ff. ad Syllan.

DOMINI minores magistratus sic

sic dicti, quia domini recti: quia suffragio duorum eligebantur: vnus constituebatur à plebe, alter à maioribus. v. C. de iudi.

DOMINI recti, erant quidam officiales defensores ciuitatum vel municipiorum.

DOMINIVM directum secundùm Azonem in Sum. de iure emphyt. circa fin. dicitur habere ille qui possidet ciuiliter tanquam dominus, & illud dicitur dominiū directum, quia solus dominus directus habet ciuilem possessionem: vt not. in l. 3. §. ex contrario. ff. de acquirend. poss. Vel ideò dicitur habere dominium directum: quia sine omni alia obligatione liberam potestatem habet rei, qualiter non est in illo qui habet dominium vtile vel mixtum.

DOMINIVM [merum] fortè idem est quod directum, licet de illo dominio & sequenti raò legatur: dicitur tamen quòd illa duo dominia [merum] & [mixtum,] sunt potiùs duæ differentiæ, quæ diuidunt hoc genus imperium, vt sic omne imperium aut sit merum, aut mixtum, vt in l. imperium. ff. de iurisdictione omnium iudic.

DOMINIVM mixtum est illud, quod partim conuenit cum directo dominio, & partim cum vtili.

DOMINIVM [vtile,] secundùm Azon. dicitur habere ille qui solùm naturaliter possidet, & non ciuiliter: vt emphyteuta, vsufructuarius, & feudatarius, quod Ioan. non placet, vt l. 3. §. ex contrario. ff. de Acquir. poss. Sed quidam, vt Azo refert in summ. C. de iure emphyt. dicunt emphyteutam habere quandam ciuilem possessionem, & vtilem rei vindicationē. ff. Si ag. vec. l. 1. Et differt dominium à possessione, vt l. si quis vi. ff. de Acquiren. possess. in §. differentia. & ibi no. Bartol. quid sit dominium, & quotuplex. Et quamuis communiter dominium tradatur rei traditione, datur tamen casus quo dominium traditur sine rei traditione, saltem noua, quando videlicet quis priùs habet rem aliquo titulo, scilicet, pignori obligatam, ex locato, vel conducto, & creditor dicit debitori: placet quòd habeas pignus in solutum: & alter respondeat, placet: vt not. in l. cùm dominam. C. de pign.

DOMVS sumitur quandoque pro agnatione. l. cùm vnus. in princip. ff. de alim. & ciba. lega. & ad Syllan. l. 1. in princip. Item pro omnibus cohabitantibus in domo. C. de li. po. patr. li. præ. l. 1. in fin. Accipitur etiam pro omnibus gerentibus eadem signa vel arma. Etiam communiter domus est, quæ constat ex parietibus, tecto & fundamento, protegens nos à chaumaribus & imbribus. Si omnes de domo nobilium dicuntur, an bastardus comprehendatur. Et respōdetur quod capiendo pro agnatione, tunc non comprehenditur. Si pro descendentibus ex eodem sanguine, tunc comprehenditur: vt leg. pronunciatio. in fin. ff. de Verbor. signifi. Si capiatur pro habitatione, tunc attenditur an sit habitans, vel ne. Similiter accipiendo pro portantibus idem signum, est videndum an portet, vel ne. Et dicit Bartol. quòd secundùm communem modum Lombardiæ, dicendo omnes de domo, intelliguntur omnes de eodem sanguine descendentes: sed quan-

do simpliciter fit mentio de domo, tunc capitur pro loco.de hoc vide Bart.l. tutelas. ff. de Capitis demin. Nam appellatione domus secundùm Bartolum non comprehenditur porticus, nisi fiat extensio vocabuli, & sic statuta de domo non comprehendunt porticum. Alij contra, in l. cætera.ff.de legat.1. in §. sed & si quis ad opus. Stante ergo statuto quòd puniatur repertus sine lumine in nocte extra domum, secundùm illos non punietur repertus sub porticu domus suæ.

DOMVM reuocare, est dicere te non debere litem pati eo loco quo conueniris,sed ibi vbi domũ habes.Vnde legatus qui mittitur Romam, vel vocatus à principe pro necessitate vel vtilitate reipublicæ non tenetur ibi tunc respondere, sed habet ius reuocandi domum. De hoc vide quod legitur & nota.de for.comp. cap. vlt.& de dilatio.exposuit.& ff. de de Iud.l.2.§.legatis.

DONARIA, inquit Valla, contra Seruium, non sunt loca in templo vbi dona reponuntur, sed potius ipsa quæ offeruntur dona. Virg.3. Georg.

Imparibus ductos alta ad donaria currus.

Luc. in 9.

Nec eois splendēt donaria gēmis.

Paul.lib.49.de Re milit.l.qui excubias. donarium pro donatione posuit. Item C. de sacrosanc. eccles. sancimus. pro dono posuit Iustin.dicēs: [vasa vel vestem cæteráque donaria.] Neb.

DONARIA pro donis. l. sancimus. C. de sacros. eccles. iuncto §.sacræ.Instit.de rer. diuis. interdum pro donatiuo.leg. qui excubias.de re milit.

DONATIO,secundùm Azon. in Sum. C. de donat. & secundùm Host.in Sum.eo.tit.§. 1. est rei licitæ nullo iure cogente mera liberalitate facta collatio, vt ff. eo.ti. de don. l. donati. Nam illicita donatio non tenet.Et dicitur [donatio,]quasi doni datio. vt ff. de donat.cau.mor.l. senatus §.donatio. Donationis autem diuersæ sunt species, prout not. Azo, & Hostiens.ibidem, quia alia est inter viuos,alia est causa mortis, & hæc sunt duo genera donationum, vt Inst. eo.ti.in prin. Item donationum inter viuos, alia est ob causam interpositam,alia simpliciter. Et illarum simplicium alia est simplex,pura & perfecta: alia imperfecta seu conditionalis. Et sub hac specie donationis ob causam,fortè cadunt donationes inter virum & vxorem, imò quandoque sunt simplices, & tunc regulariter sunt prohibitæ, propter causas,quæ not.C.de dona. ante nup. l. fin.ante medium, ibi, [simplices] interdum enim donationes illæ fiunt ob causam honestā & licitā, & sunt permissæ,vt in casibus qui sunt ff.de Donat. inter virum & vxorem. le. si spōsus.§.cōcessa. vsq; ad §. si maritus.& quæ in illo §.etiācōsueuerunt notari per Docto. scilicet casus plures, inter quos sunt aliqui,in quibus etiā simplex donatio valet: ideò dictū est suprà regulariter. Et sponsalitia donatio semper in dubio ob causā futuri matrimonij præsumitur facta: vt not.in l. cùm veterū C. de donat. ante nuptias. Donationum etiam causa mortis tres sunt species, non tantùm secundùm ordinem regularem, sed etiam secundùm ordinem alphabeti, vt in titu. de Donat. propter nup. A quo iure

verò

verò descendat, vide Inst. de donat. in gloss. de don. §. 1.

DONATIO ante nuptias vel propter nuptias secundum Azon. in Sum. C. eo. tit. est illa quam facit sponsus, vel aliquis nomine eius sponsæ, vel alteri nomine sponsæ: & hæc donatio est ob causam. Fortè tamen sic dicitur, l. fi. Cod. eod. titu. vbi hoc expressè habetur, quòd non sit donatio simplex, quia sicut sine matrimonio dos est nulla, ita hæc donatio sine matrimonio nulla est. Hinc est quòd illa donatio vocatur ἀντιφέρνη, quasi contraria donatio. Et dicitur ab ἀντὶ, quod est, contra, & φέρνη, id est, dos: vt præalleg. l. fi. Cod. eod. titu. Maritus enim ab vxore accipit dotem, id est, donationem ob matrimonium: sic è contrario ipse donat vxori propter nuptias: & ideò, licet olim diceretur donatio ante nuptias, tamen quia hodie conceditur fieri post nuptias, ideò hodie vocatur donatio propter nuptias. vt Instit. de donat. §. est & aliud genus. & d. l. fi.

DONATIO causa mortis secundùm Azo. in Sum. eo. tit. est cùm quis vult magis se habere quàm eum cui donat, subaudi tradendo, vel se obligando, ne hæc definitio legatum continear per verba ibi posita. Dicitur enim tradendo vel se obligando, vt non referatur ad testatorem. Differt autem hæc donatio, scilicet causa mortis, à legato, iuxta ea quæ no. Instit. de donat. §. 1. Host. autem eod. tit. in summ. §. 1. eam sic definit, [Donatio causa mortis, est timore mortis imminentis, vel futuræ alicuius rei, prouidè & liberaliter facta collatio.] Et huius tres sunt species secundùm Hostiens. titul. de donat. in Sum. quas ponit sub §. quod eius. sub verb. donationum. Nam donationum causa mortis prima species est, cùm quis donat metu mortalitatis futuræ, & non instantis. Secunda est cùm quis donat metu mortalitatis instantis, desperans omnino de conualescentia, & hæc donatio comparatur ei quæ est inter viuos. Tertia est quando magis vult se habere quàm eum cui donat, & magis donatarium quàm suum hæredem. Prædictæ species possunt colligi ex l. senatus. §. mortis. iuncta le. 1. ff. eod. titu. & sunt expressæ in l. 2. eo. tit.

DONATIO inter virum & vxorem, secundùm Azo. in sum. Co. eo. ti. est quæ fit constante matrimonio, quæ secundùm leges est prohibita, ideò, ne mutuo amore inuicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa ergo se facilitate abutentes, nec esset eis studium liberos potiùs educandi: & illa est ratio, secundùm Azonem, quia sæpè futurum esset vt matrimonia separarentur, & matrimonia venalia essent. Omnia prædicta habentur eod. tit. l. 1. & 2. Aliter tamen accipitur. de hoc vide Host. in sum.

DONATIO inter viuos secundùm Azon. in Summ. est quando rem quam dono, malo habere illum cui dono, quàm me. Hæc definitio colligi potest ex l. 1. in princip. ff. de Donatio. Et hæc quinque causis potest reuocari, gloss. Institut. de don. § sciendum.

DONATIO inter parentes & liberos, secundùm Azo. in Sum. C. de Donat. inter virum & vxorem, omnia illa quæ dicuntur de donationibus inter virum &

q 5 vxo

vxorem, intelliguntur etiã de donatione inter parentes & liberos. Hæ enim (vt not. C. eod. tit. l. donationes.) iuris impossibilitate prohibitæ sunt, cum vna & eadem persona iuris artificio æstimentur pater & filius, genitor & genitus, vt Cod. de impub. & aliis substitut. leg. final. ad finem. Si enim alter alteri donat, sibiipsi donare videtur, & ideo nulla est donatio nisi in casibus; purà in dote, & donatione propter nuptias: vt ff. familiæ hercisc und. Pomponius Philadelphus. ff. de collat. bon. per totum, quæ æquis passibus ambulant, vt leg. final. Cod. de donationibus ante nuptias. Item cùm donat mobilia filiofamilias eunti in castra, vt Cod. familiæ hercifcundæ. l. 4. Item valet remissio vsusfructus in rebus aduentitiis, vt C. de bonis quæ liber. l. cum oportet. §. sin autem res. Et de omnibus prædictis casibus, scilicet in quibus tenet hæc donatio, est gloss. not. Cod. de Inoffic. donatio. l. 1. in verbo [ex duabus.] Item donatio facta est in alimentum. Aliàs non tenet donatio, sed tamen si facta est in filium tanquam in extraneum, vel collata in eum supremo iudicio, confirmatur eodem modo & cum eadem determinatione, qua confirmatur donatio facta inter coniuges: vt l. donationes. præalleg. C. de donationibus inter virum & vxorem.

DONATIO mera est eadem cum simplici, scilicet quando inter viuos donatio fit, quæ etiam dicitur pura liberalitate fieri, non ob causam secuta. Si verò fit ex causa præcedente, tunc dicitur remuneratio potius quàm donatio: vt Cod. de bon. quæ liber. l. cùm oportet. §. cùm autem.

DONATIO [facta ob causam interpositam] secundùm Host. in Sum. eod. tit. §. quot eius species. est quædam donatio inter viuos, quæ fit ob causam interpositam, & denotat vt aliquid fiat vel non fiat, vel propter quid fit donatio secuta, iuxta ea quæ habentur l. 1. §. 1. ff. de Donatio. vt etiam suprà dictum est.

DONATIO perfecta & pura est species donationis simplicis, & est, quando statim pura liberalitate transfertur dominium rei datæ. de ista C. de donat. & ff. eo. tit. generaliter per totum. & maximè. ff. eod. tit. l. 1.

DONATIO autem imperfecta siue conditionalis vel sub modo, est etiam species donationis simplicis secundùm Hostien. ibidem. Et est quando statim transfertur dominium rei datæ, & non nisi sub conditione, vel modo, vel in diem, vt dono tibi si Rex intrauerit Italiam, vel dono ita quòd tuum sit hinc ad annum, vel aliquid huiusmodi. De ista materia require C. de Donat. quæ fit sub modo & con.

DONATIO simplex est, quæ causam non habet, & cùm donator nullo casu vult ad se redire quod dedit vel daturum se promisit, vt ff. de Donat. l. 1.

DONATIO sub modo comprehenditur suprà sub donatione perfecta vel imperfecta.

DONATIO sponsalitia secundùm Azon. in Sum. Cod. de don. ante nupt. §. sponsalitia. dicitur illa, quæ à sponso sponsæ fit, vel è conuerso, licèt raro accidat. Cod. tit. præalleg. l. si à sponso. §. quòd si sponsa interueniẽte. Hęc donatio fit intuitu mulierum, & ideo non potest dici verè propter

pter nuptias donatio, sed simpliciter. Conditio autem inest, si steterit per dantem, vt C. de don. ante nup. l. cùm veterum senten.

Donativvm, largitio est Imperatoris in milites. l. qui excubias. de Re milit. Bud. ibi.

Donvm eo differt à munere, quo genus à specie: nam munus est cum causa, puta natalis vel nuptiarum. l. inter donum. de Verb. significat.

Donec, vt notat Ioann. Cal. in commento Decreta. post cessionem. de probatio. significat diuersimode, prout quoduis medium probabile significare declarat. verbi gratia: Lego filiæ decem donec nubat, significat legatum esse annuum. l. legatum. ff. de Annuis legatis. Ratio, quia hec dictio significat limitationem. Et ex hoc sequitur quòd testator voluit facere multiplicationem, cuius sit limitatio ad tempus nubendi, vt ex tunc non debeatur. Item ibi, lego filiæ fundum Cornelianum, donec nubat, vel donec Capitolium ascendat, non significat legatum annuum, quia subiecta materia non patitur, quæ non est multiplicabilis, sed tantùm significat extinctionem adueniente tempore nuptiarum vel ascensionis Capitolij. Item ibi donec inuentarium scribitur, non licet creditoribus & legatariis hæredem conuenire, lege finali, §. donec. Cod. de Iure delib. quia subiecta materia hoc declarat. Nam inuentarium debet incipi & finiri intra certum tempus, vt in eadem l. dicitur. Item ibi, creditor facit debitori pactum de non petendo, donec Titius fiat consul, significat limitationem exceptionis per euentum, & sic etiam conditionem, vt si Titius fiat consul, finiatur exceptio pacti, si non, sed moriatur antequā fiat consul, fiat perpetua exceptio. leg. sufficit. ff. de Condit. & demonst. Nam ex euentu incerto futuro significatur conditio. l. itaque. ff. si cert pet. Item ibi locus est condictioni furtiuæ, donec dominium à domino recedat, significat limitationem, & quòd ipso iure dominio ab eo recedente non est locus condictioni. leg. fine. §. tandiu. ff. de Condict. furtiua. Item promitto decem singulis annis donec Titius consul fiat. Titio existente consule, adhuc obligatus sum ipso iure, sed petentem repellam. leg. eum qui ita. §. qui ita. ff. de Verb. obligat. Ratio, quia non est in potestate disponentium obligationem limitare tempore, vt ipso iure finiatur tempore. Item lego fundum donec Titius fiat consul: ipso existente consule, finitur legatum, dominium ipso iure ad hæredem reuertitur. lege final. Cod. de Legat. quia in potestate testatoris est facere legatum certo tempore finiri ipso iure, vt ibidem. Item ibi, Dono tibi prædium, donec Titius fiat consul: Titio existente consule non finitur donatio ipso iure, nec reuertitur dominium ad donantem: argu. l. ea leg. C. de Condi. ob causam. Ratio, quia non est in potestate contrahentium facere contractum finiri tempore, vel dominium transferri. Et sic de consimilibus.

Dos, secundum Azon. in Sum. C. de iure dotium, est quod datur à muliere marito, vt l. si rem æstimaram. ff. de Iure dot. vel ab eius patre, vel extraneo, vt in §. accedit. l. vnica. de rei vxor. actio Codic. cum infinitis aliis, in quibus.

bus dos semper marito datur, vel eius patri, vt l. fundus. ff. familiæ herciscun. & l. si maritus & l. si filia. §. hoc amplius. eo. tit. & hoc propter onera matrimonij, vt l. pro oneribus. Cod. de Iure dot. vt perpetuò sit penes eum, vt l. 1. ff. de Iure dot. & durat quandiu durat matrimonium, nisi maritus vergat ad inopiam. Hoc ideo dicitur, quia dos soluto matrimonio debet redire ad vxorem vel eius hæredes, sicut donatio propter nuptias ad maritum vel eius hæredes. C. de pactis conuen. super dot. l. penult. & in Authent. de æqualit. dot. & propter nupt. don. vbi dicitur quòd bonum est argui de dote ad donationē propter nuptias. Fallit hoc in casibus in gloss. vnica, circa medium, in c. peruenit. de Emptio. & vendit. Diuiditur autem secundùm Azon. vbi suprà, dos in profectitiam & in aduentitiam.

Dos aduentitia secundùm Azon. est quæ non proficiscitur à Parēte, vt si extraneus dederit patri vt daret in dotem. l. profectitia. §. si quis certam. ff. de iure dot. Vel si pater non tanquam pater, sed vt extraneus dedit, puta quia debebat filiæ, & eius voluntate dedit in dotem viro, vt d. l. profectitia. §. fin. vers. [cæterum.]

Dos profectitia est quæ à patre & tanquam à patre vel ab auo, vel proauo paterno profecta est, scilicet, de bonis eius, vel facto eius, pro filia vel nepte eius, vel quam alius de mandato eorum constituit, vel præses, aut curator dedit de bonis alicuius eorum, si erat parens prodigus vel furiosus. Nec refert an filia vel neptis sit in potestate constituta vel emancipata. Non enim ius potestatis, sed nomen parentis facit profectitiam. A parente ergo videtur data, si ipse dedit, vel iussit alium dare, vel præses, vel curator eius dedit, vt dictum est. Idem est si negotiorum gestor eius dederit, & ipse ratū habuerit: quæ omnia habentur in d. l. profectitia. in princ. iuncto §. 1. & fin.

Dotem legare, & pro dote legare, idē sunt, l. 3. §. 1. de dor. præleg.

Dotalis fundus quid sit, docet Accurs. in Rub. de fun. dot.

Dotalitium, i. donatio propter nuptias vel res paraphernales, id est, vltra dotem datæ. doctor. in c. ex parte. de for. comp. & in c. nuper. de Donat. inter vir. & vxor.

De D ante R.

Dromones dicuntur qui præerant nauibus ad seruandum traiectum maris, in hoc reipublicæ militantes, & maris transitum retinentes, vel tuentes. C. de Offic. præfect. prætor. Afric. l. 2. vnde etiam adhuc eorundem naues nomine vulgari [dromones] appellantur.

De D ante V.

Dubium esse non dicitur illud de quo est regula, licet sint aliqui casus speciales, nisi de casib. specialibus mentio fiat. Bartol. in l. quoties ff. Si quis cautio.

Dubius in fide est infidelis, de hæret. c. 1.

Ducenarii dicūtur duces vel magistri ducentorum militum, quorum dignitatem dicimus substantiuo genere ducennam.

Duces factionum, id est, malorum operum. ff. de appellatio. l. constitutiones.

Ducere, verbum est proprium dominorū, qui sua mancipia abducunt, hinc duci in casibus liberalibus

ralibus dicebantur serui, contra quos vindicię in seruitutem datæ fuerant. l. duobus. 30. ff. de Liber. caus. Duci obærati dicebantur qui addicti creditoribus in seruitutem fuerant. in l. 12. Tab. [Ast qui & endo iure vim dicit secum ducito.] ducere pugnum, cædere pugno. Paul. l. 4. ff. de Iniur. [Si cum seruo meo pugnum ducere vellem, in proximo te stātem inuitus percusserim.] Duci vxor, quæ ritu præscripto ex domo patris in mariti domū deducebatur.

DVDVM, id est, ante, in Auth. vt lib. de cæt. §. quapropter. & hæc dictio aliquādo non respicit multum retro, in Auth. de hæred. & Falci. §. si verò aut. & §. si verò nullus. & §. si verò nulla. Quandoque [dudum], id est, [cùm.] in Authenti. de non elig. secund. nub. §. Gregoria.

DVELLVM dicitur singularis pugna, quæ fit propter probationē alicuius, ità vt qui vicerit probasse credatur, & victus in probatione defecisse, & dicitur quasi duorum bellum, factū ad probationē veritatis, ac si per testes quis intentionem suā fundasset, vt capitu. 2. de Purg. vulga. Quomodo autem sit licitum vel non, not. gloss. in l. qua actione. §. si quis. ff. ad legem Aqui.

DVM, idem quod donec & quandiu. l. boues. de Verb. sign.

DVMMODO, vbi gloss. in ca. non potest. de Præben. lib. 6.

DVNTAXAT, de hoc vide Archi. l. de rescri. statutum. §. in nullo. lib. 6. & de Iureiur. cap. 1. eod. libro, & Bartol. in l. cùm ita. de Condit. & demonstr.

DVO rei stipulandi & promittendi quomodo constituantur, traditur per Imp. Institut. tit. de Duobus reis.

DVPLICATIO, est allegatio quæ datur reo ad infirmandum replicationem actoris, vt Instit. de repl. §. rursus. & no. in Specul. de Excep. §. nunc de replicatione. Vel, secundùm alios, est elisio vel annihilatio replicationis, & debet fieri à reo contra replicationem actoris.

DVPLAE stipulatio committitur, cùm res restituta est petenti, vel est damnatus emptor in litis æstimatione, vel est possessor conuentus ab emptore absolutus. l. Euicta. de euict.

DVPLOIS, vel dyplois, est dupla vestis.

DVPLOMA, vt habetur ff. de Verb. oblig. l. continuus. §. cùm ita. est iter duplicatum vel celeritas, secundùm gloss. ibidem, nam text. ibi exponit.

DVPONDIVS, nummus erat bilibris, duos asses valens: hinc dupondij iuuenes, in proœmio ff. studijs tantum initiati, quos vulgò pupillos dicimus. Sunt enim adhuc modici valoris. Dupondius quoque dicitur hæreditas in viginti quatuor vncias diuisa, quasi duo pondo, id est, asses. §. si plures. Inst. de hæred. inst.

DVRACINAE vuæ dicuntur, & duracina Persica. De vuis duracinis, lemma est apud Martialem in dist. de duracinis Persicis. Plin. lib. 15. [Duracinis, inquit, hæret corpus.] Iurisconf. de Verb. signif. l. qui fundum. [Qui fundum, inquit, vendidit, poműmque excepit, ficus, nuces, & vuas duracinas duntaxat & purpureas, & quæ eiusdem generis essent, & quas non vini causa haberemus, quas Greci Troximous appellāt.] Lege in verb. [Troximos.] Ant. Nebris.

DVRACINAE vuæ, sunt vuæ duriores, quæ esus dūtaxat causa, non

non etiam vini habentur. l. qui pomum. de Verb. signif.

DVVMVIRI, id est, magistratus municipij, qui curiæ præsunt. C. de Decur. l. duumuirum. libr. 10.

DVVMVIRATVS pro ipso magistratu, l. 1. ff. de Alb. scrib. l. 1. C. de Tempor. appell. Hinc,

DVVMVIRALIS, qui duumuiratum gessit. dicta l. 1. de Albo scrib. ff.

De littera E.

E PRAEPOSITIO, aliquando excludit. extrà, de Renunc. c. 1. ibi, emeritum, id est, indignum: aliquando includit, vt in Lucano: [Quæ rura dabuntur Emeritis,] id est, bene meritis.

EADEM sunt, quorum substantia est eadem. Bald. in l. neque leges. ff. de leg.

EATENVS quot modis capiatur, vide Bart. in l. 1. in princ. ff. de Noui oper. nunc.

EBRIETAS refertur ad superfluitatem potus, & est immoderatus vsus vini, & duo sunt effectus ebrietatis. Nam inducitur mentis exilium, & prouocatio libidinis, & ideo olim patres abstinebant ab esu carnium & vini. capitulo, ab exordio. & capitulo ante omnia. & 35. dist.

De E ante C.

ECCE, not. Paul. in commento. c. tertio loco. de probat.

ECCLESIA secundùm Archid. de Ele. fundamenta. lib. 6. in princip. multis modis dicitur. Quandoque dicitur collectio sanctorum, vt 27. quæst. 1 nuptiarum. 32. quæst. 4. recurrat. in fin. Secundò est catholicorum vel fidelium collectio. de Consecr. distinct. 1. ecclesia. & sic sumitur 3. quæst. 4. Engeltrudam. Et not. quod sicut ex decreto Iulij Papæ c. 2. sumitur, ecclesia est nomen Græcum, & dicitur Latinè conuocatio, propter hoc quòd omnes ad se vocat. Et de expositione huius nominis ecclesia, vide cap. querelam. Ne prælat. vi. sub. an. cen. conce. in gloss. vbi not. Nam synagoga est congregatio, quæ propriè est Iudæorum. Sed conuocari propriè est vtentium ratione. Congregari autem solent pecora, vt dicit Hugo. Et dicitur Catholica, id est, vniuersalis, quia per vniuersum mundum est constituta, ita exponit gloss. Cod. de Sum. Trinit. & fide cathol. super rub. Vel vniuersalis dicitur, id est, generalis in eadem doctrina ad instructionem vel administrationem, vt in præalleg. c. Iulij Papæ. Tertiò est collectio malignantium. Psalm. [Odiui Ecclesiam malignantium.] Quartò est murorum ambitus. Et vide glos. in verb. [matricem.] in Clem. 1. §. nos igitur. de sent. excomm. ibi concordantiæ. Et quandóque sumitur pro materiali ecclesia & ecclesiæ parietibus. Quintò, est corpus Christi. Sextò, prælaturæ ecclesiæ. Septimò, obuentiones ecclesiasticæ prouenientes ratione ecclesiæ. Octauò, episcopalis ecclesia. Et hanc desponsat episcopus quando consecratur. Nonò, viri ecclesiastici. 63. distinct. c. 1. Decimò, canonici matricis ecclesiæ 13. quæst. 1. §. vlt. Vndecimò, maior pars capituli, 56. dist. apostolica. Duodecimò, significat episcopum tantùm. 7. q. 1. scire. Decimotertiò, est quælibet ecclesia prouinciæ Cathedralis, non Romana. Nam appellatione ecclesiæ matricis intelligitur

tur ecclesia cathedralis, sed non Romana: vt in c. cùm super. de vsu pallij. vide gl. in c. cùm clerici. de Verb. signif. & 10. q. 1. c. 1. Antiquo ecclesiæ Cathedralis nomine etiam intelligitur episcopus & capitulum illius ecclesiæ, & non alij clerici. Item ecclesia sumitur pro iure patronatus, vt dicetur in verb. [ius patronatus.] Et Ecclesiarum bona sunt Dei, licèt omnia sint eius, hæc tamen specialiùs. Et earum res & personæ diuino & humano iure ab exactionibus sæcularium personarum sunt immunes. cap. quanquam de Cen. lib. 6. & ecclesia non debet ditari cum aliena iactura. 54. distinct. generalis. de Pœn. suam. ff. de cond. indeb. l. nam hoc natura.

Ecclesia collegiata quæ dicatur, & quomodo cognoscatur, vide latè per Abb. in c. nobis. vers. in gloss. in ver. in conuentuali. de Iur. pat. & per Arch. in c. monasterium. 16. q. 7. vide etiam aliquid per Card. in Clem. 2. de Ætat. & qualit. in 4. quæst. & per Fel. in c. accedentes. in 2. col. vers. [dicit etiam Oldra.] de præscript.

Ecclesiarum appellatione in materia odiosa & pœnali non venit hospitale, nisi sit religiosorum, Domin. de Sancto Gemin. in c. cupientes. §. 1. de Ele. in 6. in 4. col. Felin. in cap. de quarta. in 6. col. ver. & quòd omne hospitale. de præscript.

Eculeus, est genus tormenti ad modum crucis dispositũ. C. de Malef. & math. l. & si excepta. in fin. de hoc 23. q. 1. c. 1. per Archid.

De E ante D.

Edere, id est, extrà dare, quapropter & partus edi dicitur, cùm nascitur. l. Arethusa. de stat. hom. & rationes eduntur, cùm exhibentur, & copia describendi fit. l. si quis. §. edere. ff. de edend.

Edere actionem secundũ Azo. in Sum. C. de Edend. est exprimere vel designare ius, quo quis petit aliquid ab aliquo in iudicio. Fit autem editio actionum vel per libellum iudici oblatum, scilicet vt per eum reo detur, & ipse deliberet, vel in alio quem ipse descripsit, vel sine libello dictante, auctore, vel sapiente suo, quid tunc est dictaturus, aut quo iure est vsurus. ff. eodem titul. l. 1. §. edere.

Edere & reddere rationes multum differunt, ait Pomponius, nec is, qui edere iussus sit, reliquum reddere debet, nam & argentarius redderet rationem, etiamsi quod reliquum sit apud eum non soluat. leg. 89. ff. de Verbor. signific.

Edere diem est, vel tradere, vel dictare libellum, vel Codicem proferre. l. 6. §. 6. ff. de Edend.

Edere nomen, est profiteri nomen, vt in numerum referatur. Vlp. l. 1. ff. de Offic. consf. [Consules, & seorsum singuli manumittant, sed non potest is, qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere.]

Edere operas dicitur libertus, pro dare, præstare, præbere operas. Vlp. l. 9. ff. de Oper. lib. [Proprietas earum, & in edentis persona, & in eius cui eduntur consistit.] Iauol. l. 21. [Operæ loco edi debent, vbi patronus moratur sumptu & vectura patroni.]

Editio instrumentorum secundũ Host. in sum. de fide instr. §. an instrumentum edi possit: & qualiter fiat, potest dici captatio, vel communicatio facta coram iudice, vel eo præsente, siue

aduersa

aduersarius sit præsens, siue non, saltem cum consule, vt l.1.§.editiones.ff.de Edend.vbi de editione instrumentorum,in gl.ibidem. Nam edere est ostendere, & copiam describendi facere,vt notat in cap.1.de probation.

EDICTVM quandoque idem est quod mandatum Principis, secundùm illud Luc.2. [Exiit edictum à Cæsare Augusto.] Quandóque idem est quod generale statutum Principis: vnde,

Edicunt Reges, indicit festa sacerdos.

Et differt à rescripto, vt ostendit Bart.in l.postquam. §.Imperator, vt leg.vel fid. nom.cau. Item differt à constitutione, quia constitutio potest esse generalis vel specialis, vt l.1.ff.de Const. prin. & sic accipitur C. de Edicto diui Adriani tol.& similibus. Quandóque idem est quod statutum vel mandatum prætoris, sicut omnia prætoria edicta,vt edictum de albo scribendo, & de in ius vocando,& de huiusmodi,de quibus vide Specul. de act. seu perit. proponendis. §.postremò. versic. [nunc dicamus de edictis.] Et quædam alia edictorum est diuisio: quia quædam sunt prohibitoria, vt edictum de testibus & matrimonio: quædam permissoria,vt de iureiur.

Adde quòd EDICTORVM aliud est monitorium, aliud conuentionale, aliud citatorium, aliud peremptorium, de quibus per gl. in l. ad peremptorium. de iud.

EDICTVM prohibitorium est illud in quo regulariter omnis admittitur, qui non prohibetur, vt in procuratoribus & in testibus. ff.de Testib. l.1. de Translat. episc. cap.inter corporalia.

EDICTVM permissorium secundùm Ioan.Cald.de suppl.negl.prælat.c: Romana. lib.6. est illud quod regulariter est prohibitorium, & tamen in certis casibus permittitur,vt in c. Romana. prætalleg.

EDICTVM Carbonianum: require suprà [Carbonianum.]

EDICTVM D. Adriani secundùm Azon.in Sum.Cod. de Edict.diui Adria.tol.cõtinebat quòd si scriptus hæres postularet se mitti in possessionẽ,non aliter fieret missio nisi vicesima pars daretur reipublicæ.Et quia multæ erant interpretationes & distinctiones circa hoc edictum factæ,ideo hodie sublato hoc edicto fit missio in possessionem rerum hæreditariarum, iuxta dispositionẽ quam ibi disponit seu ponit Azo, & ideo ponitur vnica Rub.de Edic. D.Adriani tol.in 6.lib.C.

EDICTVM ædilitium dicitur idem quod actio ædilitia. Nam actio ædilitia ab edicto ædilitio descendit, vt l. cùm autem. §.hæ actiones.iuncto§.ædilitiæ.l.si tamen. ff.de Ædil. edict. de hoc require suprà, [Actio ædilitia.]

EDICTVM prætorium est quod prætor edicit iubendo, mandando, vel constituendo, vt facit in edicto de dam.inf. vt ff.de dam.inf. l.prætor ait. & ff.nau.cau.stabul. l.1.& ne quid in flum.pub. l.1. & in aliis pluribus.Fortè pro eodem sumitur hîc mandare & iubere, vt not. ff. Quod iussu. l.1. in gl. super verbo [quemadmodum.]

EDICTVM successorium secundùm Azon. in sum. C.eod.tit. est quo prouidetur creditoribus. Et dicit ibi gl. quod est quòd prioribus non patentibus, sequentibus patentibus permittitur. Fit enim quandóque successio de gradu in gradum, & de capite in caput.

caput. C. de successf. edi. l. 1. nam illud edictum propter creditores inductum est. ff. eod. l. 1. vbi illa scripta quasi de verbo ad verbum posita sunt, & hoc ideo ne creditoribus longior mora fieret, dum bona hæreditaria vacua sine domino diutius iacerent. Bene igitur putauit prætor præstituere tempus his quibus bonorum possessiones detulit, & dare successionem inter eos, vt citius possent creditores scire vtrum habeant cum quibus congrediantur, an bona vacantia fisco delata sint, an potius ad bonorum possessionem procedant, quasi sine successore defuncti.

EDICTVM perpetuum quid esset, vide Bud. in l. 2. ff. de statu homin. & Alciatum lib. 2. Dispunct. capit. 27.

EDICTVM translatiuum, hoc est, nō nouum: sed ab interioribus prætoribus factum, & quasi ex eorū albis translatum.

EDICTVM circunducere, est illud delere, l. & post. de iudi. ff.

EDICTALES bonorū possessiones, lege suprà in ver. [bonorum possess. extraordinariæ.]

EDICTALES dicebantur, & hoc nomine decorabantur, qui annum vnum in legum studio versati, alterum etiam adiungebant: ducta scilicet appellatione ab edicto, cui cognoscendo nunc operam nauant. Imper. in Epist. ad antecessores. §. 3. [In secundo autem anno per quem ex edicto eis nomen antea positum & à nobis probatur.]

EDITVS bouis, pro stercore quo in quibusdam regionibus vtuntur: dictus ab edendo, i. extra mittendo. Iurisconsultus in tit. de leg. 3. l. ligni appellatione. [In quibusdam prouinciis editu boum ad hanc rem vtuntur.] Nebriss. in f.

EDVCARE, est ad victum necessaria præstare. ff. de ali. & cibar. lega. l. vltima.

EDVLIVM, id est comestio. ff. de offic. proconsul. & leg. l. solent. [Sed melius ibi edulia pertinent.] & in d. l. [edulium] est casus genitiui.

De E ante F.

EFFOEMINATI dicuntur, quibus virilia exciduntur, vel sodomitæ.

EFFERVESCERE, est ebullire: vnde metaphoricè, efferuescere iracundia in l. quis sit. ff. de Ædilitio edicto.

EFFECTV, re ipsa, & (vt vulgus loquitur) de facto. Paul. l. is qui in. de Legat. præstand. [Quia effectu fratris aufert partem dimidiam.] & l. 5. in fin. Commod. verùm in vehiculo commodato, pro parte quidem effectu me vsum habere. Item l. 5. §. 1. ff. Quod cum eo. l. 1. §. qui minorem. ff. vt Lega. nomi. cau. l. si habitatio. 10. ff. de Vsu & hab. l. 14. in fin.

EFFETA, id est, apetire, de consecra. distinct. 4. capit. postea tanguntur.

EFFRACTORES dicuntur, qui siue diurni siue nocturni furandi causa solent domos effringere, vt ff. de Effracto. & Expil. l. 1. & 2. vel qui carcerem vel aliud frangunt vt euadant.

EFFRACTVRA, pro violenta disruptione, l. 3. de Offi. præfect. vig.

EFFRINGERE, est furandi causa ianuas frangere. Terent. in Adelphis,

Fores effregit, atque irruit in ædes alienas.

Inde effractores dicti. Iulius Firmicus, [Mercurius, inquit, in ariete

Voc. Iur. X

te octauo ab horoscopo loco effractores facit.] Vnde in libris dig. titu. est de effractoribus, siue de iis qui carcerem effregerunt, siue iis qui furandi causa ianuas domorum priuatarum inuaserunt. Nebriss.

Effusionis verbum abundantiam significat. 16. q. 1. reuertimini. 41. dist. sæpe. vide glo. de sent. excom. c. cum illorum. in verbo, effusionem sanguinis.

Effusio & eiectio, require suprà actio de effusis.

De E ante G & I.

Egere, secundùm Bartol. dicuntur qui non habent vnde se alant, vnde egestas, cuius mentio in l. bona. ff. Deposi.

Eiicere, verbum est ad immaturum partum pertinens. l. si mulier. ad l. Aquil. vnde eiecti & eiectitij partus, pro abortiuis.

Eiecta nauis dicitur, quæ vndarum vi in litus delata impulsáque est, l. 1. de Incen. ruin. nauf.

De E ante L.

ἐλαιώνης curator oleo coëmendo. Arc. l. vlt. ff. de Mun. & hon. Cura quoque emendi frumenti, olei. nam harum specierum quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creati moris est.

Electio secundùm Io. est alicuius personæ idoneæ ad dignitatem vel fraternitatem siue societatē, seruata forma canonicè facta, vocatio: & hoc modo electio sumitur strictè, quamuis eligere ad multa se habeat, vt etiā nor. Goff. in Sum. eo. tit. §. 1. in princ. Vnde ad electionem tria requiruntur, scilicet auctoritas, numerus, & zelus. Auctoritas consideratur in dignitatibus & meritis vitæ, zelus consistit in animo, vt sine carnali animo fiat, sed secūdùm meritum personæ eligendæ. 8. q. 1. si ergo. de numero patet. Debet ergo electio fieri secūdùm ista tria habito respectu meriti ad meritum, zeli ad zelum, numeri ad numerum. Si tamen ex vna parte sit dignitas, & zelus melior tam respectu eligentium quàm electi: & ex alia parte numerus maior, certè præualebit dignitas cū zelo ipsi numero, extrà, de Electio. cap. ecclesia vestra. Item differunt electio, collatio, & præsentatio. nam electio fit per collegium ad dignitates, & Papa confirmat, & quodlibet collegium debet eligere prælatum suum, nisi aliud sit de consuetudine vel priuilegio, vt extrà de elect. & pote. cap. 1. Collatio fit ad beneficium simplex, & pertinet de iure communi ad episcopum per totam diœcesim cum consensu capituli, nisi aliud habeat consuetudo vel priuilegium, & dat plenum ius, nec indiget confirmatione. Sed præsentatio pertinet ad patronum, nec dat plenum ius præsentato, sed requiritur institutio & inuestitura episcopi, vt per totum titulum de iure patronat.

Electio canonica quæ dicatur, vide Ioan. And. in c. non potest, in verbo, canonicè. de preben. lib. 6. Specul. in tit. 2. §. videndum testat. versic. nunquid nocet. & debet fieri loco determinato, aliàs est nulla, nisi causa subesset, c. venerabilem. de elect. gl. in c. in nomine domini. in vers. fieri. 23. dist.

Electri duo sunt genera, alterum est lacryma defluens ex arbore glessaria, in insulis Germaniæ septentrionalibus, quas Glessarias siue Electrides dicunt, quæ deinde congelascens in lapidis duritiem vertitur. Virgil. in Bucoli.

Pin

*Pinguia corticibus sudent ele-
ctra myricæ.*

A Latinis succinũ appellatur: de quo in verbo succinum. Alterum electri genus est metallicum, idque duplex, aut cui per artem in auro argenti quinta pars miscetur, aut quod per naturã sic mixtum reperitur. Plin. lib. 33. Vbicũque, inquit, pars quinta argenti portio est in auro, electrum vocatur. Silius lib. 1. Punicorum:

*Electri gemino pellent de semine
vena.*

Iustinia. in libris Institutionum, in titu. qui est de rer. diuis. [Si diuersæ, inquit, materiæ sint, & ex iis diuersa species facta sit, vt ex auro & argento electrũ.] Item de leg. 3. l. pediculis. [Vasis, inquit, electrinis legatis, nihil interest quantum ea vasa argenti atque electri habeant, sed vtrum argentum electro, an electum argento cedat] Illud quoque de leg. 1. [Si quis putat electri appellatione argentum vel aurichalcum contineri.] Accursius nunc dicit esse pretiosam materiam quæ iungitur argento, nunc genus metalli, nunc genus vasis. Nebr.

Electrvm genus est vasis, vel species metalli. ff. de Aur. & ar. lega. l. pediculis. §. Nerarius. & Instit. de rerum diuis. §. si duorum.

Elaeemporia, olei publicè emẽdi cura. l. vlt. §. patrimoniorum. de muner. & honor.

Elementa prima sunt quatuor, ex quibus omnia corpora constituuntur: quorum viribus totus mundus gubernatur, scilicet, terra frigida & siccissima, aqua humida & frigidissima, aër calidus & humidissimus, ignis siccus & calidissimus: primum melancholicum, & secundum phlegmaticum, tertium sanguineũ, & quartum cholericum: vnde factum est, vt omnia principia dicantur elementa, vt not. in gloss. procem. Instit. super ver. [prima elementa.]

Elenchvs, lapillus est ex genere margaritarum. Plin. lib. 9. de vnionibus, hoc est, grandioribus margaritis loquens: [Elenchos, inquit, appellant fastigiata longitudine.] Et Iuue. de inauribus fœminarum:

*Auribus extensis grandes com-
misit elenchos.*

Pau. in tit. de Auro & arg. leg. l. pediculis. [Item cùm inaures, in quibus duæ margaritæ & elenchi & smaragdi duo, legasset, & postea elenchos detraxisset.] Neb.

Elenchvs, species margaritæ. l. pediculis, de Aur. & arg. leg.

Elices sulci sunt aquarij, per quos aqua educitur à liris. l. 1. de Aqua plu. arcen. Haloander tamen ibi aliter legit.

Elidere pro excludere & perimere. l. si vnus. §. pactus. de pac.

Elimatvm, i. purgatum. C. de ver. iur. enuc. l. 2. sed cùm prospeximus.

Elogivm, est testificatio de aliquo, honoris vel vituperationis causa. Cicero in primo Tusculanarum, [Quid ipsa monumenta, quid elogia significant.] Idem de Senectute, [in quem illud elogium vnicum plurimæ consentiunt gentes.] Vlpianus libro 21. de Ædi. edicto. leg. ædiles aiunt. paululum deflexit significationem cùm dicit, [Elogium huic edicto subiectum est.] De elogio in propria significatione, hoc est, pro testimonio, sed in malam partem. Martianus libr. 48. Dig. tit. de custodia & exhibit.

reorum. l. Diuus Hadrianus. [qui cum eo, inquit, elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt.] Et infra in eodem tit. in l. Celsi, cuius initium est, Non dubium, [Remittat, inquit, illum cum elogio ad eum qui ei prouinciæ præest, vnde is homo est.] Nebr.

Elogivm idem est, quod testamentum: vel dicitur etiam eulogium, vt infrà dicetur.

Elogia, i. epistolæ. ff. de custo. reor. l. diuus. & de Re mili. l. 3. in princip. Aliquando id est, generalis sermo. de Ædil. edic. l. ædiles. 2. §. iumentorum. Quandoque, id est, panis benedictus. 1. q. 1. non liceat. Adde quòd **Elogivm** dicitur testificatio de aliquo honoris vel vituperationis causa. Inde mittere reum cum elogio in d. l. diuus. & d. l. 3. id est, cum informationibus. & (vt vulgus Barbarorum forensium loquitur) processu.

Elvsco, as, est aliquem altero oculo orbare: nam luscus est qui altero oculo caret, non (vt quidam putauerunt) qui lumine adhibito nihil videt. Vlp. lib. 13. Digest. de condict. tritica. l. in hac actione: (Si quis, inquit, post moram seruum eluscatum dederit.) Idem lib. 9. ad leg. Aquil. [Iulianus, inquit, scribit Aquilia teneri eum qui eluscauerit in disciplina discipulum.] Inde eluscatio, onis, pro eluscandi, hoc est, altero oculo priuandi actione. Nam quod Vlpia. scribit in tit. de Ædil. edict. l. item Offilius. Eluscationē eam quidam putant vbi homo lumine adhibito nihil videt. Qui id dixerunt non sunt audiēdi, quia nulla freti auctoritate id dicūt. Quid enim luscus significet, suo in loco videbis.

Elvscare, est altero oculo orbare, l. 5. ad l. Aquil. vnde eluscatio: licet quidam eluscationem accipiant, vbi homo lumine adhibito nihil videt. l. item. de Ædil. edict. sed Haloander ibi legit nuscitionem, non eluscationem.

Elvsorivm, id est, vanum. l. si prætor. de Iudic.

De E ante M.

Emancipatio secundùm Azon. eod. tit. est relaxatio patriæ potestatis coram iudice facta. & dicitur quasi extra manum, (i. potestatem patris,) positio: quia quando filius extra manum patris ponitur, tunc emancipatur, vt in tit. C. de emancip. liber.

Emancipatvs dicitur filius vel nepos qui à iugo & potestate vel manu patris vel aui est relaxatus & sui iuris effectus, quia emancipare est à potestate, manu, & iure patriæ potestatis dimittere vel liberare. Sed manumittere est seruum à seruitute eripere, vel emittere seu sinere, & sic emancipatio pertinet ad liberos, & manumissio ad seruos.

Emancipati duobus modis intelliguntur, aut ij qui ex patris iure exierunt, aut ij qui aliorum fiunt dominij, quorum vtrumque fit mancipatione. Festus lib. 5. apud quem **Dominii** in genitiuo legendum non dubito: vt ij significentur, qui verè ac non simulatè venditi sunt. Nam (vt multis ex locis constat)

Emancipare veteres dicebant, pro alienare & vendere, vt in Catone maiore. [Senectus ita honesta est, si se ipsa defendit, si ius suum retinet, si nemini emancipata est.] Et apud Plaut. in Bacchid.

Nunc

Nunc mulier tibi me emancipo: tuus sum, tibi operam do.

EMANERE, est diutius extra castra vagari. l. 3. §. is qui.ff.de Re militari. Hinc,

EMANSOR miles, is dicitur qui extra castra vagatur animo reuertendi, eóque distat à desertore: quemadmodum & erro dicitur seruus, qui eo quoque animo errat, vt ad tempus reuertatur, sicut fugitiuus qui non habet animum reuertendi. Modestinus lib. 49. Digest. de re militari. l. desertorem [Emansor, inquit, est qui diu vagatus ad castra reuertitur.] Nebr.

EMANSOR dicitur qui diu vagus fuit extra castra, tandem rediens ad castra, vt ff. de re mili. l. 3. §. emansor. Vel dicitur qui imminente lite fugit extra castra, & pace reformata redit.

EMBAMMA à Græco ἐμβάπτειν, id est, intingere, vnde intinctum Plinius appellat. & est condimẽtum ex aceto intingendis obsoniis paratum. Vlp. l. 9. ff. de cõtrahen. emp. [Cæterùm si vinum non acuit, sed ab initio acetum fuit, vt embamma, aliud pro alio venisse videtur.] Item l. 9. §. 1. de tri. vi. [Si acetum quis legauerit, embamma continebitur, quia aceti numero fuit.] Ergo simile quiddam est, vt quod Rosaceum aut Hyacinthinum, aut Sambucinum appellamus.

Ἐμβατευτικὸν ius Alciat. lib. parerg. 1. cap. 36. id interpretatur, quod & quandam detentationem respicit, & rei possidendi facultatem, tametsi proprietas vera ad alium pertineat, quale est ius superficiarij, vel eius qui fundum vectigalẽ possideat, ἀπὸ τ ἐμβατεύειν. quod est ingredi, & intro pedem ferre. Vlp. lib. 3. §. 4. De reb. eor. qui sub. [Si ius ἐμφυτευτικὸν vel ἐμβατευτικὸν habeat pupillus, videamus an distrahi hoc à tutoribus possit.] Alciat. hactenus, cui subscribit Hotom.

EMBATAE seu epibatæ naues. quæ vectoribus traiiciendis aptę sunt. l. 1. §. igitur. de exer. act. vbi Bud. Nebrissensis autem legit Emphractæ, interpretaturque nauigia tecta.

EMBLEMATA, sunt quædam ornamenta vasorum, quæ addi atque detrahi possunt: dicta ab emballin, quod est imponere sine interserere. Plin. lib. 31. Vlysses, inquit, & Diomedes erant in phialę emblemate. Cic. quoque in Verrem, emblematum in vasis meminit. Vlp. in tit. de Aur. & arg. l. si gemma. [Emblemata legantur, & separantur, & præstãda sunt.] Et in eod. tit. l. & si. quæ est Pomponij, [ea quæ inaurata sunt non deberi, neque aurea emblemata.] Item Vlp. lib. 10. ad exhibendum. l. tigni. [Si ansam scypho iniunxeris vel emblemata phialæ.] Nebr.

EMBLEMATA, ornamenta erant vasorum apud veteres, quæ cùm libitum erat, eximi poterant. l. si gemma. de Au. & arg. le. & l. 3. §. 1. de vino leg. secundum Bud. in l. tigni. ad exhi.

EMBOLA fœlix appellatur, vel Romanorum iuuentus excrescens: Vnde annus bissextilis dicitur embolismus vel embolismalis, quia crescit in vno die. de hoc C. de sacros. eccles. l. iubemus in gl. Sed rectiùs Alci. ibi, & Bud. in l. 3. de mino.

EMENDICATA suffragia in l. singuli. C. de accusat. sunt quæ leuiter causam adiuuant; vt potentium commendationes, & ciuit.

ciuitatum in alicuius honorem decreta. A verbo emendicare, quod est mendicantium more aliquid petere.

Emergere, est aliquid subitò euenire vel accidere. Et nota differentiam inter illa, quæ sit quæstio emergens & incidēs, & quomodo differant, est glo. optima, in c. 1. de Ord. cog. Et dicūt ibi Doct. quòd incidens respicit negotium principale, & tangit merita eius, siue sit acquisitum ante, siue post litem contestatam. Emergens verò tantùm processum respicit, & tendit ad ipsum impediendum, siuo etiam ante, siue post litem contestatam oriatur. Et dicitur emergens id quod extrinsecus euenit, & nihil commune habet cum negotio principali. Sed incidens intrinsecus respicit negotium principale. Quamuis enim vtrumque oriatur ex circunstantiis, tamen in hoc interest, quia incidens est ex circunstātiis causæ vel negotij principalis, & emergens ex circunstantiis iudicij vel processus. Vnde,

[*Incidens perimit, emergēs iurgia differt.*]

Et ad saluandam glos. præallegatam, quæ videtur deficere in differentia quam ponit, quia incidens etiam in iudicio potest oriri, scilicet opponendo pactum de non petendo, & emergens quandoque ante litem contestatam, vt si excipiatur de excōmunicatione ante litis contestationem dicas quod incidēs dicitur habere causam vetustiorem ad negotiū principale, sed emergens dicitur de nouo oriri, quia tendit ad impugnandum, & ante processum de nouo factum esse non poterat, cùm non posset impugnare non eos. Facit cap. ad dissoluendum. de Desponf. imp. & est gloss. bona in l. quod iussit. ff. de re iudica. quę dat exemplum incidens, vt si actor dicitur seruus: emergens, vt testem non admittendo.

Emerita stipendia appellantur quæ peracta sunt, vt cùm iam milites missionem vt veterani impetrauerunt. Emerita verò numero plurali dicūtur etiam præmia veteranorum, quo sensu intelligenda est l. 3. §. sed si. de Re mili. vt aliàs annotauit Budæus.

Emeriti dicuntur milites qui sunt exauctorati, hoc est, militiæ sacramento soluti, quibusque iam donatiuum est persolutum: dicti ab eo quòd mereri, hoc est, stipēdium facere desierint. Lucan. in 1. Quæ sedes erit emeritis? Modest. de Re militari. l. desertorem. [Si expleto tempore militiæ redeat veteranus, restituatur, & emerita accipiat.]

Emerita, & Emeritensis colonia, ciuitas est Lusitaniæ nominatissima, Augusta cognominata: nam (vt scribit Dion) deuictis Cantabris, & Asturibus, eam vrbem illis qui suprà ætatem essent, emeritis, Augustus habitandam concessit. Vnde vrbs appellata Emerita Augusta, ex nomine conditorum & Augusti. Paul. lib. 10. Digest. tit. de censibus. An Lusitania, inquit, Pacenses & Emeritenses. Neb.

Emeriti dicuntur milites veteres qui iam sunt à militia soluti. vt in titul. ff. de Vere. & milit. successione.

Emiola, id est, sescupla, compositum ab ἥμι, id est, dimidium, & ὅλον, totum, quasi continens totum & dimidiū, & est vsura quæ continet totum, & alteram eius partem,

partem, vt si de quatuor solidis accipiantur in fine anni sex.

EMISENI, populi in Emisena regione Apamenacœles Syriæ, vbi & Emysia ciuitas est, de quibus & in eodem titulo de censibus, [Paulus inquit, Imperator noster Antonius ciuitatem Emisenorum coloniam iuris Italici fecit.]

EMISENI populi in Emisena regione Syriæ. l. fin. de censib.

EMISSA manus, pro cautione manu facta l. quidam. de probationibus.

EMISSARIVS dicitur qui faciliter salit super aquas vel per aquas & fossata.

EMOLOGARI, aliàs homologari, est confirmari, vt dicimus quod arbitrium emologatur, id est, confirmatur silentio decem dierum tacitè, vel expresè, secundùm Goffr. in Sum. de Arbit. §. effectus.

EMOLVMENTVM capitur pro lucro & vtilitate. l. Imperator de legatis. 1.

EMPHANASTICA ἐμφανιστικά Nouella LVI. παρὰ τὸ ἐμφανίζειν, quod est profiteri, publicare dicuntur, quæ clerici dare solebant cùm in numerum & ordinem clericorum magnæ Eccle. Constantinopolitanæ coaptarentur. Sic ἐμφάνισιν διατάξεων, promulgationem constitutionum appellat in Rub. Nouell. LXVI. Vetus interpres insinuationes vsitato verbo appellat. Hotom.

EMPHRACTE, vide suprà Embate.

EMPHYTEOSIS, interpretatur insitio. ab ἐμφυτεύω, quod est insero siue planto: nam φυτὸν est planta. Et quod in libris Iurisconsultorum dicitur emphyteosis, & fundum dari in emphyteusim, propriè dicitur, hoc est, in plantationem. Impropriè dicitur de omnibus aliis puta de area, & quæcunque possiuit, vt ipsi dicunt, recipere meliorationem. Inde deducitur emphyteoticus, & emphyteuticarius.

EMPHYTEVMATA vel emponemata, secundùm Azonem, eodem titulo, sunt res melioratæ, & ita exponit textus, l. 3. Cod. de Iure emphyteutico vel meliorationes quibus ager laborre sic retinentis melior efficitur.

EMPLEMATA dicuntur impositiones, vnde ἐμπλὴ Græcè, est impositio Latinè: vel sunt superstitiones siue superabundantia. Item emplema est eminens scriptura. Et dicit Accursius in le. tigni. ff. ad exhi. quòd emplemata sunt ornamenta vasorum, vel ornatus aut varietates colorum vt ff. de vino, tritico, & oleo legato. l. 3. §. 1. Imò verò emblemata legendum est, non empleumata, quod nihil est. Et dicitur emblema à Græco verbo ἐμβάλλω quod est immitto, insero, seu iniungo, vide Budæum, ff. ad exhibendum. l. tigni. Empleuma verò cuius auctor meminit, nusquam legi.

EMPHYTEVSIS secundùm Azonem in Summ. Cod. de Iure emphyteutic. & secundùm Goffred. in Summa. Rubrica, locati & conducti. §. quod sit emphyteusis: dicitur quod emphyteusis, Græcè, est melioratio Latinè. Ab initio enim sterilia tantùm per hunc contractum concedebantur, vt is qui acciperet rem, in meliorem statum deduceret, & sterilem fertilem redderet. Posteà tamen

permissum est de rebus fertilibus & fructuosissimis emphyteuticari posse, vt C. de iure emphyteut. l. 1. in princi. Et dicitur emphyteusis vel emphyteuticus contractus ille, qui in meliorationibus & in rebus soli tantùm consistit. Ecclesiastica autem emphyteusis consistit in his immobilibus quæ ad hoc congrua videntur œconomo & aliis gubernatoribus, vt C. de Sacrosan. eccles. in Auth. perpetua. & Auth. si quas. Et prout communiter dicitur, tunc emphyteusis est media inter locationem & venditionem. Et ita definit Zeno Imperator, imò dicit dictum contractum esse quoddam tertium genus ab emptione & locatione separatum, leg. 1. Cod. de iure emphyteut. quæ est lex Zenonis. Sed Hosti. suam diffinitionem secundùm hanc intellexit, vt puta quẽadmodum Hostiensis dicit; & est hoc ideò, quia decretalis potuit emphyteutam ponere sub titulo de loca. & condu. quia magis similis est emphyteusis locationi quàm vẽditioni, cùm dominium retineatur, & aliquid certum annuatim recipiatur, vide Spec. de Locat. & conduc. §. nunc aliqua. inde emphyteuticus adiectiuum: vnde dicitur emphyteuticus contractus, emphyteutica concessio, & emphyteuticũ instrumentum. Inde etiam emphyteutico, cas, id est, in emphyteusim concedere. Et est natura huius contractus, vt soluatur pensio sicut conuentum est, nisi res ex toto pereat. Item quòd liceat domino auctoritate sua emphyteutam & eius successorem expellere, per triennium cessauerit soluere pensionem, sed emphyteuta ecclesiæ repelli potest, si per biennium non soluerit pensionem.

Emphyteusis perpetua regulariter prohibita in rebus ecclesiæ: & dicitur perpetua etiam si fiat ad 30. annos. Panormit. in cap. nulli. in vltim. not. de rebus eccles. non alienand.

Emphyteuta vel emphyteuticatius dicitur ille, qui agrũ conduxit, vel accepit ad tempus colendum sub certo pretio. Cuius contrarium dominus Vuiraldus tenuit, videlicet, quòd nunquam ad tempus, sed bene perpetuo tempore conducit quam diu viuet hæreditario iure tenendum, & colendum sub certo pretio & certis conditionibus, prout inter ipsos contractum est, per leg. 1. Cod. de iure emphyteut. ibi, perpetua stabilitate. ff. si ag. vectigal. vel Emphyteut. per l. 1. §. qui in perpetuum. & dicit hoc expressum esse in l. 1. & l. quicunque. C. de fun. patri. vel perpetua scriptura interueniente, & consensu vtriusque, id est, domini & emphyteutæ adhibito, in hoc scilicet, vt statim dominus aliquid pro re accipiat, scil. quod inter eos conuenerit, vel pecuniam, vel aliam rem, putà prædium aliquod, vel simile, vt proprium sit domini: item vt hic emphyteuta de cætero annis singulis vel duos venetos, vel simile soluat in specie reditus, prout dicit Azo in Sum. C. de Iure emphyt.

Emphracta, nauigia dicuntur quæ sunt tecta, à verbo Græco ἐμφράττω, quod est tego siue claudo: sicut è contrario aphracta dicuntur quæ non sunt tecta, sed aperta. De quibus Cicer. ad Atticum.

[Nos Rhodiorum aphractis tranquillita

quillitates aucupaturi eramus. Vlpianus libro 14. Digest. de exercitoria actione lege 1. [Quædam, inquit, sunt naues onerariæ, quædam emphractæ,] nō emphatæ, vt plerique omnes codices habent. Ant. Neb.

Emplastrvm, vt inquit Celsus libro 5. hoc distat à pastillo, quòd emplastrum liquati aliquid accipit: in pastillo tantùm arida medicamenta aliquo humore iunguntur: dictum emplastrum ab ἐμπλάττω, quod est fingo siue formo. Caius lib. 41. Dig. de acquirendo rerum dominio. l. ideò. Neb.

Emplastrvm vulgò vnguentum appellatur.

Emponemata, vide emphyteumata.

Emptio contrahitur postquam de prêtio conuenerit, ea mente vt pretium soluatur. Nam si imaginatiè & per similitudinem de pretio conueniretur, emptio nulla esset, & contrahitur solo consensu, siue inter præsentes, siue inter absentes, per nuntium, vel per epistolam, vt probatur Institut. eodem titul. in princip. & ff. eodem, lege 1. §. vlt. & l. 2. §. 1. & arræ datio est argumentum emptionis.

Emptor bonæ fidei dicitur esse qui aut ignorauit rem alienam, aut putauit eum qui vendidit habere potestatem vendendi.

Emptvm hoc differt à pacto, quo species à genere. l. si quid. de Lega. 3. Aliquando etiam emptum dicitur quod ex permutatione vel in solutum datione cōsecuti sumus. Item & quod lite æstimata retentum est. le. sciendum. §. penultim. de Ædil. edict. & leg. final. quibus ex causis in possess. eat.

Emvlatio, id est, inuidia, & habet plures significationes, vt 44. dist. scimus.

Emvnitas secundùm Goffredum in sum. eod. titulo, est libertas concessa ecclesiis vel ecclesiasticis personis, & rebus aliis ad eas spectantibus. Vel est priuilegium ecclesiasticæ libertatis vel personarum vel rerum ad eam pertinentium. Dicitur autem emunitas quasi extra munia, id est, officia vel onera à quibus ecclesiæ sunt immunes, vt eod. tit. c. ecclesiæ. vnde locus consecratus, scilicet ecclesia, habet emunitatem, id est, libertatem vt inde nullus trahatur per vim, nisi in casibus, scilicet si fugiens ad ecclesiam sit publicus latro, vel nocturnus depopulator agrorum, id est, deuastator fructuum in agris. Vel dicitur quasi extra munia, id est, munera. Non enim ecclesia subit sordida munera, vt calcis coquendæ, & similia, de quibus vide Hostiens. in summ. eod. tit.

De E ante N.

Encaenia, erat festiuitas dedicationis templi, Græcè enim καινὸν, id est, nouum.

Encavstvm, ἐγκαυστὸν Imper. Leo appellat Rescripta principis purpurea inscriptione insignita, hoc est, cocti muricis & cruore triti conchylij. leg. C. de Diuers. rescrip.

Endiadys vel (vt peritiores loquuntur) Endiadyo, figura est, cùm ex duobus vnum dicitur. Id quod etiam Accursius annotauit in leg. 1. §. 1. de Pact. &

Alciatus libro 4. de Verbor. signific.

ENDO procinctu, inquit Festus, id est, in procinctu, significat autem cùm ex castris in prælium exitum est, procinctos quasi præcinctos, atque expeditos. Nam apud antiquos togis præcincti pugnasse dicuntur. Hotoman.

ENERGVMENI sunt à dæmonibus obsessi, vel qui in defectu lunæ patiuntur defectum mentis. not. de Consec. distin. 5. capit. omni die.

ÆNIGMA, id est, subtilis dubitatio. Cod. de legib. lege finali, circa fin. & extra, de Relig. & vene. sanct. cap. 1. libr. 6. alibi exponitur, id est, figura. Cod. de vet. iu. enu. lege 1. §. final. aliter sumitur in Auth. de æqua. dot. §. 1. versi. ille autem.

ENIM, id est, certè, exponit gloss. in Authen. de nup. §. nuptias. Aliquando exponitur enim, id est, quia. Cod. de Crim. sacri. l. 2. Aliquando ponitur continuatè cum superiore, vt ff. de Milit. testam. l. neque enim.

ENORMIS læsio quando dicatur, gloss. in ca. cùm illorum. de sent. excomm. dicit, quòd statur arbitrio iudicis. Felin. in ca. cùm illorum. versic. [in ea gloss. ibi relinquitur,] de sent. excom.

ἐν πλάτει, id est, largo quodam modo. lege penultima. ff. de condict. tritic. & lege si arbiter. ff. de probat.

ENTHECA in Decretis Canonicis, eadem significatione ponitur, qua apotheca & horreum, videlicet pro loco galæque repositorio.

ENVCLEARE vetus ius, id est, extra nucleum obscuritatis ponere. Nam prout Azo dicit Cod. de vet. iur. enucl. sicut in nuce inuenitur quod est amarum, ita & in veteri iure erant tot multitudines, quòd nemo eas habere vel legere poterat. Nam sicut in nucleo dura testa inuenitur, ita ibi duræ & iniquæ sententiæ erant. Item sicut nucleus cum inutili pellicula tegitur & latet, ita & in illa multitudine tanta & sublata superfluitate antiqua, & necessariis & vtilibus collectis, prout meliùs fieri potuit, ius vetus enucleatum est. Nam meliùs est pauca & idonea effundere, quàm multis inutilibus homines prægrauari: vt Cod. eodem titul. lege 2. sed & si aliquid. Item dicitur vetus, quia ab vrbe Roma condita, & à Romuleis temporibus vsque ad tempora Iustiniani ferè per mille quadringentos annos confusè statutum obtinuit, vt Co. de Veter. iur. enu. l. 1. §. 1. ibi, [reperimus autem,] &c.

ENVNCIATIO, pro clausula vel oratione. leg. hæc enunciatio. 232. de Verb. signifi.

ENVNCIATVM verbum de se tantum significat, quantum sonat, scilicet, enunciationem eius quod est, vel quod non est, sicut nuncius dicitur, quia refert voluntatem domini sui, scilicet quid velit, & quid non velit, vt in leg. & licet. ff. de Constitut. pecun. Quandoque tamen verbis enunciatiuis significatur dispositio, quando hoc significati concluditur ex quouis probabili significato: prout latè declarat Bartol. in lege ex hac scriptura. de donat.

De E ante O.

EO, id est, propterea. l. id. de constit. pecun.

Eo ipso, ista verba important absque alia sententia. Felin. in cap. Rodulphus. versic. [quoties.] de Rescriptis.

Eo loci, pro eo loco. l. sed & si. de iudiciis.

Eo potius, pro eo ampliùs, leg. item ait. Ex quib. caus. mai.

Eousque, id est, in tantum. §. illud. Inst. de rer. diuis.

De E ante P.

Epibatae, vide suprà Embatę.

Epidemia, accessus in vrbem. l. 3. ff. de offic. procons.

Epidemitici, dicuntur hospitiorum metatores in vrbe, dicti ab ἐπιδημία, quod interpretatur in vrbem aduentus. vnde in Cod. Iustin. tit. est de epidemiticis & metatis. Lege verbum [metor,] siue [metatus.] Nebr.

Epidemitici dicuntur, qui habebant sub se mensuratores, qui mensurabant hospitia, & in eminenti loco describebant nomina eorum, qui ibi debebant hospitari.

Episcopus, speculator, siue explorator interpretatur, dictus ab ἐπισκοπέω, quod est considero. Cicero scribit se episcopum designarum à Pópeio, vt oram Campaniæ maritimam specularetur. Arcadius de Muneribus. l. munerum. [Episcopi, inquit, qui pręsunt pani, & cæteris rebus vænalibus rebus.]

Episcopus dicitur ab ἐπὶ, quod est supra, & σκοπεῖν, intendere, quasi supra intendens, quia habet curam superintendendi super omnes laicos & clericos sibi commissos. 8. qu. 1. qui episcopatum. 21. dist. clerus. vbi etiam interpretatur speculator, eo quòd speculetur subiectorum mores & vitam. Sed in iure ciuili episcopi etiam dicuntur qui præsunt pani & aliis rebus vænalib. quæ quotidianum victum suggerunt. leg. vlt. de Mun. & honor.

Episcopi appellatio in materia odiosa & valde exorbitanti, intelligitur solùm de consecrato. Felin. in cap. eam te. versic. [nouissimè autem.] de Rescript.

Episcopalis audientia, est iurisdictio ipsius episcopi.

Epistola decretalis. Require suprà [decretalis epistola.]

Epistola D. Adriani secundùm Guliel. in Spec. de Renunc. vers. [in primis ergo.] sub §. finitis. locum habet inter fideiussores, mandatores & constitutores, item inter tutores: & est illius epistolæ effectus, quòd quamuis aliqui sint obligati, tamen per eius beneficium si omnes partes sint soluendo tempore litis, possunt postulare vt diuidatur actio inter eos, vt vnusquisque pro virili portione conueniatur. Alioquin, nisi dicto beneficio iuuarentur, posset creditor quem mallet insolidum conuenire. vt C. de Constit. pec. l. fin. & Inst. de fideius. §. si plures. & ff. de fideius. leg. inter fideiussores. & l. si dubitetur. Si ergo huic beneficio fuerit renunciatum, poterit creditor quẽ maluerit conuenire. Quomodo autem renuncietur huic beneficio, vide ibidem.

Epistomium, inquit Merula, est foramen per quod aqua defluit ex concha, labro, vel cratere. Varro de re Rust. lib. 3. [epistomiis versis ad vnumquemque factum.] dictum, inquit, quasi in ore: vel potiùs ab ἐπιστομίζειν, quod est obturo, vt sit epistomium canalis operculum. Vlpianus

nus lib.19.tit.de actione empti & venditi. l. fundi. [Castella plumbea, opercula puteorum, epistomata.] Legitur & epitomium apud Senecam lib.15.epist. [Nisi aquam, inquit, rigentem epitomia fuderint.] & apud Vitruuium lib. 10. sæpè in eodem significatu ponitur. Interpretatur autem epitomium ligamentum. Nebris.

Epistomia Græcè, Latinè oris obturacula. Sanè apud Iurisconsultos capiuntur pro obturaculis salientium, quæ vulgò (vt Alciat. ait,) Spinæ appellantur. epistomiorum meminit, l. fundi. de Action.empt.

Epitaphium, est scriptura siue titulus in lapidibus sepulchrorum sculptus.

Epithesis in l. lex Cornelia. de iniuriis. significat inscriptionem factam in contumeliam alicuius. Epitima in l. scite. de tut. & curat. pro illabefacta nominis honorísque fama.

Epitimium, est suspensio vnius septimanæ, vel est quædam increpatio, vel genus pœnæ, secundum Ioan. Andr. in gl. 21. q. 4. omnis iactura.

Epitimia, id est, volnntate testatoris. ff. de tut. & cur. da. ab his. l. scire oportet. §. sed & si quis.

Epitocium est vestis, vel tabardus superior clerici. Et dicitur ab ἐπὶ, id est, supra, & tego, quasi superiùs tegens. not. in gl. in cle. 2. de vit. & hon. cler.

Epitome interpretatur breuiarium, id est, vbi res in compendium rediguntur, vt Vlpianus lib. 46. de acceptilationibus. l. an inutilis. [Epitomarum, inquit, liber Labeonis.] vbi est peithanôn. Vtroque enim modo declinatur, epitome, es: & epitôma, atis.

Epitome, & epitoma Latinè breuiarium dicitur, vbi f. res in compendium rediguntur, secundum Bud. in l. qui leuandæ. ad l. Rhod.

Epitonia, ἐπιτόνια, ab ἐπιτείνεσθαι, id est, intendi, sunt instrumenta, quibus funes intenduntur, qualia plerisque in Germaniæ locis cernuntur rota instructa, & puteis applumbata, eo ordine, vt terni vel quaterni simul aquam eodem ex puteo haurire possint, funiculo per rotam demisso. Vlpianus leg. 17. §. 5. ff. de Action. empt. [Castella plumbea, putea, opercula puteorum, epitomia fistulis applumbata, aut quæ terra continentur, quamuis non sint affixa, ædium esse constat.] Hotom.

Epulum, inquit Valla, est conuiuium, numerosis ciuibus exhibitum in honorem Deorum, aut in ostentationem magnificentiæ, aut in funere parentali. Gellius libr. 11. [Solenni die epulum Ioui libaret, atque ob id sacrificium Senatus in Capitolio epulatetur.] Horatius 2. Sermonum,

[Gladiatorum dare centum
Damnati populo paria, atque epulum arbitrio Arri.]

Iurisconsultus de legatis, in quadam lege, cuius initium est, ad munus: [Vel si epulum, inquit, relictum fuerit.] Ant. Nebr.

De E ante Q.

E. Questris dignitas erat in his, qui Romam custodiebant: nam & hi habentur pro absentibus reipublicæ causa. Et dicit Accurs. quòd aliqui erant præsidentes, quia simplex militia non est dignitas. De hoc vide eod. tit. in tub. C. lib. 12.

Eqvi

EQVITIVM, est grex equorum, secundum Accurs. in l. quid ergo. ff. de vsufruct. & quemadmodum quis vtatur.

EQVITIVS dicitur custos equorum.

EQVVLI, id est, pulli equorum, vel parui equi. Instit. de rer. diuis. §. in pecudum.

EQVVS calcitrosus dicitur, qui solitus est calce ferire.

De E ante R.

ERB, id est, ex vtilitate, vel ex præsenti materia, l. 1. secundum editionem Haloandri, & in Pan. Florent. ff. si cert. pet.

ERANIA pecunia, in l. creditor. de solu. quid sit, vide Alciat. lib. 2. Dispunct. cap. 25.

ERCISCERE, est diuidere: vnde iudicium famil. ercisc. id est, hæreditatis diuidendæ. de quo suprà in vers. actio fam. ercisc.

EREMODICIVM, interpretatur, desertio siue solitudo, nam eremus desertum interpretatur: & est eremodicium, quando reus damnatur ex eo, quod in iudicio non comparuit, quasi desolatum siue desertum sit iudicium propter rei absentiam. Pomponius lib. 4. Dig. tit. de Minoribus 25. annis. l. & si. Restitutionem eremodicij præstari debere: pro quo mendosè hermodicium. Nebris.

EREMODICIVM dicitur, cùm absente altera parte fertur sententia, quasi Latinè dicas, deserta causa.

ERGASTERIVM, interpretatur officina, vbi ab artifice aliquod fit opus. nam ἔργον est opus siue officium. Vt in Codice Iustiniani, tit. de episcopis & cleric. l. omnis, [Ex ergasteriis, inquit, & tabernis conquirere potuit.] Item lib. 11. de epidemiticis & metallis. l. 2. [In quælibet, inquit, ergasteria, quæ mercimoniis deputantur.] Papin. lib. 43. de via publica. l. ædiles. [Vt ante ergasteria nihil proiectum sit.]

ERGASTERIA, sunt stationes operariorum, & dicitur ab ἔργον, id est, opera, vel opus, & στασιν statio, quasi operarum statio, vt not. C. de episcop. & cler. l. 2.

ERGASTVLA dicuntur carceres vel pressiones, & dicitur ab er, quod est lis, & stolon missio. Item ergastula dicuntur loca, in quibus serui vincti opus facere cogebantur.

ERGAGABI, dicuntur operatij laborantes in stationibus suis, & dicitur ab erga, quod est opera, & gabor, quod est labor. Rectiùs tamen legas ergolabi.

ERGO, not. Ioan. Andr. de summa Trin. damnamus. in princ.

ERGOLABI, vide Ergagabi.

ERIPERE, est de manibus auferre per raptum.

ERIT: hæc dictio interdum etiam præteritum, nec solum futurum tempus demonstrat. l. verbum erit. 123. de Verb. signif. ff.

ERMAPHRODITVS est quilibet qui habet vtrumque sexum. Rectiùs autem scribitur per aspirationem hermaphroditus.

EROGARE, pro exponere & distribuere. l. ciuitatibus. de leg. 1. & C. de Erog. mil. ann.

ERRARE, est aliud pro alio putare. 38. distinct. quamuis. 22. q. 2. in quibus. in fin. & not. Ioann. Andr. in Clem. 1. de Iudic. super ver. certa scientia. & nota quòd differunt errare, titubare, & ignotare, vt declarat gloss. rub. ff. de iur. & fact. ignor.

ERRONES serui dicuntur, qui vagantur sine causa, animum tamen habent redeundi ad dominos. Fugitiui tamen qui eo animo fugiunt,

fugiunt, vt non redeant. eo quoque modo ex proportione habent se desertores & emansores. Arrianus lib.49.de re militari.l.qui cum. [erro,inquit,in seruis est,vt emansor in militibus.] Item lib. 21.qui est de ędilitio edicto.l.quis sit fugitiuus.[Sed propriè,inquit, erronem sic diffinimus, non qui fugit,sed qui frequenter sine causa vagatur.] Labeo ita definit,erronem paruum fugitiuū esse.Neb.

Erro est pusillus fugitiuus, qui non quidem fugit,sed ex consuetudine quadam aberrare solet, & frequenter sine causa vagatur, temporibúsque in rebus nugatoriis consumptis,tandem,licet serò, redit ad domum, vt l. quis sit fugitiuus.17.§. erronem. 14. ff.de Ædilitio edicto.

Error, est quando aliquid aliter contingit, vel aliud est quàm creditur vel putatur. de quo cap. præalleg. in fine.

Error calculi,secundùm Azon. in Sum. eod.tit. est error computationis.Veteres enim computabant per lapillos, qui calculi vocabantur, pro eo quod pedibus quādoque calcātur: vnde Persius:

Hunc Macrine diem: numera meliore lapillo.

Quia pro bono die ponebant bonum lapillum. est gl.in l.vnic. C. de errore calculi.

Error quadruplex est, conditionis, personæ, fortunæ & qualitatis: & quis eorum matrimonium impediat,declarat Panorm. in c.proposuit. de Coniur. ser.

Error intolerabilis, est error à iure reprobatus.& nota quòd error sumitur pro facto, siue sit error iuris siue facti, quia licèt sit Iuris,in quantum est error facti, tamen est, cùm sit in alio, quàm in veritate.

Eruta cæsa, dicuntur omnia quæ cæduntur & eruuntur. Ruta cæsa, apud peritiores dicuntur, non eruta, vide Budæ. ff. de Act. empti.l.fundi. §.si ruta.

De E ante S.

Esopus est humilis herba & medicinalis,cuius radix petrę inhærere dicitur,& purgat pulmonem inflatum,vt not.gl. ibi. [Asperges me Domine hyssopo.] Ps. 50.&c.per Archid.50.dis.cum exaudiero. Hyssopus omnino scribendum est per aspirationem cum y,& gemino ss,media longa.

Escale argentum pro Escario, apud Modestin.l.8.ff.de Sup.leg.

Esse verbum ad veritatem refertur, non ad id quod vltra veram rei æstimationem interesse contingit.l.hæc verba.ff.de Verb. signif. Quandóque ponitur pro remanere, vt in l.2.de concub.

Esse in possessione & possidere, valdè differunt. l.si quis ante. de Acquir.possess.

Est, hoc verbum interdum etiam præteritum tempus demonstrat. l.Verbum erit. 123. de Verb.sign.

De E ante T.

Et hæc coniunctio licèt propriè copulet.ff.de Cond. inst.l. si hær. tamen aliquando sumitur pro vel. ff.de Verb.signif.sæpè cùm si.Aliquando repetit qualitates præcedentes. ff.de fun.instr.& inst.leg. l.Seiæ. §.Gaio. Aliquando pro id est,vt c.2.de spon.Et in gl.Inst.de libertinis,verbo,&c.

Etiam not.in cap.2.de Rescrip. vbi de hoc.Vnde hæc dictio[&,] coniungit principaliter simul & successiuè, prout infertur ex significato,

gnificato, tunc hoc dictitante. & secundùm quod voluntas disponentis quouis medio significare declaratur: nam quandóque est coniunctiua rerum principaliter, quarum tamen vna est alteri successoria, dicendo, [Lego fundum & eius instrumentum. Principaliter enim significat instrumentum legatum, licèt sit accessoriũ ad fundum, & extincto fundo legato, non extinguitur legatum instrumenti.

Secus nõ in pręposi tione [cum] quæ coniungit accessoriè. facit l. qui fundum. ff. de fun. inst. & inst. leg. Posset tamen etiam faciliter trahi ad coniũgendum accessoriè, pro voluntate disponentis qui exprimit [&,] pro [cum.] Significat etiam ibi successiuè [filium meum & nepotem hæredes instituo.] nam intelligitur quòd filius prior admittatur, & eo deficiente nepos. l. Gallus. §. 1. ff. de lib. & posth. Ratio, quia non simul admittitur cum filio, & hoc ex ordinata charitate seu naturali affectione. arg. l. generaliter. C. de instit. & substit. sub cond. fa. l. Lucius. ff. de hær. inst. vbi disiunctiua resoluitur in coniunctiuam, propter voluntatem quę concluditur ex charitate, facit l. cùm pater. §. cùm pater. ff. de leg. 2. Idem in contractibus, si quis emit reditus vel fundum pro se, & liberis, & nepotibus: ibi enim [&] cõiungit successiuè, s. quòd primò pater solus admittatur, pòst liberi, deinde, his deficientibus, nepotes.

Et cætera, quandóque scribitur extensè pro duabus dictionibus, & sic disponit secundùm quod relatiuum sequitur, si saltem aliquod sequitur, vt dicendo & cętera quę sunt scribenda. aliàs respicit omnia quæ præmissa sunt. Quandoque scribitur abbreuiatè, vt &c. & sic omnes comprehendit clausulas consuetas apponi in tali contractu. De hoc traditur in l. Gallus. in princ. ff. de lib. & posth. & not. in c. quoniam contra falsam. de probat. vide suprà in lit. C.

Etiam particula est consentientis, sicut [Non,] est negantis. Priscianus lib. 7. interroganti, legis? etiam, vel non, respondemus. Plinius Cæcilius in epistola: [Studes? inquam: respondit, etiam.] Et illud ex Euangelio. [Intellexistis hæc omnia? dicunt ei, Etiã.] Iurisconf. de Verb. oblig. l. 1. §. si quis. & responderit quidni, etiã. nam vtrumque consentientis est.

Etiam, illa dictio implicat. C. si tutor, vel curator. l. etiam. & l. final.

Etiamnum, pro [adhuc,] apud Plinium & Cornelium Celsum frequenter legimus. Ouid. 13. Metamorph.

[*Etiamnũ libera cœlo Brachia.*]

id est, [adhuc,] Item lib. 14.

[*Spectantem vultus etiamnum cæde madentes.*]

pro [adhuc.] vtrobique Vlp. tit. arborum furtim cæsarum. l. Item etiamnum reponi potest. Nebris.

Etiamnum, seu etiam nunc, accipitur pro [adhuc.] l. 3. arbor. furtim cæs.

Etsi, idem est quod quamuis. de simon. etsi quæstiones.

De E ante V.

Euangelium, præter notum significatum sumitur quandoque pro mercede quæ datur lætum nuncium afferenti. l. falsus. de furt.

Eucharistia, Græcè dicitur

panis & calicis sacramentum, & Latinè bona gratia interpretatur, & quid melius corpore & sanguine domini nostri IesuChristi. 1.q.1.multi.

EVECTIONES appellantur duplomata, vtentium cursu publico, quibus exhibitis & agnitis, qui publico cursui præsunt, statim equos accommodant. l.3.C.de cur. pub.lib.12.

EVERRICVLVM, rete est piscatorium, à verrenda aqua sic appellatum. l. iniuriarum. de iniur.

EVERTERE patrimonium, disperdere, Vlp.l.1.ff. Si fam.furt.fecis. [Ne cùm plures furtim admiserint, euertant domini patrimonium, si omnes dedere, aut pro singulis æstimationem litis offerre cogatur.] Sic apud Cic. pro Sext.Rosc. [Hunc funditus euertit bonis.] & 1.in Ver. [Euertere aliquem omnibus fortunis.]

EVERSOR pro prodigo, dissoluto, qui patrimonium suum profundit. Caius lib.1.Inst.tit.8. [Sub curatore sunt minores ætate, maiores euersores, insani: qui euersores aut insani sunt, omni tempore vitæ suæ sub curatore esse iubentur.]

EVESTIGIO, pro continuò siue statim. Priscian.lib.18. [Romani, inquit, euestigio dixerunt, vel quod stans aliquis in eodem vestigio facit: vnde statim quoque dicitur, vel quantum tempus est in vno vestigio faciendo, quod est breuissimum. Scæuola lib.3.de negotiis gestis. l. diuortio facto. [Non, inquit, euestigiò in officio deliquit.] Accursius, quid euestigio esset, non intelligens, in principio gestionis exponit. Nebris.

EVESTIGIO, id est, statim, vel continuò, vt in c. vnico, de statu reg. lib.6. §.verum.

EVIDENS est, quod semper palam est, & euidenter apparet. 1.q. 1. vt euidenter.

EVIDENTIA. ff.de Cont.emp. l.ea quæ.

EVINCERE, est aliquid ab aliquo extorquere vel eripere, vel per sententiam iudicis acquirere. Res etiam euicta dicitur cùm est amissa.

EVICTIO secundùm Azon. in Sum.C.de Euict. secundùm quosdam ita definitur, [Euictio est rei emptæ vel ex alia iusta causa acceptæ per iudicis sententiam abductio, vel (vt puto) alio euincente, causæ amissio. nec enim semper est necessarium rem abduci, vt videatur euicta. vt ff.de Euict. l.euicta.§. 1. Et euictionis cautio solet præstari à venditore ipsi emptori, ad hoc vt si aliquis ab emptore rem emptam tanquam suam petat, dicens eam sibi esse obligatam, aut aliquod ius in ea habere, emptor recursum & regressum habeat ad venditorem, cui denunciare hoc tenetur, & venditor debet assistere & defendere emptorem in causa euictionis. Et dicitur euictio [alicuius rei in causam alterius abductæ per iudicem acquisitio.] Vide suprà [cautio,] de euict.

EVLOGIVM idem est quod testamentum, vt in cap. nos quidem de testam. & in l.iubemus. C. de Iure deliber. ita exponit Bart. de testam. & l.quidam eulogio. C.de Testam. Apud nos autem aliter accipitur, vt ff.de Re milit. l.desertorem. circa princip. Dicitur ab εὖ, quod est bonum, & λόγος sermo, quasi, &c. vnde aliquando sumitur pro benedictione, vt 1.q. 1. cap. non liceat. vel dicitur secundùm Host. ab ἐυ, quod est flebile, & λόγος sermo, quia vt pluri

plurimum fit in extremis. & est nota doloris. ibi tamen legitur eulogia in fœminino genere. Etiam eulogia dicuntur xenia quę olim portabantur Metropolitanis ad concilium prouinciale: vt 18.dist.cap.de eulogiis.vbi secundùm gl.eulogia dicuntur munera quæ deferunt subditi suis prælatis.

Evnvchi, secundùm Azo.in sum. C.de eunuch. dicuntur spadones tantùm; & non castrati. Sed de his longè eruditiùs Alciat. in l. spadonum.128.de Verb.sig.

Evocare sacra, erat apud antiquos, euocare deos alicuius loci præsides & tutelares: quod fiebat cùm locum quempiam profanum efficere volebant, vt scilicet sacrilegij nomine exoluerentur, quod innuit Iurisconsultus in l. sacra.9.de Rer.diuis.vbi Bud.

De E ante X.

Ex, not. Archid.4.q.5.quisquis.& pleniùs Ioan.Calde.in cap.vestra. de Cohab.cle.& mul.Ioan. Mon. de hæret. accusatus. lib. 6. etiam Arch. de præben. cùm in illis.eo. lib.& Panorm.in c.in litteris. de Restit.spoli. etiam not.C.de leg. l.non dubium. & quandoque in compositione stat augmentatiuè pro valde,vt exæquare,id est,valde æquare,vt l.1.ff.de leg.1.

Exacta, dicuntur illa quæ sunt perfecta,& ad quę vltima,vt aiũt, manus imposita est. aliàs exacta sunt quæ iam prætetierunt. Virgilius 1.Georgic.

Exactũ ad mensem pluuia ventisque carebit. Idem in 3.

Exactu grauida cũ mẽsib. errat.

Paulus libro 44. tit. de actio. & oblig. l.1. Exactissima,inquit,diligentia:in priori videlicet significatione. Neb.

Ex animi sententia iurare veteres dicebant, pro Sancite liquidò, ex animo,sine dolo malo. Ci.2.Academ. Quam rationem etiam maiorum comprobat diligentia, qui primum iurare ex animi sui sententia quemque voluerunt,deinde ita teneri si sciens falleret.

Ex bonis & in bonis differunt; Nã in bonis propriè esse dicuntur ea quæ situ & positione intra rem aliquam nostram cõtinentur. Ex bonis verò, quæ naturaliter sunt extra rem, sed tamen ad eã pertinent, vt decem quæ in arca mea sunt,in bonis meis esse dicuntur: at quæ Titio dedi mutuò,ex bonis: Item vsusfructus quẽ alieno in prædio habeo, in bonis meis non est: sed ex bonis. Paul. ff. de Vsufr.leg.[Nec vsus, nec vsusfructus itineris,actus viæ, aquæductus legari potest: quia seruitus seruitutis esse non potest: nec erit vtile ex S. C. quo cauetur vt omnium quæ in bonis sunt vsusfructus legari possit, quia id neque ex bonis nec extrà bona sit.] Iustinianus §. 2. De vi bon. rapt. [Sanè in hac actione non vtique exspectatur rem in bonis actoris esse:Nã siue in bonis sit, siue nõ, si tamen ex bonis sit, locum hæc actio habebit.] Quæ igitur quasi manu non tenentur,sed consequi per actionem possumus,ea ex bonis nostris dicuntur:at quę intra ditionem ac fines nostros sunt,in bonis. Vnde seruus iussu prætoris abductus,in bonis nostris esse dicitur.l.2.in fi.ff.Si ex nox.caus. & l.26.de Nox.act.

Exacta pecunia dicitur, non solùm per solutionem,verumetiam si per delegationem satisfactum est.l.verbũ,exactę.187.de Ver.sig.

Exactio, id est, petitio: nam exigere est rem ab alio petere.

Exaggerare, est accumulare. nam agger, aggeris, est terra accumulata. Cæsar in commentario Hispaniensi: Mortes mortibus exaggerabant: & per translationem Cic. [Nihil est ad exaggerandum orationem accōmodarius.] Vlp. tit. de itinere actúque priuato. [vnde aut deprimat, aut exaggeret iter.] Neb.

Exaggerare & deprimere opponuntur. l. 3. §. fin. de itin. actuque priu. nam exaggerare est accumulare, ab aggere, quo terra accumulata significatur.

Examen tripliciter accipitur, aliquando pro vniuersitate apium, aliquando pro approbatione, & aliquando pro iudicio: vt C. de aduoc. di. iu. l. nemini. vt Instit. de re. diui. §. Apium.

Examinatio ciuilis pro iudicium priuatum ac pecuniarium. Vlp. l. 1. §. 3. ff. de Abig. Qui pecora, de quorū proprietate faciebat controuersiam, abegit, ad examinationem ciuilem remittendus est.

Exarare, delere, ductum ex more aratri ducendi, dirutis vrbibus. Paul. l. 4. §. 4. ff. fin. regund. Si dicantur termini deiecti vel exarati, iudex qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest.

Exarchiatri, qui archiatri dignitate functi sunt, in l. 6. Cod. de Profess. & med. lib. 10.

Exarmare, armis spoliare. l. 2. ad l. Rhod. de iact.

Exauctorare, est militem sacramento militiæ soluere, quemadmodum è diuerso auctorare, est militem sacramento sibi obligare. Plinius Cæcil. in epist. [Cæsar excussis probationibus, centurionem exauctorauit.] Seneca in 4. lib. epistolarum: [Exauctoratus ac liber qui viuit vita priuata.] Vlpianus tit. de iis qui notantur infamia. l. quod ait. [Sed & si eū, inquit, exauctorauerit, insignia militaria detraxerit.] Quod si per insignia militaria Iulianus intelligit honorum insignia, falsum est interpretamentum: nam potest quis exauctorari, & non amittere insignia honorum: emeriti namque exauctorantur citra honorum amissionem. Est enim (vt dicimus) exauctorari à militia dimitti. Itaque commodius exposuit Arrianus in titulo de liberali causa, l. qui de libertate. [Exauctoratus, inquit, id est, à militia remotus.] In quo significatu accipiendum est in titulo de Re militari. Nebris.

Exauctorare, est militem cingulo, vel clericum ordinibus spoliare: vt in leg. qui cum vno. 1. §. non omnis. 8. ff. de Re mili. Vel est statum alicui vel auctoritatem auferre. idem sonat quod degradare.

Excandescere, est subitò irasci, habendo similitudinem inter furorem, & æstuantis ferri candorem.

Exceptio, est rei defensio per quam se reus defendit & tuetur ab actore, secundùm Azo. in Sum. C. de Exce. Quandoque ponitur largè & impropriè pro omni defensione prout reo competit, etiam si nulla actori competit actio: & tunc quidam vocant eam exceptionem facti: vt quando sine actione quis calumniosè petit. Sed Azo vocat eam exceptionem intentionis. Et de exceptionibus intentionis, quæ sint, not. ff. eod. ti. l. 1. in prin. & l. 2. §. illud. & talis non potest de iure experiri, quia nemo potest experiri, sine

sine actione: & cùm tunc nulla sit actio, nulla potest dici actionis exclusio: sed dicitur contra intentionem actoris defensio: vt quando quis se in aliquo instrumento obligat ad aliquid sine exceptione iuris vel facti, sensus est quòd contra hoc nullam faciat defensionem de iure vel de facto. Differunt tamen exceptio & defensio. Nam defēsio propriè dicitur, quæ ipso iure actionem tollit: vt solutio, quæ est eius quod debetur redditio, & acceptilatione omnis obligatio tollitur. Instit. quibus mod.oblig.tol. in princ.& §. item per acceptilationem. Item renunciatio dicitur defensio.ca. super hoc. de renun. concordat gloss. in cap. 1. de lit. contest.lib.6.vbi not. Item largè dicitur etiam exceptio replicatio, quæ datur actori: omnis enim replicatio est exceptio: vt ff.eod. titul.l.2.§. replicatione. & sicut se habet exceptio ad actionem, sic replicatio ad exceptionem secundum Goffr. de Proba. in sum. Strictè verò & propriè exceptio ponitur pro illa defensione quæ competit reo contra actionem competentem in eum, & sic dicitur actionis exclusio.& hæc est exceptio iuris, vt si petis à me debitum, & ego excipio quòd remisisti mihi, vel quod fecisti mecum pactum de non petendo, vel quòd non venit dies præfixus.& sumitur vtraque exceptio. ff.eodem.titul.1.2.1. responso. & §.replicationi. Et quòd exceptio sit actionis exclusio, habetur extrà, de Elect.c. dudum. super ver. [irritari] in glos. Exceptio autem diuiditur in plura genera, quia aliæ sunt temporales & dilatoriæ, aliæ perpetuæ & peremptoriæ: vt ff. eod. titul.l.2.§.fina.& l. exceptiones. aliæ sunt odiosæ: vt Macedonianæ. Aliæ fauorabiles: vt Velleianæ. Hæc diuisio colligitur ex l.qui exceptionem.40. ff.de condict.indeb. Itē aliæ sunt in rem: aliæ in personam: vt ff. eo. tit.l. exceptiones. 2. Item secundum Host.& Spec. aliæ sunt anomalæ, aliæ mixtæ:& multas alias diuisiones dicti doctor. prosequuntur. vide eos.

Exceptio dilatoria, est quæ causam differt: vt Institu.eo.§.appellantur. & istarum est multiplex diuisio, de qua aliquantulum notatur in l. exceptionem. C.de Probatio. est enim quædam dilatoria solutionis: quæ sapit istam naturam, quò respicit actionem nimis tempestiuè intentatam, & debet opponi ante litis contestat. sed probatio eius fit post litis cōtest. c.inter monasteriū.de Re iud. Quædam est dilatoria iudicij, quæ opponitur propriè ad impediendū iudicium ante litis contest.& probatur tanquam præiudicialis & expedienda venit ante litis contestationē. Et idem dicendum est de replicatione eiusdem. Quædam est declinatoria fori, vt ibidem notatur. Item colligitur hæc diuisio ex l.4.in fi. ff.eod.tit.vide de hoc Spec.eo.tit.Et not.quòd declinatoriæ iudicij sunt in initio proponendæ: & sunt illa quæ contra iurisdictionem iudicis opponuntur.Ratio, ne si eis scienter omissis ad alia procedatur, videatur quis in iudicem consentire. Co. de except.leg. vlti. not. Goffr. de dilat.§. sunt & aliæ. in fin. Sunt etiam istæ probandæ in initio, vt priùs sciatur de iurisdictione iudicis, antequam procedatur ad vlteriora: habent tamen etiam locum post sententiam, si ex igno-

rantia omittantur. de Sent. & re iud. ad probandum. C. si à non competenti iudi. l. vlt. Etiam dilatoriæ proponendæ & probandę sunt ante litis contestationem. c. inter monasterium. præalle. & c. pastoralis. de Excep. C. de proba. l. penul. Dilatoriæ solutionis sunt proponendæ similiter in initio causæ, i. ante litis contestationē, & probandæ postquam actor suā intentionem fundauerit: Sed peremptorias probabit reus postquā actor suam intentionem probarit. de hoc vide Goffre. de proba. §. restat.

Exceptio peremptoria secundùm Spe. vocatur sic, quia actionē vel intentionem agentis perimit secundùm Io. Andr. c. 1. de lit. cont. lib. 6. seu inslædit: vt Instit. de perpet. & tempe. act. §. perpetuæ. vt pactum de nō petendo in perpetuum, & iusiurandum de non agendo vel accusando: videlicet, petebam à te centum, & tu excepisti quod pepigi tecum de non petendo in perpetuum, vel iuraui non agere vel accusare, quæ ipso iure tollunt naturalem obligationem: vt ff. de Iureiur. l. fin. circa princ. quod Doctores intelligunt esse verum de voluntaria & conuentionali: secus autem de necessaria. Ciuilem autem ipso iure non tollunt, sed ope exceptionis elidunt, & secundùm Azonem semper obstant hæc agenti, etiam si cessauerit agere per mille annos.

Exceptio perpetua, est quæ perpetuum habet effectum, vt cùm petis à me debitum, & excipio quòd tu remisisti. Hæc exceptio perpetua dici potest; & perpetuò competit quandocunque actor agit, quia exceptio non competit nisi quis agat; ff. de exceptio. l. exceptio.

Exceptio temporalis, est quæ ad tempus vtilis est: vt cùm petis debitum, & excipio quòd tu fecisti pactum mecum de non petendo. Hæc exceptio vsque ad annum vtilis est, posteà verò non, de qua de Rescript. c. plerunque. & de Officio ordin. cap. pastoralis. in fin. & ff. eodem titulo. l. exceptiones. §. temporales. & hæc etiam dilatoria dicitur, quia differt & prolongat causam, non autem aufert. Aliud exemplum: conuenio te coram iudice nòn tuo, & tu excipis te non esse de foro eius. Vide gloss. in Verbo [excusari] c. si autem. de Rescrip. in antiq.

Exceptio anomala, est quæ non sequitur normam aliarum, quia potest opponi ante litem contestatam & post litis contestationem, vt exceptio excommunicationis, & aliæ, scilicet de quibus dubitatur an sint perpetuæ, an temporales, vt exceptio matrimonij, & exceptio non numeratæ pecuniæ, & non numeratæ dotis, vt not. Instit. de excep. §. appellantur. & plures aliæ secundum Hostiensem & Speculatorem eodem titulo: vt exceptio quæ competit fideiussoribus ex epistol. diui Adriani contra creditores, vt not. Inst. de fideiu. §. si plures.

Exceptio rei iudicatæ non potest opponi nisi quando fit super vna & eadem re, & quando est ex eadem re, & quando est ex eadem causa & eadem persona.

Exceptio doli est quadruplex, vt not. Accurs. in gloss. l. qui se debere. ff. de condi. cau. dat. cau. non sec.

Exceptor pro librario: hoc est qui aliquid describit, vel qui alio

alio distante scribit. l. sed addes. 19. §. fin. ff. loca.

Excipere, veteres dixerunt pro pacisci. Vlpian. l. Si tibi. 13. ff. de Præscrip. verb. [Quia sibi certum pretium excepit,] id est, pactus est, & l. Si venditor. ff. de Religios. [Si venditor fundi exceperit locum sepulchri, ad hoc vt ipse posterique eius illo inferrentur.] Item in l. in emptionib. 43. ff. de Pactis. Hinc,

Exceptio, pro pactio. l. 3. ff. de Rescind. vendit. l. pacta conuenta. 72. in fin. ff. de contrahend. emp. l. Iurisgentium. 7. §. adeo. ff. de Pactis.

Excommunicatio, est extra communionem ecclesiæ separatio, vel censura ecclesiastica, excludens à communione fidelium. 11. q. 3. cap. nihil. & §. euidenter. Vel est æternæ mortis damnatio. 11. quæst. 3. nemo episcoporum. Vel sic generaliter, [est à qualibet licita communione vel legitimo actu separatio, vel à sacramentis exclusio.] Species excommunicationis infinitæ possunt esse, quia tot quot sunt species communionis. Duæ tamen sunt species eius, quæ præcipuè secundùm canonistas communiter vsitantur, scilicet maior & minor. de vtraque illarum habetur 3. quæstione 4. Engeltrudam. Nam vna excommunicatio, quæ maior est, dicitur anathema, & excludit ab ingressu ecclesiæ, & à communione fidelium, & à sacramentis, hæc vocatur maior, & fertur cum solemnitate, de qua etiam datur præcedens descriptio, cùm dicebatur, [Est à qualibet licita communione hominum vel legitimo actu & sacramentorum separatio.] Alia dicitur minor, & illa tum separat à sacramentis, & hæc est duplex: vna per præceptum à iure, vel per sententiam ab homine: alia separat à communione fidelium, non sacramentorum, vt quæst. 2. præsenti. secundùm Goffredum. & de Cleric. excommunicat. §. item sciendum. Est enim quædam excommunicatio iuris, à qua absoluit episcopus, nisi absolutio sit summo Pontifici reseruata. de Sentent. excommunic. nuper. Alia hominis, vt episcopi vel sui vicarij vel delegati. de Offic. ord. cùm ab ecclesiarum. de maior. & obe. c. vni. libr. 6. in gloss. Etiam excommunicatio dicitur mucro episcopi. 16. quæst. 2. c. visis. in fin. Item dicitur anathema impropriè, ab ἀνὰ, id est, sursum, & θέμα, figura olim in frontibus damnatorum impressa: & sic quasi anathema dicitur, & hæc maior dicitur, quæ duplex est. Quædam sine solennitate: Alia solennis, quando 12. episcopi vel presbyteri candelas in terram proiiciūt, & pedibus calcant: & non differt ab alia, nisi in substantia, quia maior est terror & confusio. De his duabus in c. cùm non ab homine. de Iudi.

Excommunicationis appellatione intelligitur de maiori. ita text. in cap. pen. de Sent. excommun. Adde quòd videtur dicendum contrariū, quia in peioribus mitior pœna est infligenda. Host. in d. c. pen. dicit quòd ex quo excommunicatio est medicinalis in his quæ concernunt animam, est capienda pars tutior, & idem tenet Abbas in d. cap. pen. & ibi vide Felin. & contra istam solutionem doct. videtur textus in contrarium. in c. pia. de Exception. in 6. vbi dicitur

quod si opponitur in iudicio quod aliquis sit excõmunicatus, oportet quod exprimatur species excommunicationis: si intelligeretur de maiori, hoc non esset necessarium. Vide per Felin. latè in d. cap. penul. ver. [tertiò requiritur.]

EXCONSVL dicitur qui persunctus est consulatu, sicut exquæstor qui persunctus est quæstura. Vsitatius tamen ille dicitur consularis, hic verò quæstorius. Iustinianus in proœmio Codicis: [Thomam, inquit, quæstorem sacri palatij & exconsulem 1] non quod consulatum dimisit, vt exponit Accursius, sed quòd est persunctus consulatu, vt suprà diximus. Nobriss.

EXCONSVL, est qui desiit esse consul. simile not. de quæstore & exquæstore. Instit. in proœm. §. cumque hoc.

EX continenti, pro continuò, sine vlla intermissione. Vlp. l. 7. §. 1. ff. de Pact.

EXCVBICVLARII, qui cubicularij munere functi sũt. Imp. l. 13. de excusat. lib. 10. Cod. [Maximarum culmina dignitatum, consistoriani, quoque comites, notarij etiam nostri & cubicularij omnes, atque excubilarij ab omnibus sordidis muneribus vendicentur.]

EXCVSATIO, est alicuius iustæ causæ allegatio in defensionem vel supportationem alicuius.

EXCVSATIO tutorum fit ex variis causis, & quædam innititur æquitati. Quidam enim excusantur ad tempus, scilicet qui causa Reip. abesse cœperint, & reuersi ad nouam tutelam intra annum non vocantur sed verè rem cogantur statim recipere, vt Instit. de excus. tut. vel cur. §. item ij qui reipub. Est & alia excusatio à tutela, quæ dicitur excusatio veteranorum, qui excusantur à tutela, si sint à militia dimissi honesta causa interueniente & iusta, putà propter infirmitatem, vel aliam causam. Sed illa quæ alio modo fit, non vocatur honesta, sed causaria: vt ff. de his qui notantur infamia. leg. 2. §. ignominiæ. Et perpetuò excusantur qui soluuntur à militia post viginti annos. Sed ad tempus, qui intra viginti annos: & hoc diuersimodè renetur, quia si intra quinque, nullam sibi vendicant immunitatem. Si verò post quinque annos solutus fuerit, habet immunitatem vnius anni, post octo annos habet immunitatem biennij, pòst 12. triennij, post 15. quadriennij, post 20. annos habet excusationem perpetuam. Est & alia tutelæ excusatio eorum qui numero liberorum se excusant, vt Romę liberorum trium. C. eod. titul. l. 1. cum concor. in Italia quatuor, in Prouincia quinque. Est & excusatio eorum qui morbo excusantur, vt cœci, surdi, muti, furiosi, & perpetua valetudine detenti. C. de excu. vete. l. vnica.

EXCVSATIO eorum qui ætate excusantur, vt maior 70. ann. l. vnica prælle, & Inst. de exc. tut. vel cura. §. item maior.

EXCVSATIO eorum qui numero tutelarum excusantur, scilicet qui habent tria onera tutelæ, id est, tutelæ, secundum Azon. quæ omnia habentur C. sub his titul. in rubro & in nigro. Vide de hoc Azo. ibidem in Sum.

EXCVSATOR, secundum Azo. & Specul. est qui venit ad proponendum causas absentiæ alicuius

cuius, qui non poterat simul ratione sui vel causæ procuratorem constituere, vt in causis criminalibus, in quibus licet procurator non interueniat (vt in l. pen. ff. de Pub. iud.) excusatur tamen allegatis causis absentiæ, & bene admittitur, vt in l. absens. ff. de Procur. etiam si vocatus erat vt personaliter compareret.

EXCVRRERE quid sit, & quid summa excurrens, declarat eleganter Bud. in l. Publia. ff. Depos.

EXCVTERE, præter vulgatam significationem, accipitur interdum pro scrutari, & diligenter inquirere. Vlp. [Si tibi mandauero, vt vires excuteres eius cui eram crediturus,]&c. Aliquando pro exactè aliquid expendere, vt in leg. cùm in plures. §. mandaui. ff. loc. Quandoque est nomen exigere & debitorem appellare. Paulus in l. Lucius. de Admin. tuto. [Non priùs ad magistratus reuerti potest, quàm si omnes tutores excussi fuerint,] id est, vt Bud. interpretatur, quàm expertum sit, an suum à tutoribus seruare possit.

EXCVSSIO, diligens est inquisitio rerum, bonorúmque principalis debitoris vsque ad nouissimũ (vt dicitur) quadrantem facta.

EXECRARI, est abominari vel detestari, & propriè attribuitur delictis, dicendo, hoc delictum est execrabile. Inde factum, vt accipiatur etiam pro abhorrere. l. item. de ali. iud. mut. cau. fac.

EXECVTOR secundùm Spec. eo. tit. est officialis per quem litis executio vel ipsius causæ præparatio iubente iudice suo expeditur, vel secundum Azon. propriè est ille qui discussa causa sententiam executioni mandat. Vocatur etiam in iure apparitor. Require suprà [Apparitores.] Aliàs etiam vocatur in iure diuersimodè. De istis modis est gloss. notabilis, C. de execu. rei iud. l. si vt proponis. quã prosequitur Speculat. in titu. de citatione. §. sequitur. prope princ. Item appellatione executoris intelligitur delegatus. cap. sciscitatus. de rescri. & cap. si quis contra. de foro competent. Vnde executores sunt illi, per quos iudex sententiam suam exequitur, & rem iudicatam mancipat effectui, & mandat executioni. Et duplex est executor, scilicet merus & mixtus. Executor merus dicitur quando per nuncium non est demandata aliqua cognitio, sed tantùm causæ executio, & talis non debet audire exceptiones: vt Cod. de executio. rei iudi. l. si vt proponis. præalleg. cap. de cætero. de Re iud. & ff. de iudic. l. si prætor. & de tali loquitur cap. pastoralis. §. quia verò. de offic. deleg. vbi bona glo. de executione duplici, secundum Hostiens. tamen tenetur admittere exceptionem excommunicationis, aliàs appellari potest. De hoc vide Archidia. de exceptio. pia libro 6. Vel sic: Executor merus, est qui non potest de fraude interposita cognoscere, nec ab illa appellatur, nisi modum executionis excedat, ff. de Appella. & relatio. l. ab executore & 2. quæst. 6. et qui. §. ab executore. Sed à mixto executore bene appellatur, si non admittit legitimam exceptionem, vel alias partes grauauerit. de Appellat. cap. dilecto. & cap. vt debitus: sed executor mixtus, est qui habet cognitionem causæ annexam, vt in c. nouit. de Appel. & de iud. ca. de cætero. præalleg. de offi. deleg. c. pastoralis. in glo.

vt cùm Papa mandat alicui restitui rem suam, vel alicui dari beneficium,&c. talis debet recipere legitimas exceptiones,quantumcunque scribatur sibi absolutè à Papa:vt de Offic.delegat.ex parte de Rescriptis.capit. si quando. & cap.cùm adeò.

EXEMPLAR & Exemplum sic differunt auctore Barr.in l. Sempronius. de Leg. 2. quòd exemplar est scriptura principalis, exemplum autem scriptura inde sumpta, quam vulgus copiam vocat.

EXEMPLARIS dicitur illa substitutio, quæ fit filio furioso seu mente capto in euentu mortis in furore seu non sana mente. & dicitur exemplaris, quia admittitur fieri prædictis, sicut pupillaris pupillis fit:quia sicut hi propter ætatem sibi per testamentum prouidere nequeunt, sic etiam prædicti propter furorem, dementiam seu defectum mentis, rebus suis superesse non possunt.in Institu.de pup.subst. §. 1. in prin. in multis tamen differt à pupillari, vt infrà dicetur de substitutionibus. Significat autem hæc substitutio diuersimodè,vt significatũ ex eius verbis vel aliàs vndecunque sumptum significare probat. Significat enim primò vel eius verba significant seipsam, scilicet quòd filio cui facta est substitutio, mortuo in furore vel dementia, substitutus admittatur, vt §. 1. Institu. de pupil. substi.Significat vlterius tacitam vulgarem, arg. l. iam hoc iure.ff. de vulg.& pupil.substit.§. 1.Institut. eod. titut. præalleg. Ratio: sicut enim in primo significato consideratur proprietas verborum eius, sic in secundo significato consideratur identitas personarũ: vt quòd per substitutionem restator filio prouidet sic,nisi aliud appareat.Significat etiam hæc substitutio pupillarem, verbi gratia, facta est furioso impuberi, si in furore decesserit. sensus est quòd si decedat in ætate pupillari, tunc significat pupillarem,quia facta impuberi,licet furioso: & valet pupillaris tantùm, quia verba hoc significant,& quia defectus naturalis potiùs attenditur,quàm accidentalis.l.3.§.1.ff. de Tutel. & hocquando illa concurrant quæ requiruntur in pupillari, quia filius est in potestate patris:& sic de aliis.Si autem non concurrunt, tũc infra tempus pubertatis valet,vt exemplaris,postea non,propter limitationẽ illam, si in ætate pupillari decesserit. Si autem facta est sine temporis limitatione, tunc valet simpliciter seu pro omni tempore, vt exemplaris. Significant vlteriùs hæc verba,filio furioso substituo, subaudi, id est, si filius furiosus in furore decesserit: & requiritur quòd sit furor tempore mortis, vt in §. 1.Instit. de pupill. substit. præalleg.& l. ex facto. §.1. ff.eodem titulo.licèt aliàs per ista verba, [Titio furioso lego,] talem qualitatem sufficiat ad esse tempore dispositionis,vt in l.Mela.in prin.ff.de Ali.& cib.leg. quia apponitur causa demonstrationis. Ratio vtriusque, quia significatũ sumptum est ex affectione,qua significatur ei prouideri cui prouidetur, eo modo quo potest. In primo casu melius prouidetur ei, recipiendo ea verba in illo sensu. Sed secundo casu meliùs prouidetur furioso recipiendo verba demonstratiuè tantum, quod est proprium eorum significatum. Significant vlteriùs quòd

eti

existente conditione substitutionis, substitutus admittatur volens vel inuitus secundùm qualitatem personæ substituti. Si enim est substitutus filius furiosus qui erat in eius potestate tempore mortis, est necessarius vel voluntarius, vt in §.1 Inst.de hære. quali.& diffe.

Exemptilis, e, dicitur illud quod potest eximi siue detrahi ab alia re.Columel. lib. 9. de re rustica;[Idcirco sunt exemptiles, vt cùm res exigit, à paxillis deductæ liberum exitum præbeāt.] Vlpianus de Auro & argento leg. l. argumenta. Lapides siquidem exemptiles sunt.

Exempta actio dicitur, quæ intentari posse desiit.l.sed & si.§. actio.ex quib.cau.maio.

Exemptus dicitur, qui à suo iudice siue iurisdictione ordinarij subductus est, &c.

Exemptio propriè est vbi aliqua conuentualis ecclesia canonicorum sæcularium vel regulariū monachorū,vel monialiū, immediatè subest Papæ.Harū exēptionum alia vniuersalis, alia particularis.Vniuersalis est, quæ cum vniuersitate iuris spectat ad Papam,ita quod Metropolitano aut diœcesano nihil iuris manet in eadem. Particularis est, quæ pro parte in certis casibus ab eorum iurisdictione eximitur, & aliàs pertinet ad eosdem: verbi gratia, si fortè aliqua ecclesia quantum ad hoc est exēpta, nullus Archiepiscopus vel episcopus possit in ea diuina suspendere, sicut in sua diœcesi, & aliàs ei exhibeat reuerentiā & honorem.Item exemptionis monasteriorum duæ sunt species. Quædam enim monasteria non recognoscunt superiorē nisi Papam, alia sunt ordinum exemptorum, vt monasteria Cistercientium, &c. quæ non corrigit ordinarius loci, sed Abbas vel Prior eorum. ff. off.est in Cl. attendentes.de Sta.mon.Item exemptionum alia personalis, alia localis.Personalis est,vbi Archiepiscopus vel episcopus eximitur, vt à nullo nec etiam à legato sedis Apostolicæ, nec etiam à iudice delegato excommunicari, vel interdici valeat aut suspendi. Sed localis est,quæ loco, hoc est, ecclesiæ, datur.

Exemptile, quod eximi potest.l.argumento.§. penultimo de aur.& arg. leg.

Exequi, aliquando pro vlcisci. §.fin.Instit.de iis, qui sunt sui vel alien. iur.

Exercere quæstionem, est torquere seu torturam inferre.

Exercitor dicitur is ad quem quotidianus quæstus & vtilitas nauis pertinet, magister verò nauis dicitur cui tota nauis & anchora cōmissa est, require suprà,actio exercitoria: vbi de hoc.

Exercitus traxit nomen ab exercitatione.l.1. in fin. de Milit. test.

Exercitum autem dicimus, non vnam cohortem,neque vnam alam, sed numeros multos militum. l. 2.de iis qui notan.infam.

Exero, id est, peto, sic ponitur exeratur, id est, petatur.l.vt verborū.quæ est fin.Co.de admis. ad bon. possess. ibi glo.pen. vel est idem quod aperiatur via petenti.

Exaestuare est feruere, bullire, vel calescere, vt est glo.in Clem. dudum.de sepul.

Exhedra in leg. si verò. de iis qui deiec.vel effud. sumi potest pro cella studiaria, vt ibi ait Bud. Nā alioqui exhedræ erant loca, in quibus Philosophi apud Græ-

cos, in palæstra sedentes disputabant, vt docet Vitruuius, quæ à sedium frequentia & sessitandi commoditate nomen texere.

Exhæredatio, est alicuius à sua substãtia vel hæreditate exclusio, & alterius, seu alieni institutio: veluti cùm parentes exhæredant filios, scribunt alienos hæredes in testamento. Ita accipitur Insti. de exhæred. liber. per totum. Et sic exhæredare est filium constituere alienum à substantia vel hæreditate paterna: & debet fieri causa certa & probanda ab hærede. Et propter quas & quot causas pater filium, & è contra filius patrem possit exhæredare. not. glo. in c. Quintaualis. de Iureiuran. & vide Bar. in l. filio præterito. ff. de Iniusto, rupto & irri. testa.

Exhibere, est rem in publicum deducere seu ostendere, vt copiam habeat aduersarius rem suam tangendi, & eam sic visam, si sibi sua videtur, vendicandi. De hoc ff. ad exhibendum. leg. 2. de lib. homin. exhib. l. 3. § ait prætor. Require suprà [actio ad exhibendum.] quandoque etiam exhibere apud Iurisconsultos accipitur pro alere, vt in l. si quis. de Agnoscen. lib.

Exigere propriè est ab inuito extorquere. ff. de Leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem. licet quandoque exigere dicatur quis etiam à sponte soluente, vt C. de furt. l. falsus. Habet & alia plura significata, quæ diligenter persequitur Alcia. in l. verbum, exactæ. 187. de Verb. sig.

Exilium triplex not. Archi. 45. distin. cùm beatus. in fin. & l. 5. de interd. & releg.

Exilium volunrarium est, quod quis sibi sponte assumit. leg. aut facta. §. euentus, vbi Bud. de pœ-

Eximere, est quoquo modo auferre, puta si quis non rapuerit quenquam; sed moram fecerit quo minus in ius veniret, vt actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur. & datur in eum qui vi exemerit actio in factum, quæ non id continet quod in veritate est, sed quanti ea res ab actore æstimata est, de qua controuersia est.

Eximere actionem, vide exempta actio.

Existimatio, est dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus comprobatus. l. cognitionum. de Var. & extraor. cog.

Ex legibus, hoc verbum sic accipiendum est tam ex legum sententia, quàm ex verbis. l. nominis. §. verbum. de Verb. sig.

Ex nunc prout ex tunc, & ex tunc prout ex nunc, hæc clausula retrahit extremum temporis ad initium, & vice versa initium ad extremum.

Exorbitantia appellant doctor. quæ à communibus iuris regulis deuiant.

Exorcistae Græcè, latinè dicuntur adiurantes. 21. dist. cler. ad fin.

Expensae, sunt sumptus voluntarij, & non necessarij, sed impẽsæ sunt vtiles & necessariæ, à verbo impendere dictæ. vnum tamen multoties pro alio ponitur, vt l. intra in fi. ff. de minoribus. Etiam impensæ pro voluntariis ponuntur, non solùm vtilibus & necessariis. ff. de Verb. signi. l. impensæ necessariæ. vbi notatur quæ sint impẽsæ necessariæ, quæ vtiles, quæ voluptuariæ. Et expẽsæ differunt à damnis. Vnde iuramentum factum super vnum non extenditur ad alterum: nam

ex

expensæ fiunt causa litis, damna verò ex discordia proueniunt, vt destructio domus, & similia, de iniur. c. in nostra. in tex. & gl.

Expensum ferre, propriè est scribere se pecuniam dedisse: sed plerumque vtimur pro adscribere & imputare, vt in l. mulier. ad Trebel. & l. pupillus quæ in frau. credit.

Experiri quandoque ponitur pro respondere seu defendere, vt extrà, de iu. c. 1. in anti. de proc. c. qui generaliter. lib. 6. Quandoque pro agere, vt de causa poss. & propriet. cap. pastoralis.

Expilatores secundum Azo. in Sum. C. & ff. de cri. expi. hære. hi sunt qui ex rebus vacantis hæreditatis aliquid subripiunt & expilant. de poe. dist. 1. aut facta. Require suprà [actio expila. hæred.]

Expilatores etiam vocantur, qui viatoribus pallia & vestes diripiunt. l. 1. de effract.

Explicatio, est allegatio quæ supplicationem infirmat, vnde replicatio est allegatio contra exceptionem, & adiuuat actorem, & supplicatio est allegatio quæ replicationem infirmat & reum adiuuat. Sed explicatio est allegatio infirmans supplicationem, & sic pro actore contra reum.

Explosa, id est, exclusa. cap. inquisitioni. de Sent. excom.

Exponere, id est, contra se ponere.

Exponi autem dicuntur infantes, serui, liberti, & languidi, si sine cura dimittuntur, vel eis alimenta negantur à parentibus, à dominis vel à patronis, vt in c. vnico. de infan. & langui.

Expressum quomodo dupliciter sumatur, not. ff. de Vulg. & pup. substi. l. 1. in prin. & de præb. si episcopus. in gl. certas lib. 6.

Expressa pupillaris substitutio, require infra, Substitutio.

Expromittere, est pro alio promittere, vnde expromissor, i. fideiussor, l. 1. §. satis acceptio. de Verb. oblig. quamuis Accur. in Auth. de fideiuss. eos inter se differre existimauerit. Sed & expromittere aliquando dicitur is, qui pro se, non etiam pro alio promittit, vt in l. hoc iure. §. si quis seruo. de Donat.

Expugnari nauis quando dicatur, explicat elegāter Iurisc. in l. expugnatur. de Incend. rui. nauf.

Expungere, idem est quod suprà diximus, dispungere, hoc est, calamo transuerso rationem cancellare. Plautus in Cistel. [Nunc quod reliquum restat, volo persoluere, vt expungatur nomē, ne quid debeam.] Persius:

Pupillúmve vtinam quem proximus hæres
Impello, expungam.

Hermog. tit. de Diuer. temporal. l. in omnibus. [Rationes, inquit, reipub. subscriptæ & expunctæ.]

Expungere, est punctis circumducere & tollere seu cancellare: vnde expunctus miles, qui è numeris exemptus est. l. penul. de Re mili. at expunctæ rationes dicuntur, cùm vltima manus calculo & dispunctioni imposita est. l. in omnibus. de Diuer. præscrip.

Exquaestor, est qui publicæ pecuniæ congregandæ, conseruandæ, & quærendæ officium habebat, sed hanc administrationem deposuit, vel dicitur ille qui quæstoris deposuit administrationem, vt not. Instit. in proœ. §. cum hoc. c. in glo. vide suprà exconsul, & infra quæstores.

Ex seminario, id est, stirpitus. l. 3. arb. fur. cæs.

Ex

EXTERMINARE, est quasi extra terminos vitæ vel iurisdictionis suæ ponere. Clem. vnica, de iureiur. & de hæret. excommun. §.moneantur. & §.seq.ponitur etiam pro deponere, desolari, in exilium mittere.

EXTERVS religionis, id est, alienus à religione. l.Nemo. Cod. de Iudæ.

EXTIMARE, est alicuius rei certum pretium dare,& est idem quod taxare, vel certum pretium diffinite & determinate. Sed orthographia poscit, vt scribatur æstimare.

EXTORRES, id est, immunes vel insontes. de Sent. excomm. c. contingit.& dist.19. nulli fas est. & ead.dist. c.ita dominus.§.in omnem terram.& habetur Cod.de Cust.reor. in l.1. de his. quæ est l. fin.& de Pœn. dist.2.item proinde,vbi dicitur nudari facultatibus propriis & patriæ suæ extorres fieri.etiam 11.q.1. conspirationum. Quod auctor hic citat ex 19.dist. cap.nulli fas est. extorris fiat,&c.in libris quibusdam legitur exors, id quod eandem penè significationem habet cum dictione extorris,hoc præcipuè loco,cùm extorrem eum intelligamus, qui extra sortem (hoc est, partem,) fit: cui contrarium est consors, hoc est,particeps. Extorres autem plerunque appellantur exules, quasi extrà terram eiecti, & ita interpretandum in d.c. item proinde.

EXTRA, not. Archid.de Rescrip. statutum.lib.6. § 3.

EXTRAORDINARIVM remedium, est quod ob aliquam causam extra vel vltra cursum solitum alicui datur, vt restitutio minori læso, vel absenti causa iusta, necessaria vel probabili, ad quæ remedia nunquam recurrendum est, quandiu remedio ordinario locus est, ad quod potest haberi recursus.

EXTRAORDINARIVM iudicium, est coram delegato, vel quando non proceditur in figura iudicij, sed ex officio iudicis in modum inquisitionis vel denunciationis.vide text.iunct.a gl.in c. quoniam contra. de Prob.

EXTRA ordinem quid importet, vide Bart.in l.1.ff.de Furt.

EXTRANEI hæredes, vide in verb. [Hæredes extranei.]

EXTRICARE, est quod intricatum est expedire, atque resoluere,siue enodare.Vlpianus lib.9. ad legem Aquiliam. l. si seruus seruum.[Si cùm margaritas, inquit, maritus dedisset in vsum extricatas, easque inuito, vel inscio viro perforasset.] Margaritæ namque non possunt intricari in lineam vel in vestem, nisi perforentur.igitur extricatas dixit pro solutas, & non perforatas,neque in lineam redactas. Nebr.

EXTRICATAS margaritas interpretatur Bud. in l. si seruus.ad Leg. Aquil. quæ ex rudi natiuoque habitu arte gemmarij expolitæ sunt.

EXTVNC, tempus extremum significat.ff.de Cond.& demonstr. l.si is.§.si ita.

EXVLES appellantur omnes, quibus aqua & igne interdictum est,ait auctor ad Herennium lib. 2.[Vide Exilium suprà.]

De F ante A.

FABER LIGNARIVS dicitur non solùm qui ligna dolat, sed generaliter omnis qui ædificat.ff.de Verb.signific. l.ferri.235. §.fabros.1.

FABRI

FABRICENSES dicebantur, qui erant deputati armis faciendis, reputandis vel vendendis, vt l. 1. de fabric. lib. 11. Cod. Ioan. Andr. in c. si iudex. de Sent. excom. lib. 6. dicit, quòd fabricensis dicitur qui publica arma facit, idque in publicis fabricis, & non alibi, & dat primicerio, vt reponat in publicis armamentis, quorum brachia stigmate figurantur.

FABRILES operæ. ff. de Præscr. verb. l. pen. & de oper. libert. l. fabriles. Et quæ sint fabriles, & quæ obsequiales, & quæ artificiales, vide ff. de Cond. indebit. l. si non sortem. §. si libertus.

FABRORVM præfectos, in lege diuus. de Bon. dam. eos esse Bud. censuit, quos Commentariensis, qui dicitur, adiutores sibi assumpsit ad custodias obseruandas regendásque.

FABVLA, est quæ nec vera nec verisimilia continet. in procem. Inst. §. cumque hoc. super verb. [fabulis.] & l. antiqui. ff. si pars hæred. pet.

FACERE, verbum est generale, lateque patet. l. verbum facere. leg. faciendi. & leg. facere. de Ver. signif. Item dicitur ille cuius auctoritate fit. de Sent. excomm. c. mulieres. & facere dicitur quis statim, confestim, incontinenti, mox, illicò, quod facit sine interuallo, nullo actu contrario aut impertinente intermedio. de electione quapropter, vbi dicitur quòd post collationem mox debet electio celebrari. Similiter cùm vis infertur personæ, incontinenti repelli debet, id est, sine interuallo, quasi bello continuato. Item id quod in triduo facit. C. de Erro. aduo. l. vlt. vbi dicitur quòd aduocatus potest reuocare errorem suum statim, id est, intra triduum. Et hoc intelligit Placēt. sicut sonat. Sed Accurs hoc intelligit, quando causa durat post errorem tantum per tres dies. Item quod facit in decem diebus. ff. de Const. pec. l. promissor. vbi dicitur quòd si quis sine die constituerit se soluturum pecuniā alicui, contra eum agi potest, si statim non soluerit intra decem dies. Item quod facit in vno anno. 20. q. 1. puella. vbi dicitur quòd si insciis parentibus intra duodecimum annum velum acceperit, parentes vel tutores possunt hoc statim irritare intra annum. Item quòd facit cum quodam temperamento temporis, ita quòd nec minimum, nec maximum tempus assumit, quod magis potest intellectu concipi quàm dici. ff. de Solu. l. varum. & l. quod dicimus. vbi dicitur hæres fideiussori testatoris hoc quod ante aditam hæreditatē soluit pro defuncto, statim soluere debet, scil. cum quodam temperamento temporis, nec enim statim cum sacco paratus venire debet. Item quòd facit quamprimum potest. de Restit. spoliat. c. olim causa. vbi dicitur quod vim illatam rebus potest quis repellere incontinenti, id est, quàm citò poterit, collectis amicis: ita tamen quòd illud incōtinenti non extendatur vltra annum. Hoc Ber. de Ele. quia propter. Idem quod facit in vno mense. 1. q. 1. constat. vbi dicitur quòd si aliqui ordinati sunt ab hæreticis per vim, si statim renunciauerint conciliabulo hæreticorum, id est, intra mensem, tunc excusantur. Item quàm cito scit, vt 22. quæst. 2. mulierem. Item quod facit quandoque, vt ff. si cert. pet. l. 2. vbi dicitur, [Cuicunque rei assentimur alienam fidem secuti, mox recepturi

pturi quid ex eo contractu, credere dicimur.

FACERE quod potest, qualiter quis conueniatur, & quomodo intelligatur, habetur in leg. sunt qui. cum nouem legibus seqq. ff. de Re iud. nam patroni, patronorum liberi, & parentes eorum, miles armatæ militię, vel doctor, presbyter, &c. si condemnantur ad id quod facere possunt, non totum quod habent, extorquendum est, sed ratio habenda est, ne egeant, vt in l. in condemnatione. ff. de Reg. iur. Nam intelligitur, quis facere debere, quòd commodè & honestè potest. Nec enim videtur fieri posse, quod non fieri honestè. ff. de Verbor. signif. l. nepos Proculo.

FACERE partem dicitur, qui efficit vt sibi coniunctus non plus accipiat parte sua.

FACINVS, id est, dolus. ff. de Action. & oblig. l. seruus. §. non.

FACTITARE, est frequenter facere. l. Fulcinius. §. latitare autem. ff. quib. ex caus. in possess. ea.

FACTIO, est conspiratio. l. quisquis. C. ad Leg. Iul. maie. vbi glos.

FACTIONVM duces qui dicantur, vide Bart. in l. constitutiones. ff. de Appell.

FACTVM & gestum, licèt strictam quandam inter se habeant differentiam, abusiuè tamen nihil differunt. l. licet. de Verb. sign.

FACVLTATES magnæ dicuntur quinquaginta aurei, vt C. de def. ci. l. 1. Vel 10. libræ auri, vt in Auth. de appell. §. 2. Vel 300. aureorum, vt in Auth. de def. ci. §. & iudicare. Vel veriùs vsque ad quingentos solidos summæ paruæ: si vltra, summæ magnæ. Inst. de auct. tut. in §. nos autem.

FALCIDIA, dicitur lex Falcidia à tribuno plebis qui ipsam adinuenit de hoc, quòd quis extraneo testamento suo legare non posset, quin ad minus quarta remaneret hæredi: quòd si contrà faceret, locum non haberet. & sic dicitur Falcidia à falce, ad defalcandum de singulis legatis, per quam permittitur hæres habere quartam partem legationis vel hæreditatis, quando etiam tota hæreditas vel maior pars est legatis exhausta. Et est triplex. Falcidia secundum Ioan. Andr. in gl. dist. 2. responsa prudentum. Require infrà [Lex Falcidia.]

FALLACIA, vide suprà in ver. [dolus malus.]

FALLONIA (aliàs felonia) est culpa iniuriæ, propter quam vasallus amittit feudum. Et est quædam culpa, quæ respicit dominum, scilicet quando tribus vicibus citatus legitimè, fidelitatem præstare noluerit, vt in vsibus feudorum, quæ fuerit prima causa beneficij amit. cap. 1. Est & alia causa, quando infeudauit alia lege quam ipse haber, vel talem vasallum, qui feudo deseruire non potest. Sunt & aliæ feloniæ, propter quas feudum amittitur, & non respicientes dominos, vt notat Host. in Summ. de feud. vbi vide.

FALSVM est quod caret veritate, vt rescriptum falsum, quod non habet aliquod primordium seu substantiam veritatis, scilicet quod non emanauit à Papa, & tamen apparet emanasse. cap. sua nobis. de Offic. vic. vbi de hoc. Sumitur tamen quandoque falsum pro iniusto, vt in §. eadem. Institut. qui & ex quib. caus. man. non poss.

FALSVS tutor, verè dicitur qui tutor non est: Sicut falsum est testamentum quod testamentum non

non est. l. Paulus. de Verb. signif.

FALSARII sunt, qui crimine falsi tenentur, vel qui crimen falsi commiserunt. cap. ad falsariorum. Extrà, de crim. fals.

FALSITAS, est imitatio veritatis: nam falsatores semper student imitari ea quæ vera sunt, vt falsa videantur verisimilia, vt in Auth. de Instr. caus. in princip. Et ad esse falsitatis tria requiruntur, quorum si alterum deficit, falsitas non est punibilis, scilicet mutatio veritatis, dolus, & quòd alteri noceatur, iuxta not. per Hostiens. & Azon. & per text. in l. quid sit falsum. ad leg. Cornel. de fals.

FALX messoria, est qua frumentum metitur: Falx putatoria, qua vites aliæque arbores amputantur: Falx fœnaria, qua fœnum secatur, quæ dumaria quoque dicitur, qua etiam spinę vepresque cęduntur. Vlp. de fund. inst. l. instrumenta. [Falces, inquit, messoriæ, falces fœnariæ.] Ant. Neb.

FAMA, secundùm Spec. tit. de not. crim. §. fama est, illæsæ dignitatis status, legibus & moribus comprobatus, & in nullo diminutus, secundùm gloss. in l. 1. C. ex quib. caus. inf. irr. Et hæc fama quandoque minuitur, quandoque consumitur in totum, vt ff. de Var. & extraord. cog. l. pen. §. existimatio. & §. minuitur. & §. consumitur. & loquitur de fama hominis. Sed fama de aliquo negotio describitur sic, [Est communis & clamosa insinuatio insurgens apud totam vel maiorem partem populi, ex certo auctore proueniēs.] Et in descriptione famæ per Spec. nomen dignitatis non ponitur pro honore publico, sed pro potentia à natura cunctis attributa. Et hæc descriptio locum habet tantùm in bona fama. Ideò secundùm eundem Spec. perest hoc modo describi, vt comprehendat & bonam & malam famam. Fama, est vehemens vulgi & maioris partis populi opinio, rei de qua quæritur consentiens vel consonans. Fama de homine sic consueuit describi, [Est dignitas, status, vita ex moribus comprobata.] Et fama, opinio, existimatio idem sunt.

FAMA differt à rumore, quia fama certum habet auctorem, rumor verò incertum. Item fama procedit à maiore parte viciniæ, rumor à minori. not. Ioan. Andr. cap. vestra. vers. [Ad gradum.] de Cohabit. cleric.

FAMA differt à clamore, quia fama est plurimorum, clamor paucorum. notat Felinus in capitulo qualiter. 2. in princ. de Accus.

FAMA quomodo probetur, vide Bart. in l. de minore. §. plurimum. de Quæst.

FAMILIA tum pro pecunia accipitur rebúsque hæreditariis, vt in l. 12. Tabularum, cuius verba ponuntur in titulo de Verb. sign. [Agnatus, inquit, proximus familiam habeto, id est, hæreditatem.] hinc titulus apud Iurisconſ. de familia Herciscunda, id est, diuidenda hæreditate. Aliàs familię appellatione famuli & serui proprie continentur. vnde & familia dicta est. Vlp. lib. 49. de vi & vi arm. leg. 1. [Familiæ, inquit, appellatione serui continentur.] Item Vlpian. libro 21. de Ædilit. edict. l. ædiles. [Familiæ, inquit, appellatione omnes qui in seruitio sunt, continentur, etiā liberi.] Hinc patresfamilias & familiarū dicti. Et dicitur familias in genitiuo casu, quod apud antiquiores nomina primæ declinationis

in à

in a terminata, as faciebant genitiuum: vt Næuius,

Rubēs atq; purpureus filij terras.

Et Liuius Andronicus:

Escas habemus mentionem.

Pro [terræ] atque [escæ:] neque haber accentum in vltima, quomodo nunc vulgus loquitur, sed in tertia à fine, familias, hoc est, in secunda syllaba. Ant. Nebr.

Familiae appellatione quid veniat, vide Bart. in l.1.§.familiæ.ff. de Vi & vi arma. & l.final. C. de Verb.sign.idem Bar.in l.si cognatis.ff.de Reb.dub.latiùs tex.in d. l.fin.& in l.pronunciatio.& l.detestatio. de Verb.signif.

Familiae erciscundæ, id est, hæreditatis diuidendæ.not.in rubro.ff.Famil. ercisc. Require suprà [actio famil.ercisc.]

Familiaria sepulcra dicuntur, quæ quis sibi familiæque suæ cōstituit.l.5.de Relig.& sumpt.fun.

Familiaris & domesticus in quo differunt, ponit Bald.in c. in literis.de Testib.& Felin.in c. insinuante. vers. [& quæ differentia sit] de Officio delegati. & dicitur desinere esse familiaris, quando dominus eum licentiauit, vel quando ipse familiaris seipsum licentiauit. vt not. Ioan. Andr.in c.fin. de Verb.signific.in Nouella in 6.

Familiaritas pro similitudine.§.adeò.Inst.de locat.

Famulus, mancipium, & seruus, qualiter differant, not. Arch.32.q.3.canon.patrem.

Famosum carmen secundùm Azon. in Sum. C.de Iniur.est dictamen vel historia composita ad alicuius infamiam.

Famosus libellus potest propriè dici liber conscriptus ob alicuius infamiam.ff.de iniur. l.lex §. si eius librum.

Fanatici, olim dicti sunt homines numine afflati, qualis describitur Cumæa Sibylla apud Virgil.lib.6. à fando, quòd futura prædicerent, meminit l.1. de Ædil.edict.vbi Bud.

Fasces, id est, honores, seu dignitates.in Auth.de Consul.circa prin.& vt iudic.sine quo.suffrag. §.necessitatem. & vide ff. de Offic.proconf.& legat.l.antepenult. & ibi gl. propriè autem erant fasciculi virgarum, intra quas alligata erat securis, ita vt ferrum summo fasce extaret. Hos fasces lictores consulibus & proconsulibus præferebant.

Fasti dies erant, quibus lege agere licebat. Fasti autem libri, quibus totius anni fit descriptio, & causæ festiuitatum explicantur: vulgò vocamus Kalendaria.

Fastigium, id est, altitudo, vel magnitudo. C. de Nou. Cod. comp.§.1.vel est culmen dignitatis, vel summus honor, secundùm Papin.vt not.per Archid. l.9.dist. ordinatos. & C. de procurator. l. penult.

Fatum, est genus diuinationis, cui qui intendit, damnationem animæ suæ incurrit. 26. q.7. non obseruetis.

Fatalis dies, secundùm Azonem in Sum. C.de Temp. appell. dicitur spatium temporis intra quod appellans debet appellationem persequi, & quidem olim quatuor dies fatales concedebantur, quorum primus erat spatium sex mensium, & hoc si appellatum fuit à sententia clarissimi viri, vel spectabilis viri, vel delegati à principe. Secundi autem dies fatales sunt spatium 30. & vnius dierum. Tertij & quarti

quarti sunt similiter totidem, si saltem interiecta fuerit appellatio à delegato, vel spectabili, vel clarissimo viro, prout hoc habetur in l.2.C.de Temp. appel. Hodie autem ex ordine vnius tantũ fatalis dies est,id est,annus. Sed si iusta causa intercesserit,alius annus indulgetur, & ita erit secundus dies fatalis,quo transacto lite non contestata, rata manet sententia: vt in Auth.ei qui appellat. in d.tit. de temp. appel. Dicebantur autem fatales dies,quia in eis fatum,i.terminus causæ imponitur.

De F ante E.

FEBRIS, vt definitur in l.quæsitum.de Re iudica. nihil aliud est,quàm motus corporis contra naturam.

FECIALES à Numa primùm instituti sunt, è nobilissimis familiis delecti, qui eo munere per omne vitæ tempus fungerentur. Dionysius lib. 2. eorum procurationem septem in partes describit.Hotoman.

FEDERATI, vide [Fœderati.]

FELONIA dicitur delictum quod committit vasallus contra dominum: vt habetur in vsibus feudorum,c.1.de Alie.feu.

FERAE in Iurisconsultorũ scholis non præcisè quæ natura feroces sunt, quales sunt vrsi,leones, quæ propriè bestiæ appellãtur,l.1.§. Bestias. ff.de Postu.& l. 2.C.ad Leg. Aquil. Sed generaliter omnes quibus immensa atque infinita liberè vagandi vis à natura insita est, quales sunt lepores,damæ, cerui: quorum ferã esse naturam nemo negat; inquit Caius,l.5. ff. de Acq. rer.dom.l.3. §.item feras.de Acquir. poss. Itaque apes, pauones, columbæ agrestes feræ appellantur.d. leg.5. de Acq.rer. dom. Generaliter autem feris mansuetę opponuntur, quibus scilicet illa liberè vagandi vis insita non est, vt sunt oues, capræ, boues, &c.quæ gregatim pascuntur, dict.l.2.ad leg.Aquil. Item gallinæ & anseres cohortales,l.5.de Acquir.rer. dom. Hoto.

FERIAE,secundùm Azo.in Sum. C.de feriis,dicuntur à foro,quasi fœriæ,quia præstant vacationem ab his quæ consueuerunt agi in foro. Et sic feriæ sunt quædam solennitates temporum, in quibus causæ tractari non debent: Vnde feria vno modo capitur pro qualibet die in hebdomada, & ita seruat ecclesia dicendo,feria prima,feria secunda. Et dicitur à for,faris, scilicet à fando,id est,loquendo, quia singulis feriis solo verbo loquendo Deus creauit hominem & omnia. Alio modo capitur pro die solenni festiuanda, & sic dicitur à feriendis victimis quæ offerebantur in feriis,vt à feriendo secundùm Papiani, quia, etsi omnibus diebus abstinendum sit à malis, istis tamen præcipuè: vt in capitu. 1.de feriis.

FERIARVM aliæ sunt repentinæ, quas Imperator vel princeps indicit repentinè propter victoriam vel vxorem ductam, vel filium natum, vel propter publicam congratulationem ob diem natalis Imperatoris,vtC.eod.tit. l.r. & dicuntur repentinæ, quia sunt certæ, imò quia repentè & subitò indicuntur, & à nullo iudice indici possunt,nisi à principe,vt in l.1. C.de feriis.Aliæ sunt solennes, quarum quædam indicuntur ob reuerentiam Dei, vt dies

dies dominicus, vt l. 2. C. eod. tit. & l.omnes dies. Aliæ ob honorem principis, vt dies natalis vel coronationis eius, C. eod.l. fin.& in d.l.omnes dies.Aliæ autem ob honorem ciuitatum & diei natalitij maximarum vrbiū, vt Romæ & Constantinopolis,l. omnes.præalleg. Aliæ ob necessitatem hominum, vel publicam vtilitatem, vt sunt duo menses, vnus gratia messium, alius causa vindemiæ, de quibus etiam in præalleg. l. omnes dies.Has verò ferias, Spec. eo.tit. non vocat solennes., sed iudicat rusticas vel publicas, quia propter rempub. vel vtilitatem rusticam indicuntur:& fortè Spec.mouetur ex l.1. in princ. ff.eo.tit. Et statuuntur hæ feriæ secundùm consuetudinē loci, & secundùm varios terrarū ritus:vt ff.de fer.l.præsides.

Feriae Latinæ, quarū mentio in l.2.§. quoties, de Orig. iur.olim inductæ fuerunt ob indicias inter po.Ro.Latinósque firmatas.

Feriatici dies pro feriati vel festi. Vlp. l. 2.ff.de feriis.[Diuus Marcus effecit, de aliis speciebus prætorem adiri etiam feriaticis.] Appellantur sub eod. titulo feriæ, dies omnes quibus magistratus propter vacationem publicam ius non dicit, veluti propter messem, aut vindemias, aut depositum magistratum, vt cùm in l.5.Vlpianus scribit, Pridie Kalendas Ianuarias, magistratus neque ius dicere, neque sui potestatem facere consueuerunt.

Ferri propriè dicimus ea quæ quis in corpore baiulat: portari verò ea quæ quis iumento secum ducit. Agi verò vel duci dicuntur animalia, vt ff. de verbor.signific.

Ferruminare, est per eandem materiam conglutinare, quemadmodum ferrum ferro adglutinatur, non interueniente alia materia. Plautus in Milite: [Labra labellis ferruminauit,] id est, premendo adglutinauit. Pomp. lib. 41. de acquirendo rerum dominio. l.quicquid. Quicquid, inquit,alieno argento ferruminaueris.] Cassius quoque apud Paulum, l.in rem.§.item.ff. de.rei vendic. Ferruminatio, inquit, per eandem materiam facit confusionem.]lege replumbo,as, & quo differat à ferrumino, as. Nebrissen.

Ferruminatio, est eiusdem generis materiarum solidatio & coniunctio, vt si scypho argenteo fundus ferreus apponatur. de hoc notat. in l. in rem.ff. de Rei vend.sed applumbatio require suprà in A.

Feudum secundùm Host.& Az. eo. tit.in Sum.§.1.est beneficium alicuius rei, inuestitura interueniente,sic concessæ seu datæ alij, vt dominium penes concedentem remaneat, cuius occasione recipiens & successor eius concedenti domino ad id de quo & quousque conuenit,aut feudi natura requirit secundum diuersarum regionum consuetudines obligatur: quibus deficientibus iuri scripto obligatur. Pro definitione feudi, vide glo. in rub. feud.& quib. mod. feud. amit.in prin. & summam ad quam & ibi remittitur. Dicitur autem feudū à fidelitate vel à fide quam vasallus domino præstare tenetur. Nec enim debet aliqua inuestitura fieri ei qui fidelitatem facere recusat, nisi feudum eo pacto sit acquisitum, vt de eo fidelitas non præstetur: in constit. feudor.

dor. per quos fiat inuest. & per quos recipiatur. c. nulla.& c.seq. & in quibus cau. feudum amit. in c.2.§.1. in vsi.feud.not.Itē feudū est res concessa alicui ad vtēdū pro seruitio. & secundū Goffred. est beneuola concessio rei pro homagio facta. Et additur concessio beneuola, quia fit ex grata beneuolentia. ergo beneficium dicitur.Etiam ideò concessio dicitur, quia apud dominum remanet proprietas & dominiū directum, sed vasallus acquirit vsumfructum & vtile dominiū, argu.eorum quæ not.de Emphytheuta. ff.si ager vect. petat.l.1.§. qui in perpetuum,& fuit hoc dictum supra. Potest etiam sic describi, { Feudum est beneuola actio tribuens gaudium capienti cum seruitio retribuendo, per quam transfertur vtile dominum de domino in vasallum.]

FEVDVM ligium secundùm Spe.tit. de feu. in tractatu libellorum. §. quoniam super homagium. ver. porrò, est quando causa & occasio homagij cœperit à domino, vt cùm Baro dicit alicui pauperi militi, quòd aliquam rem immobilem sibi daret si ei faceret homagium, & illam dedit, talis res vocatur feudum ligium, & talis vasallus homo ligius vocatur. & hæc probantur in lib.feu. si de feudo controuer. fue.vide infrà,homagium.

FEVDATARIVS, est qui feudum recipit, qui etiam vasallus dicitur.

De F ante I.

FICTIO iuris est,quando ius certum de aliquo facto fingit statuendo oppositum exemplum,veluti fingit vxorem stipulatā dotem reddi sibi, licet sit certum quòd non fuerit stipulata, sed in fauorem mulieris hoc lex fingit. Ab extrà, in c. is qui. num. 6.de Sponsf. & in ca. quanto. de præsum. De materia fictionum, vide latissimè per Ias.in repe.solenni,l. si is qui pro emptore.ff. de Vsuc.

FICTIO iuris differt à præsumptione, quia fictio iuris semper est contra veritatem, vt in iure postliminij, &c. Præsumptio autem frequenter intelligitur stare cum veritate,sicut sæpe stat. Ius enim fingit aliud quā est, vt fingit mulierem stipulatam quæ non est.l.vnica, in princip. C. de Rei vxor.actio.Fingit natū quod non est.ff. de Statu hominum, l. qui in vtero. Fingit non esse natum quod est natum ff.de Liberis & posthumis. l. Titius testamēto.§.Lucius. Fingit viuere quod non viuit.Institut. de excusat.tutorum. §. defuncti autem. ver.hi enim.Fingit non conceptum eum qui mortuus nascitur. ff. de Verborum significatione.l.qui mortui.not. Azo in princ. Sum. circa 10. prædicamenta. Et Goffre. in sum.de Præsumpt.

FICTVS secundùm Bal.aliquando appellatur census. Bal. in titu. de pace Constan.in vers.petsoluere.& censualis.C. de Don.& Fel. in capit.ad audientiam. versic.& dum remittit.de Præscript.

FIDES est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium,secundùm Apostolum in Epistola ad Hebr. 11. Primum dicitur, quia sperare debemus quod dictum est à Prophetis futurum. Secundum dicitur, quia per prophetias iam completas debemus habere argumentum, id est, probationem, non apparentium,id est,de futuris complendis.Sed illa est quædam notificatio,& nō vera definitio,quare ma

gistraliter sic definitur: Fides est voluntaria certitudo absentium infra scientiam, & supra opinionem constituta.] August. dicit: [Fides est credere quod non vides.] Et duæ sunt species eius, scilicet formata, & informis. Et capitur multis modis, de quo vide glos. bonam in c. firmiter. de sum. Trin. & fide Catho.

FIDEICOMMISSVM est illud legatum, vel relictum, quod committitur fidei hæredis alicui dandum ab eo, vt cùm testator dicit: [Hæres, fidei tuæ committo, vt des legata & commissa,] vt secundum Azo. in Sum. C. de fideicom. tit. §. sequitur. Hodie tamen non est differentia inter fideicommissa & legata, sed olim multæ erant differentiæ. Omne enim legatum fideicommissum dici potest, & econtra: pro quo est text. Institut. de leg. §. Sed non vsque. Nam ipsorum eadem est natura. ff. de leg. 1. l. 1. vbi dicitur, Per omnia exæquata sunt legata fideicommissis.

FIDEICOMMISSARIVS est ille, cuius fidei legatum vel relictum committitur.

Adde quòd imò FIDEICOMMISSARIVS est ille, cui fideicommissum præstari debet. §. sed qui. Instit. de fideicommis. hære.

FIDEICOMMISSARIA libertas. require infrà [libertas.]

FIDEICOMMISSARIA [hæreditatis petitio] est quæ competit ei, cui fideicommissaria hæreditas restituitur ex senatusconf. Trebelliano aduersus possessores rerum hæreditariarum.

FIDEIVSSOR est, qui alienam obligationem in se recipit, vel suscipit fidem, principali nihilominus manente obligato, videlicet, qui se pro alio obligat: vt eo, scilicet principali debitore, non satisfaciente, ipse satisfaciat. Et dicitur quasi iussu alterius ponens fidem suam, vt Instit. eodem tit. in princip. & ff. eod. l. 1. & 2. Est autem fideiussor nomen generale, quia comprehendit sub se mandatorem, & cōstitutorem, & eum qui ex toto in se alienam obligationem transfert, qui & promissor vocatur. * Sed hi differunt inter se, quia constitutor non obligatur nisi præcedat obligatio quæ in iuribus data fit: vt in l. 1. & 3. §. 1. cum aliis, ff. de Consti. pec. & l. 2. C. eod. tit. Fideiussor verò obligationem præcedit & sequitur. Instit. eod. tit. §. fideiussor. Mandator autem nunquam sequitur, sed semper præcedit obligationem, vt ff. Man. l. si verò non remunerandi causa. §. si post creditam. nisi in casu qui habetur in eo. §. ver. [planè.] Et differentiam hic positam no. glo. in l. præall. §. si post. in prin. cui similes glos. C. eod. titu. super rubrica. Et quòd præcedat obligationem, vide Host. in Sum. eod. tit. §. 1.

FIDEIVSSOR [in rem suam,] dicitur, qui fideiubet pro aliqua re in ea causa, qua res futura est eius: verbi gratia, dedi procuratorem ad defendendum in causa mea, & fideiussi pro eo iudicatum solui: hoc casu fideiussor in rem meam dicor, l. si defunctus, ff. de Procur.

FIDEIVSSIO ita fit, si interrogetur fideiussor sic: fide tua iubes quod iste debet? & ille respōdeat, fide iubeo: vt Instit. eod. tit. §. in stipulationibus. Hodie tamen secundum Host. in Summ. eo. tit. §. qualiter. vulgares vtūtur hoc modo. Es fideiussor pro tali? & promittis mihi pro eo? & iste respon

respondet, Sic, vel Promitto.

FIDELITAS secundùm Host. in Sum. de feu. §. quid sit fidelitas, nihil aliud est nisi iusiurandum quod à vasallis præstatur domino. Et ibidem habetur plena forma fidelitatis, vt 22. q. 5. de forma iureiur. cap. ego N. Et in quo differt ab homagio, no. in Clem. pastoralis. §. rursus. de re iudic.

FIDVCIA est contractus quo fidem alterius secuti, rem ei aliquam simulandi tantùm causa mancipamus. inde ducta appellatione, quòd nulla alia re, quàm fide ac probitate emptoris freti eam venditionem interponimus. Differunt autem, fiduciam contrahere, & fiduciam interponere. Nam fiducia interponitur, cũ semel tantùm atque ab vno accipitur, veluti si quis tempus dubium timens, amico potentiori fundum mancipet, vt ei cùm tẽpus suspectum præterierit reddat. Ac contrahi fiducia dicitur, cùm vicissim ac mutuò interponitur, veluti cùm post tertiam venditionem adumbratus emptor, ita patri suum filium reuẽdit, vt eum pater continuò manumittat, vt l.2.§.obiicitur.ff.ad Tertul. Nam si contrahere fiduciam nihil aliud esset, quàm interponere, semper contrahenda fiducia emancipatio celebrata fuisset. Nunc Iustinia. apertè testatur in Instit. emancipationes non contracta fiducia fieri posse, etsi olim factę fuissent, patrem filio suo intestato successurum non fuisse.§.vl. de Legit. agn. success. Nonnulli autem fiduciam interpretantur legem reuendendi venditioni adhibitam: à quibus idcirco dissentio, primùm, quia fiducia non pactum, sed vetus principalisque contractus est. Deinde quia ista ratione nunquam emancipatio, non contracta fiducia facta fuisset.

FIDVCIARIVS dicitur is, in quem simulatè aliquid ad tempus ea lege alienatur, vt vel nobis ipsis, vel ei quem nominauimus restituat. Hinc,

FIDVCIARIVS pater dicitur is à Caio in Inst. cui pater verus filium suum simulatò mancipat.

FIDVCIARIA tutela quæ alicui ad tempus commissa est, & concredita.

FIDVCIARIVS tutor, is cuius fidem in ea tutela ipsi ad tempus credenda secuti essemus. Verùm consuetudine sermonis à recta via nominis paulisper deflexum est.

FIDVCIARIVS seruus pro oppigneratus. Paul. lib.2. Sentent. cap.12. [Quicquid creditor per fiduciarium seruum quæsiuit, sortem debiti imminuit.]

FIDVCIARIAM operam legatus Imperatori suo præstare dicitur à C.Cæsare, cui imperium ad tempus commissum est, vt eo exacto Imperatori suo illud restituat.

FIDVCIARIA hæreditas est eadem quæ fideicommissaria. l.certi.ff.si certum peta.

FIDVCIARIA venditio dicitur, in qua pactum redimendi interponitur.

FIDVCIARIVS hæres is est, cuius fideicommissum est, vt alij hæreditatem restituat. l.Scius ad Trebellianum.

FIERI in continenti dicitur hoc, quod potest committi iudicis arbitrio, vt dicit Alanus de appell. c.an sit. in glo.pen. id est, in actu se tenente, hoc est, ante, quàm contrahentes se ad alium actum

& negotia diuertant. ff. de Verb. oblig.l.continuus, vide suprà facere,vbi de hoc.

FIGLINA, æ, est officina figuli, id est, illius qui facit vasa fictilia, Plinius lib.2. [Figlinas, inquit, primus inuenit Chorœbus Atheniensis.] Idem libro 35. [Ineruditis fictilibus vtuntur, donec figlinum percoquatur.] Id est, opus figuli in figlina factum. Iurisconsultus de fund. instruct. l.fundi [Cùm in fundo,inquict, figlinas haberet,]& in tit.de seruitutibus rusticorum prędiorum sæpe. Nebriss.

FIGLINAE dicuntur loca in quibus figuli exercent officia sua vel artem.

FIGLINVM opus, arte figuli perfectum.Paul.l.19.§.1.ff.de Seruit. vrb.præd. [Iuxta commuuem parietem cameram ex figlino opere factam iure haberi licet.]

FILIVS est is, quem nuptiæ demonstrant.ff.de in Ius voc.l.quia mater. vel per confessionē patris & matris. c. Transmissæ. qui fil. sint legitimi. vel per affectum, extrà,de præsumpt. afferte.2.q.6. ad Romanam. & statur his coniecturis donec probetur contrarium,secundùm glos. in Sum.tit. de Nat.ex lib. vent.

FILIVS largè & secundùm veram significationem verbi, se extendit non solum ad veros filios, sed & ad nepotes & alios quos amore prosequimur, quia dicitur à φιλία quod est amor:verùm secundum vsum & consuetudinem non, sed tantummodo de propriis filiis intelligitur.

FILII nomine in statutis filia non venit.Feli.in Rubr. de fid.instru. col. fi. & generaliter an & quando filij appellatione contineatur filia,tradit latissimè Bartol.in l.1. de Verb.sign.Et Dec. in l.fœminæ. de Reg. iur. An autem contineantur nepotes, tradit idem Bart. in leg. liberorum. de Verb. sign. Et palam est posthumos quoque filiorum appellatione contineri,vt in §.fin. Inst.qui testam.tutor.

FILII secundùm Azo. in Summ. C.de nat. liber. sunt multiplices. Aliqui sunt naturales & legitimi, vt qui nascuntur per legitimum thorum. Alij sunt legitimi tantùm,vt adoptiui. Alij naturales tantùm,vt nati ex concubina vnica & in domo indubitato affectu coniuncta. Alij neque naturales, neque legitimi,vt qui ex illicito & damnato coitu nati sunt:de his omnibus est glo. Institut.de adoption.in princ.& glos.in c.per venerabilem. qui fil. sint legiti.

FILIVS adoptiuus. Require suprà, [Adoptio.]

FILIVSFAMILIAS dicitur qui est in potestate patris vel parentis.l. nam ciuium. ff. de his qui sunt sui vel alie.iur.

FILIVS naturalis & bastardus idem important.glos. est in rubr. ff.de Concu.Bart. in l. ex facto.§. si quis rogatus.in fine.ff.ad Trebellia.

FILII spurij dicuntur qui de adulterio ex soluta cum non soluto, vel è conuerso, concepti sunt.c. transmissæ. pręal. l. vulgo. ff. de Stat.hom.

FILIASTER, filiastrà,est filius vel filia ex alio coniuge genitus vel genita, non ex eo quem modò habet mulier.30.q.1.si quis filiastrum.

FILIATIO probatur, vt per Doct.in l. Lucius.ff.de Conditio. & demonstr.per communem nominationem parentum, & quod natus

natus est in domo mariti commorantis vxori vel concubinæ. leg. filium. ff.de his qui sunt sui. glo.ca. Michaël. de fil.presbyt.

Fini ablatiuus apud Iurisconsult. vsitatus, pro vsque ad finem, vsque ad modum & quantitatem. Papi.l.1. ff. de Pigno. [Pacto placuit, vt ad diem vsuris non solutis, fructus hypothecarum vsuris compensaret fini legitimæ vsuræ.] Sic in l.15.ff.ad leg.Falcid. ff.de comp.l.5.ff.de Colla.dot.l.4. §.vlt.de Naut.fœn.

Finium regundorum. Require suprà [Actio finium regundorũ.]

Finitimus, id est, vicinus. cap. per tuas. de sent.excom.

Firmum & ratum differunt: quia firmum dicitur esse de facto, ratum verò de iure. Bart. in lege id quod pauperibus. iuncta gloss. C. de Episc. & cler.

Fiscus, siue fiscina, siue fiscella, textum est ex spatto. Est præterea fiscus, textum id quod oliuæ tritæ immittuntur, vt torculari expressæ exsudent oleum cum amurca. Columella lib.12. [Intrita oliua nouo fisco includitur.] Plinius lib. 15. [Fiscinas oleacias spongia tergendas.] Vlp. in tit. locati.le.sed addes. [fiscos, inquit, quibus ad premenda olea vtimur.] fiscus ex sparto quoque est saccus in quo numerosiores pecuniæ adseruantur. Iuue.

Incrementa domus, ærata multus
in area Fiscus.

Sed quia principis pecuniæ vectigales ita magnæ sunt, vt nequeant loculis aut crumenis minoribus capi, consueuerunt deferri in sporteis fiscis. Inde fiscus pro pecunia publica plerunque accipitur. Iuuenalis.

Quicquid conspicuũ pulchrúmque ex æquore toto est,
Res fisci est vbicunque natat.

Vnde apud Iurisconsultos titulus est, de iure fisci, & de fiscalibus debitoribus & exactoribus sæpe legimus. Neb.

Fiscus est saccus regius, in quem reducuntur vel cui applicantur bona bannitorum vel proscriptorum. Taliter accipitur ff. locati.le.sed addes.§. fiscos, vel est regij vel imperialis thesauri congregatio, vel imperialium bonorum collectio, vel priuilegium, quia fiscus multa habet priuilegia: vt not. Azo in summ. Cod. de pri.fis. ad quod vide not. Cod. de Iure fisc. in rubri. Et nota quòd differentia est inter fiscum & rempublicam. sicut inter speciem & genus. Fiscus enim est bursa solum de commodo pecuniario, sed respublica pecunias, honores, præmia, & alia considerat. nota in leg. mancipia. Co. de ser. fugi.

Imo in præalleg. §. fiscos. nomen fisci vas ex viminibus contextum significat, vt ibi animaduertit Bud. Et quæ olim esset differentia inter fiscum & ærarium, vide suprà in Verb. [Ærarium.]

Fistulæ, tubuli per quos aqua ducitur, Vlpia. lege 15. ff. de Act.empt. [Lines, & labra, salientes, fistulæ quoque quæ salientibus iunguntur.] Idem l.12.§.14.ff. de Instr. vel Inst. [fistulæ autem & canales & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria.] Sic in leg. 13. Digest. si seruit. vindic. leg. 47. & leg. 49. & leg. 68. ff. de contrahenda emptione. leg. 17. de seruitu. vrb.

Fit & [fiunt,]hæc verba non tantum respiciunt præsens, sed etiã futurum. 25. qu. 1. generati. in text. & in gloss. Malè hoc not. auctor ex eod. text. nam loquitur de verbo fit, quod gloss. extendit etiam ad verbum Fiat, non de verbis Fit, & Fiunt, quæ nullo modo aptari possunt ad tempus futurum.

De F ante L.

Flagitare in leg. 2. de priu. deli. est instanter pudicitiam alterius attentare, vt docet ibi Bud.

Flamines dicebantur sacerdotes gentilium, à filo quo in capite vtebantur, à quo dicebantur flamines quasi filamines. nam nudis eos capitibus penitus incedere nefas erat. dist. 22. cleros. post medium. Inde archiflamines & protoflamines, vt eadem dist. §. 1.

Flamissae ab antiquis dicebantur, quos Thesauros Græco nomine appellamus: quod in iis non rude æs argentúmque, sed flata signatáque pecunia condeeretur, vt not. Gel. lib. 2. c. 10.

Flavius, cognominatus est Iustinianus Imperator, non quòd Flauios deuicit, vt Accursius interpretatur, neque quòd capillos habuerit flauos, quod nusquam legitur, sed quòd fuerit ex gente Flauia ex qua fuerunt Vespasianus, Titus, & Domitianus. De quo Iuuenalis.

Dum iam semianinem laceraret Flauius orbem
Vltimus.

Floci nomine intelligitur habitus habens manicas longas & amplas. Cucullæ verò nomine, habitus longus & amplus sine manicis, vt in Clementi. ne in agro. §. cùm verò. de statu mona.

Flvctvare, id est, dubitare. 12. dist. c. illa.

Flvminvm, ait Vlp. quædam sunt perennia, quædam torrentia: perenne est, quod semper fluat, ἀέναος, torrens χειμαῤῥὸς, id est, hyeme fluens, si tamen aliquod æstate exaruit, quod alioqui perenne fluebat, non ideo minus perenne est; fluminum quædam publica sunt, quædam non publica. Flumen esse Cassius definit, quod perenne sit, ex l. 1. §. 1. de fluminib. vide [Aqua profluens.]

De F ante O.

Focarii mediastini, qui focum curant, l. 1. §. caupones. ff. Naut. caup. stab. l. quæsitum. 12. §. Trebatius. & §. se. & l. si ita. ff. de Iust. & iur.

Focaria dicitur pro concubina, in l. 3. C. de Donat. inter vir. & l. 1. C. de Cond. inser.

Fodinae dicuntur loca vel foueæ vbi aliquid foditur. dist. 21. cleros. Inde dicuntur ferrifodinæ, foueæ vbi foditur ferrum, & aurifodinæ vbi foditur aurum.

Foederati sunt, non (vt Accur. putat in l. non dubito. de capti. & postli. reuer.) quibuscum induciæ factæ sunt, sed cum quibus populus Rom. amicitiam (vulgo ligam vocamus) coierat, sociósque appellabat. Bud.

Foederis duo genera ex Proculo in l. 7. ff. de Cap. & postlim. colliguntur, qui vnum appellat æquum amicitiæ causa factum: alterum iniquum, siue impar, cũ pactio fit, vt is populus alterius populi maiestatem comiter tueatur. quod adiicitur (inquit) vt intelligatur, non pari iure vtrumque populum esse, sed hunc alte-

to superiorem. Liuius tamen lib. 34. his duobus subnectit tertium genus; quo bello victis leges dicuntur.

FOENERARE apud Iurisconsultos, est fœnori pecuniam accipere, vt annotauit Alc.l.4.de Verb. signific.

FOENEBRIS pecunia, quæ fœnori datur.§.penult.Institu. quod cum eo.

FOENVM an veniat appellatione frugum not.in l.1.§.Labeo. ff. de Aqua plu. arcen. Et sumitur fœnum octo modis secundum Archid.in ca.vnum orarium. §. pen. 25. distinct. Venit autem appellatione fructuum, vt est tex.in l. si Vsufructuarius messem.ff.quib. mod. vsusfr. amittat.& in l. pratum. ff. de Verb.signif.& Ludou. Rom.in suo not.556.

FOEDVS, pro fœditas,Paul.l.3.ff. de Rit. nup. Nec enim honos ei seruatur,quæ se in tantum fœdus deduxit, alij habent SCELVS.

FOLLIS, pro marsupio & sacculo pecuniæ, vnde in folle offerre, l.82. ff.de Cond.& demonstr. Hinc,

FOLLIS senatorius,dictus est posterioribus temporibus,tributum quod senatores imperatoribus pendebant, quod abrogatur per l.2.C.de Prætor. lib.12.

FOMENTA, sunt medicamenta, dicta à fouendo, hoc est, calefaciendo & recreando. Ouid.

Fomentisque iuuas vulnera nostra tuis.

Inde est fomentare, & fomentatio,vt apud Iuriscon. ff. de legat. 3. leg. si cui. Nec ea quidem quæ fomentationis causa parata sunt.

FOMES carnis est languor naturæ vel animæ, qui appellatur concupiscentia carnis. 15. q.1.cap.meritum.§.itaque. & non est peccatum,sed pœna peccati.Et dicitur animæ infirmitas, quia accedit animæ ex coniunctione carnis §. itaque.præall.

FORANEVS dicitur,qui forum tenet,vel de foro venit.3.quæst.6. peregrina.

FORENSES actiones, quæ alibi ciuiles, siue rei familiaris,priuatæ aut pecuniariæ dicuntur. Vlp. l. 1. ff. de Incen. nauf. Et quanquam sint de his facinoribus etiam criminum executiones, attamen rectè prætor fecit, qui forenses quoque actiones criminibus istis præposuit.

FORESTA, est locus vbi feræ inhabitant vel includuntur, glo.in c. cùm dilecti. de donat. alias dicitur latum nemus. de his ponit Fel.in c.Rodulphus. in 1. versicu. [quid autem sit foresta.] de Rescrip.Et vbi quis habet vsum venandi secundùm Bern. de Dona. cum dilecti.in glo. 1.

FORMA sutoris, est lignum illud quo calcei informantur. Horatius 2.Serm.

Si scalpra & formas non sutor, nautica vela, &c.

Vlpianus in tit. ad legem Aquiliam.l.sed & si.[Si forma, inquit, calcei ceruicem percussit.] Item Vlpianus titulo locati.leg. item quæritur. [Si forma calcei tam fortiter ceruicem percusserit.]

FORMA, facies cuiusque rei seu figura. l. mulieris. de Ver. signific. quandoque sumitur pro ordine, hoc est,decuria vel classe. l. scriniis. C. de Pala.nonnunquam pro ligno quo calcei informantur. l. sed & si.ad leg.Aqui.A Doct. verò plerunque accipitur, pro solennitate quæ à iure requiritur

t 5 in

in conficiendo aliquo actu.

FORMVLA, require suprà Actio.

FORMIDOLOSVS pro timido. §. sin autem. Institut. de pupil. substit.

FORNICARIVS, idem quod pistrinarius vel pistor. l. si seruus. ff. ad l. Aquil.

FORNICARII, in l. quidem. de vsur. sunt opifices, propolæ, institores, qui à fisco conducunt tabernas sub arcubus, qui fornices appellantur, vbi merces suas venales habeant. Bud.

FORNICATIO est cuiuslibet illiciti coitus genus, qui fit extra vxorem legitimam, specialiter in vsu viduarum, meretricum, vel concubinarum.

FORSITAN quandoque capitur non dubitatiuè, de vot. & vot. redem. cap. magnæ. & sic est expressiuum veritatis. de procu. tuæ. 33. q. 2. admonere. circa medium. & de pœn. distin. 1. quamobrem. de suppl. neg. præla. ca. 1. lib. 6. vide glo. in c. 2. de test.

FORTE quando sit dubitatiuum facti, & quando iuris, not. Arch. 11. q. 3. nolite etiam. quandoque capitur certitudinaliter, pro expressiuo veritatis, & nō pro nota dubitationis: vt in multis iurib.

FORTVITVS casus, est inopinatæ rei euentus qui præuideri non potest: vbi ergò diligentissimus præuidisset, non est casus fortuitus, vt in cap. Ioannes. de homic. Et de materia casus fortuiti, vide Abb. in d. c. Ioannes. numero 2. vbi etiam dicit Abb. quòd casus fortuitus non imputatur dando operam rei licitæ: secus si rei illicitæ, vt in cap. dilectus, eodem titulo de homicid. Et not. casus in quibus diligentissimus prouidere non posset. in l. si quis domum. de Loca.

FORTVNA singulari numero pro facultatibus & opibus. Scæuol. l. 40. §. 5. ff. de stat. li. [Argentarius coactor, cùm penè totam fortunam in nominibus haberet, seruis actoribus libertatem ita dedit.]

FORVS est exercendarum litium locus, à fando dictus, vel à Phoroneo rege, qui primò Græcis legem dedit, vt extrà, de Verbor. signific. cap. forus. & 6. distinctio. Moyses.

ITEM Forus idem est quod tribunal, & vt Azo dicit, forus ponitur pro bursa: & alio modo dicitur formarium, vt ait Placent. de quibus sedilia iudicantium conficiuntur: idémque appellatur prætorium. Tribunal autem dicitur maiorum iudicum, scilicet qui habent merum imperium. Papæ autem propriè dicitur consistoriū. Item est planicies in naui. Item est locus vbi merces reponuntur. Item est foramen rei inanis. Item scriptorium foraminosum pro imponendis pennis & cornibus vel calamis ad scribendum deputatis. Et hæc significata habet forus vt plurimùm in masculino genere, secundùm Host. in Summa, de foro compet. §. 1.

FORVM autem in neutro genere secundum Hostiens. ibidem ponitur pro loco deputato ad emendum vel vendendum res. Aliter autem secundùm Azonem dicitur districtus ciuitatis, vel territoriū iudicis in quo animaduertere & punire habet delinquentes. l. pupillus. §. territorium. ff. de Verb. sign. Et veniunt ibi quæ sunt iurisdictionis, non quæ sunt ordinis: & dicitur quasi fodium, eo quòd qui in districtu ad fodia vel munera seu angarias compelluntur.

pelluntur. Vel dicitur à ferendo, eò quòd munera subeunt & ferunt. Aliter Goff.& Host.ibidem conuenientes. Forum,inquiunt, est idem quod tribunal, quia tribunal forte habet aliquam similitudinem cum foro,quia sicut in foro venali, quod nos nominamus forum, conueniunt multi vendentes & ementes,siue res venales inferentes,sic etiam in foro iudiciali, scil.in tribunali,conueniunt multi litigantes, seu contentiones & lites inferentes, & exinde definitiones reportantes.

FORO cedere,in l.si hominem.ff. Depos. dicuntur argentarij, cum tabernis, id est, mensis suis cedentes,quas in foro publico Romæ conductas habebant,aliò habitatum migrabant.Bud.

FOSSA est, ait Vlp.receptaculum aquæ manufactum.l.1.§.1.ff.vt in flum.publ. l.vnic.in fin.ff.de Rip. inund.

FOSSATVM, pro fossa qua castra cingebantur. Modestinus l.3.§.2. ff.de Re mil. [Is qui exploratione emanet, hostibus insistentibus,aut qui à fossato recedit, capite puniendus est,] id est, à castris fossa cinctis.

De F ante R.

FRAMEA accipitur pro lancea, seu hasta, de qua meminit Iuuenalis, dum dicit:

Et Martis frameam, & Titrai spicula vatis.

Et ita debet intelligi locus Vlp. in l.3.§.armis.ff.de vi,& vi armata. licèt aliqui aliter intelligant: vbi Iurisconsi. interpretatus frameus,Rompheus.

FRATER dicitur quasi ferè alter.

FRATRIS appellatione continetur soror. text. in l. Lucius. §. quæsitum.ff.de leg.3.& not.in lege tres fratres.ff.de pact.

FRATRES communiter dicuntur omnes Christiani, tam laici, quàm clerici per lauacrum regenerationis in baptismo.canon.ad mensam.11.q.4. Item ante Concilia Apostolorum in primitiua ecclesia omnes appellabantur fratres Discipuli Christi, 22.dist. sacrosancta. propriè tamen religiosi mendicantes non habentes bona in communi, fratres dicuntur, & alibi habentes bona in communi, vt ordinis sancti Benedicti, Bernardi, &c. qui monachi dicuntur. Clement.dudum. de sepul. & Clem. exiui de paradiso.de Verb.signif.& secundum Panorm, monachi non appellantur fratres propriè, licet largè loquendo sic. Sic etiam de Monialibus, quæ de ordinibus mendicantium dicuntur sorores, & aliæ Monachæ Moniales vel sanctimoniales.

FRATERNITAS quot modis sumatur in iure, not. Ioan.Andr. in commento decret. Ioannes de Reg.& transeunt.ad reg.

FRATRES consanguinei, sunt fratres ex eodem patre,& eodem sanguine geniti.§.sunt autem.Instit.de leg.agnat.success.

FRATRES patrueles, sunt duorum fratrum filij, vt d.§.sunt autem.& Institut.de grad.§.quarto gradu.

FRATRES vterini,sunt filij eiusdem matris,vt exponit gl. Inst.de Legit.agnat.success. §.hoc etiam.

FRAVS idem est quod dolus.Nota tamen quamdam differentiam in l.iurisgentium. §.prætor. ff.de pact.vbi vide:hic tamen fraus capitur prout fit legi, quando quis facit

facit contra significatum legis, quæsita palliatione qua videatur non agere in fraudem legis. ff. de Legi. l. fraus. verbi gratia, filius familias indiget pecunia, petit à me sibi mutuari. video quod per hoc inciderem in senatusconsultum Macedonianum: pecuniam non mutuo, sed frumentum vt vendat, & pecuniam habeat, ne videat incidere in Macedonianum: certè ego nihilominus incido, vt l. sed Iulianus. §. mutui. ff. ad Macedonia. Fit ergo fraus legi, quando fit contra significatum legis, palliatione quæsita: sed fit contra legem, quando fit contra id quod per legem significatur, nulla palliatione quæsita. ff. de Legi. l. contra legem. Ex his patet quòd si bona fide mutuo filiofam. frumentum, credens ipsum indigere, non incido in Macedonianum, quia nec facto nec animo facio contra eius significatum. Et hoc etiam si sit error intolerabilis, quia fraus requirit animum: secus si pecuniam mutuans errans in iure, quia talis error non excusaret, eo quòd factum est contra significatum legis, arg. l. 2. Co. ad Maced. Et not. quòd interdum fraus accipitur pro delicto. Vnde fraudem capitalem admittere, id est, tale aliquid delinquere, propter quod pœna capitis statuta sit. l. cum autem. ff. de Ædil. edic.

FREQVENTER fieri dicitur, quod assiduè fit. ff. de Inoffic. testam. l. e. nam & his. de mino. leg. & si fine. Quandoque quod bis fit. in Authen. de defen. ciuit. ad fin. & ibi not. Quandoque exponitur, id est, multoties, in proœ. Decretalium. §. sanè. Quandoque, id est, voluntariè. C. de Vsur. pupil. l. 1. Quandoq; id est, sæpius. 18. qu. 2. non semel. habetur hæc dictio extrà, vt lit. non contest. cap. quoniam frequenter.

FRIGVSCVLVM in l. cùm hic. de don. inter vir. & vxo. sumitur pro digressu temporario vxoris ob iurgium cum marito. Sunt tamen qui legant frigusculum, eò quòd ob eiusmodi digressum aliquantisper refrigescat ardor amoris coniugalis.

FRIVOLA in l. solutum. de pig. act. accipitur pro vili & tenui supellectili, qualis inquilinorum esse solet.

FRIVOLA, inquit Festus, vasa sunt propriè fictilia cassa, Vlp. l. 21. §. 4. ff. de Pignor. act. [Non enim credibile est hoc conuenisse, vt ad vniuersam pensionem insulæ friuola mea teneantur.] positum videtur pro supellectile hominis tenuis & inopis. Sic Senec. lib. Controu. 3. [Ego illos in friuola inuitaui nostra.]

FRVCTVS dicuntur qui supersunt deductis expensis quæ fiunt gratia fructuum acquirendorum & colligendorum & conseruandorum, vt ff. de Pet. hæred. l. si à domino. §. fructus.

FRVCTVS appellatione continetur collatio beneficiorum quæ dicuntur esse in bonis & fructu mensæ episcopalis. notat. glo. in c. cùm olim. de maio. & obed.

FRVCTVVM autem alij sunt industriales, vt frumentum, vinum, oleum & similia, scilicet, lac & lana, quæ sine industria hominis non proueniunt. Alij sunt fructus naturales, qui ex ipsa natura proueniunt, sine magna scilicet industria hominis, vt poma, pyra, ficus & huiusmodi. Vtraque deffinitio potest colligi ex leg. fructus. ff. de Vsuris. de resti. spol. cap. grauis. in

in gl.fin.Sunt ergo naturales fructus, in quibus factum naturale præcedit factum hominis, vt ex solo rudi vsu possumus illis vti, sed industrialibus non sic solo vsu rudi,sed curis adhibitis:licèt enim etiam natura cooperetur, cura tamen maior requiritur, non modica & perfunctoria, sicut in naturalibus.Vide gl.in leg. sequitur.§.fructus. ff. de Vsucap.

Frvctvs percepti, dicuntur qui aliquo modo sunt à solo separati, & in horreis conditi.

Frvctvs percipiendi dicuntur, qui immaturi sunt, quos vetus dominus possidet. de his in Spec. eod.tit.de fru.& lit.expen.& Azo in Sum.C.de Rei vend.Vnde fructus diuersimodè significat accessionem, vsumfructum, seu ius vtendi, fruendi, & ius fruendi dempto vsu, primò significat accessionem,& hanc dupliciter: sc. strictius, ex eo quod ex prædiis percipitur,vt non comprehendat fœtus animalium, vel vsuras pecuniarum, sicut sumitur in rubr. de vsu & vsufr. nam ibi fructus sumitur prout distinguitur ab vsura & à pecudibus, quia in his etiam fructus est.l.in pec.Dig.de vsur. non autem comprehendit partum ancillæ. Magis latè autem significat, vt etiam comprehendat vsuras, vt l. vsuræ. ff. de Vsu. Item & pensiones prædiorum.l.prædiorum.eod.tit.Secundò significat vsumfructum: nam legato fructu fundi, videtur legatus vsusfructus. l. per seruum. §.si vsusfructus. ff. de vsu & hab. Et notandum, quòd in fructu id esse intelligitur, quod ad vsum hominis inductum est. l. pen. de vsufr.leg.

Frvi dicitur, qui fructus percipit.

Frvctvarivs est,qui rei dominus non est,vt in l.vti frui.ff.si vsusfr. petatur.Tamen in quibusdam casibus pro domino habetur, scilicet in percipiendis fructibus. ff. de Vsufr.si Titio. §.1. Et quomodo differat ab vsuario,require infrà, Vsuarius.

Frvgi homines appellantur, diligentes & probi.l.si vendita. ff.de petit.& commod. rei vend.

Frvgvm appellatione continentur omnia, quibus homo vescitur, præter carnes & poma.l.frugem. 77.de Verb.signif.

Frvmentvm id esse, quod arista in se teneat, Gallus definiuit, l. frugem.77. de Verb.signif.

Frvstatim, id est,minutatim, & quasi per frusta.13. q.1. Ecclesias. §.item Apostolus.

Frvstra not. Archid. de accusat. cap.1.lib.6.

Frvstrari tempus dicitur, cùm frustrà inaniterque cõsumitur. l. sed etsi. §.actio. ff. Ex quib. caus. maior.

Frvstratio videtur vsurpari pro calumnia. l. si calumnietur. de Verb.signif.alioqui deceptionem significat.

De F ante V.

Fvcare est tingere. l.1. C.quæ res vend.non poss. ferè autem ad artificiosum & adulterinum colorem refertur.

Fverit, hoc verbum in vltimis voluntatibus plerunque futurum tempus demonstrat.Bart.in l.hoc articulo. de Hæred. inst.

Fvgitivvs seruus quo distet ab errone, diximus in verbo [erro,] onis. Definitur autem ab Offilio in tit.de Ædilitio edicto,in hunc modum: [Fugitiuus est,qui extra domini domum, fugæ causa quò se à domino celaret, mansit.]

Fugiti-

Fugitiuarius autem est, ad quem se fugitiuus receperat: locus quoque fugitiuarius dicitur, vt apud Vartonem, lib. 3. de Re rustica. de cochleis: [Fugitiuarius, inquit, patandus est illis locus.] Papin. libr. 21. de Præscriptis verbis. l. si apud. [Si apud te, inquit, ego & fugitiuarius deposuimus.] Nebr.

FVGITIVVS, est qui ea mente recedit, ne redeat ad dominum, licèt posteà redeat, vt ff. de Ædil. edict. l. quis sit fugitiuus. de hoc vide Azon. in sum. C. de Seru. fugit.

FVGITIVARII, olim fugitiuorum seruorum reprehensores erant: qui eam operam profitebantur, vt fugitiuos inuestigarent & reducerent. Hoc verbo vtitur Iurisc. in l. si apud. de Præsc. verb.

FVLCIMENTVM, sustentaculum dictum, à fulciendo, hoc est, sustentando siue sustinendo. Macrob. 7. Satur. [Desertum iam fulcimentis suis labitur in ruinam:] Apul. in 1. de asino: [Pede altero fulcimentum, quo sustinebat, repello.] Vlpian. de fundo instruct. l. quæsitum. [Proinde, inquit, fulcimenta si quæ habeat.] Ant. Nebris.

FVLTVRA quoque idem est quod fulcimentum, dictū vtrumque à fulciendo, id est, sustinendo. Vnde Horat. per translationem dixit in 2. Sermon.

Ingens accedat stomacho fultura ruenti.

Et Plinius Cæcilius in Epistol. [Corporis fulturis animus sustinetur.] Vlp. in tit. si seruitus vendicetur. l. sicuti autem. [Sicuti, inquit, refectio parietis ad vicinum pertinet, ita & fultura ædificiorum vicini.

FVLCIMENTVM & fultura dicuntur sustentaculum cuiuspiam tei, à fulciendo. l. quæsitum. §. tegulam. de fund. instr. & l. sicut. Si ser. vend.

FVLLO, onis, est qui vestes polit emaculatque, non, quod vulgò persuasum est, pannarius, id est, lanificij artifex. Martialis:

Non tam sæpe teret lintea fullo tibi.

Fullonicam Nicias Megarensis primus omnium inuenit, vt scribit Plin. 7. Plautus in Asinaria: [Non didicisti fullonicam, non mirandum est.] Vlpian. lib. 47. de furtis. l. itaque fullo. [Fullo, inquit, vel farcinator, qui polienda vel farcienda vestimenta accipit.

FVLLONES dicuntur mundatores & dealbatores vestium, & earūdem decoratores seu coloratores.

FVLLONICAS pro officinis fullonum dixisse videtur Vlpian. in l. 3. de Aqua plu. ar.

FVLMINARE dicitur iudex iniustè vel indeliberatè sententiam proferens sine maturitate. de Sent. excomm. c. 1. lib. 6.

FVNCTIO est vsus consuetus, functus ab eo qui fungebatur honore aliquo aut officio. Hinc dicitur functus vita, qui iam impleuit officium vitæ. Vnde dicitur quòd mutuæ pecuniæ magis functionem in genere suo recipiunt per solutionem quàm specie, id est, soluendo mutuam pecuniam magis vtimur genere, id est, rei materie, quàm specie, id est, eodem corpore, aliter non esset mutuum vel mutuatum, scilicet, de meo tuum, sed commodatum, scilic. ad commodum vtentis datum. ff. de Reb. cred. & si cert. pet. lege mutuum.

FVNCTIO publica, require ff. de pub.

pub. & vect. l. 1. § hic titulus, super vers. [pendantur.]

FVNDATVR inventio per testes vel instrumenta, vel confessionem vel euidentiam facti, vel etiam præsumptiuè, vt est gloss. in vers. [fundauerit.] c. finem. de dolo & contum.

FVNDVS est, quicquid in solo possidetur, puta, prædium vrbanum, prædium rusticum. Seruius in illud Virgil. 2. Georgic.

Diues opum variarum, ac latis otia fundis.

FVNDVS, inquit, dicitur ex eo, quod omnium rerum sit fundamentum. Vlpian. tit. de Verb. signific. l. [Locus, inquit, est, non fundus, sed portio fundi.] Fundus autem aliquid integrum est. & eod. tit. leg. quæstio. & iterum leg. fundi. Fundus pro vasis potorij fundamento, ad cuius similitudinem, inquit Festus, fundus dicitur ager, qui planus sit. Martialis lib. 8.

Hi duo longæuo censentur Nestore fundi.

Paulus libr. 41. de acq. rer. domin. l. sed si. Cuiusmodi, poculi fundus ille sit: [Scypho, inquit, fundus, aut ansa.] Ant. Nebr.

FVNDVS est mansio alicuius cum accessionibus. Aliter definitur, vt in l. quæstio. ff. de Verb. signif. Et not. quòd fundus est nomen homogeneum, quia quælibet pars fundi dicitur fundus. Sunt enim homogenea, in quibus est idem prædicatum in parte, quod in toto, vt aqua, terra, lignum, pannus, &c. Alia dicuntur heterogenea, in quibus pars non capit eandem denominationem cum toto, vt domus, cathedra, tunica, nauis, pons. Vnde non valet legatum fundi, & est derisorium. l. legato. ff. de Leg. 1. nam legando spatiū palmæ de fundo, diceretur fundum legasse. Sed ibi bona gloss. quòd non valet legatum generale legando rem, substantiam, vel animal, quia muscam dando liberaretur.

FVNDVS agonotheticus, require Azon. in Sum. C. eod. tit. & l. iubemus. C. de fund. patr. lib. 11.

FVNDVS dotalis, is est qui matrimonio cōtracto datus est sponso.

FVNDVS quasi dotalis, dicitur qui traditus est sponso nondum secuto matrimonio, pro quo etiam superiori dicto facit l. 1. ff. de fund. dot.

FVNDVS instructus, est ædificatus vel cultus.

FVNDVS iugeus, est terra quæ modò non aratur, licèt olim fuerit fertilis, aliàs quæ modò aratur, licèt olim fuerit sterilis.

FVNDVS limitrophus, dicitur à trophos, id est, descriptio, & limite, vel milite: quasi descriptus ad vsum militum, qui milites imperium custodiunt. vt Cod. de fund. lim. l. 1. & l. fin. lib. 11. Aliter dicitur fundus limitosus, vt ibidem de fun. lim. Sed melius est dicere, quòd limitrophus deriuatur à limite & trophos, quod est nutritor: nam hi fundi assignari erant nutriendis militibus custodientibus milites, seu limina imperij, vt ex eorum fructibus alerentur, qui & limitanei appellantur.

FVNDVS releuatus dicitur, qui olim erat palustris, nunc autem factus est serenus, aliàs terrenus. C. de fun. patr. l. fin. lib. 11.

FVNDVS saltuensis, est fundus in quo est saltus. Cod. de fund. patr. & sal. l. fin. lib. 11. Require infrà [saltus.].

FVNDITVS aduerbium est, & quan

quandoque exponitur, id est, [ex toto,] vt de Elect. cap. quia sæpè circa fin. in 6. Quandoque, id est, [penitus.] Cod. de sacrosanct. eccles. l. decernimus. Quandoque exponitur, id est, [vsque in fundo.] ff. de Vsucap. l. fin. Item vide plenè de hoc aduerbio per Bart. in Auth. decernimus. Cod. de sacrosf. eccles.

FVNERARIA actio. Require suprà [actio funeraria.]

FVR est qui clàm, obscurè, & plerunque de nocte rem alienam amouet inuito domino, gratia lucrandi, subaudi sine armis, vt in Authent. sed nouo iure. Cod. de fur. & ser. corrupt. & dicitur fur à furuo, quod idem est quod nigrum. quia vt plurimum in obscuro furatur: vnde, [Qui malè agit, odit lucem.] de Officio deleg. consuluit.

FVR manifestus dicitur, qui in ipso maleficio est deprehensus, vel in loco in quo commissum est furtum, vel post furtum, dum tamen cum furto deprehendatur, antequam deportauerit ad locum, ad quem destinauerat. Instit. de oblig. quæ ex delict. §. manifestus.

FVR non manifestus dicitur, qui rem detulit quò destinauit. tit. præalleg. §. sed si pertulit. vel sic dicitur qui cum re furtiua in ipso actu furandi non deprehenditur, sed iam deportauerat rem furtiuam in locum, in quem destinauerat, nihilominus conuincitur postea de furto.

FVRTVM, est contrectatio fraudulenta, seu fraudulosa rei alienæ mobilis corporalis, quæ fit inuito domino cuius res fuit, animo lucrandi, scilicet, gratia rei vel possessionis, vel vsus, vt ff. eo. tit. l. 1. Dicitur autem furtum secundùm Azon. à furuo, id est, nigro, eò quòd clàm & obscurè & plerunque de nocte fiat: vel dicitur à fraude, vel à ferendo, vt l. 1. in princip. ff. eod. tit. & Instit. de oblig. quæ ex delict. nasc. in princ. §. furtum autem.

FVRTI actio, require suprà [actio furti.]

FVRTI condictio, require suprà condictio.

FVRTVM conceptum, est cùm quis præsentibus testibus apud aliquem rem furtiuam quærit & inuenit, vt Instit. de oblig. quæ ex delict. nascuntur. §. conceptum furtum.

FVRTVM domesticum, dicitur quod serui dominis, liberti patronis, mercenarij illis, apud quos degunt seu operantur, surripuerint. l. respiciendum. ff. de Pœn.

FVRTVM oblatum, est cùm quis rem furtiuam alicui obtulit, vt potiùs penes eum, quàm penes se inueniretur.

FVRTVM prohibitum dicitur, cùm quis volentem rem furtiuam quærere prohibuit, vt dicto titulo de Obligation. quæ ex delict. nascuntur. §. est etiam. vbi dicitur, quòd hæ actiones furti concepti, oblati, prohibiti, & non exhibiti, in desuetudinem abierunt.

FVRIOSVS differt à mente capto: nam furiosus furore quodam animi agitur: Mente captus verò magis in quiete est, nullàque signa extrinsecus ostendit, idémque est qui & demens. ita Doct. in §. 1. Inst. de curato.

FVTVRVM ponitur pro præterito, vt ff. si cert. petat. l. vlt. secundùm vnam lecturam. Quandoque futurum comprehendit præteritum, vt ff. de iure codicill. lege Plotiana.

De

De G ante A.

GALLINARVM Iustinianus duo facit genera, vt aliæ mansuetæ sint, aliæ natura feræ. §. Gallinarum. 12. de Rer. diuis. & l. 5. in fin. ff. de Acquir. rer. domin. Varro lib. 3. cap. 9. tria constituit, Villaticas, rusticas, & Africanas. Columella lib. 8. cap. 2. Cohortales, rusticas & Africanas. Villaticas vterque & cohortales appellat, quas ali tum vbique, tum in villa videmus. Rusticas autem & syluestres eas vocant, quæ Iustinianus feras nominat, quæ ab aucupibus capiuntur, & in seruitute non fœtant.

GALLICANTVS est in secunda hora noctis. C. de transac. l. non minorem. iuncta gloss.

GANEA, est amica vel amasia: & non potest eam scholaris inuitis sociis in hospitium ducere. l. non aliter. ff. de Vsu & hab.

GARVM, salsugo erat ex quibusdam piscibus, puta scombro, halece, lacerto, & huiusmodi: vtebantur autem eo pro salsamento siue conditura aliorum ciborum. Gari meminerunt Poëtæ multis in locis, Plinius, Apitius, Galenus, cæteri. Vlpianus libr. 33. de penu leg. l. qui penum. [Garum, inquit, amurca, mel.] Accursius salsamenti genus esse dicit, ipsa veritate coactus, sed quod sit non dicit. Ant. Nebr.

GASTALDVS, est maior dominus, qui habet curam exteriorum rerum episcopi.

GAZOPHYLACIVM, est locus vbi chartæ reponuntur, extrà, de probation. cap. 1. & ibi per Bernar. secundùm vnam lect. sed rectiùs ibi legitur chartophylacium: nam gazophylacium est repositorium gazæ: quæ vox est Persica, quicquid possidemus significans.

De G ante E.

GEMMAE, secundùm Pomponium in l. etsi non sunt. §. fi. ff. de Aur. & arg. legat. sunt perlucidæ materiæ, veluti smaragdi, chrysolithi, amethysti: lapilli autem sunt contrariæ naturæ gemmis.

GENEARCHICA prędia, γενεαρχικὰ & γενεπαρχικὰ χωρία, dicuntur in Nouell. XXI. quæ princeps atque auctor generis familiæ sua reliquerat, ea lege, vt in eo perpetuò manerent, neque ad alios transferre possent, vsque eò, vt etiam fœminæ ab iis excluderentur: quod Armeniorum institutum à feudorum ratione non omnino alienum Iustinianus ea Nouella sustulit.

GENER meus, est maritus filiæ meæ. vt in l. non facilè. ff. de Grad. & affin.

GENER etiam dicitur, neptis, proneptis, & deinceps, maritus, nedum filiæ. l. generi. de Verbor. signif. Imò non tantùm maritus, sed etiam sponsus. l. Labeo. & l. Seruius. de Grad. & affin.

GENER, id est, consanguineus, in Auth. de incest. nupt. in princip. Atqui vox generi in d. Auth. deducitur à genus, non à gener.

GENERALIS abolitio. Require suprà, [Abolitio.] & vide de hoc Azon. in Sum. C. eod. tit.

GENERALI sermone persona loquentis intelligitur excepta. de iureiurand. c. petitio. vbi concord. in glos. Et intelligitur hoc regulariter, quia fallit interdum, vbi obligatio vel pactum præcedit, quod inducit æquitatem quandam includentem etiam personam loquentis, vt si recepissem 10.

à te, & promisissem tibi date turtim contra omnes homines, tunc teneor etiam dare contra me ex pacto. de hoc in cano. de forma. 22. q. 5. quandoque etiam generali sermone nec familia loquentis intelligitur.

Generalis locutio, generaliter est intelligenda. ff. de Offic. præsid. l. præses. licet generale verbum non sit semper generaliter intelligendum. de iureiur. c. ad nostram. in gloss. vlt.

Generaliter dicitur quod imò etiam indefinitè intelligendum est. de coniu. lepro. c. quoniam in glos. super vet. [generali.] & 19. dist. si Romanorum. ff. de Publicia. l. de pretio.

Generalia verba sunt ad ciuilem modum referenda. ff. de serui. l. si cui. & generalia verba accessoriè apposita restringuntur ad suum principale. l. prædiis. in princ. ff. de leg. 3.

Generalis allegatio, quando sufficiat, & quando non, not. in cap. vestra. de cohab. cleri.

Generalis clausula significat eius significatum probare, vel significare probat, & tunc non pertinet ad expressè nominata. ff. de Verb. oblig. l. doli. verbi gratia, testator filios instituit, & inuicem substituit, & pòst filium exhæredauit, quæ exhæredatio vel clausula non reuertitur ad institutionem, imò ad substitutionem: vt in l. 1. in fi. Cod. de lib. præter. vel exhæred. Item ibi, pater vnam filiam instituit, & filium exhæredauit: deinde alium filium substituit: exhæredatio refertur ad solum gradum institutionis: vt lege 3. §. filius. ff. eod. tit.

Genitalis fetitas, id est, à genere proueniens. Institut. si quadru. pauper. fecisse dicatur. §. Primo.

Genitivus importat dominium. Felin. in cap. quia 5. de iudic. in princ. non tamen semper importat dominium. & sic aliquando denotat nudam detentionem ex communi vsu loquendi, vt sunt isti simplices detentores, depositarij, commodatarij, & coloni, qui solent appellare possessionem suam, quam colunt. de quo vide bon. gloss. in l. 2. ff. de Origine iuris. adde tamen quòd genitiuus ex propria & stricta significatione verborum denotat dominium, & ideò genitiuus positus in statutis debet intelligi in dominio vero. Abbas in cap. 1. de postul. prælato. vers. vide tamen ad principale. & per Bartol. in l. 1. §. potestatis. ff. de pecul. & in l. parui. ff. nau. cau. stab. & in rub. de Noui oper. nunciat. ff.

Genitores nostri dicuntur, nostri priores maiores. in Authen. de man. princip. §. 1.

Geno pro gigno, Vlpian. lege 17. §. 1. ff. de Legat. & fideicommiss. primo. [Si qua filia mihi genitur, ei hæres meus centum dato.] Idem lege 13. §. vlt. ff. de Reb. dub. [Si quis mihi filius aut filia genitur, hæres mihi esto.] Priscianus lib. 10. [Gigno genui, pro quo geno vetustissimi protulerunt.] Varro in Andabata: [Sed quòd hæc loca aliquid genunt.]

Gens & populus idem sunt, & ideò quot faciunt populum, tot faciunt gentem. l. omnes populi. de Iustit. & iur. & Inst. de iur. natur. gen. & ciu. §. omnes populi. Decem autem faciunt populum, vt est gloss. in cap. 1. de Ele. vide Bartol. in l. sicut. §. in decurionibus. ff. quod quisque iur.

& in

& in lege prætor. ff. vi bon. rap. Sæpe tamen gentis appellatio refertur etiam ad agnationem. l. pronunciatio. de Verborum significatione. vnde & gentiles pro agnatis seu qui de eadem sunt familia.

GENVINA pietas in lege 3. de lib. homin. exhi. pro ingenuo patris in filium affectu atque amore.

GENIVS est, Deus vniuscuiusq; hominis præses, cui nos Angeli boni nomen indidimus. Symmachus in oratione cõtra Christianam religionem, cui respondit diuus Ambrosius. [Vt animæ, inquit, nascentibus, ita populis fatales genij diuiduntur.] de genio principis Persius poëta, [Diis igitur genióque ducis centum paria ob res egregiè gestas induco.] Vlpianus libro 12. de iureiur. leg. si duo. [Si quis, inquit, iurauerit in re pecuniaria per genium principis.] Ant. Nebrissens.

GENVS est quod prædicatur de pluribus differentibus specie, gl. Institut. de iur. nat. gen. & ciuil. §. constat. vers. [plebiscitum.] vt hoc genus, animal, prædicatur de homine, equo, leone, & aliis animalium speciebus. Dicimus enim, homo est animal, leo est animal, & ita de aliis. Ferè tamen semper Iurisconsulti sumunt genus pro specie logicorum. imò & quandoque ponitur genus pro toto, sicut & species pro parte, vt in præallegat. §. plebiscitum. nam ibi dicitur plebem differre à populo sicuti species à genere, quod vtique falsum est, si accipiamus genus & speciem, prout dialectici, cùm secundùm eos posita specie ponatur & genus sub quo comprehenditur, & tamen posita plebe non ponitur populus.

GERERE, respice in verbis. [agere.] & in verb. [factum.]

GERERE pro hærede quid sit, palam est ex §. vlt. Instit. de hær. qua. & differ.

GERITIO, pro gestio. Vlpianus lege decimaquarta, ff. de Relig. [licet ex hoc ipso neque pro hærede geritio, neque aditio præsumitur.]

GERMANVS dicitur frater ex eodem patre natus. §. hoc etiam. Instit. de legit. agn. suc.

GERMANICVS, Drusi Neronis filius ex iuniore Antonia, M. Antonij Triumuiri filia à Tiberio Cæsare patruo adoptatus fuit, quòd ab Augusto non alia ratione fuerit adoptatus, quàm si ab eo Germanicus adoptaretur. ex Tranquillo. Et Iustinianus Imperator libr. Institutionum primo, sic inquit, [Diuus Augustus non antea Tiberium adoptauit, quàm is Germanicum adoptauerit, vt protinus adoptione facta incipiat Germanicus Augusti nepos esse.] Accurs. tanquam de personis ignotis & obscuris loquens, quendam nomine Tiberium, & quendam nomine Germanicum appellat, qui quasi non sit Tiberius qui successit Augusto in principatu, & Germanicus ille qui præterquam ingenij monumenta quæ adhuc extant, & præterquam quod Gaium Caligulam genuit, & quòd quæsturam per quinquennium administrauit, & quòd bis consul fuit, quíque mortuo Augusto cùm ab exercitu Cæsar salutaretur, Imperium recusauit, atque de Germania triumphauit, vnde illi cognomentum: quísque ad orientẽ profectus, Armeniæ regẽ

superauit, Cappadociam in prouinciæ formam redegit, atque Antiochiæ obiit, agens ætatis annum quartum & trigesimum. Ant. Nebr.

GERMINA, sunt virgulta de radicibus arborum enascentia, vnde germinalis arbor in l. diuortio.§.puto. sol.matr. in Pand. Fl.gremiales, in aliis cremales.

GERONTOCOMIVM, locus est vbi hi, qui ob senectutem vires amiserunt, aluntur & curantur, de quo meminit Imperator in l.illud.§.1.& ibi gloss.C.de sacrosanct. eccles.

GESTATIO, locus quo gestabantur sanitatis, vel voluptatis gratia. l.competit. §. si quis. ff. quod vi aut clam.

GESTVM, inquit Labeo, significat rem sine verbis factam.l.19. de Verbor. signific. Itaque quicquid priuatus ad rem familiarem pertinens, nec agere, nec contrahere dicitur, sed gerere; Veluti cùm pro hærede aliquid facit, aut pro tutore, aut pro domino, Varro lib.5.de ling. Contrà Imperator, qui dicitur res gerere, in eo neque agit neque facit: sed gerit, id est, sustinet. Translatum ab his qui onera gerunt, id est, sustinent. Sic gerere negotium dicitur, qui res absentis curat. Itaque negotia gessisse, pro codicem accepti & expensi conscripsisse, legimus apud Paulum in l.9.Quædam. ff. de Edend.

GESTVM in republica municipium accipere debemus, pecuniam publicam tractare, siue erogandam decernere.l.2.ad Munic.

GERVNDIVM sumitur pro eo quod per hanc dictionem significatur, & significat conditionem, declarationem, modum vel quod suum significatum vel aliunde sumptum significare probat. Verbi gratia, duo sunt instituti, & vnus alteri substitutus: si vnus repudiat partem suam, adeundo partem alterius deficientis, ex substitutione pars per ipsum repudiata sibi quæritur: hoc gerundium [adeundo] exponitur conditionaliter, scilicet si adierit. l.si tu ex parte. & ibi not. ff. de Acquirend. vel omittend. hæred. Item ibi vim facit, qui possidentem non permittit vti arbitrio suo, siue ædificando, siue arando, vel serendo, vel quicquid aliud faciendo. l.vim facit. ff. de vi & vi arm. significat declarationem illorum verborum, & non potest significare conditionem, quia refertur ad verbum præsentis temporis, quod est facit. Nec est ibi aliqua dispositio, quæ potest suspendi per hæc gerundia ædificando, arando, &c. Sed ibi, lego ad monumentum faciendum, significat modum. l. quibus diebus. §.fi.ff.de Cond.& demonst. Et differentiam inter conditionem, & modum, vide glos.2.ca.verum.de condit.appos. vnde: Scito quòd vt modus est, si conditio, quia causa. Item ibi, [lego pro docendo talem discipulum.] significat conditionem, quia moris est prius docere, quàm salarium solui. l. nec semel. ff. quando dies leg.ced.

De G ante I.

GIBBEROSVS, pro gibber siue gibbosus apud Caium in l.3.ff.de Ædil.edict.

GIFFARAE, id est, signa.no.l.1. & ibi gloss. Cod. nemini licere sign. salu. Chr. &c. in gloss. est elisa.

GYNECIARII sunt, qui pannos

Imperiales texunt, inserendo sericum & aurum.

GYNECIVM, est locus vbi hæc fiunt, vt C. de Muri. & gyn. lib. 11.

GYMNASIVM, locus est vbi nudi exercentur, maximè in palæstra: quoniam γυμνὸς nudus interpretatur. Manilius lib. 4.

Gymnasium præfert vultus, fortésque palæstras.

Et per translationem pro schola & litterarum exercitio. Iuuenal.

-transi

Gymnasia atque audi facinus maioris Abollæ.

De excusa. l. [sed & Medicos, inquit, immunes esse à gymnasiis.]

De G ante L.

GLADIVS, pro iure & potestate animaduertendi in facinorosos. l. imperium. de iurisd. om. iud.

GLADIATORES, gladiis pugnantes, etiam discendi causa.

GLANDIS nomine omnes fructus continentur. ff. de glan. leg. l. vnica.

GLANS caduca, quæ ex arbore cecidit.

GLANS complura significat. sed significatus deducuntur ab arboris glande, cuius tredecim genera ponit Plin. Iurisconsultus tamen latius deffinit glandis appellationem in titul. qui est de glande legenda. l. 1. [Glandis, inquit, nomine omnes fructus continentur. [Item de verb. sig. l. qui venenum. Item l. sylua. Nebr.

GLAREA, terra lapillis permixta, qualis est quæ post effossum terræ tergum ex scrobibus eruitur. Virg. 2. Georg.

Nam ieiuna quidem cliuosi glarea ruris.

Columella lib. 2. [Cùm parte dimidia lapides minutos vel glaream repererint.] Paul. lib. 30. de aqua plu. arc. l. suprà iter glarea iniecta. Idem de via publica. l. 1. [In viam terrenam glaream immittere.]

GLAVCINVM, vnguenti genus est, siue ex herba glaucio sic dictum, quod valet ad oculorum scabricias: siue glaucinum, id est, viride, quale est quod chirurgi tempestatis nostræ Vnguentum Apostolorum vocant. Pompon. tit. de Auro & Arg. leg. in l. in argento. Vnguentis autem legatis non tantùm ea legata videntur, quibus vngimur voluptatis causa, sed & valetudinis, qualia sunt comagena, glaucina, crina, rosa, myrrha, nardum purum. Comageni vnguenti à Comagena Syria vnde aduehebatur, cognominati, meminit Galen. in 3. decameridon. Crina, vnguenta sunt quæ fiunt ex lilio rubenti. Plin. lib. 21. vbi de lilij generibus. [Est inquit, rubens lilium quod Græci crinon appellant.] Per Nardum purum, pisticum, id est, non adulteratum, intelligit.

GLEBA est quædam species terræ: generaliter tamen sumitur pro solo vel pro terra culta. Require suprà [adscriptitius glebæ.]

GLOS dicitur vxor fratris. l. non facile. §. affinitatis. ff. de gradibus. γάλως Græcis.

De G ante N.

GNARVS, id est, sapiens vel prouidus, cui opponitur ignarus, quod inde venit, id est, insipiens.

GNAVITER, id est, diligenter, l. fin. C. de Episc. & cler.

De G ante R.

GRADVS, secundùm Goffred. & Host. in sum. de consang. & affi.

est quædam habitudo siue distātia personarum ad inuicem consanguinitate & affinitate sibi cōiunctarum, facta collatione ad communem parentem, vel est vnius personæ distantia ad aliam in linea consanguinitatis, vt l. 1. cum seq. vsque ad §. affines. l. non facile. eo. tit.

GRAMMATOPHYLACIVM, locus est vbi publicè litterarum monumenta seruantur, à γράμμα, hoc est, litteris, & φυλάττω seruo: dicitur etiam archion, siue archiuum. Vlpianus libro 48. Digest. tit. de pœnis. l. moris. §. moris. [Quo loco, inquit, in publico instrumento deponuntur, archiuo fortè vel grammatophylacio.] Ant. Nebr.

GRAMMATOPHYLACIVM est, vbi tabulæ, & instrumenta publica, monumentaque rerum gestarum adseruantur. Bud. in l. moris. ff. de pœn.

GRANARIA, sunt loca in quibus grana seu fructus componuntur. sic accipitur ff. de act. empt. in l. granaria.

GRANDAEVVS dicitur annorum 29. vel 30. quia hæc ætas virilis est, vt not. 77. distinct. quicunque. per cap. episcopus. eadem distinct. Quandoque dicitur grandæuus, id est, senex. 1. Reg. 4.

GRANDIS natu, dicitur paulo minor quinquagenario. l. 2. §. fin. de Orig. iu.

GRANGIA habetur in cap. fin. de censi.

GRAPHIA, id est, scriptura.

GRASSARI, videtur verbum ab impetu gradiendi, & qui ex insidiis viatores adoriuntur, grassatores dicimus. Iurisconsultus de suspe. tutori. l. quia grassandi, inquit, iure familiari facultatem præstat. & ibidem l. tutor. Si fortè, inquit, grassatus sit in tutela, in leg. quoque, cuius initium est, apud Labeonem. [Deinde, inquit, multæ à grassatoribus fuerint ablatæ.] Nebr.

GRASSARI dicitur latrocinari, vel crudeliter agere: inde grassor, grassaris, i. nitor ad malum. Insti. in gl. de susp. tu. §. nouissimè. Require suprà, [Grassari.]

GRASSATORES idem sunt quod diretarij. de huius dictionis expositione vide quod no. ff. de pœ. l. capitalium. §. grassatores: Require suprà, diætarij,] & in ver. [Grassaturæ.]

GRATIA duplex est, operans & cooperans, vt est gloss. in verbo, cooperante gratia. Cle. 1. de magi. Et gratia est habitus qui fundatur in voluntate in essentia animæ, gloss. in Clem. 1. de Sum. Trinitate.

GRATIA [apostolica perfecta,] dicitur quando super eam confectæ sunt litteræ, & ante litteras habetur canonicus titulus, Romanus consi. 456.

GRATIANVS, est nomen proprium illius qui composuit decretum.

GRAVES personæ dicuntur quæ non sunt leues, putà homo bonæ famæ & opinionis, & antiquus homo. gloss. in c. licetex quadam. in verbo [graues.] de testi. quam glo. dicit ibidem Abbas facere ad statuta quæ in multis casibus requirunt homines graues.

GREMIA, surculi aridi & minuti. Vlpian. l. 55. §. 2. de Leg. & fideic. lib. 32. [Sed si voluntas non refragatur, & virgulæ & gremia & sarmenta, & superamenta materiarum continebunt.] Hinc,

GREMIALES arbores, quæ surculos illos suppeditant, & vnde fascicu-

fasciculi componuntur apud eundem.l.7.§.9.Solu.mat. [Puto autem si arbores cæduæ fuerunt, vel gremiales, dici oporteat in fructu cedere.] Columel. lib. 12. c. 19. [Mustum in vasa defrutaria deferemus, lenique primùm igne ex tenuibus admodum lignis, quæ gremia rustici appellant, fornacē incendemus.] Hermolaus legendum putat cremia, quasi à cremando. Hotom.

GREX est collectio plurium animalium, scilicet decem ouium vel quinque porcorum, vt no. Inst. de rer.diu.§. sed si gregis.

GREGARIVS miles, id est, vulgaris & vilis.l.vlt.C.de Mili.vest. lib.12.

De G ante V.

GVARDIA feuda sunt, quæ constituuntur aliquibus propter custodiā rei domini constituentis.

GVARDIO dicitur ille, cui talis custodia est commissa; vel dicitur guardianus qui est superior inter fratres minores custodiens conuentum.

GVARENTARE, vel garentizare, id est, defendere, in vsi. feu. de leg.Corra.cap.vnic.§. si autem inter pares.

GVIDAGIA dicuntur, quæ dantur alicui pro ductu vel conductu per terram alicuius vt securiùs vadat. Sed gabellæ dantur de contractibus, vt de emptione per emptorem. gl.in c. super quibusdam.de ver.sig.

GVNATHETICI saltus, sunt ij quos homines quodammodo adscriptitij incolunt, nullam vlteriùs expectantes mercedem quàm quæ ex ipsis saltibus colligitur, vt declarat Alciat. in l. vlt. C. de præd.tam.

GVTTVROSVS, is dicitur qui guttur habet tumidum, quale genus hominum in locis montanis videmus, de quibus Iuuenalis.

Quis tumidum guttur miratur in alpibus?

Vlp.tit.de Ædil.edicto.l. qui clauum.[Si quis, in quit, naturà gutturosus sit.] Neb.

De G ante Y.

GYNAECIVM, γυναικεῖον, locus in quo vestes Imperiales, & Imperialium ministeriorum texebantur. Vnde,

GYNAECIARII in Rub. C. de Murileg. & Gynæciariis lib. Co. qui ei textrinæ in perpetuum addicti erant.

De H ante A.

HABENA cædi impuberes seruos pro quæstione testatur Vlpianus in le.1.§.impuberi.ff. ad S. C.Syllan. & Horatius li 11, Epist. de puero seruulo, ad Iulium Florum scribens,

In scalis, inquit, *latuit metuens pendentis habenæ*.

HABERE significat diuersimodè, prout suū propriū significatū, vel aliud quoduis mediū significare declarat. V. G. res tua penes me, & promittis mihi stipulanti eamdē habere licere, significat quod dominium istius rei transfertur in me.leg.stipulatio ista, habere.ff. de Ver.ob, & sic rei possessæ sine traditione dominium quæritur possidēti.§.interdum. Inst.de rer. diuis.Itē ibi, res tua nō est penes me promittis habere licere, significat quòd dominium transferes per traditionem. leg. traditionibus. C. de pactis. Item, ibi, promittis rem alienam habere

re licere perseuerante aliena nulla est stipulatio. leg. stipulatio. §. quæsitum. ff. eod. titu. quia in re aliena promissor non potest constituere ius dominij. Si autem efficiatur promissoris, valet stipulatio, vt ibidem, quia tunc potest facere vel constituere ius dominij. Item tibi, vendo tibi rem alienam, & promitto tibi habere licere, significat habere iure possessionis. le. habere. ff. de Verborum significatio. & hoc ex natura contractus emptionis, de cuius natura est quòd sufficit rem tradere quando res aliena est vẽdita, l. ex empto. ff. de Act. empt.

HABERE actionem, est minus quàm habere rem, & hoc est quod dicitur, Melius est pignori incumbere, quàm in personam agere, ff. de Reg. iur. l. minus.

HABERE, tenere, possidere, quando hæc tria verba ponuntur in aliquo instrumento, sic debent exponi, scil. quòd recipiens habeat de iure, teneat naturaliter & de facto, possideat ciuiliter & de iure, quia ciuilis possessio est causa quærendi dominium, licet aliquando possessio sit tantùm naturalis, non ciuilis, vt illa quam habet vasallus.

HABERI dicitur & quod peti potest. l. id. de Ver. sign.

HABERE in sinu, in leg. Qui testamentum. de probat. est idem quod in arbitrio & potestate habere.

HABERI pro derelicto dicitur, quod dominus ea mente abiecit, vt ampliùs in numero rerum suarum esse nolit.

HABILITER, aptè, commodè. Paul. l. 20. ff. de Aur. & arg. mund. [Si vt habiliter gemmæ geri possint inclusæ auro fuerint, tum aurum gemmis dicimus cedere.]

HABITARE quis dicitur in loco vbi habet familiam, licet ipse non sit præsens. Felin. in cap. quoniam. in princ. de Offic. ord. ver. [dicitur autem habitare.]

HABITATIO, est seruitus personalis in habitando consistens, & constituitur in domo aliena, vt not. ff. de vsu & hab. l. 1. in glo. cum pactionibus & stipulationibus, vt ff. de vsufr. iuncta leg. 1. ff. de vsu & hab. vel in vltima volũtate. Differt tamen ab vsu & vsufr. quia in illa iura amittuntur non vtendo, vel capitis diminutione, vt ff. si vsusfruct. leg. pen. §. sicut. habitatio autẽ nõ nisi morte finitur, vt le. si habitari. ff. de vsu & habi. Itẽ potest inhabitator aliis vendere vel locare ius quod habet, vt l. cùm antiquitas. C. de vsufr. sicut & fructuarius, & non vsuarius, vt ff. de vsu & habita. l. sed neque. vide super hoc Azo. in sum. C. de Vsu & hab.

HABITATOR eo differt ab hospite, quo domicilium habens à peregrinante. l. 1. §. vlt. de iis qui deiec. vel effu.

HAC vox quandoque denotat non exclusionem, sed inclusionem, vt in c. ego. N. episcopus. de iureiur. & sic sumitur in iuramentis dicendo. [Ab hac hora,] significat enim præsens tempus cum futuro. de hoc per Ioan. Andr. in cap. 1. de Ord. ab episc. qui resig. episc.

HAMAE, instrumenta erãt ad extinguendum incendium. l. quæsitũ. 8. §. acetum. 18. de fun. inst. & l. 3. de Offic. præf. vig. Hami autem in præalleg. l. quæsitũ. 8. §. canales. 21. anuli sunt ferrei, secundùm aliquos, ad plurimos vsus domesticos, cuiusmodi sunt illi quibus equi, muli, asini alligantur.

HAMI apud Vlp. in l. quæsitum. §.

Cana

Canales.de fun. instruct. sunt, vt quibusdam videtur, anuli quidam ferri ad multos vsus domesticos vtiles: vt putà è quibus equi, muli, asini, deligantur.

HAMVS, cum sit quo pisces capiuntur, & hami præterea sint ex quibus lorica texitur, necesse est apud Vlpian. in titu. de fundo instru. leg. instrumenta. per hamos nos intelligamus anulos quosdam ferreos, ad multos vsus domesticos, putà è quibus equi, muli, & asini deligentur. [Canales, inquit, & harpagones, & hamos instrumento contineri constat.] Ant. Nebr.

HARENAE, sunt loca vbi foditur harena. l. sed & hi. ff. de prob.

HARENARII qui in harena cum bestiis gladiatoribúsve pugnant. l. 39. ff. de Op. lib. l. 5. ff. ad Trebel. l. 21. Si ea. ff. de testib.

HARIOLVS quis sit, not. glo. in l. nemo. C. de Malef. & mathe. & in c. igitur. 26. q. 4.

HARPAGONES, vnci sunt ad rapiendū apti, ab ἁρπάζειν, quod est rapere, dicti: hos Plinius scribit ab Anacharsi Scytha primùm inuentos. Liuius libro 30. [Asseres ferreo vnco præfixi harpagones vocant milites.] Item Vegetius libro 2. de re militari. [Habet legio ferreos harpagones, quos lupos vocant.] Lege [hamus] suprà. Nebr.

HARPAGONES, vnci ad rapiendum annumerantur inter instrumenta, in l. quæsitum. 8. §. Canales. 21. ff. de fund. instr.

HARVNDINETVM, vnde harundo vitibus fulciendis sumitur. nam aliorum pedamentorum inopia subsidio harundo capitur, vt ait Varro de re Rust. 1. cap. 8. Eius fit mentio apud Vlpian. le. 9. §. 6. Dig. de Vsufruct. & lege 12. §. 7. ff. de Inst. vel inst.

HARVSPEX sic dictus, quasi horarum inspector. cap. 1. 26. quæstione 4.

HASTAE, vt ait Festus, subiiciebant ea quæ publicè venundabant, quia signum præcipuum est hasta. Nam & Carthaginienses cùm bellum vellent Romanis inferre, hastam miserunt: & Romani fortes viros sæpè hasta donarunt, hinc sub hasta distrahere in l. vlt. C. si propt. pu. pensit. subhastatæ res in l. 3. Co. de Execut. rei iud. Item subhastatio. l. 16. C. de Rescind. vend.

HASTARI, est rem proponi venalem hasta supposita, ita enim olim fuit consuetudo.

HASTARII dicuntur, qui rem proponunt venalem hasta supposita, & dicuntur à nomine hasta, quod idem est quod venditio, vt no. Co. de fi. instr. & iure hastæ fiscalis, in rub. lib. 10. & dixi suprà. in ver. [hasta fiscalis.

HAVSTVS, est ius hauriendi aquam de puteo vicini, cui eo inuito iure seruitutis adscribitur.

De H ante E.

HELIOCAMINVS ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ καμίνου, Latinè verti potest solaris fornax. Est autem solare vaporarium in aprico loco situm ad calorem solis excipiendum, quo antiqui vtebantur. meminit Vlp. in leg. si arborem. 17. de ser. vrb. præd.

HERCISCO, is, est diuidere: nam hercîscum est diuisio. Cic. 1. de orato. [Qui quib. verbis herciscū fieri oporteat, nescit.] Idem ercîscundæ familiæ caussam agere non possit. Apul. libro 9. de asino, [Neque ercîscundæ familiæ, sed

de communi diuidundo formula tractabo.] libr. 10. Digest. titulus est famil.ercifcundæ.Ant. Nebr.

Hercisco, id est,diuido:inde dicitur familiæ ercifcundæ,id est, iudicium hæreditatis diuidendæ. Require fuprà [actio familiæ ercifcundæ.]

Haereditas est fucceffio in vniuerfum ius quod defunctus habuit:vt ff.de Verb.fign. l. nihil aliud est hæreditas.& l.bonorum eo. tit. Et hæreditatis appellatione bonorum quoque poffeffio continetur.l.hæreditatis.eod. tit.

Haereditas fumitur loco bonorũ quando dicitur in contractu inter viuos: vt fi quis dicat, [dono tibi hæreditatẽ meã.]not, Bar.in l.quandoque.§. fi feruum. ff.de l.1.Item hæreditas venit appellatione rerum:nam fi bona relinquuntur fub appellatione rerum, continetur tota hæreditas. not. Bar.in l.licet.C.de Pact.

Haereditas adita,est illa de qua hæres fe intromifit auctoritate prætoris. imò auctoritas prætoris non est neceffaria, fed fola voluntas fufficit, vt Inftitut. de hæredum qual. & dif. §. item extraneus. fecus in petitione bonorum poffeffionis: vt ibi notat, & de aditione & repudiatione hæreditatis,not.in l.qui fe patris. C.vnde libe.

Haereditas decurionum, nauicularíorum,cohortalium, militum, & fabricẽfium, fecundũ Azonem in Summa, C.eodẽ tit. in ru. & l. vlt. dicitur in qua quoddam fpeciale ius obferuatur, de quo notatur ibidem.

Haereditaria actio. Require fuprà,[Actio hæreditaria.]

Haeres est ille qui fuccedit in vniuerfum ius defuncti, leg. cùm hæres.dig.de Di.& temporalibus præfcriptio. vel est dominus hæreditatis, qui fit aditione in voluntariis.§.final.Inftitu. de hæredum qualitate & differentia. fed in neceffariis defertur ipfo iure hæreditas.

Haeredem inftituere,est aliquem poft mortem fuam loco fui in omnibus bonis dominum conftituere. Nam dicitur hæres ab herus,id est, dominus: fibi enim fuccedunt vniuerfa bona defuncti, & ad eum commoda & incommoda hæreditaria redeunt, & funt diuerfi hæredes. Nam hæredes alij fui & neceffarij, alij neceffarij tantùm, alij voluntarij,alij legitimi,alij legatarij,alij teftamentarij, alij fideicommiffarij.

Haeres fuus dicitur, filius qui est in poteftate patris,tempore mortis ipfius patris.

Haeredes fui & legitimi fecundùm Azo.tit.de fuis & legiti.hæredibus, appellantur qui in poteftate morientis fuerunt, vt,filius, filia,nepos, neptis,ex nepote natus,ex filio,pronatus pronata,feu pronepos proneptis, legitimi & naturales,vel etiam legitimi tantùm,vt adoptiui.

Haeres neceffarius est feruus hæres inftitutus in teftamento domini fui ab eo qui facultates fuas habet fufpectas, ne poffit ex ipfis fatisfieri creditoribus, quibus est obligatus, adeò quòd non credit alium hæreditatem fuam adire, fi hæredem eum inftitueret: qui feruus hæres factus, ideo neceffarius dicitur hæres,quia fiue velit, fiue nolit, cogitur fuã hæreditatẽ adire, vt fatisfaciat creditorib. vt Inft.de hære. qua.& dif. §.1. & hoc verum, nifi illi feruo debeatur fideicommiffaria libertas. le. is qui

is qui soluendo.ff.de Hæ.inst.aut hoc eo non faciēte,scilicet nō adeunte hæreditatem eius nomine potius quàm domini defuncti,res hæreditariæ vendantur:ne defunctus contumelia quadam, vel iniuria afficiatur, dicendo quòd res eius venderentur.

HAERES legitimus,est qui ex lege duodecim tabularum, aut ex iuris constitutione etiam sine testamento succedit defuncto, vt sunt agnati proximi.Inst. de legi. ag.suc. in princ.

HAERES legatarius est,qui legatum accepit, vel cui legatum factum est. vt le. quoties.Digest.de Hæt. instit.

HAEREDES testamentatij dicuntur, qui in testamento hæredes scripti sunt.

HAERES ab intestato est ille, qui succedit in ius defuncti sine omni testamento, vt Inst.de Hæt. quæ ab intest. defe.per totum.

HAERES fideicommissarius est, cui ex fideicommisso relicta est hæreditas danda illi cui testator disposuit, dicendo sic, [Fidei tuæ committo vt hoc des illi.] Et not. quòd illa sunt disportata, sed fortè pro tanto dicitur hæres fideicōmissarius, quia fideicommissarius loco hæredis habetur, Inst.de fideicom.hære. §. restituta.vt qui directè & immediatè ex testamento nihil capere potest, qualis est spurius, saltem capiat ex fideicommisso. Sed ipse verè non est hæres, cùm sit rogatus à testatore hæreditatem adire, & postea restituere, licet restitutione facta pòst semper hæres maneat, vt d. §. restituta.Duo ergo hæredes insolidum esse non possunt, vt ff.Commo.l.fin.& l.si vt certo. §. si duobus.

HAERES domesticus dicitur, qui est in potestate morientis tempore mortis, dum eum alius non præcedit.Filio enim superstite, & in potestate patris existente, nepos ex eo, qui in potestate aui est,suus hæres non est.Institu. de hær. qual.& diff.§.sui.

HAERES substitutus dicitur, qui alij hæredi instituto substituitur: verbi gratia: si testator ita dicat, Ille hæres esto, qui si non velit vel non possit esse hæres,iste esto ei substitutus, & hoc siue secundo, siue tertio vel quarto loco, alio in loco instituto deficiente substituatur.

Nam secundus dicitur omnis qui post primum sequitur,etiamsi decimus sit.ff.de Vulga. subst.l. 1.in prin. prout not. Hostiens. in sum. de testam. §. quid sit perfectus. vbi dicitur institutio.

HAEREDES extranei dicuntur, qui testatoris potestati subiecti non sunt.§.Certi. Inst.de hær.qualitate & differentia.

HAERES vel successor anomalus dicitur, qui non habet aliquam ex præmemoratis qualitatibus, vt puta is, cui libertatum conseruandarum causa bona addicuntur: item qui succedit hærede non exequente mentem defuncti, vt per gloss.in §. hoc rescripto. Instit. de eo cui lib. causa bon.addi.

HEREMITA dicitur persona ecclesiastica, glo.& Doct.in l. 2. ff. de in ius voc.Doct.& glo. in cap. qui verè.16.q.1.

Imò verò Eremita scribendum est sine h, significátque propriè eremi, hoc est, deserti habitatorem: eremus enim desertum interpretatur.

HAERESIS Græcè, ab electione dicitur,eo quòd quicunque vnam opinionem hæreticam vel discipli

sciplinam sibi elegerit, putat ea m esse meliorem, vt 24.q.3.hæresis. aliàs dicitur quasi diuisio.

HAERESIARCHA est, qui falsam de fide opinionem gignit, vel primò inuenit, sicut Arius, VViclef, & alij consimiles.

HAERETICVS dicitur errans in fide: vnde quicunque in fide dubitauerit friuola adhæsione, hæreticus censetur, vt in c. 1. de hære. Etiam pro hæretico habetur, qui scienter hæreticum non reuocat, vt eod.tit.c.2. Et secundùm Aug. dicitur qui certam opinionem nouam & peruersam gignit vel sequitur gratia alicuius temporalis commodi, vel alicuius gloriæ vel principatus. Dicitur, gignit, vt aliquis hæresiarcha, vt Arius, Sabellius, &c. Dicitur, sequitur, propter illum qui errorem illum imitatur, prout hæc leguntur 24.quæst.3.hæreticus. Dicitur hæreticus, qui peruertit sacramenta ecclesiæ, sicut simoniacus. 1. quæst. 1. eos. Item sacræ scripturæ peruersus intellector. 24.q.3.hæresis.

Item omnis excommunicatus. 4.q.1.quod autem. Item Romanæ ecclesiæ publicus iniuriator. 22. dist.omnis. Item qui aliter sentit de articulis fidei, quàm Romana ecclesia.24.q.1.hæc est fides.

HERMAPHRODITVS, Veneris & Mercurij filius fuit, vnde & nomen illi, quoniam Hermes est Mercurius, Aphrodite Venus. hic cùm in Salmacidis fonte nataret, à Nympha deprehensus, ab eadémque implicitus, vtriusque naturam reportauit: qua de re fabula est perlonga apud Ouid.4. Metam.nunc autem hermaphroditi vocantur, quos antiquiores androgynos, id est, semiuiros & semifœminas appellant. Plin.lib. 7.& Gellius lib.9.c.4.sunt auctores. Vlp. tit. de liberis & posth. l.sed est. [Hermaphroditus, inquit, & maximè si in eo virilia præualebunt, posthumum hæredem instituere poterit.]

HERMAPHRODITVS, Require sub litera E.

HERVS, vel heros Græcè, idem est, quod dominus Latinè.

De H ante I.

HIATVS aliquando sumitur pro puncto mortis, seu pro emissione spiritus vltimi. De Pœnit. dist.7. cap.nullus. Aliquando est apertio terræ, c. non offeramus. 24.q.1.

HIC, hæc, hoc, an & quando sint demonstratiua, Bart. in l. 1. in 1. opposit.de Oper. noui nunciat.& in 1.constitutione.C.& in l.Mæuius.§.duobus.ff.de leg.2. & plenè de istis in l.1.§.huius studij.ff. de Iustit.& iur.Alexand.& Iaf.& Bart.in l.1. verf. item oppono. ff. de pec. Quandóque faciunt simplicem relationem vel demonstrationem. 16. dist. can.1.

HIEROPHYLAX, acis, interpretatur sacrorum custos, quòd ἱερὸς est sacer, & φυλάζω custodio. Latinè tùm æditui, tum æditimi appellantur. Scæuola in tit. de Annuis legatis. l.annua. [Sacerdoti, inquit, & hierophylaci & libertis.] pro quo mendosè legitur gerophylaco. Nebris.

HIEROPHYLAX, sacrorum custos, Latini vocant æditumm. extat hæc dictio in l.annua.de ann.leg.

HIERAPOLIS, nomen est complurium ciuitatum: alia namque est in Asia propriè dicta, alia in Creta, alia in Theuttania, alia in Syria, vnde Hierapolltani

mni sunt appellati, de quibus Iurisconſ. in tit. de Aqua cot. l. 1. vbi legitur apud Hierapolitanos fieri aquis calidis irrigationem. Item de pœnis. l. crimen. [Hierapolitanis, inquit, reſcripſerunt.]

HIPPOCOMI, qui equorum curæ præfecti ſunt. meminit huius verbi l. quoniam. C. de cur. publ. lib. 12.

HIPPODROMVS, vt interpretatur Bud. eſt equorum curriculum, in quo de pernicitate certatur citra ſimulachrum pugnæ.

HIPPONIS, cuius meminit lex, nauis aduerſa. ad l. Rhod. de iact. Locrorum fuit Colonia. Strabo eam vocat Hipponium. Plin. autem ſcribit à Romanis appellatam Vibonem, dein Valentiam. Hæc vrbs adhuc extat, ſinúmque efficit Hipponiatem.

HYPOTHECA interpretatur ſuppoſitio, & ſignificat etiam pignus, quod pro aliqua re ſupponitur. Vnde & apud Iuriſconſ. tit. eſt de diſtractione pignorum, vel hypothecarum. l. cum tabernam. [Non certificationem, inquit, ſed ſuppoſitionem à me accipere, hoc eſt vocabulo vſitatiori hypothecam.] Item lib. 20. de pign. & hypothec. l. res. Inter pignus, inquit, & hypothecam tantùm nominis ſonus differt. Hinc hypothecarius dictus, penes quem remanet hypotheca ſiue pignus, vt in tit. de ſeparat. l. 1. [Hypothecarius, inquit, creditor.] Nebr.

HIRCOSVS dicitur, cui os olet. vt l. qui clauum. 12. §. is cui. 4. ff. de Ædi. edic. Sed propriè dicitur cui alæ grauiter olent: nam hircus etiam dicitur alarum fœtor, quem Plin. alarum graueolẽtiam vocat.

HISTRIONES, id eſt, ioculatores, ab Hiſtria, c. clericus. de vita & honeſt. cler. de Conſecr. diſt. 2. ſcenicis atque hiſtrionibus. & cap. pro dilectione.

De H ante O.

HODIE, hæc dictio non importat dilationem. l. liber homo. §. 1. ff. de Verb. oblig. & l. prætor. 7. §. præterea. 2. & §. poſſe 6. ff. de iniur. & facit diſpoſitionem præſentem: vt ibidem notatur.

HOLOBARAE veſtes, quæ ob aurum intextum graues ſunt. Alc. in tit. de Veſt. holob. libr. 11. C. Sunt qui holoberæ, alij holouerę.

HOLOBRYSAE veſtes, quæ totæ ſunt ex auro obryzo.

HOMAGIVM, eſt idem quod fidelitas: tamen Spec. eod. tit. in lib. de feud. ponit illam differentiam, quòd homagium eſt de iis, quæ ad temporalia pertinent, & ideo pro ſpiritualibus indignum eſt, vt quis homagium facere compellatur: fidelitas tamen pro ſpiritualibus præſtatur, quia prælati bene præſtant fidelitatem, vt in c. antiqua. de Priuil. vel ſic poteſt deſcribi, [Homagium eſt quędam adſtrictio ſeruitutis liberi hominis facta domino per pactionem ſine ſtipulationem promittentis libero homini domino ſuo fidelitatem, & conſtituentem ſe hominem vel vaſallum ſuum.] Et ſic in aliquibus partibus hoc modo ille qui facit homagium coram domino ſuo flectit genua ſua, tenendo manus ſuas coniunctas ſimpliciter inter manus domini, iuſiurandum de fidelitate præſtans: & mutuò ſe in ſignum fidelitatis oſculantur, cuius forma ponitur in libr. feud. de nou. fid. for. c. eſt & alia. ſcil. poſt rubr. illam de for. fid. Ad idem facit de iureiur. cap. ego N. 73. diſt. tibi domino. & Hoſt. ponit eam in

Sum.

Sum. de feud. §. quid sit fidelitas, & qualiter sit facienda. Ex dictis homagium describi potest secundùm formam, [est quando aliquis flexis genibus, iunctis manibus in manus domini positis, aliquid promittit.] Est autem homagium multiplex secundùm Spec. vbi suprà: quoddam est ligium, quoddam est non ligium, quoddam edictale, quoddam decretale, &c. de quibus infrà.

HOMAGIVM decretale est; Nam hæres hominis mei qui illo feudo ex consuetudine posset infeudari, & per consequēs in homagium succedere, debet intra certum tempus me in dominum agnoscere, & fidelitatem mihi præstare, & ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere, & in recipiendo videor sibi ius feudi decernere, propter quod dici potest homagium decretale, sicut etiam bonorum possessio decretalis, & quod ius mihi tribuit, sicut & talis bonorum possessio, scilicet, si nullus sit proximior. Et ideò in curia Franciæ recipiuntur fidelitates & homagia alterius saluo iure. Quod autem in Italia & alibi vocatur vasallitium, in Francia vocatur homagium, &c. etiam dicitur homagium, c. veritatis. de iureiur. Differunt tamen, quia homagium est, quando iuratur alicui fidelitas, nemine excepto, sed vasallitium superiore excepto, scilicet Imperatore. De hoc optima gl. in verbo homoque ligius. Clem. pastoral. §. dicine. de Re iudic. vbi etiam dicitur, quòd quis non potest esse ligius duorum, sed benè ligius vnius, & vasallus alterius, vel vasallus plurium, & sic homagium potest dici hominis ligium.

HOMAGIVM edictale, est sicut bonorum possessio edictalis. vnde secundùm Specul. ibidem, homagium edictale siue hæreditarium est, quod quis habet, eo ipso quòd est hæres, nam eo ipso quòd adit hæreditatem hominis mei, personam eius repræsentat, & videtur hominis homagium subiisse: & tale homagium potest finiri tempore, si domino placebit: quia si domino non placeat, non finiretur, etiam si vasallus vellet bonis feudalibus cedere, imò ageret contra ipsum, vt eum in dominum agnosceret: & hoc ex contumelia sua, vnde puniri debet, ne inuitus consequatur immunitatem, quod esse non debet. pro quo ff. de Neg. gest. l. siue hæreditaria. Et ideo possum eum cogere vt subeat homagium decretale, & etiam quòd plus tribuat ei in effectu quàm edictale.

HOMAGIVM legium, est secundùm Specul. ibidem, quod fit Imperatori vel Regi, nullius alterius fidelitate salua: illud autem quod fit aliis, non dicitur legium, quia fit vel iuratur, salua Imperatoria vel Regia fidelitate: multi enim putant homagium legium esse, quando vasallus mittit manus suas inter manus domini, & sibi homagium facit, & fidelitatem promittit, & ab eo ad osculum recipitur: quod non est verum, vt etiam ibidem dicit Specul. sed vt ipse dicit, tunc alij ponunt, quòd duplex est homagium. Homagium ligium in quo nullus recipitur quantum ad verba, sed quantum ad mentem. Et aliqui qui supremam & generalem habent auctoritatem & iurisdictionem, putà Imperator vel Rex, intelliguntur excepti, &c.

&c. Item vbi ponitur legium supra & infra, habent aliqui ligium. Homagium non legium est, quando aliquid excipitur, puta, Facio tibi homagium excepta fidelitate, ad quam domino meo tali legiq teneor, vel saluo, quòd possum cùm voluero dominum legium mihi constituere, vel saluo quòd nolo tibi contra talem iurare. Sed dictum primum est verius secundùm Specul. licet hoc vltimo designatum communis vsus approbet. Et secundùm vltimum modum sequitur per totum, & illo vtitur Spec. de homagio ligiò. vide suprà [feudum legium.]

Homo non rectè dicitur qui adhuc est in vtero matris. l. cùm inter. C. de fideicom. lib. & l. pen. de posth. hæred.

Homo ligius secundùm Spec. ibidem dicitur quasi suo domino ligatus, vel quasi legalitatem continens. Vnde Rex Siciliæ est homo ligius Romani iudicis, vt in Clementin. pastoralis. de re iudic. præallegat. post medium. in §. rursus. vbi gloss. not. Et omnis homo ligius est vasallus, sed non econtra.

Homicidium, dicitur hominis occisio ab homine facta: & dicitur quasi hominis cædium, ab homo, & cedo, secundùm Gof. in Sum. eod. tit. & Host. & Ioan. & Specul. & est duplex, scilicet voluntarium & casuale. Etiam committitur homicidium facto, consilio, præcepto & defensione. cap. sicut. eod. tit. vbi gl. not. Fit etiam homicidium spirituale ex quadam iuris fictione spiritualiter octo modis. Primò per fratrum detractores, eos odientes, iniquitatem, oppressionem & iniustitiam facientes, fratribus malè persuadentes, &c. vt c. homicidiorum. de pœn. dist. 1. cap. omnis iniquitas, & c. noli. ead. dist. Et generaliter iniquus motus ad nocendum fratri in homicidij genere deputatur. Item homicida censetur qui tempore necessitatis proximis alimenta negat, l. 36. distinct. pasce. Corporale homicidium est hominis peremptio corporaliter. Et fit dupliciter, scil. lingua & facto: lingua tripliciter, præcepto, consilio, & defensione. 50. dist. si quis viduam. & c. periculosè. & pen. dist. 1. Facto quadrupliciter, iustitia, necessitate, casu, & voluntate.

Homologare, est idem quod confirmare, vel ratificare, & sic dicitur quòd arbitrium sit homologatum. Alij dicunt homologare, idem quod consecrare.

Homovsios, quo verbo vtitur Iustinian. in l. 4. de sum. Trin. Latinè sonat consubstantiale.

Honestus dicitur, qui nihil habet turpitudinis, secundùm Isidor. 2. Etymol. & dicitur honoris status, & de ista honestate vide Gof. Host. & Spec. in rubr. de vita & honest. cleric.

Honestas iustitiæ publicæ, i. constitutiones ecclesiæ factæ propter publicam honestatem. Iudicauit enim ecclesia esse honestum, vt nunquam consanguineus duceret sponsam consanguinei sui viui, vel mortui, secundùm Archid. de spons. c. 1. lib. 6. de hac honestate vide in cap. ad audientiam. & c. sponsam. de spons. & matr. vbi per doct.

Honor aliquando capitur pro dignitate. l. nupt. de don. inter vir. & vxor. quandoque pro magistratu. §. Prætorum. Instit. de iur. nat. gent. & ciu. quandoque pro dono. l. si remunerandi. ff. Mand. quan

quandóque pro salario. l. 1. §. proinde. de Var. & extraord. cogn.

HONOR municipalis, est administratio reipubl. cum dignitatis gradu. l. honor. de Mun. & hon.

HONORARIA dicuntur præmia legatorum seu aduocatorum. l. 1. §. in honorariis. ff. de Var. & extraordin. cognit. Require infrà [legatus.]

HONORARIVM ius, dicitur ius Prætorium. §. prætorum. Inst. de Iur. nat. gent. & ciu.

HONORARIAE actiones dicuntur, quæ prætoris edicto constitutæ sunt, l. 39. ff. de Nox. act. l. 11. ff. de fideiuss.

HONORARIAE obligationes, quas prætor edicto suo instituit. l. obligamur. 52. ff. de Oblig.

HONORARII successores dicuntur, qui & bonorum possessores. Inst. §. 1. de Bonor. poss. Vlp. l. 9. §. 5. ff. de Interdict. act. l. 1. §. non solùm. ff. vt legat. nom. l. 10. ff. ad Velleian. l. 7. ff. ad Public.

HONORARIVS tutor, curatórve dicitur, quem testator administratione aliis delata tutorem tamen aut curatorem esse voluit. Vlp. l. 3. §. 1. ff. de Admin. tut.

HONORARIVS arbiter, qui à prætore datur: quòd ab eo qui honorem, id est, magistratum gerit, detur. Proculus l. 76. ff. pro Socio.

HONORARIA pœna, quam prætor introduxit atque constituit. Iustinian. §. 6. de Iniur.

HONORATOS, ait Alciat. etiam eos appellari, qui Palatina dignitate præditi sunt, absque administratione.

HORREVM, est repositorium, non solùm frugum, frumenti & vini, sed cæterarum quoque rerum, quæ adseruari consueuerunt. De horreo frumenti Virgil. 1. Georgicor.

Illius immensæ ruperunt horrea messes.

De horreo vini Horatius in Odis, & Iurisconsult. in tit. de fund. instruct. l. tabernam. [Legauerat, inquit, horreum vinarium cum vino & vasis & instrumento.] De horreo aliarum rerum in tit. de empt. & vendit. [Clauibus, inquit, traditis, ita mercium in horreis conditarum possessio tradita videtur, si claues apud horrea traditæ sunt.] Item in tit. locati. [Dominus, inquit, horreorum, effractis & compilatis horreis non tenetur.] Hinc [Horrearius,] qui præpositus est horrei custodiæ, vt libr. 19. Digestor. in titul. locati. & conducti. l. cùm in plures. [Rerum, inquit, custodiam quam horrearius habet.] Item l. Cælius. [Cum horreario, inquit, agendum.] Et merces horreaticæ dicuntur, quæ in horreis adseruantur, vt in tit. de conditis in publ. hor. l. nulli. Codice. [Nulli, inquit, posthac horreaticas species contingendi copia detur.] Nebris.

HORREVM, accipitur pro quocunque loco ad reponendum merces idoneo: inde horrearius, de quo in l. cùm in plures. §. vlt. ff. locati.

HORTAMVR, aliquando importat mandatum necessitatis, & per ipsum confertur iurisdictio. c. quia iudicanti. de præscript. & c. 1. de testam. & canon. hortamur 3. q. 9.

HOSPES dicitur, qui recipit & recipitur. ff. de Exer. act. l. 1. §. magistri. in gloss. dicitur vector. & ad legem Rhod. de iact. lege 2. respons. 3.

HOSPITIA, olim publicè dari solebant: erántque quibus hospites

ſpites recipiendi munus à repub. imponebatur. l.3. §.eos milites.l. vlt.§.pen.& vlt.ff.de Mun.

HOSTES quos nos appellamus eos, inquit, Caius,veteres perduelles appellabant, per eum adiectionem indicantes, cum quibus bellum eſſet.l.234.ff.de Ver. ſignif.

HOSTES ſunt,ait Vlpian.quibus bellum publicè populus Romanus decreuit:vel ipſi pop. Romanus:cæteri Latrunculi vel prędones appellantur. l.24.ff.de cap.& poſtli.

HOSTES hi ſunt,ait Pompo.qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decreuimus:cæteri latrones aut prædones ſunt.l.118.ff.de Verb.ſignif.

HOSTICOLO in libris Florentinis reperio pro hoſtico, id eſt, vt Varro ait, hoſtili agro. Vlp.l. vni.ff. de bono. poſſ. ex teſt. milit. [Non dubium eſt, quin debeant ratæ voluntates eſſe eorū, qui in hoſticolo ſuprema iudicia ſua quoquo modo ordinaſſent.] Item, Si in hoſticolo deprehendantur, & illic decedant. videndum tamen an ſatius eſſet HOSTICO retineri. Hotoman.

HOSTIARIVS olim in veteri teſtamento idem erat quod ianitor. 31.diſtinct.cleros.

De H ante V.

HVMANVS, id eſt, ſæcularis. 1. diſtinct.c.1.11.q.2. qui & diuinis & humanis. Item idem eſt quod humilis.50. diſtinct. eos 24. q.1. ſi quis dederit. & habetur in regula,ſemel Deo,de Reg.iur.lib.6.

HVMANITATIS ratio pro humana natura accipi videtur in l. non tantùm.de appell.

HVMANITVS contingere, pro Voc.Iur. mori.Inſtit.de don.in princ.

HVMILES perſonæ quæ dicantur,declarat Impe. in l. humilem C.de inceſt.nup. Bart. in l. tutor. §.tutores. de Suſpe.tut. annotat humilem dici qui caret dignitate.

HVMILIORES perſonæ dicuntur pauperes. l. illicitas. §.ne potentiores. ff. de Offic.præſi.& dicitur humilis quaſi humo acclinis,ſecundum Iſid. not. Archi.in c.qui epiſcopus.23.diſt.

HVMILITAS ſeu humiliatio, vt not.Archid. 22.cum humilitatis, eſt virtus qua homo veriſſima cognitione ſibi vileſcit. de qua gloſſ. optima in verbo humilitatis.& eſt gloſſ. finalis in Cle. 1.de relig. dom. quæ multa perpulchra ponit de humilitate.Vnde,[melior eſt in malis factis humilis confeſſio, quàm in bonis ſuperbiæ gloriatio.] 10.q.3.c.iniuſtum.in fin.

HVMILIATI ſunt quidam religioſi qui fuerunt condemnati ab eccleſia per Lucium Papam, quia noluerant iurare: & poſtea tempore Clementis recepti ſunt ab eccleſia, quia ſe correxerunt, & iurant quando expedit. not.in c.olim cauſam, de Reſtit.ſpolia.

De H ante Y.

HYACINTHVS, nomen floris & gemmæ. l.1. C. nulli lic.in freequo.lib.11.

HYDRAVLVS, inſtrumentum extrahendæ à profundo aquæ idoneum: inde hydraulæ,quibus cura aquæ domus Imperatoris demandabatur,de quibus in l.5. C. de Excuſ.mun.lib.10.

HYDROMELI ὑδρόμελι à Græcis dicitur, quæ ſit apud latinos aqua mulſa, Hiſpani vocant

[adoxa.]constat namque ex aqua & melle, vnde & nomen accepit. Nam ὕδωρ est aqua, & μέλι mel. Plin.lib.14.[fit vinum, inquit,ex aqua & melle tantùm, hoc vocatur Hydromeli.]Idem l.22. [Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabitur.] Vlp.l. 33.ff.in tit. de Trit.vin. ol.leg.l.si quis.[Neque cervisia, inquit,cõtinebitur,neque hydromeli.]

Hydromeli aqua mulsa,quæ aqua & melle conficitur. Hanc vocem vsurpauit Vlp. in l.si quis.de trit. legat.

Hydrophylaces, curatores sunt aquarum.

Hydrophylatti dicuntur, ab ὑδρία, quod est vas quo aqua fertur,vel ab ὕδωρ id est,aqua,& φυλάττω,custodio,quasi custodes aquarum secundùm Ioan.And.in cap. si iudex lacius. de Sentent. excommu.lib.6.

Hymnus angelicus, est gloria in excelsis. de celebrat.miss.ca.consilium.

Hyperberici mensis mentio fit in c.propter Io.1.18. dist. intelligitúrque October. Alciat.tamen, capit. lib. 1. Parer.censet legendum, hyperberetæi, quòd teste Suida ita is mensis apud Macedones appelletur, sitque apud eos vltimus mensis anni. Vnde hyperberetæa ab eisdem vocantur serotina,tarda & post collectos demum fructus accidentia.

Hyperbole,latinè excessus, figuræ nomen, cùm scilicet quippiam dicitur fidem veritatis excedens, augendi vel minuendi gratia. cuius rei exemplum in §. per traditionem. Institutio. de Rerum diuisió. vt ibi obseruauit Accursius.

Hypaethria appelãtur loca sub dio exposita, hoc est,patente cœlo.Plerunque tamen accipiuntur pro subdiualibus deambulationibus, quas apud veteres moris fuit pulcherrimis sterni pauimẽtis, & hyeme quidem plumbo, vel aliqua alia materia exemptili tegebantur ne gelu vel niuibus corrumperentur: æstate verò expansis velis à solis ardoribus defendebantur.l. malum.§.plumbum.de Verb.sig.& l.quęsitum.§. de velis. de fun. instru. licet ibi corruptè legatur apothecis pro hypæthriis.

Hypocaustum ὑπόκαυστον, παρὰ τὸ ὑποκαίειν,id est,succendere,Latinè interpretari possumus succẽsum, vel subustum,locus est in balneis ad calefaciendas cellas caldarias & tepidarias, vt exponit Bud. interdum accipitur pro cubiculo vndique occluso, in quod aër nõ admittitur, sed igne accenso, feruore atque æstu vaporat intus, nec foras diffunditur calor, quod sermone Italico stufa appellatur.Papinius 1. Sylu.

Tennem voluunt hypocausta vaporem.

Plinius Cæcilius in Episto. [cohæret hypocaustũ, &, si dies nubilus immisso vapore, solis vicẽ supplet.] Ambros.lib.6.hexamer. [De hyeme forsitan quereris,quia nulla tibi hypocausta anhelantibus ignibus anhelantur.] Vlp. l.16. Mandat.ff. [Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, vt in hortis eius sphæristerium, & hypocausta, & quædam ipsius valetudini apta, sua impensa faceret.] Idem l.55. §.2. ff.de leg.& fideicom. lib.32. [Lignis legatis quod comburendi causa paratum est,continetur, siue ad balnei calefactionem, siue diætarum hypocaustarum solebat vti.] hinc

con

concłauia & cellæ in quibus sunt opera fornicata, vbi frigoris vitandi causa ignis accenditur, hypocausta nominantur.

Hypocomvs dicitur ab ὑπὸ quod est sub, & κώμη villa. Inde hypocomi, qui sint sub villanis, secundùm Placent. & Accurs. Sunt tamen veriùs stabularij qui equos curant.

Hypocrisarivs quãdoque ponitur pro syndico, quandoque pro œconomo, vt notat Spec. in tit. de his qui alien. pos. vel non. §. licet. Apocrisarij leguntur, extrà, de Elect. cap. significasti. & 1. q. 6. conuenientibus.

Hypocrisis, latinè simulatio, & hypocrita, simulator dicitur.

Hypomnematographi dicuntur commentariorum scriptores. habetur hæc vox in l. si quos. de decurio. lib. 10.

Hypostasis dicitur ab ὑπὸ, quod est sub, & στάσις, status vel stans, quasi substans. & vtuntur Græci sicut nos, pro persona, quia habet substare omnibus accidentibus, & omnia accidentia ad se recipit, à nullo tamẽ informatur. secundum Hugonem, Glos. ex Clement. 1. de Sum. trini.

Hypotheca, ὑποθήκη à verbo ὑποτίθεσθαι, quasi dicas supposita, subiecta obligationi, & obstricta: Nam (vt ait Martianus) inter pignus & hypothecam tantum nominis sonus differt. l. 5. in fin. ff. de Pignor. quippe cùm alterum Græcum, alterum latinum sit. Iurisconsulti autem docendi causa, & vt suis quæque res vocabulis demonstretur, pignoris appellationem ad res mobiles, hypothecæ verò ad immobiles referunt. l. si rem. 9. §. 2. ff. de Pignor. act. §. Item Seruiana. 7. Instit. de Actio. l. 1. ff. de pign. acti. l. 4. ff. de Pigno. vbi traditur hypothecam dici propriè eius rei, quæ nuda conuentione obligatur. Pignus porrò & hypotheca hoc differunt, quòd illud & pro rebus obligatis, & pro ipso obligationis contractu sæpè vsurpatur; hæc verò tantùm pro rebus suppositis. Cicero libr. 13. Epistol. [Præterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluuio dedit: hæ cõmissæ sunt.]

Hypothecare est obligare, pignorare, vel supponere, vt patet per Rubr. ff. de Reb. eor. qui sub tut. & cur. dum subditur, sine decreto pignori non supponendis.

Hypothecaria actio eadem quæ quasi Seruiana, dicitur quæ cuiuis creditori sui pignoris persequẽdi causa cõceditur. l. 3. ff. ad exhibendũ. dict. §. 7. de Actionib.

Hypothecaria formula, formula eius pacti, quo de pignore nuda conuentione obligando agebatur. l. 3. l. 4. l. 11. & alibi sæpè. ff. de Pignor.

Hypothecarivs creditor, qui sub hypotheca pecuniam credidit. l. 1. §. sciendum. ff. de Separa. l. 1. C. de his qui in prior. Hotoman.

Hysginvs color dicitur ab hysge herba. l. quæsitum 78. §. coccum. 5. ff. de leg. 3.

Hysterologia, vel hysteron proteron, figura est, cùm id, quod primum esse debet, secundo ponitur loco, vt cùm Iurisconsultus priùs determinat secundam quæstionem, quàm primam, prout fecit in lege 3. §. Labeo. de Incen. rui. naufra.

De I ante A.

Iacens hæreditas dicitur antequã adita sit. l. 1. ff. de Successor. edict.

l.denique.13.§. quæsitum.ff.quod vi aut clàm.l.5.ff.Vt in posses.leg. l.1.ff.de Bon.poss.furt.

IACENS dicitur ea res cuius dominus ignoratur. Vlp. l.43. §.43. ff.de furt. [Qui alienum quid iacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur.]

IACINTHVS, lapis est pretiosior aliis. C. nulli lic. in fre. l. vnica. lib.11.

IACTVS, require infrà [lex Rhodia de iactu.]

IACTVRA est damnum vel periculum quod quis patitur quando imminente tempestate proiiciuntur bona in mare ad exonerandum naues: & ita capitur propriè, sed largè potest capi, pro quocunque damno alicui per violentiam illato vndecunque proueniat. Vel dicitur læsio facta cum lapide vel ligno. Require etiam infrà [lex Rhod.]

IACTVRA & [damnum] differunt, quia iacturam scienter & vltrò patimur, vt patet in iactura quæ fit per tempestatem maris, vt in titul. ad l. Rhodiam de iac. damnum verò insolito & nobis inscientibus fit. ca. in primis. 2.q.1. & l.1. ff.ad l. Aquil. & not. per Archid. in c. quia sæpe. de elect. in 6.

IAM, hæc dictio denotat perfectionem actus & continuationem. Bart. in l. Celsus. nu.26.ff. de Vsuca. & in l.1.ff.de aqua quotid. & æsti. & text. in constitut.1. C. versic. omne iam consti. & ibi Bald.

IAM, quandóque ponitur interrogatiuè. ff. ad l. Aquil. l. Stichum. Quandoque retro tempus significat & continuum. de Acq. rer. dom. l. nunquam. §. thesaurus. Itē quandoque sumitur pro futuro & preterito secundùm subiectam materiam, vt l. quamuis. ff. de fur. & ibi not.

IANTHINVS, na, num, color est violacens, quoniam ἴον Græcè, viola interpretatur Latinè, ἄνθος florem significat. Plin. libr.22. [Appellata, inquit, ia, & ab iis ianthina vestis.] Persius:

Hic aliquis cui circa humeros & ianthina lana est.

Martialis:

Coccina famosæ donas & ianthina mœchæ.

Vlp. de leg.3.l. si cui. [Buccinum. inquit, & ianthinum cōtinetur.] Et ferè quoties in libris Digestorum, & in litteris sacris legitur hyacinthinus color, intelligendus est violaceus, id est, coloris violæ. Nebris.

IANTHINVS color, est violaceus. l. si cui. §. fin. de leg.3.

IANVARIVS, est mensis ideo sic dictus, quia est principium & ianua totius anni, vt not. per Arch. extrà, de rescript. c. si propter. in glo ff. debet hoc intelligi.

De I ante B.

IBI, hæc dictio, non tantùm locum, sed quandóque etiam tempus demonstrat. glos. in l. si quis. de iud.

IBRIDA, est de scorto natus.

De I ante C.

ICONOMVS dicitur ille cui ecclesiastica res gubernanda mandatur, vt C. de sacrosanct. eccl. l. iubemus. circa princ. & gl.3. cap. Imperatorū. de iura. cal. vbi not. differentiam per doct. inter iconomum, syndicū, procuratorem, & actorem, quæ ibi secundùm gloss. in lata significatione idem significant. De quo duæ glos. notabiles, vna in can. si quis erga. 2.q.

2. q. 2. alia in can. quoniam. 16. qu.7.& habetur 10.qu.2.si iconomus.

OECONOMVS per œ, diphthongon scribendum est, non per i, nec per y: significat autem propriè curatorem domus, hinc & œconomica Aristotelis.

De I ante D.

IDCIRCO, & ideo, sunt dictiones causales. Bartol. in l. demonstratio. §. quod autem.ff. de condit. & demonstr.

IDEM quandoque exponitur pro simile. l. si non sortem. §. Libertus. de condictio. indebiti. Et quandoque idem appellatur, tametsi pristina qualitas aut quantitas non adsit. le. proponebatur. de Iudic.

ID EST, dictio expositiua, ff.ad l. Aquil. l.item Mela. §. legis. vide latè de hac dictione per Bart. in l.1.ff.ad l.Aquil.

Ἰδιόχειρα appellantur (inquit Imp. Leo) scripturæ quæ solent à quibusdam secretò fieri, interuenientibus amicis rerum contrahendarum causa. l. scripturæ, 11. Cod. Qui pot. in pig.hab.&,vt opinor, ἰδιόχειρα & ἀγοραῖα opponuntur, quæ tabellionum publica instrumenta sunt. Nou.49.& 142. Item 73. quæ etiam forensia appellantur. l.comparationes. 19. C. de fide instr.quia de caussa in d. l. scripturas, ἰδιόχειρα iis,quæ publicè à tabulariis conscripta sunt, opponuntur.Hotoman.

IDIOTA est Græcum,& est idem quod Imperitus, secundùm Isid. li.10. vt est laicus qui litteras nescit, vt in Auth. quomodo opor. episc. §. 1.quandoque dicitur ille qui ostendit se scire cùm nesciat, vnde versus,

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus
Creditur à mille quamuis idiota sit ille.

Ita dicit Ioan. And. in addit. ad Spe.in tit.de arbitro. §.restat.versic.[item ferendæ sunt.]

IDONEI propriè dicuntur qui possunt & volunt in ecclesia deseruire. de Præben. super inordinata. Et dicuntur idonei qui sunt moribus,honestate,& litterarum scientia decorati. de Instit. c. in ecclesia. in gloss. 4 etiam sunt prouidi & circunspecti.

IDONEE cauere quomodo intelligatur, require in ver.[cautio.]

IDONEVS tutor dicitur, qui est soluendo, quatenus sunt facultates pupilli. l. 2. §. 1.idoneus. & ibi Bart.ff.ad Tertyl.

De I ante E.

IEROCINIVM, est locus vbi aluntur pauperes, secundùm quod accipitur C.de Sacr. sanct. eccles. l. illud. vbi legitur Ptochotrophium.

IEROTHOCOMIVM, est locus vbi senes & valetudinarij,& propter senectutem tantum infirmi homines curantur. gl. in c. tributum.§.sancimus.23.q.8.

De I ante G.

IGNARVS est qui ignorat, vel qui ignoratur,secundùm Isid.li.10.

IGNAVVS idem est quod ignarus viæ,id est,rationis & vitæ secundùm Isidorum ibidem. frequentiùs tamen accipitur pro indiligenti, & pigro: vnde & ignauiter, pro segniter & negligenter.

IGNEM & aquam recipere, interpretatur Scæuola pro nuptias celebrare. l. pen. de don. inter vi. & vxo. vbi præclarè Budæus.

IGNOMINIA, est verbalis læsio contra honorem alicuius, vel etiã turpitudo. Et sic dicitur quod ignominiosum est episcopo si quærat ab aliis doceri, cùm ipse alios docere debeat, vt in Auth. de sanct. epis. §. damus.

IGNOMINIOSA missio in re militari quæ sit, ostendit eleganter Iurisconf. in l. milites. de Re mili. & l. 2. de iis qui not. infa.

IGNORANTIA est, cùm de facto vel de iure nihil scio, nec aliquid suspicor, secundùm Azo. in Sum. C. de iur. & fact. ign. vide infrà in ver. [ignorare.]

IGNORARE propriè est nescire quod aliquis debet scire. Nescire autem est communius quàm ignorare. Vnde propriè omnis qui ignorat, nescit, sed non econtrà. vt not ff. de iur. & fac. ign. super rubr. Et in hac materia quatuor sunt quæ videntur idem, sunt tamen diuersa, scil. ignorantia, nescientia, error, & titubatio. Primum sumitur in mala parte, quia, scilicet, debet scire, & ignorat. vnde dicitur, qui ignorat ignorabitur. de Renunc. cap. nisi cum pridem. Nescire autem in bona & mala parte. Nam omnis ignorans nescit, sed non conuertitur: vt dictum est. Error autem est cùm aliud est, quàm credam. Quòd autem aliud sit errare, quàm ignorare, patet cùm dicit lex, si potest possessio acquiri ignoranti, ergo & erranti. ff. de Acquiren. possess. l. si me in vacuam. §. 1. Titubatio verò est, cùm hinc inde diuersa vel contraria scire videor, nec alicui eorum magis animum applico. C. de Condict. indeb. l. fin. Et ignorantia diuiditur ex parte materiæ circa quam est, quia alia est ignorantia iuris, alia facti: & harum vna probabilis, & alia non. Ignorantia facti est, vt si nesciam illum decessisse qui mihi cognatus est, vel aliquod simile. Alia est ignorantia iuris, vt si nescio me illi posse succedere qui mihi cognatus est & decessit, vt ff. de Iur. & fac. ign. l. 1. & hæc non excusat. Regula ignorantia, de Reg. Iur. libro 6. Est etiam quædam ignorantia facti probabilis, vt si quis errat in facto alieno: & quædam non probabilis, vt si quis errat in facto proprio, vel rebus suis, vt ff. pro soc. l. vltim. vel si ignorat aliquis quod omnes de ciuitate sciunt vel maior pars ciuium scit. l. regula. §. sed facti. ff. de iur. & fact. igno.

De I ante L.

ILICO dicitur fieri quod fit antequam diuertat se ad alia facienda. l. litigatoribus. C. de appel.

ILLATA, id est, opposita. de præsum. nonne.

ILLATA quomodo differant ab inductis, no. glos. in l. si non. C. in quib. cau. pig. vel hyp. ta. contra.

ILLIBATVM, id est, non diminutum. gloss. §. fi. Inst. de iis qui sunt sui vel alien. iu.

ILIENSES, dicti sunt populi ab vrbe Ilio, clarissima omnium quæ fuerunt in Asia, vel ex eo quòd inde profecta est tota Romanorum Nobilitas. De quibus Callistratus lib. 27. ff. tit. de excusat. l. non tantùm. §. 1. [Iliensibus, inquit, propter inclytã ciuitatis nobilitatem, & propter coniunctionem originis Rom.] N.

ILLOTIS manibus dixit Gaius in l.

in l.2.de Orig. iur.pro rem ipsam protinus aggredi nulla præfatione adhibita, & imparatis adhuc legentium animis.

ILLVSIO, est deceptio vel derisio. Clemen. vnica. de Renun.vbi cõcor. mu.in gl.in verb.[Illusio.]

ILLVSTRIS, est nomen notitiæ, eo quòd multis clateat splendore generis vel sapientiæ vel virtutis, quamuis sit obscurè natus: secundùm Isidor. Et nota, quòd quatuor sunt nomina dignitatum, scilicet maximi, vt sunt superillustres, magni, vt illustres, medij, vt spectabiles, minimi, vt clarissimi. in Auth. de Appel.§.1. & tribus seq. Inst. in procem. §. cúmque, vbi gloss. Illustres etiam dicuntur qui sunt de consilio & consistorio Imperatoris.leg. quisquis. Cod.ad legem Iuliam maiestatis. Vide latè Barbat.in ca. nouit.de Iudi. & in c. tuam. de ord. cog.& per Alex. de Imo. in l.1.ff. de Offic.eius cui mand.est iurisd. in gl.in verbo,[tribuuntur.]

ILLVVIES, immunditiam fœtorémque oris designat. l.qui clauum. de Ædil.edi.

ILLYRICVS, id est, Sclauus, scilicet aliquis de Sclauonia. vide suprà coloni[Illyriciani.] Cod.de colon.Illyri.lib. 11.

De I ante M.

IMAGINARIVM pro fictitio, vnde imaginaria venditio, quæ nullo aut minimo accedente pretio fit.§.præterea. Inst. quib. modis ius patr.por. sol.& l.imaginaria. de Reg.iur.

IMBECILLIS est fragilis & inconstans, & dicitur quasi sine baculo.

IMMISCERE, verbum est proprium eorum hæredum qui sui sunt cùm hæreditatem suam amplectuntur. Cùm enim non aliunde accedant, sed in familia sint, adire non dicuntur, sed immiscere.l.Impuberib.11.& l.cum bonis, 87.ff.de Acquir.hæred.l.3.§. suo. l. 7. §. non solum ff. de Minoribus. l.8.& l.10.C.de iure delib.

IMMISCERE igitur suorum hæredum est, Adire extraneorum: eáque sententia distinguitur in l. 6. §. si filius.ff.de Bo.li.l.2.§.restitutus, ff.de min.

IMMISSVM dicitur, quod ita immissum est, vt in aliquo loco conquiescat, veluti trabes quæ in alienum parietem immittuntur: vnde & seruitus tigni immittendi nomen accepit. l. malum. de Verb.sign.

IMMOLITVS, inædificatus. Verbum hoc vsurpatur in l. Peducea.de limitibus. [Ne quis eos limites decumanos obsepito, néve quid in eis immolitum, néve quid ibi positum habeto.]

IMMVNITAS, est priuilegium quoddam, vel remissio à iure ad non subeunda munera vel honores concessa, qualia enumerantur in tit.ff. de iure imm.

IMO, stat quandoque correctiuè, c. accedens. vt lit. non contest.de hoc text.iuncta gl.16. q.1. prædicator.& leg. Stichus.ff. de manumis. test. & ibi plenè per Barto. quandoque stat copulatiuè vel implicatiuè, vt per eundem Bar. in 1.const. Co. vbi latissimè de vi huius dictionis.

IMPEDIRE dicitur qui retardat. c. pia. §. fin.de excep.lib.6.& ibi not.per Arch.

IMPENSAE secundùm Azon. in Sum.de petit.hære.dictæ sunt ab impẽdẽdo, & sunt triplices, quædam necessariæ, quædam vtiles, quædam voluptuariæ. Necessariæ dicuntur quibus non factis res

erat peritura, vel quæ si facta nõ essent, res longe deterior effecta fuisset: vt in l. impensæ. ff. de verb. sig. verbi gratia, Conduxi à te domum quæ ita ruinosa erat, quòd nisi releuassem eam, erat casura: hæ impensæ dicuntur necessariæ, & ipsas repetam per contratiam actionem conducti. Vtiles dicuntur, quibus non factis res non erat peritura, sed ipsis factis melior efficitur: vtpote, si faciam fenestras vtiles in domo, vel similia. faciunt ergo vtiles impensæ rem deteriorem esse meliorem. Voluptuariæ dicũtur, quibus non factis, res non erat peritura, nec ipsis factis res efficitur melior, sed bene amœnior, vtpote, si facio picturas in domo mea: hæ non repetuntur, nec deducuntur (quamuis secus sit in necessariis & vtilibus:) sed has licitum est mihi abradere sine læsione prioris status, si abrasæ possunt mihi aliquã vtilitatẽ afferre: alioquin non esset mihi licitum, quia malitiis hominum (qui nihil aliud quærunt nisi vt noceant) non est indulgendum, sed obuiandum: & sibi imputet qui eas fecit, quia donare videtur iuris fictione. Vide suprà expensę.

IMPERATOR non dicitur nisi post coronationem. Fel. in c. cùm te. de Rescript. versic, similiter dicit glo. & vide gloss. in Clem. de Iureiur. in verbo, futurum.

IMPERIVM est duplex, scilicet merum & mixtum, de quib. vide suo loco in littera M.

IMPERITIA, id est, ignorantia. de Præscript. sicut graue.

IMPERPETVVM quandoque significat donec viuam. ff. pro Socio. le. 1. quandoque significat per infinita sæcula, etiam post mortem, secundùm gloss. in verbo, perpetuatur, in §. at si ita. Inst. de verb. oblig.

IMPETERE, id est, accusare, vt extrà, de Iureiur. C. quemadmodum.

IMPETIGINES, pustulæ pruritu corpus infestantes quarum genera quatuor Cornelius Cels. lib. 5. describit. Hinc,

IMPETIGINOSVS impetigine affectus. Vlp. leg. 6. §. 1. ff. de Ædil. edict. Trebatius ait impetiginosum morbum non esse, si eo membro vbi impetigo esset æquè rectè vtatur.

IMPILIA leguntur apud Vlp. in l. 25. §. 1. ff. de Aur. arg. Opinor pro falciolis quibus mulierum crines alligantur, quasi ad pilos pertinentes. [Fasciæ, inquit, crurales pedalésque & impilia, vestis loco sunt, quia partem corporis vestiunt.] Varro Testam hanc falciolam appellat.

IMPLERE intentionem siue petitionem Iurisconsulti dicuntur, pro id quod intenditur probare, ac planum facere. Itémque implere exceptionem. l. penultim. §. 1. Digest. de Except. rei iudica. leg. 19. ff. de Exceptio. l. 21. C. de rei vendic. dicitur & implere præcisè, pro id quod positum est probare, l. 1. l. 23. Cod. de Probat. l. 3. C. de Non num. pecun.

IMPLEMENTVM sumitur pro implemento conditionis, & hoc modo significat actum esse purificatum. leg. antepe. Dig. de Condit. inst.

IMPOSSIBILE dicitur multis modis, vt not. 61. distinction. Cantinlensis ecclesiæ. Vnde impossibilitas propriè est triplex, videlicet iuris, facti, & naturæ, secundùm Ioan. An. in regula nemo. de Regul. iur. libr. 6. Et nota, quod impossibilitas apposi-

ta actui, diuersimodè significat, vt ex significato ex ea sumpto, vel aliàs vndecunque concluditur disponentem voluisse, nam quandoque vitiat actum, quandoque habetur pro non adiecta, prout natura actus cui adiicitur postulare videbitur, de quo latissimè & magistraliter Dyn. in dicta regu. nemo potest. & post eum alij in §. impossibilis. Instit. de Hære.instit. Et not. quòd habetur etiam pro impossibili quòd à sola principis voluntate dependet, vt not.glo.in l.Continuus.§. cùm quis.de Verb.oblig.

IMPOSTORES, dicuntur deceptores, & qui fallunt præstigiis quibusdam, dicti ab imponendo, quod est decipere. Iuuenalis,

Facile est barbato imponere regi.
Et Martialis:
Callidus imposuit nuper mihi caupo Rauenna.

Vlpian. lib. 21. de Ædilitio edicto.l.ob quæ vitia. [Non gulosos, inquit, nec impostores.] Accursius impostores interpretatur qui imponunt aliquid alicui. Inde dicta impostura, pro deceptione. Ambrosius in epist. ad Corinthios 1. [Omnis impostura tenebras petit, & falsa pro veris ostendit.] Vlpian.libr.47.de crimine stellionatus. l. stellionatus. 2.§.item si quis.[Item si quis imposturam fecerit.]

IMPOSTORES dicuntur versuti & fallaces homines. Inde impostura, id est, fallacia & deceptio: ducta videtur metaphora ab iis, qui operimentum aliquod rebus imponunt, vt vitia contegant. Hinc & verbum imponere pro simpliciter decipere. Horum verborum crebra fit mentio in iure, vt in l. 1. de var. & extraord. cogn.in l. 4. de Ædil.edi.& in ti. de crimi. stel.

IMPOTENTIA coëundi est vitium vel defectus naturalis vel accidentalis, quo quis impeditur mulieri carnaliter commisceri.

IMPRAESENTIARVM habetur in lege de Ætate. §. ex causa. ff.de interrog.act.

IMPVBES, est qui ex habitu corporis sui impubertatem ostendit, & quòd generare vel concipere nondum possit, sicut masculus ante 14.annum, mulier ante 12. Masculus enim impubes dicitur vsque ad 14.annum completum, puella verò vsque ad 12. vt Inst. quib.mod.tut. fin.in princ.

De I ante N.

IN, ista dictio per se sumpta aliquando notat terminum in quo, aliquando pro fine, & pro aliis multis significationibus, de quibus vide Anto. in c. in litteris.in princ.de Restit.spol.

IN, quando priuat vel auget, not. Ioann. Andr. de consuet. ad nostram. Et dat remissionem ad Spec. de iur. patro. nobis autem. Sed plenius not.Arch. 40. distin. si Papa.& quandoque notat intrincitatem, quandoque extrincitatem, iuxta Alexandrum. [In campo curro, &c.]Et habetur in l.si cui in princ. ff. de leg. primo. Quandoque ponitur pro [Valde,] in compositione, vt inuigilare,id est, valde vigilare. Interdum ponitur pro [non] in compositione,vt iniustus,iniquus, id est,non iustus,non æquus.

INAVDITVM filium dixisse videtur Vlpia.in l.inauditum. ad l. Cor.de sica.pro nō damnatum iudicio

dicio,vt ibi interpretatur Bud.

Inavris,quod à Græcis dicitur ἐνώτιον, ornamentum est ex auribus fœminarū dependens. Plautus in Menæch. [Inaures da mihi faciendas pondo duûm nummûm.] Vlpian.de Aur.& arg.leg. l.argumento. [Veluti inaures,armillæ,viriolæ.] Item l. pediculis. Inaures in quib. duæ margaritæ.

Inavris, ornamentum est ab auribus fœminarum dependens, cuius non semel meminit Iurisconsf. in tit.de Aur. & arg.le.l.argumento.

In bonis esse longè aliud est, ac ex bonis esse: nam in bonis nostris esse dicitur,cuius dominium ad nos pertinet:ex bonis verò, in quo quodpiam aliud ius habemus.§.pen.Inst.vi bon. rapt. vide suprà.

Incapacitas dicitur pro ipsa reali incapacitate: prout natura rei dictat, vel dispositio legis admittit, aut quodlibet medium operari vel significare declarat. verbi gratia, promittitur vel legatur res sacra: incapacitas rei huius operatur quòd non valet nec in re nec in æstimatione, quia non est commercium rei sacræ.l.inter stipulantem.§.sacram. ff.de Verb.obl.sed vbi legatur columna aurea, vel marmor pictum ad constructionem domus,de alia domo non valet legatum in re,licet valeat in æstimatione.l. cætera. §. si duobus. ff. de leg. primo. quia de se est in commercio hominum, sed ne destruatur vel deterioretur,non tollitur de domo, sed habetur æstimatio rei, & sic de aliis exemplis.

In capita succedere secundùm Hostiensem in Sum. de Succ. ab intest.§. viso. versi. quid sit factum. est quando filij præmortuorum fratrum succedunt in portionibus quot sunt capita, verbi gratia. Tres sunt filij ex præmortuo fratre, & vnus ex alio fratre: si tantum capiat filius ex vno fratre genitus, quantum tres ex alio geniti, succedunt in stirpes suas, quia quilibet capit certam portionem stirpis suæ.Si verò fratris tot portiones capiētur, quot sunt capita, tunc succedunt in capita. vide infrà, in stirpes succedere. & Azo.in Sum. Cod.de hær. Inst. Hostien.& Spec.eo. tit. in tracta. libellorum, versi. nunc de collateralibus.

Incendiarivs est, qui ob inimicitiam, aut prædæ gratia,ædes,arbores,siue segetes incendit, vt ff. de pœn. l. capitalium.§.incendiarij.

Incentivvm idem est quod appetitus vel audacia, titulus seu voluntas. de vita & hon. clerico. cap. clericorum.

Incentor dicitur ideo, quia ipse alios praua suggestione succendit ad vitia, & persuadendo inflammat, secundùm Isidorum.

Incertas regiones fundum diuidi, est in partes determinatas diuidi.

Incertvs possessor,est quem ignoramus.l.subsignatum. §. fin. de Verb. sign.

Incerta in iure appellantur,in quibus non apparet quid, quale, quantum. leg. vbi autem. 75. de Verb.obl.Item quæ non in specie sed in genere proferuntur, veluti fundus,homo,triticum.l. hæredes. 25. §. incerto ff.famil. hercisc. l. cùm incertus. 13. ff. de legat.1.l.in ratione.30.§.incertæ.ff. ad leg. Falcid.

Incerta actio, siue incerti actio, dicitur per quam nulla certa

certa summa petitur, veluti ex stipulatione incerta: quod mihi ex stipulatu dari fieri oportet, l. 4. ff. de Vsur. l. 3. C. de Inutil. stipul. l. diem proferre. 27. in fin. ff. de Arbit. Ex omnibus bonæ fidei actionibus quod te mihi ex bona fide dare facere oportet, sic l. 1. ff. Vsufr. le. l. 3. de condict. sine caus. ff. l. 2. §. aliud. ff. de Donat. l. vlt. si quis in ius voc.

Incertvs contractus, qui proprium nomen non habet. l. 9. ff. si cert. pet. l. 1. §. debitum. ff. de Cōst. pecun. Incerta persona, quam incerta opinione ex animo testator subiicit, cuius exemplum ponit Imp. §. 27. de Legat.

Incestae nuptiæ, sunt quæ inter collaterales vel affines fiunt, secundùm glo. in Authentic. de incest. nupt. in princip. in verb. [incestas.] vbi constituit differentiā inter nuptias incestas, nefarias, & illicitas, tametsi iuris auctores non raro his nominibus promiscuè vtantur.

Incestvs est maior adulterio. l. si adulterium. §. 1. versic. [occurrit de adulteris.] & est coitus carnalis inter affines & collaterales, §. si aduersus. Inst. de nupt.

Incestvs est abusus consanguinearum vel affinium, vt §. cum ergo 36. quæst. 1. & 35. causa, quasi per totam.

Incestvosvs dicitur qui cognatam vel affinem vel etiā sanctimonialem nefario amore vel coitu violat seu maculat, siue in matrimonio, siue sine matrimonio, vt in §. præalleg. & 26. dist. virgines.

Incidens & emergens quomodo differant nót. in ca. 1. de or. cog. & c. à nobis. de except. vide de hoc supra, emergens.

Inciles fossæ, siue [incilia,] sunt quæ à Græcis dicuntur diotones, & sunt per quas aquæ pluuiæ deducuntur ex satis. Apuleius libro 9. de asino: [Viam lacunosis incilibus voraginosam.] Cato de re rustica: [Per hyemem aquā de agro depellere oportet, fossas inciles puras habere.] Festus Pomp. [Incillæ fossæ, quæ in viis fiunt ad deducendam aquam, siue deriuationes de riuo communi factæ.] Vlpianus libro 40. Digestor. titu. de riuis lege 1. [Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus quòd incidatur. Inciditur enim vel lapis, vel terra, vnde primùm aqua ex flumine agi possit.] Idem Vlpia. in eodem libro, titu. ne quid in flumine publico, lege 1. [Si incile, inquit, ducat, & alio loco fiat.] Meminit quoque incilis in titulo de aqua quotid. l. 1.

Incile, vide infrà, [Interdictum de riuis.]

Incola dicitur, qui in aliquam regionem domicilium contulit, vel contrahit, quasi sedem ibi positurus vel mansionem, ita quòd transactis decem annis domicilium retinuit, licet etiam causa studij ibidem steterit, vt ff. de Verb. sign. l. pupillus. §. incola. vel qui propriam terram colit. Require suprà. [Agricola.]

Incolvmis dicitur à nomine columna, quia sicut columna est erecta, fortis & stabilis, ita incolumis consimiliter: & ista ratione fortè filius dicitur habere in bonis patris quartam incolumē, id est, fortem, stabilem, quia fideicommissa & legata eam minuere non possunt, l. 2. cum ibi not. C. de Inof. don.

Inconcvssa, id est, inuiolata, seu inconcussè, id est, quietè, sine interpellatione. capit. Illud & cap.

& cap.auditis.de Præscript.

INCONSVLTO factum dicitur, quod dedita opera factum non est.

INCONTINENTI, id est, statim, recipit tamen hoc verbum interpretationem à iure, de quo supra in verb.[facere.]

INCORRIGIBILIS secundùm Bald. dicitur, qui non paret iudici in extremo iurisdictionis quod est sententia. Sed contumax dicitur, qui non paret in principio iurisdictionis, quod est citatio vel in ius vocatio. Secundùm Ant. de Butr. dicitur incorrigibilis, qui postquam penitus est condemnatus, iterum reuertitur ad idem crimen. c. vt fam.de Sent.excom. licèt enim non faciat pœnitentiam, non dicitur propterea incorrigibilis, nisi reuertatur ad simile vel ad peius delictum, nec faciat sui præsentiam iudici.cap. quoniam frequentet. §. 1. Vt lit. non contest. dum enim facit sui præsentiam, vt iudex eum apprehendere possit, non est incorrigibilis, quia ecclesia habet adhuc, quid vltrà faciat.cap.cùm non ab homine.de Iud.

INCREDITVM ire, est idem quod credere. l. 2. §. mutui, si certum petatur.

INCREDITVM possidere, hoc est, propter creditum, vsus est Vlp.in l.à diuo.§.si pignora.ff.de Re iud.

INCRVSTARE, est crustam parieti, vel alicui alteri rei inducere, siue ex calce, gypso, argilla, siue ex lapide, aut alia materia. Horatius 1. Sermon:

Syncerũ cupimus vas incrustare.

Varro apud Marcel.[Pauimenta, inquit, & parietes incrustatis.] Proculus lib.8.Digestor.de seruitutibus vrbanorum prædiorum. l.quidam.[Parietem, inquit, communem incrustare licèt.] Et paulo pòst: [Quod obseruari in incrustatione oportet.] Item de Verbor.signif. l.impensæ. Paulus ait, [incrustatiónes, loricationes & picturæ.] Ant.Nebr.

INCRVSTATIONES secundùm Alciat.in l.impensæ. de Verb.signif. sunt tectoria parietum ex crustis marmoreis confecta.

INCVNCTANTER, id est, de cætero. 3.q. 6.hæc quippe.in fin.ex glos.1. quandoque, id est, sine mora. ff. de Admin. tut. l.tutor qui repertorium. §. 1. Quandoque, id est, [indubitanter,] quia cũctari idem est quod morari vel dubitare, & ita sumitur extrà, de his quæ fiunt à maiori parte capituli. c.1. de sentent.excommun.cùm quis. lib.6. & ibi per Archid.9.dist.cap. noli.3.q.6.hæc quippe.& extrà, de schismat. cap. fraternitati. & in vtraque significatione potest sumi. d.cap. noli. & ibi de hoc per Archid.

INCVRIA est negligentia. Cle.quia contingit. de Relig. dom.& cap. quæsitum.de pœnit.& remiss.

INDAGO apud Vlp.in l.emptorem. §. vlt. de Act. empt. sumitur pro effectu indaginis, hoc est, captura, quod à Budæo ibi proditum extat.

INDEFINITA capitur pro oratione, cui non præponitur signum vniuersale vel particulare. Et oratio indefinita significat indifferenter: quandoque etiam vniuersaliter distributiuè seu collectiuè, seu aliter, prout eius significatum vel materia subiecta vel circumstantia, seu aliquod medium probabile concludit. v. g. Lex loquitur indefinitè dicendo, venditor tenetur rem tradere, vel tenetur de euictione: vel homicida, vel fur est puniendus: significat

ficat vniuersaliter: quia sensus est, quòd omnis homo qui est venditor, tenetur tradere rem, & omnis homo, qui est homicida vel fur, est puniendus. Et hoc patet ex omnibus legibus sic loquentibus cum earum intellectu. Nam natura legis est, omnia in quibus est medium, sub eadem regula concludere. Cum enim ibi sit eadem ratio, ibi & idem ius esse debet. l. illud. ff. ad legem Aquiliam. Item qua ratione de ista lege detraheretur vnus, eadem & alius, & sic remaneret delusoria: & sic dicit, seu ideo dicit vniuersaliter. Differt tamen indefinita ab vniuersali secũdùm Bartolum: quia vniuersalis omnia significat ex suo proprio significato: indefinita verò non comprehendit omnia ex sua significatione propria, sed ex identitate rationis, interpretatione iuris vel dispositione legis. Verbi gratia, Lex dicit homicidam puniendum morte, non tamen sub hac lege comprehenditur homicida iustè occidens, scilicet ad sui defensionem, vel per sententiam, vt in l. 1. C. ad legem Corneliam, de Sicariis. secus si lex loqueretur vniuersaliter, quia tunc ex proprio significato contineret omnia, & non interpretatione iuris, sicut indefinita. Item cùm profertur ab homine in materia naturali dicendo, homo est animal, significat vniuersaliter, quia sens⁹ est, quòd omnis homo est animal, quia significatum sumptum ex natura in necessario, inest omni homini. Idem cùm profertur à lege, dicendo, obligatio est iuris vinculum, vel actio est ius persequendi, &c. quia cuilibet obligationi & actioni necessariò conuenit definitio. Item ibi, in iudicio interrogatus de pluribus criminibus, an fecerit, respondet quòd illa non fecit, æquipollet vniuersali, putà sensus est quòd nihil horum fecit, l. si is qui ducenta. §. vtrum. ff. de Reb. dub. quia significatum sumitur ex interrogatione & responsione facta in iudicio. nam responsio facta ibi debet certiorare interrogantem, aliàs non diceretur responsio, modò accipiendo vniuersaliter interrogans certioretur, quia respondens omnia negat. Si autem non acciperetur vniuersaliter, non certioraretur aliquo modo, quia non appareret quid negaret, & quid confiteretur. Et sumitur hic significatum ex æquipollentia, quia negatio præposita signo, facit orationem æquipollere suo contradictorio. Nam licèt ibi negatio postponatur in ordine scripturæ, præponitur tamen in ordine constructionis, dicendo, quid eorum non feci, id est, non feci quid eorum: & sic æquipollet isti, nihil eorum feci. iura tamen parum intendunt significatum æquipollẽtiarum. Item ibi, [promitto per hæredẽ meum non fieri, quominus tibi ire, agere liceat,] hæc verba [per hæredem meum,] significãt vniuersaliter, quia sensus est, per nullum hæredem meum. l. 2. §. fin. ff. de Verb. obl. quia nomen hæredis licèt proferatur in singulari, tamen significat omnes hæredes, aliàs stipulatio non haberet hæreditatem, nec esset certitudo, de quo intelligeretur, & de quo non. Item ibi, testator dicit, [lego seruos meos textores, si omnes sunt textores,] significat vniuersaliter, quia sensus est, lego omnes seruos meos, l. seruis vrbanis. §. fin. ff. de Legat. 3. quia signifi

significatum hoc sumitur ex accidentia facti, quòd omnes sunt textores. Si autem aliqui sunt textores, alij non, significat vniuersaliter omnes textores, & non vniuersaliter omnes seruos, l. præalleg. quia verbum, textores, ponitur restrictiuè, vt alij non contineantur in legato. Item ibi, testator dicit, [lego lanam, argentum,] significat vniuersaliter, vt omnis lana, omne argentum videatur legatum. l. si cui lana. ff. de Legatis 3. quia qua ratione vnum ibi comprehenditur, eadē ratione & aliud: & qua ratione vnum excluditur, eadem & aliud: & sic nihil significatur. Item ibi, [obligo bona mea,] non significat vniuersaliter, quia supellex, filij naturales, & concubina non continentur. l. obligatione. ff. de Pignor. quia ex natura istarum rerum, quis ad istas ita afficitur, quòd nunquam vel rarò obligat: ergo in obligatione eas noluit comprehendere, sed comprehenduntur alia, ad quæ quis solet obligari pro debito, alia significatum sumitur ex verbis & communi modo agendi, seu obligandi. Debent enim verba deseruire intentioni, & non intentio verbis. Idem si dicit vniuersaliter, [obligo omnia bona mea,] quia adhuc prædicta non comprehenduntur. Item ibi testator dicit, [hæres meus damnas esto,] clarè significat vniuersaliter, quia sensus est, quòd omnes hæredes teneantur. l. si pluribus. ff. de Legat. 2. Finaliter ergo indefinita æquipollet vniuersali. ext. de priuileg. cap. quia circa 19. dist. si Romanorum. ff. de seruis. l. si cui. & hoc verum est indefinita legis vel canonis, ius tradere intendentis: talis enim indefinita æquipollet vniuersali, si lege vel canone non definitur. 30. quæst. 1. quòd si dormierit, Ioan. Andr. nōt. quod si non est eadem ratio & conditio propter aliquod accidens omnium particularium in vniuerso comprehensorum, tunc indefinita non æquipollet vniuersali, v. g. legatur lana indefinitè, non continetur tincta in legato. l. si cui. in princip. ff. de Legat. 3. Sed si legatur omnis lana, tincta etiam cedit legato. l. pediculis. §. Labeo. ff. de Aur. & arg. leg. in glos. super verbo, [debebuntur.] & vide gloss. in verb. [aliorum ecclesiasticorum.] in c. vt circa. de Elect. libr. 6. vbi de hoc plenè not.

Indebitum accipimus, non solùm si omnino non debeatur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. l. 26. §. 1. ff. de Condict. indeb.

Indebitum est, non tantùm quod omnino non debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur: aut si id quod alius soluebat, alius quasi ipse debeat soluat. l. in summa. 65. ff. de Condict. indeb.

Indemnitatem alicui repromittere, est cauere indemnem, ex eo negotio, de quo agitur, futurum. l. 14. & l. 16. ff. ad Trebel. l. 8. §. 1. ad Velleian.

Index est proditor, dictus ab indicando, secundùm Isid. Capitur etiam pro digito proximo pollici, item pro tabula, quæ præfigitur libris ad indicanda rerum capita: quo sensu intelligi potest. §. vlt. de publ. iudic. vt doctissimus docuit Alciat. Interdum significat exemplum, leg. 2. ff. de fund. instr.

Indicare inter alia significata, significat etiam æstimare & pretium

pretium rei vænalis statuere, pertinétque ad vendentem, sicut liceri & mercari ad emptorem.

INDICATIO, quo verbo vtitur Iurisconſ. in l. Iulianus. §. quod autem. de actien. empt. est promissio vel addictio.

INDICASSE reum, non est solùm detulisse, sed etiam arguisse & conuicisse. l. indicasse. de Verbor. signif.

INDICIVM, est medium intellectuale veritatis eliciendæ, ex aliqua singulari circumstantia insurgens. Cod. de Rei vendicat. lege indicia. & dicitur ab indicando, quia indicatur, id est, notificatur.

INDICIVM profiteri, est vltrò sese consortésque criminis deferre. leg. 1. de sicar. & ita ibi interpretatur Bud.

INDICTIO, est denunciatio, quia indicere est denunciare. Horat. in 1. Sermon.

- *Ventri indico bellum.*

Idem in epistol.

- *Indictis comes ire Latinis.*

Vlpianus libr. 38. Digest. tit. de operis libertorum. l. libertus. [Cui post indictionem, inquit, operarum.] Atque alibi: [Si indictiones temporariæ indictæ sunt.] Ant. Nebr.

INDICTIO est numerus annorum consistens ex tribus lustris. Est autem lustrum quinquennium, & qualiter possit inueniri indictio, habetur in gl. indictionis. c. inter dilectos. de fide instr. Sic enim faciendum est, annis Domini addas tres, & diuide totum per quindecim, & id, quod remanet completa diuisione in numero diuidendo, hoc ostendit indictionem in isto seu pro isto anno. gloss. in Auth. vt præponat. nomen Imper. & Cod. de Iustin. Cod. confir. in fin. vide latiùs de hac materia. Est præterea interdictio nomen publicæ pensitationis, quā vulgò [taleam] appellamus. Sumitur & pro denunciatione, vt in l. libertus. de Op. lib.

INDICTVM, est quod indicitur, id est, notificatur vt sciatur & fiat, ab indicendo dictum, & sic fit indictum super iudicium, ne procedatur.

IN DIEM addictio, est quando quis ita vendit rem, vt si quis intra centum diem meliorem partem obtulerit conditionis, scil. plus quàm prior emptor, res venditori tradatur, vt alij vendere possit, cuicunque velit, vt ff. eod. tit.

INDIGENA dicitur quasi inde genitus, vel quasi in eo loco natus, secundùm Isidor.

INDIGNARI & dedignari differunt, vt patet in can. vera iustitia. dist. 45. vnde indignari sapit virtutem, sed dedignari arrogātiam.

INDIVIDVVM, est quod de vno solo prædicatur, vt de seipso, vt Titius nihil aliud significat quàm seipsum, not. Bart. in l. quæsitum. §. penult. & seq. ff. de fund. instr. & alio modo capitur, vt not. in l. 2. §. harum. & l. 4. §. Cato. & ibi not. per Doct. ff. de Verbor. obligat.

INDOLES, est quædam imago futuræ virtutis, secundum Isidor. propriè dicendo.

INDVCERE, circumducere & cancellare differunt. Nam inducere est per mediam lineam pennam trahere: circunducere est circumcirca pennam ducere: cancellare verò est ad modum crucis pennam ducere. gloss. notat. in l. si quis liber

libertatem.in verb. [inducatur.] ff.de petit.hæred. & alia gloss. in l.inductum. C.de solut.

INDVCIAE sunt dictæ, quòd in diem certum ab vtrisque hostibus dantur. Plin.lib.7. [Inducias, inquit, Lycaon primus inuenit.] Paulus lib.49. Digest. tit. de Captiuis. leg.postliminium. [Induciæ, inquit, sunt, cùm in breui & in præsenti tempore conuenit, ne inuicem se lacesserent hostes. [Accursius satis ineptè inter inducias & treugam differentiam facit, cùm, treuga non sit magis Latinũ, quàm guerra, quàm homagium, quàm feudum, quàm tenuta, quàm mille alia, quibus isti nulla necessitate coacti vtuntur.

INDVCIAE secundum gloss. in sum. 3. quæst. 2. in summa sunt quintuplices, scilicet, restitutoriæ, præparatoriæ, citatoriæ, deliberatoriæ, iudicatoriæ, siue executoriæ. Et ibi ponitur tempus omnium. quam gloss. vide suprà dilatio.

INDVCERE, præter alios sensus, quos habet plures, significat etiam expungere & cancellare, hoc est, transuerso calamo quod scriptum erat delere. Vlpianus in tit. de iis quæ in testam.delentur. l.cancellauerat. [Cancellauerat autem quis testamentum vel induxerat.] Item, [Si nomina omnia induxerat, vt proponitur.] Item: [Quæ in testamento legi possunt, ea inconsultò deleta vel inducta nihilominus valent, consultò non valent.] hinc inductio pro absolutione & litura. Nebris.

INDVLGENTIA, not. Archid. 1. quæst.3.cap.fin. de pœnit. & remiss.cap.2.lib.6. Et not. quòd in iure ciuili plerumque accipitur pro permissione & benigna concessione, vt attentè legenti apertissimè liquebit.

INEPTIAE, sunt fatuitates. c. qua traditione. 22.dist.

INEXPIABILIS dicitur, cò quòd nunquam expietur, id est, purgetur, secundum Isid.

INFAMIA, est famæ priuatio, siue diminutio. Fama namque quandoque sumitur, vt ex toto pro extincta habeatur, scilicet, cùm maxima vel media capitis diminutio interuenerit. vel sic, [Infamia est communis opinio verbis pronunciata, ex suspicionibus orta.] Item, infamia est aliud quàm scandalum, & plus importat, quia per purgationem tollitur, sed in illo purgatio non inducitur. de hom. ex litteris.1. in gloss. item, infamia est illæsæ dignitatis status vita & moribus reprobatus. Per oppositum fama describitur. Require suprà [fama.] & de Cohab.cler.& mulier. cap.vestra, in gloss. in verb. [notorium.] Vnde duplex est infamia, scilicet iuris & facti. Infamia iuris, est quãdo ius dicit aliquem esse infamem: sed infamia facti est, quando apud bonos & graues viros est opinio de crimine alicuius. de hoc l.1.ff. de iis, qui not. infam. Infamia iuris duplex est, scilic. ciuilis & canonica. Et infamia iuris ciuilis contrahitur ex sententia criminis publici, scilic. diffinitiua, non autem ex sententia interlocutoria, nec arbitri. Etiam quandoque ex sententia criminis priuati, vt furti, vel iniuriarum. Etiam quandoque ex facto absque sententia quis incidit in infamiam. Infamia canonica contrahitur ex quolibet peccato mortali. Et quando infamia, & quæ repellat testem à testificando in causa criminali vel ciuili criminaliter seu ciuiliter intentata,

tata,not.in c.testimonium. de testibus.

Infamis est, qui accusatus de crimine infamante, etiam si ciuiliter agatur, condemnatur.gloss.in cap.cum te.de Re iudi. & in can. multi,2.q.1.Felin. & Abb. in d.c. cùm te.

Infans, est paruulus citra septem annos, vt l. si infanti. C. de iure delib.

Infantiae proximus,id est,vsque ad decem annos & dimidium.

Infecti argenti appellatio refertur ad rudem argenti materiam, id est,non factam.l.etsi.§. infecti. de Auro & arg.leg.

Infectum damnum, vide suprà damnum.

Inficiatio, est negatio: ab inficior, inficiaris, quod est ire inficias,siue negare. Cic.de partitionibus Orat. [Rationem, inquit, habet criminis,inficiationémque facti.] Neratius lib. 46. Digestorum.titulo iudicatum solui. l. ex iudicatum.[Ad inficiationem,inquit,compelli eum qui sine iudicio partem dare paratus est.] Anton.Nebr.

Inficiatio,id est,negatio.l.ea quę. §.si quid. ff. de Solu. Et inficiari, id est,negare. Hinc est quod dicitur aliquando de aliquibus actionibus, quòd crescunt per inficiationem,quia ab initio competunt ad simplum, hoc est, ad rem vel ęstimationem seu damnum datum: & si ille hoc negauerit, & de hoc conuincatur, condemnabitur ad duplum, vt in actione depositi, de eo quod depositum ex timore ruinæ, incendij, vel naufragij. vide suprà de action. [actio in factum.]

Inficiator, i.negator, quia non fatetur,sed cõtra veritatem mendacio innititur.

Infinitas in multis iuris regulis prohibetur.de rescript. cum multis. lib. 6. & de hoc habes plures concordan.de Æ ta.& qualit.cap. penultim. vide de hoc per Ioannem Andræam in gloss. cap.cum in multis.

Infinitivum verbi actiui aliquando resoluitur in participium sui passiui,& in infinitiuum alterius verbi, vt tribuere, hoc est,tributum seruare.ff.de manu.vin. l.iusta. §. sciendum, quandoque resoluitur in infinitiuum alterius verbi,& participium sui actiui,& aliud nomen, vt manumittere,id est, manumittenti auctoritatem præstare, vt exponitur ff. de Manumis. vindic.l.si rogatus.§.fi.secundùm vnam expositionem. Quandoque in gerundium & aliud verbum,vt atterere,id est,atterendo infligitur. C. de Curial. vrb. Rom.l. 2. Quandoque resoluitur in [vt] & verbum alterius modi,vt nasci, id est,vt nascatur. in Authen. quibus modis naturales efficiantur legit. §. 1. Quandoque infinitiui præsentis temporis verbi actiui resoluitur in infinitiuum præteriti temporis eiusdem verbi & in infinitiuum alterius verbi,vt præstare, id est, præstitisse videri. ff. de repud. l. vxores. De infinitiuo vide per Bart. & alios in l. 5. ff. de verb. oblig.

In folle offerre, Callistratus Iurisconsultus intellexisse videtur eum, qui ad liquidum rationes non reddit. l. cùm seruus. de Cond. & demonstr. metaphora ab iis ducta, qui pecuniam intra marsupium ostentant: ita tamen vt nec qualis quantáve sit agnoscatur.

In fraudem creditorum manumittere quid sit, declarat Imp.in §.

in §. in fraudem. Instit. quibus ex cau. manumit. non lic.

IN fraudem legis facere videtur qui saluis verbis legis sententiã eius circumuenit. l. contra. ff. de legi. vbi exempla in gl.

INFRA, hæc dictio includit: nam si quid infrà 20. dies fieri debet, vicesima dies includitur. ita not. Ioan. Andr. in c. præterea. vers. infrà 20. dies. de Appell.

INFRA, nota per Innoc. de fide instrumen. inter dilectos. & Ioan. Mona. de exceptio. pia. super ver. octo. lib. 6. ibi habes quando includit vel excludit.

IN fructu esse quid dicatur, demonstrat elegantissimè Iurisconf. in l. in fructu. de vsufructu leg.

INFVLA sumitur interdum pro corona Imperiali. C. de qua. præscript. l. 1. in fi. Quandoque pro alba fasciola sacerdotalis capitis, secundùm gloss. in Clemen. 2. de vita & honestat. cleric. Capitur etiam pro mitra episcopi vel abbatis.

INGENIOSVS dicitur quasi intus habens vim gignendi quamlibet artem, secundum Isid. Et ingenium quandoque ponitur pro fraude, dolo, & calliditate. Abb. in c. licet. de elec. nu. 16.

INGENVVS est, cui ex natiuitate competit libertas, qui non est factus liber, sed natus. Inst. de inge. in princ. vide de hoc etiã Azo. in sum. C. de Ingenu. vel est qui statim quando nascitur liber est. de Ser. non ordi. cap. instruendi. in glo. 1. Et ingenuitas dicitur libertas. de Purga. canon. cap. 1. in gloss. ...

INGRESSVS religionem dicitur ille qui professus est, aliter non. ita Felin. in c. cùm deputati. de Iud. in princip.

INHIATIO, est frequens requisitio. C. de pet. bon. subla. l. 1. lib. 10.

INIBI, est aduerbium compositum ex in & ibi: & significat idem quod in eo loco.

INIICERE manum, propriè est quoties nulla iudicis expectata auctoritate rem nostram aut nobis debitam vendicamus. l. sed si. de in ius vocand. & l. penult. de Ser. expor.

INIMICVS capitalis dicitur, qui alteri mortem minatur, vel eum accusat de crimine capitali. no. gl. in l. licet. ff. de arbi. Et quæ dicantur inimicitiæ capitales, vide Bart. in l. 3. §. fi. de Adi. leg. & Abb. in c. accedens. 2. vt lit. non cont. versic. & no. bene. & ibidem Feli. & gl. Inst. de Excu. tut. vel cur. §. inimicitiæ.

IN integrum restituere, est reducere in eum statum in quo erat ante læsionem, de in integ. resti. c. auditis. in gl. fin. & per hunc modum subuenietur minoribus & ecclesiis. Et quandoque ex legitima & iusta causa subuenitur etiã maioribus, vt ff. ex quib. cau. maior. per tot. Et sic intelliguntur cap. ex literis. eo. tit. & c. cùm Bertoldus. de Re iud. & c. significante. de Pig.

IN integrum restitutio, est prioris status redintegratio, vel iuris prioris: etiam est audientiæ redintegratio, secundum Spec. eod. tit. & l. quòd si minor. §. restitutio. ff. de Mino. vide infrà, in ver. restitutio.

INITA, id est, contracta. de Pac. cap. Antigonus.

INIVRIA vno modo generali dicitur esse illud quod non fit iure, & dicitur quasi non iure factum. Secundò, iniuria specialiter dicitur culpa, vt in lege Aquilia. Tertiò, dicitur iniquitas vel iniustitia iudicantis, vt Instit. eo. tit.

tit.de iniur. in princ. Quartò dicitur contumelia, vt ff. de iniur. l.1.in prin.& l.item apud Labeonem.eod.tit. Dicitur ergo iniuria quasi ius iniquum,ex eo sic dicta quòd iure & iustitia caret.Fit autem iniuria tribus modis, s. re, verbis & literis. Re, vt cùm manus inferuntur, vt d.l.§.1.Verbis, vt cùm fit conuicium, vt in §. 1. iam alleg.Iniuria litteris fit, cum quis ad infamiam alicuius libellum vel famosum carmen vel historiam conscribit,vt ff. de iniur. l.lex Cornelia. §. si quis. Require suprà famosum carmen. Item iniuria triplex est, vna leuis, vt si modico ictu quis à pàtre vel superiore percutiatur:alia atrox, vt si aliquis à minore se verberetur, vel in conspectu iudicis, vel oculo aut membro priuetur. Et sic dicitur pluribus modis, vt præmissum est.

INIVRIARVM,Require suprà, Actio iniuriarum.

IN ius vocare,est causa iuris experiendi vocare, apud eum qui ius dicturus est,i.vt experiatur actor an ius sibi competat,an non.vide de hoc Azo.in Sum.C.eod.tit. & habetur C.& ff.eod.tit.l.1.

IN litem iurare,est suo arbitrio præstito iuramento, pro quanto nollet recarere,rei æstimationem secundùm suum interesse singulare facere: & hoc taxatione facta per iudicem, vt l. videamus.§.iurare.ff.de in lit. iur. & l.arbitrio. ff.de dolo.

INNOCVVS dicitur, cui nocitum non sit,secundum Isid.

INNOXIVS est, qui non nocet,sicut noxius nocens dicitur.

INNOVAMVS,vide decernimus.

INOFFICIOSA donatio dicitur,quę contra officium pietatis facta est & fit ad similitudinem inofficiosi testamenti, vt C.de Inof.don.l. 1. & per totum tit. seq. quia per eam liberi vel parentes excludũtur à bonorum subsidio, vel ex proposito donantis, vel re ipsa, quod per se sufficit ad reuocationem donationis,licet propositum vel consilium donantis non interueniat, iuxta no. in l. si liqueat.in glo.C.eo.tit.vide de hoc ibidem.

INOFFICIOSVM testamentum dicitur, quod factum est contra officium pietatis, vt l.2.ff.de Inoff. testa. quo scil. filius proprius aut præteritur, aut iniquè exhæredatur,hoc est,quando pater vel mater fecit testamẽtum.Item quãdo filius in testamento patrem sine causa exhæredat. Etiam, si fratrẽ frater exhæredat,turpibus personis institutis in duobus casibus.

INQVILINVS dicitur, qui conducit rem vrbanam. l. emptorem.in gl. C. locati. vnde inquilinus residet in ciuitate, colonus verò in villa. ff.de Acqui.pos.l.re pignoris. Inquilinus tamen propriè dicitur colens prędium vrbanum,sed colonus prędium rusticum.Require suprà Colonus.

INQVISITIO, est alicuius criminis per superiorem respectu inferiorum suorum inuestigatio,vt in ti. de Accu.& inquisi.& denun. inquirere sumitur pro inuestigatione facti,vt not.Ant.in c.vestra.de Cohabit.cleric.& mu.

IN re, i.sine prefinitione personę. l. cùm vnus.de bo.aut.iud.pos.vnde pactũ in rem dicitur, quoties generaliter paciscor, ne rem petã, l. Iuris gentium. §. pactorũ.de pac.

IN rem verti, est in alicuius vtilitatem verti,vide suprà, actio de in rem verso.

INSCITIA, id est, Ignorantia.38.dist.c.Si in laicis.

INSCRIBERE, est se obligare, si non probauerit, ad eam pœnam quam reus debet pati, vel quam accusando inferre intendit, si probauerit accusator, vt in cap. super his. de accus. in glos. & 2. q. 8. quisquis.

INSCRIPTIO, est quidam libellus quem accusator affert iudici sub hac forma scriptus: [Ego N. coram vel apud N. prætorem vel iudicem, defero talem reum lege Iulia de adulter. de adulterio quod commisit cum B. dum esset cum ea mense tali, in domo tali, consule tali regnante.] Et operatur inscriptio, quòd accusator, si crimen non probauerit quod imposuit, ad talionem obligatur. Habet autem inscriptio locum solùm in criminibus, vbi per modum accusationis instituuntur, non si per modum exceptionis opponantur, vel vt de eis sine accusatore cognoscatur: vt l. qui crimen. cum ibi not. C. de his qui accus. non poss. Qualiter autem talis libellus debeat formari, & quæ continere, not. in l. pen. C. de accus.

INSERVIRE frequentiam notat, de fide instrum. c. 1. in gloss.

IN sinu habere, vide [Habere in sinu.]

INSINVATIO, est scriptura facta in præsentia publicarum personarum, & in actis, vbi superfluum est testes adhiberi, cùm publica monumenta sufficiant, vt C. de Donatio. l. lata. & in l. in donatio.

INSOLENTIA, est morum inconuenientia, fatuitas, superbia, vel prauus vsus, quasi contra solitum & debitum naturæ cursum. de Accu. c. qualiter & quando. 2. §. verum. & de of. or. c. 1. in cle.

IN solidum, i. in totum, & ponitur in instrumentis, maximè in procuratoriis, vt in ca. si duo. de Procura. lib. 5. vbi de hoc, & infrà in ver. [solidum.] Nonnunquam tamen ad partem, non ad totum refertur, vt in l. ea quæ. de Reg. iur.

IN solutum, i. in solutionem.

INSPECTOR dicitur qui ad prædia prouincialia accedere habet, forte vt referat vel reformet si aliqua essent deserta, vel malè æquata, vt hæc tollatur. C. de anno. & tributis. l. fin. & etiam dicitur discussor. C. de Cens. & censitori. & peræquato. l. peræquatores. lib. 11.

INSTANTIA, est tempus quo iudicium discutitur, & finiri debet: vt in c. venerabilis. de Iudic. Iurisconsult. in l. 1. de lib. dimiss. videtur vsurpasse pro assiduitate: à verbo [insto,] quod est vrgeo, & exactam diligentiam adhibeo.

IN stirpes succedere secundum Host. de success. ab intesta. sub §. contra. versi. [in stirpes succedere.] est succedere filios præmortuorum in eam partem quam eorum parentes erant habituri si viuerent: vnde si quis ex vno filio vnum nepotem suscepit, & ex alio decem vel plures, tantum capiet vnus ex parte sua, quantum 10. ex parte altera, & hoc si tractetur de successione descendentium. Collaterales namque semper viriliter succedunt, & hi qui sunt in eodem gradu, succedunt viriliter, i. pro æquis portionibus: vt in Auth. de hære. ab intest. §. si verò fratrum. siue in capita. C. de leg. hær. l. fi. & Auth. cessante. licet quidam dixerint quòd in capita semper succedant. vide Host. ibidem sub §. viso. ver. quod si fratrum filij. Require suprà in capita succedere.

INSTITOR, vt inquit Iurisconsultus, lib. 13. Digest. in tit. de Instit. actio.

actio. l. institor. est qui tabernæ locóve ad emendũ vendendúmvè præponitur. Atque ibidem: [Institor,inquit, appellatus est ex eo quod negotio gerendo instet.] Iuuen.

Institor hyberna tegetis niueique cadurci.

Accipitur etiam pro eo qui circumfert per vrbem merces venales,vt in eo.tit. & apud Ouid. in 1.de arte.

Institor ad dominam veniet discinctus emacem. Nebr.

INSTITOR est ille, qui tabernis vinis vendendis, vel alicui alteri negotio est præpositus.l.institor. 1.ff.de Insti.act. vbi dicitur,institor appellatus est ex eo quòd negotio gerendo instat, siue tabernæ,siue alij negotiationi sit præpositus.Item in eo.tit. in l. institor. 2. dicitur is qui tabernæ locóve ad emendum vendendúmve præponitur, quíque sine loco ad eundem actum præponitur.

INSTITORIA actio. Require suprà [Actio institoria.]

INSTITVERE & inuestire idem sonant: sed instituere, secundùm proprietatem vocabuli,est in possessionem ponere,quasi intus statuere: & in hoc differunt,quia institui dicitur quis præsentialiter, inuestiri autem in absentia, secundùm Host.& Ber.extrà de instit.cap.auctoritate.Instituere est spiritualis iuris beneficij vel dignitatis corporalem tradere possessionem.Inuestire autem est,ius canoniæ vel dignitatis tribuere, quod potest fieri per anulum vel librum: indifferenter tamen vnũ pro alio plerumque sumitur,vide in cap.auctoritate,præalleg.in gl.

INSTITVERE accusationem, est accusare, sicut instituere, actionem agere.

INSTITVERE hæredes, est facere & creare hæredes.

INSTITVTIO, est primus gradus omnium institutorum, vt not.C. de lib. præter. l. 1. etiam si mille essent, secundum leges. Sed secundùm canones institutió est ecclesiæ vel ecclesiastici beneficij collatio, quasi ius habens ad beneficium per præsentationem intus, vel in beneficium statuens. Et secundùm Goffr. institutio propriè est prælatorum, personarum, & clericorum,collatio verò beneficiorum & præbendarum. Inuestitura autem est traditio vel quasi traditio.Quod additur,quia communiter fit per anulum vel librum, vnde inuestitura est in corporalem possessionem vel in quasi possessionem inductio seu traditio.Instit.dicuntur hæredes, ab aliquo in hæreditatem ducti, & hoc in primo gradu, vt ff. de Vulg.substi.l.1.in princ.Substituti verò dicuntur qui in locum institutorum deficientium,i.morientium, ad hæreditatem instituuntur, vt in substitutione pupillari. Instit. de pupil.substit.in princip. Dicitur autem secundus gradus omnis qui sequitur post primum:& in simili not.C.de secund.nup.super rub.& ff.de vulg. subst.super rub.

INSTITVTIONVM liber dicitur quasi instructionũ,quia in his primis legum præceptis instruimur: vel quia in statum humani vel Romani iuris nos erigit: vt Accurs. dicit in gl.in princ.Institutionum vel Institutorum.

INSTITVTVM, interpretatur Budæus ius non scriptum, quod certum & insignem aliquem ha-

beat auctorem: attamen nonnunquam etiam refertur ad ius scriptum, vt in §. ex non scripto. Institutio. de iure natura. gent. & ciui.

INSTRATVM dicitur, omne vestimentum quod iniicitur & insternitur. l. instrato. de Verb. signific.

INSTRVCTVS, hoc adiectiuum significat adiectionem: & hoc dupliciter, scilicet accessoriè & principaliter. Accessoriè, cùm res adiiciuntur quæ consueuerunt accedere. Verbi gratia, dicendo, fundum instructum: nam instrumentum fundi adiicitur accessoriè. Principaliter verò, cùm res adiiciuntur quæ non consueuerunt accedere: verbi gratia, fundum instructum instrumento patrisfamilias, quando non est instrumētum fundi adiicitur principaliter. concordat l. si cui fundus, ff. de fundo instructo. vbi dicitur quod extincto legato fundi, non extinguitur legatum instrumenti. Et ad §. si quis ancillas. Instit. de Legatis. vbi dicitur quod extinguitur, dic quòd intelligitur de instrumento accessorio fundi. l. si cui fundus. præallegar. in non accessorio. Et ratio huius duplicis significati est voluntas proferentis declarara ex qualitate rei adiectæ, scil. an sit accessoria, vel non, quia adiectiuum instructus, vt præmittitur, dupliciter accipitur.

INSTRVCTA domo legata quid veniat in hoc legatum, ostendit Vlpian. in l. quæsitum. §. idem Pomp. & l. si ita. & l. Seiæ. §. vlt. de fund. instru.

INSTRVCTI fundi appellatio quàm latè pateat, satis superque constat ex tit. qui est de fund. instruct. & instrum. leg.

INSTRVCTAM tabernam sic diffinit Vlp. in l. instructa. de Verb. sign. quæ & rebus & hominibus ad negotiationem parata constat.

INSTRVMENTVM secundùm Host. in sum. tit. de fide instru. & secundùm Specul. titu. de Edi. Instru. in princ. est scriptura ad assertionem seu probationem alicuius rei facta. Est autem instrumenti appellatio generalis, qua continentur omnia ea quibus causa instrui potest. Et sic testamentū, codicillus, testimonia, & personæ testes, quibus causæ instrui debentur, loco instrumentorum habentur. l. 1. ff. de fide instrum. & est gloss. in cap. cùm dilectus. de fid. instr. Dicitur autem instrumentum, quia instruit, & documentum, quia docet, vt l. 1. præalleg. Tamen instrumentum propriè dicitur scriptura ad memoriam alicuius confecta, siue charta: & ita sumitur in Authen. de instru. cau. & fi. Nam instrumenta fiunt ad memoriam perpetuam. 2. qu. 6. saluberrimum. 27. qu. 1. cap. omnes fœminæ. Sed aliter dicitur instrumentum apparatus fundi, quo exercetur possessio: & ita accipitur in l. quæsitum. ff. de fun. instr. Vnde instrumentorum quædam sunt causa agrorum colendorum, vt aratrum, rastrum, traha, quæ æquandis cæspitibus trahuntur. Alia colligendorum fructuum, vt sarculus quo cardones & herbæ inutiles exciduntur, & similia, vt falces fœnariæ, falces messoriæ, & falces putatoriæ, ligones, torcular, corbes, quali vindemiatorij, quibus vindemia portatur. Causa seruandi fructus, vt dolia, granaria, casellæ, in quibus fructus reponuntur, s. cellulæ granariorum. Vnde instrumentū capitur tripliciter,

citer, vno modo latissimè, & sic omne vas vel susceptibile in cõstructione domus vel fundi visitatũ dicitur instrumentũ. Secundò late pro omni eo quod causam instruit, vt scripturæ, testes. facit c. peruenit. extrà, de testibus cogen. facit l. notionem. §. instrumentorum, ff. de Ver. sig. Tertiò strictè solùm pro scripturis, vt in tit. de fid. instr. Et sic differunt testes ab instrumentis, quia probatio testium fit viua voce, sed instrumentũ voce mortua. Ex quo sequitur, quod statutum disponẽs quod producens falsum instrumentum puniatur in decem, non habet locum in producente falsum testem, quia statuta sunt strictè intelligenda. facit cap. ex literis. de sponsalib. Sunt autem instrumentorum duæ species. Nã aliud publicum, aliud priuatum instrumentum. Publicum est, solennis & ritè ordinata scriptura, iet authenticæ personæ manum publicè facta ex causa memoriæ. ap. scripta: de fid. inst. Et sunt ila de solennitate quæ faciunt instrumentum publicum & authenticum regulariter, vt scilicet præponatur nomen Imperatoris & annus imperij, nomen consulis, & annus consulatus. Hodiè verò ponitur nomen summi Pontificis cum aliis septem; vt sunt annus domini, indictio, mẽsis, dies, locus, cum nomine notarij, &c. de quibus not. gl. in l. generali. C. de Tab. lib. 10. Et dicitur publicum instrumentum, quia iudicis auctoritate est exemplificatum & authenticatum, vt in c. cum dilecta. de confir. vti. vel inuti. Item publicum instrumentum, quia authentico sigillo est sigillatum, vt c. 1. de fide instr. Item dicitur publicum instrumentum, quod in iudicio dicitur seu scribitur apud acta publica, & valet etiam per quẽcumque scriptũ sit. de proba. quoniã. Item dicitur publicum instrumentum, quod habet subscriptionem trium testium viuentium, vt c. scriptura. præall. Item dicitur publicum quod de archiuo publico vel de armario producitur, vt liber censualis in quo scribuntur census, vel liber annotationum: & ei creditur, si habet publicũ testimonium, scilicet quod iudex confiteatur illud de archiuo publico esse productum. ca. ad audientiam. § nos igitur. de Præsc. vbi dicitur quòd Papa credidit cuidam libro censuali. Et cuilibet instrumento fides adhibetur, vt patet per iã dicta & per multa alia iura. Instrumentũ priuatũ est, quod per manum priuatam confectũ est, vel à tabellione non tamen in forma publica scriptum, vt quia nec nomen Imperatoris, nec Consulis, nec Papæ, (de quibus suprà proximè dictũ est) apposuit, vt C. qui pot. in pi. habi. scriptur, vt ibi no. Et tale instrumentũ debet habere trium testiũ subscriptionem. d. l. fi. Et priuatũ instrumentum à quocũque sit scriptum, nisi aliquo dictorum modorũ sit roboratum, non valet. Instrumentorum priuatorũ tres sunt species. Nã aliquando quis facit scripturam tibi tantùm, aliquando tibi & alij, & aliquãdo alij tantùm. Illi scripturæ quã quis facit sibi vel pro te, nulla fides adhibetur, vt C. de prob. l. 1. Si aũt facit scripturã cõtra te, puta creditori, de eo quod accepisti ab ipso, creditur ei contra te, vt 1. q. vl. saluberrimũ. Si autẽ tibi & alij facit scripturã, sicut est codex rationum tuarum & interdum creditur, vt 10. quæ. 2. Est autem aliquod

quod instrumentum guarentigiæ vel guarentigiarium, videlicet quod habet executionem paratam, vt si cantet aliquem esse debitorem alterius, statim eo exhibito in iudicio, iudex executionem facit, vt fit communiter Papiæ. De his not. in l. à diuo Pio. ff. de Re iudic. Ergo dicitur ab instruo, quia eo mediante causæ instruuntur.

INSVLA, præter illam notam significationem, significat etiam domum in vrbe ab aliis domibus seiunctam. Cornel. Tacit. [Germani suam quisque domum spatio circundat, nullis cohærentibus ædificiis, more insularum.] Festus quoque Pomp. [Insulæ, inquit, dictæ propriè quæ non iunguntur communibus parietibus cum vicinis, circuituque publico aut priuato cinguntur:] à similitudine videlicet earũ terrarum quæ fluminibus aut mari imminent. In hoc significatu crebrò reperitur insula apud Iurisconsultos. Vnde insularius, dominus siue custos huiusmodi insulæ.

INSVLA tribus modis capitur. Primo pro domo in mari posita, quia in salo, i. in salso posita est, secundùm Isidorũ. & not. gl. in §. insula. Institut. de rerum diuisione. & vide Barto. in tractatu de insulis. Secundo sumitur pro qualibet domo, vt in l. insulam, ff. de Verbor. obligat. & l. 3. §. effracturæ in ver. insulis. ff. de Offic. præfecti vigi. non tamen propriè est insula, vt dicit gloss. in d. §. effracturæ. Tertio modo dicitur insula locus vndique circũdatus aqua, vt l. adeo. §. insula. & ibi glos. ff. de Acquir. rer. dom. & not. Bart. in suo tractat. de insulis, in prin. Et de hoc vide Instit. de Rer. diuis. vbi in gloss. ponitur alia diuisio, §. insula. Insulas Festus ait esse domos, quæ vicinorum communibus parietibus nõ cõiunguntur, sed quoquo versum vel priuata vel publica area ambiuntur. In hac significatione vsi sunt Iur. cùm insulam pro domo posuere, vt in d. §. effractur. Inde insularius, insulæ custos.

INSVLARII serui sunt, qui in insula tenentur. vt l. in lege. ff. de Verb. sig.

INTEGER homo duobus modis dicitur, vno respectu corporis, vt in §. his autem. Instit. ad l. Aq. altero respectu nominis, morum, & famæ. l. 3. de popul. actio.

INTENTIO siue capitulum in iure dicitur, illud quod intendit probare per testes is qui induxit eos. Sumitur intentio & alio modo, vt in l. si quis intentione. de iud. refertur & ad libellum seu petitionem actoris in rescriptis, vt Institut. de actio. §. si quis agens. & §. si minus.

INTERCALARE, est inserere & supra numerum addere. l. 3. de Minor. vnde intercalaris dies, id est, interpositiuus, qualis qui mensi Februario anno bissextili additus. Mensem tamen intercalarem dixere tam eum qui intercalatur, quàm in quo intecalatur, vt vtroque sensu videur locutus Iurisconsu. in l. cùm bissextus. de Verb. sig. id quod Bud. & Alciat. noster animaduerterant.

INTERCEDERE propriè idem est, quod pro alio preces fundere. sumitur tamen communiter in iure pro interuenire.

INTERCESSOR dicitur qui pro alio preces facit & fundit. Itẽ dicimus intercessorẽ illũ qui intercedit & interponit se inter debitorem & creditorem, ad hoc quod

quòd ei pecunia mutuetur, & est quasi fideiussor & constitutor.

INTERCIDERE, pro deficere. l.intercidit, de Cond. & demonst.

INTERDICERE propriè est denunciare & prohibere, vt Instit. de interdic. §. 1. Sæpè tamen vtimur pro interdicto agere, vt in l. 3. §. si quis dolo. de Tabul. exhib. Interdicere etiam prætor dicitur, cùm interdictum reddit, quod annotauit Accurs. in l. 1. de Loco & itin. publ.

INTERDICERE aqua, & igni, require suprà Aqua & igni.

INTERDICTI in titu. de interdict. & releg. accipiendi sunt ij, quibus interdictum est.

INTERDICTVM olim nihil aliud erat, quàm quædam formata & solennis conceptio verborum, quibus prætor aliquid fieri iubebat vel prohibebat: quod tunc maximè faciebat, cùm de possessione vel quasi possessione inter aliquos contendebatur, vt Institu. de interd. circa princ. & ff. eo. tit. & dicitur interdictum, quasi inter duos dictum, vel redditum, vt Inst. eo. ti. §. sunt tamen. in fi. Vel secundùm aliquos, dicitur ab interdicendo, i. prohibendo: quod non placet, cùm per interdicta non semper prohibeat, imò aliquando aliquid fieri iubeat iudex, vt Inst. eod. tit. §. 1. Differebat autem interdictum ab actione, quia solennitas actionum erat inducta de re ciuili, interdictum autem à iure prætorio, vel secundùm Azon. quia in actione verborum solennitas non formabatur in singulorum personis, sed erant generaliter in omnium personis formata solenniter verba. In interdictis aũt quot erant homines qui volebant ea proponere, tot eis desiderãtibus & petentibus formabantur verborum solennitates vel conceptiones, quibus contra suos aduersarios in causis suis vtebantur, quas interdicta vocabant. de hoc not. Inst. eod. titu. in princ. & ff. eo. super rubr. Hodie autem inter actiones & interdicta, nulla est differentia, vt Inst. eod. titu. §. fin. Est ergo interdictum actio in factum prætoria, i. à prætore inuenta. Et aliquod nomen sortitur ab inuẽtore, vt [Saluianũ.] Aliquod à principio formæ verborũ, vt [quorum bonorum, quorum legatorũ, vti possidetis.] Aliud à materia, de qua tractat, nomen accipit, vt ne quid in loco sacro fiat, de locis & itineribus publicis, [vt ne quid in loco publico & itinere publico fiat, de loco publico fruendo, &c.] Vnde interdictorum aliud petitorium, aliud possessoriũ, & aliud mixtũ. De petitorio, ff. eo. ti. l. interdictoriũ. §. quædam. De mixto, ff. de Aqua quot. & æst. l. 1. §. fi. De possessorio, Inst. eo. tit. §. sequẽs diuisio. Et huius interdicti tria sunt membra, quia aliud interdictum possessorium datur pro adipiscenda possessione, aliud pro recuperanda, & tertium pro retinenda. Primum competit ei qui non fuit ante nactus possessionem, & illud est triplex, s. quorum bonorum, quorum legatorũ, & Saluianum. Primum competit hæredi, vel filio emancipato pro possessione hæreditatis à prætore petita. Nã filius emancipatus de iure ciuili non admittebatur ad hæreditatem paternam, sed quia emancipatus ita, est filius sicut in patria potestate existens, ideo prætores (id est, magistratus à populo Romano creati, gratia emendandi defectus legis 12. Tabula-

rum secundùm æquitatem, dum tamen non tolleret dispositionẽ iuris ciuilis) statuerunt iure prætorio emancipatum admittendũ ad res vniuersas corporales, nec non ad iura incorporalia. Et datur directũ de iure prætorio, vtile verò de iure ciuili. Et est effectus huius interdicti, quòd ex eo filius emancipatus agere potest contra possessorem rerum paternarum, sic concludendo, [Peto talem condemnari ad dandum mihi talem rem: cuius hæres factus sum de iure prætorio.] Secundum, s. quorum legatorum, competit hæredi contra legatarios qui propria auctoritate legata apprehendunt, quorum ipse debet esse distributor postquam Falcidiam deduxit. Vnde aliquis habet tres filios & domum & vineam: domum legat primo, secundo vineam, & tertium hæredem vniuersalem instituit, qui nihil reperit in hæreditate. Debet ergo tertius habere Falcidiam, id est, quartã partẽ hęreditatis, & sic deducta quarta parte à domo & à vinea, ille tertius distribuit aliis filiis primo & secundo legata residua de manu sua, quæ ipsi propria auctoritate non debêt apprehendere. Est ergo effectus huius interdicti, quòd petat legatarios condemnari in omnibus legatis restituendis, quorũ ipse hæres est. Tertiũ, s. Saluianũ, cõpetit locatori cõtra inquilinum qui deportat bona sua de hospitio sibi locato, nec reducit ad pristinum statum, quia omnia obligata sunt hospiti tacitè pro cẽsu. Secundũ, s. pro recuperanda possessione competit eiecto de possessione, & hoc tripliciter, scilicet vnde vi, de possessione immobili, vi bonorum raptorum, spoliato re mobili, & quod vi aut clam contra eum qui in solo alicuius ædificauit. Tertium, s. pro retinenda possessione interdictum possessorium competit contra molestantem aliquem in possessione: & est duplex, scilicet vti possidetis, quod competit inter duos qui eandem rem immobilem contendunt possidere: & vtrobi, quod gratia possessionis est inter duos super re mobili. De his vide glo. quartam & septimam in cap. pastoralis. de causa possession. & propriet. vbi plenè. Et nota optimam gloss. & magistralem in leg. si quis in tantam. Cod. vnde vi. vbi ponuntur multi casus in quibus quis non incidit in pœnam huius nouæ constitutionis, si quis. Non enim dicitur agi vnde vi, sed ex illa constitutione. Interdictorum etiam quædam sunt publica, quædam priuata. Quædam simplicia, in quib. alter est actor & alter reus, vt sunt restitutoria vel exhibitoria. Quædam duplicia, in quibus par vtriusque litigatoris conditio est, nec quisquã actor vel reus præcipuè intelligitur, sed quilibet tam rei quàm actoris partes sustinet. Institu. de interdi. §. 3. & §. duplicia. & ff. eod. titul. l. 2. vbi de hoc, & in l. 3. eo. ti. Hæ & aliæ diuisiones interdictorum plures ponunt, quæ sunt de libero homine exhibendo, ne quod fiat in loco sacro, sancto, & religioso, in flumine ripáve, & in flumine publico, de cloacis publicis, &c. vt infrà, de singulis dicetur in locis suis. Sunt autẽ interdicta publica nouẽ in vniuerso secundum Spec. in trac. libellorũ. tit. de cau. & proprie. §. quia verò. Alia omnia sunt interdicta priuata, quia propter vtilitatẽ priuatã inducta: & sunt in

in toto 28. secundùm Specul.ibi, §. priuata. Item interdictum generale dicitur quando regnum, terra aut villa interdicitur. Particulare verò quando vna ecclesia interdicitur,& hoc modo sumendo interdictum pro censura ecclesiastica.

INTERDICTVM dicitur ab interdicendo, hoc est, interim dicendo,vt Paul.libr.sentent.5. ait: Quoties ergo prætor non in perpetuum, sed ad tempus, donec pleniore iudicio de iure petitorij quæratur,aliquid edicit, propriè erit interdictum, qua ratione & interdicta dicuntur, quæ causam quoque proprietatis habent,dum tamen per modum prouisionis inducta sint; vt de mortuo inferendo, de via reficienda, & de itinere actúque priuato, nec enim hæc diuturniorem moram requirunt: quod luculentiùs explicat Alc.in l.1.de Oper.nou. nunc.

INTERDICTVM ne quid in loco sacro fiat, & sequentia omnia huiusmodi, dantur cuilibet ex populo ad prohibendum ne fiat: contra quam prohibitionem si quid factum fuerit interdicto quod vi aut clàm,suis sumptibus vel destruere cogetur omne quod factum fuerit,aut in pristinum statum reducere, vel reddere tenetur,vt ff.ne quid in loco publ.l.2.§.prætor. Hoc autem verum est de hoc,quod ipse fecit vel mandauit, aliàs secus esset. ff. Quod vi aut clàm. l.si alius. Vbi hæc interdicta locum habeant, significatio ipsorum nominum denotat, vt popularis actio est, quæ ius populi tuetur, vt ff. de Pop.act.l.1.Et dic vt ibi in tub.& ff.de Iurisd. omn.iud. leg. si quis illud. Et dantur etiā ad interesse,vt ff.Ne quid in loc.pub.l.1.§.1.

INTERDICTVM ne quid fiat in loco sacro, patet. Et quod ait prætor, [ne quid in loco sacro fiat,] non ad hoc pertinet quod ornamenti causa fit, sed deformitatis causa vel incommodi est, vt l.1.§. quod ait.ff. eod.titul. vbi etiam l.2.dicit,In muris itemque portis & aliis sacris locis aliquid facere, ex quo damnum aut incommodum irrogetur, non permittitur.

INTERDICTVM ne quid fiat in loco religioso patet similiter.

INTERDICTVM ne quid fiat in loco publico vel itinere, hoc interdictum prohibitorium est, & tam publicis vtilitatibus quàm priuatorum per hoc prospicitur: loca enim publica vtique priuatorum vsib⁹ deseruiunt iure scripto ciuitatis, vt l.1.§.1.ff. eod.tit. vbi sequitur, [Publicum locum Labeo diffinit, vt ad areas,ad insulas,ad agros,& ad vias publicas itineráque publica pertineat.] Hoc autem interdictum ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio non pertinet.In his enim neque facere quicquam, nec prohibere priuatus potest. Res enim fiscales quasi propriæ & priuatæ principis sunt. Si quis ergo in his aliquid faciat, nequaquam hoc interdictum locum habet, sed in hac controuersia præfecti eorum iudices sunt, quia hoc interdictum ad ea loca pertinet,quæ publico vsui destinata sunt, vt l. 1. præall.§.2.& 3. De hoc vide ibidem plura eadem l. & eod.tit.

INTERDICTVM ne quid fiat in mari vel flumine publico, ripáve eius, quo peius nauigetur, aut via publica quo peius eatur: hoc interdictum datur perpetuò omnibus,& in omnes habet condemnationem in id quod actoris intererit.

intererit, vt in l.1.in fin.ff.de via publ. & itinere publico reficiendo, & si quid in ea factum esse dicatur: vbi lex 2. ponit, [Viam populus non vtendo amittere non potest.] & l. fin. dicitur, [Qui viam publicam exarauerit, ad munitionem eius solus compellitur.] Item flumen à riuo in magnitudine est discernendum aut æstimatione circumcolentium. Item fluminum quædam sunt perennia, quædam torrentia. Perennia sunt quę semper fluunt: torrens est quod ex hyeme fluit, & si aliquando in æstate. Etiam est flumen publicum & flumen priuatum, & ripa, quæ omnia describuntur in text. & gl. in l.1.ff. de flu. & ne quid in flum. ripáve eius fiat quo peius nauigetur.

INTERDICTVM ne quid fiat in flumine publico vt aliter fluat quàm priori æstate fluxit, id est, vt aqua fiat altior, depressior, & rapidior cum incommodo accolentium, vt ff. Ne quid in flum. public. l.1.in princ. §. quòd autem ait.

INTERDICTVM de noui oper.nunc. datur ei qui prohibetur ædificare, postquam satisdederit vt ff. eod.tit. l. prætor ait. §. hoc autem interdictum: nam hoc interdictum competit, si in solo suo ædificat, aliter locum habet remissio, vt ff.eod.tit. l. non solùm. §. sciendum. & tunc non potest vltrà ædificare, nisi constet eum habere ius ædificandi, vt in §.pręalleg. Hoc interdictum etiam datur in eum qui non satisdedit vt ædificet, vt ff. eod.tit. l.de pupillo. §.si plurium. & §. meminisse. & tenetur desistere etiam si ius ædificandi habet, vt ead. l. §. 1. & §.si is cui. Et si post ædificauit, totum suis sumptibus tenetur demoliri, vt ff.eod.ti. l.stipulatio. §.siue autem. Et interdictum de non.oper.nunciat. Iurisconsultus nominat edictum l. 1. ff. eod. tit. vbi dicit, [Hoc edictum remediúmque operis noui nunciationis aduersus futura opera inductum est, non aduersus præterita, hoc est, aduersus ea quæ nondum sunt facta ne fiant. Nam si quid operis factum fuerit, quod fieri non debuit, cessat edictum de nou.oper.nunc. & erit transeundum ad interdictum, quod vi aut clam factũ erit, vt restituatur. Et hæc nunciatio nõ habet necessariam aditionem prætoris. Potest enim quis nunciare nouum opus, etsi prætorem non adierit. Item potest fieri proprio & alieno nomine, & omnibus diebus, etiam aduersus absentes, inuitos & ignorantes, vt hæc claré ponit text. l.1.post princ.ff.eod. vbi subditur, [Opus nouũ facere videtur, propter quod locum habet nũciatio, qui aut ædificando de nouo, aut detrahendo aliquid pristinam faciem operis mutat.] Et hoc interdictum non omnia opera complectitur, sed ea sola quæ solo cõiuncta sunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouũ continere: ergo non pertinet ad hoc edictum si quis in fundo alterius meteret, vel arborem succideret, vel vineã putaret, licèt opus faceret, quia solùm ad ea opera quæ in solo fiunt pertinet: nec locum habet si quis vetus ædificium fulciat, quia non opus nouum facit, sed veteri sustinendo remedium adhibet, vt l.1.præal.§. opus nouũ.cum seq. Subdit: [Nũc videamus quibus ex causis fiat hæc nunciatio: & quæ personæ nuncient, & quibus nuncietur, & in quibus locis nũciatio fiat, & quis sit effectus nũciationis,] quæ per ordinem

ordinem vide ibidem in d. l.1.

INTERDICTVM de precario (quod restitutorium est, vt ff. eod tit. l.2. §.1.) datur ei qui precariò rogauit, & precariò habet: imò etiam si non rogauit, dum tamen possideat, vt ff. eod. tit. l. in rebus. §.1. & per totam legem. Precarium videtur rogare & habere si rogauit pro se, & habet pro suo, vel rogauit procurator suus vel negotiorum gestor, & ipse ratum habet, vt ff. eod. tit. l. certè. §.1. dum tamen accipiat in personam suam contractum, aliter non, vt ff. de acquit. poss. l. possessio. §. fi. datur etiam contra eum qui dolo fecit, vt ff. eod. tit. l. quæsitum. §. eum quoque. Et quid sit precarium, require loco suo, imo dic vt legitur ff. de Precar. l.1. vbi strictè accipitur, secundum Accurs. & C. de Præscript. 30. annorum. l.2. vbi largè capitur.

INTERDICTVM quod vi aut clàm datur aduersus eum, qui in loco alterius aliquod opus construxit vel destruxit, dum tamen sit factum in solo. ff. eod. tit. l.1. §. hoc interdictum. Et etiam si vi, id est, per violentiam, aut clàm, id est, occultè sine notificatione alteri facta fecit, cùm timeret ne si sciret, sibi prohiberetur, vt ff. eod. tit. l.1. Compellitur autem per hoc interdictum quod destruxit suis sumptibus reponere in pristinum statum, vel quod construxit deponere. Idem si alteri mandassem opus fieri, quia ego teneor ad opus destruendum, & ad impensas. ff. eod. tit. l. aut qui aliter. §. hæc verba. Si tamen alius fecit, & ego possideo, tunc teneor ad patientiam præstandam, vt opus tollatur. ff. eod. tit. l. si alius. in princ. Et hoc interdictum est restitutorium: per quod occursum est calliditati eorum, qui vi aut clàm quædam moliuntur & destruunt: iubentur enim restituere ea. Et parum refert vtrum ius faciendi habuerit quis, an non. Siue enim ius habuerit, siue non, tamen tenetur interdicto hoc qui vi aut clàm fecit. Tueri enim ius suum debuit, non iniuriam committere, vt l.1. §.1. ff. Quod vi aut clàm. & seq. §. hoc interdictum ad ea sola opera pertinet, quæcunque in solo vi aut clàm fiunt. Et infrà, vi factum videri Quintus Mutius scripsit, si contra, quàm quis prohiberetur, fecerit. Et placet hæc definitio Vlpiano, Pædio & Pomponio, vt ibidem dicitur. Sed Aristo ait eum vim facere, qui sciens se prohibitum, per vim molitus est ne prohiberi possit. Et idem sentit Labeo ibidem. Sed l.3. §. fin. eod. tit. clàm facere Cassius scripsit eum qui celauit aduersarium, nec ei denunciauit, si modò timuit eius controuersiam, aut debuit timere. Aristo putat eum quoque clàm facere, qui celandi animum habet eum quem prohibiturum se intellexit, & id existimat aut existimare debet se prohibitum iri.

INTERDICTVM quorum bonorum, à prætore inuentum est, & datur filio emancipato aduersus hæredem vel possessorem, vel contra illum qui pro hærede vel possessore possidet, ad vniuersa bona adipiscenda, non ad singulas res. Et cùm sit quoddam directum & quoddam vtile, directum datur ei, qui est bonorum possessor, Vtile datur ei, qui succedit iure ciuili ex testamento vel ab Intestato: & hoc est interdictum restitutorium, & adipiscendæ possessionis. ff. Quorum bono. l.1. §. hoc

hoc interdictum. Sunt ergo interdictorum quædam recuperandæ possessionis, quędam retinendæ, & quædam adipiscendæ: vt sup. in principio præmissum est, & hic describitur.

INTERDICTUM quorum legatorum, competit hæredi ad repetendum legata quæ sine voluntate eius legatarius occupauit. repetet itaque hæres vt deducat Falcidiam, alioquin si repeteret. statim restituturus, exceptione doli poterit remoueri. & hoc interdictum vulgò sic appellatur, & est etiam adipiscendæ possessionis. l. 1. in princ. ff. Quo. legat. & qui non restituit, in id quod interest, debet condemnari, vt l. fin. §. ex hoc interdicto. ff. eo. tit.

INTERDICTUM de ripa munienda, meritò propositum fuit, nam ripas fluminum publicorum reficere & munire, vtilissimũ est, ne ob id omissum nauigatio deterior fiat, vt l. vnica. §. de ripa mun. & sequitur in §. 2. De hoc interdicto expressum est, vt damni infecti in annos decem viri boni arbitratu vel caueatur vel satisdetur. dabitur autem satis vicinis. Et in fine dicit tex. [Illud notandũ est, quòd ripæ, lacus, fossæ, stagni muniendi causa nihil prætor cauit,] sed idem erit obseruandũ quod in ripa fluminis munienda.

INTERDICTUM de riuis, est vtilissimum, quia riuos, specus & septa reficere & purgare prætor aquæ ducendę causa permittit, dum tamen non aliter aquã ducat quàm priore æstate fluxit: vt l. 1. in prin. ff. de Riuis. Et sequitur in §. 2. [Riuus est locus per longitudinẽ depressus, quo aqua decurrat, cui nomen est ἀπὸ τοῦ ῥεῖν, i. a fluendo] Specus autẽ est locus, ex quo despicitur: unde spectacula sunt dicta. & dicit ibi gl. Specus est locus à terra ædificatus, ex quo ducitur aqua. ff. eod. t. l. Seruius autẽ. Sed quandoque ponitur pro fossa qua recipitur & colligitur aqua. Et ab auctorib. ponitur pro loco vmbroso & tenebroso, secundùm Azo. sed secundùm Hugo. dicitur specus esse fouea habens vndique locum eminentiorem, vnde possit prospici aqua in fundo collecta, vt ff. de Aqua plu. arcenda. l. sup. iter. & capitur pro subterraneo meatu. l. Seruius. in prine. & §. 1. eo. tit. Septa verò sunt quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandę compellendęve ex flumine causa, siue ea lignea sint, siue lapidea, siue de alia qualibet materia. ff. de Riuis. l. 1. §. ait. Et subdit text. Incile est locus depressus ad lat⁹ fluminis, ex eo dict⁹, quòd incidatur.

INTERDICTUM Saluianum, competit domino fundi aduersus colonum in sua domo habitantẽ & eius hæredes, de rebus coloni tacitè pignoratis pro mercedibus, quas colonus in fundum intulit: vt ff. eod. t. l. 1. vbi textus inquit, [Si colonus ancillã in fundum pignotis nomine induxerit, & eam vendiderit, quod apud emptorem ex ea natum est, eius apprehendẽdi gratia vtile interdictum reddi oportet.] Nam vtile datur ei contra extraneum possessorem, pro adipiscenda possessione eorum, quæ tacitè locatori sunt obligata. Differunt autem interdictum Saluianum, & actio Seruiana, quia intentãs actionem Seruianam ad rem sibi obligatam restituendam, debet probare huiusmodi rem in bonis coloni fuisse eo tempore quo res fuit illata. Sed hoc non est necessarium in interdicto Saluiano, imò sufficit probare talem rem fuisse illatam.

item

item dicit gl. in §. item Seruiana. Inst. de actio. quòd in Seruiana oportet quòd creditor probet de rebus dominiũ fuisse tempore obligationis: sed in Saluiano sufficit, quòd probet eum possedisse: nã omnia posita ab ipso colono, tacitè sũt domino fundi obligata.

INTERDICTVM de sepulchro ædificando, locum habet vt quis non prohibeatur ædificare sepulchrum, quo licet mortuum inferre: vt ff. de Sepulch. ædific. & mort. infer. per totum.

INTERDICTVM de superficiebus, quod etiam actio nuncupatur, proponitur duplex, exemplo interdicti vti possidetis. Tuetur itaque prætor eum qui superficiem petit, & defendit, veluti vti possidetis interdicto, & omnia quæ in vti possidetis interdicto seruantur, hic quoque seruabũtur, vt in l. 1. §. proponitur. ff. de superficie. vbi etiam in l. 2. dicitur, [Superficiarias ædes appellamus, quæ in conducto solo positæ sunt, quarum proprietas ciuili & naturali iure eius est, cuius & solum.]

INTERDICTVM de tabulis exhibẽdis datur omnibus, quibus aliquid est scriptum in tabulis vel purè, vel in diem, vel sub conditione, siue sint hæredes, siue legatarij, siue fideicommissatij. Et pertinet hoc interdictum non tantùm ad testamenti tabulas, verùm etiam ad omnia, quæ ad causam testamenti pertinent, scilicet codicillos, vt l. 2. § hoc interdictum. ff. de Tab. exhib.

INTERDICTVM vt in flumine publico nauigare liceat, est quo prospicitur, ne quis in flumine publico nauigare, nauim ratémve agere, vel in ripa onerare prohibeatur, sed vt per lacum, fossam, stagnum publicum nauigare liceat, vt l. vnica. §. 1. in prin. ff. eod. tit. vbi subdit Vlpian. [Lacus est, qui perpetuam habet aquam. Stagnum est quod temporalem continet aquam ibidem stagnantem, quæ quidem aqua plerunque hyeme colligitur. Fossa est receptaculum aquæ manu factum.] Possunt autem hæc esse publica, & non publica. Planè qui lacum vel stagnum conduxit, si piscari prohibeatur, vtile interdictum ei competere Sabinus consentit, & Labeo, ergo & si à municipibus conductum habet, æquissimum erit ob vectigalis fauorem eum tueri, vt leg. vnica præall. ff. vt in flum. publ. nauig. liceat.

INTERDICTVM vnde vi, locum habet, cùm quis possessionem soli per vim amisit, & datur directè contra deiectorem illi qui vi de possessione alicuius rei immobilis deiectus est sine omni causa, vt restituatur ei possessio, de qua deiectus est, & omnia ablata: imò dato quòd ibidem essent aliqua quæ penes violentũ fuerint mortua, vel aliquæ res quæ casu fortuito perierunt: non propter hoc liberabitur, sed in totũ cõdemnabitur ad earũ æstimationem, quia nec mortalis nec fortuitus casus liberat deiectorẽ. Dicit enim l. 1. C. vnde vi. [Rectè possidẽti, ad defendendã possessionẽ, quam sine vitio (supple maximo) tenebat inculpatę tutelæ moderatione illatam vim propulsare licet.] & ibi no. & ff. de vi & vi arm. l. 1. §. vim vi, quid sit vim vi repellere. Et est hoc interdictũ annuale, quia post annũ nõn tenetur nisi in quantũ peruenit ad eum. Ex cõstitutione autẽ grauiꝰ tenetur qui vim fecisse detegitur, vbi dolꝰ prohibetur perenniter, & ignorãtia excusatur.

INTERDICTVM de vi & vi armata,

armata, cum interdicto, vnde vi, datur & proponitur ei, qui vi deiectus est. Fuit enim æquissimum vi deiecto subueniri: ergo ad recuperandam possessionem hoc interdictum inuentū est. Ne quid enim per vim admittatur in ll. prospicitur publicorum & priuatorum, necnon constitutionibus principum, vt l. 1. ff. eo. t. §. hoc interdictum. & §. seq. vbi dicitur, Hoc interdictum non ad omnem vim pertinet, verùm ad eos tantùm qui vi de possessionibus deiiciuntur, & ad solam atrocē vim, & ad eos qui de solo deiiciuntur vel de re solo cohærenti, vel de ædificio, etiam si à superficiaria insula quis deiectus fuerit, apparet hoc interdictum locum habere. Sed ad res mobiles non pertinet, vbi furti vel vi bon. rap. actio competit. Cætera vide in l. præal.

INTERDICTVM vti possidetis, locum habet in rebus immobilibus, scilic. si de fundi, vel ædium possessione contenditur. Inst. eod. tit. §. sed interdicto. Nam ibidem in §. retinendæ. dicitur. Et quia longè cōmodius est possidere quàm petere, ideo plerunque & ferè semper ingens existit contentio de ipsa possessione. Habet etiam locum in corporalib. vt in quasi possessione, & datur possidenti ciuiliter & naturaliter, vel etiam quasi possidenti gratia retinendæ possessionis: & proponitur quoties inter litigatores cōtentio est vtrùm possideant, quia alteruter magis se possidere affirmat. Est autem hoc nomen [vti possidetis] propriè ad immobilia accommodatum, quia solùm illa dicuntur propriè possideri, eo quòd eis quis pedibus insistat: inde enim appellata est possessio, vt in l. 1. ff. de Acquir. possess.

INTERDICTVM vtrobi, idem est cum interdicto vti possidetis, nisi quòd in hoc differunt, quia illud locum habet, cùm quæstio est de retinenda possessione rerum mobilium, vt ff. vtrobi, l. vnica. §. hoc interdictum. Sed vti possidetis locum habet cum quæstio est de retinenda possessione rerum immobilium, vt suprà dictum est: & componitur secundùm Azon. & Accurs. in glos. 1. lege præalleg. ex vtrum, & vbi, & ponitur vbi, pro apud, & vtrum, pro quem: quasi dicat prætor, apud quem est res mobilis, nec vi, nec clam, nec preariò, ab aduersario tempore litis motæ ei vim fieri veto, quominus eum inducatis. Ritè enim hoc nomen vtrobi est ad mobilia introductum. Nam mobilia propriè dicuntur apud vel penes nos esse. Vnde Accur. in gl. vbi sup. quærit, quare diuersa nomina dentur his interdictis. Et respondet, quia immobilia propriè dicuntur possideri. Nam possessio dicitur quasi pedum positio: ergo meritò datur eis vti possidetis: quod ad mobilia aptari non potest, nisi hodie, quando abusiuè mobilia dicuntur possideri. Vel secundùm alios dicitur interdictum vtrobi, propter verba solennia olim in hoc iudicio vel edicto reddita, s. vtrobi, id est, vtrum ibi vel ibi fuerit possessio, vel alibi: & plures solennitates circa hoc, quæ hodie non sunt in vsu, fuere. Et hoc interdicto prætor iubet induci eum in possessionem, & qui ex duobus potior fuerit, & per maiorē partem anni possederit, secundùm Accurs. in gl. 1. l. præal. ff. eod. tit.

INTERDICTVM de vxore ducenda marito, datur marito aduersus eum qui dolo eam detinet, sine voluntate mariti, licèt ipsa volente,

volente.ff.eo.tit.l.1. Alia interdicta patent & exponuntur suis verbis inclusis.

INTERDICTVM & cessatio quomodo differant, patet, quia per interdicta prohibetur administratio sacramentorum, paucis exceptis, quod tamen non fit per cessationem, in qua solùm cessatur à diuinorum solennitate.

INTERDICTA quomodo differant ab edictis, ostendit Bart. in l.1.de ope.no.nun.

INTERDICTVM de aquá quotidiana & æstiua, datur habenti ius aquæ quotidianæ vel etiam æstiuæ ducendæ ad prædia sua, cùm aliquis ducere prohibet, vt ff.eo.tit.l.1.in princ. Et quod interdictum aliquando sit prohibitorium, aliquando restitutoriũ vt sequitur, de hoc est casus in d. l.1.§. & est prohibitorium & retinendæ possessionis: quandoque autẽ est restitutorium, secundùm Specu.ibidẽ, vel alio modo. & §. præallega. vbi subdit prætor: Quotidiana autem aqua non tantùm illa est quæ quotidiè ducitur, sed illa est qua quis quotidiè potest vti si velit. Duo autẽ sunt genera aquarum quæ differunt. Quotidiana, quæ duci solet assiduè, etiamsi aliquando ducta non est. Ea quoque dicitur quotidiana, cuius seruitus intermissione tẽporis diuisa est. Sed aqua æstiua ea est, qua æstate vti expedit, sicut dicuntur vestimẽta æstiua, quibus interdum hyeme, plerunque tamen æstate vtimur, vt habetur in l.prealleg.in principio.

INTERDICTVM de aqua de castello ducenda datur habenti ius ducendi aquam de canali vel de castello quod est diminutiuum à canna ad irrigandum. vide Spec. vbi suprà, qui dicit hoc interdictum haberi, & bene, ff. de Aqua quoti.& æsti.l.1.§.ait prætor.2.de quo dic, vt ibi, & in 3.& sed.vsque ad fi.l.vbi dicitur, Hoc interdictũ necessariò propositum est. Nam quia superiora interdicta ad eos pertinẽt qui à capite ducunt, &c. æquissimum visum est ei quoque qui ex castello ducit (id est, ex eo receptaculo quod aquam publicam suscipit) interdictum dari: idque à principe conceditur, alij nulli competit ius aquæ ducendæ, vide ibi pulchrum textũ.

INTERDICTVM de aqua pluuiali arcenda, vel de aqua pluuia, imò nõ est interdictum, sed actio ciuilis descendens ex l.12. tab. vt ff.de Aqua plu.arc.l.si vsusfructus. & ibi nota.super verbo, legitima. vbi allegatur l. Labeo. ff.de stat. lib. Et dicit in tex. Sed & si fructuarius opus fecerit per quod aqua pluuia alicui noceat, erit quidẽ actio legitima cum domino proprietatis: an verò etiam vtilis in fructuarium actio aquæ pluuiæ arcendæ sit danda, quæsitum est, & magis est vt detur, supple dicendum. Si ergo facis aliquod opus in fundo tuo propter quod aqua pluuialis nocere potest fundo vicini tui datur contra te actio aquæ pluuiæ arcendæ per quam tuis expensis opus teneris destruere, damnum contingens emẽdare. Si verò possideas opus ab alio factũ, teneris patientiã præstare vt destruatur. arg.l.1.& 2.§.in fi & l.si tertius. §.Celsus.versi.si quis alius.ff.eod. tit.& Spec.ibidem. Et dicit Vlpi. in l.1.in princ.ff.eodem, Aquam pluuiam dicimus quæ de cœlo cadit, & quæ imbre excrescit, siue per se hæc aqua cœlestis noceat, siue cum alia mixta sit.

Et sequitur ibi statim: Hæc autem

tem actio locum habet in damno nondum facto, opere tamen iam facto, ex quo damnum timetur, totiésque locum habet quoties manufacto opere agro aqua nocitura est, i.cùm quis manufecerit quo aliter flueret, quàm natura soleret, si fortè mutando (aliàs immittendo) eam aut maiorem fecerit, aut citatiorem vel rapidiorem, aut vehementiorem, aut si comprimendo redundare fecerit eam. Nam si natura aqua noceat, ea actione non continetur, & in ead.l.dicitur, De eo opere quod agri colendi causa aratro fit, Quintus Mutius ait non competere hanc actionem.

INTERDICTVM de arboribus caedendis datur contra eos qui habent arbores, quarum folia pendent super aedificia vel agrum, ita quòd eis damnum inferant, & consulitur eis quòd huiusmodi arbores succidant, & ligna, & eas deglobent à terra vsque ad 15. pedes. Idem est si per radices minatur periculum, vt l. 1. C.de interdict. Et hoc interdictum prohibitorium est. Si autem arbores aedibus alienis impendant, vtrum totas iubeat praetor adimi, an verò id solùm quod suprà extiterit? Rutilius ait à stipite excidendas, idque plerisque videtur verius. Et nisi adimeret dominus arborem, Labeo ait permitti ei cui arbor officit, si velit succidere eam, lignáque tollere, vt est text. in l. 1. §. hoc interdictum. ff. eo. tit. vbi subditur in §. seq. Arboris appellatione etiam vites continentur. Non solùm autem domino aedium, sed etiam ei qui vsumfructum habet, competit hoc interdictum, vt ibidem.

INTERDICTVM de cloacis priuatis reficiendis. Si volens quis suam cloacam priuatam vel etiam publicam, vel fistulas, vel meatus reficere vel purgare, vel de nouo facere, ab alio prohibetur, tunc prouisum est ei de interdicto de cloacis, quod est interdictum publicè deputatum, & priuatum de priuatis cloacis, & est prohibitorium. Etiam est aliud restitutorium, s. quod datur contra immittentem in cloacam meam vel publicam, vel quod immissum in cloacam impedit, vel quo iubetur auferri quod immissum est, vt ff. de cloa. l. 1. & §. deinde. & §. cloacae. l. fi. eo. tit. & Spec. ibidem, versi. porrò. vide suprà cloaca.

INTERDICTVM de fonte, est quod datur ei qui duxit aquam de fonte hoc anno, nec vi, nec clam, nec precariò de alterius fonte. l. vnic. in princ. vel lacu, puteo, piscina, fossa, stagno. Hoc interdictum proponitur ei qui fontana vti prohibetur, siue haurire, siue pecus ad eam appellere. l. vnica, praealle. in prin. & de istis omnibus seruitutibus datur hoc interdictum, si tamen perpetua sit causa, vt colligitur ex §. 1. dictę l. vnicae. & §. hoc interdictũ. de cisterna. in vers. [denique à contrario sensu.] Non autem datur confessoria actio, vt d. §. hoc interdictũ. vbi dicitur quod de cisterna non habet perpetuam causam, nec viuam habet aquã. Ex quo apparet in his exigẽdum vt viua aqua sit. Cisternae autem imbribus concipiuntur. Caetera vide in d. l. vnica, ff. de fonte, vbi dicitur in fi. l. De lacu, puteo, & piscina reficiendis, purgandis, interdictum competit, & omnibus personis datur, quibus illud de aqua aestiua.

INTERDICTVM fraudatorium est, quo tutoris creditor pupillo tenetur, vt si cum consiliis fraudem par

participasse constabit, vt fraudaretur. De hoc interdicto habetur ff. de Solutio. l. pupilli. circa prin. Hoc interdicto etiam tenetur qui fraudem participando emit à debitore qui non sit soluendo, vt §. item si quis in fraudem. Instit. de actio.

INTERDICTVM de glande legenda, vel alio fructu, datur ei cuius glans vel alius fructus in fundum alienum ceciderit, vt l. vnic. ff. de glan. le. vt singulo tertio die legere & exportare liceat. Et glandis nomine omnes fructus continentur, vt dicitur in fin. eiusdem l. vnicæ.

INTERDICTVM de itinere actúque priuato restituendo, prohibitorium ad tuendas tantummodo rusticas seruitutes, datur contra prohibentes aliquem vti seruitute sua, vt ff. eo. tit. l. 1. §. 1. & datur confessoria contra negantem seruitutem, vt l. & si fortè. §. sciendum. 1. ff. si seruit. vendic. Et etiã aduersus eum qui alium iniustè prohibet sua vti seruitute, imò etiam tunc datur confessoria, vt dicto §. sciendum. 1. l. prealleg. vnde datur mihi, quia in itinere, actu vel via priuata, vsus sum hoc anno triginta dierum, non vi, nõ clàm, non precariò, vt ff. eod. tit. l. 1. §. hoc interdictum. & hoc si fuerit iure seruitutis, aliàs secus. vt ff. de Aqua pluui. atcen. l. 1. in fi. & ideo à te non debeo prohiberi, quominus vtar interim vel tanto tempore quoadusque de seruitute constet. Ait enim prætor, Quo itinere actúque priuato, de quo agitur hoc anno, nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduersario vsus es, quominus ita vtaris, vim fieri veto, vt ff. eo. tit. l. 1. in pr.

INTERDICTVM de libero homine exhibendo, cõpetit vnicuique de populo ad petendum in publicum hominem liberum contra & aduersus eum qui liberum hominem inuitum captum dolo malo detinet in seruitute. Et proponitur hoc interdictum tuendę libertatis causa, videlicet, ne homines liberi retineantur à quoquam, pro exhibitione faciẽda vt homo producatur in publicum, & tangendi videndíque hominis facultas præbeatur. Et exhibere, est extra secretum habere. ff. eod. tit. l. 3. §. ait prætor. Hoc etiam interdictum competit aduersus absentem, vt l. prealleg. §. 1. & à quocunque hoc interdictũ proponi potest, quia cuilibet de populo competit, & cuiuslibet interest ne hoc fiat. Nemo enim prohibendus est libertati fauere. vt ead. l. §. hoc interdictum 1. & nihilominus lex facit accusari, vt eod. titu. l. 1. in princ. vbi text. inquit: [Quem liberum dolo malo retines exhibeas.] & ff. ad legem Faui. de plag. l. non statim. §. fi. & C. eodem tit. l. si fratrem.

INTERDICTVM de liberis exhibendis seu deducendis, datur patribus contra eos qui liberos vel nepotes in potestate eorum existentes, sine eorum voluntate detinent. Vnde l. 1. ff. eod. tit. sic ait, [Ait pretor, qui quæve in potestate Lucij Titij est, si is eave apud te est, doloue malo tuo factum est quominus apud te esset, ita eum eamve exhibeas.] Hoc interdictum & illud de vxore deducenda, non solum sunt exhibitoria, sed etiã deductoria seu deductiua, quia per ea vxor & liberi nõ tãtũ exhibẽtur, sed etiã deducũtur, vt ff. eo. tit. l. 3. §. 1. & de interdicto de vxore postea dicetur.

INTERDICTVM de loco publico fruendo, est publicæ vtilitatis cau

causa propositum, quia tuetur vectigalia publica, quo prohibetur quis vim facere ei sociove eius qui conduxit locum publicum fruendum ab eo qui locandi ius habuit, quominus loco publico sibi frui liceat ex lege locationis vel conductionis, vt hæc habētur in l.1.§.1.& in prin.ff. de lo.pu.fr.

INTERDICTVM de migrando datur inquilino, vt ipse liberè cū rebus suis possit de habitatione migrare, si tamen locatori satisfaciat, & de pensione totius tēporis: vt ff. eo. tit. l.1. §. si pensio.& de damno, si quod in domo cōducta dederit. Sed etiā gratuito inquilino datūr, colono autem non datur. vt ff. eod. tit. l.1.§.1. sed aliàs ei extrà ordinē subuenitur si velit, non dico migrare, sed colonariā post tēpus exactū derelinquere. Dicitur. n. ibi in textu: Hoc interdictum proponitur inquilino, qui soluta pensione vult migrare: Nam colono non competit, cui etiam extra ordinem subueniri potest, ergo infrequens est hoc interdictum. Si tamē gratuitam quis habitationem habet, hoc interdictū vtile ei competit.

INTERDICTVM de mortuo inferendo, habet locum vt quis non prohibeatur mortuum inferre & sepelire, quo licet ei inferre & sepelire, vt ff. eodem tit. l. 1. in princ. vt si vti via prohibeatur, vel sepulchrum ædificare, vel lapides ad ædificandum per fundum ducere: vt ff. eod. tit. l.1.§. prætor ait.& §. item si mihi. §. ædificare.& §. finali, &c.

INTERDICTVM momentaneę possessionis, est quo agitur de possessione retinenda, sicut vti possidetis, vt ff. vti possidet. l.1 §. 1. & vtrobique. de quibus infrà dicitur, vel quo agitur de possessione adipiscenda: vt ff. quorū bonorū. l.1.§.1. vt est quorum bonorū, quorum legatorum, vel quo agitur de possessione recuperanda, vt vnde vi. ff. eod. tit. l.1.§.1. Et dicuntur momentaneæ possessiones, quia licet obtineat aliquis in possessione, tamen continuò elapso momento succumbere poterit in iudicio proprietatis, vt C. si de momentanea possessione fuerit appella. l. 1. Et quòd hæc sint interdicta momentaneę possessionis, dic vt not. C. qui legiti. perso. habent in iudicio standi. l. momentaneæ. Et naturam illorum prædictorum prosequere, vt not. in c. pastoralis. de cau. poss.& prop.& Instit. de interdict. per totum, prout etiam sup. dictum est, in princ. de interdictis. Hoc autē interdicto potest quilibet minor, etsi impubes sit, etiam sine tutore vti. ff. vnde vi. l.1.§. si filius.

INTERDVM dicitur fieri quod fit inter diem, id est, de die in diem.

INTEREMTOR, id est, mediator in emptionibus.

INTERESSE mea, mihi est expedire, vel me damnum vel lucrum quod facere vel capere potui non fecisse vel non recepisse, vnde hoc verbum [interest] impersonaliter potest poni in constructione. Et quandoque construitur cum pronominibus possessiuis, & tunc exigit ablatiuos fœminini generis hoc modo, mea interest debitum solui de statuto. Similiter dicitur tua, sua, nostra, vestra interest. Et illorum pronominum ablatiuos regit, captum pro pertiner. Cùm verò construitur cum cæteris dictionibus, tunc exigit genitiuum singularem vel pluralem. V.G. illius interest rem suam non perire. Regis interest regnum suum gubernare, reipublicæ

blicæ intereſt ne crimina maneat impunita, litigatorum intereſt iuſtum habere iudicem vel fauorabilem. Item intereſſe hoc verbum nomine neutrali ponitur, & quandoque ſignificat damnum quod euenit, quandoque lucrum amiſſum. Damnum quod accidit, verbi gratia, Perſuaſiſti familiæ meæ, quòd de domo vel poſſeſſione cederet, quo facto damnum mihi euenit, tu teneris ad intereſſe mihi præſtandum, id eſt, damnum, quod paſſus ſum, reſarciendum. Item de lucro amiſſo ponitur exemplum. Debuiſti mihi ſoluere centum aureos Romæ, tu ſoluere deſideras Baſileæ: æſtimandum eſt quantum interfuerit meam pecuniam ſuo loco mihi ſolutam fuiſſe. i. lucrum quod ex mea negotiatione in eo loco facere potuiſſem. Et hæc actio per quam hoc fit, dicitur arbitraria loci. Sed notandum, quamuis lucrum amiſeris, nõ ideò damnum paſſus es, quia damnum dicitur à demendo. ſcil. quando ex facultatibus aliquid demitur, aut ex propria ſubſtantia diminuitur, ita quòd damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decreſcit, non quando non accreſcit rebus tuis. Vnde intereſſe eſt damnum emergens, vel lucrũ ceſſans, ſuper eo quod dari vel fieri omiſſum eſt, verbi gratia, in Papia dare mihi pecuniam promiſiſti tali die, & non feciſti, hic damni & lucri ratio eſt habenda. Damni, quia in mora fuiſti, & [non] ſoluiſti die tali ſicut pro[miſiſti]: vnde non habui vt ſol[uer]em: quare pœnam incurri & damnum quod nõ incurri[ſs]em, ſi mihi loco & termi[nis] præfixis ſoluiſſes, nec dam[num] hoc paſſus eſſem. Lucri [et]iam conſideratio habenda eſt, quia ſi mihi in loco & termino debitis ſoluiſſes, mercimonia comparaſſem, & multa lucratus fuiſſem. Eſt ergo intereſſe æſtimatio damni quod taliter euenit, vel lucri quod ceſſat ex eo quòd aliquid tibi non datur vel non fit vt debet.

INTERESSE conuentum eſt, ſ. cùm non facis quod promiſiſti mihi, vel cùm non fecero quòd promiſi tibi. Aliud intereſſe eſt commune. ſ. æſtimatio communis damni vel lucri quod euenit vel ceſſat. Aliud ſingulare, ſ. æſtimatio quæ euenit ex ſpeciali caſu vel vtilitate. Vide de hoc Specu. in tit. de fruct. & intereſſe.

INTERLOCVTORIA ſententia, require [ſententia.] Et breuiter eſt omne verbum iudicis faciens ad cauſam, vt not. in c. cùm olim. de teſtib. & in Auth. de litig. §. ad excludendas. & l. 1. ff. de Re iudic.

INTERPELLARE quandoque idem ſonat quod interrũpere, vnde dicitur quòd per litis cõteſtationẽ interpellatur, i. interũpitur actio, poſſeſſio, vel præſcriptio. Itẽ. interpellare idem eſt quod monere, vt dicendo: Dies interpellat pro domino, id eſt, mon[et]. potuit. In fi. de loca & [...]am for-

INTERPOLARE, eſt [qu]odammodo [for]mam mutare. [P]lautus in Amphi[tryone]: [Illic homo me interpolabit, meũmque os finget denuò.] mangon[...] Ambroſius ad Horatianum: [Noſtrorũ peccatorum, in pœnis vltricibus interpolari.] Vlpia. 21. ff. ti. de Ædil. edi. l. præcipiũt. [Interpolant, inquit, veteratores, & pro nouitiis vendunt.] Id eſt, in habitum nouitiorum mutant. Neb.

INTERPOLARE, eſt in nouam formam mutare l. præcipiunt de Ædil.

hoc interdictum. Sunt ergo interdictorum quædam recuperandæ possessionis, quędam retinendæ, & quædam adipiscendæ : vt sup. in principio præmissum est, & hic describitur.

Interdictum quorum legatorum, competit hæredi ad tepetendum legata quæ sine voluntate eius legatarius occupauit. repetet itaque hæres vt deducat Falcidiam, alioquin si repeteret. statim restituturus, exceptione doli poterit remoueri. & hoc interdictum vulgò sic appellatur, & est etiam adipiscendæ possessionis. l. 1. in princ. ff. Quo. legat. & qui non restituit, in id quod interest, debet condemnari, vt l. fin. §. ex hoc interdicto. ff. eo. tit.

Interdictum de ripa munienda, meritò propositum fuit, nam ripas fluminum publicorum reficere & muuire, vtilissimũ est, ne ob id omissum nauigatio deterior fiat, vt l. vnica. §. de ripa mun. & sequitur in §. 2. De hoc interdicto expressum est, vt damni infecti in annos decem viri boni arbitratu vel caueatur vel satisdetur. dabitur autem satis vicinis. Et in fine dicit tex. [Illud notandũ est, quòd ripæ, lacus, fossæ, stagni muniendi causa nihil prætor cauit,] sed idem erit obseruandũ quod in ripa fluminis munienda.

Interdictum de riuis, est vtilissimum, quia riuos, specus & septa reficere & purgare prætor aquæ ducendę causa permittit, dum tamen non aliter aquã ducat quàm priore æstate fluxit: vt l. 1. in prin. ff. de Riuis. Et sequitur in §. 2. [Riuus est locus per longitudinẽ depressus, quo aqua decurrat, cui nomen est ἀπὸ τῆ ῥεῖν, i. a fluendo] Specus autẽ est locus, ex quo despicitur: inde spectacula sunt dicta. & dicit ibi gl. Specus est locus à terra ædificatus, ex quo dũcitur aqua. ff. eod. t. l. Seruius autẽ. Sed quandoque ponitur pro fossa qua recipitur & colligitur aqua. Et ab auctorib. ponitur pro loco vmbroso & tenebroso, secundùm Azo. sed secundùm Hugo. dicitur specus esse fouea habens vndique locum eminentiorem, vnde possit prospici aqua in fundo collecta, vt ff. de Aqua plu. arcenda. l. sup. iter. & capitur pro subterraneo meatu. l. Seruius. in princ. & §. 1. eo. tit. Septa verò sunt quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandę compellendęve ex flumine causa, siue ea lignea sint, siue lapidea, siue de alia qualibet materia. ff. de Riuis. l. 1. §. ait. Et subdit text. Incile est locus depressus ad lat⁹ fluminis, ex eo dict⁹, quòd incidatur.

Interdictum Saluianum, competit domino fundi aduersus colonum in sua domo habitantē & eius hæredes, de rebus coloni tacitè pignoratis pro mercedibus, quas colonus in fundum intulit: vt ff. eod. t. l. 1. vbi textus inquit, [Si colonus ancillã in fundum pignoris nomine induxerit, & eam vendiderit, quod apud emptorem ex ea natum est, eius apprehendẽdi gratia vtile interdictum reddi oportet.] Nam vtile datur ei contra extraneum possessorem, pro adipiscenda possessione eorum, quæ tacitè locatori sunt obligata. Differunt autem interdictum Saluianum, & actio Seruiana, quia intentãs actionem Seruianam ad rem sibi obligatam restituendam, debet probare huiusmodi rem in bonis coloni fuisse eo tempore quo res fuit illata. Sed hoc non est necessarium in interdicto Saluiano, imò sufficit probare talem rem fuisse illatam.

item

item dicit gl. in §. item Seruiana. Inst. de actio. quòd in Seruiana oportet quòd creditor probet de rebus dominũ fuisse tempore obligationis: sed in Saluiano sufficit, quòd probet eum possedisse: nã omnia posita ab ipso colono, tacitè sũt domino fundi obligata.

INTERDICTVM de sepulchro ædificando, locum habet vt quis non prohibeatur ædificare sepulchrum, quo licet mortuum inferre: vt ff. de Sepulch. ædific. & mort. infer. per totum.

INTERDICTVM de superficiebus, quod etiam actio nuncupatur, proponitur duplex, exemplo interdicti vti possideris. Tuetur itaque prætor eum qui superficiem petit, & defendit, veluti vti possidetis interdicto, & omnia quæ in vti possidetis interdicto seruantur, hic quoque seruabũtur, vt in l. 1. §. proponitur. ff. de superficie. vbi etiam in l. 2. dicitur, [Superficiarias ædes appellamus, quæ in condicto solo positæ sunt, quarum proprietas ciuili & naturali iure eius est, cuius & solum.]

INTERDICTVM de tabulis exhibẽdis datur omnibus, quibus aliquid est scriptum in tabulis vel purè, vel in diem, vel sub conditione, siue sint hæredes, siue legatarij, siue fideicommissarij. Et pertinet hoc interdictum non tantùm ad testamenti tabulas, verùm etiam ad omnia, quæ ad causam testamenti pertinent, scilicet codicillos, vt l. 2. § hoc interdictum. ff. de Tab. exhib.

INTERDICTVM vt in flumine publico nauigare liceat, est quo prospicitur, ne quis in flumine publico nauigare, nauim ratẽmve agere, vel in ripa onerare prohibeatur, sed vt per lacum, fossam, stagnum publicum nauigare liceat, vt l. vnica. §. 1. in prin. ff. eod. tit. vbi subdit Vlpian. [Lacus est, qui perpetuam habet aquam. Stagnum est quod temporalem continet aquam ibidem stagnantem, quæ quidem aqua plerunque hyeme colligitur. Fossa est receptaculum aquæ manu factum.] Possunt autem hæc esse publica, & non publica. Planè qui lacum vel stagnum conduxit, si piscari prohibeatur, vtile interdictum ei competere Sabinus consentit, & Labeo, ergo & si à municipibus conductum habet, æquissimum erit ob vectigalis fauorem eum tueri, vt leg. vnica præall. ff. vt in flum. publ. nauig. liceat.

INTERDICTVM vnde vi, locum habet, cùm quis possessionem soli per vim amisit, & datur directè contra deiectorem illi qui vi de possessione alicuius rei immobilis deiectus est sine omni causa, vt restituatur ei possessio, de qua deiectus est, & omnia ablata: imò dato quòd ibidem essent aliqua quæ penes violentũ fuerint mortua, vel aliquæ res quæ casu fortuito perierunt: non propter hoc liberabitur, sed in totũ cõdemnabitur ad earũ æstimationem, quia nec mortalis nec fortuitus casus liberat deiectorẽ. Dicit enim l. 1. C. vnde vi. [Rectè possidẽti, ad defendendã possessionẽ, quam sine vitio (supple maximo) tenebat inculpatæ tutelæ moderatione illatam vim propulsare licet.] & ibi no. & ff. de vi & vi arm. l. 1. §. vim vi, quid sit vim vi repellere. Et est hoc Interdictũ annale, quia post annũ non tenetur nisi in quantũ peruenit ad eum. Ex cõstitutione autẽ grauius tenetur qui vim fecisse detegitur, vbi dolus prohibetur perenniter, & ignorãtia excusatur.

INTERDICTVM de vi & vi armata,

armata, cum interdicto, vnde vi, datur & proponitur ei, qui vi deiectus est. Fuit enim æquissimum vi deiecto subueniri: ergo ad recuperandam possessionem hoc interdictum inuentū est. Ne quid enim per vim admittatur in ll. prospicitur publicorum & priuatorum, necnon constitutionibus principum, vt l.1.ff.eo.t. §.hoc interdictum. & §. seq. vbi dicitur, Hoc interdictum non ad omnem vim pertinet, verùm ad eos tantùm qui vi de possessionibus deiiciuntur, & ad solam atrocē vim, & ad eos qui de solo deiiciuntur vel de re solo cohærenti, vel de ædificio, etiam si à superficiaria insula quis deiectus fuerit, apparet hoc interdictum locum habere. Sed ad res mobiles non pertinet, vbi furti vel vi bon.rap.actio competit. Cætera vide in l.præal.

INTERDICTVM vti possideris, locum habet in rebus immobilibus, scilic. si de fundi, vel ædium possessione contenditur. Inst.eod.tit. §.sed interdicto. Nam ibidem in §.retinendæ.dicitur. Et quia longè cōmodius est possidere quàm petere, ideo plerunque & ferè semper ingens existit contentio de ipsa possessione. Habet etiam locum in corporalib. vt in quasi possessione, & datur possidenti ciuiliter & naturaliter, vel etiam quasi possidenti gratia retinendæ possessionis: & proponitur quoties inter litigatores cōtentio est vtrùm possideant, quia alteruter magis se possidere affirmat. Est autem hoc nomen [vti possidetis] propriè ad immobilia accommodatum, quia solùm illa dicuntur propriè possideri, eo quòd eis quis pedibus insistat: inde enim appellata est possessio, vt in l.1.ff.de Acquir.possess.

INTERDICTVM vtrobi, idem est cum interdicto vti possidetis, nisi quòd in hoc differunt, quia illud locum habet, cùm quæstio est de retinenda possessione rerum mobilium, vt ff.vtrobi, l.vnica. §.hoc interdictum. Sed vti possidetis locum habet cum quæstio est de retinenda possessione rerum immobilium, vt suprà dictum est: & componitur secundum Azon. & Accurs.in glos.1.lege præalleg.ex vtrum, & vbi, & ponitur vbi, pro apud, & vtrum, pro quem: quasi dicat prætor, apud quem est res mobilis, nec vi, nec clam, nec precariò, ab aduersario tempore litis motæ ei vim fieri veto, quominus eum inducaris. Ritè enim hoc nomen vtrobi est ad mobilia introductum. Nam mobilia propriè dicuntur apud vel penes nos esse. Vnde Accur.in gl.vbi sup.quærit, quare diuersa nomina denrur his interdictis. Et respondet, quia immobilia propriè dicuntur possideri. Nam possessio dicitur quasi pedum positio: ergo meritò datur eis vti possidetis: quod ad mobilia aptari non potest, nisi hodie, quando abusiuè mobilia dicuntur possideri. Vel secundum alios dicitur interdictum vtrobi, propter verba solennia olim in hoc iudicio vel edicto reddita, s.vtrobi, id est, vtrum ibi vel ibi fuerit possessio, vel alibi: & plures solennitates circa hoc, quæ hodie non sunt in vsu, fuere. Et hoc interdicto prætor iubet induci eum in possessionem, & qui ex duobus potior fuerit, & per maiorē partem anni possederit, secundùm Accurs.in gl.1.l.præal. ff. eod.tit.

INTERDICTVM de vxore ducenda marito, datur marito aduersus eum qui dolo eam detinet, sine voluntate mariti, licèt ipsa volente,

volente.ff.eo.tit.l.1. Alia interdicta patent & exponuntur suis verbis inclusis.

INTERDICTVM & cessatio quomodo differant, patet, quia per interdicta prohibetur administratio sacramentorum, paucis exceptis, quod tamen non fit per cessationem, in qua solùm cessatur à diuinorum solennitate.

INTERDICTA quomodo differant ab edictis, ostendit Bart. in l.1. de ope.no.nun.

INTERDICTVM de aqua quotidiana & æstiua, datur habenti ius aquæ quotidianæ vel etiam æstiuæ ducendæ ad prædia sua, cùm aliquis ducere prohibet, vt ff. eo. tit. l. 1. in princ. Et quod interdictum aliquando sit prohibitorium, aliquando restitutoriũ vt sequitur, de hoc est casus in d. l.1.§. & est prohibitorium & retinendæ possessionis: quandoque autẽ est restitutorium, secundùm Specu. ibidẽ, vel alio modo. & §. præallega. vbi subdit prætor: Quotidiana autem aqua non rantùm illa est quæ quotidiè ducitur, sed illa est qua quis quotidiè potest vti si velit. Duo autẽ sunt genera aquarum quæ differunt. Quotidiana, quæ duci solet assiduè, etiamsi aliquando ducta non est. Ea quoque dicitur quotidiana, cuius seruitus intermissione tẽporis diuisa est. Sed aqua æstiua ea est, qua æstate vti expedit, sicut dicuntur vestimẽta æstiua, quibus interdum hyeme, plerunque tamen æstate vtimur, vt habetur in l. preallegata in principio.

INTERDICTVM de aqua de castello ducenda datur habenti ius ducendi aquam de canali vel de castello quod est diminutiuum à canna ad irrigandum. vide Spec. vbi suprà, qui dicit hoc interdictum haberi, & bene, ff. de Aqua quoti. & æsti. l.1.§. ait prætor. 2. de quo dic, vt ibi, & in 3. & sed. vsque ad fi. l. vbi dicitur, Hoc interdictũ necessario propositum est. Nam quia superiora interdicta ad eos pertinẽt qui à capite ducunt. &c. æquissimum visum est ei quoque qui ex castello ducit (id est, ex eo receptaculo quod aquam publicam suscipit) interdictum dari: idque à principe conceditur, alij nulli competit ius aquæ ducendæ, vide ibi pulchrum textũ.

INTERDICTVM de aqua pluuiali arcenda, vel de aqua pluuia, imò nõ est interdictum, sed actio ciuilis descendens ex l. 12. tab. vt ff. de Aqua plu. arc. l. si vsusfructus. & ibi nota. super verbo, legitima. vbi allegatur l. Labeo. ff. de stat. lib. Et dicit in tex. Sed & si fructuarius opus fecerit per quod aqua pluuia alicui noceat, erit quidẽ actio legitima cum domino proprietatis: an verò etiam vtilis in fructuarium actio aquæ pluuiæ arcendæ sit danda, quæsitum est, & magis est vt detur, supple dicendum. Si ergo facis aliquod opus in fundo tuo propter quod aqua pluuialis nocere potest fundo vicini tui datur contra te actio aquæ pluuiæ arcendæ per quam tuis expensis opus teneris destruere, damnum contingens emẽdare. Si verò possideas opus ab alio factũ, teneris patientiã præstare vt destruatur. arg. l. 1. & 2. §. in fi. & l. si tertius. §. Celsus. versi. si quis alius. ff. eod. tit. & Spec. ibidem. Et dicit Vlpi. in l. 1. in princ. ff. eodem, Aquam pluuiam dicimus quæ de cœlo cadit, & quæ imbre excrescit, siue per se hæc aqua cœlestis noceat, siue cum alia mixta sit.

Et sequitur ibi statim: Hæc autem

tem actio locum habet in damno nondum facto, opere tamen iam facto, ex quo damnum timetur, totiésque locum habet quoties manufacto opere agro aqua nocitura est, i. cùm quis manufecerit quo aliter flueret, quàm natura soleret, si fortè mutando (aliàs immittendo) eam aut maiorem fecerit, aut citatiorem vel rapidiorem, aut vehementiorem, aut si comprimendo redundare fecerit eam. Nam si natura aqua noceat, ea actione non continetur, & in ead. l. dicitur, De eo opere quod agri colendi causa aratro fit, Quintus Mutius ait non competere hanc actionem.

INTERDICTVM de arboribus cædendis datur contra eos qui habent arbores, quarum folia pendent super ædificia vel agrum, ita quòd eis damnum inferant, & consulitur eis quòd huiusmodi arbores succidant, & ligna, & eas deglobent à terra vsque ad 15. pedes. Idem est si per radices minatur periculum, vt l. 1. C. de interdict. Et hoc interdictum prohibitorium est. Si autem arbores ædibus alienis impedant, vtrum totas iubeat prætor adimi, an verò id solùm quod suprà extiterit? Rutilius ait à stipite excidendas, idque plerisque videtur verius. Et nisi adimeret dominus arborem, Labeo ait permitti ei cui arbor officit, si velit succidere eam, lignáque curtare, vt est text. in l. 1. §. hoc interdictum. ff. eo. tit. vbi subditur in §. seq. Arboris appellatione etiam vites continentur. Non solùm autem domino ædiū, sed etiam ei qui vsumfructum habet, competit hoc interdictum, vt ibidem.

INTERDICTVM de cloacis priuatis reficiendis. Si volens quis suam cloacam priuatam vel etiam publicam, vel fistulas, vel meatus reficere vel purgare, vel de nouo facere, ab alio prohibetur, tunc prouisum est ei de interdicto de cloacis, quod est interdictum publicè deputatum, & priuatum de priuatis cloacis, & est prohibitorium. Etiam est aliud restitutorium, s. quod datur contra immittentem in cloacam meam vel publicam, vel quod immissum in cloacam impedit, vel quo iubetur auferri quod immissum est, vt ff. de cloa. l. 1. & §. deinde. & §. cloacæ. l. fi. eo. tit. & Spec. ibidem, versi. porrò. vide suprà cloaca.

INTERDICTVM de fonte, est quod datur ei qui duxit aquam de fonte hoc anno, nec vi, nec clam, nec precariò de alterius fonte. l. vnic. in princ. vel lacu, puteo, piscina, fossa, stagno. Hoc interdictum proponitur ei qui fontana vti prohibetur, siue haurire, siue pecus ad eam appellere. l. vnica, præalle. in prin. & de istis omnibus seruitutibus datur hoc interdictum, si tamen perpetua sit causa, vt colligitur ex §. 1. dictę l. vnicæ. & §. hoc interdictū. de cisterna. in vers. [denique à contrario sensu.] Non autem datur confessoria actio, vt d. §. hoc interdictū. vbi dicitur quod de cisterna non habet perpetuam causam, nec viuam habet aquā. Ex quo apparet in his exigēdum vt viua aqua sit. Cisternæ autem imbribus concipiuntur. Cætera vide in d. l. vnica, ff. de fonte, vbi dicitur in fi. l. De lacu, puteo, & piscina reficiendis, purgandis, interdictum competit, & omnibus personis datur, quibus illud de aqua æstiua.

INTERDICTVM fraudatorium est, quo tutoris creditor pupillo tenetur, vt si cum consiliis fraudem

par

participasse constabit, vt fraudaretur. De hoc interdicto habetur ff. de Solutio. l. pupilli. circa prin. Hoc interdicto etiam tenetur qui fraudem participando emit à debitore qui non sit soluendo, vt §. item si quis in fraudem. Instit. de actio.

INTERDICTVM de glande legenda, vel alio fructu, datur ei cuius glans vel alius fructus in fundum alienum ceciderit, vt l. vnic. ff. de glan. le. vt singulo tertio die legere & exportare liceat. Et glandis nomine omnes fructus continentur, vt dicitur in fin. eiusdem l. vnicæ.

INTERDICTVM de itinere actúque priuato restituendo, prohibitorium ad tuendas tantummodo rusticas seruitutes, datur contra prohibentes aliquem vti seruitute sua, vt ff. eo. tit. l. 1. §. 1. & datur confessoria contra negantem seruitutem, vt l. & si fortè. §. sciendum. 1. ff. si seruit. vendic. Et etiã aduersus eum qui alium iniustè prohibet sua vti seruitute, imò etiam tunc datur confessoria, vt dicto §. sciendum. 1. l. præalleg. vnde datur mihi, quia in itinere, actu vel via priuata, vsus sum hoc anno triginta dierum, non vi, nõ clàm, non precariò, vt ff. eod. tit. l. 1. §. hoc interdictum. & hoc si fuerit iure seruituris, aliàs secus. vt ff. de Aqua pluui. arcen. l. 1. in fi. & ideo à te non debeo prohiberi, quominus vtar interim vel tanto tempore quoadusque de seruiture constet. Ait enim prætor, Quo itinere actúque priuato, de quo agitur hoc anno, nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduersario vsus es, quominus ita vtaris, vim fieri veto, vt ff. eo. tit. l. 1. in pr.

INTERDICTVM de libero homine exhibendo, cõpetit vnicuique de populo ad petendum in publicum hominem liberum contra & aduersus eum qui liberum hominem inuitum captum dolo malo detinet in seruitute. Et proponitur hoc interdictum tuendę libertatis causa, videlicet, ne homines liberi retineantur à quoquam, pro exhibitione faciẽda vt homo producatur in publicum, & tangendi videndíque hominis facultas præbeatur. Et exhibere, est extra secretum habere. ff. eod. tit. l. 3. §. ait prætor. Hoc etiam interdictum competit aduersus absentem, vt l. præalleg. §. 1. & à quocunque hoc interdictũ proponi potest, quia cuilibet de populo competit, & cuiuslibet interest ne hoc fiat. Nemo enim prohibendus est libertati fauere, vt ead. l. 6. hoc interdictum 1. & nihilominus lex facit accusari, vt eod. titu. l. 1. in princ. vbi text. inquit: [Quem liberum dolo malo retines exhibeas.] & ff. ad legem Faui. de plag. l. non statim. §. fi. & C. eodem tit. l. si fratrem.

INTERDICTVM de liberis exhibendis seu deducendis, datur patribus contra eos qui liberos vel nepotes in potestate eorum existentes, sine eorum voluntare detinent. Vnde l. 1. ff. eod. tit. sic ait, [Ait prętor, qui quæve in potestate Lucij Titij est, si is eave apud te est, doloue malo tuo factum est quominus apud te esset, ita eum eamve exhibeas.] Hoc interdictum & illud de vxore deducenda, non solum sunt exhibitoria, sed etiã deductoria seu deductiua, quia ꝑ ea vxor & liberi nõ tãtũ exhibẽtur, sed etiã deducũtur, vt ff. eo. tit. l. 3. §. 1. & de interdicto de vxore postea dicetur.

INTERDICTVM de loco publico fruendo, est publicæ vtilitatis

causa propositum, quia tuetur vectigalia publica, quo prohibetur quis vim facere ei socióve eius qui conduxit locum publicum fruendum ab eo qui locandi ius habuit, quominus loco publico sibi frui liceat ex lege locationis vel conductionis, vt hæc habetur in l.1.§.1.& in prin.ff. de lo.pu.fr.

INTERDICTVM de migrando datur inquilino, vt ipse liberè cũ rebus suis possit de habitatione migrare, si tamen locatori satisfaciat, & de pensione totius tẽporis: vt ff. eo. tit.l.1. §. si pensio.& de damno, si quod in domo cõducta dederit. Sed etiã gratuito inquilino datur, colono autem non datur. vt ff.eod.tit.l.1.§.1. sed aliàs ei extrà ordinẽ subuenitur si velit, non dico migrare, sed colonariã post tẽpus exactũ derelinquere. Dicitur.n.ibi in textu: Hoc interdictum proponitur inquilino, qui soluta pensione vult migrare: Nam colono non competit, cui etiam extra ordinem subueniri potest, ergo infrequens est hoc interdictum. Si tamẽ gratuitam quis habitationem habet, hoc interdictũ vtile ei competit.

INTERDICTVM de mortuo inferendo, habet locum vt quis non prohibeatur mortuum inferre & sepelire, quo licet ei inferre & sepelire, vt ff.eodem tit.l. 1.in princ. vt si vti via prohibeatur, vel sepulchrum ædificare, vel lapides ad ædificandum per fundum ducere: vt ff. eod. tit.l.1.§. prætor ait.& §.item si mihi.§.ædificare.& §.finali,&c.

INTERDICTVM momentaneę possessionis, est quo agitur de possessione retinenda, sicut vti possidetis, vt ff.vti possidet.l.1 §. 1. & vtrobique. de quibus infrà dicitur, vel quo agitur de possessione adipiscenda: vt ff.quorũ bonorũ.l.1.§.1. vt est quorum bonorũ, quorum legatorum, vel quo agitur de possessione recuperanda, vt vnde vi.ff.eod.tit.l.1.§.1. Et dicuntur momentaneæ possessiones, quia licet obtineat aliquis in possessione, tamen continuò elapso momento succumbere poterit in iudicio proprietatis, vt C. si de momentanea possessione fuerit appella. l. 1. Et quòd hæc sint interdicta momentaneę possessionis, dic vt not.C.qui legiti. perso.habent in iudicio standi.l. momentaneæ. Et naturam illorum prædictorum prosequere, vt not.in c.pastoralis.de cau.poss.& prop.& Instit.de interdict.per totum, prout etiam sup.dictum est, in princ.de interdictis. Hoc autẽ interdicto potest quilibet minor, etsi impubes sit, etiam sine tutore vti.ff.vnde vi.l.1.§.si filius.

INTERDVM dicitur fieri quod fit inter diem, id est, de die in diem.

INTEREMTOR, id est, mediator in emptionibus.

INTERESSE mea, mihi est expedire, vel me damnum vel lucrum quod facere vel capere potui non fecisse vel non recepisse, vnde hoc verbum [interest] impersonaliter potest poni in constructione. Et quandoque construitur cum pronominibus possessiuis, & tunc exigit ablatiuos fœminini generis hoc modo, mea interest debitum solui de statuto. Similiter dicitur tua, sua, nostra, vestra interest. Et illorum pronominum ablatiuos regit, captum pro pertinet. Cùm verò construitur cum cæteris dictionibus, tunc exigit genitiuum singularem vel pluralem. V.G. illius interest rem suam non perire. Regis interest, regnum suum gubernare, reipublicæ

blicæ intereſt ne crimina maneāt impunita; litigatorum intereſt iuſtum habere iudicem vel fauorabilem. Item intereſſe hoc verbum nomine neutrali ponitur, & quandoque ſignificat damnum quod euenit, quandoque lucrum amiſſum. Damnum quod accidit, verbi gratia, Perſuaſiſti familiæ meæ, quòd de domo vel poſſeſſione cederet, quo facto damnum mihi euenit, tu teneris ad intereſſe mihi præſtandum, id eſt, damnum, quòd paſſus ſum, reſarciendum. Item de lucro amiſſo ponitur exemplum. Debuiſti mihi ſoluere centum aureos Romæ, tu ſoluere deſideras Baſileæ: æſtimandum eſt quantum interfuerit meam pecuniam ſuo loco mihi ſolutam fuiſſe. i. lucrum quod ex mea negotiatione in eo loco facere potuiſſem. Et hæc actio per quam hoc fit, dicitur arbitraria loci. Sed notandum, quamuis lucrum amiſeris, nō ideò damnum paſſus es, quia damnum dicitur à demendo. ſcil. quando ex facultatibus aliquid demitur, aut ex propria ſubſtantia diminuitur, ita quòd damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decreſcit, non quando non accreſcit rebus tuis. Vnde intereſſe eſt damnum emergens, vel lucrū ceſſans, ſuper eo quod dari vel fieri omiſſum eſt, verbi gratia, in Papia dare mihi pecuniam promiſiſti tali die, & non feciſti, hic damni & lucri ratio eſt habenda. Damni, quia in mora fuiſti, & nō ſoluiſti die tali ſicut promiſiſti: vnde non habui vt ſoluerem: quare pœnam incurri & damnum quod nō incurriſſem, ſi mihi loco & termino præfixis ſoluiſſes, nec damnum hoc paſſus eſſem. Lucri etiam conſideratio habenda eſt, quia ſi mihi in loco & termino debitis ſoluiſſes, mercimonia comparaſſem, & multa lucratus fuiſſem. Eſt ergo intereſſe æſtimatio damni quod taliter euenit, vel lucri quod ceſſat ex eo quòd aliquid tibi non datur vel non fit vt debet.

INTERESSE conuentum eſt, ſ. cùm non facis quod promiſiſti mihi, vel cùm non fecero quòd promiſi tibi. Aliud intereſſe eſt commune, ſ. æſtimatio communis damni vel lucri quod euenit vel ceſſat. Aliud ſingulare, ſ. æſtimatio quæ euenit ex ſpeciali caſu vel vtilitate. Vide de hoc Specu. in tit. de fruct. & intereſſe.

INTERLOCVTORIA ſententia, require [ſententia.] Et breuiter eſt omne verbum iudicis faciens ad cauſam, vt not. in c. cùm olim. de teſtib. & in Auth. de litig. §. ad excludendas. & l. 1. ff. de Re iudic.

INTERPELLARE quandoque idem ſonat quòd interrūpere, vnde dicitur quòd per litis cōteſtationē interpellatur; i. interūpitur actio, poſſeſſio, vel præſcriptio. Itē interpellare idem eſt quod monere, vt dicendo: Dies interpellat pro domino, id eſt, monet. c. potuit. In fi. de loca & conduct.

INTERPOLARE, eſt in aliam formam mutare, & quodammodo mangonizare Plautus in Amphitryone, [Illic homo me interpolabit, meúmque os finget denuò.] Ambroſius ad Horatianum: [Noſtrorū peccatorum, in pœnis vltricibus interpolari.] Vlpia. 21. ff. ti. de Ædil. edi. l. præcipiūt. [Interpolant, inquit, veteratores, & pro nouitiis vendunt.] Id eſt, in habitum nouitiorum mutant. Neb.

INTERPOLARE, eſt in nouam formam mutare l. præcipiunt de Ædil.

Ædil. edi. tractum à fullonibus, qui poliendo curandóque vetera vestimenta quasi nouam speciem è vetere fingunt.

INTERPOLVM, poliendo propemodum renouatum, in alteram formã è vetere immutatum. Marc. l.45.ff.de contrah.empt. [Si vestimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpola emerit.]

INTERPRETATIO est multiplex, vt c.1.de postu. præla.

INTERPRETATIO triplex est, quædam probabilis & non necessaria, vt magistri, l.vnic.C.de Profes. qui in vrbe Constan. Quædam est necessaria, & non generalis, vt iudicis.l.nam vt ait. ff. de Legi. Quædam est probabilis, necessaria & generalis, sed non in scriptis redigenda, vt sunt consuetudines. l. si de interpretatione. ff. de Leg. & c.Abbate.extrà, de verb.signific.

INTERROGATORIA sunt, quæ facit pars testibus productis contra se, & dantur super articulis de quibus præmissum est, & formantur per circumstantias causæ & personarum, vt est gl.in c.præsentium.de testib.lib.6.

INTERTRITVRA, siue intertrimentũ est, (vt inquit Varro de lingua Latina,li.5.) dictũ ab eo quod duo inter se trita & deminuta sunt, vt in nummis aureis quod ex vsu & attrectatione cõsumitur, & in vestibus aliisque rebus quæ vsu deteruntur. Liuius lib.34. [In auro, inquit, nihil intertrimenti fuit.] Idem li. 32. [Intertrimentũ argenti suppleuerunt.] Scæuola lib.13. de pignor. actio.l. pignori. [Quæro intertrituram quæ ex operis facta est.] Arq; ibidem iterum vtrobiq; pro detrimento. N.

INTERTRITVRA, est damnum rei detritæ.l.vlt.de pign. actio.

INTERVERTERE, est rem commodatam, depositam, aut aliter nobis creditam, dolo malo ne ad dominũ redeat efficere. Aliquando idẽ significat quod subuertere & euertere, vt in l. tutelas. & in l. amissione.de Capit. deminut.

INTERVSVRIVM vsus medij temporis. Pau.l.debitor. 82. ff. de Legat. 2. Alioquin secundùm illã sententiam, si interusurium tantùm est in legato, quid dicemus, si fundus legatus sit ex die debitus? Vlp.l.circa. 66. ff. ad le. Falci. [Interuallum temporis & interusuriũ huius spatij minorem facit quantitatem decem.] i.vsus & emolumẽtum eius pecuniæ quod interea percipit hæres, legatarius autem amittit. Vlpia.l.9.§.7. ff. de Pecu. Vt medij temporis interusuriũ magis creditor cõsequatur.

INTESTABILIS dicitur, qui nec testamentum facere, nec testis adhiberi potest: itẽ is cui alius testimonium dicere nequit. l. is cui.§.vlt.& l.cum lege.de testa.

INTESTATO, aduerbium, id est, sine testamento.

INTESTATVS dicitur qui omnino non facit testamentum, vel si fecit, non ritè, vel postea rupit ex certis causis, vel si ex isto testamento nemo sit hæres. Institu. de hær. quæ ab intestato deferuntur. in princ.

INTRA, dictio est inclusiua, & ideò cui legatur, si intra diem mortis eius aliquid dederit, etiam dando eo die quo moritur, legatum consequitur. l.si quis sit.de Verb. sig.

INTRICARE peculium dicitur seruus, qui in ære alieno est, & res quasdam pignori opposuit. Vlp.l.1. §. 4. de seruo corru. [Is quoq; deteriorẽ facit qui persuadet,

det, vt peculium intricatet.] Idem l.21.ff.de Pecu. [Sed etsi eum intricare peculium in necem creditorum passus est.] Hanc intricationem Cicero pro Sextio vocat implicationem.

Intrusi dicuntur qui non per electionem canonicã, sed per violentiam occupant honores, officia, vel ecclesiastica beneficia.

Intrusus dicitur ille qui est positus auctoritate superioris non habentis potestatem conferendi. Dom.de S.Gem.in ca.propter.19. dist. Adde quod non habens aliquem colorem in beneficio, dicitur intrusus, & qui habet sine auctoritate superioris, & qui est depositus à beneficio, & remanet in eo. Item ille qui est electus & ministrat antè confirmationem, vt in cap. 2. de restitu. in integr. & ibi Abb. Item est intrusus qui commisit crimen depositione dignum.glos.2. in ca. cùm super.de causa possess. & propr. Item intrusus dicitur qui habet beneficium ablatum alteri iniustè. cap. tanta. de excess. prxla. & de hac materia vide latè Fe.in c.veniens. de Accu.vers.not. quòd intrusus.

Intrusus in beneficio dicitur ille, qui sine auctoritate illius ad quem spectat collatio, illud tenet, in ca. quia diuersitatem. vbi Panor.in 2.not.de concess. præb.

Invecta illata coniunctim dicentur ea quæ ab inquilinis in ædes conductas, vt ea secum habeant, importata sunt, l. 1.ff.de Pig.l.4.ff.de Pact.l.2.l.3.l.4.l.7.ff. In quib.caus. pig.

Inventarium dicitur libellus quidam in quo omnia bona hæreditaria, quæ apud aliquẽ inueniũtur, conscribũtur, & omnia in illo libello continentur, vt sciatur quantum eo tempore vel die quo scribebatur, in bonis suis continebatur. Cautiùs agitur cum hærede, si faciat, quia si fecerit vltra vires hæreditatis, nõ potest onerari : si non fecerit, omnibus legatariis legata restituere oportet, & cogetur, etiam si excedant vires & facultates hæreditatis. Etiam potest fieri in aliis factis, nedum in rebus hæreditariis. Est etiam inuentarium, quoddam genus instrumentorum. Breuiter not.quòd inuentarium est scriptura quam hæres inchoare debet intra 30. dies post mortem testatoris, vel postquam scit se institutum hæredem, & ibi scribere omnes res defuncti, sub præsentia testiũ, idque perficere infrà 60.alios dies, vel infrà annum, si res sint remotæ : & tũc non tenebitur creditoribus vltra illud quod inuentum fuerit in hæreditate. Si autem non fecerit inuentarium, tenetur insolidum. Et pro hoc vide in gl.Inst.de hær. qual.& dif.§.sed nostra.

Investitura, est alicuius in suum ius introductio, & est ꝓpriè possessio. Sed abusiuè dicitur inuestitura, quando dominus hastam vel aliquid corporeũ præbet vasallo, dicẽs se per hoc facere inuestiturã. vt in li.feu.in titu.quid sit inuestitura. Olim autẽ dicebatur de prouisione qua Imperator per vrbẽ Romanã inuestiuit Archiepiscopos & Episcopos per anulũ & baculũ. Require supr.instituere.

Invmbratam quietem furiosi dixit Celsus in l. quod meo. §. 1. si furioso.de Acquir.poss. qui aspectu sanæ mentis videbatur.

Invitum accipere in procuratore dãdo debemus, nõ eũ tantùm qui cõtradicit, verũ eũ quoq; qui consensisse nõ probatur. l.8.ff.de pro.

Inutile, pro perniciosè, & ab vtilitate

litate cõmuni alienum. Vlp. l. 1. §. 3. ff. Depos. Est enim inutile in causis huiusmodi fidem frangere. loquitur de iis quæ incẽdij & ruinæ causa deponuntur. Paul. li. 12. §. 1. ff. de Admi. tut. Nã & inutile est pupillis, si administratio eorũ non seruatur, nemine s. emente.

De I ante P.

IPSA, de hoc relatiuo vide Ioann. And. in q. posita super reg. contra eum, &c. in 2. art. de reg. iur. li. 6.

IPSE, id est, ego. ff. quod met. cau. l. merum autem. §. sed licet.

IPSO facto, hæc clausula idem importat quod ipso iure. Barro. in l. 1. nu. 4. de iis qui notantur infa.

IPSO iure, de hac clausula vide glos. in §. in bonæ fidei. & ibi Ias. Inst. de actio. & Barro. in l. si mater. C. de suis & legit. hære.

IRENARCHA, interpretatur pacificator, siue pacis conciliator: εἰρηνικοὶ enim Græcis dicuntur pacis præfecti. Erant autem irenarchæ viri boni & prudentes quales significat Virg. in 1. Æneid.

Ac veluti magno in populo cùm sæpè coorta est
Seditio, sæuitque animis ignobile vulgus.

&c. sub hoc habitu fuit Domitiani Cæsaris statua equo posita, de qua Papin. in principio Syluarũ:

Dextra vetat pugnas.

Talem quoque Persius poëta significat, cùm dicit:

Fert animus calidæ fecisse silentia rixæ
Maiestate manus.

In Codice Iustinianeo titulus est de Irenarchis, lib. 10. quos Accursius interpretatur iram arcentes; quasi Irenarchia nomẽ esset latinum. Martianus lib. 48. tit. de cust. & exhi. reo. l. diuus Hadrianus. Irenarcharũ sæpe meminit.

IRENARCHAE dicuntur, qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus præficiuntur, vt milites qui vadunt perquirere latrones. Et dicuntur quasi arcentes iram, vel quia iræ sumendæ in turbatores publicæ pacis gerunt monarchiam, secundùm quod accipitur C. de irenarchis lib. 10. Imò verò irenarcha dictio Græca est cõposita ab εἰρήνη, quod est pax, & ἄρχων princeps, q. d. pacificatorem, siue pacis conciliatorem, qui sedãdis seditionibus lectus sit.

IRINUM, vnguenti species. l. in argento. de auro & arg. leg. Legendum Crina, vt in Pand. Flor.

IRONIA, est cùm quis minora de se dicit quàm sint, etiam est cùm quid per derisionem, id est, per contrarium dicitur: & sic est figura, de qua, & multis aliis, vide glos. bonam in cap. forus. de Verb. sign.

IRREGVLARITAS, est nota siue impedimentum canonicum ex facto siue de facto proueniens quo quis ad ecclesiasticos ordines promoueri, & iam promotus in eis ministrare prohibetur, & degradari siue deponi quandoque meretur. Vel sic, [Est habitas quædam canonica per quam quis efficitur inhabilis ad ordines suscipiendum.] Et dicitur ab in, id est non, mutando n in r, & regula, quia non potest exigere regulas ab apostolis & aliis summis pontificibus.

IRREPERE, i. latenter inualescere.

IRRIGVVM capitur actiuè & passiuè, hoc est & pro eo, ex quo quid irrigari potest, vt irriguæ fontium aquæ, l. 1. Co. de Manci. & colo. patri. & pro ipso quod irrigatur. l. diuortio. §. quod in anno ff. solu. matrim.

IRRI

IRRITUM testamentum, vide [testamentum irritum.]

IRROGARE, id est, inferre: vnde dicitur, crimen vel damnum irrogat infamiam vel mortem, id est, inferr. Co. ex quibus causis infamia irrogetur. in rub.

De I ante S.

ISAVRI, populi sunt Ciliciæ contermini, qui in mari quondam piraticam exercuerunt: quos Publius Seruil. profligauit, qui cognomen Isaurici ex ea victoria retulit. Iam verò Isauri & Cilices pro piratis accipiuntur. vt Iuue, *Pirata Cilicum.* & Iustin. in Cod. titu. de feriis. l. prouinciarum. [Latronum, inquit, & maximè Isaurorum.]

ISOSTATES, potest interpretari æqualitatis recognitor. nam ἴσος interpretatur æqualis in Codice Iustinianeo de ponderatoribus & auri illatione. le. quoties. [Quoties, inquit, de qualitate solidorum orta fuerit dubitatio, placet quem sermo Græcus appellat Isostatem, [legendum Zygostatem,] pro sua fide & industria, vt neque fallat neque fallatur contentionem dirimere.] Accurs. interpretatur ab igos, victoria, & state militia: neque enim igos est victoria, sed νίκη: neque state militia, sed σπαρία: neque victoria & militia faciunt ad rem.

ISOSTATES æqualitatis recognitor. l. 2. C. de pond. & aur. illa.

ISTHMVS, terra oblonga & angusta inter duo maria.

De I ante T.

ITA, est dictio conditionalis secundùm gloss. in l. Iulianus 2. de Condi. & demonst.

ITAQVE, no. Ioann. Calde. in commento Decret. capite post cessionem. de probationibus.

ITEM, hæc dictio ex suo significato significat adiectionem, coniunctionem seu continuationem. de qua Bar. ff. de Publica. & vect. l. 1. in princ. Est etiam repetitiua seu repetitionis significatiua. Repetit autē illa quorum repetitionē significatè cōcludit quodlibet medium probabile: verbi gratia, testator dicit, [Lego Titio fundum Seianum sub conditione. Item fundū Seianum hæres meus date damnas esto,] Intelligitur sub eadem conditione, vt l. in repetendis. ff. de leg. 3. & sumitur significatum ex dictione item, & ex oratione sequente, quæ est declaratiua præcedentis. Et idē dic in die vel in alia qualitate posita in oratione præcedenti, quia repetitur & in sequenti. Item ibi, testator dicit [lego Titio fundum Seianum sub conditione:] & post ex interuallo dicit, [item fundum Seianum Titio lego:] hoc casu legatum valet, & videtur primū reuocatū, nec videtur repetitio conditionis, vt l. non ad ea. ibi, cùm dicit, si prius sub conditione. ff. de condit. & demon. quia hæc dispositio debet addere & operari, quod non fieret si conditio repeteretur: ideò testator videtur à cōditione recessisse, & purè legare voluisse. Item ibi testator pluribus legatis factis filium hæredem instituit, & adiecit, [quòd si ipse filius absque liberis decesserit, relinquo Titio centum. Item relinquo Titio domum. Item relinquo Sempronio fundum.] Prædicta cōditio si decesserit, intelligitur repetita in duobus sequentibus legatis, & sic obtinet in tribus prædictis legatis, quia sumitur significatum ex legatis purè priùs factis, & ex significato

significato conditionis. Nam ex conditione significatur quòd testator non vult plus grauare filium si vixerit, sed vult grauare in sequentibus sub illa conditione si decesserit. facit l. si ita scriptum.ff.de Lib.& posth.

ITER, est ius eundi vel ambulandi hominis, siue homo eat solus, siue vehatur sella vel lectica, vel in equo, vel in quouis animali. Seorsum verò non potest iumentum secum agere, vel vehiculum ducere qui iter tantum habet. Quandoque tamen iter dicitur vulgariter ipsum solum per quod itur, vel tramites, vel calles transeunt, ita quòd qui actum habet, habet & iter & commoditatem itineris, sed non è conuerso. Vide infrà de via, & Institu. de serui. in princ.

ITERATO quid importat, not. Arch.11.q.3.c.si quis verò.

ITERVM, hæc dictio secundùm sui proprium significatũ denotat actum geminatum, quod no. pro statutis permittentib. aliquid iterari. vel punientibus facientẽ aliquid iterum. habet enim locũ statutũ in geminante actũ: quandoq; ex natura actus cui adiicitur, exponitur, id est, quoties opus fuerit. glo. & ibi doct. in cap. sua nobis, de Apella. & Angel. Aret. in proœm. Inst. in ver. quorũ & docto. in l. veluti. de Eden. & l. fideicom. §. Si quis decem. ff. de leg. 3. vbi si testator legat decem Titio, & si perdiderit, iterum legat, nõ intelligitur vltra duas præstationes. Quod facit ad quæstionem, quando arbitro datur potestas prorogandi compromissum semel & iterum: non enim intelligitur in infinitum, sed pro duabus vicibus tantùm, secundum Bald. in cap. sua nobis. in fin. facit quod no. in l. si finita. ff. de Dam. inf. vbi plenè per doct.

ITIDEM, id est, similiter. C. de Eman. lib. l. pen. de iniur. l. final. Aliquando, id est, tantundem. Co. de appel. l. quoniam iudices.

ITINERARCHAE dicuntur itineris custodes, à verbo eo, is, & ἄρχων Græcè, id est. princeps latinè, hoc nomen trahentes. quia ad prouinciarum tutelam per singula loca pacis & quietis faciunt stare custodiam. l. 1. C. de Custod. reo. ibi de Itinerarcha nullum verbum.

De I ante V.

IVDAEI dicuntur qui Mosaicam legem ad litteram imitantes tenent se circuncidendo, & alia legalia faciendo. Et dicuntur à nomine dignioris tribus, scilicet Iudæ, qui inter alias tribus bellicosior erat, & in bellis primam aciem & regni vel regis priuilegium obtinebat.

IVDEX dicitur, quasi ius dicens populo, siue quòd iure disceptet. Iure autem disceptare, est iustè iudicare. Non est ergo iudex, scilicet bonus, si non est in eo iustitia, vt in c. forus. §. in omni quoque negotio, de Verb. signifi. Et iudex est quod ex iurisdictione propria aut sibi delegata & commissa ius habet super causas litigiorum vel litigatorum cognoscendi: & qui ex propria iurisdictione illud habet, dicitur iudex ordinarius: sed qui ex delegata, dicitur delegatus & extraordinarius.

IVDEX ordinarius, est ille qui habet potestatem iudicandi à se iure suo, hoc est eo ipso quòd est talis, vt episcopus, bailiuus, præses prouinciæ, & consimiles.

IVDEX delegatus, est ille qui habet potestatem de causa aliqua cognoscendi ab aliquo sibi commissam, qui etiam dicitur, [iudex extraordinarius.]

IVDEX competens dicitur, qui causæ iurisdictionem habet cum exercitio, dato quòd per exceptionem possit elidi, siue exceptio contingat personam, vt quia suspectus, siue iurisdictionem, vt quia rescriptum subreptitium est, vt est glo. in Clemen. cùm lite. vt lite pendente.

IVDEX incompetens, est in quem licet consenserimus, id tamen quod ab eo statutum est, firmitatem non habet iudicati, vel quia ipse nullam iurisdictionem habebat, vel quia interuenit error in adducendo vel adeundo ipsum, vel quia vi compulsus sum in eum consentire. In summa iudex incompetens est idem qui non suus.

IVDEX compromissarius. Require suprà [arbiter.]

IVDICES chartularij, erant olim qui ab Imperatore priuilegiati erant, vt qui vellent coram eis litigare possent, sed ipsi non poterant cogere aliquem ad litigandum coram eis. Et dicuntur etiam hodie iudices ordinarij creati à comite Palatino, qui nō habent administrationem nisi habitu, vt not. l. 1. ff. de Iudic. & l. fi. C. vbi & apud quē cog. in integr. restit. agitan. sit.

IVDICES domestici, require suprà [domestici & assessores.]

IVDICES pedanei dicuntur illi, quorum officium est de minutis causis & infimis cognoscere & inutilibus vel vilibus, licet ordinarij, & dicuntur à pede, qui est extrema pars corporis. Maiores verò causas debent & tenentur maioribus referre, cùm ipsi per se non possint terminare. C. de Ped. iud. l. 2.

IVDICEM delegare, est vice sua alium de causa cogniturum constituere.

IVDICATVM facere, dixit Celsus in lege fin. in prin. si cer. per. pro parere sententiæ, & soluere quod solui debere pronunciatum fuit.

IVDICATVM solui satisdatio, inde dicta est, quia interponebatur stipulatio quòd soluererut quod iudicatum fuisset, vt Instit. de Satisdat. in prin. Et huiusmodi stipulatio tres clausulas continet, vt eleganter persequitur Vlpianus in l. iudicatum. l. 1. ff. iudic. solui.

IVDICIVM, hæc dictio multipliciter significat. Primo modo idem est quod casus fortuitus, vt dicitur, [hoc diuino iudicio venit.] Secundò est discretio, vt dicendo, [in pueris non est iudicium,] facit Institut. quib. non est permis. face. testa. §. præter ea. Tertiò est actio, vt cùm dicitur, iudicium fami. hercis. ff. de Iud. lege in familiæ. Quartò est vltima voluntas testatoris. Quintò est iudicium, vel sententia iudicis l. 1. Cod. de re iudic. Sextò ponitur pro examinatione vel deliberatione. Septimò pro auctoritate, 43. distinct. cap. 2. Octauò quandoque pro pœna, 50. distinct. can. & purgabit. Nonò capitur pro instantia vel ordinatione causæ discutiendæ in iure coram iudice: sic sumitur in tit. de iudic. lege properandum. §. 1. Cod. de iudic. & ff. eod. tit. l. proponebatur. & in hac significatione diffinitur sic, [Iudicium est actus legitimus trium personarum, scilicet iudicis, actoris, & rei super eadem quæstione, aut super

super eodem iudicio contractus. de Verbor. signific. cap. forus. in gloss. Et dicitur iudicium quasi iurisdictio, ibid. & secundùm Goff. describitur sicut arbitrium, exceptis his, Primò, quòd iudicium est de ciuili & criminali, sed arbitrium de ciuili tantùm. Secundò. quòd iudicium necessariò, arbitrium verò voluntariè subitur, & prius inquisitio vocabatur: vnde secundùm Card. [Iudicium est inuestigatio, quam secundum iuris ordinem facit iudex per varios modos ad veritatem eliciendam, & elicitam custodiendam.] vt 36. q. 5. iudicantem oportet. Et quòd dicitur [actus trium personarum, intelligitur verè vel fictè, seu repræsentatiuè, quia in notoriis fama repræsentat actorem, & fingitur accusator. Et nota quòd propriè ante litem contestatam non est iudicium; quia nulla causæ discussio. l. 1. Cod. eod. tit. & hoc respectu causæ, non autem respectu aliorum actuum iudicialium, vt sunt examinatio partium, & confessio, & cætera quæ bene fiunt ante litem contestatã, imò quandoq; iudicium capitur pro eo quod præcedit sententiam, vt in c. in iudiciis. de Reg. iur. lib. 6. De multiplici specie iudiciorum, vide infrà in verb. [iudicia priuata.]

IVDICIVM contradictorium dicitur, si dicerem hoc esse consuetudinẽ, & tu aduersarius meus diceres non esse consuetudinem, vt in c. Abbate in gl. fin. de verb. signif. in verb. [contradictio.]

IVDICIA capitalia sunt, quibus caput eximitur à ciuitate morte vel exilio. de his vide Institut. de Pub. iud. §. publicorum.

IVDICIA publica sunt de publicis causis, & dicuntur quasi populica, quia cuilibet de populo commissa est executio, vt contra crimen læsæ maiestatis, in quo omnes de populo possunt accusare. Quandóque iudicium publicum dicitur iudicium quod intenditur à crimine: de hoc Inst. de pub. iud. in princ.

IVDICIA priuata sunt quæ ciuiliter tractantur, siue intentantur. Item de multiplici iudicio, scilicet auctoritatis, ministerij, approbationis, & c. not. Archid. 55. dist. præcepta. & gl. super regula in iudiciis. de Regulis iur. lib. 6. Tangit aliqualiter Archid. 2. q. 1. sicut. Et secundum Ant. de Butr. diuiditur tripliciter: primò ratione materiæ, secundò ratione formæ, tertiò ratione quantitatis. Vnde ratione materiæ duplex est iudicium, aut temporale, aut spirituale: Vel, aut ciuile, aut criminale. Vnde semper dicitur iudicium criminale, quando finis tendit ad commodum reipub. aut fisci, & c. siue pœna sit corporalis siue pecuniaria. Sed dicitur ciuile, dum finis tendit ad commodum partis. gl. not. in l. prætor. in princ. ff. de Sepul. viol. & fuit opinio Innocent. in cap. qualiter & quando. 2. de accusat. & doct. in cap. 1. de Iud. Secundò, ratione formæ iterum duplex est iudicium, scilicet ordinarium & extraordinarium. Tertiò ratione quantitatis duplex est, scilicet vniuersale & generale, quæ etiam differunt, de hoc plenè in cap. 2. de libel. oblat. Item iudicium triplex reperitur: primum inter sanguinem, secundum inter lepram, tertium inter causam, vt in cap. per venerabilem. qui fil. sint legit.

IVDICIVM prolusorium quid, require infrà ver. [prolusorium.]

IVDICIVM accipi, olim dicebatur,

batur, cùm lis conteſtabatur. l. is qui ſe. de Rei vend. cuius locutionis rationem tradit Alciat. in l. pecuniæ verbum. §. actionis. de Verb. ſignific.

IVDICIO ſiſti cautio, dicitur, cùm promittimus, nos aut aliquem alium ad iudicium venturos & permanſuros eſſe, vt in ff. ſi quis caut. toto tit.

IVGVM pro pari duorum animalium plerunque accipitur, vt apud Plin. lib. 10. de aquilis. [Vbi aquilarũ, inquit, non ſit iugum.] Varro de lingua Latina libr. 4. [Iugum, inquit, & iumentum à iunctu.] Virg. 5. Æneid.

- Nec ſic vndantia lora
Concuſſere iugis.

Vlpianus libro 21. Dig. de Ædil. edict. l. ædiles aiunt: ſæpè iugum in hac ſignificatione ponit. Nebr.

IVGALEM poſuit Iuſtin. pro vxore: l. conſenſu. §. vir. C. de repu.

IVGATIO, genus vectigalis, de quo in l. immunitates. C. de Agricol. & cenſit. lib. 11.

IVMENTORVM appellatiòne boues non continentur. l. legatis ſeruis. de leg. 3. Dicta autem iumenta à iungendo, eò quòd currui iungantur, vt ait Alciatus in l. boues. de Verb. ſignif. in quibus ſunt equi & muli.

IVRA prædiorum appellari ſeruitutes nemo eſt qui ignoret, ex tit. de Reb. corpor. & incorpor. in Inſtit. at qui prædia cum iuribus ſuis reſtituere promittit, intelligitur, vt reſtituat eiuſdem bonitatis, ſalubritatis, & amplitudinis. l. quid aliud. ff. de Verbor. ſignific.

IVRAMENTVM, eſt affirmatio vel negatio ſacræ rei aſſertione vel atteſtatione firmata ſecundùm Goffr. vel adhibita religione ſecũdùm Placent. & eſt triplex: videlicet voluntarium, cùm fit extra iudicium, neceſſarium, & iudiciale, vt not. gloſſ. Inſtit. de actio. §. item ſi quis. & infrà ver. iuſiurandum.]

IVRAMENTVM aſſertorium eſt, cùm iuratur de præſenti vel de præterito ſic eſſe vel non eſſe; fuiſſe vel non fuiſſe. Sed iuramentum promiſſorium eſt, quando iuratur de futuro aliquid daturum, vel facturum. Aliquando etiam iuratur per execrationem, vt, ſi hoc non fecero, hoc accidat mihi vel filiis meis, aut huiuſmodi. Ponitur ergo triplex Iuramentum, ſcilicet promiſſorium, aſſertorium, & confirmatorium, ſecundùm Hoſt. in Sum. de iureiur. De primo in c. debitores. in c. Quintauallis. & c. veniens. de iureiur. De ſecundo in c. fin. eod. tit. De tertio in c. cùm contingat. eod. tit.

IVRAMENTVM calumniæ eſt, cùm quis iurat ſe bona fide & non animo calumniandi agere vel reſpõdere, nec egiſſe vel reſpõdiſſe.

IVRARE conceptis verbis, vide [Conceptio.]

IVRATI dicuntur conſiliarij, vel anciani, vel priores qui regunt vniuerſitatem: & dicuntur à iuramento quod præſtant, vt eorum officium fideliter exequantur.

IVRE proprio dicitur aliqua res vendi in inſtrumento venditionis, quando proprietas transfertur in ementem.

IVRGIVM dicitur, quaſi iuris garrium, eò quòd hi qui cauſam dicunt, iure diſceptant. cap. forus. extrà. de Verb. ſig.

IVRIDICVS, eſt qui iura dicit ſecundùm Iſidor. lib. 11. Etym. & peculiariter hoc nomine appellatum fuiſſe quendam Alexandriæ

driæ magistratum indicat manifestè. tit. de Iud. Alex. ff. & C.

IVRIS auspicium, id est, exordium litis, vt in cap. pastoralis. de caus. pos. & C. de cod. l. vlt. 1. resp.

IVRISCONSVLTI qui appellarentur antiquitus docet clarissimè Imp. in §. responsa. Instit. de iur. nat. gent. & ciu.

IVRISDICTIO, est potestas de publico introducta cum necessitate iuris dicendi vel æquitatis statuendæ, secundùm Azon. & dicitur à nominib. ius & ditio, id est, potestas. Hæc autem quandóque est ordinaria, quandóque delegata. Item alia est plena, s. solius principis. Alia autem semiplena, alterum, videl. à principe. De hoc vide Spec. eo. t. C. eo. l. 3. Nota quòd quatuor dant iurisdictionem ordinariam. Primò lex inanimata vel canon, & hoc in dubio: secus si apparet velle dare delegatum. Secundò lex animata, scil. Papa vel Imperator, & non inferior, nisi episcopus suo vicário. Tertiò cõsuetudo. Quartò vniuersitas approbata, vt mercatorum, cerdonum & aliorum artificum, qui possunt de suo corpore creare & eligere iudicem ordinarium. Similiter vniuersitas facultatum, artium vel iuristarũ. De hoc not. circa c. cum ab ecclesiarum. de Off. ord. Et iurisdictio prout est genus, diuiditur in merum imperium, mistum imperiũ, & simplicem iurisdictionem, de quibus in litera M. require.

IVRISDICTIO etiam alia est voluntaria, alia contentiosa. Voluntaria dicitur quæ in volentes tantùm exerceri potest: contentiosa, quæ etiam in inuitos, vt not. in l. 2. de Offic. procon. & leg.

IVRIS præcepta tria sunt, scilic. honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere. Inst. de Iust. & iur. §. iuris præcepta. concor. c. cùm deuotissimam. §. si sæcul. 12. q. 2. vbi dicitur quòd summum bonum in literis est, iustitiam colere, & vnicuique, &c.

IVRISPRVDENTIA, est diuinarum & humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia, iusti scilicet ad faciendum, iniusti ad euitandum: quia non sufficit scire quid sit iustum vel iniustum, nisi & ipsarum rerum contrariarũ vel corporalium habeat quis notitiã, secundùm quã secundùm varias conditiones varia iura sunt statuenda. Inst. de iust. & iur. in prin.

IVS habet plura significata. Primò, id est, rigor. l. 1. C. de leg. Secundò, id est, verborum cõceptio, vt cùm dicimus quòd in stipulationibus versatur ius, vt l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de Pact. Tertiò, id est, rectum vel iustum, quod deriuatur à iustitia. Quartò, i. aqua pinguis. Quintò capitur pro toto corpore iuris. Alia plura significata ponit Ioan. Andr. de Regul. iur. in princip. lib. 6. Breuiter ius significat quod subiecta materia vel vsus communis id recipiendi in tali loco in quo profertur significare declarat. Vnde ius est nomen generale, & lex iuris species, & dicitur ius quasi iustum. 1. distinct. ius generale. & secundùm Isid. li. 5. Etym. Omne autem ius legib. & morib. constat secundùm Isidor. vbi suprà. cap. 2. Et definitur sic, Ius est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellat, i. sua iura cuilibet ministrantes. ff. de Iustit. & iur. l. 1. 2. responso. Hoc est dicere, quòd iustitia est collectio legitimorum præceptorum quæ arctãt nos ad obseruandum bonum & æquum,

æquum,id eſt,vtilitatem & ęquitatem ſeu veritatē. Quamuis enim vſucapio contra æquitatē videatur introducta,tamen ſubtili conſideratione maximè innititur æquitati,cùm præcipuè æquum ſit quod publicæ vtilitati deſeruit. Vel dicitur quod in vſucapione vel præſcriptione ex cauſa & pro bono publico inducitur quandóque rigor contra naturalem æquitatem,vt dicitur in gl.1.diſt. ius autem.vbi datur quandóq; ius quod non eſt iuſtum vel æquum, vt ibi exempla plura. Dicitur autem ius à iuſtitia.Et aliter ſic definitur:Ius eſt præceptum ſeu ordinatio principantis ſeu domini circa ſubditos, quantum ad ea quæ poſſunt ſubeſſe poteſtati ſubditorum. Talis autem vel eſt deus,& tunc dicitur ius diuinū. Vel eſt natura,& tunc dicitur ius naturale. Vel eſt homo, & tunc dicitur ius humanum,quod regitur duobus., vt in principio Decreto. Et ſic ſecundùm triplicem gradum ſummorum diſtinctum eſt triplex ius, ſcilicet ius diuinum, ꝙ eſt præceptū ſeu ordinatio diuina, & ius naturale & ciuile dicitur.Etiam aliquando ius anguſtioſum, aliquando iniquū, vt Inſt.de Sena.Terty.in gloſ.§.1.

Ivs etiam dicitur locus, vbi ius redditur, interdum accipitur pro neceſſitudine,vt l.penul.& fin.de iuſtitia & iure. Aliquando pro qualitate rei inhærente.l.quid aliud.de Verbor.ſignific. item pro commodo. l.quod dicimus.eod.t. quandóque ſignificabat facultatem & poteſtatem, vt cùm dicitur, eſt mihi ius eundi per viam publicam: quandóque ius dicente,vt in r.de In ius vocando. nam in ius vocare, eſt ad iudicem vocare. §.vlt.Inſt.de pœna tem.lit.

Ivs aureorum annulorum ſecundùm quoſdam dicitur quòd olim liberti annulos aureos ferre non poterant,ſed ſecundùm Azon.eſt priuilegium quod concedebatur liberris in ſignum ſemiplenæ ingenuitatis : viuebant enim ingenui, ſed moriebantur vt liberti. C.de Iur. annu. aur.in rubrica.

Ivs aureorum annulorum donate (inquit Budæus) apud antiquos erat id fermè, quod hodie equitem facere dicimus.

Ivs canonicum diuiditur in Decretum,& Decretales,quarum volumen dicitur extrauagans in 5.lib. maximè reſpectu iuris ciuilis. Quilibet autem liber habet plures rubricas ſiue titulos, in quibus præmittitur materia in generali, de qua tractatur in c.ſeqq.in ſpeciali. Sub qualibet autem rubrica ſunt vnum aut plura capitula, quæ dicuntur decretales vel conſtitutiones, & aliquādo in capitulis ſunt §§.Vnde quādo allegabis aliquid ex decretalibus, non allegabis librum, ſed titulum,& capitulum in eodem, & ſi ſit capitulum longum,dices c.tali, circa prin.medium,vel finem.Vel ſi ſint in capitulis §§. allegabis tali cap. §. 1. vel 2. Et poſt compoſitiones quinque librorum dictorum per magiſtrum Raymundū capellanum Gregorij IX. Papæ circa annum Domini M. ccxxx. elapſis multis annis, videlicet anno à natiuitate vel incarnatione domini M. cccxviij. nonis Martij pontificatus Bonifacij VIII. anno iiij. compilatus eſt liber ſextus, non quidem ſextus cum aliis quinque partialibus prædictis in vno volumine, ſed liber ſpecialis continens etiam quinque partes, & ſupplens defectus caſuum emergentium in libris

libris decretalium non comprehensorum. Deinde Clementis constitutiones, à Clemenre Papa V. sub anno Domini M. cccxi. in Concilio Viennensi, quod sex mensib⁹ tantum durauit, conceptæ & editæ sunt, licet idem Clemens morte præuentus, ad publicum non perduxerit. Sed Ioannes Papa XXII. de post compleuit, correxit, mutauit, & executioni demandauit. Et fuerunt promulgatæ anno Domini M. cccxxix. Kalendis Nouembris. De hoc vide gl. in procemio Clementi. super verbo [Nouembris,] & verbo [pontificatus.] Et dicit Io. And. quòd iste liber non debet allegari septimus, sed debet intitulari Clementinæ, scilicet Constitutiones Clementis V. Sed decretum quod magister Gratianus circa annum Domini M. cix. compilauit, diuiditur in tres partes. Prima dicitur Distinctiones, quia est distinctum per centum & vnam partes, quarum quælibet habet vnum vel plures canones, quæ vlteriùs subdiuiduntur in paragraphos & versiculos. Sed secunda pars Decreti nominatur Causæ, quia continet in se 16. causas, à quibus nomen accepit. Quæ vlteriùs subdiuiduntur in quæstiones, & hæ in canones, qui vltra in paragraphos & versiculos subdiuidi possunt. Tractatus autem de pœnitentia imponitur in causa 33. in q. 3. Et habet septem distinctiones, quarum quælibet habet canones plures, cum paragraphis & versiculis suis. Tertia & vltima pars Decreti nuncupatur de consecratione, & habet sub se 5. dist. cum canonibus, vel capitulis, paragraphis, vel versiculis.

Ivs ciuile inuenitur accipi diuersimodè: vt dicto 1. can. ius naturale. Ciuile autem vno modo est, quod quisque populus vel quæque ciuitas sibi proprium diuina humanaque causa constituit secundùm Isidorum libro 5. Etymo. Secundò dicitur ius ciuile lex duodecim tabularum. Tertiò dicitur quod ex legibus, plebiscitis, constitutionibus, senatusconsultis, principum decretis, vel auctoritate prudentum inuenitur. Quartò dicitur ius quod non est prætorium. Quintò dicitur disputatio prudentum, quæ fuit facta sub lege xij. Tabularum. Sextò quicquid putamus scriptum de iure. Septimò quicquid iure naturali vel iure gentium subtrahitur, vel quod non est ius naturale nec gentium, & sic capiendo ius canonicum dicitur ius ciuile, & sic sumitur prima distinctio. ius autem, vt in gloss. 1. nota. in fine. Et quia ita diuersimodè ius ciuile inuenitur accipi in iure, de prima acceptione habes Institut. de Iure naturali. §. 1. De secunda habes ff. de Iustitia & iure. l. ius ciuile. §. hoc igitur. De tertia & quinta, ff. de Orig. iuris. l. 2. §. hæc disputatio. De quarta, l. ius ciuile. præalleg. in princip. De sexta, ff. de Variis & extraordinariis cog. l. 1. §. proinde. De septima, Institut. de vsucap. in princip. vt est gloss. in §. sed ius quidē ciuile. Inst. de iure natur. gentium, & ciu. Item ius ciuile dicitur tripliciter. Primò pro eo quod in vnaquaque ciuitate seruatur, & sic dicitur in genere. Secundò in specie dicitur ius proprium certæ ciuitatis, & sic loquitur §. alleg. Inst. Tertiò dicitur per excellentiam ius Romanorum, quando non exprimitur proprium nomen ciuitatis, & sic in versicul. [sed & quoties.]

Instit.

Insti. eodem tit. prælleg. & sic concordat §. omnes populi. cum dicto versic. in quo §. dicitur, quòd omnes populi reguntur legibus euulgatis ab Imperatore: in versic. dicitur, quòd vnaquæque ciuitas iure suo proprio vtitur, sed primum intelligitur de generali, secundum de particulari.

Ius ciuile diuiditur in quatuor libros principales, scilicet Digestum, Codicem, Institutiones, & Authenticas. Quibus additur collatio decima, seu liber Feudorum. Primus ergo liber iuris ciuilis est Digestum, qui continet leges & statuta Romanorum, & diuiditur in tres lib. principales, sc. Digestum vetus, quod habet libros partiales 24. Infortiatum, quod habet libros partiales 14. Et Digestum nouum, quod habet libros partiales duodecim. Quib. connumeratis erunt libri partiales quinquaginta Digesti veteris, Infortiati, & Digesti noui. Et vocatur Digestum, seu etiam Pandecta, vel liber Pandectarum. vide suprà, in littera D. Secundus liber iuris ciuilis vocatur Codex, qui continet statuta, sanctiones, & præcepta Imperatoris. Et fuerunt tempore Iustiniani Imperatoris tres Codices, scilicet Codex Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, de quibus Codicibus extrauagantibus diuus Iustinianus animum suum ad Imperiales constitutiones dirigens vnum Codicem fieri fecit, quem suo fœlici nomine intitulauit, Codex Iustiniani, vt in ru. procemij Codicis. Et diuiditur iste liber in duodecim libros partiales, quorum nouem primos Doctores legere solent, sed vltimi tres, qui longè post primos nouem compositi sunt, rarò legi consueuerunt. In quorum allegationibus hoc est speciale, quòd ab titu. & ad l. cum §. additur numerus, videlicet liber 11. 12. &c. vt C. de Murile. & gynæcia. &c. lib. 12. & C. de Digni. l. si vt proponis. lib. 12. Tertius liber principalis dicitur Authenticum, vel Authenticorum: & sunt quædam excerpta quasi prædictorum librorum summula. Et diuiditur iste liber in nouem collationes, quarum quælibet subdiuiditur in titulos, & tituli non in leges, sed in paragraphos. Et differunt authenticum & authentica, quia authenticum volumen est per se, sed authentica est vna lex, vel paragraphus incorporatus libro Codicis, & antiquo iuri superadditus & allegatur sic, C. de episc. & Cleric. authen. generaliter. C. de sacrosanct. Eccles. authent. multò magis. Sed in Authentico simpliciter allegatur, titulus & paragraphus, vt in Auth. vt iudices sine quoque suffragio. §. tali vel tali. & sufficit. Item decima collatio intitulatur liber Feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet subdiuiditur in titulos, & isti in capitula & paragraphos. Quartus liber principalis legum dicitur Institutiones, vel Instituta, & iste diuiditur in quatuor libros partiales, & est introductorius in ius ciuile & canonicum, maximè quò ad declarationem terminorum in vtroque iure vsitatorum, qui tanquam ostium in domum, præbet introitum in sapientiam iuris. Quare consulitur omnibus quasi modò genitus iuris alumnis, lac iuris concupiscentibus, per institutiones documenta sua primordialia capessere & nutrimenta

menta, vt tali doctrina primitus informati, securius mereantur inhærere sanctioni Iustiniani Imperatoris Christianissimi. Nullus ergo præsumptuosè sine institutionum doctrina iuris maximè ciuilis sublimitates tentet ascendere, ne corruat ex alto qui satagit volare sine penna. Et hæc de nominibus diuisionibúsque librorum principalium iuris vtriusque sufficiant. Et not. quòd ius ciuile tripliciter se habet ad ius naturale, & tres operationes circa ipsum & eius materiam exercet, aliter tamen & aliter. Nam ius ciuile primò addit supernaturalem determinationem per congruos modos, vt est videre in delictis: verbi gratia, ius naturale & eius rectitudo dictat delicta puniri. Institut. de oblig. quæ ex deli. nasc. in princ. ff. de fur. l. 1. Et ita omnia præcepta decalogi sunt à iure naturali super illis principiis fundata, quæ ponit Iurisconsultus de Iust. & iur. ff. eodem tit. l. iustitia. §. 1. & in proœ. decret. s. honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere. Secundò rectitudo naturalis vult nemini subtrahi quod suum est: & ius legale distinguit actus ab illa rectitudine deuiantes, scilicet actum furandi, fœnerandi, rapiendi, &c. Et vltra hoc ostendit quomodo vnus illorum actuum plus vel minus deuiet à rectitudine naturæ, & secundùm illud maiores siue minores pœnas statuit. Tertiò declarat: nam iure naturali rectum est neminem cum alterius iniuria vel detrimento locupletari: non tamen habetur ex eodem iure si sit possibilis euentus in quo quis locupletari possit cum alterius iactura, sine tamen eius iniuria, sicut in præscriptionibus & vsucapione. De ista triplici operatione loquitur lex ius ciuile. ff. de Iust. & iure.

Ivs gentium, est sedium hostilium occupatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita: & ideò ius gentium appellatur, quia eo omnes ferè gentes vtuntur. cap. ius gentium. 1. distinct.

Ivs habere in re, & ius habere ad rem sunt diuersa. de concess. præben. lib. 6. cap. fin. & clem. vnic. de Sequest. poss. versiculo, nihilominus.

Ivsivrandvm, quamuis competentiùs posset dici factum iuramentum, vel factum iuratum, eo quòd super facto iuratur, vel iusiurandum, eo quòd super iure, quod iuranti competit, iuratur, quasi ius iuratum, placuit tamen vt factum dicatur ius, quia super facto iuris iuratur: adiicitur iurandum, quia illud debet esse iuratum quòd antea fuerat iurandum, relatione facta non ad id quòd fit, sed ad id quòd fieri conuenit. l. ius pluribus. ff. de iusti. & iure. Vel, vt dicit Azo, fortè ius ponitur pro religione, quasi diceret, iusiurandum, id est, religio firmanda. Vnde iusiurandum idem est quod iuramentum factum, & dicitur quandoque conuentionale, quandoque iudiciale, & necessarium. Conuentionale est, quando à re peto aliquid & tu negas, tamen defers iuramentum vt iurem: si enim in hoc casu iuro, vocatur iusiurandum conuentionale & voluntarium quia extra iudicium ex conuentione & voluntate partium, absque alia coactione iudicis præstatur. Iusiurandum

iurandum iudiciale & necessarium est, cùm in casu præmisso iuro quòd mihi debetur quod peto, scilicet iudice in iudicio mihi conferente vt iurem. Ex hoc autem iuramento datur actio ei qui dum peteret rem suam, delato sibi ab aduersario iuramento, velà iudice, suam esse rem illam iurauit: ab ipso enim tunc peteret rem suam actione in factũ, quæ oritur ex tali iuramento. Et dicit Goff. quòd duplex est iusiurandum, s. assertorium, & promissorium: & assertorium triplex est, s. voluntarium, vt est conuentionale. ff. eod. tit. iusiurandum. Necessarium, quod necessitate à iudice imposita defertur vel suscipitur, & non potest recusari nisi ex iusta causa, vt ff. de iureiur. l. manifestæ. Et iudiciale, quod in iudicio defertur vel refertur à parte parti: quod non est necessarium subire, imò delatum recusari potest hodie, licet olim non potuit recusari, sed referri. vnde vide gl. in c. fin. de iureiur.

Ius militare, est belli inferendi solennitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostes, & pugnæ cõmissio: item signo dato receptio, itẽ flagitij militaris disciplina, si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, præmiorum honor, veluti cùm corona vel torques datur. Item prædæ diuisio, & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta distributio, ac principis portio, vt dist. 1. ius militare. & secundùm Isid. li. 5. c. 7.

Ius naturale, est quod est commune omni nationi, eo quòd vbique instinctu naturæ habetur, nõ aliqua constitutione facta ab homine, sed ab ipso naturæ conditore, vt maris & fœminę coniunctio, liberorum successio, s. in bonis parentum, vel etiam per carnis propagationem, non per hæreditatem, quia illa successio non est naturalis, vt est gl. super versi. successio. dist. 1. c. ius naturale. vbi ponitur hæc diffinitio, puerorum educatio communis omnium possessio, (quia iure naturali omnia sunt communia, id est, communicanda tempore necessitatis. c. sicut. 47. dist.) & omnium vna libertas, acquisitio eorum quæ in cœlo, terra, maríque capitur. (gl. dicit, Hæc enim & alia quæ in nullius bonis sunt, cedunt occupanti, id est, conceduntur.) Item rei depositæ vel pecuniæ commodatæ restitutio, violentiæ per vim repulsio. Nam hoc, & si quid huic simile est, nunquam iniustum, sed naturale æquumque habetur secundùm Isidor. lib. 5. c. 4. Et est text. totius cap. ius naturale. dist. 1. & ibi vide gloss. huius definitionis. 1. Item ius naturale est, quod in lege & Euangelio continetur, per quod quis iubetur alteri facere quod sibi vult fieri, & prohibetur alteri inferre quod sibi nolit fieri, dist. 1. in prin. & 50. dist. ponderet (aliàs consideret) in prin. & in Auth. vt cùm de Appell. cog. §. cæterum. c. dilecti. de maior. & obed. Vnde,

Quod tibi vis fieri, mihi fac: quod non tibi, noli:
Sic potes in terris viuere iure poli.

Vel aliter, ius naturale dicitur vno modo magis ex instinctu naturæ proueniens, quo singula animalia ad aliquid faciendum

inducuntur. Est enim debitum quoddam quod natura cuilibet repręsentat, & hoc debitum secundum Isid. commune est omni nationi, eò quod instinctu naturæ, vel naturali conditione vbique habetur, & non ex constitutione aliqua factą ab homine. Ita ius naturale dicitur instinctus naturæ, ex ratione proueniens. Et secundum hoc ius omnia dicuntur communia, id est, communicanda, vt suprà dicitur. Item ius commune dicitur industria hominum statutum. Item ius naturale dicitur æquissimum. Item præcepta naturalia sunt quæ in lege & Euangelio continentur, vt, [non furtum facies, non mœchabetis, sed quod tibi vis, &c.]c. præalle. Ius naturale in gloss. vbi prima descriptio data est secundum motum sensualitatis. Aliæ autem secundùm motum rationis. Item ius naturale secundùm gl. 1. Insti. de iure nat. gen. & ciu. potest dici quatuor modis. Vno modo ius gentium. Instit. de Rer. diuisiô. §. singulorum. Secundo ius pactorum. ff. de Pac. l. 1. Tertio ius contrarium, scilicet quod rescindit pacta, vt restitutio minoris. ff. de minor. l. 1. Quarto pro instinctu naturæ, vt quod in lege Mosaica vel Euangelio continetur. Item ius naturale in quatuor differt ab aliis iuribus, scilicet in origine, in dignitate, in amplitudine, & sententiæ rigore, vt declarat glo. 1. dist. 5. nam cœpit ab exordio naturalis creaturæ, & nullam patitur immutationem, sibi omnia communia sunt, nec contra ipsum fit dispensatio, sed de aliis iuribus secus, vt ibi.

Ivs quasi naturale est, quod dominus vel patronus habet in seruum & libertum.

Ivs patronatus, est auctoritas siue potestas quam patronus habet in libertum. Aliter secundum Goff. est auctoritas siue potestas proueniens ex beneficiis ante consecrationem ecclesiæ collatis. Et prouenit ex tribus, scilicet, fundatione, dotatione, & ædificatione, vel sola collatione, vt 16. q. 7. filiis. & c. quicunque. 18. q. 2. abbates, vnde.

Patronum faciunt dos, ædificatio, fundus.

Competit autem patrono aliquid honoris, vt si ecclesia non fuerit collegiata, præsentet, sed si fuerit collegiata, tunc non electioni prælati faciendæ, sed iam factæ honestiùs patroni postulatur assensus, nisi ex speciali concessione obtineat, vt partes suas interponere debeat electioni tractandæ. c. nobis. de iur. patron. Item habet aliquid honoris, quia primus in processione incedit, vt 16. q. 7. piæ mentis. Habet aliud oneris, quia tenetur defendere ecclesiam ab omnibus oppressionibus, vt 16. q. 7. filius. Et habet aliud vtilitatis, quia si migret seu aliàs vergat ad inopiam, alendus est de bonis ecclesiæ, vt cap. filiis. præall. & c. quicunque. Vnde,

Patrono debetur honos, onus, vtilitásque,
Præsentet, præsit, defendat, alatur egenus.

Potest etiam patronus præter egestatem aliquos reditus moderatos habere ab ecclesia cuius patronus existit. Sine præsentatione institui quis non debet in ea ecclesia quæ patronum habet. Et si spretis patronis hoc factum fuerit, secundum rigorem iuris institutio est retractanda, eod.

cod. ti. c.illud.vel irrita nuncianda, & ad instituentis verecundiā institutus amouendus est, & alius quem patronus dignum elegerit, ordinandus. vt 16.qu.decernimus. Item ius patronatus quandoque aduocatio, quandoque vice dominatus, vel custodia vel guardia, ius est frequentationis, vel processionis,& quandoque gratia,vt in glo.1.c. quia clerici. de Iure patro. & secundùm Gof. in sum. eo. tit.vbi ponit supradicta. Item plerumque hoc nomen ecclesia pro iure patronatus supponit. 16. q. vlt. si plures. 15. q.3. memini.& c.1.de Iure patro. Et ergo si quis vtatur tali simplicitate verborum, dono tibi ecclesiam vel concedo, intelligitur dare ius patronatus quod habet in ea. ea. quod autem. eodem titulo.

Ivs poscendi est ex habitatione domicilij & communitatis.

Ivs prætorium est, quod prætores induxerunt, adimendi, supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia. vt ff. de Iusti. & iure. l.ius autem. Hoc etiam ius honorarium dicitur, quia qui honores gerunt, scilicet magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt: vt Instit.de iu.nat.gen. & ciui. §. prætorum quoque edicta.

Ivs priuatum dicitur, quod specialiter ad singularem vtilitatem alicuius pertinet, secundariò tamen etiam ad rempubl. vt in pactis & conuentionibus mutuis priuatorum specialiter initis cōspicitur.Insti.de iust.& iure.§.2.

Ivs publicum constat in sacris, sacerdotibus & magistratibus secundùm Isid. libr. 5. Etymo. cap. 8.ff. eod.titul. l.1. §. publicum. & 1. dist. c.ius publicum. vbi gloss. Vel sic, Ius publicum est quod generaliter (aliàs principaliter) ad publicam deseruit vel spectat vtilitatem, veluti ne in portis vel in muris ciuitatis, & aliis sacris, iudicibus, vel sacerdotibus, vel magistratibus, aliquid committatur, vel inferatur.

Ivs Quiritum dicitur à Quirino id est, à Romulo: & est propriè Romanorum, quia nulli tenent hoc ius nisi Quirites, id est, Romani, secundùm Isid.lib.5.Etym. & 1.dist. c. ius Quiritum. in quo agitur de legitimis hæredibus,de tutelis, de curationibus, de vsucapionibus. Constat autem ius Quiritum ex legibus, & plebiscitis,& senatusconsultis, constitutionibus principū, edictis senatorum & responsis prudentū, vt secundùm Isid. ibidem. & distin. 2.in principio vbi de speciebus Romani iuris, de quibus omnibus, lex, plebiscitum, senatusconsultum, prætorum edicta, responsa prudentum, &c. quæ sint require loco suo,& Instit. de iur. na. gen. & ciui.§. constat. & seq. vbi hoc ius apud Romanos tantùm reperitur.dist. 1. ius Quiritum. Et dicuntur Romani omnes qui Romano imperio subsunt,prout dicitur,Proprium Romanorum habere filios in potestate, & etiam Gentiles sunt sub Romano imperio. Nam Imperator est princeps totius mundi,vt ibi gloss.

Ivs reipublicæ, scilicet alterius quàm Romanorum,est ius cuiuslibet ciuitatis, indubitanter secundùm omnes, quia ciuitates regulariter vtuntur iure priuatorum,vt ff.de Verb. sig. l.eum qui. & eo. tit. in rub.& l.1.in gl.1.de Iure reipub.lib.10.

Ivs sibi facere vel dicere, est quod manifestè spectat ad iudicis officium

cium, scilicet, quod à iudice faciendum sit, sibi vendicare, veluti si quis rem suam propria rapit auctoritate, putans sibi hoc licere, vel si pro debito quo teneris alicui is pignus tuum capit te inuito. ius enim quod sibi iure competebat, amittit.

IVS singulare, est quod contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem auctoritate constituentium introductum est. l.ius sing.ff.de le.

IVS succedendi habet hæres, item patronus in bonis liberti.

IVS versutum, dicuntur præstigiæ siue captiones verborum quibus obumbrantur delicta, & dicuntur versuta secundùm Azo. quia quis repellebatur ab actione per quasdam versutias, i. machinationes verborum. Vel secundùm Martinum dicitur versutum ad exemplum vestimenti, quando est illud intus quod debet esse extrà, &c. Sic etiam erat versutum ius quo illud quod erat puniendum absoluebatur, & quod erat absoluendum puniebatur.

IVSTA sunt exequię, id est, sacrificia quæ mortuis impenduntur, & funerandi solennitas. Inde iusta facere in l.2.de In ius voc. & in l. pro hærede. de Acq.hær.

IVSTVM est, quod ex præcepto vel superioris ordinatione alicui concessum est, & sic iustum est illud quòd ordinatur iure. l. iustè. ff.de Acquir. poss. Sed iustitia est habitus seu virtus superioris ad præcipiendum bonum subditorum. Quare, &c.

IVSTVM etiam aliquando accipitur pro vero, vt Instit. de liber. in princ. aliàs & pleniorem quãdam habet significationẽ, vt cùm definitur testamentum esse iustã sententiam: nam intelligimus perquã solennem & plenam. Sic dicimus iustos filios ex vero & solenni matrimonio procreatos.

IVSTITIA, est constans & perpetua voluntas, ius suum vnicuique tribuens, non quantum ad actum, sed quantum ad affectum. Instit. de iustitia & iure, in princ. Iustitia enim est animi dispositio & mentis affectus, qua quis dicitur iustus (vt à Grammatica Grãmaticus) dum sine personarũ exceptione vel distinctione vult cuilibet (quantũ in se est) ius suũ tribuere. Et quot modis dicatur iustitia, not. Archid. 24.q.1.can.vbi sana fides. nam dicit ibi, Iustitia est æquitas tolerandi inopiam, & temperantiã habere in abundantia. Item est patriã & socios defendere, quia vera iustitia compassionẽ habet, & nõ ex odio, sed bono zelo exercenda, &c. vt ibidem. Item iustitia sic describitur: [Est habitus bonus tribuens cuique suam dignitatem] Deo religionẽ, parentibus obedientiam, maioribus reuerentiam, paribus concordiam, minoribus disciplinam, sibi ipsi castimoniam, & pauperibus seu miseris compassionẽ operosam. Dicit ergo Tullius, quòd [iustitia est habitus animi, communi vtilitate seruata, suam vnicuique tribuens dignitatem.] Et Plato dixit quòd [iustitia est virtus quæ plurimum potest in iis quæ minimum possunt.] Item sic, [est animi congrua dispositio in singulis rebus rectè diiudicans causas.] vide gl. Instit. vbi suprà. Vbi etiam dicitur quòd [iustitia est mater iuris.]

IVSTITIARII sunt, qui deputantur ad iustitiam faciendam. & est vulgare Apuliæ, vt in c.ex litteris. de Pig.

IVVENES appellantur qui adolescen

lescentium ætatem excessere, quoad incipiant inter seniores annumerari.leg. non aliter.§. Titius.de leg. 3.

IVXTA aliquando exponitur, id est, [prope] vel à latere. extrà de maio. & obed.c.solitæ.ver. [hæc autem si prudenter.] Aliquando, id est, secũdùm, vt iuxta verbum apostoli, id est, secundùm, extrà, de baptis. maiores. circa princ. & dic, quòd quandoque ponitur [similitudinariè,] vt tu viuis iuxta Petrum, id est, ad similitudinem Petri. Aliquando significat vicinitatem temporis, vt iuxta festum Paschatis, id est, prope. & vide no.extrà, de Ver.sig.Item adde quot modis iuxta sumatur, Bart. in l. 1. ff.de test.in extraua. ad reprimendam. in ver. iuxta.

De K ante A.

KALENDAE sunt certi dies mensium, à καλέω Græcè, quod est voco, in l.qui ante Kalendas. & in l.eum qui.ff.de Verb. oblig. quia promissio talis, promitto ante Kalendas, dupliciter accipi potest, scilicet ante finitas, & in dubio interpretatio debet fieri contra stipulationem.leg. veteribus. ff.de Pac.l. quidquid adstringendæ, ff. de Verbor.oblig. Ergo perinde est ac si promisisset ante kalendas finitas, & tunc bene sequitur, quod qui aliquid promisit ante kalendas, sit illi similis qui promisit kalendis. Et allegantur isti tex.cum ratione præmissa in argumentum ad testes concordandos: quorum aliqui deponunt ante guerram, alij post, vt qui dixerunt post, intelligantur post incœptam, & qui ante, intelligantur ante gratiam finitam. Sunt ergo kalendæ prima dies in quolibet mense, sic dictæ à verbo Græco καλέω, id est voco, quia Romani habebant præcones, quos prima die mensis mittebant per terram, dicentes, Vocat vos senator ad nũdinas, præparate vos: de hoc est gl. not. in l.cùm bissextus. ff.de Ver.sign. quæ etiã declarat nonas & idus: de quibus vide in fine primi libri computi chirometralis, & in aliis. Item in fine lib.6.in gloss.1. super data libri.

KALENDARIVM, liber erat rationum, in quo fœneratores nomina debitorum describebant, sic appellatus à kalendis, quia eo die fœneratores pecunias mutuabant: & quas præteritis kalendis fœnerauerant, cùm vsuris exigebant.

Intra quintas KALENDAS dare promittens, videtur promittere se intra quinque menses daturum.l. 1.de Verb.obl.secundùm Alciat. libr. 2. parer. cap. 23. Qui verò [intra kalendas] dare spondet, similis est ei qui kalendis dare promittit. l. si ita.de Verbo. obligat.

De L ante A.

LABARVM ait Alciat. esse speciem vexilli aliis nobilius, quod ante Imperatores ferri, & à militibus adorari moris erat.

LABES à lapsu dicitur, vnde & pro habitu terræ capi solet, vt in l.ex conducto §. 1. ff. loca. secundùm Bud.ibi.

LABRVM, vas est patulum grandioris aquæ capax, qualibus in Bætica mea vtuntur ex argilla fictis ad lauatrinam, & vsus coquinarios. Virgilius 8. Æneidos.

driæ magiſtratum indicat manifeſtè. tit. de Iud. Alex. ff. & C.

IVRIS auſpicium, id eſt, exordium litis, vt in cap. paſtoralis. de cauſ. poſ. & C. de cod. l. vlt. 1. reſp.

IVRISCONSVLTI qui appellarentur antiquitus docet clariſſimè Imp. in §. reſponſa. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciu.

IVRISDICTIO, eſt poteſtas de publico introducta cum neceſſitate iuris dicendi vel æquitatis ſtatuendæ, ſecundum Azon. & dicitur à nominib. ius & ditio, id eſt, poteſtas. Hæc autem quandoque eſt ordinaria, quandoque delegata. Item alia eſt plena, ſ. ſolius principis. Alia autem ſemiplena, alterum, videl. à principe. De hoc vide Spec. eo. t. C. eo. l. 3. Nota quòd quatuor dant iuriſdictionem ordinariam. Primò lex inanimata vel canon, & hoc in dubio: ſecus ſi apparet velle dare delegatum. Secundò lex animata, ſcil. Papa vel Imperator, & non inferior, niſi epiſcopus ſuo vicario. Tertiò cõſuetudo. Quartò vniuerſitas approbata, vt mercatorum, cerdonum & aliorum artificum, qui poſſunt de ſuo corpore creare & eligere iudicem ordinarium. Similiter vniuerſitas facultatum, artium vel iuriſtarũ. De hoc not. circa c. cum ab eccleſiarum. de Off. ord. Et iuriſdictio prout eſt genus, diuiditur in merum imperium, miſtum imperiũ, & ſimplicem iuriſdictionem, de quibus in litera M. require.

IVRISDICTIO etiam alia eſt voluntaria, alia contentioſa. Voluntaria dicitur quæ in volentes tantùm exerceri poteſt: contentioſa, quæ etiam in inuitos, vt not. in l. 2. de Offic. procon. & leg.

IVRIS præcepta tria ſunt, ſcilic. honeſtè viuere, alterum non lædere, & ius ſuum vnicuique tribuere. Inſt. de Iuſt. & iur. §. iuris præcepta. concor. c. cùm deuotiſſimam. §. ſi ſæcul. 12. q. 2. vbi dicitur quòd ſummum bonum in litteris eſt, iuſtitiam colere, & vnicuique, &c.

IVRISPRVDENTIA, eſt diuinarum & humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia, iuſti ſcilicet ad faciendum, iniuſti ad euitandum: quia non ſufficit ſcire quid ſit iuſtum vel iniuſtum, niſi & ipſarum rerum contrariarũ vel corporalium habeat quis notitiã, ſecundùm quã ſecundùm varias conditiones varia iura ſunt ſtatuenda. Inſt. de iuſt. & iur. in ptin.

IVS habet plura ſignificata. Primò, id eſt, rigot. l. 1. C. de leg. Secundò, id eſt, verborum cõceptio, vt cùm dicimus quòd in ſtipulationibus verſatur ius, vt l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. ff. de Pact. Tertiò, id eſt, rectum vel iuſtum, quod deriuatur à iuſtitia. Quartò, i. aqua pinguis. Quintò capitur pro toto corpore iuris. Alia plura ſignificata ponit Ioan. Andr. de Regul. iur. in princip. lib. 6. Breuiter ius ſignificat quod ſubiecta materia vel vſus communis id recipiendi in tali loco in quo profertur ſignificare declarat. Vnde ius eſt nomen generale, & lex iuris ſpecies, & dicitur ius quaſi iuſtum. 1. diſtinct. ius generale. & ſecundùm Iſid. li. 5. Etym. Omne autem ius legib. & motib. conſtat ſecundùm Iſidor. vbi ſuprà. cap. 2. Et definitur ſic, Ius eſt ars boni & æqui, cuius merito quis nos ſacerdotes appellat, i. ſua iura cuilibet miniſtrantes. ff. de Iuſtit. & iut. l. 1. 2. reſponſo. Hoc eſt dicere, quòd iuſtitia eſt collectio legitimorum præceptorum quæ arctãt nos ad obſeruandum bonum & æquum,

æquum, id est, vtilitatem & æquitatem seu veritatē. Quamuis enim vsucapio contra æquitatē videatur introducta, tamen subtili consideratione maximè innititur æquitati, cùm præcipuè æquum sit quod publicæ vtilitati deseruit. Vel dicitur quod in vsucapione vel præscriptione ex causa & pro bono publico inducitur quandoque rigor contra naturalem æquitatem, vt dicitur in gl.1.dist. ius autem. vbi datur quandoq; ius quod non est iustum vel æquum, vt ibi exempla plura. Dicitur autem ius à iustitia. Et aliter sic definitur: Ius est præceptum seu ordinatio principantis seu domini circa subditos, quantum ad ea quæ possunt subesse potestati subditorum. Talis autem vel est deus, & tunc dicitur ius diuinū. Vel est natura, & tunc dicitur ius naturale. Vel est homo, & tunc dicitur ius humanum, quod regitur duobus, vt in principio Decreto. Et sic secundùm triplicem gradum summorum distinctum est triplex ius, scilicet ius diuinum, ꝙ est præceptū seu ordinatio diuina, & ius naturale & ciuile dicitur. Etiam aliquando ius angustiosum, aliquando iniquū, vt Inst. de Sena. Terty. in glos. §.1.

Ivs etiam dicitur locus, vbi ius redditur, interdum accipitur pro necessitudine, vt l.penul. & fin. de iustitia & iure. Aliquando pro qualitate rei inhærente. l.quid aliud. de Verbor. signific. item pro commodo. l.quod dicimus. eod. t. quandoque significabat facultatem & potestatem, vt cùm dicitur, est mihi ius eundi per viam publicam: quandoque ius dicente, vt in r. de In ius vocando. nam in ius vocare, est ad iudicem vocare. §. vlt. Inst. de pœna tem. lit.

Ivs aureorum annulorum secundùm quosdam dicitur quòd olim liberti annulos aureos ferre non poterant, sed secundùm Azon. est priuilegium quod concedebatur libertis in signum semiplenæ ingenuitatis: viuebant enim ingenui, sed moriebantur vt liberti. C. de Iur. annu. aur. in rubrica.

Ivs aureorum annulorum donare (inquit Budæus) apud antiquos erat id fermè, quod hodie equitem facere dicimus.

Ivs canonicum diuiditur in Decretum, & Decretales, quarum volumen dicitur extrauagans in 5. lib. maximè respectu iuris ciuilis. Quilibet autem liber habet plures rubricas siue titulos, in quibus præmittitur materia in generali, de qua tractatur in c. seqq. in speciali. Sub qualibet autem rubrica sunt vnum aut plura capitula, quæ dicuntur decretales vel constitutiones, & aliquādo in capitulis sunt §§. Vnde quādo allegabis aliquid ex decretalibus, non allegabis librum, sed titulum, & capitulum in eodem, & si sit capitulum longum, dices c. tali, circa prin. medium, vel finem. Vel si sint in capitulis §§. allegabis tali cap. §. 1. vel 2. Et post compositiones quinque librorum dictorum per magistrum Raymundū capellanum Gregorij IX. Papæ circa annum Domini M. ccxxxi. elapsis multis annis, videlicet anno à natiuitate vel incarnatione domini M. cccxviij. nonis Martij pontificatus Bonifacij VIII. anno iiij. compilatus est liber sexus, non quidem sextus cum aliis quinque partialibus prædictis in vno volumine, sed liber specialis continens etiam quinque partes, & supplens defectus casuum emergentium in

libris

libris decretalium non comprehensorum. Deinde Clementis constitutiones, à Clemente Papa V. sub anno Domini M. cccxi. in Concilio Viennensi, quod sex mensib⁹ tantum durauit, conceptæ & editæ sunt, licet idem Clemens morte præuentus, ad publicum non perduxerit. Sed Ioannes Papa XXII. de post compleuit, correxit, mutauit, & executioni demandauit. Et fuerunt promulgatæ anno Domini M. cccxxix. Kalendis Nouembris. De hoc vide gl. in proœmio Clementi. super verbo [Nouembris,] & verbo [pontificatus.] Et dicit Io. And. quòd iste liber non debet allegari septimus, sed debet intitulari Clementinæ, scilicet Constitutiones Clementis V. Sed decretum quod magister Gratianus circa annum Domini M. ctx. compilauit, diuiditur in tres partes. Prima dicitur Distinctiones, quia est distinctum per centum & vnam partes, quarum quælibet habet vnum vel plures canones, quæ vlterius subdiuiduntur in paragraphos & versiculos. Sed secunda pars Decreti nominatur Causæ, quia continet in se 16. causas, à quibus nomen accepit. Quæ vlterius subdiuiduntur in quæstiones, & hæ in canones, qui vltra in paragraphos & versiculos subdiuidi possunt. Tractatus autem de pœnitentia imponitur in causa 33. in q. 3. Et habet septem distinctiones, quarum quælibet habet canones plures, cum paragraphis & versiculis suis. Tertia & vltima pars Decreti nuncupatur de consecratione, & habet sub se 5. dist. cum canonibus, vel capitulis, paragraphis, vel versiculis.

Ius ciuile inuenitur accipi diuersimodè: vt dicto 1. can. ius naturale. Ciuile autem vno modo est, quod quisque populus vel quæque ciuitas sibi proprium diuina humanáque causa constituit secundùm Isidorum libro 5. Etymo. Secundò dicitur ius ciuile lex duodecim tabularum. Tertiò dicitur quod ex legibus, plebiscitis, constitutionibus, senatusconsultis, principum decretis, vel auctoritate prudentum inuenitur. Quartò dicitur ius quod non est prætorium. Quintò dicitur disputatio prudentum, quæ fuit facta sub lege xij. Tabularum. Sextò quicquid putamus scriptum de iure. Septimò quicquid iure naturali vel iure gentium subtrahitur, vel quod non est ius naturale nec gentium, & sic capiendo ius canonicum dicitur ius ciuile, & sic sumitur prima distinctio. ius autem, vt in gloss. 1. nota .in fine. Et quia ita diuersimodè ius ciuile inuenitur accipi in iure, de prima acceptione habes Institut. de Iure naturali. §. t. De secunda habes ff. de Institia & iure. l. ius ciuile. §. hoc igitur. De tertia & quinta, ff. de Orig. iuris. l. 2. §. hæc disputatio. De quarta, l. ius ciuile. præalleg. in princip. De sexta, ff. de Variis & extraordinariis cog. l. 1. §. proinde. De septima, Institut. de vsucap. in princip. vt est gloss. in §. sed ius quidē ciuile. Inst. de iure natur. gentium, & ciu. Item ius ciuile dicitur tripliciter. Primò pro eo quod in vnaquaque ciuitate seruatur, & sic dicitur in genere. Secundò in specie dicitur ius proprium certæ ciuitatis, & sic loquitur §. alleg. Inst. Tertiò dicitur per excellentiam ius Romanorum, quando non exprimitur proprium nomen ciuitatis, & sic in versicul. [sed & quoties.] Instit.

Insti. eodem tit. præalleg. & sic concordat §. omnes populi. cum dicto versic. in quo §. dicitur, quòd omnes populi reguntur legibus uulgatis ab Imperatore: in versic. dicitur, quòd vnaquæque ciuitas iure suo proprio vtitur, sed primum intelligitur de generali, secundum de particulari.

Ius ciuile diuiditur in quatuor libros principales, scilicet Digestum, Codicem, Institutiones, & Authenticas. Quibus additur collatio decima, seu liber Feudorum. Primus ergo liber iuris ciuilis est Digestum, qui continet leges & statuta Romanorum, & diuiditur in treslib. principales, sc. Digestum vetus, quod habet libros partiales 24. Infortiatum, quod habet libros partiales 14. Et Digestum nouum, quod habet libros partiales duodecim. Quib. connumeratis erunt libri partiales quinquaginta Digesti veteris, Infortiati, & Digesti noui. Et vocatur Digestum, seu etiam Pandecta, vel liber Pandectarum. vide suprà, in littera D. Secundus liber iuris ciuilis vocatur Codex, qui continet statuta, sanctiones, & præcepta Imperatoris. Et fuerunt tempore Iustiniani Imperatoris tres Codices, scilicet Codex Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, de quibus Codicibus extrauagantibus diuus Iustinianus animum suum ad Imperiales constitutiones dirigens vnum Codicem fieri fecit, quem suo fœlici nomine intitulauit, Codex Iustiniani, vt in ru. procœmij Codicis. Et diuiditur iste liber in duodecim libros partiales, quorum nouem primos Doctores legere solent, sed vltimi tres, qui longè post primos nouem compositi sunt, rarò legi consueuerunt. In quorum allegationibus hoc est speciale, quòd ab titu. & ad l. cum §. additur numerus, videlicet liber 11. 12. &c. vt C. de Murile. & gynæcia. &c. lib. 12. & C. de Digni. l. si vt proponis. lib. 12. Tertius liber principalis dicitur Authenticum, vel Authenticorum: & sunt quædam excerpta quasi prædictorum librorum summula. Et diuiditur iste liber in nouem collationes, quarum quælibet subdiuiditur in titulos, & tituli non in leges, sed in paragraphos. Et differunt authenticum & authentica, quia authenticum volumen est per se, sed authentica est vna lex, vel paragraphus incorporatus libro Codicis, & antiquo iuri superadditus & allegatur sic, C. de episc. & Cleric. authen. generaliter. C. de sacrosanct. Eccles. authent. multò magis. Sed in Authentico simpliciter allegatur, titulus & paragraphus, vt in Auth. vt iudices sine quoque suffragio. §. tali vel tali. & sufficit. Item decima collatio intitulatur liber Feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet subdiuiditur in titulos, & isti in capitula & paragraphos. Quartus liber principalis legum dicitur Institutiones, vel Instituta, & iste diuiditur in quatuor libros partiales, & est introductorius in ius ciuile & canonicum, maximè quò ad declarationem terminorum in vtroque iure vsitatorum, qui tanquam ostium in domum, præbet introitum in sapientiam iuris. Quare consulitur omnibus quasi modò genitus iuris alumnis, lac iuris concupiscentibus, per institutiones documenta sua primordialia capessere & nutrimenta

menta, vt tali doctrina primitus informati, securius mereantur inhærere sanctioni Iustiniani Imperatoris Christianissimi. Nullus ergo præsumptuosè sine institutionum doctrina iuris maximè ciuilis sublimitates tentet ascendere, ne corruat ex alto qui satagit volare sine penna. Et hæc de nominibus diuisionibúsque librorum principalium iuris vtriusque sufficiant. Et not. quòd ius ciuile tripliciter se habet ad ius naturale, & tres operationes circa ipsum & eius materiam exercet, aliter tamen & aliter. Nam ius ciuile primò addit supernaturalem determinationem per congruos modos, vt est videre in delictis: verbi gratia, ius naturale & eius rectitudo dictat delicta puniri. Institut. de oblig. quæ ex deli. nasc. in princ. ff. de fur. l. 1. Et ita omnia præcepta decalogi sunt à iure naturali super illis principiis fundata, quæ ponit Iurisconsultus de Iust. & iur. ff. eodem tit. l. iustitia. §. 1. & in prooe. decret. s. honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere. Secundò rectitudo naturalis vult nemini subtrahi quod suum est: & ius legale distinguit actus ab illa rectitudine deuiantes, scilicet actum furandi, fœnerandi, rapiendi, &c. Et vltra hoc ostendit quomodo vnus illorum actuum plus vel minus deuiet à rectitudine naturæ, & secundùm illud maiores siue minores pœnas statuit. Tertiò declarat: nam iure naturali rectum est neminem cum alterius iniuria vel detrimento locupletari: non tamen habetur ex eodem iure si sit possibilis euentus in quo quis locupletari possit cum alterius iactura, sine tamen eius iniuria, sicut in præscriptionibus & vsucapione. De ista triplici operatione loquitur lex ius ciuile. ff. de Iust. & iure.

Ivs gentium, est sedium hostilium occupatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita: & ideò ius gentium appellatur, quia eo omnes ferè gentes vtuntur. cap. ius gentium. 1. distinct.

Ivs habere in re, & ius habere ad rem sunt diuersa. de concess. præben. lib. 6. cap. fin. & clem. vnic. de Sequest. poss. versiculo, nihilominus.

Ivsivrandvm, quamuis competentiùs posset dici factum iuramentum, vel factum iuratum, eo quòd super facto iuratur, vel iusiurandum, eo quòd super iure, quod iuranti competit, iuratur, quasi ius iuratum, placuit tamen vt factum dicatur ius, quia super facto iuris iuratur: adiicitur iurandum, quia illud debet esse iuratum quòd antea fuerat iurandum, relatione facta non ad id quòd fit, sed ad id quòd fieri conuenit. l. ius pluribus. ff. de iusti. & iure. Vel, vt dicit Azo, fortè iu ponitur pro religione, quasi diceret, iusiurandum, id est, religio firmanda. Vnde iusiurandum idem est quod iuramentum factum, & dicitur quandoque conuentionale, quandoque iudiciale & necessarium. Conuentionale est, quando à te peto aliquid & tu negas, tamen defers iuramentum vt iurem: si enim in hoc casu iuro, vocatur iusiurandum conuentionale & voluntarium quia extra iudicium ex conuentione & voluntate partium, absque alia coactione iudicis præstatur. Iusiurandum

iurandum iudiciale & necessarium est, cùm in casu præmisso iuro quòd mihi debetur quod peto, scilicet iudice in iudicio mihi conferente vt iurem. Ex hoc autem iuramento datur actio ei qui dum peteret rem suam, delato sibi ab aduersario iuramento, vel à iudice, suam esse rem illam iurauit: ab ipso enim tunc peteret rem suam actione in factũ, quæ oritur ex tali iuramento. Et dicit Goff. quòd duplex est iusiurandum, s. assertorium, & promissorium: & assertorium triplex est, s. voluntarium, vt est conuentionale. ff. eod. tit. iusiurandum. Necessarium, quod necessitate à iudice imposita defertur vel suscipitur, & non potest recusari nisi ex iusta causa, vt ff. de iureiur. l. manifestæ. Et iudiciale, quod in iudicio defertur vel refertur à parte parti: quod non est necessarium subire, imò delatum recusari potest hodie, licet olim non potuit recusari, sed referri. vnde vide gl. in c. fin. de iureiur.

I v s militare, est belli inferendi solennitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostes, & pugnæ cõmissio: item signo dato receptio, itẽ flagitij militaris disciplina, si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, præmiorum honor, veluti cùm corona vel torques datur. Item prædæ diuisio, & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta distributio, ac principis portio, vt dist. 1. ius militare. & secundùm Isid. li. 5. c. 7.

I v s naturale, est quod est commune omni nationi, eo quòd vbique instinctu naturæ habetur, nõ aliqua constitutione facta ab homine, sed ab ipso naturæ conditore, vt maris & fœminę coniunctio, liberorum successio, s. in bonis parentum, vel etiam per carnis propagationem, non per hæreditatem, quia illa successio non est naturalis, vt est gl. super versi. successio. dist. 1. c. ius naturale. vbi ponitur hæc diffinitio, puerorum educatio communis omnium possessio, (quia iure naturali omnia sunt communia, id est, communicanda tempore necessitatis. c. sicut. 47. dist.) & omnium vna libertas, acquisitio eorum quæ in cœlo, terra, marique capitur. (gl. dicit, Hæc enim & alia quæ in nullius bonis sunt, cedunt occupanti, id est, conceduntur.) Item rei depositæ vel pecuniæ commodatæ restitutio, violentiæ per vim repulsio. Nam hoc, & si quid huic simile est, nunquam iniustum, sed naturale æquúmque habetur secundùm Isidor. lib. 5. c. 4. Et est text. totius cap. ius naturale. dist. 1. & ibi vide gloss. huius definitionis. 1. Item ius naturale est, quod in lege & Euangelio continetur, per quod quis iubetur alteri facere quod sibi vult fieri, & prohibetur alteri inferre quod sibi nolit fieri, dist. 1. in prin. & 50. dist. ponderet (aliàs consideret) in prin. & in Auth. vt cùm de Appell. cog. §. cæterum. c. dilecti. de maior. & obed. Vnde,

Quod tibi vis fieri, mihi fac: quod non tibi, noli:
Sic potes in terris viuere iure poli.

Vel aliter, ius naturale dicitur vno modo magis ex instinctu naturæ proueniens, quo singula animalia ad aliquid faciendum in

inducuntur. Est enim debitum quoddam quod natura cuilibet repręsentat, & hoc debitum secundùm Isid. commune est omni nationi, eò quod instinctu naturæ, vel naturali conditione vbique habetur, & non ex constitutione aliqua facta ab homine. Ita ius naturale dicitur instinctus naturæ, ex ratione proueniens. Et secundum hoc ius omnia dicuntur communia, id est, communicanda, vt suprà dicitur. Item ius commune dicitur industria hominum statutum. Item ius naturale dicitur æquissimum. Item præcepta naturalia sunt quæ in lege & Euangelio continentur, vt, [non furtum facies, non mœchaberis, sed quod tibi vis, &c.] c. præalle. Ius naturale in gloss. vbi prima descriptio data est secundum morum sensualitatis. Aliæ autem secundùm morum rationis. Item ius naturale secundùm gl.1. Insti. de iure nat. gen. & ciu. potest dici quatuor modis. Vno modo ius gentium. Instit. de Rer. diuisio. §. singulorum. Secundo ius pactorum. ff. de Pac. l.1. Tertio ius contrarium, scilicet quod rescindit pacta, vt restitutio minoris. ff. de minor. l.1. Quarto pro instinctu naturæ, vt quod in lege Mosaica vel Euangelio continetur. Item ius naturale in quatuor differt ab aliis iuribus, scilicet in origine, in dignitate, in amplitudine, & sententiæ rigore, vt declarat glo.1. dist.5. nam cœpit ab exordio naturalis creaturæ, & nullam patitur immutationem, sibi omnia communia sunt, nec contra ipsum fit dispensatio, sed de aliis iuribus secus, vt ibi.

Ius quasi naturale est, quod dominus vel patronus habet in seruum & libertum.

Ius patronatus, est auctoritas siue potestas quam patronus habet in libertum. Aliter secundum Goff. est auctoritas siue potestas, proueniens ex beneficiis ante consecrationem ecclesiæ collatis. Et prouenit ex tribus, scilicet, fundatione, dotatione, & ædificatione, vel sola collatione, vt 16.q.7. filiis. & c. quicunque. 18.q.2. abbates, vnde.

Patronum faciunt dos, ædificatio, fundus.

Competit autem patrono aliquid honoris, vt si ecclesia non fuerit collegiata, præsentet, sed si fuerit collegiata, tunc non electioni prælati faciendæ, sed iam factæ honestiùs patroni postulatur assensus, nisi ex speciali concessione obtineat, vt partes suas interponere debeat electioni tractandæ. c. nobis. de iur. patron. Item habet aliquid honoris, quia primus in processione incedit, vt 16. q.7. piæ mentis. Habet aliud oneris, quia tenetur defendere ecclesiam ab omnibus oppressionibus, vt 16.q.7. filius. Et habet aliud vtilitatis, quia si migret seu aliàs vergat ad inopiam, alendus est de bonis ecclesiæ, vt cap. filiis. præall. & c. quicunque. Vnde,

Patrono debetur honos, onus, vtilitásque,
Præsentet, præsit, defendat, alatur egenus.

Potest etiam patronus præter egestatem aliquos reditus moderatos habere ab ecclesia cuius patronus existit. Sine præsentatione institui quis non debet in ea ecclesia quæ patronum habet. Et si spretis patronis hoc factum fuerit, secundum rigorem iuris institutio est retractanda, eod.

cod. ti. c. illud. vel irrita nuncianda, & ad instituentis verecundiã institutus amouendus est, & alius quem patronus dignum elegerit, ordinandus. vt 16. qu. decernimus. Item ius patronatus quandoque aduocatio, quandoque vice dominatus, vel custodia vel guardia, ius est frequentationis, vel processionis, & quandoque gratia, vt in glo. 1. c. quia clerici. de Iure patro. & secundùm Gof. in sum. eo. tit. vbi ponit supradicta. Item plerumque hoc nomen ecclesia pro iure patronatus supponit. 16. q. vlt. si plures. 15. q. 3. memini. & c. 1. de Iure patro. Et ergo si quis vtatur tali simplicitate verborum, dono tibi ecclesiam vel concedo, intelligitur dare ius patronatus quod habet in ea. ea. quod autem. eodem titulo.

Ius poscendi est ex habitatione domicilij & communitatis.

Ius prætorium est, quod prætores induxerunt, adimendi, supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia. vt ff. de Iusti. & iure. l. ius autem. Hoc etiam ius honorarium dicitur, quia qui honores gerunt, scilicet magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt: vt Instit. de iu. nat. gen. & ciui. §. prætorum quoque edicta.

Ius priuatum dicitur, quod specialiter ad singularem vtilitatem alicuius pertinet, secundariò tamen etiam ad rempubl. vt in pactis & conuentionibus mutuis priuatorum specialiter initis cõspicitur. Insti. de iust. & iure. §. 2.

Ius publicum constat in sacris, sacerdotibus & magistratibus secundùm Isid. libr. 5. Etymo. cap. 8. ff. eod. titul. l. 1. §. publicum. & 1. dist. c. ius publicum. vbi gloss. Vel sic, Ius publicum est quod generaliter (aliàs principaliter) ad publicam deseruit vel spectat vtilitatem, veluti ne in portis vel in muris ciuitatis, & aliis sacris, iudicibus, vel sacerdotibus, vel magistratibus, aliquid committatur, vel inferatur.

Ius Quiritum dicitur à Quirino id est, à Romulo: & est propriè Romanorum, quia nulli tenent hoc ius nisi Quirites, id est, Romani, secundùm Isid. lib. 5. Etym. & 1. dist. c. ius Quiritum. in quo agitur de legitimis hæredibus, de tutelis, de curationibus, de vsucapionibus. Constat autem ius Quiritum ex legibus, & plebiscitis, & senatusconsultis, constitutionibus principũ, edictis senatorum & responsis prudentũ, vt secundùm Isid. ibidem. & distin. 2. in principio vbi de speciebus Romani iuris, de quibus omnibus, lex, plebiscitum, senatusconsultum, prætorum edicta, responsa prudentum, &c. quæ sint require loco suo, & Instit. de iur. na. gen. & ciui. §. constat. & seq. vbi hoc ius apud Romanos tantùm reperitur. d. ist. 1. ius Quiritum. Et dicuntur Romani omnes qui Romano imperio subsunt, prout dicitur, Proprium Romanorum habere filios in potestate, & etiam Gentiles sunt sub Romano imperio. Nam Imperator est princeps totius mundi, vt ibi gloss.

Ius reipublicæ, scilicet alterius quàm Romanorum, est ius cuiuslibet ciuitatis, indubitanter secundùm omnes, quia ciuitates regulariter vtuntur iure priuatorum, vt ff. de Verb. sig. l. eum qui. & eo. tit. in rub. & l. 1. in gl. 1. de Iure reipub. lib. 10.

Ius sibi facere vel dicere, est quod manifestè spectat ad iudicis offi-

 cium

lescentium ætatem excessere, quoad incipiant inter seniores annumerari.leg. non aliter.§. Titius.de leg. 3.

IVXTA aliquando exponitur, id est, [prope] vel à latere. extrà de maio. & obed.c.solitæ.ver. [hæc autem si prudenter.] Aliquando, id est, secūdùm,vt iuxta verbum apostoli, id est, secundùm,extrà, de baptis. maiores. circa prine. & dic,quòd quandoque ponitur [similitudinariè,] vt tu viuis iuxta Petrum, id est, ad similitudinem Petri. Aliquando significat vicinitatem temporis, vt iuxta festum Paschatis, id est, prope. & vide no.extrà,de Ver.sig.Item adde quot modis iuxta sumatur, Bart. in l. 1. ff.de test.in extraua. ad reprimendam. in ver. iuxta.

De K ante A.

KALENDAE sunt certi dies mensium, à καλέω Græcè, quod est voco, in l.qui ante Kalendas. & in l.eum qui.ff.de Verb. oblig. quia promissio talis, promitto ante Kalendas, dupliciter accipi potest, scilicet ante finitas, & in dubio interpretatio debet fieri contra stipulationem.leg. veteribus. ff.de Pac.l. quidquid adstringendæ, ff. de Verbor.oblig. Ergo perinde est ac si promisisset ante kalendas finitas, & tunc bene sequitur,quod qui aliquid promisit ante kalendas, sit illi similis qui promisit kalendis.Etallegantur isti tex.cum ratione præmissa in argumentum ad testes concordandos: quorum aliqui deponunt ante guerram, alij post, vt qui dixerunt post, intelligantur post incœptam, & qui ante, intelligantur ante gratiam finitam. Sunt ergo kalendæ prima dies in quolibet mense, sic dictæ à verbo Græco καλέω, id est voco, quia Romani habebant præcones, quos prima die mensis mittebant per tertam, dicentes, Vocat vos senator ad nundinas, præparate vos:de hoc est gl. nor. in l.cùm bissextus. ff.de Ver.sign. quæ etiā declarat nonas & idus: de quibus vide in fine primi libri computi chirometralis, & in aliis. Item in fine lib.6.in gloss.1. super data libri.

KALENDARIVM, liber erat rationum, in quo fœneratores nomina debitorum describebant, sic appellatus à kalendis, quia eo die fœneratores pecunias mutuabant:& quas præteritis kalendis fœnerauerant, cùm vsuris exigebant.

Intra quintas KALENDAS dare promittens, videtur promittere se intra quinque menses datutum.l. 1.de Verb.obl.secundùm Alciat. libr. 2. parer.cap.23. Qui verò [intra kalendas] dare spondet, similis est ei qui kalendis dare promittit.l. si ita.de Verbo. obligat.

De L ante A.

LABARVM ait Alciat. esse speciem vexilli aliis nobilius, quod ante Imperatores ferri,& à militibus adorari moris erat.

LABES à lapsu dicitur, vnde & pro habitu tetræ capi solet, vt in l.ex conducto §. 1. ff. loca. secundùm Bud.ibi.

LABRVM, vas est patulum grandioris aquæ capax, qualibus in Bætica mea vtuntur ex argilla fictis ad lauatrinam, & vsus coquinarios. Virgilius 8. Æneidos.

Sicut aqua, tremulum labris vbi lumen ahenis.

Cicero in epistolis, [labrum si in balneo non est, fac vt sit.] Vlpia. lib. 19. titu. de act. empt. l. lines, aliàs incip. funes. [Labra, inquit, salientes, fistulæ.] Accurs. exponit labra, quia per labrum imaginis aqua salit, non minus ineptè, quã id quod alibi Digitum interpretatus est, id est, quantum fluit per digitum statuæ. Nebr.

LABRA sunt imagines quæ distillant aquas, salientes, scilicet, aquæ, & fistulæ quæ salientibus iunguntur.

Deliria sunt quæ hîc auctor de labris affert, nempe Accur. secutus. ff. de actio. empt. & vend. l. lines. (seu, vt nos impressimus, funes) & labra. in gloss. & text. Sunt enim labra apud Iurisconsultum loco iam citato, crateres lapidei, quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur. Vide Budæum in legem iam citatam.

LACERTVS, piscis est, qui à Græcis σαῦρος dicitur: dictus lacertus quòd ad similitudinem lacertorum picturas habet. Commendabantur autem lacerti Sexitani ex Hispaniæ vrbe Sexi. Martial.

Et Sexitani ponatur cauda lacerti.

Ex lacertis autem fieri solita esse salsamẽta, ostẽdit Cornelius Celsus dicens: [Piscium qui ex media materia sunt, quibus maximè vtimur, tamẽ grauissimi sunt, ex quibus salsamenta quoque fieri possunt, qualis est lacertus.] Sexitanorum salsamentorum meminit Strabo. Vlpian. in titu. de penu lega. l. qui penum. [Lacertas, inquit, cum muria sua contineri, Labeo ait.] Est autem muria salsugo exudans ex piscibus salitis, qua vtebantur antiquiores ad ciborum condituras.

LACVNAR, siue laquear, siue lacus, est tecti elegantior fabrica Cic. 5. Tusc. quæst. [Fulgentem gladium è lacunari seta equina appensum.] Hora. in 2. Carm.

Non ebur neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.

Vlpia. tit. de fun. instr. l. quæsitum. [Scalæ, inquit, quæ lacunaribus admouentur, instrumenti sunt.]

LACVNARIA plerumque accipiunt pro elegantioris tecti fabrica. lege quæsitum. §. scalæ. de fundo instruct.

LAC dicitur fructus industrialis, secundùm Bart. in le. & ex diuerso. in repe. ff. de rei vend. & idem dicit de lana ibidem.

LAETAMEN dicitur sterquilinium quòd lætas segetes facit, à lætando dictum.

LAICVS, est sæcularis & de populo, & qui non habet sacros ordines. c. duo sunt. 12. q. 2. gloss. in c. 1. de procu. in 6. & dicitur à λαὸς Græcè quod est populus latinè, vt in d. cap. duo.

LANIO, onis, est macellarius vel beccarius, à laniando sic dictus, quia dilaniat & dilacerat animalia, & per frusta carnes incidit & vendit: vel est ille qui lanã separat à coriis bestiarum, & exuit siue excoriat bestias. Et sic dicitur à lanificio secundùm glo. in le. cùm de lanionis. ff. de fund. instruc. & instrum. leg.

LANIPENDIVM facere, est pendere & distribuere lanam lanificis. l. sed si vir. de donatio. inter vir. & vxorem.

LANCE & licio, inquit Festus, dicebatur apud antiquos, quia qui furatum ibat quærere in domo

mo aliena, licio cinctus intrabat lancémque ante oculos tenebat, propter matrumfamillias, aut virginum præsentiam. Hæc Festus: dominus autem rei furtiuæ in ædes alienas ingrediebatur ἢ γυμνὸς, ἢ χιτωνίσκον ἔχων ἄζωστος: ædium autem dominus omnia ei patefecerat. χιτωνίσκον verò liciū interpretemur licet, quo pudenda conquisitor tegeret: lancem autem ante oculos fuisse adhibitam, ne conspiciendarum virginum, vel matrumfamilias causa (quod multis in locis propè in flagitio numerabatur) ingressus videretur licet opinari. Vnde pleraque ex Platonis legibus. Itaque & hæc dicendi ratio in 12. tabulas traducta remansit. Vide infra LICIVM.

LAPILLI qualiter differant à gemmis, require suprà In verbo, Gemmæ.

LAPIS, pro milliario, hoc est, mille passibus aliquando accipitur, quoniam antiquiores soliti erant millia quæque passuum lapidibus signare, id quod videmus in via quæ ducit Salmanticam ex Emerita Augusta, Argenteā vulgus appellat. Martia.

Rura nemúsque sacrum, dilectáque iugera musis
Signat vicina quartus ab vrbe lapis.

idem alibi:

Ad lapidem Torquatus habet pratoria quartum.

Martianus tit. de Excus. l. propter litē. §. licet. [Nec vltra centesimū, inquit, lapidem tutelam gerat.]

LASER, etis, quod à Græcis Silphium appellatur, succus est herbæ, quam in Cirenaica regione inuentā Laserpitiū vocant. A medicis & pharmacopolis tempestatis nostræ appellatur Assa. Plin. li. 19. Laserpitiū, quod Græci silphion vocant, in Cyrenaica prouincia repertū, cuius succū vocant laser. Pau. in tit. de pen. le. l. non omne. Sed quod quidam, inquit, negauerūt piper & Ligusticum, caseum, laser, &c. eiusmodi in penu non esse, improbatū est.

LATVS clauus, quemadmodum diximus in verbo clauus, nodus erat ex purpura siue ex auro vesti intertextus: & qui poterant vti eiusmodi vestibus, tum Laticlauij, tum Angusticlauij dicebātur. Erat autem vestis senatoria, vt exponit Acron in illud Horatij 1. sermo. [Quo tibi Tulli, Sumere depositum clauum, fierique tribunum.] Plin. lib. 8. [Tunicam laticlaui in modum gausapi texti.] Ouid. 4. de Tristib.

Induitúrque humeros cum lato purpura clauo.

Iurisc. in quadam lege, cuius initium est, leg. nuper. ff. de do. int. vir. [Vt ecce, inquit, si vxor laticlauij petendi, &c.] Neb.

LARGVS est medius inter prodigum & auarum, glo. & ibi doct. in cap. ex parte. de Consuetud. in verb. prodigalitatis.

LARVAE sunt deformationes hominū propter appositionē coloris.

LATA culpa, est non intelligere quod omnes intelligunt, non facere quod omnes faciunt, vel maior pars, vel id facere quod nulli vel pauci faciunt. ff. de Verb. sign. l. latæ.

LATERALIA viatoria, capsulæ videntur esse, in quibus ad ephippium vtriusque loco suspensis, ea quæ nobis in itinere necessaria sunt, recondimus. Scæuola l. 102. ff. de leg. & fideic. 2. lib. 32.

LATERCVLVM, codex in quo ciuilium & militarium dignitatum administrationísque ratio perscripta est: opinor, quòd inter ea quæ occultiora erant lateret. Duplex autem memoratur: Maius, quod apud principem seruabatur, leg. 1. C. de Offic. præf. Afr. Minus, quod sub cura & solicitudine quæstoris erat. l. 1. & leg. 2. Cod. de Offic. quæstor. Laterculi scrinium sacrum memoratur in lege vlti. Cod. de Offic. magist. offic.

LATICLAVIVM, seu latus clauus, insigne erat ordinis senatorij: vnde Tribunus laticlauius, id est senatorius, in l. si Rufinus. C. de testam. milit.

LATINAE feriæ, require suprà [Feriæ Latinæ.]

LATINI sunt, vel dicebantur olim, quidam qui ita erant à dominis manumissi, vt essent in vita liberi, & gauderent plenaria libertate in bonis suis: sed in morte serui erant: quare post obitum eorum non poterant succedere parentibus, & bona eorum tanquam seruorum ad dominos deuoluebantur., & hæredes eorum nihil post mortem eorum consequebantur. Sed contrariam habent conditionem dedititij, vt suprà dictum est in littera D. & in desuetudinem abierunt, quia pessima conditio erat, vt Instit. de liber. versus.

Vita Latini gaudent, dedititij morte.

LATINI liberti, auctore Gaio libro 1. titul. 1. Inst. sunt qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione manumittuntur.

LATITARE, est se malitiosè occultare animo fraudandi creditores suos agere volentes. ff. quibus ex cau. in pos. eat. l. Fulcinius. §. quid sit latitare. & habetur in gloss. cap. consultationib. 2. de offic. deleg.

LATITARE tamen nihil prohibet non turpi de causa, veluti qui vim aut tyranni crudelitatem timet.

LATOMIAE apud antiquos locus dicebatur vbi lapides cædebantur. Liuius in 8. belli Punici: [Comprehensa postea priuata ædificia, comprehensæ latomiæ.] & meminit Callistratus in l. succurritur. ff. ex quib. cau. ma. lic. in vulgatis codicibus latumiis mendosè est scriptum. Imò verò rectè scriptum puto. vide Bud. in annotationibus ad Pandectas, ad legem iam citatam.

LATRO dicitur, qui per vim & de die furatur, in Auth. sed nouo. C. de ser. fug. & differt à fure, quia fur est qui clàm aufert secundùm Bart. ibidem. Item latro est, qui de die, fur verò, qui de nocte. l. congruit. ff. de Offic. præsid. Item latro dicitur, qui maximæ est perfidiæ. l. in omnibus. Co. de Emend. ser. & vide Auth. vt nulli iud. §. pen. & l. capitalium. §. famosos. ff. de pœn.

LATRO publicus est ille, qui palã & publicè furatur, vt sunt piratæ, vel qui publicè stant in stratis, vel isti qui habentes arcem & castrum disrobant homines transeuntes. Nocturnus verò depopulator agrorum dicitur, qui obsidet statim publicam disrobando transeũtes, & differt à publico latrone, quia iste clandestinè furatur, & moratur in loco, vnde dicitur nocturnus depopulator agrorũ, quia in nocte segetes destruit, dum ibi se abscondit, iacet & latet. Panorm. in cap. inter alia,

alia.in vlt.not.de immu.ecclef.

L a v d e m i v m vulgo dicitur quinquageſima pars pretij quæ præſtari ſolet propter renouationem emphyteuſis, iuxta l. vlt.C. de Iur.emphyt.

L a v d v m eſt ſententia arbitri.Et laudare, eſt ſententiam arbitralem ferre: quandoque ſignificat citare aliquem auctorem, vt in l. Herennius. de euict.

L a v t i c a dicuntur quæcunque ad lautitiam atque elegantiam cultus & menſæ pertinent,tit.de aur. & argen. leg. l. argumento. [Mundo,inquit, muliebri continentur lautica, acus,reticula, & huiuſmodi.] Nebr.

L a x a m e n t v m ſiue laxitas,dicitur quies ſiue ceſſatio à labore. Vale. Max. de fortitud. [Ad confirmandos,inquit, animos ſalubre laxamentum daret.] Cicer. in 1.Offic.[Adhibenda eſt,inquit, cura laxitatis.]Nera.lib.50.tit. de vacatione & excuſatio.mu.l.tempus. [Cùm laxamento quodam itineris.] Nebr.

L a x a m e n t v m vocat lex inducias duorum menſium qui dantur tutoribus ad pecunias collocandas. in Auth. vt hi qui oblig. ſe habere perhi.res mino. §. quoniam autem videmus.

De L ante E.

Lectica, eſt vehiculum quo quiſpiam fertur ab hominibus:quòd ſi à quatuor vehitur,tetraphorum dicitur: ſi à ſex, hexaphorum:ſi ab octo, octaphorum.Mar.

Laxior hexaphoro tua ſit lectica licebit. Et Iuuenalis.

Denſiſſima centum
Quadrantes lectica petit.

eadem & Sella dicitur, vnde idẽ Poëta ſubdit de eadem lectica,

Oſtendens vacuam & clauſam pro coniuge ſellam.

Paulus lib. 8.de ſeruitu. ruſtic. præd. leg. qui ſella.[Qui ſella,inquit, aut lectica vehitur, ire,non agere dicitur.] Accu. ſella,id eſt, quo: lectica,id eſt, curru interpretatur, quod vtrumque ex eo diximus falſum eſt.Nebr.

L e c t i c a r i v s, ſeruus eſt qui lecticam humero ferr. Sueton. in Othone: [Muliebri ſella in caſtra cõtendit, ac deficientibus lecticariis cùm deſcendiſſet.] Seruius Sulpit.in quadam ad Ciceronem epiſt. [Coactus,inquit, ſum in eadem illa lectica lecticariiſq; meis in vrbem eum referre.] vt in ti.de le.1. l.ſi ex toto.Si ita,inquit,legatum ſit,lecticarios octo. Item Vlpian.de leg..3. item [Legato continentur mancipia, puta lecticarij, qui ſolam matremfamiliàs portabant.]Nebr.

L e c t i c a r i i ſerui qui lecticas ferebant. l.item,de leg.3.item artifices qui lecticas fabricant,vt C. de Excuſ.arr.lib.10.

Legare, eſt vltimam voluntatem teſtatoris de ſingulis rebus diſponere, & legatum ab hærede præſtandum alicui relinquere.Etiam legare alia ſignificatione eſt mittere, & ſic inde dicitur legatus, i. miſſus, ſed cùm ſignificat relinquere, venit inde legatum.

Legatarivs, eſt cui aliquid legatum eſt,& qui legatum accipit.

L e g a t v m,eſt donatio quædam in teſtamento à teſtatore relicta. Inſt. de leg. §. 1. ff.de Leg. 2.l.legatum. Vel eſt delibatio hæreditaris, qua teſtator ex eo quod vniuerſũ hæredi foret,alicui quod collatum velit eſſe.in leg. legatũ. ff. de leg. 1. Vigebat autem legatum olim pluribus modis. Quandoque per vindicationem, his

his verbis, Ille amodò vendicet à me illam rem sibi, vt dicat suam esse, & petat suam. Quandoque per damnationem his verbis, [Hæres meus damnatus esto,] id est, obligatus esto hoc illi dare. Quandóque secundùm quosdam legatur per condemnationem, quando à testatore aliquid relinquitur in pœnam & in damnum hæredis hoc modo, [Si hæres meus Titiam duxerit in vxorem, in damnum suum & pœnam centum ei lego.] Quandóque vigebat legatum per verbum sinendi, his verbis, [Sino illi hanc rem,] id est, permitto illum habere. Si verò res apud illum esset, aptus esset hic modus legandi, vt sineret eum habere, quod apud eum tunc esset. Quandóque per præceptionem, s. cùm duos vel plures hæredes instituit, & alteri eorum prælegauerit aliquid, ad hoc vt id præciperet, id est, præ aliis seu ante alios haberet. Et not. quòd legatum regulariter trahitur ab hærede. Et fideicommissum ferè idem est quod legatum: sed est dictum fideicommissum, ideo quia olim pendebat ex fide hæredum: sed modò quod iuris est in vno, idem est & in alio.

Legatvs est ille, cui certa patria vel prouincia committitur gubernanda, vt in c. nouit. de appellat. Potest etiam dici legatus quicunque ab aliquo ad aliquos est missus. Aliter legatos dicimus eosdem quos aduocatos vel patronos causarum, qui in forensibus negotiis præeminentibus litigantibus suum præbent patrocinium. Et nota quòd sunt tria genera legatorum, quidam de latere domini Papæ mittuntur, vt Cardinales, quos appellant fratres. Et tales possunt absoluere homines suæ & alterius prouinciæ in prouincia & extrà, & æquiparantur proconsulibus. Alij sunt non de latere, sed datiui, & illi simpliciter in legationem mittuntur, vt Prælati, qui tantùm absoluunt prouinciales, & in prouincia, non extra constituros, & æquiparantur præsidibus prouinciarum. Tertij sunt natiui, qui suarum ecclesiarum prætextu legatione funguntur, vt Archiepiscopus Cantuariensis, de quo in c.1. de Offic. deleg. lib.6. Et tales sunt quatuor, sc. Archiepiscopus Eboracensis, Cantuariensis, Remensis, & Pisanus, vt not. in al. leg. c.1. eod. tit. libr.6.

Legatvs proconsulis, est cui proconsul postquam prouinciam est ingressus, mandat iurisdictionem determinatam & assignatam, aut quandoque in itinere moram necessariam passúmve trahens, vt in l. aliquando. ff. de Offic. proconf. & leg.

Legativvm, viaticum legatorum.

Legationes liberæ, vt scribit Bud. in l. qui libera. de leg. olim ornamenti tantùm causa à Senatu impetrabantur, siquidem impetrabantur ab iis Senatoribus, quibus negotia futura erant in prouincia, ad quam mittebantur, vt eo nomine fauorabiliores & commendabiliores haberentur.

Lege obuenire, dicimus, & quod lege confirmatum est. l. lege. de Verb. sign.

Legi posse aliquid, sic accipiendum est, non intelligi, sed oculis perspici quæ scripta sunt. l.1. de iis quæ in testam. delent.

Legio quo militum numero comprehendatur, not. gloss. in l.2. ff. de iis qui not. infam.

Legi

Legibus soluere, id est, quod barbari dicunt dispensare, teste Budæo.

Legis actio quid esset, antiquitus, & quæ eius solennia verba, tradit eleganter Alciatus noster in l.pecuniæ verbum. de Verbor. sign.& Bud.in l.4.ff.de Adop. Illud certè constat, cùm lex verba facit de magistratu, apud quem legis actio est, intelligi de iudice ordinario, qui & iudicare & exequi possit.

Legitimi hæredes qui, require suprà in verb.[hæres legitimus.]

Legitimum dicitur sex modis. Primò quod non est prohibitum, & sic per abnegationem prohibiti, successio legitima. Secundò strictiùs quicquid est permissum, non per abnegationem prohibiti, sed per positionem liciti. Tertiò in positiuo digniori, sc. à iure ciuili concessum, capiendo ius ciuile largissimè pro prætorio, & omnibus partibus iuris ciuilis. Quartò, concessum à iure ciuili, restringendo vt non comprehendat prætorium, sed alias omnes partes, id est, senatusconsulta, principum placita, & responsa prudentum. Quintò, adhuc plus restringendo ius ciuile, solùm pro legibus 12.Tab. Sextò, maximè restringendo solùm pro legibus 12.Tab. exclusis responsis prudentum, & edictis prætorum, ita not.in l.vnic.C.quan.non pet. par.pet. accres. hæc Cato Saccus.

Legius, require suprà homagium ligium.

Legulus, id est, collector. C. de Murilegulis. super rubr.lib.11.

Leno est, qui pretium pro comperto stupro accipit, vel damnatam de adulterio ducit, vel qui eam adulterio subiicit, vel adulterum se facit, vel quæstum de adulterio vxoris accipit, vel mancipia quæstuaria habet, scilic.qui tabernæ vel alicui negotiationi præponit meretrices, vt plus lucretur, vel qui vxorem deprehensam in adulterio in matrimonio retinet, vt C.ad legem Iuliam de adult. l.crimen lenocinij.& glos. de multis modis lenocinij concordantiæ allegantur, C. de spectac.& scenic.& lenonib.l.1.2.& 3.lib. 11.

Lenocinium facere, non minus est, quàm corpore suo quæstum facere, l. palàm. §. lenocinium. ff. de Ritu nupt. & de crimine lenocinij not.in l.Athletas. §.ait prætor.ff.de iis, qui no.infa. & l.1.§.lenocinij. ff. de Adult. & vide Auth.de leno. per totum.vbi prohibendo lenocinium, tangit multas fraudes lenonum.

Leo est bestia, nec continetur appellatione pecoris. l.2. ff. ad leg. Aquiliam.& l.hi enim. ff.de ædilit.edict.

Lethale, est idem quod mortiferum: vnde dicitur de aliquo vulnerato ad mortem, quod lethale vulnus habet, & venit ad lethum, id est, mors. Vnde,

Boleti lethi causa fuere mei.

Leuato velo cognoscere, in l. pen. C.de nau.fœn. lib.11.dictum est pro eo quod vulgò dicimus, de plano, hoc est, omissa diligenti inquisitione.

Leuir, frater viri.l.non facilè.de gradibus.

Leuis culpa, vt in §. prætereà. quib.mod.re contrah.obl.Inst.

Leuissima culpa est, non præuidere, quod sapientissimus præuidisset, vt, posui rem in capsa, & claue clausi, & credebam esse clausam, claue amota, non probans an esset clausa.

Leui

LEVITA Hebraicum, Latinè diaconus. c.cleros.21.dist.

LEX est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebeiis aliquid sanxerunt, secundùm Isid. lib.5.& dist.1.c.lex est. Vel aliter, [Lex est species iuris,] & ponitur quandoque strictè, scilicet pro eo quod populus Romanus Senatorio magistratu rogante, veluti consule constituebat. Inst. de iur. nat. gent.& ciu. §.lex est. Nam consul est, qui senator erat, & populum consulebat, an eis placeret ita statui, & populus respondebat ita. Etiam sic definitur: [Lex est commune præceptum, virorum prudentum consultatio: delictorum, quæ sponte vel ignorantet contrahuntur, coërctio, communis reipublicæ spōsio.] ff.de legib.l.1. Quandoque ponitur largè pro omni rationabili statuto. Vnde etiam dicitur, [Lex est sanctio sancta iubens honesta, prohibens contraria.] quæ sumitur ex l.2. ff.de legib.& senatusconf. lex etiam quandoque dicitur [consuetudo.] 1.q.1. c.2. Quandoque ratio.1.dist.consuetudo. Quandoque [ius scriptum siue constitutio quæcunque.] Quandoque constitutio ciuilis tantùm. Et quandoque pro conditione, & pacto, vt concedo tibi ius eundi per fundum meū, ea tamen lege, id est, ea conditione & pacto. Lex alia priuata, alia publica. Lex publica est, quæ à sanctis patribus scripturis est confirmata, vt lex canonum. Lex priuata est, quæ ex instinctu Spiritus sancti in cordibus fidelium est scripta, scilicet charitas, quæ dignior est & prima. 19.q.2. duæ sunt.

LEGVM auctores, seu inuentores ponuntur dist.7.c. Moyses.& canon. fuerunt. vsque in fin. dist. eiusdem.

LEGES nouæ, & legum codices, à quibus cœperunt, habetur in can. fuerunt. prælleg.

LEGES quibus nos vtimur, vt dicitur dist.2.can.quædam. quædam dicuntur ab his qui eas condiderunt, vt Consulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Aquiliæ, Corneliæ, lex Pōpeia, lex Papia, lex Falcidia, & complures aliæ, de quibus infrà. Quædam etiam dicuntur à locis, vt lex Rhodia, & consimiles.

LEX Aquilia loquitur in eo casu, cùm quis culpa sua alicui damnum dederit, veluti equum, seruum, vel aliud animal occiderit, vel vulnerauerit, seu vestem suam sciderit, aut illius rebus damnum dederit.& in hac lege venit culpa leuissima, vt si quis ex alto se præcipitauerit, & super aliud ceciderit, tenetur lege Aquilia. Casus verò etiam occidentem excusat. Instit.de lege Aquil.§.iniuria. Et si putator ramum deiecerit, & non proclamauerit, & sic aliquem occiderit, tenetur ea lege, sed non lege Cornelia de Sicar. in qua venit tantùm dolus. ff. ad legem Aquiliam, & ad legem Corneliam de sicar. Require suprà [Actio legis Aquiliæ.]

LEX Attilia cauebat, vt cui nullus esset omnino tutor testamentarius nec legitimus, ei daretur in vrbe Roma à Prætore vrbano, & maiore parte Tribunorum plebis. Habebat & alia capita, de quibus Institut.de Attil. tutor.

LEX Attinia inhibuit vsucapionem rerum furtiuarum. §. furtiuæ, Inst. de vsucap.

LEX Canonica appellatur diuina, c.nimis.de iureiur. c.1. de iuram. calum. Et lex ciuilis dicitur lex huma

humana. c.2.de præscript.lib.6. Potest tamen ius canonicum etiam dici lex humana, quia sunt in eo multa ab hominibus statuta, licèt respectu aliorum iurium ciuilium dicatur lex diuina. Similiter lex ciuilis potest dici diuina aliquo respectu, imò sacra dicitur, & per ipsam quis religiosus efficitur, vt C.de leg.& const. l.leges. Quare Imperator dicitur religiosissimus in procem. Instit. vide cap.quo iure. dist.8. & l.fin. Cod. de Præscript. long.temp. & Arch. in vet.humanæ. cap.fin.de Præscr.lib.6. vbi dicitur, quòd leges diuinitùs per ora Principum sunt promulgatæ.

Lex commissoria propriè non est lex, neque Senatusconsultum, sed potiùs pactum, & habet locum, cùm ita venditor conuenit cum emptore, vt si intra certum diem non fuerit solutum pretium, totum vel pars (cùm de pretio per partes certis diebus soluendo conuenit, vt in tali die vel tempore sit res inempta vel inuendita,) si dictum sit vt redeat possessio vel dominium ad venditorem. Tale autem pactum non habet locum in pignotibus, sed in emptionibus: vt in ff. de Lege commiss. l.vlt. & l.si fundus. Et quòd res dicitur inempta, ita accipitur, si vēditor inemptam esse velit, cuius causa id cauetur: aliàs fraudaretur venditor, si ex ista villa in potestate emptoris esset, non dando pecuniam, inemptum faceret fundum. tex.est in l.2.ff. eod.tit.de leg.commiss.

Lex Cornelia de falsis, pœnam irrogat his, qui falsum testimonium dixerunt, vel falsum testamentum, vel aliud quodlibet instrumentum scripserunt aut sigillauerunt, aut aliàs falsum commiserunt, puta in moneta vel mensura. Et est dicta lex Cornelia à Cornelio Sylla primo inuentore. Dicitur etiam testamentaria, & eius pœna in seruos est vltimum supplicium, in liberos verò deportatio. Inst. de publ.iud.§. item lex Cornel. de falsis.

Lex Cornelia de sicariis loquitur de his, qui dolo malo interficiūt, scilicet telo vel iactu furtiuè, & huiusmodi. Vel etiam dicitur lex Cornelia de veneficiis, à veneno, putà, quando quis alium interfecit veneno aut magicis susurris vel incantationibus, vel quia mala medicamenta publicè vendidit. Et dicitur de Sicariis, à sica acuta vel cultello, eò quòd significat ferrum vel cultrum: vt Instit.de publ.iudic.§.sicarij autem. vnde dicit gloss. ibidem, quòd sica est cultellus vtrinque scindens, quem portant peregrini, quandoque in baculo quodam, ita quòd non patet. Vnde versus:

Est sica mucro latens, sicarius inde vocatur.

Lex duodecim Tabularum fuit origo totius iuris ciuilis, secundùm gloss. Institut. de iure natur.gent. & ciu. §. & non ineleganter. in ver.origo. ff.de Origine iuris.leg.2.§.1. Et dicitur lex scripta in duodecim tabulis, quarum decem à ciuitatibus Atheniensium & Lacedæmoniorum, à decemuiris fuerunt allatæ, & duæ ad illarum declarationem per eosdem decemuiros postea additæ, vt dicit gloss.in verb.decemuiros,§.deinde.c.Moyses.dist. 7. Dum enim leges propter discordiam plebeiorū cum nobilibus ferè per 30. annos in desuetudinē abiissent,

abiissent, creati sunt decemuiri, qui transtulerunt leges Græcorum in Latinum, & eas in decem tabulis eburneis scripserunt. Et hi decemuiri postea videntes in illis decem tabulis multas leges deesse, accepta potestate corrigendi, deminuendi, interpretandi, addendi & supplendi, duas alias tabulas addiderunt, & exinde dicta est lex 12. tabular. quæ omnia pleniùs persequitur Iurisconsultus in d. l. 2. de Origine iuris.

LEX Ælia Sentia, vt scribit Alc. sic appellata est ab Ælio Sentio eius latore. Huiusmodi lex plurima habuit capita, quæ hîc referre nimis longum esset. vide in Tit. qui & ex quib. causis manumit. non poss. in Inst. & in l. sciendum. de Verb. sign.

LEX Falcidia, dist. 2. c. quædam. in fin. prohibet ne quis in testamento plus extraneis legare possit, quàm vt quarta pars hæredibus data. Dicitur autem Falcidia à Falcidio tribuno plebis auctore: vel secundùm Azon. dicta à falce, id est, à deminutione quam imponit singularibus relictis: resecat enim de legatis, vt falce resecantur segetes. Nam olim licuit cuilibet totam hęreditatem suam alteri relinquere: sed postea Falcidius statuit, quòd quarta pars hæreditatis deberet relinqui hæredibus, vt suprà F. Triplex autem est Falcidia, vna debita iure naturæ, alia iure institutionis, tertia dicitur Quarta Trebellianica, quæ competit hæredi instituto, qui rogatus est hæreditatem aliis restituere, distin. 2. Responsa. de Testam. c. Raynut. & c. Raynal.

LEX Flauia, vel potiùs [Fabia] de plagiariis, eos persequitur qui liberos aut seruos vel filios alienos ab vrbe, vel de vna prouincia ad aliam subducunt, & eos vendunt fraudulenter insciis dominis & patribus suis, vt ff. ad leg. Flau. de Plagiar. l. fin. & l. lege. & l. eum. Sunt qui malint legere, lex Fannia de plagiariis. Sunt qui legant lex Flauia. Tu vide Catellianum Cottam in dictione [plagiarij nomine.]

LEX Furia (aliàs Fusia vel Suffia) Canina, non permittebat in testamento manumissiones fieri, nisi vsque ad certum modum vel numerum seruorum, licet inter viuos sic: sed hodie ista sublata est, & multò magis hoc liceret in vltima voluntate. Et dicitur Canina fortè à quodam inducta, qui canis vocabatur. Nam canis naturam seruat, qui stat in pelea, quam nec sibi habere potest, nec alij fauet, vt sit consonans rei nomen. Instit. de Don. §. est & aliud. Talis ergo moriebatur tanquam canis, quia non poterat tenere seruos, nec libertatem patiebatur eis dari. Instit. de leg. Fus. Can. tol. in gl. 1.

LEGENDVM Fusia Caninia, à Fusio Canonio, quo rogante lata est. auctor Alciatus.

LEX Hortensia nomen sortita est ab Hortensio, qui eam tulit & fecit, quæ concordauit plebem & populum, qua constituitur, vt non minus aut plus valeant plebiscita quàm lex populi. de quo Instit. de iur. nat. gentium & ciu. §. sed & plebiscita.

LEX Iulia de adulteriis & stupro persequitur adulteros, & eos qui sine vi virgines, viduas, aut honestas, aut honestè viuentes corrumpunt aut violant. Et non solùm temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed etiam

eo

eos qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent siue non verentur. Institu. de Public. iud. §. Item lex Iulia de adulteriis. & ibi per totum de legibus hîc positis, quia publica iudicia sunt.

Lex Iulia de ambitu, punit eos qui per ambitum seu ambitionem, muneribus datis, ad honores seu ad officia publica accedunt seu succedunt.de quo Insti. de publi.iudi.§. sunt præterea.in gloss.& in lege 1. ff.ad legem Iuliam de ambi.

Lex Iulia de annona,lata contra illum qui facit vel procurat annonam fieri cariorem, quia in hoc læditur respublica. vt ff. ad l. Iul.de Anno.l.2.

Lex Iulia læsæ maiestatis,eos punit qui in principem aut in rempublicam aliquid committunt & machinantur. Et est contra tales statuta pœna capitalis. Itē quod vsque ad quartam progeniē non succedunt nati ab eis nisi per principem dispensetur cum eis, & sic pœna eius animæ amissionem sustinet, vt Cod. ad legem Iul. maie. l. quisquis. & Insti. de Publi.iud.§.publica autem.

Lex Iulia Miscella(aliàs Viscella) habet locum quando maritus relinquit vxori in testamento aliquid sub certa conditione si alteri non nupserit. Et conditione non seruata, non tenetur hæres dare relictum per istam legem. Et qualem faciat cautionem, vide in Auth.cui relictum. Cod. de indict. vid.& de lege Iul. Miscel. to l.l.1.ibidem.

Lex Iulia peculatus,lata fuit contra illos qui pecuniam vel publicam vel sacram vel religiosam furantur: puniuntur autem, vt no, Inst. de pub. iud. §.lex Iulia.

Lex Iulia repetundarum, loquitur de his plectendis, qui tempore administrationis aliquid acceperint vt iudicarent, vel non iudicarent, vel aliquem in vincula coniicerent, vel non. Ad hoc enim competit vt datum restetuetur, & quod alter puniatur. Vltra hoc etiam competit contra eosdem illis qui ab ipsis aliquam violentiam passi sunt, vt si coactus fuerit quis à talibus vendere rem suam minori pretio quàm valebat: & in similibus casibus ff. ad legem Iuliam repetundarum, lege 1.3. 4.& 5.

Lex Iulia de residuis, punit eos qui officium publicum, aut administrationem habuerunt, & tempore administrationis suæ publicam pecuniam quam acceperunt in quodcunque negotium erogandum, retinuerunt, & non erogauerunt, vel qui rem publicam quam acceperunt tradendam in communi ærario, non reposuerunt ibidem, sed penes se furtiuè & dolosè retinueruut, vt ff. ad Legem Iuliam peculat. lege 2.& lege .4.§.leg.

Lex Iulia de vi publica,punit eos qui vim cum armis fecerunt vel intulerunt. & est pœna deportationis:in Instit. de publ. iud.§. item lex Iulia.

Lex Iulia de vi priuata, punit eos qui sine armis vim inferunt, in publicatione tertiæ partis bonorum puniuntur. Si autem vi raptus virginis, viduæ, vel sanctimonialis,aut aliæ fiat, facientes, & opem flagitio dantes pœna capitis puniuntur. Instit. de pub. iu.§.item lex Iulia de vi.

Lex Iulia Norbana, loquitur de Latina libertate, vt Instit.de libert.§.libertinorum autem.

Lex municipalis, dicitur quam aliqua ciuitas constituit sibi, & est ius ciuile. Instit. de iur. nat. gen. & ciui. §. 1. in tex. & gloss.

Lex Papia, patrum continet præmia pro suscipiendis liberis, & dicitur à Papio auctore, aliàs Papiniana à Papiniano auctore. vide de hoc Instit. per quas persono. ius acquir. in §. sancitum etenim.

Lex Papia continebat etiam alia capita, vt circa caducorum obseruationem, de iure patronorum, bonis libertorum. Ne inter senatores & libertas nuptiæ cõtrahetentur, vt C. de Cadu. tollen. l. vnic. in prin. Instit. de Succes. li. bert. §. 1. ff. de ritu nup. l. le. Papia.

Lex Pompeia de parricidis (aliàs parricidiis) punit eos qui patri, aut matri, aut auo, aut proauo, aut alteri de consanguineis, aut parentibus suis mortem infligunt. Et statuit illa lex pœnam acerrimam, quòd tales in culeo, id est, corio bullito insuantur, in quod ponatur vipera, cum simia, cane, & gallo gallinaceo, & in mari vicino sic proiiciantur, vel in flumine propinquo, si mare nimis remotum fuerit. De his omnibus not. Institut. de publ. iud. §. alia deinde.

Lex populi, antonomasticè dicitur lex per excellentiam.

Lex Publiciana dicta est, à Publiciano prætore auctore. Require suprà, Actio Publiciana.

Lex Regia est, qua populus Roma. Imperium & potestatem cõcessit Imperatori. §. sed & quod. Inst. de Iure nat. gent. & ciuil.

Lex Rhodia de iactu, subuenit his quorum merces causa communis periculi euitandi eiectæ sunt, & propter eiectum nauis salua facta est. Quibus datur actio contra magistrum nauis, vel eos quorum merces sunt saluæ. Et dicitur Rhodia ab insula Rhodo, in qua antiquitus plurium fuit vsus mercatorum.

Lex Satyra, est quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta sic à copia rerum, & quasi à saturitate. Vnde & Satyras scribere, est poëmata varia condere, vt Horatij, Iuuenalis, Persij, &c. dist. 2. c. Satyra.

Lex Tiria constituit, vt in prouinciis, si cui omnino nullus erat tutor, ei daretur à Præside, vt Inst. de Attil. tut. in princ.

Lex Vitellia loquitur de liberto appetente ea quæ ingenuis tantum competunt, puta honores & dignitates, asserendo se ingenuum esse. de quo ff. de Statu hominum. l. ingenuum.

Lex viarum dicitur, solitaria per excellentiam.

Lex Voconia, cuius meminit Iustinia. in titul. de lege Falci. in Instit. sic dicta fuit à Voconio Tribuno plebis, cuius rogatione plebs Romana eam tulit.

De L ante I.

Libellam esse dimidium chœnicis attestatur Alc. lib. 1. Parer. chœnicem autẽ apud Athenienses fuisse mensuram tritici, quantum, s. quisque vno die comederet, pendentem eorum drachmas 150. nostra verò mensura sesquilibram, & de huiusmodi libella sensisse Imper. in l. iudices. C. de Epis. & cle.

Libellus pluribus modis accipitur, vt not. Spec. in tract. libel. Quandoque enim dicitur paruus liber codicillus, vel schedula, in qua actor causam & actionem expri

exprimit, & est duplex. Quidam est accusationis, & ille in criminalibus locum habet: & quidam conuentionis, & ille in ciuilibus: vt est gl. vnic. in princ. c. 1. de lib. obla. Et debent plura contineri in libello, vt in his versib. continetur,

Quis, quid, coram, quoquo iure petatur & à quo,
Rectè compositus quisque libellus habet.

Nam libellus conuentionis debet continere nomen actoris, s. quis sit qui conueniat. Et quid petatur, s. rem quæ petitur. Et nomen iudicis, s. coram quo agitur, & ius quo res petitur: & sic causam petendi. Et nomen, s. à quo res petitur, etiam tempus & diem in quo libellus datur. Sed in libello accusationis, contineri debent nomen accusatoris, nomen rei, iudicis, & crimen de quo agitur, & quandoque persona cum qua crimen dicitur commissum, & locus in quo, & dies accusationis coram iudice, & mensis in quo crimen est commissum, sed diem & horam ibi ponere non est necesse, secundùm Gof. Quandoque & secundò ponitur pro pane azymo seu subcineririo, vt C. de Episc. audi. l. iudices. Quandoque & tertiò capitur pro precib. principi oblatis. C. quando libel. princ. obla. lit. conte. fam. Quartò pro iudice delegato. ff. de Offi. proconf. l. nec quicquam. §. vbi decretum. Quintò pro scriptura demandatoris. Sextò pro scriptura recusationis Septimò pro scriptura quam vir dat vxori quam repudiat, ille dicitur libellus repudij. Octauò pro scriptura appellationis. ff. de appel l. 1. Nonò pro scriptura quam index dat appellanti, s. pro apostolis. de Appel. ca. cordi. libr. 6. Decimò pro scriptura infamatoria quæ dicitur libellus famosus. Propriè tamen libellus est scriptura agentis, quæstionem continens, & futuram actionem depromens: & dicit Cyn. quòd est breuis scriptura intentionem actoris vel accusatoris contra reum clarè depromens. Et sic libellus non debet esse verbosus, vel vtens superfluis, vel obscuris. Vel sic, [Libellus est breuis membrana, actoris petitionem complectens.] Dicitur autem libellus à libro diminutiuè propter sui breuitatem, sicut codicillus à codice, secundùm Spe. in titu. de. Li. concep. in prin. Vel dicitur à libra, id est, iustitia, vnde iudex debet stateram æqua lance ministrare. 45. distin. omnis.

LIBELLVS repudij. Require repudium.

LIBERA. hæc dictio significat posse fieri liberè quod mandatur, non tamen significat vltra mandatum generale: & sic non viderentur concessa quæ requirunt mandatum speciale. Et hoc de vsu communi, licet secus ex significato attento de iure scripto. Tunc enim significat posse fieri quod sine mandato speciali non fieret, excepta donatione, l. procurator cui generaliter. ff. de Procuratoribus. iuncta l. filius. ff. de Donation. Significat ergo quòd posset alienare, quod non possit procurator cui est concessa generalis administratio non expresso verbo libera, cuius significatum addit & operatur, non autem significat donationem, quia donatio ex na-

tura sua est gratuita. Vnde not. secundùm Bart. in l. qui Romæ. §. Callimachus. ff. de Verb. oblig. Verbum libera, in illo tantum operatur ad quod refertur, verbi gratia, dicendo [constituo te procuratorem ad agendum & defendendum litem contestandam, dans & concedens liberam potestatem, &c.] non videtur concessa administratio causæ, sed solùm substantiæ, quia hoc verba important, & de causa non possunt transigere, sed solùm de instantia. Item ibi, [constituo procuratorem, ad recipiendam solutionem, dans ei liberam potestatem,] ibi potest prorogare terminum. facit de procurator. qui ad agendum. libr. 6. Idem de verbo plena. l. si procurator. §. quòd si plenam. C. de procurat. Idem si dominus concessit quòd procurator possit quod ipse dominus, licet non expressit verbum [libera, vel plena potestate.] l. creditor. §. Lucius. ff. mandati. Idem si dominus promisit se ratum habiturum quicquid per suum procuratorem actum fuerit. l. 1. ff. de Procurator.

Liberalis causa est, quando principaliter mota quæstione status ab aliquo, dicitur aliquis seu alius suus seruus esse, ipse verò contendit esse liberum. Si verò confiteatur se esse seruum, non actoris, sed alterius, non est causa liberalis, sed causa dominij, & causa hic ponitur pro iudicio.

Liberatio sumitur pro dispositione liberatoria, & significat diuersimodè. Nam ibi, testator legat debitori suo qui solus est, liberationem: significat, quod debitor agere possit contra hæredem vt eum liberet per acceptilationem. l. 2. nunc de effectu. ff. de Liber. leg. quia quando testator dicit [volo liberari,] vel [lego liberationem,] significatur, quod vult ab hærede liberari, ex communi modo intelligendi. Itē ibi, duo sunt rei promittendi, qui tenentur ad idem debitum, quilibet in solidum, testator legat vni liberationem, significat quòd ille possit agere contra hæredem vt liberetur per pactum. Sed alter non liberatur nisi ille vnus liberaretur ex maiori, videlicet acceptilatione: nam tunc etiam alter liberatur, sicut acceptilatio capitur pro tali solutione, quod vno soluente, alter liberatur: secus in pacto. Sed certè pactum liberationis in simplici ratione valet tantum sicut acceptilatio. Item duo sunt rei promittendi socij: vni legata est liberatio, significat quòd etiam ille cuius nomen ascriptum non est, habetur pro legatario, & sic agere potest vt liberetur: sicut ille qui nominatus est, & hoc si testator ei prouidere voluit. quod probatur ex similibus coniecturis sufficiēter, quia in contrahendo socij sunt. Et intellige socios secundū Bartol. quibus omne lucrum & damnum est commune in illo debito. Item ibi, duo sunt rei promittendi non socij, facti debitores ex pecunia, quæ peruenit ad vtrumque, vel conuersa est in communem vtilitatem, testator legat liberationem vni, non liberabitur per acceptilationem, sed per pactum. & istud pactum proficiet etiam alteri in parte seu medietate debiti. Et sic intellige quod no. gl. in §. nunc de effectu. præal. Concludo ergo, aut sunt socij, & liberatio fit per acceptilationem, & sic facta vni, prodest etiam alteri, sed iste alter

non

non legatarius non potest agere, nisi vbi testator ei prouidere voluit. Aut non sunt socij, & tunc liberatio fit per pactum de non petendo, & prodest alteri in medietate, vt in altera medietate tantùm conueniatur. Et finaliter concluditur, quòd liberatio legati vni personæ in vna re vel in vno debito ad aliam personam, aliam rem, vel aliud debitum extenditur, si hoc disponentẽ quouis probabili medio voluisse significatur. Et liberatio generalis non comprehendit quæ ibi non contineri aliquod medium concludit. Et liberatio concessa specialiter, generaliter inter viuos, & in vltima voluntate, significat quod significare quoduis medium probabile declarat.

De verbo LIBERATIONIS vide liberationis 47. de Verbor. signific.

LIBERI, orum, non solùm dicũtur filij, sed etiam nepotes, pronepotes & deinceps: & quanquã non declinetur nisi in numero multitudinis, de vno tamen liberos dicimus. Ex A. Gellio libr. 2. Vlpia. in tit. de pollicitation. l. inter liberos. 12. nepotem quoque contineri diuus Pius rescripsit. Item Callistratus tit. de Verb. signific. l. liberorum appellatione, 220. &c.

LIBERTI sunt qui ex ingenuis nascuntur: fiunt autem liberti qui manumittuntur. Et dicuntur à libertare, & sunt filij & filia, & cæteri omnes in recta linea descendentes vsque ad trinepotes, & vlterius dicuntur inferiores seu posteriores. Similiter parentes dicuntur omnes ascendentes per paternam seu maternam cognationem nobis coniuncti vsque ad tritauum, & vlterius dicuntur superiores seu maiores. l. iurisconsultus. §. parentes. de Verbor. signific. obtinuit tamen loquendi consuetudo, vt liberi appellentur quicunque ex nobis descendit. l. sed si hac. §. liberos. de in ius voc. & l. liberorum. de Verb. signific.

LIBERI populi qui dicantur, declarat Iurisconſ. in l. non dubito. ff. de capti. & postli. reuer.

LIBERTAS est naturalis facultas eius quòd cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur. Inst. de iure person. in princip. & hæc facultas quamuis latè pateat, tamen ei quandoque resistitur de facto, & quando non possumus quod desideramus, vel de iure, vt quandoque facere furtum aut rapinam prohibemur.

LIBERTAS Latina, fuit libertas quæ habebat quòd si moreretur ille cui dabatur libertas, tunc tenuit, sed si superuixit, tunc non tenuit. Sed hodie est correcta per l. vnicam C. de Latina lib. tol. Require sup. Latini. Et dicebatur Latina per similitudinem. Nam vt Romani nominati sunt, quia Romanis subiiciebantur, & in colonias mittebantur, licet secundùm rẽ Latini vel Romani non essent, ita illa libertas Latina dicebatur, cùm non esset vera libertas.

LIBERTAS dedititia, require suprà Dedititia.

LIBERTAS [fideicommissatia,] est quam testator directè non voluit competere, sed per manumissionem alterius cuius fidei hoc commisit, s. vt manumitteret.

LIBERTAS testamentaria, est quæ ex ipso testamento directè competit, vt C. de testa. manumiss. l. 1. in princ. in gl.

LIBERTAS vindictæ, est quæ fit per vindictam. C. de Vind. liber.

in principio, in glossa.

LIBERTINVS à liberto non eo differt, quod vulgus putat: & cùm dixi, vulgus, non excludo Accursium, qui & ipse vnus est ex imperita multitudine, nā cùm idem sit libertus quod libertinus, sola relatione differunt, quoniam libertus nomen est ad aliquid, sempérque refertur ad eum cuius est libertus, hoc est ad patronum: vt libertus Cæsaris, libertus Ciceronis, & de operis libertorum, subaudi quas debent suis patronis liberti. Libertinus verò nomen est absolutum, tantúmque dicit conditionē, hoc est, tertium illud genus hominum, qui nec sunt serui, neque liberi. Hinc est quod Iustin. in 1. lib. Instit. titulum fecit de Ingenuis & libertinis, quia ibi non agitur nisi de conditione, nullo habito respectu ad patronos. Hanc differentiam primus omnium animaduertit annotauítque Laurentius Valla, vir harum rerum diligens indagator, atque acerrimus inuentor.

LIBERTI siue libertini sunt, qui ex iusta causa à seruitute manumissi sunt, nec est inter eos differentia, licet quidam minus prudenter dicant libertinum esse filium liberti. Vnde libertus meus vel libertinus dicitur ille qui seruus meus fuit, sed manumisi eum, & ego ipse dicor patronus, de quo super ver. seruitute. Insti. de libert.

LIBERTVS abortiuus, est qui in testamento eius qui abortus est, i. mortuus, manumittitur. Imò verò libertus orcinus dicitur ab orco, quòd ab eo manumittatur, qui ad orcum tendit. Alij libertum orthinum vocant, à Græca dictione ὀρθὸν, directus, vt directum libertum intelligas. vide Alciat. in dictione, orcinus, lib. præter. f.

LIBERTVS assignatitius, est quem patronus eius cuius ex liberis suis esse velit, ei assignauit.

LIBITINARIVS dicitur funeris curator, quem suprà diximus designatorem appellari: nam pollinctor est qui cadauer effert, comburítque aut sepelit. Dicti sunt autem libitinarij à Libitina, i. funere, dicta libitina, à Venere Libitina, quæ Romæ habuit tēplum, iuxta quod vendebantur quibus erat opus ad funus, putà vnguenta, lychni, papyri, cerei, funalia. Sed cur ea iuxta Veneris templum, quæ iocorum voluptatúmque dea est, vendebantur, Plutar. in problematis caussam narrat, vt videlicet cùm homines libidinibus dant operam, meminerint se aliquando morituros. Vlpian. lib. 14. tit. de Institoria actione, l. cuicunque. 5. §. 6. [Si libitinarius, inquit, seruum, pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliauerit.] Accurs. desipit, nescio quæ somnia referens.

LIBITINARIVS, is dicitur qui quæstui inseruiens libitinariam exercet, quíque necessaria funeribus vendit, vel qui curam mortuorum sepeliendorum habet, seu qui conducit funera, dictus à Libitina dea, in cuius templo quę ad sepulturam pertinebant vendebantur. Refert Seneca vota libitinariorum esse, vt mortes plurimorum optent, quòd illis quæstuosissimum sit: & de his intellexit Vlp. in l. cuicunque 5. §. idem ait. 6. ff. de Instit. actio.

LIBRA auri constat quandoque ex centum aureis. Barr. in Auth. sed nouo iure. C. si cert. pet atur. hodiè verò constat ex 96. ducatis

catis Veneris. Bart. in l. quoties. de suscep. & arca. lib. 11. C.

LIBRARIVS est qui libros scribit: nam scriptor non tam dicitur qui libros scribit, quàm librorum compositor. Mart. de libris suis,

Non meus est error, nocuit librarius illis.

Cicero 3. de Orat. [Neque librariorum notis, sed verborum & sententiarum modo.] Callistr. tit. de iur. immunit. l. quibusdam. & sæpè aliàs. Neb.

LIBRARIVS, est qui in libra opponendo ponderat, causas rerum determinat, vel est libros vendens & custodiens.

adde LIBRARIVM dici, qui libros transcribit, quo sensu ferè accipitur apud Latinos. Quandoque significat tabellionem, vt in l. si librarius. de reg. iur.

LIBRIPENS, idem est quod librarius, de quo glo. Inst. de testa. ord. in prin.

LIBRORVM appellatione quid veniat, latè disserit Iurisconsl. in l. libror. de leg. 3.

LICENTIA multiplex est, vt not. Archid. 23. q. 2. si abstineret.

LICERI vel licitari, est rem appreciare: vnde dicitur, non curo centum Græcos vno obolo liceri. Sed licere actiuum significat rem pretio mensurabilem æstimare quanto pretio valeat: vnde versus,

Diues in orbe licet, pauper sed nemo licetur.

Liceor enim est actiuum in significatione, & passiuum in voce. Sed liceo contra. Vnde,

Non licet esse mihi qui me non esse licetur.

Inde licitari est frequenter æstimare valorem rei vendibilis. Et licitator, id est, suasor vel prouocator seu proxeneta.

LICITOR, aris, est in actione pretium pro re venali offerre. Pli. lib. 7. [Aristidis pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est.] Inde licitator, qui eiusmodi pretium offert. Cicero in Epist. ad Marium, [Quoniam pretium tuum noui, in licitatorem potiùs ponam, quàm illud minoris væneat.] Licitatio quoque, vt Paul. libr. 39. Dig. tit. de publicanis & vectig. l. licitatio. [Licitatio, inquit, vectigalium, quæ calore licitantis, &c.] Et paulo pòst: [Licitatores, inquit, vectigalium.] Neb.

LICITVM dicitur quod iure licet semper. in prin. ff. de Ri. nu. aliquando etiam dicitur & quod de facto licet. l. 1. §. si cui ventrem. & ibi gloss. ff. de ventre inspic.

LICITARI dicuntur qui emendo, vendendo, vel conducendo rem aliquam, vel negotiando, aliquid aliud plus offerendo, alter alterum contendit superare.

LICITATIO, est venditio proposita, vt cùm aliquis emptor in re ab altero volente emere pretium auget. Vnde quando aliqua res publicè venalis exponitur, & vnus offert decem, alter quindecim, quando proclamatum est quòd qui plus offert, eam habebit: ille qui plus offert, dicitur alium vincere licitatione, vnde cùm alterum sic intendit superare plus offerendo, in quacumque negotiatione licitatio est, & qui in licitatione vincit, rem fert. C. de Sacros. eccl. Auth. quæ res. & C. de fide inst. & iure hastæ fiscalis. l. quicunque. libro 10. Est ergo licitatio, subhastatio, vel obla-

tio ad subhastationem, vt l. licitatio. aliàs incipit, locatio. ff. de Pub. & vectig.

LICTORES, dicuntur qui ante Prætores aut Consules ferebant insignia magistratuum, hoc est, virgarum fasces, & secures. dicti à ligando, vt scribit Gellius lib. 1. quòd videlicet iussu Consulum aut prætorum vinciebant sontes: aut, quemadmodum Festus ait, quòd virgarum fasces litigatos præferebant, quibus imperante magistratu, delinquentibus plagas ingerebant. De manumissis vindicta, l. manumissio. 23. [Manumissio, inquit, per lictores hodie expediri solet.] Ant. Neb.

LICTOR dicitur, qui magistratus fert insignia. l. ego cùm in villa. 8. & l. Manumissio. 23. ff. de Manumiss. vindic.

LIGIVS, require suprà [Homagium ligium.]

LIGNA, orum, in numero multitudinis propriè dicuntur, quæ comburendi causa comparata sunt, vt apud Martialem.

Ad villam maneo, Rustice ligna feras.
Et apud Horatium:
In syluam ne ligna feras.

In singulari quoque in eadem significatione reperitur. Vlpian. in tit. de Leg. 3. le. ligni appellatione. [Materia, inquit, est illa, quæ ad ædificandum fulciẽdúmque ædificium est necessaria. Lignum verò quidquid comburendi causa comparatum est.] Ant. Neb.

LIGNI appellatione continetur quidquid comburendi causa paratum est. l. ligni. de leg. 3.

LIGVSTICVM, herba est in montibus Liguriæ nascens, à iunioribus medicis leuisticon appellatum. Est autem Liguria regiò Italiæ, inter Varum & Macram amnes, ad Apennini dextram, in qua est Genua. De Ligustico Plin. Columel. Apitius meminerunt: proinde omnes medici leuisticum corrupto vocabulo appellant. Paul. lib. 33. in titul. de penu leg. l. non omne [piper, inquit, ligusticum, careum, & laser.] Neb.

LIGVSTICI meminit l. non omne. de penu lega. id non multum abest à viribus piperis, de quibus copiosè Dioscorid. lib. 3.

LIMA, est instrumentum fabrile & ferreum, quo metalla roduntur, poliuntur, minuuntur, & purgantur. glo. in c. pastoralis. de Re iud. in clem.

LIMENARCHA, λιμένάρχες, est vocabulum Græcum, qui λιμν portum dicunt: hinc limenarchæ, qui præsunt oræ maritimæ, maximè in hostium confinio. de quibus meminit Arcadius in lege munerum ciuilium. §. qui annonam ff. de mun. & hon. & Paul. in l. limenarchæ. ff. de Seruis fug. & Imp. in leg. non idcirco. C. de liber. cau. in quibus tamen locis liminarcha legitur tanquam à limine descendat, secundùm gloss. nostram: posset etiam forte dici, liminarcas, absque aspiratione, ideò sic vocitatos, quia ad hoc constituebantur vt hostes à limine pellerent. & sic erit vocabulum Latinum & compositum, & communis lectio seruabitur, & secundùm hæc castiga verba Imp. in l. 1. Cod. de Offic. comi. ori. vbi alitarchia mendosè legitur pro liminarchia, id est, liminum præfectura.

LIMINARCHA, potest interpretari liminis, hoc est, limitis præfectus, & est ille qui gerit curam tuendorum prouinciæ limitum,

tum, præficitúrque militibus limitaneis. Arcadius lib. 50. titu. de Muneribus. leg. munerum ciuilium, &c. Ant. Neb.

LIMENARCHAE dicuntur principes locorum in quibus sunt diuersarum prouinciarum aut regnorum diuersorum limites & termini, vnde etiam dicuntur collimenarchæ qui confinia oppida vel ciuitates tenent trans limitem locorum.

LIMINA, fines Imperij dictos esse, docuit Iusti. in §. sed si. Inst. quib. mo. ius pat. pot. solu.

LIMITANEI milites dicuntur, qui sub limenarcha prouinciæ terminos tuentur. Capitolinus: [Reparato, inquit, de limitaneis Daciæ exitu.] Iust. quoque de Officio præfecti prætor. Afric. lege quas Deo. [Pro limitaneis, inquit, ordinandis, quia necessariō nobis esse videtur, vt extra comitatenses limites limitanei constituantur, qui possint & castra, & ciuitates, & limites defendere.] Et paulò pòst, [Si commotio aliqua fuerit, possint limitanei sine comitatensibus militibus, &c.] Ant. Neb.

LIMITANEI dicuntur, qui constituti sunt inter castra & ciuitates vel confinia oppida, vt limites defendant & colant, vt C. de fun. limit. l. vltim. in fin. lib. 11. Et dicit Accur. super rubr. ibidem, quòd quidam habent pro limitosis limitrophis, à trophos, id est, descriptio, & limites, id est, descriptio ad vsum limitum, aliàs militum qui imperium custodiunt.

LIMITANEI fundi. require [fundus limitrophus.]

LIMITES sunt fines vel termini regionum: inde limitare terminare dicitur vel restringere. vnde limes est terminus agris positus, vel pratis, seu campis, vel etiam dicitur meta. Sed limen est introitus domus, dictum à limite. Nam limina sunt ædium, limites regionum vel finium: de quo Inst. quib. mo. ius pat. pot. solui. §. dictum est autem.

LIMITROPHI fundi, require in verb. Fundus limitrophus.

LINEA margaritarum, est series margaritarum pertusarum, quæ sint filo insertæ. Scæuola leg. 35. ad legem Falcidiam. l. lineam. [Lineam, inquit, margaritarum.] Item Vlp. lib. 47. tit. de furtis. l. si quis vxori. [Si linea margaritarum subrepta sit.] Neb.

LINEA, est collectio personarum ab eodem stipite descendentium, diuersos gradus continens, & numeros distinguens, & est linea graduum ascendentium, descendentium, & collateralium. l. 1. & l. iurisconsultus. ff. de grad. affi. ita diffinit Ioan. Andr. in appa. suo super arborem consanguinitatis, vbi vide latè per eum.

LINES, vasa videntur fuisse ad fontes pertinētia. Vlp. l. 15. de Act. emp. [Lines & labra, salientes, fistulæ quæ salientibus iungūtur.] Alij non leuibus ducti coniecturis lenes legēdū arbitrantur quib. fauere videtur Nonius, qui LENES vasis genus esse asseruit.

LIQVIDÒ iurare, est de re liquida & perspicua iurare. Hinc liquidò iurare apud Vlp. in l. 18. ff. de Iureiu. pro verè iurare. [Sic enim Dominus petat, inquit, cogetur docere reus liquidò se iurasse, posita scil. exceptione.]

Λείψανα, reliquiæ, superamenta, vt loquitur Vlpian. [Si animal legatum occideris, puto teneri non vt carnem præstet, vel vt cætera λείψανα, id est, cornua

B 5 &

& corium, &c.] locus est apud Vlpian.l.53.§.2.De legat.& fideic. lib.30.

LINTEVM non dubitatur velum vocari.

LINTEARII sunt, qui lintea nauis vel nauium vel lintteariorum negotiationem exercent,&c.

LINTEARIA dicitur talis negotiatio.

LINTRARIOS,vel lintearium, est negotiatio lintteariorum.

LINTRARII, lintrium exercitores sunt. lintres autem sunt naues fluuiatiles quæ remis aguntur. lintrariorum meminit le. 1. nau.cau.stabu.

LIS, à conuentione limitis prius nomen sumpsit,de quo Virgil.

Limes erat positus litem vt discerneret agris.

c.forus.de ver.sig. ad medium. Et lis dicitur mota, cùm fuerit contestata. c. ex parte.2.de Ver. sign. & c.aduersario.de excep.

LIS etiam actionem designat.l.litis.de Ver. sig.

LITEM æstimare, vide æstimare.

LITEM contestari dicitur,quando actor proponit intentionem suam & actionem coram iudice contra aliquem,& ille statim negat,tunc est lis contestata. Et dicitur pendere,nam in suspenso sunt omnia donec lis sopiatur, id est, terminetur,vt ad superiorem negotium trāsmittatur. Et dicitur lis pendere quo ad hoc, vt nihil innouetur quatuor concurrentib. Primò, quòd citatio emanauerit. Secundò,quòd iudice competente. Tertiò, quòd ad partem peruenerit, vel à parte impediente factum sit quominus peruenerit. Quartò quòd in ea talia sint expressa, per quæ pars instruatur super quibus conueniatur,vt in Clem.si.vt lite pendent. Et potest addi quintum, vt ibi not. quod emanet & perueniat debito tempore.

LITIS contestatio, est negotij principalis ab actore & reo hinc inde facta narratio, quam narrationē præcedere debet libellus, nisi fortè de consensu partium remittatur. Fit autem litis contestatio coram iudice per narrationem actoris,& contradictoriam responsionem rei,vt quia negat, vel per aliquam exceptionem quam opponit animo contestandi litem, id est,ea mente vt in causa procedat vel desistat. Est ergo litis contestatio secundum Gofft. hinc inde apud iudicem negotij principalis facta narratio per principales personas,nō per aduocatos,nisi fortè principales adeò fuerint indiscreti, vt eorum defectus de licentia iudicis petalios suppleatur,vt in c.pastoralis.de Iudic. Et litis contestatio est initium actionis & conflictus in causa. de hoc vide l.bonam.in c. dudum. 2. in ver. responsionem. de Electio. quomodo & quando fiat lit. con.

LITIS quasi contestatio,est quando aliquis conuentus in iudicio super rebus mobilibus quas possidet nomine alieno nominat dominum in iudicio, & accipit inducias ad denunciandum domino, vt ad iudicem veniat vel mittat. Si autē ipse dominus nō comparet in termino sibi dato,tūc lis quasi cōtestata est cōtra dominū, siue habetur pro contestata ad interrumpendū longi temporis præscriptionem,vt in c.quoniam frequenter.§. in aliis.ver.quod si super.vt lit. non contest.

LITEM pendere, est litem contestatam esse,vel litem in incerto esse cum ambiguus sit eius exitus & euentus:nam litis & iudiciorum euen

euentus est incertus. ff.de Pecul. l.quod debetur. Pendere autem dicitur lis per appellationem vel recusationem, consultationem, vel relationem, vel quandiu diffinitiua sentẽtia non est lata, de quo per Doct. vt lite pen. per tot.

LITEM suam facere iudex quando dicatur, apertè ostendit Vlp. in l.si filiusfamilias.de Iud.& Imperator Instit.de obl.quæ ex qua. delict.nasc.in princ.

LITTERAE de rato dicuntur procuratoriæ, quia constituens procuratorem semper adiicit in fine, quòd quicquid procurator fecerit super causa, ad quam datus est, gratum, ratum, &c. habebit, vt in c.cùm dilectus, de Relig. domib. in gloss.

LITTERAE dimissoriæ quæ, vide in ver. Dimissoriæ.

LITTERIS dicitur obligatio contrahi, quando quis confitetur in aliquo instrumento se recepisse pecuniam, quam nondum recepit, sub spe numerationis futuræ sibi faciendæ, prout à creditore eidem promissum extitit. Illi competit actio non numeratæ pecuniæ, si exigitur ab eo debitum, antequam recipit.

LITIGATORIS nomine non solùm actor, sed etiam reus intelligitur, vt in c.1.de litis contestat.l.6.

LITIGIOSA res est mobilis vel immobilis res, vel se mouens, de cuius dominio causa mouetur inter petitorem & possessorem conuentione iudiciaria, vel precibus principi oblatis, & iudicibus insinuatis, & per eum futuro reo cognitis. C.de Litig.auth.litigiosa. fit autem res litigiosa incontinenti oblato libello. Alij dicunt rem litigiosam non esse ante litis contestationem, de hoc gl.in c.1. vt lite pendente.lib.6.

LYTOS, interpretatur solutus, à λύω, quod est soluo. Iustinian. in procemio Digest. [Quia solitum erat, quarti anni studiosos, Græco & consueto quodam vocabulo lytas appellari, hoc est, solutos.] Pro quo mendosè legitur hircos, ex Pandectis Florenrinis adnotante Politiano: nam pro eo quod in recentioribus libris habetur hircos, & coloritas, legi oportet [lytas & prolytas:] quid autem sint, lege prolytæ. Neb.

LITTVS, propriè maris est, ripa fluminum: Et littus eousque extenditur, quousque maximus fluctus à mari prouenit. l.littus. de Verb. signif.

LITVRGVS, interprete Alciat. in l.2. C.de cupres. dicitur qui publicè operatur, circa res sacras præsertim: qui & lituchus dici potest, auctore eodem.

LIVELLVS differt à feudo: primò, quia eo iuratur secus quàm in liuello. Item feudum datur amore, liuellus verò pro mercede. Item in feudo non succedunt fœminæ, in liuello secus: & de multis aliis differentiis, vide Fel. in c.cæterum.col.5.& seq.in vers. nono fallit.de Iud.

De L ante O.

LOCARE, hoc verbum licèt plerumque referatur ad accipientem pretium, sicut conducere ad illud dantem, tamen quandoque viceuersa, vt locare dicatur qui pretium dat, conducere verò qui illud accipit, vt annotat Accurs. in l.1.in princ.ad leg.Rhod. de iact. nam veteres verbo locationis & cõductionis indifferenter vtebãtur.l.veteres. & seq.de Act.empt.

LOCATIO, est personæ vel rei ad vsum facta concessio, vel mercede.

cede vel pecunia numeranda conuenta, alioquin de alia re erit contractus innominatus, de quo vide not. per Doctor. de Locat. & cond. super rub.

LOCATOR est ille qui rem aliquam pro certo pretio vel certa mercede alicui vtendam concedit, vel alium re sua mercede sibi conuenta vti permittit, vt cùm loco tibi domum meam ad habitandum in ea, ego dicor locator, tu verò, qui sic vteris, seu ad vsum recipis, conductor nuncuparis, vt in c. 1. de Locat. & conduct.

LOCATI actio, require suprà, actio locati.

LOCVS est non fundus, sed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid est, quod suos habet fines. l. locus. de Verb. sign.

LOCI adiectio significat diuersimodè disponi: v. g. testator dicit, Titio lego centum, quæ sibi volo solui de pecunia, quam habeo in tali loco, puta, tali castro, tali arca. Et si in illo loco nihil est, tunc nihil debetur: si minus est, nihilominus tota pecunia debetur. l. quidam testamento. ff. de leg. 1. l. Lucius. ff. de Ali. & cib. leg. Ratio, quia locus hîc apponitur ad demonstrationem, vnde solutio fieri possit, & non ad taxationem seu restrictionem legati: quare legatum non restringitur, etiam quia legatum fuit factum in genere, & sic remanet in genere, & adiectio loci refertur ad designationem fiendæ solutionis. Et quod de legato dicitur, idem in contractu intelligitur, paritate rationis, vt si dicatur: [Promitto tibi centum soluenda de pecunia, quam habeo in tali loco.] Et ibi, lego vel promitto decem, quæ habeo in arca: si nihil est, nihil debetur: si minus est, illud tantùm debetur. l. si seruus. §. qui quinque. ff. de Legat. 1. quia locus adiicitur summæ immediatè, & per hoc significatur, quòd illa summa, quæ ibi est, debeatur, & non alia. Vnde testator vel promissor se refert ad illud corpus pecuniæ, quod ibi est, & ideo si nihil est, nihil debetur, vel quatenus est, eatenus tantùm debetur. Et finaliter loci adiectio operatur quod ratio dictat, vel lege disponitur, vel prout voluntas disponentis dictat, quam quodvis medium probabile declarat, vt leg. cùm certus. ff. de vin. trit. & oleo leg. l. si debitor. §. 1. ff. de Contrah. empt. & vend. l. eum qui calendis. ff. de Verb. oblig. l. legatum. §. vini. ff. de Annuis legat. l. ex eod. ff. de vin. trit. & oleo leg. cum similibus.

LOCVS insignis, secūdùm Ioan. Andr. in c. statutum. de rescript. lib. 6. est ciuitas, licèt ibi non sint periti. Et de hoc dat ibi rationem. Sed secundùm Innoc. Host. Abb. non sufficit esse ciuitatem, nisi sit ibi copia peritorum. Compo. dicit, sufficit si de vicino loco possint haberi periti. Paul. de Leaza. in Clement. vnica, de foro compet. dicit insignem locum, in quo potest copia haberi necessariorum pro episcopo, familia, & equitibus suis, licèt non sit copia peritorum.

LOCVS religiosus, requirè infrà, Religio.

LOCVS sanctus, dicitur qui firmus est, & virtutibus munitus, de quo Inst. de Rer. diuis. §. sanctę quoque res.

LOCA vicina, quæ dicantur, vide Panorm. cap. super Specul. in fin. de priuil.

LOCVLVS, est bursa vel marsupium, c. 1. de deposit.

LOCVPLES, est qui satis & idoneè habet pro magnitudine rei,quę petitur.l.quos.de Ver.sig.

LOCVPLETEM hæreditatem esse Accurs. ait, quæ opes affert incōmodis annexas. l.si quis mihi.§.2.de Acq.hær. Azo verò in rub.C.de bon.lib. §.petitur.locupletem hæreditatem definit quæ maior sit centum aureis.

LOGISTA, dicitur qui reddendis rationibus præest: nam λόγος inter cæteras significationes interpretatur computatio: & λογιστική est ipsa ars computatoria, quam vulgus algorismum vocat. Iustinianus in tit.de Modo mulctarum.l.[curator,inquit,reipub. qui Græco vocabulo logista nuncupatur, mulctandi ius non habet.] Ant.Nebr.

LOGISTAE, qui & rationales nuncupantur, sunt qui reddendis rationibus præsunt.

LOGOGRAPHVS potest interpretari rationum scriptor,quo vocabulo vtitur Iustinianus libr. 10.in tit.de tabulariis, scribis & logographis. Ant.Nebr.

LOGOGRAPHVS, id est, scriptor publicæ rationis, & dicitur à λόγος, sermo vel ratio, & γραφή, scriptura, secundùm Accurs. in rub.C.de Tab.scrip. & logo.li.10.

LOLIVM, herbæ genus,alio nomine zizania dicitur,vt etiam declarat gloss.in Clem.dudum.de sepulch.

LONGA consuetudo,est quæ 10. vel 20.annis inducta fuit,& multò magis longiori tempore, vt si 30. vel 40. annis perdurat.

LONGVM tempus, longissimum, & longæuum. vide Azon. in Sum. quæ sit longa consuetudo. §. 1. & dicitur longum tempus inter præsentes decennium, & inter absentes vicennium, l. fin. C. de Præscript. long. temp. & §.1. Instit.de vsucap.

LORICATIO, est tectorium parietis,in modum loricæ superinductum,idem ferè quod incrustatio. Vitruuius lib. 6. Duplicem præbeat contignationi loricationē. Plin.li.8.de Ichneumone cum aspide pugnaturo: [Mergit, inquit,se limo sæpiùs,siccátque sole: mox vbi pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit.] Paul.de Verbor. signif. l.impensæ.in fin. [Incrustationes,inquit, loricationes, & picturæ.] Nebr.

LORICAE genera sunt armorum,vt in Auth.de armis. §. pen.

De L ante V.

LVBRICVM ætatis, id est, leuitas, mobilitas, inconsiderata ratio, temeritas. Vlp. l.3. §.4. ff.de Minorib.[Neque enim ætatis lubrico captus est, adeundo locupletem hæreditatem.

LVCRATIVA caussa.vide caussa lucratiua.

LVCRATIVA possessio dicitur,in l. 2. §. si quis omissa caus. quam ex lucratiua caus.quis adeptus est.

LVCRIFACERE, id est, acquirere.

LVCRVM refertur ad omnia prouenientia ex prosperitate fortunæ,qualiacunque sint: quæstus tamen comprehendit solum lucrum proueniens ex industria personæ,vt est text. & gl.in l.sed & si.ff.pro socio.not. Abb.in c.sedes.n.13.de Rescript. Quæ autem sint honesta lucra,vide Specul.in tit.de cleric.coniugatis, vers.sed quam dices.

LVCROSVM, fructuosum,quæstuosum,vtile,Gaius l.obligari.9. §.2.ff.de auct.tut. [Hæreditatem adire & pupillus sine tutoris auctoritate

nium lumina nostra excipiat. Cũ autem seruitus imponitur ne luminib. officiatur, hoc maximè adepti videmur, ne ius sit vicino inuitis nobis altiùs ædificare, atq; ita minuere lumina nostrorũ ędificiorum. l. 4. ff. de Seru. vrb. præd.

LVSCVS is dicitur, qui altero oculo caret, qui Gręcè monophthalmus appellatur, hoc est, vnocul⁹. Hier. de viris illustribus: [Acacius, inquit, quem quia luscus erat, monophthalmũ appellant.] Martial.

Thaida Quintus amat, quam Thaida? Thaida luscam.
Vnum oculum Thais non habet, ille duos.

Modest. in tit. de Verb. sign. l. inter stuprum. [Vitium, inquit, est perpetuum impedimentum, veluti si luscus sit.] inde fit verbum eluscare, de quo in suo loco diximus. Neq; est, vt Accurs. & si qui sunt alij q id dicãt, q lumine adhibito nihil videt, sed, vt dixim⁹, qui est orbatus altero oculo. Neb.

LVSTRAMENTVM, ti, est purgatio facta per veneficium, aut sacrificium, aut incantationem, dictum ab eo quod est lustro, as. Virgil. 6. Æneid.

Lustrauitq; viros, dixitq; nouissima verba. Ouid. 10. Metam.
Magico lustrabere ritu.

Marcellus lib. 48. ad leg. Cornel. de sicariis & veneficis. l. eiusdem. [Si quis, inquit, lustramenti causa dederit cantharidas.] Neb.

LVSTRAMENTVM, purgatio facta per veneficium, sacrificium, aut incantationem. l. eiusdem. ad leg. Corn. de sicar.

LVXVRIA, not. Archidiaconus de consuet. c. fin. libr. 6. sumitur aliquando pro profusa impensa, vt docuit Budæus in annotat.

De M ante A.

MACELLARE, est mactare vel trucidare. Inde dicuntur macellarij, qui pecora vel quadrupedia mactant, vt est gl. 5. in Clem. 1. de vita & honest. cleric.

MACERIA, paries sine calce aliáve compactione formatus.

MACHINARIVS, mensor, in l. vlt. ff. si mens. fal. mo. dix. dicitur ad differentiam decempedatoris, vt admonet ibi Budæus.

MACHINATIO, vide suprà, dolus, est quasi astutum ingenium.

MAGI sunt, qui vulgò malefici ob facinorũ magnitudinem nuncupantur. Hi sunt qui permissu Dei maleficiis elementa concutiunt, turbant mentes hominum minus confidentium, &c. 26. q. 5. nec mirum. Et ibi qui sunt necromantici, hydromantici, & de auguriis & aruspiciis, quæ omnia ibi reprobantur.

MAGIDEM, in l. seruus. de condict. indeb. Bud. accipit pro genere lancis orbiculatæ, idque ex Plin.

MAGISTER nomen dignitatis est, & magistratus siue magisterium, ipsa magistri dignitas. Vnde magister equitum, qui à Dictatore præficiebatur equitibus: & magister populi, qui pecuniæ diuidundæ per populum præpositus erat: & magister militum, qui militibus præest: & magister scrinij, id est, qui libros principis adseruat, & magister pecoris, qui pastoribus reliquis præfectus est.

MAGISTER dicitur, qui præ ceteris alicuius rei siue negotij curam gerit. Et interpretatur syllabiter, quasi in maiori statu existẽs: sed literaliter sic, quasi manum acrem gerens inter scholares: tenens eos rigidè: secundum gloss.

gloss. verò. cap. 1. de Magistr. dicitur à monendo siue à monstrando. ff. de Verborum significat. l. quibus.

MAGISTER nauis, Require suprà, [Actio exercitoria.] & C. eo. rit. l. vnica. lib. 12.

MAGISTER scriniorum, dicebantur qui scriniis sacri Imperij præpositi erant, vel sunt pragmaticarij, sic dicti, quia pragmaticas sanctiones, illas scilicet quas principes faciebant, & statuebant consilio procerum suorum, scribebant, & earum exempla in scriniis reposita ad memoriam custodiebant.

MAGISTRATVS prætores, vel consules dicti sunt: eo quod maiores sunt reliquis officiis, & illi sunt tanquam capitis principis membra. Cod. ad leg. Iul. maiestatis. l. quisquis. Et horum alij sunt maiores, alij minores, alij medij. Maiores, vt illustres, qualis est præfectus prætorio orientis, item Illyrici, item Africæ, item vrbis Romæ. Minores sunt clarissimi, puta, præsides prouinciarum. Medij sunt spectabiles, vt proconsul, præfectus Ægypti, qui dicitur Augustalis, vt ff. de Offic. præfect. Augusta. l. vnic. excellentiores præfecti sunt præfectus prætorio Orientis & Illyrici.

MAGNANIMITAS, est ornatus omnium virtutum, secundùm Philosophum 5. Ethic. & est magnanimitas in Imperatore. l. 1. C. de testam.

MAGNIFICVS, dicitur quasi magna faciens, & ideo hoc verbum competit regi ex Etymologia vocabuli. Abb. in c. nouit. de Offic. deleg.

MAIOR dicitur ille, qui viginti quinque annorum impleuit ætatem. de q̃bo not. Instit. de cur. per totum. & per Doct. de Restit. in integr. c. 1.

MAIORES propriè appellantur adscendentes qui sunt vltra tritauum. l. Iurisconsf. §. parentes. ff. de Gradib.

MAIOR pars attenditur quo ad numerum, & senior quo ad zelum iudicum. Vel potest dici maior pars, quæ maiori innititur rationi, vt 9. dist. sana, & 17. dist. cap. multis.

MAIORITAS est multiplex, alia ordinis, alia dignitatis, alia senectutis, alia prælationis, de quibus vide per Abb. in cap. statuimus. in princip. de Maior. & obed. Vel dic quod quis dicitur maior altero quatuor modis, nobilitate, diuitiis, potentia, & honore, secundùm Abb. in c. super eod. de test. in vers. not. [quatuor qualitates.] & Fel. eod. cap. vers. 2. ibi, superior.

MAIVMA, est ludus qui vigebat in mense Maio. & dicitur à maio: vel maiuma Græcè, Latinè ingressus, scilicet æstatis, quando herbæ, frondésque virentes lætificant. Inde venit Maius. C. de maiuma. in rubr. lib. 11. tit. 45.

MAIVMA erat quidam ludus qui fiebat in mense Maij, not. Cod. de maiuma. lib. 11. in rub. tit. 45.

MALEDICVS, est qui obloquitur de homine, detrahendo ei, & eum obloquiis deprimendo, vt c. 1. de Cler. maled.

MALEFICI speciali vocabulo, incantatores huiusmodi que diuinatores appellantur.

MALAE FIDEI possessor est, qui scit se alienum occupasse. §. quod autem. Inst. de Vsucap.

MALLEATVS, dicitur liber, qui iam est ligatus, punicatúsque. Sed quia libri malleabantur ante

antequàm consuerentur, id quod videmus nostro tempore fieri, malleati dicebantur, pro eo quod sequitur. Vlp. tit. de legatis 3. l. librorum 5. §. 52. [sed libri, inquit, nondum malleati & peromati continebuntur.] Ant. Nebr.

MALLEATORES adulterinæ monetæ sunt, qui falsam monetam malleant.

MALOBATHRVM arbor est odorata ex Syria, quæ nomine speciali folium appellatur, vnde fiunt vnguenta quæ dicuntur foliata. Horat. in 2. Carm.

Nitentes
Malobathro Syrio capillos.

De folio malobathri meminerunt sæpe Galenus & Apitius, Mattianus lib. 39. tit. de publicanis. l. interdum. [Malobathrum, aroma Indicum.] non malabastrum. Neb.

MANCEPS dicitur qui à populo vel fisco aliquid emit vel conducit. vtitur hoc verbo Iurisconf. in l. qui fideiussor. locati.

MANCIPIVM, est seruus vel ancilla: & est neutri generis in voce, sed communis generis in significatione, & dicitur quasi manu captum: & dicitur, mancipium omne quod manu capi potest, sicut homo, equus: & hoc generaliter: sed specialiter tantum significat homines, quia tales erant serui capientium eos in bello iusto.

MANCVS est defectuosus, vt cui manus abscissa est, vel is qui ex imbecillitate dexteræ, faciliùs vtitur sinistra. ff. de Ædilit. edict. l. qui clauum. §. penul.

MANDATVM, secundùm Azo. est officium ab eo qui gratuitò suscepit exhibendum. Et dicitur mandatum, quasi manu datum. Quod enim aliquis per se facturus erat, alij gerendum committit, contrahitur solo consensu. Et differunt mandatum, iussio, & præceptum: quòd iussio importat necessitatem, nec finitur morte iubentis, quia successor id facere tenetur. Mandatum verò importat liberam obsequendi voluntatem, & finitur morte. Vnde, Præceptum non præcipitat mors præcipientis. Mandatum mandatore cadente cadit, vt not. de Rescript. eam te. & c. in his. de Verborum significatio. Quidam tamen dicunt, quòd tam præceptum quàm mandatum finitur morte, si nominibus expressis scribantur, secundùm Ioan. And. 13. quæstione 1. quod præcipitur.

MANDATOR dicitur ille qui aliquid mandat alicui, vt sibi vel alij aliquid faciat. Require suprà Fideiussor.

MANDATARIVS, est qui mandatum suscipit adimplendum. Et inter istos oriuntur actiones hinc inde, quia ille qui sic mandat alteri, contra illum qui mandatum suscipit adimplendum, cùm prius cogi non possit quòd reciperet mandatum, competit actio mandati directa in quantum eius interfuit factum fuisse quod mandabatur. Rursus ipsi mandatario qui mandatum suscepit, competit actio mandati contraria, si quas expensas fecit vel impensas ratione mandati suscepti, inquantum non excessit fines mandati. Si verò mandatum excessit in expensis factis, ipsas non repetet per actionem mandati contrariam. Sed in quantum vtiliter expendit, per actionem negotiorum gestorum repetet.

MANDRAGORA, herba est nota, cuius duo sunt genera: alterum

nigrum, quæ fœmina existimatur, alterum candidum, qui est masculus. Habet vim soporiferã, atque prouocandi semini gratia dari consueuit, quia frigida est, ac prope venenũ. Columella in horto

Quamuis semihominis vesano gramine fœta
Mandragora pariat flores mœstámque cicutam.

Marcellus libro 48. ff. ad de leg. Corn. de sic. & veneficis. l. eiusdem. 3. mandragoram inter venena ponit. Ex quo fit, vt mirandum sit quid per mandragoram interpres sacrarum litterarum intellexit in Genesi, capite 30. & Cant, 7. Ant. Nebr.

MANET, i. tenet vel astringit. c. cùm laicis. de rebus eccles. non alie.

MANGO, onis, est non modò seruorum venditor, sed aliarum etiã rerum, quæ vt cariùs vendantur, solent à venditoribus adornari. Vnde est mangonizate agros & equos, pro eo quod est colere. Et Plin. lib. 37. politores gemmarum, mangones appellat. Marti.

Millia pro puero centum me mãgo poposcit.

Seneca in Epi. [Mangones, quicquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt.] Aphricanus de Verb. sig. l. mercis appellatione, 207. quo distent à Venaliciario monstrat. Anton. Nebris.

MANGONES sunt, qui in seruis emendis vel vendendis mercationem exercent.

MANICHÆI sunt, qui Christum dicunt non esse verum hominem, vt dicit gloss. 1. in l. Manichæos. C. de hæret. & Mani. Extiterunt à quodam Persa, qui vocatus est Manes, qui duas naturas & duas substantias introduxit, id est, bonam & malam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit. Testamentum vetus respuunt, nouum ex parte recipiunt, ita dicit tex. 24. q. 3. c. quidam.

MANIFESTUM est, publica vel famosa proclamatio ex certa scientia & certis auctoribus proueniens. Et potest manifestum probari per multos testes vel auctores, non tamen per tot quòd fiat notorium, vide glos. in c. constitutionem. de Verborum signific. lib. 6. & quæst. 2. placuit. Specu. tit. de noto. crimine. §. sequitur de manifesto. circa princ. vbi dicitur, [manifestum est quod patet pluribus, sed non omnibus: sed notorium omnibus patet. & not. in l. ciues. de appell. per Bal. & Butrigarium.

MANIFESTUM illud dicitur, quòd ex coniecturis apparet. ca. 1. & ibi Abb. in 2. notab. de cler. non resi.

MANIFESTE vel palàm testari dicitur, qui non in publicum hæredem nominat, sed coram testibus qui ad solennitatem sufficiunt, testatur.

MANIPULA, est quoddam ornamentum quod Imperator Constantinus Cardinalibus concessit. Alij dicunt manipulum esse mitram Episcopalem. vide Spec. in rationali diuinarum. lib. 3. sub rubric. de manipu. & videbis pulcherrima.

MANSER, est filius illegitimus, propriè de scorto natus secundum Host. quasi vulgò quæsitus, vnde secundùm Ab.

Manseribus scortum: sed mœcha nothis dedit ortum.
Vt seges à spica, sic spurius est ab amica.
Dant naturales quæ nobis sunt speciales.

c. nisi

c.nisi cùm pridem.de renun.in §. personæ.in fin.vbi gloss.

MANSVS, secundum vulgare Italorum, dicitur quantitas terræ, quæ duobus bobus sufficit in anno ad laborandum.

MANVALIS obedientia.not.de maioritate & obedie. his qui.de Restitut. spoliolim causam,ad quam subditi tenentur prælatis suis sine scriptura & iuramento,vt not. in c.legebatur.de Maior. & obedient.

MANVMITTERE, vide Emancipare.

MANVMISSIO, est datio libertatis. Instit.de liber.in prinс.Et manumissus dicitur qui est liberatus à manu & potestate domini. Nam quandiu in seruitute est, sub manu & potestate domini sui est, sed postquam manumissus est,ab illo liberatur. ergo dicitur quasi extra manum,id est, potestatem domini sui missus: & talis dicitur libertus domini sui,& dominus patronus eius.

MANVMISSIO testamentaria dici potest, quæ ex causa testamenti præstatur, vel propter testamentum contingit.

MANVS,pro potestate.Inst.de liber. §.aliquando ponitur pro artificio.l.mulieris.13. de Ver.sig.

M.M.P. Notæ sunt apud Paulum Diaconum, pro manu.mancipio, potestate. Vlp.cap.24.Instit. [Ei cuius in potestate, manu,mancipióve est hæres scriptus, legari non potest.] Idem cap. 9. & 10. ostenderat in manu esse vxores matresfamil. in potestate liberos filios fam.in mancipio seruos.Ergo apud Paulum Diaconum,malo mancipio, potestate corruptè legitur.Hotom.

MANVPRETIVM dicitur,inquit Asconius, vbi non tam materiæ ratio quā manus atque artis, dicitur: Alphenus l.30.§.3. ff.Locat. [Qui ædem faciendam locauerat, in lege dixerat,Quoad in opus lapidis opus erit,pro lapide & manupretio,dominus redemptori in pedes singulos septem. dabit,] Vlp.l.13. ff. de Verbor. significat. [Quoniam plerumque plus est in manus pretio quàm in re.]

MAPPA, mensæ stragulum est quemadmodum & mantile, siue toral. Erántque duo genera,alterum rasum,alterum villosum,hoc est in tapetis similitudinem contextum, quod & gausape dicitur. Martial. in disticho cuius index est,Mappa villosa,

Nobilius villosa tegant tibi lintea citrum.

De mantili quoque villosā Virgilius in 1.Æneid.dixit:

-Tonsísq; ferunt mātilia villis.

Quod Seruius pro minutis exponit. Ouidius quoque in 4.Fast.

Duxerat ad dextram villis mātile solutis.

Florentinus lib. 33.de supellectili [Toralia,inquit, & mappa villosa.]Pro quo mendosè legitur, & oralia in panahosa, nihili verba. Anto.Nebr.

MAPPA est ornamentum equi, & sunt linteamina alba, quibus cooperiuntur equi Cardinalium, cùm faciunt processionem. no. in Authent.de consf.§.quantumcunque. Aliter capitur in l.3.de Sup. leg. vbi secundùm Nebr. significat stragulum mensæ.

MARITI appellatione non veniunt sponsi de præsenti in materia odiosā, secus in fauorabili, quia

tunc veniunt sponsi de futuro, vt dicemus infrà, in verbo [vxoris appellatione.]

MARMORIS appellatione quid veniat, docet Iurisconsl.in l.quæsitum.de Leg.3.

MARTE suo, id est, suis viribus, & non aliunde accersitis adminiculis.l.1.C.ne lic.poten.

MASCVLINVM cōcipit fœmininum sed non è contrà. Panor.in c.super inornata. in 1.col. ver. nec statutum. de Præben. de quo artic. diffusissimè Dec.in l. 2.de Reg. iur. vbi vide.

MASSARITIA, est idem quod supellex, videlicet omne vtensile domus, cuius appellatione vestis non continetur, vt l.si quis in fundi vocabulo.ff.de Lega.1.

MASTICONIVM, est domus vbi Leprosi congregantur.

MASTIGOPHORI, qui agonothetas comitantur in certaminibus.l. vlt.de Muneribus & hono. vbi Bud.

MATERFAMILIAS dicitur, quæ est notæ auctoritatis & honestæ vitæ in domo sua: vnde, nec nuptiæ nec natales faciunt matremfamilias, sed boni mores.

MATERIA propriè dicitur circa quam versatur faber tignarius siue lignarius. In communiori tamen significatu dicitur de subiecta cuiusque artis materia. Pau. lib.8.tit. de periculo & commo.l. quod si.[Neque materia empta si furto periisset.] Nebr.

MATERIA, est vnde quid conficitur, vt in scypho metallum, in contractu consensus, quapropter sic propriè appellantur ligna, quæ ædificiorum alteriusve operis causa habentur.l.Ligni.55.de le.3.

MATERTERA, est matris soror, vt Institu.de grádi. cogn.in ver.matertera.

MATERTERA magna, est auiæ soror, sicut promatertera proauiæ soror.

MATHEMATICI sunt, qui dicunt se scire aliquam artem diuinandi.

MATRICVLA, est chartula in qua scribitur aliquid, & præcipuè liber vniuersitatis, in quo nomina suppositorum conscribuntur & immatriculantur: & est diminutiuum à matre. l. matriculam. Cod.de Agen. in rebus.lib.vndecimo.

MATRICVLARIVS dicitur habens officium pulsandi campanas, vel qui habet matriculare studentes.

MATRICVLARIA dicitur habens curam ecclesiæ, text.& glos.in c. mulieres.32.dist.

MATRIX ecclesia, ponitur pro maiori baptismali, quæ generat baptismum sicuti mater, vt gloss in verbo, matricem.in Cle.1.de sent. excom.

MATRIMONIVM idem sonat quod nuptiæ: & est legitima maris & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens.27. quæstio. 2. §.1. & subaudi quo, scilicet, ad propositum in quo debent esse tempore quo nubunt vel matrimonium contrahunt. Instit. de patria potesta. in principio. Et matrimonium est duplex, scilicet verum, & præsumptum. Verum, quod contrahitur inter personas legitimas per verba apta, nullo impedimento subexistente: præsumptum dicitur quando inter personas legitimas interuenit tractatus de contrahendo, vel verba apta, in euentum tamen conditionis vel arbitrij alieni, & succedit copula carnalis, vt inquit Goffr. Et non dicitur patrimonium (licet à dignio

gnioti debeat fieri denominatio, & tantum votum habeat vir in liberos, sicut mater.l.liberorum. 220. ff. de Verb. sign.) ideo quia mater maius exercitium vel officium exercet circa liberos; quã pater. ca.fin. de Conuer. coniug. quia ante partum onerosa, in partu dolorosa, & post partum laboriosa. Igitur ad honorem eius dicitur matrimonium, vt etiam de Conuer.in fine.cap.ex litteris. Et notatur quod matrimonij tria sunt substantialia quæ dicuntur bona eius, vt de Condi. appo.cap. vlt.& 27. q.2. omne itaque. scilicet fides, proles, & sacramentum. Et nota quando contrahatur matrimonium, & quando sponsalia de futuro, declaratur ex significato verborum prolatorum, & actuum sequentium. Vnde verba formalia matrimonij sunt illa quando vir dicit, [Accipio te in meam mulierem:]& mulier, [accipio te in meum virum.] cap.licet. de Sponsduo.& cap.si inter. de Spons. Similiter est matrimonium si quis iuraret, quod aliquã ab hoc tempore pro coniuge teneret,& ei sicut vxori fidem seruaret,& ipsa eidem iuraret se illum pro marito habituram, ei sibi tanquam viro proprio seruituram, vt in c. ex parte.de Sponsal. Nam licet ibi non exprimantur verba formalia, tamen idem est si vnum de æquipollentibus fiat. vt l.certum.ff. Si certum pet. Dicunt etiam quidam Doctor. quòd verbum habiturum, hic significat præteritum, non futurum. Similiter dicendo: [Promitto tibi quod nunquam habebo aliam vxorem nisi te, vel volo te, & non aliã in vxorẽ, vel consentio in te sicut in meam vxorem, vel promitto quòd volo te habere in vxorem, vel placet mihi te habere in vxorem, vel promitto quòd tibi seruabo fidem sicut vxori meæ, vel volo quod ab hac hora in antea sis mea vxor, vel iuro quòd habebo te pro legitima vxore.] de hoc vide 22.q.4.§.vltimo, versic.est etiam. Item si dixeris, [iuro vel promitto tibi tanquam vxori,] dummodo verba mulieris sequantur, contrahitur matrimonium per quemlibet prædictorum modorum, vt not.ibid. Spec.eodem tit.§.1.Item ibi, si dicat vir, iuro quòd tu es vxor mea: & mulier è contrà, iuro quod tu es vir meus: dicunt quidam quòd non sit matrimonium de præsenti, sed sponsalia de futuro, capiendo es pro eris. ff. de Verb. significat. l. verbum erit. Nam & si sint verba præsentis temporis, non tamen ad matrimonium apta: ergo alij dicunt quòd nec spõsalia contrahantur. Sed ibi, [promitto, quòd te ducam in vxorem, & de cætero tenebo te in vxorem,] sunt sponsalia, quia sensus est, ego te ducam, & ex quo te duxero, de cætero te tenebo. ar. c.ex Litteris.2. de spon. Secus si non addito verbo[ducam,] dicat [promitto quod tenebo te de cætero in vxorem,] etiam dimisso hoc verbo de cætero, tunc est matrimonium, vt cap. ex parte. de Spon.præalleg. De origine autem matrimonij, quòd sit à triplici iure, videlicet à naturali, gẽtium, & ciuili, vide in glo.Inst.de Iure na.gent. & ciui.in principio, super ver. [matrimonium,]& quot modis potest impedire, vide Inst. de Nu.in gl.super ver.[enumerari.] vbi ponuntur quatuordecim.

MATRONA dicitur quæ iam nupsit, quasi quæ in matrimonio conuenit.

MATRVELES, sunt filij & filiæ matterteræ. l. 1. ad l. Pomp. de parri.

MATVLA, genus vasis ad vrinam, & aquam tenendam. proinde mundo muliebri continentur, vt scripsit Vlpianus in l. argumento 25. §. mundus 10. ff. de Au. & arg. l. Alio nomine [matella & matellio] dicitur. Plaut. in Amphitr.

Ne tu postulas matellam vnam tibi aqua infundi caput.

MATVRARE, quandoque significat festinare, quandoque est per solem digerere, vt fructus maturentur.

MATVRVS quis, tripliciter ostenditur, vultu, gestu, voce. Spec. in tit. de aduoc. §. 5. ver. [cùm autem.]

MAXIME quandoque dicitur comparatiuè. Aliquando pro [tantum.] de fil. presbyt. c. ad abolendam. Aliqui legunt [maximè] pro [magis,] & sic tenetur propriè, secundùm Ber. ibidem. Item [maximè] supponit idem in alio sensu, sed maiorem esse rationem in Expresso. C. vnde lib. l. fin. Aliquando subauditur, vt l. verum. in prin. ff. pro socio. Ad primum facit ff. de Prob. l. cùm deinde. in princ. & ibi maximè de pœn. & re. c. officij. in fi. de spon. c. sponsam. vide de hoc not. c. præall. ad abolendam. in addi. gloss. 1. & per Ioan. And. super ea etiam not. de hoc in c. cùm contingat. de fo. comp. in gl. 1. de Elect. cùm inter. & c. quoniàm frequenter. §. porrò. vt lite non con. & propriè implicat idem in contrario sensu.

De M ante E.

MOECHIA potest dici omnis fornicatio, 22. q. 4. omnis mœchia. & ibi plenè.

MEDIANVM, idem quod medium, verbum est architectonicum, quo frequenter vtitur Vitru. habetur hoc verbum & in l. si verò. ff. de iis qui deie. vel effud.

MEDIASTINVS, quemadmodum Priscianus in quinto carmine scribit, à medio videtur componi, quia medias partes balnei tener, hoc est, qui in medio lauantium stat. Horatius in 1. epistol.

Tu mediastinus tacita prece rura petebas.

Acron, in media vrbe viuens interpretatur. Porphyrion, in media vrbe siue balneo exponit. Vlpian. lib. 47. titu. de Iniuriis. l. item apud. [Multum interest qualis seruus sit, bonæ frugi, an mediastinus.] Nebr.

MEDIASTINVS seruus, est ex abiectioribus, ita dictus, quia domestica quæque vilissima ministeria obire in domo cogebatur, vt ligna congerere, domum purgare, & alia huiusmodi. Hoc autem nomine inde vtitur, quia in media domus parte ad omnium aliorum iussus præsto esse debet. de quo meminit Iurisconsultus in l. item apud Labeonem. §. præter air. ff. de iniu. & in lib. ff. nau. caup. stabu.

MEDICI qui dicantur docet Iurisconsʃ. in l. 1. de Var. & extraord. cognit.

MEDIVM dicitur hæc vita, 13. q. 4. hæc autem vita. & not. Ioan. And. in prooem. Clem.

MEDOGRAMMATAEI, in l. fin. C. de tab. scrin. & logogra. libr. 10. sunt quos scribæ consulebant. Demogrammatei legendum ex libro Ton. Basil.

MELINVM, de quo in l. quæsitum. de Lege. 3. species est coloris.

MELO

MELOPROXIMVS, vna dictio est, & est nomen dignitatis, vt not. in l. peculiari. C. de proximo sacro. scri. l. 12.

MEMBRANA, species chartæ, in qua describuntur instrumenta & alia quæ conseruatione indigent, & ideo dicitur, quia de mẽbris eripitur, vt Inst. de Rer. diui. in gl. literæ.

MENDACIVM, Require suprà, [dolus,] Vnde Augustinus dicit, [mendacium est falsa vocis significatio cum intentione fallendi:] quod sic debet intelligi cum intentione fallendi, quæ tunc ibi est, vel postea aduenit. Quandoq; enim aliquis aliquid promittit, non tamen voluntatem fallendi actum habet, sed postea acquirit.

MENDICANTES dicuntur quos in publicum quæstum instituta mendicitas vocauit, & illi reficiebantur publicis annonis. Validi autem & robusti non debent mendicare, ne miseris & debilibus panem auferant. C. de Mendican. val. le. vnic. lib. 11. & in Auth. de quæst.

MOENIA dicuntur propriè ædificia murorum ciuitatis, sic dicta, quia muniunt ciuitatem. Et interdum dicuntur mœnia abusiuè omnia ædificia.

MENIANA, vt ait Festus Pompeius, ædificia erant à Menio ciue Romano sic appellata, non à mœnibus sic dictum, vt putauit somniculosus Acc. Is enim primus vltra columnas extendit tigna, quo ampliarentur superiora. Hic est ille Menius qui post bona patris absumpta locum sibi seruauit vnde ludos spectaret. de quo Horatius in 1. epist.

Menius vt rebus maternis atque paternis
Fortiter absumpsit, vrbanus cœpit haberi, &c.

Locus autem ille fuit Menianũ, quod. vltra ædificia protendebatur, in viã publicam propendens. Vitruuius lib. 5. [Meniana, inquit, superioribus coaxationibus collocentur.] Suetonius in Caligula: [Cum apparatũ circi perspicientem, pauci ex proximis Menianis postulassent.] Valerius de mortibus non vulgaribus. [Co. Licinus Macer, vir prætorius, Calui pater dum sententiæ dicerentur, in Menianum conscendit.] Iabolenus de verb. sign. leg. malũ nauis. 242. [Qualia, inquit, Meniana & suggrunda essent.] Vlp. in tit. ne quid in loc. pub. le. prætor ait. [Cum quidam, inquit, velum in Meniano immissum haberet.] Neb.

MENIANA dicta sunt podia & eiusmodi exterius porrecta ædificia. Originem huius dictionis pulcherrimè exponit Alciat. in l. malum. 242. de Ver. sig.

MOENIVM vel mœniarium idem est quod vestibulum à mœnibus septum. Et dicitur ideo, quia mœnibus adhæret, secundum Hugonem. Alij ponunt [mancrium.]

MENSA sæpe in iure accipitur pro tabula, qua vtuntur argentarij. Inde mensarij & mensularij dicti.

MENSOR est, qui metitur agros, columnas, vel ligna, vel homines, vel frumentum, vel mœnia iuxta castrũ, vel hospitia, vel etiam quod omnia officia assignat, secundùm Accur. C. de Mens. in rub. lib. 12.

MERA donat. Req. re supr. Donatio.

MERCATORES qui verè & propriè appellandi sint, vide Alciat. in l. mercis. 207. de Ver. sig.

MERCIS nomen ad mobilia tantum

tum pertinet. ff. de Verb. sign. le. mercis. 207

MEREO, meres, merui, est militare, siue stipendium in militia facere. Lucanus in 6.

Castrorũ in plebẽ merebat. Iuu. *Castrorúmque æra merentem.*

Suetonius in Iulio: [Meruit & sub Seruilio Isaurico.] lib. 49. Digestorũ, titul. de Re milit. pro eo quod in libris antiquis legitur merere, in receutioribus scriptum est. militare. Nebr.

MERETRIX dicitur quæ multorum libidini patet. 34. dis. vidua. vel cuius turpitudo publicè venalis est 32. q. 4. meretrices. & in gl. 2. c. inter opera. de Sponsal.

MERITORIVM siue meritoria taberna, est stabulum siue caupona in quam viatores diuertunt: dictum meritorium à mercede quam soluunt. Iuuenalis,

Nam quæ meritoria somnos Admittunt.

Valerius de duobus Arcadibus: [Quorum alter, inquit, ad hospitem se contulit, alter in tabernã meritoriam diuertit.] Vlpianus in tit. de Iniuriis. l. lex Cornelia. [Ad meritoria, inquit, vel stabulanon pertinebit.] Accurs. nescio quas nugas somniat, neque id mirum, cùm vigilans, quid esset meritorium nescierit. Neb.

MERITORIA dicuntur diuersoria.

MERVM imperium, est habere gladij potestatem, ad puniendum facinorosos. Vnde merum imperium dicitur quædam summa potestas per quam ea quæ sunt iurisdictionis maximè explicantur. Et merum dicitur, quia separatũ à cognitione pecuniaria, eo quod inde nullum sequitur commodũ pecuniarium, vt Institut. de Publ. iud. in princ. Hæc autem sunt meri imperij, facinorosos punire, delinquentes incarcerare, membra mutilare, pœnam capitalem imponere: & hæc pœna est triplex, vt dicit Host. de Iureiu. cap. veniens. scilicet mors, exilium, & relegatio. ff. de Pub. iud. leg. 2. Alia de mero imperio, vide in ver. [mixtum imperium.]

MESONAVTA, est infimæ conditionis seruus in naui, sicut mediastinus domi, de quo suprà, nam mesonauta ex eo dictus videtur, quòd in media naui residens omnibus præstò sit.

METALLA, dicuntur venæ vnde eruitur argentum, æs, & cætera quæ vulgus indoctum appellat metalla. dicta sunt autem metalla à metallo, quod est scrutor siue inquiro: aut dicuntur metalla, quod alia vena post aliam inueniatur, quòd videtur Plinius libro 34. significare, vbi scribit, quòd vbicunque vna vena est inuenta, non procul alia inueniatur. Hinc metallarij & metallici dicuntur, qui sunt damnati ad metalla, hoc est, ad effodiendam terram ex metallis. Aliquando simpliciter accipiuntur pro effossoribus metallorum, vt in libro Digestorum titulo de Pœnis & libro 11. Codicis titulo de metallariis. Neb.

METALLVM & æs, sunt nomina generalia mineras significantia. Et differunt metallũ & opus metalli: vnde ille damnatur in metallum, qui ligatur cum ferro, & onere & labore grauatur, vt non liceat ei facile abire. Sed ille damnatur in opus metallicũ, qui ibidem liberas habet habenas, & aliis metallum fodientibus ministrat, & illius leuior est pœna,

pœna, alterius autem grauior, de quo gl. no. Inst. Quib. mo. ius patr. pote. solui. §. pœnæ seruus. 3.

Metallarii sunt, qui affluentiam exercitij metallorum habent, vt C. de Metal. & metallar. & proc. meta. secundùm Accur. super rubr. l. 11.

Metallarii vetiùs dicuntur, qui metalla è terræ visceribus effodiunt.

Metallicus, idem qui metallarius.

Metassi, aliàs dicuntur [metharij purpurei.] C. quæ res vendi non possunt. l. 1. Vel est color quidam.

Metata, diuersoria quæ prouinciales præbere solebant, & onera recipiendorum hospitum. Rubr. C. de Metat. & Epidemet. l. vlt. in fin. ff. de Muner. l. 6. C. de Profess. & medic.

Metator, siue metatus, siue mensor, dicitur, qui iussu atque auctoritate principis milites in domibus incolarum collocat, siue in castris, qua parte debeat quisque tentoria figere, ostendit. Vnde dictum est castrametari. Lucanus in 1.

Hesperios veniam metator in agros.

In Cod. Iustinianeo, tit. de metatis. l. 1. [Si quis, inquit, metatorum nostrorum manum qua deputatur singulis quibusque domus, & postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitauerint, ad instar falsi criminis constituti teneantur.] Neb.

Metatores, vt ex Vegetio tradit Bud. sunt qui demetiuntur loca vbi milites figant tentoria vel qui hospitia in ciuitatibus præstant. Hos Italicè forterlos appellamus.

Metaxa, est congeries illa pensorum ex lino aut lana, quam Hispani pauci literis immutatis vocant medaxa, vt in libr. 11. Co. Iustiniani, tit. de Murileg. le. Iotas in posterum sericoblattæ, & metaxæ. Vitruuius. lib. 6. [De paludibus, inquit, tenues colligantur metaxæ.] Neb.

Metaxa, sericum: vnde metaxarij, negotiatores qui sericum emunt venduntve.

Metici, Latinè incolæ dicuntur. l. pupillus. de Ver. sig.

Metreta, genus mensuræ tres vrnas continens.

Metrocomia, interpretatur villa matrix, dicta à μητὴρ, quòd est mater, non quòd Accurs. hallucinatur, à μέτρον, quod est mensura, & κώμη villa, accipiendo villam, vt nunc vulgus loquitur. Iustinian. libro 11. Codicis, in titulo non licere habitatoribus metrocomiæ loca suâ ad extraneam conferre. Nebr.

Metrocomia, est villæ mensura quæ datur translatis iussu principis, vt C. de iur. fisc. le. certa: vnde μέτρον Græcè, mensura latinè dicitur, & κώμη villa, inde metrocomia quasi mensura villæ, secundùm Accurs. Cod. non lic. habita. metro. loca sua ad extra. confer. super rubr. libro 11. Etiam metrocomiæ sunt parochiæ vel diœceses.

Metropolis interpretatur ciuitas matrix: neque dicitur à metros, quod est mensura, vt imperiti existimãt, sed, quod de metrocomia diximus, à μητὴρ, quod est mater: vnde alia complura deriuantur, quæ in suo genere significant præcipuum & excellens, vt ortygometra; tetrigometra, echinometra, accentu in penultima, pro duce coturnicum,

cicadarum, & echinorum. Mode. lib.26. Dig.de excusatio.l.si duas. [Decet autem maximo numero vti metropoles gentium.]

METROPOLITANI à mensura ciuitatum dicuntur, quia decem vel vndecim debent sub se habere ciuitates. 6.q. 3. can.1. Vel dicitur à μητὴρ,id est, mater,quia metropolis est mater aliarum ecclesiarum,secundùm glo.ibidem. Etiam metropolitani singulis prouinciis præeminent, quarum auctoritati & doctrinæ cæteri sacerdotes subiecti sunt,sine quibus reliquis episcopis nihil agere licet de his quæ spectant ad totam prouinciam, secundùm glo.21. di.cler.§.metropol.

METVS, est instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio, vt ff.eod.tit.l.1.Et not. quòd licet non sit necessarium periculum esse præsens, tamen exigitur metum esse præsentem, saltem pro futuro periculo.ff.eod.titu.l. metum. 2. nam per metum non quemlibet timorem accipimus, sed maioris mali,vt in l. metum. præalleg. Et dicitur metus, quia mentem tenet vel terret seu impedit. Qui enim timet,non semper gerit in corde quod habet in ore.de hoc vide gloss.2.cap. ad audientiam. de his quæ vi met. cau.fiunt.Inde meticulosus,metu plenus,scilicet qui metuit timenda & non timenda. Et distingue metus, quia alius est probabilis, qui cadit in constantem virum & animosum, & hic excusat, vt est metus pœnæ mortis, & cruciatus corporis, metus stupri, & seruitutis. Alius est non probabilis, scilicet, qui non cadit nisi in hominem pusillanimũ & formidolosum,& hic non excusat,vt in cap.cùm dilecti. eodem titul.

MEVM est quod vindicari potest le. Quintus.ff.de Auro & arg.leg. quinetiam actiones meorum verbo continentur. le. meorum. de Verb. sig.

De M ante I.

MILES est, qui iurat se non euitaturum mortem propter reipublicæ salutem, vel qui iurauit à signis non recedere. ff. Quib. ex cau. maior. le. pen.& scriptus in matricula, vbi alij milites scripti sunt. ff. eod. tit.l.1.per totum. Etiam dicitur à malo quod sustinet pro aliis,vel à mille, quia ex numero mille hominum eligitur, vt ff. de Mi. test.l.1.§.miles.Vnde secundum Azonem, miles dicitur à malitia, id est, duritia,vel à mille, quia de mille fortè solùm vnus eligebatur in militem,& sic dicitur quasi millesimus. Et not. ad hoc, quòd vt quis dicatur verus miles,sex sunt necessaria. Primò, vt non sit negotiator.Co. ne mili. nego. l.1.lib.12.Secundò, vt examinetur,C. qui mili. non pos. leg. 1. lib.12.Tertiò,quòd ei ensis cingatur. ff. de Testam.mil.leg.3. Quartò, stigma, id est, nota publica, debet suo brachio inscribi vel imponi.Co. de fabric.leg.3. lib.11.Quintò,in numero aliorum debet poni & scribi.ff. de Testa. milit. l. ex eo. Sextò, quòd talis habeat priuilegium legis concessæ militibus.vnde,

Stigma, mucro, scriptum, genus examen, sacramentum:
Hæc sex quæ dixi possunt in milite quæri.

Vt no.Inst.de test.mil.in princ.circa gloss.

MILIARIVM, vas erat ad coquendum milium accommodatum, quemadmodum pultarium

ad

ad coquendum pultem. Cato de Re rust. [Inter orbē & miliarium vnum digitum intercesse oportet.] Palladius lib. 5. de re Rustica: [Vas, inquit, æneum miliario simile.] Pomponius libr. 33. titu. de Aur. & arg. leg. l. & si. [Certè si cacabos argenteos habeat, vel militarium,] pro quo, t, littera expuncta, lege ru miliarium. Ne.

MILIARIVM simplici l, vas est quo panicum de milio coquitur, vt scribit Accurs. in l. etsi de auro & arg. leg. miliatium verò duplici l, dicuntur mille passus.

MIMI, sunt ioculatores & alienæ personæ imitatores effictoresque veluti histriones, & alij id genus gesticulatores.

MINICVLATOR, is dicitur qui literas maiusculas, hoc est, initiales siue capitales ex minio libris ex atramento iam scriptis, adhibet. Vlp. lib. 38. tit. de ope. lib. le. vt iurisiurandi. [Si fortè, inquit, vel librarius vel miniculator,] sic enim in libris antiquioribus legitur, & magis cohæret ei quod suprà dixerat librarius, & ei quod sequitur, vel calculator.

MINICVLATORIS nomine vsus est Vlp. in l. vt iurisiurandi. de ope. liber. pro eo qui capitales litteras manuscriptis codicibus minio aut rubrica præfigit.

MINIMA causa, est causa duorum aureorum, quia pro ea non datur actio de dolo, vel decem aureorum, aliàs decem solidorum, vel quæ ad sumptus iudiciales non sufficit, 2. quæst. 6. anteriorum. §. illud. de hoc est glo. vnica in ca. de Appel. tit. de appel.

MINISTERIARII (aliàs ministetiani) dicebantur fortè à ministrando, qui præerant castris principū. C. de Castren. & minister lib. 12.

MINISTERIVM aliquando significat ministrum. l. in eadem. ff. Ex quib. cau. ma. l. 2. de ser. fugit.

MINOR est, qui nondum impleuit vicesimumquintum annum: aliàs minor sumitur generaliter pro quolibet inferiori.

MINVS: hæc dictio quandoque vim non habet comparatiui, vnde minus soluisse intelligitur, & qui nihil soluit. l. minus. de Verb. sign. Interdum refertur ad tempus quo fit, vt minus soluere dicamus, qui seriùs quàm debebat soluit. l. si cui. de Verb. sig.

MIOPES Latinè sonat quasi minus videntes dicas, teste Alciat. in l. inter stuprum. de Ver. sig.

MIRACVLVM dicitur propriè illud quod contingit contra naturam: nam si naturaliter aliquid posset contingere, non esset miraculum: & quot sint necessaria ad esse miraculi, vide gloss. Spec. circa finem. in cap. 1. de Reliq. & vene. sanct. lib. 6. & qualiter probetur, vide Gemin. in cap. 1. num. 4. & ibi in Apostil. in verbo. [directa probatione.] de confes. lib. 6. Bald. in l. solam. C. de Testib. & hæc in ca. venerabili. cod. tit. Alexander consi. 3. volum. 3.

MYROBRECHARII, qui vnguenta vendunt: hoc nomine tamen propriè appellantur qui delibatos capillos gerunt. Alciat. in tres posteriores libr. Cod. titu. de excus. art. l. 1.

MISERABILES dicūtur omnes illi quibus nos ex natura mouemur ad miserandum propter fortium iniuriam, puta, senes decrepiti, debiles, diuturno morbo fatigati, etiam si sic sunt diuites, viduæ. Etiam religiosi inter personas miserabiles computantur. not. per Azo. in sum. quando Imperator inter pupil. & vidu. in fi. &

& vide latè Alberi.in suo dictiona.in verbo.miserabiles personæ.

Miscere & confundere differunt,vt not.gl. Instit. de Rer. diuisi. §.quod si frumentum.

Missa solennis,est illa quæ dicitur etiam non pulsatis campanis, nec alta voce, Abbas in capi. permittimus. de sententia excommunica. quod est intelligendum nisi communis vsus loquendi aliter se haberet, secundum Felin. in d. cap. permittimus.

Missilia(aliàs missalia)dicuntur donaria vel quædam præstationes, quas nouus prætor creatus mittebat in vulgus, vt quod quisque apprehenderet, eius fieret, vt in coronatione Papæ vel Imperatoris fieri solet,vt per hoc pressura minuatur. de quo glos. in §. hoc amplius. Instit. de Rerum diuis.

Missionvm, id est,dimissionum in re militari multa sunt genera, quæ clarè explicat Iurisconsi. in l.2. de iis qui not.infa.

Mitras enumerat Vlpian.inter vestimenta quibus mulieres tegendi capitis causa vtuntur. l. vestis.de Auro & arg.leg.

Mittere in possessionem, est possessorem facere aut in possessionem ducere, vt rem custodiat: verbi gratia contendisti mecum fundum Castellanum esse tuũ, & probasti: iudex per executorem mittit te in possessionem, id est, facit te possessorem. Item, volui agere cum Titio, qui citatus noluit venire ad Iudicium,iudex mẽ mittere debet in possessionem fundi quem petebam, non vt possideam,sed vt custodiam rem, & maneam in fundo, vt ipse Titius tandem tædio affectus veniat & litem suscipiat,donec probauero illam rem esse meam. vide glo.fin. in cap.contingit. de dol. & contu. quid operatur missio in possessionẽ in actione reali & personali ex 1. & 2. decreto.

Mittere in possessionem, nomine ventris, & mittere in possessionem nomine eius qui est in ventre, vt cùm mulier prægnans mittitur in possessionem nomine filij vel filiæ hæredis, quem vel quam habet in vtero ex marito præmortuo.

Mixtvm imperium est potestas media, per quam ea quæ sunt in iurisdictione media explicantur. Et dicitur mixtum,quasi ex iurisdictione & mero imperio, eo quòd habet commodum pecuniariũ, & pertinet ad ipsum bonorũ possessionem dare, in possessionẽ mittere, iubere, cauere, pupillis tutores dare, & omnes aliæ pœnæ graues præter pœnam capitalem & mutilationem, vt est relegatio, fustigatio, vel grauis correctio.ff.de iurisdict.omn.iudic.l. in gl.& in textu.Aliter distinguitur prout recitari solet circa capit. quod sedem.in gl.1.de Offic. ordin.Merum imperium,est quædam summa potestas. & alta ex publico inducta, vt gladij potestas ad animaduertendum in facinorosos: & est apud principes principaliter, scilicet Papam & Imperatorem. Et in spiritualibus merum imperium est, vt depositio, translatio sedium episcopalium, & diuisio duarum ecclesiarum Cathedralium vel diuisio vnius in duas,vt in c. quod translationẽ.de Offic. le. vbi vide plura in glos.Sed in sæcularibus merum imperium est pœna capitis, (vt suprà) quæ principaliter est apud principes sæculares, scilicet reges, duces, marchiones, comites, &c. Et etiam apud Archie

Archiepiscopos, Patriarchas, & Episcopos, tanquam apud missos. vt in c.solitæ.§.subditi.de Maior. & obed.cum suis concor. Mistum verò imperium est quædam bassa vel media potestas ex publico inducta, partem capiens ex mero imperio, & partem à iurisdictione, vt est in spiritualibus dedicare ecclesias, vel altaria consecrare, & virgines velare. Et alia possunt committi non habenti iurisdictionem, vt in gl.præall.& ea quę sunt meri imperij, expediuntur iudicis officio nobili, & principaliter intendunt ad bonum public.

Mixti imperij quæ sunt, etiam expediunt iudices ex officio nobili, sed principaliter tendunt ad bonum priuatum. Sed ea quæ sunt simplicis iurisdictionis, expediuntur iudicis officio mercenario, & tendunt etiam ad bonum commune. Venit ergo ab imperio inferiorum, id est, paruum imperium, quod habent iudices inferiores. de hoc notatur in capitulo, si diligenti. de foro competenti.

De M ante O.

Mobilia, licèt hoc verbum passiuam recipiat significationem, & verbum, mouentia, actiuam, tamen pro eodem accipiuntur, nisi aliter de mente ea proferentis constet. l.mouentium.de Verb.signif.vbi Alciat.

Moderatio importat deminutionem. Et sic not.pro statutis quæ dicunt de moderatione pœnæ ad arbitrium potestatis, quia moderatio importat deminutionem: ita Felin.in c.ex literis.vers. fallit secundò. & vers. tertia declaratio.de Constit.

Modus, & modulus, plerunque pro mensura accipitur, vt Horat. in 2. Sermon.

Hoc erat in votis, modus agri non ita magnus,

Frontinus de aquæduct. [Aquarum, inquit, moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensurā instituendi sunt.] in lib. Digestor. 11.tit.est, [si mensor falsum modum dixerit,] & ibid.sæpè. Paul. lib.39. tit.de damno infecto.l.damni. [Eum, inquit, qui modulorum aut riui faciendi causa.]

Modica summa in iure variè intelligitur, de quo vide Alciat. in l.hac cadiectio.de Verb.sign.

Modius, est mensura sexdecim sextariorum: continet autem sextarius vncias quinas denas, sic dictus, quòd sexta sit pars congij. Alc.in leg. vinaria. de Verb.sign.

Modiolus, poculi genus.l.Seiæ.de Aur.& arg.leg.

Modus, est moderamen dispositionis per appositionem oneris tanquàm causæ finalis, vt patet ex legibus de ipso loquentibus. Et dicitur moderatio ad differentiam conditionis, quæ est non moderatio, sed suspensio. Dicitur tanquàm causa finalis. v.g. promitto vel lego, vt illud facias: nam si dico promitto & illud facias, tunc non esset illud per modum causæ, sed alterius dispositionis, & hoc capiendo modum specialiter, sed generaliter est omnis dispositio vel qualitas adiecta dispositioni. l. obligationū. §.modus.ff.de Act.& obl. Fuit autem modus per illas dictiones, vt, dūmodo, ne, id est, vt non, &c. Sed quia facit causam, & si conditionem, vt suprà de cond. Nam modus significatur per omnem dictionem vel orationem ex suo proprio significato, vel aliàs moderationem

derationem importantem, v. g. dono vel lego equum, vt des illi equum. C. de His quæ sub mod. legat. relin. l. 2. & l. cùm ab eo. ff. de Contrah. empt. ibi [veluti si emptor hoc modo,] vbi dicitur quod si emendo fundum pignori oblatum à te hoc modo dicam vt liberes, tunc liberare teneris. Et sic modus fit per dictionẽ vt. Etiam in dictione dummodò, eadem est significatio, vt d. l. cùm ab eo. Item in aduerbio ne, vt dicendo, [Titium hæredem instituo, ne fideicommissa ex testamento Sempronij retineat.] qua dictione, exponitur pro vt non. & sensus est, vt non retineat. l. cùm pater. §. Titio. vers. planè. ff. de leg. 2. Idem in præpositione ad, vt dicendo. [Lego illi mille ad monumentum meum ædificandum,] quia sensus est, vt ædificet monumentum. l. quibus diebus. §. fin. ff. de Condit. & demonstrat. Idem in dictione pro, vt [lego decem pro cura corporis mei sustinenda.] l. Lucius. §. fin. ff. de leg. Idem in præpositione in, vt dicendo, in cura corporis mei, in monumento faciendo, &c. Sed si diceretur, lego vxori meæ in tempus liberorum, tunc faceret conditionem. Idem in dictione nomine, vt dicendo, nomine dotis puellarum pauperum, vel redemptionis captiuorum lego, &c. Vbi non significatur conditio, sed modus. l. nulli. C. de Episcop. & cler. Ratio, quia captiui semper sunt capti, & puellæ semper sunt pauperes. Secus si relinqueretur nomine dotis certæ personæ, vel redemptionis certæ personæ, quia tunc faceret conditionem. Et idem dic in omni alia parte orationis, quæ ad hoc significatum potest adaptari ex se vel subiecta materia.

MODVLI dicuntur quædam formulæ & mensuræ cementariorum, per quas modi & quantitates lapidum comprehenduntur.

MOLAE, non supellectilis, sed instrumenti appellatione continentur. l. dolia. de fund. instr.

MOLES videtur accepisse Vlp. in l. 1. de impens. in reb. dot. fact. pro structuris ad arcendum aquas paratis.

MOLIOR, moliris, est moles ad ædificium aliquod coaptare. Virg. 1. Æneid.

Molirique arcem, & manibus subuoluere saxa.

Vlpian. libr. 39. l. 1. de Noui operis nunc. [Qui forte in publico vel in priuato quid molitur.] Inde molitio, onis, pro ipso apparatu ædificandi. vt ff. eodem tit. l. stipulatio.

MOLITIO, inquit, non impeditur. Demoliri verò & demolitio opponitur ei quod est moliri, & molitio, pro eo quod est diruere, & dirutio, vt in eod. tit. sæpè. Nebr.

MOLIRI, est conari. cap. quia ex eo pact. lib. 6. aliquando ponitur pro facere, vnde demoliri pro destruere. l. 1. §. nunciatio, 2. de oper. no. nuncia.

MOLA manuaria, siue manualis, siue trusatilis, dicitur quæ ad frumẽti molituram manu circũagitur, quæ, vt ait Virg. in More.

Rotat assiduis gyris, & concitat orbem.

Mola quoque iumentaria, & ex Euãgelio, mola asinaria, est quam iumenta versant. Labeo li. 33. Di. de fun. inst. l. dolia. Molas, inquit, manuarias supellectilis, iumẽtarias autem instrumenti esse Offilius ait. Molas verò aquarias, hoc est

est, aquas versatiles, ante Iustiniani tempora fuisse nondum legi. Is enim in tit. de Aquæd. l. 1. decernimus. molæ aquariæ meminit, quam sermonis Latini ignari molendinum appellant. Nam quod legitur asina molendinariæ in tit. de fund. instr. l. cùm de lanionis. non à molendino, sed à molendo deductum est. Ant. Neb.

MOMENTANEA possessio quę & cur dicta, vide suprà in vers. [interdictum momentaneæ possessionis.]

MONACHI, inde dicti sunt, quasi solitarij. Eugenius verò Papa videtur deducere à voce Græca μόνος, quæ vnum significat, & ἄχος, id est, tristis, quia monachus debeat stare solus & tristis, vt 16. quæst. cap. placuit. 2. & qui propriè appellentur monachi, & quomodo differant à fratribus, docet Abb. in cap. causam quæ. de iudic.

MONAZONIVM, locus in eremo, in quo monachi congregantur: mazonantes verò dicuntur solitariè viuentes. l. quidam ignauiæ. C. de Decur.

MONETA adulterina, id est, falsa. C. de fals. monet. l. 1. sicut & scientia non vera dicitur adulterina, vt in proœmio Digestorum. §. hæc autem.

MONETALES triumuiri dicti sunt æris, argenti atque auri flatores. l. 2. de Orig. iur.

MONETARII, qui monetam cudunt. Aliàs secundùm Alciat. in Rubr. C. de gynæcia. pro quodam textrini officio accipiuntur.

MONIALIS, est quæ professa est se velle viuere secundùm regulam B. Benedicti, Basilij, vel Augustini. cap. perniciosam. 18. quæst. 2.

MONOGAMVS, est vir vnius vxoris: sicut bigamus duarum vxorum.

MONOMACHIA. Require suprà [Duellum.]

MONOMERŌS agere dicitur is, cuius aduersatius in iudicio non adfuit: ex quo eremodicium contigit. Nam (vt ait Hesychius) ἐρήμη μονομερὴς δίκη. Paul. l. vlt. ff. ad Sen. Cons. Trebell. [Polycrates fideicommissum petierat, & obtinuerat apud Aurelium Proculum proconsulem Achaiæ, appellatione facta, cùm solùm Phœbus egisset μονομερῶς, victus est.]

MONITORES serui à colono præfecti, vt operariorum, veluti vinctorum, & aratorum turbam obeuntes, vnumquemque moneāt, & segniores castigent. Vlp. l. 8. ff. de Inst. vel Inst. leg. [Quærendi, veluti homines qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt hi, quorum in numero sunt villici & monitores.

MONOPOLIVM, est alicuius negotiationis, aut officij superioris vnica exercitatio cum prærogatiua, & singulari inito pacto. Verbi gratia, causa negotiationis aliqui inter se paciscuntur, ne possessio aliqua pretio minori vendatur, quàm ipsi inter se constituerunt, vel venditores panis vel cuiuscunque negotiationis inter se pacti sunt, vt rem aliquam venalem vtilem & necessariam reipublicæ non dent pro minori pretio quàm conuenerunt vendere, vel ne aliquos instruant in arte sua, nisi filios vel nepotes, vt ipsi solùm commodum artis vel negotiationis faciant & habeant. Isti enim dicuntur monopolium exercere, & grauissimè puniendi sunt, quia directè huiusmodi conuentiones sunt contra principem. Et dicitur secundùm

Azonem

Azonem à μόνος, quod est vnum, & πόλις, id est, ciuitas, quasi vna negotiatio in ciuitate, vel societas vna ex pacto. Et inde dicitur monopolia pluraliter, & monopolus, & est, qui vult esse solus in ciuitate venditor, s. is qui impetrat, quòd sibi soli liceat in ciuitate aliqua specialia vendere, emere vel facere. Vel monopolæ sunt, qui impetrant quòd ipsis solis liceat huiusmodi facere, & in vendendis rebus certum pretium statuere, contra quod nemini liceat vendere. Vel dicitur monopolium à μόνος & πωλέω, id est, vendo, quasi vno modo facienda venditio: & talia commercia sunt prohibita. C. de Monopol. & illi. conuen. nego. l. vnica. Eodem modo binopolium dicitur à binopolis, & binopola, quasi bino modo facienda emptio.

MONS dicitur à mouendo, per contrarium, quia non mouetur, ex figura antiphrasi, sicut bellum, lucus, & similia, secundum Bart. in tractatu Tyberiadis. vers. [est autem mons.]

MONSTRVM appellatur, quod est contra naturam, vt Minotaurus.

MONVMENTVM est illud repositorium, in quo mortui reponuntur, s. sepulchrum sine corpore. & dicitur à moneo, quia extat ad memoriam defuncti. l. monumentum. ff. de relig. & sumpt. funer.

MORA fieri quando dicatur, tractat diffusissimè Iurisconf. in l. mora fieri. de Vsur.

MORATORIA cautio, dicitur quæ datur ad hoc, vt quis differat & expectet.

MORBVS, est habitus cuiuscunque corporis contra naturam, qui vsum eius ad illud facit deteriorem, cuius causa nobis natura sanitatem dedit, siue in toto corpore, vt febris, siue in parte, vt cœcitas. ff. de Ædil. edict. l. 1. §. sed sciendum.

MORBVS sonticus, est qui cuique rei nocet. ff. de Verb. signific. l. morbus. & dicit gl. ibi, cuique rei agendæ, vt ff. de Ædil. l. final. §. final. ff. de Re iudicata. l. quæsitum.

MORES dicuntur frequentes actus hominum secundùm Ioan. Theut. in princ. Decret. in gl. & 1. dist. mos.

MORS ciuilis, æquiparatur naturali in casibus à iure expressis. gl. mag. in cap. susceptum. de Rescr. in 6. & gloss. in cap. placuit. 16. quæst. 1. Vide tamen an & quando æquiparantur per Bartol. in l. ex ea parte. §. in insulam. ff. de Verbor. oblig. Innoc. & Anton. de Butr. in c. licet. de Offic. deleg. & Fel. ibi, & Panorm. in c. cùm sis. de conuer. coniug.

MORTE tenus, id est, ad mortem. 33. q. 5. notificasti te morte tenus infirmatum.

MORTIS causa capitur, quòd propter mortem alicuius nobis obueuit, dummodò talis acquisitio speciale nomen non habeat. l. qui pretio. & l. mortis causa capitur. de Donat. caus. mort.

MORTIS causa donatio. Require suprà donatio.

MORTIS tempore fuisse videtur, qui in vtero relictus est. l. intelligendus. de Verb. sign.

MORTVARIVM dicitur quod quis reliquit in morte. vt not. in c. conquerente. de offic. ordinar.

MORTVVS, est rebus humanis exemptus. de Offic. deleg. quamuis. & c. si delegatus. eod. tit. lib. 6. Dicitur autem quis mortuus sex modis. Primò spiritualiter, & sic dupliciter, scilicet, bene & malè.

Bene

Bene dupliciter. Per baptismum, & per pœnitentiam. de Consec. dist. 4. vt ostenderetur. de pœni. dist.1.multiplex.Malè tripliciter. Primò baptizatus,ab ecclesiæ tamen vnitate diuisus. de Conse. dist.2.Christus.Secundò baptizatus in ecclesiæ vnitate consistens , tamen criminosus.3.q.4.hi qui.c.canonica, ead.cau. quæstione 5. Tertiò baptizatus & æternaliter damnatus. de consecrat. distinct.4. filius. Secundò ciuiliter, vt ab hostibus captus, seruus effectus,libertus in seruitutem ob ingratitudinem reuocatus.Et dicitur econtrario viuere, qui immaniter occisus est propter fidem Christi, quare mors sanctorum frequenter dicitur ab ecclesia natalis eorum , quasi tunc ad vitam nati sint.Tertiò specularitér,vt monachus. 16. quæst.1.placuit. 1. Quartò affectualiter vt Paulus mortuus fuit , vt ait [mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.]27.quæstion.1. quæ Christo. Quintò carnaliter , & sextò corporaliter, qui duo modi poni possunt pro eodem. & sic Lazarus mortuus erat. 24.quæst. 1.si quem forte.Et differunt mortuus & occisus. l. proinde.ff.ad l. Aquil.nam quilibet mortuus non est occisus , sed econuerso. & ita hæc duo se habent vt genus & species, vt creditum & mutuum. l.2.§.appellata.ff.si cer.pe. Et qui mortui nascuntur,neque nati neque procreati videntur. l.2. C.de posthu.hæred.instit.

MOS est longæua consuetudo. de moribus tantummodo tractatur in c.mos autem. dist.1.vel secundùm Isid. mos est consuetudo vetustate præscripta.& de hac dictione not.in l.pen.& in Auth.& consequenter. C. de senten. & interlo.omni.iud.

MOS secundum Festum de verb. sig.est institutum patrium,pertinens ad religiones ceremoniasque maiorum. Ex quibus verbis apparet morem obseruationem quandam esse,non lege,sed iudicio & opinione confirmatam. vide Budæum in annot. ad Pandectas.ff.de Iust.& iu.in l.ius ciuile.

MOTU proprio gratia fieri censetur, quando hoc expresse cautum est in eadem : nec sufficit si probatur quòd Papa motu proprio fecerit, nisi contineatur in litteris.c.si motu proprio.de Præben. lib.6.& ibi concor.in gloss.fin.

MOVENTIA,vide[mobilia.]

MOVERI controuersia dicitur, non solùm agendo,sed etiam resistendo.l.non solùm,§.si status.& ibidem gloss. ff. de Procura. & per Dyn.in §.omnium.Inst.de Actio.

MOX qualiter capiatur,est glo.in C. quia propter. de Elect. super verbo mox. & in l.1.ff.si certum petatur.

De M ante V.

MUCOR,est vitium panis,vnde dicitur,Panis mucescit, vel mucidus fit.

MUCRO,est ensis.de hoc vide Archi.in c. si.de except. lib.6.Et sumitur quandoque pro excommunicatione , vt 16.q.1 cap.visis.24. q.3.corripiantur.

MULCERE,id est,lenire,placare,vel blandiri.

MULCTA,est animaduersio vel pœna pecuniaria arbitrio iudicis inflicta ad correctionem malorum morum. Pœna autem est certa, imposita à lege , quam quisque potest.vt not. in lege quicunque. in gloss. super verbo , vel tertio. Co.de seruis fugi. in lege mulcta. ff.de condi. & demonstra. Dici-

tur autem mulcta illa pœna, quæ non est à legè statuta vel expressa. nam iudices in pluribus casibus legibus non scriptis sic mulctare possunt litigantes. Ex hoc patet differentia inter mulctã & pœnam. Nam pœna generaliter sumitur tam pro pœna pecuniaria, quàm pro pœna corporali, seu capitali: sed mulcta pro pœna pecuniaria, & per sententiam à iudice irrogata: vnde bene appellatur à mulcta, non autem à pœna. l. si qua pœna. ff. de Verbo. signifi. Item mulcta non indicitur nisi à maioribus magistratibus, sed pœna à quolibet iudice.

MVLCTARE, est punire in pecunia, & aliquando ponitur pro abbreuiare. C. de modo mulc. l. 1.

MVLIER dicitur à mollitie mentis, & ideo varium & mutabile testimonium profert. facit gl. in c. forus. extrà, de Verb. sign.

MVLIERIS appellatio licet propriè referatur ad corruptam, l. alioquin. de contrahen. emptio. & l. quæritur. de Ædil. edic. non impropriè tamen quis appellauerit mulierem etiam virginem viripotentem l. mulieres. de verborũ signific. & latiore significatione mulieres dicuntur omnes quæ fœminei sexus sunt. l. argumento §. muliebri. de Aur. & arg. leg.

MVLIO, est custos mulorum. Vnde

Mulio agit mulos, sed agaso ducit asellos.

l. idem iuris. ff. ad legem Aquil.

MVLSVM, potio quædam ex vino & melle. §. si duorum. Institut. de rerum diuis.

MVLSVM potio est quæ ex vino & melle concinnatur. Hor. 1. Sermonum.

Laui præcordia mulso
Prolueris melius.

Martial. in dist. cuius lemma est Mulsum.

Attica Nectareum turbatis mella falernum.

Vlp. lib. 33. tit. de Tritic. & vin. le. l. si quis. [Si mulsum, inquit, sit factum, vini appellatione nõ continebitur.] Vlp. lib. 6. titu. de Rei vẽd. l. idẽ. [Si ex melle meo, & vino tuo mulsum factũ sit.] Ant. N.

MVLTI dicuntur duo aut tres. c. iteratur. de Consec. dist. 2. & l. multis. C. de lib. cau. Aliquando multi dicuntur vigintiquatuor millia. can. disciplina. 45. dist. Quandoque quadraginta. c. latores. extrà, de cler. excom. Aliquando decem. vt in aut. de trie. & semis. in prin. Et quot faciant multitudinem, vel dicantur multi, vide latè per Bart. in l. Prætor. ff. Vi bono. rap. Et an duo dicantur multi, vide Abb. in ca. ad nostram. de Reb. eccle. non aliẽ. Et qui dicãtur pauci, vide c. latores. de cler. excom. min.

MVLTIFARIAM, id est, multis modis. ff. de Incen. rui. & nauf. l. ne quid, sic plurifariã, id est, pluribus modis. ff. de In integr. resti. l. 1. Itẽ trifariam & omnifariam, vt ff. de muner. & honor. l. fina. §. hæc omnia. & de con. stip. l. optimam.

MVLTIPLICATIO, est quando dispositio iteratur, seu multiplicatur. Verbi gratia, testator pluribus hæredibus institutis legat ab vno decem Titio, & ab alio decem, & sic de aliis à quolibet hærede decem insolidum debeatur. l. si pluribus. §. 1. ff. de leg. 2. quia significatum sumitur ex multiplicatione dispositionis, iũcto quòd qualitas est multiplicabilis: ideo ex qualibet dispositione debetur quælibet qualitas adiecta. Item ibi, testator ab hærede instituto legat decem Titio,

tio,& si hæres non erit,substituit Seium, & ab eodem legat decem eidem Titio, institutus non est hæres, & substitutus tenebitur tantùm ad decem ab ipso relicta vel ab instituto, quod idem est, arg.l.licet. ff.de Leg.1.& l.seruo. §.si quis apud.eod.tit.Ratio,quia substitutio significat substitutum esse appositum loco instituti. Item si testator legat decem Titio in testamento, & eidem Titio legat decem in codicillis,singula debentur,quia multiplicatio significatur.l. quinquaginta.ff.de Probat. Sed ibi testator legat decem Titio in Testamento,post in eodem testamento legat Titio decem, semel tantum debentur, vt l.planè. §.sed si non.ff.de Leg. 1. quia ex eodem testamento & eadem quantitate concluditur testatorem quantitatem non voluisse multiplicare,nisi euidenter probaretur contrarium. Sed ibi testator legat decem Titio, postea in eodem testamento legat Titio 15. vtraque quantitas debetur,l.planè.præalleg.& à contrario sensu,cùm dicit,eadem & est ratio ex diuersitate quantitatis. Secus,si diceret, Titio,cui legaui decem, volo præstari quindecim: tunc enim quindecim tantùm debentur. Idem dic in contractibus, prout quodlibet probabile medium concludit. Item multiplicatio deberi significatur: verbi gratia, numeraui tibi decem, & incontinenti stipulor 20.illa debentur.l. si ita.ff. de Noua.& deleg.quia significatum sumitur ex stipulatione facta incontinenti post numerationẽ. Item ibi, promitto tibi decem, tibi promitto 10.bis teneretur,quia si intelligeretur de eisdem,promissio secunda esset frustratoria, quod non est dicendum, argu. l.si quando. ff.de legat.1.

MVLTOTIES & toties.not.Archi.9. quæst.3.non est.

MVNDVS muliebris,vt inquit Varro,dictus est à munditia. Idem & ornatus, quasi ab ore natus: à Græcis κόσμος dicitur. Vnde multi fuerunt auctores,quos Galenus citat, qui cosmetica, id est,de ornatu scripserunt. Vlp.tit.de Aur. & argent.leg.l.argumento.[Mundus, inquit, muliebris, est quo mulier mundior fit,] & subdit quæ numerantur in mundo muliebri,de quo etiam est tit.N.

MVNDVS (inquit Accur.)vocatur instrumentum, in quo post factã rogationem omnia comprehenduntur:à munditia,eo quod sinẽ vituperatione esse debet, l. contractus.C.de fid.instr.

MVNDVS muliebris,est quo mulier mundior fit. l. argumento. §. mundus. de Au. & arg.leg.& ibi vide quæ contineantur mundi appellatione.

MVNERA patrimonialia & mixta, vide Spec.tit.de censi.& exact. in trac.libellorum.§.nunc autem dicendum. ver. [quæ autem sunt munera.] Itẽ munerum alia sunt sordida,vt arenæ fodiendæ,calcis coquendæ, quæ in dignitatibus constituti non consueuerunt subire. Alia sunt sordida contrario modo se habentia.

MVNICIPIVM,est oppidum in Italia vel in prouincia aliqua constitutum, in quo pacis obseruandæ causa milites constituti erant. Si aut in municipio nati sunt, non minus dicuntur municipales, vt l.municipes. ff.de Verb. signif.

MVNICIPIVM, est ciuitas,& municipes cuiuscunque ciuitatis ciues appellantur.ff.ad l. Iul.de amb.lege.1.

MVNICIPES dicitur qui cuiuscunque municipij, manerici, locive tenent custodiam. Et dicitur à munere & capio, non obstante quòd munus non capiatur. Et tamen municipes dicuntur, qui in eodem municipio nati sunt, vt l. municipes. præall. Vel dicuntur qui in municipio faciunt munera, sed abusiuè.

MVNICIPALIS honor, est administratio reipu. cum gradu dignitatis, siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens. ff. de mune. & hono. l. honor.

MVNICIPALIS magister dicitur ille, qui præest municipio.

MVNICEPS, originarius dicitur ab origine patris, non sua causa, vt in l. fil. C. de mun. & li. honor. l. 10.

MVNICIPALIA iura sunt, quæ statuta vulgò appellamus, hoc est peculiares vniuscuiusque ciuitatis leges.

MVNIFICES milites dicebantur, qui munera militaria subibant, de quibus vide Alciat. in l. munus. de Verb. signific.

MVNIFICVS, est ille cui aliquod officium impositum: & res munifica dicitur, quasi munus faciens. l. 1. de prædiis & omn. reb. nauic. lib. 11.

MVNIMENTA dicuntur probationes & instrumenta, quæ causam muniunt. vide de Electio. c. quamuis. in glo. fi. l. 6. aliàs monimenta dicuntur, eo quòd moneut & informant iudices quid facere debent.

MONVMENTVM differt à monimento siue munimento, quòd monumentum est sepulchrum quod erigitur in defuncti memoriam, siue illud sit inane, siue cadauer complectatur. Munimentum verò est in ædificio illud quod ab inferendo damno defendit, dictum à muniendo. Marcellus lib. 11. ti. de Religiosis & sumptibus funerum. l. funetis sumptus. [Munimentum sepulchri id esse Diuus Hadrianus scripsit, quod muniendi eius loci causa factum sit.] Nebr.

MVNIMENTVM, est omne quo quis instruitur & munitur. c. cùm qui. de proba. & per Arch. in c. quamuis circa fin. de Elect. in 6. & c. pia. de exce. in 6. idem dic de documentis.

MVNVS est duplex, aliud publicum, aliud priuatum. Publicum est, quod in administranda republica cum sumptu sine dignitatis titulo subministratur, vt ff. de Mu. & hono. l. 1. in princ. Et differunt munus & donum, quia munus est cùm aliquid datur causa præcedente, donum verò sine causa, vt ff. de Verb. sign. l. inter donum. Et inquit Paul. in l. munus. ff. de Verb. sign. munus tribus modis dicitur. Vno modo donum. Altero modo onus, inde immunitas appellatur. Tertio officium, vnde munera militaria. Inde municeps qui munera ciuilia capit. Vnde dicitur:

Dat meritum munus, sed confert gratia donum.

MVNVS cum causa datur, donum sine causa. De hoc etiam per Ioa. And. in gl. in c. accusarus. de hære. lib. 6.

MVREX, est quoddam genus piscis: inde murilegulus, quasi legens murices. Sunt autem murices pisces ex quorum sanguine fit atramentum imperiale, in quo purpura tingebatur, secundùm Accu. in l. 1. C. quæ res ven. non po. Etiā conchyliū est animal simile.

MVRILEGVLI, dicuntur qui muri

murices, hoc est conchylia colligunt, ex quibus purpuraceus color inducitur. nam purpurarum genera complura sunt, buccinum, ianthinum, murex, de quibus in tit. de leg. 3. l. Si cui lana. Igitur murileguli sunt purpurarum conquisitores, de quib. Iustin. lib. 11. Cod. tit. de moneta. & muril, Neb.

MVRILEGVLI secundùm Accur. dicuntur, qui capiunt pisces, qui dicuntur murices, vt suprà.

MVRGISO dicitur ille qui iners est & desidiosus, & hoc intellexit Vlp. in l. 3. §. idem Pompon. ff. de Ædil. edict. licet in correctis codicibus legatur morionem.

MVRIA salsamentum siue salsugo exudans ex piscibus salitis, qua antiquiores vtebantur ad ciborum condituras. Aliquando muria ex sale tantùm & aqua macerata constabat, quæ muria dura cognominabatur: quo modo autem fiat, Plin. & Columella ostendunt. Vlpia. in titul. de Penu leg. l. qui penum. §. esculenta. [Lacertas, inquit, cum muria sua contineri, Labeo ait.]

MVRIAM interpretantur aliqui salsuginem quæ exudat ex piscibus salitis. l. qui penu. de pen. leg.

MVRRHA, & vasa murrhina, dicebantur quæ ex murrha lapide pretioso tornabantur. Lucanus.

Non auro murrháque bibunt?

Martialis:

Si calidum potas ardenti murrha falerno

Conuenit.

De murrha lapide Plin. libr. 37. plura. Sed huius lapidis vas vnum tantùm nostro sæculo monstratur Venetiis in ærario diui Marci: Agatham ipsi vocant. De vasis murrhinis Martia.

Surrentina bibis, nec murrhina sume, nec aurū. Et Iuuenalis:

Grandia tolluntur crystalla, maxima rursus

Murrhina.

Florentinus in tit. de supellect. legat. le. supellectili. [De murrhinis, inquit, & crystallinis dubitari potest:] atque ibidē [murrhina & crystallina ex eadem materia esse.] Item Pompon. tit. de Auro & arg. leg. l. & si non. [murrhina, inquit, vasa in gemmis non esse Cassius scribit.] Nebr.

MVRRHINA vasa, ex murrha lapide facta.

MVSCVLARII, æquæ ductus ex musculis delabentes. l. decernimus. C. de Aquæduct. erant autem musculi tubi instar musculorum, quibus vtebantur in bello ad aquandas fossas. Alciar.

MVSIO, id est, fatuus.

MVSIVARII, de quibus in l. 1. C. de excus. artific. sunt artifices operis musiui, quod hodie quoque licet corrupto vocabulo, vulgariter [Mosaicum] appellamus.

MVTATIO capitur pro variatione.

MVTATORIA dicuntur vulgò diuersoria vel fullonica, quasi secreta ædificia, & ponitur etiam pro vestimentis pluribus mutationem habentibus.

MVTIANA cautio. Vide [Cautio Mutiana.]

MVTILARE, est aliquod membrum amputare vel aliquod integrum detruncare, vt homini manum, vel pedem, vel aliquod membrum auferre.

MVTVS est, qui propriè loqui non potest. §. item surdus. Instit. Quibus non est permiss. facere testamentum.

MVTVVM est, quod alicui præstatur, vt tempore suo reddat. Et dicitur quasi de meo tuũ, vnde est nomen compositum ex corrupto & integro, quia quod meum fuerat mutuando tuum facio. Vnde res quæ ponderantur, vt argentum, & similia, quæ numerantur, vt pecunia, & quæ mensurantur vt frumentum, mutuari possunt. l. 2. ff. si cer. pet. §. mutui datio. Instit. Quib. mod. contrah. oblig. in prin. Et mutuum tripliciter potest reconciliari, vt not. glo. Insti. Quib. alie. licet. §. nunc autem. & ibidẽ quib. mo. re contr. obli. §. item is. in glo. & differt mutuum à commodato, quia commodatum est de eadem re præcisè, mutuum autem est de consimili restitutio, vt not. glo. ibidem, & vide ibi aliam differentiam notatam: & mutuũ etiam dicitur esse triplex, naturale tantùm, scilicet, quando fit numeratio sine stipulatione de soluendo: ciuile tantum, quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratione: ciuile & naturale, quando numeratio & stipulatio interuenit.

De M ante Y.

MYOPS μύωψ, Luscitiosus, vt ait Gel. li. 4. c. 2. Vlp. l. 10. §. 3. de Æd. edi. [De Myope quæritur an sanus esset: & puto eũ redhiberi posse.]

MYSTERIVM dicitur illud, quod secretam & reconditam habet dispensationem, hoc est, occultam, & inuisibilem virtutem, & gratiam à Deo dispensatam & collatam. 1. q. 1. multi. §. heu. Vbi datur differentia inter mysterium, sacrum & sacramentum.

De N ante A.

N. L. nota erat non liquere significans, qua iudices in amplianda caussa vtebantur. Et ad eam alludi videtur in l. 36. ff. de Re iud. & l. 13. §. vlt. ff. de Arbit.

NAM pro Sed apud veteres vsurpari solitum testatur Pau. l. inter stipulantem. 83. §. sacram. de Verb. oblig. Et Papinianus in l. Stichum. 95. §. vsumfruct. ff. de Solut.

NANCISCI, est aliquid acquirere, consequi, vel adipisci. Vnde nactus sum illam, id est, adeptus sum vel acquisiui eam.

NARDVM Pomponius in l. 21. §. 1. ff. de Aur. & arg. numerat inter ea vnguenta quæ valetudinis causa parata sunt.

NARDISTACHYS, nardi spica, l. vlt. de publica.

NATALES in numero multitudinis sunt ipsa nascendi conditio, siue illa sit obscura, siue clara. Plin. li. 8. [Rufus infima natalium nobilitate.] Corn. Tacitus: [Luscus ingens ætate, claris natalibus.] Iuuenalis:

Palmam inter dominas virtus natalibus æquat.

Apud Iurisconsultos lib. 44. ff. ti. est de Natal. restituen. quasi natales de natalibus claris tantùm restituantur. Nebr.

NATALE dicitur scriptura cum annis Domini, & præconizata, quæ dicebat Lucium esse natum ingenuum, & sic in Legendis Sanctorum intitulatur, natalis S. Ioannis quando moritur, quasi tunc nascatur nunquam moriturus: vel dicitur prima natiuitas, quæ est de iure naturali, & omnẽ hominem dicit liberum: vnde constitutum est non officere manumissionem natalibus, id est, ingenuitati. Institut. de Ingen. in fin. Item dicimus, seruus iste restituitur natalibus, id est, libertati quam habet ex iure naturali,

turali. ff. de Nata. rest. le. 2.

NATIVITAS est triplex, naturæ, gratiæ, & gloriæ. Naturæ prima est in vtero, iuxta illud, [Quod in ea natum est,] & c. firmissimè. de consec. distin. 4. Natiuitas gratiæ est secunda, quando quis renascitur per baptismum, iuxta illud: [Nisi quis renatus fuerit denuo,] & c. qui in maternis. eadem distin. Natiuitas gloriæ est quando deposita vetustate pœnæ, homo nascitur ad gloriam. ca. post baptismum. ead. dist. sicut mors sanctorum natalis dicitur. c. sanè. 24. q. 2.

NATORVM appellatio pertinet etiam ad nepotes. le. natorum. de Ver. sig.

NATVRA sumitur multis modis. Primò est ius insitum rei, similia de similibus procreans. Secundò est quidam instinctus naturæ ex sensualitate proueniens, ad appetendum, procreandum, & educandum. Tertiò est instinctus naturæ ex ratione proueniens. Quartò ius naturale, id est, præcepta naturalia: in princ. decret. §. ius autem. ibi no. Aliquando natura, id est, consuetudo. l. 1. ff. ad Maced. & ibi gloss. in verbo [natura.] Aliquando idem est quod possibilitas naturæ. le. si quis posthumos. ff. de Liber. & posthum. Aliquando pro diuina scientia. l. sed & si. §. si paterfam. ff. de Iud. Aliquando pro naturali ratione insita à natura. le. si non fortem. §. libertus. ff. de cond. indeb.

NATVRALIS dicitur filius ex concubina, quæ in domo propria tenetur vnica quasi loco vxoris.

NATVRALIS obligatio quæ sit, vide infrà, ver. [obligatio.]

NATVRALIS possessio quæ, vide infrà, ver. [possidere.]

NATVS viuus dicitur, qui vocem emittit, vel aliter discernitur esse viuus, & habet formam hominis, secundum Bart. in lege quod dicitur. ff. de lib. & posth.

NAVALIA vasa, in quibus onera recondita in naues imponuntur. Vlp. l. 19. §. 5. ff. de Aur. Arg. [Vasorum appellatio generalis est: dicimus vasa vinaria & naualia.]

NAVARCHVS, nauis præfectus: nam Græci vocant nauarchos qui in classe singulis nauibus præsunt.

NAVFRAGIVM est naue fracta submersio rerum siue corporum, & dicitur quasi nauis fragium, id est, fractura. C. de Naufrag. libr. 11.

NAVICVLARII seu [naucleri] sunt qui transportant publicas species, secundum Accurs. C. de Nau. pub. spec. transpor. libr. 11. in rubric. Et dicuntur etiam illi qui annonarias species à susceptoribus in prouincia accipere, & Romam vel in castra vbi erant milites, deferre debebant.

NAVIGIVM quandoque significat nauigationem, interdum & nauem ipsam, imo & rates nauigij appellatione continentur. l. 1. §. prætor ait. 14. ff. ne quid in flumine publ.

NAVLVM, est vectura, siue pretium quod præstatur pro eadem, facta conuentione inter vectores, id est, vehendos pro mercede nauigationis cum illis qui nauigium exercent vel ducunt.

NAVPEGIS ναυπηγὸς, nauium architectus apud Tarruntenum. l. vlt. de iur. imm.

NAVSOCOMIVM, est domus in qua iuuenes educantur.

NAVTA, est qui ministrat in naui, vel ducit nauem eam gubernans,

& ea quæ ad vsum eius pertinet, faciens. ff nau. cau. sta. leg. 1. §. 2. ff. fur. aduer. nau. l. vnica.

NAVTAE epibatæ, in l. debet. ff. naut. caup. stab. dicuntur qui nauem ascendunt, & pro naulo, ipsi nautarum officio funguntur.

NAVTICA pecunia, est quæ periculo creditoris in nauigio suscepto datur traiicienda. Sed quasi nautica est, cùm periculum mutuatæ pecuniæ in me recipio, si aliqua conditio non existat, puta, si piscator non caplat pisces, & huiusmodi: vide gloss. Cod. de naut. fœn. in rubr.

NAVTICVM fœnus est, quod propter nauticam pecuniam vel quasi nauticam exigitur. ff. de Naut. fœn. per totum. & Cod. eod. tit. l. cùm proponas.

NAVTICVS Tyberinus est, qui nauigat in flumine Romæ, vehendo in Romam, vel extra vehendo ad castra, vt Cod. de Nau. Tyb. lib. 11.

De N ante E.

NE pro vt, quandoque capitur. ff. de acq. poss. le. qui absenti. §. 1. de hac dictione vide Cod. de ind. vid. tol. in auth. cui relictum.

NEC implicat sensum contrarium expresse, vt not. in l. iuris ignorantia. C. qui admit. ad bon. poss. possint. aliquando ponitur pro non, vt in l. nec. ff. de fur.

NECARE videtur (ait le. necare. de lib. agnos.) non tantum is qui partum præfocat, sed & is qui abiicit, & qui alimoniam denegat.

NECESSARIAE impensæ, vide in ver. [impensæ.]

NECESSARII, id est, consanguinei.

NECESSARII hæredes, require in verb. [hæres necessarius.]

NECESSITVDO, est parentela vel cognatio. le. non est singulis ff. de Reg. iur. vbi gl. sic exponit.

NEGATIVA multiplex est, scilicet facti, dicti, iuris, qualitatis, & quædam pura. Vnde negatiua facti duplex est, scil. pura, quæ habet determinationem temporis, loci, vel alterius rei, puta quia est coarctata ad certas personas, de quia est casus in cap. tertio loco. de probatio. vbi coarctatur ad personas capituli. Et illa probari potest indirectè. Verbi gratia, si instrumentum exhibeatur continens stipulationem factam tali die vel loco: argu. cap. ex tenore. de testib. Aut non habet aliquam talem determinationem, & tunc probari non potest directè vel indirectè: vnde onus probandi transfertur in aduersarium, & hoc ideo quia negationum non sunt causæ nec circumstantiæ, quæ sunt necessariæ in probatione, vt si quis dicit se nunquam contraxisse cum Berta, vel non cognouisse Bertam, quæ dicitur negatiua explicita, de frig. & malefic. cap. 1. Vel dicitur negatiua positio. Est enim positio negatiua implicita, vt pono quod in electione tantùm quatuor canonici præsentes fuerunt, vt in cap. cùm ecclesia. de cau. poss. & propr. Quas positiones negatiuas iuris rigor repellit, sed æquitas admittit, si iudici videbitur, vt cap. 1. de confess. lib. 6. Etiam ibi, si aliquis dicat se esse non citatum. Et negatiua facti mixta dicitur, quæ cum affirmatiua implicita miscetur, vt illa, quæ habet affirmatiuam implicitè dicendo, [Ego non renunciaui sponte,] quasi dicat, renunciaui coactus vel inuitus. Et hæc debet probari ab eo qui negat. c. super hoc. de Renunc. Sed negatiua

gatiua iuris probari poteſt, vt ſi dicat quis alicui. Non poteſt eſſe teſtis, debet hoc probare. Similiter ſi negetur emancipatio ritè facta, negans iuſtè factam, debet hoc probare quòd non ſit facta de iure, ſed contra ius. in l. ab ea parte. §. 1. ff. de Probat. Negatiua verò qualitatis duplex eſt, ſcilicet aut qualitatis intrinſecæ, aut qualitatis extrinſecæ. De qualitate extrinſeca, vt cùm homo naſcitur, & tunc præſumitur negatiua, niſi probetur affirmatiua. Vnde ſi negetur ſcientia, probandum eſt hoc examinatione iudicis. de Prob. cap. cùm ſecundùm Apoſtolum. Si ætas, per aſpectum corporis. Si illegitimitas, aut is cui illegitimitas opponitur, eſt de hoc infamatus, & tunc cogitur ſe purgare. ca. bonæ. præalleg. Dicendo ergo: [Ille non eſt idoneus, non eſt legitimus, non eſt ſoluendo, &c.] probari debet ab eo qui dicit: quia quilibet præſumitur idoneus, bonus, &c. niſi contrarium probetur. de præſump. dudum. de ſeru. in or. fa. cap. vnic. & niſi ius præſumat in contrarium. ff. de Donat. inter vir. & vxo. leg. Quintus. ff. de Prob. leg. ſi pactum & l. ſi chirographum. Etiam iudex debet ex officio ſuo cuncta rimari. cap. iudicantem. 30. quæſtion. 5. poteſt & debet, ſi viderit expedire, interrogare ſuper negatiua. arg. eſt ff. de Interro. actio. l. vbicunque. & cap. cùm Ioannes. de fide inſtrum. vbi iudex facit interrogationem, quam etiam pars facere nō poterat cùm eſſet in cauſa concluſum, faciunt not. per Hoſt. & Inno. in cap. ſuper his. de Accuſ. maximè ſuper negatiua vbi agitur de ſalute vel periculo animæ. argumen. de Re iudic. cap. lator. ad finem. Ex prædictis elicitur quòd quis in iudicio excuſatur reſpondendo poſitioni negatiuæ: ideò quia qui negat, non ponit, ſed remouet, ſiue ſit negatiua implicitè, ſiue explicitè, quam faciunt hæ dictiones [tantum, ſolum, &c.] Specul. in titul. depoſitio. §. 8. ſic probat neutram prædictarum poni poſſe. Nam poſitiones ſuccedunt in locum probationum, vt in Authen. de his qui ingrediun. ad ap. §. fina. vnde id ſolùm veniet in poſitione, quod in probatione. Sed negatiuè, (vt prædicitur) nulla eſt directa probatio: ergo nec poſitio. Et dat Baldus rationem, quia reſponſio ad poſitionem fit ad releuandum ab onere probandi. Sed poſitiones negatiuas non habet neceſſe probare, ergo non eſt ei reſpondendum. & ita dicit ſentire gloſſ. in l. 2. in §. quod obſeruari. C. de Iurament. calumn. Si verò haberet neceſſe probare, tunc deberet reſponderi, vt in cap. 1. de Confeſſ. lib. 6. Idem dicit negatiuam poſitionem eſſe, in qua ponitur dictio abſque, vt not. Cyn. in leg. actor. C. de Probationibus. in tertia quæſtio. Hoc verum quando iſta dictio [abſque,] venit ad excluſionem alicuius affirmatiuæ, & ita ex ſe non implicat affirmationem, ſecus, ſi implicaret illam. verbi gratia, pono quòd res fuit abſque eo quòd Titium tali die percuterem, quia tota die fui abſens alibi: nam talis poſitio non dicitur merè negatiua, quia oritur ex affirmatiua, ſcilicet, fui alibi. Et hoc tenet Speculator in titulo de poſſ. §. videndum. verb. octauo. fa. not. Inſtitut. de Iniur. ſtipula. §. item verborum. Item quia ponens illud quod ponit, ſi negatur, neceſſe habet probare.

l. actor. præallegata, quæ est canonizata 6. quæstione vltim. accusator. Et sicut præpositio negatiua (vt prædictum est) sic etiã positio negatiua est triplex, scilicet facti, iuris, & qualitatis. Et facti duplex, scilicet simplex & pura, quæ non habet determinationem loci, temporis, vel rei consimilis, vt illa, [pono me non cognouisse Bertham.] capitulo 1. de frigid. & maleficia. &c. De tali etiam in cap. cum ecclesia. de causa possess. & propriet. Et alia impura vel mixta, videlicet, quæ est certo loco coarctata, vt in ca. proposuisti. de probatio. vbi per corporis inspectionem probatur non cognita, & habet in se sensum affirmatiuum implicitum, vt non cognita, id est, virgo. Et dicit Bartolus in leg. quicunque. præalleg. se semper defendisse, quòd qui proponit negatiuam, debet eam probare, etiam si non sit coarctata loco vel tempore, quia intelligitur coarctata persona proponentis. per cap. plerumque 2. quæst. 7. Et hoc ipse idem concludit C. de Scr. fugi. l. quicunque. præalleg. Ponat actor quidquid velit affirmatiuè vel negatiuè pro intentione sua fundanda, hoc probare debet. Nota quòd antiqui doctores negatiuam probari non posse intellexere per testes. Sed hodie potest iudex admittere positiones negatiuas, quæ non possunt probari nisi per confessionem aduersarij, si saltem hoc videatur ei æquum & expediens. De hoc de Temp. ord. cap. dilectus. de Æta. & qualit. cap. vltim. gloss. antepenul. in cap. 1. de confessis lib. 6.

NEGLIGENS dicitur quasi nec legens, secundùm Isidor. libro 10. Etymol. & vide Ioann. Andr. in cap. cupientes. §. quòd si per 20. de Elect. lib. 6. vbi ponit differentiam inter negligere, & contemnere.

NEGLIGENTIA, est eius quod fieri debet vel potest omissio.

NEGLIGENTIA magna, lata culpa est, l. magna. de Verb. sign. vbi Alciat.

NEGOTIATIO est in commerciis, sicut negotium in dispensatione: vnde tam negotiatio, quàm negotium aliquando significant actionem alicuius rei, cuius contrarium est otium. Aliquando actionem causæ, quod est iurgium litis. & dicitur quasi negans otium: cap. forus. §. negotium. de Ver. sig.

NEGOTIVM facere, sine negotium exhibere, quod apud Iurisconsultos frequenter legitur, significat molestiam alicui facere, & sic est illud: In eum qui calumniæ causa negotium faceret. & illud, Qui pecuniam acceperit vt faceret negotium vel non faceret, pro eo quod est molestiam. Ant. Neb.

NEGOTIVM est triplex, scilicet, commune, publicum & priuatum. Commune est, quod pertinet ad dispositionem alicuius regionis: Publicum, quod pertinet ad regimen alicuius ciuitatis: sed Priuatum, quod pertinet ad priuatam personam. Et istis tribus negotiis correspondet triplex dispensatio, scilicet politica, quæ consistit in prouisione plurium seu totius communitatis, & hæc docetur in octo libris politicorum Arist. Oeconomica, quæ consistit in dispositione familiæ, & habetur in duobus libris œconomicorum Arist. Et monastica vel ethica, quæ consistit in regimine sui

suiipsius tantùm, & illa tractatur in 10. lib. Ethic. eiusdem.

NEGOTIORVM gestor, dicitur qui negotia sine mandato gerit, Inst. de obl. ex quasi con. §. 1.

NEGOTIATORES in tit. negotia. ne mili. C. lib. 10. intelligendi sunt omnes qui officinæ aut tabernæ præsunt. Marcell. autem in l. legaris. de leg. 3. ait negotiatores seruos dici qui præponuntur negotijs exercendi causa, veluti ad emendum, locandum, conducendum. Cubicularios verò vel obsonatores, & his similes non rectè negotiatores appellari.

NEMASERICVM, in leg. vlt. de public. §. species. capitur pro filo quod apud Seras conficitur.

NEOPHYTVS dicitur nouus in fide. 48. distin. quoniam. à νέος quod est nouum, & phytos, quod est fides. Item dicitur nouus in religione. ca. dist.

IMò verò [neophytus] dicitur à νέος, quod est nouus, & φυτὸν plãta seu germen, quasi dicas nouam plantam, seu nouum germen.

NEPOS, est filius filij vel filiæ, sed nepris filia eorundem. Etiam nepos capitur pro filio fratris, ca. 2. de arb. & c. fundamenta. de Electiōn. l. 6.

NEPOS posthumus, est qui post mortem aui natus est superstite suo patre.

NEQVAM, & frugi, contrariam habent inter se significationem.

NESCIRE & ignorare differunt, vt dictum est in ver. Ignorare.

NEXVM, inquit Varro, Manilius scribit, omne quod per æs & libram geritur. In quo sunt mancip. Festus autem,

NEXVM est, inquit, vt Ælius Gallus ait, quodcunque per æs & librã geritur: idque necti dicitur. quo in genere sunt hæc, Testamenti factio, nexi datio, nexi liberatio. Nexum æs apud antiquos dicebatur, pecunia quæ per nexũ obligatur. eius tradendi morem vide fosè apud Boëtium in comment. in Top. Cicero. Hotom. in comment. Vocab. Iur. Nexa res, & nexa pignori dicitur, quæ pignoris nomine obligata est. le. 1. §. si quis. ff. Ne vis fiat ei qui in poss. l. 22. §. 1. ff. de Iur. fisc. l. 2. & l. 7. C. de Dist. pig.

NEXVS, pro vinculum obligationis, Vlp. l. 26. §. 7. de Condic. indeb. [Si emptor fundi damnauerit hæredem suum, vt venditorem nexu venditi liberaret.]

De N ante I.

NIHIL quandoque est aduerbium negandi, i. non. ff. ad Leg. Aquil. l. qui foueas. & C. de Contrahen. emp. l. cum ipse. Quandoq; id est, non omne. ff. de Acquir. poss. leg. naturaliter. §. nihil & C. de Nat. lib. l. fin. Aliquando nihil id est, nullum. Inst. de suc. lib. in princip. Aliquando, id est, parum. Cod. de Cast. pec. l. cùm allegas. lib. 12.

NIHILOMINVS & nihilomagis differunt, quia primum includit affirmationem, secundum negationem, vt Inst. qui. non est permiss. fa. test. §. 1. in gl.

NISI quot modis capiatur, vide per Dy. in Regul. peccati. de Reg. iur. l. 6. & le. actione. C. de trans. Nam quando dictio nisi sequitur negationẽ, tunc stat inclusiuè, & sic ponitur respectu excipiendi, vt in c. postulasti. & in c. sedes de resc. c. Romana. ver. 2. de App. l. 6. Si verò præcedit affirmatio, & hoc respectu excipiẽdi, tũc priuat. c. 1. de App. c. si verò. de sen. excõ. cũ similib. Irẽ & si adiiciatur orationi affirmatiuæ, priuat. de restib. c. de Testib. in fin. Quandoq; nec

ponit

ponit, nec priuat. 2. q. 1. Hæc est ratio: nam oratio præcedens non complectebatur illum casum. Interdum ponuntur pro sed. 28. dist. de Syracusanæ. Quandoque pro si non, vt c. præterea. 2. de appell. & c. quicunque. de Sent. excom. lib. 6. Vnde quando nisi ponitur in sententiis & vltimis voluntatibus, videtur inducere conditionem: secus in contractibus. De hoc vide per dominum Dyn. vbi suprà. Et dictio [nisi,] componitur ex ni, id est, non, & si, quasi si non. Et sumitur tripliciter: Primò conditionaliter. Secundò exceptiuè. Tertiò his modis simul. Item conditionaliter tripliciter, vel quo ad resolutionem, vel quo ad dispositionem, vel quo ad ademptionem. Quo ad resolutionem ibi, vendo tibi fundum pro decem, nisi alius infra mensem attulerit meliorem cōditionem. Nam venditio est pura, solutio conditionalis, quia resoluitur vel rescinditur, si alius infra mensem attulerit maius pretium, sed non stabit venditio. l. 2. §. si in diem. ff. pro Empt. Item ibi, lego decem, nisi nauis ex Asia venerit intra mensem, dispositio est conditionalis, quia sensus est, si non venerit, legatum valeat & perficiatur. Similiter ibi, lego nisi noluerit, dispositio conditionalis est, & legatum conditionale: & est sensus, lego si hæres non contradixerit seu reprobauerit, sicut apposita conditione: si Capitolium non ascenderit, l. fin. dig. de Cond. inst. Item ibi, [lego decem, & adimo nisi nauis ex Asia venerit:] ademptio conditionalis est, & sic est sensus, adimo legatum, noli tenere ipsum, si nauis venerit: & quia ademptio est sub conditione, videtur datum sub contraria conditione. leg. quibus diebus. §. qui Titio. ff. de Cond. & demonst. Significatur etiam exceptiuè, quando eximit seu tollit aliquid, quod est in oratione præcedenti, vt non sit idem ius vel idem effectus. Et hoc dupliciter, vt præmissum est, scilicet, affirmatiuè post orationem negatiuam, & negatiuè post orationem affirmatiuam, vt nullus homo currit nisi Socrates, omnis homo mouetur, nisi Plato, facit lex 1. C. de Transact. & l. si eum. in fine. ff. si quis cautio. cum ibi notatis. Item in prædictis, vbi refertur ad solutionem & ademptionem facit conditionem. Et significat etiam aliqualiter executiuè, & sic conditionaliter significat & exceptiuè simul.

Nivarium colum, vide Colum niuarium.

Nyctalopes, Latinè luscioſi vocantur, auctore Festo. Horum duplex species, vt tradit Alciat. in l. inter stuprum. de Ver. signif. alij interdiu vident, noctu nihil: alij contrà, parum interdiu vident, vespere verò aut noctu acie acutiore sunt.

Nymphevm, cuius mentio in l. si quis per diuinam. C. de aquæ duct. Alciat. ait, fuisse locum, vbi mulieres lauabantur.

De N ante O.

Nobilitas secundùm Bart. in tractatu de Nobilitate, quàm composuit circa leg. si vt proponitis. C. de Dignit. libr. 12. ponit quatuor opiniones de nobilitate, quas reprobat. Nobilitas est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios acceptus. ostenditur. Primò dicitur qualitas, quia potest

test adesse vel abesse præter subiecti corruptionem. Nam mulier plebeia nubens nobili, nobilis efficitur l.mulieres. C.de Dignit. l. fœminæ. ff. de Senatoribus. & hi quibus Imperator de nouo concedit dignitatem, vt in eod. titulo præallegato. Ita mulier nobilis nubens plebeio efficitur ignobilis, sicut ille qui propter delictum perdit dignitatem. l. quoties.& l.iudices. C.eod.titul. Et sic in aliquo tempore quis est nobilis, in alio ignobilis, imò in vno loco & non alio, vt Saracenus nobilis, captus à Christiano est ignobilis & seruus, & è conuerso. Dicitur illata, quia nullus à seipso potest habere dignitatem vel nobilitatem, sed oportet quòd per alterum conferatur, imò qui sua auctoritate assumeret, in crimen falsi incideret, vel in legem Iul. maiestatis, vt l.3. §. fin.ad legem Iuliam maiest.& de fal.l.1.in fine, & de reg.iur.cap.1. libr. 6. Dicitur per principatum tenentem: sed principatum omnium tenet Deus, qui quandoque nobilitates & dignitates temporales immediatè instituit, quandoque alius princeps non recognoscens superiorem in temporalibus. Dicitur qua quis vltra honestos plebeios, quia plebeiorum quidam sunt honesti, quidam viles.l.mulier. C.eodem tit. licèt ergo honesti plebeij sint magis accepti, non tamen sunt nobiles, quia nobilis est acceptus vltra honestos plebeios. Et dicitur acceptus, quia nobilitas consistit in hoc, quòd princeps facit quem gratum & acceptum, licèt in ciuitatibus quæ reguntur per populum, nobiles sunt interdum minùs accepti, & plùs puniantur in pœnarum impositione. Dicitur vltimò in diffinitione, & ostenditur, quòd si quis per mille annos viueret, cum omnibus virtutibus, & princeps eum summè diligeret, & acceptum haberet, tamen plebeius remaneret, donec in eum conferretur dignitas nobilitatis per principem, qua ostendatur acceptus vltra plebeios. Et potest ostensio fieri verbis expressis hoc continentibus. l. ille autem.§.cùm in verbis.ff.de Leg. 2. quandoque etiam non exprimitur verbis, & tunc debet fieri aliquo actu hoc quasi de necessitate importante. l.pro hærede.§. Papinianus. ff.de Acquir. hær. vt si conceditur alicui officium, quod habet dignitatem vel nobilitatem annexam, vt comitatum, ducatum, &c. Cætera de nobilitate vide in tract. Bart.de nobil. & A.Tiraq.de Nobil.

Nocens propriè dicitur qui nocet personæ, non rebus. ff. de iis qui deiec. vel effud. l.1.§.hæc autem.

Nocet exponitur, id est, non prodest.in Authent. de Appell.in princ. quandoque, id est, nocere potest. ff.de stat.lib. l. Labeo. in principio.

Nolle & non velle differunt: quia nolo importat præcisè resistentiam, contemptum & omnimodam contradictionem, vel repudiationem; & non solùm absentiam voluntatis: sed non volo, tantùm aliqualem & non omnimodam importat contradictionem, vt not.Ioan.Andr.de Offic. deleg. cap.prudentiam. §.1.super verbo, non velit. Et quandoque capitur nolo, vt etiam non importet præcisè resistentiam, pro non volo, vt in c.finem litibus. de dolo & contum.ibi, nolit aut nequeat secundùm Ioan. And.& sequitur

sequitur V inc. Similiter dormiens non vult legere tunc, & tamen expresse se legere non negat, vt not. extrà de spons. c.2. Et dictio nolle, componitur de non & velle. Alij tamen ponunt differentiam, dicentes quòd non velle significat priuatè, id est, non esse voluntatem seu motum voluntatis. Sed nolle significat positiuè. id est, esse motum, non fieri, vel non obtinere illud, de quo quæritur. Et per hoc dicunt DD. quòd si hæres deliberando de adeundo dicit se non velle adire, hæc verba non significant repudiationem, quia non velle adire est non habere motum animi adeundi, non autem per hoc sequitur quòd repudiet. Secus si dicat, nolo adire, quia sensus est, quòd habet motum animi ad non habendam hæreditatem, & ideo significat repudiationem. facit l. filij. §.1. ff. ad Tert. propter hoc dicit lex, quòd inter velle & nolle est medium, sc. non velle, & non nolle. l.1. §. scientiam. ff. de Trib. act. & hoc de proprio significato verbi, sed ex circumstantiis possunt recipi alia significata.

NOMEN, pro debitore, maximè in re fœneratoria apud Iurisconsultos sæpissimè inuenitur. Seneca de vita beata: [Nunquam magis nomina facio quàm cùm dono.] Alphius fœnerator apud Columellam: [Optima, inquit, nomina nō appellando fieri mala.] Horat.

Cautus nominibus certos expendere nummos. Iuuen.

Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.

Hinc apud Iurisconsultos pecuniæ nominibus dicuntur, quę datæ sunt fœnori. In hac quoque significatione accipitur nomen ab Vlp. lib.48. Dig. in tit. de. fur. l. si quis vxori. [Si quis, inquit, seruo meo persuaserit, vt nomen suũ ex instrumento tolleret.] Nebr.

NOMEN quandoque idem est quod ius debitoris, vt ff. de Re iud. l. à diuo Pio. vbi dicitur quòd primò debent venire, i. vendi mobilia, secundò immobilia, tertiò nomina, i. iura debitorum condemnatorum, & specialiter in §. sic quoque, & seq. Item quandoque nomen idē est quod fama, vt dicēdo: Melius est habere nomē bonum, quàm vnguenta pretiosa. Eccl. 7. Etiam quandoque capitur pro nomine rei proprio vel appellatiuo, & sic dicitur, Nomen consonans debet esse rei. Inst. de don. §. est & aliud genus.

NOMEN etiam aliquando significat agnationem, vt cùm prohibemus fundum de nomine nostro exire. l. is qui. de Leg.3.

NOMINATOR, i. elector officialium, vt C. de peric. not. l.1. & 2. libr.11.

NON, significat negatiuè communiter, quia est aduerbium negandi. Quandoque tamen etiam significat affirmatiuè, vt ibi, Promittis mihi decem & respondes, cur non? l.1. §.1. ff. de Ver. obl. Nam sensus quod promittis & consentis, significato sumpto ex dictione quare, iuncta dictioni non, q. d. non est ratio negandi, i. assentio. Et idem ibi, si interrogatus, an velim adire hæreditatem mihi delatam, respondeam, cur non? videor adire hæreditatem. Secus si dicerem, hæc hæreditas non displicet. Nam tūc non videor adire: quia non sequitur, non displicet, ergo placet, quia est medium inter displicere & placere, scil. non placere. sic est medium inter nolle & velle, scil. non velle. Etiam quando

quandoque duplicatur dictio non, & tunc significat affirmatiuè. l. duobus. ff. de Verb. sign. Nam duæ negationes faciunt vnam affirmatiuam, quia negatio destruit negationem, nisi probabili medio proferentis inferatur voluntas: vt l. 1. C. de Ser. fug. & C. de offic. præfect. vrb. l. quod promulgatis. & de iureiur. cap. & si Christus. in princ.

NON, particula negatiua turbat sensum adiecta, in rit. de Offic. procon. [Legatus, inquit, mandata sibi iurisdictione iudicis dandi ius non habet.] Cæterùm in Pandectis [non] particula non habetur. Notauit primus hunc errorem Angelus Politianus in quadam obseruatione eius centuriæ, quam vnicam nobis videre contigit. Ant. Neb.

NON admitti ad partem, capitur pro ipso quod non est admitti facta distributione à parte, quando pars, cui facta est, non admittitur, vel ideo quia in rerum natura non est, vel quia aliàs admitti non potest. V. g. legatum relictum est mihi & posthumo. Posthumus existens in vtero, licèt non admittitur ad partem, significatur tamen me tantùm admittendum ad partem. l. si duobus. in princ. ff. de legat. 1. Ratio, quia mihi pars tantùm relicta est. Et si dicatur, deficit coniunctus, quia non admittitur, ergo pars eius mihi accrescit ex dispositione legantis: vt patet in materia coniunctionum, & sic admittar ego ad totum. Respondetur, quòd non deficit coniunctus in casu præmisso, quia est spes eum nasci, atque ita admitti. Sed vbi legatur mihi & illi, qui non est in rerum natura, necesse speratur, admittor ego ad totum. l. si duobus. præalleg. §. fin. Ratio, quia pars coniuncti omnino deficit. Idem ergo in omni casu, in quo pars totaliter deficit, vel quia coniunctus moritur ante testatorem, vel relictum est posthumo, qui nascitur abortiuus, vel si coniunctus repudiat, quia tunc pars coniuncti omnino deficit, & ideo propter coniunctionem alteri parti accrescit. Significat ergo, non admitti ad partem ipsum coniunctum, ad partem tantum, vel ad totum admittendum, prout hoc quodlibet medium probabile declarat.

NOSOCOMION, interpretatur infirmorum siue ægrotantium locus: nam νόσος interpretatur morbus, κομέω curo. Hieron. ad Oceanum de epitaphio Fabiolæ: [Primò omnium nosocomion, id est, languentium villam instituit.] Iustinianus in Codice, rit. de sacros. eccles. [Nosocomia, inquit, vel brephotrophia.] Item coll. 1. de non alienando nosocomion vel brephotrophion. Nosocomos verò appellatur, qui præsidet nosocomio, vt collat. 2. de non alienandis, &c.

NOSOCOMION, locus est constitutus propter pauperes, ægrotantes & languentes, in quo infirmis alimenta subministramus. de eo meminit Imperator, in l. illud. §. 1. & in l. pen. C. de sacros. eccles. & in Auth. de alien. & emphyt. §. Emphyteusis.

NOTA est idem quòd infamia. l. 1. ff. de iis, qui not. infamia.

NOTABILIS, id est, notatus vel infamis. c. ex parte Alex. de testib.

NOTAE sunt signa scripta, quibus aliquid significatur, non tamen sunt litteræ, l. sed cum patrono. §. fin. ff. de bon. poss. & ibi Alex. & 77. dist. cap. monachus. & ibi gloss.

gloss. Notæ etiam cicatrices dicuntur. l. 2. de Seru. fug.

NOTARE quandoque est reprehendere. c. fin. de sortile Quandoque infamare. c. accidens. de purg. can. Quandoque considerare. c. cùm olim. 2. de Offic. deleg.

NOTARIVS, non est, qui vulgò puratur, hoc est, tabellio, sed qui excipiens verba dictantis per notas & compendia scribit. Talis describitur à Martiale in disticho, cuius index est, Notarius:

Currant verba licèt, manus est velocior illis:
Nondum lingua suum, dextra peregit opus.

Paulus lib. 29. Digest. tit. de Militari testament. l. Lucius. [Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit, & antequam literis perscriberetur, vitâ defunctus est.] Ergo per notas intelligendum est, per litterarum compendia, hoc est, breuiaturas. Ant. Nebr.

NOTARIVS, est publica persona, quia eius officium ad publicam vtilitatem inuentum est. Et dicitur à notando, quod est negotia hominis publicè & authenticè in publicam & authenticam formam redigere. Et idem dicitur scriba à scribendo, & tabellio seu tabularius à tabula. Require suprà locis suis.

NOTHVS dicitur illegitimus, & propriè de adulterio natus, sicut dicitur notha febris, quæ affligit, vt quartana: vt not. gl. in §. personæ verò. in fin. nisi cùm pridē. de Renunc. Etiam dicitur à nota, id est, infamia, quia talis infamiam incurrit.

NOTIONIS verbum generale est & non solùm ad eos pertinet qui iurisdictionem habent, sed & qui simplicem cognoscendi facultatem. l. notionem. de Verbor. signif. vbi Alciat.

NOTITIA nostra triplex est, quædam per auditum: quia scire dicimur quod ab aliis audiuimus; alia per visum, quando negotio interfuimus. can. hoc videtur. 22. q. 5. aliam habemus ab hominibus fide dignis per litteras authenticas, quos non est verisimile mentiri: argum. c. 1. §. 2. extrà, de postu. Est & alia iudicialis, vt per testes & similia: vt not. per Garsiam in c. cupientes. in princ. de elect. in 6.

NOTORIVM est triplex. Quoddam est notorium præsumptionis, scilicet quod est euidentia iuris vehementis præsumptum, vt paternitas, filiatio: vbi non requiritur alia probatio. cap. quoniam. de fil. presbyter. Nam hoc quòd quis sit alicuius filius, non potest verè probari. l. Lucius. ff. de Cond. & demonstr. Vnde filius est, quem nuptiæ demonstrant. ff. de in Ius vocand. l. quia semper. in fin. Nam si vir & vxor aliquem infantem nutriunt, & dicūt eum filium eorum esse, tunc præsumitur eorum filius. Est ergo notorium præsumptionis, euidentia rei euidenter à iure præsumpta. Aliud est notorium iuris: & est clara iudicialis confessio, inconuincibilis probatio, & irretractabilis definitio, de quo, scilicet notorio, quis damnatus est, vel in iure confessus. Et sic illud est duplex, videlicet per confessionem factam in iure, & per sententiam iudicis, vt in cap. vestra. de Cohabit. cler. & mulier. Tertium est notorium facti, scilicet, quòd commissum vel factum non dubitatur à populo, vel maiori populi

populi parte, & per euidentiam rei nulla poteſt tergiuerſatione celari; nec oportet quod omnes circunſtantiæ facti ſint notæ, vt c. vltimo, de Cohab. cleri. & mu. cap. cùm dilectus. de purg. cano. in ſi. 2. q. 1. de manifeſta. & c. ſeq. Et illud notorium eſt triplex, ſcilicet ſecundùm triplicem diſtinctionem facti. Quoddam eſt facti permanentis & cõtinui: vt quod radius ſolis ſtat in palatio Papiẽſi continuè. cap. dilecto. de Appell. & illud non indiget probatione. Aliud eſt facti tranſeuntis: vt quòd quidam in publico palatio occidi rut coram populo. Tertium eſt notorium facti interpellati: vt quia vſurarius vna die tenet menſuram pataram, alia non. Et illud ſic deſcribitur, eſt quoddam intellectuale & notum, ſi quòd non poteſt aliqua tergiuetſatione celari: vt quod presbyter cognoſcat concubinam, cum qua habet animalia gradientia circa focum panem paſcentia. De hoc pleniùs not. per doctor. in capit. veſtra, prælle. vbi tractatur materia nototij, quæ eſt adeo intricata, quòd dicit Ioan. de Lign. & Antonius de Butrio, quòd multi loquuntur de notório. & quid ſit notorium ignorant. Et in concilio Baſilienſi, in ſeſſione 20. additus eſt quartus modus vltra tres communes notorietates, ſcilicet quando ſacerdos mulierem de incontinentia ſuſpectam & infamatam tenet, & per ſuum ſuperiorem admonitus ipſam cum affectu non dimittit, vt in decret. quod incipit, Quicunque clericus. Et nota quod moderni ponunt nouem genera probationũ quæ in iute formalitet differunt: vt ſunt argumentũ, præſumptio, iudicium, fama, rumor, pene occultum, occultum omnino, manifeſtum, notorium. Vnde argumentum eſt [ratio rei dubiæ faciens fidem,] de hæret. cùm ex iniuncto. de Verb. ſignific. capitulo forus [præſumptio eſt quoddam medium intellectuale veritatis eliciendæ ex circumſtantiis inſurgens.] de Præſum. ex ſtudiis. De illa quæ eſt iuris tantum, & quæ eſt iuris & de iure, notatur in c. iis qui fidem. de Spon. vbi gloſſa no. de quintuplici præſumptione. [Indicium eſt medium intellectuale ex aliqua ſingulari circumſtantia inſutgens.] C. & ff. de Rei vendicatione. lege indicia. [Fama, eſt illæſæ dignitatis ſtatus, vita & morib. comprobatus.] Hoc verum de fama hominis, ſicut infamia eſt læſæ dignitatis ſtatus vita & moribus reprobatus. Sed fama de aliquo negotio, eſt medium veritatis eliciendæ, & communis clamoroſa inſinuatio inſurgens apud totam vel maiorem partem populi, ex incerto auctore proueniens. [Rumor, eſt particularis inſinuatio clamoroſa, ab incerto auctóre conſurgens.] Penè occultum [eſt quod probari poteſt, ſed difficulter.] Occultum omnino [eſt quod nullatenus probari poteſt,] & ſubiicitur iuri diuino. de Simo. capitulo ſicut. 6. quæſt. 1. ſi omnia. [Manifeſtum dicitur, quod de facili probari poteſt.] Et notorium ſuprà deſcriptum eſt: de quo etiã darut exemplum de ſtatua & percuſſione: vt no. in c. ſuper. eod. de Teſt. cog. & in l. cuius. C. de App.

NOTORIA, apud Iutiſconſultos veteres, ſunt nunciationes, quas ad hoc publicè conſtituti irenarchæ præſidibus faciebant de delictis quæ committebantur. l. ab accuſ. ad ſenatuſcõſ. Turpil.

Novale, est terra proscissa.l.sylua. §.noualis. de Verborum sig. proscissa quæ per annum cessat. Alij dicunt quòd est sylua quæ arboribus extirpatis ad cultum redditur,& fieri nouale dicitur, & vtraque illatum interpretationum colligitur ex legibus ciuilibus. Sed apud notarios Romani pontificis nouus vsus obtinuit, quòd nouale etiam dicitur ager de nouo ad agriculturam redactus, de quo non extat memoria, quòd aliquando cultus fuisset,vt in c.quid per nouale.de Verb.sign.vbi de hoc.

Novatio, est prioris debiti ac prioris obligationis partibus hoc volentibus expresse in aliam obligationem transfusio vel transactio. Verbi gratia, debui tibi centum aureos sub conditione si nauis veniret ex Asia, placuit inter nos nouare obligationem, vt illud quod dedi tibi sub conditione, purè & sine conditione debeam. Hoc est nouatio,ita quòd prior obligatio conditionalis transit in posteriorem per nouationem. Eodem modo pone exempla in similibus,vt ff.de Noua. & C.eod.tit.per totum.

Novellarvm liber authenticus est.De eo fit mentio extrà,de restit.c.2.

Novellarvm vinea nouellis vitibus consita. l. veluti. de impen. in reb.dot.fa.

Noverca dicitur,quasi nocens arcus,vel quia est noua arca sine fructu. Instit.de nupt. §.socrum. Et dicitur vxor patris naturalis vel adoptiui, C.ad legem Falcidiam.l.licet.

Novitivs dicitur aliquando habito respectu ætatis. l. præcipiunt. ff. de Ædil. edict. quandoque ex qualitate seruiendi. l. final. eod. rit. quandoque qui minus vno anno seruiuit.l. fin. §. quoties.ff. de public.

Novvm dicitur quod non est vetus. l.verus.ff.de Vin. tr.& ol.leg.puta quod est ante annum.l. fi. §. quoties. ff. de Publi. quandoque dicitur quod est ante biennium. l.qui agros, C. de omni agro deser.libr.11. Aliquando dicitur nouum,quando extat memoria, & eius contrarium dicitur vetus.l.1. §.finali.ff.de Aqua plu.arcen. Aliquando dicitur nouum, licet sit aliquid de veteri. arg.l. prætor. §. finali. ff. de Dam. infe. & §.sed si eadem. Instit. Qui. mo. tol. obli. Nouum aliquando, id est, vltimum.c. cùm Matthæ. de celebra. missa.non quod ab initio est statutum. c. cùm venerabilis. extrà, de censi. Item dicitur noua hæreditas quantumcunque lege, statuto,vel Senatusconsulto deferatur, excepta lege 12. tabularum, quæ dicitur vetus. l.1.2.3.§.nouo. ff.de Peti. hær.& l.1. §. capitis.ff. ad Tertyl. & Institu. ad Orfi. §. sciendum.

Novvs homo dicitur seruus manumissus postea in seruitutem redactus.l. si seruus. in fin.ff.de Adimen.leg. Dicebantur & homines noui, reste Budæo in annotationibus ad Pandectas,in lege 2. ff.de Origine iuris. qui ius gentilitaris, & maiorum imagines nullas habebant, terræ filij,& velut à sese orti.

Novvm opus facit,qui aut ædificando, aut destruendo, aut foueã faciendo, pristinam faciem operis immutat. Secus si verus reficiat, vel incrementum imponat, quia tunc non videtur nouum opus facere, ff. eod. tit.l. 1.§.nouum.& §.si quis ædificium.

Novi operis nunciatio, secundùm Host

Host. est illi qui de nouo ædificat, in præiudicium alterius, legaliter facta prohibitio. l. 1. ff. de Noui oper. nun. Et pertinet ad ea tantùm quæ sunt solo coniuncta: vt in l. 1. præallega. Fit autem tripliciter. Primo solo verbo, dicendo, Nuncio nouum opus, & hoc in loco ædificij ipsi domino noui operis. Secundò per iactum lapidis vel lapilli. Tertiò per iudicis prohibitionem. Primo modo nuntians perdit possessionem, & facit aduersarium possessorem: verbi gratia, voluisti domum ædificare in fundo meo, & nunciaui tibi quòd non faceres, dicendo Nouum opus nuncio, id est, prohibeo. Nuncians verò secundo & tertio modo retinet possessionem, secundùm Bern. in c. ex parte. de Verb. sign.

NOVVM opus nunciare, est prohibere ne ædificium fiat, vt quando nuncio tibi ne ædifices in fundo meo, vel per iactum lapilli, præsentibus testibus. Hæc nunciatio habet talem effectum, quòd si ædifices ibi spreta nunciatione mea, absque hoc quòd caueas de opere demoliendo, seu destruendo, si te apparuerit iniustè ædificare, quicquid postea ædificaueris, siue iustè, siue iniustè, totum debebit destrui: vt l. 1. præallegat. §. opus nouum. & §. nunciamus. Et si aliquid in publico fiat, omnes ciues opus nouum nunciare possunt. Nam reipublicæ interest quamplurimos ad defendendum causam suam admittere. l. 3. in fin. ff. de noui oper. nunc. Et dicitur in §. opus. præallega. quòd hoc edictum non complectitur omnia opera: vt suprà, de Interd.

NOVITII serui propriè dicuntur, recentes. Veteratores verò siue veterani, Inueterati. Vlp. l. 37. ff. Ædil. edict.

NOXA dicitur quod nocet vel nocuit, vt ceruus, aut aliud animal nocens. ff. de Noxa. act. in rubric. Item: adde quòd noxa aliquando pro peccato, aliquando pro pœna. extrà, de rescript. cap. statutum. lib. 6.

NOXALES actiones quæ, vide suprà, in ver. [Actio noxalis.]

NOXIA dicitur ipsum delictũ, maleficium vel damnum datum. Vnde,

Noxia delictum: delinquens noxa vocatur.

vt Instit. de noxa. act. in gloss.

De N ante V.

NVBERE in familiam. vide suprà in familiam nubere.

NVDVM potest dici quod non est vestitum rei traditione. l. traditionibus. C. de Pac. vel quod nõ est vestitum pignore vel fideiussore. l. sancimus. C. de Verb. significat. Item dicitur nudum quod est fictitium, & simulatum, vt venditio nuda. l. nuda. ff. de Contrahen. empt. & quod est sine fructu, vt nudus vsus. l. 1. ff. de vsu & habit. & qui non tegitur aliquo tegmine. c. felicis. & ibi glo. in ver. nu. de pœn. in 6.

NVDVM pactum. vide infrà, [ver. pactum.]

NVLLATENVS, vide in clem. vnic. de seq. possess. & fruct. in gl. in verb. nullatenus.

NVLLITATIS sententiæ sunt multi modi, vt not. Ioan. And. de Re iudi. c. 1. vbi remittit ad Spec. de Sent. prolat. §. iuxta. Et sententia nulla non meretur habere nomen sententiæ, de Re iud. ca. fin. lib. 6. ff. eo. tit. l. 4. §. condemnatum. & est glos. fin. in Clem. vnic. de sequestratio. præallega.

NVMERATA pecunia duobus

modis dicitur. Vno modo respectu creditoris, qui propriè dicitur numerare pecunias debitori, vt sibi reddantur. Alio modo respectu debitoris, qui propriè dicitur soluere creditori:& impropriè dicitur numerare, cùm soluit quod debet. Datur autem exceptio non numeratæ pecuniæ à creditore principali debitori vel fideiussori. Sed numeratio pecuniæ largè ponitur pro omni re quam quis numerauit vel soluit.

NVMERVS pro ordine,& turma: vnde numeri militum, l.1. de bo. poss.ex testam. mili.

NVMERVS pluralis an & quando verificetur in vno,vel duobus, Dynus in ca. pluralis. de Regulis iuris in 6.& an & quando resoluitur vel restringitur in singularem,vide per Bar.in l. penu.C.de impub.& aliis subst.Item numerus pluralis quando geminat vel inducit plures singularitates.Bar. in l.falsa. §.si.ff.de Condi. & demonst.cum aliis iuribus.

NVMISMA, secundum quosdam,est idem quod moneta currens &, specialis, vel est idem quod numus.Sed olim numisma & aureus & solidus auri idem erant. vt C. de Vete. numis. pot.l. 1.libr.11.& C. de spon. l. 2. & in Euangelio Matthæi. Et dicit Philosophus lib.5. Ethic. quòd numisma factum est non ex natura rei, sed ex lege.

NOMISMA passim legas per o, in prima syllaba, non per u: ita enim Græci efferunt. Cæterùm qualiter institutum sit,vide Bud. in anno.ad Pandect. in l.ius ciuile.ff.de iusti.& iure.& ff.de contrah.emp.ad l.1.

NVMMVLARIVS, est nummorum numerator vel malleator, quoniam & ipse accipit pecuniã & erogat sicut campsor, & inde facit scripturam, ad quam frequenter recurritur in dubio, vt per eam data & accepta probentur. Hic etiam argentarius dicitur,vt suprà in littera A,vbi de differentia nummularij & argentarij ex Alciato.

NVMMVS, id est, denarius, de quo dicit philosophus 5. Ethic. quòd est mensura omnium rerum : quia est fideiussor nobis in omni necessitate, pro qualibet re qua indigemus.

NVNC,nor.Arch. 63.distinct.ego. & gloss.23.quæst.5. si audieris.& similiter de Offic. deleg. c. prudentia.§.sexta.

NVNCIATORES dicuntur delatores criminum ex quo eorum iudicia notoria dicuntur. Pau.l. 6.ff.ad S.C.Turpil.& l.7.C.de Accusat.

NVNCIVS est, qui vicem gerit epistolæ,& qui sine mandato litteris mittitur, qui est velut pica & organum, & vox domini mittentis ipsum : & largè quilibet nuncius potest dici procurator, sed non è conuerso.

NVNCVPARE, est palàm nominare vel vocare & confirmare, secundùm Isidorum lib.5.Require infrà [Testamentum nuncupatiuum.]

NVNCVPATIO,est quam in cereis tabulis recitat testator, dicens, [quòd hoc vult in his cereis tabulis quæ scriptæ sunt, ita dico, ita lego, ita quod vos ciues mihi testimonium perhibeatis.]

NVNDINAE, sunt generale forum, ad quod vndique homines confluunt & concurrunt. C. de Nundi. l. vnic.& l.clàm.§.qui ad nundinas. ff.de Acq.pos.Aliquãdo etiam nundinæ dicuntur epulæ.l.cùm societas.ff.pro socio.

NVN

NVNQVAM quandoque idem est quod rarò.1.q.1.nunquam.

NVPTALITIVS, nuptialis, Vlpia.l. 194.de Ver.sig. [Nam munus esse donum cum caussa, vt putà natalitium, nuptalitium, &c.

NVPTIAE sunt matrimonium, vel viri & mulieris coniunctio indiuiduam vitè consuetudinem retinens, diuini & humani iuris communicatio.30.q.5.nullam. Et dicuntur nuptiæ ex eo quòd nubentium capita in solenni benedictione velabantur, & quasi nube cooperiebantur, ead. quæstio. nostrates.& c.fœminæ. Et illud, [indiuiduam vitæ consuetudinem retinens,] tantum valet sicut consortium omnis vitæ, & hoc quantum ad propositum, quia hanc intentionem habere debent, vt perpetuò simul manere debeant.

NVPTIAE incestæ, dicuntur inter collateralcs & affines: nefariæ verò inter ascendentes & descendentes, licet lex quandoque his dictionibus promiscuè vtatur, vt not.gl.in Auth.de Incest. nup.circa.prin.

NVPTIAE secundæ, dicuntur omnes quæ sequuntur primas, licet sint tertiæ, quartæ, vel quintæ, &c. vt quando aliqua nubit alicui post primas nuptias, C.eo.tit.l.si quis.§.tale.

NVRVS, est vxor filij, & eius appellatione pronurus, & deinceps continetur. ff. de Verb. signific.l. nurus. & etiam sponsa. ff.de gra. cognat.l.Labeo. & l.Seruius.contrarium videtur Inst.de nup.§.affinitatis.

NVTRIRI est paruulorum, ali maiorum.glos.in l. pen.de iis qui sunt sui vel alie.iur.

NVTRICIVM dicitur quod datur nutricibus pro mercede.

NVTVS.est voluntas signis declarata, veluti oculis, capite, manibus. l.nutu.de leg.3.

De O ante B.

O C. Ope Consilio, quam locutionem exponit Paulus in l.sæpe. 53. ff. de Verb. sign. Errorem itaque apud Paulum Diaconum esse constat, O.C.Ore consilio, vel ore consilij.

O.D.M. Operæ donum munus, Nam apud Paul. Diaconum corruptè legitur [Domus] Hæc tria vt ait Paul.I.C.in d. l.sæpe, sine disiunctione ita pronunciabantur: erant autem ea quæ patroni suis libertis, cùm eos libertate donabant, imponere consueuerant, vt ex tractatu de operis libertorum facilè intellectu est, in quo mendum harum notarum ignoratione natum est, apud Paul. in l. qui Libertinus. 37. vbi leg.Papiam edit. [Ne quis eorum operas doni, muneris, allúdve.] pro [operas, donum, munus, aliúdve.]

O.L.O.C ON. Operæ Locato, opere conducto. adscribi autem solebat effecto probatóque cùm perfectum esset. Et hoc est quod Pau. significat in l. 5.de Verb.sigi.[Opere locato conducto.]

OB, id est, propter. ff. rem ra.hab.l. si fine. §. qui patris. quandoque subauditur.ff. quod metus causa. l.non est verisimile.§.1.

OBAVDIRE, est quasi de mente deducere, secundum Ioan. Andr. de election. libro 6. cap. fundamenta.

OBEX, pro oppositione, l.adulterij accusatione.C.de Adul.

OBITER, id est, statim, de rescin. venditio.l.1.in fin.aliàs significat incidentet.

OBLIGATIO est iuris vinculum,

 quo

quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendæ secundum nostræ ciuitatis iura, Inst. de oblig. in princip. Et est duplex, scilicet ciuilis & prætoria. Ciuilis est, quæ aut legibus constituta, aut certo iure ciuili comprobata est. Sed prætoria est, quam prætor ex sua iurisdictione constituit, quæ etiam honoraria vocatur: differt autem ab actione & contractu: quia contractus est verborum conceptio, vel consensus, obligatio autem est quæ inde nascitur: at actio est, quod postea inde surgit, & sic nullum est alterum, vt no. glo. Inst. de ob. §. vltimo.

Obligatio naturalis est, quæ ex iure gentium per consensum oritur. Est autem multiplex, vt docet Bartol. in l. ex hoc. de Iustitia & iure.

Obligatvs dicitur, qui exceptione tueri se non potest. l. vel obligatus. §. 1. ff. de Lib. caus.

Obolvs, ponderis genus est, quod sex siliquas continet. de eo meminit tex. in c. iudices. 1. q. 1.

Obrepere, est quasi latenter subintrare. 61. distin. nullus inuitus. de celebr. missa. cum creatura. & c. ne in agro. in princ. de Statu monac.

Obreptio, id est, mẽdacium. l. sin autem. §. 1. de Nego. gest. & est mendacium fraudulosum. l. sed & si. §. patronum. ff. de in ius vocan. & propriè consistit in facti narratione, non iuris. l. cùm verò. §. subuentum. ff. de fideicom. libert.

Obreptitivm rescriptum, & obreptio. Require infrà, [rescriptum.]

Obrizati dicuntur solidi de bono auro multipliciter excocto, l. vniuersos, C. de Ve. numis. pot. l. 10. & l. 1. Cod. de vest. olobe-ris. lib. 12. licet in vtroque loco mendosè legatur. Et ideo aurum obrizum refert Suet. Neronem exegisse.

Obscvritas est illa, quæ fit in dictione: sed ambiguitas, quæ fit in oratione: vt not. glos. 3. in l. veteribus. ff. de pactis.

Obscvrvs quandoque ponitur pro vili: vnde obscuro loco natus dicitur ignobilis, vt in Authen. de defen. ciui. in princ. & l. pen. ff. de concub.

Obses vocatur ille qui iurat quòd non recedet de certo loco, quousque fuerit satisfactum.

Obsidianvs lapis ab Obsidio quodam inuentus dicitur. de quo Plin. lib. 36. [In genere vitri & obsidiana numerantur ad similitudinem lapidis, quem in Æthiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi crassiore visu atque in speculis reddente pro imagine vmbras.] Idem lib. 37. [Inueniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non solùm in Æthiopia & India, sed etiam in Samo & in littoribus Hispaniensis Oceani.] Meminit eiusdem Suet. in Augusto. Pomp. li. 34. ff. de Au. & arg. leg. l. etsi. §. perueniamus. [Gemmæ, inquit, sunt perlucidæ materiæ, velut smaragdi. Lapilli contrariæ superioribus naturæ, vt obsidiani,] non abasiani, vt in codicibus recentibus legitur.

Obsidianvs lapillus dictus ab Obsidio inuentore. l. etsi. §. peruenimus. de Au. & arg. leg. §. vlt.

Obsonatores dicuntur qui obsonia emunt, hoc est, cibos recentes ex macello, foro boario, foro olitorio, aut eiusmodi locis. Seneca libr. 6. Epist. [Adiice obsonatores, quibus dominici palati

palati notitia subtilis est.] Martial. in disticho, cuius lemma est, Obsonator:

Dic quotus es, quanti cupias cœnare, nec vnum
Addideris verbum, cœna parata tibi est.

Marcell. tit. de legatis 3.l. legatis seruis. [Cubicularios, inquit, obsonatores.] Accursius, vt est in excogitandis ineptiis diligētissimus, [obsonatores dupliciter exponit, aut qui domino præstant silentium dum dormit, quasi à somno dictos, aut qui canunt dum cœnat dominus, quasi à sono vocis.] Neb.

OBSONIVM dicitur quicquid extra panem & vinum in cibo apponitur, vnde obsonator qui obsoniis comparandis præpositus est. l. legatis seruis. de leg. 3.

OBSTINATVS est, qui post inspirationem, & releuationem sibi factam, in eo quod errauerat perseuerat. 8. dist. consuetudo. in fine.

OBSTRVERE luminibus, idem quod luminibus officere. Bud. in Pand. l. æquissimum de Vsufr.

OBTEMPERARE, est obsequi vel obedire. ff. si quis ius dic. non obtemp. in rubro & nigro.

OBVENTIONES & reditus pro eodem accepisse videtur Vlp. in l. 1. de Exercit. Accurs. verò distinguit, vt ibi in §. exercitorem, aiunt reditus certiores esse, obuentiones plerunque contingere.

De O ante C & E.

OCCASIO differt à causa, vt in c. solitæ. de maio. & obe.

OCCIDISSE dicitur, & qui mortis causam præbuit l. ita. ad leg. Aquil.

OCCIDITVR quis multipliciter, videlicet actu in corpore quod & ipsum multifariam fit, vt in l. qua actione. ad l. Aquil. & le. 1. §. occisorum. ad Senatuscon. Sylla. odio, in mente, & corde: detractione in ore. c. homicidiorum. de Pœn. dist. 1. & panis subtractione. c. pasce 86. dist. & non corrigendo delinquentes: quia cùm pastor non corrigit delinquentes tacendo occidit. c. ephesiis 44. dist.

OCCVLTVM omnino (vt præmissum est) dicitur, quia nulla ratione probari potest: & tale vocatur secretum vel latens. vide infrà, Probatio.

OCCVLTVM penè, est quod per paucos probari potest, & quod pauci sciunt, vt putà quinque. de pœn. dist. 1. §. è contra. aliàs incipit, hæc autem secreta. circa fi. vide suprà, notorium in generibus probationum.

OCCVPARE capitur quandoque in mala, & quandoque in bona significatione. Et propriè mobilia occupantur, & immobilia inuaduntur, vt in glo. super hoc verbo, in cap. generali. de Elect. lib. 6. vbi concord.

OCIVM philosophicum, est studium, quia philosophus ociatur quando studet. Sed ociũ vulgare est, quando vacatur ab opere seruili. Et nota ꝙ ocium est triplex, scilicet, destitutorium, quod est ribaldorum, qui apud Athenas suspendebantur, ex lege Draconis apud Plutarch. in Solo. Et de hoc dicitur quòd ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miseras animas capiendas. de Renuncia. nisi cùm pridem. §. verum si propter. Ergo dicit Hiero. ad Rusticum monachũ. c. nunquam. de conse. dist. 5.

 [Semper

[Semper aliquid operis facito, vt te diabolus inueniat occupatum.] Secundum est restitutoriũ, quando quis cessauit à labore, & iterum accedit ad opus. Tertium retributorium, quod datur emeritis,& senibus.

OCTONARII, exactores vectigalium, quorum nomine octaua pars inuectorum & euectorum penditur.

OCVLVS, est quadruplex, vt notat Arch.32.q.5.nec solo.

ODYSSEA, opus est Homeri poëtæ, in quo Vlyssis errores prosequitur, quoniam Vlysses à Græcis dicitur Ὀδυσσεύς: citatur à Marcello in tit. de legatis 3. l.legatis. [Sic denique in Odyssea Homerus ait, & subdit carmen Græcum.] Nebr.

OECONOMVS, Latinè dicitur administrator rei domesticæ. de quo vide etiam in verb. [iconomus.]

OENOMELI Græcis dicitur, quod sit Latinis mulsum, ab οἶνον quod est vinum, & μέλι mel: quoniam ex vino & melle confectũ est, quemadmodum in ver. mulsum diximus. Apud Galenum exterósque medicos crebra fit mentio œnomeli. Vlp.in titu.de Trit. & vin.legat.l.si quis vinum.[Oenomeli planè, id est, vinum dulcissimum continebitur.] pro quo mendosè legitur cœnomeli. Neb.

OENOMELI Græcis, mulsum est Latinis. Sed Vlpian. vti diuersa posuit in leg. si quis vinum. in princ. de vino leg. qui mulsum non contineri vini appellatione ait. cuius contrarium subiicit in œnomeli, interpretatúrque pro vino dulcissimo.

De O ante F.

OFFENSAM esse quidquid alium ad turbationem iniustè adducit, Bar. definit in l. quidam. de hære. inst. quæ autem dicatur offensa in personam docet idem Bartol. in le. licitatio. §. quod illicitè. de publican.

OFFERRE se liti dicitur, qui sine mandato iudicium subit pro reo. l. si se. de Re iud.

OFFICIVM dicitur multis modis. Primò ministerium. Secundò obsequium. Tertiò actus personæ corrigentis. 26. qu. 1. monachus. Quartò plebania. de statu monach. quod Dei. Item aliquando sumitur pro dignitate vel personatu, de Præben. ad hæc de Cleric. non resi. quia. de conces. præb. c. 2. §. 1. Aliquando pro litigio. 16. q. 1. de præsentium. in fi. vbi litigantes dicuntur officiũ exercere. Item is cui commissa est dispensatio habet officium. Item qui habet potestatem sæcularem in tabellionatum. Item dicitur præpositura. Sed propriè est aliud à dignitate & à personatu. Et dicitur simplex officium, quãdo quis habet administrationem aliquarum rerum sine aliqua prærogatiua in choro vel capitulo vltra alios sui ordinis ratione huius officij. Et sic habet onus annexũ sine honore vel prærogatiua honoris: vt syndici, procuratores, gastaldi. 1. qu. 3. saluator. versic. [in nomine.] Item vicedominus, qui habet episcopatum disponere, dicitur habere officium. 90. d. officium. 1. q. 1. si quis episcopus. 1. Responso. Hæc & plura vide per Arch. de Consuetu. c. 1. in gloss. Et hoc erat contra iura, vbi tractat de dignitate personali & officio, vt hîc dictum est. Item officium secundùm Car. est potestas existens in iudice exercendi omnia ea quæ pertinent ad eius iurisdictionem,

ctionem, & capitur hic iurisdictio generaliter, vt includat omnia pertinentia ad merum & mixtum imperium. Et loquitur de officio iudicis cuius iurisdictio mater est, sicut obligatio actionis. Nec est vera opinio Pet. de Bella perti. quòd officium iudicis sit exercitium vel executio iudicij, quia magis stat in habitu quàm in actu. Nec secundùm opin. Marti. appellari debet actio, cùm differant surrogatum & cui surrogetur. Inst. de actio. in prin. in gloss. 4. Item officium propriè dicitur quod homo debet homini ex natura. vt in cap. cùm in officiis. de Testam.

Officium & artificium quomodo differant, not. in l. legatis. de leg. 3.

Officium iudicis, secundùm Goffr. est potestas iudicis à iure sumpta, & habet locum tam in his quæ ante iudicium fiunt, quàm in his quæ in iudicio occurrunt facienda. Et imploratur loco principalis actionis, cùm alia ordinaria actio deficit, vt in c. fi. de Offi. iud.

Officium iudicis est duplex, scilicet nobile & mercenarium. Nobile ideò appellatur, quia à seipso interponitur, nec iure actionis siue obligationis, vt puta si minor petit se restitui in integrum, hoc non competit iure obligationis, quia iudex non fuit obligatus, nec iure actionis, sed iudicis officium misericorditer implorat, &c. Mercenarium iudicis officium est, seu sic appellatur, quia deseruit actioni intentatæ, puta, peto à te viginti actione mutui. iudicis officium deseruit mihi in hac actione, quia condemnet te vt restituas mihi viginti.

Officiales iudices, require suprà, Assessor.

Officialis foraneus appellatur, qui in certa parte diœcesis ad tempus vices gerit Episcopi. gl. in Cl. 2. de Rescr.

Officiales operæ, sunt quæ respiciunt personam patroni, vt illum comitari, cantu & saltatione oblectare, & similes.

Officiosa dicuntur, quæ continent pietatem, quæ nulli obsunt, & alicui prosunt: sicut à contrario testamentum dicitur inofficiosum, quod est contra officium pietatis. dist. 9. si ad script. in gloss. 1.

Officina, est quasi tugurium vel tegmen, quando videlicet paleæ, id est, stramina ponuntur super arbores vt pastores subtus existentes, ab imbribus protegantur. Sed propriè dicitur vbi opera fiunt: sicut taberna dicitur, vbi opera ipsa & merces venduntur.

De O ante L.

Olfacere, est nasum ad culum ponere, ita exponit glossa in verb. olfacit. in leg. agaso. ff. si quadrup. pau. fe. di. Aliàs generaliter olfacere, est odorem odorare, & olfactus odoratus. Et ab oratoribus ponitur pro scire, vt dicendo, [Tanta sunt in me tua beneficia, vt quo pacto correspondeã nec vtique olfacere possim.]

Olim aduerbium temporis, & propriè respicit tempus præteritũ. ff. de Contrah. emp. l. nec empti, aliquando exponitur, id est, [dudum retro.] in Auth. vt Iud. sine quo. suf. §. 1. de excu. tut. l. sed. §. quæsitum. Item adde quot tempora significet dictio olim. Bart. in l. 1. in prin. vbi Alex. & alij. ff. de No. ope. nuncia.

Olitor, est qui vulgò appella-

tur hortulanus, dictus ab oleribus, hoc est, herbis hortensibus. Inde [olitarius,a,um,] ad hortum siue horti curatorem pertinens. Plin. libro 19. [Vrceola olitoria ex his factitari prodiderunt.] Vlpian.de Verb.signifi.l. Vrbana. [Horti vinearij forte vel olitorij.]nec dicitur ab oliuis, sed ab oleribus. Ant.Neb.

Olobervs, est vestis totaliter deaurata.& dicitur ab ὅλον, id est totum,& βῆρις,quod est aurum.& differt à vestibus deauratis, quia hæc de optimo auro,quòd in vulgari foliatum, in legibus obtizatum dicitur, sed illa de quolibet auro vel hæc de optimo auro tota erat vestis,illa deaurata similiter in totum. Est & alia vestis quæ habet aurum tantùm in paragandis,vt Cod.de vest.olobe.& aura. libro 11. in rub. secundùm Accur. Vide de hoc etiam suprà in vet. { holobaræ vestes,] nam ita scribendum esse, Græca eius etymologia postulat.

De O ante M.

Omnia comprehendit singula. Nam si episcopus dicat, [Do tibi talem villam & omnia iura quæ habeo ibi,] singula iura comprehenduntur, sed non intelligit dare decimas & alia iura quæ sunt merè spirituaIia, quia dictio [omnia]licet se extēdat ad singula, nō tamē ad ea quæ sunt penitus naturæ alterius & iuris, quamuis ad ea quæ principaliter transeūt. Sed quando datur aliquid quod habet temporalia & spiritualia iura cum omnibus pertinentiis suis, vt præbenda habens possessiones & decimas, tunc omnia transferuntur simul, secundùm Host.in c.literas.de Iure patro.

Omnifariam,id est, omnibus modis. C. de arbi.l.ne in arbitris. §. 1. de contrahend. & commit. stip.l.optimam.

Omnino tangit Archidia. de præbend. cap. si beneficia. lib. 6. & pleniùs in cap. licet canon.de Elec.& gl.in Cle.1.de vita & hone. Cleric. & etiam gloss.in c. & Christus.de Iureiur.

Omnis. hæc dictio quando stet collectiuè & quando distributiuè, docet Bartol.in l. hoc articulo.de Hæred.inst.

De O ante P.

Opera, æ,est labor diurnus quemadmodum à Paulo & Vlpiano definitur, lib.38. Dig.titulo de operis libet. differt autem ab opere, quoniam in vno opere plures operæ consumi possunt,& in vna opera plura opera fieri possunt. Ant. Neb.

Opera, est diurnum officium, scilicet quod quis exhibet alicui per diem artificialem,& non naturalem, sicut dicitur Genesis 1. ca. [Vespere & mane dies vnus.] Aliquando ponitur pro breui tēporis obsequio,vel est idem quod obsequium. Dicitur ergo opera officium tempore limitatum, vt l. 1. ff.de Operis liber. Limitatio autem stat in disponentium voluntate, quia per contrahentes potest limitari maiori vel minori tempore, puta quòd dies capiatur ad integram, vel ad mediam noctē,vel ad vesperā tantùm:quia disponant contrahentes, & erit lex. Idem in testatore.Et quando aliud non apparet, de attificiali intelligitur, quia ad hunc communiter fit relatio. Sed propriè opera accipitur pro reuerentia vel obsequio, vt not. in §. libertus.leg. si non sortem. ff. de Cond.inde.& sic de aliis.

Ope

OPERARVM aliæ sunt officiales, aliæ artificiales, de quibus requite ver. [artificiales, & officiales.]

OPERIS appellatione de eo intelligitur, quod formam habet veri & iusti operis, quæ quidem forma non nisi ex consummatione & perfectione contingit. l. rei appellatio. vbi Alciat. de Verbor. signific.

OPILIO dicitur custos ouium. l. cùm quærebatur. §. fin. & ibi not. ff. de leg. 3.

OPINIO secundùm Spec. est dubia particularis arbitratio, quę à Doctoribus alicuius scientiæ auctoritatem habet. Sed secũdùm Goff. est probabilis arbitratio Doctor. non nisi ob instructionem studentium in scriptis redigenda.

OPINIO communis, est aliud quàm fama. Nam opinio communis facit ius. C. de Re iud. l. 1. Fama verò non facit ius. Item opinio communis probat, fama verò non. Item opinio communis differt à notorio, quia opinio communis est de longè præteritis, quæ probari non possunt de facili, scilicet per testimonium visus, &c. Sed notorium est de præsentibus vel proximè præteritis, quæ de facili probari possunt per testes diuisim.

OPINIO communis illa dicitur, quam plures grauioresque amplectuntur, vt dicit Panor. in c. prudentiam. in princ. de Offic. deleg.

OPINIATORES sunt militaris annonæ exactores. l. missi. Cod. de exactor. trib. Sed Codex Norembergensis ibi habet [opiniones, non opiniatores.]

OPISTHOGRAPHA, dicũtur quę in retrò chartæ scripta sunt, ab ὄπισθεν, quod interpretatur retrò, & γράφω scribo. Eiusmodi est scriptura, de qua dixit Iuuen.

Scriptus & in tergo, nec dum finitus Orestes.

Et Martialis:

Scribit in auersa Picens epigrammata charta.

Plin. in epist. [Reliquit, ait, commentarios opisthographos & minutissimis litteris scriptos.] Iurisconf. in tit. de bon. possess. sec. tab. l. chartæ appellatione. [Proinde, ait, si in opisthographo quis testatus sit, hinc peti bonorum possessionem.] vbi Accurs. dupliciter peccat, tum in opisthographo, i. vbi opes scribuntur, exponẽs, tum in epistographo, i. in epistola. Neb.

OPISTHOGRAPHVM, id est, tabula lignea, in qua scriptæ sunt opes. l. chartæ. & ibi gl. ff. de bonor. pos. secundùm tab. Alc. verò accipit pro tumultuariis tabulis, quæ vulgò memoriales, Latinè aduersaria dicuntur.

OPORTET aliquando dicit necessitatem. 3. q. 9. non oportet. Aliquando honestatem. Item oportebit, significat tam præsens quàm futurum, de Verb. signific. verbum. & not. glos. 25. quæst. 1. & glos. c. 1. de Præscript. lib. 6. super verb. oportet.

OPPIDVM dicitur terra murata non habens episcopum. in l. pupillus. §. oppidum. ff. de Verb. signific.

OPPROBRIVM, idem est quod probrum. l. probrum. de Verbor. signific.

OPTIMATES, sunt quasi meliores & ditiores de populo, ab opibus dicti.

OPTIO, est vnum genus exactionis. C. de Iure fisci. l. pen. super verb. optionem. libr. 10. Aliàs capitur pro electione, vt §. optionis. Inst. de leg. Sed in re militari dicitur miles qui ægros antecedit, tanquam

ORDINARII locorum sunt, non tantùm episcopi, sed etiam quicunque inferiores qui habent institutionem, & destitutionem. c. cùm ab ecclesiarum, de Offic. ordin.& c.3.§.in conferendis.eo. tit.libr.6.

ORDINARIVS seruus qui,vide in verb.seruus ordinarius.

ORDINARIA onera sunt illa, quæ ex constitutione vel consuetudine præstantur, vt quòd quilibet talis fundus vel domus quolibet anno tantum debeat præstare domino suo vel principi. Sed extraordinaria onera sunt, quæ extra cursum & morem ex inopinato euentu vel casu seu necessitate emergenti indicuntur,vt si dominus velit maritare filiam suam, vel guerræ immineant, & ideò à suis subditis exigat aliquid.

ORDO secundùm magistrum sententiarum & Thom. in 4.dist.24. est quoddam signaculum, in quo spiritualis potestas traditur ordinato ad officium.in sum. confess. lib.4. in tit. 22.

ORIGINARIVS, require suprà Colonus: Nam originarius colonus & adscriptitius idem sunt in re, sc.eiusdem conditionis homo, sed ratione differunt. Nam adscriptitius dicitur, quia sic adscriptus est terris colendis, quod non potest à cultura recedere sine voluntate domini sui. Sed colonus, quia tenetur colere terram, & originarius,quia ex origine sua adhæret glebæ,vt suprà.

ORICHALCVM, interpretatur æs montanum,nam ὄρος est mõs, & χαλκὸς æs: nam quod vulgò aurichalcum dicitur, nulla ratione defendi potest. Tum ex illo principio omnium consensu recepto, non solere fieri compositionem ex Græco & Latino, tum auctoritate & ratione. Ratio autem illa nimirum est,quòd in carmine semper prima breuis reperitur. Virg. 12. Æneid.

- Albóque orichalco

Circundat loricam.

Et Horat.in poëtria,

Tibia non vt nunc orichalco iuncta tubæque

Æmula.

Aurichalcum verò non posse dici Festus Pomp. est auctor. [Aurichalcum,inquit, quidam putauerunt compositum ab ære & auro. Sanè verò orichalcum dicitur, quod in montosis locis inuenitur: mons etenim Græcè ὄρος appellatur.] Vlp.ti.de legatis tertio, l.1. si quis electrum, inquit, vel aurichalcum contineri. In titulo quoque de Action.empt.& vend. Quemadmodum, inquit, si quis vas aurichalcum: sed orichalcum legas.

ORIVNDVS de ciuitate vel loco, &c. dicitur is, qui vel ibi vel in vico ciuitatis illius ortus est. ff. ad mun.l.qui ex vico.Vel si pater eius inde ducit originem. ff.eod. tit.l.assumptio.§.filius.& C.Municip.& orig.l.1.& l.filios.lib.10. Ex not.in ea.vsurarum.de vsur.in ver.alienigenas.lib.6.

ORNAMENTORVM nomine nec vestis,nec annulus signatorius continētur. l.ornamentorum.de aur. & ar.le.& l.signatori⁹,de Ver.sig.

ORPHANOTROPHIVM, penultima longa,locus est vbi orphani aluntur, quemadmodum brephottophium vbi infantes, vt suo loco diximus. in Codice Iustiniani titulus est de orphanotrophiis, quorum etiam meminit frequenter tit.de sacrosf.eccles.Orphanotrophus, is dicitur qui orphanotrophij curam gerit.

Or

ORPHANOTROPHVS, est orphanorum & pupillorum tutor,& adolescentium curator,qui eos facultaribus & parentibus quasi destitutos suscipit alendos.

ORPHANOTROPHIVM, est locus, in quo talibus alimenta administrantur.23.q.8.tributum.§.quamuis. & l. orphanotrophos. C. de episcop. & cler.

ORTHODOXVS, id est, catholicus, extrà,de Summa trin. c.1.lib.6.& dicitur ab ὀρθὸς, id est,rectum,& δόξα,id est,gloria ; vt C.de Sum. trin.& fide catholica. l.2.in fine. & ibi gloss.

ORTVS est locus sine reditu,factus ad amœnitatem, & dicitur prædium vrbanum. ita tenet Bel. in c.Rodulphus.in vers.ortus autem est. de rescr.

ORTVS olearius,est ortus in quo olus accrescit. Scribendum Hortus per h.

De O ante S.

OSANNA, vox Hebræa,id est,salua obsecro, Matth.21.de consec.dist. 4.c.multi. per Arch.

Οσιας χάριν dicis causa, vide suprà, Dicis causa.

OSPRATVRA, vocabulum fictum ex Greco ὄσπρεα.quod varias fruges minutas & legumina significat,vt auctor est Hesychius Arch. l.vl.§.2.ff.de Mun.& hon.[Elemporia & ospratura apud Alexandrinos patrimonij munus existimatur.

OSSORIA, locus in quo reponuntur ossa defunctorum. l. 2. de Sepulc.viol.

OSSVARIAE cistæ, in quibus defunctorum ossa recondebantur, Vlp.l.2.ff.de Sep.viol. [Et Celsus scribit sic esse monumenti,vt ossuariam.& ideo quod vi aut clam interdictum locum fore.]

OSTENDERE, id est, monstrare vel probare.ff.de Actio.tribut. l. sed & si seruus. & de Accusat. leg.fin.

OSTENTVM dicitur omne contra naturam cuiusque rei genitum factúmque. Ostentorum duo sunt genera, de quibus in l. ostentum.de Verb.sign.

De O ante V.

OVES dicuntur animalia minuta, leg.oues.& ibi Bartolus.ff.de abigeis. & appellatione ouium non veniunt agni, nisi esset de consuetudine. Bart. in leg.legatis. §. ouibus.ff. de Legatis.tertio. hinc ouilio ouium custos.leg.fundi.de fundo instructo leg.

De P ante A.

PACTVM vel pactio. dicitur à verbo paciscor,& sic describitur: [Est consensus duorum vel plurium in idem placitum.]scilic.ad dandum vel faciendum aliquid alteri ab altero eorum. ff. de Pactis. leg.1.§.1. Et dicitur quasi de pace factum, vel pacis actum. Et ponitur ibi, in idem placitū. Nam non fit in eodem vero vel falso, quia si duo vel plures consentiāt in hoc vero, Titius est homo,vel in hoc falso, Titius est asinus, non erit pactum: quia non esset obligatorium:talis enim consensus neutrum obligat alteri. Item secundum quosdam pactum est contractus, quia paciscendo, diuersas in idem contrahimus voluntates. Et capitur quandoque latè pro eo quod non transiit in contractum nominatum: vt venditio,&c. Et sic omne pactum potest dici contractus innominatus, vt transactio do vt des,&c. Quandoque strictè pro simplici pacto gratis facto: vt promitto tibi decem,

cem,&c. Et à transactione & pollicitatione differt,quia pollicitatio est solius offerentis promissio. Et assignatur differentia inter pactum, quia pactum est de re certa & non litigiosa & gratuita. Trásactio verò de re incerta & litigiosa,& non gratuita. Et quid sit pactum,habes etiam de Verb.sig. c.pactum.vbi dicitur,[pactum est inter partes ex pace conueniens scriptura,legibus ac moribus cóprobata.]Nam sæpè ad probationem pacti scriptura interponitur,secundùm gl.ibidem.

PACTORVM diuersa sunt genera. Nam pactum conuentum dicitur, quod sub certis verbis & forma factum & expresse redactum est. v.g. clarum est pactum in verbis, quia si verba sunt obligatoria,pactum est obligatorium: si sint liberatoria,est liberatorium: si exceptionis inductiua, tunc est exceptionis inductiuum.

PACTVM tacitum dicitur, quod in veritate non est expresse factum, sed ex aliqua lege speciali, ac si fieret, haberi iubetur. v. g. conduxi domum à Seio, & res meas intuli, hoc casu res meæ illatæ pro mercede domus, tacitè sunt obligatæ Seio,iure hoc statuente, vel iubente lege, pignori ita esse obligatas, ac si specialiter & expresse inter nos concordatum esset &, conuentum, dato tamen quòd non conuenerimus,nec super hoc quid dixerimus. Vnde sic,Pactum tacitum dicitur,quod non est factum expresse: vt cùm conduxi domum non tangendo de pretio dando,tamen secundùm leges adhuc venit pretium dandum, ac si paciscendo ita fuisset expressum.

PACTVM addictionis in diem tale est: vt vendo tibi domum: & si potero habere maius pretium vsque ad mensem, ego repetam ipsam domum.

PACTVM legis commissoriæ est: vt vendo tibi domum, & si non solueris intra mensem, volo quod sit inempta: vt C. de pact. inter empt.& vend.

PACTVM personale est, quod non generaliter fit, sed tantùm pro vna persona vel duabus. Et dicitur pro vna tantùm persona,quia fit personæ soli, sic quòd tali &. non alteri prodesse possit, vt si paciscor pecuniam à te mihi debitam non petiturum me à te,sed à tuo hærede, tunc illud pactum tantùm personam tuam tuetur, & non hæredem tuum.

PACTVM reale,vel in rem est generale, & non continet specialiter vnam, duas, vel plures personas, sed generaliter complectitur omnes,ad quás illa res pertinet vel pertinere potest: vt cum debitum meum omnino remitto tam tibi, quàm hæredibus tuis, ita vt omnes liberemini, tu & hæredes & fideiussores, & nullus mihi reseruatur regressus ad pecuniam vel ad rem petendam. Item pactorum aliud nudum, aliud vestitum. Et qui plenè vellet hoc examinare, traheret magnam causam & controuersiam inter Doctores. Hæc tamen cum paucis sufficiant.

PACTVM nudum dici potest, quod ab omnibus iuris solemnitatibus destitutú est,id est,tam solemnitates verborum quæ solent concipi & attendi in stipulationibus, quam non etiam per conceptionem literarú, sc.quandò chirographú non interuenit, nec aliud instrumentú super hoc confectum,quo nudum pactum confirmaretur. Et dicitur nudum, à causa

causa, quæ sufficere potest ad perfectam obligationem, [vt do vt facias, facio vt des, &c.] cuiusmodi conuentiones dicuntur contractus innominati. Item dicitur nudum à foro negotij: vt quando negotium non incidit in certum nomen contractus, vt in nomen emptionis, venditionis, locationis, & similium. Item nudum dicitur à rei interuentu: vt talis non intercedat res, quæ possit suo interuentu perfectam reddere causam obligationis, sicut in mutui datione. Item dicitur nudum à cohærentia, quoniam si incontinenti post contractum adiiciatur, pactum ex præcedenti obligatione vires contrahit: vt videatur inesse contractui, & causam vestire, vt si pactum semel factum est, & post traditionem intercedit, res sic vestitur interuentu rei. Item pluribus aliis modis vestitur, secundùm diuersas opiniones Doctorum.

Pactum vestitum, dicitur sex modis, secundùm quod sex modis vestitur, scilic. re, verbis, litteris, contractus cohærentia, & rei interuentu: vt secundùm gl. Inst. quib. mod. re con. obl. in princ. Et dicit Goff. quòd pactum in rem, est quando generaliter paciscor, ne petam: & in personam, ne à persona petam. ff. eod. tit. l. idem. §. personale. & non minus ex verbis, quàm ex mente contrahentium est æstimandum, an pactum in rem vel in personam sit: plerunque enim in personam pactum inseritur, non vt personale sit pactum. ff. eod. tit. l. iuris gentium. §. pactorum.

Pactorum aliud vtile, aliud inutile, scilicet ratione personarum, vt furiosorum, qui nec tacitè nec expressè consentire possunt, quare matrimonium contrahere non possunt, nec ad religionem se obligare. & hoc de continuo, secus si habent lucida interualla, vt 6. q. 1. quamuis. Item pupillus, qui nondum est doli capax, vbi vult obligari, secus si vellet alium obligare, quod potest. Idem in prodigo. Item monachi & regulares professi & conuersi, nisi pro contemplatione monasterij paciscantur, cui per tales acquiritur. Item viri & vxores, qui sibi donare non possunt, sed vendere. Item ratione potestatis. Item in legatis dum legatione funguntur. Item inter patrem & filium, nisi in Castrensi peculio, vel quasi. Item si res in pactum deducta non sit in rerum natura, nisi mora præcesserit. Item si homo res sacras vel religiosas deducat in pactum. Item cessat pactũ in collatione rerum spiritualium. 1. q. 2. quàm pio. & in rebus prohibitis, etiam si iuramentum fuerit appositum, vt in animæ detrimentum vergentibus. Item pactũ turpe, aut rei turpis aut impossibilis, de iure vel de facto, nullam obligationem inducit. c. vlt. eod. tit. secundum Goffr. in Sum. Dicitur autem pactum à pactione. ff. eod. tit. l. 1. pactio verò à pace & actu: nam qui paciscuntur ex diuersis & contrariis moribus animorum, post multa variáque certamina in vnam cõsonantémque sententiam conuenire dicuntur. ff. eod. tit. l. 1. §. conuentionis. Et hoc pactum generale est ad omnia quæ contrahuntur vel aguntur inter partes causa contrahendæ vel tollendæ obligationis, sed nomen conuentionis generalissimum est: nam scholares in scholis, clerici in capitulo, populus in foro conuenire

nire dicuntur: vt in §. præalleg. conuentionis. Vel dicitur pactum à percussione palmarum. veteres enim cùm se obligabant, palmas percutiebant in signum inuiolandæ fidei: vnde dicitur pactum quasi palmæ ictus.

Pactum per donationem. Require infrà, transactio.

Pacem rumpere non dicitur ille, qui facit furtū ei cū quo pax est. Barto. in l. verum est. ff. de furtis.

Padus, est flumen publicum transiens per Lombardiam, de quo fit mentio Institut. de Rerum diuis. §. 2. in gloss.

Paegma, atis, ludus interpretatur, à παίζω quod est ludo. Erat autem pægma machina in sublime tendens, in qua puerorum cantantium erant nidi. Seneca libro 13. epist. his verbis pægma describit: [His, inquit, annumeres machinatores, qui pægmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut quę distabant sua sponte coëuntibus, aut iis quæ eminebant paulatim in se residētibus] Iosephus quoque triumpho Vespasianorum, nonnihil de pegmatis scribit. Iuuenal.

Et pagma & pueros inde ad velaria raptos.

Martialis:

Et crescunt mediâ pagmata celsa viâ. Claudian.

Mobile ponderibus descendat pagma reductis.

Vlp. in titu. de fundo instruct. l. quæsitum. [In emptionē, inquit, domus specularia & pęgmata cedere.] Nebr.

Paganus à pago dicitur, quemadmodum à vico vicinus: habet tamē aliquādo remotiorē significatum, atque pro eo accipitur qui non est militiæ sacramēto addictus, vt nemo sit qui non aut paganus aut miles dicatur. Iuue.

Citiùs falsum producere testem
Contra paganum possis, quàm vera loquentem,
Contra fortunam armati.

id est, contra militē. Modestinus in tit. loc. & conducti. l. [si ignorans, inquit, militi, quasi pagano locauerit.] Item multis aliis in locis Digestorum, sed nunquam alia significatione. Si quando tamē à iunioribus paganus pro infideli accipitur, id per translationē fit, quasi nō sit initiatus ad sacra religionis Christi, atque illius militiæ adiuratus. Nebr.

Pagani dicuntur in iure quandoque increduli seu hæretici. Item quandoque dicuntur priuati homines, vt villani & omnes qui neque milites, neque magistri sunt, à πάγος Græcè, quod est villa Latinè, vt Institut. de milit. testam. §. illis autem temporibus. in fin. vbi gloss.

Paganicum, aduentitium est peculium, quod ex prospera fortuna aduenit, veluti ex testam. cognatorum vel etiam agnatorum.

Palam facere dicitur, quod coram pluribus facit, l. palàm. de Verb. signific. Palàm nuncupatus hæres intelligitur, si testes exaudierint. l. hæredes. de Testam. Palàm quęstum facere mulierem dicimus, quæ passim & sine delectu stuprari se finit. l. palā. de ritu nupt.

Palatini, aliter dicuntur vicarij, quodammodo gerūt vicem principis, secundùm Accurs. in rub. C. de Pala. sacr. lar. lib. 12. Sed communiter dicuntur omnes habitantes in Palatio.

Palatinus comes dicitur, qui curam gerebat præcipuam, vt missis notariis suis negligentiam iudicum argueret. C. de offic. recto. l. nullam. Require suprà, Comes.

Palla dicitur vestis qua altare cooperitur, videlicet lineus pannus consecratus, qui super altare ponitur, super quem extenditur corporale. Sumitur etiam quandoque pro cortina vel panno serico. Vnde,

Lætitiæ causa cibus est, non serica palla.

Pallium, est insigne ornamenti archiepiscopi, vel Episcopi, quod ex priuilegio sibi conceditur, sumptum de corpore beati Petri, in signum plenitudinis Pontificialis officij, vt de Election. significasti. & de auctoritate & vsu pallij. prææalleg. cap. 2. Vnde ante pallij receptionem ecclesia dicitur viduata, vt dicto ca. quoniam. in Papa verò designat plenitudinem potestatis.

Palmarium præmium, quod victoriæ causa datur. l. 1. de var. & extraord. cogn.

Palmati equi, in l. 1. C. de Gre. do. iidem fere sunt quos vulgo baios vocamus. Possumus etiam intelligere equos palmatos, quibus vtebantur aurigæ in circo, à palma. Hæc Alciar. in prææalleg. l. 1.

Pancratium, est colluctatio cum fustibus, vel locus lignis circundatus, in quo certo ordine stant pugnantes, vt in pugilibus videmus. gloss. est in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquil. Require suprà, colluctatio.

Pancratium, vt scribit Vitruuius, locus erat in quo athletæ exercebantur. Pli. lib. 34. Puerum autoli cum pancratio victorem. Propertius libro 3. Et patitur duo vulnera pancratio. Vlp. lib. 9 tit. ad legem Aquiliam. l. qua actione. [Si quis colluctatione, inquit, vel in pancratio.] Vnde pancratiastes pro athleta qui se in pancratio exercet. Ant. Ne.

Pancratium, genus certaminis est, quod aduocatis omnibus corporis viribus, omniumque neruorum contentione transigitur. Budæus in l. qua actione. ff. ad Legem Aquil.

Pandecta. Require suprà in ver. Digestum.

Pandecta, potest interpretari comprehensorium, hoc est, omnia continens, à πᾶν, quod est omne, & δέχομαι, comprehendo. Gellius lib. 19. [Sunt, inquit, qui pandectas, id est, omnium receptacula inscripserint.] Idem lib. 12. [Quas Græco vocabulo Pandectas, id est, promiscua & omnimoda continentes libros.] Hinc Iustin. lib. 50. Digestorum. Pandectas Græco titulo prætitulauit, non quemadmodum quidam existimant, pandectas fuisse libros Iurisconsultorum, ex quibus conflatum est ius ciuile, quod Iustinianus Imperator in quinquaginta libros redegit. Neb.

Pannicularia sunt ea, quę in custodiam receptus secum contulit, spolia quibus indutus est qui ad supplicium ducitur. l. diuus. de Bon. damnat.

Pannicularia bona, queádmodum Vlp. in tit. de bon. dam. l. diuus. definit, sunt ea quæ in custodiam receptus secum attulit, non omnia quidem, sed vestem qua is fuerit indutus, & nummos inneterales, & annulos parui precij.

Panthera numero plurali posuit Vlp. pro auium captura. l. emptorem,

ptorem. §. vlt.de act.empt. vt ibi interpretatur Bud.

Pantomimi dicebantur omnium imitatores effictoresque. Græca est vox, qua vsus est Iurisconsf. in l.si libertus.de Ope.liber.

Pantomimus, dicitur is qui mimos repræsentat, atque in ea arte tantum pollet, vt omnia possit imitari, à πᾶν, quod est omne, & μιμέομαι, quod est imitor. Seneca in 4 Epistol. [Si clamor & plausus, & pantomimica instrumenta perstrepuerunt.] Iullus Firmicus lib.3.matheseon, [Si luna, inquit, Mercurio defluens ad Venerem peruenerit, organarios aut pantomimos facit.] Iauole.l.38. Dig.tit.de oper.liber.l.si libertus. Si libertus, inquit, artem pantomimi exerceat. & ff.eod. tit.l.patronus. [Si quis, inquit, pantomimum vel archimimum libertum habeat.]

Papa idem est quod admirabilis. Et dicitur à papæ, interiectione admirantis, quia vices Dei gerit in terris. Vel dicitur Papa, quasi pater patrum, secundùm Io. Andre. super verbo Papa. in procem. Clem. Alij deriuant à voce Græca πάππος, quod Latinis est pater quæ etymologia probabilior videtur.

Papyrus frutex est in palustribus Ægypti locis, aut quo Nilus non fluit, brachiali crassitudine, decem cubitorum altitudine, ex cortice verò stragulas Ægyptij faciunt, atque ex eodem chartas: & est alioqui materia combustibilis. Vlp. in tit. de leg.3.l.ligni appellatione. [Harundines, inquit, & papyros comburunt.] Nebr.

Parabolani sunt medici, qui ad curandum ægra membra vel corpora debilium deputantur, dicti parabolani à parabola, quia plura promittunt hominibus quàm faciunt, & quia sæpiùs parabolis vtuntur, vt C.de Episc.& cler.l.parabolani.

Parabolani secundùm Alcia.lib. 4.c.9. dispunc. erant plebeij quidam & viles homines, famulitio, vel ecclesiarum vel hospitalium deputati, & quasi adscriptitij glebæ.

Parafidicus componitur à παρὰ vel parum, & fidus, id est, fidelis, & icos custos, quasi parum fidelis ad custodiendum vel obseruandum quæ obseruare debet, vt colligitur C.de cur.pub.

Paragaudes, genus vestimenti virilis vt plurimum linei, quod sub alia veste gerebatur. Alci. in l.1.C.de vesti.holouer.

Paragraphus dicitur, quasi diuisio, à fares, id est diuisio, & graphia, id est, scriptura, inde paragraphus, id est, scripturæ diuisio, per Isid.not.in princip.Decretorum.

Vide de paragrapho Alciar. lib. dispunc. 3. c. 16. delirat enim hic auctor.

Parangaria. hanc vocem transposuit auctor explicandam in ver. perangaria vide ibid.

Paranymphus vel paranympha, dicitur parans vel procurans sponsalia. Req. infrà Proxeneta.

Paranymphi & paranymphæ dicuntur Græcè, qui Latinis sunt pronubi & pronubæ, hoc est nuptiis præsidentes. August.14. de ciuitate. [Nonne omnes tamulos atque etiā ipsos paranymphos ante mitti foras, quàm blandiri coniux coniugi incipiat?] Hieronymus in serm.assumpt. [Mariā, inquit, angelus Gabriel, ac si cœlestis paranymph⁹ intactū custodiuit.] dictus est autē paranymphus à παρὰ, quod est iuxta, &

νυμφῆ sponsa: quasi assidens sponsæ. Commentator decretorum paranymphas somniat esse ancillas, dictas sic, vt ille putat, à parando lymphas Neb.

Parapherna, bona sunt quæcunque præter dotem dantur sponsæ. Vnde paraphernica instrumenta dixit Sidonius Apollinaris puellæ tradita, & dicuntur parapherna, à παρὰ quod est præter, & φερνὴ dos: non vt vulgus loquitur paraphrena. Vlpian. lib. 23. ff. de iure dotium. l. si ego. [Si res dentur, ea quæ Græci parapherna vocant, quæque Galli peculium appellant.] Nebr.

Paraphernalia bona, vel res paraphernales dicuntur res, quas mulieres iuxta dotem inferunt in domum viri, à παρὰ, id est, iuxta, & φερνὴ, quod est dos, vel donatio: inde paraphernale dicitur quicquid mulier habet vltra dotem vndecunque.

Parasynaxes παρασυνάξεις conuentus, coitiones, & conuenticula hæreticorum, in l. quicunque. 8. C. de Hæreticis & Manichæis.

Paratitla Græca dicto est, qua vtitur Iustin. in l. 2. §. pen. C. de Vete. iur. enucleand. apud quem tamen piratitla mendosè legitur. Paratitla autem in eo loco Iustiniani apud nos summæ rerum interpretari poterunt, quales scripserunt Azo, & alij qui titulos & admonitoria quædam, siue præludia collegerunt, quod ab Imperatore ibi permissum est.

Paraveredae indeclinabile dicitur à παρὰ, id est, iuxta, & veredæ equo ducēte rhedam, à veho, his, here, & rheda, secundùm Hugonem, & sic babulci & aurigæ parauerœ dicūtur secundum Accur. C. de cursu pu. l. 2. lib. 12. Tu dic secundùm Bud. in pen. quòd parauerędi dicebantur qui veredo vno super numerum diplomate comprehensum vtebantur.

Parentes vulgò dicuntur omnes qui nobis cognatione sunt iuncti, per cuiuscunqne etiam lineam sexus hoc fiat: secundùm etiam interpretationem iuris dicuntur omnes ascendentes per paternam siue maternam cognationem, sed propriè dicuntur parentes vsque ad tritauum, & vltrà dicuntur maiores. l. 4. de in ius voc. vbi gl.

Pares curiæ dicuntur vasalli qui habent consimilia feuda à domino illius feudi de quo agitur, prout not. in c. cæterùm. de Iudic.

Paria fecisse dicitur qui pecuniam quam acceperat numerauit, & quod debebat reddidit.

Pariter, id est, simul, extra, de temp. ord. c. 1. lib. 6. & de hoc aduerbio vide etiam per Bart. in l. si fundus. §. si duo. ff. de Pignor.

Parephippius est, qui equo insidet, siue equorum sessor, à παρὰ Græca præpositione, & ephippium. Iustinia. lib. 12. Cod. tit. de cursu pub. l. parephippium. [Parephippium, inquit, eum videri, qui vsurpato vno vel duobus veredis, quos solos euectio continebat, &c.] Est autem ephippium stragulum quod equo imponitur. Horatius:

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.

Martialis in disticho, cuius lemma est, Ephippium:

Stragula succincti venator sume veredi,
Nam solet à nudo surgere siccus equo. Nebr.

Pari

Paripvs dicitur à parum, & pus, puris, quod est custodia, quasi parum custodiens mandata, vt l. paripum. C. eo.ti.& lib.præalleg. Nescio an parephippium exprimete voluerit: de qua dictione vide Alciat.in lib. C. 12.ad l.parephippium. de cur. publ. Nam paripum vox est mihi incognita.

Parhippi autem dicuntur in l. 4. C. de Curs. publ. qui equos publicos plures quàm ei liceat vtendos sumpsit.

Parochia, est locus in quo degit populus alicui ecclesiæ deputatus secundùm Goffredum in sum. eo.tit.Et parochiarum diuisio incœpit à Dionys. 13. q.1.cap. ecclesias. Consistit autem ius parochiale in hoc secundùm Goff. in Sum. eo tit.quòd omnes parochiani in diebus Dominicis & festiuis missam audiant in ecclesiis,in quarum parochiis habitant vt in c.eod.tit.de Consecr.distin. 1. si quis etiam consistit in decimis personalibus, quæ ecclesiæ parochiali debentur. 16. quæ. 1.si quis laicus. & in oblationibus quæ dandæ sunt sacerdoti parochiali, qui pro populo orare debet,10.quia sacerdotes.

Parochvs, interpretatur dator siue præbitor, hoc est,tributarius. Vnde scribit Aulus Gellius:[Ventidium velut parochum victum sibi ægrè quæsisse,& erat parochorum magistratibus præbenda conducere.] Horat.Serm.

Parochi qui præbent ligna salémque. Idem. 2.
-vertere pallor
Tum parochi faciem.

Inde est parochia, parochorum communio. Augusti. 14. de ciuitate.[Fuit quidam nomine Restitutus,in parochia Calamensis ecclesiæ non, vt illiterati dicunt, parrochia per duplex r.

Parœcos, est incola siue habitator in loco, & parœcia incolatus:siue habitatio, à παρὰ quod est iuxta, & οἰκέω habito.Pomp. de Verb. sig. l. pupillus. [Incola, inquit, est qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Græci πάροικον vocant.]

Paropsis, dis,genus est lancis grandioris,de qua in Euan. [Qui intingit mecum manum in paropside.] Pro qua alius Euangelista catinum posuit. Seneca in 5.de beneficiis.Sed paropsidem argenteam & auream dicimus.Iuue.

-quàm multa magnáq; paropside cœnat. Martial.
Cui portat gaudens ancilla paropside rubra
Halecem.

Pomponius de auro & arg. leg.l. & si veluti paropsidas, tabulas, trullas. Nebr.

Parricida propriè est, qui patrem occidit, & extenditur ad ascendentes & multas alias personas coniunctas.leg. 1. 2. 3.ff. ad l.Pomp.de Parri.& eod.tit. C.per tot. tit.

Pars & totum differunt, ff.de eui. l.1.& vide quod no. Arch. dist.75. quod à partibus. Item adde quid veniat appellatione partis. Bart. in l.si plures. ff. de dam. infe.

Pars etiam interdum sumitur pro specie,l.rectè.de Verb.sign.

Parthiarii l.negotiantes. C.de Excu. mun. accipiendi sunt parthicarum pellium negotiatores,vt attestatur ibi Alciat.

Partiarii coloni qui, vide Coloni partiarij.

Participatio cum excommunica

municato.duplex est,quædam inducit maiorem excommunicationem, s.quæ fit in crimine, de Sent.excom.c.si concubinæ.& ca. nuper. Alia inducit minorem, scilicet, quæ fit in locutione, osculo,salutatione, mensa,thoro & similibus, ipso iure. 11. quæst.3. cum excommunicato. & cap.qui communicauerit.& à quibus repellantur hæ excommunicationes,habes 3.q.4. Engeltrudam.& de excep.c. à nobis. & de cleric. excommunicat.c.si celebrat.Sunt autem quædam personæ exceptæ,quæ sine hac pœna excommunicato participiant, scilicet vxor, filius, seruus,colonus,&c.11.q.3. quoniam multos. de sent.excom. quod in dubiis, &c.inter alia secundum Spe.& Garsiam,mittendo nuncium vel litteram excommunicato, incurrit minorem, quia loqui videtur. ff. de Const. pec.l.& licet.& est gl.in c.statuimus,& c.constitutionem.de Sen. excom.lib.6.

PARTICIPIVM significat prout tempus eius,vel aliud medium significare declarat.de quo per Bart.in l.1.de cond. & demon. & in l.si quis. §. quod ait. ff. quod vi aut clàm.

PARTVS ante quàm edatur, est pars viscerum matris. l.1. §.ex hoc rescripto.ff.de Ventre inspi.& continetur appellatione reditus,non autem fructus.l. deducta.§.hæreditatem.ff.ad Treb.& l.Paulus.ff. ad Leg.Falci.

PASCVA, loca sunt, vbi bestiæ pascuntur.l.diuortio. ff. Sol. mat. & C. de pasc. publ. quasi per totum tit.lib.11.

PASCVA sylua, vide in ver.[Sylua.]

PASSIM,indifferenter de appel.cùm sit Romana. & c. pastoralis. de Offic.deleg. in gloss. 3. in cap. in pertractandis.de iura.calum.

PASSIVVM verbum aliquãdo resoluitur in infinitium sui passiui, & aliud verbum : vt reponatur, id est, reponi sinatur. ff. de Aqua plu.arc.l.in summa.§.item Varus. Item passiuum verbum cum ablatiuo quandoque importat actiuam significationem, vt petitur à me,id est, aliquis à me petit. ff. de Dam.infecto.l.à quo fundus.

PASSVM, est vinum illud quod ex vuis passis conficitur.Hispani[bastardo] appellant. Seruius in illud Virgil.2.Georg.

Et passo psythia vtilior.

[Passum, inquit, ideo dicitur, quod ab igne patitur decoquendo:sed illud quod decoquitur, nõ passum,sed defrutum aut sapa dicitur:] Iuuenalis.

Passum & municipes Iouis aduexisse lagenas.

Vlpia. de Trit. & vino legato.l.si quis.[Passum,inquit,nisi contraria mens sit,intelligitur,] Proculus in eod.tit. l.qui vinum. §.vlt. [Cui dulcia legata essent, omnia hæc esse legata, mulsum,passum, defrutum,& similes potiones.]

PASTINARE propriè, est pastino, quod ferramentum est bifurcum, fodere. Alcia. in l. impensæ. de Verb. sign.

PATER est ille,quem nuptiæ designant,i. præsumunt esse, vt dicit Azo in sum.C.de in ius voc.

PATER præter notam significationem quam habet in promptu, significat etiam senatorem : nam senatores patres conscripti appellantur illi propter ætatem, hi propter curam. Hoc adnotaui ne quis decipiatur Accursij verbis in illud Iustiniani libro 1. Institutio

tutionum, titulo quibus modis ius patr.poteſt.ſol. §. filiusfamil. [Quem ſibi princeps patrem delegit,id eſt,ſenatorem. Neb.

PATRIS nomine auus quoque continetur.l. iuſta.de Verb.ſig.

PATERFAMILIAS dicitur is, qui eſt ſui iuris & poteſtatis propriè, cuiuſcunque ſit ætatis ſed filiusfamilias è conuerſo.Require ſuo loco.

PATRES etiam dicti ſunt quos plebs ſibi creauit, vt ipſi plebem excederent.

PATRES conſcripti, dicebantur quorum nomina in tabulis aureis ſcribebantur.

PATRES conſcripti, dicti ſunt ſenatores poſtea quàm primis illis à Romulo creatis, qui centum fuerunt, complures alij eum in ordinem aſcripti ſunt.

PATRIA poteſtas ſecundùm Azo.in ſumma, Co.eod.titu.eſt ius quoddam quod habent hi, qui ſunt de imperio Romano, in liberos naturales & legitimos, quod ius alij non habent,vt Inſtitu.de pat.poteſt.per totum.

PATRICIDA eſt,qui patrem occidit, aliàs in iure ciuili ponitur parricida.Cod. de his qui par. vel lib.occi.l. vnica.

PATRICIDIVM, aliàs parricidium,eſt homicidium nefandum, quod committitur in parentes, in liberos, in proximos, collaterales & affines.Require ſuprà, ad leg. Pompeiam.

PATRICII dicuntur ideo, quia prætoriæ poteſtati præſunt ſecundùm Iſid.lib. 9. cap.3.Etymo. Etiam patritius eſt is quem Imperator ſibi elegit in patrem : vt Inſtit.quib.mod.ius pat. pot. ſol. §.filius familias.& Co.de conſor. eiuſdem lit. le. fin.Item in alia ſignificatione dicti ſunt patritij quidam nobiles de ciuitate, & olim dicebantur patres principum, ſcilicet, ad conſilia præſtanda.

Dicit Iſid lib.9.Etymo.ca.3. Patricij inde vocati pro eo quòd ſicut patres filiis, ita prouideant reipublicæ, vnde dignitas patritiatus dicta eſt: erat enim patritius quaſi principis pater.

PATRICII propriè dicti ſunt nobiles Romani, qui à primis ſenatoribus,quos, ſcilicet, Romulus inſtituerat, originem habuere.

PATRINVS vel patrina dicitur filius vel filia ſpiritualis compatrum vel commatrum matris vel patris, quem vel quam quis de fonte baptiſmatis leuauit, vel ad ſacramentum confirmationis tenuit.

PATRONVS ſecundùm Canones dicitur ille, qui habet ius præſentandi aliquem ad beneficium eccleſiaſticum,ſed,ſecundùm leges, eſt qui manumiſit ſeruum ſuum ſponte,qui ſeruus dicitur libertus eius à quo ſic manumiſſus eſt. Etiam patronus quandoque dicitur aduocatus vel è conuerſo aduocatus patronus cauſarum, quia patrocinium præſtat vel patrocinatur: & in primo ſignificato tria faciunt patronum, Vnde:

Patronum faciunt dos, ædificatio, fundus.

Require ſuprà ius patronatus.

PATRVELES dicti ſunt,quorum patres inter ſe germani vel fratres fuerunt.

PATRVELES ſorores ſunt duorum fratrum filiæ.

PATRVVS dicitur frater patris, quaſi pater alius.

PATRVVS magnus,eſt frater aui.

PAVCI quot dicantur, vide gloſſ. in c.latores de Cler.excom.

PAVLIANA actio. Require [Actio Fabiana.]

PAVPER dicitur qui non habet quinquaginta aureos in bonis. Bar. in l. nonnulli. ff. de Accus.

PAVPERIES, est damnum sine iniuria facientis ipsum damnum, vt ab animali quod sensu caret factum, vt si equus tuus segetem meam pauit, vel aliter damnum mihi dedit. Non enim potest dici iniuriam fecisse, cùm sensu careat. Inst. si quad. pau. fe. dic. §. pauperies. Differunt autem damnum, maleficium, & pauperies. Nam damnum fit cum animo iniuriandi, vel ab habente animum iniuriandi, licet non vtatur. Alia patent in locis suis. De pauperiei actione, Require suprà, [Actio de pauperie.]

PAX secundùm Goffr. est discordiæ finis, vt cap. 1. de treuga & pace. in gloss. 1. Item pax est vinculum charitatis, vt in cap. nouit. §. sed forsitan. de Iudic. Et sunt sex causæ propter quas non est pax inter homines, de quibus per gloss. not. de Re iud. lib. 6. ad apostolicæ.

De P ante E.

PECORIS appellatione non solum boues, sed & aliæ quadrupedes gregatim pascentes continentur. le. legatis. de leg. 3. ortis pecorij.

PECORIS ad aquam appulsus, est ius adducendi vel appellendi pecus ad aquam fontis alieni, iure seruitutis.

PECVDIS nomen generale est ad animalia quæ gregatim pascuntur, sicuti & nomen pecoris. l. legatis seruis. vbi glossa de leg. 3. & 2. ad l. Aquil.

PECVLATVS, furtum est rerum publicarum, cœptum dici à pecore, eo tempore quo Romani nihil præterquam pecudes possidebant. Sallustius in Iugurtha: [Peculatus ærarij factus est.] hinc apud Iuriscon. in lib. Dig. tit. est ad leg. Iul. peculatus.

PECVLIVM verbum quoque frequens in iure ciuili, vt ait Seruius in illud Virg.

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.

Est simpliciter patrimonium: ita enim maiores nostri dicebant à pecoribus, in quibus eorum constabat vniuersa substantia, sed postea illud tantùm appellari cœptum est peculium, quod seruus, in potestate domini, & filiusfamilias in potestate patris constitutus possidet.

PECVLATVS, vide suprà in verb. [Lex Iulia peculatus.] & in ver. [Crimen peculatus.]

PECVLIVM, est pusilla substantia vel pecunia separata à rebus & ratiociniis patris vel domini, data vel permissa filio vel seruo. ff. de Pec. l. depositi. §. peculium. Et est multiplex, scilicet, castrense vel quasi castrense, profectitium, aduentitium, paganicum, non paganicum. C. de Bon. quæ li. l. cùm oportet. le. cùm mulcta. & l. cùm non. Item peculium dicitur res paraphernalis. ff. de Iure dot. l. si ego. §. dotis. Item peculiũ ponitur pro hæreditate vel patrimonio. ff. ad Trebel. le. cogi.

PECVLIVM capitur etiam pro pecunia, quam quis repositam ad casus repentinos habet, lege si chorus. de leg. 3.

PECVLIVM castrense, est quod miles acquirit dum militat in castris, & illud est filij pleno iure, tam quo ad proprietatem, quàm quo ad vsumfructum.

PECULIUM palatinorum dicitur etiam castrense, scilicet militum palatij qui principem sequuntur, secundùm Accur.Cò. de Castr.pec.lib.12.in rubr.

PECULIUM quasi castrense, dicitur illud quod aduocatus acquirit præstando clientulis suis patrocinium in causis, vel quod magister Grammaticus, Logicus, vel Rhetoricus in scholis suo lucratur exercitio.in le.fin. Cod. de Inoffic. test.

PECULIUM aduentitium, est quod filio aduenit ab auo paterno vel materno, vel ab altero, vt ex prospera fortuna, & ex testamento agnatorum vel cognatorum,& quod filio aduenit, ipsius est quo ad proprietatem, patris verò quo ad vsumfructum. Et dicitur alio nomine paganicum aduentitium. Item aduentitium si ab Imperatore vel Augusto datum fuerit, comparatur castrensi peculio.in l.cùm multa. C.de Bo. quæ lib.

PECULIUM profectitium dicitur illud quod de rebus paternis vel dominicis proficiscitur, & filio vel seruo datur, vt in eo negotietur, & illud est patris quo ad proprietatem, sed filij vel serui quo ad vsumfructum.Et etiam aliàs dicitur paganicum profectitium.

PECULIUM clericorum, est patrimonium clericorum. Nam peculium patrimonium appellatur, ff. ad Treb. leg. cogi. vnde illud quod à clerico velut proprium possidetur, eius peculium dicitur. Secundo modo tamen & vsualiter peculium dici solet filiorum & seruorum patrimonium, quod eis à domino vel patre datur,vt ff.de Peculio per totum.

PECULIUM clericorum profectitium, est quod de bonis ecclesiæ procedit, vel quod Ecclesiæ contemplatione acquiritur.

PECULIUM aduentitium, eorundem est, quod acquiritur ex opera eorum, vel aliàs prouenit ex intuitu personæ. Et hoc not. Goffr.in sum.eod.tit.

PECULIARIS mercis appellatio pertinet ad omnes negotiationes quæ in rebus mobilibus peculiaribus etiã hominibus exercentur.l.1.de Tri.actio. vbi glo.

PECULIARITER, id est, specialiter. C. de Comi.rei mili. l. 2. lib. 10.& ff.de Trib.act.l.2.

PECUNIA dicta est à pecude, quoniam, vt inquit Varro, à pastoribus horũ vocabulorum fuit origo. Plinius lib. 33. pecuniam accepisse nomen scribit à nota pecudis nummo impressa: sed iam pecuniæ appellatione omne illud continetur, quod pecunia mensurari potest. Paulus de Verborum significatione l. pecuniæ. [Pecuniæ, inquit appellatione rẽ significari Proculus ait, hoc est patrimonium.] & ff.eodem titulo Vlpianus.[Pecunia,inquit,non solùm numeratam pecuniam cõplectitur, verùm omnem omnino potentiam, hoc est,omnia corporea.] Neb.

PECUS, pecudis,est omne animal quod caret ratione atque effigie humana: nam & de piscibus Horatius in 1.Carminum dixit:

Omne eũ Proteus pecus egit altos visere montes.

Calus tamen lib.9. Dig. titu: ad leg. Aquiliam. le.lege.Aquilia. [Seruis, inquit, nostris exæquantur quadrupedes, quæ pecudum numero sunt,& gregatim habentur, veluti oues, capræ, boues, equi, muli,asini: sues etiam, sed canis

inter pecudes non est. Neb.

PECVNIA appellatur totum quod homines habent, & dicitur à pecoribus, quia quicquid antiqui habebant, totum in pecoribus consistebat, vt 1. quæst. 3. totum. & sic sumitur cōmuniter. Quandoque tamen capitur propriè & strictè solùm pro numerata pecunia, vt 14. quæstio. 3. putant quidam. & ibi gl. Aliàs appellatione pecuniæ omnes res continentur. C. de const. pec. l. 2. Etiam Proculus ait pecuniæ appellatione rem significari. ff. de Verb. sign. lege pecuniæ. verbi gratia, hæres factus, hæreditate adita vendit eam, & emptori per stipulationem promittit, quanta pecunia ex hæreditate ad ipsum peruenit, &c. Appellatione pecuniæ omnis res significatur, quia sensus est, omnis res quæ ex hæreditate ad me peruenit. & capitur significatum ex dispositione præcedenti, scilicet venditione hæreditatis, quæ omnes res significat. Item ibi latè significat dicēdo, [hæres mi, volo te restituere Titio pecuniam meam,] id est hæreditatem meam. Vnde perinde est ac si dicat hæreditatem, bona, vel res meas, vt lege nam quod. §. fin. ff. ad Trebel. Sed ibi significat strictissimè, dum filiofamiliâs prohibetur mutuari pecuniam, quia significat pecuniam numeratam. l. 1. ff. ad Sena. Mace. iuncta lege, sed & mutui. eod. tit. Ratio vtriusque, quia in priori casu subiectus fuit ex fauore, ergo ampliandus, sed hic casus subiectus est ex odio, ergo restringendus, vt in regula odia. de Regul. iur. lib. 6.

PEDAGIA dicuntur, quæ dantur à transeuntibus in locum constitutum à principe. Sed guidagia require suprà.

PAEDAGOGVS est ille qui ab initio instruit pueros, & dicitur à παῖς, παιδός, id est, puer, & ἀγωγός ductor, quasi ductor siue gubernator puerorum. Instit. Quibus ex cau. manumi. non licet. §. eadem lege Ælia Sentia. vbi gloss.

PEDAMENTVM, dicitur vitis fulcimentum. Varro in 1. de re rustica: [Quibus stat rectè vinea dicuntur pedamēta, quæ transuersa iunguntur iuga.] Vlpianus libro 47. de Tigno iniuncto. l. 1. [Vineis, inquit, necessaria, perticæ, pedamenta.] Ant. Neb.

PEDAMENTA dicuntur sustentamenta pedum vinearum, & dicuntur Gallicè paxilli.

PEDANEI iudices, require suprà [Iudices pedanei.]

PEDARII Senatores auctore C. Basso dicebantur, qui quia magistratum curulem nondum ceperant, pedibus in curiam itabāt. Nam qui curulem magistratum gesserant, veterum ætate curru solebant honoris gratia in curiā vehi: in quo curru sella esset, supra quam considerent, quæ ob eam causam curulis appellaretur. Gell. lib. 3. c. 18.

PEDARIVM senatorem Festus appellatum scribit: quia tacitus transeundo ad eum cuius sententiam probat, quid sentiat iudicat.

PEDETENTIM, vide in glo. 1. in Clem.

PEDICVLI dicuntur quædam argentea sustentacula, quibus vasa vel res quælibet velut pedibus sustentantur. ita ponitur in l. pediculis argenteis. ff. de Auro & arg leg.

PEDICONES gladio puniuntur teste Iustiniano. Inst. de Public. iudic.

iudic. §. item lex Iulia. quamuis quidam apud Imperatorem in eodem loco in alio capite legis Iuliæ hanc pœnam constituant, & propterea textum niridum deprauantes, non [peccatoribus, sed pedicatoribus] legendum contendunt: tamen quia hæc eorum lectio minueret pœnam, non puto ab antiqua lectione recedendum, cùm alioquin tales vita priuari debeant, vt sancitum est in Auth. vt non luxur. contra nat. circa fin. & in l. cùm vir. Cod. ad l. Iul. de Adulte. secundum intellectum Bald.

PEDVLES, calceatui aptæ fasciæ erant, quibus antiquiores vtebantur. Plin. lib. 8. [Mures, ait, abrosisse Carboni Imperatori fascias, quibus in calceatu vtebatur.] Tales fascias Vlp. crurules & pedules vocat in titu. de auro & arg leg. l argumento. [Fasciæ, inquit, crinales pedulésque, & pilea vestis loco sunt, quia partem corporis vestiunt.] Neb.

PEGMA, vide in ver. pægma.

PEIVS not. Pau. in comment. cap. in litteris. de Rest. spol.

PELLEX, concubina est illius qui habet vxorem, eóque distat à pallaca, quæ est concubina cœlibis. dicta est autem pellex à polliciendo, quòd videlicet attrahat alliciátque alterius virũ. Cui mulierum generi pœna est à Numa Pompilio constituta hac lege: [Pellex aram Iunonis ne tangito: si tanget, Iunoni crinibus demissis agnum fœminam cædito.] Pau. de Ver. sig. leg. Masurius [Caius, inquit, Flaccus scribit pellicem vocari, quæ cum eo cui vxor sit, corpus misceat, aut quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit.] Neb.

PELLEX, est quæ miscetur habenti vxorem: alij dicunt quòd est vxoris loco sine nuptiis in domo, vt concubina vel amica. leg. Masurius. ff. de Verb. sign. vel est illa quam quis habet ad tempus saturandæ libidinis causa. tex. & gl. in c. laici. iuncta gl. 33. dist.

PELLIONES, à pellibus conficiendis dicti, sub quibus milites hiemabant apud Paternum in l. vlt. ff. de Iur. immunit. Vbi tamen POLLIONES legitur.

PENARIA cella & penarium, vt inquit Varro, locus est vbi penus reponitur atque obseruatur. Cicero 5. in Verrem actione: [Cato sapiens Siciliam cellam penariam reipublicæ dicebat.] Vlp. tit. de penu legata. l. qui penum. [Quæ horrei penarij vel cellæ penariæ instituendæ gratia habentur.]

PENVS penoris, siue penus, us, est (vt ait Cicero in 2. de Natura Deorum) omne illud quo vescuntur homines.

POENA est delictorum debita coërctio, vel satisfactio, quæ à lege vel à ministris libris imponitur. no. per Azo. in Sum. de pœ. & le. si pœna. ff. de pœn. Et sunt octo pœnæ iuris ciuilis, damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, seruitus, & mors. Pœnæ autem iuris canonici sunt, suspensio, excommunicatio, depositio, intrusio, incarceratio, & verberatio, secundùm Archid. qui hoc no. in c. 1. 24. q. 5.

POENA & supplicium differunt, vt no. Arch. 11. q. 3. nemo per totum. pœna quoque differt à mulcta, vt dictum est suprà in verbo mulcta.

POENAM cõmitti, est pœnã deberi.

PENDERE, id est, soluere, le. 1. si ager vectig. vel emphy. pet.

PENE, id est, quasi, vt not. 3. qu. 7. cap. qui sine.

PE

PENES, not. plenè Ioann.Cal.in com.decret. postulasti.de concess. præb. Et est differentia inter penes & apud. vide per Ioan.Lincon.in l.si quis in tantam. C.vnde vi. vbi dicit quòd illud est penes aliquem, cuius possessionem habet:sed illud est apud aliquem, cuius solam detentionem habet, vt depositarius, & commodatarius: & dicit quòd in d. l. apud, sumitur impropriè, vt d.l. penes. de Verbor. signif.

PENES, præpositio, vt inquit Festus, differt ab eo quod est apud, quòd apud, personam tantùm cum loco significat, vt si dicas, pecunia est apud me, possis id rectè dicere; etiam si tua non sit. Penes verò non tātùm personam & locum designat, sed etiam dominium, vt si dicas, pecunia est penes me, significat quòd est tui iuris ac potestatis. Vlp. in tit.de Verb.signif.l.penes. [penes te,inquit, amplius est, quàm apud te est: nam apud te est, quod qualitercunque à te tenetur, penes te est, quod quodammodo à te possidetur.]

PENICVLVS, instrumentum, quo vtitur pictor ad pingendum. l. si pictoris.de fundo instruct.

PENICVLVS,pictoris est instrumentum,quo inducit in picturam colores. dicitur & penicillus,vtrūque per diminutionem, ab eo quod est penis, hoc est,cauda,inclinatum: nam in modum paruæ caudæ prominent setæ,ex quibus fit peniculus. Plinius lib.35.[Arrepto peniculo lineam ex colore duxit.]Martianus in tit.de fundo instructo.l.pictoris.[peniculi,inquit,& cauteria & conchæ.]

POENITENTIA, secundùm Ambrosium est præterita peccata plangere, & plangenda iterum non committere: vel sic, secundùm August. est quædam dolens vindicta puniens in se quod commisisse dolet, de quo plura vide in tract.de pœn.dist.3.& 4.

PENITVS, not.Ioan.Andr.in c. 1.de sup.neglig. prælat.

PENSIO, idem est quod census, vel tributum: in quo differant pensio & census,vide gl.in Cle.1. de sup.neg.præl.in ver.pensiones.

PENSITATIONES publicæ secundùm Azon. in sum. C.si ob publ.pen.ven.dicuntur annuę exactiones tributorum vel vestium, auri vel argenti,quæ à certis personis debebantur, & præstabantur fisco.Sed & pensitationes publicæ dicuntur, quæ ad viarum vel pontium refectionem præstandæ sunt à possidentibus, vt sic fiat omnium datorum quædam collatio: & sic pensitatio est quasi pensionis solutio.

PENTAPROTIA, Latinè quinque primatus,munus erat in municipiis, vnde pentaproti dicti, qui eo munere fungebantur, qui Latinè quinque primi appellari possunt,l.2.C.de Priuileg.eorum qui in sac.pal.milit.lib.12.

PENTATEVCHVM est volumen continens quinque libros Moysis,à πέντε, id est,quinque, & τεῦχος, mandatum, quasi quinque mandata, vt in c.1.de decimis.

PENVLA, est quædam vestis, qua non vtebantur nisi ciues Romani, quæ fuit data patri Sauli, quia societatem contraxerat cum Romanis.c.si adiutorium.dist.10. vbi gloss.

PENVS, (vt Phauorinus apud Gel. libr.4. ostendit,) est quod longæ visionis gratia contrahitur atque reconditur: ex eo dictum, quòd non in promptu sit, sed intus recōdatur,& habeatur penus. Apud

Iurisc

Iurisconf.tit.de Penu leg.hoc est, iis de rebus, quæ adferuantur in penario ad longum tempus: nam quæ ad breue, in promptuaria sunt cella, inde appellata, quòd in promptu sit, quemadmodum penus in recessu interiori. Nebr.

PENVS quæ dicatur, diffusiùs traditur in tit. de Penu leg. quàm vt hîc paucis declarandum sit. vide ibi Iurisconf. Inde penarium pro loco, in quo penus asseruatur.

PER, not. Archid. 13. q.2.c.Ebron. & Paul. de Leaza.plenè in Cle.1. de sum.Trinit. & fid.catholic.& Ioan.Andr. de Elect. c.dudum.in fin.ff.de Verb.signif. l.vrbana. §. pernoctare.vbi dictio[per]denotat perfectionem.

PERAGAVDA, est vestis de auro vulgari, quod in gaudis vestimentorum vel chlamydū poni solet: vel vestis quæ habet aurum tantùm in superficie. Require suprà Oloberus. & C.de vestib.& olor. deaura. l.1.lib.11. Legendum est paraganda, quam vocem exposuimus suprà in ver.parangaudes.

PERAGIT, qui obtinet, vnde peregisse reum dicitur, qui damnauit, vt tradit Alciat.in l. transacta de Verb.signif. habetur in l. 2.de Adulter.

PERANGARIA est seruitus personarum & rerum, & dicitur quasi perfecta & magna angaria. Est autem angaria seruitus personarum & non rerum. Item perangariæ dicuntur exactiones & pręstationes patrimoniorum, scilicet contra quædam quæ prędio incumbunt vel imponuntur, & erant fortè exactiones equorum vel vecturarum ad portandum annonam militibus, vt colligitur C. de cursu publ. & angariis & perangariis in Rub.lib.11. Legendum perangaria, non perengaria.

PERDITVM dicitur aliquid, si facta diligenti inquisitione non reperitur. Bart.in l.si quis ex argentariis.6.§.an nec.9.ff.de Eden.

PERDVELLES olim appellabantur ij, quos nos hostes appellamus. l.quos nos.de Verb.signif.

PERDVELLIONES. Require suprà, Crimen læsæ maiestatis.

PEREGRINANTES, largè dicuntur illi, qui à loco sui domicilij proficiscuntur. C.de Incol.l.ciues.lib. 10. propriè autem dicuntur Romipetæ apostolorum & aliorum sanctorum limina & oratoria visitātes.34.q.3. si quis Romipetas. & c.paternarum.& c.illi qui.etiā dicuntur illi, qui accedunt ad præsentiam domini Papæ.eod.ti. c.vnico. &.2.q.arguta.

PERDVELLES ab antiquioribus dicebantur, qui postea dicti sunt hostes: nam hostes dicebantur, quos nunc vocamus peregrinos. Cicero in 1.Officior. [Equidem illud animaduerto, quòd qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam mirigante.] Caius in tit. De Verb.sign. l.quos nos, inquit, hostes appellamus, veteres perduelles appellabant. hinc perduellio, onis, pro ipsa in rempub. aut in principem hostilitate eorum qui hostes patriæ iudicati sunt. Suetonius in Iulio: [Subornauit qui Caio Rabirio perduellionis diem diceret:] Perduellionis crimine primus omnium damnatus est Horatius ob sororem interfectam, sed absolutus. Vlp. in tit. ad legem Iuliam maiestat. l. is qui. Qui perduellionis, inquit, reus est, hostili animo aduersus rempublicam vel principem animatus est. Neb.

PEREGRINI dicuntur omnes, qui non sunt de episcopatu ordinantis,

tis, siue sint clerici, siue laici, secundùm Goffr. in sum. de cleric. peregrin. quia tales recipi non debent ab episcopo alieno ad ordines vel dignitates, aut ecclesiastica sacramenta, vt 72. dist. per totum, & in titul. de Cleric. peregr. Vnde clericus peregrinus est, qui in alia prouincia ordinatur.

Peregrini quandoque dicuntur deportati. l. sed & si. §. solemus. de Hæred. instit.

Peregrinitas, peregrinorum conditio. Vlp. l. 10. §. 4. ff. de In ius vocand.

Peremptio, id est, in totum extenuatio. l. qui hominem. ff. de Adimend. legat.

Peremptorium dicitur à perimendo, eò quòd omnino perimat: vt terminus peremptorius, vltra quem non dantur vlteriores dilationes. Similiter exceptio peremptoria dicitur, quę perimit actionem. Etiam dicitur citatio peremptoria, quia omnes aliæ citationes debent fieri, antequam aliquis tanquam contumax puniatur. Iudex tamen peremptoriam citationem, edictum peremptorium extante causa, statim mittere potest, & idem operabitur, quod aliæ tres citationes possunt operari.

Peraeqvator est, qui homines & territoria peræquat, id est, valde æquat, vel qui prædium desertum æqua pensione (vt prius) assignat nouo possessori. vt C. de Cen. & censit. & perequat. in rub. libr. 11. Sed secundùm peririores peręquatores dicuntur exactores capitationis, eò quòd æqualiter ab omnibus exigant.

Perfectvm dicitur quod omnibus suis partibus constat. l. 1. in princ. & ibi glos. ff. de Orig. iuris. vel dicitur perfectum, in quo adsunt vel adesse debent. l. 1. & ibi not. C. de Arbit. Aliquando dicitur perfectum ex sola initiatione, vt l. ædificia. §. perfecisse. de Verb. signif. ff.

Perfectissimi secundùm Alciat. libr. 3. Dispunctio. dicti sunt, qui cùm nec ex senatorio, nec ex equestri ordine essent, ad dignitates assumebantur. De perfectissimatu extat tit. peculiaris, lib. 12. Cod.

Perfvnctorie, i. obscurè, deceptoriè, nor. ff. Quod vi aut clam. l. aut qui aliter. vel id est negligenter. 50. dist. ante omnia.

Perfvsorie, id est, ambiguè. ff. de Euictione. l. qui libertatis. §. sed & si quis.

Pergvla, est mensa in qua opifices opera sua vendenda exponunt. Hinc Plinius scribit Apellem tabulas, quas pingebat, transeunti populo iudicandas in pergulam consueuisse proponere. Vlpian. libr. 9. Digestor. tit. de iis qui deiecerunt. l. si verò. [Cùm pictor, inquit, in pergula clypeum vel tabulam expositam habuisset, eáque excidisset.] Nebr.

Pergvla est tugurium vel obumbratio frondosa, ponitur in gl. §. conrtahentes. cap. 1. de foro compet. lib. 6.

Peripsema, est neutri generis, scobem, quisquilias, ac omnium rerum purgationem significans, Ambrosio interprete.

Perissichoregia nomen magistratus, forrasse curator annonæ, secundùm Alciat. l. vrbana familia. de Verb. signif.

Perivrivm propriè dicitur, quando aliquis iurat contra canonica statuta vel temerariè. Et dicitur multipliciter. Primò falsa iuratio. Secundò, dicitur transgres-

sio liciti iuramenti. Tertiò dicitur indiscretum iuramentum, & est veniale. 25. dist.cap.vnum. §.criminis.in fin. Quartò dicitur mendacium iuramento firmatum,& semper hoc est mortale. 22. quæstion. 2. quod autem ait.

PERMITTI dicitur aliquid tribus modis. Primo, quod nullo iure prohibetur. Secundo, quod contra humanas constitutiones indulgetur. Tertio, illicitum vt magis illicitum vitetur,vt est gl. cum exemplis. in canon. omnis. dist. 3.

PERMVTATIO secundùm Gof. est vnius rei pro aliá vicaria præstatio, vel vicaria præstatione mutatio. Et contrahitur (sicut pletisque placet) quando inter aliquos conuenitur, vt certa species pro certa detur.Cod.de Rer. permut. l.1. §.quoniam. Si enim conueniretur,vt certa species daretur pro incerta, vel econuerso, non esset permutatio,sed contractus innominatus, scilicet, do vt des, &c.

PERNOCTARE extra vrbem dicitur, qui nulla parte noctis in vrbe moratur. l.vrbana. de Verb. signif. §. pernoctare.

PERPENSVS, id est, perfectè pensatus & deliberatus. de pact. vltim.circa medium. libr.6. & sic dicitur in procem. Clement.iuris sanctio perpensa, digesta consilio.

PERPERAM, id est, malitiosè,iniustè, iniquè. l. cùm quætebatur. ff. de Re iud.& l. qui interrogatur. ff.de interrog.action. aliquando, id est,per errotem. l. si ancillam. §.fin.ff.pto Suo. Et quando dicatur perperam iudicatum,vide l.si seruus quem. ff. de Liber. caus. Aliquando dicitur perperam, quod calumniosè & sine causa fit. l. ab executione. circa finem. C.quor. appel.non recip.

PERPETVVM dicitur illud, quod non habet certum finem. Nicol. de Neapol. in lectura Bartol. in l.iurispetitos. ff. de Excusation. tutor.

PERPETVVM quandoque idem est quod generale. de Electíon. cap. Massana. & cap. vt circa. eod.tit. libr. 6. vt dicendo, edicto perpetuo, (id est, generali) prohibemus.

PERPETVARIVS dicitur,qui in perpetuum aliquid conduxit. l. vlt. C.de Locat.præd.ciuil.

PERPLEXITAS, est constringens & ineuitabilis necessitas peccandi, quæ prouenit ex erronea voluntate, vt cap. 1. in Summa, distinct. 13. vbi gloss. bona. aliàs perplexum dicitur quod est valdè dubium.

PERSECVTIO est imploratio officij iudicis, quod vulgò nobile appellant, secundùm Alciat.in l. actionis verbo,de Verb.sign.

PERSEQVI propriè dicimus, quod nondum consecuti sumus. Vnde licèt quis satis acceperit, tamen adhuc dicitur persequi,quia verè ei satisfactum non est. leg. quibus.§.1. vbi Alciat. de Verbor.significat.

PERSONAE quædam dicuntur priuatæ imptoptiè,vt illæ quæ sunt exemptæ à iure communi ,vt distinctio.3. priuilegia. vbi dicitur, quòd priuilegia sunt leges priuatorum. Quædam verò dicuntur propriè priuatæ, vt illi qui non habent dignitatem. 24. qu.1. qui contra. Vnde clerici non dicuntur priuatæ personæ, cùm habeāt dignitatem,id est,ordinem ecclesiasticum, vt in canon. priuilegia. præalleg.& distinctio.4. denique secun

secundùm Ioan. Item secundùm Alanum quædam sunt personæ publicæ, quæ sunt in officio publico, vt tabellio, iudex, balius. Aliæ priuatæ, quæ non sunt in officio publico.

Personalitas significatur per has dictiones, [tu mihi, ego tibi,] cum alio significato quod probabiliter concluditur, & si nullo modo concludatur, tunc est impersonalitas.

Persvadere est plusquam compelli & cogi sibi parere, vt l.1. §. persuadere. ff.de Ser.corrup.

Persvasor à mandatore in quo differt, Batt. in l.non solùm. §.si mandato meo. ff.de Iniur.

Pertinacia in malo, perseuerantia in virtute dicitur. Nam pertinax dicitur valde tenens, vel imprudenter durus, irreuocabilis, indocilis, & obstinatus, secundùm Ioan.Andr. in Clement.1.de summa Trinit.

Pertinere ad nos dicuntur quæ spectant ad nos aliquo titulo, & quæ nostra non sunt, sed esse possunt. l.verbum illud pertinere. ff. de Verb. signif.

Petitionis verbo in rem actiones significantur. l.pecuniæ verbum.de Verb.signif.

Petitio hæreditatis omnibus illis competit, qui iure veteri vel nouo hęredes sunt vel fiunt, contra possessores, vel qui pro hærede possident, nec possunt dicere, quare possident. Veteri iure, veluti 12.Tabularum, vel ex testamento, nouo iure, velut ex Senatusconsulto. Qui verò cum titulo possident hæreditatem, non tenentur petitione hæreditatis, nisi in tribus casibus, vt si venditor non appatet, vel modico distraxit, vel de pretio non est factus locupletior: quibus casibus vtilis petitio hæreditatis liberis competit contra testamentum parentum, & parentibus contra testamentum liberorum, & fratri contra testamentum fratris, qui turpem personam instituit hæredē. Hæc autem de inofficiosa vtilis est, quia competit à tempore aditæ hæreditatis, vsque ad quinquennium exhæredato, non domino contra scriptum hæredem aditione iam factum dominum.

Petitio hæreditatis fideicommissaria competit ei, cui fideicommissaria hæreditas restituitur ex Senatusconsulto Treb.

Petitio hæreditatis possessoria, (quæ dicitur bonorum possessio) intra annum vtilem datur emancipatis vel suis hæredibus: intra centum dies, cæteris. Inst.de bonor.poss.§.cum igitur.vet.liberis.

De P ante H.

Philantrhopivm, idem est quod salarium.

Philacteria dicuntur chartæ, in quibus continentur incantationes.26.q.5.in c.si quis.

Philyra arbor, tilia est, cuius cortice interiori prisci homines ad scribendum vtebantur.l.librorum.de leg.3.

Phitones sunt incantatores vel diuinatores, dicti à Phitone, qui fuit auctor diuinandi.

Phormiones, φορμίονες, segetes ex iuncis aut straminibus contextæ, apud Vlpian.l.12.§.12.ff.de Inst.vel Instr.vulgari tamen errore legitur **Formiones**.

Physis Græcè, idem est quod natura Latinè.

De P ante I.

Piger & tardus differunt, piger enim

enim est incipiendo, tardus verò perficiendo. l. si quid venditor. circa principium. ff. de Ædilit. edict.

PIGNVS, est res mobilis vel se mouens apud creditorem à debitore tradita & collata ad præstandum securitatem de soluendo debito, vel adimplendo promisso.vel sic: [Pignus est res obligata pro debito ad securitatem creditoris.] & dicitur à nomine pugnus: quia pugno vel manu traditur:& consistit in re mobili propriè: hypotheca verò est, vt propriè,obligatio rei immobilis.

PIGNVS committi, est in eum statum peruenire, vt debitor dominiū pignoris amittat: verbi gratia, tradidi vel mutuaui tibi pecuniam sub pignoris cōditione: vt nisi statuto die pignus luas vel redimas debitum soluendo, quòd ipsum committatur, id est, amittatur.

PIGNVS luere,Id est,redimere.

PIGNVS est duplex, prætorium & iudiciale. Prætorium est,quādo mittitur actor in possessionē propter contumaciam rei in non comparendo ante litem contestatam vel post. Sed pignus iudiciale constituitur, quando post sententiam mittitur actor in possessionem ob victi contumaciam in non soluendo: tunc enim victor statim acquirit naturalem & ciuilem possessionem. de hoc not. per doctores in capitulo, contingit.de dolo & contumaci.

PIGNVS prætorium dicitur illud quod alicui à iudice datur pro maiori securitate rei petitæ & adiudicatæ. vide l.si decreto. C. Qui pot.in pigno.hab.& l.1. C.de prætor. pignor.

PIGNORARE, est rem aliquam pro debito obligare creditori, vt securior sit de solutione debiti. vel est facere contractum sic dictum.

PIGNORATITIA actio. Require suprà [Actio pignoratitia.]

PILEVS dicitur à pilis,quia pilos capitis tegit & stringit, secundum Ioan. Andr. in Clement. 2. de vita & honest.cleric. potest etiam dici à pilis, quia de pilis factus est.

PISCINA, locus dicitur pro nutriendis & conseruandis piscibus deputatus: vt quando placuerit domino de ipsis capiat.

PISTORES olim dicebantur facientes panem palatij, qui suberant comiti horreorum, vt Cod. de pisto. l. vnica, lib. 11.secundùm Accurs.

PISTRINVM dicitur, locus siue machina in qua frumentum molitur,dictum à pinsendo, hoc est molendo: & pistores qui molūt, & pistrinarij, qui pistrini curam gerunt. Paulus de Verbor.signif. l.impensæ. [Pistrinum & horreū insulæ dotali adiectum.] in titu. quoque de impensis. l. 1. & sæpe aliàs.

PITYOCAMPE, vermis est siue eruca in nucibus pineis. nam [pitys] est pinus,& [cāpe] eruca. Pli. lib.33.[Pinorum,inquit, erucas, quas pityocampas vocant.] Item lib. 29. [Eadem pityocampis in pinea nascentibus, eadem buprestis similiter præparatur.] Marcel.lib.48. Digest. ad legem Corne.de sicariis & veneficis. l. eiusdem.vbi pro [buprestis, & pityocampis, bubostrum & pityocarpas] mendosè legitur.Nebriss.

De P ante L.

PLACERE, id est,arbitrari secundum voluntatem ratione regulatam.

gulatam, & est actum ponere in placentia & in arbitrio, vt in l. Thais ancilla.§. sorore.ff.de fidei commis.liber.vbi relicta libertate si hæredi placeret, inspicitur quid bono viro placeret: sed ex vsu communi intelligendo significat meram voluntatem: & forte idem de iure scripto: per l. ex placito. C.de Rer. permu. Ratio. quia certum est quòd placitum significat ibi voluntatem faciendi.§.pretium. Instit.de cõtrahen. empt. vbi recipitur pro mera voluntate. Sed non obstat §. sorore. præalle. quia ibi significat arbitrium ratione subiectæ materiæ, scilicet libertatis, vt faciliùs valeat. Item paria sunt actum ponere in alterius libito vel voluntate.l.fideicommissaria.prope prin. ff.de fideicom.libe.in versi.sed & ita si scriptum.vbi est idem dicere,lego libertatem si hęres fuerit, vel si ei libuerit.

PLACET, licet videatur importare omnimodam voluntatem proferentis, tamen includit arbitrium boni viri.l. Thais.§.sorore.præalleg. Nam licet dicam, faciam quæcunque tibi placent, intelligitur tamen iuxta arbitrium boni viri.l. si sic. ff. de le. 1. vbi per Bart.& not.in c.de quo.vult Deo. de Iudi.

PLAGAE, sunt retia rariores maculas habentia. Virgilius 4.Æneid.

Retia rara plagis,lato venabula ferro.

Vlpianus in titulo de fundo instructo.l. quæsitum.§.si nautam. [Aucupes,inquit,& plagę huiusmodi instrumento continebuntur.] Accursius plagas palos esse putauit, quibus retia fulciuntur.

PLAGIARIVS, non tam eum significat, qui subripit seruos alienos, quod putauit Accursius, quàm eum qui liberum hominem in seruitutem trahit, quique hominem emit, quem scit esse liberum, & qui liberum esse sciens vendit, aut eo vtitur quasi seruo. Plagium verò,est ipsa pœna quæ plagiario infligitur. Martialis: [Imponens plagiario pudorem.] Plagiariorum quoque meminit Paulus Apostolus in 1. Timotheum episto. Apud Iurisconsult. titulus est de plagiariis ad legem Fabiam.

PLAGIARII sunt,qui liberos homines seducunt, vel seruos alienos subripiunt, & vendunt: à plaga maris, vbi quis seruos vel liberos furtim subreptos vendit piratis & barbaris. C. ad l. Fab. de plagia.l.fin.

PLAGIARIVS(aliàs plegiarius) etiam est idem quod fideiussor, vt in c.venientes.de Iureiur.

PLAGIVM, est plaga, vel dolor quæ parentibus vel dominis infertur de subreptione filiorum vel seruorum ab ipsis plagiariis. Aufertur enim dominis vel patribus per tales facultates filiorum vel seruorum: & dicitur à plaga, quia est magna plaga patri vel domino, secundum glo. rub. C.ad leg.Fab.de Plagiariis.

PLEBS differt à populo,vt species à genere: quia populus continet minores & maiores, nobiles & ignobiles: plebs verò tantùm minores: & inde plebiscitum, id est, à plebe statutum, Instit de Iur. nat.gent.& ciuili.§.plebs autem.

PLEBISCITVM, est quod plebeio magistratu, id est,tribuno rogāte an omnibus placeat, plebs instituit, dictum quasi à plebe statutum: orta enim inter plebem

&

& maiores ciuitatis Romanæ discordia, plebs sibi leges constituit, quæ dicta sunt plebis scita, vt ff. de Ori. iur. l. 2. §. iisdem, Reliqui vero, hoc est populus cum senatoribus & patriciis, ius sibi constituerunt, quod dicitut lex populi antonomaticè, id est, per excellentiam, secundum Isid. li. 5. dicuntur plebiscita, eo quòd plebs ea sciat, vel quod sciscitatur & rogat, vt fiant, dist. 2. plebiscita.

Pleno iure, exponitur, id est, quo ad temporalem & spiritualem iurisdictionem. c. conquestus. de For. compe. & hoc si concedens habet potestatem vel iurisdictionem vtramque. in c. quoniam. de priui. & 16. q. 2. c. 1.

Plenum dicitur, cui nihil deest, vel plenum, id est, merum. l. fideicommissa. §. quanquam. ff. de leg. 3. vel plenum, id est, validum. l. si de meis. ff. de Arbit. vel dicitur vbi non est aliqua exceptio. c. re vera. de conse. distin. 2. & c. ieiunium 86. dist.

Plerunque, id est, regulariter. Instit. de le. part. tur. in fin. cum glos. improprìatur. ff. cū l. si is qui. §. fi.

Plumbarii, qui opera faciunt ex plumbo. l. 1. C. de excu. art.

Pluralis locutio plura significat: duorum tamen numero cōtenta est. c. pluralis. lib. 6. de Regulis iuris. Quandoque autem plura significat geminatiuè in suas singulares, sic quod quælibet singularis in vno solo verificatur. Quandoque autem non geminatiuè, sic quod vna singularis per se non attenditur: sed ipsa pluralitas simul prout singulare concludit vel quodlibet aliud probabile mediū. verbi gratia, testator dicit, Lego Stichum & Titium, si mei erunt, cùm moriar: tunc alterō alienato, & altero non, iste non alienatus potest peti à legatario. Licet enim sermo pluralis sit, oportet tamē accipi acsi separatim dixisset, si Stichus meus erit cùm moriar, & si Titius meus erit, &c. vt l. falsa. §. fi. ff. de cōdit. & demō: Ratio Bar. quia hæc separatio respicit diversos effectus, & separatos, id est, dominium legatarij in quolibet: & quia sunt duo serui distincti, ita duo nomina distincta & separata, & sic separati effectus. Etiam ideo quia legaui quemlibet nominatim, & sic refertur ad quēlibet distinctè, & hoc ex fauore legati & testamenti. Sed ibi testator duob. impuperibus institutis filiis suis dicit, si vterque impubes decesserit, Titium substituo, tunc si vnus moritur impubes, substitutus non admittitur, imo vt admittatur, requiritur vtrunque decedere in impuberi ætate. l. penult. C. de Impuber. & al. substitut. Ratio Bartoli est ex dictione vterque, quæ est collectiua. Alij tamen dicunt quod fauore institutionis dictio collectiua sumitur distributiuè l. hoc articulo. ff. de Hære. inst. modò omnis substitutio est condicionalis institutio. ergo, &c. & sic Bar. in l. hæredes. §. cùm ita. ff. ad Trebell. dicit quod in d. l. penul. vno filio moriente impubere, remanet alter filius testatoris, qui ex præsumpta voluntate excludit extraneum substitutum, arg. l. cùm acutissimi C. de fideicom. ideo vno moriente impubere, nō existit cōditio substitutionis: & sic de aliis exēplis.

Plus petitio fit quatuor modis: Vnde,

Plus petitur causa, vel tempore, reque, locóque.

Vt not. in cap. 1. de plus petit. & §. plus. Inst. de Actio.

Plus sub se minus continet. verbi gratia, licet patri vel marito occidere adulterum cum filia vel vxore deprehensum: per hoc significatur: quod etiam licet vulnerare, vel iniuriis afficere. l. nec in ea. §. ius occidendi. ff. ad l. Iul. de adulteriis. quia plus est occidere quàm vulnerare vel iniuriis afficere. quia illa continentur & significantur sub verbo occidere. sed de hoc dicto latissimè Dynus in c. plus. de Reg. iur. libro 6.

De P ante O.

Pocula appellantur omnia vasa, quæ potui parata sunt. l. Seiæ. de aur. & arg. leg. Inde poculentum, quicquid potari potest. l. plebiscito. de offic. ptæsi.

Podagra est ægritudo. C. de decur. l. à Muneribus. lib. 10.

Poena, require in p, ante œ.

Polio, onis, dicitur, qui arma polit. Iulus Fir. lib. 2. [Mars, inquit, & Mercurius in decimo ab horoscopo loco poliones faciunt] Callistra. lib. 50. de iure immu. l. quibusdam. Nebr.

Polia apud Vlp. in l. ædiles aiunt. ad fin. ff. de Ædil. edi. puto idem esse quod equitium, hoc est, equorum mandra, seu armentum equinum: descendereque non à pluralitate (vt voluit Accur.) sed potius à Græco nomine πωλεία & πώλευσις, quod est armentum equorum, vnde πωλοδαμνεῖν, est equos domare.

Polyposus, is dicitur qui polypo morbo laborat: est autē polypus, vt inquit Celsus libr. 7. caruncula modò alba, modò subrubra, quæ narium ossi inhæret, strangulátque hominem, maximè Euro aut Austro flante. Paulus quoque Ægineta: [polypus, inquit, tumor est præter naturam in naribus consistens, à similitudine marini polypi nominatus, quod eius carni similis sit.] Galenus lib. 3. decameridon, multa de origine & cura illius scribit. Vlpianus lib. 21. ff. tit. de Ædilit. edict. l. [Qui clauum habet, morbosus est, & polyposus.] Nebr.

Pollicitatio, est solius offerentis promissio. ff. de polli. l. 3. & differt à stipulatione, & à pacto, quod est duorum consensus atque conuentio.

Pollinctores dicuntur funeris paratores, nam pollincere est funus parare. Plautus in Pœnulo: [propterea apud vos dico confidentiùs, quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.] idē in Asinaria: [Ecquis currit pollinctorē accersere? mortuus est Demænetus.] Vlp. de inst. act. l. quicunque. [Si libitinarius, inquit, seruum pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliauerit, dandam in eum quasi institoriam actionem.] Itaque nonnihil interest, cùm Libitinarij videantur qui funus curant, pollinctores qui efferunt. Nebr.

Pollinctores dicebantur curatores cadauerum, de quibus sensit Vlp. in l. quinque. §. idem ait. ff. de instit. act. [dum, inquit, seruum pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliauerit, licet alij aliter, & minus rectè.]

Pollis seu pollen. flos est farinæ. l. maximarum. C. de excus. mune.

Pomi appellatione continetur omnis fructus edendi causa paratus, non ita si ad potum pertineat. l. qui fundum. vbi Alciat. de Verb. sign.

PONTIFICES olim dicebantur Imperatores. 21. distin. cleros. & dist. 10. de capitulis.

PONTIFICALE, est ordinarium Episcopale, & secūdùm Host. est authenticus ille liber, vt de seruis non ordi. c. consuluit. & not. Io. And. in Cle. vnica. de iureiur.

PONTONES dicuntur quædam naues. Vnde dicitur: Si pontonibus traiiciatur, id est, mare transfretetur, vel nauibus transeatur.

POPVLVS, require suprà in ver. plebs, quibus adde populum plebémque decem viris constitui, secundùm Bar. in leg. prætor. vi bo. rap.

POPINA locus est vbi edulia esculentáque parantur hominibus non satis honestis. Vnde Lucilius.

Infamémque, inhonestam, turpémque ódisse popinam.

Nonius: [Quos nunc dicimus tabernarios à popinis, vel luxuriosos, qui se popinis dedunt,] de leg. 3. l. cætera. [Ad tabernas, inquit, vel popinas extenditur.] N.

POPVLARIS actio, vide suprà, actio popularis.

PORCARIVS, id est, suarius. Require infrà suarius, & dicebantur olim qui custodiebant porcos ciuium vrbis Romanæ in pascuis. & excusabantur à muneribus sordidis, vt in C. de Suar. & susc. l. 1. lib. 11. secundùm Accurs.

PORRECTVM, id est, extensum. l. viæ. de Serui. rust. præd. & Authent. hoc ius. C. de sacrosan. eccles.

PORTARI propriè dicimus ea, quæ quis iumento secum ducit. l. ferri. de Verb. sign.

PORTENTVM propriè dicitur ostentum, quod aliquid futurum significat. Sæpe tamen monstri & portenti appellationibus auctores indifferenter vtuntur.

PORTIO in dubio refertur ad dimidiam. l. nomen. de Verb. signifi. vbi Alciat.

PORTVS quid sit, ostendit Iurisconsf. in l. portus. de verb. sig.

PORTORIVM dicitur quædam præstatio quæ datur pro nauium applicatione, seu statione & mercatione quacunque facta in portu. Vnde differunt pedagia, & guidagia & salinaria. Require quodlibet suo loco. Et ista omnia dicuntur portoria. C. de vectig. & commis. l. 3. & c. super quibusdam. de Ver. sign. in glos. in verb. pedagia.

POSITIO secundùm Goff. est dictum quod loco interrogationis ponebatur olim, hodie de plano ponitur, & positiuè fit, sicut olim interrogatiuè fiebat. Verbi gratia, Si volebam te conuenire hæreditario iure, tunc sic dicebam, [Domine iudex, interrogetis hūc an ipse sit hæres talis, & ex qua parte sit hæres.] Hodie verò sic dicetur, [pono te esse hæredem talis.] Item [pono ipsum ex asse hæredem,] scilicet extitisse. Sed quia hodie simpliciter fiunt interrogationes super positionibus, igitur aliter describitur à Spe. eo. tit. sic, [Positio est breuis verborum formula, mentem ponentis continens ad veritatem eliciendam concepta.] Et habuit hoc verbum ortum non solùm ex vsu hominum diu in causis inolito, licet ex antiqua lege. ff. de leg. 3. l. 3. l. Offidius. §. ex diuerso. ibi, pone inquit. Positio igitur nihil aliud est, quàm dictum de credulitate asserta in vim præstiti iuramenti, faciens ad probationem, aut ipsam adminiculans, habens annexam interrogationem, aut iudicis

iudicis suppletionem.] Arg. in Auth. de his qui ingre. ad appel. §. fi. sic dicta ex cōmuni consensu, non tamen sine ratione. ff. de supel. leg. l. Labeo. inuenta vt partes exponerentur probationibus, & ne fatigarentur laboribus & expensis, vt §. fi. prælleg. vel positio dicitur [dictum facti nondū probati per articulos ritè distinctum, loco probationis propositum, spectans directè vel indirectè, simpliciter vel adminiculatiuè ad intentionem ponētis, quod intendit probare ponens per cōfessionem aduersarij sui vel eius procuratoris.] Arg. de Elect. dudum. 2. de testibus præsentium. de confess. statuimus. libr. 6. nec debet poni nisi hoc quod est facti. ff. de Dote præleg. l. 1, C. de legib. l. leges. vnde quæ vocantur positiones in curia ecclesiastica, dicuntur articuli in curia sæculari: & differunt à rationibus, quia rationes sunt iuris, sed positiones vel articuli sunt facti. Item positiones differunt ab interrogationibus, licet tam positiones quàm interrogationes fiant vt per confessionem aduersarij releuetur ponens ab onere probandi, quia positiones fiunt assertiuè & à parte, sed interrogationes fiunt interrogatiuè, & à iudice, & ad positiones debet respondere pars, non aduocatus: & quandocunque sunt faciendæ probationes, fieri possunt positiones, siue ante litem contestatam, siue post. De hoc vide gloss. in cap. 1. de Confes. libr. 6. quæ plures ponit concordant. & allegatio. cum exemplis. De positione ante litem contestatam, & etiam post, scilicet, de exceptione quod actor sit excommunicatus, ponit reus hoc modo, [pono quòd percussisti talem in tali parte corporis, tali loco, tali die, talibus præsentibus.] Item turbatus ex tali causa, animo iniuriandi illum qui tunc erat clericus, & erat in possessione clericatus, & sciebas eum clericum esse. Item, vidisti eum coronam habentem & tonsuram clericalem deferentem. Quibus per actorem probatis, probanda non est excommunicatio ante litem contestatā. Pone quòd petam aliquem ab ecclesia, quam contra iura retinet, remoueri, dicam, pono iuramento quòd habet & possidet ecclesiam sancti M. Item quòd habet & possidet ecclesiam sancti P. Item quælibet earum habet curam animarum, & eas post Concilium acquisiuit. Hoc confesso succumbit reus, nisi dispensationem vel iustam causam ostendat. Item debent fieri positiones super contentis in libello. Et not. quòd multiplices sunt positiones. Vna dicitur positio pertinens, & ad talem coget iudex respondere, vt in cap. præsentium. de testib. lib. 6. & si dubium est an pertinens sit vel ne, inclinabit se iudex ad id quod verisimilius est, & in dubio tutius est, quòd faciat respondere, vt de cōfes. c. statuimus. lib. 6. de Interro. act. l. de Ætate. §. ex causa. & l. vbicunque. eod. tit. alia est positio impertinens, cui nō cogitur quis respondere. Item quædam est negatiua positio, & talis non debet admitti, quia verbis affirmatiuis ponenda est. Nam negatiua non probatur, & id quod ponitur, si negatur, ponens ipsum probare habet. ff. de Prob. l. 2. C. eo. tit. l. actor. & de Probar. quoniā contra falsam. Fallit quando aliàs quàm per talem positionem probari

non

non poteſt.c.ſtatuimus. præalleg. vel ſuper facto prægnanti : vbi indirectè probatur. ca. ex tenore. de Teſti. & C.de contrahend. & commit.ſtip.l.optimam. Item poſitio quæ non releuat ponentem, vel ei non prodeſt, non debet admitti,quia non debet quis ad probandum id admitti, quòd probatum ei non prodeſſet. leg. ad probationem. C. de Prob.cap.dilecti. de Excep. Item poſitio quæ non facit ad cauſam, vel quæ non eſt ſuper re, de qua agitur in libello, vel ſuper eo quod repellat agentem, ſi proponitur ex parte rei, dicitur impertinens, & non eſt admittenda. Item poſitio quæ dependet ex alia, quæ fuit negata vel conceſſa,non eſt admittenda, quia ſuper ea non eſt ampliùs quærendum. arg. ff. nau.cau.ſtab. l. licet. ne reſponſioni ſit contraria, ſicut nauta ventis contrariis nauigans: vt in Auth. de his qui ingr. ad appella.§.1. & in cap. per tuas.de Probat. le. generaliter. C. de non nume. pecu. Item poſitio implicita non debet admitti propter periculum periurij. Et ideo debet diuidi, vt certum & verum reſpondeatur. arg. ff.de Interrog. act. l. de ætate.§. quod autem.& §. nihil. quia etiam iudex cauere debet, ne ſit auctor periurij. C.ſi aduerſ.vendit.l.1. Item not. quòd effectus poſitionum eſt, quòd qui eas confitetur, habetur pro conuicto. C. de Confeſſ. l.vnic.§. 1.& poſitionibus non reſpondens habetur pro confeſſo.cap.ſi.de iuram. calum. de confeſſ. c.ſi.lib.6. Item poſitionibus, vbi iuratum eſt de veritate,non poteſt reſponderi per Procuratorem : niſi ſit cauſa vniuerſitatis vel conuentus. c.præſentium.de Teſti. prælle.c. paſtoralis. cum ſua gl. de Iud.Itē poſitionum vtilitas eſt, quia aliquando quòd directè negatur, indirectè conceditur in toto vel in parte, vt de iureiurand.c. cùm in poſitionibus lib.6.

Posse, i. debere. ff.de li.& poſth.l. placet. regulariter tamen contra, ff.de offi.præſ.l.ſæpe.cum l.ſeq.& de iud. non quidquid. & C. quomodo & quādo iudex.l.1. & multis modis dicitur poſſe. Vnde:

Poſſe quidem rebus dant ius, natura, poteſtas,
Officium, meritum, ſexum, diuina voluntas.

De hoc vide glo. in c. ſciſcitatus. de reſcri. & ibi concor. Nā poſſe dicimur etiā illud quod licitè & ſine incōmodo noſtro poſſumus. ff. de ver. ſig. l.nepos Proculo. in ff. ſimile de cond inſtitu.le.filius qui in fi. vbi tex. Vt generaliter dixerim, quæ cōtra bonos mores fiūt nec facere nos poſſe credendū eſt : vt 22.q.2.faciat homo.vbi etiā de multiplici potentia.& Inno. de conceſſ. præben.accedens. & ff. de Reg. iur.l.in condemnatione.vbi glo. & 3. q. 6.hoc quippe.C. de Legibus.l.non dubium.

Possessio ſecundùm Azon.C. de acq.& reti. poſſ.eſt corporalis rei detentio,corporis & animi & iuris adminiculo concurrente.Vel ſic:[Eſt ius quoddam,quo aliquis rem corporalem verè in poteſtate habet.] Et dicitur corporalis rei,ideo quia ſola corporalia poſſidentur, incorporalia autem dicuntur quaſi poſſideri & quaſi tradi per patientiā & vſum. Nam incorporalia non poſſunt corporaliter apprehendi, ſicut iura & ſeruitutes , & ideo non poſſidentur. c. conqueſtus.de fo.competen. in gloſſ. ff. de Vſuca.le.ſequitur. §. ſi viam.ff.de Acquiren. poſſ.

poss. l. 3. in princ. Et ideò bene dicitur detentio, quia res naturaliter tenetur ab eo qui corporaliter insistit ei. Itē dicitur corporis, animi, & iuris, quia hæc tria, vt quis verè dicatur possidere, concurrere debent, scilicet actus corporis, affectus animi, adminiculum iuris. nam opus est, vt quis corpore adipiscatur, vel saltem oculis. Sufficit enim plerumque visus oculorum, & animi affectus cum voluntate tradentis, quia ipse animi affectus necessarius est, non autem per se corpore aut per se animo possidetur, quia certum est possessionem solo animo amitti, puta si quis se posse repelli suspicetur. Item oportet quòd ius approbet, nam licèt quis sacræ rei vel religiosæ corpore & animo insistat, non tamen de iure possidet, quia res sacra vel religiosa, nec ab ignorante, nec à sciente possidetur. Et dicitur possessio quasi pedum positio.

POSSESSIONVM alia est iuris tantùm, alia facti tantùm, alia facti & iuris simul: & hæc interdū habet plus iuris, minus facti: interdum è conuerso, vt not. de Concess. præben. cum nostris. & C. de Acquir. poss. le. 1. Item Hug. de Porta Rauennata differentiam posuit inter possessionem vacuā, & vacuantem, vt in gloss. 2. Cod. vnde vi. l. fin. & Io. ibi reprobat, & sic gloss. concludit quòd non differunt. Sed vacua siue vacans est quæ à nemine possidetur animo vel corpore propter longum tempus, vel propter obliuionem ex longo tempore. Item possessio ciuilis quandoque requiescit super naturali: vt si tu possides nomine meo, vel precariò à me. Quandoque non requiescit, vt in vsufructuario meo qui naturalem habet possessionem ex iure, sed ego dominus habeo ciuilem ratione dominij non requiescente in naturali vsufructuarij.

FIDVCIARIA possessio dicitur teste Bud. in annot. ad pandec. ad l. 2. de orig. iur. quam sub manu regia possidere vocant, quasi fide data acceptam, à fiducia dictam, quasi dicas depositariam, quam, si causa ceciderimus, restituere debeamus.

in POSSESSIONE esse, & possidere, longè differunt, vt declarat eleganter Iurisconsultus in l. si quis vi, de acquir. poss.

POSSESSIO interdum significat proprietatem. l. interdum. de Verb. sig.

POSSESSOR bonorum, Require suprà [bonorum possessor,] vt filius emancipatus vel agnatus qui dicuntur bonorum possessores ex bonorum possessione edictali & decretali: nam statim vt habent edictam & decretam possessionem, ex hoc habent interdictum decretum ad hoc vt consequantur hæreditatis possessionem. Differunt autem hæres & bonorum possessor, vt suprà, bonorum poss. vnde aditis hæreditatibus hæres non desiderat auctoritatē iudicis sed bonorum possessor requirit auctoritatem & patientiam iudicis, Inst. de bon. poss. §. quos autem.

POSSESSOREM facere causa rei seruandæ, aut in possessionē mittere est, verbi gratia, Contendisti talem fundum esse tuum, & probasti: iudex per executorem suum mittit te in possessionem, & facit verum possessorem: item voluit agere contra G. & eum vocari feci ad iudicium, & contemnit venire, iudex mittet me in pos-

sessio

sessionem illius rei, quam petebam, non vt faciat me verum possessorem, sed vt in fundo maneam causa rei seruandæ & custodiendæ: & rem illam tenebo, donec probauero meam esse, & si aduersarius meus tandem tædio affectus moueatur, & de sua contumacia resipiscat, mecum litem, si velit aliquid dicere habebit. De hoc require suprà, Mittere in possessionem.

POSSESSORIVM iudicium est triplex, scilicet possessione adipiscenda, retinenda, recuperanda, vt in c. pastoralis. de cau. pos. in gl. 4. & vide suprà, [Interdictum.]

POSSIBILE dicitur id quod commodè fieri potest. leg. nepos Proculo. & ibi Bart. ff. de Verb. significatione.

POSSIDERE naturaliter dicitur quis, cùm in re vel eius parte, vel saltem cùm res est in conspectu eius, vt ipsam videat vel partem eius, secundùm Azon. in Sum. C. de Acq. & reti. poss.

POSSIDERE ciuiliter dicitur quis, cùm nec est in re, nec res in conspectu eius, sed possessionem solo animo habet, & rem de iure retinet, scilicet quòd talis sit persona in quam cadere possit huiusmodi possessio, vt no. Ioan. Andr. in regula, sine possessione, lib. 6. & alleg. ibi iura, nam laici quandoque de facto possident decimas & spiritualia, vt not. Bartol. Brix. 24. q. 1. in prin. in glo. magna, in fine. Nam aliud est possidere, & aliud legitimè possidere. de Restit. spol. ad decimas lib. 6.

POSSIDERE clam, est absente domino & fructuario excluso clanculo possessionem ingredi, vt dominum possessione priuet.

POSSIDERE vi, est violẽter possidere.

POSSIDERE precariò, est rem ad petitiones vel preces meas mihi concessam ad vsum possidere quandiu patitur is qui concessit.

POSSIDERE pro indiuiso, est aliquã rem ita possidere, vt nullã partem in ea habeat ab aliis diuisam, vel, vt nulla sit pars quam possideat separatim siue diuisim.

POSSIDERE pro hærede, est ita possidere quòd putat se hæredem verum, cùm non sit.

POSSIDERE pro hærede, is quoque dicitur qui verus est hæres. Item procurator hæredis, si pro ipso domino possideat, possidere pro hærede dicitur. Et ita apparet quempiam tribus modis dici posse pro hærede possidere. vt nor. gl. in l. pro hærede ff. de Perir. hær.

POSSIDERE pro possessore, dicitur ille qui ita possidet, quòd scit se nullam causam iustam possidendi habere, vt si interrogatus fuerit quare possideat vel quomodo, nullam rationem prætendat, quare possideat, sed respondeat, possideo, quia possideo.

POSSIDERI propriè dicuntur immobilia, eo quòd eis pedibus quis insistit, vnde à planta venit ita possessio.

POSSIDETVR autem hoc iure, quod iustè: hoc iustè, quod bene: quod autem malè possidetur, alienum est. Malè autem possidet, qui malè suis vtitur, vel aliena præsumit. ext. de Verb. sig. cap. ius dictum est.

POST quandoque etiam notat statim post inchoationem, vt l. 2. §. item mutuum. ff. si cer. pet.

POSTEA, de hac dictione vide per Alex. post Bar. in l. fructus. in fi. ff. Solut. matrim. & significat temporis interuallum. Bart. in l.

quoties. §. si quis ita. ff. de Hæred. instit. quantum verò tempus includat, idem in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. ff. Ex quib. caus. ma. De natura istius dictionis est denorare longum interuallum. gloss. est in lege pacta conuenta. ff. de Contrahenda emptione.

POSTHVMVS vel posthuma dicuntur qui vel quæ post humationem, id est, postquam pater datus est humo, nascitur. Impropriè autem quilibet dicitur posthumus, qui nascitur post testamentum, secundum Azon. C. eod. titu. Posthumus etiam dicitur nepos, qui post humarionem aui natus est, proprio patre superstite, & ille propriè dicitur posthumus, quasi nepos posthumus.

POSTHVMVS dicitur octo modis. quinque ponuntur in gloss. rub. C. de posthu. hære. instit. Sextò dicitur posthumus, qui post testamentum conditum arrogatus est, vel qui est legitimatus, secundùm Alex. & Ias. in rubr. ff. de liber. & posthum. Septimò, quando testator condito testamento ingreditur monasterium, quia si prætermiserit monasteriū, rumpitur eius testamentum. Authen. si qua mulier. vbi Cy. & alij. C. de sacrosan. eccl. Ioā. Andr. & Panor. in c. in præsentia. extrà de proba. Octauò, dicitur posthumus qui execto ventre natus seu deductus est, vt dicit Soci. in consi. 297. per leg. quod dicitur. ff. de libe. & posthu. tamen secundùm omnes doct. dic quòd posthumus propriè dicitur, qui post mortem patris vel aui nascitur, in rub. de lib. & posthum.

POSTHVMVS alienus, est qui natus inter suos, hæres testatori futurus non est, qualis est nepos, ex emancipato filio conceptus & natus, §. posthum. Inst. de lega.

POSTICVM, est posterior aditus domus. l. si cui. §. sed si ædium. ff. de Vsufruct.

[IN quibusdam exemplaribus est sub l. æquissimum.]

POSTLIMINIVM, vt inquit Festus, à post & limen componi videtur: [nā postliminio, inquit, receptus est is, qui cùm extrà limina, hoc est, terminos prouinciæ captus fuerat, rursus ad propria reuertitur.] Cicero tamen in libro Topicorum ex auctoritate Seruij Sulpitij, in postliminio nihil esse putat nisi post: liminiū verò nihil significare, sed tantùm nominis esse productionem, vt timus in legitimus, & finitimus, & tulliū in meditullium. & subdit: [Postliminio redeunt, hæc, homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa, quæ fræna recipere solet.] Vnde in libris Digestorum titulus est de captiuis & postliminio reuersis.

POSTLIMINIVM, est ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum reducendæ, quam quis per captiuitatem vel per seruitutem amisit, moribus & legibus instructum, vt colligitur ff. de Capti. & postli. reuer. l. postliminium 1. respon. Vnde per hoc ius recuperat quis cū à captiuitate reuertitur, iura quæ amiserat, & ipso reuerso fingit hoc ius ipsum semper in ciuitate fuisse. Vnde breuiter. Postliminium est ius quo restituitur res vsucapta vel præscripta ab aliquo, alicui, quam per captiuitatē amiserat. 16. qu. 3. prima. Dicitur autem à limen, & post, id est, iuxta, quasi iuxta limen domus suæ sem

semper fuisset & possedisset, quia captus ab hostibus & vltra limina nostri imperij deductus, postea intra limina reuertitur. Nam sicut limina sunt in domo, quæ finem quēdam faciunt, ita & imperij limina veteres voluerunt esse, secundùm Azon. C. de Capti. & postlim. re. & Instit. Quib. mod. ius pat. pot. solui. §. dictum autem est postlim.

POSTQVAM fari poterit: hæc conditio longè vberior est quàm illa cùm fari poterit. leg. inter illam. de Verborum signific. quod ibi Alc. ita interpretatur, Conditio, cùm fari poterit, statim, cùm primùm quis potest proloqui, adimpletur, alia verò successiuum aliquod tempus desiderat.

POSTVLARE vel aduocare, est aliquod desiderium suum vel amici sui coram iudice, vel apud eū quiiurisdictioni præest in iura exponere, vel alterius desiderio contradicere. ff. eo. tit. l. 1. §. postulare. & 3. q. 7. versic. est autem.

POSTVLATIO, est alicuius personæ ad dignitatem vel societatem fraternā canonica facta vocatio, vel personæ ad eligendum petitio, quæ eligi non potest. vel sic, secundum Goffr. est gratiæ petitio, vt cùm ex gratia petitur aliquem intelligibilem licenter eligi. Et est duplex postulatio, scilicet solennis, quæ est alicuius inhabilis, aliter quàm propter crimen, à superiore ad beneficiū vocatio, & admissionis petitio, vt in cap. vnico, de postul. prælat. libro 6. Et hæc confirmata habet vim electionis. Alia non solennis, est petitio facta à superiore, vt tollat obstaculum aliquod eligendi & ad beneficium acceptandi: illa præsupponit electionem ante vel post fieri, vt monachus electus non potest consentire sine licentia sui Abbatis, & sic postulatio licentiæ ab Abbate, non dicitur solennis. Ergo postulatio solùm est inuēta propter incapaces, vel illegitimos, vel non sufficiens ætatis, vel priùs beneficiatos. Nam qui capax est dignitatis, non debet postulari sed eligi: quare postulatio non multum differt ab electione. Et nota quòd postulari debent & non eligi sextuplices personæ, Primò Archiepiscopus ad alium episcopatum. de postu. prælat. bonæ. Secundò episcopus ad episcopatum vel alium Archiepiscopatum. ca. vnanimiter. eod. titu. Tertiò laicus ad dignitates. 6t. dist. Ossus. Quartò clericus in minoribus ordinibus constitutus. c. præterea. de Ætat. & qual. Quintò illigitimè natus. de Elec. innotuit. Sextò qui non est in ætate legitima constitutus. de Elect. cùm in cunctis. & c. cùm nobis.

POTEST, necessitatem importat interdum. ff. de Offic. præsid. leg. sæpè. & l. seq. de hoc ff. de iudic. l. non potest. in reg. beneficium. de Reg. iur. in 6.

POTESTAS quinque modis accipitur. ff. de Verb. sign. l. potestas. Item potestas quando capitur in fœminino genere, vt c. fin. de iud. & sic capitur substantiuè in abstracto, & additur ei adiectiuū vt ibi, [Florētiua potestas.] Quādoque in masculino genere, vt c. tua. §. ad vlti. de Homi. & sic sumitur cōcretiuè, significans officialē ciuitatis habentē iurisdictionē vel potestatē primo modo dictam: & sic iterum additur sibi pronomē possessiuū, dicēdo noster vel vester potestas. De patria potestate, vide supra. in ver. [patria]

Po

Potius aliquando ponitur electiuè, non comparatiuè. ff. de Negot. gest. l. si communes. & vide ff. de Hæred. vel act. vend. l. venditor ex hæreditate. Aliquando ponitur comparatiuè, vt extrà de sponsalib. requisiuit. & ibi per Host. Aliquando ponitur correctiuè. extrà de test. cap. 1.

Potorium dicitur vas, quo aqua retinetur ad potandum, non vas quo aqua datur ad lauandum. Bart. in l. in argent. §. fin. ff. de Auro & arg. leg.

De P ante R & T.

Pragma Græcè, dicitur Latinè causa, vnde πράγματα negotia dicuntur: inde pragmaticus, id est, causidicus vel actor negotiorum & causarum, secundùm Isid. lib. 5. & 10. q. 2. hoc ius. c. casellas. §. porrectum. in fin.

Pragmatica sanctio dicitur causa in Consistorio Principis ventilata coram Proceribus sacri palatij: & est constitutio, quam Imperator consilio procerum statuit seu sanxit. Quandoque etiam dicitur confirmatio in scriptura facta ab Imperatore cum causæ cognitione super contractu permutationis, vt c. 1. de Ret. permu. in gloss. & pragmaticum sacrum est Principis rescriptum, vt in c. fundamenta. de elect. lib. 6.

Pragmaticarii sunt, qui scribunt pragmaticas sanctiones. & alio modo dicuntur scriniarij, vel magistri scriniorum, vel scriniorum memoriales, eò quòd adeptam scripturæ sanctionem in scrinio positam custodiebant ad memoriam.

Prae exponitur, id est, ante. l. si fideiussor. ff. qui satisd. cog. l. quicunque. & l. mancipia. C. de seru. fug. & c. 2. de offic. leg. lib. 6.

Praebenda est ius percipiendi prouentus in ecclesia collegiata ex actione proueniens, competens alicui tanquam vni de collegio: quod ius ex canonia descendit: non enim debet esse canonicus sine præbenda, vt in c. relatum. eod. tit. & procedit ex institutione & officio, quia ex hoc quòd facit quis officium, debet percipere præbendam & beneficium. Sed canonica quære suprà in littera C, & in cap. cùm M. Ferrariensis. de Con. & in gl. 6. Item præbenda quandoque capitur largè pro iure, quod alicui non tanquam de collegio, sed ratione ministerij, officij, paupertatis vel vtilitatis conceditur, vtendo & fruendo in vita sua certis rebus ecclesiæ, vt de reditibus quos canonici recipiunt vel alij. De tali habetur in c. quia nonnullis. de Magi. 16. q. 1. possessiones. & §. illud. Et laici maximè nobiles habent tales præbendas, secundùm Compost. in c. cùm M. Ferrar. præalleg.

Precarium secundùm Azon. eod. tit. in sum. est id quod precibus vtendum conceditur petenti tandiu, quandiu patitur qui concessit. Secundùm Goffr. in sum. eod. tit. est pignus obligatum creditori, & à debitore ipsi creditori concessum vtendum, quandiu patitur & permittit qui concessit, vt est text. in l. 1. de precar. ff. Differt autem precarium à donatione, quia qui donat, dat vt non recipiat illud quod dat: sed qui precarium concedit, sic concedit, vt recipiat quandocunque placebit. Vel precarium est contractus inter dominum & colonum, & est contractus gratuitus, & similis commodato, in tantum vt quidam dicant hos contractus

non

non differre nisi verbis, qui tamen etiam differunt in re. Nam licet in multis conueniat precarium & commodatum, differt tamen precarium à commodato: nam commodatum fit ad certum vsum, nec potest reuocari nisi vsu expleto: precarium verò quandocunque placuerit, potest reuocari. Item precarium quandoque dicitur cõtractus de quinquennio in quinquennium reuocandus. Et si quinquennio elapso sub taciturnitate prætereatur, tunc reuocari intelligitur talis contractus. Dicitur auten precarium, ideo quia est contractus ad preces factus.

PRECARIA verba sunt hæc, rogo, volo, mando, fido, committo: iubeo autem præceptiuum est. C. communia, de leg. 2. in princip. Mando quandoque est verbum precarium. arg. l. 2. q. 5. mandastis. vbi episcopus mandat Papæ. Quandoque tamen mando ponitur præceptiuè, sicut etiam rogo, vt 11. q. tertiò rogo. Quandoque mandatiuè, vt ff. de Neg. gest. l. si serui mei rogatu, id est, mandato susceperis. Item quandoque deprecatiuè, & sic vt frequentius ponitur.

PRECARIA dicitur donatio ad preces facta vsque ad mortem recipientis. 12. q. 2. sæpè. 16. q. 3. clerici. Et est contractus ille affinis emphyteusi. Item precariæ dicuntur quædam præstationes seu concessiones vsusfructus ad preces factæ in recompensationem eius proprietatis, quæ datur ecclesiæ, cuius forma habetur 10. q. 2. precariæ.

PRAECENTORES dicuntur cantores, qui in choro incipiunt in ecclesia collegiata. in cap. cùm olim. de consuet. Et dicuntur duo genera cantorum in arte musica, scilicet, præcentor, qui vocem in cantando præmittit, & succentor qui subsequenter canendo respondet, & additur concentor, qui consonat prædictis, vt 21. distinct. cleros versus fit.

PRAECEPTUM, require suprà Mandatum.

PRAECIPERE aliquando est ante capere. l. 2. de fund. instr. inde legatum per præceptionem, cùm testator vni hæredum ait, præcipito rem illam, id est, ante partem hæreditatis capito, vt not. gl. Inst. de legat. §. 1.

PRAECISE secundùm Cardin. in rescriptis, tantùm valet sicut absolutè, & sine causæ cognitione, vt de hæret. cap. contra Christianos. lib. 6. & dicit Cardin. Si ponitur in statuto, operatur vt ipsum non tollatur per sequens statutum, in casu in quo sublatum fuisset, si non apponeretur. Et dat simile de iuramento apposito, in l. si quis. in princ. ff. de leg. 3. Bald. autem dicit, quòd non valeat præcisè, id est, sine causæ cognitione, quia sic textus esset superfluus. in c. 2. de Rescript. vbi ponitur expressè, præcisè, & etiã sine causæ cognitione. Saluando tamen primum dictum dicitur quòd ille textus ponitur declaratiuè, vel expositiuè, & pro id est, quod dictum magis placet Doctoribus.

PRAECO est, qui apud acta aut in ciuitate publicè proclamat, vel pronunciat aliquid faciendum pronunciandúmve, per quem plerumque fiebat edictorum narratio, id est, recitatio, & publica in ius vocatio, & citatio alicuius matrimonij, vel rei vendendæ nunciatio & subhastatio.

PRAE

PRAEDA, est quod in bello capitur, l. antepe. ff. de Capt. & postlim. reuer. & vide Rainer. in summa. de rapt. rubric. de prædonibus.

PRAEDIVM dicitur fundus vel ager. Require suprà Ager.

PRAEDIA stipendiaria sunt, quæ militibus pro stipendiis dantur, vt ff. de Rei vendic. item si verberatum. §. 2.

PRAEDIA tributaria, sunt tributa, quæ Romæ reddebantur.

PRAEDIVM vrbanum, & prædium rusticum, require ibidem. & etiam actio finium regundorum. & in ver. [Vrbana.]

PRAEDIVM dotale, est quando ista duo concurrunt, scilicet quòd matrimonium contractum est, & traditio prædij interuenit, secundùm Azon. C. de fun. dotali. in sum.

PRAEDIVM Tamiacum secundùm Ioan. & Accurs. C. de præd. Tamia. in rubric. fuit prædium, in quo fuerunt cellulæ: vnde tamiacus, id est, cellularius, aliàs cellarius: nam ταμεῖον Græcè, cellarium dicitur Latinè. Vel aliter erant prædia empta, vt canonem redderent inter cellulas, secundùm Azonem ibidem, libr. 11. & eorum coloni dicuntur tamiaci vel dominici coloni, quia dicta prædia erant Imperatoris. Secundùm And. Alciat. erant fundi, qui dispensatori publico præstabant annuos fructus vectigales, quibus ille in domo Imperatoris dispensabat alimenta: nam ταμίας apud Græcos significat dispensatorem.

PRAEDONES qui sint, declarat Vlp. in l. hostes. de Capti. & postlim. reuer. & in l. sed etsi. §. quod autem. de Petit. hæred.

PRAEFECTVS annonæ dicebatur, qui de annona, id est, de blado curam habebat. Require suprà Ædilis cerealis.

PRAEFECTVS Augustalis dicitur præfectus Ægypti, vt ff. de Offic. præfect. August. l. vnica. & C. eod. tit. quia Imperator maximus Augustus in AEgypto primò præfecti potestatem introduxit.

PRAEFECTVS prætorio, ab initio magister equitum creatus est, cùm dictatores sibi antiquitùs magistros militum eligerent, qui principali sollicitudini associati summam post dictatores gererent potestatem. Hoc exemplo principes, ad quos gubernaculum reip. peruenit, postea elegerunt præfectos prætorio, quibus publicæ disciplinæ emendatio concessa est, quorum auctoritas ita est ampliata, & adeò approbata, vt nec ab eorum sententiis appellari, nec in integrum restitutio facilè posset postulari. Et erant quatuor, scilicet præfectus prætorio Orientis, præfectus prætotio Africæ, cuius sedes est in Carthagine, præfectus prætorio Illyrici, & præfectus vrbis. ff. de Offic. præfect. prætor. l. vnic. & ibi not.

PRAEFECTVS vigilum, idem est quod præfectus nocturnus. Horum autem officium erat de nocte facere excubias, præeràntque incendiis arcendis, qui etiam cauebant, inquirebant, & puniebant incendiarios, fures, grassatores, effractores, nisi delinquens esset tam famosa persona, vt ad præfectum vrbis deberet mitti puniendа. Poterant etiam iudicare de capsariis, qui in balneis vestimenta custodienda suscipiunt, si aliquid dolo fecerunt: vt ff. de Offic. præfect. vig. l. 3. §. cognoscit.

PRAEFECTVS vrbis dicebatur, cui ab Imperatore concessa erat vrbis admi

administratio, qui cæteris magistratibus ex quacunque causa ab vrbe proficiscentibus & recedentibus, in vrbe relictis ius dicebat, & omnes dignitates in ciuitate antecedebat sua dignitate: qui cùm ab vrbe progrediebatur, non habuit iurisdictionem, quam præbere tamen potuit in ciuitate. Sed secundùm Azon. C. eod. tit. etiam extra vrbem intra centesimum miliare habebat iurisdictionem. vide de Off.c.præfect. vrb.per totum.

PRAEIVDICIVM, est quasi quædam prælatio vel præpositio siue prælocatio vnius rei, respectu alterius. nam aliquid præiudicare alteri, est illud illi præferri. Tamen hoc verbum præiudicare alterius modi constructionem & ampliorem significationem habet quàm hoc verbum præferri. Dicitur enim personaliter, ex propria confessione in iudicio mihi præiudicaui, id est, confitendo mihi ipsi in iudicio præiudicium feci. Hìc enim præiudicium non significat commodum meum esse factum, sed incommodum: vt sic iudex non sequatur veritatem, sed meam confessionem. Ita dicitur res iudicata veritati facere præiudicium, non vt veritas rei iudicatæ præiudicet, id est, præponatur, sed res iudicata veritati præiudicet. igitur præiudicari, est alicui aliquid præponi, & sic dicimus, rem iudicatam veritati facere præiudicium, id est, ei quod præiudicandum est, dato quod non sit verum. nam dato quòd ita non sit, sicut iudicatum est, tamen præponitur veritati.

PRAEIVDICIALES actiones, pro tanto dici possunt, quòd in ipsis tractatur de magno præiudicio, vel quia quæstioni motæ præiudicant. verbi gratia, agis contra me, & aliquid petis. oppono tibi quęstionem status, dicendo, quòd tu es filius meus, vel seruus meus in potestate mea constitutus, aut libertus, & sic de consimilibus.

PRAELATI nomine intelligitur ecclesia & ministerium prælati, & ecclesia est in episcopo, & non è conuerso: non tamen nomine prelati semper intelligitur ecclesia, vt in cap. edoceri. de Rescrip. in gloss.

PRAEMATVRA dicuntur poma, quæ nondum venerunt ad maturitatem. Lucan. lib. 6.

Ad præmaturas segetum ieiuna rapinas
Agmina compulimus.

& sic per translationem mors præmatura dicitur, quæ venit ante tempus. Gell. lib. 19. [Cùm significamus coactiùs quid factum & festinantiùs, tunc rectiùs præmaturè id factum esse dicimus.] Papinianus lib. 4. Dig. tit. de stipulationibus. leg. liber homo qui bona fide. [Decem, inquit, hodie dari spondes, dixi posse vel ab eodem die pecuniam peti, nec videri præmaturiùs agi non finito stipulationis die.] Præmaturiùs exponendum est, id est, festinantiùs, vt apud Gellium. Ant. Nebr.

PRAEPOSITVS potest dici quilibet, qui aliis præest. Vsus tamen obtinuit vt prępositus dicatur, qui quandam prioratus curam super alios gerit. extrà, de Verb. signif. quamuis.

PRAEPOSITI labarûm, aliàs laborum, vel secundùm aliquos labiorum, à labiis dicuntur, quia fortè

corrige

corrigebant eos, qui malè de principe loquebantur. Dicuntur autem [præpositi labarûm,] pro labarorum, ficut dicitur deûm pro deorum, à labaro signo bellico, quod fecit fieri Constantinus ex auro & lapidibus pretiosis, inter alia signa bellica excellentius, & deriuatur à labor. Qui ergo talibus faciendis præponebantur, dicebantur præpositi, vt suprà.

Praepositi sacrorum scriniorum erant illi, qui præerant scriniis imperialibus, qui aliàs dicebantur proximi, eò quòd magis principi approximabant quam alij. Tria autem erant scrinia siue cameræ, de quibus tractatur C. de præpos. sac. scrin. lib. 12. Primum scrinium erat camera epistolarum, quæ principi mittebantur, vel ab eo mittebantur. Secundum fuit libellorum conuentalium vel conuentionalium, & cognitionum vel conuentionum. Tertium erat dispositionum, vt est registrum: secundùm Accurs. in rub. eod. tit. & lib. præalleg.

Praepositio in compositione auget. extrà, de præbend. c. si pauper clericus. lib. 6. An præpositiones faciant conditionem, dic quòd si regunt accusatiuum, & si adiiciuntur dispositioni de futuro, faciunt conditionem. ff. de cond. & demonst. l. cùm vir. Idem si regunt ablatiuum. ff. de manum. testam. l. si fuerit. Idem si regunt vtrumque casum, quando dies legat. cedit. l. nec semel. §. si in habitatione. & de Cond. & demonstr. l. solemus.

Praerogativa, id est, aliquod priuilegium, de quo infrà dicetur.

Presbyter Græcè, interpretatur senior Latinè, & est nomen dignitatis, non ætatis tantùm, licèt alibi dicatur nomen ætatis, 93. distinct. legimus. Nam propter honorem & dignitatem, quam accepit, presbyter nominatur. 21. distinctio. cleros. post medium.

Praescriptio secundùm Goff. C. eod. tit. est quoddam ius ex tempore substantiam capiens, id est, firmitatem, & habet locum in rebus immobilib⁹. Et hæc definitio impugnatur ab aliis: nam ex præscriptione non competit ius, sed exceptio. Vnde sic definitur, [Præscriptio est exceptio rei ex tempore substantiam capiens.] quæ definitio etiam ab aliis impugnatur, quia præscriptio non capit substantiam ex tempore, sed ex auctoritate legum. Ideo præscriptio ab aliis sic definitur, [Est exceptio ex tempore congruens, ab auctoritate legum vim capiẽs, negligentibus pœnam infligens, & finem litibus imponens.] quæ omnino magis videtur completa. Incidit autem præscriptionem bona fides, iustus titulus, & continua possessio, & siue rei vitio, scilicet, quando res est præscriptibilis, secundùm Goffred. Et nota bonam gloss. vltim. in cap. illud. de Præscript. vbi habes, quot modis fiat interruptio præscriptionis naturaliter & ciuiliter: vnde habemus dormitionem, perpetuationem, & interruptionem præscriptionis. Et requiruntur sex ad præscriptionem, si valere debet, scilicet titulus, possessio, bona fides, res præscribenda, persona præscribens, & persona, contra quam præscribitur: inter quæ possessio & bona fides sunt maximè substantialia, vt not. in cap. illud. præallegat. Et sunt 31. Casus, in quibus non currit præscriptio, quos habes in gloss.

gloss. fin. cap. cùm non liceat.de Præscript. vide etiam gloss. summæ. 26.quæst.3.de vsucap.& præscripr. Item præscriptio est longi temporis continuata possessio inter præsentes 10. annorum, inter absentes 20.annorum. Alia est præscriptio longissimi temporis, scilicet 30. vel 40. annorum, & illa dicitur longissimi temporis. Vnde cùm aliquis rem aliquam tanto tempore possederit, ipsam possessionis diuturnitate, & temporis continuatione præscribit, & actorem remouet, siue per vim, siue aliter sine titulo nactus est possessionem, vel alio quocunque iniusto principio & qui possint præscribere, & qui non, & etiam quæ res non possint prescribi, no. in c.cùm non liceat.eod.rit.

Praescriptio interdum ponitur pro exceptione, vt in l.qui agnitis de except.

Praescriptis verbis actio quæ dicatur, require suprà, [actio præscriptis verbis.]

Praeses, is dicitur qui prouinciam armis tuetur, ne desciscat atque rebellet à domino illius cui est subiecta. Sed quemadmodum VI. in titu.de offic.præsidis ait, ad illum pertinet potissimùm vt pacata & quieta sit prouincia quam regit. sic euangelista Pilatum Iudææ præsidem appellat, sub quo Christus passus est. Nebriss.

Praesentes, dicuntur qui in eadem sunt prouincia. l.fin. Cod.de præscript.30.annorum.

Praesentes dici possunt existentes in diuersis locis, dummodo se exaudiant. Bart. in l.1.in prin. ff.de Verb.sig.

Praesentes aliis quoque modis dicuntur. vt not. in l. præsens.l. seq. ff. de proc. & per Iaso. in §. tutius.in princ.Instit.de actio.

Praesertim ponitur aliquando in iure pro maximè, vt c.ex litteris, z.de hom. Aliquando pro tantùm, vt ibidem in gloss.

Praestes est nomen generale ad omnes Proconsules & legatos Cæsaris, & omnium prouinciarum, siue moderatores, vt ff. de Offic. præsid.l.1.

Praeses prouinciæ, dicitur qui in prouinciis post principem summam gerebat potestatem. Nam regna redacta erant in prouincias, quarum rectores dicebantur præsides.& sic propriè capitur siue strictè, sed generaliter sumitur, vt suprà.

Praestatviri, & præstituiri, vetustè, pro præstitum iri. Pomp. l.66.ff.de Contra.emp.Iauol.l.10. ff.de hæred.vel act.

Praestigivm est quod præstringit aciem oculorum, scilicet obumbratio quædam, videlicet cùm videtur alicui se aliud videre quàm videt, vt in incãtationibus. Dicebãtur etiã præstigia captiones verborum quibus obumbrantur delicta, & ideò dicebantur præstigia versutiæ iuris, vt suprà Ius versutum. Hæc Azo, C. ad l. Iul. de Adult. & de hoc 21. quæst. 5. nec mirum post primam columnam vbi dicitur de Magorum præstigiis, quæ non sunt vera, sed phantastica esse probantur: & præstigium dicitur inuenisse Mercurius, vt ibidem text.

Praesvmptio, secundùm Spec.eo. tit. est argumentum ad credendum vnum factum, surgens ex probatione alterius, vt ex coëxistentia vel complacentia personarum suspectarum præsumitur coitus, cap.literis.eod. tit. vbi solus cum sola, nudus cum nuda in eodem lecto, ex præsumptione

 vio-

violenta comprobantur copulari carnaliter. Sed secundùm Goff. diffinitur sic, [est alicuius facti dubij aliquoties plena, aliquoties semiplena innestigatio seu probatio.] Item,[præsumptio est quoddam medium intellectuale veritatis eliciendæ ex circunstantiis insurgens.] exemplum pone in c.ex studiis. eodem titu. Illa tamen probatio non infert necessariò, quia aliter potest se res habere, nisi sit præsumptio iuris & de iure. Vnde sunt tres species præsumptionis. Vna est temeraria, quæ consurgit à malis hominibus, & ex causis pluribus,aliàs puerilibus, & suspicionibus leuibus: & hæc repellitur & reprobabilis est.vt 2. quæstione 1.c.1.6.quæ.1. oues. de Senten. excommunic. inquisitioni. Alia est probabilis siue verisimilis, quæ consurgit ex multis causis & suspicionibus, & hæc admittitur ad probationem semiplenam,vt de præsumptio. in multis capitulis, & in cap. sollicitè. de Rest. spol. Vnde coadiuuat ad probationem si sint alia coadminicula. c. à nobis. qui mat. accus. pos. vbi gloss. admittitur etiam ad purgationem indicendam,c.si quis. de Purgat. cano. 12. quæst. 4. presbyter. Tertia est violenta, quæ ad pronunciandum vel condemnandum sufficiens deputatur.32.q.1.dixit dominus. ff. de iis, qui sui, vel alien.iur.sunt. l. filium. & c.literis. de Præsumptio. Definitiones præsumptionum vide plenè in c.is qui.de Sponsa.in gloss. 2. vbi de quintuplici præsumptione. Et vide nota. per Ioan. Theuto. 50.Distinction.c.ferrum. vbi de diuersis præsumptionib. Nam præsumptio violenta subdiuiditur,quia alia iuris, alia iuris & de iure. Iuris est, cùm ius præsumit aliquid,sed non statuit super præsumpto, & illa recipit contrariam probationem. 35. quæst. 3. extraordinaria. 27.quæstio.1.nec aliqua. Iuris & de iure est, cùm ius fingit & statuit de ficto,contra quam fictionem non admittitur cōtraria probatio.capit. ad id. & capitul. is qui. de Spon. & de condi. appos.cap. per tuas.vbi vide concor. multas. Et qualiter ius fingit, vide Goffred. in Sum.eodem titulo. Nam differunt præsumptiō & fictio iuris, de quo suprà, fictio.Et vna præsumptio tollit aliā, capitulo,cum inter R. de Elect. vide glossam optimam in l. non est verisimile. ff.quod met.caus.Et not.Doct.regulā, quòd præsumptio communis transfert in alium onus probandi.l.generaliter.§. si petitum. versic.sed cùm ex præsumptione. ff. de fideicom. liber. Item præsumptio ex necessitudine sanguinis vincit omnes alias præsumptiones,vt est gl.in c.fi.de Test.vt si lego Ludouico,& sūt duo eiusdem nominis proprij & cognominis, præsumitur pro illo qui mihi necessitudine coniungitur. Et quia præsumptio surgit ex qualitatibus,sciendum quòd quędam sunt qualitates intrinsecæ & naturaliter homini inherētes. Et harum quædam adhærent animæ, & quædam corpori: exemplum de primis, vt bonitas, malitia, & in dubio præsumitur ad bonā partē, quia naturaliter nascitur sine malitia, c.ad mensam. 11.c.3. & talis præsumptiō transfert onus probandi in aduersariū, & sic intelligitur c. Vnicum. de Scruti. nisi semel esset conuictus de malitia:talis enim semper malus

ſus præſumitur, 2.q.5.per totum. & c.ſemel.de Regul. iur.lib.6.vel eſſe infamatus, ſic enim ad eum transfertur onus probandi. De ſecundis, vt ſanitas, infirmitas: & iterum in dubio præſumitur in melius, & negans probabit, vt l.nec codicillos. C. de Codic. niſi quis fuiſſet infirmus infirmitate aliqua de ſui natura perpetua, vt epilepſia vel apoplexiâ. c.cùm inter. de Elect. vel vbi dubitaretur de perpetuitate infirmitatis, vt in furioſo. ideo quia legat contrarium, debet probare. 3.q.9. indicas. Similiter ſi negetur quis legitimus, probet negans, cap. tranſmiſſa. qui fil. ſint leg. Secundò aliquæ ſunt qualitates extrinſecæ & accidentales, vt eſſe diuitem, Iuriſconſultum, muſicum, medicum. choraulem, &c. quæ non naturaliter adueniunt, nam natura non facit artem, ſed bene præparat, ſecundùm Bal. Et in his onus probandi incumbit cuicumque allegandi, ad fundandam intentionem ſuã, ſiue affirmatiuè, ſiue negatiuè alleget, maximè cùm pars aduerſa fundauit intentionem ſuam: non tamen ſemper ſuccumbit non potens probare, ſic quòd aliter propter illius probationem non admittatur ad intentum ſuũ: nam adhuc iudex ex officio poteſt illum refutare, ſi ſibi cõſtiterit eum indignum: & hoc in cauſa in qua vltra allegationes partium iudex poteſt impartiri officium ſuum: ſecus vbi hoc non poſſet niſi petitus.

Praeter, quandoque capitur excluſiuè, quandoque incluſiuè. vide c.litteras. in fi.de Præſump. etiam vide Inn. in ca. dudũ.2.de Electiõ. in Clementin. 1. de Summa Trinitate & fide catholica. per glo.& Archid. in cano. Ebron.13.q.2.Item Bart. in l. 1.in fi.ff.de pign.actio. & per alios in l.actione.C.de Tranſact. & in regula peccatum. de Reg. iu. lib.6. Stat enim incluſiuè & augmentatiuè, quando cadit inter res penitus ſeparatas, vt dicendo, [Lego tibi omnes vineas meas, præter domum.] Sed ſtat excluſiuè, quando cadit inter dictiones ſignificantes res ſub ſe inuicem contentas, vt, [lego tibi omnes libros meos præter Salicetos ambos, Richard.& Bartolum.] vide de hoc Albericum in alphabeto ſuo. & not. in l.medico. §.vxori. ff.de annu. legat. Item excluſiuè non exceptiuè ponitur pro ſine, vt ibi præter ſpem, id eſt, ſine ſpe: & ſic dicitur, dilatio danda eſt illi qui præter ſpem trahitur ad alienum iudicem. l. ſi quando.C. de Dilat. ibi enim non ponitur exceptiuè nec incluſiuè, quia oratio illa non patitur, & ſic tantùm ponitur excluſiuè, & ſic de aliis.

Praeterire, eſt cùm teſtator omittit aliquem qui ſuus hæres eſt eo non inſtituto, nec exhæredato, vt habuiſtis ſuprà, de hæredibus.

Praeteritio dicitur talis omiſſio ſecundùm Azo. in Sum. C.de Præteri.vel exhære.Inſtit.de hæte. quæ ab inteſta. defe. §. eadem.vt ſuprà.

Praetexta eſt genus veſtis, quã nobiliores ciues Romani vti ſolebant. §. iniuriam. Inſti.de iniur. & vide l.3.fin. & ibi glo.ff.de Libe.exhib.

Praetor, eſt qui in vrbe Romana iudicio ſenatus ad diſceptandum dubios actus & cauſas ordinabatur. Et erat eius officium annuum, quia ſolo anno durabat. Et

antequam à populo Romano ad Principem translata fuisset potestas, vel antequam Romana potestas sub Imperatores veniret, habuit potestatem plenam faciendi ius, statuta & edicta, cuius edicta, iuris honorarij nomine censentur, quia qui honores gerunt, id est, magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt, vt C. de offic. Præt. l. r. & Insti. de iu. na. gen. & ciui. §. prætorum edicta.

PRAETOR fideicommissarius dicebatur ille, qui de fideicommissis relictis cognoscebat. & ius dicebat & reddebat, dicens, ius dabo. ff. de Orig. iur. l. necessarium.

PRAETOR peregrinus dicebatur ille, qui inter peregrinos, qui in ciuitate affluebant vel confluebant, ius reddebat.

PRAETOR vrbanus dicebatur, qui cùm consules ad bella finitima vocarentur, ius necessarium in ciuitate reddebat. ff. de Orig. iur. l. 2. præalleg.

PRAETORIVM, non solùm est domus vbi Prætor habitat, vel vbi ius reddit, sed etiam Regum, Principum, & summorum magistratuum. Vnde nauis prætoria, & cohors prætoria, & porta prætoria, id est, ad regem vel Principem pertinens. Significat quoque prætorium villam in agro magnificè extructam, in qua significatione accipitur apud Iuuenal.

Criminibus debent hortos, prætoria, mensas. Et Martialis, *Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum.*

Suet. in Caligula: [In extructionibus, inquit, prætoriorum atque villarum, omni ratione posthabita nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod posse effici negabatur.] Nerat. l. 8. tit. de Ser. vr. præd. l. rust. præd. [Vel cloacam, inquit, habere licere per vicini domum vel prætorium, vel protectum habere licere] Vlp. de Verb. sign. l. vrbana. [Sed & si fortè stabula sunt vel alia meritoria in villis & in vicinis, vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia, quia vrbanum prædium non locus facit, sed materia.] Et quomodo vtrobique prætorium pro ædificio in agro ponitur. Nebr.

PRAETORIVM est locus, in quo ius ex more redditur: etiam dicitur locus in quo quis præfecturam exercet cum suis officialibus, & causam tractare solet. Item est domus præsidi prouinciæ assignata, & locus deputatus iudicibus ad cognoscendum & deputandum vel ad sententiandum de causis.

PRAETORIVM quoque sumitur pro ornatiore domo, in qua paterfamilias ruri habitat. l. vrbana prædia. de Verb. sig. vbi Alc.

PRAETORIVM pignus, dicitur illud, quod alicui datur à iudice. vide suprà, Pignus.

PRAEVARICATORES sunt, qui vera crimina fraudulenter occultant: dicitur autem præuaricator, quasi varicator, à varia certatione, quia aduersam partem adiuuat prodita sua causa propria, dũ huic instat corpore ex vna parte, & illi mente & corde ex altera parte, vt ff. de præua. per totum.

PRIDIE, cum accusatiuo & cum genitiuo construitur: nam, vt ait Priscia. temporalia & localia aduerbia in præpositiones transferuntur, vt pridie Kalendas, & pridie Kalendarum. Vlpi. lib. 24. tit. solu. ma. l. fructus. [Si mulier, inquit, pride vindemias dotem dederit.] Idem tit. de testamentis

l. qua

l.qua ætate. [Si testamentum, inquit, pridie Kalendarum fecerit.] Nebr.

PRIMATES propriè loquendo sunt patriarchę, dist. 99. c. 1. & 2. Etiam ponitur primas pro Archiepiscopo. c. sanè. de fo. comp. Nam non est differentia inter primatem & Archiepiscopum, quantum ad effectum, vt in cap. duo. de off. ord. nam ius canonicum non curat de nominibus. c. petitio. de procur. dist. 21. cleros. & c. præce. vbi est diuisio nominum, cùm dicitur archiprimates, siue primates, siue patriarchæ.

PRIMATES regulariter dicuntur, qui primi sunt in ciuitate.

PRIMATES officiorum sunt, qui officiis præsunt.

PRIMICERIVS dicitur ille qui primo loco scriptus est in matricula notariorum, & primum locum obtinet, secundùm leges, vt C. de Prim. l. 12. in Rub. Sed secundùm canones est nomen dignitatis, quæ subest Archidiacono, vt c. vni. de Offic. pri. Dicitur enim primus in cantu vel choro, qui in aliquibus ecclesiis dicitur cantor siue succentor.

PRIMIPILVS in bello dicebatur, qui quatuor centuriis, hoc est, qui quandringentis militibus præerat. Martia.

Grata pudens meriti tulerit cum præmia pili.

Modest. li. 27. tit. de excus. l. non solum. [Qui primipilum, inquit, expleuit,] & ibid. [Qui ad caligatas militias & reliquias militauerunt,] & in eod. tit. atque eod. auctore. l. [sed primipilarij, inquit, ex constitutionibus imperialibus vacationem habent.] Appellatur & idem primipilaris, vt de Leg. 3. l. pater filium. [Iulius, inquit, Agrippa primipilaris.] Iustin. l. 12. C. de primipilo & dignitate, & commodis primipilatus nonnihil differuit.

PRIMIPILARII dicuntur, primi administrantes, qui, scilicet, primò actionem sui officij administrãt. Vel secundùm Hug. qui primum pilum, id est, telum vel hastam portant: vtroque modo accipitur secundùm Accur. C. de primipil. in rub. lib. 12.

Verius est PRIMIPILVM appellatũ fuisse centurionem decimæ legionis, vt tradit T. Liuius l. 7. ab vrbe cond. nam decima legio erat aliis nobilior, vt non mirum sit, si primipilo quoque concederetur militaris annona per capita militum, diuidenda, quod ex Græco iuris interprete Alciat. noster docuit.

PRIMITIAE, sunt primæ partes fructuum Deo offerendæ. Hinc est quòd sacerdos primùm missam cãtãdo dicitur celebrare primitas.

PRIMOGENITVM vocat scriptura, non quem fratres sequuntur, sed qui primò natus fuit. de Verb. signific. c. Ioseph.

PRINCEPS quis dicatur, habetur Isa. 11. ibi, [Deus fortis, Pater futuri sęculi, princeps pacis.] Interdum dicitur Angelus, Iosue 9. Ego sum Princeps exercitus, &c. Interdum Papa princeps appellatur. de consecr. dist. 1. corpora. Interdũ episcopus. de ma. & obe. si quis. vel alius iudex ecclesiasticus. 17. q. 4. definiuit. in fi. Item dicitur Imperator, de re iudic. ad Apostolicæ. in princ. lib. 6. Et appellatione Principis intelligitur Rex. Clem. vnica de Bap. vbi boria glo. & in vsib. feud. secundùm Bald. Item Princeps dicitur diabolus, vt Luc. 11. c. [in Principe dæmoniorum eiicit dæmonia.]

 simile,

simile.24.q.8.§. ecce. ver. sed notandum, ibi venit princeps Ioan. 14. Item dicitur quilibet sæcularis dominus.vt 33. q. 5. princeps. Item dicitur principalis pars in quolibet iudicio,vt ff.de fo.compet. l.1.§. in hoc iudicio. Etiam princeps dicitur quilibet prælatus ecclesiæ, vt distinct. 35. cap. ecclesiæ principes, & c.Corpora. præalleg.

PRINCIPIVM rei dicitur à parte superiori, inferior autem pars,ad quam descendit cursus aquæ, dicitur finis. arg. l. 1. in fine. ff. de aqua plu.arcen. Bar.in l.3.in fine, ff.de fur.

PRINCIPIA, in castris dicebantur, in quibus principes castra metabantur: nam, vt inquit Varro de lingua Latina, milites hastati dicti sunt qui primi hastis pugnabant, pilani qui pilis: Principes qui principio gladiis. Inde principalis porta castrorum dicitur, vt inquit Festus, quòd in eo loco est,in quo Principes ordines tendunt, id est, tentoria figunt, & principalia in castris, inde dicta, vt apud Trogum lib.11. [Si principalia castrorum cerneres, senatum te alicuius Reipub priscæ videre diceres.] Sunt itaque principia in acie, vbi consistunt milites, cognominari Principes. Liuius lib.8. ab vrbe cond. [Principes Latinorum proturbant clamore sublato.] Valer. de discip. mili. [Ad principia, inquit, per omne tempus adesse.] Terent.in Eunu.[Tu hosce instrue, hic ego ero post principia.] Martia.libr. 49.de re milit.l.officium: [Officium,inquit, tribunorū est principiis frequenter interesse.] Accursius principiis exponit, cùm milites assumuntur, vel cùm rixa aliqua nascitur. Sed nihil mirum est, reconditos sensus ignorasse,qui consueuit in manifestis cæcutire. Nebris.

PRINCIPIA appellat lex, & tabernacula principum militiæ. l. officium.in fi.de Re milit.

PRIVATI dicuntur propriè, qui non sunt constituti in aliqua dignitate,24.q.1. qui contra. Item dicuntur omnes exempti à iure communi, siue sit collegium, siue aliqua specialis persona, 7. quæst.1. petisti. & distinct.3.Priuilegia.

PRIVATA delicta,dicuntur quæ ciuiliter tractantur:vt si mihi furatus sis decem, & ego vt rehabeam ago, non vt corporaliter puniaris:sed publica delicta sunt quorum persecutio est permissa cuilibet de populo,quale est crimen læsæ maiestatis,vel accusatio de suspecto tutore & curatore,in quibus omnes accusare possunt.

PRIVATA persona, est persona carens functione publica. vide suprà,persona.

PRIVATVM ius est illud, quod principaliter ad singulorum vtilitatem pertinet, vt in pactis & conuentionibus singulariū personarum. quod require suprà,Ius publicum.

PRIVIGNVS dicitur qui ex marito mulieris natus est antequam, fuisset maritus eius, & è contra.

PRIVIGNA dicitur propriè filia vxoris ab alio viro priori genita, vel è conuerso,filia mariti ex alia vxore prædefuncta.

PRIVILEGIVM, est Principis beneficium contra ius commune indultum. Non enim est priuilegium nisi aliquid indulgeat speciale. ca. Abbate. de Verborum significatione.& c. in his.de Priuilegiis. & dicitur quasi priuās legem

legem, vel est lex priuata, id est, vnius ante alios honor vel dignitas, aut immunitas (quæ sibi conuenit) eorum quæ aliis incumbunt, vel quæ de iure communi allegantur. Dicuntur ergo priuilegia priuatorum leges, id est, à iure communi exceptorum, vt in cap. priuilegia. distinct. 3. Et priuilegium est duplex, personale, & reale. cap. mandata. de præsump. Personale extinguitur cum persona, imò quandoque ante personam extinguitur, vt cùm eo malè abutitur, & sequitur personam: & hoc verum de concesso indeterminatè, quia cum determinatione loci vel temporis concessum non sequitur personam extra locum, vt est priuilegium vsus pallij. c. ex tuarum. de auctorit. & vsu pallij. Etiam extincta re extinguitur priuilegium reale. 16. qu. 7. & hoc diximus in c. Abbatem. in fine. de Verb. sig. & gloss. in regula, priuilegium. de Reg. iur. lib. 6. Item priuilegium perditur propter sex, vt in glossa vnica: in fin. in c. renouantes. dist. 22. & est duplex priuilegium, scilicet generale & speciale. Generale est quod commodè corpori vel collegio conceditur. vt in c. cùm & plantare. eod. tit. vel vniuersitati. 17. qu. 4. si quis suadente. Et quod concessum est fratribus & ecclesiis circa contractus vel quasi, & circa iudicia. Item quod concessum est mulieribus circa fideiussores. Speciale est quod personæ conceditur, & illud extinguitur cum persona. 7. q. 1. peristi, & regula priuilegia, &c. Neb.

PRIVILEGIARIVS is appellatur, cui priuilegium aliquod est concessum, qui ab indoctis priuilegiatus dicitur: pari errore illi quod pro beneficiario vocant beneficiatum: nam beneficiarius & priuilegiarius, ea figura dicuntur qua donatarius, legatarius, testamentarius, depositarius. Vnde milites beneficiarij dicti, qui vacabant officio. Festus, Vegetius, & Cæsar belli Gallici vlt. commentatio. Vlpian. lib. 42. de priui. cred. leg. ventri. [Quorum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit.] Et statim bis ponit [creditoris priuilegiarios.] Idem lib. 2. de pactis. l. rescriptum. [An priuilegiariis, inquit, absentibus hæc pactio noceat.] Idem Vlp. lib. 14. tit. quod cum eo qui in aliena potestate. l. sed an hic. [Rectè, inquit, dicetur occupantis meliorem esse conditionem, nisi qui priuilegiarius veniat.] Sed neque priuilegium dicitur quòd priuet legem, vt isti putant, sed quod sit lex priuata, hoc est, propria alicui in illius fauorem concessa. Neb.

PRIVILEGIARIVS dicitur, cui priuilegium indultum est. le. si ventri. de priu. cred.

PRO, & propter, differunt. nā aliud est soluere pro debitoribus, aliud propter debitores. not. in leg. dominus Sticho. ff. de pec. leg. item pro, significat causam finalem, propter verò causam impulsiuam, vt d. l. dominus.

PROASTIA appellantur suburbana, quæ pulcherrimè consita à domino, non tam vtilitatis, quàm voluptatis causa habentur. Meminit huius dictionis Iustinian. in Auth. de Alie. & emph. §. 1. licet corruptè impressum sit proeustia pro proastia.

PROAVVS dicitur pater aui vel auiæ: & proauia, mater aui vel auiæ. l. Iurisconf. §. tertio gradu. de Grad. & affin.

PROBATAE castitatis, dicitur qui non manifestè apparet incõtinens. c. à multis. de Ætate & qualitate.

PROBATIO secundùm Azon. est rei dubiæ per argumenta ostensio. Sed hæc diffinitio secundùm Goff. locum solùm habet in his, quæ probantur pro instantia disputationis, non autem in iudicio, vbi probatio fit per testes & instrumenta, plerunque per indicia & præsumptiones. Vel probatio est rei dubiæ in iudicio legitimè facta declaratio. Et nota quòd probatio fit multipliciter. Primò per aspectum, vt in notorio quod probatur per facti euidentiam. c. euidentiam. de Accu. c. proposuisti. de probat. ff. de ven. inspi. l. 1. in prin. 16. quæst. 3. inter memoratos. Item in ætate, vt l. minor. ff. de Mino. Secundò fit per testes plures, vel etiam per vnum cum aliis præsumptionibus vehementibus. Tertiò per instrumenta. Quartò per confessionem. Et hi quatuor modi ponuntur in c. cùm ad sedē. de Resti. spo. Quintò fit per scripturam antiquorum librorum. c. cùm causam. de Proba. Sextò per violentam præsumptionem. 32. quæst. 1. dixit dominus. Septimò per famam cum aliis præsumptionibus. c. 3. loco eo. de prob. titu. Octauò per iuramentum. Et nota soli sacramento creditur, quando de conscientia alicuius quæritur siue dubitatur. de Sent. excom. si verò aliquis. Item probatio testibus & fide tabularum cõstar c. forus. de Ver. sig. vide Goff. tit. §. species probationum.

PROBATORIA vel probatoriæ officiorum sunt documenta ad probandum aliquem esse priuilegiatum ad officium aliquod auctoritate Imperiali, vt potest colligi C. de Diuer. offi. le. probatorias. li. 12.

PROCITVM dicebatur testamentum, quasi velut procatum, id est, prouocatum, id est, irritum ac ruptum. Festus.

PROCINCTVM testamētum appellatur à Iustiniano in §. 1. Inst. de Testam. quod veteres In vel Endo procinctu nominabant, vt Cicer. 1. de Nat. deor. 1. de Orat. Vlpian. ca. 20. Instit. Gell. libr. 15. cap. 25.

PROCONSVL dicitur iudex ordinarius, & est à populo constitutus non à principe delegatus, nec ab alio, sed ante imperatoriam maiestatem creatus, cuius officium erat in prouinciis ius dicere, scilicet in tributariis, vt per eum prouinciales sua negotia expedirent. Hic verò pluribus non potest vti fascibus quàm sex: & in prouincia ad eum pertinebat, vt ad quoscunque magistratus respiceret. ff. de Offic. procons. l. proconsules.

PROCONSVLIS legatus, est cui proconsul prouinciam ingressus mandat iurisdictionem.

PROCVRATOR Cæsaris, erat qui res Imperatoris procurabat. Refert Cornelius Tacitus, quòd Claudius Cæsar procuratoribus suis omne ius tradidit, parémque vim in rebus peragendis esse voluit, ac si ipse statuisset, atque, vt simpliciter loquamur, auctor fuisset. Vlpian. lib. 3. Digest. l. 1. in prin. ff. de Procur. [procurator est, qui aliena negotia mandato domini administrat.] sed de officio procuratoris Cæsaris titul. est in 1. Digesto. libr. vbi Vlpian. ait, quæ acta & gesta sunt à procuratore Cæsaris, sic ab eo comprobari, ac si à Cæsare gesta essent. Ant. Neb.

PRO

PROCVRATOR, est qui aliena negotia mandato sibi à domino facto gerenda gratuitè suscipit, plura vel vnum.ff. de Neg. gest.l. 3.§.negotia.& ff. vi bon.rap. leg. 2. §. quod ait. hæc definitio meliùs probatur in l. 1. in princ.ff.de Procurat. Et dicitur [gratuitè,] quia si interuenit merces,non est procurator,sed locator operarum. Dicitur [mandato domini,] ad excludendum tutorem, curatorem, collegia & prælatos ecclesiarum,qui procuratores cõstituere non possunt, sed syndicum, vel actorem. Et quæ sit differētia inter procuratorem & syndicum, actorem, & vicedominum,notatur de syndi.c.1.de Offi.ordi. cùm vos. Et constituitur de mandato generali vel speciali, ff. eo. tit.l.1. & ff. Man. l. si remunerandi. §.1. Vel sic, [Procurator dicitur is qui in iudicio vel extrà, mandato domini negotia administrat agendo vel defendendo.]l.1.§.1.ff. de Procur. inter quem & aduocatū hæc est differentia,quia procurator causam absentis tractat, aduocatus verò causam præsentis: vterque tamen postulare dicitur. Vel secundùm can. Omnis administrator ritè dicitur seu vocatur procurator. 1. quæ.3. saluator. Nam [procurator]est nomen generale ad quemlibet administratorem,per sequentia,quæ traduntur in constitutione, restringitur ad id de quo agitur. Oportet etiam officium procuratoris esse gratuitum; quia si quid recipit,facit contra bonos mores, & hoc intelligitur quando paciscitur vt habeat certam partem eius de quo est quæstio, quod non licet,potest tamē licitè recipere salariū pro labore suo.Et not. quod duplex est procurator, scilicet ad iudicia,& ad negotia,qui differunt in tribus, quia primò procurator ad iudicia non constituit procuratorem alium nisi post litē contestatā, cùm iam est dominus litis,& ante litis contestationē aliū procuratorē dare non potest, nec tutorē, nisi sit procurator in rē suam, qui ante & post lit.cont. constituere potest.Sed procurator ad negotia constituere potest liberè aliū procuratorem quemcūque vult. c. 1.§.1.de Procur.libr.6. Secunda differentia habetur in c. qui generaliter. in fi.de Proc.libr. 6. quia primus non datur nisi maior 25. annis: secundus verò post 17. annis. Tertia differentia habetur de Rescr.cap.ex parte decani. Et not. optimam rationem primæ differentiæ istorum procuratorum, quia negotium extra iudicium sumit originem à ministro, & postea transit in dominum. l.quæcunque gerimus.ff. de actiō. & obl. sed in iudicio negotium originaliter est in domino, & postea transfunditur in procuratorem. leg. si procurator meus.ff.de Neg.gest.& dicit Lud. de Ro. in sing. 115.quod procurator constitutus ad agendū,censetur etiam cōstitutus ad defendendum, vt l. mutus. §. pen.ff.de Proc. Et hoc verum est in procuratore actoris, secus in procuratore rei, quia licet sit constitutus ad defendendum, non tamen ad agendum. Et dicit idem quòd de hoc est casus vnicus in c. constitutus. de Procu. legistis penitus incognitus, & etiam nonnullis canonistis. & dicit esse mirabilem tex.bene menti tenendum.

PROCVRATOR Cæsaris,est qui ex mandato Cæsaris causas & negotia agit. Et quæcunque acta aut gesta sunt à procuratore Cæsaris,

saris, sic à Cæsare comprobatur, atque si ita à Cæsare gesta essent. Et sicut ad procuratorem Cæsaris tantùm rerum pertinet administratio, ita ad iuridicum Alexandriæ iuris tantùm, & non rerum spectat sollicitudo, vt ff.de Offic.procur. Cæs.l.1.

PROCVRATORIVM & mandatum differunt, sicut etiam est differentia inter litteras procuratorias & litteras de rato. De hoc vide de Reli. do. c. cùm dilectus. in gloss. 1. de Offi.deleg.c.coram. Et nota: procuratorium mandatum debet fieri legaliter, ad quod quatuor exiguntur, Primum, vt dirigatur aduersario, cui etiam mandati reuocatio est insinuanda, vel saltem iudici, cui fides est facienda. Secundum, vt contineat nomina instituentis & instituti. Tertium, nomen iudicis, coram quo procurator debet experiri. Quartum, causam in qua dum coram iudice eodem plures causas habet instituens, quod à notariis bene est notandum.

PRODIGIVM quod est, notatur ff.de Sta. ho. l. non sunt liberi.C. de posthu. hæred.inst.l. 3. & lege ostentum. ff.de Ver.sig.

PRODIGVM, neutri generis, est cibus qui intra proximos dies prodigatur, id est, cōsummatur: & ipsis prodigis cùm interdicitur eis bonorum administratio, plerunque à fisco præstatur, vt ff. de Offic.præsi.leg.plebiscito. Et Accurs. in glo. 3. l. quæcunque pro reliquis prodigorum. Co. de fide instr.lib. 10.

PRODIGVS, est qui neque tempus, neque finem expensarum aduertit, neque modum. ff. de Cu. fur. l. 1. sed bona sua dilapidando & dissipando profundit, cui interdicitur bonorum administratio à iudice per l. 12. tab. vel aliàs à lege, vt quia in l. Iul. maiesta.commisit, vt C.ad l. Iul.maiest. l. fina.

PRODIGVS, dicitur ille qui in se tantùm prodigalitatem exercet, & in se delinquit. gloss. sing. secundùm Bal d.in l.1.§. exigit. ff. de Bo. poss.contra tab.ex quo deprehenditur quòd quis sit prodigus. Bar.in l.qui habet.in princ. de tut.& in l.is qui.§.1.ff.de Tut. & curato.

PRODIGVS famæ suæ, dicitur quis quando non curat de infamia, turpiter viuendo: & talis, negligens famam suam, crudelis est. cap. dolo. 12. quæstione 1. Panor.in c. prælatorum. in a.not. de accu.

PRODITOR est ille, qui secreta sibi commissa reuelat. de pœn. & remis.omnis vtriusque. Et de multiplici specie proditorum no. in c.cler.46.dist.

PROFECTITIA dos quæ dicatur, explicat diffusissimè Vlp. in l.profectitia.de Iur.dot.

PROFECTITIVM peculium. vide [peculium profectitium.]

PROFITERI indicium, est vltro sese, consortésque criminis deferre.auctor Bud.in l.1.ad l.Corn. de Sicar.

PROGENER, est maritus neptis.

PROGNATVS, est qui vocatur abnepos, quasi procul à me natus, quia in quarto gradu. Iustinianus verò in §.2.Inst.de hęred. quæ ab intesta. vsus est PROGNATVS, pro suo simplici, quod est natus: videtúrque hoc verbum ad omnes descendentes exceptis filiis pertinere, quasi porrò seu procul natos, sicuti & versa vice progenitores pro quibuscunque ascendentibus accipiuntur.

PROGRAMMA secundùm quos

quosdam dicitur præcedens scriptura, quæ per plures prouincias siue loca destinatur. Sed secundùm Azon. in Sum.Cod.Commi. epist. program. scriptura publicè proposita, vt ibi dicitur in §. mutationes.

Programma (inquit Alciat.libr. præter. 1. in hac ipsa dictione) Græca vox est, significátque in iure quod Latinè appellat Vlp.proscriptionem.tit.de Inst.action.capitur & pro edicto, vt in vita Auidi Cassij Imperatoris legitur.

Prohaeres, est qui putat se hæredem esse, cùm non sit.l.pro hærede.ff.de pet.hæred.

Proiectum, dicitur quoddam genus ædificij, quod nulla columna imposita, ita ædibus appendet, vel mœnibus, vt terram non tangat. Et alio modo dicitur appendix.

Proles propriè ea dicitur, quæ est ex iustis nuptiis, in Authent. de Nupt. in princ.

Prolusorium iudicium, ait Bud. appellari causam præiudicialem, qua scilicet quasi aditus ad aliud iudicium aperitur, cuiusmodi est actio ad exhibendum, & querela inofficiosi testamenti: illa enim viam, vt ita dixerim, sternit ad rei vendicationem, hæc verò ad petitionem hæreditatis.

Prolytae, Iustiniano auctore, in procemio Digestorum, illi dicebantur scholares, qui quintum iam annum iuri ciuili operam dederant, quemadmodum appellabantur lytæ, qui quatuor annos eidem studio incubuere: nã quod legitur coloritæ, pro eo quod debuit esse prolytæ, mendum est manifestum ex Florentinis illis Pandectis deprehensum. Sed cur illi dicantur lytæ, id est, soluti, hi verò prolytæ, id est, præsoluti, nõdum mihi liquet, nisi fortè hi sunt quos nunc vocant licentiatos, illi quos baccalarios. Nebr.

Prolytae appellabantur olim Discipuli, qui quinque annos iuri operam dedissent, in procem.ff.

Promercalia dicuntur quæ, vt diuendebantur pluris, fuerunt empta. Gellius libr.4.[Ex iis, inquir, quæ promercalia & vsualia.] Columell. lib.1. Aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupet. Idem libr. 12. de officio villici. Pecuniam domini neque in pecore, neque in aliis rebus promercalibus occupet. Paulus lib.25.Dig.tit.de impensis. l.quod si. Quòd si res, inquit. in quibus impensæ factæ sunt, fuerint promercales, tales impensæ non voluptuariæ, sed vtiles sunt. Nebr.

Promercale dicitur, quod præter vsus vendentis venale exponitur. l. quod si. de impens. in reb. dot. fac.

Promercium, mercimonium, quodcunque vendendi causa seponitur. Paul. l.4.§.1.ff.de pen.l. Vlp.41.§.4.ff.de leg.& fideicom. [Eos qui reip. ad opus promiserint, posse detrahere, & ad id opus vti: quia hi quoque non promercij caussa id haberent.]

Promissio & repromissio sic differunt, quia promittendo negotiũ inchoamus, sed repromittendo adimpletum consolidamus. Et est repromissio quasi iterata promissio, vt res magis sit in securo, sicut in facto, vbi fideiussio interuenit. Nam debitor promittit, & fideiussor repromittit, vel, potius & melius, fideiussor promittit, sed debitor viceuersa quàmpluries repromittit.

Pro

PROMISSIONEM cōmitti dicimus, quando peruenit in eum casum, vt ex ea aliquid peti possit. verbi gratia, promisi tibi equū: si non darem eum eo die promisi me tibi daturum centū aureos: si modò eo die non darē tibi equū, committitur promissio, vel stipulatio centum aureorum.

PROMPTVARIVM, est cella in qua reponuntur edulia quæ ad vsus quotidianos comparata sunt: eoque differt à penario, vt in suo loco dictum est, cùm sit penus, vt Phauorinus ait, quod longæ vsionis gratia conquiritur. Apuleius in 1. de asino: [Ex promptuario oleum vnctui, & lintea tersui.] Hieronymus interpres in Psalmo, [Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud.] Paulus titu. de penu leg. l. nam quod. [Si cui quæ in promptuario sunt legata sunt.] Diciturque que cella promptuaria, vt promus dispensator, omnia à promendo dicta.

PROMVLGARE legem, est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronunciare, patefacere, prodere, vel manifestare.

PROMVLSIDARIVM poculum est mulso bibendo aptum. Mulsum autem (vt diximus) potus est ex mellis & vini commixtione concinnatus. Pom. in titu. de Auro & arg. leg. l. & si. [Scutellas, inquit, & promulsidaria contineri, repositoria quoque continebuntur.] N.

PROMVLSIDARIVM poculum mulso bibendo aptum. le. etsi. de Aur. & arg. le.

PRONEPOS est filius nepotis, sicut proneptis est filia neptis.

PRONVNCIARE propriè dicimus, quod viua voce & memoriter proferimus. Sed cùm dicitur iudicem pronunciasse, latam ab eo sententiam esse ostendimus. l. pronunciatum. de Verb. sig. vbi Alciat.

PRONVRVS dicitur vxor nepotis.

PROOEMIVM, est sermo generalis præambulans in principiis librorum, ostendens in generali quæ postea continentur in speciali, interdum alia pleraque cōplectens, vt no. Ioan. And. in exordio Cle. super Ver. quoniam.

PROPATRVVS, frater est proaui.

PROPERE, propriè, i. nimiscitò.

PROPINQVORVM verbo qui contineantur, docet Bar. in l. fin. C. de Ver. sig.

PROPRIA causa, quæ dicatur tradit Vlp. in l. 1. §. in propria. quando appell. sit.

PROPRIETARIVS, idem est, quod dominus, s. qui cuiusque rei proprietatem habet.

PRORETA, dicitur is qui nauis proræ præfectus est, & est Græcū: nam proreus dicitur. Plautus in Ruden. [Si tu isti naui proreta es, ego gubernator ero.] Pau. lib. 39. Dig. de publ. & vect. l. cotem. [Proreta, inquit, nautáve.] Neb.

PRORETA, qui proræ nauis præest.

PROROGARE est prolongare, producere, vel primum tempus extendere, ff. de Iud. l. 2. de offic. de l. p. & g.

PROROGATIO fit de tempore ad tempus. cap. de causis. de offic. deleg. & fit etiam de re ad rem. ff. de Iud. le. de qua re. §. 1. & cap. cùm olim. de Offic. deleg. versus fin. Item de persona ad personam etiam altera patre inuita. ca. 1. de Alie. iu. mu. caus. fac. Item fit de iudice ad iudicem. ff. de Iud. lege 1. vbi not. quòd fundamentum prorogationis est iurisdictio. ergo in iudicem non habentem iurisdictionem non potest fieri

prorogatio,

prorogatio, quia non entis non sunt qualitates.l.eius qui in prouincia.ff. Si cert.pet. & c.ad audientiam.2.in fin. de Ecclesf.ædif. aliud fundamentum est consensus partium: nam si esset error vel titubatio, non fieret prorogatio. l.fin.C.de con.indeb.metus enim & error excludunt prorogationem. l.1.ff. de iud. quia error excludit consensum, qui est causa prorogationis.

Proscenium, inquit Seruius in illud Virgil.2. Georg.

Veteres ineunt proscenia ludi.

est pulpitum ante scenam, in quo ludicra exercentur. Vlpian.lib.50. Dig. de pollicitationib. [Probe, inquit, facit Statius Ruffinus, si opus proscenij perficiat. Iustin. lib.12.Cod. tit.de spectaculis. l.si qua.Vel in theatri, inquit, prosceniis. Vtrobique Accurs.nihil aliud quàm locum esse dicit. Nebr.

Proscenium locus ante scenam ludicris exercendis paratus.

Proscindere terram, est illam vertere, cùm primùm aratur. Nam ad vernactum faciendum terra primùm proscinditur, deinde offringitur, siue iteratur: posteà tertiatur. Virg. 1.Georg.

Et qui proscisso quæ suscitat æquore terga.

Varro in 1.de re rustica. Terram, inquit, cùm primùm arant, proscindere appellant: quod iterum offringere dicunt. Paulus tit. de Verb.signif.l.sylua. Noualis est, inquit, terra proscissa, non præcisa: quod delirat Accursius. in Pand.Floren.legitur præcisa.

Proscriptio, est aduersus absentem iudicialis pronunciatio, vt in posterum procul agat, id est, maneat ab imperio, & talis contra quem fit pronunciatio talis, & cuius bona palàm & apertè scribuntur, dicitur proscriptus, & debent omnia bona scribi, & de ipsis inuentarium fieri continens tam mobilium & se mouentium diuersas species & qualitates, quàm immobilia, vt mensuram agrorum, & numerum vinearum, quantum sit in vineis, oliuetis, arbustis, aratoriis, & pascuis. Hãc proscriptionem Græco vocabulo dicimus pragmaticam quæstionem, licèt aliqua significatione quæstio tormentum dicatur, quia tormentis communiter veritas inquiritur, quare tortores dicuntur quęstionarij, vt infrà, de quęstionibus.

Prosocer, dicitur mariti auus.

Prosocrus, est vxoris auia.

Prospectus, & lumen quomodo differant, vide l.lumen.ff.de Seru. vrb.præd.

Prostasia vel potiùs protostasia, genus est præfecturæ.l. nec.C.de mun.patrim. vbi secundùm Alci. sumitur pro munere & officio magistratus qui præerat sacris.

Protecta, partes sunt domus prominentes, qualia sunt podia pensilia, vnde aspectus est nobis in plateas & vicos.

Protector est, qui stat armatus cum principe, vt Obius & Belisarius erant domestici & protectores Iustiniani, secundùm Accurs. in Rubr. C. de domestic. & protect.per totum. libr.12.

Protervia est crudelitas vel terribilitas, secundum Ioan.And.in Clem.vnica. de for. comp. vbi alleg.Græcimum dicentem:

Improbus est aliquis verbis, factisque proteruus.

Protestatio, nihil aliud est quàm animi agentis expressio. con

consulti.extrà, de Regul. & leg. si duo. §. cùm inquilinus. ff. vti possid. Quid sit protestatio, quotuplex sit, quid declaratoria, cui sit facienda, quis possit protestari, qualiter, vbi, & quando fieri debeat, quis sit eius effectus, an requiratur consensus protestati, & multa alia not. & dubitabilia in hac materia plenius quàm alibi, vide per Bart. in l. non solùm. §. morte. ff. de Oper. nou. nunc. & in l. 1. eod. tit. in quibus locis vide plenè Alex. & alios Doctores.

Prothyrum, auctore Vitruuio, est vestibulum ante domorum ianuas, à πρὸ, quod est ante, & θύρα, ianua, aliquando etiam pro antepagmento, id est, ianuarum ornatu, ponitur. Idem Vitruuius alicubi, [Nos, inquit, prothyra appellamus, quæ Græcè dicuntur diarhyta.] Vlpianus titul. de fund. instr. l. quæsitum.] prothyrum domus, si velamen est, instrumento domus continetur.] Accursius ægroti somnia narrans, prothyron, à thyros, quod est magister, deducit. Sed quomodo magister instrumento domus contineatur, ipse viderit. Multò adhuc somniculosiùs in illud Pomponij, de Verbor. signific. l. statutæ. [Prothyrum quod in ædibus interdum fieri solet.] Prothytum, inquit, quia procul trahitur, quasi Latina dictio esset. Illud profectò simplicius, quod ingenuè fatetur se nescire quid prothytum sit. Nebr.

Prothyrum & hypothytum, valuarum hians cauitas appellari potest: nam ipsa ostiorum latera ansas dicimus, & in hac significatione accipitur à Pompon. in leg. penult. ff. de Verb. signif. & ab Vlp. in l. quæsitum. §. Papinianus. ff. de fund. instr. Vitruuius tamen scribit prothyra, pen. correpta, esse vestibula in domorum ianuis: nam Græcis θύρα ianua, & πρὸ ante interpretatur.

Protocollon, interpretatur primum membrum, vt si prima illa cõscriptio, quam in commentarij modum tabelliones scriptitant: quæ significantius commentationes, aut protoypa, aut archetypa dici possent. Cod. tit. de tabellionibus. collat. 4. [Vt protocolla, inquit, dimittant in chartas.] Ant. Neb.

Protocollum appellatur scriptura tabellionis, in qua breuiter annotatur actus gesti substantia, vt deinde extendi atque absolui possit.

Pro tutore se gerere dicitur, qui munimine tutoris fungitur de iure, siue putet se tutorem, siue sciat se non esse, fingit tamen se esse.

Prouincia diuersimodè consideratur, nam in materia præscriptionum diuersæ ciuitates, in quibus habentur & exercentur diuersæ iurisdictiones separatæ, dicuntur prouinciæ, quandoque diuersitas archiepiscoporum facit aliam prouinciam, & sic prouinciæ quandoque modicum distant, vt Pisana, & Florentina: quandoque distinguuntur prouinciæ medio freto, vt Gallia, Hispania, Sicilia. & sic sumitur distinctio prouinciarum. 3. q. 3. c. de induciis. §. spatium. vbi dicitur, quòd ad producendum testes tres eadem prouincia dantur tres menses, de contigua sex, & de transmarinis nouem menses, de hoc in c. vltra tertiam. de testi. secundùm Innoc. Hinc prouinciales qui in prouincia orti sunt, vel domicilium habent, l. prouinciales. vbi Alciat. de Verbor. signific.

Prouisio, electio, postulatio, diffe

differunt,de elect.c.1.lib.6.& prouisio est latum verbum, quod comprehendere potest nominationem, postulationem, præsentationem, & collationem, vt est gloss.in Clem. fin. de Elect. quæ alleg.iura concord.

Proxeneta,non,vt vulgò legitur,prosenota,Latinè interpretatur mediator,id est, qui conciliat inter se ementes & vendentes, maximè hospites, vnde nomen deductum est.nam ξένος hospes interpretatur. Seneca in epistola, [Nolo, proxenetæ nomem tuum iactent.] Et Martialis:

Vatiniorum proxeneta fartorum.

libr 50. Dig. de proxenetis. leg.si proxeneta.& ibidem sæpè. Nebr.

Proxeneta, est paranymphus, id media persona, per quem aliquis contractus celebrandus aut ineundus procuratur, & talis procurator in sponsalibus dicitur paranymphus, qui explorat voluntatem hominum,qui,& cum quibus,velint contrahere.& quæ sit facultas contrahentium vel con trahere volentium: cuius remuneratio vel merces dicitur proxeneticum. Et consistit officium eius circa amicitias complendas, & circa assessores conquirendos ordinariis iudicibus: vide cap.1. de hoc in gloss. 2. de Testibus, libr. 6.

Proximus est, quem nemo præcedit.l.proximus. ff.de Verb.signif. etiam si solus sit,vt leg.proximi. eod.tit. Item proximi sunt, non illi tantùm,quos nobis sanguinis gradus iungit, sed omnes homines naturæ nostræ participes. c. charitas.versic. Item non illi.de Pœnit.dist.2.

Proximi sacrorum scriniorum,require suprà in versicul. præpositi sac.scrin.

Prudentia, est carnalis concupiscentia, 32.q.1. non enim. Alibi appellatur malitia.de Spons. impub. capit. de illis. 2.sic etiam in delictis, de delict. puer.c.pueris. de Spons.impub. c.tuæ.in gl.3.

De P ante V.

Puberes à pube, i.à pudendis corporis sunt dicti. Et dicitur esse pubes, qui iam complenit 14.annum, si est masculus, & generare potest, & 12. si est fœmina. c.puberes. de despons.imp.

Pubertas,in masculis incipit post 14.annum completum, in fœminis post.12. vt Inst.quib.mod.tut. fin. in princ. Sed cùm fit mentio de pubertate plena, variis modis interpretari solet, prout materia de qua agitur,suadet,vt notabiliter tradit gl. in §.minorem.Inst. de adopt.

Publicanorum ordo,quemadmodum Cicero multis in locis scribit, Romæ fuit hominum honestissimorum:hi vectigalia publica conducebanr,& inde dicti. In sacris litteris publicanus nomen propemodum est infamiæ, proptereà quòd qui portoria exigūt, odio sunt omnibus. vnde Saluatori nostro vitio dabatur, quod cum publicanis & peccatoribus manducabat. Apud Iurisconsf.tit. est de Publicanis & vectigalibus.

Publica propriè dicuntur, quæ populi Romani sunt, nam bona ciuitatum abusiuè publica dicta sunt.l.bona.de Verb.signif.

Publica iudicia sunt dicta, quasi populica,quia cuilibet de populo permissa est eorum persecutio, vt suprà priuata delicta.

PVBLICANI dicuntur, qui publica vectigalia administrant: vnde eorum nomen descendit, siue ad hoc constituti, vt publica vectigalia exigant, siue tributa conducant. ff.de publican. & vectig. l.1. nam etiam dicuntur vectigalium conductores fisci vel rerum publicarum, & qui lucra vel publica negotia sæculi sectantur, ibidem, l.3. Aliter publicani dicuntur, qui publicè peccant, vt in Euangelio Lucæ 18. c.de Pharisæo & Publicano.

PVBLICARIA dicuntur ea, quæ ob aliquod delictum sic enorme in publicum ærarium deuoluuntur, & inde dicitur publicatio bonorum.

PVBLICARII dicuntur, qui ob aliquod delictum sic enorme in publicum ærarium deuoluuntur.

PVBLICAE honestatis iustitia, est propinquitas ex sponsalibus proueniens, robur trahens ab ecclesiæ institutione propter honestatem. Non enim est honestum, vt quis eam ducat, quam suus consanguineus desponsauit. c.ad audientiam.& c.sponsam.de Sponsal. vnde huiusmodi prohibitio non consurgit ex consanguinitate nec affinitate contracta ex nuptiis consummatis, sed ex quadam publica æquitate inductum est hoc ius prohibens matrimonium contrahi, & contractum dirimēs. Et not. quòd ideo dicitur publicæ honestatis iustitia, quia in matrimoniis non solùm quod liceat, sed quod honestum est, consideratur. ff de Ritu nupt.l.semper.& oritur etiam ex sponsalibus, quæ de iure non sortiuntur effectum: vt in c. ad audientiam. præalleg. secus in matrimonio, quia affinitas non contrahitur ex nuptiis interdictis: vide Goffr. in sum.de Sponsal. vbi dicitur, quòd secundùm quosdam in nullo casu locum habet hodie publicæ honestatis iustitia, nisi in sponsa fratris, de qua in veteri & nouo testamento prohibitum esse videtur, quam sponsam frater habere non potest, dicto capitulo ad audientiam.cum concor. in gloss.& rationem dicunt, quia sublata est in eo casu in quo de maiori æquitate locum habuit, scilicet in sobole suscepta ex secundis nuptiis, cognationi viri non copulanda prioris, vt de consang. & affini.non debet, ideo & in aliis reuocata videtur, quia de similibus idem est iudicium, vt ibi.

PVBLICIANA actio. Require [suprà, actio Publiciana.]

PVBLICVM absolutè, quandoque capitur pro vectigali, vt tradit Bud.in Annot.in Pan.vbi vide.

PVBLICVM ius, est quod principaliter spectat ad publicam vtilitatem. Require suprà [ius publicum.]

PVBLICVM munus quid sit, explicat apertissimè Pompon. in l.pupillus.de Verb.signif.

PVERI dicuntur filij, non filiæ. Secundò dicuntur omnes serui pueri, etiam sexagenarij. Tertio dicuntur omnes qui sunt in ætate puerili, scilicet mares à septennio vsque ad 14.annū.& puellæ vsque ad 12.annum. ff.de Verb.signific. pueri. de Ætat.& qualitat.ex ratione.in gloss. Quandò tamen legantur pueris alimenta, pueri & puellæ dicuntur vsque ad vigesimum annum. ff. de Cibar.& aliment.leg. l.Mela.

PVERPERA est, quæ parit in annis puerilibus, vt inquit text.in cap. puberes.de spons.impub.

PVGILES dicuntur, qui pugnandi artem norunt.

PVGIL-

PVGILLARES, id est, tabulæ ceræ. l.in commodato. §. sicut autem. versicul.ergo si pugillares.ff.commodati.

PVLMENTARIVM, dicitur à pulmento. Pulmentum verò, vt ait Varro, dictum est, quòd id edebant cum pulte:est autem cibus so idior vtrumque, siue illud sit ex aquatilibus, siue ex terrestribus. Horatius 2.Sermo.

Pulmentaria quære Sudando.

Cato de Re rustica: [Pulmentarium familiæ oleæ caducæ quamplurimum condito.] Pau.titul.de fundo instru. l. cùm de lanionis. [Sine his,scilicet patinis & cacabis,pulmentarium coqui non potest.Anton.Nebriss.

PVLSARE differt à verberare, quia pulsamus sine dolore, sed Verberamus cum dolore.

PVPILLVS dicitur, qui cùm impubes est, desinit esse in potestate patris aut morte patris, aut emãcipatione,& sic pupillus dicitur etiam si habet patrem.l.pupillus. ff.de Verb.sign.

PVPILLA similiter dicitur intra annos pubertatis emancipata, vel morte patris desinens esse in potestate eius, scilicet 12. annorum sicut pupillus 14.ann.

PVPILLARIS substitutio dicitur, quæ fit impuberi in euentum mortis eius in ætate pupillari.

PVRA stipulatio, vide infra,in versi.stipulatio pura.

PVRVS locus dicitur, qui neque sacer, neque sanctus,neque religiosus est.l. 2. ff. de Religio. & sumpt.fun.

PVRGARE huius verbi significatum vide in l.1. §. purgandi.ff.de Riuis.

PVRGATIO, est de obiecto crimine innocentiæ ostensio. Et est duplex,scilicet canonica,quę fit per iuramentum, & hæc approbatur : & vulgaris, scilicet quam sibi vulgus inuenit,& hæc fit per ferrum candens, per duellum, per aquam frigidam siue bullientem: & hæc reprobatur, vt eo.tit.ex tuarum.& per totum. eo.tit.2.q.4.Mennam.Forma autem purgationis hæc est quòd infamatus iurabit se immunem esse à crimine de quo infamatur, & compurgatores iurabunt illum verum se credere iurasse.c. quoties.& c.vlti.eo.tit.Aliter autem deponere non debent,ne subeant anceps periurium, ff.de in lit.iuran.l.videamus. & numerus compurgatorum habetur 2. q. 4. omnibus vobis. & cap. presbyter si à plebe. Hodie numerus compurgatorum arbitrarius est, inspecta personæ qualitate & infamiæ quantitate. c.cum iuuentute.eo.titu. Et hæc de forma purgationis canonicæ. Sed de purgatione vulgari patet in eod. titu.per totum.& 2. q. 4. monomachiam. c. Mennam.& c.cõsuluisti. Et est triplex ratio, quare huiusmodi purgatio prohibetur. Prima quia hæc facta sunt inuidia fabricante, vt in c.Mennam. præal. Secunda, quia Deus in eo tentari videtur, vt in eod. tit.c. vlt.Tertia,quia vt plurimum innocens condemnatur, vt in c.significantibus.eo.titu. Deus autem tentari non debet,22.quæ.2. quæritur.

PVRPVRAE appellatione quæ contineantur, declarat Iurisconsult. in l. si cui lana. §. vlt. de Leg.3.

PVRPVRARII,qui purpuras capiunt,vel qui purpuram tingunt, aut negotiantur.

PVSTVLATVM argentum dicitur quod est purum & absque omni spurcitia: dictum pustulatum, quasi purum putúmque. Pustula quoque ipsa argenti puri massa dicitur. Martialis.

Et nimium fœlix pustula vincit ebur. Idem,
Nulla venit à me argenti tibi libra pustulati.

Suetonius in Neron. [Nummum asperum, argentum pustulatum, aurum obrizum exegit.] Alphenus libr. 19. Dig. tit. locati & conducti. l. in naue Saupheli. Cùm argentum, inquit, pustulatum fabro daretur. Accursius hallucinans variis modis legit, quasi is qui nihil certi ac definiti tradit. lege pustulatum ex Festo &c. nudatis codicibus.

PVSTVLATVM aurum vel argentum, vide suprà, in ver. argentum pustulatum.

PVTBAL, est illud quo puteus cooperitur.

De P ante Y.

PYCTACIVM, est scriptura continens petitionem alicuius. c. pyctacium. 30. quæ. 3. vel dicitur breuis scriptura quæ in Ruscia dicitur apodocium. C. de Erog. mili. anno. l. octuarij. lib. 12. & gloss. in c. si quis Papa. 79. distinct.

PYRRHICHARII siue purrhicharij dicuntur saltatores armati, vt auctor est Bud. in l. Athletas. de iis qui not. infa. & in l. aut. de pœn.

PITYOCAMPAE, sunt erucæ in pinu nascentes: annumerantur à Iurisconsulto inter venenata. l. 3. de Sicar.

De Q ante V.

QVA, pro quatenus. l. pretia. ad l. Falcid. aliquando significat idem quod per quam partem l. 1. de mor. infer.

QVADRANS, est quarta pars assis, qua perficiuntur tres vnciæ, alia nomina require suprà, As.

QVADRATARII dicuntur marmorarij, qui marmora ad amussim quadrant. l. 1. C. de excus. artific. vbi Alciat.

QVADRIPENDIVM, est as quadruplicatus. l. 48.

QVALLI, sunt canistra vindemiæ apta, siue ad comportandas vuas, siue ad colandum mustum, vt vult Seruius, inde dicta. Ait namque in illud Virg. 2. Geor.

-Tu spissos vimine quallos,
Colláque prælorum fumosis diripe tectis.

Qualli sunt per quos vinum defluit, qui & ipsi à colando sunt dicti. Columella in horto:

Ipse ferens olitor deductos pondere quallos.

Et Cato de Re rustica: [Ad vindemiam, inquit, parantur qualla & sarcinantur.] Vlpianus de fun. instru. l. instrumenta. [Qualli, inquit, vindemiatorij exceptoriique, in quibus vuæ comportantur.] Ant. N.

QVALI qui sint, exponit Vlp. in l. instrumenta. de fun. instruct.

QVALISQVALIS, pro qualiscunque. l. rescriptum. de Distra. pign. sic qualiter qualiter pro qualitercúnque, l. qui fundum. quemad. ser. amit.

QVAM citiùs, hoc tempus est arbitrium boni viri, cùm lege vel canone non terminetur.

QVAMDIV, hæc dictio quando inducat conditionem, lege Bar. in

in lib. de cond. & demon.

Qvamvis, hæc dictio habet ampliare ad maiora expressis. Clem.1. de re iudic.

Qvanti ea res erit,& quanti eam rem esse apparet, inter hæc verba nihil interest, & vtraque harum clausularum ad veram rei æstimationem refertur. l. inter hæc verba.de Verbo.sign.vbi Alcia.

Qvantominoris actio. Require suprà,actio.

Qvantominvs, hæc verba quomodo intelligenda sint, vide l.si ita à te.de Verb.sign.

Qvartarvm tres sunt species,Vna est debita iure naturæ, quæ dicitur bonorum subsidium,quæ hodie est aucta ad trientem & semissem, secundùm numerum filiorum. Vnde,

Quatuor aut infrà dant natis iura trientem.

Semissem verò dant natis quinque vel vltra.

Alia est Trebellianica, tertia Falcidia, de quibus in c.Raynutius.de Testa.in gloss. super ver.quartam partem, & in c.si pater.eo.tit.lib. 6. Et differunt Trebellianica & Falcidia in hoc,quia testator potest auferre Falcidiam, & grauare hæredem,quòd ipsam non detrahat. Trebellianicam verò non potest interdicere.

Qvasi, quandoque est expressiuum veritatis, vt Ioan.1. Quasi vnigeniti à Patre.c.parochianos.de deci.vbi gl.& ff. ex qui.cau. maio.l. ait prætor.§.item ei.

Qvasi castrense peculium,vide suprà,peculium quasi castrense.

Qvasi sententia est, si quis in iudicio confiteatur se furem, secus si extra,vel est cùm quis præmissis actionibus, quæ nascuntur ex delicto, non est damnatus,sed ipse dedit, vel dare debet pecuniam ne conueniatur illis actionibus: & præsumitur quòd illud facit ex conscientia delicti:excusatur tamen, vbi cum iussu prætoris cum eo transigitur.

Qvasi Seruiana: vide Actio quasi Seruiana.

Qvatenvs facere possit:si quis iuxta hanc formulam condemnetur, non totum quod habet extorquendum est, sed habenda est ratio, ne egeat. l. in condemnatione.de Reg.iur.

Qverela, est ius quoddam rescindendi testamentũ vel donationem vel dotem in totum captam, & competit reo ex his quę acta sunt vel in partem.Non enim est propriè actio,quia nõ agitur vt quid detur vel præstetur, nec est propriè accusatio, quia nõ accusatur, quis vt puniatur in corpore, sed obtinet mediam viam, & aperit viam succedenti, secundùm Azo. in Summa.C.de Inoffi.testam.

Qverela inofficiosæ donationis inducitur ad instar inofficiosi testamenti, & competit liberis,vel parentibus à debito bonorũ subsidio exclusis.Est enim causa huius querelæ iniqua exclusio à debito bonorum subsidio, & datur cõtra illos quibus datũ est in immensum,secundùm Azo.C.eo.tit.

Qverela inofficiosæ dotis inducitur ad instar donationis inofficiosæ,& competit filiis cum matre, cùm omnia vel pene omnia in filiorum fraudem dedit pro se vel filia vel muliere alia, secundùm Azon.eod.tit.

Qverela inofficiosi testamenti datur omnibus qui tempore mortis imminentis ab intestato possunt succedere, exhęredatis vel præteritis, contra scriptos hæredes vel fideicommissarios.

QVAESTIO, est inquisitio veritatis per tormenta, secundùm Azo.in Summa, eod. titul.vel est oratio interrogatiua. Alia significatione idem est quod tormentum, quia tormentis veritas inquiritur, vt cùm seruus torquetur pro crimine fraudari census, aut læsæ maiestatis, vt de domino dicat quæ nouit:ita capitur pro tortuta.l item apud.§. quæstionem.de Iniu.& l.1.§. quæstionem.adSyll. inde quæstionarij: & dicuntur tortores.

QVAESTIO emergẽs dicitur ea quę proponitur ex his quę emergunt in lite, vt si quæritur an iste possit testari, vel an danda sit dilatio, vel consimilia.

QVAESTIO incidens, dicitur illa, quæ ante litem cœptam competit reo ex his quæ acta sunt inter reum & actorem, vt pactum de non petendo rem iudicatam.

QVAESTIO mota, dicitur quando quis vocatus est per except. vel supplicatum est, id est, datus libellus:arg. l.si quis maior.Co.de Transact.vel, & fortè verius, per litis contestationem.l.amplius.ff. Rem ra.ha.

QVAESTIO possessionis, est in qua de sola possessione controuersia ventilatur. extrà, de ordi. cog.c. super spoliatione.

QVAESTIO proprietatis, est in qua de sola proprietate, hoc est, de dominio vel quasi dominio est quæstio de causa possess. & proprie. cùm dilectus, & dico quasi dominio, propter res incorporales quæ non possidentur, vt in spiritualibus, Instit.de Reb.corp. & incorpo.§. incorporales.

QVAESTIO status, mouetur cùm quis vendicatur in seruum. Cod. de Asser. tol. l. vnica. in princ.4. dist.frequens.

QVAESTOR, id est, cãcellarius. l.fi. Cod. de Diuer. rescript.& in Auth. de Exhib. reis.§.quia verò. Et not. quòd tribus modis dicitur quæstor, Primo ille, qui quærebat pecunias tributorum per mundum, & seruabat. Secundo ille, qui præerat capitalibus causis. Tertio, qui stabat vt legeret libros, qui candidatus principis dicebatur.l.1.de Offi.quæst.quomodo in proœm. Instit.sumitur, & not. quòd secundùm primum modum dictum in iure variis nominibus nuncupatur, scilicet susceptor & opinator, vt C.de Susc. & arc.l.missi opinatores.lib.10.

QVAESTORES illust. sic dicti sunt eò quòd pecuniæ publicæ quærendæ per mundum & conseruandæ siue congregandæ curam & sollicitudinem haberent, & ad hoc creati erant. Et dicebantur quæstores ærarij, ab ære, id est, pecunia dicti. ff. de Orig. iur. l.2. §. exactis deinde regibus. post princip.

QVAESTORES parricidij, dicuntur qui causis capitalibus præfecti erant.ff.de orig.iur.l.2.§.prællega.Inde exquæstor, id est, extra quæsturam positus.

QVAESTORES sacri Palatij, dicuntur in Palatio principis qui libris principalibus legendis vacabant, non dico sententiis, quia illustres tantùm illas legebant. Vel dicebantur qui idem officium gerebant in domo Imperatoris. Talis etiam candidatus principis dicebatur, & sic capitur in proœmi. Instit.& ff. de Offic.quæsto.& l. 1.in fine, & ff. de Orig.iur.l.2.§. deinde. vide Accurs. in gl. 3.in §. cumque.Instit vbi suprà.

QVAESTVS, est qui ex opera, solertia, vel diligentia alicuius prouenit, & ideo hæreditas, legatum,

tum, donatio non continetur appellatione quæstus. l. coram. & l. quæstus. ff. pro soc. & l. aditio. §. 1. ff. de acqui. hæred.

QVIA, vide in ver. Si.

QVILIBET est distributiuum, vt no. ff. de duo. reis. l. duos reos. Et aliquando ponitur pro aliquis, vt in cap. de homine. de celebr. missa.

QVINCVNX, est pars assis constans ex quinque vnciis Instit. de hæred. instit. §. hæreditas.

QVINI, quinæ, quina, quemadmodũ de binis & denis est dictum, nomen est diuiduum siue distributiuum ad singulos tantùm. Africanus lib. 21. tit. de Euictionibus. l. si duos. [Si duos, inquit, seruos quinis à te emam, & eorum alter euincatur, &c.] Accursus quinis pro bis quinque exponit, falso nimirum interpretamento, aliud namque est emere duos seruos quinis aureis, aliud bis quinque, id est, decem aureis: nam illud significat quòd quenque illorum emi quinque aureis diuisim, hoc verò quòd ambos emi decem aureis coniunctim. Cui verò sensu magis accommodari debeant verba legis, Iurisc. viderint, nos sermonis Latini puritatem inquirimus. Nebr.

QVIRITES, sunt Romani, sic dicti à Quirino, id est, Romulo, eorum Rege sic dicto, vel à Quiris, id est, hasta, quia magna hasta in bello vtebantur.

QVIS vel qui restringit præcedentia, etiam quandoque declarat, vt not. in l. 1. Cod. de sum. Trin. & fide Cath. Et refert aliquando antecedens in genere. Co. de Iniur. l. dominum, sicut & alius, iuxta illud: Et alij duo nequam. Et qui est relatiuum substantiæ. C. de Sum. Trinit. & fide catholica libro 1. in gloss.

QVISQVILIAE dicuntur sordes domus mundatæ, quæ scopis eiiciuntur, scilicet, lapides, folia, stramenta, pulueres, ossa.

QVO, est idem quod vt. vt Cod. de pœn. l. si quis in metallum.

QVOD iussu actio. Require suprà, [Actio quod iussu.]

QVOD metus causa. Require suprà, Actio.

QVOD vi aut clàm. Quorum bonorum. Quorum legatorum, Require suprà, [de interdictis.]

QVOMINVS, aliquando est vna pars, & exponitur, id est, in præsentia. l. fi. Co. de legi. aliquando, id est, incontinenti. l. si quasi. ff. de pignor. act. Aliquando sunt duæ partes, & exponitur, vt not. in l. quominus. ff. de flumin. Aliquando, id est, non, l. si ego. ff. si cert. pet. l. cùm ipse. de exc. tutor. & l. si dolo. ff. de dol. Aliquando exponitur quo pro vt, & minus pro non. C. ne vxor pro mari. l. 1. Aliquando quominus, i. quàm. l. liber homo. ff. de Verb. oblig. & de hac dictione vide Docto. in l. continuus. in princ. ff. de Verbor. oblig.

QVONDAM, potest significare tria tempora, præsens, præterium, futurum, vt not. per glos. l. nec emptio. §. fin. ff. de Contra. empt. cap. cùm olim. in principio, de Offic. deleg. cap. ex parte. de fo. compe. Bart. in l. 1. §. hoc autem. ff. de no. oper. nunc.

QVOTIES, intelligitur quandiu fieri potest id de quo agitur, nisi tempus fuerit appositum. l. sicut. ff. quemad. vsusfr. amit. & l. veluti. ff. de Eden. & differunt quoties & rursus in reiteratione, vt not. in l. fideicommissa. §. si quis decem. ff. de leg. 3. & per Cyn. in l. legem. C. de indict. vid. toll.

De littera R.

R Litteram ab App. Claudio inuentam Pomponius scribit, in l. 2. de Orig. Iur. eóque factum vt qui antea Valesij, Fusij, &c. dicebantur, post Valerij, Furij, vocarentur.

De R ante A.

Rabies est furor siue discursus cum impetu. c. de viro. & ibi not. Archid. 12. quæst. 2.

Rancor & iniuria differunt, quia, licet iniuriam non teneatur quis remittere, rancorem tamen tenetur remittere. Spec. in tit. de Treuga & pac. ver. & nor.

Rancor est vitium carnis, sicut mucor panis, & acor vini. Vnde dicitur, caro rancescit, vel rancida est.

Rapere & amouere ita differre Vlpian. ait, vt amoueri aliquid etiam sine vi possit, rapi autem non nisi cum vi. l. 3. de Incen. rui. naufr. Sed & qui vi adhibita aliquid scidit aut fregit alicui, rapuisse dici potest. l. Marcellus. de Verb. sig. vbi Alciat.

Rapina, est violenta receptio rerum, vt in l. 1. C. vi bon. rap. sed raptus propriè est violenta receptio mulierum, secundùm Goff.

Ῥαπίσματα Iustinianus appellat colaphos, quibus cædi liberi cùm manumitterentur solebant. l. vlt. C. de Emanci. & Nouel. LXXXI.

Raptor rerum dicitur ille, qui bona aliena vi rapit & apertè. ff. ne quis eum qui in ius l. sed eximendi. & sic etiam est raptor hominum, & maximè mulierum.

Raptor & fur ex animo dicuntur. Insti. vi bonorum rap. in glos. in ver. comprehendatur. & quomodo distinguũtur, vide ibidem.

Raptus, tus, tui, dicitur rerum, vt ff. de Incend. rui. naufrag. per totum. Et hominum, vt Cod. de rap. virg. vel viduar. l. vnica. licet quidam teneant contra primum. Et loquitur solum de mulieribus raptis à viris, non de mulieribus rapientibus viros.

Ratis dicitur nauigium inconditum & temerè factum, vt trabes connexæ & sine fabrica compactæ, quæ nauigij vicem prebent. A rate ratiarius dicitur, vt nauicularius, non opifex, sed qui ratibus negotiatur, secundùm Bud. in l. 1. de exer. act.

Ratio secundùm Azo. in Sum. §. est autem. de edendo, est scriptura negotiationis mutuæ edita de datis & acceptis: secus si ibi contineatur de pignore tantùm, vel de mandato tantùm, vel de constituta pecunia tantùm. Aliter accipitur ratio dum dicitur [rationem esse reddendam de omnibus,] & aliter cùm dicimus, [habẽda est ratio ætatis,] & similia, vt in lege in condemnatione. de Regul. iuris. & lege 1. in principio. de Postul. nam habere rationem ætatis, est habere respectum ætatis, id est, in consideratione. Et multum interest inter reddere rationem & edere: nam edere, est rationes exhibere, & copiam describendi facere: reddere autem est computare, & quod reliquum est restituere. l. boues. de Verb. sign. arg. extrà, de rescript. si quando. in verb. rationabilem causam. quia testis non valet nisi causam sui dicti reddat, si quæratur ab eod. 2. quę. 1. in primis. tunc enim ratio sumitur pro causa, similiter ibi, Quod ratione caret, extirpare necesse est. 68. distinct. cap. episcopi. Etiam prælatus debe esse

esse paratus rationem reddere omni poscenti. §. eccc. in fin. 36. distinct. & in l. si quis. §. sed interdum.ff. de relig. & sump. fun. & intelligitur illud dictum si potest, quia per impotentiam quandoque non est omnium reddenda ratio.ff.de legib.non omnium. & præcipuè in arbitrariis, vt quod Spec. intitulat de teste, in singulari, hoc Gregor. ix. de testibus secundùm Ioan. Andr. ergo dicitur,

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

RATIOCINIA, sunt rationum redditiones, ad quas aliquis obligatur ex administratione rei publicæ, vel priuatæ, quam gessit: vnde publica sunt illa, quibus obligatur officialis curiæ ex administratione aliqua ad remp. pertinente, vt in l. officialis. Cod. de Episcop. & cleric. Priuata autem sunt illa, quibus obligantur aliqui ex administratione rerum pertinentium ad priuatos, vt tutores, curatores, vel procuratores, gastaldones, & baliui aliquorum. Vnde obligatus ad ratiocinia, & ad rationem reddendam alicui adstrictus.

RATIONALIS, idem qui logista, de qua suprà suo loco.

RATIONALIS Cæsaris, idem est quod procurator Cæsaris, à rationibus gerendis sic dictus: vide constitutionem Græcam C. de Rat.ope.publ.

RAVCAE vocantur vermes qui in radice quercus nascuntur & transeunt, de quibus habetur in l. ex conducto. §. 1. ff. Loca.licet gl.intellexerit de spinis.

De R ante E.

REATVS dicitur status atque habitus ipse reorum, antequam absoluantur vel damnentur, cùm squalidi, promissa barba, de salute litigant, & rerum suarum anxij satagunt. Iustin. tamen vsus est pro pœna. in Auth. de incest. nup. vulgò autem accipitur pro crimine, eo modo quo abigeatum dicimus abigeorum delictum.

REBELLIS dicitur inobediens principi circa concernentia prosperitatem Imperij, in extrauag. qui sint rebelles. & ibi per Bart.

REBELLIS & contumax differunt, vt no. doct. in c. sanè. de offi. dele. Et no. quod rebellis officiali domini papæ vel ecclesiæ, vel imperij, dicitur rebellis Papæ, & Imperatori. l. hostes. & ibi Bar. ff. de Cap. & postlim. reuers. & vide etiam Bar. in l. 1. de deser. lib. 12. Co. de pœna rebellantis, vide Bartol. in d. extrauaganti rebel. qui sint.

RECEPTATORES dicuntur, qui aliquos receptant, & vt frequentiùs sonat in malum: sunt enim illi qui fures, raptores, & cæteros malefactores recipiunt, vt Cod. de his qui latron. l. 1. & ff. de recepta. l. 1. sine quibus latere non possunt, vt in c. sicut ait. de hæret. vbi hæreticorū receptatores anathematizantur. sed receptores, secundùm Inn. dicuntur aduocati, in c. ex parte. de postul.

RECIPERE quandoque significat excipere, vt in l. qui fundum. de Ver. sig. aliquando est præstaturum se promittere, interdū approbare: vnde illa locutio, More maiorū receptū est, & consimiles.

RECISIVS, id est, breuius. c. cùm sit Romana. de appell.

RECOMMENDARI reus, à docto. dicitur, quando quis est carceratus propter vnum crimen, & alij implorant officium iudicis,

cis, vt detineatur etiam propter eorum interesse.

RE contrahitur obligatio traditione rei ab altera parte certo pacto. Inst. Quib. mo. re contrah. obl. per totum.

RECONVENTIO, est mutua petitio quæ fit à reo conuento contra actorem, vt si petas à me decem ex causa mutui, & ego reconueniam te ad alia decem mihi debita ex operis tibi præstitis.

RECTA linea ascendens, sunt pater, auus, proauus, abauus, atauus, tritauus, sicut in fœminis lineam dicimus matrem, auiam, proauiam, abauiam, &c.

RECTA linea descendens, sunt filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis, abnepos, abneptis, &c.

RECTE denotat iustitiam sicut ritè solennitatem. ff. de inof. test. l. 2. in gl. & sic stat aliquid actum esse ritè, videlicet secundùm ordinem & solẽnitatem iuris, quod tamen non est actum rectè, scilicet secundùm iustitiam & æquitatem, vt no. Ioan. And. in cle. fi. de appel. & not. c. quoniam contra. de prob. est gl. in l. iustè possidet. ff. de acq. poss.

RECVSARE dicitur, qui debitè requisitus sine causa rationabili differt executionem. not. in auth. de exact. instan. do. §. illud.

RECVSATIO secundùm Spec. eod. titu. est iurisdictionis vel audientiæ causa suspicionis proposita declinatio, vt C. de iud. leg. apertissimi. & dic vt not. ibi, & fit vsque ad 20. dies, secundùm leges, vt C. de lit. con. auth. offeratur.

REDA, est quoddam vehiculum, ad eundum vel redeundum habile, & est quatuor rotarum. lege cùm in plures. §. fi. ff. loc.

REDACTVM dicitur etiam quod est exactum, sed exigi potest. l. c. ff. possessor. §. redactæ. ff. de Petit. hæred.

REDDERE propriè est retrodare, recipit tamen per se dandi significationem. leg. verbum reddendi. de Ver. sig.

REDDERE rationes, vide Ratio.

REDDITVS annui inter immobilia computantur, in auth. vt hi qui obl. se hab. perhi. res minor. §. licebit autem. & l. iubemus nulli. §. 1. C. de sacrosanct. eccl. & ibi Bart. Et redditus appellatione omnes prouentus continentur, secundùm Pau. de Ele. & Zaba. in cle. vnica. de excess. præl. & vide no. in cap. pastoralis. de decim. & dicitur redditus, quasi retrodatus. Bart. in leg. filio. in 2. not. ff. de lib. & posth. & in rub. ff. Solu. mat. verb. idem dic de verb. reddendi. Vel meliùs, reditus dicuntur à redeundo, quasi singulis annis redeuntes, & ideo scribendum simplici d, id quod & ratio syllabæ necessariò exposcit, & idẽ sunt reditus, & fructus. leg. fundi Trebatiani. & ibi Bart. ff. de Vsu & vsufr. leg. Sed Spec. facit differentiam in titu. de Loca. & conduct. §. 1. versic. illud. Quid sint reditus & fructus, est bona gloss. in c. generali. in verb. reditus. de Elect. in 6.

REDDITVIRI, vetustè pro redditum iri. Proculus leg. 48. in fine & Iul. le. 27. ff. ad S. Con. Trebel. [Et cauit quod amplius per legem Falcidiam liceret, cepisset, reddituiri.]

REDEMPTOR pro conductore, l. Cæsar. de publica.

REDHIBERE, est aliquem facere rehabere iterum quod priùs habuit. vt ff. de Ædil. edict. & de redhibita action. leg. redhibere in principio.

RE

REDHIBITORIA actio. require suprà, [actio redhibitoria.]

REDIMERE interdum ponitur pro conducere, & tunc plerumque refertur ad eum qui pacta mercede aliquid faciendum suscepit. leg. plenum. §. operas. de vsu & habit.

REFERENDARII sunt aduocati, qui referunt hominum negotia coram principe. in Auth. de Referendariis. & ibi gl. in curia Romana sunt speciales officiales qui referunt Papæ supplicationes cap. ex litteris. de in integ. rest. vbi Inno. & Host.

REFERRE quandoque idem est quod accusare aliquem.

REFICERE, est quod corruptum est in pristinum statum restaurare. leg. 1. §. 1. ff. de Riuis. & vide ibidem not. de hoc verbo, & in l. 3. §. pen. ff. de Itinere actúque priua. & in l. 1. §. 1. ff. de Via pub. Quę requirantur in refectione, vide Bart. in l. 1. ff. de Ritu nup.

REFIGERE, id est quod fixum est labefactare atque conuellere: nam sunt verba quædam, quæ composita conuertunt significationem in contrarium. Virgil. 6. Æneidos.

Fixit leges pretio, atque refixit.

Horat. 1. Epist.

Qui templis Parthorum signa refixit.

Venuleius l. 43. quod vi aut clam. l. si vitem. [Si fixeris, inquit, & ego refixero.] Paulus tit. de Verborum oblig. leg. inter. [Tabulæ, ait, refixæ sunt.] Venuleius tit. ad legem Iuliam peculatus. l. qui tabulam. [Qui tabulam, inquit, æream refixerit.] Tabulam æream Venuleius intelligit, in qua aliqua lex erat scripta, vt sic promulgaretur. Quod verò huiusmodi tabulæ essent æreæ, ostendit Ouid. in 1. Metamorph. cùm dicit:

...nec verba minantia fixo
Aere ligabantur. Neb.

REFRAGARI, est nocere vel impedire siue contradicere.

REGALIA sunt quædam iura imperij, vt portus & flumina, & alia, vt not. in vsib. feud. quæ sint regalia. & per Innoc. in c. generali. de election. lib. 6. & ibidem per Cardi.

REGVLA secundùm Azonem, est plurium rerum compendiosa narratione facta traditio, vel est compendiosa definitio rerum vniuersitatem complectens. Item regula quandoque dicitur specialis norma vel modus viuendi monachorum vel canonicorum, quia talis normam viuendi præbet. de Statu monach. per totum, & inde dicitur regularis. Item quandoque regula dicitur constitutio canonica, 11. distinct. hoc vestræ indicimus charitati. Item regula, secundùm Goffr. & legistas, est quæ rem quæ est breuiter enarrat, non vt ex ea ius sumatur, sed ex iure quod est regula fiat. vt ff. de Reg. iur. l. regul. nam ex regula non fit ius, sed ex iure quod est regulare, fit regula. Aliàs enim dici deberetur ius regularum, & non regula iuris. Et dicitur regula, ideo quia rectè ducit, nec aliorsum trahit: quasi à rego, eo quod rectè regat: & debet regula fieri signo vniuersali vel indefinito. Aliter in grammatica. Regula est multorum similium collectio vel coniunctio. Quid sit regula vel potestas eius, quis effectus, & quod officium eius, &

qualiter perdat officium suum, dic vt ff. de reg. iur. l. 1. eod. titu. in rub. lib. 6.

Erat & Regvla, instrumentum, quo in factura olei veteres vtebantur. l. sed addes. vbi Eudæus, ff. loc.

Regvla Catoniana dicit, quòd legatum quod fuerat inutile, si testator moritur, licet ex interuallo moriatur, non conualescit, vt ff. eodem titulo, l. 1. in princ. & ff. de leg. 1. l. cætera. §. 1. Et non propriè dicitur regula, nec inter eas ponitur.

Regvlam dicuntur propriè habere illi, qui profitentur tria substantialia cuiuslibet religionis approbatæ, videlicet, paupertatem, castitatem, & obedientiam, vt in cap. cùm ad monasterium. de statu regula. Pa. in rub. de regula.

Regvlares secundùm Goffr. sunt qui ad viuendum regulariter se adstringunt, siue sint monachi, qui debent vacare diuinis, vt C. de Episc. & cler. l. generaliter. §. 1. siue sint canonici regulares, nam idem est iudicium de ambobus, vt in c. ex parte. de postulan. & ca. non magnopere. ne cler. vel monac. & hoc est verum quo ad rem, non quo ad regulam latiorem, vt in tit. de Stat. mona. Vnde monachus dicitur à μόνος id est, vnus, & ἰκὸς, custos, vel ἄχος, id est, tristis, quia solus debet stare tristis, vt no. C. de episc. & cler. in rub. 16. qu. 1. cap. placuit. 2. vbi dicitur: Quia mundo mortuus est, Deo autem viuit. Et interpretatur vnus tristis, vt ea. q. si cupis. Sed canonicus dicitur à κανών, id est, regula, & ἰκὸς custos, quia semper debet esse sub regula, quare dicitur regularis. Nam regularis est qui per professionem imperio prælati se subiicit.

Rei vendicatio secundùm Azon. C. de rei vend. est actio quædam quæ datur sola ratione dominij & possessionis, vel quasi vt in rē. ff. de rei vend. le. 1. & 2. Cod. vbi in rem actio. Et dicitur vel quasi propter iurisdictionem quæ ratione quasi dominij datur, vt not. Inst. de Actio. §. 2.

Relatio secundùm Spe. C. de Relat. iudicis dubitantis de iure, ad principem missa consultatio. Et quomodo debeat fieri relatio. no. C. de rela. l. 1.

Relegare, est aliquem in insulam vel in alium locum mittere, vt ibi propter delictum aliquod quod commisit, moram ad tempus faciat, & est quasi bannire, vt ff. de Pœ. l. in prin. & tacitè non adimuntur bona, nisi exprimatur sententia. ff. de Interd. & releg. l. relegatorum. §. ad tempus.

Relegatio, est deportatio, quamuis propriè capiendo differant, quia relegatio fit ad tempus, deportatio in perpetuum. vide de hoc ff. de interd. & rele. l. relegatorum.

Relevata iugera, vide suprà Fundus releuatus.

Religio principaliter ordinata est ad opera vitæ contemplatiuæ, quæ in oratione & studio consistunt: & secundariæ est annexū opus manuū secundùm Io. And. in c. sanè. de regula. in Nouella. Et quæ religio sit maior, subdit idē Io. And. dicens, Oportet principaliter maioritatem ordinum attendi ex parte finis, secūdariò autem propter exercitiū: nam finē quærimus propter se, & exercitiū non propter se, sed propter finem. Ex quo sequitur illam religionem maiorem esse, quæ est

est ordinata ad finem absolutè potiorem, vel quia illud est magis bonū ad quod ordinatur, vel quia ordinatur ad pluta bona. Si verò vtriusque religionis sit idē finis, attenditur præeminentia secundariò, non secundùm quantitatem exercitij, sed secundùm proportionem eius ad finem intentum.

RELIGIOSI sunt, qui vitam regularem professi sunt. Et largè dicuntur religiosi, qui in propriis domibus religiosè viuunt, quanuis non sint professi: vnde tria substantialia vitæ regularis profiteri debet religiosus, scilic. obedientiam, castitatem, & proprietatis abdicationem. 12. q. 1. non dicatis. 19. q. 3. qui ingredientibus. nec in his dispensandum est in c. cùm ad monasterium. de statu monachorum, in fine. nam professio est solennis promissio religionis, in qua prædicta tria concurrant.

RELIGIOSAE domus, sunt domus & monasteria Christianæ fidei, & alia similia pia loca ad pios vsus religionis deputata, quocunque nomine censeantur. Et secundùm Goffr. religiosæ domus dicuntur monasteria, templa, hospitalia, & alia loca, vt sup. & in c. de Xenodochiis, eod. tit. & C. de Episc. & cler. in l. orphanotrophos, & omnia oratoria. Etiam illa quæ aliqui ex deuotione in propriis domibus episcopi auctoritate constituunt, loca religiosa sunt, vt 42. dist. oratorium.

RELIGIOSVS locus est, in quo mortuus sepultus est, vel etiam caput eius, vt ff. de Rel. & sumpt. funer. per totum. vnde mortuo illato in prædium, ipsum religiosum efficitur. C. quæ res pignor. oblig. poss. l. 3.

RELINQVERE verbum, propriè est in vltima voluntate. ff. de Tab. exhib. l. 1. & C. de sacrosanct. eccles. l. 1. & l. iubemus. §. fin. in vlt. gloss. Item adde de hoc verbo relinquo Bart. in l. illa institutio. ff. de hær. inst.

RELIQVARI apud Iurisconf. dicitur, qui æs alienum integrum non soluit: vnde reliquatores vectigalium, qui reliqua publico debent. Alc. lib. 4. de Verb. signif.

RELIQVVM seu residuum aliquando totum admittit, vt l. 2. C. de hæred. instit. Aliquando nihil addit, si nil reperiatur. ff. de Hær. inst. l. item quod Sabinus. §. sed si. item adde quid veniat reliquorum appellatione. Bart. in l. Offidius. ff. de Leg. 3.

REMISSIO, est causæ commissæ ad competentem facta missio. Item quandoque significat idem quod indulgentia secūdùm Spec. & sic sumitur in titul. de pœnit. & rem.

RENVNCIARE, est remittere vel negare, vnde dicitur, [Liberum est vnicuique iuri suo renunciare,] id est, remittere ius suum, & negare eo se velle vti.

RENVNCIATIO propriè est rei vel iuris spontanea refutatio, & potest fieri per illum, ad quem pertinet illud, cui renunciatur, aliàs generaliter renunciatio potest fieri per quemlibet de re sua vel iure proprio, vt C. de pact. l. si quis in conscribendo.

RHENVS, flumen est per Bononiam seu Alemaniam currens. ff. de Euict. l. Lucius. & Inst. de Rer. diuis. §. flumina. in gl.

REPEDARE, pro reuerti. l. si quis ex grege. C. de Cohortat. lib. 12.

REPETERE propriè est restituendum petere. Aliquando tamen idē significat quod iterate, vt

vt in l. reperi. de Quæst. quandoque significat recordari. leg. quidam. de Iure codici.

REPETITA die promittere, est cùm id agitur vt promissio retrorsum trahatur, & prius facta intelligatur, quod vulgo dicunt ex nunc, prout ex tunc, & è contrario.

REPETVNDARVM, vel de repetundis, accusatur quis vel damnatur, qui in administratione magistratus pecunias accepit vnde accipere non debuit. Neque habet alios casus quàm genitiuum & ablatiuum numeri pluralis. Sallustius in Catilina substantiuum subintellectum expressit, dicens: [Catilina pecuniarum repetundarum reus.] Titulus est in libr. Digestorum 48. ad legem Iuliam repetundarum, de qua Martianus his verbis scribit: [Lex Iulia repetundarum pertinet ad eas pecunias quas quis in magistratu potestatiſve curatione legationeve acceperit.] Nebr.

REPETVNDARVM, vide suprà in ver. [Lex Iulia repetundarum.]

REPIGNORARE, est luere pignus. l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. commod.

REPLICATIO secundùm Spec. eod. titu. de except. §. multum. est exceptionis factæ exclusio, & sic est quædam exceptio competens actori contra exceptionem rei: & istam semper opponit actor. & contra replicationem actoris datur duplicatio reo: & iterum contra duplicationem rei datur actori triplicatio: & sic in infinitum extendere licet. Instit. eod. titu. in princ. de Replicatio. vide Ioann. Andr. per modum summæ, in c. à nobis. de excep.

REPLVMBARI dicitur argentum, quoniam elaborati argenti partes non possunt consolidari, nisi interueniente plumbo: nā quemadmodum suprà diximus, ferruminationem fieri per eandem materiam, ita nunc dicimus plumbationem fieri per aliam materiam, hoc est per plumbum. Seneca in 4. naturalium quæstionum: [Argentum, inquit, replumbatur; signorum argumenta soluuntur.] Vlpian. de Auro & argento leg. l. cùm aurum. [An replumbari debeant, cùm sic appenduntur.] Replumbari igitur, est plumbum auferre. Ant. Nebr.

REPLVMBARE significat plumbum eximere. leg. cum aurum. §. vnde. de Aur. & arg. leg.

REPRAESALIA, est potestas pignorandi contra quemlibet de terra debitoris data creditori pro iniuriis & damnis. De his repræsaliis dicitur de Iniur. & dam. da. c. & si pignorationes. lib. 6.

REPRAESENTARE pecuniam, est illam statim & in præsens numerare. l. e. cùm. 2. §. eam. de Transa.

REPROMISSIO, est promissionis iam factæ confirmatio, vide suprà promissio.

REPROMITTIT qui nuda stipulatione se obligat. Alciat. in l. satisdationis. de Verb. sig.

REPVDIARE, est spernere, respuere vel dedignari.

REPVDIVM, est renunciatio ab vxore missa marito, vel econtra: quia mittens conditioni alterius petit renunciari. Item dici potest repudium quod sub testimonio trium testium vel à præsenti remittitur. Etiam repudium est residentium discordantia. Inde dicitur libellus repudij, scriptura, in qua alter alterius conditioni renunciat: in libello autem repudij scribebantur hæc verba, scilicet

ſcilicet, [res tuas tibi habeto, vel res tuas tibi agito,] nec tamen poteſt mulier mittere repudium, niſi cauſa approbata, vt ſi fortè maritus propter naturalem imbecillitatem minimè coire poſſit, in libello diſcutiendorum ſponſalium hæc verba erant in vſu, [conditione tua non vtar.] ff. de diuort.& repud.leg.2.Quæ autem ſit differentia inter diuortium & repudium, not. ff. eodem titul.in rubr.

Repudiatio ſecundùm Plac. eſt compenſatio, vt leg.1. ff.de ſolut. vel ſecundùm Azonem reputatio, id eſt, reſtauratio : vel ſecundùm Accur ſ.eſt computatio.

Res eſt verbum generale, vt ff.ſi cert.pet.l.1.

Res communes naturali iure dicuntur, quarum vſus omnibus animalibus eſt communis, vt aër, aqua profluens, & mare, & eius littora, ſecundùm Azonem. & Inſtit. de rer. diuiſ. §. flumina autem,& ff.de acquiren.rer.dom. leg. 1.

Res emphyteutica eſt res emphyteuticæ conditioni ſubiecta, ſcilicet illa, quam eccleſia vel aliquis dominus dominio & proprietate retenta conceſſit emphyteutæ quantū ad ſolam poſſeſſionem. vnde ſi hic emphyteuta rem illam in aliam perſonam transponere vult, non poteſt tradere eam,id eſt,dominium transferre, eò quòd ipſe nec habet, nec habuit illud,& ideo alteri dare non poteſt, quia nemo in alium plus iuris transferre poteſt, quàm ipſe habet, vt in regula nemo plus.de Reg.iur. libr.6.

Res integra, dicitur in contractu venditionis, quando res non eſt in toto, vel in parte tradita, & pretium in toto vel in parte non ſolutum, licèt contractus ſit factus : aliter etiam dicitur res integra reſpectu iudicij,quando lis nondum ſuper tali re accepta eſt, videlicet ante litem conteſtatam, vt in c. ex inſinuatione. de proc.

Res indicata ſecundùm Azon. de Re iud.dicitur ſententia, quæ finem controuerſiarum pronunciatione iudicis accipit,vt ff.eod. tit.l.1.vel eſt quod condemnatione vel abſolutione contingit. Et addunt quidam, ſi nullo iuris remedio ſententia poſſit retractari, aut lapſis decem diebus poſſit reformari. Sed hoc non placet Azoni. Item res iudicata, eſt à iudice eius, quod in iudicio deductum eſt, ratione per eum adiudicatio,vt d.l.1.cum ibi not.Nam ibi nōtatur quòd res iudicata non eſt ſententia, ſed id, quod eſt deciſum pronunciatione iudicis. Sententia verò eſt diſpoſitio vel pronunciatio iudicis legaliter declarata,licèt ibi gloſſ. videatur hoc ignoraſſe. Ex quo ſequitur, quòd interlocutoria non poteſt appellari res iudicata, quia non capit finem controuerſiarum, licèt quandoque & interlocutoria cauſa diffiniatur. Nec ſententiæ arbitrorum dicuntur res iudicatæ, quia non imponunt finem. Nam per ſolutionem pœnæ poteſt reſiliri.

Res publicæ dicuntur, quæ ſunt omnium populorum, & hominum tantùm, vt ſunt flumina & portus,& quæ ſunt dedicata vſibus populi, vt forum,ſtadium.

Res religioſæ, ſepulchra ſunt, in quibus homines ſepeliuntur, vt Inſtitut. de Rerum diuiſ. §. religioſum.

Res ſacræ dicuntur,quæ ritè Deo per pontifices conſecratæ ſunt, vt ædes ſacræ, & alia dona pia, quæ

quæ ad diuina mysteria conseruanda dedicata sunt, vt cruces, & thuribula, quæ etiam alienari prohibentur, excepta causa redemptionis captiuorum. Instit. de Rerum diuis. §. sacræ res. & in gloss.

Res sanctæ dicuntur, quæ ab omni læsione munitæ sunt, vt muri, & portæ ciuitatis, quæ ideo sanctæ dicuntur, quia pœna sanguinis constituta est contra eos seu aduersus eos, qui aliquid in his delinquunt violando vel aliud committendo, vel tales res transcendendo scalis admotis, vel etiam aliquid in eorum læsionem auferendo, vel qualibet alia ratione occupando, vt Instirut. de Rer. diuis. §. sanctæ. Nam ciues Romanos alio quàm per portas egredi non decet, cùm istud hostile & abominandum est: nam Remus frater Romuli occisus traditur ob id, quod murum transcendere voluit. Vnde Lucanus:

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Res soli, est res immobilis, vt Inst. Vi bon. rapt. §. 1. versic. quod non solum.

Resarcire, est restaurare: vnde dicitur, compelli debes mihi damnum resarcire, i. restituere.

Rescriptum secundùm Goffr. est mandatum principis, quod ad instantiam alicuius vel aliquorum, siue proprio motu, vel ex relationibus absentium, vel ex suggestionibus præsentium, vel ad alicuius consultationem facit, vel cùm alicui vel aliquibus, corpori, collegio, vniuersitati, vel ciuitati aliquid mandatur vel indulgetur: talia enim ius faciũt nõ generale, sed speciale, in negotiis inter personas, in quibus & inter quas promulgata sunt, vt Cod. de Leg. & const. l. 2. Et nota quòd rescriptum capitur tripliciter. Primò generaliter: & sic quælibet scriptura continens aliquam dispositionem superioris, dicitur rescriptum: & sic idem est quod scriptum: & secundùm hoc si Papa respondeat etiam de iure, dicitur rescriptum. Secundò minùs generaliter, vt concernit tit. de Rescript. & sic est scriptum super negotio vel negotiis particularibus alicuius vel aliquorũ, siue singulorum, siue vniuersitatis, siue motu proprio, sine ad instantiam, siue causa cognita, siue non cognita, à superiore emanãs, siue aliquid iuris tribuat, siue tribuat solum exercitium iuris alicui competentis: & ita comprehendit rescriptum ad lites, de quo de rescript. in clem. 1. & 2. Fit autem super litteris plerumque similibus, & dicitur rescriptum ad beneficia, de quo eod. tit. c. super litteris, & comprehendit etiã annotationem & pragmaticam sanctionem. Tertiò capitur specialiter & strictè pro scriptura continente dispositionem, per quam datur iudex, nec aliquid aliud conceditur, nisi vt coram illo iudice ius tibi competens consequaris: & hoc dicitur rescriptum ad lites, quod datur alicui ad confirmationem sui iuris, de quo in cap. super litteris. eod. tit. & sic est species distincta à priuilegio (quod concedit aliquod ius particulare contra ius commune) & à rescripto ad beneficia, quod magis propriè comparatur à priuilegio.

Residere in ecclesia secundùm Goffred. est in ecclesia deseruire bene

beneficio, & ecclesiæ curam habere. cap. conquerente. de Cleric. non resid. parum enim est residere, nisi residens curam habeat ecclesiæ, in qua beneficium habet vel personatum, vt in c. quia nonnulli. de Cleric. non resid. Debet autem residere per seipsum, non per vicarium. cap. quia nonnulli. præallegat. nisi in casibus, vt cùm ex indulgentia speciali competit alicui non residere, vel cùm consuetudo excusat non residentem, vel cùm ecclesia depẽdet ex præbenda, vel cùm persona sine culpa sua incidit in debilitatem, deformitatem, vel morbum, vt per se deseruire non possit, vel cùm necessaria profectio imminet, vel etiam voluntaria, vtilis tamen & honesta, vt studiorum vel peregrinationis causa, cum licentia tamen Prælati vel consensu Capituli: vt not. Goffr. in summ. de Offic. vicar. §. nunc videndum. Sunt ergo clerici non residentes, qui in ecclesiis, in quibus intitulati sunt, non faciunt residentiam: &, si personaliter resident, non tamen deseruiunt beneficio, nec ecclesiæ curam habent.

Resipiscere, est ex temporario furore in pristinum sensum redire. Liuius lib. 24. [Si quis resipiscat, & antiquam sanitatem recipiat.] De vulgari & pupillar. l. ex facto. [Desinere, inquit, valere testamentum cùm resipuisset.] Anton. Nebr.

Responsa prudentum, sunt quæ Iurisconsulti respondere dicuntur consulentibus. §. constat. & cap. responsa. distinct. 2. vnde etiam responsa Pauli dicta sunt. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui institutiones iuris ciuilis ediderunt, quibus dissidentium lites & contentiones sopirentur secundùm Isidor. libro 6. etymolog. cap. 14.

Restituere, est retrò statuere, h. e. rem in eum statum reducere, in quem fuisset, si nihil, aduersus quod facienda esset restitutio, euenisset. l. 2. §. restituas. ne quid in loco public. & leg. restituere. de Verbor. signific. Propriè tamen restituere dicimus, quod accepimus, secundùm Alciat. in d. l. restituere.

Restituere in integrum. Require suprà de I.

Restitutio, hoc verbum plenam habet significationem. l. cùm Prætor. & l. plus. de Verbor. signific. vbi Alciat.

Restitutio in integrum. Require suprà, In integrum restitutio: & datur tam ecclesiæ quàm minoribus ratione ætatis, quare est prioris status vel iuris reintegratio, quia succurritur per restitutionis auxilium minoribus vigintiquinque annis, & etiam ecclesiis quę minorum iure censentur: semper enim ecclesia debet iure minoris illæsa seruari, vt in capitulo 1. eodem tit. & restituitur minor vel ecclesia, siue lædatur, siue decipiatur ipse minor, siue tutor siue procurator eius, vel si prælatus, syndicus, œconomus ecclesię decipiatur: nam delictum, personæ non debet in detrimentum ecclesiæ redundare, in regula, delictum. de Reg. iur. libr. 6. & si restitutio fit in iure minoris, differt ab ea restitutione, quæ fit in iure maioris: quia prima datur officio iudicis deficiente actione, secunda verò habet actionem suo iure, scilicet vtilem officio iudicis accedente, vt in cap. cùm venissent. de in integ. restit. in gloss.

in gloss. verbi restituimus. Etiam restitutio quandoque petitur, vbi nulla possessio potest esse, vt cùm petitur restitutio consanguinei, vt cap. cùm venissent, eodem tit. in gloss. in cap. in litteris. de restit. spol.

RETIARIVS potest dici ille, qui iacit rete ad pisces capiendos, vt patet in l. si iactum. ff. de Action. empt. Sic etiam retiarius dictus est alter ex gladiatoribus qui fugientem vel fugam simulantem sequeretur, vt rete immitteret, quod genus pugnæ primo à Pittaco Mityleneo, vno ex septem sapientibus, institutum est, de quo Valerius Maximus in primo, & Festus, [Retiario (inquiens) pugnanti aduersus Mirmillonem cantetur, Non te peto, piscem peto, quid me fugis, Galle?] Interpretatio tamen illa est melior, vt à rate ratiarium deducamus, quemadmodum à naui nauicularius formatur l. 1. ff. Quod cuiusque vniuers. nomi. piscatores enim communiter tatem habent: quod etiam innuit Scæuo. in l. periculi pretium. Dig. de Naut. fœno.

REVERENTIA, est honor qui exhibetur cum pauore. cá. 2. de officio delega. libro 6. per Archid. in c. decet. de immunit. eccles. & est exhibenda patri & patrono tam viuo, quàm mortuo. l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de Doli. exceptio.

REVOCARE domum, est allegare & dicere se non posse compelli eo loco quo conuenitur ad litem suscipiendam, sed remitti ad locum in quo domicilium habet. Inde dicitur, legatos qui Romam mittuntur, non debere conueniri ipsis inuitis, sed habere ius reuocandi domum. De hoc vide capit. finale de foro compet.

REVS est qui defendit & propulsat actionem vel accusationem: non à reatu dictus, sed à re, quæ ab eo petitur præstanda, vel super qua ipse impetitur, quia quamuis conscius sceleris non sit, reus tamen dicitur quandiu in iudicium pro re aliqua petitur, vt c. forus. de Verb. signif. ad fin. 15. q. 3. c. vlt. 3. quæstione, 11. capitulo non est. Etiam quandoque reus à reatu dicitur ille, videlicet, qui conuincitur criminosus. capite 1. de Re iudic. libro 6. vel sic, Reus est ille, qui necessariò se debet defendere. capit. dilecti filij. de exception. & sic dicitur à re, quam ipse defendit. capit. forus. præalleg.

REVS agitur vel fit, quicunque accusatur, leg. vltima, Cod. de fide instrum. Reus autem peragi dicitur, cùm condemnatur. l. 2. ff. de adult.

REVS credendi, est idem qui creditor.

REVS debendi appellatur ipse debitor.

REVS promittendi dicitur ille à quo quis stipulatur: & dicitur à re vel firmitate, quia firmiter & omnino verum est eum obligatum: nam reus significat firmitatem, vt dicit Virg. Voti reus. & Azo C. de duobus reis stipulan. in sum.

REVS stipulandi dicitur ille, qui stipulatur, gloss. Instit. de duobus reis.

REVS satisdandi apud Vlpianum est, qui fideiussore dato obligatus est. Reus verò satis accipiendi, creditor qui ob eius creditum fideiussores à debitore accepit. l. qui hominem. §. Quidam. de solutionibus.

REX

Rex vel Imperator potest quilibet dici in domo sua, vt in cap. duo sunt. Ioan. Andr. in capitu. venerabilis.

Rheda, vehiculi genus est. Quintilianus libro 1. vocabulum Gallicum esse putat, plurima, inquit, Gallicè valuerunt, vt theda, petoritum: quorum altero Cicero, altero Horatius vtitur. Iabolenus lib. 19. tit. Locati & conducti. l. cùm in plures. Pro sola, inquit, rheda portoriū daturus fuerit. N.

De R ante I.

Rigor iuris quandoque ponitur pro solennitate & ordine iuris communis, habito respectu ad rescriptum Papæ. ca. super literis. de rescript. Secundò ponitur pro austeritate contraria dispositioni, aliàs dispēsationi & misericordię, & ad aliorum terrorē inducta. Tertiò pro stricto ordine iuris communis, & sic sumitur in capi. si clericus. de foro competen. & not. gloss. in cap. vt constitueretur. 50. dist.

Ripa, propriè est fluminis, sicuti litus maris. §. 1. Insti. de Re. diui. Ripa autem ita rectè diffinitur, id quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens, l. 1. de flumi.

Riparenses in l. contra. C. de re mil. intelliguntur milites, qui in imperij limitibus excubabant aduersus Barbaros, puta in ripis Danubij ad tuendas Pannonias aduersus Sarmatas.

Riscus in mundo muliebri ponitur ab Vlp. in l. 25. §. 4. ff. de Aur. arg. leg. Pollux ῥίσκον inter arculas memorat. Vnde suspicor eam significari capsulam in qua linteola munda mulieres reponunt, quibus lotam corporis partem abstergunt. Riscus enim cum lauatione coniungitur.

Riuales, dicuntur qui eundem riuum communem habent. Gellius libro 13. Negotium quoque alicuius quod ei fortè de aquęductu cum riualibus est. Pom. lib. 43. titulo de Aqua quoti. l. hoc iure. Dum ne fundum, inquit, domino, aut aquarium riualibus deterius faciat. Per translationem etiam & riuales dicuntur, qui communem habent amicam. Iuue. [Non vnus tibi riualis ditabitur hæres.] Anton. Nebriss.

Riuales sunt, qui per eundem riuum aquam deducunt. l. 1. §. si inter riuales. ff. de Aqua quot. & æstiua. & can. horrendus. 32. quæ. 5. vbi not. quòd etiam riuales dicuntur illi, qui exquisita libidine cum eadem muliere consuetudinem habent.

Rixa ex litibus & contentione nascitur. l. seruus. ff. de Act. & obliga. & est inter duos. l. prætor ait cuius. §. 1. ff. Vi bonor. rap. & l. si non conuitij. C. de iniur.

De R ante O.

Robur, est debita proportio omnium suorum membrorum, secundùm Ægid. de regimine prin. c. 13. & habetur Instit. de donatio. §. perficiuntur. & de transact. cap. 1.

Rhodos, insula est in qua antiquitus vsus mercatorum fuit, & inde dicuntur leges Rhodiæ, vt no. ff. ad l. Rhod. de iact.

Rhodius est genus piscis, cuius sanguis valet ad tingendum vestes, vt in C. de Vesti. olob. & de au. lib. 11.

Rogatio, rogationis, pro eo quod est lex, propterea sic appel-

lata, quòd cũ promulgatur, populus rogatur, velíne, & iubeat eam legem sanciri. Festus: Rogatio, inquit, est cùm post populus consulitur de vno pluribusve hominibus, quod non ad omnes pertineat, & de vna pluribusve rebus, de quibus omnibus sanciatur. Nam quod in omnes homines résque populus sciuit, lex appellatur. Anton. Nebris.

Rogo capitur quandoque pro præcipio. 11. qu. 3. rogo, quamuis qui exhortatur mandatoris opera non fungatur: ff. de his qui no. infamia. l. ob hæc verba.

Rogare interdum est interrogare. l. 3 de Adopt.

Rogus, vide 23. conuenior. super ver. busto. vbi glo. quod bustum dicitur, cùm res. est exusta, rogus cùm comburitur, pira est congeries lignorum ad comburendum. vide ibi Archi.

Roma est communis patria. l. Roma. ff. ad municipia. & in e. exposuit. de dila. secundùm Inn. & c. vlti. de fo. competen. vbi dicitur Roma mater & magistra omniũ ecclesiarum. c. basilicas. de conse. dist. 1. Et quod dicitur, ibi Papa, ibi Roma. secundùm Innoc. in c. ego enim. de Iureiur. dicit Lud. de Roma, pro hoc non esse in mũdo aliquem text. licet multi multos allegent. Et de præminentiis Papæ, vide per Bal. in l. rescripta. C. de preci. Imp. off.

Roma in iure interdum accipitur pro Constantinopoli, vt in l. 1. §. Romam. C. de vet. iur. enu.

Rostrum dicitur, forus causarum vbi causæ tenentur vel tractantur.

De R ante V.

Rubrica, genus est terræ rubræ quæ ad picturam solet accommodari, habétque accentum in penultima. Horatius sermonum libro 2.

- Prælia rubrica picta,
Aut carbone. Persius,
Non secus ac si oculo rubricam dirigat vno.

Quæ verò in iure ciuili & pontificio dicuntur rubricæ, tituli siue indices rubri, vel ex rubro, possunt rectiùs appellari. Neb.

Rubrica, est qua legum tituli & capita notantur, à terra rubei coloris, & minio proxima, quæ aliquando generalior est nigro. Instit. de iustitia & iure. in glos. rubricæ.

Ruder, ruderis, siue rudus, ruderis, est purgamentum domus, siue putei, siue cuiuscunque rei, quæ à sordibus purgari debeat. Columella in horto:

Rudere tum pingui solido vel stercore aselli.

Sueton. in Vespasiano, Ipse restitutionem Capitolij aggressus, ruderibus purgandis manus primus admouit. Vlp. tit. de dam. infe. l. prætor ait. Neque dominus velit rudera egerere, & in eo. tit. sæpe.

Rudera sunt ea, quæ eiiciuntur domibus discussis, vel à domo mundata cum scopis, vel fragmenta lapidum, vel demolimenta cæmentorum, vel folia, fauillæ, pulueres.

Rumor, secundùm Specu. de notorio crimine, est particularis assertio vel insinuatio ex sola suspicione & incerto auctore proueniens. cap. super eo. de eo qui cog. consang. vxor. suæ. & hic minus probat quàm fama, quia fama est communis assertio, rumor verò cùm pauci aliquid, non tamen

tamen publicè, dicunt, & ideo non probat, sed solam suspicionem & præsumptionem inducit.

Rvptvm, intelligitur quod quoquo modo corruptum est. Vnde non solùm facta, sed etiam vsta, scissa, collisa, effusa, & quouis modo perempta aut deteriora facta, hoc verbo continentur. §. Capit. Instit. de lege Aquilia.

Rvstica prædia. require suprà, prædia Rustica.

Rvsticani sunt iidem quod rustici. C. de Rust. lib. 11. Et rusticitas sæpe in iure nostro sumitur pro simplicitate & imperitia, vt l. 2. ff. Si quis in ius voca. non ierit.

Rvstici qui dicantur, docet pulcherrimè Bart. in l. conficiuntur. de Iur. codi.

Rvrsvs, id est, iterum vel quotiescunque, et significat prout significatum proprium vel aliud medium significare declarat. verbi gratia, testator reliquit alicui decem: & si perdiderit, rursus ei reliquit. dicit text. quòd non ampliùs quàm semel postquam perdiderit, est iuuandus. Et sic dictio rursus, aliquando verificatur in vna vice. l. fideicommissa. §. si quis. ff. de leg. 3. Ratio: quia nisi sic significaret, hæres grauaretur sæpius nouam quantitatem præstando, quod non est verisimile testatorem voluisse, &c.

Rvta cæsa, sunt quæ cæduntur vel eruuntur. ff. de Actio. emp. lege fundi. §. si ruta.

De S ante A.

S.F.S. Sine fraude sua, vt in leg. Iul. de Adult. Retinere adulterum horas viginti, sine fraude sua iure liceat, vt ait Vlp. in l. cap. 25. ff. de Adulter. Valerius Probus inter notas refert.

Saccarivs auctore Budæo, dicitur qui saccis gestandis victitat.

Saccarivs, dicitur baiulus qui saccos defert transfertque merces, aut aliquid aliud à loco in locum. Et saccaria negotiatio, est dicta, quæ circa saccos versatur. Apuleius 1. de asino, [Operculas quas adhuc vegetus saccariam faciens merebam.] Vlpianus in quadam lege, [Si quid, ait, ex sacco saccarij excidisset. Et est saccus idem ferè atque ex eadem materia, qua sagum fagl.

Saccvlarii dicuntur, qui vetitas artes exercentes, ex sacculo partem subducunt vel distrahunt, vt ff. de extraor. cri. l. saccularij.

Sacra quæ sint, Require suprà, res sacræ.

Sacra annotatio, dicitur rescriptum quod Imperator proprio mentis motu alicui indulget, constituens secundùm preces illius aliquid fieri vel non fieri. Vide suprà rescriptum.

Sacra scriptura, continet solùm libros veteris & noui Testamenti, & non alios, & ratio redditur in c. quis nesciat. 11. distinct.

Sacer locus, dicitur qui ritè per Pontifices consecratus est, l. in tantum. & l. sacra loca. ff. de Rerum diui. & Instit. eodem titulo §. sacræ. & differt locus sacer à sancto, vt colligitur in glossa, lege secunda interdicta. ff. de Interdictis.

Sacrvm oraculum dicitur rescriptum Imperatoris, quod orando quis impetrauit, vel est idem quod rescriptum, vt suprà, de litera R. in verbo. Rescriptum.

SACERDOS, hoc nomine intelliguntur quandoque inferiores, & nomine clericorum superiores, & componitur ex dictionibus Græca, δὰς, id est, datio, & Latina sacer, vt 21. distinctione cleros. §. sacerdos. sicut enim Rex à regendo, sic sacerdos à sacrificando dictus est. Et sacerdotes gentilium dicebantur flamines, quasi filamines, à filo quod gerebant in capite in signum sacerdotij, & aliqui fuerunt protoflamines, vt in cap. cleros. ptæalleg.

SACERDOTES in diuinis eloquiis aliquando dij, aliquando angeli vocantur, & pro regibus sunt honorandi, non iudicandi, dicente Constantino Imperatore, dignum non est vt nos iudicemus deos. 11. q. 1. sacerdotibus. Etiam sumitur sacerdos quandoque in malo. C. de Male. & marhe. l. nullus aruspex. vbi ponitur pro incantator.

SACRAMENTVM, est sacræ rei signum. Et qualiter differant sacramentum, signum, sacrificium, & mysterium, probatur 1. quæst. 1. multi. de consecrat. dist. 2. can. sacrificium. & c. signum.

SACRAMENTA ecclesiæ sunt septem, duo voluntaria, & quinque necessaria, not. gloss. in c. veniens. de transact.

SACRARIVM, est locus in quo sacra reponuntur. l. sacra loca. §. 1. ff. de Re. diuis. dic quòd est illa pars quæ est prope altare, in qua sunt clerici ad celebrandum, propter sacramenta quæ ibi conficiuntur, & quia in altari maiori (cùm soleat esse sacrarium) includuntur reliquiæ. de conse. eccl. vel alta. per totum. Doct. in c. 1. in gl. 2. de vit. & honest. cle.

SACRIFICIVM dicitur quasi sacrum sanctum, quia prece mystica consecratur pro nobis in memoriam Dominicæ passionis. 1. quæ. 1. c. multi.

SACRILEGIVM de iure ciuili, est cùm sacrum de sacro tollitur, l. 4. ff. ad l. Iul. pecu. & l. aut facta. §. locus. ff. de Pœn. & Cod. de crimi. sacrileg. per totum. De iure canonico quid sit, vide c. si quis contumax. §. sacrilegium. iuncto c. sequen. 17. qu. 4. vide Albe. in suo dictionario, in dictione, [sacrilegium,] & suprà in ver. [crimen sacrilegij.]

SACRILEGIVM dicitur quasi sacrum lædens, vel sacrum legens, id est, furans, de quo 17. q. 4. per totum. & maximè in c. quisquis. ad fi. Et est crimen mixtum, vt suprà dictum est de crimine. vide bonam glo. in c. sunt qui opes. 17. quæ. 4. vbi dantur descriptiones sacrilegij, & pœna committentis ipsum, & meliùs in c. sacrilegium. ead. q. in gloss. 1.

SACCVS sacci, & [sacculus sacculi] pro nummorum loculis accipiuntur plerunque. Plinius libro 2. [Aurum & æs & argentum liquatur in sacculis.] Martian.

Excussi loculósque & sacculum.

Vlpian. lib. 48. in tit. de furtis. l. vulgaris. [Si quis, inquit, qui viginti nummorum saccum deposuisset, alium saccum in quo scit triginta nummos esse acceperit.] Et paulò post: [Si quis, ait, surripuerit furto duos sacculos, vnum decem, alterum viginti nummorum.] Idem in titulo de statuliberis. lege statuliberos. [Decem, inquit, iussus erat dare, viginti dedit, siue numerauit, siue saculis dedit.]

SACCVLARIVS dicitur, qui saccis, id est, loculis quibusdam præ

præstigias quasdam exercet, vt aliud fiat, aliud videatur fieri. Vlpian. in titulo de extraordinariis criminibus. l. saccularij. [Saccularij, inquit, qui vetitas in sacculis artes exercentes, partem subducunt, partem subtrahunt.] Idem in titulo de effractoribus & expilatoribus. l. 1. sacculorum pro fure qui in saccum res furto ablatas iniicit, accipere videtur. [Simili, inquit, modo saccularij & directarij erunt puniendi.]

SACRVM, vt Macrobius libr. Saturnalium 1. auctoritate Trebatij, definit, [est omne illud quod deorum habetur,] idque probat multis Virgilij carminibus. Iustinianus lib. 2. Institutionum. [Sacræ, inquit, res sunt, quæ ritè per pontifices Deo dedicatæ sunt.] Martianus quoque libro 1. Digestorum, titul. de Rerum diuisione. l. in tantùm. [Sacræ, inquit, res sunt hæ, quæ publicè consecratæ sunt, non priuatim.]

SAGARIVS, est venditor sagorum, de quo Iuuen. dixit:

An saga vendenti nubat caupone relicto.

Est autem sagum textum ex lana caprina, aut hirca, ex ouibus, idem ferè quod saccus. Vnde sagarius, a, um, ad saga pertinens. Vlpian. libr. 14. tit. de tributoria actio. l. procuratoris. [Duas, inquit, negotiationes, puta sagariam & linteariam.]

SAGMEN, inis, herba notissima est, non tamen sub hoc nomine, sed sub alio quo appellatur gramen, siue verbena, Grecè ἀγρώστης: quæ verò Hispanè dicitur vulgò verbena, ea Latinè est verbena perica, & Græcè περιστέρεον. Liuius 1. ab vrbe condita. [Sagmina, inquit, te rex posco: rex ait, puram tollito: fecialis ex arce graminis herbam puram attulit.] & sequitur: [Verbena caput pilosque tangens.] Idem quoque scribit Plinius libro 22. [Non aliunde, inquit, sagmina in remediis publicis fuere, & in sacratis legationibus, quàm verbenæ, certè vtroque nomine idem significatur.] hoc est gramen ex arce cum sua terra reuulsum. Martial. libro 1. Digest. de rerum diuis. l. sanctum est. [Sunt, inquit, sagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferunt ea quæ vocantur, cerycia, id est, caducea.]

SAGMINA sunt quædam herbæ, quas legati populi Romani portabant inter locutores pacis, quia nemo illas herbas portantes lædebat, sicut legati Græcorum solebant ea quæ vocantur cerycia ferre. ff. de Rer. diuis. l. sanctum.

SAGVM, militare ac bellicum gestamentum fuisse constat: est alioqui sagum genus stragulæ vestis, haud dissimile cilicio: in qua significatione frequenter vtuntur Tranq. Plin. & D. Hieronym. Vlpianus verò noster enumerat sagum inter vestimenta familiaria. l. vestis. de Aur. & arg. leg. A sago sagarius deriuatur, vnde sagaria negotiatio. in l. cum duobus. pro socio.

SALARIVM, est vectigal domiciliorum, dictum quasi solarium à nomine solum, eo quòd redditur & impenditur pro solo nomine pensionis. Aliàs ponitur pro præmio vel pro mercede laboris, & pro remuneratione, vt salarium aduocatorum. l. salarium. ff. Manda. quãdoque pro solatio, l. iubemus per hanc. Cod. de erog. mili. anno. aliquando pro expen-

fis. l. si cùm dotem. ff. Sol. mat. aliquando pro honore ex parte eius cui debetur. l. si remunerandi. ff. Manda.

SALGAMA, inquit Merula, appellantur quæcunque conditanea ad victum nostrum ex sale in vasis adseruantur. Columella lib. 12. de Re rustic. [Locum & vasa idonea salgamis præparari iubent.] Idem in horro.

Tempore non alio vili quoque salgama merces.

Condiebantur autem ex sale, præter oleas, asparagi, cappares, & tristes inulæ, ferulæque minaces. in libro 12. Codicis, titulus est de salgamo hospitibus non præstando. l. vnic. [Ne quis, inquit, comitum, vel tribunorum salgami nomine culcitram, lignum, oleum, à suis extorqueat hospitibus.] Accursius à sale & gamos compositum esse dicit, quod culcitram interpretatur, quoniam, vt ait, propter nuptias culcitra fit. Pulchra expositio, atque tali digna interprete, qui putet culcitram ob eam tantùm causam paratam, & qui nulla cogente necessitate compositionem ex Latino & Græco faciat. Est igitur sensus legis, quòd cùm parochi soliti sint præstare hospitibus salgama, appellatione salgami non debent ab illis exigi culcitra, ligna, oleum. Atqui ligna & sal solita esse præberi restatur Horatius 1. Sermonum, cùm dicit:

& parochi qui prabent ligna salémque.

Sed à sale appellatum esse salgamum non est dubium. Sed appellatione salgami siue salis quid intelligi debeat, Imperator expressit. Ant. Nebrissens.

SALGAMVM secundùm Hug. est idem quod culcitra, dictum à saluo vel salica, & γάμος nuptiæ, vel γάμα mulier, quia maximè propter talia fiunt culcitræ, s. maximè propter mulieres, vt in rub. C. eod. tit. lib. 6.

SALGAMI appellatione secundùm Alcia. venit oleum, butyrum & eiusmodi esculenta ad condiendum, & alia ad quotidianos vsus necessaria, cuiusmodi sunt ligna.

SALICTVM, locus est vbi salices consitæ sunt, pro eo quod esse debuit, salicetum, ea forma qua à quercu fit quercetum, à lauro lauretum. Aliquando etiam pro ipsis salicibus accipitur. Vergil. in Bucolic.

Hyblais apibus florem depasta salicti.

Et in secundum Geôrgicor. Iurisconsultus, arborum furtim cæsarum. l. vitem. [Arborum, inquit, appellatione vitem contineri plerique existimauerunt, hederā quoque, arundines & salictum.] Pro loco verò salictum, Columella libro 1. [In prata & arua salictáque & arundineta.] Vlp. ti. de fund. instr. l. quæsitum. [Arundineta, inquit, & salicta antequam cæsa sint.] Nebr.

SALIENS, tis, dicitur fistulæ pars illa vnde aqua salit, quæ Græcè appellatur κρουνός. Vitruuius libr. 8. [Athenis, inquit, vsque ad portum pyreum ducti sunt salientes, è quibus bibit nemo.] Frontinus de aquæductibus, [Binos, inquit, salientes diuersarũ aquarum accepere.] Vlp. libro 19. Dige. le. lines. [Labra, inquit, salientes, fistulæ quoq; quæ salietib. iungũtur.] N.

SALIENTES, auctore Budæo, capita sunt fistularum, atque etiam ipsæ

ipsæ tubulorum fistularúmque scaturigines.

Salignevs, a, um, quod est ex materia salicis arboris notæ. Cato de re rustic. [Si lapis non erit, perticis saligneis.] Ouid.8.Meta.

Lecto non indignanda saligno. Vlpia. Arborum furtim cæsarum. l. vitem. [Sed & si quis saligneas virgas instituendi salicti causa defixerit.]Neb.

Salinaria dicuntur ea, quæ dantur pro sale. Etiam dicuntur portoria, Require supra, Portoriū.

Salinae, locus vbi fit sal.l.1. quod cuiusque vniuers.nomi.

Saltvarivs, inquit Valla, est custos saltus. Saltus verò dicitur vbi pascuntur armenta, feræque versantur. Iurisconsultus tamen de Legatis tertio, l. cùm quæreretur, pro agri custode accepit. [Neque topiariū, inquit, ornandi, saltuarium autem tuendi fundi magis, quàm colendi causa paratum videri.] Item de fun.instr. l.instrumenta. [Si etiam viridaria, inquit, sint, topiarij, si fundus saltus pastionésque habeat, greges pecorū, pastores, saltuarij. N.

Saltvs, tus, tui, est densitas altarum arborum, & dicitur nemus raras habens arbores, vbi feræ, canes, & venatores saliunt. Vnde,

Est nemus saltus, salientis dicitur actus.

Et dicitur à salio, salis, eo quòd exiliat in altum, & in sublime consurgat, secundùm Isido. libro 14. Etymol. cap. 6. & inde venit fundus saltuensis. Cod. de fundo pa. & saltuens.libro. 11. Etiam dicuntur talia loca viuaria & foresta. vt in Clem.ne in agro. de statu monacho. Et est duplex saltus, scilicet, hibernus & æstiuus.

Saltvarivs, vide in verbo, Topiarius.

Saltvenses dicuntur conductores prætorum, coloni verò prædiorum. l. 3. C. qui mili. non possunt. & l. 2. §. saltus. ff. de acquirenda possess. & leg. creditor. ff. de Actio.emp.

Salvbris dicitur quasi salutis vber, secundùm gloss. in Clemen. dudum. de sepul.

Salvianvm interdictum, require suprà in verb. [Interdictum Saluianum.]

Salvo est dictio modificatiua & reseruatiua præcedentium. gl. singu. in leg. item Labeo. ff. fami. herciscun.

Salvstiani horti fuerunt Romæ, quorum Plinius libro 7. meminit, [In conditorio, inquit, Salustianorum hortorum adseruabant.] Aphrica. de leg. 1. l. idem Iulianus. [si Salustianos, inquit, hortos, qui sunt Augusti.] Ant.Neb.

Samaritanvs & Sarracenus differunt, vnde Sarraceni secundùm Goffred. dicuntur illi, qui nec vetus nec nouum recipiunt Testamentum, qui non ab Agar, ancilla Abrahæ, de qua fuit eorum origo, vocari voluerunt Agareni, sed potiùs à Sara vxore eius libera se Sarracenos vocant. Tamen sunt quidam inter Sarracenos Samaritani, vocati à Samaria ciuitate, qui receperunt quinque libros Mosis, sed prophetas respuerunt. quia illos respuerunt, ideo dicitur, quòd coniunguntur Iudęi Samaritanis.

Sanctae res. Require suprà, [Res sanctæ.]

Sanctvm dicitur quod defensum & munitū est ab iniuria hominum, vt ff. de rer. diuis. l. sanctum. vnde Iustinianus dictus est

est vir sanctus, id est, firmus, & virtutibus munitus. Martianus autem, vnus ex auctoribus legũ, ait, quòd sancti dicuntur à sanguine, quasi immolando se ad effusionem sanguinis Deo. Aliàs à sanguinibus sanctus dicitur, quod nomen herbas significat, quas solebant portare legati populi Romani, ne quis eos violaret. ff. de Rer. diui. l. sanctum. sic sancta dicuntur quæ neque sacra neque profana sunt, sic leges dicuntur sanctæ.

Sanctio dicitur propriè illa constitutio vel lex contra quam si factum fuerit, pœna irrogatur & imponitur. vt no. 3. distinct. in sum. & capitur quandoque latè, vt in proœ. clem. Ioan. And. in ver. sanctio.

Sanctio quandoque dicitur quælibet Imperialis constitutio, vel institutio, quandoque dicitur totius iuris collectio. Et sumitur etiam strictè pro constitutione pœnali, vt not. 3. dist. in summa.

Sanctio Imperatoris, est cui pœna sanguinis additur.

Sanctio pragmatica. Require suprà P.

Sapa quod Græcè tum hepsema, tum Syreum dicitur, est cùm mustum ad tertiam partem decoquitur. Pri. lib. 14. [Syreum, quod alij hepsema, nostri sapam appellant.] Idem li. 23. [Vino cognata res sapa est musto decocto, donec tertia pars superfit.] Marcell. [Sapa, inquit, quod nunc mellacium dicimus mustũ, ad mediam partem decoctum est. Vlp. de fun. instruc. l. quæsitum. [Vas, inquit, æneũ in quo sapa decoqueretur, & defrutum fieret, & ea quæ ad bibendum lauandúmque familiam parantur, instrumenti esse.] Sapa, inquit Accursus, quiddam quod fit ad potandũ, dicta, quasi parum saporis habens. Neb.

Sapa mustum dicitur vsque ad tertiam partem, vel (vt quidam volunt) vsque ad dimidiam decoctum. l. quæsitum est. §. cellariũ. ff. de fun. instr. [vas inquiens, æneum, in quo sapa coqueretur.]

Sapientia est de diuinis, sed scientia de mundanis.

Sarcinator, vel sartor, est ille qui nouit artem sarciendi & suendi vestimenta, & dicitur à sarcio. Et differunt sarcinator & fullo, vt no. Inst. mandati. in fine in glossa.

Sarcinatores, & Sarcinatrices, dicuntur, auctore Nonio, qui pannos, siue ex pannis vestes consuũt. Plautus in Aulul. [Petũt fullones, sarcinatores petũt.] Lucilius: Sarcinatorem esse summum, suere centonem optimè.] Vlpia. lib. 47. ff. tit. de furtis l. itaque fullo. [Itaque vel sarcinator qui polienda vel sarcienda vestimenta accipit.] In alia quoque lege. [Et ancillarum, inquit, maximè si qua sarcinatrix erit.

Sarcophagus, lapis est qui peculiariter hoc habet, vt carnem ex cadaueribus exedat, dictus à σάρξ, quod est caro, & φαγέω comedo. Plin. libro 36. [Sarcophagus lapis est, qui fissili vena scinditur, corpora defunctorum condita in eo absumuntur.] Celsus libro 4. [Lapis qui carnem exedit, quem sarcophagon Græci vocant.] Vnde & pro sepulchro quod ex eo lapide fieri consueuit, plerunque ponitur, sed & pro sepulchro ex alia quauis materia. Iuuenalis.

Sarcophago contentus erit.

Modestinus de alimentis & cibariis

riis legatis. l. liberti. §. fi. [Ad sarcophagum, inquit, meum, memoriam meā quotannis celebrent.] Marcel titu. de religiosis. l. funeris. [Si qua, inquit vestiaria sunt, vel sarcophagi.] Neb.

Sarcophagus, est locus vel tumba in quo sepelitur defunctus. & dicitur à σάρξ, quod est caro, & φαγεῖν Græcè, id est, comedere Latinè, quia ibi caro hominis comeditur à vermibus.

Sarculus, li, vel sarculum, li, instrumentum est quo sata sarciuntur, id est, herbis internascentibus purgantur. Iuuenalis:

Ne marra ac sarcula desint.

Aliquando simpliciter pro instrumento fossorio accipitur, vt apud Horatium in 1. Carminum.

Gaudentem patrios findere sarculo agros.

Vlpianus de fundo instruct. l. instrumenta. [Ligones, inquit, sarculi, falces putatoriæ, bidentes.] Accur. multipliciter exponit.

Sarculus est instrumentum cum quo ramus abscinditur, vel aliquid aliud & cardones & herbæ inutiles exciduntur & euelluntur, quæ nascuntur inter bonas. Esa. cap. 7. [Omnes montes in sarculo sarcientur.] & 1. Reg. 13. in fin. secundùm Ioann. Andr. in prooe. cle. in vers. sarculum.

Sardonyx, ychis, lapillus est, vnus ex iis qui in pretio habentur, referens colorem Sardij & Onychis, ex quibus videtur compositum esse nomen. Onyx autem lapis est, quem vulgus cornœlam appellat. De Sardonyche Plin. li. 37. multa scribit. Vlp. l. 47. ff. titu. de bonis damn. l. si diuus. [Si damnatus, inquit, in digito habuerit aut sardonycha, aut aliam gemmam magni pretij.] Nebriss.

Sarmatae, siue Sauromatæ, nam vtroque modo appellantur, populi sunt Septentrionales, alteri in Asia, alteri in Europa. nam duplex est Sarmatia. Lucan. in 3.

Et iuncto Sarmata velox
Pannonio.

Et ibidem.

Affinis Sarmata Moscho.

De auro & arg. leg. l. argumenta. [Sunt, inquit, nationes quædam quæ pellibus vtuntur, veluti Sarmatarum.] Neb.

Sartatecta dicuntur ædificia, quæ reparatione indigent.

Sartatecta dicuntur opera publica quæ locantur vt integra præstentur, vide Budæum in l. hactenus. ff. de Vsuf. in anno. ad Pandectas.

Satius pro eligibilius atque melius, aduerbium est comparandi ab eo quod est satis. Iuue.

Hoc satius quàm si dicas sub iudice vidi,
Quod non vidisti.

Vlpianus de fideicommissar. libertate. l. si debitor. [Satius est eum qui agnouit legatum onerari.] Neb.

Satis accipere correlatiuum habet satisdare, vnde satis acceptio dicitur stipulatio quæ ita obligat promittentem, vt expromissores quoque ab eo accipiantur, id est, qui idem promittant l. 5. de Ver. oblig.

Satisdare, est securitatem per fideiussores dare. ff. qui satisdar. cogant. leg. 1. Vel secundùm Azon. est alicuius implere voluntatem.

Satisdatio est cautio fideiussoria, vel etiam iuratoria, si fideiussorem quis dare non possit

sit, require suprà Cautio.

Satisfacere quid sit, patet in l. 1. præalle. & ff. de Pig. act. l. si rem alienam. §. omnis. & satisfactum intelligitur qualitercunque satisfiat. ff. Quib. mod. pign. vel hypot. sol. l. item liberatur. in princ. & ff. de Pign. leg. si rem. præalleg. §. satisfactum.

Satricum, vrbs fuit antiquissima Italiæ, de qua Liuius libro 28. [Satrici matris matutæ de cœlo tactam ædem.] Florus de bello Latino,] Satricum atque Corniculum quis credat? tunc prouinciæ fuerunt.] Scæuola tit. de legatis 3. l. patronus. §. libertis. [Fundum, inquit, Satricanum in religione Niphana.] Neb.

Satyra require suprà in verbo lex Satyra.

De S ante C.

Scæna, vt inquit Seruius, in illud Virg. 1. Æneid.

-tum syluis scæna coruscis Desuper.

potest inumbratio interpretari: apud antiquos enim theatralis scæna parietem nō habebat, sed de frondibus arborum vmbracula quærebat, postea tabulata cœperunt componere in modum parietis. Vlpianus de iis qui not. infa. l. quod prætor. [Qui in scænam, inquit, prodierit, infamis est.] Et subdit: [Scæna autem est, vt Labeo definit, quæ ludorum faciendorum causa quolibet loco vbi quis consistat moueatur, spectaculū sui præbiturus.] Inde ludi scænici dicti, qui in scęna repræsentabātur. Sed definitio Labeonis de scæna versatili intelligēda est, de qua Virg. in 3. Georg.

Vel scæna vt versis discedat frōtibus.

De scæna versatili Plinius & Valerius. Inde dicti ludi scænici, qui in scæna repræsentabantur, quorum fit mentio à Iurisconsultis frequenter.

Scæva dicitur, qui manu sinistra perinde ac dextra vtitur: nam σκαιὸς Græcè, sinister interpretatur. hinc Romanorum cognomina. Hinc Scæua miles ille Cæsarianus, qui bello ciuili fortiter dimicans, pro munitione cęsus est, & Scæuolarum nobilissima familia. Vlpia. de Ædi. edict. l. qui clauum. [Scæuam, inquit, non esse morbosum.]

Scandularius, est faber lignarius qui scandulas facit. Sunt autem scandulæ ex ligno assulatim desecto. Pli. lib. 16. [Scandulæ è robore aptissimæ.] Vitruuius libro 2. [Scandulis robusteis aut stramentis.] Vegetius lib. 2. de re militari: [Tempore hyemis de tegulis vel scandulis porticus tegitur.] Inde scandulare, quod scandulis constat. Apuleius 3. Meta. [Iam vecors animi tectum scandulare conscendit.] Scandulariorum meminit Iurisconsul. de iure immun. l. quibusdam.

Scapha, nauigij genus est minusculum, veluti monoxylon, hoc est, ex vno solidóque ligno excauatum, ad quod allusit Virg. in 1. Georg. cùm dixit,

Cauat arbore lintres.

Et est ferè quæ deputata est maioris nauis ministerio, & quæ pro tempore nunc ex naui deducitur, nunc in nauem subducitur. Dicta est autem scapha à σκάπτω, quod est cauo siue fodio. Labeo tit. de fundo instruct. l. si nauem. Scapha, inquit, nauis, non est instrumentum nauis. Neb.

Scaphium, vas est in quod ventris sordes excipiuntur. Martialis.

qui

-qui Mentora frangis
In scaphium mœcha Sardinapale tua. Iuuenalis.
Et ride scaphium positis cùm sumitur armis.

Vlp. in tit. de Auro & arg.leg. l. Q.Mutius.[Argento autem legato non puto ventris causa habita scaphia contineri, quia argenti numero non habentur.] Accursius scaphium genus cinguli esse dicit, & ventris causa exponit, quia corrigia est pro ventre sustentando, quasi non ex auro etiam scaphæ fieri consuerint, dicente Martiale:

Vētris onus misero, nec te pudet, excipis auro. Nebriss.

Scapha est parua nauis.l.scapham. ff.de Euict.

Scaphina genus est cinguli. l. Quintus. §.fin. ff. de Aur. & arg. legat. Imò verò illic legitur scaphia numero plurali, à singulari scaphium, quod significat vas mulierum ad alui excrementa suscipiendum.

Scapula & cucullа vestes sunt monachales. in Auth. de nupt. §. sancimus.

Scena secundùm veram significationem est obumbratio vel velatio in theatro vel alio loco, in quo histriones, mimi, vel ioculatores siue comœdi ludos suos exercent, & sic videtur accipi C.de spectac.scen.& lenoc.lib.11. Idem verbum habes ff. de his, qui not. infam.l.2.§.ait prætor. & 23.dist. maritum. & ibi exponit Archid.

Scenicae mulieres, i. prostibulariæ vel meretrices. Et dicuntur scenicæ mulieres, quæ in scena, id est, loco turpi, vt prostibulo stant: à scena, id est, theatrali inumbratione vel spectaculo circi, vbi consueuerunt tales prostare. ff.de iis qui not.infam. l.2.

Scaevae dicuntur, qui promotiorem & expeditiorem habent sinistram manum quàm dextram.l. qui clauum. §.item sciendum.de Ædil.edict.

Schedia Græcè, Latinè dicitur ratis, de qua dictione dictum est superiùs loco suo.

Schema, id est, ordo iudiciorum in Auth.de iud.in princ.vel schema, id est, sententia, eod. tit. §.1. aliquando schema, id est, eremodicium. not. in Auth. qua in prouincia.C.vbi de crim.agi oportet. Aliquando accipitur pro titulo pro soluto, in Auth.de eccl.rerum alien.§.pen.

Schisma, secundùm Goffr.est illicita dissensio, diuisio vel discessio eorum, inter quos vnitas esse deberet. Vel sic, [Est illicitus ab vnitate ecclesiæ, vel ab vniuersitate discessus.] Et dicitur à scissura: quia per schisma fit ab vnitate scissura. 24. q. 1. schisma. & differt ab hæresi, quia hæresis in princip. sui habet peruersum dogma, sed schisma in fine fingit aliquam hæresim, vt rectè ab ecclesia videatur recessisse, vt dicit Hieronym.24.q.3.hæresis. Et sic schisma & hæresis differunt, sicut genus & species, quia omnis hæreticus est schismaticus, sed non è conuerso, nisi durauerit.

Schola dicitur societas scholarium, vel locus in quo discunt aliquid, vt scholares, vt sciant scientiam & prudentiam, alij militiam, vt tyrones, vt C.de priuil. schola.l.2. lib. 12. σχολὴ Græcè, est vacatio Latinè.

Scholaris, est persona vacans ab humanis negotiis, scholasticis dedita disciplinis. Et dicitur à σχολὴ

à χολὴ Græcè, id est, vacatio Latinè, & ἀρετὴ virtus, quasi virtutibus vacans.

Scholares etiam appellantur militares in sacro palatio Imperatoris, & in hoc sensu accipiuntur scholares in tit. de priuileg. sco. lib. 12. C. nam & schola militum dicitur, auctore Vegetio.

Scientia triplex est, eminens, mediocris & sufficiens. Eminens dicitur illa, per quam quis scit difficillimas quæstiones explicare, & definire in promptu sine reuolutione librorum. Mediocris verò, per quam quæstiones difficiles decidit cum reuolutione librorum. Sufficiens autem est legitima requisita secundùm qualitatem officij seu beneficij, secundùm Innoc. & Abb. in c. cùm in cunctis. num. 4. de elect.

Scientiae triuiales dicuntur, quibus maximæ vtuntur ciuitates, vt grammatica, rhetorica, dialectica, physica, seu medicinales. Inst. de excus. tut. §. item Romæ. in gl.

Scientiae quadriuiales sunt, vt Musica, Astronomia, Geometria, &c. Inst. vt suprà.

Sciscere, idem est quod statuere seu decernere, propriè autem plebs sciscere dicebatur, populus verò iubere. Hinc plebis scita, id est, plebis decreta.

Scissarii, truncarij, & oratorij, idem sunt.

Scita sunt, ea quæ plebs tantùm constituit, & vocantur scita, eò quòd plebs ea sciscit & sciscitatur seu rogat vt fiant, secundùm Isid. libr. 6.

Scoparii serui, qui domum scopis verrunt ac purgant. l. instrumenta. de fund. instr.

Scortum, est meretrix à viris plurimùm attrectata, & cuius nimio coitu genitalia ad corij duritiem obcalluerũt induruerúntque. Festus Pomp. [Scorta, inquit, meretrices, quia vt pelliculæ subiguntur: omnia namque ex pellibus facta, scortea appellantur.] Iulianus lib. 41. Dig. ti. pro emptore. l. [si quis scorto, inquit, daturo pecuniam seruis emeret.] Nebris.

Scribae censuales sunt, qui scribunt censum. C. de Tab. in rubr. lib. 12.

Scribae logographi secundùm Accurs. dicuntur qui publicis rationibus scribendis deputati sunt: nam λόγος Græcè rationes publicas dicimus Latinè, & γραφὴ scriptura. Hi etiam numerarij appellantur, vt C. de Suscept. præpos. & arca. l. duos. lib. 10.

Scribae tabularii secundùm quosdam olim creabantur ad tempus triennij ad scribendum publica ratiocinia prouinciarum seu ciuitatum, secundùm Accur. C. eod. tit. in rub. lib. 10. Et propriè sunt illi, qui scribunt nominatos ad munera & honores, & tributa soluta, & dicuntur tabularij, quia publicis instrumentis præsunt in singulis ciuitatibus, & hi appellantur librarij, vt ff. de regulis iuris. l. si librarius. & tabelliones, vt in auth. de tabellion. collatio. 2. & sic potest accipi C. de Bon. lib. l. si quis. §. primo. licèt & aliter ibi exponatur. Aliàs scribæ dicuntur, qui circa principes vel alios magnos iudices sunt deputati pro actis & gestis conficiendis. Hi quoque vocantur scriptores, notarij, libellenses, pragmaticales, epistolares, exquæstores, vt C. de Appell. l. præcipimus. & l. in offerendis.

Scriniarii, & scriniorum memoriales idem sunt, & magistri scriniorum etiam scriniarij apellantur tabelliones, vt in c. ad audientiam.

dientiam. de præscription. in gl.

SCRVPVLVS, siue scrupulum lapillus est in forma diminutionis à scrupo, quod est lapis asper. Aliquando tamen accipitur pro 24. parte vnciæ, à Græcis id pondus gramma dicitur. Priscian. de ponderibus. Semioboli duplum est obolus, quem pondere duplo Gramma vocant, Scrupulum nostri dixere priores. Iustinian. lib. 11. C. tit. de metallariis. l. 1. Octonos, inquit, scrupulos in baluca, hoc est, tertiam vnciæ partem: quoniam, vt diximus, vncia quatuor & viginti scrupulos continet. Nebris.

SCRVPVLOSVS, a, um, accipitur pro scrupulis, hoc est, asperis lapillis plenus. Vnde res difficiles scrupulosæ dicuntur, & scrupulositas, illa difficultas atque examinis scrupulosa subtilitas. Vlpianus libr. 23. tit. de iniusto testamento. l. posthumus. Licèt iuris scrupulositate nimiáque subtilitate testamentum ruptum videatur. Nebr.

SCRVPVLOSITAS, id est, nimia subtilitas. l. posthumus. in princ. ff. de iniusto testam. Aliquando, id est, damnum, not. in gloss. §. quia verò Leonis. in auth. de non alien. & in l. fin. C. de Necess. ser. hæred. inst.

SCRVPVLVS est 24. pars vnciæ: tres scrupuli faciunt drachmam, octo drachmæ faciunt vnciam. l. 1. C. de metall. & metall. lib. 11. & vide ibi Bart.

SCRVPVLVS etiam quandoque accipitur pro sollicitudine & dubitatione. l. 3. C. de Interd. matrim. ducta metaphoricè significatione à scrupulis, id est, minutis lapillis, qui insilientes in calceos pedes magna cum molestia premere solent.

De S ante E.

SEBASTANI, siue Sebastiani populi sunt vrbis incolæ, quo nomine duas vrbes legimus, alterã Cappadociæ. & alteram Samariæ in Palæstina Iudæa, quæ in honorem Augusti Cæsaris, qui Græcè Σέβαστος, Sebasta est cognominata. De vtra tamen illarum in tit. de ann. leg. l. liberto. §. Lucius. Iurisconf. intellexerit, non liquet, neque multum refert, cùm dicit patriæ suæ ciuitati Sebastianorum.

SECESSVS, locus à turba & tumultu separatus. l. si cùm dies. de recept. arbit.

SECRETARIVM in l. 2. C. de proxi. sac. scrin. pro aula, in quam iudices conueniunt ad ius reddendum.

SECVNDVM præpositio, multas habet significationes, inter quas & illam, quod aliquando accipitur pro eo, quod est pro. Gellius. [Sin verò secundùm te iudicatum erit.] id est, pro te, id est (vt vulgò loquuntur) in fauorem tuum. Idem lib. 13. [illi, vnde petitur, crederet, & secundùm eum iudicaretur.] Aliquando ponitur pro [iuxta.] Lucan. in 8.

Secundùm Emathiam lis tanta datur.

& Vir. 3. Georg.

- Et plena secundùm Flumina.

Vlp. tit. de præscript. verb. l. duo. [Duo, inquit, secundùm Tiberim cùm ambularent.] Papinianus lib. 43. Dig. tit. de via publica. l. ædiles, [Eas, inquit, quæ secundùm ciuitatem sunt vias.] Ant. Nebr.

SECVNDAE nuptiæ dicuntur, cùm aliquis cum aliqua secũdò nubit: & sunt

& sunt omnes impiæ, quę sequũtur primas nuptias, siue sint tertiæ, siue quartæ, & sic de aliis. de hoc C. de secundis nupt. in rubr.

Secundicerius olim dicebatur, qui secundum locum obtinens, scriptus erat secundo loco in matricula notariorum, vt C. de primice. & secundice. l. 1. & 2. lib. 12.

Secundus hæres, appellatur hæres substitutus. l. precibus. C. de impub. & aliis substit.

Securus dicitur, qui sine vlla cura est, quem alioqui Iurisconsulti vocare solent supinum, id est, socordem & desidem. l. plurimum. de iur. & fac. ign. Securum etiam dicimus, cui vel pignore vel fideiussione cautum est. l. habere. §. cautum. vbi Alciat. de Verb. sign.

Sed, quandoque capitur aduersatiuè, & aduersatur in iure. Quandoque autem adiuncta copula aduersatur etiam in facto. ff. de pet. hæred. l. sed & si. in prin. cum gl. impropriatur tamen, vt in l. 2. in fin. ff. si quis caut. vbi quãdoque cum copula ponitur, vt dicendo, sed & si. & aduersatur ad factum, non ad ius, imò significat identitatem iuris, & sumitur illud significatum ex copula, quę copulat nomina, & non factum sequens cum præcedenti, quia non potest, cùm sit factum diuersum: copulat ergo quoad ius. Quando autem sine copula ponitur cum conditione si, vel sine ea, tunc simpliciter significat aduersatiuè quo ad factum, & quoad ius, vt in l. sed & si. prę-alleg. similiter in l. 2. in gl. super verbo fortius. ff. Ne quis eum qui in ius voc. vi exeme. Significat ergo dictio [sed] aduersatiuè simpliciter vel tantùm ad factum suũ vel aliud declarat, vel concludit.

Seditio dicitur quasi seorsum itio, quia in diuersum vadunt, aliós que trahunt: vel à sedo, sedas, per contrarium, vt dicit gl. in rubr. C. de seditiosis. Et dicitur seditio, quietis publicæ turbatio. C. eod. tit. l. 1. & 2. de hoc not. 46. dist. seditionarios. & ibi per Archid. & Ioan. And. de immun. eccl. c. decet. lib. 6. Et tales concitantes seditionem, puniuntur pœna capitis, vt not. in l. denunciamus. C. de his qui ad eccles. confug.

Sedularium pro lectica siue sella videtur accipere Iurisconſ. in tit. de supellect. legat. l. instrumenti. cùm dicit, Rhedæ & sedularia: nam sellam à sede dici, d mutata in l, omnes grammatici testantur: sellam autem accipi manifestum est: lege de vtroque Nebr.

Sedularium, quæ vox habetur in l. 3. de supellectili legata. quidam interpretatur sellam seu lecticam.

Selenis nomen est duarum ciuitatum, altera namque est Ciliciæ, de qua Lucan. libr. 8.

Quo portu mittitque rates recipitque Selenis.

Altera Siciliæ, de qua Virgil. 3. Georg.

Palmosa Selenis.

de hac Iurisconſ. in tit. de censib. [in Sicilia, inquir, Selenis & Traianopolis.] Nebr.

Sella pro lectica siue pro parte lecticæ, in qua sedet qui lectica vehitur: nam Iuuenal. de eadem re sellam & lecticam dixit:

Centum, inquit, quadrantes lectica petit.

& paulò post:

Ostendens vacuam, & nudam pro coniuge sellam.

Paulus de Seru. rustic. præd. l. qui sella. vtrumque coniunxit. [Qui sella,

fella, inquit, aut lecto vehitur, ire, non agere dicitur.] quod quã ineptè ab Accursio exponatur, in verbo [lectica diximus.] Nebr.

Sella idem quod sedes. Paul. in l. qui sella. de seru. rust. præd. accepisse videtur pro sede, in qua sedet qui vehitur lectica.

Semis, semissis, pro solidi, hoc est, assis dimidio: vt si quis ex semisse institutus sit hæres, intelligendum est dimidium hæreditatis illi debere cedere. Labeo tit. de vulgari substitutione. l. si pater. Vt vnius, inquit, semis apud te maneat. & ibidem, l. si per bonorum possessionem semis ei sit ablatus.

Semisses vsuræ quæ dicantur, & quæ trientariæ, primus omnium ostendit Hermolaus Barbatus, vir omnium, meo iudicio, nostri sæculi eruditissimus: is enim in secunda editione castigationum Plinianarũ lib. 14. in illud, [vsura multiplicata semissibus:] ex auctoritate Columellæ, atque ipsa ratione & æquitate, quæ omni auctoritate præstantior est, manifestè demonstrat, vsuras semisses eas esse, quæ ex centenis nummis redduntur quotannis, habita ratione non centum, sed ad duodecim vncias quæ assem constituunt. Trientarias verò vsuras quæ ex centenis reddunt quaternos nummos, quadrantarias quæ ternos. De semissibus vsuris dixit Plinius, [Vsura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est.] Quòd si ex centum quotannis quinquaginta redderentur, esset profectò inciuilis & iniqua, tantò mitiores, quæ trientes & quadrantes appellantur. De trientaria vsura Capitolinus in Alexandro scripsit, exercuisse illum trientarium fœnus, vt æquissimum & leuissimum ad vsum reipublicæ. de hac quoque scribit Paul. in tit. ad legẽ Falcidiam. l. si hæres. [Si reipublicæ, inquit, in singulos annos legatum sit, cùm de lege Falcidia quæratur. Marcellus putat tantum videri legatum, quantum sufficiat sorti ad vsuras trientes eius summæ, quæ legata est, colligendas.] Est sensus legis, si reipubl. legati essent in annos singulos quater mille nummi, & centum milibus nummorum, quibus æstimatur hæreditas, quaterni milleni colligerentur quotannis vsuræ trientis nomine. Quòd si (vt isti legum interpretes putant) vsura triens esset non quatuor ex centum, sed triginta tria, sequeretur hoc incommodum, quòd si hæreditas centum milium nummorum foret, & ex ea in annos singulos vigintiquinque legarentur, quis tam stupidus, tamque nullo sensu talem hæreditatem adire vellet, quæ quarto demum anno absumeretur, & obligatio nihilominùs legati tota maneat. Hoc legum interpretes non considerantes omnia miscent atque perturbant, neque tamen enarrant, aut aliquid certi enunciant. Accursius in primis, qui exemplo quod ponit exponendo legem, omnino fatetur se ignorare quid sit vsura triens. Sic etiam intelligendum est, quod Scæuola lib. 22. Dig. ti. de vsuris. l. qui semisses scribit: [Qui semisses, inquit, vsuras promisit per singulos annos, & minores præstitit, hæres creditoris semisses petit,] &c. Sed vt liquidò ante oculos ponamus, quid per vsuras semisses intelligendum sit, licuit ad verbum transferre quod scribit Columella, lib. 4. de Re rustica. [Vinitor, inquit, licèt sit emptus sex vel, potiùs,

potiùs octo milibus sestertiis tum ipsum solum octo iugerum totidem milibus numorum partum, vineásque cum sua dote, id est,cum pedamentis & viminibus binis milibus in singula iugera positas duco. Fit tum in diem consummatum pretium sestertiorum vigintinouem milium. Huc accedunt semisses vsurarum sestertia tria milia & quadringenti octoginta nummi biennij temporis, quo velut infantia vinearum cessat à fructu, fit in assem summa sortis & vsurarum triginta duorum milium quadringenorū octoginta nummûm. Quod quasi nomen si vt fœnerator cum debitore, ita rusticus cum vineis fecerit, eius summæ vt in perpetuum prædictam vsuram semissium dominus constituat, percipere debet in annos singulos mille nongentos quinquaginta sestertios nummos] ex his Columellæ verbis euidentissimè colligitur ex vsuris semissibus non quinquagenos decentenis, sed senos duntaxat in annum redire creditoribus, sicuti quaternos ex trientibus, & ternos ex quadrantibus.An.Nebr.

Semestre,est tempus sex mensium, & duo semestria faciunt annum.vide Instit.de excu. tuto. §.item diuus.in gloss.

Seminarium, locus est subactus, quo semina, id est, surculi vel vitium vel aliarum arborum panguntur, vt cùm ad certam quantitatem excreuerint, vt vinetum, pomarium, arbustúmve transplantentur.

Semis colligitur ex sex vnciis, & est dimidia pars assis, & dicitur quasi semias. C. de metat. l. hac lege.lib.12.

Seminecis, id est, semimortui,vt in l. qui indignum. C.de test.vbi dicitur,[Non sunt necessaria obseruari monumenta verborum, quæ seminecis & balbutientis lingua profundit.]

Semita, id est, via.l.si ex plagis.ff. ad leg.Aquil.c.ad audientiam.de homicid.

Semper, id est, omni tempore & omni casu. l.semper.ff.de iur.immun. & not.l. 1. ff. solut. matr. & denotat continuationem, vt Inst.in procem.ibi,semper Augustus.& l.2.in fin.C.de Episcop.& cler. aliquando hæc dictio semper subauditur à iure.l.iuris gentium in princ.ff.de pact. Aliquando semper fieri dicitur, quod fit horis debitis & ordinatis, & ita exponitur in c. si laicus. 31. dist. Aliquando semper, id est,in perpetuum.l.fin. ff.ad leg. Pomp. de parricid. Aliquando semper, id est,sine temporis præfinitione,§. appellatur. Inst.de except. & l.in cognitione.ff.ad Syllan.Aliquando denotat animi motum. Iuuenalis:

Semper ego auditor tantùm?

Et de sua expositione vide Spec. in tit.de restit.in integ.§.4.circa medium,& per Bart.& alios Doctores in d.l.1.Dig.solut.matr.

Senatores, dicuntur magistratus populi, quasi seniores: nam secundùm Azon. leges priùs fiebāt à populo eiúsque interuentu: sed quia aucto populo cœpit difficile conuenire in legibus condendis, ideo elegit populus centum senatores,vt C.de petit.hęred.l.vlt. vt ipsi vice populi consulerentur, & quicquid statuerent lex esset. Senatores autem sunt, qui à patritiis & consulibus vsque ad viros illustres descenderūt.& hi solebant dicere sententiam in

sena

senatu, quare etiam consulem Romanum vocamus senatorium magistratum, vt ff. de Sena.l.vlti. & Inst. de iure nat. ge. & ciui.§. lex est. Senatores etiam dici debent senatorum filij & nepotes ex filiis nati, non autem nati ex filiabus. vt l.liberos.ff.de senato.

SENATVS est cœtus ille honestissimus senatorum, qui centum erant numero, vt dicit Azo ff. de Legi.& senatuscons. & parificatur senatus principi, vt puta cùm habeantur vice populi, & ante Imperatorem per populum, & post Imperatorem per principem constitutus fuit senatus, vt ff. de orig.iur.l.3.

SENATVSCONSVLTVM, est quod tantummodo senatores habito consilio populi consulendo decreuerunt, secundùm Isidor.lib.5. Et nota quòd multiplex est senatusconsultum, vt infrà patet.

SENATVSCONSVLTVM Apronianum, aliàs Sempronianum, omnibus ciuitatibus fideicommissariam hæreditatem iubet restitui, & in eam & ad eam omnes actiones transferri.

SENATVSCONSVLTVM artificianum, aliàs artificulianum, est, quo cauetur, vt præsides prouinciarum cognoscant in prouinciis de libertate, licet hæres non sit illius prouinciæ.

SENATVSCONSVLTVM Claudianum statuerat, quòd mulier libera seruili amore capta, si ei denuntiatum esset à domino, ne commisceretur seruo suo, & iudex super ea causa admonuisset, nec ipsa acquiesceret, substantiam suam & libertatem amittebat, & fiebat serua vel ancilla domini denunciantis, quod, quia visum est miserabile & indignum, sublatum est.

SENATVSCONSVLTVM Limasianum dicitur, quo cautum est, si abest illi iusta causa qui libertatem debet, & hoc pronunciarunt, fit quod per idem libertas ei competat, ac si ab ipso directè data esset.

SENATVSCONSVLTVM Domitiani temporibus factum est, quo cautum est, qui per collusionem ingenuus iudicatus esset, cùm esset re vera seruus, fieret seruus eius qui collusionem detexisset.

SENATVSCONSVLTVM Fauianum in desuetudinem abiit, introducens adoptionem fieri per tres mares adoptantes, & tres intercedentes emancipationes.

SENATVSCONSVLTVM Iulianum dicitur, quo directam sibi serui accipiunt libertatem, cùm illi à quibus libertates erant relictæ, à prætore vocati nolunt adesse.

SENATVSCONSVLTVM Iuncianum aliàs Vincianum, post pronunciationem ad libertatem producit proprium hæredis seruum, siue dominus iusta causa absit, vel latitet, siue non vult manumittere.

SENATVSCONSVLTVM Largianum meritò est abrogatum latinam inducens libertatem: quia quis morte sua eripiebatur extra libertatem.

SENATVSCONSVLTVM Libonianum coërcet, qui ob instruendam actionem vel testimonium dicendum pecuniam acceperit pactúsve fuerit. Item qui perfecto instrumento, legatum sibi adscribit. Item qui hæredem in exhæredationē, aut in alicuius condemnationem legatum ascribit.

SENATVSCONSVLTVM Macedonianum habet locum quan-

quando aliquis filiofam. in potestare patris existēti mutuò pecuniā tradidit, quia hoc senatuscōsultum prohibuit mutuam pecuniam dari filiis familias, ne onere debitorum prægrauati esset occasio machinandi mortem patri. Si autem contra senatusconsultum istud quis filiofamilias nummos tradiderit, traditos amittat, nisi ipse filius familias habeat castrense peculium vel quasi castrēse: eo enim vtitur vt paterfamilias. Est autem dictum Macedonianum secundùm Azo. C. eo. ti. à Macedone pessimo fœneratore qui tradendo pecuniam, etsi non expresse, tamen tacitè & velaris verbis suadebat de occisione patris. Et no. quòd Macedoniano renunciari non potest, vnde post sententiam datur exceptio ex eo. ff. ad Maced. l. 1. & ratio est, quia est inductum in fauorem filiorumfamilias, & in odium creditorum. ff. de cond. indeb. l. qui exceptionem. Hæc Gof. de Nuncia. §. renunciatur.

Senatvsconsvltvm Numianum censuit, non licere libertinis statum suum priuatis pactis immutare, pœna contra collusorem statuta, & iure patronatus in detectorem collusionis translato.

Senatvsconsvltvm Orficianum ad successionem matris intestatæ filias vel filios legitimos siue vulgo quæsitos vocat, nisi mater sit illustris, cuius filium nominare spurium satis est acerbum.

Senatvsconsvltvm Pegasianum statuit, vt quando scriptus hæres rogatus est totam hæreditatem vel plusquam dodrantem restituere alicui, liceat scripto hęredi totius hæreditatis quartam partem retinere, quo casu onera hæreditaria sustineat inter se & illum, cui hæreditas restituitur, inter quem & ipsum cui hæreditatem restituit, stipulationes solebant interponi, vt communicent pro rata parte lucrum & damnum.

Senatvsconsvltvm Pisonianum vult, vt si pœnæ obnoxius siue seruus venisset, quando animaduersum sit in eum, pretium venditor præstet emptori.

Senatvsconsvltvm Plurianum de liberis agnoscendis loquitur, qui post diuortium eduntur: per hoc permittitur mulieri, si putet se prægnantem, denunciare marito suo intra 25. vel 30. dies post diuortium, ita quòd nisi maritus custodes miserit, aut contrarium nunciauerit ex se eam non esse prægnantem, cogatur partum agnoscere tanquam suum. Si verò ipsa oppressa fuerit, nullum huic partui generat præiudicium.

Senatvsconsvltvm Sillanianum & Claudianum, punit seruos capite, qui dominis suis cùm vocarentur omnimodam opem vel auxilium (inquantum potuerint) non tulerunt vel impenderunt, cùm ipsi hoc viderent & audirent. Et ponit edictum in quo prohibetur testamenta aperiri, recitari, vel describi, vel hæreditates adiri, sub certa pœna ante quæstionem adhibitam de morte defuncti, & contrà facientibus pœnam imponit: vt lege si quis in graui. §. quod autem. ff. eod.

Senatvsconsvltvm Tertylianum, quo cauetur matri non auię de ab intesta. successione deferenda, vt mater ingenua trium liberorum ius habens, si libertina quatuor, filio succedat defuncto non existentibus legitimis libe

libertis vel emancipatis, nec à patre, nec à matre defunctis, sed nouo iure. & si solum vnum peperisset, siue sit ingenua, siue libertina, idem ius versatur. Vel Senatusconsultum Tertullianum dicitur, cùm matres vocantur ad hæreditates filiorum, vt Institut. de senatuscons. Tertyll. per tot. & not. in l.1.ff. eod. tit.

SENATVSCONSVLTVM Traianum, aliàs Caruianum, statuit si inter plures hæredes infans sit qui fari non possit, & ipsi rogentur seruum manumittere, non ideo libertas intercidat, quia fari non potest infans, nec seruum potest vendere, sed æstimatis partibus seruum manumittat salua portione infantis.

SENATVSCONSVLTVM Trebellianum à nouo iure incrementum & formam hanc accepit, vt excluso senatusconsulto Pegasiano, liceat hæreditatem restituenti, quartam partem retinere inter ipsum & fideicommissarium pro rata portione diuisis actionibus contra communem stipulationem: & si totam hæreditatem, volens restituerit, ad eum & in eum omnes transfert stipulationes.

SENATVSCONSVLTVM Turpilianum, quo statuitur, ne quis publici iudicij crimen intentans, ab accusatione publici criminis causa ordinata, id est, post inscriptionem & fideiussionem datam, resistat, abolitione non impetrata.

SENATVSCONSVLTVM Velleianum inductum est in fauorem mulierum, scilicet illarum quæ leuitate sua & sexus fragilitate se & sua obligant pro aliis fideiubendo: vel obligationem in se recipiendo. Per hoc senatusconsultum eis subuenitur, & conceditur vt & ipsæ indemnes seruentur: & si conueniantur pro tali obligatione, possunt opponere exceptionem senatusconsulti Velleiani. Cessat autem hoc senatusconsultum, cùm mulier renunciauit Velleiano, & omni auxilio.ff.ad Velleia.l.vltima. Et dictum est à Velleio consule qui fuit auctor illius statuti. Et nota quòd mulier potest renunciare Velleiano absque alia certioratione, vt not. in l. iuris ignorantiam. C.qui admit. ad bonorum possessionem. & Baldus ibi distinguit tria membra, aut mulieris intercessio, vel fideiussio, est secundum leges, aut præter leges, aut contra. Primo casu non est quærenda certificatio, cùm non sit opus renunciatione ex quo lege permittente fideiussit. Et sunt quinque casus. Primus, si intercedendo aliquam pecuniam recipit, & sic se obligat. lege aliquando. in principio, Digest. ad Velleianum. Secundus, si secundo intercessit. l. si mulier perfectæ ætatis. C.eo. tit. Tertius, si pro dote fideiubeat. l. finali.eod. ti. Quartus, si pro libertate alicuius & in causa pia. Quintus, si apud minorem intercedat. ff. de minoribus.l.si apud.secundo casu aut certificata, aut non. Si primũ, valet renunciatio, seruata solennitate, videlicet, cum instrumento publico, & testiũ subscriptione. Si secundum, non valet. Fallit tamen in duobus casibus. Primo, quando fit renunciatio in iudicio valet colore & fauore iudicij. Secundo, si interuenit iuramentum valet secũdum. Bar. in l.sciendũ.ff.de verborũ oblig. & secundùm Baldum in Auth. sacramẽta pube

puberum. Cod. si aduersus vendit. Tertio casu contingit contrà legem fideiubere duobus modis. Primo pro marito, non in sui vtilitatem, sed mariti. Secundo omissa solennitate instrumenti & testium. Hæc addit Bald. super additionibus Io. And. in spec. tit. de dispu. & alleg.

Senatusconsultum Vincianum: vide suprà, in versic. Senatusconsultum Iuncinianum.

Senatusconsultum Volusianum statuit, quòd qui improbè in litem coëunt, vt quicquid ex condemnatione in rem ipsius reditum siue relatum sit, inter eos communicetur, lege Iulia de vi priuata tenentur.

Senex multipliciter dicitur. not. ff. de Adopt. l. si pater. §. 2. de testi. l. inuiti. & vide Cod. de his qui non imple. stipen. l. 2. Aliquando dicitur senex maior 70. annis C. Qui ætate l. vnica. Item adde quis dicatur senex, per Felin. in cap. quoniam. in princ. versic. ad tertiam. vt lit. non contest.

Senes & valetudinarij qui dicantur, vide Panor. in cap. quoniam frequenter. in 8. colla. versic. tertiò principaliter quæro. & vers. seq. vt lit. non contest.

Senium est quadruplex, scilicet naturæ, gratiæ, culpæ, & æternæ gloriæ, vide Alb. in suo dictio. in versic. senium.

Sensus sapientis non arbitratur contra iura. vnde quando alter contrahentium paciscitur aliquid facere ad sensum sapientis, alter contrahentium tenetur ea facere, quæ de iure fieri debent super illo contractu, quia sapiens arbitrari contra iura non potest, aliàs sapiens non esset.

Sententia secundùm Azo. in sum. Cod. Quo. & qua. iud. sent. profer. debet. quandoque potest dici cuiuscunque orationis significatio. Quandoque ponitur pro opinione magistrorum. Quandoque dicitur quicquid alicui de re aliqua placet. Quandoque est deportatio. Quandoque excommunicatio, vel interdictum, sed impropriè, quia excommunicatio vel interdictum potius punit quàm finem causæ imponat. Ideo potiùs potest dici pœna quàm sententia vel diffinitio. Quandoque sententia dicitur, quodcunque iudicantis præceptum, non naturæ, non iuri, non bonis moribus contrarium. Et secundùm hanc significationem distinguitur, quia sententiarum alia est diffinitiua, alia interlocutoria, alia conuentionalis, alia quæ dicitur præceptum, alia mulcta, alia dispensationis. Et potest sic describi sententia diffinitiua. Est diffinitio iudicialis, controuersiæ finem imponens. ff. de Re iudic. lege 1. Et addunt quidam ad diffinitionem, indubitata, & quæ nullo remedio retractari possit: per legem eleganter. §. si post rem iudicatam. ff. de Con. iud. Vel sic describitur sententia diffinitiua, [Est diffinitio iudicialis, controuersiæ finem imponens, ex pronunciatione iudicis damnationem vel absolutionem continens.] Et hæc principalem diffinit quæstionem, vt quando auditis vtriusque partis allegationibus causa terminatur, & finis principali negotio imponitur, quam semel latam iudex reuocare non potest, & iudex esse desinit, quia officio suo functus est, licet retineat iurisdictionem ad exequendum, de offic. dele. c. in literis. & cap. quærenti. Sed an corrigere possit iudicat absolutè pro

pro condemno, vide Goffredum in Summa, de Sentent. & Re iudic.

SENTENTIA interlocutoria, est sententia semiplena, quæ profertur inter principium & finem causæ, non super principali, sed super emergentibus, & incidentibus quæstionibus; puta super libello offerendo vel concipiendo, vel danda dilatione aut deneganda, & similibus, principali causa durante, vnde quando iudex non residens pro tribunali interloquendo inter partes sine solennitate scripturæ aliquid pronunciat de plano, & super aliquo incidenti vel emergenti extra primum intentum principale, hanc teuocare potest iudex, siue sit ordinarius, siue delegatus siue arbiter: debet tamen cum causæ cognitione ferri, & iudice concedente non procedente. 3. quæstione 3. Co. de Induciis. §. spatium. secundùm Goff. & sententiam interlocutoriam fert iudex contra reum contumacem, quando citato reo & non veniente, pronunciat actorem fore mittendum pro mensura debiti declarati vel rei peritæ. De emergenti quæstione; vt quando est quæstio inter partes vel aduocatos, vtrum aliquis sit recipiendus in testimonium, &c. vt suprà. Et illa sententia transit in rem iudicatam quo ad duo, scilicet vt remedio appellationis attenuari non possit, & vt excipiatur ex ea. c cùm dilectus. de Elect. in fin. non autem vt ex ea agatur actione in factum, sicut ex diffinitiua. A qualibet enim tali potest appellari secundùm canones, non autem secundùm leges. generaliter fallit in casibus, leg. 2. Cod. vt lit. penden. vel dicitur, Si interlocutoria sit talis quæ absorbeat totum ius alicuius, & instar habeat diffinitiuæ, ita vt post interlocutoriam non sit opus ad appellandum à diffinitiua, si ab ea appellatur, secus si post interlocutoriam saluum sit beneficium appellationis à diffinitiua. Goffr. tenet primum in sum. eod. titu. de Sent. & re iud. Item interlocutoria secundùm eundem [est declaratio iudicialis super aliquo articulo summariè ius tribuens inter partes] Et finaliter omne verbum à iudice in iudicio prolatum, iudicialiter faciens ad causam, est sententia interlocutoria. vt in Auth. de litig. §. omne: collat. 8. &c. Et notandum, quòd aliud est sententia, & aliud est statutum Nam statutum fertur pro futuris delictis, dicendo: Statuimus vt nullus hoc faciat, & faciens sit excommunicatus ipso facto. vt not. in c. fin. de constit. libro 6. Sententia verò prolata sic, [Excommunico te si furtum feceris,] prohibetur furtum, quia tractus futuri temporis non spectat ad iudicem. de hoc glo. ff. opti. de sentent. excom. c. Romana. lib. 6. & c. à nobis. de sen. exc. Item differt sententia à canone in hoc, quia canon archiepiscopi in prouinciali Concilio ligat subditos totius prouinciæ, 28. distinctione, capit. vltimo. Sententia autem archiepiscopi dicendo, [Quicunque furtum fecerit, sit excommunicatus,] non comprehendit subditos totius prouinciæ, sed solius diœcesis suę, vt est gl. in c. Romana. præal. Item sententia excommunicationis siue iusta sit, siue iniusta, tenet. 11. q. 3. c. 1. nisi in duobus casibus, scilicet post appellationem legiti-

mam, & intolerabilem errorem in forma.c.per tuas.de Sent. excom.solet. & c. venerabilis. eod. tit.lib.6. Et quomodo sententia tribus modis dicitur iniusta, scilicet ex causa, ex animo, & ordine, est gloss.3.in c.sacro.de sent. exc. & illud iterum verum est in sententia excommunicationis, in qua est speciale quòd teneat non seruato iuris ordine, aliàs autem sententia lata iuris ordine non seruato, non tenet. Cod.de Sent. & interlo. om. iud. l. prælatam. Item de diffinitiua & interlocutoria est gl. in clemen. vnica, super verbo diffinitiua. de sequestr. possess.& fructuum. Et not.quòd sententia lata super verbo possessorio dicitur diffinitiua, secundùm gloss. in c. fi. de Iudi.& intelligitur quando causa possessionis est deducta principaliter in iudicium, vel habet annexum petitorium: secus si per accidens veniret in iudicium. Etiam diffinitiua prout imponit finem causæ, nunquam datur super possessione, nisi sit proprietas annexa, vt ibi not.

SENTENTIA conuentionalis, est amicabilis compositio, vt quando iudex conuenit aliquem & commonet eum ne faciat contra conuentionem. Alias sententias, scilicet [prçceptum, mulctam dispensationem,] require in locis suis.

SAEPE nota regulam in contrarium, vt in §.in fraudem.Institut. Quibus ex cau.manum.non licet.

SAEPIVS, id est, aliquando, regulariter tamen contrarium significat, & verificatur in duabus vel tribus vicibus. Item facit contrarios casus speciales.l.si in diem.§.seruo.ff.de cond.& demonstr.secundum Dynum.

SEPTA, oppidum est Aphricæ Mauritianæ, ex aduerso Mellariæ positum, quæ nunc Tarifa, illud Cepta vulgò dicitur. In Codice tit. de Officio præfe.prætor.Aphricę. l.in nomine Domini. [Iubemus, inquit, in traiectu qui est circa Hispaniam, qui Septa dicitur.] Neb.

SEPTA sunt clausuræ, & dicitur à sepio, vt est gloss. in Clementina in agro.de statu mona.

SEPTVM, quod est à sepiendo dictum, complura significat: nam septa dicuntur quæ sunt munita siue lapidibus siue fornaceis parietibus, hoc est terra pauita, siue ex lignis, siue etiam ex veprib.& spinis. Hinc dicta Romæ septa in campo Martio. Hinc septa à Iurisconsulto appellantur, quæ sunt opposita ad fossas inciles, ne aqua fluminis euagetur. Vlp. lib. 40.Dig.tit.de riuis.leg. 1.[Septa sunt, inquit, quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellendæve ex flumine causa, siue lignea siue lapidea sint.] Nebr.

SEPTVNX septem habet vncias. Require suprà, As.

SEPVLCHRVM, est locus, in quo mortuus continetur vel sepultus est. Sed monumentum dicitur idem locus sine corpore. Require suprà, M.

SEPVLTVRA secundùm Goffr. quandoque dicitur officium quod impenditur sepeliendis. Quandoque ipsa terra ad vsum sepulturæ deputata. Quandoque tumba marmorea, vel lapidea, vel locus concauus in ecclesiastico cœmiterio factus, in quo corpus Catholici quiescit. Item sepultura [est ius funerandi in ecclesię cœmiterio.] Est autem ius funerandi, potestas sepeliendi in cœmiterio proueniens Ecclesiis ex concessione Pontificis.

SEQUELA dicitur omne, quod naturaliter sequitur ad aliud: vt iumentum, equá: vitulus, vaccam.

SEQUESTER, est is apud quem res litigiosa deponitur à pluribus & sequestratur, vt ei qui in causa vicerit reddatur: dictus ab eo, quòd occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur res. de ver. sig. l. sequester. vide extrà, de Iudic. c. examinata. Est enim secundùm Goff. depositarius rei in iudicium deductæ, vt ff. Depositi. l. propriè.

SEQUESTRUM, est illud scriptum, quod de sequestratione conficitur: & si sit ex causa voluntaria transfert possessionem in sequestrum: secus si ex causa necessaria. leg. Interesse puto. ff. de Acq. poss. & no. in c. examinata. de Iudic. in gloss. & in gl. Clem. vnic. de sequestra. poss.

SEQUESTRATIO est rei, de qua agitur vel controuersia est, separatio vel dispositio, vel possessionis interdictio. Interim enim quod res apud sequestrum est, nec actor nec reus possidet, vt ff. de statu ho. l. libertus. Non potest autem illa depositio, quæ sequestratio dicitur, fieri, nisi à pluribus, quamuis aliàs & vnus & plures deponere possint, vt l. licet. ff. depo. Nam plures rem litigiosam deponunt, quando de voluntate partium fit. Etiam vnus deponere potest de mandato iudicis, vt in gl. c. examinata. de iud. & ibi per doct. Et not. quòd secundùm Goff. sequestratio fit aliquando causa omittendæ possessionis, & tunc neuter litigantium possidet, sed sequester. Aliquando causa custodiæ, & tunc possessio remanet penes possidentem. Et generaliter prohibita est sequestratio. C. de prohib. sequestra. lege vnica. Permissa verò casual. rer. Primò voluntate partium, vt lite finita res victori detur. Secundò ex necessitate, ne persona suspecta cum re mobili aufugiat. Tertiò, ne persona suspecta citra rem immobilem fructus depopuletur vel dissipet. Quartò, propter contumaciam non cauentis in collatione bonorum facienda. Quintò, si seruus de possessione seruitutis proclamat in libertatem. Sextò, cùm appellatur ab executore. Septimò, cùm timetur de sæuiria viri, nec potest sufficienter vxori caueri, sequestratur vxor. Octauò, ne perdatur vendendi commoditas. Nonò, cùm aliquis de comitibus præsidis furtum patitur, nam res sequestratur vsque ad tempus successoris præsidis. Meritò enim sequestratio fieri non debet, nisi tunc demum cùm timetur ne possessor vel appellans fructus depopuletur, secundùm Goff. in summ. Alios casus vide in cle. vnica. eod. titu. & leg. 1. ff. de col. bo. & secundùm Archid. in c. quia res. 11. qu. 1. vbi latè de hac materia. & per Ioan. Mona. & Ioann. Andr. in regula locupletari. de reg. iur. libro 6. vide etiam glo. fin. in cap. dilectus. de sequestra. pos. cum ibi not.

SEQUIORIS vitæ eum vocat Vlpian. in leg. cùm ij de transf. qui sibi ex se alimenta suppeditare nequeat, sed de alienis laboribus pendeat.

SERIA, vas est fictile vino aliisve rebus adseruandis aptum. Persius:

O si sub rastris crepet argenti mihi seria dextro
Hercule,

Inde per diminutionem idem auctor deduxit seriolam: Vlpian.

in tit.de Verb.significa. l. vinaria [dolia.inquir, & serias tandiu in ea causa esse, quandiu vinum continerent.]

SERIAE, vasa sunt fictilia oblonga, de quibus Liuius in 4. secundi belli Punici, sic inquit, [Et in vico histrico fontem sub terra tantavi aquam duxisse, vt serias doliáque, quæ in eo loco erant prouoluta, velut impetus torrentis tulerit.] & de his intellexit Vlpia. in l. vinaria vasa. ff.de Ver. sig. licet alij aliter. & in l. sed & si quid. §. proprietatis. vide ibi gl. ff.de Vsufruct.

SERICOBLATAE, dicuntur vestimenta quæ inseruntur & texuntur serico, vt l. lotas. C.de Murile.lib.11. secundùm Accurs. Legendum SERICOBLATAE duplici t t, vt ibi attestatur Alc. Nam blatta dicitur purpura: vnde Sericoblatæ, vestes purpureæ serico intextæ.

SERICVM, quemadmodum diximus in verbo bombycinus, lanæ genus est, quod apud Seras Indos ex arboribus depectitur, non illud quod vulgò creditur. Horat. in Epodo:

Inter sericos iacere puluillos amant.

Vlp.tit.de Aur.& arg.leg.l. vestis. [Vestimentorum, inquit, sunt omnia lanea, linea, vel serica, vel bombycina.] Neb.

SERVIANA & quasi Seruiana actio. Require suprà, Actio.

SERVITVS, est constitutio iurisgentium, qua quis contra ius naturale alieno subiicitur dominio. Et quando seruitus inducta sit, vide gl. super verbo seruus. de Iudæ. & Sarra. c.ita quorundam. optimam glo. super ver. seruitutes, distinct.1. ius gentium. Sunt autem duplices seruitutes, scilicet, prædiales, & personales.

SERVITVS prædialis, est quædam constitutio qua prædium prædio subiugatur, & seruitutes prædiales lex reales appellat, quæ sequuntur prædia, & earum constitutio eatenus tenet, quatenus expedit prædiis, id est, ad fructus eorum percipiendos.

SERVITVTVM autem prædialium aliæ sunt vrbanæ; & aliæ rusticæ, sed has quidem seruitutes lex dicit esse iura communia, quæ libertatis sunt, vnde not. secundùm Azon. In sum. C. de ser. & Aquædu. quòd hoc verbum, ius, in eadem lege & in eadem voce supponit pro seruitute. Dictio enim semel posita, duas quandoque importat significationes, scilicet, propriam & impropriã, vel vtramque. Propriè autem secundùm diuersa dicuntur seruitutes. Nam si non possem ex ædibus meis exire in agros meos vel peruenire ad viam publicam nisi per agros tuos, vel hortos, & emam à te licentiam eundi, hæc licentia dicitur seruitus itineris, quia prædium tuum in hoc mihi seruit. Et harum seruitutum quædam habent causam continuam, quædam quasi continuam, & quædam discontinuam, secundùm glo. in l. seruitutes magna. in prin. in gl. magna. ff. de seruit. tit. gen. Et quæ seruitus dicatur habere causam continuam, & quæ discontinuam, declarat Bar. in l.2.C.de serui.& aqua.

SERVITVTES rusticæ, sunt quæ prædiis rusticis debentur, velut iter, actus, via, aquæductus, aquæ haustus, pecoris appulsus ad aquam, ius pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, quæ tria vltima possunt dici nominatæ seruitutes rusticæ, sed superiora propriis nominibus carent,

ret, quæ omnia require locis suis. Nam iter est ius, quo ex æde mea per agros tuos possum in vicos publicos exire vel intrare: sed aquæ haustus est, vt aquam haurire possim de puteo tuo.

SERVITVTES vrbanæ sunt quæ prædiis vrbanis debentur, scilicet intuitu alicuius ædificij: nam ædificiis inhærent, velut altiùs tollendi, aut non tollendi, ne officiatur luminibus vel prospectui domus vicini. Item stillicidium auertendi vel non auertendi in tectum vel in aream vicini, vt stillicidium tecti mei cadat in aream vel fundum eius. Item vt liceat immittere vel proiicere tignum in parietem vicini. Et not. quòd an seruitus sit vrbana vel rustica, colligitur ex qualitate prædij, cui debetur ipsa seruitus: quod patet. Nam talis est seruitus quale est prædium cui debet. Hinc est, quòd licet via sit seruitus rustica, tamen si seruiat domui, quæ est vrbanum prædium, leg. vrbana prædia. de Verb. sign. censebitur seruitus vrbana, inspecto fundo cui debetur. gloss. 1. in gloss. fi. de serui. vrb. præd.

SERVVS est, qui de iure gentium vel ciuili dominio alieno subiicitur. in hac parte & ius gentium & ius ciuile detraxerunt iuri naturali. Et dicuntur serui, non à seruiendo, sed à seruando. Imperator enim vel princeps captos ab hostibus qui serui sunt capientium, vendere iubet, & per hoc seruare & non occidere: hostibus enim captis, & sic in seruitutem redactis, hoc seruandum est, quod vtile & benignum visum est, scilicet, eos omnes seruari, & non occidi: hoc enim benignitatis est: sed occidi, crudelitatis. Ideo etiam dicta sunt mancipia, quia ab hostibus manu capiuntur, vt Inst. de iu. persona. & ff. de Sta. hom. l. libertus. Sunt etiam serui vernæ, qui sunt ex ancillis manentibus in domo nati. le. Titiæ textores. ff. de Lega. 1.

SERVI strictо modo dicuntur carentes libertate. Sed largo modo etiam seruientes pro pecuniis & mercede, dicuntur serui, à seruiendo. Pan. in rub. de Iudæis.

SERVI arcarij. Require suprà, Arcarij.

SERVI adscriptitij, vide Ascriptitius.

SERVI atriarij, vel atrienses, sunt illi qui atrij custodiam faciunt.

SERVVS corruptus, dicitur seruus qui per alicuius inductionem factus est de bono malus, vel de malo deterior, scilicet, in anima & corpore.

SERVI corrupti actio. Require suprà Actio.

SERVI cubicularij dicuntur, qui lectum & cubiculum domini sui procurant, qui vulgò camerarij vocantur à camera.

SERVI dedititij dicuntur, qui in morte liberi, & in vita sua serui sunt, quorum libertas sublata est, vt Inst. de libert. §. libertinorum.

SERVI Latini sunt, qui à dominis erant manumissi, vt in vita essent liberi, & in morte serui, & eorum bona tanquam seruorum ad dominos deuoluebantur; vt in §. præal. Inst. de Liber.

SERVVS librarius, à libra dictus est, qui scilicet ponderibus præest & libræ, nummorum & permutatorum custodiam habet domi domini sui.

SERVI insulani, aliàs insularij, sunt qui retinentur in insula, id

est in domo, nec mittuntur in agros, nec in villam. Domus autem insula dicitur eo, quòd insunt ei habitatores: licet insula quandoque dicatur in salo, i. mari sita.

SERVVS mediastinus vel medianus, est qui medium gerit actum, scilicet qui nec est ordinarius nec vicarius, sed medius inter hos & illos connumerandus.

SERVVS ordinarius dicitur qui aliis seruis est præpositus, scilicet qui habet alios seruos sub se quibus præest, & præcipit eis quod vult.

SERVVS vicarius est, qui seruo ordinario subministrat.

SERVVS originarius, vide originarius.

SERVVS publicus dicitur tabellio, non quia seruus, sed quia publicum exercet officium. ff. de Adop. l. non aliter.

SERVI vernæ. V. in ver. Verna.

SERVI victores sunt, quos quis habet victus præparandi causa.

SERVI villici sunt, qui ad villam mittuntur.

SESCVNCIA, est vncia cum dimidia. Pli. in calce li. 36. [Fastigium, inquit, seruari in pedes denos sescunciámque] Inde sescunciale quod sescunciam continet. Plin. libr. 13. [Crassitudine, inquit, sescunciali.] Vlpia. in tit. de legatis præstandis. l. filium. [Vt partis inquit, dimidiæ quartam, id est, totius assis sescunciam retineat:] quarta namque pars tres vncias continet, igitur dimidium quartæ sescuncia est, id est, vncia & semis. Neb.

SESCVNX constat ex vncia & dimidia, & est octaua pars assis, & debet eius littera tertia scribi s, & non x, vt Instit. de hæred. Inst. §. hæreditas. secundùm Accur.

SESTERTIVS nummus duos asses cum semisse valebat: vnde dictus sestertius, quasi semisse dempto de tribus. Assis autem non semper in eodem valore perstitit: nam as Seruio Tullo Rege Romanorum pondere duodecim vnciarum percussus est, primùm sub nota pecudis, quod vnus as pecude permutabatur, vnde pecunia dicta. Posteà verò primo bello Punico sextentario pondere percussus est as: deinde secundo bello Punico vnciales asses facti, atque deinceps paulatim principes Imperatorésque assium pondus valorémque imminuere, in tantum vt Saluatoris nostri ætate asses vix semunciales essent. Vnde Matthæi cap. 10. [Nonne, inquit, duo passeres asse væneunt?] quod & Marcus aliis verbis idem significantibus dicit, Nonne quinque passeres væneunt dupondio? quod videlicet [dupondius] duos valebat asses. Si igitur de sestertij valore quispiam quæreret, non possemus simpliciter respondere, cùm assis valor variis temporibus sit variatus: semper tamen valuit duos asses cum semisse: Accursius in codice Iustiniani, tit. de donationibus. l. verba superflua, ingenuè fatetur se nescire quid sit sestertium. N.

SEV, dictio est disiunctiua. C. de Sacrosanctis eccle. lege generali. & aliquando ampliat. ff. de auro & argento legato. l. si quis ita. & secundùm Bartol. in d. l. generali. & not. 63. distinct. ego Lud. & 75. distinct. cap. vlt. in fine. & per Archid. de foro compe. in c. 1. lib. 6.

SEVERITAS dicitur rigor & integritas iustitiæ. Archid. in cap. vt officium. §. verum. in verbo [seueritas.] de Hæredit. in 6. vel dic quòd seueritas est per quam iuridi-

iuridicialis sententia vel vindicta districtè exercentur, vel est virtus debito supplicio coërcens iniuriam, secundùm Alb. in suo diction. in vet. Seueritas.

SEXTANS, est sexta pars assis, ex duabus vnciis constans.

SEXTARIVS, vide Modius.

De S ante I.

SI, de proprio significato importat conditionem, non tamē semper significat. Vnde quandoque facit dispositionem conditionalem. Quandoque executionem tantùm. Quandoque significat causam incertam. Quandoque certam. Quandoque euentum incertum non conditionalem, quia non suspendentem. Quandoque accelerationem, & quandoque nihil significat. Exemplum primi ibi, [promitto vel lego, si nauis ex Asia venerit:] vt in l. itaque. ff. si cert. pet. Secundum ibi; iudex dicit, [do tutorē si satisdederit,] quia sensus est, quòd purè datur & immediatè fit tutor, sed administrare non debet, nisi prius satisdederit, vt l. muto. §. hāc autem. ff. de tutel. vbi dicitur, hanc autem adiectionem, quam præsides prouinciarum faciunt, & Tutore si satisdederit conditionem non facere: ratio est voluntas proferentis. Nam tutor à iudice non potest dari sub conditione. c. actus legitimi. de regulis iuris. lib. 6. Etiam quia inuitus datur tutor: ergo non stabit in voluntate sua per conditionem. Nec iudices in decernendo solent facere iudicia sua conditionalia. Exemplum tertij, [Lego Titio, si negotia mea gesserit.] Et est aliud exprimere causam per [quia,] & aliud per [si :] nam per [quia] exprimendo, falsa causa non vitiat: sed per si, vitiat. l. Demonstratio. ff. de condit. & demonstr. nisi aliud appareat ex voluntate disponentis. Etiam quandoque si capitur pro quia, vt ibi, [Si Deus est,] quia hic subiecta materia, & fides Catholica habet, quòd Deus creator est omnium certitudinaliter. Quarti, quando ille euentus est de præsenti vel de præterito. Vt ibi, [promitto vel lego si rex est Parisiis vel fuit tali die,] Vbi euentus est disponentibus, vel disponenti incertus non tamen conditionalis, quia non suspendit. Nam actus purus statim valet, vel non valet. §. fin. Inst. de Verb. oblig. & hic accelerationem significat. Etiam quandoque nihil significat. Vt ibi, [promitto si talis morietur.] Argum. l. si pupillus. §. qui sub conditione. ff. de Nouat. & delegat. quia non potest significare conditionem, quæ est de euentu futuro certo. Sed quia nihil certius morte, ergo materia subiecta non patitur. Dicit tamen Bartolus, quòd in vltimis voluntatibus operatur conditionem, dicendo [lego, si hæres morietur,] vel [si Sempronius morietur,] non ex eo quòd mors sit incerta, sed quia incertum an legatarius morietur antequam hæres vel Sempronius. allegat. lege, quibus diebus. §. quidam Titio. ff. de conditionib. & demonstration. vbi dicitur, quòd legatum tale, [si mater tua morietur,] est conditionale. Petrus dicit contra quòd est purum. Et sic in textu allegato debet sumi pro [cùm,] quod significat principaliter tempus, & per consequens conditionem. Item nihil significat, vt ibi, promitto si volueris,

[lego

[lego si hæres voluerit.]lege sub hac.ff.de Act.& oblig. quia actus in voluntate obligandi est. & sic nulla est dispositio: vel restrictio fit, nisi disponens videatur decidere.l.si ita expressum.ff.de Con. & demon. Finaliter autem semper ad mentem disponentis recurrendum est, quia sæpè contigit, quod vna dictio vel oratio per vnum capitur in vno significato, & per alium in alio. Sunt ergo circunstantiæ attendendæ, per quas mens proferentis declaratur.

SI non valet hoc iure, valeat illo: si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, &c. Hæ clausulæ significant,si non potest valere ex defectu solennitatis, vt testamentum, scilicet quòd non sunt septem testes, vel non sigillauerunt eodem contextu, valeat iure codicillorum, si sint quinque testes, quia disponens hoc voluit, & lex admittit. Significat ergo dictio si, apposita his verbis vel aliis, quòd voluntas disponentis declarata ex verborum significato, vel alio quouis modo dictat.

SIC, qualiter intelligatur, vide extrà, de Priuil.c.ex ore.de Confir. vti.c.examinata.& de Ver.sig. ca. abbate. cum simil.

SICA,est ferrum,siue cultellus breuis, in vtraque parte scindens & acutus, quò maximè vtuntur qui apud Italos latrocinia exercent. sed eius interpretatio est larga, vt contineat telum, lapidem, lignum, & quodlibet ferrum, vt Inst. de pub. iud. §.item lex.& §. sicarij.

SYCOMORVS, ficus est Ægypti peculiaris: Latinè interpretatur ficus fatua: habet enim ficos nostris non absimiles, insulsas tamen. Eius arboris meminit Iurisconsf.tit. de Extraor.crim. l. saccularij. [Si quis, inquit, arborem sycomororum exciderit: nam & hæc res vindicatur extra ordinem non leui pœna, idcirco quòd hæ arbores colligant aggeres Niloticos.]Neb.

SICARII dicuntur homicidæ & interfectores, dicti à sica, id est, ferro vel cultro. Inst. de pu. iud. §. sicarij. etiam dici possunt sicarij, qui alicuius vitæ armis insidiantur.de pœn.distinct.1. is, qui cum telo. de homicid. c.sicut dignum.in gloss.

SIGILLVM est parua statua, quoniam signum pro statua plerunque accipitur. Ouidius in 1. de arte,

Siue eris ornatus, non vt fuit ante sigillis.

Aphricanus de leg. 1. leg. cætera. Vel singula sigilla adæquata legari posse. Item Vlp. titu. de fun. instr.l.quæsitum. [Sigilla,inquit, & statuæ affixæ non continētur.] Accurs. annulos nescio quos ferreos interpretatur.Neb.

SIGILLATIM, id est,singulariter:ita exponit Hostiens.in cap. venerabilis. de Testi.& Archi. in c.præsentium.§.testes.eod. tit. li. 6. & habetur de hac dictione in leg.sed & si per prætorem.§. fin. ff.ex quib. cau. maio.& in l. cùm quidam. C.de Ver.sig.

SIGILLVM,præter vulgatam significationem, interdum significat paruam statuam.l. quæsitum. §.Papinian.de fun.instr.

SIGNVM quid sit, & quomodo signum differat à sacrificio, de Consec. distin. 2. sacrificium,&c. signum., & quomodo multiplex est signum. vide extrà,de cōsuet. c.2.

c.2.in gl. frequentiùs autem accipitur pro sigillo. l.3.de tab.exhib.

SIGNARE, est aliquam formam vel signum alicui imprimere, vel notam imponere: vnde testamentum signare, id est, notare debet quis, vt notum sit illud quod in testamento scriptum est. Isid.lib. 5.Etym. sed subsignare est subscribere; vt si testes vocati & rogati à testatore subscribant.

SIGNATAS tabulas (inquit Vl. in l. ad testium. de testam.) accipi oportet, & si linteo quo tabulæ inuolutæ sunt, signa impressa fuerint.

SIGNATOR aurum vel argentum quod dicatur, docuit Iurisc. clarissimè in l. Quintus. de Aur. & argen.leg.

SIGNATOR, vt auctor est Pedianus, erat qui testamento aut aliis instrumentis aut contractibus nomen suum subscribebat. Sallustius in Catilina: [Ex illis testes signatoresque falsos commodare.] Iuue.

Signator falsò qui se lautum atque beatum.

Vlp.tit. quemad. testam. aper. l. cùm ab initio. [Cogat, inquit, signatores conuenire, & signa sua recognoscere.] Nebr.

SIGNATORIVS annulus est, qui characterem, id est, sculpturam habet, quo vtimur ad imprimendum signa.

SIGNIFICATIO secundùm Azon. de Verb. sign. propriè est demonstratio facta, proprio nomine rei, de qua quæritur, attributo, sed largè ponitur, si proprium nomen non interueniat: si tamen res per aliud verbum, quod aliquo modo accedere possit ad rei ostensionem, notificetur.

SIGNINVS, a, um, à Signia vrbe Campaniæ. Vnde pira Signina Iuuenali, & vina Signina Martiali, & structura siue opus Signinum, quod vt scribit Plin. libr. 35. conficitur fractis testis contusis calce addita. Columella lib.1. [velut Signinum opus pilis condensatur.] operis quoque Signini intrita quomodo fiat, Vitruuius li. 8. exponit. Vlp. in tit. de riuis. l.1. §. Sed si. [si quis, inquit, terrenũ riuum Signinum facere velit.] vbi pro Signino signatum mendosè legitur in codicib. antiquioribus. Qui verò non intelligebant, quid signum aut signatum esset: in ciliceum commutarunt. In archetypis autem Pandectis Florentinorum Signinum habetur. Nebr.

SILENTIARII, sunt iidem quod consiliarij vel secretarij principis, qui silere debẽt, & occultare principis consilia, vt ff. de Mino. l. verũ. & gl. 3. l. illud. C. de Colla.

SILIGINARIVS, est custos siliginis, id est, horrei in quo siligo adseruatur. Est autem siligo frumẽti quoddam genus candidissimi: aliquando siligo pro farina purgatissima, atque ipsis tritici deliciis accipitur. Plin. li. 18. [Siliginẽ dixerim propriè tritici delicias.] Celsus libr. 2. [Ex tritico, inquit, firmissima siligo.] Vlp. in tit. de furtis. l. si quis vxori. §. apud Labeonem. [si siliginario, inquit, quis dixerit, vt qui nomine eius siliginem periisset.] Item Iulian. tit. de negot. gest. l. ex facto. Neb.

SILIGINARIVS, custos siliginis, l. si quis vxori. de furt.

SILIQVA secundùm Isid. est 24. pars solidi, alij dicunt octaua, alij quarta pars vnciæ, super quo vide l. libertos. §. filium. ff. de Annuis leg. & in Authen. sed hodie. C. de Episc. & Cler. & in Auth. de sanct. episc

episc. §. sportularum. Aliquando est correx seu pellis fabæ & ciceris. l. frugem. §. fin. ff. de Verb. sign. & ibidem gloss.

SYLVA cædua est, quæ ad hoc, vt cædatur, deputata est, & dicitur apta cædi, quia facilè succrescit.

SYLVA palaris, ex qua pali & pedamenta sumuntur.

SYLVA pascua dicitur, quæ pascuis pecudum est assignata.

SIMILE dici non potest, vbi dissimilitudo subest. 28. q. 1. sicut enim. & l. 3. ff. de iniu. rup. & irrit. testament. & qualiter interpretur hoc verbum simile, vide cap. olim. de Verb. sign.

SIMILITVDO est rerum differentium comparatio secundum Boë. & quæ similitudo ad speciem vel genus referatur, est gl. not. in ver. curam animarum. in cap. non potest. de præbend. lib. 6.

SIMONIA secundum Goffr. est studiosa cupiditas vel voluntas emendi vel vendendi spirituale, vel spirituali annexum, quod spirituale censetur. ius enim percipiendi prouentus præbendales, sc. ratione præbendæ vel prælaturæ, spirituale non est, sed annexum spirituali, s. canoniæ, propter res temporales, quæ ex illo iure proueniunt, vt sc. fructus. 1. q. 3. si quis obiecerit. sic & ius patronatus dicitur annexum spirituali propter quandam confœderationem, quia cadit in laicum, à quo possidetur, vt c. eod. tit. Et dicitur à Simone mago, qui fuit primus auctor huius sceleris in nouo testamento. Ipse enim voluit emere gratiam Spiritus S. à beato Petro: sic Giezi in veteri testamento voluit gratiam sanitatis Naaman Syro vendere, vt 4. Reg. 5. Vnde simoniacus dicitur propriè emptor spiritualium, Gieziticus venditor eorundem. 1. q. 1. qui studet. Et est simonia peccatum enorme, respectu eius qui per simoniam beneficium acquisiuit, qui pœnitentiam agere non potest beneficio retento: dicitur enorme, id est, indispensabile, quia dispensari non pōtest cum simoniaco, nisi in beneficio resignato, sicut in simoniaco in ordine contingit, vt 13. distinct. nerui. Et simoniacus etiam occultus in ordine suscepto, qui vitiosum habet characterem, vt 1. q. 1. quibusdam. suspensus est quo ad se & quo ad alios. 1. q. 1. Reperitur etiam simonia sola intentione absque pacto vel facto cōmmitti, vt in c. qui studet. præalleg.

SIMPLEX præceptum est, cùm præter litem contest. iudex confessione partium accedente, aliquid præcipit: verbi gratia, si quis à reo in iudicio absque libello cum instrumento debiti petat decem, & confiteatur de plano, tunc iudex sine alia causæ cognitione vel commissione sibi præcipiat, vt certo termino soluat, & hoc dicitur præceptum, & non sententia, quia sententia non dicitur, nisi quando ordo iudiciarius est seruatus.

SIMPLICITER, quid hoc verbum importet, not. per Innoc. & Host. in c. olim. de accus. & in Spec. de inquisit. §. 3. vers. sed quid ergo. Item de hac dictione vide per Bartol. Ioannem de Imola, Alexandr. & Francisc. de Aret. in l. 1. §. si quis simpliciter. ff. de Verbor. obligat.

SINE, hæc dictio tria importat. Est enim priuatiua, negatiua, & exclusiua particula. not. ff. de pig. action. l. 1. §. præter. Item importat argumentum à contrario sensu,

sensu,extrà, de iis , quæ fiunt à prælat. sine consensu capituli. cum apostolica.§. fin. Aliquando includit,§.distinct.ad eius. & de Temp. ord. cap. nec episcopi. & ibi in gl. Aliquando ponitur pro non. ff.Mand. l. si mandauero. §. fugitiuus. Aliquando pro contra. ff.de Acquiren. possess.l. si ex stipulatione:& plenè de hac dictione vide per Alberic. de Rosa. in Authenti.quod ius. C. de Procurat.& Bar.in l.si eum.§. qui iniuriarum.ff.Si quis cautio.

SINGVLARE sæpè ponitur pro plurali.l.in vsu.de Verb.signif.

SYNTHESIS inter alias significationes designat etiã genus quoddam vestis duplicis , quæ sit alio nomine Abolla. Martial.

Synthesibus dum gaudet eques dominusque senatus. Idē alibi. *Sic micat innumeris arcula synthesibus.*

Scæuola tit. de auro & arg. l.Titio. [Ex synthesi,inquit,tunicas duas,& palliola.]Nebr.

SIPHONES, vt scribit Alc.in l.ferri. de Verb.sign. erant instrumenta, quibus olim fabri vtebantur ad extinguenda incendia.siphonum meminit Vlpianus in l.quęsitum. de fund.instr.tametsi in Vulgatis codicibus scopæ , non siphones, impressum sit.

SIQVIS, generis tantùm est masculini , quia fœmininum propriam habet terminationem,& ea est siqua.Iurisc.tamen de Verb.signif. l.verbum siquis. [Si quis,inquit, tam masculos quàm fœminas complectitur.] Ant.Nebr.

SISTO, sistis,verbum est aliquando absolutum , pro eo quod est sto, stas, apud Virgil.1. Georg.

Sistunt amnes terræque dehiscunt.

Aliquando actiuum , significátque statuo,statuis.Idem 4.Ænei.

Et sistere flumina vidi.

& illud ex Euangelio : [vt sisterent eum Domino.]in hac significatione accipitur apud Iurisc. iudicio sisti , & iudicatum solui. sisti pro statui & repræsentari ponitur. Nebr.

SISTERE dicitur in iudicio,qui pręstat eius, de quo agitur , præsentiam. l. item apud Labeonem. de Verb.signif. vide suprà in verbo[iudicio sisti cautio.]

SITOCOMIA, i.fames,vel guerra.C. vt nemin.lic.in spec.in gl.rub.vel dic, sitocomia frumentaria dicitur:vnde sitocoma præfectus frumentariæ.Nam σῖτος frumentum & κώμω, curo dicitur, vt habetur in l.fin. ff.de administr.rer.ad ci. pertinent. vbi corruptè legitur sitonias,pro sitocomias.

SITONAE Latinè frumentatores dicuntur , quo nomine appellabantur magistratus quidem , qui frumentũ & annonam curabant, vnde sitonia tale eorum munus.

SITOSTASIVS erat , qui vendendo frumento pręerat,secundùm Alc. in l.in æstimatione.C.de frumen. Alex.lege tamen Zygostasij.

SITVLA , vrna est aquæ ex puteo hauriendę accommodata.Plautus in Amphitryone:

Si situlam iam cepero , illi puteo animam omnem traxero.

Hieron.quoque Esaiæ 40. [Ecce gentes quasi stilla situlæ reputatæ sunt.]in tit. locati. in l. qui fundũ. [Rota quoque per quam aqua traheretur, nihilominus ædificij est quàm situla.] Nebr.

SITVS

Sitvs, us, pro squallore siue inculta cuiusque rei, dictus à deserendo, quia ea quæ deseruntur ex negligentia, redduntur inculta. Virg.1.Georg.

Et segnem pa[...]e situ durescere campum. Id[...]m in 6. Aenei.

Pe[...] loca senta situ.

quod Seruius pro lanugine & squallore exponit, quæ fit in locis sole carentibus. Vlp. libr. 37. Dig. de bonorum possess. secundùm Tab.l.1. [Vetustate, inquit, vel situ putrefactum.] Neb.

Sive euenerit, siue non euenerit. hæ orationes de se sunt contrariorum casuum, & tamen coniunctæ significant puritatem, sc. quòd actus, qui deponitur his verbis, sit purus. & sumitur significatum ex hoc quod certum est, alterum casuum euenturum, & sic dispositio redditur pura. facit l.necessariò. §.quòd si pendente. de Peric.& commod.rei vend.vbi habetur, quòd venditio facta hoc modo, siue nauis ex Asia venerit, siue non, est pura, vt l.si pupillus. §.qui sub conditione.ff.de Nouat. vbi habetur, quòd qui stipulatur sub conditione omnino extitura, purè stipulatur. vt l. itaque. ff. Si cert. petat. vbi conditio dicitur, cùm in incertum confertur. Et sic pater quòd hæc cōditio non reddit actum conditionalem de per se, sed hæc oratio applicata dispositioni vltimæ voluntatis, eam reddit conditionalem, vt l.huiusmodi. ff.quando dies leg. ce. vbi dicitur quòd legatum hoc modo factum, siue illud factum fuerit, siue non, est conditionale, & intellige, siue non fuerit infra certum diem, ne infinitum expectetur. Et licèt certum sit alterum casuum euenturum, tamen incertum est, an viuente legatario vel non, & sic incertitudo facit conditionem in vltimis voluntatibus, facit l.1.ff.de Cond.& demonstr. Secùs in contractu qui purè transmittitur, siue factum existat siue non, ergo contractus factus cùm ille morietur, non est conditionalis, sed in diem.l.nam si moriar.de cond.indeb. Et sumitur in his significatum ex communi modo intelligendi, nisi aliud certè appareret ex voluntate testatoris vel contrahentium. Ant.Nebr.

Smyrna à Græcis appellatur, quam nos [myrrham odoratam] dicimus. Lucret.li.2. [Et contemptus odor Smyrnæ mellisque sapores] apud Galenum quoque interpres semper smyrnam verbum Græcum pro myrrha reliquit. Apud Martianum tit.de publica.l.interdum.finura pro smyrna mendosè legitur. Nebr.

De S ante O.

Sobrini & sobrinæ dicuntur, qui vel quæ ex patruelibus, fratribus vel sororibus, consobrinis vel amicis progeniti vel progenitæ sunt.

Sobrinvs propior, & sobrina propior sunt patrui magni vel amitæ magnæ, auunculi magni vel materteræ magnæ, filij filiæve.

Socer, est pater mariti. l. sicut autem. ff.de Re iud. etiam est pater vxoris. vt ead.l.

Socrvs est mater mariti vel vxoris.

Adde quòd soceri appellatione continetur etiam auus mariti vel vxoris, & appellatione socrus, auia soceri. de Verb.signif.

Socer magnus, & socrus magna appellantur auus & auia mariti

riti vel vxoris. l.non facilè. ff. de gradibus.

Societas est duorum pluriúmve conuentio honestè contracta ad vberiorem quæstum & commodiorem vsum.require suprà actio pro socio.

Sodales dicuntur,qui sunt conuiuiorum participes: fuit & Romæ collegium sodalium, de quo Cicero in Catone maiore: [Primum, inquit, semper habuit sodales.sodalitates autem meQuæstore constitutæ sunt sacris Idæis Magnæ matris acceptis. Epulabar igitur cum sodalibus omnino modicè] huiusmodi autem sodalitates à Græcis φρατρία dicuntur,de quibus Aristoteles in politicis. Eråntque plerumque inhonestæ. Gellius lib.19. Adolescentem, inquit, Taurus à sodalibus conuictúque hominum scenicorum abducere volens.Caius li.48. Di. de collegiis illicitis.l.fi.Sodales,inquit,sunt, qui eiusdem collegij sunt,quam & Græci ἑταιρίαν vocant,& hæc videtur ex Solonis lege translata esse,nam illicita est eadem.

Sodales, qui sunt eiusdem collegij.l.vlt.de colleg.illici.

Solarium vectigal, quod reipub.soluitur ob publici soli occupationem. l.2.ff. ne quid in loco public.

Solatium,idem quod stipendium, secundùm Alcia. in l. inter donum.de verb.sign.

Solennitas sumitur pro actu reali, vt solennitas stipulationis dum quis fideiubendo se obligat interrogatione præcedente,& responsione sequente. Instit. de fideiuss. §. fi. Et hoc est notandum pro intellectu huius, si scriptum reperiretur aliquem fideiussisse, quia sub hoc verbo significatur solênitas stipulationis, nisi fieret in patria tali in qua efficax est simplex promissio. Similiter in authentico instrumento si reperitur ibi scriptum aliquem promisisse, sub hoc verbo includitur solennitas stipulationis. l.1. C.de vsur.& § si ita scriptum.Instit.de inuti. stipul.Et sumitur significatum ex solennitate instrumenti, quod significat ibi contentum solenniter factum etiam ex parte notatiatus, quia notarij non redigunt instrumenta in scriptis publicis,nisi de actibus cotam eis solenniter celebratis. Aliàs promissio non facit de se solennitatem stipulationis,secus de fideiussione,dum saltem apparet,inquãtum, pro quo, & penes quem,aliàs etiam nulla esset fideiussio.l. cùm de indebito. ff. de prob. §.si inncta l.1.de fideiuss.& sic de aliis in quibus includitur solennitas vel non.

Solertia, id est, cautela de Iure patro.c.vnic.lib.6. per Archi. vel ingenij scientia vel astutia. no.in l.1.§.non fuit.ff.de dolo.& in l.1. C.si maior fact.

Solet,quid importet, vide Bart.in l.1. Cod. quomodo & quando iu.

Sollicitus dicitur inquietus,quasi solers & citus, secundùm Isid. in tit.de Sollicitudine.

Solidus.a,um,dicitur quod integrum est, neque habet inane quicquam, aut parte aliqua fraudatum non est.Horatius 1.Carmi.

Aut partem solido demere de die.

Vlpianus. de fideicommiss.lib.ff. l.ergo §. illi. de solido, inquit,sic accipere debemus de sorte & de vsuris. Nebr.

SOLIDVM, id est, firmum. Et componitur cum in, vt in solidum, id est, quilibet eorum per se solùm: vnde locum habet in promissionibus stipulatione vallatis, quæ stipulatio concipitur per verba futura, & inserit insolidum se daturos vel seruaturos.

SOLIDVS, idem est quod aureus, & 72. solidi faciunt libram auri. Instit. de pœna teme. lit. §. fin. ff. de in ius voc. l. libertus. Item solidus & aureus qualiter accipiantur in iure, & quot solidi faciant librã. Panorm. in capit. conquerente. de offic. ordin. vbi Felin.

SOLIVM Latini, Græci thronum vocant. & est locus in quo Reges sedent: cap. quorundam. & ibi Archi, de elec. in 6.

SOLVENDO esse, est habere vnde soluat, vel soluere possit in solidum per se, vel per alium. ff. de Ver. sig. l. soluendo. & sic dicitur quis esse soluendo. Econtra non soluendo dicitur ille, qui soluere non potest.

SOLVM, idem est quod terra, vnde,

Sit tibi terra solum, quo possunt vincere solum.

Vbi primus est substantiuũ neutri generis, secundum adiectiuum masculini generis: vnde dicitur,

Quicquid plantatur, seritur, vel ædificatur,
Omne solo cedit, radices si tamen egit.

Insti. de Rer. diui. cùm in suo.

SOLVS, est cui nullus est contrarius. dist. 8. si solus.

SOLVTA oratio dicitur quæ neque coniunctim neque disiunctim connexa est, vt cùm dicitur in instrumentis, vendidit, dedit, tradidit, & alia id genus. l. sæpe. de Verb. sign.

SOLVTIO secundùm Goffr. est rei quæ debetur redditio. Instit. Qui. mo. tol. oblig. in prin. vel largè est ab obligatione liberatio. Et alia est naturalis siue vera, quæ fit per redditionem eius quod debetur, alia ciuilis siue imaginaria, & fit multipliciter per nouationem, de legationem, acceptilationem, vel compensationem, de quibus in locis suis.

SOLVTVM matrimonium dicitur siue morte siue diuortio. l. cùm queretabatur. ff. de Ver. sign. & l. si quis. ff. Solu. matri.

SOLVTVS dicitur cui libera facultas recedendi est. l. qui neque. de Verb. signifi.

SONTICVS morbus, est ille qui perpetuò nocet, nisi sit curatus. vide suprà Morbus.

SORDES apud Iurisconsult. significat auaritiam.

SORS, est ars diuinandi. Diuinatio autem propriè in malo sumitur. Item etiam sors idem est quod sortilegium, vt extrà, de sorti. Item sors est portio hæreditatis, eo quòd per sortes solent diuidi hæreditatum portiones. de præben. c. cùm secundum apostolũ. 21. distin. cleros. Sumitur etiam pro fortuna vel euentu. 26. quæst. 2. sors. Item pro capitali capitur, vt de vsur. c. 1. & 2. de hoc vide glos. in proœ in Cle. in verb. sortis.

SORTILEGIVM, est quando aliquid per creaturam diuinatur. Et species diuinationis numerantur 26. quæ. ii. c. igitur. & eadem cau. quæst. 5. episcop. & c. nec mirum.

SORTILEGI vel sortilegistæ sunt diuinatores, vel isti qui sub nomine fictæ religionis per quasdam

dam, quas sanctorum vel Apostolorum vocant sortes vel diuinationes, sententiam vel scientiam profitentur, siue diuinatione, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt. vt 26. quæst. 1. cap. 1.

SOTVLARES dicuntur, quasi subtalaria, à sub & talo. Et aliàs subboti, genus calciamenti: vt in c. ne in agro. de statu mo.

De S ante P.

SPADO quis sit, vide ff. de Excusa. tuto. l. spadonem. & Institu. de adoptio. §. illud. & vide suprà in verbo. castratus.

SPECIES significat terminum significatiuum plurium differentiũ numero, vt homo: ille terminus significat omnes homines inter se differentes numero: qui terminus homo significatur per hoc nomen species, prout est vnum de quinque prædicabilibus. Sed secundùm legistas sumitur species, quandoque pro indiuiduo: vt Seius, Stichus, fundus Cornelianus.

SPECIES apud veteres Iurisconsultos frequenter accipitur pro eo quod recentiores dicunt casum, aliquando tamen significat id quod fit ex aliqua materia, vt in §. cùm ex aliena. Instit. de rer. diuis. quandoque ponitur pro parte. §. nunc autem. Inst. de iure nat. & l. 2. de liber. agnosc.

SPECIALE delictum quod, vide in Verb. delictum.

SPECIOSAS personas, accipere debemus clarissimas personas vtriusque sexus: item eas quæ ornamentis senatoriis vtuntur. l. speciosas. de Verb. signific.

SPECTABILES qui, require suprà in ver. magistratus, & est optima gl. in Auth. vt ab illustri.

SPECTACVLA sunt quæ fiunt in loco, vbi ludebant tragœdi & comœdi, vt dicunt Græci. & habetur in Auth. de consulibus. & spectaculum prohibitum est prout importat effusionem sanguinis. C. de gladi. l. vnic. libro 11. & leg. legatum. ff. de vsu & vsufr. sed ludi permittebantur ad lætificationem populi, vt comœdiæ & similia, l. 2. & 3. C. de spect. li. 6.

SPECVLARIA, quorum fit mentio in l. quæsitum. §. itaque. de fun. instru. conficiebantur ex speculari lapide in tenuissimas crustas secto, & pellucido, vt tradit Alciatus in l. malum. de Verb. sign.

SPECVLARII inter artifices nominantur, l. 1. C. de excu. artific. lib. 10.

SPECVLATORES propriè dicuntur præsides prouinciarum, l. 1. de priui. att. & l. ordinariorum. C. de cohort. lib. 12. & eorum auctoritas est magna, Panor. in cap. suspicionis. de Officio deleg.

SPECVLVM, quasi exemplum est. c. enimuero. 19. dist. vnde ecclesia Romana est speculum aliarum, vt d. c. enimuero. & est triplex speculum, secundùm Archi. in §. ecce. 36. distinctio.

SPECVS, est altus locus supra terram, per quem ducitur aqua. ff. de Riuis. l. 1. §. specus. Item ponitur pro fossa qua colligitur aqua, & est ampla & rotunda. ff. de aqua plu. arcen. l. supra iter. vbi gloss. ponit differentiam inter specus, & cuniculum. vide suprà in littera C.

SPERANT, id est, putant. Instit. qui. ex cau. manumit. non licet. §. in fraudem. versicu. sæpe.

SPHAERISTERIVM, locus est vbi pila luditur, nam sphæra pila interpretatur, & sphæristes qui pila ludit. Sueton. in Ve-

spasiano. [Fauces,inquit,cæteráque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret.] Plin.in epist. [Apodyterio superpositum est sphęristerium.] Lampridius in Seuero scribit eum dedisse operam sphæristerio. Vlpianus li.17.in titu.mandati.l.si quis mihi: [Hypocausta,sphęristerion, & quædam ipsius valetudini apta sua impensa faceret.] Accurs.velut œstro quodam percussus diuinat sphæristerion esse locum amœnum herbis.Ant. Nebr.

SPHAERISTERIVM, de quo in lege si quis mihi.ff. mand.locum fuisse in balneis, Bud.putauit. Lamprid. in Alex. accepisse videtur pro loco ad ludum pilæ accommodato.

SPICA nardi, quæ spica quoque cilissa vocatur,Græcè dicitur stachys nardi, de qua inter cætera Iurisconsultus meminit in titulo de Publicanis, lege interdum. [Nardi stachys, inquit,id est,spica nardi.] Nebrissen.

SPICVLATORES pro apparitoribus. l.diuus. ff. de Bon. dam. Legendum ibi speculatores, & sunt carnifices.Firm.lib.2.c.26.

SPOLIATIO, est à possessione rei immobilis violenta & iniuriosa deiectio, vel rei immobilis ablatio. dicitur violenta, quia si quis sponte possessionem suam renunciauerit vel abiurauerit, locum non habebit spoliatio, & per consequens nec restitutio: nam restitutio spoliatorum est ablatorum in iudicio redintegratio.Et quia credendum est canones loqui sano intellectu, spoliatus intelligitur in casu quo criminaliter accusatur, qui tota sua substātia, vel maiori parte ipsius se per violentiam destitutum affirmat, quia nec nudi contendere,nec inermes inimicis nos opponere debemus. Habet enim spoliatus priuilegium vt nō possit exui iam nudatus: vt est text. in capitulo frequens. de Restit. spol.lib.6.Vnde,

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Vide Goffre. in Sum. de restitut. spol.vbi prædictam definitionem spoliationis subtiliter declarat.

SPONSVS & sponsa sunt qui inter se de futuris nuptiis promittunt per verba de futuro, à spondeo sic dicti,id est, promitto, vt l.3.ff.de Sponsa.

SPONSA dicitur etiam quam pater spondet alicui futuram sponsam seu vxorem: vt l.2.ff.eodem titulo.

SPONSALIA sunt futurarum nuptiarum conuentio & repromissio. ff. de Sponsa. leg. 1. & 30.q. 5. nostrates, & ita iste consensus est de futuro matrimonio. Consensus verò nuptiarū est de præsenti matrimonio. Sed dicit Placen. eundem esse consensum spōsalium & nuptiarum. Sponsalia autem dicta sunt à spondeo.nam moris fuit veteribus stipulari & spondere sibi vxores futuras: vt l. 2. ff.eod.titu. & inde sponsi & sponsæ appellatio nata est,& certè stipulatio potest interuenire, sed non necessaria. Et nota quod sponsalia dissolui possunt pluribus modis,secundūm Ioan. And. in tractatulo super quarto decretali, & not.super rub.de sponsa.

SPONSALITIA largitas dicitur, quod dat sponsus sponsæ, sine animo tamen recompensandi, sed omnino gratis, vel econuerso. Et ista donatio dicitur contractus de iure ciuili, vt in §. ius autem gentium.Insti. de iure na. gen.

gen.& ciui. in gloss. super verbo, pœne.

SPONSIO appellatur omnis stipulatio promissioque, etiam quæ non fit per sponsi interrogationem. l.sponsio.de Verborum sig. hinc & sponsor dictus, licet glo. in Auth. de fideiuss. eum tantum sponsorem esse crediderit, qui sponte & à nemine rogatus pro alio se obligat.

SPORTVLAE, sunt salaria apparitorum, vel secundum Azon.C. eod.tit.fortè apparitores ista non sibi, sed pro fisco recipiebant,& illa reponebantur in sporta vel in aliquo simili vase:vt corbe, in quo consueuerunt aliqua portari, & ita sub tuta custodia fisco conseruabantur: & sic continentia ponuntur pro contentis, vt Cod. de Spor.& sump.in rubro & nigro. Appellantur sportulæ & iudicantium mercedes.

SPVRCO, spurcas, præter eam significationem quam habet in promptu, significat etiam vinum aqua diluere:quoniam, vt ait Festus Pompeius, spurcum vinum dicebatur, quod erat aqua mixtum. Vlpianus ad legem Aquiliam.l.si seruus. [Qui vinum,inquit,spurcauit,vel acetum fecit.] Sed & aquæ dicuntur spurcari, cùm corrumpuntur aliqua re quæ illas vitiet iniecta.Paulus de extraordinariis criminibus. l. 1. [Si aquas, inquit,spurcauerit,] Nebris.

SPVRCA, est aliquod turpe,per quod aqua turbatur. lege apud Trebatium. ff. de Aqua pluuia arcen. l. si seruus seruum. §. inquit. ff. ad legem Aquil. & lege 1.§.1.ff.de extraordi.crim.

SPVRCARE vinum,est aqua infusa vitiare: & ita sumitur in d.l. si seruus. ad Legem Aquil. vt ibi annotauit Bud.ex Festo.

SPVRIVS dictus est, qui Græcè dicitur nothus, sic appellatus, vel quasi sine patre, vel ab eo quod est Græce σπόρος, quod significat pudenda. nam sporus est semen. In primo Institutionum lib.in tit. de nuptiis,mendum est manifestum, spadon,prq eo quod esse debuit spora.[Solent,inquit, filij spurij appellari à Græca voce spadon,]in lege σπόρον. Nebr.

SPVRIVS, est filius ex incestuosis nuptiis natus; & dicitur à Græca voce παρὰ τῶ σπορὰν,quod est vulgo conceptus, vel sine patre, vt ff.de Sta. ho.l.vulgo concepti. Vel est natus de concubina:vt de Renun. c. nisi cùm pridem.§.personæ verò. in glo. quæ distinguit nothum,spurium, mâserem,& naturalem.

SPVRII qui dicantur, vide Pan. in c. tanta: ver. quinam sunt filij spurij,qui filij sint legi.

D S ante Q.

SQVALOR est infectio propter multitudinem carcerarorum. l.si quis.C.de cust.reorum.

De S ante T.

STABVLARIVS, is dicitur qui mercede in tabernam meritoriam viatores excipit, qui caupones quoque dicuntur. Apuleius in 1.de asino, [Pretio mansionis stabulario persoluto viam capessimus.] Idem in eodem,stabulum pro ipso loco diuersotij, [Ianitor, inquit, ponè stabuli ostium humi cubitans.] Vlpian. titu.de iniuriis. [Ad meritoria, inquit, vel stabula non pertinebit.] Vlpianus libro 3. Dige. titu. de iis qui notantur infamia. l. Athletas,

tas, [puta, inquit, si campo fuit vel stabularius.]Nebris.

STABVLA antiquitùs pro diuersoriis & tabernis accipiebantur: vnde stabularij dicti. Est tamen, quando stabulum positum inueniatur pro septis, quibus iumenta gregésque stabulantur, & ita ferè hodie hæc vox vsurpatur, l. eo iure. in quibus cau.pig.vel hypotheca con.

STABVLARII dicuntur qui aduocatis hospitibus & stabulariis præponuntur, à stabulis sic dicti. Qui verò sic receperunt, hospites:& qui sine equis,vocátur caupones.

STADIVM, est octaua pars miliaris Italici, quod (vt historicè refertur) Hercules vno anhelitu currebat, & postea stabat,& est spatium centũ & triginta passuum, secundùm Azo. Instit. de Rerum diui. §. vniuersitatis.in gloss.ver. stadia.

STALLVS in choro, & locus in capitulo censentur de partibus beneficij canonicalis. Panormita. in capitulo cùm inter. de renũcia.

STATIM, vide suprà,in ver. facere. Et ibi dictis adde, quòd hoc aduerbium statim,aliquando denotat idem quod ipso iure,secundùm Ias. in §. rursus. Institut.de Actio.

STATIO, onis, aliquando accipitur pro vigilia, vt apud Ouid. 1. Metamorph.

Atque omnes in statione manebant.

Modestinus tit. de re milit. l. desertorem. [Qui stationis, inquit, munus reliquit.] Hinc milites stationarij dicti, qui sunt vigiliis deputati. Vlpianus titulo de officio præfecti vrbi.l.omnia omnino:[Milites, inquit, stationarios habere ad tuendam popularium quietem.] Aliquando statio accipitur pro portu in quem se recipiunt naues, aut ex tempestate aut negotiandi gratia. Virgilius 3.Æneidos:

Nunc tantum sinus & statio malefida carinis.

Idem in 4. Geor.

Deprensis olim statio tutissima nautis.

Vlpian. titu. de fluminibus. l. ait prætor.[Stationem,inquit, dicimus à stando.]is igitur locus demonstratur vbi naues stare possunt.Nebr.

STATIO modò significat vigiliam, vt in l. desertorem. de Re mili. hinc stationarij milites: modò sumitur pro omni loco,vbi naues tutæ stare possunt, l.1. §. stationem.de flum.& ne quid in flumi. publi,

STATIONARII dicuntur milites, qui vt alicubi teneant stationem, sunt constituti. Possunt etiam dici librorum venditores, quia stationem faciunt pro libris vendendis. Item dicuntur eleemosynatum quæstores. in cap. cùm ex eod. de pœni.& remiss.

STATIVA dicuntur loca, in quibus aliquis moratur, à stando.

STATORES sunt nuncij, vel apparitores magistratuum, qui reos in ius vel in carcerem ducunt.l. obseruare. ff. de Offic. proconsu. & lega. licèt ibi mendosè legatur stratores, vt in l. in eadem.ff. ex quibus causis maio.

STATVA secundùm Papi. est simulachrum, idolum, imago. Et est differentia inter statuam & imaginem: quia in statua nihil est quod non designet effigiem hominis, in imagine est pictura sola,& multæ partes quæ nõ designant mẽbra hominis, vt dicit gloss.

gl. super rub. C.de Statu. & ima. & Azo in Sum.C.eo.tit.

STATVIMVS bene significat sententiam diffinitiuam, vt c.in his. de Verb. sig. & importat communiter nouum ius, secus decernimus & innouamus, vt in c.decernimus.de iudic.& in cap.innouamus.de Treu. & pa. Nam decernimus discussionem dubij, innouamus antiqui iuris renouationem, & statuimus noui iuris promulgationem importat.

STATVLIBER, est qui staturam & destinatam in tempus vel in conditionem habet libertatem.l.1.de statulib.

STATVS est conditio hominis in qua vt plurimum potest, vt ait Plac.

STATVTA libertas, est libertas concessa sub conditione, vt dicendo, lego seruo meo libertatem, si nauis ex Asia venerit.

STATVM, est ius ab homine positum, vel dispositio ex qua ius producitur. nam est idem quod lex municipalis, seu ius ciuile quod vnaquæque ciuitas sibi constituit.Insti.de Iu. nat. gen. & ciuil. & significatur ius statuti ex verbis in statuto positis, quæ significant quod sonant, aut strictiùs, aut extentiùs, vel aliter: prout obscuritas eorum declaratur, seu quouis medio probabili concluditur, de quo latissimè Doct. maximè Bart. in l. omnes populi.de iust.& iure.

STELLATVRA, nomen erat militatis annonæ, vt auctor est Bud. in l. moris.ff.de Pœn.

STELLIONATVS crimen latissimè patet, de quo apud Iurisconsultos titulus, est, atque vt semel dicam circa quod genus criminis lex stellionatus versetur. Vlp. l. 3. ff. de Crim. stel. breui ostendit dicens, quòd vbicunque crimen nomine caret, illic stellionatũ obiicimus: dictus est stellionatus à stellione animali venefico, atque hominum generi infidente, quippe qui cùm intelligat exuuias multis morbis esse remedio, cùm primùm illas deponit, illico deuorat. Plinius lib. 30.de stellione: [Nullum, inquit, animal fraudulentius inuidere homini tradunt:] Inde stellionum nomen in maledictum trãslatum. à Græcis dicitur Ascalabotes: Aristoteli Colotes, vulgo persuasum esse Tarantulam bestiolam in Apulia notam. Ant. Nebr.

STELLIO dicitur qui animo inconstans & varius est verbo vel facto, vel qui rem aliquam obligauit alicui, & deinde impignorat alij, non facta mentione de primo.& generaliter quod in his criminalibus causis dicitur dolus, in ciuilibus dicitur stellionatus. Stellio enim propriè est animal variis maculis plenum & venenatum, simile lacertæ, & est corpore pictum, lucentibus guttis. vide de hoc suprà, Crimen stellionatus.

STICHVS, est nomen proprium.

STIGMA, est signum vel instrumentum quo brachia fabricensium figurabantur, cui erat impressum nomen Imperatoris, facies verò eorum non figurabantur, vt l. si quis. C. de Pœ. secundùm Ioan. Andr. in c. si iudex laicus. de senten. excom. lib. 6. in gloss. verbi agnoscitur.

STYLVS aliquando ponitur, id est, dispositio. C. de sacrosan. eccl.l. 1. Item quomodo differt ab vsu vel consuetudine, vide ff. de leg. l.de quibus.& Ioann. Andr. in no. in cap.fin.de consuetud.

STILLICIDIVM quid sit, vide Insti. de serui. §. item prædiorum.

STINARII dicuntur amatores, iidem dicuntur carneatij.

STIPATVS, id est, vallatus, fulcitus, secundum Io. Andr. in cle. pastoralis. ver. stipatum. de Re iu.

STIPENDIVM, merces militum, à stipe, hoc est pecunia. l. ager. de Verb. sign.

STIPES, est persona à qua alij originem ducunt.

STIPTERIA Græcè, Latinè interpretatur alumen, quo verbo vtitur sæpe Galenus, vel potiùs Galeni interpres: dictáque est stypteria à στύφω, quod est astringo, quoniam alumen vim habet adstringendi. Vlp. tit. de rebus eorum quæ sub tutela. l. sed si. [Si lapicidinas, inquit, vel quæ alia metalla pupillus habuerit stypteriæ vel cuiuslibet alterius materiæ.] Nebriss.

STIPTERIA, cuius mentio fit in l. 3. de Reb. eo. qui sub tute. significat alumen, vt ostendit in Parer. doctissimus Alcia.

STIPVLA illecta dicitur culmus cum spica non collectus, sed in merendo derelictus, quem postea rustici, cùm superest ocium, colligere solent. l. Sylua, de Verb. signific.

STIPVLATIO, est firma verborum conceptio, qua quis aliquid se facturum daturúmve promittit alteri super hoc ipsū interroganti, & dicitur à stipite. Constat autem stipulatio ex interrogatione præmissa, & responsione subsequenti, quemadmodum contradictio ex affirmatione & negatione, hoc modo, promittis vel dabis mihi decem? promitto vel dabo tibi. Quandoque dicitur stipulatus ille qui promittit alicui stipulátve passiuè. Sicque stipulatio est solennis promissio facta interrogatione præcedente & responsione sequente.

STIPVLATIONVM alia est pura, alia conditionalis, & alia in diem.

STIPVLATIO pura est, quæ nec fit sub conditione, nec in diem, sed purè, vt dicendo, dabis hoc? dabo.

STIPVLATIO conditionalis debet fieri sub conditione hoc modo, promittis mihi dare centum si nauis ex Asia venerit? & respondes, promitto.

STIPVLATIO in diem fit hoc modo, dabis mihi decem in kalendis Iulij? & respondes, dabo.

STIPVLATIO Aquiliana, est quæ nouat omnem contractum, vt si quidquid mihi debes ex quacunque causa idem mihi promittis? si enim ex mutui datione mihi debitor sis, velímque acceptum ferre, id est, per acceptilationem remittere, non poterit res expediri nisi per obligationē quæ in rem contrahitur. Require suprà, Aquiliana Actio.

STIPVLATIO prætoria ideò dicitur, quia à mero prætoris officio proficiscitur. Instit. de diui. stip. §. prætoriæ. & harum stipulationum prætoriarum videntur esse três species, scilicet iudiciales, cautionales, & communes. Iudiciales eas dicimus quæ propter iudicium interponuntur, vt ratum fiat iudicatum solui, & ex operis no. nuncia. Cautionales sunt, quæ instar actionis habent, & vt fit nouatio, intercedunt, vt de legato stipulatio, & de tutela, & ratam rem haberi, & damni infecti. Communes sūt stipulationes, quæ fiunt iudicio sistendi causa. Et omnes stipulationes natura sui sunt cautionales.

les, hoc enim additur in stipulationibus, vt quis cautior sit & securior interposita stipulatione.

STIPVLOR, stipularis, verbum frequens est apud Iurisperitos, significatque promittenti assentire: & ferè ad aliquid sunt promitto, & spondeo, ei quod est stipulor: vt si dixero, promitto tibi centum aureos, tu respondebis, stipulor à te centum aureos. Hinc nascitur contractus stipulationũ sponsionúmque. Seruius Sulpit. in lib. quem scripsit de dotibus, citatúrque à Gellio li. 4. Noctium Atticarum: [Qui vxorem, inquit, ducturus erat ab eo vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, item spondebat ducturum: tũ quæ promissa erat, sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, sponsus.] Colume. lib. II. [Fœnoris, inquit, tui Siluine quod stipulanti spoponderam tibi.] Dictúmq; est stipulari, vt ait Varro de lingua Lat. à stipe, hoc est, pecunia, quoniam qui pecuniam obligat, stipulati dicitur, hinc stipulatus, us. Papin. in titu. soluto matrimon. l. post dotem. [Non erit impediendus pater, quo minus ex stipulatu agat.] Neb.

STIPVLVM veteres firmum appellabant. fortè à stipite descendens secundùm Iustin. in §. 1. de Ver. oblig. Inst.

STIRPES sunt ferulæ seu virgulta, quæ de radicibus nascuntur.

STOLA, vestis erat ad talos demissa matronarum insigne. Ouid. 2. de Tristibus,

Quas stola contingit, & stola sumpta decet.

Vlpianus de Auro & argen. leg. l. vestis. [Muliebria, inquit, sunt, veluti stolæ, pallia, tunicæ.] Neb.

STRAGVLA, species erat antiquitus vestis muliebris. l. vestis. de aur. & arg. leg.

STRAGVLVS, a, um, est quod sterni solet aut lecto, aut strato, aut equo, aut iumento, vt meliùs iaceas siue sedeas. Hinc vestis stragula, ephippium stragulum, & stragulum substantiuè. Varro de lingua Latina: [Quidquid lecto sternebat, à sternendo stragulum appellabant.] Apuleius libro 4. de asino: [Vestem stragulam subiectam iactare consuerat.] Plinius libro 7. [Frænos & stragulà equorum Pelettonium inuenisse ferunt.] Vlpia. titulo de Verborum significatione. leg. instratum. [Instratum, inquit, omne vestimentum contineri quod iniiciatur, Labeo ait, neque enim dubium est, quin stragula vestis sit omne pallium.] In victu ergo vestem accipiemus non stragulam, stratum, omnem stragulam vestem. Neb.

STRAGVLA vestis est. l. vestis. §. 1. & fina. ff. de auro & argento lega. l. 1. iũcta l. seq. & l. quæsitum §. sed si fundus. ff. de fundo instr.

STRAMENTA dicuntur calami frumentacei spicis demissis, dicta à stando, siue à sternendo. Varro 1. de re rustica: [Cùm comprehendit, inquit, fascem spicarum desecat, & stramenta stantia in segete relinquit.] & paulò post, [Alij stramentum à stando dictum putant, quasi stamen. Alij à stratu quod substernatur pecori, Calami igitur qui lecto insternuntur, stramenta appellantur.] Vlpianus lib. 19. titulo de actionibus. Digest. empti, lege fundi. [Fundo, inquit, vendito, vel legato sterquilinium & stramenta emptoris & legatarij sunt.]

STRAMENTA dicuntur quicquid solo quiescendi gratia insternitur, veluti storeæ, paleæ, & mattæ, quæ vulgò dicuntur mattaracia, l. quos. §. vltimo. vbi Alciatus de Verborum significatione.

STRATORES etiam à sternendo dicuntur, quia custodientes in carcere reos condemnatos puniebant: vel stratores dicuntur esse isti, qui stabulis vel equis stantibus in eis præsunt. Et dicuntur à stratorio, id est, stabulo, secundùm Accurs. C. de strato. lib. 12. in rub.

STRATVM dicitur generaliter omne genus vestis, vel omne indumentum. vt ff. de Verb. signif. leg. stratum. aliàs instratum: sed magis propriè vestes cubiculares dicimus stratum, à sternendo. Etiam via publica strata dicitur.

STRATVRA, est locus vilis ad iacendum dispositus, in Auth. de monachis. § cogitandum.

STRENA, est donum factum kalendis Ianuariis. C. de Aduo. diuer. iudi. l. laudabile. & 37. distin. legant episcopi.

STREPITVS, id est, clamor vel tumultus, extrà, de electione. cap. quorundam. in princ. libr. 6. per Archidiac. & dicitur quandoque vocatio. l. 2. C. de epi. & cle. & de causis commissis sine strepitu & figura iudicij. Clemen. sæpe & ibi plenè per Ioan. Andr. de Verbor. significat.

STREPITVS iudicialis, extra, de fer. cap. vltimo. & vide C. de fals. l. vbi.

STRICTI iuris quot modis dicatur, vide Cod. de Iudi. leg. placuit. & per Archidia. de appell. c. fin. lib. 6.

STROBYLVS, dicitur tum arbor ferens nuces pineas, tum ipsæ nuces pineæ. Plin. libr. 16. de pini generibus: [Easdem, inquit, arbores esse per otam Italiæ, quas strobylos vocant.] Galenus libr. 2. alimentorum. cap. de pineis nucleis. [Vocant, inquit, ipsos qui nunc Græci, non conos, sed strobylos.] Idem in 7. decameridon: [Quos omnes, inquit, Græci nominant strobylos, antiquitùs ab Atticis dicebantur coni.] Vlpia. tit. de leg. 3. l. ligni appellatione. [De pinu, inquit, integri strobyli.] Idem titu. de Verb. sig. leg. carbonum, superiora verba repetit. Nebris.

STRVCTILE opus. Require, Opus structile.

STVDIVM (vt dicit Azo) est vehemens & assidua ad aliquam rem agendam cum summa voluntate occupatio, ex qua voluntate labor in opus defertur, & perdit laboris tædium versus in oblectamentum.

STVDIVM liberale & Latinum olim tantùm erat Romæ & Constantinopoli, in aliis autem locis non nisi ex priuilegiis, vt C. de stu. li. in rubro & nigro. libr. 11. & in proœmio Digestorum, §. hæc autem tria. hodie Imperio scisso studium in multis locis fit, & maximæ Bononiæ, quæ legalis studij obtinet monarchiam.

STVPRVM, est illicita virginis defloratio, quamuis in vidua committi dicatur, nisi sit meretrix vel licita concubina secundùm leges, ff. de Concubi. l. in concubinatu. in fin. Item committitur in pueris. ff. ad leg. Iul. de adulte. l. stuprum.

De S ante V.

SVARII. Require supr. Porcarij.

SVASIO

Svasio accipitur in bonam partem vel etiam in malam. ff. de Ser. cor.l.1.§.persuadere.& C. de Fur. & ser.corrup.l.si quis.

Svb, aliquando exponitur, id est, post, de Interd. & releg. l.1. Aliquando id est coram. C. de iutetur.l. generaliter.§. fin. Item sub, qualiter ponatur, not. in l. Mathematicos. C.de Episc.audien.& vide ibi gloss.

Svbarrhatio fit per anulum datum sponsæ sine aliis verbis, fit etiam aliis modis, vt not. in c.si quis vxorem 27. q. 2.& in c.fi.de despon.impub.

Svbdiaconi dicuntur, qui subiacent officiis & præceptis Leuitarum, c. cleros. 21. distin.& eorum officium est calicem & patenam ad altare deferre, & Leuitis tradere. cap. perlectis. 25. distinct. nec debet aliquis ordinari in subdiaconum, nisi promissa castitate, 28. di. §. ecce. & ca.2. sequen.& tempore Apostolorum Subdiaconatus non erat ordo sacer. cap.nullus.60. dist. hodie secus.cap.à multis.extrà,de ætat.& qualitat.

Svbdisivnctiva coniunctio à Grammaticis sic definitur, quæ voce disiunctiua vtrunque adesse significat, vel simul vel discretè, vt [Alexander siue Paris] (nam qui priùs vocabatur Alexander Priami filius, postea cognominatus est Paris,) dormit vel disputat, nam potest neutrum facere. Sed de particula subdisiunctiua, quanquam ad grammaticam pertineat disserere, copiosissimè disputauit Proculus Iurisconsultus in tit. de Verb. signif. l.hæc verba,&c. Nebr.

Svbdisivnctiva est, quæ diuersa diuidit, siue ea simul esse possint, siue non: diuersa autem hic intelligenda sunt, quæ habent medium, veluti cùm dicimus [aut sedet, aut ambulat, quorum medium est accumbere siue stare. Idem si inuicem non repugnent, vt cùm dicimus, omne animal aut agit, aut patitur: potest enim simul & pati & agere. l. hæc ille aut ille. ff.de Verb.signif. Sed & quoties sensus coniungitur, licèt verba disiungantur, subdisiunctiua est, vt [Alexander siue Paris.] Batt.in rub.C. de Nauicular. lib.11. Idémque si autum vel argentum à te petam, non enim alterum peto, vt alterum excludam, cùm vtrunque sim paratus accipere.

Svbditvs propriè dicitur ratione domicilij, gloss.est in Clement. vnica, in verbo subditos. de foro competenti. &, vide Panorm. in c. 3. de Appellatio. & in glo. in capitulo nuper. de sent. excommuni.& glossa est in c. statutum. §. cùm verò. de rescriptionibus. libro 6.

Svbgrvndae, sunt tegulæ propendentes extra tectum domus ad parietum defensionem, ne imbribus corrumpantur. Varro lib. 3. de re Rust. [Aues subtus subgrundas, inquit, ab initio villatico vsas tecto.] Vitruuius libro 10. [Pinnas, inquit, ex tabulis & supernè subgrundis proclinatas.] Iabolenus de Verbor. significatio.l. malum nauis. [Inter proiectum, inquit, & immissum hoc interesse Labeo ait, quod proiectum esset id quod ita proueheretur, vt nusquam requiesceret, qualia meniana & subgrundaria essent,] id est, tecti partes impendentes ad parietum munitionem. Plinius tamen [subgrundas] accipit pro tegulis inferioribus: nam in tectorum

structura duo sunt ordines tegularum, alter supernarum, alter infernarum. Scribens nanque libr. 25. de duobus Sedi generibus, hoc est, maiori & minori: dicit minorem appellari hypostegon: & subdit causam cur sic appelletur, quoniam in subgrundis ferè nascitur, hoc est, in tegulis inferioribus, id quod vulgò videmus in tectis nasci. Ant. Nebr.

SVBGRVNDA, est vna pars tecti vniuscuiusque domus, quę incūbit extremis capitibus tignorum tectualium, vt ff. de his qui deiec. vel effuder. l. si verò. §. prætor ait. Et aliàs dicitur subgrauida vel subgrandia.

SVBHASTARI, est rem vænalem proponi hasta supposita, quod frequens est circa prædia, quæ nunciantur vel censentur fisco vacare, & sic per subhastationem plus offerenti debetur.

SVBHASTATA, i. præconizata. l. ordo. Cod. de execut. rei iudic. & de subhastatione habetur in auth. hoc ius porrectum. Cod. de sacrosanctis eccles. & qualiter fiat, vide Spec. in tit. de empt. & vendit. §. 4. vers. hoc quoque. & per Bart. in l. licitatio. ff. de Publ. & in l. si tempora. C. de fide instr. & iur. hast. fisc.

SVBIECTIVVM est de natura subiunctiui. Felinus pulchrè in capitulo ad hæc, de Rescriptis, & c. 1. post principium, de testib. cog.

SVBNOCTARE dicimur cùm quasi inuentarium conficimus, adscribimúsque quot corpora instrumentorum sint, & de qua re. leg. fin. de bon. auct. iud. poss.

SVBORNATIO, est informatio facta per aliquem de veritate tacenda, & falsitate dicenda, secundùm Gulielm. de Mon. Laud. in Clem. testibus, de testib.

SVBPVNCTARE litteram, est eam damnare punctis suppositis, vt quando littera superflua inferiùs punctatur, vt habetur suprà, in littera C. de Verb. Cancellare.

SVBROGARE, est aliquem in locum alterius substituere, vel constituere, vt officiales vel iudices alios subrogant. Et potest scribi r, pro b, cōmutando, vt surrogare.

SVBSELLIVM, est sella inferior. Varro de lingua Latina: [A sedendo, inquit, sella & selliquastrum, deinde ab his subsellium vt subsidere quod non planè sapit, sic subsellium dictum, quod non planè erat sella. Iuuenalis:

- sed cùm fregit subsellia versu.

Florentinus de supell. leg. l. supellectili. [Trapezophora, delphica subsellia.] Item de Acquiren. rer. dom. l. adeo. Neb.

SVBSIDIARIA actio. Require supra, [Actio subsidiaria.]

SVBSIGNARE, est subscribere, vt testes in chirographo solent signare, & quasdam notulas subscribere. Et quando subscribens se consentire dicatur, & quando non, est bona gl. in c. si quis presbyterorum, in verb. subscripserit. de Reb. eccles. non alienand.

SVBSISTO, pro eo quod est adhæreo, siue dubito: nam qui incedens subsistit, videtur de aliqua re deliberare quid agat, vt de Ænea Virg. 1. Æneid. dixit:

Substitit hic, arcúmque manu celerésque sagittas
Corripuit.

Callistratus lib. 50. titul. de iure immun. l. semper. [Subsisti, inquit, potest an prohibendi sint à præside.] Item Vlp. libr. 3. tit. de procur.

procur.l.fetuum. [Quantum,inquit,ad filiumfamilias verum est, in seruo verò subsistimus.] Hic serie verborum coactus Accurs. non potuit nisi verè interpretari, exponens pro eo quod est dubito. Nebr.

Svbsistere est dubitare.l. semper. de iute immunit. & l. seruum.de procurat.

Svbstantia, est per quam materia in certam speciem deducitur, vt in vasis vel vestibus artificiū: in emptionis cōtractu,pretium: & ita differt à materia, forma, & solennitate,de quibus dictum suo loco. Doctores tamen quandoque hæc nomina indifferenter vsurpant, diffiniuntque substantiam generaliter esse quæ necessariò ad rei essentiam requiritur. Nonnunquam etiam substantia significat patrimonium, vt in l. vlt. C.de Verb.signif.

Svbstantivvm reuertitur ad adiectiuum, vt ratio & vindicta,id est, rationabilis vindicta. ff. de Offic.procur.l.obseruare. §.proficisci. & de Aqua plu. arc. l. 1. in princ. Item substantiua duo copulata quandoque resoluuntur in adiectiuum,& alterum ex ipsis duobus substantiuis,vt vis ac potestas,id est, violenta potestas,ff. de tutel.l.1.

Svbstitvtio, est secunda conditionalis institutio,quia institutio dicitur primus gradus, & substitutio secundus. Et licèt substitutiones in infinitum de vno in alium possint procedere, tamen omnis institutio post primam dicitur substitutio, & secundus gradus, sicut secundæ nuptiæ dicuntur omnes, quæ sequuntur primas. Et diuiditur,quia substitutionum alia est directa, alia obliqua. Et not. differentiam inter verbum directum, obliquum, & commune. Vnde directum est quod significat, vt ille,cui relinquitur, vel in quem disponitur, sua manu recipiat, vt est verbum Institutio, vt patet ff. de Hæred. instit. Item illud,hæres esto,vt ibidē. Itē accrescat, similiter verbum capiat,vel accipiat.Sed verbum obliquū est,quod significat, vt ille in quē disponitur, vel cui relinquitur,de manu alterius accipiat, vt est verbum Restituo. facit l. restituta. ff.ad Trebell. & per tot. tit. Item volo. & quando per fideicommissum pars hæreditatis est restituenda. l. pater filium. §.fin.ff.de Legat.3. Item verbum Rogo, &c. Sed verbum commune est, quod vtramque significationem habet,siue de manu sua, siue de alterius recipiat, vt est verbum Substituo, sicut in l. Centurio. ff. de Vulg. substit. Habet enim quandoque directam significationem,quandoque obliquam.

Svbstitvtio directa dicitur,cùm nullo mediante quis capit hæreditatem definientis,& directè efficitur hæres ipsi testatori,qui instituit eum.Instit.de Pupilla.substit. §.quo casu. Et hæc subdiuiditur: quia alia est vulgaris,alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, siue reciproca, alia compendiosa.

Svbstitvtio vulgaris dicitur, quia vulgò ei à quolibet fieri potest,dum tamē hic testamentū facere,& ille ex testamento capere possit. Et hæc diuiditur, quia quædam est vulgaris expressa, & quædam tacita. Substitutio vulgaris expressa est, quæ fit verbis negatiuis expressis, hoc modo, Titius hæres esto, & si ipse hæres non sit vel erit, Seius hæres esto,

esto.]id est fit: sic enim institu o mihi Titium hæredem, vt si ipse noluerit, vel non potuerit esse hæres, sit hæres Seius. [Substitutio vulgaris tacita, fit per verba affirmatiua, veluti cùm non miles puberem & impuberem hæredes instituit, hoc modo, [Sei impubes, & Mæui pubes, hæredes estote vel sunto, quos vnanimiter inuicem substituo.] vel sic, & in idem redibit, [puberem Seium & impuberem Mæuium hæredes facio, & eos sibi inuicem substituo] ex qua substitutione colligo, quòd si vnus non fuit hæres. vel si vnus moriatur, alius insolidum fit. Et dicitur vulgaris, quia fit à quolibet de vulgo, siue in potestate, siue non. Et dicitur tacita, quia puberem tacitè vulgariter impuberi substituit, quæ substitutio magis esset pupillaris, nisi propter adiunctam personam. Sed in milite talis substitutio pupillaris est propter priuilegium militis. Quæ substitutio, quantum ad puberem attinet, vulgaris est: quantum ad impuberem, pupillaris, quoniam si pubes hæreditatem adeat pro parte sua, non euanescit substitutio prius facta: sed si impubes hæreditatem adeat, priusquàm expleuerit pubertatem, euanescit, vnde sub expressa pupillari continetur tacita vulgaris. l. nam hoc iure. ff. de vulgari & pupill.

Svbstitvtio pupillaris est, quæ soli pupillo & impuberi fit Et est etiam duplex, alia expressa, alia tacita. Substitutio pupillaris expressa fit hoc modo, [iste filius meus impubes hæres esto, & si hæres non erit, aut si hæres erit, & intra pupillarem ætatem decesserit, ille hæres esto:] vel sic, Instituo mihi in hæredem T. filium meum pupillum, & si non erit hæres, aut si erit heres, & infra annos pubertatis vel in pupillari ætate decesserit, substituo ei Seium: hæc dicitur expressa substitutio, quia in ea omnia verba exprimuntur, quæ exprimi oportet. Substitutio pupillaris tacita est hæc, [Filius meus impubes hæres esto, & si ille non erit, iste hæres esto,] vel sic [quisquis mihi heres erit, sit heres filio meo.] Hæc dicitur tacita, quia verba quædam non expressa hîc tacitè subintelliguntur, quæ exprimuntur in expressa substitutione pupillari. Nam per hoc tacitè intelligitur, quòd si filius decesserit in pupillari ætate, ille qui erit hæres patri, erit hæres filio. Et debentur illæ pupillares substitutiones solis pupillis in potestate parentum existentibus, & ab ipsis parentibus fiunt: per quod euidenter patet, quòd non à matre, sed à solo patre fiunt, cùm mater filios non habeat in potestate. Sed nunquam substitutus ex pupillari expressa repellitur à matre pupilli. & substitutus ex tacita repellitur à matre pupilli, & succedit ipsi pupillo mater. Item qui est substitutus ex pupillari substitutione, fit hæres ipsi pupillo: ille verò qui est substitutus ex vulgari, fit hæres ipsius testatoris. Item pupillaris tacita intelligitur esse vulgaris expressa, qua mater substituitur pupillo, & hoc propter priuilegium matris. Item eodem modo quando quis pupillo vel alij substituitur propter adiunctam personam.

Svbstitvtio exemplaris vel exemplaria est, quæ fit à parentibus vtriusque sexus filio furioso vel mente capto. Et dicitur exemplaris, quia fit ad exemplum pupillaris

laris substitutionis:quia sicut pater prouidet filio pupillo,qui testari non potest,de hęreditate,ita prouidet filio mente capto vel furioso,& hoc modo, [T. filium furiosum vel mente captum mihi hæredem instituo,& si decesserit furiosus vel mente captus antequam ad sanam mentem peruenerit, substituo ei talem filium suũ vel fratrem,vel aliquem alienum,si deficiat filius vel frater.]

SVBSTITVTIO breuiloqua siue reciproca est, quæ continet duas vulgares & duas pupillares substitutiones,vt duo impuberes instituti à parente, qui habet eos in potestate,inuicem substituuntur hoc modo, [S. & T. filios meos impuberes mihi instituo hæredes, & eos inuicem substituo.] Vnde,quia continet expressam pupillarem, si aliquis prædictorum decesserit in impuberi ætate,mater impuberis decedentis omnino repellitur,& succedit substitutus : & hanc substitutionem lex appellat reciprocam : & omnes quatuor expressæ sunt.

SVBSTITVTIO compendiosa, est quæ fit sub verborum compendio, quæ verba in pupillari expressa sunt prolixiora : & ex hoc dicitur compendiosa, & debet fieri hoc modo,[Instituo Titium filium meum mihi in hæredem, & quandocunque decesserit sine filiis,substituo ei Seium]vel sic : [Iste filius impubes hæres esto, & quocumque tempore decesserit,ille hæres esto.]quæ substitutio tantùm locum habet in milite.De hoc in l.precibus.C.de Impub. & aliis substit.

SVBSTITVTIO obliqua, siue non directa & fideicommissaria, est illa, quæ fit per fideicommissum, vt hic, Quicunque vestrûm sine liberis decesserit, rogo vt eius portio ad superstitem perueniat: & quando quis instituit hæredem, & eius fidei committit vt quam citò possit eius hæreditatem adeat, & eam alteri certæ personæ, cui & quando testator voluerit restituat,videlicet tali die, vel sub tali conditione, si decesserit sine filiis,vt si fortè in ea conditione fuerit, quòd testator magis diligat eum,vt ex testamento eius directo nihil capere possit: putà quia directè & immediatè capax non est (qualis est spurius,) saltem hoc modo aliquid capiat & consequatur ex hęreditate, vel totam ipsam hæreditatem, vt C. ad Trebell. per totúm quasi,& ff.eod.tit. in multis legibus,& in c. Raynutius. & c. Raynaldus. de testam. Et not. quòd in substitutionibus fideicommissariis locum habet quartarum deductio, in directis autem non.c.si pater.de Testam.lib. 6.est casus. & ibi vide gl. De his substitutionibus est gl. in c.Raynutius.præalleg.& Inst.de vulga. & pupill. subst. per totum.

SVBSTITVTVS hæres.Require supra Substitutus. Et not. quod in omnibus substitutionibus primò præcedere debet institutio, sicut primus gradus, & postea poni debet substitutio, vt secundus: hinc est quod dicitur institutus primus hæres, & substitutus secundus. l. cùm proponas. C. de Hære instit.

SVCCESSIO naturalis, est ex parte matris : legitima est ex parte patris. Ita no. gloss.sing.in l.1.C. vnde vir & vxor.

SVBSTRVERE, est ædificium à fundamentis deficiens fulcire. hinc substructio dicta parietis fultura,

Vitru

Vitruuius lib. 1. [Non solùm in muro, sed etiam in substructionibus. Columella libr. 1. Pro fultura, inquit, & substructione fungetur. Vlp. lib. 43. tit. de riuis. l. 1. Verbo, inquit, reficiendi, tegere, substruere, sarcire, continentur.]

Svccessio quandoque fit de capite in caput, & quandoque de gradu in gradum, secundum Azon. in summa, de successo. edict. C. & ff. eod. tit. l. 1.

Svccessio de capite in caput, est, cùm deficiente primo capite liberorum, oritur secundum caput agnatorum, & isto deficiente succedit tertium caput cognatorum: & cognatis deficientibus succeditur quartò per ordinem, vnde vir & mulier vel vxor, vt C. vnde vir & vxor. in Authentic. præterea.

Svccessio de gradu in gradum, est quando plures personæ sunt in eodem capite in diuersis gradibus, vna prior, altera posterior: nam propiori repulsa spe vel repudiatione, sequens succedit, vt ff. de Succes. edic. l. 1. & C. eo. t. per Azon. in Sum. Et ad pleniorem, scilicet, doctrinam successionum ab intestato, sic est distinguendum. Aut dubitatur qualiter descendentes succedant ascendentibus, aut qualiter ascendentes descendentibus, aut qualiter collaterales collateralibus. Primo casu, aut supersunt legitimi & naturales, aut legitimi tantùm, aut adoptiui, aut naturales tantùm, aut nati ex illicito coitu, vt spurij, &c. Si legitimi & naturales, aut supersunt tantùm filij primi gradus, aut vlteriores. Primo casu, aut omnes emancipati, aut omnes in potestate sunt, & tunc iure veteri & nouo succedunt æqualiter sublata differentia sexus, l. le. 12. ta. C. de leg. hæré. & Insti. de hæred. quæ ab intesta. defe. §. emancipati. C. de suis & legi. hære. leg. vlt. & authen. in successione. ibid. Aut supersunt quidam emancipati, & quidam in potestate: & tunc iure veteri Digestorum vocabantur emancipati de iure prætorio, existentes in potestate: de iure ciuili, omnes æqualiter, licet diuersis iuribus vocarentur. Cod. de Leg. hære. l. meminimus. ibi. cùm igitur prætorem filium emancipatum, &c. Dig. de bo. poss. leg. sed cùm patrono. §. bonorum. In iure verò authenticorum vocabātur etiam emancipati, cum suis æqualiter. vt in authent. de hæred. ab intestato veni. §. reliquū. ibi, nullam, &c. Si vero supersunt vlteriores, aut erant concepti viuente eo de cuius hæreditate agitur, aut eo mortuo. Si eo viuente, aut nascuntur eo superstite, per quem coniunguntur, & constat eos excludi, si velit ille adire hæreditatem, quia præcedit eos in gradu. Sed si nolit vel non possit, quia moritur antequā adeat, vocantur vlteriores per eum coniuncti, & si soli & eodem gradu, vocantur æqualiter, sed cum patruis vocātur in stirpes iure veteri & nouo. Idem si nascuntur mortuo patre: quia paria sunt, eū non esse mortuum, & repudiare, & eum mori antequam repudiet. Si vero erant cōcepti mortuo eo, de cuius hæreditate agitur, nec prætorio nec ciuili iure vocantur, nec excludūt sequentes, vt hæc omnia euidenter probantur Cod. de suis & legit. hære. lege nepotes, & in authen. in successione. ibidē præalle. & Insti. de hæred. quæ ab inte. defe. §. cū filius. & in auth. de hæred. quæ ab iure. §. reliquū. præall.

& ff,

& ff.de iniuft.rup.& irri.testa.l.si quis filio: Sanè tamen hæc intelligantur esse vera, non æqualitate tituli. C. de his qui ante aper. tab.l.vnica,& de caduc.tol.l.vnic. §.in nouissimo, eod. casu, quando ius competebat adulto filio,vt C. ad senatusconsul. Orfi.l. vlt. prædicta procedunt si nascuntur eo existente in potestate per quem coniunguntur. Si verò sit emancipatus, & nepotes reponantur, id est, remaneant in potestate eius de cuius successione tractatur, considerato iure ciuili antiquo, præferuntur nepotes, sed per edictum de coniungendis cum emancipato liberis vocatur simul, & tantum consequitur filius, quantum omnes nepotes ex eo nati, vt apparet ff.de Coniungend. cum emanci.l.1.§. inter ipsum.ff. de contra tab.l. 1. §.qui habebat. & l. cùm emancipatus. §.si pater. Sed iure nouo Authenticorum præferuntur filij, quia priores in gradu, cùm sublata sit differentia patriæ potestatis. Et sic est correctus ille titulus de coniun.cum emancip.vt not.eod. tit. l.1.in princip. & C.de suis & leg.l.fin. & auth. in successione. ibidem. quod intellige vt ibi dicitur: nam titulus ille adhuc hodie manet, secundùm Iaf.de Rauen. scilicet quo ad successiones ex testamento. Si autem mortuo ascendente supersunt descendentes legitimi tantùm, vt adoptiui, tunc si dantur in adoptionem ascendentibus per lineam masculinam vel fœmininam, succedunt eis ex testamento & ab intestato, & exhæredati habent querelam. Si dantur extraneis in adoptionem, aut moritur pater adoptiuus testatus aut intestatus. Si testatus, regulariter nihil relinquere cogitur. Fallit in casu si arrogatus sit impubes, cui cogitur quartam relinquere ex constitutione diui Pij.l. Papinianus.§.si quis, ff. de inoffic. testa. ita simpliciter dicit Cy. Sed quid si inerar factus pubes, an debeatur sibi quarta, dic vt not. C. de adop.l.2. Si autem moritur pater adoptiuus intestatus, aut sine legitimis & naturalibus, & tunc secundùm omnes succedunt adoptiui. Aut extantibus legitimis & naturalibus, & tunc, (reprobata quorundam opinione qui dixerunt contrarium) vocantur etiam cùm legitimis & naturalibus æqualiter, si tempore mortis reperiantur in potestate. Hæc probantur C. de suis & leg.l.fi. Tertio casu,quando mortuo ascendente,naturales tantùm supersunt, aut extantibus legitimis,aut non extantibus. Primo casu aut decedit pater testatus, aut intestatus. Si decedit testatus, tunc potest eos instituere in vncia,vt l.2.& in authen.ibi posita. C.de Natural. lib. Si intestatus, in nihilum succedunt, sed aluntur.in authentic de natural. lib. §. si verò.C. de natural. lib. authentic.licet. Secundo casu,quando non extantibus legitimis filij naturales supersunt, aut extantibus parentibus, aut non extantibus. Si extant, aut decedit testatus, & tunc potest naturales instituere in solidum, parentibus relinquendo legitimam. Aut intestatus,& non superfit coniunx legitima, & tunc succedunt in duas vncias, vt in authentic. licet. præalleg. Quarto casu, quando supersunt spurij, aut tractatur de successione lineæ paternæ aut maternæ. paternæ, spurij ex illicito coitu nati, nul-

li succedunt. in authen. quibus mo. nat. effic. sui. §. vltimi. Si maternæ, aut tractatur de successione matris, aut successione coniunctorum per matrem. Si matris, aut non est illustris, aut illustris. Si primum, videlicet non illustris, aut supersunt spurij vulgò quæsiti, aut supersunt spurij incestuosi vel nefarij. Si sunt vulgò quæsiti, succedunt matri indistinctè. vt ff. ad Tertyllia. l. 1. §. 1. & Instit. eo. tit. §. nouissimè. Si sunt suscepti ex damnato coitu, non succedunt, vt in authen. qui. mo. natura. effic. sui. §. fin. Si verò mater est illustris, tunc aut extantibus iustis filiis, aut non. Et dic, vt C. ad Senatuscons. Orfic. l. si qua. Si verò de successione coniunctorum per matrem, indistinctè succedunt, & eis succeditur, vt Digest. vnde cog. l. si spurius. & l. hac parte. Secundo casu principali, scilicet quando agitur qualiter ascendentes succedant, aut superest pater & mater, vel mater tantùm; aut vterque simul cum fratribus vtrinque coniunctis aut cum coniunctis ex altera parte tantùm, aut supersunt auus vel auia vnà cum fratribus. Primo casu iure veteri præferebatur pater mátri, si filius fuit in potestate, quia olim occupabat iure peculij, & quia erat agnatus, mater verò cognata, vt ff. ad Tertul. l. vlt. Item hæc erant tunc vera in naturali & legitimo patre, secus in naturali tantùm, quem non habet in potestate, & sic nō habet beneficiū manumissorum. Item secus in legitimo, vt ff. ad Tert. l. partem. hodie verò filius habet hæredem, & non occupat iure peculij, vt in auth. de hære. quæ ab intest. defe. §. 1. item sublata est differentia agnationis & cognationis, vt eod. tit. §. nulla. & ideo pater & mater pariter vocantur, vt C. ad Tertullianum. in auth. defuncto. Secundo casu habet locum Instit. de senatusconsul. Tertyl. §. 1. quia hodie simul vocantur in portiones viriles, vt in authen. de hære. ven. ab intesta. §. consequens, & in auth. defuncto. præalleg. Tertio casu præferuntur pater & mater fratribus coniunctis ex altera parte tantùm: vt in authentic. præalleg. defuncto. &c. Quarto casu, est opinio inter Bulgarum ex vna parte, & Martinum & Ioannem ex altera, vt in iam alleg. authen. defuncto. Tertio casu principali, cùm tractatur de successione collateralium, aut sunt fratres vtrinque coniuncti tantùm, & succedunt: vt ff. de suis & legi. hæred. l. 1. §. vlti. aut supersunt coniuncti ex altera parte tantùm, vt vterini tantùm vel consanguinei tantùm, & tunc aut supersunt ex legitimo nati matrimonio, aut non. Si primum, tunc succedunt: vt C. de legit. hæred. authentic. post fratres. Si secundo, aut sunt coniuncti per patrem tantùm, & non succedunt: vt in auth. quib. mo. natura. effi. sui. §. filium. Si per matrem, succedunt etiam spurij vel vulgo quæsiti vt ff. vnde cogna. l. 2. Aut supersunt vterini tantùm, & consanguinei tantùm, & tunc pariter succedunt in bonis à se quæsitis, quia cognatio hodie ab agnatione non differt, vt in auth. post fratres. præal. Sed in bonis quęsitis à patre præferuntur consanguinei, & in quæsitis à matre præferuntur vterini, vt C. de legi. hære. l. de emancipatis. Et in hoc non remanet illa lex incorrecta. Aut supersunt vtrinque coniuncti cum consanguineis tātùm vel vterinis tan-

tantùm & præferuntur in vndecunque quæsitis, vt in auth. itaque. C. communia, de succes. Nam duplici iure vtuntur, vt in corpore vnde sumitur. Aut supersunt fratres & filij fratrum, & tunc succedunt, eadem distinctione seruata vtrinque coniunctorum, vt in auth. cessante, C. de leg. hæredi. dic vt ibi, vel supersunt etiam nepotes fratrum vel vlteriores: & tunc qui prior est in gradu, potior erit in iure, auth. post fratres. præalleg. secundùm Dyn. cuius fuit hæc distinctio, paucis per Cynum additis, qui hanc ponit ad literam C. communia, de succes. in authen. itaque. Et dantur super cap. auctoritate. de conces. præbend. lib. 6.

SVCCINVM, gemma est ex gummi arboris glessariæ congelata, quam diximus à Græcis appellari electram. Iuuena.

In cuius manibus ceu pinguia succina tritas
Cernis ephemeridas. Martia.
Inclusit tenuem succina gemma feram.

Plin. de succino deque medicamentis ex eod. multa lib. 37.

SVCVLA, machina est tractorij generis, artemoni similis. de sucula meminit Vlp. in l. sed addes. §. illud nobis. ff. loca. & Cato de re rustica. [in instrumento torcularis tradit esse debere suculas quinque, funes ductatorios quinque, trochleas decem.]

SVFFRAGIVM, est propriè patrocinium quod præstat aduocatus, aut consilium vel seruitium 12. q. 2. quicunque suffragio. Quādoque ponitur pro salario quod debetur aduocato, secundū Azo. C. de suffra. Quandoque est consensus in scriptis redactus, scilicet cū dicitur, ego B. nomino P. prælatum, & sic sumitur de electi. perpetuo. lib. 6. Est etiam auxilium deprecationis pro animabus factum. De hoc vide gl. in c. cùm creatura. de celebrat. Missæ.

SVFFRAGARI, id est, auxiliari. Inde dicuntur suffraganei, id est, auxiliarij dioecesanorum episcoporum. de Elect. c. suffraganeis. vbi episcopi dioecesani dicuntur, archiepiscopi metropolitani.

SVGGILLO, as pro eo quod est contundo, is. Vnde suggillata dicuntur membra quæ sunt contusa, vnde liuores suboriuntur. Plinius libro 30. Liuentia, inquit, & suggillata pulmones arietum sanant. Idem lib. 20. Suggillata & alios liuores legar. Suggillatum, vt inquit Festus, dicitur ex Græco, quod ea pars, quæ est sub collo, hypopion ab eis dicitur. Sed aliquando reperitur suggillo pro eo quod est derideo, propterea quod qui ex contusione liuores contraxerunt, derideri solēt. Vlp. li. 47. Dig. titul. de iniuriis. l. item apud Labeonem. Si quis, inquit, non ad suggillationem domini iniuriam seruo fecit. Nebr.

SVGGILLARE, id est, diminuere. l. sed & si hac. §. prætor. ff. de in ius voc. not. per Arch. in c. fundamenta. de elect. in 6. & l. verbum. C. quibus ex caus. infa. irrog. & l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de dol. except.

SVMMA, secundùm Pap. id est, suprema vel prima, quo ad tractatum. s. vel summa, i. breuis, vt Instit. de actio. §. omnium. in glos.

SVPELLECTILIS appellatione, quæ res contineatur, ex titulo qui est libro 32. Digest. de supellectili legata, facilè possumus intelligere. Quamquam enim supellex videatur dici de stragulo

gulo tantùm, siue lodice, ab eo quod super lectum imponatur, etiam ad alia domus vtensilia eius significatio se extendit, imò & ad alias res quæ sunt aut possunt alicui ornamento esse. Persi.

Tecum habita, & noris quàm sit tibi curta supellex.

SVPELLEX, est domesticum patrisfamilias instrumentum, in quo continentur mensæ, scyphi, trapezophora, subsellia, culcitræ, toralia, vasa aquaria, pelues, aquiminaria, candelabra, vasa ænea vulgaria, id est, non ad certum officium attributa, & cætera instrumenta domus, vt scribit Paulus l. 3. ff. de sup. leg. Dicitur autem supellex, (vt Labeo ait) quia hi, qui in legationem mittebantur, secum supellectiles deportabant, vt in l. Labeo. ff. de supel. leg. Quæ autem comprehendantur sub vocabulo supellectilis, determinat Bal. in l. in legatis. C. de leg.

SVPER, hæc prepositio de suo significato significat in iure hypothecationem, & per hoc si testator legat annuá decem super tali fundo, sensus est quòd ipsum fundum hypothecat pro illo legato, & idem in promissione: nam hypotheca dicitur ab ὑπὸ, id est, sub, & θέσις positio: quasi suppositio. Item dictio super, quandoque non significat hypothecationem, sed quandoque aliquid impedit: verbi gratia, cócedo tibi decé annua super tali re, transferens in te dominiũ ex hac causa: per translationem dominij impeditur hypotheca, vt in l. pignus. ff. de re iud. Item dictio super, quandoque ponitur pro de, vt in c. super spoliatione. de Ord. cog. c. super litteris. de Rescript. c. super eod. de elect. Et sic dixit Alexander, Cùm superest pro de, &c. Quandoque super, ponitur pro propter; vt not. in dictis iur.

SVPEREXACTORES dicuntur, qui vltra quàm debetur, nomine tributi exigunt, & tales tenentur in duplum, & propter consuetudinem capitaliter puniuntur. l. vnic. C. de superexact. & debet restitui protinus ei à quo exactum est. de quo in l. si bene. ff. de Vsur. & in l. fi. ff. quod metus cau.

SVPERFICIES, in ædificiis dicitur domus quæ in alieno solo siue area ædificata est. Itaque fieri potest, vt eiúsdem domus duo sint domini. Alter domus superficiariæ, alter soli. Vnde pulchrè Seneca lib. 13. Epistol. translatione sumpta ex modo loquendi Iurisconsultorum: [Philosophia, inquit, nihil aliúnde petit, totum opus à solo excitat. Mathematica, (vt ita dicam) superficiaria prima, quorum beneficio ad vlteriora peruenit.] Paulus titulo de Damno infect. l. damni. [Et qui in conducto solo, inquit, superficiem posuit.] Item Iauolenus tit. de vsucapionibus. l. eum qui. [Cùm ædes, inquit, duabus rebus constent solo & superficie.] Iulianus quoque de legatis primo, l. si fundum. [Appellatione, inquit, ædificij, aut superficiem significat, aut solum.] Caius item titu. de superficie,] Superficiarias, inquit, ędes appellamus, quæ in conducto solo constructę sunt.] Dominus verò domus, superficiarius dicitur; vt in titul. de Dam. infect. & sæpe aliàs. Nebriss.

SVPERFICIES dicitur, quicquid supra faciem terræ est: quapropter in prædiis vrbanis superficies dicũtur parietes & tecta: in rusticis, arbores, herbæ, frutices.

SVPER

Svperficies & omni & locari potest.l.prima, §. tertio, ff.de Superficie.

Svperficies, de superficia. in rem actio. Require suprà, de. actionibus.

Svperficiariae ædes sunt, quæ in solo conducto vel empto sunt positæ, quarum proprietas ciuili & naturali iure eius est, cuius est solum: vt ff.de Superficie.l.2. vel ædificia super soli faciem facta, puta quia dominus soli ex locatione concessit super solum suum ædificia fieri.

Svperficiarivs appellatur, qui in alieno loco superficiem ita habet vt certam pensionem præstet.l. superficiario.de rei vend.

Svperillvstres sunt Senatores, Consules, Patricij, Dictatores, vt not. in l. 1. ff. de Offic. eius cui man.est.iurisd.

Svperindictvm secundùm Pla. est quod propter fertilitatem indicitur, vel necessitatem pub.extra ordinem, non per lustra. Indictio autem vel indictum quod per lustra indicitur, vt not.Bal.in l.fi.C.fine cen.vel reli.

Svperindictvm, est munus extraordinarium, quod propter necessitatem belli indicitur, vt declarat gl.& Bart.in rubr.C.de Superindicto.lib.10.

Svperlativvs, aliquando ponitur pro positiuo.Instit.loc.§.vlt. Aliquando resoluitur in positiuum. l.cùm pater.§.rogo.ff.de Leg.2.& de tut.& curat.dat. ab his.l.diuus & in Authent. de monac. §. fi.& not.8.q.1.licet.

Svpersedere dicitur, qui voluntate differt. not.l.fin.C.deposi.& l. Lucius. in princip. ad municip.

Svpina ignorantia, pro stulta, hebeti, & crassa. l. nec supina.de iuris & fact.ignorantia.

Svpinvm habet duos casus tantùm, accusatiuum & ablatiuum: in ablatiuo significat terminum à quo, vt minor natu, vt in l.3. §.minorem.ff.de Mino.nam tempus legis computatur tempore natiuitatis, vt à termino à quo: sed in accusatiuo significat terminum ad quem. Ratio, quia voluntas defuncti, scilicet ei obtemperari, est terminus ad quem. Et nec isto casu nec præcedenti significat conditionem, quia nihil quod suspendi possit subest. Supinum ergo in vtroque casu, scilicet accusatiuo & ablatino sumptum, de se solo non importat conditionem, nisi addatur ei verbum vel participium futuri temporis: vt venturus vel iturus: tunc enim ex adiuncto quod continet euentum, conditionem significabit: sed non ex suo proprio significato, quo tantùm significat terminum à quo vel ad quem.

Svpplicarii dicuntur, qui ob aliquod delictum enorme in publicum deuoluuntur ærarium, quæ deuolutio dicitur bonorum publicatio.

Svpplicatio, est petitio veniæ prioris erroris, vel est quædam benignitatis ipsius superioris imploratio. Et ponuntur tres differentiæ inter supplicationem & appellationem, vt in glos.in ver. supplicauit. cap. ex litteris. de in integr.restit. Et sumitur supplicatio strictè, pro ea quæ porrigitur aduersus sententiam quæ petitur reuocari, quamuis aliàs capiatur largè pro qualibet precum porrectione. Et ponit Butrig. quartam differentiam, quia non licet tertiò appellare, sed bene licet tertiò supplicare. Quam differ-

sententiam Ioan. Andr. (quem sequitur Bar.) reprobat, dicens But. errasse, quia si intelligitur, quòd post duas supplicationes tertia admittitur, tunc est contra casum l. si quis aduersus. Cod. de preci. Imp. of. Si secundò intelligitur, quòd post duas sententias latas in causa appellationis, liceat postea loco tertiæ sententiæ facere supplicationem, item falsum est: quia quando non licet tertia vice appellare, nec licebit supplicare. Alia differentia. Licet in appellatione à sententia definitiua (secus tamen in interlocutoria) non sit necesse exprimi causam aliquam, tamen in supplicatione necessariò apponitur causa saltem colorata, aliàs superior non debet admittere supplicationem. Item differunt, quia solus princeps superior concedere habet supplicationem, sed appellatio etiam fit ab inferiori.

SVPRA id est, præter. ff. loc. l. ex conducto. §. sed si labes. Aliquando, id est, vtra, in auth. de nup. §. illud quoque. Aliquando refertur ad modicum tempus. ff. ex qui. ca. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Aliquando stat in propria significatione: vt cùm dicitur. [porticus mea est supra tuam] ff. ad l. Aquil. l. 1. §. quemadmodũ. Itẽ an hæc dictio includat vel excludat, not. per Iac. de Are. & Bar. ff. de do. præal. l. qui ita.

SVPREMVS est, quem nemo sequitur. l. proximus. ff. de ver. sign. aliquando ad eum qui solus est, refertur in l. in vulgari. ff. de ver. sig. de bon. poss. secundùm tabul. l. 1. 2. responso.

SVRREPTIO, est repentina & festina alicuius falsitatis suggestio. Et dicitur à sub & repo. De hoc no. in c. super litteris. de rescr.

SVSPECTVS dicitur, qui non ex fide administrat: vt Instit. de suspect. tuto. §. suspectus.

SVSPENSIO, excommunicatio & exilium differunt, quia potest suspensus sine peccato communicare aliis hominibus, & alij sibi: secus in excom. & exilio: quæ tamẽ differunt inter se, quia excommunicatus potest manere in ciuitate, licet priuetur hominum communione. Sed in exiliũ missus repellitur, tam à ciuitate quàm à communione hominum: & suspensus celebrans perpetuò deponi debet. c. vt clericorum. de vita & ho. cleri. & c. clerici. & c. cleros. de cle. excom. minist.

SVSPENSVM dicitur id, quod excedit domos, vel vltra eas extenditur. Quod si ceciderit & alicui nocuerit, vel damnum intulerit in via publica eunti, tenebitur dominus domus illius de quo damnum illatum est, vt ff. de his qui deiec. vel eff. per totum.

SVVS quis dicatur, cùm dicitur quis prosequi iniuriam suorum: vide in c. de cætero. de testi. & in l. si fœmina. C. ad Turp. nam dicitur ille, qui etiã admittitur ad successionẽ ab intestato, siue iure agnationis, siue cognationis, de quo in l. neganda. Cod. qui acc. non pos. canonizata. 3. qu. 11. cap. neganda. Bal. & mod. dicunt illũ esse suum, pro quo potest quis agere sine mandato, vt sunt omnes agnati, cognati, filij, liberti, patroni, &c. contra quos non potest quis compelli testificari in causa criminali, vt not. in c. de cætero. præal. Item aliter capitur cùm quis dicitur esse suus, id est, suæ mentis vel apud se, vt in l. Fulcinius. §. adeò autem latitatio ff. qui. ex cau. in pos. ea. Item suum est verbũ ambiguum. Ideo dicens

suum

suum non esse, adiicere debet, neque sibi commune. ff. de Vet. sig. l. pupillus. in fi. &c. & quod commune est, meum dici potest, vt l. serui electio. §. adeò. ff. de leg. 1.

SVVS hæres, vide in ver. Hæres suus.

De S ante Y.

SYLVA, vide suprà, in S, ante I.

SYMBOLVM est quadruplex, quoddam apostolorum, quod secundùm quosdam Theologos continet 12. articulos fidei propter 12. apostolos Christi, qui in vna & eadem hora instinctu spiritus sancti ipsum composuerūt, vnde dicitur symbolum à σὺν, quod est simul, & βόλος, morsellus, quia quisque apostolorum suum bolum, i. partem apposuit. Secundùm alios Theologos verius est quòd principales articuli fidei nostræ sunt tantùm 7. secundùm quod tantùm septem sunt dona spiritus sancti, quos quilibet Christianus scire tenetur, clerici explicitè, laici implicitè, vt patet de sum. Tri. cap. firmiter. in text. Glos. Aliud est symbolum maius, quod canitur in Missa, factum in Synodo Nicena propter Græcos qui non credebant, quòd spiritus sanctus procederet ab vtroque, sed à patre tantùm, de conse. dist. 5. c. 45. & pe. Tertium symbolum est Athanasij, scilicet, [Quicunq; vult saluus esse,] quod canitur in primis. Quartum symbolum est iuris, scilicet, primus tit. de sum. Tri. & fi. Cath. vt ait Isid. 7. l. Etv. ca. 6. in quo id quod de fide cath. & sum. Tri. in prædictis symbolis cōtinetur, cōfirmatur & repetitur.

SYMPHONIACI serui, erant hi quibus antiqui vtebantur, vt in classe classicum pugnantibus canerent, vt docuit Asconius referens celeuma cani consuetum per symphoniacos seruos remigibus, & de his meminit Vlpia. in l. sed & si quid. ff. de Vsufr. & Cice. in lib. de diuinatione. [Ab hac (inquit) muliere præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos abducebat per iniuriam, quibus se in classe vti velle dicebat.

SYNDICVS, est procurator vniuersitatis vel collegij pro certo salario ad iudicia constitutus, s. qui causam vniuersitatis agit vel defendit, & dicitur quasi singulorum causas dicens. Est enim [syndicus] Græcè, [defensor] Latinè. Nam officium eius est agere vel defendere nomine vniuersitatis causas præsentes vel emergentes, vt ff. Quod quisque iu. in rub. & in gl. 1. in c. vnico. eo. tit. & quando dicitur causa vniuersitatis agi per proc. debet exponi, id est, syndicum vel actorem, vt de procu. ca. quia in causis. & de iur. cal. c. cùm causam.

SYNGRAPHA, Latinè sonat conscriptio, inde dicta quòd vtriusque manu scripta, vtrique parti tradi soleat.

SYNODVS ex Græco interpretatur comitatus vel cœtus & inter cætera concilia quatuor venerabiles fuerunt Synodi, quæ totam fidē complectūtur quasi quatuor Euangelia, & quatuor symbola, & totidē Paradisi flumina. Prima Nicena. 328. episcoporum, à Constantino Imperatore peracta, qua damnata est blasphemia Arianæ perfidiæ de inæqualitate Trinitatis. Nam secundùm glo. dicebat patrem maiorem filio, & filiū maiorē Spiritusancto. Secūda 150. patrū, Theodosio seniore Constantinopoli, condēnans Macedoniū negātem Spiritum sanctum esse Deum, & consubstantialem patri sed (secundùm gl.) seruum patris & filij.

& filij. 1. q. eos qui. Tertia Ephes. 100. episcoporum sub Theodosio iuniore, quæ damnauit Nestoriũ asserentem duas personas in Christo, & beatam virginem non Dei, sed hominis tantum genitricem. Et hæc ostendit in duabus naturis vnam Christi personam, & dicitur prima ad differentiam synodi Ephesinæ secundæ, quæ fuit reprobata, dist. 16. quoniam sanctæ. Quarta Chalcedonensis, quingenorum centum & triginta sacerdotũ sub Martiano principe, damnans Eutychen Constantinopolitanum abbatem, verbi Dei & carnis vnam naturam pronuntiantem, scilicet diuinam per resurrectionem. distin. 16. c. 6. Dioscorum eius defensorẽ quondam Alexandrinum episcopum, & Nestorium episcopum cum reliquis hæreticis. De his est text. ad litteram, dist. 15. c. canones. & §. harum prior. & secundùm Greg. in cap. seq. & de eisdem Gelasius Papa, in cap. seq. de his etiam vide tex. §. suscipimus. in epistola inter claras. C. de sum. Trin. & fide Catho.

SYNTHESIN Græcè, Latinè omnem possessionem importat. l. alumnæ §. Titio. & ibi gl. ff. de Adimen. leg.

Sed Scæuola in leg. Titia. de aur. & arg. le. in alişi sensum accepisse videtur, nempe pro ordine quodam, conformi vestium compositione, quam lingua vernacula Italica libream vocamus, cùm tunica, sagum, chlamys, caligæ, eiusdem sunt coloris: & ita interpretatur Alciatus libro. 2. Parergôn.

De T ante A.

TAPALDVM, est genus vestimenti. Cle. fin. ver. sed & tales. de vita & honestate clericorum.

TABE, id est, putredine. C. de custo. reo. l. 1.

TABELLARIVS, siue tabellio, est publica persona sacramento astricta ciuitati, vt rationes & acta in formam publicam redigat, à principe ad hoc officium deputatus & confirmatus. Vel sic: [Est persona publica habens officium scribendi instrumenta super contractibus vel aliis reb. ad faciendam fidem super eisdẽ.]

TABERNA generaliter dicitur omne ædificium vtile ad habitandum. l. tabernæ. ff. de Verb. signifi. non sumpta abusione vocabuli per etymologiam, leg. 2. § appellata. ff. de rebus credi. sicut etiam sumitur in l. hæres absens. ff. de Iudi. & l. tabernam. ff. de fundo instruct. Strictè tamen dicitur domus, in qua vinum venditur. l. palam. in princ. ff. de ritu nupt. Aliquando taberna, id est, statio, & tunc impropriè. l. 2. C. de Episcopis & clericis. Differentia est inter tabernam & cauponam, quia taberna est locus in quo paratum est vinum vendi, licet non vendatur, caupona verò vbi venditur.

TABERNACVLVM dicitur à taberna. l. tabernæ. ff. de Verbor. significatione. iuncta l. inde not. in leg. palam. ff. de ritu nupt. aliquando est domus Deo dicata. cap. 1. & ibi Archid. extrà, de sent. & re iudicata. Aliquando dicitur habitaculum militare. no. per eundem Archidiaconum in can. ad hoc 16. q. 1.

TABERNARIVS dicitur qui tabernam exercet vinum vendens, qui & tabernæ Institor dicitur. ff. de Exercitoria actione. l. 1.

TACITVM propriè & verè dicitur

citur quod nullatenus est expressum, & hoc in iure nihil significat, eo quòd non est significatum eius nec apparet. Dicitur autem in iure expressum quod non aliter quàm verbis expressum est: nam inter modos significandi verbi obtinet principatum, ideò verbis expressum dicitur verè expressum. Et quòd dico verbis, idem dico scriptis, quia illa continent verba. Aliter autem expressum quàm verbis, dicitur tacitum ad differentiam expressis verbis.

Et hoc est TACITVM iuris, quod non est expressum verbis: verbi gratia, mutuaui dolium vini, non exprimitur quòd reddatur vinum eiusdem bonitatis, hoc tamen tacitè intelligitur. l. cùm quid. ff. si cer. pet. & sumitur ratio ex natura mutui, quæ est quòd res reddatur quæ eadem in valore cum mutuatâ esse censetur, hoc est, si est eiusdem naturæ & bonitatis, hoc tacitum intellectum idem significat & operatur, ac si esset verbis expressũ. l. cũ quid. præall.

TACITVRNITAS, est quandoque habenda pro confessione. Etiam quandoque tacitum habetur pro expresso. ff. si cer. pet. l. cùm quid. & ca. gratum. de offi. delegat.

TACITVRNITAS non respondentis habetur pro confessione. l. de ætate. §. qui tacuit. & §. nihil. ff. de interr. act. & glo. & Panor. in c. quoniam. de probat.

TABVLAE testamenti inde vocatæ sunt, quia ante chartarum vsum in tabulis tam testamenta quàm epistolæ scribebantur, quarum portitores tabularij vocabãtur, secundùm Isid. libro. 5. Et tabulæ testamenti propriè sunt testamentum editum in scriptis signatum & perfectum. Sed abusiuè etiam illa testamenta tabulas appellamus quæ falsa sunt & illicita, secundùm Azon. in sum. C. de tab. exhi.

TABVLAS testamenti hodie intelligimus omnem materiæ figuram, in qua testamentum scriptum fuerit, siue sit charta, siue membrana, siue corium alicuius animalis, siue lignum, siue quæcunque alia materia. l. 1. de Bono. poss. secun. tab.

TABVLARII etiam secundùm Accurs. sunt, qui faciendis publicis instrumentis publicè præsunt in singulis ciuitatibus. Require suprà, scribæ. & C. de tabul. lib. 10.

TACERE, hoc verbum de se nec significat consensum, nec dissensum, sed tenet medium. Vnde nota, est dare consensum, dissensum, & medium, quod non est consensus, nec dissensus, vel aliter. Nam habemus velle & nolle, & medium quod est non velle nec nolle: nam velle est consentire, nolle est dissentire, siue resistere per motum animi: vnde in vtrisque, scilicet velle & nolle, est motus animi ad hoc quod vult vel non vult, id est, resistit. Sed non velle siue non nolle, est cùm nullus est motus animi ad vnum vel ad aliud pro vel contrà, facit l. 1. in §. scientiam. ff. de tribu. act. vbi dicit Vlpia. Scientiam hic eam accipimus, quæ habet & voluntatem, sed (vt ego puto) non voluntatem, sed patientiam. Non enim velle debet dominus, sed non nolle. Si igitur scierit & non protestatur, id est, non contradicit, tenetur tributoria actione: si verò dissentit, non tenetur illa actione: tenetur autem si cõsentit, aut si non consentit, si tamen non dissentit, vt ibi

N 5

ibi dicitur. Sequitur ergo quòd tacere de se nec consensum, nec dissensum significat. Quandoque autem sic, quando aliunde sumpto quouis probabili medio concluditur tacentem consentire vel dissentire, de quo latissimè tractat Dyn. in reg. qui tacet.& seq. de reg. iur. lib.6.& nouissimè Iason in l.quæ dotis. post Bart. sol. matrim.

TACENS verum, ita incurrit crimen falsi, sicut si falsum diceret. l. 1. de cri.falsi.in l.qui testam.ff. de falsis.

TACITE intellectum diuersimodè capitur in iure, scilicet per modum dispositionis, conditionis vel aliter, prout ex diuersificatione significati, vel clausula concluditur, verbi gratia, in contractu societatis facta conuentione quòd vnus sociorum habeat duas partes lucri, intelligitur etiam tacitè quòd habet duas partes damni. Et hoc tacitè intellectum capitur per modum dispositionis seu conuentionis, vt in §. illud. Inst.de socie.Et sumitur significatum ex æquali mente paciscentium in tacito expresso. Item ibi, concedendo aquæ haustum intelligitur concedi iter ad illum. Et hoc tacitè intellectum sumitur etiam per modum dispositionis, sed non principaliter, sed accessoriè, seu consecutiuè, vt in l. 3. ff.de ser.rust. præd. Ratio, quia in itinere nulla est vtilitas, nisi in quantum deseruit ad aquæ haustum. Item ibi, promitto partum filiæ, vel fructum fundi, intelligitur si nascantur.l. interdum ff. de Verb. oblig. quia nisi nascantur, nihil est in legato vel conuentione, sic vtilitas esse non potest. Item ibi, debitum sub conditione acceptum simpliciter intelligitur tacitè, si conditio debiti extiterit quo ad effectum acceptilationis, non quo ad dispositionem: vt l. si sub conditione. ff. de acceptil. Item ibi, promitto tibi 10. intelligitur si petieris, non per modum conditionis, sed per modum admonitionis & interpellationis, vt ante non sim in mora, posteà sic.l. si cùm petieris. ff.de Verb.oblig. iuncta l. mora.ff.de vsuris.Ratio, quia debitor non est in mora retinendo debitum volente creditore, sed eo inuito quando fit interpellatio. Item & ibi, patronus operas stipulatur à liberto simpliciter, intelligitur cùm fuerint indictæ: quæ adiectio requiritur in operis, sicut in alia stipulatione intelligitur cùm petieris.& est ratio, quia patronus stipulatur operas ad vtilitatem suam.

TACITE inesse multipliciter contingit.verbi gratia:conuenio cum depositario propter amissionem rei depositæ, ne agam contra ipsum. In ista conuentione tacitè inest vel continetur remissio, quia si per dolum perdidit, agere non possum depositi. Sed pone, facio conuentionem quòd non agam de dolo, dicit text. quòd non valet conuentio. Et sic valet tacita remissio, & expressa non,leg. si vnus. §. illud.ff.de Pactis. Et sic expressio eorum quæ tacitè insunt, nihil ibi operatur. Ratio, quia expressum aliter significat: quia in primo casu significatur remissio doli,non simpliciter, sed prout continetur in obligatione siue actione depositi. Ideò pro dolo non potest agi actione depositi, sed alia actione, scilicet, rei vendicatione, quia dolo desiit possidere vel actione de dolo. Sed in secundo casu

dolus

dolus simpliciter remittitur: & sic si conuentio teneret, non posset pro dolo agi aliqua actione, & sic remaneret impunitus, & ideo non tenet conuentio, quia daretur occasio delinquendi, vt l. conuenire. ff. de pact. dol.. Item ibi, Concedo rem precariò simpliciter, tacitè intelligitur quòd durat, donec voluero siue reuocauero. l. 1. ff. de precario. Etiam morte mea non finitur. l. quarta. ff. locati. quia in precario simpliciter concesso intelligitur voluntas, scilicet quòd per voluntatem contrariam siue reuocationem non perseueret, & quòd perseueret, donec reuocetur: sed morte non reuocatur, igitur perseuerat. Sed quando conceditur quandiu concedens voluerit, tunc significat quòd durat, quandiu voluntas adest. Sed morte quis desinit velle, ideo tunc finitur precarium. Item ibi, iudex condemnat quem pœna capitis, siue deportationis, ad quam tacitè sequitur pœna ademptionis bonorum. Pone, condemnatus appellat, pendente appellatione moritur, ipsa pœna principalis tollitur, & etiam accessoria, scilicet, ademptionis bonorum. Tunc morte illius pœna principalis, scilicet deportationis, tollitur, etiam accessoria, scilicet ademptio bonorum, vt in lege 3. Codic. si pend. appell. mors interuen. Ratio, quia tacitum intelligitur accessoriè, & consecutiuè, modò sublato principali expresso, aufertur & accessorium. Sed dum duo exprimuntur, quæ ambo principalia sunt, ad sublationem vnius non aufertur aliud, sicut dum pœna imponitur in duobus factis, vtrunque est æquè principale. Alij dicunt, quòd etiam in isto casu pœna ademptionis tollatur, quia expressio (vt dicis) non fit nisi ad maiorem declarationem. Etiam pœnæ in dubio sunt molliendæ, de pœnitent. distinctione 1. §. pœnæ. licèt fortè secùs in vsuris. Est tamen in arbitrio iudicis, cuius mens attendi debet, quia secundùm eius mentem vel arbitrium, morte finitur vel non. Item ibi, lego alicui simpliciter, intelligitur præsenti die, & sic exprimo in præsenti die, tunc significat quod verba sonant, scilicet, quòd præsens dies isti legato apponitur: & hæc expressio, si illud non esset, nihil operaretur aliud quàm tacitum, nec aliud tacitum quàm expressum. Sed ex clausula posteà apposita, scilicet, legata, quibus dies non est appositus, volo solui annua, bima, trima die, aliud significatur in tacito, aliud in expresso, quia ex tacito, cui clausula apposita non est, vel dies ex clausula secuta, debentur annua, bima, trima, &c. In expresso, vbi dies est appositus, dicendo præsenti die, ad ipsum legatum predicta clausula non refertur, quia isti legato dies est appositus. Vbi autem tacitè intelligitur, non est appositus, licèt idem operaretur, si aliud non sequeretur. Item ibi, lego tibi purè, intelligitur si volueris, hoc tamen non facit legatum conditionale, nec impedit transmissionem legati, si legatarius antè moritur, & tamen exprimendo hoc in legato dicendo, lego tibi purè si volueris, legatum est conditionale, lege si ita expressum. Digest. de condition. & demonstrationib. Item ibi, filium

filium meum exhæredo, intelligitur tacitè conditio, si hæres adierit. Sed pone quòd hæc conditio exprimatur, dicit text. quòd exhæredatio vitiatur. l. si quis. ff. de hær. inst. Ratio secundùm DD. quia aliter intelligitur, & aliter exprimitur. Nam intelligitur quo ad effectum, scilicet vt exhæredatio habeat effectum, si hæres adierit, non autem intelligitur, quòd exhæredatio sit conditionalis, sed quando exprimitur, tunc refertur ad dispositionem, & sic exhæredatio est conditionalis, & ideo vitiatur, quia est actus qui non recipit cōditionem. per c. actus legitimi, de reg. iur. li. 6. & est ratio diuersitatis in legato, & in exhæredatione, quia verisimiliter non videtur testatorem legatum velle facere conditionale per expressionem illius conditionis, si hæres adierit, si apponatur illa: secùs in exhæredatione, quam testator videtur velle facere conditionalem, dum apponit conditionem talem, vt magis restringatur. Sed per appositionem conditionis vitiatur lege positiua, ideo non valet conditio: ergo expressa ad dispositionem vitiat: sed tacitè intellecta ad effectum non vitiat, etiam quando apparet de mente exprimentis: quòd per expressionem vult aliud significare, scilicet facere actum conditionalem, qui non est conditionalis ex tacito intellectu, nunc actus est conditionalis, quia exprimens hoc vult qui ad hoc conditionem exprimit, & sic tunc legatum relictum si hæres adierit, est conditionale: & verisimile est, quòd conditio exprimatur, sicut intelligitur ad maiorem declarationem: & sic licèt actus non recipiat conditionem, per illam tamen expressionem non debet vitiari, quia solum quod tacitè inest, exprimitur, & lex positiua non admittens conditionem, videtur intelligi de conditione extranea, & non de illa quæ inest, quæ exprimitur ex abundanti. Sic etiam exhæredatio potest esse conditionalis, quando testator sic voluit: sed quia non recipit conditionē, vitiatur: Etiam acceptilatio erit conditionalis, propter volūtatem acceptum ferentis: sed quia etiam non recipit cōditionem, vitiatur. Et ita in his debet attendi mens disponentis, & seruari quod vult, & prout vult, nisi vbi lex positiua non impedit. Item vbi iudex dat tutorem pupillo, simpliciter intelligitur tacitè quòd ministret, si satisdederit. Sed pone quòd iudex in dando tutore hoc exprimat, dicit text. quòd valet datio, & eo modo intelligitur quo exprimitur. l. mutuo. §. hanc autem. ff. de Tutel. & hæc lex facit pro prædictis. Et est ratio huius legis, quia verisimiliter exprimitur, sicut intelligitur in dubio hoc: iuncto quòd si faceret conditionem, actus vitiaretur, quod non est dicendum in dubio, maximè in hoc casu propter periculum, quod pupillo immineret, si tutoris datio non teneret. Item ibi, promitto decem simpliciter, intelligitur tacitè quòd soluam, cùm petieris, dicit text. quòd idē significat, nec aliud operatur, l. si cùm petieris. ff. de Verb. obl. quia etiam intelligitur sicut exprimitur, nec habet aliud significatum quàm expressum ex communi modo intelligendi. Sed ibi, lego illi si capitolium ascenderit, hæc conditio tacitè continetur si voluerit, quia volens ascendit, & tamen

tamen exprimendo hanc conditionem aliquid operatur, quia legatum vitiatur, quod non vitiaretur tacitè intellecta. l.nonnunquam.ff.de cond.& demonst. Et est ratio, quia aliud significat conditio si ascenderit,* & si voluerit: nam legando sub conditione expressa si voluerit, legatum ponitur in sua libera & mera voluntate: ideo vitiatur per legem positiuam statuentem, quòd legatum non possit poni in libera voluntate: secus in illa conditione, si ascenderit. quia si ascenderit, siue liberè volens siue non, tamen conditio impletur, & sic de aliis exemplis.

Talis, id est, ille. C.de sum. Trin. & fide cathol. l.1.

Talio, genus erat pœnæ ex lege 12. tab. quo damnum illatum simili damno pensabatur. §. pœna. Inst.de iniur.

Tamiaca prædia, vide [prædia Tamiaca.]

Tanquam, est nota similitudinis, c.solitæ. de maior. & obed. Aliquando nota veritatis.c.ex parte. de sponsa. De ista dictione [tanquam,] vide in l. si pater. §. qui duos.ff.de Adopt.

Tantisper, quod significat per tantum spatium, siue per tantum tempus, vt inquit L.Valla, semper ferè desiderat iungi huic particulæ dum, pro donec. Terentius in Heautontim.[Ego te meum esse dici tantisper volo, dum quod te dignum est facias.] Et paulò pòst: [Decreui tantisper me minus iniuriæ meo gnato facere, dum fiā miser.] Liuius libr.1. [Tantisper dum prisca illa tota mente repeto.] Gellius lib.6.loco dum, æquiualens posuit.quoad: [tantisper, inquit, quoad fieret permutatio.] Vlpianus tit. de tutelis. l.qui habet tutorem. [Dum magis ætati quàm dementi tantisper sit consulendum.] Ant.Nebr.

Taxare, est idem quod æstimare.

Taxatiuae dictiones sunt, [tantùm, solùm, dumtaxat, tantummodò,] & consimiles.

De T ante E.

Tectorium, opus est quod calce aut gypso incrustatum est, & tectorium substantiuè pro ipsa calce siue gypso quod superinducitur. Varro libr. 3. de re rustica: [Cùm villam, inquit, haberes opere tectorio spectandam.] Gellius lib.12. [Villas inexcultas & rudes, nec tectorio quidem prælitas esse dicit.] Per translationem quoque de fœmina cerusata dixit Iuuenalis:

Tandem aperit vultum, & tectoria primà reponit.

Vlpianus tit.de damno infecto.l. ex damni. [Obtectoria, inquit, & picturas.] Item Proculus tit. de Seruit.prædiorum vrbanorum. l. quidam.[Si parietem demolitus sit vicinus, non pluris quàm vulgaria tectoria existimari debent.] In alia tamen significatione videtur accipere Paulus in tit. vti possidetis.l.si duo.[Si vicinus, inquit, meus in pariete meo tectoria habeat, & in pariete suo.] Anton. Nebr.

Tegulae, sunt lateres: differunt tamen, quia tegulę dicuntur à tego, quasi tegentes, non sunt coctæ, sed ligna sub lateribus posita pro eorum sustentatione. Sed lateres formantur ex lapidibus & argilla, & coquuntur.

Telos Græcè, tributum dicitur Latinè. Inde telonarij publicani dicuntur & tributorum collecto-

res

res, seu exactores. Et etiam telonium dicitur locus, in quo tributum exigitur.

Telvm, largo quodam modo, quicquid nocere potest, appellatur. Nam apud Virgil. atque alios auctores aliquando pro ense etiam accipitur. Iustin. tamen lib. 4. Institution. tit. de publicis iudiciis. Telum, inquit, vt Caius noster ex interpretatione legum 12. tab. scriptum reliquit, vulgò quidem id appellatur, quod arcu mittitur.] sed & omne significat, quod manu cuiusque iacitur: & paulò pòst dictum ab eo, quod in longum mittitur, à Græca voce telum figuratum. Quæ verba Caij iterum ponuntur in tit. de Verb. signif. l. si calumnietur. §. telum. Nebr.

Telvm non dicitur tantùm, quod ab arcu mittitur, sed etiam quod à manu, eò quod in longum mittatur: ergo lapis, lignum, ferrum, nomine teli continentur. textus est de public. iud. §. telum autem.

Temeritas est, cùm quid facimus propria voluntate, & sine superioris auctoritate. ita definit Gemi. in cap. eum qui. §. insuper. de præbend. libr. 6. vbi etiam dicit, quòd temeritas est, quando quis facit actum à iure prohibitum. & de temeritate vide Bart. in l. 1. ff. ad Tertyl.

Templarii sunt præceptores vel commendatarij, & personæ religiosæ, vt Clem. de relig. dom. & Cle. cùm ex eo. de sent. excom. per Ioan. Andr. in rub. de reg. & c. ecclesia sanctæ Mariæ. de Const. tales deputantur ad administrationem ecclesiasticam, & sic possunt agere & defendere iura ecclesiæ, vt clem. 1. de rescript. & possunt etiam esse personæ incognitæ & de longinquis partibus. cap. cùm deputati. de iudic. & quandoque eliguntur, & habent ecclesias parochiales, & sic auctoritas diœcesani debet interuenire, facit c. vnicum, de capel. monast. libr. 6. & not. in d. Clem. 1. de Rescript. quandoque non habent ecclesias parochiales, & sui maiores debent eos deputare & instituere præter consensum diœcesani. Et secundùm Innoc. in dignitate comparantur institutoribus. cap. quod quibusdam. de fideiussorib. quia instant negotiis sibi commissis, vel etiam comparantur visitatoribus siue vicariis missis à superioribus ad aliqua officia exercenda.

Temporaria res dicitur, quæ ita extruitur, vt ad certum quoddam tempus duret, & non in perpetuum. Plinius li. 8. [Temporario, inquit, euripo ostendit.] Idem lib. 36. Theatri, inquit, temporarij, & vix vno mense futuri. Seneca lib. 9. epistolarum: Hæ sunt, inquit, amicitię, quas temporarias populus appellat. Paulus tit. quibus ex causis. l. ad cognitionem. Exilio, inquit, temporario. Papinianus titul. de pœnis. lege seruus. [Cùm seruus per errorem in opus temporarium fuisset datus, expleto tempore domino seruum esse reddendum respondi.] [Ant. Nebr.

Tempvs continuum, est quod continuè currit diebus feriatis, & non feriatis, siue in præsentia, siue in absentia sit copia iudicis, vel non. Cod. de Præscript. long. temp. l. fin.

Tempvs verò vtile non currit diebus feriatis & absentię, & diebus quibus non est agendi copia. Et istud est multiplex, scilicet continuè vtile & inutile, quo ad sui princi

principium tantùm, non quo ad progressum, &c. vt in gloss. clem. vnica. & de in integr. rest. vbi gl. remittit, de conces. præbend. c. 2. & c. quia diuersitatem. in fin.

TENOR literarum, est idem quod sententia literarum. require suprà, Sententia litterarum: sed tamen tenorem litterarum dicimus rectè tenorem tex. quamuis titellis scribatur: vnde tenor dicitur ipsa sententia literalis, licèt rhetoricè plurima scribantur.

TEPIDARIVM, locus erat in balneo tepidior, quemadmodum calidarium, calidior. Celsus lib. 1. [Tunc inquit, in calidarium transire, vbi tepidario paululum insudauit.] Idem in eodem: Si est balneum, ante omnia in tepidario residere. Vitruuius libr. 5. Sudationes, inquit, quæ sunt coniungendæ tepidario. Paulus in tit. de seruitutibus prædiorum vrbanorum. leg. fistulam. [Si talis, inquit, sit vsus tepidarij, vt assiduum humorem habeat, & id noceat vicino, posse prohiberi eum.]

TEPIDARIVM est idem quod balneum, à tepore aquæ nomen trahens.

TERGIVERSATOR dicitur, qui in vniuersum ab actione recedit, quasi tergum vertens, vt in c. vlt. de collu. deteg. in gl. 4. & ibi not. Et differunt tergiuersator & prævaricator, & calumniator vnde not. versus:

Tergiuersator desistit, prauaricator
Verum ipse occultat, profert calumnia falsum.

TERGIVERSARI, est in totum ab actione desistere, & dorsum vertere. Dig. ad Sen. Turpil. in gl. præalleg. in cap. vlt. de collu. deteg.

TERGIVERSATIO quandoque est versutia vel calliditas, qua quis inducit alium, vt desistat ab eius inquisitione: & sic capitur in c. vlt. in gloss. præalleg. Quandoque etiam est frustratio, delusio vel colludium.

TERMINVS dicitur finis vel limes distinguens confinia agrorum. hinc Virgilius 12. Æneid.

Limes agro positus, litem vt discerneret aruis.

& in cap. forus. de Verb. signif.

TERMINVS peremptorius obtinere debet tantum temporis, quantum tria edicta, nisi aliud exigeret iustitia, vt in c. dilecti. de dilat. in gloss.

TERRAM integram Caius vocat, in quam dominus adhuc non immisit pecus pascendi gratia. l. sylua. de Verb. signif.

TERRA proscissa, in d. l. sylua est, quæ primum aratrum experta est, grandioribus glebis relictis.

TERRITORIVM, est vniuersitas agrorum inter fines cuiuscunque ciuitatis: ab eo dictum, quòd magistratus eiusdem loci intra eos fines terrendi, id est, amouendi vel submouendi, ius habet. ff. de Verb. signif. l. pupillus. §. territorium. Alibi ponitur pro diœcesi. gloss. in clem. ne Romani. de elect.

TESSERA, tum pro symbolo, hoc est, belli signo accipitur. Virgil. 7. Æneid.

It bello tessera signum.

tum pro talis, vt vulgò accipiuntur: nam talus aliud est. Martial.

Hæc mihi bisseno numeratur tessera puncto.

tum

tum pro frumenti quadam mensura, de qua Seruius in illud Virgil. 1. Georg.

– *Numeros impressit aceruis.*

tesseras interpretatur, quibus frumento numerus designatur. Iuuenalis:

Summula ne pereat, qua vilis
tessera venit
Frumenti.

Sueton. in August. [Ne plebs frumentationum causa frequentiùs à negotiis auocaretur, ter in annum quaternorū mensiū tesseras dare destinauit.] Hinc Persius per diminutionem fecit tesserula.

Scabrosum, inquit, *tesserula far*
Possidet.

Iustin. lib. 11, Cod. tit. de frumento Alexandrino. l. diurnos. Tesseræ, inquit, designentur. Paulus de legatis 2. l. mortuo. [Si Titio tessera frumentaria legata sit.] Vlp. lib. 5. Dig. de iudiciis. l. sed & si. Si libertis, inquit, suis tesseras frumentarias emi voluerit. Nebr.

TESSERAE frumentariæ, signa erant frumētaria, quibus exhibitis frumentum à principe dabatur populo Romano, vt hodie quibusdam in locis nummi plumbei vel ærei, vel quid simile, quod pro symbolo sit. Ex quo factum est, vt tessera pro iure percipiendi frumentum ponatur. Vnde ff. de Iudic. l. sed & si susceperit. ita legitur, [Si libertis suis tesseras frumentarias emi voluerit.]

TESTAMENTVM est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit. Dig. eod. tit. leg. 1. Et additur cum institutione hæredis. Inst. de leg. § ante hæredis. & hoc de vniuerso patrimonio, vt excludatur singulare relictum & codicillus. Et dicitur testamentum, quasi testatio mentis, vel vltimum elogium, seu vltima voluntas, qua quis de rebus suis disponit legatario legata assignando. Et diuiditur: quia aliud est testamentum nuncupatiuum, quod consistit in sola nuncupatione testatoris, non in solennitate scripturæ: tamen septem testes necessarij sunt, & hæredum nominatio. Inst. eod. tit. §. fin. Aliud est in scriptis conditum, quod similiter exigit numerum testium, subscriptiones & signacula septem testium. Antiquitus autem tria genera testamentorum in vsu fuere, de quibus infrà in verb. [testamentum surreptitium.] Item testamēti aliam diuisionem ponit Isidor. lib. 5. scilicet, testamentorum aliud iuris ciuilis, aliud iuris prætorij.

TESTAMENTVM iuris ciuilis, est testamentum septem testium sigillis signatum, subscriptione firmatum, quod apud ciues fit, & inde dicitur ciuile.

TESTAMENTVM iuris prætorij, est septem testium signis signatum. Et dicitur sic, quia fit apud prętores, secundùm Isidorum ibidem.

TESTAMENTVM holographum, est manu auctoris totum conscriptum & subscriptum, vnde & nomen accepit ab ὅλον, id est, totum, & γραφὴ, scriptura vel litera, quasi tota litera, secundùm Isidorum.

TESTAMENTVM inofficiosum, est quod frustrà liberis exhæredatis sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est, secundum Isidor. lib. 5.

TESTAMENTVM IRRITVM, est si ille, qui testatus est, capite diminutus est, vel captiuitate detentus,

tentus, aut si non ritè vel contra legem factum est, secundùm Isid.

TESTAMENTVM ruptum, ideò vocatum est, quia nascente posthumo neque exhæredato, neque hærede nominato, disrumpitur, secundùm Isid.

TESTAMENTVM subreptitium, est quod in fraudem hæredum seu legatariorum, & libertorum, non palàm prolatum est: quòd si non latet dictis personis, non proinde suppressum videtur: Erant autem olim tres aliæ species, quę hodie in vsu esse desierunt. Quoddam erat pacificum testamentum, & appellabatur calatiscomicus, à καλὸς, quod est bonū, & comicus pax, quia in bona pace fiebat, vel à calatis comitiis, hoc est bonis conuentibus, à καλὸς bonum, & comitia conuentus vel conuentiones sapientum. Bonæ enim conuētiones erant quæ in pace fiebant: nam fiebant testamenta diebus feriatis propter penuriam hominum, quia aliis diebus non feriatis erant homines diuersis negotiis occupati: quare testes non poterant inueniri. Vel dicitur à καλῶ, id est, voco, quia personarum vocatio fiebat. Aliud erat bellicum, quod procinctum dicebatur, eo quòd tempore præliorum cùm in prælium exituri essent homines, in procinctu faciebant. Posteà accessit tertia species, s. testamentum per æs & libram, quod per emancipationem, id est, imaginariam quandam venditionem sub quinque testibus agebatur, & libripēde, id est, æstimatore, qui libripendebat, id est, æstimabat familiam, id est, hæreditatem, & emptore qui erat loco hæredis, ciuibus Romanis, id est, liberis hominibus & puberibus præsentibus. Prima duo illorum testamētorum penitus aboleuerunt. Tertium verò partim remansit in vsu, s. quo ad numerum testium, videlicet septenariū. Erant enim quinque testes libripens, & emptor. Et prædicta nomina testamenotrum ad ius ciuile referebātur, quia ius ciuile inuenit illa.

TESTES sunt quos ante iudicium quisque sibi placitat & allegat, ne post sit liberū aut dissimulare, aut subtrahere se. Vnde etiam legati appellantur. Item testis, est rei gestæ probator. Sed testis cogendus, est qui ad testimonium faciendum cogitur. Dicuntur ergo testes, quia testimonium adhibere solent, sicut signatores qui testamentum signant, secundùm Isid. lib. 6. Item antiquitùs superstites dicebantur, eo quòd super statu causæ proferebantur, nunc parte nominis ablata per aphæresin testes dicuntur: & considerantur conditione, natura, & vita, sic in c. forus. de verb. sig. ad fin. Testes etiam continentur sub nomine instrumentorum. cap. peruenit. de testi. cog. Et qualiter testis examinetur, vide c. constitutus. de fideiusso.

TETAETERICVM dicitur, quod quarto quoque anno instauratur. Bud. in l. Septilia. ff. de pollicit.

TEXTRINVM, locus vbi texitur. l. qui textrini. C. de murileg. libro 11.

De T ante H.

THEATRVM, est locus in ciuitate communis & publicus ad spectacula, & dicitur à theorando, id est, inspiciendo, vt in fo-

ro vel palatio communi, sicut in arena Veronensi, Instit.in glos.de rẽ.diui. ver.theatra.§. vniuersitatis.

THEATRALIS liberalitas, est quod dari consueuit ad ludum theatri. Codic. de præd. curia. l. vlt. in gloss.

THERIACA, non tyriaca, vt nonnulli medicorum corruptè habent, antidotum est notissimum contra venena, de cuius compositione duo extant Galeni opera: alterum ad Cæsarem, alterum ad Pamphilum. Dicta theriaca, à θὴρ quod est fera, hoc est, vipera. Plinius libro 29. [Fiunt, inquit, ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur Græcis.] Hieronymus in Iouinianum, lib. 2. Viperæ, inquit, carnes, vnde theriaca conficitur, quantis rebus aptæ sunt, norunt medici.] de fundo instructo. l. quæsitum. [Theriacam, inquit, & cætera medicamenta, non tyriacam.] Nebriss.

THESAVRVS propriè dicitur pecunia abscondita sub terra, cuius non est memoria. l. nunquam.§. thesaurus.ff.de Acq.rer.do. Quãdoque impropriè dicitur, vt ff. de acq.poss.l.peregrè. in princ. & ff. ad exhi.l.thesaurus.

THLASIAE dicuntur spadones, quibus testes fracti sunt. Thlibiæ verò, qui attritos eos habent.

THYMELICVS, interpretatur histrio, quoniã thymele, es, est pulpitum siue scena. Apuleius pro magia, Si choragium, inquit, thymelicum, num argumentarere, vti etiam me Gragidij syrmate histrionis.] Augustinus lib. 6. de ciuitate dei. Quæ sunt, inquit, illa sacra, quibus agendis tales elegit sanctitas, quales nec thymelica in se admittit obscœnitas. Vitr.l.5. Ex eo, inquit, scenici & thymelici separatim nominantur. Vlpianus lib. 3.tit.de his qui nor. infamia. l. athletas. Neque thymelici, inquit, qui certaminibus sacris deseruiũt, ignominiosi habeantur. Item de consecrat. dist.5.can.non oportet. Sed vtrobique themelici corruptè legitur. Anto.Nebriss.

THYMELICI, sunt fidicines, citharistæ, lyristæ, tibicines, qui in orchestra actiones suas peragebant, sicut histriones in scena, vt M. Vitruuius est auctor.

THLASIAE siue thlibiæ, quod idem est, Latinè dicti qui habent testiculos attritos: appellati sic à θλάω, quod est frango, siue θλίβω quod idem significat. Vlpianus titulo de Verborum significatione, l. spadonum. Thlibiæ, inquit, & thlasiæ, sed & si quod & aliud genus spadonum est. Item Paulus ad legem Corneliam de sicariis. l. si quoque. ij, inquit, qui thlibias faciunt, ex constitutione diui Hadriani in ea sunt causa, qua ij qui castrant. Vtrobique mẽdosi sunt codices recentiores. Accursius tota errat via, nunc dicens esse ferramentum castratorium, nunc venas quæ inciduntur, nunc id quod verissimum est, nescire se, quid thlasia aut thlibia sit, cùm sit non castratus siue exectus, sed qui, vt diximus, attritos habet testiculos, de quo Dominus per Mosen scribit in Deuteronomio, cap. 23. Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis; & abscisso veretro, Ecclesiam Domini.

TIBERIVS Cæsar, Liuij Drusi ex Liuia Drusilla filius, Augusti deinde priuignus, ab illo ea lege est adoptatus, vt ipse Germanicum Drusi Neronis fratris sui filium

lium adoptaret. Ex Suetonio in vita Augusti, Tiberij, & Caij Cæsarum. Iustin. lib. 1. titulo de adoptionibus. §. pe. Augustus, inquit, non ante Tiberium adoptauit, quàm is Germanicum adoptasset, vt protinus adoptione facta, inciperet Germanicus Augusti nepos esse. Accurs. Imperator, inquit, volebat adoptare quendam nomine Germanicum, & hic Germanicus nolebat consentire. Vnde Augustus callidè suasit cuidam nomine Tiberio, vt illum Germanicum adoptaret, quod fecit. Quis talia historiarum portenta fingeret, nisi Accursius, aut Accursij admiratores? De Tiberio verò tanquam de persona ignota & obscurà dixit cuidam Tiberio: cùm successerit Augusto in imperio. Quod si historias sæculares nunquam legit, nunquámne audiuit illud ex Euangelio Lucæ 3. Anno decimoquinto Tiberij Cæsaris, &c?

TYBIAS, aliàs tibias, instrumentum est ad abscindendum virilia, vel aliter, vt not. in l. hi quoque. ff. ad legem Cornel. de sicar. Imo thlibiæ legendum est.

TIBIALIA apud Paul. l. pe. de re mil. dicuntur arma quibus crura muniuntur.

TIGNVS, vel tignum, dicitur esse omne genus materiæ ligneæ, vt in l. 12. Tab. & Azo in Sum. eod. tit. & Instit. de rer. diuis. Vnde tignarij dicuntur omnes qui ædificant.

TIGNVS iniunctus. Require suprà Actio.

TIGVLI dicuntur foramina, quibus exit fumus.

TYMPANIVM, margaritarum genus est, ex altera parte sphæricum, atque ex altera planum: quasi in tympani effigiem formatum. Plin. l. 9. vbi de margaritis & vnionibus. Quibus, inquit, vna tantùm facies est, & ab ea rotunditas, auersis planicies, tympania nominantur. De auro & arg. le. l. pediculis. Cùm quædam, inquit, ornamenta mamillarum ex cylindris triginta quatuor, & tympanis & margaritis detraxisset.

TYRVS, colonia Syriæ Phœnices insula quondam, sed ab Alexandro in continentem translata, vnde Lucanus in 3.

Et Tyros instabilis pretiosáque murice Sidon.

Tyriorum coloniæ meminit Iurisconf. in tit. de censib. l. vlt.

TITVBATIO est, cùm ego hinc inde duo contraria scio, nec tamen alicui eorum (quia dubito) credulitatem meam applico. Vnde titubare dicitur quis, quando suspicionem habet super eo de quo contenditur, vt c. in nostra. in præsentia. de Procur. in glos. in Verb. titubasset. etiam titubare est defectuosè loqui vel ignoranter, vnde titubans pro ignorante habendus est. C. de condi. indeb. l. vlt. & ff. de li. ho. exhi. l. 3. §. is qui arg. cap. dominus. de secund. nupt. vbi gloss. pro & contra. & cap. proposuit. de coniug. seru. in gloss.

TITVLVS quandoque signum dicitur, quādoque causa acquirēdi dominij, quādoque ipsa ecclesia, vt titulus sancti Petri: quādoque clericatus, quādoque canonicatus in aliqua ecclesia: Vnde dicitur quis intitulari, id est, clericari vel canonicari. Itē quādoque capitur pro causa mobili ad dominij translationem, vt pro lo-

catione, vt c. ecclesia sanctæ. 2. vt lite penden. Item titulus est iusta causa possidendi quod nostrũ est, & sic exigitur iustus titulus in vsucapione & præscriptione. c. si diligenti. de præscrip. & glos. Sum. 15. q. 2. Etiam titulus possessori causam tribuit præscribendi: vt c. 1. de præscri. li. 6. & est vnum de principalibus requisitis ad præscriptionem. Dicitur etiam titulus quilibet ordo ecclesiasticus, qualibet dignitas vel prælatio: & sic dicitur quis intitulari in aliqua ecclesia, id est, ordinari, secundùm Ber. in c. dudum. de elect. super verbo intitulatam. & ff. si cert. pet. in rub.

TITVLVS nonnunquam accipitur pro rubrica, vt l. 1. ff. si cer. pet.

TITVLVS possessionis vel possidendi, est initium possessionis, & causa quare quis possideat: vt emptio, venditio, donatio, permutatio: quia per emptionem & similia incipimus possidere.

De T ante O.

TOCHI secundùm Azo. dicuntur sustentatores pauperum.

PTOCHI scribendum est.

TOGA prætexta, dicebatur apud Romanos, qua vtebantur pueri vsque in annum octauum decimum: tunc enim sumebant togam virilem, quæ libera dicebatur. Seneca in epi. [Tenes memoria cũ prætexta posita sumpsisti virilem togam.] Pueri quoque in ea ætate prætextati appellabantur. Iuue.

Et prætextatus adulter.

Hinc Festus Pomp. ait: [Prætextatis nefas erat obscœno verbo vti, ideóque prætextatum appellabant sermonem, qui nihil obscœnitatis habebat.] Vlpian. de Auro & argen. leg. l. vestis. [Puerilia autem sunt velùti togæ, prætextæ, aliculæ, chlamydes, & pallia quæ filiis nostris comparamus.] Prætexta verò appellata est quoniam purpura vesti intertexebatur. Nebr.

TOGATOS dicimus aduocatos à toga veste nominatos, quam habebant olim aduocati, diuersam à cæteris, vt per hoc cognoscerentur.

TOLERARE, pro sustentare dixit Alphe. in l. in lege. de Verb. signific.

TOMENTVM, est quicquid puluillo aut culcitræ infercitur, siue illud sit lana, siue pluma, siue stramentum, siue carices, & iunci concisi, quod tomentum circense appellatur, id est, vulgare, triuiale, & pauperibus commune, dictum à circo Romano, vbi eiusmodi tomenta vendebantur. Martial.

Tomentum concisa palus circense vocatur.

concisam appellat paludem, carices, & iuncos, qui ad tomentum concidebãtur, quod à τέμω quod est incido, dicitur, non vt indocti putant, ab eo quod tum erat. Seneca de vita beata: [Si super circense tomentum per fascias veteris lintei effluens incubabo.] Suet. in Tiberio: [Druso, inquit, adeò alimenta subducta, vt conaretur è culcitra tomentum mãdere.] Varro quoque de lingua Latina, [Quod in culcitra tomẽtum aliudve quid calcabunt, ab inculcando culcitra dicta.] Vlp. de leg. 3. l. si cui lana. [Lanæ, inquit, appellatione, tomentum nõ continebitur.] Expone tu, id est, lana quæ culcitræ inculcata est: nam ea poterat in dubitationem venire. Quod verò Accursius putat

tat genus esse vestis, vel coopertorium de lana factum, quis non iure possit ridere? Nam, vt in eadem lege habetur, si lanæ appellatio eatenus extenditur quo ad telam peruenerit, hoc est, vt idem Accursius interpretatur, vt solum restet texere, nondum tamen est in tutela posita, quomodo vestis siue coopertorium ex lana factũ, debet lanæ appellatione contineri? Quid, quod Paulus in eodem titulo expressè dicit: Lana legata, vestem, quæ ex ea facta sit, deberi non placet. Ant. Neb.

TOPIARIVS, est operis topiarij artifex. Opus verò topiarium dicitur, quod in viridariis topiarij faciunt, exprimentes varias figuras animalium aliarúmque rerum ex myrto, cirro, buxo, hedera, aliisque arbusculis, fruticibus, & herbis, quarum natura flexibilis est. Plinius lib. 15. [Satiuarum, inquit, myrtorum genera topiarij faciunt.] Idem libr. 12. [Ficum Indicam ad opus topiarium dicit pertinere.] Et libro 21. de chamædaphne. [Topiaria, inquit, herba inopiam florum aliquando suppler.] Idem lib. 22. [acathon herbam appellat topiariam, quia topiario operi accommodari potest.] Cicero ad Quintum fratrem: [Topiarium laudaui, ita omnia conuestiuit hedera.] atque ibidem: [Vt denique illis palliati topiariam facere videantur.] Vlp. tit. de fun. inst. l. instrumenta. [Si viridaria, inquit, sunt, topiaria accedunt instrumento fundi.] Et in eodem tit. l. quæsitum. [Hostiarij, inquit, vel topiarij, & diætarij.] Aphricanus tit. de legatis tertio. l. cùm quæreretur. 60. §. 3. [prædiis legatis, & quæ eorum prædiorũ causa empta essent, neque topiarium, neque saltuarium legatum videri ait: topiarium enim ordinandi, saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi, magis quàm colendi causa paratum videri.] Accursius cuiusmodi ornatus esset topiarij, nesciuit, cùm dicit illius officium esse, purgare agrum spinis & vepribus, & facere fossas. Imò verò eiusmodi serui legato cederentur, cùm necessario ager purgari debeat spinis, & fossæ atque elices deducendæ sint, atque ad culturam pertineant. Nebriss.

TOPIARIVS est qui prædium ornat, saltuarius qui custodit. l. cùm quæreretur. 60. §. 3. ff. de le. 3.

TONSVRA in clerico: vide glo. in Clem. quoniam. de vita & honest. cler. & 23. dist. cap. prohibente. ca. clerici. cap. si quis ex clericis. cap. non liceat cuilibet. & 12. q. 1. duo sunt.

TORAL, mappa est quæ toro, id est, mensæ, imponitur. Varro de lingua Latina, [Toral, inquit, quod ante torum.] Horat. 1. Epist.

Ne turpe toral, ne sordida mappa.

Florentinus de supellectili legata l. de tapetis. [Sicut toralia, inquit, quæ stragulorum non sunt.] In eodem tit. l. supellectili. vt diximus in verbo mappa, [oralia] pro [toralia] legitur. Neb.

TORMENTVM dicitur, quasi torquens mentem, à torqueo, torques. Quæstio verò est veritatis indagatio per tormentum seu torturam, & potest appellari quæstio à quærendo, quia iudex per tormentum inquirit veritatem. Panor. in c. cùm in contemplatione. de reg. iur.

TORNEAMENTA dicuntur quædam nundinæ vel feriæ, in

quibus milites ex edicto conuenire solent, & ad ostensionem virium suarum & audaciæ, temere congregari vel congredi. vt cap. 1. de tornea.

TORRENS, est aqua in imbre cum impetu, quæ in æstate torrescit, id est, arescit: secundùm glo. in Clem. dudum. de Sepult. Vide ff. de flumin. l. 1. §. 2. & de aqua plu. arc. l. in summa. §. pen.

TOTA, id est, omnis. ff. de pac. l. si vnus. §. pactus. vers. idem dicimus.

De T ante R.

TRABEA est vestis consularis, vt Cod. de consul. l. 1. lib. 12. qua veste etiam vtebatur Imperator, etiam se consulem vocabat; vt in authent. de consulib.

TRACTATORII, erant viri qui tractabant & contrectabant, id est, manibus contingebant & palpabant animalia publica, & equos sacro vsui deputatos. Vel dicuntur tractatoria litteræ impetratæ pro licentia vehendi animalia, vel litteræ datæ licentiæ ad tractandum & puniendum criminosos, secundùm Accurs. Cod. eo. tit. in Rubr.

TRACTATORES Alciatus scribit appellari eos, qui habent tractatorias, id est, licentiam adducendi equos in cursu publico: quam Plin. in epist. & Iurisconsulti vocant diploma.

TRADERE, duplicem habet significationem: vno modo est rem suam in alterum transferre. Corporalis enim res tradi potest, & à domino tradita alienatur: hoc patet per etymologiam dictionis. Dicitur enim trado quasi transfero dominium, & sic bene dicitur in instrumentis venditionis, iure proprio tradidit. i. transferens tradidit seu dedit. Alio modo tradere capitur pro inducere in possessionem, siue pro ipsa corporali præstatione rei, vt cùm dicitur possessionem tradidit, vel ipsum equum per frænum, vel librum in manibus.

TRADVCERE vsus est Paulus, in l. si duo. vti possid. pro facere traduces. Traduces autem in vitibus dicuntur, qui aliunde tracti ac propagati sunt.

TRAHA, est instrumentum rusticum, quod æquandis cæspitibus vel fœno colligendo aptatur.

TRAIANOPOLIS, ciuitas Siciliæ, à Traiano Cæsare cognominata, vt ex verbis Iurisconsulti colligimus, in titu. de censi. l. vlt. [In Sicilia, inquit, Selinis & Traianopolis.] Sed cùm Traianopolis oppidum sit Misiæ maioris, atque alterum eiusdem nominis in Piceno Italiæ, interpungenda sunt legis verba, aut Selinis sit in Sicilia, & Traianopolis altera ex illis duabus. Ant. Nebriss.

TRAIECTITIA pecunia, dicitur, vt Modestinus libr. 22. Digest. tit. de nautico fœnore, scribit, quæ trans mare vehitur. & ibidem sæpè. Aphricanus quoque in tit. de actionibus & obliga. l. traiectitiæ pecuniæ. Item Cod. de Veter. iur. enuc. le. tanta. Dicta est autem traiectitia, à traiiciendo, hoc est, transmittendo, vnde est frequenter apud historicos, [traiicere montem, & traiicere mare, & traiicere flumen, & traiicere exercitum, traiicere merces, traiicere pecunias.] Atque vtrumque simul, traiicere exercitum, mare, flumen. Quare traiectitiæ pecuniæ nomine veniet ea, quæ permutatur, & transuehitur vltra montes & maria. Nebriss.

TRAIICERE, est mare transire. Vnde

Vnde dicitur : [Si pontonibus mare traiiciatur, id est, transeatur: Inde traiectum, est per mare transitus.] Etiam alio modo est nomen ciuitatis.

TRAIECTITIA dicitur pecunia quæ locatur vel permittitur alicui per mare ad quemcumque locum transuehenda vel deportanda. ff. de Actio.& obligatio.l. traiectitiæ.

TRANSACTIO, est de re dubia, & lite incerta nondum finita, dato aliquo promisso, vel retento, non gratuita pactio, vt in c. super.eo.ti.de transact.Et est idem quod compositio inter aduersarios: & litem intelligo præsentem vel futuram.quia ante litẽ contestatam potest fieri transactio, vt ff.de Condic.indeb.l.eleganter. §. si quis post.Item litem subaudio iustam vel iniustam: vt C. eod. tit.l. 1. & si quis quando agit, eredit se habere iustam causam, aliàs contrarium, vt ff. de Condict. indeb. in Sum.vt tamen inter insistentem & resistentem: vt si actor per calumniam insistat, nulla fit transactio: sed si reus per calumniam resistat, valeat transactio quantum ad eum. Co. eod. titu.l.sub prætextu.licet per aliam viam,hoc est per actionem de dolo, vel replicationem doli consulatur actori, vt ibidem dicitur, quando dolo reus induxit actorem ad transigendum. Et dicitur in descriptione, non gratuita pactio: ideò quia fieri non potest gratis, imò expedit quòd is, cui fit transactio, aliquid det vel dare promittat transigenti. Vnde fieri debet aliquo dato retento vel promisso,alioquin trãsactio non procedit. Et in eo quod dicitur, aliquo,intelligitur etiam de modico: quia si quæstio erat de re valente centum, potest fieri transactio pro decem vel pro minori: nec potest dicere transigens se deceptũ, qui trãsigit super incerto. Item in eo quod dicitur de re dubia & lite incerta, intrãsitiuè ponitur,vt sit sensus, de re quæ dubia & incerta est lite, id est,propter litem, quia lis quandiu pendet, facit rem dubiam & incertam. Nam euentus litis & iudiciorum incertus est, l. quod debetur. ff.de Pecu.vnde super eo quod in quæstione vertitur, lite pendente potest fieri transactio: & ideò dicitur, lite nondum finita. Nam si iudicatum esset, nec appellari posset, nec aliquo remedio sententia retractari, ita quòd de sententia nõn dubitaretur, certè transactio non valeret, vt si quis condemnatus ad decem, dicat, Verum est me tibi condemnatum esse ad decem, & verum est quòd debeo, sed si vis esse contentus, quinque dabo incontinenti, tunc transactio nulla esset: & si iudicatum negaret, adeò tamen liquida foret probatio, vt non sufficeret negare, adhuc est idem: vt Cod. de Pœn. leg. qui sententiam. Dicitur enim transactio, quasi actionis in amicitiam seu amicabilem compositionem transitio:transeunt enim à lite & ab actione, qui componunt inter se paciscentes, cum tamen gratis non remittitur actio: secus si gratis remittitur: quo casu non fit transactio, sed simplex per donationem pactio: qui enim transigit, quasi de re dubia & lite incerta neque finita transigit, id est, componit, vt in cap. super.eodem titu.in gloss. 3. & sic is transit ab actione qui transigit, & is qui agit, pro-

priè dicitur tranſigere, vt C.eod. tit. l. 2. præalleg.reus autem impropriè.Item in ſpiritualibus non valet tranſactio proprio nomine dicta. ca. ſi quando clerici. de Offi.deleg.&c. ſuper eo. prælle. & eſt tex. in c. conſtitutus. & c. præterea.eo.ti.Ratio, quia tranſactio in ſpiritualibus continet ſpeciem ſimoniæ : verbi gratia, duo litigant ſuper aliquo beneficio eccleſiaſtico, puta eccleſia vel præbenda, & etiam ſuper iure præſentandi : talis tranſactio cùm ſit ſuper re ſacra, non valet quando alter illorum dat alteri 10.vel 20. annuatim vt ceſſet à lite, & alter obtineat eccleſiã ſeu præbendam ſeu ius præſentandi cum ſit annexum ſpirituali : ergo ſpecies ſimoniæ eſt, vbi aliquid datur vel promittitur ſiue retinetur in talib. vt poſſideatur : aliàs procederet in ſpiritualibus nullo dato retento vel promiſſo, ſed tunc propriè non eſt tranſactio, ſed in temporalibus valet tranſactio tali modo ſumpta. Sumitur autem aliter & largo modo tranſactio, prout eſt amicabilis compoſitio, & ſi poteſt fieri in ſpiritualibus, vt in cap. ſtatuimus. de tranſactionibus. arg. cap. niſi eſſenr. de præben. & ca. vlt. de rer. permut. Et hoc dum ex vtraque parte datur ſpirituale, auctoritate tamen ſuperioris. Vt aliqui litigent ſuper eccleſiis, & epiſcopus vel archiepiſcopus componat eos iure.Item non valet trãſactio in ſubiectione ſpirituali. cap.præterea. 2. eodem tit. Subiectio enim eſt ſpirituale quid, & ideò aliquo dato vel promiſſo ſiue retẽto remitti non poteſt. Verbi gratia, iſte ſubiectus eſt tali abbatiæ, ſcilicet eccleſiæ ſancti Petri, modò vult tranſigere, id eſt, dare triginta ſolidos, vel aliud in certo cenſu, vt ſit exemptus ab abbatiæ ſubiectione, qui cenſus eſt, licet eſſet recognitio debitæ ſubiectionis. c. omnis anima. de cenſi.tamen non valet talis tranſactio propter ſubiectionem. Sed ſi gratis vellet quis aliquam eccleſiam eximere ſubiectam, bene poſſet ex ea annuatim aliquid accipere, nec eſſet ſimonia. cap. conſtitutus. de religio. domi. vel ſibi conſtituere ſoluendum cenſum in recognitionem dominij, vt in cap. omnis. præallegato, vel ad indicium perceptæ libertatis, vt in cap. recepimus. de priuileg. Item in matrimonio compoſitio vel tranſactio non valet. cap. fin. de tranſact. Et nota duas regulas. Prima eſt affirmatiua, quod in omni cauſa criminali vel in omni crimine pro quo venit imponenda pœna ſanguinis, licitũ eſt tranſigere, excepto crimine adulterij. Ratio huius regulæ, quia vnicuique licet redimere ſanguinem ſuum. Sed ratio exceptionis eſt frequentia criminis adulterij. 32. quæſt. 7. quid in omnibus. & de iudi.cap. at ſi clerici. §. de adulteriis. Secunda regula negatiua eſt, quòd in aliis criminibus, in quibus non venit pœna ſanguinis, non eſt licitum tranſigere, excepto crimine falſi, in quo poteſt tranſigi : ratio regulæ eſt, ne delicta maneant impunita. Ratio verò exceptionis, quia non poteſt maius crimẽ imponi quàm falſitatis, quòd adimit omnem honorem. Et hæc dicta procedunt de iure ciuili. Iure namque canonico hic non licet tranſigere, ibi ſic, quia ibi non venit pœna ſanguinis imponenda. Item tranſigi non poteſt ſuper alimentis, niſi auctore

præ

prætore. ff. de transact. l.cùm hi. in sum. Ergo no. quòd quædam sunt in quibus nec compositio, nec dispensatio, nec transactio locum habet. Quomodo enim posset fieri per amicabilem compositionem, dispositionem, vel per transactionem, vt vir dimissa vxore aliam superinduceret? vel vt monachus talis existens proprium haberet? de Statu monachorum. cùm ad monasterium. vel vt subiectus in subiectione perdurans, domino non obediret, scilicet in licitis & honestis? in his ergo cum similibus transactio locum non habet, vt in cap. fin. eodem titulo. Effectus autem transactionis est, vt omnia instrumenta ad causam spectantia, super qua transactum est, & quicquid aliud est quod opem partibus ferre poterat, hoc sit vacuum, & omni virtute cassatum, & sola transactio validum perpetuúmque robur obtineat, vt in cap. I. eodem titulo secundùm Goffredum in summa, de transactione.

TRANSCRIBERE, præter illam significationem, quæ omnibus est notissima, modò significat iure cesso tradere, vt in leg. si vir vxori. de præscrip. ver. modò transferre, vt in rationibus fit, cùm id quod mihi expensum latum est, in aliud nomen transfertur, & nomen meum à rationibus eximitur. l. Aliquando. ad Senatusconsultum Velleianum. Budæus.

TRANSFVGA dicitur qui transit ad hostes.

TRANSLATA legata dicuntur, quæ testator vni legatario ademit, & alij legauit: nam sic transfert testator auferendo ab eo cui primùm legauerat, & alij dando.

TRANSLATIO, est de sede ad sedem facta commutatio, vt cùm episcopus de vna sede ad aliam transfertur, vnde quod hîc appellatur translatio, alibi dicitur mutatio, vt 7. q. 1. mutationes. vel sic: Est ab vna ecclesia ad aliam regulariter facta transitio. Potest enim aliquis de minori ecclesia ad maiorem transferri: nam qui prouehitur, de minore ad maius prouehitur 93. distinct. legimus. in fine. & hoc maximè de translatione episcoporum. Vnde translationum duæ sunt causæ. Prima vtilitas, cùm in sua ecclesia infructuosus est. Secunda necessitas, vt cùm persecutionem pariter, & hostilitatem. Et sunt tres causæ transitus. Prima leuitas, Secunda cupiditas, Tertia humilitas. de hoc Goffre. in sum. eo. tit.

TRANSLATIVE significat segniter & non accuratè. l. 1. §. præuaricatorem. ad senatusc. Tur. & l. 1. de iure pa.

TRANSLATITIVM edictum. vide in ver. Edictum.

TRANSMIGRARE, est de loco ad locum transire.

TRANSVECTIONEM, vt inquit Bud in l. 2. de in ius voc. hodie, licet barbarè, monstram vocamus, cùm scilicet equites solenniter recensentur.

TRANSVERSALES dicuntur, qui ex transuerso fine à latere coniuncti sunt, vt fratres, sorores, & eorum earúmque liberi.

TRAPETVM siue trapetus, vt inquit Seruius in illud Virg. 2. Georg.

Venit hyems, teritur sicyonia bacca trapetis.

Olearia mola est. Martialis:

Nec tartessiacis cedat tua sylua trapetis.

Dictum à Tero, teris, vt Varro de lingua Latina tradit, vel (vt alij) à τρέπω, quod est verto, quia molæ oleariæ vertuntur, vel à πρέσσω, quod est premo. Ad priorem etymologiam allusit Virgil. cum dixit,

teritur Sicyonia bacca trapetis.

Ad alteram, vel potius ad vtranque, Plinius libro 15. [Mox, inquit, trapetis fractæ oliuæ premerentur.] Vlpianus titulo locati & conducti. l. sed addes. 19. §. illud. 2. [Trapeta, inquit, instructa funibus.] Accursius instrumentum tantùm esse dicit, sed non cuiusmodi, aut ad quos vsus. Quòd verò in titut. de Supellectili. leg. l. de trapetis. bis scriptum est trapetum, expuncta r, littera, tapetum est legendum, quod nemo dubitat in genere stragulorum esse. N.

TRAPETVM, est mola olearia. l. sed addes 19. §. illud. 2. ff. locati.

TRAPEZITA, id est, campsor vel mercator. 23. dist. in nomine Domini.

TRAPEZOPHORVM, theca erat in qua pretiosiores mensæ deferebantur: nam trapeza interpretatur mensa, & φορέω vel φορέσκω, quod est fero. Florentinus de supellect. lega. l. supellectili. [Trapezophora, inquit, Delphica & subsellia.] Cicero tamen ad Fabium Gellium pro statua siue signo quod ferebat mensam posuit. [Trapezophoron, inquit, si te delectat habebit.] Neb.

TRAPEZOPHORAE erant mensæ ornatu maximo elaboratæ, quæ effictis imaginibus sustinebantur. Trapezophorarum mentio fit in l. 3. de supellect. legat.

TREMIS, species erat pecuniæ signatæ, sic dictæ à tertia parte aurei quam pendebat, vt docet Bud. in l. qua vulgò. de Ædif. edic.

TRAVGA, est securitas præstita personis & rebus ad tempus, discordia nondũ finita, vt de treu. & pa. c. 1. sed pax. require suprà in lit. P.

TREVGA ad tempus facta potest appellari pax. cap. nouit. ver. postremò. & ibi ad hoc not. Pan. in pe. no. de iud.

TRIBVNAL secundùm Goffr. est locus maiorum iudicum, qui habent merum imperium, secundùm Azo. in sum. C. de Iur. om. iudi. vel est locus vbi iudex pro tribunali sedet, qui aliàs forus vocatur. extrà, de Ver. sign. forus. & est gl. in c. 1. de re iud. lib. 6.

TRIBVNVS plebis est plebeius magistratus, sic dictus, quia populus Romanus olim erat diuisus in tres partes, & ex singulis singuli tribuni creabantur, vel quia tribuum suffragio constituebantur.

TRIBVNVS Quiritum, id est militum, erat Rege exacto, ante dictatores, qui præfuit equitibus, postquàm partim ex plebe, & partim ex patribus militum creati sunt Tribuni consulari potestate.

TRIBVNI, id est, primicerij. l. 2. & ibi glo. C. de offi. primi. & qui dicantur tribuni, vide l. officium. ff. de re mili.

TRIBVTVM est census qui præstatur ratione soli proprij à possidentibus. Dicitur autem tributum ideò, quia militibus tribuebatur, qui expeditioni publicæ vacabant, vnde & stipendium appellatur, vt ff. de Verb. sig. l. ager. & ff. de Publ. & vect. l. 1. §. hic titulus. super ver. pendant. in gloss.

TRIBVTARII dicuntur à tributo, quod à tributione deriuatur.

TRIBVTARIA actio. Require suprà de actionibus.

Tricennivm, est tempus 30. ann. inde tricennalis præscriptio, vt in c. vigilanti. de Præscr. in antiq.

Triclinivm, erat locus tribus constratus lectis, ad discumbendum.

Triclinaria vestimenta, sunt illa quibus vtimur in cubiculo. l. apud Aufidium. ff. de opt. legat.

Triennivm, est tempus trium annorum, vt in cap. 1. de Præscript. Et inde dicitur triennalis præscriptio, quæ communiter currit in vsucapione.

Triens, est tertia pars assis, quatuor continens vncias.

Trierarchvs, interpretatur nauis princeps: nam trieris est nauis habens triplicem ordinem remorum, quæ triremis dicitur. Hieronym. Ezech. cap. 30. [Egredientur nuncij à facie mea in trieribus.] Ad senatusconsultum Trebellianum. l. Seius. [Fiduciarium, inquit, reliquit hæredem trierarchum.] Item de bonorum possessione. l. 1. [Nauarchos, inquit, & trierarchos classium.] N.

Trierarchvs interpretatur princeps nauis: trieris enim nauis dicitur triplici remorum ordine instructa. l. Seius. ad Senatusconf. Treb.

Trietericvs, a, um, est illud quod tertio quoque anno contingit, à τρία, quod est tres, & ἔτος annus. Virgil. 4. Æneid.

Referunt trieterica Bacchi
Orgia.

Ouid. 2. de remed.

Ibat vt AEdonio referens trieterica Baccho.

Apuleius pro magia: [Crotalum, inquit, ad trieterica Orgia.] Modestinus lib. 50. ff. tit. de pollicitationibus. l. Septicia. [Agonem, inquit, constituo trietericum.]

Trietericvm, quod tertio quoque anno contingit. l. septicia. de pollicit.

Trini, æ, a, nomen est distributiuum, quale illud, bini, & quini, & deni, significatque cuilibet competere tria. Iungiturque vt alia eiusmodi nomina nominibus pluraliter declinatis. Martialis:

Transierint bina forsan trinave calenda.

Silius lib. 15. Punic.

Qui sua nunc trinis deducunt agmina castris.

Martianus lib. 50. de legat. l. sciendum. [Præcipitur, inquit, edicto Vespasiani omnibus ciuitatibus, ne plures quàm ternos legatos mittant.] Accursius in erroribus pertinax est. nam qui binos exposuit pro quatuor, quinos pro decem, denos pro viginti, hoc in loco trinos pro sex exponit: cùm exponendum fuerit trinos, id est, quælibet ciuitas tres. Sed quæro iam non ab illo, sed ab illius amatoribus, an rectè dictum sit, quòd omnes ciuitates non amplius mittere debeant, quàm sex legatos? significaretur namque quod omnes ciuitates simul sumptæ non ampliùs essent missuræ quàm sex legatos: quod est perquàm ridiculum. Nebr.

Triplicatio est, quæ duplicationem infirmat & adiuuat actorem. Et sic deinceps quadruplicatio. Require suprà duplicatio.

Tripondivs, est as triplicatus, scilicet 36. vnciæ.

Tryphvs potest interpretari delicatus. nam tryphe, es, est delicium, & θρυφάω, delicior. Vlp. tit. de Ædil. edict. l. idem Offilius. §. 5. [vt balbus, inquit, & blæsus & tryph', isque qui tardius loquitur.] Vbi tryphum

tryphum pro traulo, hoc est, blæso, posuit, & qui quodammodo ex delicils sic loquitur. Quintilianus lib. 1. [Illorum delicias reprehendi, qui s litterã malè proferunt.] Legendum atypus.

TRIVMVIRI capitales dicuntur, qui carceris habebant custodiam, quorum interuentu animaduertendum erat in quosque homines facinorosos, quos etiam dicimus stratores, à stringendo, quia in carcere custodiendos & reos damnatos puniebant.

TRIVMVIRI monetales, dicuntur, videlicet æris & argenti vel auri conflatores.

TROCHLEA, instrumentum est cum orbiculis ad eleuanda & deprimenda onera. Cato de re rustica. [Trochleas Græcanicas binis funibus sparteis.] Vitruuius lib. 10. c. 2. & 3. de trochleis multa. dicta à τρέχω, quod est curro. Vl. ti. locati. l. sed addes. 19. [Tympanum, inquit, & trochleas, quibus eleuatur prælum.] Neb.

TROCHLEAM, instrumentum fuisse antiquitùs, quo prælum releuaretur, ostendit Iurisconf. in l. sed addes. 19. ff. locat.

TROPHIMA, merces nutricum.

TROXIMVS, Græcè maturus siue comestibilis interpretatur. Vnde vua quæ esui adseruatur, & quæ non est apta vino, troximos à Iurisconsulto appellatur in tit. de Verb. sign. l. qui fundum. [Qui fundum, inquit, vendidit, pomum excepit, nuces, ficos & vuas duntaxat duracinas, & purpureas, & quæ eiusdem generis essent, quas non vini causa haberemus, quas Græci troximos appellant, excepta videri.] Ant. Neb.

TRVLLA, vas est quo è culina in lauatrinam aquam fundunt, atque ad alia eiusmodi ministeria comparatum. Horatius 2. Serm. pro vase potorio viliori posuit, dicens:

Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla. Iuuen.
Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

Pomponius de Auro & arg. leg. l. & si. [Veluti paropsidas, inquit, tabulas, trullas.] Paulus de fundo instructo. l. taberna. [Trullæ, inquit, quæ circa cœnam solent traiici.] Nebr.

TRVLLA instrumentum est, quod vernaculæ linguæ allusione satis intelligitur. Eo enim liniendis muris, & arenato gypsatóque inducendis vtuntur, & inde trullizatio ex gypso inductio & linitio. Sed apud Iurisconſ. ff. de Aut. & arg. leg. l. & si non sunt. §. argento facto, accipitur vel pro vase potorio, vel pro vase, in quo ventris onus excipitur: & aliter apud Papin. ff. de fund. instr. l. tabernæ. cum, inquit, trullæ quæ circa cœnam solent traiici.

De T ante V.

TVBVS, bi, siue sit fictilis, siue ex alia materia, est fistula, per quam aqua deducitur, imò verò aquæductus ipse tubulis pyxidatis cõstat. Hispani [aratonas] appellant. Columella lib. 1. [Aqua, inquit, sic habetur eximia, si fictilibus tubis in contectam cisternam deducitur.] Plinius lib. 31. [Aquam è fonte duci fictilibus tubis vtilissimum est.] Seneca lib. 14. epist. [Suspensuras balneorum & impressos parietibus tubos.] Vlp. ti. de cloacis. l. 1. Cloacæ appellatione, & tubus & fistulæ continentur. Et per diminutionẽ tubulus in ea

in eadem significatione. Plin. lib. 33. pro cuniculo subterraneo posuit. [Hi colotes, inquit, in eisdem tubulis inueniuntur.] Proculus in titulo de Seruitutibus vrbanorum prediorum. l. quidam [Non licet, inquit, tubulos habere admotos ad parietem communem.] Hinc Accursius tribulos pro tubulis legit, interpretatúrque esse vasa lapidea. In superiori lege tubum putat esse foramen cloacæ. Nebr.

TVBI, & per diminutionem tubuli, sunt canales fictiles, per quos fumus vltra parietem conducitur, de quibus meminit Iurisconf. in l. quidam Hybetus. ff. de ser. vrban. præd. dum dicit non licere tubulos habere admotos ad parietem communem. Iidem dicuntur fenestræ, quibus calor balnei enapotat.

TVGVRIVM dicitur esse tectum quod rebus vrbanis vel rusticis, custodiendis est deputatum, vel dicitur omne ædificium, quod magis competit rusticis, quàm vrbanis ædibus, & dicitur quasi tegurium, eò quòd tegat. ff. de Verb. sign. l. tugurij.

TVNC significat extremitatem temporis. l. si iis legarum. §. si ita scriptum. ff. de cond. & demonst. hoc facit ad quæstionem notandam. Si quis ita testatur: Si Imperator non venerit in Italiam intra quinquennium, heres meus tunc decem det Titio. Imperator moritur primo anno, an Titius potest petere decem? Solutio, certè non, nisi post quinquennium. ad hoc semper allegatur tex. præalleg. & hoc quando tempus opponitur in conditione potestatiua. Si verò in conditione casuali apponitur, si deficiat, non expectatur. l. hoc iure. ff. de Verb. obl. Fallit nisi addatur dictio, tunc, & hinc exceptum est. de elect. commissa. lib. 6. vbi de hoc.

TVRBA constat decem hominibus. l. prætor. 2. ff. vi bon. rapt. & & sic differt à rixa, quam etiam duo constituunt, vt ibi dicitur.

TVRPIA verba, id est, diffamatoria.

TVRPIVM personarum appellatione continentur meretrices. l. 3. ff. si quis à par. fuer. manum.

TVTELA secundùm Azon. in sum. est vis & potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui propter ætatem se tueri nequit, iure ciuili data ac permissa, vt Inst. de tut. §. est autem. Vis autem dico de facto, & potestas de iure, vt talis sit tutor qui propria imbecillitate non impediatur, nec à iurisdictione repellatur, quales sunt pupillus, furiosus, & qui perpetuo morbo laborant: illi enim propter imbecillitatem corporis vel animi tutores esse non possunt. Sed fœminæ, quamuis sciant res administrare pupillares, & ad id expediendum vires habeant, tamen à iure institutionum non admittuntur.

TVTELA testamentaria, est quando pater dat filio tutorem in testamento.

TVTELA datiua est, quandò nullus datus est tutor filio in testamento, & non extantibus consanguineis idoneis ad tutelam, iudex ex officio suo dat tutorem.

TVTELA legitima est, quæ defertur à lege, secundùm quam quando nullus datus est tutor filio in testamento, qui primo loco deberet ei succedere ab intestato, tenetur suscipere tutelam huius.

TVTELAE actio directa & contraria. Require suprà, Actio.

TVTOR, est qui pupillum vel pupil

pupillam morte patris vel emancipatione sui iuris factum vel factam tuetur. Differt autem à curatore, quia tutor datur impuberi, curator verò puberi, vel adulto, sc. furioso, prodigo, surdo, muto, & similibus, qui rebus suis præesse non possunt. Item tutor quandoque datur à iudice, quandoque à testatore. Datur enim à testatore, & confirmatur decreto iudicis vel præsidis. Etiam datur inuito. Sed curator non nisi volenti, præterquàm ad litem. Item tutor non datur certæ rei vel causæ, secùs in curatore: imò tutor principaliter datur personæ, & secundariò rebus. Sed curator primò & principaliter datur rebus, & secundariò personæ. Et not. quòd quidã est tutor legitimus, quidam fiduciarius, quidam testamentarius, quidam honorarius. Tutor fiduciarius est, qui pupilli emancipati, cuius pater, qui eum emancipauit, tutor erat legitimus, pro patre mortuo tutelam accipit, cùm mortis tempore erat in patris potestate. Verbi gratia, Titius duos filios habuit, s. Seium & Mæuium: Seius fuit maior annis, Mæuius fuit pupillus: Seium habuit in potestate, & Mæuium emancipauit, & ipse tutor eius erat, & mortuus est eo patre mortuo. Seius frater Mæuij pupilli fiduciarius tutor est, emancipatione enim periit ius agnationis, ne fratris sui frater legitimus tutor esse possit, tanquam proximus agnatus, sed fiduciarius bene: & sic tutor fiduciarius est frater fratris sui emancipati, vt patuit. Sed si pater emanciper vnum de filiis suis impuberem, eius est legitimus tutor, & mortuo patre filius alter maior fiduciarius tutor appellatur: & dicuntur tutores quasi tuitores atque defensores. Inst. de tutel. § tutores. & iste tutor non potest dari nisi libero, licèt sit casus, vbi seruo non datur tutor, vt Dig. de tut. & cur. da. ab iis. leg. si impuberi. in respons. tutores à quibus iudicibus dantur, vide gloss. Inst. de curator. in princ. in verb. magistratibus.

TVTOR legitimus est, qui lege præcipiente pupilli nanciscitur tutelam, quales sunt proximi, agnati, & cognati. Regulariter enim traditum est secundùm leges, vt ad quem spectat emolumentum hæreditatis alicuius pupilli, ad eundem pertineat & onus tutelæ eius, nisi fortè sit mulier, quæ bene vocatur ad hæreditatẽ morientis, non tamen ad tutelam superstitis, quia tutrix esse non potest.

TVTOR honorarius est, qui datur pupillo, vt ipsum defendat à vexationibus aliorum, vel datur notitiæ gratia, vt alios tutores instruat. c. venerabilem. de elect. in gl. super verb. curabit. Vel honorarius dicitur datus causa honoris, non administrationis. Et tales non habent onus, vt reges, principes, comites, barones, quibus committuntur filij causa honoris: ideo illorum tutela vacationem non præstat. Inst. de Excusat. tutor. vel curat. §. item tria oneta.

TVTOR testamentarius dicitur, qui testamento tutor filio à patre pupilli datur, scilicet qui actor in testamento nominatur & assignatur.

TVTOR suspectus secundùm Azonem in Sum. C. eod. tit. dicitur ille qui moribus talis est, vt suspectus sit, non enim facultas & paupertas, sed fraudulenta vel callida conuersatio in rebus pupillari

pillaribus suspectum tutorem commendat.

De T ante Y.

Tympanvm, est instrumentum ad faciendum oleum. l. sed addes. 19. §. illud nobis. 2. ff. locat.

Tympanivm (inquit Nebr. in Lexico iuris) margaritæ genus ex altera parte sphæricum, ex altera planum. l. pediculis. ad fin. de Aur. & arg. leg.

Tyro, est nouus miles, vt C. de tyron. libr. 7.

Tyrocinivm animi, in lege vlt. de Ædil. edict. Venuleius eleganter pro simplicitate & rudimento posuit, vt ibi attestatur Bud.

Tyrvs, est serpens venenosissimus, de quo fit tyriaca magna. **Theriacam** scribunt alij.

Tyrannica potestas est, cùm quosdam fauoris gratia sublimat, quosdam odio vel inuidia humiliat, & leuis suspicionis aura condemnat. 15. q. 7. c. 1.

De V ante A.

Vacans possessio : Require suprà possessio.

Vacantia bona dicuntur ea, quæ dominium non habent, vel quæ fisco vel dominio alicuius applicantur. Quod contingit multis modis. Quandoque si quis intestatus decedit, vel qui testari non potest, vel faciat propter quod hæres suus succedere non potest, vel etiam vbi aliàs de consuetudine bona alicuius dominio applicantur, tunc dicuntur vacare bona.

Vacillare quid sit, vide extrà de Procurat. in nostra. & de caupon. cùm ecclesia. & de testib. c. præterea. per Innoc. & alios.

Vacillare dicitur, qui dubitando & tremẽdo loquitur, & qui variè loquitur. Cardin. Zabarell. in cap. præterea. circa fin. de Testib. cog.

Vacvam pecuniam dixit Iurisc. in l. Quintus. deposit. pro ociosa, & reposita, & ex qua quis lucrum non facit.

Vadimonivm accipitur pro ea sponsione, quæ datur in causa grauiori, putà criminali: dictum vadimonium à vadibus, hoc est, sponsoribus, quos qui dederit in iudicio, vadere, id est, decedere potest quocunque libuerit. Auctores sunt Acron & Porphyrion in illud Horatij in 1. Sermon.

Ille datis vadibus qui rure extractus in vrbem est.

Iuuenal.

Differt vadimonia Prætor.

Et Plinius in procœmio naturalis historiæ, [Propter quod, inquit, vadimonium differri possit.] Neb.

Vagabvndvs est, qui non habet domicilium, sed hodie hic est, cras alibi. l. 4. §. prætor. ff. de dam. infect. Sed quasi vagabundus est, qui habet domicilium, sed carò moratur in eo, & vagatur huc illuc. Quomodo conueniantur isti, habetur in c. fin. de foro compet. in gl. 1. & ibi not.

Valesii apud antiquiores dicebantur, qui postea, s litera (vt in pletisque aliis) in r litteram mutata, Valerij sunt appellati. Fuit autem Valeriorum familia Romæ dicta à Valesio viro præclaro, nec minùs locuplete, in gente Sabina, qui postea Manius Valerius Terentinus cognominatus est, à Terento loco cuidam Diti patri sacro, Romæ in campo Martio, in quo aram illi dicatam ab anti

antiquis primus omnium monstrauit. Quintilianus lib.1. Vt Valesij, inquit, & Fusij, in Valerios & Furios venerunt, ita arbos ætatis fuit. idem quoque Festus Pompeius scribit in dictione Aurelia familia. Pomponius in tit. de origine iuris. l. necessarium. auctor est, Appium Claudium Cœcum fuisse auctorem, vt in illis nominibus, s littera in r transiret. Appius, inquit, Claudius inuenit, vt pro Valesiis Valerij, & pro Fusiis Furij essent. Hinc est lib.1. Institutionum titulus de lege Fusia Caninia, pro eo quod est Furia Caninia.

VALETVDO & valetudinarius, & nunquam valitudo & valitudinarius legendum est in libris Dige. quoniam sic scriptum esse animaduertit Ludouicus Bonognimus in Pandectis Florentinis, atque apud antiquos hæc nomina sic proferebantur.

VALETVDO dicitur infirmitas in vno significato. cap. quoniam frequenter. vt lit. non cont. per Innocent. & Hostiens. cap. fin. de testib. l.2. §. si quis in iudicio. ff. si quis cautio. & leg. vnica. C. qui morb. se excus.

VALETVDINARII dicuntur infirmi, qui frequenter ægrotant, vel qui laborant per dilucida interualla, vt qui modò sani sunt, post horam infirmi.

Valetudinarij qui dicantur, vide Panorm. in c. quoniam frequenter, versic. quartò quæro, Vt lite non contestata.

VARI secundùm Bud. in leg.1. de Ædil. edict. sunt qui pedes incuruos & in se contractos habent.

VARIARE dicitur, qui primò dicit vnum, deinde contrarium, nulla assignata causa variationis. Contradicere verò dicitur, qui simul dicit duo incompatibilia, vt interfuisse contractui, & se eadem die fuisse alibi in loco incompatibili. Card. Zabarel. in cap. preterea. circa finem, de Testib.

VARICOSVS dicitur curuus, à varice neruo contracto, quia neruus in senectute reddit hominem varicosum & curuũ, vel est qui modò huc, modò illuc vadit vt stultus, lege varicosus. ff. de Ædil. edict. Meliùs est interpretari varicosos, pro iis qui laborant varicibus, quæ sunt noxiæ venulæ in cruribus, quæ propter atram bilem turgescunt, & ferro adustionéque curantur.

VARIE, aliquando exponitur, id est, variis in locis. §. hac considerantes. in Auth. vt omnes obed. iudic.

VARVS, varicus, & varicosus, quid significent, non est in promptu. Est autem varus qui habet crura obtorta, pedésque introrsus figens: quemadmodum è diuerso dicuntur vaciæ, qui extrorsum crura habent, iidémque Vatinij, vacieni. [Plinius: Hinc, inquit, cognomina inuenta, Planci, Pansæ, Scauri, sicut à cruribus Vari, Vaciæ, & Vacieni, & Vatinij.] Horatius 1. Sermon. [Hunc, inquit, Varum distortis cruribus.] Et Persius per translationem:

Vel cùm fallit pede regula varo.

Inde varicus pro eo qui ex distortione pedum inæqualiter ambulat. Ouidius in 3. de arte.

Ingentes varica fértque refértque gradus.

Vlpianus titulo de Ædilitio edicto. l. idem Offili⁹. [Varus, inquit, & Varicus an sanus sit, & opinor eos sanos esse.] Accursius nomina esse dicit illorum qui non possunt

sunt rectè pronunciare. Varicosus qui à tumentibus & inrortis varicibus dicitur, vitium est longè diuersum. Iuuenalis,

Varicosus fiat aruspex.

& Persius.

Dixeris hæc inter varicosos centuriones.

Vlpianus in eodem titulo, l. varicosus. [Varicosus, inquit, sanus non est.] Neque est qui vt insipiens modò huc, modo illuc vadit, quod Accursius somniat, sed, vt diximus, qui ex nimio labore venas habet crurum intortas & conglobatas, quas Hippocrates appellat cirsas, Aristoteles ixias. Ant. Nebr.

VASALLAGIVM secundùm Speculatorem in titu. de feud. idem est quod homagium. Quod enim in Francia dicitur homagium, in Italia dicitur vasallagium.

VASSALLVS est, feudatarius. Secundùm vulgare prouincialium, nobiles feudatarij vasalli dicuntur, plebeius verò homo medius nuncupatur, secundùm Spec.

VASA si cui legata sint, quæ vasa veniant in legatum, diffusè tractat Iurisconsultus in l. etsi. §. sed si cui. de Auro & argento legato. nam vasorum appellatio generalis est, vt ibi dicitur.

VASA iræ sunt omnes peccatores, vt 33. quæstione 4. Nabuchodonosor. vbi dicitur, [Vasis iræ nunquam Deus redderet interitum, si non spontaneum inueniretur homo habere peccatum.]

VASA vinaria, require in verbo Vinaria.

VASCVLARIVS, est qui vasa facit aurea & argentea, Budæus in l. apud Labeonem. de præscriptis verbis.

VATES, modò sacerdotem, modò prophetam, modò poëtam significat. 21. distin. cleros.

De V ante B.

VEALDINI, sunt homines certi, & signanter clerici, vel canonici terræ vel ecclesiæ alterius, de quibus in l. 1. C. de col. illicit. vbi dicitur quòd collegium Vealdinorum non potest constituere syndicum.

De V ante E.

VE pro &, ponitur interdum, vt in l. si fundum sub conditione. §. his verbis ff. de Leg. 1.

VE in compositione significat priuationem, vt vecors & vesanus, qui sine corde, aut sine sanitate est. l. malum. ff. de ver. sign.

VECTIGAL, est tributum quod præstatur de rebus quæ vehuntur, vel omnibus negotiis manuum, à vehendis mercibus dictum. Idem est quod naulum, vt ff. de Public. & vectic. l. 1. §. hic titulus. & secundùm Azo. in summa, C. eodem tit. vide suprà.

VECTIGALES agri appellantur, qui ciuitatum sunt, & mancipibus ita locantur, vt certum vectigal reipub. pendant.

VECTITOR, est portitor qui vehit. Et vectores sunt non solùm qui vehunt, sed etiam qui vehuntur in naui, secundùm Azon. in sum. Cod. eodem titu. & ff. ad l. Rhod. de iact.

VECTORES possunt dici siue habeant merces, siue non, dum tamen operas suas magistro nauis exhibeant ad nauigandum. Et sunt quinque nomina quæ præstant actum & passionem, vt hospes, zelotypus, &c. Require suprà A.

VECTVRA, id est, vectigal, siue naulum.

VEGETARI pro recreari. l. 1. Co. de cust. reo.

VEHICVLVM secundùm legem 12. tab. est, via quæ habet octo pedes in porrectum, & ex transuerso in anfractum sedecim, quod est etiam necessarium in actu Ius trahendi ligna lapidésve permittitur habenti actum, sed non habenti viam, nisi specialiter conuenisset. De hoc suprà, in verb. actus, & infrà in verb. via.

VEL etiam ponitur pro [&,] interdum, vt in l. sæpe. ff. de Verb. signifi. & l. cùm quidam. C. de ver. signi. etiam ponitur alternatiuè, vt in cap. inter cæteras. de rescri.

VELVM est quadruplex, scilicet, consecrationis, ordinationis, prælationis, & professionis. Professionis suscipitur à virgine vel corrupta cùm profitetur de altari vel de manu, in 20. anno ad minus. 20. q. 1. c. 1. & ea. c. q 2. puella. consecrationis imponitur in 25. anno, vt ead. cau. quæ. 1. placuit. & 77. distinct. placuit. Potest autem consecratio virginum fieri in die epiphaniarum, in albis paschalibus, id est, tota septimana paschali, in apostolorum natalibus: nisi sint graui languore detentæ, tunc enim aliis temporibus possunt, imò etiam aliis præcipuis festiuitatibus & diebus dominicis, vt in c. 1. de tempo. & qual. ord. Viduas autem nullus pontificum velare præsumat. 20. quæ. 1. deuotis. in fine. sed ipsæmet velum suscipiant de altari. 27. quæ. 1. viduas, quæ capitibus suis imponant, c. perlatum. de his quæ vi metúsve cau. fiunt. velum autem religionis, vel vestem religiosam de manu presbyteri sumere possunt. 20. quæst. 1. viduas. Secus de velo consecrationis, quod solenniter à solo episcopo soli virgini solennibus diebus imponitur. Tertium est velum ordinationis, quod olim dabatur diaconissis in 40. anno, 20. q. 1. sanctimoniales 27. q. 1. diaconissam. Quartum est velum prælationis, quod olim dabatur abbatissis in 40. anno. 20. q. 1. iuuenculas.

VENALICIARIVS, est seruorum mango. Quintilianus: [Adolescentem, inquit, apud venaliciarium repertum.] Et itertum. [Dedit libertus pecuniam venaliciario.] Iidem & venialicij dicuntur. Cicero in oratore ad Brutum: [Aphricanos, & Lælios multi venaliciarij mercatorésque superarunt: Caius titulo de ædilitio edicto. l. iustissimè. [Venaliciarij, inquit, ita societatem coëunt, vt quicquid agunt, &c.] Vlpianus quoque, [Quia venaliciarij, inquit, sciunt decurri ad nouitiorum emptionem.] Item Aphricanus de verborum significatio. l. mercis appellatione. 207. Mella mangones, non mercatores, sed venaliciarios appellari ait.

VENALITIARII, sunt qui quæstus causa venalitiarum rerum negotiationem exercent, quos vulgò appellamus reuenditores. In iure autem venaliciarij intelliguntur fere semper magones, quia venalitia, i. seruos venales expositos, ipsi emere præoccupant, vt cariùs vendant. l. mercis. 207. de verb. signific. vbi Alciat.

VENALITIAE res sunt, quæ in vsum indigentium venales proponuntur.

VENATIO quid sit, habes secundùm Goffred. in Sum. titu. de cle. vena. Est triplex, scilicet oppressiua, arenaria, & saltuosa. Oppressiua

pressiua est hominum, de quâ dicitur, [Cœpit Nembroth esse robustus venator coram Domino,] id est, extinctor, & oppressor. Et sic venator, est hominum exactor & oppressor, qui aliquem venatu opprimit. Arenaria est, quæ fit in arena, vt cùm quis locat operas suas vt pugnet in arena cum aliqua bestia dentata: hanc qui exercet, peccat grauiter, nisi exerceat gratia virium experiendarum, vt ff. de postu.l.1.§.item senatus.& 3.quæst. 7. tria. versic. infames.circa princ.& de hac loquitur 86.distinct. qui venatoribus. cum duobus c. seq. Salruosa est quæ fit in syluis & saltibus ad capiendas feras, & hæc est licita, sed illicita ex tempore & persona: Ex tempore, vt in quadragesima & sabbathinis noctibus. 36.distin.amputaris. Ex persona, vt in clericis in quo tamen distinguendum est, quoniam episcopo semper est illicita. 33. dist. quorundam. Aliis verò clericis licita est causa necessitatis, vtilitatis & recreationis, cum retibus, laqueis & canibus, dum fit cum silentio & modestia: nam etiam monacho licet texere ligna pro piscibus capiendis, vt de conse. distinctione 5. nunquam. vide Goff. in sum. de cleric. venat.

VENDERE, est rem pro certo pretio dare.

VENDITIONIS verbum sæpè inuenire est positum pro emptione, sicut & ex contrario emptio pro venditione. l. veteres. de contra. emp. Imo in lege 12.tab.appellatione emptionis & venditionis continebatur omnis alienatio.l. Statuliberi. de statulibe.

VENDITIO in assem apud Modest.in l.filius quib. mod.pig. vel hypo. solui.accipitur pro insolutum datione, cùm quis tanti rem pignorauerit quanti vendi poterat, & ideo eam dat creditori insolutum imaginaria venditione, quæ per æs seu assem & libram fiebat, auctor Alciat. in Parer.lib. 2.c.33.

VENDITI actio, require suprà actio venditi.

VENDICARE, est coram iudice dicere vel intendere rem esse suam, vel allegare, vt quando quis dicit, hæc res est mea, & est idem quod intentare, scilicet ad hoc solum intendere vt res sua declaretur, & sibi dominium applicetur.

VENEFICVS, non simpliciter est qui venenum necandi alterius gratia porrigit, sed qui adhibitis incantationibus quibusdam vtitur, qui & maleficus dicitur. Ouidius 7.Metamorphos.de Medea.

Validosque venefica succos
Mergit in ære cauo.

Lucanus in 7.

Polluras cantu diróque venefica succo.

Hinc apud Iurisconsultos titulus est de sicariis & veneficis. Idem & venenarius dicitur. Iulius Firmicus libro 2. [Si Mars Mercurium de diametro aut de quadrato respexerit, faciet venenarios & maleficos,] Callistratus titulo de Pœnis.l.capitalium. [Venenarij inquit, capite puniendi sunt.] Nebris.

VENENARII secundùm Alciat. lib.4. de Verb. sign. sunt qui aliquem veneno neci dederunt, eiúsque criminis sunt rei.

VENENI appellatione continentur quæ non solùm nocet, sed etiam medicamenta salubria, & ideo

mentionem faciens veneni, adiicere debet, vtrum bonum sit an malum. l. qui venenum. de Verb. sign.

VENIA ætatis dicitur beneficium seu permissio, vt qui minor est habeatur pro maiore, & talis indulgentia datur mulieri in decimooctauo anno, viro autem in 20. l. omnes. C. de iis qui ven. æta. impetr.

VENIRE, id est, vendi, vt in l. Fulcinius. §. si in idē. ff. Qui ex cau. in poss. ea. cum simi. est enim verbū neutropassiuū, sub voce neutrali significans passionem, vnde Exulo, &c. Et differt venire à venio, & venire à veneo. Vnde,

Si vis venire debes cras manè venire.

VENIRE diem debiti, est posse pecuniam petere.

VENISSE ad aliquem id solùm intelligitur, quod remanet deductis oneribus. l. venisse. de Verb. sig.

VENTER, require suprà, Mittere in possessionem nomine ventris.

VEPRES dicuntur spinæ quæ vi prehendunt & lacerant carnes & vestes, secundùm Ioan. Andr. in clem. dudum. de sepul.

VERBVM in larga significatione ponitur in iure pro quolibet parte orationis, à verberando dictū, eo quòd aërem verberat: vt dicendo in gloss. super ver. institutio. super ver. velociter. & super ver. infrà, &c. Non ergo capitur hîc verbum, sicut in Ioan. c. 1. [In principio erat Verbum.] & sicut in Donato, [Verbum est pars orationis,] prout est distincta ab aliis partibus orationis, sed significat dictionem cuiuscunque partis orationis.

VERBIS dicitur obligatio contrahi per stipulationem, vt Instit. de Verb. obligat. in princip.

VERBIS coniuncti qui dicantur, require suprà in verbo [complexus.]

VERNA, est seruus ex ancilla in domo natus, inde dicitur vernaculus, & est paruus seruus, diminutiuum. ff. de Leg. tertio. l. seruis. §. fi. C. de Rei vendic. leg. cùm super.

VERò quandoque stat incœptiuè, quando non præcedit materia cui iungatur sequens, vt de Elect. super eo verbo. Quandoque aduersatiuè, de hoc in Authent. de hæred. & Fal. in princ. collat. 1.

VERSICOLOR vestis, inquit Valla, non tam dicitur illa quæ colorem natiuum mutauit, puta in rubrum, pallidum, aut nigrum, quàm illa quæ varium habet colorem. Gellius libro 6. [Tunica inquit, longa muliebri indutus & versicolori pallio.] Cicero 3. de finibus, [Plumæ, inquit, versicolores columbis.] Plinius libro 35. [Capita earum mitris versicoloribus operuit.] Vlpianus de legatis tertio, lege, si cui lana. [De versicoloribus, inquit, videndum est.] Paulus de Auro & argento legato. l. pediculis. §. Titia. [Vestem, inquit, tam coloriam, quam versicoloriam.] Nebriss.

VERSICOLORES appellat Vlpianus in leg. si cui. §. 1. de Lega. 3. lanas quæ natiuum colorem mutarunt, siue cocco, siue purpura, siue quo alio colore infectæ sint.

VERSVM in rem alicuius quid dicatur, perspicuè apparet ex l. 3. ff. de in rem verso. & ex §. preterea. Instit. quod cum eo.

VERVEX dicitur ab inuersis testiculis: est enim mas inter oues cui inuersi seu adēpti sunt testiculi.

Iuuen

Iuuenalis Satyra 3.

Sutor & elixi veruecis labra comedit.

de quo meminit Vlpian. in l. 1. §. 1. ff. de Abige. licet quidam verbicem legant, & malè.

VERVM vsurpari pro iusto, not. gl. in §. semel. Instit. ex quib. cau. manu. non lie.

VESANVS dicitur qui sine sanitate est, sicut vecors sine corde, vt ff. de Verb. sig. l. malum.

VESPERTILIONES appellari in iure Alcia. ait, qui ne creditoribus satisfaciant, latitant, & vespere tantùm exeunt, vel qui tationes conturbauerunt.

VESPILONES & vespæ, vt inquit Festus, dicuntur qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, sed quia tepentino tempore eos efferunt, qui funebri pompa propter inopiam nequeunt. Suetonius in Domitiano: [Cadauer, inquit, eius populari sandapila per vespilones exportatum.] Apuleius lib. Floridorum 4. [Vespilonum manibus extortum velut ab inferis postliminio domum tetulit.] Martialis.

Chirurgus fuerat, nunc est vespilo Diolus.

Martianus in titulo de solutionibus, lege qui decem. [Num ergo & si vespilonem aut aliàs turpem dederit hominem:] pro quo mendosè legitur vespertilionem. Item Vlpianus titulo ad Senatusconsultum Trebellianum, lege sed sciendum. [Vel nomen quidem vespilonis testatoris ferre.] Hic Accurs. non minus insanit, quàm in superiori lege fecerat. Nam vtrobique vespilonem intelligendum ait esse nomen infamiæ, vt si cognominaretur carnifex. vt apud Martial.

Postquam triste caput fastidia vespilonum,

Et miseri meruit tædia carnificis

Anton. Nebr.

VESTIARIVM, pro loco vbi reponuntur vestes, vt apud Plinium libro 15. [Vestiarium, inquit, contra teredines ad noxia animalia amurca aspergi.] Aliàs vestiarium pro ipsis vestibus, sicut ministerium pro ministris, cibaria pro cibis, Seneca libro de vitæ tranquillitate: [Familia vestiariū petit victumque.] Scæuola titu. de annuis legatis. l. annua. [Ac per hoc, inquit, neque vestiaria, neque cibaria his debeantur.] Iabolenus titulo solut. matrimonio. l. in his. [seruis, inquit, vxoris vir nummos vt vestiarium dederat.] Nebr.

VESTIARII sunt, qui vestium exercent negotiationem.

VESTIARIVM, quod pro vestitu impenditur vel datur.

VESTIBVLVM secundùm Azon. est locus ante ostium vtriusque domus, vel primus aditus seu introitus vel porticus, &c. & tectum erat, quo vt vestimento tegitur homo: vel dicitur ab aue, id est, salutatione quæ fiebat ibidem stantibus.

VESTIGATORES, venatores, sic dicti à vestigiis ferarum sequendis. l. quæsitum de fun. instr.

VESTIMENTVM dicitur omne illud quod induimus.

VESTIMENTA interpolata, dicuntur veteres vestes iterum politæ.

VESTIS, idem quod vestimentum. l. vestis. de Auro & arg. leg.

VESTIS virgata vel partita, & de caligis scalatis habetur in Clem. 2. de vita & honest. cleric.

VETERANA mancipia, sunt quæ

anno seruierunt.l. vlti. de public.

VETERANI sunt milites emeriti, id est, extra militiam propter sua merita positi. Cod. de vet. in rub. Et in legenda sancti Martini, vbi dicitur quòd Imperator præcepit quòd veteranorum filij scientiis militaribus implicarentur.

VETERATOR, seruus is dicitur qui diu seruiuit, & qui ex vetustate callidus est, quemadmodum è diuerso nouitius, qui nouus est in seruitio. Festus: [Veteratores, inquit, callidi dicti à multa rerum gerendarum vetustate.] Donatus in illud Terentij in Andria:

Quidnã hic vult veterator sibi.

[Veterator, inquit, est vetus in astutia.] Vlpianus titulo de Ædilitio edicto.l præcipiunt. [Præcipiunt ædiles, ne veterator pro nouitio væneat.] Atque ibidem: [Quia venaliciarij sciũt facilè decurri ad nouitiorum emptionem, idcirco interpolant veteratores.] Nebr.

VETERINARIVS, est veterinarum medicus. Est autem veterina iumentum vel à vehendo dictum, vt putauit Cato, referente Festo Pompeio, vel, vt Opilius, veterinam dici voluit, quasi veterinam, quòd ad ventrem onus religatum gerat. inde veterinaria, medicatiua iumentorum ars. Columella libro 8. [Veterinariæ medicinæ prudens esse debet pecoris magister.] Callistratus titulo de iure immunitatis.l. quibusdam. Accursius: [Qui fodiunt, inquit, aurum & argentum, aut qui faciunt vitra,] sed hoc diuinare est. Nebr.

VETVS & veteranum quid intelligantur, vide extrà, de Elect. c. generali. libr.6. & Albe. super ver. nunc videamus, quanto, C. Quæ sit longa consuet.

VETERATORES serui, qui seruierunt, & iam in ea conditione quasi callum fecerunt, & ita crebriùs sumitur in iure. nonnunquam tamen & aliter accipiuntur, vt annotauit doctissimus Alciat.l.4.de Verb.sign.

VETVS ius, require suprà, Ius.

VETVS vinum, dicitur quod non est nouum, & anni prioris vinum appellatione vini veteris continetur.l. vetus. de Triti. vino, & oleo legato.

De V ante I.

VIA, est ius eundi, ambulandi, vehendi, vehiculum & iumentum ducendi. Ita ille cui competit ius viæ, potest illa facere: & differt ab actu. quia plus continet via quàm actus. Nam via, iter & actũ in se continet. Item eo contentus est actus, vt iumentum agat quis, etsi non vehiculum: plus enim vehiculum occupat quàm iumentum. In via necessarium est vtrumque posse agere. Item via habet ius trahendi lapides, ligna vel trabes, & ferendi erectam hastam, quod non habet actus, nisi de hoc specialiter conuenissent, licet à tergo ducere vellent, non in collo, quod potiùs videtur rigorosum quàm æquum. Item viæ latitudo ad vehendũ vehiculum, si latior vel angustior non designetur per contrahentes, lege 12. tab. definitur, scilicet octo pedum per rectum vbi via est recta, non tortuosa, sed in anfractu 12. pedum, i. vbi reflexa est, quod in actu non oportet, vide suprà vehiculum. Viarum autem quædam sunt publicæ, quædam priuatæ, quædam vicinales, vt eleganter persequitur Iurisconsu. in lege 2. Ne quid in loc. publ. & in lege vlti.

vltima, de lo.& itin.pub.

VIAM aperire, est ad veterem altitudinem latitudinémque, restituere. l. 1. de Via pub.

VIATICVM, ci, est pecunia illa quæ ad viæ sumptus alicui datur. Cicero de senectu. [Quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere.] Plinius Cæcilius de Martiale : [Prosequutus, inquit, eram viatico sedentem.] Inde Viaticulum, paruum viaticum. Apuleius libro 7. de asino : [Viaticulum, inquit, mihi corrasi.] Vlpianus libro 5. titulo de iudiciis. l. si longius. [Egestate, inquit, Romæ laboraret viaticulo suo non recepto quod ad sumptus pater ei destinauerit.] Accursius ignorans quid viaticum sit, quod propter impensas, inquit, in scholis datur: quia suprà dixerat, studiorum causa. Neb.

VIATICVM, est merces itineris. l. Titio. ff. ad Munic. Item expensæ studiorum. l. si longius. §. si filius. ff. de Iudi. Aliquando sumitur pro corpore Christi. cap. quod in te. extrà, de pœn.& remis.& c. qui redeunt. 26. q. 6.

VIATORES, inquit Festus, appellabantur qui magistratibus parebant, eo quòd plerunque ex agris homines euocabantur à magistratibus & frequens erat eorum ab agris in vrbem via. Plinius libro 18. [Cincinnato viator attulit dictaturam.]. Tales tunc viatores erant, quibus idipsum nomen inditum est, subinde ex agris senatum ducésque accersentibus. Vlpianus titulo de Rebus eorum qui sub tutela. l. magis. [Dari, inquit, viatorem qui ei renunciet.] Neb.

VIATORES erant, qui magistratibus præstò erant. §. tripli. 24. Instit. de actio. & l. magis. §. ne tamen. de Reb. eor. qui sub tut.

Vi bonorum raptorum, vide suprà, actio vi bonorum raptorum.

VICARIVS seruus, dicitur ille quem Atriensis seruus substituit. Itaque vicarius dicitur serui seruus. Martialis.

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse.

Plautus in Asinar. [Sticho, inquit, vicario ipsi tuo, cui Leonidas Atriensis respondet.] Mihi scio vicarium esse. Vlpianus titulo de legatis tertio. leg. seruos. [Vicarios seruorum suorum numero non contineri.] Idem in titulo de peculio legato, lege si peculium legetur. Rectè igitur atque Latinè Pontifices appellant se vicarios, hoc est, seruos serui Petri, qui se appellat seruum Iesu Christi in suis canonicis. sed Petrus non vicarius Christi, quia non est seruus serui.

VICARIVS secundùm Goff. est qui vices alicuius gerit, siue in officio contentioso, siue non contentioso, vt C. de Offic. eius qui vi. al. gerit, per tot. & de offic. vic. per to. & de offic. Arch. 1. & de of. archie. c. 1. in fi. Et sciendum quòd illi vicarij, de quibus in legibus sub illa rubr. positis tractatur, sũt non delegati, sed subdelegati vel ordinarij iudices. Nã eligebantur in certum tempus quod ordinariis erat præfixum, vt ipsi vices ordinariorum præsentiũ & viuẽtium supplerent. Erant alij qui gerebant vices mortuorum & absentium, qui & suffraganei appellabatur: hi omnia poterant agere quæ pertinebant ad iurisdictionem præter vltimum supplicium & membri abscissionem: vt C. de Off. vica. l. 2. & vicarius Ecclesiæ est presbyter, qui vice principalis

rectoris deseruit ecclesiæ. Et sunt quatuor species vicariorum. Quidam sunt perpetui ad parrochiales ecclesias constituti. vt in cap. G. perpetuus. de fid. instr. & c. extirpandæ. de præbend. Quidam non perpetui, sed ad aliquos actus constituti: vt temporales, de quib. in cap. peruenit. de appella. Et isti dicuntur mercenarij. 7. qu. 1. nihil. Quidam sunt speciales non ad curam, sed ad certum locum, articulum, vel actum constituti: de quibus ca. tua. de offi. vic. Quidam nec perpetui, nec ad curam, nec ad certum actum, sed generaliter dantur ad omnia, vt vicarius in curiis episcoporum, de hoc gloss. optima in cle. quæ de ecclesiis. de offic. vica. & vide in lectura Innoc. Item vicarij dicuntur illi qui vt cuiuscunque vicem compleant vel gerant, sunt constituti, vnde vicarius dicitur quasi vicem gerens.

VICARIVS seruus, vide Seruus vicarius.

VICECOMES, secundùm Spec. eod. tit. dicitur ille, cui dominus temporalis committit executionem Iurisdictionis suæ in aliquibus castris, & sic talem vocant vulgariter Lombardi, & aliqui in patrimonio beati Petri.

VICEDOMINVS secundùm Spec. eod. titu. propriè secundùm iura est qui præest rebus episcopalibus. 70. dist. colonus.

VICINI secundùm Bart. in leg. si terrius. ff. de aqua plu. arcend. dicuntur quousque vox hominis exclamantis audiri potest. le. 1. §. eodem autem tecto. ff. ad Syll. Et intelligitur de voce communi, non nimis gracili, nec nimis tubali, sicut vox tauri. Etiam dum clamans medio modo sit, nec in tecto, nec in apice turris, nec in cellario.

VICTIMARII (inquit Bud. in l. vlrim. de iu. immu.) in comitatu castrensi erant ob hostias quæ in sacrificiis cedebantur.

VICTORES serui sunt, quos quis habet victus parandi gratia.

VICTVS nomine intelligitur omne illud quod necesse est homini ad viuendum.

VESTIS vicem habet victus. ff. de verborum signific. l. victus. & l. quos 234. §. 2.

VIDETVR, est verbum fictionis, vt ff. de vi & vi arm. l. 1. §. deiecisse. & per Bart. in le. si is qui. ff. de vsuca. & gloss. in verbo habere videtur. cap. non minus. de immun. eccles.

VIDETVR, interdum est signum veritatis, non fictionis. l. seruum filij. §. si quis rem. ff. de Leg. 1. Et quandoque videtur significare sententiam diffinitiuam, vt capi. præterea requisiti. de Appell. & respondetur de iure per ipsum: vt c. 1. de iud. lib. 6.

VIDVA, est non solùm illa quæ desiit esse nupta, vt in ca. vidua. 34. dist. verùm & propriè, est illa, quæ nunquam fuit nupta: vel quæ non habuit virum. l. malum. de verb. sig. Et dicitur vidua quasi viro priuata, vel sine dualitate. Dicitur etiam vidua, quæ maritum habet inutilem, id est, damnatū ad perpetuos carceres. gl. solennis & sing. in l. fin. in verbo orbitates. Cō. ad l. Fla. de pla. per quam not. ibidem Bal. quòd priuilegia data viduis, dantur inutiliter nuptis, quod verbum dicit dom. Iason in leg. si is qui pro emptore. vers. adde. Io. de Ligna. ff. de vsuca. & confirmari potest ex tex. in ca. 2. §. sed neque illud. extrà. de translat. episc. vbi pontifex dicit, quòd secundùm communem

munem vſum loquendi eccleſia dicitur eſſe viduata ſponſo, quæ habet epiſcopum inutilem. & gl. in c. admonere. in gloſſ. 1. vbi dicitur.

Si re priueris, nec nomen habere mereris.

VIENNA, ciuitas eſt Allobrogum in Gallia Narbonenſi, cuius meminit Iuriſconſult. tit. de cenſibus. l. vlt. Nebr.

VILLA, eſt locus ruralis: inde in villa natus dicitur villanus. le. is qui. ff. de verb. ſignifi. & differt villa à vico. leg. vrbana prædia. ff. eod. titul.

VILLAE dicuntur ædificia ruſtica: & villa ponitur pro ciuitate. de cenſ. venerabili.

VILLICI dicuntur vel ſunt qui ad villam mittuntur: vel ſunt qui in villis morantur. Item villicus eſt gubernator villæ, vel qui præeſt toti rei ruſticæ: vt inquit Paul. in l. ſi cum villico. ff. de Inſt. act.

VINACIVM, vel vinacius, propriè acini ſemen eſt. Acinus autem granum vuæ. Cato tamen in libr. de re ruſtica, pro acinis muſto exhauſtis vinacium poſuit. [Dolia, inquit, quibus vinacios condat decem habeat.] Vlpian. quoque tit. de fur. l. ſi quis vxori. [Vuarum, inquit, & muſti & vinaciorum nomine furti agere poteſt.] Neb.

VINACEA in l. ſi quis vxori. de fur. pro granis vuarum, cùm ex eis vinum expreſſum eſt.

VINARIA propriè ſunt torcularia ſeu dolia, vel certa vaſa vini, quæ etiam ad alium vſum transferri poſſunt, & tandiu vinaria dicuntur quandiu vinum habent: vt ff. de ver. ſig. l. vinaria.

VINARII dicuntur ebrioſi. Etiam vinarius eſt hortus vbi creſcit vinum. leg. ædiles. §. Pedius. ff. de Ædil. edicto.

VINEA locus vitibus conſitus. l. certo, vbi gloſſ. de fer. ruſt. præ.

VINEARII horti, qui vineas habent, l. vrbana prædia. de verb. ſig.

VINCTVS propriè non dicitur qui detinetur in carcere, niſi & vincula eius corpori adhibita ſint. l. verum. 216. de Verb. ſig.

VINCVLORVM appellatione tam publica, quàm priuata vincula ſignificantur. l. vinculorum. 224. de Ver. ſign. & propriè loquendo nemo in vinculis eſſe dicitur, niſi cuius corpori vincula ſunt adhibita. d. l. verum 216. de ver. ſig. licet latè & per interpretationē etiam ſimpliciter incluſi in aliquo loco pro eo habeantur, ac ſi in vinculis coërcerentur. l. ſuccurritur. ff. Ex quibus cau. maio.

VINDICIAE dicebantur ius poſſeſſionis, quæ diſceptabantur, pēdente iudicio penes quem ex litigātibus res quæ vindicabatur deberet remanere, interprete Alci.

VINDICTA, virga prætoris erat, quæ ſeruo impoſita illum faciebat liberum. Perſius.

Vindicta poſtquam meus à Pratore receſſi.

Vnde per metonymiam, vindicta pro libertate aliquando. Ouid. de remedio:

- Vindicta quiſque fauete ſuæ.

Et ibidem:

Optima vindicta proxima quæque dies.

Dicta eſt autem vindicta à vendicando, hoc eſt, in libertatem aſſerendo, vel à Vindicio ſeruo Vitelliorum, qui coniurationem de reddenda vrbe Tarquiniis patefecit, de quo Liu. lib. 2. & Pomp. de ori. iur. l. neceſſarium. Titulus eſt præterea in libris Digeſtorum,

P 5 de

de manumissis vindicta. Neb.

VINDICTA dicitur modus manumittendi, & dicitur à vindicta prætoris virga, qua ipse caput serui tangebat, hæc verba solennia dicens,

Aio te liberum more Quiritum.

Vnde Persius,

Vindicta postquam meus à prætore recessi.

VINDICTA, secundùm alios, est ipsa libertas quæ apud iudicem datur seruis à Vindicio seruo Vitelliorum, qui vindicauit ciuitatem Romanam coniurationem dominorum suorum contra rem publicam factam detegendo: propter quod apud consilium libertatem consecutus est, siue libertate à populo donatus: & in post modum obtentum est, vt omnis illa libertas quæ à populo datur, vel à magistratu qui vicem populi gerit, dicatur vindicta. Hæc Azo in Sum. Co. de vin. li. & apud consi. manumissione.

VINI appellatione quid contineatur, satis superque liquet ex tit. de Tri. vi. & oleo leg.

VINITOR, rusticus vinearum cultor appellatur, & de eo loquitur Vlp. in l. instrumenta fundi. ff. de fundo instruct. licet aliqui mendosè legant Monitor.

VINVM absynthiacum, est cum melle & absynthio confectum.

VINVM picenum & tyriacum dicitur à locis. 14. q. 3. plerique.

VIOLATOR ecclesiæ dicitur quicunq; ipsam ecclesiã, frangendo ostia, capiendo res sacras & inuadendo, priuilegia sua non custodiendo vel corrũpendo, offendit.

VIR & vxor illi dicuntur, qui matrimonium contraxerunt per verba de præsenti, de futuro sponsalia, require suprà sponsalia. quãdoque tamen dictio vir, refertur ad omnes masculos, licet non duxerint vxorem cuiuscunque ætatis sint, vt no. Bar. in l. seruus. de leg. 3. vbi vide.

VIR bonus dicitur iudex. gl. not. in c. potuit. in ver. celeri. ad fi. de lo. l. cõtinuus. §. cum ita, ff. de ver. obl.

VIRGINITAS, est in carne corruptili perpetua corruptionis euitatio.

VIRILIS portio intelligitur æqualis, quandoque tamen complectitur totũ, & ideò si Titiũ & Seium heredes instituã in viriles partes, alter autem eorum non possit succedere, alter capax habebit totum. l. virilis. de Verb. sig.

VIRIOLAE inter mulierũ ornaméta enumerantur, in l. argumento. §. muliebri. ff. de Aur. & arg. le. iuncta l. fi. §. fin. eo. tit. & est diminutiuũ à viriis, quæ minores annulos, quos vulgus corrupto vocabulo vergetas nuncupat, significant.

VIRTVS, secundùm Philosophum 2. Ethic. est quæ habentem perficit, & opus eius bonum reddit, & dicitur quasi virum tuens, à vitiis preseruans, de pœ. dist. 2. illa anima. & c. seq. & no. Ioan. And. in clem. 1. de Sum. Tri. & fid. catho,

VIRTVTES theologiæ sunt tres, fides, spes, & charitas, c. quia passus. de consecr. dist. 2.

VISITATIO quomodo & quando fiat per archiepiscopum, & quæ crimina punienda sint, & in quibus procuratio fiat, vide ca. 1. de censi. lib. 6.

VIS, est rei maioris impetus, qui repelli non potest, vel cui resisti non potest, supple commodè. ff. quod vi metúsve cau. leg. 1. & 2. & quot mod. sum. & quot actiones vel interdicta introducat, not. in c. ad audientiã. eo. tit. in gl. 2. Cuius gl. effectus infrà patebit.

Et

Et generalis quandoque vnde secundum Goff.& Azon,eod.tit.

Vis est quintuplex,scilicet,impulsiua,ablatiua,expulsiua,& turbatiua, & inquietiua, vide infrà.

Vis ablatiua est rerum mobilium: & hęc inducit actionem vi bonorum raptorū in rebus mobilibus: est enim circa mobilia tantùm,vt ff.de vi & vi arm. l.1. §.si fundus. §.2.& Inst.vi bon,rapt. §. sed ncdum talia. per illam enim alicui bona sua vel res suæ violenter rapiuntur.

Vis compulsiua est, per quam cōpellitur quis ad faciendum illud quod non faceret, si esset liberi arbitrij, nec compelleretur, quæ imponit necessitatem cōtrariam voluntati spontaneæ, & ex hac vi oritur actio quod met. caus.ff. eod.tit. l.1.in fin.

Vis expulsiua est,quando quis eiicitur de possessione sua:& secundū istam inducitur interdictum vnde vi,& est tantùm rerum immobilium,vel de his quæ immobilibus cohærent.

Vis turbatiua est, quando quis turbatur in possessione sua, quæ inducit interdictum vti possidetis in rebus soli, sed in rebus immobilibus inducit interdictum vtrobi,cum duo se possidere contendunt eandem rem.

Vis inquietatiua, est quæ introducit interdictum quod vi aut clam. et dicitur inquietatiua,quia non sinit vti alium re sua quietè, vt arare vel aliquid facere, vel quando alter vult alio inuito aliquid ædificare in suo solo,vel fortè iam ædificauit.Nam distinguitur in hoc interdicto an iustè vel iniustè fecerit,vt si quis à me prohibitus vel putans se prohibendum quid in meo faciat, siue ius faciendi habuerit,siue non. vt ff. quod vi aut clam.l.1. Et dico secundum Azon. in rubrica, quod metus causa. quòd accipitur hic vis prout nullo modo potest ei resisti,sed in rub.de his quæ vi metúsve caus.fiunt. accipitur prout potest resisti, licèt cum periculo, & est cōpulsiua,hæc ibi. Item est quædam vis publica,quæ fit cum armis; quædam priuata sine armis,de ordine cognitionum.cum dilectus. in gl. 7. Item vis maior dicitur impetus rei, cui resisti non potest,vt suprà dictum est de his, quæ vi metúsve causa fiunt, ad audientiam. in gl.2.

Vis maior quę dicēda sit,cuius meminit Caius in l. si merces. §. vis maior. pulchrè Bud.in leg.ex cōducto. §. sed & si labes. ff. locati & cond.

Vis negatiua, est quando res alicuius inquietatur.

Vis publica est, quæ fit cum armis; sed priuata quæ fit sine armis. Inst.de pub.iud.circa fi.in §.item lex Iulia.de vi priuat. Vnde,

Vis priuata reum deponit ab ordine rerum.

id est, mulctabit in tertia parte bonorum.

Sed deportatur, cùm vis armata probatur.

vt in gl.1.c.2.de ord.cognit.

Vis siue metus cadens in constantē virum, est metus pœnæ, vel cruciatus siue amissionis omniū bonorū, & ista excusat, nisi postea consenserit, vt in c. de illis. 2. de spons. Alia est vis vbi metus non excusans,quę non cadit in constātem virū,vt in c.veniens.& c.consultationi,eo.tit.Et not.quòd potest quis vim vi repellere, vt c.significasti. 2. de hom. & c.si verò. de sent.excom.& dist.1.ius naturale.leg.1. §.vim vi. ff.de vi & vi arm.

arm.l.scientiam.§.qui cùm aliter. ff.ad l. Aquil. Et hoc verum si repulsio fiat in continenti, non ex interuallo, vt l. idem est. §. cùm igitur. ff. de vi & vi arm. Dicitur autem sic fieri in continenti, quãdo fit in flagranti crimine, hoc est donec animus continuus durat, & non diuertit ad alios actus. vt §.vim vi.præal. Secundò debet fieri causa defensionis, non offensionis vel vlciscendi, vt §. pen. in leg. scientiam. præal. Tertiò debet fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ.C.vnde vi.leg.2.& c. vt famæ. §. vltim. de sent. excom. Et datur ibi talis conclusio, quòd ista defensio est vera & iusta quæ fit tantùm & tunc, quantum, & quando est opportunum, vt in gloss. 1. Cod.vnde vi.præal. tamen si defendens modum excedat non ex proposito, non tenetur.23.qu.3. non inferenda.Alanus & Ioan. distinguunt, aut vis fit personæ, aut rebus. de hoc vide glos.in c. significasti. præall. & c. dilecto filio.de sent. excom. libro 6. & in cap. significauit. de pœ. & re. vbi consideratis circumstantiis imponitur pœnitentia arbitraria illi qui defendendo modum excessit. Quartò potest fieri quando habet iustum timorem offensæ, puta per minas alicuius qui minas exequi solebat, aut per occursum: non enim oportet expectare quousque detur primus ictus, quia talis posset esse lethalis.

V**ITAE** hominis tempus longissimum est spatium centum annorum. l. fin. & Ias. in 7. not. C. de sacrosanct. eccles. Adde quòd homo potest viuere centum & 20. annis, vt est tex. in §. 1. & ibi no. Ang. in auth. de monac. ponit do. Ias. in d.l.fin.in fine.

V**ITIS** centurionis gestamen erat ad fustigandos milites pigrè munera sua obeuntes, de qua in verbo, Centurio, multa diximus. Nebrissens.

V**ITIVM**, est perpetuum corporis impedimentum. l.inter stuprum. de Verb. sig.vbi ponitur differentia inter morbum & vitium: sed Sabinus in l.1.de ædil.edic.vitium etiam ad animum retulit.

V**IVARIVM**.dicitur indago vbi feræ sunt inclusæ, vel dicitur locus in quo pisces seruantur, vt ibi viuant, secundum Ioan. And. in Clem.ne in agro.de sta.monac. Et differunt viuarium, saltus, foresta, garena, insula, &c.

V**IX** quandoque denotat affirmationem: nam quod vix fit, fieri tamen dubium non existit, vt c. 2.de cogna.spirit.lib.6.ff.de iudic. l.& certis ex causis. & 15. quæst. 1. meritò quæritur. Quandoque etiam significat negationem, id est, nullo modo, vt ff.de Lega.1. si fetuus legatus.§.qui quinque. Sic etiam dicitur, [Vix bono peraguntur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.]61.distinc. miramur.

De V ante L.

V**LTRA** aliquando ponitur temporaliter 32.quæst.5. si Paulus. ff. pro socio.l. cum duobus. §. idem respondit. Aliquando notat modicum tempus, extrà, de dila. c. litteræ. Aliquando includit: Cod. de non nume. pec.l.cùm vltra. de vsur.l.eos.& l.cùm allegas.de col. filiam.& de inoffic.test. l. 2. Aliquando taxat. C. de Iudic.propterandum. circa princ. Item adde quid vltra importet, in testamento, Bar. in l.Celsus. ff.de Vsur.

V**LTROCITROQVE** perinde valet quasi dicas, vtrimque, siue hinc

hinc atque illinc.l.Labeo.de Verbor. signific.

De V ante N.

VNANIMITER, vide extrà, de causa poss. cùm ecclesia. de Elect. cùm dilectus, & c.in causis. & de concess.præbend.post electionem. & de postul.præl.c.vlt.Idem adde quòd vnanimiter factum dici potest, quod factum est à maiori parte capituli seu collegij aliquibus contradicentibus. Ita colligit Dn. Anton. in c. ad aures.extrà, quod caus. adde etiam Barb. post alios in c.cùm ecclesia Sutrina.de caus. possess.& propriet.

VNCIA, est duodecima pars assis, vt nati ex concubinis in domo, succedunt in duabus vnciis: id est, in duabus partibus duodecim partium assis, si alij legitimi non supersunt. Cætera nomina assis, require suprà, As.

VNCIA ex octo drachmis constituitur, vt not.per gl.in l.1 C.de metallis & metal. libr.11.

VNDE agnati, & vnde vir & vxor. Require suprà, bonorū possessio.

VNGVENTA appellantur, non solùm quibus vngimur causa voluptatis, sed etiam valetudinis. l. in argento.de Aur.& arg. leg.

VNIONES, id est, margaritæ. l. si quid.§.1.ff. de furt.& ibi not. l. apud Celsum.§.item quæritur.ff. de Dom. except.

VNIVERSITAS secundùm Azon.in summa, quod cuiusque vniuers.nomin.est plurium corporum inter se distantium vno nomine specialiter eis deputato collectio. Adde, quòd triplex est vniuersitas: quædam est vniuersitas solius facti seu corporum, vt grex, chorus, familia: quædam iuris & facti simul, vt peculium, dos, patrimonium, quędam solius iuris, vt hæreditas, ea enim seruat nomen, etiam si nulla adsint corpora hæreditaria.l.hæreditas. de petit. hæred. & de nomine vniuersitatis.vide Bart.in l.aut facta.§.vlt.de poen.

VNIONES dicuntur margaritæ grandiores, dicti ab eo, vt Plinius lib.9. scribit, quòd nulli duo reperiantur indiscreti: [vnde nomen, vnionem, inquit, Romanæ imposuere deliciæ,] de Auro & argento legato. l.Seia. [Legauit, inquit, vnionem cum hyacinthis, & postea vnionem soluit.]

VRINATORES, dicuntur qui subter aqua natantes tempore multo continent spiritum, ab eo quod est vrino, vrinas, vel vrinor, vrinaris. Varro de lingua Latina, lib.4.[Vrinæ, inquit, dictæ quòd vrinant in aqua haurienda.] vt vrinatur. Vrinari enim est in aqua mergi. Plinius libr.2. [Vrinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.] Idem lib. 9. [Has, inquit, vrinantium cura capi.] Idem libr.11. [Eadem est causa, quare sub aqua diu ranæ & diu Phocæ vrinentur.] Callistratus ad legem Rhodiam de iactu. lege nauis. [Merces per vrinatores extractæ.] Audi somnium Accursij: [Qui, ita, inquit, subtiliter perpendunt & vident sub aqua, sicut medicus per vrinam perpendit ægritudinem.] Nebriss.

VNO contextu fieri aliquid, est fieri nullo alieno actu interposito, nisi fiat ex necessitate & actu naturæ, vt superflui ponderis depositio, vel medicinæ acceptio, vel breuis languor, vt Cod.de testam.l.cùm antiquitas. Hæc Azo, & Gof. eod. tit.

VNVSQVISQVE est verbum vni

vniuersale: ff. de Hæred. inst. leg. hoc artic. & habetur hæc dictio Cod. de sacrosf. eccl. l. 1. Aliquando indistinctè sumitur. C. de patr. pot. l. vnusquisque.

De V ante O.

VOCARE in ius, est vocare ad eum, qui ius dicturus est. §. vlt. Inst. de pœna temerè litig.

VOLO, hoc verbum significat prout eius significatum, vel quodlibet adiunctum, vel quælibet circumstantia significare dictat. Nam quando simpliciter profertur, significat motum animi ad aliquid prosequendum. Et cùm nihil adiungitur, seu non apparet id, ad quod refertur, in iure nullius est effectus. Etiam non disponit, per Bart. in l. si quis. in princ. de leg. 3. & etiam C. de sum. Trin. & fid. cath. l. 1. Et not. in l. qui se patris. C. vnde liberi. quòd volo & nolo non sunt opposita, quia volo ad omne tempus refertur, vt dicendo, Volo adire hæreditatem, sed nolo ad præsens tempus tantùm refertur: dicendo, nolo adire, intelligitur nunc, licèt postea velim. Et ideo facit orationem ambiguam: de qua ambiguitate de verbo nolo not. Ant. de But. in c. ex litteris. 1. de spon. Sed ibi, si ille, cui relicta est electio, dicit, volo eligere hanc rem, significatum illorum verborum est ambiguum, quia potest intelligi dupliciter. Vno modo, id est, primus motus meus fertur in hanc rem, non tamen deliberatè. Secundo modo pro ipso actu acceptionis, id est, accepto hanc rem. Si ergo quæris, in quo istorum sit retinendum, respondetur si est traditus terminus ad eligendum seu deliberandum, & in fine termini respondens, volo eligere hanc rem, tunc significatur electio. facit l. sed si alio. 2. respõ. ff. ad Treb. cùm dicit, post deliberationis tempus, & sic deliberationis dat significatum. facit lex omnes qui. ff. eod. tit. Item si ad interrogationem eius, cuius interest, eodem modo respondes, scilicet volo eligere hanc rem, significato sumpto ex verbis pro certo, maximè cùm dicis, pro certo volo eligere hanc rem. Si autem non est aliud, vnde recipiatur significatum, nisi ex ipsis verbis, tunc non significatur electio, imò recipitur primo, id est, primus motus finitur in hanc rem. Item ibi legatarius, cui relicta est electio, dicit, volo hanc rem, significatur electio leg. 2. ff. de Opt. leg. quia motus cum significatur per verbũ volo, refertur immediatè ad rem, per quod significatur acceptatio rei. Et idẽ si hæres institutus diceret, Volo hanc hæreditatem, quia per hoc significatur aditio: secus si diceret, volo eligere, volo adire, quia tunc non significaretur acceptatio & aditio: quia motus animi non fit immediatè ad rem, sed ad actum eligendi vel adeundi: Item ibi institutus dicit, Volo esse hæres, significatur aditio, lege, iam dubitari. Dig. de hæredib. instituendis. Et sic aliud est dicere, volo adire, & aliud, volo esse hæres, quia per secunda verba significatur simpliciter aditio; sed per prima non. Et idem est dicere volo esse hæres, & volo hanc hæreditatem. Item ibi, volo relinquere, significat, id est, relinquo, vt in l. Pamphilo. §. propositum. Dig. de leg. tertio. Et sumitur significatum ex natura vltimæ voluntatis,

luntatis, cuius est prouidere in futurum, etiam fauore eius vt valeat dispositio. Item dicendo, volo per talem geri negotia mea, significatur mandatum, ff. mandati. leg. 1. Item si vendere volens dicat, volo vendere decem, & emens dicit, volo emere decem, significatur emptio & venditio, quia per verbum præsentis temporis significatur consensus de præsenti. Secùs dicendo, vellem vendere, & vellem emere.

VOLVNTAS coacta etiam est voluntas. 15. q. 1. merito. ff. quod metus caus. l. si mulier. §. si dos. & §. si metu. Sed hoc intelligitur sic, quòd non est libera voluntas.

VOLVNTARIVM exilium, vide Exilium.

VOLVNTARIA iurisdictio, vide Iurisdictio.

VOLVPTARIAE impensæ, vide Impensæ.

VOTVM, est alicuius boni cum deliberatione facta promissio vel Deo facta pollicitatio, 27. q. 1. de viduis secundo. Et dicitur boni, quia de malo, nec etiam de re bona sine deliberatione non procedit obligatio. nam de malo quis non obligatur, quia In malè promisso rescinde fidem, & in turpi voto muta decretum. 22. q. 4. in malis. Dicitur cum deliberatione, quia votum, quod facilitate animi potiùs, quàm arbitrio discretionis emittitur, non est vsquequaque obligatorium, vt cap. veniens. eod. tit. Et est triplex votum. Primum necessitatis, quod quis necessariò in baptismate promittit, vt abrenunciate diabolo & pompis eius, tenere fidem, seruare decalogum. de Consf. dist. 3. cap. 1. Secundum est voluntatis, quod quis voluntariè emittit super his, ad quæ ante votum non tenetur, vt continentiæ, abstinentiæ, &c. Tertium est votum mixtum ex his duobus, scilicet partim necessitatis, & partim voluntatis. Sed votum voluntarium subdiuiditur in votum solemne & simplex, vnde simplex est, cui nulla solennitas adhibetur. Solum autem votum continentiæ solennizatur. Quæ autem vota redimi & commutari possint, vide Gof. in sum. eod. tit. Item votum obligat aliquem Deo, cùm dicitur, [vouete & reddite,] vt c. & si Christus. & cap. debitores. de Iureiur. & c. magnæ. de Vot. post princip. vel describitur sic, [Votum est animi conceptum deliberatione firmatum.]

De V ante R.

VRBS simpliciter prolata, populi Romani ciuitatem significat antonomasticè, Instit. de iur. nat. §. sed quoties. Vrbis autem appellatio, muris, aut continentibus ædificiis finitur, vt c. significauit. de pœn. & remiss. ff. de Verbor. signif. l. 2. & appellatur ab vruo, id est, aratro, quia aratrum in vrbe condenda adhiberi solebat, l. pupillus. §. vrbs. ff. eodem.

VRBANA mancipia non loco, sed genere vsus cognoscuntur, & à mancipiis rusticis distinguuntur. l. quemadmodum. de supell. leg. l. vrbana familia. de Verbor. signif. leg. seruis vrbanis. de leg. tertio.

VRBANA prædia omnia ædificia accipimus, non solùm ea, quæ sunt in ciuitatibus vel oppidis constituta, sed etiam in rure, nisi fortè stabula sint, quia locus non facit prædia vrbana, sed materia. ff. de Verb. sign. l. vrbana prædia, vide suprà prædium.

VRBANORVM prædiorum seruitutes, require suprà Seruitutes.

VREDO est morbus herbarum, frugum, & arborum, in vitibus, & alio nomine carbunculus appellari potest. l. ex conducto. §. 1. ff. loca. & de frigore procedit, nam & frigus vrit. Virg.

Aut boreæ penetrabile frigus adurit.

Aliquando ponitur pro pruritu, vt apud Plinium de vrtica pisce, [Tacta, (inquit,) vredinem immittit.]

VREPHOTROPHIVM dictio Græca est, locum significans ad infantes nutriendos paratum, vrephon enim Græci infantem dicunt. l. illud. §. 1. C. de sacrosanct. eccles. licèt in aliquibus codicib. mendosè legatur.

VRINATORES appellantur natatores subaquatiles. l. nauis. ad l. Rhod. de iact.

De V ante S.

VSIAM pro substantia dixit Vlp. l. in venditionibus. de contrahen. empt.

VSIO, idem quod vsus. l. Quintus. §. si factum. de Aur. & arg. leg.

VSQVE stat quandoque inclusiuè, vt ff. de senat. l. fin. & in c. 1. de Or. ab episc. qui re. quandoque etiam exclusiuè, vt cum dilectis. de fid. instr. est ergo dictio vsque, significatiua vltimi termini ad quem, sicut à vel ab, primi termini à quo.

VSVS est ius vtendi rebus alienis, salua rerum substantia, proprietate, & dominio: & quomodo accipiatur, vide Archid. de Offic. deleg. c. quamuis. lib. 6.

VSVARIVS, est qui alicuius rei vsum habet, vt si tu qui es dominus huius serui, consenseris siue concesseris mihi vti ministerio eius salua proprietate & dominio, vnde vsuarij dici possunt clerici, qui non possunt vendere, vel testari, siue donare de bonis ecclesiæ, sed victu tantùm & vestitu debent esse contenti. 10. q. 2. episcopus habeat. & c. cùm consster. de pignorib. secundùm Ber. Competit ergo vsuario ius & vsus, sed non potest vendere, locare, vel alienare, sed solùm ad vsum suum & familiæ suæ potest vti seruitute tali, vt in hortis, fundis, & similibus, si quis habeat in seruitutem vsus.

VSVCAPIO, est acquisitio dominij vtilis directa rei alienæ per cōtinuationem possessionis temporis lege definiti, id est, per spatium temporis à lege definitum, ff. eodem titulo, l. 3. verbi gratia: Emi rem mobilem à non domino bona fide, putans rem esse vendentis, & per continuum triennium possideo sine interruptione: ipso iure efficior dominus illius rei. Directum autem dominium habet vetus & principalis dominus rei. Sed vtile dominium dicitur, quando quis in veritate non est dominus, sed habet vtilitatem rei, ac si esset dominus feudatarius, vasallus, & similes. Et dicitur vsucapio, quia vsu quodam & consuetudine possidendi cepi & acquisiui dominium. Secundò, in rebus mobilibus vel se mouentibus: nam immobilia non dicuntur vsucapi propriè, sed potiùs præscribi. In immobilibus enim præscriptio locum habet. Tempus enim à lege definitum est triennium in vsucapione, sed in præscriptione stat

ftatuitur decennium inter præfentes,& vicennium inter abfentes, vt Inftit.de vfuca.Et datur vfucapio,ne dominia rerum fint in incerto, pro publico bono introducta.l.1.ff. de vfuca.contra æquitatem naturalem. ff.de Neg geft. l.1.in fi.& de Cond. indeb.l.nam hoc natura. Nam locupletari non debet quis cum alterius damno, fecundum regulam locupletari. de Reg. iur. l. 6. & fic aliud eft æquum, & aliud bonum. vt C.de Pac.conuen.l hac lege.Et quando opponitur, æquitas fcripta præfertur rigori fcripto.Solu. verum eft dum vtrumque fcriptum eft in fpecie, fed in præal.l.nam hoc natura. æquitas eft fcripta in genere,& hic rigor in fpecie, ergo præfertur rigori. Etiam in vfucapione vel præfcriptione verfatur quædam æquitas naturalis, quæ fuadet, quòd poftquam quis iufto titulo bona fide certo temporis fpatio tem tenuerit, dominium acquirere debeat, & imputetur domino qui negligens eft tanto tempore tem fuam quærere & cuftodire. Et fic nemo debet locupletari, &c. nifi fubfit caufa, vt hic, propter communem omnium vtilitatem,& vt aliquando fit litium finis.l.fin.ff.pro fuo. vbi datur hæc ratio,idep exceptio præfcriptionis eft exceptio litis finitæ,& opponitur ficut aliæ litis finitæ exceptiones.

V S V F R V C T V A R I V S , eft,qui fruitur & vtitur rebus alienis,vel qui res fuas nemini furatur.

V S V S F R V C T V S,eft ius vtendi fruendi alienis rebus falua fubftantia rerum: vt ff. de vfufru.l.1. & Inft. de vfufru.in princ. Et eft ius in corpore,quo fublato & ipfum tolli neceffe eft: deftructa enim domo ,deftruitur & vfusfructus qui habetur in ea,vt ff eo. tit.l. 2.& not. fecundùm Azo.in fum.C.eo.tit.quod vfusfruct.formalis dicitur ius, id eft,feruitus: fed vfusfructus caufalis , fecundùm quem aliquis habet caufam dominij , non dicitur feruitus.& ponitur hic fruendi,& non in diffinitione vfus, quia differunt ius vtendi & fruendi , vt infrà patebit & vtendi dicitur ad differentiam creditoris , qui habet ius in pignore , non tamen poteft eo vti,imo furtum committit fi eo vtitur:fed fecundum ponitur ad differentiam vtilis dominij , quod habetur in rebus alienis , ficut emphyteuta & feudatarius habent. Sed fruendi fecundum Accur.&Ber.dicitur ad differentiam nudi vfus, quia minus eft in vfu, quàm in fructu. Dicitur in rebus alienis,quia fua res nemini feruit. Salua rerum fubftantia dicitur ad differentiam fuperficiarij & emphyteutæ,qui non tenentur reficere ædes , fed vfufructuarius tenetur & etiam tenetur ad tributum , quia ad eum pertinet fructus. Vnde Ber.exponit falua rerum fubftantia, i.ne pereat in toto fubftantia.Accurf.exponit falua fubftantia , quia tandiu durat vfusfructus, quandiu durat fubftantia. Et not.differentiam inter eum qui habet feruitutem vfus, & eum qui habet feruitutē vfusfru. quia is qui habet folum feruitutem nudi vfus , ita vtitur quòd fructus non percipiat, ficut poffum vti equa tua , ita quòd fructus inde non percipiam , fic quod partus non fit meus: fic fimiliter qui habet vfum tantum alicuius fundi,non poteft vti pomis, oleribus, & cæteris fructibus ad vfum fuum quotidianum: ille autem cui competit feruitus

vsusfru. potest hæc omnia facere.

Vsvra, sicut communiter dicitur, est quicquid præter vsum sorti accidit vel accedit, secundùm Goff. 14. quæst. 3. plerique. Et addit ipse, intentione vel pacto præcedente. Sola enim spe vel expectatione, vitium vsurarium contrahitur, vt c. 1. & c. consuluit. de vsur. & 14. q. 3. si fœneraueris. Et hoc cùm principaliter habetur spes & expectatio lucri: aliàs si ob charitatem moueatur quis ad mutuandum, & secundario speret de aliqua retributione, non putatur vitiosum. arg. ad hoc. 87. dist. in singulis. 61. dist. quid prodierit. secundùm Goff. Item vsura est, vbi plus recipitur quàm datum est, & definitur secundùm Azon. C. eod. tit. sic, Vsura est in summa, quæ propter vsum rei cōcessæ datur. Concessæ, id est, datæ vel mutuatæ, vnde vsura dicitur ab vsu, & æs æris, quasi vsu æra. i. vsu æris data, s. pecunia, cùm nomine pecuniæ quicquid homines habeant contineatur. 1. q. 3. totum. & no. quòd omnis vsura præstatur super facta dilatione ad annum, vnde quædam vsura vocatur centesima, illa, s. quæ infrà annum æquiparatur sorti: quædam vocatur sextupla (aliàs sescupla) à sex, quod est totum, & plica, id est, pars vel medietas, quæ etiam alio nomine dicitur hemiolon, ab ἥμι, quod est medium, & ὅλον; quod est totum, & est illa vsura quæ totum continet & medietatem totius: quædam verò est triens, s. quæ præstatur vsque ad tertiam partem centesimæ vel sortis: quædam semis quæ præstatur ad medietatem sortis: quædam bes, quæ præstatur ad duas partes sortis. Item quædam vsura est fœnus sortis: & quædam fœnus fœnoris. Nam vsura dicitur quæ vltra sortem recipitur, vt c. si. 14. q. 3. sed fœnus dicitur lucrum de vsura sumptum, vel vsura vbi ad mutuum restituendum non fuit certum tempus determinatum, & fœnus vbi determinatum. Est tamen distinguendum inter vsuram & rem illam in qua vsura committitur, nam quæ ab vsurario exigitur, propriè est lucrum quod vltra sortem exigitur, s. lucrum restituendum. Sed res in qua vsura committitur, est mutuum de quo lucrum prædictum gignitur.

Vsvrarivs manifestus quis dicatur, vide cap. 1. & 2. de vsur. lib. 6. Et vltra hoc dicitur Matt. quòd sit ille qui vsurarius ex libris suis conuincitur. alleg. Cle. 1. de vsur. & c. qui syncera. 45. distinct. c. sanè. 24. q. 2. & l. 1. §. editiones. ff. de Edendo. Secundò ille qui confitetur coram sacerdote se esse vsurarium, quia vsurarij iudex est sacerdos, & sic confessus coram suo iudice erit manifestus, vt cap. quem pœnitet. de pœni. distin. 1. Io. And. dicit hoc verum si adsint testes, vt c. quanquam. de vsur. libro. 6. Idem sequitur Ioan. de Lign. quia iudicium fori pœnitentialis non inducit illos effectus, quos iudicium fori contentiosi, quòd ideo sit manifestus, qui confitetur coram iudice animæ, nisi adsint testes. Tertiò dicitur ille vsurarius manifestus, qui habet altare paratum. Sunt ergo vsurarij triplices. Primi notorij qui habent altare cōtinuè paratum, semper mutuantes. Secundi non notorij, sed manifesti, qui non habent altare continuè paratum, sed interdum mutuantes. Tertij per famam tantum manifesti sunt.

Vsvs

VSVRPARE, est aliquem contra rationem, ius, vsum vel consuetudinem capere, inuadere, vel præsumere. Vide Albericum de Rosa. in dictio. suo. in ver. vsurpatio. vbi plenè.

VSVRPATIO, est interruptio vsucapionis, vt in l. 2. & in rubric. ff. de vsucapio. & dicit ibi textus, quod oratores vsurpationem frequentem vsum vocant.

De V ante T.

VT, hæc dictio modum facit, sicut si conditionem, & cùm causam facit. C. de Cond. quæ sub mo. l. 1. & ibi not. & vide ff. de Manumiss. l. causam. §. fin. & de legatis 2. l. si ita relictum. & de contrahen. emptio. l. cùm ab eo. 41. & de manum. testa. l. Mæuia. 44. Aliquando facit conditionem, vt l. cùm tale. circa finem. ff. de condit. & demonstr. Aliquando vt, exponitur, id est [sicut] C. de Sepulc. viol. l. si quis. & ff. de acquiren. rer. domi. l. in laqueum. in fin. Aliquando vt, id est [secundùm.] C. de his qui parent. vel liber. occid. l. 1. Aliquando ponitur causatiuè & consecutiuè. ff. de donat. cau. mor. l. senatus. Causatiuè ponitur. 47. distinct. sicut. ff. de leg. 3. l. si quis. in princip. Consecutiuè ponitur, C. de obse. patr. præst. l. si manumissoris. de episcopis & clericis. l. in ecclesiis. ff. de seruit. & aqua. l. 1. & 1. q. 1. cùm liqueat. & cap. venditio. Aliquandò ponitur aduersatiuè, pro [sed.] C. de appel. l. cùm post. Aliquando est aduerbium temporis, vt, id est, [postquam.] ff. de pignor. l. 1. §. idem quæsiit. Aliquando ponitur vt, pro [&,] in authent. de testi. §. si vero deducens. ibi, nõ tamen per longum interuallum, vt, &c. Aliquando, vt id est [tanquam,] C. de legi. l. leges. Aliquãdo est aduerbium qualitatis, vel quãtitatis, vt, id est, [quantum,] vel optandi, vt pro [vtinam,] Aliquando est exemplicatiuum, vt cùm dicitur nomen appellatiuum vt homo, & not. ff. de inter. l. 1. §. interdicta. de pactis. leg. iurisgentium. §. quinimo. Aliquando vt, id est [quamuis.] de nego. gest. l. sed an vltro. §. fin. C. de Serui. & aqua. l. 1. Aliquando vt, exponitur, id est [quando.] ff. de arb. leg. si cùm dies §. si arbiter. Aliquando abundat. ff. ad l. Pompeiam. de parricidis. l. 1. & ibi in gloss. Aliquando est aduerbium ordinis, vt id est [postea.] Aliquando est coniunctio adiunctiua, vt, volo vt tu legas. Aliquando causalis, vt, id est [quia:] vnde versus:

Qualiter & quantum notat, discernit, & optat,
Ordinat, exemplat, simulat, vtrumque requirit.
Dat comitem, dat quoque sequens, sic dat duodena.

Et de significato huius dictionis, vt, vide extrà, de priuileg. ex ore. de Confir. vti. vel inuti. cap. examinata. de verborum significatio. cap. abbate. Item de effectu huius dictionis; vt, vide extrà de Condi. appo. verum. in Clem. de ætа. & qualit. c. 1.

VTER, dictio est distributiua, & verificatur in altero tantùm. Bar. in leg. pe. C. de impu. & aliis subst.

VTERINVS, vide in dictione Fratres.

VTERLIBET, alter ex duobus, quem

 capere

capere libet, l. arbor. §. de vestibulo. com. diui.

VTERQVE, aliquando ponitur coniunctiuè. ff. de leg. l. 2. si quis duobus. & de legat. 3. l. Titius. & ff. de cond. indeb. l. si non sortem. §. si. de euic. l. si duos. Aliquando ponitur d'uisiuè, vt ff. de rei ven. l. Pomponius. communia præd. l. binas. & de act. emp. l. si ea res. §. fin. Aliquando dicitur de tribus, secundum vnam expositionem. glo. Inst. per quas perso. no. acquir. §. non solum. Item aude quomodo vterque attribuit actum, & in quo verificetur. Bartol. in l. hoc articulo. ff. de hær. Insti. Item quæ sit eius natura, vide eundem Barr. in l. cum quidam. C. de impub. & aliis. subst.

VTI & frui, differunt, sic, quia vti dicitur ille, qui ita vtitur re, quod fructus non percipit, sicut possum vti ad vsum quotidianum & ministerium equa tua, ita quòd fructum non percipiam, quod scilicet partus non sit meus, sed is qui alienius fundi vsum habet, pomis & oleribus vti potest ad vsum quotidianum, non tamen donare vel vendere potest. Frui verò dicitur ille, qui fructus percipit: & sic vsuarius habet vsum rei, vt cui dominus nemoris constituit vsum nemoris ad necessitatem suam & familiæ suæ, vt accipiat ligna, olera, poma, flores, & c quæ nascuntur in nemore pro se & suis conuiuis, non tamen vendere permittit ipsum, alias frueretur, quare clerici dici possunt vsuarij, suprà dictum est.

VTILIS actio, vide suprà, actio directa.

VTILES impensæ, vide impensæ.

VTILITAS publica quot modis consideretur, tradit Bartol. in l. 1. soluto matrimonio.

VTI possidetis, est quoddam interdictum cùm possessor inquietatur à non possidente, vt iudex pro ipso det sententiam. Si vnus fuerit, tunc pronunciare debet in singulari numero, vt ita possideas vt possides. Si autem plures, tunc debet pronunciare in plurali numero, vt vti possidetis ita possideatis. hæc Azo in sum. cod. tit. & vide gl. ante pe. in c. licet. de proba.

VTPOTE, pro quia. auth. ingressi. de sacrosan. eccl.

VTIQVE, id est, certè. ff. de Rei ven. l. vtique. Aliquando ponitur continuatiuè. ff. de Dam. infect. l. vtique. Aliquando, id est, ita demum. ff. de Nego. gestis. l. diuortio. §. sed nec. Aliquando, id est, sicut. ff. de Act. emp. l. sicut. Aliquando, id est, tantùm. ff. ad Municip. l. non vtique. Aliquando, id est, vsque adeò. de Capit. demin. l. amissione. §. 1. Aliquādo vtique sunt duæ partes, scilicet, vti, id est, sicut, & [que] pro [&], vt nor ff. de Æ. dil. edic. l. ædiles.

VTRO, id est, alterò. C. de agric. & censi. l. definimus. lib. 11.

VTROBI componitur ex vtrum & vbi, prò ad, quasi dicat, apud quem est possessio, apud illum sit. no. per Host. extra, de prob. c. licet. in fin. & vide C. & ff. in titul. vtrobi. & Inst. de Interdictis. §. vtrobi.

VTROQVE iure, id est, in spiritualibus & temporalibus. extrà, de priuileg. quoniam. Aliquando ponitur simulatiuè, ff. de pact. l. rescriptum. §. si pacto. de reb. dub. l. ii is qui ducenta. §. vtrum.

De V ante V.

VVLGARIS, hæc dictio quot modis capiatur, docet Bar. in l. 1. ff. de

ff.de vulg.& pupil.substitut.

VVLGARIS persona dicitur minus honesta.l.legitimos. ff.de legitim.tut.

VVLGARIS substitutio dicitur, cùm quis loco instituti vel eius cui aliàs,puta ab intestato, est ius adeundi,in casu hæreditatis non aditæ apponitur seu subrogatur. Vnde conditio est semper, si hæreditas non adeatur. Et dicitur vulgaris, quia in hunc casum seu euentum fieri potest à quolibet qui testari potest, & quilibet qui ius adeundi habet ex testamento vel ab intestato, quia voluntas talis disponentis simpliciter admittitur iure ciuili: secus in pupillari & aliis substitutionibus, vbi non simpliciter admittitur, imò restringitur & limitatur. Et quandoque penitus non admittitur iure ciuili scripto. Et nota quòd conditio ibi apposita [si hæreditas non adeatur,] potest dupliciter intelligi, secundùm quod non adire dupliciter contingit, scilicet, vel propter nolle adire,vel propter non posse. Et istud non posse,multis modis potest contingere, vel quia euenit furor,vel deportatio,vel quia bonorum acquisitio interdicitur. Vulgaris enim substitutio semper continet conditionem de euentu non aditæ hæreditatis, licet iam vnum casum vel plures vel omnes continere possit. Cætera vide suprà,de substitutionibus.

VVLGÒ concepti, dicuntur qui patrem demonstrare non possunt, nati ex meretrice quæ plures admisit. l. vulgò concepti. de Stat. homin.

VVLVA,secundùm Archid.14.q.3. plerique. quandoque illud est quod extra nascitur, vel est venter porci, vel vber, farcimen, vel ilia,scilicet salcitia.

VVLPIANVS an Vlpianus dici debeat Iurisconsultissimus Alexãdri, Cæsarius ille assessor, multi dubitant: quæ ambiguitas ex Pandectarum Florentinarum lectione tollitur,in quibus semper Vulpianus per duplex u.alterum consonantem, alteram vocalem,scribitur. Nebr.

De V ante X.

VXOR iusta,vt scribit Alcia.libr. 4.Parad.dicitur quæ verè vxor & per quam solenniter ducta est, non quæ simplici sponsione vxor est,tametsi legitima sit.l. si vxor. de adult.

De X ante E.

XENIVM interpretatur munus quod hospitibus datur. Nam ξένος interpretatur hospes. Vitruuius lib. 6. [Primo, inquit, die Græci hospites inuitabant ad cœnam: postero, mittebant pullos, oua, olera, poma,reliquasque res agrestes.Ideo pictores qui ea quæ mittebantur hospitibus, picturis imitabantur, xenia appellarunt.] Martialis:

Omnis in hoc gracili xeniorum turba libello. & sequitur:
Hæc licet hospitibus pro munere disticha mittas.

Inde per deminutionem xeniolũ.Apuleius lib.2.de asino. [Mittit Byrrhena mihi xeniola, porcum optimum & quinque gallinulas] Vlpianus libro 1. Dig.tit. de officio proconsul.l.solent.[Non, inquit,in totum xeniis abstinere debet proconsul.] & paulò post:

[Quantum ad xenia, inquit, pertinet, vetus prouerbium est, &c.] Nebriss.

XENIA dicuntur, munuscula quædam quæ dantur, esculenta & poculenta, quæ vulgo dicuntur appensationes: cæterarum verò rerum, quæ vsum edulium excedunt, magis propriè dicuntur munera. dicitur enim fieri xenium de pomis cum quis habet hospites, secundùm Archid. 14.q.3. plerique. in fin.

XENODOCHIVM, interpretatur hospitium, quod hospitibus & peregrinis publicitus siue priuatim patet. Hieron. in quadam epistola ad Pammachium: [Audio te Xenodochium in portu fecisse Romano.] In Codice Iustinianeo, tit. de sacrosf. ecclesiis. l.illud. l. sancimus. l.si quis. Item de episcop. & cler. tum xenodochium tum xenō appellatur. Neb.

XENODOCHVS, est qui xenonem alicuius ciuitatis procurat.

XENON, est domus in qua ægrotantes recipiuntur, curantur & alimentis sustentantur: vt C. de epi. & cler. per totum.

XENODOCHIVM, est domus ad hospitium peregrinantium deputata, vt quidam dicunt. Sed tamen xenon & xenodochium eadem domus dici potest, scilicet in qua valetudinarij & senes, id est, infirmi recipiuntur & aluntur. Prædictam autem differentiam facientes, zenō per z, litteram, & senodochium dicunt esse scribendum per s, vide c. 3. de Relig. do. & varia nomina talium locorum habes 14. quæst. vlt. sancimus. vbi de hoc, & 1. quæst. 7. si quis hominem. ad fin. in Auth. de non alie. aut permutand. §. hæc ergo. & de Ecclesi. tit. §. fin. & est gl. in Cle. per litteras. de præb.

XENOPAROCHVS is est, qui publicè munera hospitibus contribuit, quia ξένος hospes interpretatur, & parochus tributor. Arcadius libr. 50. titu. de muner. & hon. l. munerum. [Tabularij, inquit, vel xenoparochus, & vt in quibusdam ciuitatibus.] Ant. Nebriss.

XELOROPHVM, locus erat celebris Byzantij, quæ Constantinopolis postea cognominata est. Priscianus lib. 1. de octo partibus orationis: [Epigrammata, inquit, quæ egomet legi in tripode vetustissimo Apollinis, qui stat in xelotopho Byzantij scriptus.] Idem libr. 6. [Ostendunt, inquit, epigrammata vetustissima, quæ & litteris vetustissimis scripta in multis tripodibus legi, & maximè in tripode Apollinis, qui est Constantinopoli in loco quem Xelorophon vocant.] Iustinianus libro 4. Institutionum, titulo de publicis iudiciis. Quod nos, inquit, telum appellamus, illi telos appellant. admonent, inquit, nos epigrammata in Xelorophο scripta, apud Iustinianum lege Theoph. Xenophori.

XENOPAROCHI, quorum meminit l. vlt. ff. de Mune. & hon. appellantur qui præbendis hospitiis præsunt, auctore Alcia. in l. pupillus. de verb. sig.

XELOROPHON, locus erat Constantinopoli celebris. §. item lex Cornelia. Institut. de public. iudic.

Christus est rex regum, dominus dominantium: vt in Cle. pastoralis. de re iudic.

CHRISTE eleison, vide de consacra. distinct. 1. hoc quoque. & distinct. 2. can. re vera.

CHRISTIANORVM nomē primò ortum est apud Antiochiam, vbi

vbi Ignatius fuit episcopus. 7. qu. 1. mutationes. Nam prius omnes fideles dicti fuerunt discipuli vel fratres. Sed postquam apostoli fecerunt Concilium Antiochenum, tunc dicti sunt Christiani: vt est glo. 22. distinct. sacrosancta.& ibi text.

XYSTICI, Athletæ sunt, de quibus meminit Iurisc.in l. athletas. ff.de his qui not.inf.licet ibidem corruptè legatur sexustici. Sunt autem illi qui pugnabant in porticu amplissima. Sueto. [Nec tamen eo minus xysticorum cõcertationes aut gladiatorum pugnas seuerissimè semper egit.] Græci enim xystum porticum vocant ampla latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercentur. Has & paradromidas Græci appellant, & nostris ambulationes dicuntur. Vel, secundùm aliquos, xystus habet originem à xystos, quod hastam seu telum spiculùmve denotat.

XYSTICI, dicuntur athletæ, dicti à xysto, qui, vt ait Vitruuius libro 6. est porticus ampla latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercebantur. Suetonius in Augusto: [Xysticorum certationes, aut gladiatorum pugnas seuerissime semper egit.] Idem in Galba. [Si quid sceuici aut xystici donatum olim vendidissent.] Vlpianus tit.de iis qui notantur infamia.lege athletas.pro eo quod esse debuit, [xystici,] resustici corruptè legitur. Ant. Nebr.

De Z ante A.

ZABARELLA, nomen est vnius Iurisconsulti, qui fecit vtilem lecturam super Clementinas, & tractatum de horis canonicis: pro funere suo fertur orasse Pogius Florentinus. Sepultus est Constantiæ apud Minores.

ZELOTYPIA est suspicio vel furor. 2. quest.5.§.hocautem sub. c.consuluisti.

ZELOTES idem est quod zelans & vlciscens, vt in cap. nisi cùm pridem.de renun. §. personæ verò. vbi dicitur, Ego sum (inquit Deus) zelotes, id est, requisitor & exactor castitatis.1.quæst.3.§. hæc vltra.23. quæstio.1.§.1.id est, visitans peccata patrum in filios vsque ad tertiam & quartam generationem in his qui oderunt me, id est, contra me paternum odium imitantur. Et sunt verba Domini ad Moysem, Exod. 20. cap.

ZELVS quandoque exponitur, id est inuidia, vt 23. quæstion. 3. cap. qui peccat. & ibi dicit tex. Dominus flagellatos expulit de templo improbos mercatores, vbi est connexum testimonium scripturæ dicentis, [Zelus domus tuæ comedit me.] ibi glo. exponit zelus, id est, amor quem habui ad templum comedit me, id est, fuit mihi causa inuidiæ propter quam occiderunt me. Aliquando zelus exponitur, id est, feruor dilectionis, extrà, de reg. cap. 2. libro 6. per Ioan. Andr. in hoc significato magistri nostri dicuntur viri zelosi non zelotypi. Aliquando sumitur in bonam partem, aliquando in malam pro odio, vt not. per Ber. extrà, de offic. cust. cap. 2. Aliquando ponitur pro ira 23. quæstio. 8. legi aliquando pro seueritate, 28. quæstio. 8.hi ergo.

ZENOTAPHIVM, quid sit, vide ff.de

ff.de rerum diui.in tantum. §.fin. Cenotaphiū scribēdum est, quod imaginarium sepulchrum significat à Græca voce κενὸς, id est, inanis & τάφος, sepulchrum.

Zevgma, est figura Grammaticalis, ff.de Petitione hæreditatis. l. si quis libertatem.in gloss. per zeugmam.

Zelevcvs, est proprium nomen cuiusdam iudicis, qui (vt est apud Valerium Max. libr. 6. hist. 12.) lata lege de adulteris exoculandis, filium in adulterio repertum exoculare parabat, sed precibus populi victus, filium vno, se altero priuauit.

Zygostatem Alciatus interpretatur, pro eo qui ponderum & staterarum rationem perptimè calleat.

Zythvm, potus est, quem è frugibus excogitauit Ægyptus.

Zizania, est seges vel herba peruersa, scilicet lolium. 6. dist. cap.nasci.23.q. 1.c. quod militare. & quandoque ponitur pro sorde omnium segetum. gloss. bona in Cle.dudum.de sepul.& c. licet. de Ele. & ita Saluator dicit ad volentes eradicare zizaniam. 11. qu. 3.c.nolite.1.post princ.& 23.quæst. 1.§.1.Matth.12.

Zozomenvs, est proprium nomen viri Græci genere, qui composuit 9. libros historiæ ecclesiasticæ, exordiens à cōsulatu Crispi & Constantini Cæsarum vsque ad tempora Theodosij iunioris. Sozomenus scribi debet.

Zona, zonæ, vocabulum interpretatur tibi Calderinus in hoc Martialis Apophoreto.

Longa satis nunc sum, dulci si pondere venter
Tumeat, fiam tunc tibi zona breuis.

Et clericus coniugatus deferens zonam bicolorem perdit priuilegium clericale. Aufre. in add. ad quæstion. Ca. Thol. 232. cùm appellatione vestis contineatur zona, allegat l. vestis.de Auro & arg.l.Bar.in l.diuus.ff.de bo.dam.

Zona, non tantùm pro cingulo accipienda est, sed aliquando etiam pro marsupio & loculis numorum refertis accipitur. Apuleius li. 7.de asino: [Plotina, inquit, pretiosissimis monilium & auro monetalis zonis refertis incincta.] Suet.quoq; scribit Vitellium zonam se aureorum plenam circūdedisse. Spartianus etiā Pescennium Nigrum Imperatorem iussisse, ne milites in zonis nummos aureos vel argenteos portarent ad bellū. Lāpridius quoque Alexandrum Cæsarem dicere solitum ait, [Miles non timet nisi vestitus, calceatus, & satur, & aliquid in zonula habens.] Et ferè hæc est consuetudo Hispanorum, vt in cingulo bursam escariam applicent.in qua portent numos. Itaque Saluator noster discipulis interminatur ne portent zonam. In hoc significatu accepit Vlpia. in tit. de Bonis damnatorum l. diuus. [Neque si zonam, inquit, circa se habuerit, protinus aliquis sibi vindicare debebit.] Accursi. putauit zonam esse cingulum magni pretij. Nebr.

Zythvm, potus est quem è frugibus excogitauit Ægyptus. vnde à Columella Pelusiacum cognominatur in horto, cùm dicit,

Et Pelusiaci proritet pocula zythi.

Vlpian. tit. de Tritico & vino legato. l. si quis.[Zythum, inquit, &c. pro hominum affectione.] Ant.Neb.

EX

EX OBSERVATIONIBVS ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS IN LIBROS IVRIS CIVILIS.

De Glauco & Diomede Accurs. somnium.

EST in præfatione Digestorum peroratio Iustiniani Imp. in hæc verba, *Incitate igitur legum doctrinã eu Dei gubernatione tradere, & viam aperire quã nos inuenimus, quatenus fiãt optimi iustitia & reipublica ministri, & vos maximum decus in omne æuum sequatur. Quia vestris temporibus talis legum inuenta est permutatio; qualem apud Homer. patrem omnis virtutis, Glaucus & Diomedes inter se faciunt, dissimilia permutantes.* & subdit carmina Homeri sumpta ex 7. Iliad. libro, vbi narrat quo pacto in obsidione Troiana Diomedes cum Glauco Hippolochi filio congressus cœpit ab illo quærere quis esset, quibúsque maioribus ortus. Cui Glaucus se Bellerophontis nepotem Hippolochíque filium esse respondit. Cúmque Diomedes vetus hospitium Oenei Bellerophontísque vtriusque auorum fuisse intelligeret, pugna abstinuit, atque ita commutatis armis digressi sunt, quasi pignus amoris alter alterius reportantes. Fuerũt autem Glauci arma aurea centum bobus æstimata, Diomedis ærea nouem boum. Quod Accurs. nescio quibus furiis agitatus exponens, ait, Diomedes cùm rediret per mare à Troiana victoria, indigebat vino, & inuenit Glaucum iuxta mare abundantem vino,

& carentẽ equis: at ipse multos equos, quos in prælio habuerat, & ita dedit illi de equis inutilibus pro vino necessario & vtili sibi, & Glau. dedit vinum superfluum, & accepit equos necessarios, & sic nos fecimus permutationem de inutili modo legendi ad vtilem. Hucusque Accursius. Omitto corruptissimum, & mille acyrologiis deprauatum dicendi genus. Vbi legit ille bonus vir hæc historiarum portẽta? aut quis illũ docuit in rebus, quarũ ignoratione tenebatur, diuinare? Aliud est enim, vt D. Hieron. scribit, esse vatem, aliud interpretem: illic spiritus neutra prædicit, hic eruditio & verborum copia quæ intelligit interpretatur. Quòd si fuisset Accursio mixtum cũ pudore iudiciũ, aut omnino tacuisset iis de rebus quas ignorabat: aut ea scriberet quæ de Glauco & Diomede ab auctoribus memoriæ prodita sunt: Homero præsertim, quem Iustinianus citat testem. Quod si Accurs. Græcas litteras ignorabat, didicisset saltem Latinas, in quibus libro 1. Serm. Horatij legeret.

Aut si disparibus bellum incidit, aut Diomedi
Cum Licio Glauco, discedat pigrior, vltro
Muneribus missis.

Atque apud Martialem libro 9. epigrammaton,

Tam stupidus nunquam nec tu puto Glauce fuisti,
Chalcea donanti chrysea qui dederas.

iuris libros interpretabatur: illud saltem quod Aristoteles lib. 5. Ethic. cum de iustitia & iure dissereret, scripsit. Volenti, inquit, non fit iniuria, sed qui sua donat, vt Homerus de Glauco scribit, dedisse eum Diomedi arma aurea pro ferreis, centeni pretij pro nouenì, huic iniuria non fit. Aut imitaretur saltem pudorẽ sancti Thomæ, qui locum illum exponens, nihil tale somniat quale Accurs. sed tantùm ab ignorãtia interpretis deceptus, dixit accepisse Diomedẽ centũ boues pro nouẽ, cùm Homerus dicat arma æstimata pretio centum boum, pro armis nouẽ boum, quod & Plin. lib. 33. affert. Quamquam Homerus, inquit, admiratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. & hoc est quod Iustinianus

nus dicebat talem permutationem legum antiquarum pro nouis esse factam, qualis fuit Glauci & Diomedis, hoc est, centeni pretij.

DE LEGATIS ATHENAS missis, Somn. Accurs.

POMPONIVS lib.I.Dig.sub titulo qui est de origine iuris: *Placuit*, inquit, *publica auctoritate decem constitui viros, per quos peterentur leges à Graecis ciuitatibus, vt ciuitas fundaretur legibus, quas in tabulis eburneis perscriptas pro rostris composuerunt.* Audite nunc obsecro vos ægrotātis Accursij somnia vana: Antè, inquit, quàm hoc fieret, miserunt Graeci Romam quendam sapientem vt exploraret, an digni essent Romani legibus: qui eùm Romam venisset, Romani cogitantes quid poterat fieri, quendam stultū ad disputandum cum Græco posuerunt, vt si perderet, tantùm derisio esset. Græcus nutu disputare cœpit, & eleuauit vnum digitū, vnum Deum significās. Stultus credens, quòd vellet eum vno oculo decœcare, eleuauit duos, & cum eis eleuauit etiam pollicem, sicut naturaliter euenit, quasi cœcare eum vellet de vtroque. Græcus autem credidit quòd Trinitatem ostenderet. Item Grecus apertā manum ostendit, vt ostenderet omnia nuda & aperta Deo. Stultus autem timens maxillatā sibi dari, pugnum clausum quasi repercussurus leuauit. Grecus intellexit, quòd Deus omnia clauderet palma: & sic credens Romanos dignos legibus, recessit. O miserrimā sæculi cōditionē, qui hæc audiuimus & patimur! Ecquis vnquā talia deliramēta nisi à mulierculis lanificio intentis audiuit? & non videt homo perditus non habita ratione temporum & personarū sibiipsis repugnāda dicere? Quòd si tanta erat illi in historia mētiēdi libido, at debuit saltē aliquid dicere, quod nos falleret. Nunc verò ea per crapulam tuctat, quæ nec credēt pueri, qui nondū ære leuātur. Nā, si quod hoc in loco Pomp. scribit cōstat esse factum 300. altero anno ab vrbe cōdita, hoc est, ante natalē Christianū

annos

annos circiter quadringentos quinquaginta, quo pacto Græcus & Romanus de Trinitate personarum atque vnitate substantiæ in diuinis disputare poterant? hoc ne errās quidem fecisset doctissimus illa tempestate legis interpres, nedum homines in falsā deorum gentilium religione occupati. Aut si tam diligens in historia esse volebat, illud potiùs annotare debuit, Romanarū rerum scriptores, non quod Pomponius scribit creatos esse Decemuiros, quos leges paterentur, sed cùm priùs de ferendis legibus inter Romanos conueniret, de latore tantùm disceptarent, missos esse tres legatos Athenas, iussosque inclytas Solonis leges describere, & aliarū Græciæ ciuitatū instituta moresque pernoscere. Posteà verò quàm illi redierunt, creatos Decemuiros condendarum legum, & iuris dicundi causa. Quòd verò Pomponius scribit tabulas fuisse eburneas, Dionysius Halicarnasseus, diligentissimus antiquitat. Romanarum scriptor, lib. 9. æreas fuisse memoriæ prodidit. Quódque idem auctor scribit, tabulas in foro positas, non est diuersum ab eo, quod Pomponius tradit positas esse pro rostris: nam Rostra templum erat in foro Romano, quod placuit exornari rostris nauium, quas ab Antiatibus acceperat, non vt Accursius delirat, piratarum. Illud verò perquam ridiculum, quòd in re manifesta dubitans pro rostris exponit ante oculos & ora hominum. Ab Hispano, opinor, aliquo id didicerat, quoniam Hispanè facies rostro appellatur.

MVTIVS PRO FABIVS.

IDEM Pomponius in eod. tit. de orig. iur. *Q. inquit, Mutius, qui ad Carthaginienses missus legatus, cū essent duæ tesseræ positæ, vna pacis, & altera belli, arbitrio sibi dato vtram vellet referre Romam, vtramque sustulit, & ait, Carthaginienses petere debere vtrā mallent accipere.* Atqui non Q. Mutius, sed Q. Fabius fuit, qui cum Valerio Flacco missus est Carthaginem legatus, vt nisi Hannibal violator fœderis dederetur,

bellum

bellum Carthaginiensibus indiceret. Hic Fabius, Pamphilus cognominatus est, ad differentiam illius Fabij, qui in eodem secundo bello Punico singularem operã Reip. nauauit, atque tum Maximus, tum Verrucosus, tum Ouicula dictus est. Atque ea propemodum Fabium Pamphilum fecisse coram Carthaginiensibus quæ Põponius refert, auctores sunt Polybius, Liuius, Plutarchus: Silius præterea lib. 2. Pun.

Non vltra patiens Fabius texisse dolorem,
Concilium exposcit properè, fatisque vocatis,
Bellum se gestare sinu pacémque profatus,
Quid sedeat legere, ambiguis neu fallere dictis
Imperat. At sauo neutrum renuente senatu,
Ceu clausas acies, gremióque effunderet arma,
Accipite infaustum Libya, euentúque priori
Par, inquit, bellum, & laxos effudit amictus.

Tam insigne mendum non debuit Accursius dissimulare, atque intactũ relinquere, vbi non in parte, sed in toto error cõmittitur. nam quid habẽt simile Mutius & Fabius? nempe quod Thais & Hermione.

COLVMNARIVM, PRO *Colum- niuarium.*

POMPONIVS Iurisconſ. in lib. Dig. 34. tit. de Auro & argento leg. [In argento, inquit, potorio, virũ id dumtaxat sit, in quo bibi possit, an etiam id quod ad præparationem bibendi comparatum est, veluti columnarium & vrceoli.] Quod vasis genus columnarium sit, nullus vnquã scripsit, sed neque legit, præter vnum Philippum Beroaldum, virum alioqui singulari eruditione, qui ex huius legis deceptus lectione putauit esse poculi genus, & Accursium, qui anglisteriam interpretatur, (sic Itali vulgò appellãt ampullam vitream longioris colli.) Ego verò cùm columnarium esse nihili verbum pro comperto haberem, cœpi mecum recogitare quid colũnarij loco substituerem, cùm subitò fuit mihi prẽstò Martialis Poëtæ distichon, cuius lemma est, Colum niuarium. Cúmque adhuc subdubitarem, an pro columnario

colum

colum niuarium reponerem, legi sequens distichon, cuius index est, Vrceoli ministratorij. Exilui præ nimia lætitia, atque cœpi mihi ipsi gratulari, quòd locum aliis incognitum atque intactum mea diligentia restitui. Quid verò colum niuarium fuerit, reliquũ est, vt ostendamus. Fuit consuetudo apud maiores nostros, non modò colare vina, vt essẽt molliora defęcatioráque, verùm etiã aquam per niues transmittere, quo fieret gustui suauior. Instrumenta verò ad percolandum erant cola minutissimis viminibus cõtexta, aut ex sacco lineo siue cilicino. Virg. 2. Geo.

Tu spisso vimine qualos,
Coláque prælorum fumosis diripe tectis.

De colatorio sacco Martialis in disticho cuius lemma est, saccus niuarius:

Attenuare niues norunt & lintea nostra:
Frigidior colo non salit vnda tuo. Plin. 14.

Vtilissimum omnibus sacco viribus fractis. Idem 19. Inueterari vina saccísque castrari. & 23. lib. Vt plus, inquit, capiamus, sacco frangimus vires. Atque iterum Martialis,

Turbida sollicito transmittere cecuba sacco.

& Horatius 2. Sermonum,

Integrum perdunt lino vitiata saporem.

Quod Porphyriõ exponit sacco percolata. Cùm itaque Martialis duõ disticha continuata scripserit, alterum de colo niuario, alterũ de sacco niuario, subdiderítque statim vrceolos ministratorios, quis non videt apud Pomponium legendum esse colum niuarium, cùm præsertim euestigio sequatur & vrceoli? Quid, quod sensus pulchrè coit, atque satisfacit ei, quod venire potuit in dubitationẽ, an videlicet vasorum potoriorũ appellatione veniant vasa, quibus non bibimus, sed pręparantur ordinantúrque ad id quod bibendum est, vt colum & saccus, per quæ colantur vina niuésque, atque pręter ea vrceoli, quib. vinum & aqua discũbentibus ministratur. Non quod Accursius & Philippus putabant esse vasa potoria. Esset nanque sensus legis ridiculus, si dixeris appellatione vasorum potoriorũ vasa potoria contineri.

COM

COMPILATIO IVRIS CIVILIS.

VERVM quia suprà in tertio consilio dato dictum fuit, quòd discipuli debent amare præceptores, vt habetur etiam apud Quintil. libr. 2. Institut. orator. vbi dicit, Discipulos moneo, vt præceptores suos non minùs quàm ipsa studia ament, eósque parentes existiment, non quidem corporum, sed mentium: plurimum hæc pietas discipulis proderit: nam ita & libenter audient & dictis credent, & similes fieri concupiscēt: sicut læti & alacres in conuentu aliorum emendati non irascantur, laudati gaudeant: nam vt illorum officium est docere, sic horum præbere se dociles. Doctrina enim coalescere nequit, nisi sociata tradentis atque accipientis concordia. Cùm sim vtilitatis vestræ auidus, & optem quòd per vos facta sint bona fundaméta, & ab origine causisque primis intelligatis, vt dicitur in lege 1. ff. de iust. & iur. visum est in signum mei in vos animi aliqua præmittere acuentia ingenium, quæ non reperietis alibi tradita, & paucis sunt nota, & quæ ignorare est lata culpa, scire plurimum affert decoris, ne illotis manibus templum sacratissimum iustitiæ opus Cod. & ff. ingrediamini, vt in l. 1. ff. de orig. iur. iuncta l. 1. §. has itaque. Cod. de vet. iur. enucl. Videamus ergo quæ sit causa efficiens: materialis & finalis libri C. & ff. in hac scientia legali. Quidam (vt Azo) dixere, quòd causa efficiens lib. C. cum ff. Iustinianus est Imperat. Alij dixerunt, quòd fuit ipse Deus, cuius minister fuit Iustinianus: & hoc not. in auth. de hęr. & Falc. in rub. hoc probari videtur ex eo, quia lex est inuentio & donum

Discipuli præceptores ament.

Causa efficiens iuris.

& donum Dei.l.2.ff.de leg. Item leges fuere per ora principum diuinitùs promulgatæ, vt l.2 C de vet. iur enuc.& l fin.C.de præscr.long.tem.& hoc tenebat antiquus D.Iac.de Ranignei Lotharingus glossator. Vester Accurs. breuiter se expediuit, dicens, vnà cum Azone, quòd causa efficiens fuit Imperator Iustinianus, vt not.in rubr.ff.de iureiur. Tertij quidam nituntur conciliare, dicentes, quòd causa efficiens potest considerari tripliciter: sc.prima, remota, magis remota. Causa efficiens proxima primi voluminis C Iustin.fuerunt i.li decem illustres compilatores, qui numerantur in 1.& 2.const. Cod.scil. Ioannes, Leontius, Phocas, Basilides, Thomas, Tribonianus, Constantinus. Theophilus, Dioscorus & Præsentinus. Isti commissione Dn.Iustiniani compilauerunt primum Codic.Iustin. Commissio eis data patet in prima Constit.Cod. Confirmatio verò d.C. ab illis compilati patet in secunda Const. illius voluminis. Causa verò efficiens proxima Cod. emendati, id est, Codicis repetitæ prælectionis, quem hodie habemus, fuerunt quinque illustres viri ab eodē Iustiniano electi, sc. Tribonianus, Dorotheus, Menna, Constantinus, & Ioannes, vt patet in cōstitutione, quæ incipit cordi.C.de emend.Iust. C. Causa efficiens remota fuit Iustinianus Imperator, cuius auctoritate compilatio facta fuit, & qui post compilationem confirmauit, vt patet in d.1. constitur.& 2. & 3.& in lege 2.constit.omnia enim.C de vet.iur.enuc. Iste Iustinianus Imperator fuit XIV. in Oriente. Cucurrerunt ab vrbe condita vsque ad tempora sui imperij, secundùm computationem quam puto veriorem, mille & quadringenti penè anni, vt exprimitur in lege 1.§.cùmque hæc materia.& 2.in princ.vers.erat enim mirabile.Cod.de vet.iur.enuc. Ab vrbe verò condita vsque ad aduentum Christi cucurrerunt anni septingenti quinquaginta, vt patet in Chronicis, quas veriores puto. Ab aduentu verò Christi vsque ad tempora imperij Iustinani prædicti, cucurrerūt anni sexcenti quadraginta septē vel circa. Assumpsit imperium præfatus Iust. die Aprilis anno

Triplex causa efficiens.

Decem compilatores Codicis.

Iustinianus.

Iustinianus imperium assumpsit.

anno Domini nostri Iesu Christi DC. XLVII. indict. v. vt probatur in auth vt præpon. nomē Imp. §. si qua verò. & ibi not. iuncta data, de qua in secunda & tertia constit. Cod. & l. secunda, de vet iur. enuc si rectè inspiciantur. Imperauit autem annis triginta nouē. Fuit iste Iustinianus positus in catalogo sanctorum, vt refert Bart in 1. rub. Cod. & in proœ. ff. ver. super 1. rub. Cæterùm insignis doct. dominus Ioan. Fabri Aquitanicus, super rub. proœ. Institut. dicit se vidisse nomen Iustiniani scriptum in catalogo sanctorum Kalend. Aug. Gennadius etiam, qui prosecutus fuit libellum Hieronymi de viris illustribus ecclesiasticis, ponit Iustinianum inter illos. Quod ad sacras leges attinet, notandum quòd Iustinianus Imperator, in primordio sui imperij, commisit præfatis decem illustribus viris, vt visis antiquis Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, multis constitutionibus extrauagantibus à Theodosio Imperatore & successoribus factis, nouū Cod. Iust. ederent: & hoc patet in 1. const. sub rub. de nouo cod. fac. & colligitur ex constitutione 3. quæ incipit cordi ibi, Primordio nostro. Supradicti decem illustres compilatores Codicem Iustin. ediderunt illum anno tertio imperij domini Iustin. tempore consulatus Decij, anno Dom. nostri Iesu Christi DC. LXIX. indictione 7. Et eo anno, v. idus April. id est ix die April. dominus Iustinian. illum Codicem confirmauit, vt probatur in tit. C. de Iust. Cod. confir. in fi. constitutionis ibi posito, iunctis his quæ præmissa sunt. Post hæc Iustinianus Imperator, vertens animum ad enucleāda infinita & immensa prudentiç veteris volumina, commisit sex illustribus viris, videlicet Triboniano, Constantino, Theophilo, Dorotheo, Anatolio, & Cratino, vt vna cum aliis vndecim doctissimis viris, excellentissimis causarum patronis apud partes Oriētales, videlicet Stephano, Menna, Prodocio, Entalino, Timotheo, Leonide, Leōtio, Platone, Iacobo, Constātino, & Ioāne, legerent immensa prudētiæ veteris volumina, & sub compendio redigerēt in vnum Codicem distinguendum in quinquaginta libros,

Iustinianus.

Decem compilatores Codicis.

Quo tempore Codex compilatus est.

Libri ff. compilati.

Nomina compilatorum ff.

libros,communem Romanā sanctionem continentes,quæ ab vrbe cōdita & à Romuleis descendit tēporibus,iā confusam per tanti temporis lapsum, & tot auctorum dispersa volumina, vno codice indita ostenderet,fuitque his data à Iustiniano amplissima auctoritas corrigendi ac diminuendi,vt probatur in l 1.Cod.de iure auth Tandem iste Tribonianus magister huius operis legitimi,vnà cum aliis sexdecim prænominatis compilarunt,enuclearunt ex immensis patrum voluminibus Pandectas seu Digesta,videlicet quinquaginta libros digestor. quos habemus. Quod opus, velut sacratissimum templū consecratum Domino.Iustinianus approbauit & confirmauit anno octauo sui imperij,& tertio consulatus sui anno,Domini sexcētesimo quinquagesimo quarto,indict. 12.tertio Kal.ianuar.id est,penultimo die Decembris,vt ipse Iustinianus attestatur in l. tanta. C. de vet.iur.enuc.§.leges autem Hic notandum,quòd idem semper Tribonianus præfuit vt magister legitimo operi prædicto,tum quia,vltra legum peritiā, experientia rerum decoratus erat,tum quia antiquę sapientiæ librorum copiam ipse maximè prębuit,in quibus multi fuerunt etiā ipsis eruditissimis hominibus incogniti, vt dicit text. in d.§ 3. præsenti autem.Estque hîc singulariter aduertendum ad vnum, quòd dicta antiquitas commentatorum iuris nostri ignorauit quòd continebat dicta veterum immensa volumina penè tricies centena millia versuum,& duo millia librorum, vt d l 2.& in procę Instit.& ff. vet Digesta noua,quæ hodie habemus iuris enucleati,continent penè centū quinquaginta millia versuū,& quinquaginta libros, vt d.l.2.& in aliis locis præalleg Vellent scire quidā hoc dictum: Accursius glossator, qui omne verbum ff. glossauit, illud exponit versuum, id est, legum, seu paragraphorum, aut responsorum quasi senserit quòd hodie Digesta quæ habemus, cōtineant centū quinquaginta millia legum,vel paragraphorū,vel responsorum. Aduerte, quia Accurs noster, qui affirmauit se succurrisse tenebris iuris ciuilis, vt dicit in l.facta. §.si in

danda.

danda ff. ad Trebell in hoc passu adduxit tenebras. Hoc tibi demõstrabo ad oculum; volui aliàs numerare omnes leges ff. quæ habemus, videlicet ff. veteris, Infortiati, & ff. noui: cõperique quod in ff. veteri sunt duo millia noningentę decem & octo. In Infortiato sunt duo millia ducētæ triginta quatuor. In ff. nouo duo millia noningentæ octoginta tres. Et in summa leges digest. videlicet omnium quinquaginta librorum, sunt octo millia centum triginta quinque. Vnde patet manifestissimè quòd Accursius noster in hoc dormitauit, puto nõ aduertens, & incautè glossam super hoc faciens. Cogitabam aliàs quòd exponi debuisset versuum, id est, linearum: feci periculum & numerum linearum Digesti veteris, Infortiati, & Digesti noui, reperi hoc esse verissimũ: nam secundùm computum meorum textuũ reperi Digestũ vetus constare ex quinquaginta millibus versuũ id est, linearum: Infortiatum cõstare ex triginta nouem millibus & quingentis viginti lineis. Digestum verò nouũ ex quadraginta quatuor millibus linearum. Vnde ipsi omnes quinquaginta digestorum lib. constant, secundùm volumina mea, ex centum triginta nouem millibus versuum, id est, linearum, & quingentis viginti. Opinor quòd si quis computaret numerum linearum pandectarum, quæ sunt Florentiæ, quod facilè fieret per numerationẽ quinternorum & numerum chartarum, & per lineas vnius lateris, inueniret illas constare ex centum quinquaginta penè millibus versuum, id est, linearũ: ad hoc neminem reperi ante hæc aduertisse. Sed accuratiùs inuestigãdo quæro à te quid vult dicere tex. dum dicit quòd olim erant tricies centena millia versuum, hodie verò centum quinquaginta? Diceres fortasse quòd olim erant tercentena, id est, tercenta millia versuum, hodie verò centum quinquaginta. Cogita quod dicas: nam cùm olim essent duo millia librorum, hodie verò quinquaginta libri, & sic fit quadragesima pars respectiuè ad computum libro. ergo respectiuè ad numerum versuum erit dimidia pars, & ideo expone tricies, id est, triginties, sicut vicies, id

Numerus legum.

Tricies centena millia vers.

est, viginties: nam sciendum quòd omnia quæ sunt suprà cum centum syncopātur, vt terceni, id est, tercentum, duceni, id est, ducēti, quadrigeni, id est, quadringenti: intra centum verò non syncopantur, vt quinquies, decies, septies decies, centies, ducenties, trecenties, millies, vicies millies, & ita deinceps. Cęterùm ita reperiri exposita illa verba tricies & vicies à Prisciano in opusculo de numeris, similiter exponit eloquentissimus vir Laurent. Valentinus Romanus in libro tertio de elegantiis linguæ Latinæ, sub rub. de numeris. Olim ergo erant tricies centena millia versuum, hodie centum quinquaginta millia, & consequenter ex viginti partibus vna est compēdium Digestorum, quæ habemus quo ad linearum numerum: quod singulariter notabis, quià non reperi hoc expositum ab aliquo iurista, de quo plurimum miror.

Institutiones HIS incidenter intermixtis quæ non sunt extra rem, sed ex re, vt not, in lege 1. super verbo bene. ff. si cer. pet. respondeo ad rem, & dico quòd Iustinianus cùm edidisset codicem sui nominis, & deinde Digesta, vt prædixi, componi fecit Institutiones, quas habemus à Triboniano, Theophilo, & Dorotheo, ex Institutionibus veterum, & commisit inseri in illo libro Institutionum ea quæ per constitutiones Iustiniani emendata essent: & ita factum est. Fuit autem consummata dicta ordinatio Romani Iuris tribus annis, vt dicta lege 2. §. omnia igitur. Post hæc ad vnum aduertens Iustinianum quòd anno tertio sui Imperij ediderat Codicem, & demum Digesta & Institutiones anno octauo sui Imperij, vt prædictum est, eundem codicem, quem fecerat primò componi à decem illustribus viris prænominatis, fecit relegi, & iterum edidit propter aliquas constitutiones de nouo factas super quinquaginta decisiones quas iussist inseri. Et hanc secundam *Codex emēdatus.* editionem Co. quæ dicitur repetita prælectio, commisit quinque illustribus viris: videlicet Triboniano, Dorotheo, Mennæ, Constantino, & Ioanni, & facta fuit dicta secunda editio, id est, codex emenda

datus domini Iustinian. repetitæ prælectionis quem habemus. item confirmatus à Iust prædicto imperij sui anno decimo, & tempore sui quarti cons uatus, & etiam Paulini, anno Domini sexcentesimo quinquagesimo sexto, indictione 14 Calend. Ianuarij, id est, vicesimo octauo die Decemb. vt probatur C. de emendando Iust. Cod. in cōstitutione, cordi. iunctis pręmissis. Et hunc Cod. iussit appellari, Cod. domini Iustiniani, repetitæ prælectionis, vt in dicta cōstitutione, cordi. Et ita dicta est prima rubri. C. Ideo autem dicitur Codex repetitæ prælectionis: nā apud veteres, quando post primam editionem fiebat secūda editio, appellabatur à veteribus repetita prælectio, vt colligitur ex lib. Vlpian. ad Sabinum, & exprimitur in dicta cōstitutione cordi ver. in antiquis etenim. Et ideò dicitur repetitæ prælectionis, id est secundæ editionis, quia præcedens lectio, id est, prima editio fuit repetita. Protestatus etiam fuit Iustinianus, quòd si postea nouas constitutiones ipsum facere contingeret, illas congregabit in libro qui appellabitur liber Nouellarum constitutionum, vt paret in eadem constitutione, ver. hoc etenim. Suadente postea varia rerum natura, Iustinianus multas constitutiones nouas fecit, numero centum vel circa, quas hodie insertas habemus in libro authent. quæ factæ fuerunt ab eo (vt opinor) anno vndecimo sui imperij anno Domini sexcentesimo quinquagesimo septimo, indict. 15. vt colligitur ex tex. in auth. vt præpo. nomen Imp. § si quę verò. iunctis aliis pręmissis. Hoc notādum, quòd ex eo quo Imperator (vt paulò antè dicebatur) dixerat quòd appellaret librū Nouellarū constit. scilicet quem postea ederet, quòd Irnerius dicebat librum authent. quem habemus. non fuisse Iusti. quia nōn appellatur Nouellarū, sed Auth. adducebat Irnerius rationes quas ponit glo. in dicta constitutione cordi. super verbo cōgregationes, & idem dicebat Placentinus, vt refert Bal. in l. humanum. C. de leg. Ioa. verò antiquus glossator dicebat contrarium, per text. in dicta constitutione cordi. scilicet quòd liber authenticorū fuit Iustinia-

Codex repetitæ prælect.

Liber auth. Nouellæ cōstitutiones.

ni, & cum hoc transire videtur gloss. ibi, & in d.l. humanum. C. de leg & Bald. in d.l. Cor. & Cynus & Bald. in d.l. humanū. Et ita tenendo proculdubio patet ex suprascriptionibus cuiusque tit. & ex data in multis titulis, & nomina ipsū in tit. vt præponatur nomē Imp. & in ti. vt iud sine quoq; suff & in ti. iusiur. quod præst. ab his. & miror quòd de hoc aliquis vnquā dubitauerit. Ratio tamē dubitādi potuit oriri ex eo, quia fertur reperiri quēdā librū qui dicitur l. Nouellarū, quē dicūt cōtinere easdē cōstitut. quas cōtinet lib. auth. licet in aliquibus sit variās de quo lib. nouellarū mentionē facit glo. in auth hoc amplius. C. de fidei doct. in auth. res quæ. C. commu. de leg. vnde egregius cōmenta. Albe. de Rosa. Bergomensis, quem refert Do. Rapha. Fulg. in authent. hoc amplius. C. de fideicom. dicit quòd liber auth. quē habemus, excerptus sit ex li. Nouellarum vt compēdiosior fieret. Vnde dicit, quòd liber Nouellarum erat multùm prolixus. Dicit Do. Raph se nunquam vidisse dictum librum Nouellarū. Do. Paul. de Cast. in d. auth. hoc amplius, dicit, quòd liber Nouellarū fuit extractus de lib. auth. per breuiora verba & magis apta. Itē Do. Pap. in d. auth. res quæ. dicit nō esse standū illi tit. Nouellarū, quando textui auth. contradicit, quia de fide illius operis dubitatur. Bal etiā in d. auth. hoc amplius. dicit quòd præualet tit. auth. eo quòd ille liber Nouellarū nō legitur in scholis. sed ibi reliquit nos incertos, qui liber corrigat aliū, vel liber Nouel. vel liber auth. Ego sēper credidi, & semper credā (donec cōstet de contrario) quòd lib. Nouel. tanquam de cuius fide dubitatur, & qui per studia vniuersalia nō versatur, sit respuēdus, & quòd li. auth. sit liber cōstitutionū à Iustiniano editus, & ideo illum glossauit Accursius, & etiam super illo fecit summam Io. Basianus Cremonensis, & Azo: & illum studia receperunt, & plerique illustres commentatores commentauerunt, vt Ia. de Beluisio, Bartolus, & Angelus. Nec obstat lex humanum Codice, de leg. nam illa lex fuit Imperatoris Valentini, non Iustiniani, vt patet ex suprascriptione. ideo glo. ibi

Alber.

ibi somniauit. Nec curandum de varietate styli, quòd non ipse, sed illi quibus committebat, componebant, qui erant alij ab ipsis præmissis compositoribus Codi.is. Adde prædictis, quòd egregius Doct. Odofr in auth. cassa. C. de sacrosanct. eccles. sic ait: Vnum sciatis quòd authenticum quod fuit compositum à Iustin. habet nouem collationes. Postea quando venit Federi. minor, misit has constitutiones ad ciuitatem istam, scilicet Bon. vt Doc. legum adaptarent eas singulis legibus sub congruentibus titul. Doct. conuenerunt in S. Petro, & adaptauerunt. Postea quid fecerunt? Do. Vgo post nonam collationem posuit librum feudorum, & omnes consti. Fede. antiqui & minoris, & aliquas leges Corradi Imperatoris, & vocatur decima collatio, licet pauci sunt qui habeant ita ordinatum in libris suis. Odof. hæc refert, & eum sequitur Bald. in præludiis feud. in versic. porrò aduertát ignorantes, & moderētur sibi labia reprehēsores veritatis, quia ego vidi Odof. ità dicentem. Aduertat etiam nouitius, quòd ante authenticas quæ sunt insertæ Cod. solet esse scriptum, Constitut. no. id est, constitutio noua. Patet ergo ex prædictis quo tempore fuerit factus lib. auth. & qualiter fuerit factus à Iustin. Itē auth quæ sunt in C. fuerunt insertæ de mādato Fede. II. qui regnabat anno Do. MCCXV. tempore Honorij III. item & tempore Grego. IX qui Grego. IX. decessit an. Do. M. CCXL. de mense Iulij, & deinde regnauit ipse Innoc. III. qui fuit assūptus ann. CCXLIIII die I mensis Iulij, vt attestatur Rofre in lib iur can. in tit. ne sede vac. & Io. An. eo. tit. in add. Iste Inno. III. Fredericum ecclesiā persequentem deposuit, & imperiali dignitate priuauit an. Do. M. CCXLIIII. in cōci. Lugd. de qua dispositione habetur in c. ad apostolicæ. de re iud. lib. 2. Est etiā notandū, quòd cùm multa bella fuissent inter imperium & quasdam ciuitates Lombardiæ tempore Henrici VI. & deinde Federici II. minoris, iste Federicus II. fecit pacem cum dictis Lombardis in ciuitate Constantiæ, quæ pacis capitula habentur pro lege, & allegantur à docto.

Auth. adaptata ad Cod.

Decima collatio.

Const. noua.

Feder. secūdus.

Greg. IX.

Innoc. III.

De pace Cōstantia facta.

docto. in l. imperium. ff. de iurisd. omn.iud.& alibi. Bald. super dicta pace, in ver.volumus, dicit ipsam per legem allegari, & consueuit allegari hoc modo, vt in extrauaganti de pace Constantiæ, quam glossauit & commentauit Odof. deinde Bal. etiam solenniter commentauit, reperto in archiuo Bononiensi apparere dictam pacem registratam; & dicitur conclusa anno Domini M.CCLXXIIIJ indict. prima, anno xxij. d. sui Imperij, regni verò anno tricesimosecundo, vij. Calend. Iulij. Hæc ideò feci te scribere, quia Bald. in fine dicti commenti dicit istam pacem fuisse factam post depositionem Federici, & tamen concludit pro lege debere seruari, vt ibi videndum. Ista pax deberet esse situata in fine libr. seu post alias constitutiones eiusdem Federici secundi, in illo libro insertas. Vidisti quòd liber authent. est diuisus magistraliter in nouem collationes, & postea superuenit liber feud. quem decimam collationem vocamus, vt suprà dicebant Odoffred. & Barto. ponit Bartol. super rubr. extrauagantis ad reprimendum. Deinde factæ fuerunt constitutiones ad reprimendum, & constitutiones, quoniam nuper ab Imperatore Henrico septimo, anno Domini M. C C C viij. quas Bartol. super rubr. appellat vndecimam collat. & glossauit illas tempore Caroli quarti, seu Ludouici cùm fuisset donatus pluribus insignibus & priuilegiis à præfato Henrico: dicta Bartoli super dictis extrauagantibus, puto maioris auctoritatis aliquibus aliis dictis eiusdem alibi: quia magis digestè edidit tanquam glo. Sed dicit aliquis, quomodo tibi constat de tempore approbationis Codicis, Digestorum, Institutionum, & compilationis authenticorum, & aliorum prædictorum, quo anno Domini, quo anno Imperij domini Iustiniani hæc acta sunt, quo Consulatu, & qua indictione? Respondeo quòd hæc collegi ex numeratione annorum ab vrbe condita, ad tempora Imperij Iustiniani. Item ab vrb. cond. ad aduentum Christi. Item ab aduentu Christi ad tempora Iustiniani. Item ex data quæ ponitur in secunda consti. & in tertia constitut. voluminis Co.

Constitutio ad reprimendum.

&

& in l.2.de veter.iu.enucl.& ex tempore apertè posito in authent. vt præponatur. & ex computatione chronicorum. Item dicet aliquis, Tu notas tempora consulatus Iustiniani Imper. Si Imperator, quomodo consul? Si consul, quomodo Imperator? Respondeo quòd Imperator aliquando assumebat sibi consulatum, vt quidam extraneus, & hoc erat quando sibi placebat, vt est tex. in auth. de consulib. §.fin. ibi, aduenit autem cùm ipse annuerit. & not. gl. in procem. ffórum, in fi.glo. Iterum dicet aliquis, tu dicis quòd Romana sanctio fuit triennio consummata, vt d. §. omni. imò videtur quòd v. anni sunt lapsi: nam codex primus fuit 3. anno imperij Iustiniani: liber verò ffórum ann. 8. vt suprà est dictum. Gloss' aduertens ad hæc in secunda consti.C.§.fi. super verbo, optimè dicit quòd aliqui opinantur quòd duo anni fuerunt interpositi post compositionem primi codicis ante inchoationem ffórum. Alij verò opinantur quòd immediata post compositionem C. fuerit inchoata compositio ffórum, & cùm triennio consummata esset, biennio fuit supersessum antequam publicaretur. Huius rei habetur certitudo. Credo ergo quòd voluminis causa magis remota fuit ipse Deus, à quo lex & omnis scientia; vt suprà dicebatur. Sequeretur videre quæ fuerit causa materialis legalis sapientiæ: Azo super hoc in Sum.C.in princ. multa verba dicit satis obscurè loquens, ad cuius dicta in hoc omnes refugiunt: verùm quia aliqui mordent dicta Azo. si volueritis ista videre, videte per Bart. in procem. ff. presertim in lect. antiq. quæ dicuntur lect. Padua. Videte etiam Bald. ibid & l.1. ff. de iusti .& iu. & per Io. Fab. in proce. Insti. Tertiò videndum esset quæ sit causa formalis librorum iuris ciui Doct consueuerunt dicere, quòd duplex est causa formalis: nam ex parte tractatus est diuisio operis in libros, librorum in titulos, titulorum in leges, legum in §§. §orum in versic. opus enim consti. imperialium, de quibus suprà dictum est, in 12 lib. gestum est & conclusum, vt dicit text. in l. 2. versi. omnia. C. de veteri iu. enucleando. Horum 12. librorum

Causa materialis legum.

Causa formalis.

brorum nouem sunt inserti in volumine codicis quem habemus: tres verò reliqui sunt inserti in libro qui appellatur volumen: Constat autem totum ius constitutionum & decisionum imperialium esse distinctum in dictos duodecim libros, in rubricas cccLVIII. leges quatuor millia quingentas sexaginta duas. Codex verò quē habemus, habet rubricas cccxxxI. leges verò tria millia & sexcenta octo. Illi verò tres libri Codicis, de quibus in volumine, habent cccxII rubricas, leges verò nongentas LIIII. ff. vetus habet rubricas cLII. leges verò duo millia nongentas xxvIII. Infortiatum habet rubr. cI. leges verò duo millia ducentas triginta quatuor. Digestum habet rubr. cLxxII. leges verò duo millia nongentas octogintatres. Summa rub. ff. ccccxxxIIII. leges ff. octo millia centum trigintaquinque. rubr. Inst. xcIx. non computato proœmio rub. auth. xcix. rubr. feud. LxxxII. §. c. feudorum, quæ habentur cxxxII. Summa legum ff. octo millia centum quinquaginta quinque, legum verò C. xII. librorum quatuor millia quingentas sexaginta duas.

Leges Codicis & rubri. ff. vete. rub. & ll. Infor. ru. & ll. ff. nou. rub & ll. Inst. authen. feud.

SVMMA omnium legum, ff. C. & voluminis ponendo quemlibet titulum Institutionum & authēt. pro vna lege, xII. millia xxvII. & istud est mare per quod nauigas. Causa formalis ex parte tractandi idem est quod modus agendi, qui multiplex est, diuisionis, ordinis, & exemplorum, positionis, & regularum traditionis, vt per Azonem loco præalleg.

Summa omnium rub. & legum.

Quarto loco esset videndum quæ sit causa finalis, & super hoc dicas vt per Azonem loco præalleg. & Doct. in dicto proœmio ff. veter. Quinto loco esset videndum, cui parti philosophiæ supponatur iuris scientia, & dicendum est ethicæ eidem morali philosophiæ. Tractat enim de moribus, vt dicit text. in l. I ff. de iusti. & iur. Reliqua considerate per vos, & studio inuigiletis, vt tandem consequamini quod communiter optamus, quod vobis concedat Altissimus Deus. Amen.

Causa finalis.

Cui parti Philosophiæ subiiciatur iuris scientia.

LEGVM

LEGVM ROMANARVM AD LITERARVM SERIEM ACCOMMODATARVM ENVMERATIO.

Leges autem duntaxat, quæ de iure publico sunt, non etiam quæ de priuato, hoc est, singulis hominibus, fuerunt, (quæ priuilegia dicebantur) in hunc ordinem relatæ sunt.

ACILIA MINVTIA de pace Carthaginiensii. Tulere M. Acilius & Q. Minutius Tribun. pleb. Cornelio, Ælio, Coss. Ann. ab vrbe condita IƆLII. VELLENTNE IVBERENTNE SENATVM DECERNERE VT cum Carthaginiensibus pax fieret? & quem eam pacem dare, quémque ex Africa exercitus deportare iuberent? De pace, vti rogas, omnes Tribus iusserunt pacem dare, P. Scipionem, eundẽ exercitus deportare. Liuius li. 30.

ACILIA DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit C. Acilius Trib. plebis, Cornelio, Minutio Coss. Anno ab vrbe condita DLVI. vt quinque Coloniæ in oram maritimam deducerentur. Duæ ad ostia fluminum Vulturni, Liternique: Vna Puteolos, Vna ad castrum Salerni. His Buxentum est adiectum, tricenæ familiæ in singulas Colonias mitti iubebantur. Liuius lib. 32.

ACILIA repetundarum. Tulit M. Acilius Glabrio, vt repetundarum causa, vna actione absolueretur, hoc est, vt neque reum comperendinari, neque causam ampliare liceret. Item vt qui accusatores constituti essent, potestatem haberent litteras & publicas & priuatas conquirendi, obsignandi, deportandi. de qua Cicer. 2. in Verr. §. 51. & Asconius Pedianus in 2. Verrinam.

ÆBVTIA de legibus. Tulit Æbutius Tribunus Plebis, Vt 12. Tabularum capita, quę Reipub. propter antiquitatem, obsoletásque res essent inutilia, abrogarentur.

Solæ

Solę legis Actiones centumuiralium causarum manerent. A.Gel. lib.16.c.10. Noct. Attic.

ÆBVTIA Licinia. vide Licinia Æbutia.

ÆLIA de coloniis deducendis, Tulit Q. Ælius Tubero Trib.ple. Cornelio, Sempronio, Consulib. ann. ab vrbe condita DLVIII. Vt Latinæ Coloniæ duæ, vna in Brutios, altera in Thurinum agrum deduceretur. Titus Liuius lib.34.

ÆLIA de coloniis deducendis. Tulit idem Q. Ælius Tubero, vt in agrum Latinum Thurinum Coloniæ deducerentur. Liuius libr.35.

ÆLIA de comitiis. Tulit Q. Ælius Consul cum M. Iunio, anno conditæ Romanæ vrbis DXXCVI. vt quoties cum populo ageretur, augures de cœlo seruarent, & magistratus & obnunciandi, id est, denunciandi agi per Iouem non licere, & legislationi intercedendi potestatem haberent. Cùm enim lex ferretur, Augures de cœlo seruabant, Magistratus si quid obseruatum erat, quo impediri comitia possent, nunciabant. Cicero in Pisonem, centum ante Pisonis & Gabinij consulatum annis latam hanc fuisse legem scribit. Vide quæ de hac lege in Apparatu Ciceroniano secundis à nobis curis emendato diximus.

ÆLIA Sentia, quæ nominatur in Topicis Ciceronis, inducenda est auctoribus antiquis libris, sententiáque ipsa & historiæ veritate postulante, idque iampridem interpretum nonnulli docuerunt.

ÆLIA Sentia de manumissionibus. Sextus Ælius, C. Sentius Consules. Anno Romanæ vrbis extructæ DCCLVI. Vt qui serui pœnæ causa vincti à domino, quibúsque inustæ notæ fuerant, quíve propter noxam torti nocentésve inuenti, quíve traditi vt ferro aut cum bestiis depugnarent, quíve in custodia fuissent, ij si manumitterentur, non ciues Romani, sed dedititiorũ numero essent, id est, vt ne connubium neque commercium, neque testamenti factionem haberent. Vt, minorem triginta annorum seruum vindicta aut testamento, nisi causa apud consilium probata, manumittere non liceret. Ne dominus annis viginti minor, seruum, nisi causa apud consilium probata, manumitteret, vt seruus ab eo domino, qui soluendo non est, testamento liber esse iussus, & hæres institutus, etsi minor sit triginta annis, vel in ea causa vt dedititius fieri debeat, ciuis Romanus & hæres sit, si tamen alius ex eo testamento nemo hæres sit. Quòd si duo vel plures liberi, hæredésve esse missi sunt, primo loco scriptus liber & hæres sit. Vt si patronus libertum inopem non aluerit, præmiis libertatis caussa impositis, tam ipse, quàm is, ad quem ea res pertinebit, mulctetur: dein ipsius hæreditate, tum ipse, tum ipsius liberi priuentur, nisi hæres institutus sit, postremò à bonorum possessione remoueatur, præterquam secundùm tabulas. Ne dominus in manumittendo seruo, seruáve lege de contrahendo matrimonio quæ ciuis Rom. libertatem imminuat, imponat: si secus faxit, ad eius legitimam hęreditatem ne admittatur. Vlpianus, & Iustinianus in Institutionibus. Item Iulianus, leg. qui soluendo 42. Paulus, l. si is qui.55.l.

Si is

Si is qui.57.l.qui soluendo.60.l.si non lex.83. Dig.de hæred.institutione. l.sciendum. 76. ff.de Verb. significat. l. 1. Codic. qui manumittere non possunt. leg. 3. §.2. Digest. de suis & legitim. l. si patronus. 33.Digest.de bon.lib.

ÆLIA de Statilio. Tulit C. Ælius Tribunus plebis,qua damnatus est Stennius Statilius Lucanus,quòd Thurinos infestasset. Plin.lib.34.c.6.

ÆMILIA cibaria. Tulit M. Æmilius Lepidus Coss. cum Q. Luctatio Catulo, anno vrbis DCLXXV. Hac non sumptus cœnarum, sed ciborum genus & modus præfinitus. Aul. Gellius libr.2. cap.24. Macrobius libr.3. cap.17.

ALLIENA de terminis. Tulit ..... Eius hoc caput legitur in libro de agrorum conditionibus valdè corruptum, sed ex Roscia, quam infra suo loco describemus, sic castigauimus: Quæ Colonia hac lege deducta, quódve municipium constitutum erit, qui limites decumani, quæcunque fossæ in eo agro erunt: qui ager hac lege datus assignatus erit, ne quis eos limites decumanos obsepito, néve quod in eis immolitum, néve quid ibi positum habeto,néve eos arato,néve eas fossas obturato, néve quis sepito, quominùs suo itinere aqua ire fluere possit. Si quis aduersus ea quid fecerit, in res singulas quotiescunque fecerit ☐ IIII. colonis municipibúsve iis, in quorum agro id factum erit, dare damnas esto, pecuniæ qui volet petitio hac lege esto.

AMPIA Labiena de Cn. Pompeio. Tulere T. Ampius, T. Labienus, Tribuni plebis Metello & Afranio Coss. Anno DCXCIII. vt Cn. Pompeius victor ex Asia ludis Circensibus corona aurea & omni cultu triumphantium vteretur. Scenicis autem prætexta coronáque aurea. Velleius lib. 2.

ANNARIA LEX dicebatur ab antiquis ea, qua finiuntur anni magistratus capiendi. Festus. vide Villia.

ANTIA sumptuaria. Tulit Aulus Restio. De sumptu in conuiuia, & vt qui magistratus esset, magistratúmve capturus esset, ne quò ad cœnam, nisi ad certas personas itaret. Aul. Gellius lib.2,cap.24. Macrobius lib. 3.cap.17.

ANTISTIA de Satricanis. Tulit Marc. Antistius Tribunus plebis, Fossio (vt opinor) & Plautio Coss. Anno vrbis Romanæ DCXXXV. Vti Senatui de Satricanis ciuibus Roman. sententiæ ferendæ ius esset. Liuius lib. 26.

ANTONIA iudiciaria. Tulit M. Antonius Coss. cum Cn. Iulio, Anno DCCIX. Vt tertia iudicum decuria è centurionibus, anresignanis, alaudis, manipularibus fieret. Cicero 1. in Antonium,& Suet.

ANTONIA de suffragiis populi. Tulit Lucius Antonius. Cicero 7. in Antonium, sic de ea lege scribit. Poteritis igitur in ciuitate exploratam habere pacem, cùm in ciuitate Antonium videaris, vel potiùs Antonios? nisi fortè contemnitis Lucium. Ego ne Caium quidem. Sed vt video, dominabitur Lucius. Est enim patronus trigintaquinque tribuum, quarum sua lege, qua cum Cn. Cæsare magistratum partitus est, suffragium sustulit,

patronus centuriarum equitum, quas idem sine suffragio esse voluit.

ANTONIA de dictatura. Tulit idem Triumuir R.P.C. vt auctor est Appianus. Ne quis vllam ob caussam de Dictatore creando referret, néve dictaturam oblatam acciperet. Necare eum qui secus fecerit ius fásque esset.

ANTONIA de nomine mensis Iulij. Tulit idem, Vt qui mensis antea Quintilis vocabatur, quòd à Martio, qui priscis temporibus primus fuerat, quintus esset, is à Cn. Iulij Cæsaris nomine Iulius deinceps diceretur: quòd hoc mense ad quartum Idus Quinti. Iulius natus esset. Macrob. libr. Sat. 2. cap. 12.

ANTONIA de sacerdotiis. Tulit idem, Vt ius cooptandorum sacerdotum à populo ad illorum collegium iterum transferretur. Dio libr. 37.

APVLEIA de coloniis. Tulit L. Apuleius Tribunus plebis, C. Mario VI. L. Valerio Coss. Anno DCLIII. Vt in singulas colonias ternos ciues Rom. C. Marius facere posset. Cicero pro Balbo.

APVLEIA Agraria. Tulit idem, eodem anno, Vt quem agrum C. Marius Cos. in Gallia pulsis Cimbris, in ditionem populi Rom. redegisset, is populo Roman. diuideretur, & si ita lex sciuisset, intra diem quintum à singulis senatoribus in eam iuraretur: qui non iurasset, ei multa pœna esset. Appianus libro De bellis ciuil. 1.

APVLEIA maiestatis. Tulit idem. Meminit Cicero libro de oratore 2. vbi de causa Norbani loquitur, quem maiestatis Apuleia lege postulatum defendit Antonius.

APVLEIA de Metello. Tulit idem, Vti Q. Metello Numidico Consuli, quòd legi ipsius Agrariæ, quæ intra quintum diem iurari in eam iubebat, non paruisset, aqua & igni interdiceretur. Appianus libro de bello ciuili. Cicero pro Sextio, & pro domo.

AQVILIA de damno iniuria dato. Tulit C. Aquilius Gallus Tribunus pleb. vt scribit Vlp. l. 1. ad legem Aquiliam, ex quo plebiscitum verius appellatur. Eius tria capita fuere, quorum primum & tertium his extat verbis: Qui seruum seruámve, alienum alienámve, quadrupedémve pecudem iniuria occiderit: quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare domino damnas esto. Cæterarum rerum præter hominem & pecudem occisos, si quis alteri damnum faxit, quòd vsserit, fregerit, ruperit iniuria: quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino dare damnas esto. Aduersus inficiantem in duplum actio esto.

Non dubitaui autem QVADRVPEDEMVE PECVDEM, pro, VEL, restituere: quòd mendum mirum est, tam multorum eruditorum oculos aspectúmque fugisse. Hanc autem puto esse legem, de qua Cicer. in Bruto sic loquitur. Atque eodem tempore accusator de plebe L. Cæsidanus fuit, quem ego audiui iam senem, quum ab L. Sabellio multam lege Aquilia de iustitia petiuisset. Opinor enim legendum Domini iniuria: qua de formula diximus in Orat. pro Comœdo. & multam intelligi, quanti plurimi æstimationem.

Animad

Animaduertendum etiam aliud prӕterea huiusce legis caput fuisse, vt si seruus sciente domino noxam nocuisset, dominus suo nomine eius rei caussa teneretur. l.2. ff. de noxal. act.

ATERIA Tarpeia de multa. Tulere Sp. Tarpeius, Aul. Aterius Coss. Anno CCXCVIII. Vt omnibus magistratibus multӕ dicendӕ ius esset, quùm antea solis Consulibus id liceret: ita tamen ne vel duos boues, vel triginta oues excederet. Vt quùm multa pecoris armentíque à magistratibus diceretur, bos centussis, ouis decussis, ӕstimaretur. Dionysius libr. 10. Gellius libr. 2. cap. 1. & Festus libr. 14. in voce Peculatus.

ATIA de Sacerdotiis. Tulit T. Atius Labienus Tribunus plebis, L. Iulio, C. Marcio Coss. anno DCXCIV. Vt populus sacerdotia (quemadmodum olim) lege Domitia mandaret, quùm antea sacerdotes lege Cornelia à Pontificum collegio crearentur. Dio libr. 37.

ATILIA de deditiriis. Tulit L. Atilius Tribunus plebis, Claudio, Valerio Coss. Anno DXLIII. Omnes Campani, Attellani, Calatini, Sabatini, qui se dediderunt in arbitrium ditionémque populi Romani, Fuluio Proconsuli, quӕque vnà secum dediderunt, agrum vrbémque, diuina humanaque, vtensiliáque, siue quid aliud dediderunt: de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebs sic iussit, Quod Senatus maxima pars censeat, qui assideris, id volumus iubemúsque. Hӕc Liuius lib. 26.

ATILIA Martia de Tribunis militum. Tulere L. Ӕlius, C. Martius Tribuni plebis, Iunio, Ӕmilio Coss. Anno CDXLII. Vt Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur. Quӕ anteà, perquàm paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Consulum fermè fuerant beneficia. Liuius libr. 9.

ATILIA de tutelis. Tulit, Vt mulieribus pupillísve tutores non habentibus, à Prӕtore & maiore Tribunorum plebis parte datentur. Vlpianus cap. Instit. 12. Imperator, De Attiliano tutore. Liuius lib. 39.

ATINIA de vsucapionibus. Tulit, Vt quod surreptum esset, eius rei ӕterna auctoritas esset, nisi in eius, cui surreptum esset, potestatem reuertisset, Gellius libr. 17. cap. 7. Paulus leg. 4. §. 4. D. De vsutp. Iulianus l. 33. eiusd. tit. Cicer. Verrin. 3.

ATINIA de Trib. pleb. Tulit, Vt qui Trib. pleb. esset, idem senator esset: dicendӕque in senatu sententiӕ ius haberet. Gell. lib. 14. cap. vlt.

AVRELIA de tribun. pleb. Tulit C. Aurelius Cotta Cos. cum L. Octauio, anno DCLXXVIII. Vt Tribunis pleb. liceret postea alios magistratus capere: quod lege Sullӕ iis erat ademptum. Pedianus Cornelia, & Verrina. Liuius libro 97. Velleius libro 2.

AVRELIA iudiciaria. Tulit C. Aurelius Cotta Prӕtor, M. Crasso, Cn. Pompeio primùm Coss. anno DCLXXXIII. Vt iudicia quӕ penes solos senatores erant, inter senatores & equestrem ordinem, & Tribunos ӕrarios communicarentur. Cic. in Verrinis sӕpè. Asconius in easdem, in Oration. pro Cornelio, & in Pisonem. Florus verò Epitome

97. Vel

97. Velleius libr. 2. vbi tamen Tribunos ærarios non nominat.

B.

BÆBIA de prætoribus. Tulit, Vt alternis annis quaterni Prætores crearentur. Liuius lib. 40. Festus nominat libr. 16. in voce Rogat.

C.

CÆCILIA de fullonibus. Tulit Cæcilius Metellus: C. Flaminius. L. Æmilius CENS. dedere ad populum ferendam. Plin. lib. 35. cap. 17.

CAECILIA Didia de legibus. Tulerunt Q. Cæcilius Metellus, T. Didius, Coss. anno DCLV. Ne multis de rebus coniunctim vna rogatione ad populum ferretur, ne populo necesse esset in coniunctis rebus compluribus, aut id quod nollet accipere, aut id quod vellet repudiare. Item, vt in legibus promulgandis trinundinum seruaretur. Cicero Philip. 5. pro domo sua, & ad Attic. epist. 1.

CAECILIA de censoribus. Tulit Q. Cæcilius; Q. F. Metellus Pius. Scip. Cos. cum Pompeio, anno DCCI. Vt censoria potestas, quam P. Clodius Tribun. pleb. imminuerat, restitueretur, Dio.

CAECILIA repetundarum Tulit Nominatur à Valerio Max. li. 6. cap. 11.

CAECILIA de iure Italiæ. Tulit Q. Cæcilius Metellus Nepos, Prætor, L. Afranio, Q. Metello Celere Coss. anno DCXCVII. Vt Italia à vectigalibus immunis esset. Dio lib. 37.

CAELIA de suffragiis. Tulit Cælius Tribunus plebis. Q. Cæcilio, T. Flaminio Coss. Anno DXXXC. Vt etiam in perduellionis iudicio, quod Cassia lege Tabellaria exceptum erat, populus non voce, sed tabella sententiam ferret. Cic. lib. De leg. 3.

CADVCARIA. Vide Iulia Caducaria.

CALLIDIA de Metello reuocando. Tulit Q. Callidius Tribunus plebis, vt Q. Metellus, qui quòd in Saturnini legem iurare noluerat, exilio damnatus erat, in ciuitatem reuocaretur. Valerius Max. libr. 5. cap. 2. Cicero pro Plancio.

CALPVRNIA repetundarum. Tulit L. Calphurnius Piso. Trib. plebis, L. Marcio, M. Manilio Coss. Anno DCIV. nulla antea quùm fuisset: Vt quibus in prouinciis magistratus populi Rom. eorúmve comites pecunias contra leges cepissent, earum prouinciarum homines iudicio Romæ constituto suas pecunias repeterent. Cic. De offic. 2. in Bruto, & Verrina 5.

CALPVRNIA, de ambitu. Tulit C. Calpurnius Piso Cos. cum M. Glabrione, anno DCLXXVI. Vt ambitus damnati omni honoris petitione prohiberentur, certáque pecunia multarentur. Dio lib. 26. Cic. pro Muræna, pro Cornel. & in eam Ascon.

CALPVRNIA de ciuitate. Sisenna historia. libr. 4. Milites vt lex Calpurnia concesserat, ergo ciuitate donari. Hæc Nonius in voce Ergo.

CANVLEIA, de patrum connubiis. Tulit C. Canuleius Trib. plebis, M. Genutio & Curtio Coss. Anno CCCIX. Vt plebi cum patribus connubiorum ius esset, vt Tribuni militum consulari

lari potestate promiscuè ex patribus ac plebe crearentur. Augustinus libro de ciuitate Dei 3. cap. 17. Liuius lib. 4.

CASSIA Agraria. Tulit Sp. Cassius Consul cùm Virginio. Anno CCLXVII. Vt ex agro Hernicis, quibus cum fœdus ictum erat, adempto, dimidium Latinis, dimidium plebi diuideretur. Lex tamen non tenuit. Liuius libr. 2. Valerius lib. 5. cap. 8.

CASSIA de senatu. Hanc tulit L. Cassius L. F. Longinus, Tribunus ple. C. Maior. L. Flacco COSS. Anno DCLIIII. Vt quem populus damnasset, cuíve imperium abrogasset, in senatu ne esset, Ascon. in Cornel.

CASSIA de suffragiis. Tulit L. Cassius Tribunus plebis, Lepido & Mancino COSS. anno DCXVI. vt Iudices sententias, quas voce dicebant, tabellis ferrent: in his etiam populus ipse, duntaxat quum de multis iudicaret, non de capite: nimirum in perduellionis iudicio. Cicero in Lælio, vbi hanc legem biennio post Gabiniam latam scribit: item in Bruto, & lib. de leg. 3. Item Asconius in Cornelianam, & Vetrinam II.

CASSIA de Pauli triumpho. Tulit Qu. Cassius Prætor, Helio, Iunio COSS. Anno DLXXVI. Vt Paulo, Ancio, & Octauio ex bello Macedonico cum victoria redeuntibus, quo die vrbem triumphantes inueherentur, imperium esset. Liuius lib. 45.

CASSIA de senatu supplendo. Tulit C. Cassius Prætor, Dictatore Iulio Cæsare. Vt in numerum Patriciorum qui Senatui deessent alij sublegerentur. Tacitus l. 11. Suetonius autem in Iulio Cæsare scribit eum Senatum suppleuisse, patricios allegisse, Prætorũ, Ædilium, Quæstorum, minorum etiã Magistratuum numerum ampliasse. Vtrum autem illa Cassia lege, an alia incertum est.

CINCIA de donis & muneribus. Tulit M. Cincius Tribunus plebis, Cornelio, Sẽpronio coss. An. DXLIX. Vt ne plus ducentis aureis donare liceret: extrà quàm si coniunctis personis donaretur. quod eo amplius donatũ esset, ratũ non esset. ar. l. sancimus. C. de donat. Vl. c. Inst. 1. l. 4. & l. 5. C. Th. de donationib. Vt in donatione quibuscũque personis facta mãcipatio traditione adhiberetur. d. l. 4. & l. 5. Ne quis ob caussam orãdã donũ munúsve caperet. Liu. l. 34. Tacitus l. 13. Cic. in Catone, ad Atticum 1. & de Orat. 2. Fest. hãc muneralẽ à Plauto vocari scribit,

Neque muneralem legem, neque lenoniam,

Rogata fuerit nécne, flocci æstima

CLODIA de liberali caussa: Tulit Ap. Claudius Decemuir, cũ collegis Anno CCCII. vt quũ quis in seruitutem assereretur, Vindiciæ secundùm libertatem darentur. Liuius lib. 13. Dionys. lib. 10.

CLAVDIA de senatorum quæstu. Tulit Qu. Claudius Trib. pleb. P. Cornelio, T. Sẽpronio Coss. Anno DXXXV. Ne quis Senator, quíve Senatoris pater fuisset, maritimã nauẽ, quæ plus quã trecentarum amphorarũ esset, haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris vectandos: quæstus omnis patribus indecorus visus est. Liuius li. 22. & Cic. Ver. 7. Cogitandũ etiã ecquid ad hanc Claudiã pertineat quod Pedianus scribit in Cornelianã, his verbis: Antonius redemptas habebat ab ærario vectigales quadrigas, quã redẽptionẽ Senatori habere licet per legẽ.

CLAVDIA de scribarum negociatione. Videtur proximæ Claudiæ pars fuisse. Suetonius in Domitiano, Scribas quæstorios, negociantes ex cōsuetudine, sed cōtra Claudiam legem, venia in præteritum donauit. Aliud ea de lege nihil reperio.

CLAVDIA de annona. Tulit P. Claudius Trib ple. Pisone, Gabinio coss. an. DCXCV. Vt frumentū populo, quod antea senis æris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur, & Sex. Claudio frumentaria procuratio mandaretur. Ascon. in Pisonianam, Cicer. pro Sestio, in Pisonem, & pro Domo.

CLODIA de comitiis. Tulit idem, Ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo seruaret. Vt omnibus festis legem ferri liceret: qua de caussa legem Æliam & Fusiam à Clodio sublatam toties Cicero queritur: in Sextiana, Pisoniana, & in hanc Asconius, & Dio lib. 38.

CLODIA de iniuriis publicis: Tulit idem. sed de ea nihil me legisse puto, præter hæc Ciceronis in ea pro domo: At tu etiam legem de iniuriis publicis tulisti. Anagnino nescio cui Menulæ per gratiam, qui ob eam legem statuam in meis ædibus posuit, vt locus ipse in tua tanta iniuria legem & inscriptionem statuæ refelleret.

CLODIA de vi. Tulit idem: Vt de iis qui ciues Rom. sine iudicio populi indictáque caussa necassent, quæstio haberetur. Tulit autem ob Ciceronem, & alios, à quibus necati erant Catilinarij, quamuis nominatim de Cicerone nullam fecerit mentionem. Velleius lib. 2. Dio 38. Cicero ad Attic. 3.

CLODIA de M. Tullio. Tulit idem Vt M. Tullio Ciceroni, quod falsum s. c. retulisset, quod ciues Rom. indemnatos necasset, aqua & igni interdictum esset, néve ei intra quingenta passuum millia liceret esse, ne quis de ipsius reditu ad senatum referret, ne quis sententiam diceret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret in sententiam, ne scribendo adesset. Pro domo sua, Post reditum in senat. & lib. Att. 3. & Dio lib. 38.

CLODIA de prouinciis. Tulit idem, vt Gabinio Syria, Babylon, Persæ: Pisoni Macedonia, Achaia, Thessalia, Græcia, omnísque Bœotia proconsulari imperio mandaretur: iísque cum exercitu in eas prouincias ituris pecunia ex ærario attribueretur. Cicero Pro domo, & in Sextiana.

CLODIA de intercessione. Tulit idē Clodius. Vt libera & soluta in ferendis legibus Tribunorum plebis potestas esset, neque intercessione impediretur. Cicero in Sextiana. Nouem enim Tribunis vnus obsistere poterat. Dio. l. 38.

CLODIA de collegiis. Tulit idem, Vt collegia, id est, conuentus artificum à Numa instituti, & magna ex parte partim legibus, partim Senatusconsultis sublati restituerentur, multíque alij constituerentur. Cic. in Sextiana, Pisoniana, pro domo sua, Pedianus in Cornel. & Dio lib. 38.

CLODIA de regno Cypri. Tulit idē, Vt Cyprus insula in prouinciæ formam redigeretur, vt Ptolomæus rex Cypri sedens cū purpura & sceptro, & illis insignibus regiis præconi publico subiiceretur, & cum bonis omnibus publicaretur. Vt M. Cato Quæstor cum iure prætorio, adiecto etiā Quæstore mitteretur in insulam Cyprum, & regiæ gazæ vendendæ,

& pe

& pecuniæ deportandæ præficeretur. Vt qui Byzantij rerum capitalium damnati exularent, populi Rom. nomine in eam ciuitatem reducerentur. Cicero pro Domo sua, pro Sex De prou. conf. Velleius lib. 2. Plutarch. in Vitis.

CLODIA de Pessinuntio sacerdotio. Tulit idem, Vt Pessinuntius Matris magnæ sacerdos, suo sacerdotio spoliaretur, fanumque illud Brogitaro Gallogreco attribueretur. Pro Sextio, De aruspic. resp.

CLODIA de censoribus. Tulit idem, Ne quem Censores in legendo præterirent, néve qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & vtriusque Censoris sententia damnatus esset. Ascon. in Pisonianam, Cicero in eadem, in Miloniana, & Sextiana.

CLODIA de sociis ac nominis Latini. Tulit C. Claudius cos. cum T. Sépronio, Anno DLXXVI. Qui socij ac nominis Latini censi essent, vt omnes in suam quisque ciuitatem ante Kalen. Nouembres redirent. Vt dictator, Consul, Interrex, Censor, Prætor, qua nunc esset apud forũ, darẽt operã, vt qui manumitteretur, in libertatẽ vindicaretur: iusiurandũ daret, qui eũ manumitteret, ciuitatis mutandæ caussa manu non mittere: qui id non iuraret, eum manumittendũ non censuerunt. Liu. li. 41. qui tamen locus corruptus est: legendũ fortasse, ab eo manumittendum.

CLAVDIA de comitiis. Tulit M. Clodius Marcellus cos. cum Ser. Sulpitio, An. DCCII. Ne in magistratuum comitiis absentiũ ratio haberetur. Suetonius in Cæsare.

CLAVDIA de Colonia Nouicomi. Tulit idem M. Marcellus, Vt colonis, quos rogatione Vatinia Nouumcomum Cæsar deduxisset, ciuitas adimeretur: quòd per ambitionem, & vltra præscriptũ data esset. Suetonius in Cæsare.

CLAVDIA de fœnore. Tulit Claudius Cæsar ne creditores in mortem parentum pecunias filiis familiarũ fœnori darẽt. Tacitus lib. 11. vbi apertè legem latã affirmat.

CLAVDIA de re numaria. Tulit, Vt victoriatus numus, qui ex Illyrico aduectus mercis loco habebatur, Romæ percuteretur: & eadẽ victoriæ nota obsignaretur. Plinius lib. 33. cap. 3.

CLAVDIA de tutelis. Tulit, Vt agnati mulierum tutelam legitimam recipere cogerentur. Vlpia. tit. 11. & Imp. leg. 3. C. de legit. tut.

CORNELIA de patriciis. Tulit cum collegis Sext. Cornelius tribu. milit. Anno CCCLXX. Ne quis patricius in Arce aut Capitolio habitaret. Liuius lib. 6. Dionysius lib. 4.

CORNELIA de bello Antiochi. Tulit P. Cornelius cess. cum M. Acilio, Anno DLXII. Vellent iubéréntne eum Antiocho Rege, quique sectam eius secuti essent, bellum iniri. Liuius lib. 36.

CORNELIA Bæbia de ambitu. Tulere P. Cornelius, M. Bæbius coss. Anno DLXXII. Liuius li. 40. Florus prætera epit. XLVII. legem de ambitu latam testatur.

CORNELIA de C. Mario. Tulit L. Cornelius Cinna coss. cum Cn. Octauio, Anno DCLXVI. Vt C. Marius, qui à L. Sylla oppressus profugerat, in vrbem reciperetũr. Velleius lib. 2. App

CORNELIA iudiciaria. Tulit L. Cornelius Sulla Dictator & cos. cum Qu. Metello: Annó DCLXXIII. Vt iudicia equestri ordini adempta, in solum ordinẽ Senatoriũ transferrentur. Ita quadrat annorum ratio ab Asconio tradita, quũ ait.

Equites à lege Sēpronia ad hanc legē annos quadraginta iudicasse, quum Cice. oratorio more dicat quinquaginta. Flo.epir. LXXXIX. Asco. in Diuin. & Cic.in eadem. Huius eiusdē fuisse pars videtur, caput illud quod Cice. Ver. IIII. commemorat, ne cui extra ordinē Senatorium reiiciundi amplius quàm triū iudicū potestas esset.

CORNELIA repetundarum. Tulit idē, Vt in repetundarū iudicio reus omnino comperendinaretur, nec vna actione ea caussa absolueretur. Vt certi dies prouincialibus magistratibus, quibus successum esset, discedendi causa præstituti essent. Vt Legatis sumptus præscriberetur. Vt accusatori liceret omnib.testimonium denunciare, præterquam defensori: itē omnia clausa rei obsignare,& litteras omnes tum publicas tum priuatas quib.instrui posset accusatio præter litteras publicanorū,Romam deportare liceret. Cic.Verr.III.& IIII.pro Posth. lib.epi.I.9.& lib. I.epist.6.& 10.Item Verrin.IIII. & in eam Asconius.

CORNELIA Agraria. Tulit idem, Vt proscriptorum agri publici essent Cicer.contra Rullum. Sallustius in Catilin.

CORNELIA sumptuaria. Tulit idem, Vt Calendis, Idibus, Nonis, diebus ludorū & feriis quibusdā solēnib. H.S.tricenos in cœnā insumere ius potestásq; esset, cæteris aūt aliis dieb.omnib.non amplius ternos. sunt & minora pretia reb. impos.Gel.l.2.c.24.Mac.l. Satur.3.c.17.& Plut.in Sylla.

CORNELIA de municipiis. Tulit idē Vt municipiis omnib. ius ciuitatis agríque adimeretur. Ci. Pro domo sua, pro Cæcin. Appianus belli ciuilis lib.2.

CORNELIA de magistratib. Tulit, opinor, idē, vt qui cū imperio in prouinciā profectus esset, tamdiu illud imperiū retineret, quoad in vrbē reuersus esset: quū antea certo ac præfinito tēpore imperiū illud terminaretur & si successor non mitteretur, noua rogatione ad imperiū prorogādū opus esset. Item vt triginta tātùm dies postquam successor missus esset, magistratui ad decedendum concederentur. Cic.epist.9.ad Lentulum,& lib.3.ad App.epist.6.

CORNELIA de sumptibus funerum. Tulit idem, Plut.in eius vita.

CORNELIA de Trib.pleb. Tulit idem, Ne Trib.pl.ferendarum legū concionandi ve ius esset, néve ad eos prouocatio esset, vt ne iis intercedere liceret: néve iis qui Tribuni ple.fuissent, alios postea magistratus capere liceret. Cicer. De legib. 3. Cæsar comment.Gal. libr.1. Plutarchus in vita. Florus in Epit. Appian. De bello ciuili 1. Ascon.in 3.Verrin.

CORNELIA de prouinciis. Tulit idem: Ne quis plus anno prouinciæ præesset. C. ad Appium libr. Fam.5. Item vt Senatus quasdam prouincias decerneret.

CORNELIA de magistratibus. Tulit idem, Vt iis qui suas partes in ciuili bello secuti essent, honores ante tempus capere ius esset. Vt si quis magistratum peteret, quē antè gessisset, nisi decēniū interiectum esset, eius ratio non haberetur. Appian.de bell.ciuil. Vt proscriptorum liberi horum petendorum potestate priuarentur. Plinius lib.7. Quintil.l.11. cap.1. Cicero in Pisonian. Dio lib.41.

CORNELIA de sacerdotiis. Tulit idem, Vt ius creandorum sacerdotum à populo (cuius hac lege Domitia potestas erat) ad collegia sacerdotum transferretur. iique

iique ex veteri more tributis comitiis cooptarentur. Dio lib. 37. Et Asconius in Diuinat.

CORNELIA de Quæstoribus. Tulit idẽ, Vt viginti Quæstores supplendo senatui crearentur, cui iudicia tradiderat. Tacitus lib. 11.

CORNELIA de proscriptis. vide Valeria.

CORNELIA maiestatis. Tulit idem Ne qui cum imperio prouincias obtinerent. populi senatusve iniussu exercitum de prouincia deportarent, bellumve sua spõte gererent. Cicer. in Pison. Alia capita fuerunt, quæ Pedianus in Corneliana significat. Fuit & illud, vt à quæstionibus vel cruẽtis nullius dignitas exciperetur. Amm. Marcel. lib. 19.

CORNELIA de sicariis & veneficis. Tulit idem, Vti qui hominẽ occiderit, cuiúsq; dolo incendiũ factũ erit, quíve homini occidendi furtíve faciendi caussa cũ telo ambulauerit iudicio publico damnetur. Martia. li. 1 D. ad l. Cor. de sicar. quo sub titulo multa huius legis capita enumerantur. Ea lege excepti erant, qui proscriptione Syllana ob relata ciuium Ro. capita pecuniã ex ærario acceperãt. Suet. in Cæsare. Eiusdẽ etiam hoc caput fuit, vt cũ in consilium iri oporteret, Quæsitor à reo quæreret, clam an palam de se sententiã ferri vellet. Ci. in Cluentiana. Item, Vt si quis domi suæ necatus erit, ei qui seruos qui ante quæstionẽ fugerint, peruestigarit, & indicarit, in singulos seruos quos eius cædis cõuicerit quinos aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. Vt de his qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, iudicium inter sicarios fiat, ita, vt ex vinculis caussam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur, & qui conuicerit, deni aurei præmij nomine dentur ex bonis damnati. Caius l. 25. D. ad S.C. Syllanian.

CORNELIA de iniuriis. Tulit idem, vt Venuleius testatur in l. hos accusare. 12. in fi. De accusat. Vt in eos quia quempiã pulsassẽt, verberassent, domúmve alienã vi introissent, iudiciũ daretur. Vt in eo iudicio non esset, qui ei qui ageret, gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinúsve esset, propiúsve eorũ quemquam ea cognitione affinitatéve attingeret, quíve eorum cuius, parentésve cuius eorum patronus esset. Vt filiusfamil. ex omni causa iniuriarum agat, vt actori iusiurandum deferre liceat reo, an iniuriam fecerit. Si quis librum ad infamiam alicuius scripserit, composuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorũ fieret: etiamsi alterius nomine ediderit, vel sine nomine: vti de ea re agere liceret, vt si cõdemnatus sit, qui id fecit, intestabilis ex lege esse iubet. Vlpia. l. 5. D. de iniu.

CORNELIA de falso. Tulit idem De omni falsitatũ genere, quæ in numis, testamẽtis, partubus, iudiciis, tabulis publicis, aliisq; rebus commissæ, publici iudicij pœnam mererentur de quibus Iurisconsulti copiosè sub tit. Ad leg. Cor. De fals. crimina enim ferè sũt innumera, quibus quod pœna esset constituta nulla, huius legis pœna partim senatusconsultis, partim principũ rescriptis, partim ẽt Iurisconsultorũ respõsis attributa est. Meminit Ci. Ver. 3. De nat. deo. 2. & Suet. in Aug. Pon. l. 2. De ori. iur. Pau. Sent. 4. c. 7. & li. 5. cap. 24. Neque verisimile esse quid quidã putant, id solũ falsum hac

le. coërceri, quòd in testamentis commissum esset: patet ex l.9.D. de falsis.

CORNELIA de testamentis. Tulit idem, Vt eorum testamenta qui in hostium potestate essent, perinde rata essent, ac si hi qui ea fecissent in hostium potestatem non peruenissent: & hæreditas ex his eodem modo ad vnumquēque pertineret. Iulianus.l.12.D. Qui test.fac.pos. Vlp.ca.Instit.23. Iauolenus in l. 15. De iniust. rup. Atque ex hac l.inducta fictio est, Vt qui captus apud hostes decederet, mortuus eodem momento quo captus esset putaretur. Eiusdem legis ca. opinor illud fuisse quod in edicto Verris significatur, apud Cic.lib. Accusat.1. Non minus multis signis quàm è lege oporteat, cautúmque de numero testium quos in testamentis adhiberi oporteret fuisse.

CORNELIA de lusu. Tulit, Ne quis in pecuniā luderet, sponsionémve in ludo, nisi qui corporis exercendi causa susceptus esset, faceret, veluti hasta pilóve iaciendo, currendo, saliendo, luctando, pugnādo. Marcia.l.3.D.De aleator.

CORNELIA de iis qui legibus soluuntur. Tulit C. Cornelius trib. ple.C.Pisone, M.Glabrione coss. Ann.DCLXXXVI.Ne quis in senatu legibus solueretur, nisi CC.affuissent, néve quis intercederet quū de ea re ad populū ferretur. Asconius in Cornelianā, quod eò pertinebat.vt esset quidem in senatus potestate dare extra ordinem imperia, legibúsque soluere, sed ita vt pòst ad populum veteri more de ea referretur. Dio l.36.

CORNELIA de iurisdictione prætorum. Hanc idem etsi nemo repugnare ausus est, multis tamen inuitis tulit, vt eodem loco scribit Asconius: Vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent: quæ res tunc gratiam ambitiosis Prætoribus, qui variè ius dicere assueuerant, sustulit. Dio lib.36.

CORNELIA de natali Vrbis. Tulit P. Cornelius Dolabella coss. statim post Cæsaris necem, Vt deinceps is dies natalis Vrbis haberetur. Appianus lib.De bello ciuil.2.

CORNELIA de M. Tul. Cic. Tulit centuriatis comitiis P. Cornelius Lentulus Conf. cum Q. Metello, Anno DCXCVII.& cum omnibus magistratibus præter vnum prætorem App. Claudium, P. Clodij fratrem, & duos Trib. pleb. Sext. Attilium Serranū, & Numerium Quintium, pridie Non. Sextiles, Vt M. Tullio Ciceroni redire in ciuitatem, veniréque in Senatum liceret. Pro domo, pro Sextio, in Pisonem, in Epist.fam.& alibi.

CORNELIA de limitibus. Tulit Vt per actuarios limites populo sicut per viam publicam itineris faciundi ius esset. Hyginus in libello, De limitibus constit.

CVRIA de patrum auctoritate. Tulit M.Cur.Trib.ple. M.Fuluio, T. Manlio coss. An. CDLV. Vt ante comitia magistratuum patres auctores fierent. Liuius lib.10. Cic. De claris orat. Probus De viris illust. idem lege Publilia cautum de comitiis legum fuit.

CVRIATA lex dicebatur olim, quæ in curiatis comitiis de eorum imperio ferebatur, qui in prouincias mittebantur: videlicet quid cuique imperij, atque ornamenti attribui placeret. Posteà verò non ab vniuerso populo, sed à 30. lictoribus ad speciem atque vsurpationem vetustatis, hoc est, ad triginta veteres curias repræsentandas constitutis, iubebatur. Liuius lib. 9. Cic.2. Agraria in Rullum.

DECIM

D

DECEMVIRALES de 12. tab. Tulit App. Claudius decemuir cum collegis, Anno CCCII. Vt leges 10. tabularum ratæ essent, eisque populus pareret. His etiam duas eodem anno tabulas addiderunt. Dio lib. 10. & Liu. lib. 3.

DECIA de duumuiris naualibus. Tulit M. Decius Trib. pleb. Iunio Æmilio Cos. Anno CDXLIII. Vt duumuiros nauales classis ornandæ reficiendæque caussa populus iuberet. Liu. lib. 9.

DIDIA sumptuaria. Tulit App. Claudio, Q. Metello. cos. Anno DCX. Vt vniuersa Italia, non sola vrbs, Fannia sumptuaria teneretur. Vt nō soli qui prandia cœnásve maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocati essent, atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Macrob. lib. 3. cap. 17.

DOMITIA de sacerdotiis. Tulit Cn. Domitius Ænobarbus Tr. ple. C. Mario III. L. Aurelio coss. Ann. DCL. Vt non sacerdotum collegia, vt antea; quem vellent cooptarent, sed populi id beneficium esset. Cùm autem populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, rogauit vt minor pars populi, id est, tribus septemdecim vocarentur, ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. Suet. Nerone, Velleius lib. 2. Cicc. in Agraria 2. epist. 5. ad Brutū, & pro Cornelio. & Ascon. in eandem. Dio lib. 37.

DVILIA de magistratibus. Tulit M. Duilius Tribunus plebis, Valerio, Horatio coss. Ann. CCCIIII. Vt qui plebē sine tribunis pleb. reliquisset, quíq; magistratū sine prouocatione creasset, tergo & capite puniretur Liu. lib. 3. Dionys. li. 10.

DVILIA Mænia de coitionibus. Tulere de collegij sent. M. Duilius. L. Mænius tribu. pleb. Martio, Manlio coss. An. CCCXCVI. Ne quis postea populū seuocaret: qui hoc faxit, capitale esset. Liu. lib. 7.

DVILIA Mænia de fœnore. Tulere iidem, Vt fœnus ne maius vnciario exerceretur, Liu. lib. 7.

F

FABIA de ambitu. Tulit, Vt certus numerus sectatorū esset, id est, eorum qui candidatos in campum deducerent, Cic. in Muræniana.

FABIA de plagiariis. Tulit, Vt qui hominem ingenuū vel libertinū inuitum celauerit, vinctū habuerit, emerit sciēs dolo malo: quíve in earū qua re socius erit, quísque seruo alieno, seruæ've persuaserit, vt à domino domináve fugiat, vel eū eâve inuito vel insciēte domino domináve celauerit, vinctū habuerit, emerit sciēs dolo malo, quíve in ea re socius erit, iudicio pœnáque pecuniaria damnetur. l. pe. & vlt. D. ad leg. Fab. Item ne seruus qui plagium admisit, pro quo dominus pœnā intulit, intra decē annos manumittatur. l. 12. D. de manumis. Cic. pro C. Rabirio, an de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, plura dicenda sunt? Et Iurisconsulti in pandect. item Paulus Sen. 5. cap. 7.

FABIA lex, pro formula dicitur apud Paulum lib. Sen. 3. cap. 3. impropriè, quùm ea lex non fuerit, sed actionis formula. Similiter autem Cicero Manilianas venalium vendendorum leges dixit, in lib. De orat. 1. pro Cautiones.

FABIA de terminis. Ea legitur in libro De agrorum conditionibus, his ferè verbis, quæ paucis quibusdam locis correximus. Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium, præfecturam, forum,

forum, conciliabulum constituerit in eo agro, qui ager intra fines eius coloniæ, municipij, fori, conciliabuli, præfecturæ erit, limites decumani vt fiant terminíque statuantur, curato quíque fines ita statuerit, hi fines eorum sunt, dū ne extra agrū colonicum territoriū fines ducat: quíque termini hac lege statuti erunt, ne quis quē eorum eiicito, néve cōmoueto, sciens dolo malo: si quis aduersus ea fecerit, in terminos singulos quos eiecerit, locóve mouerit sciens dolo malo ☐ xxv. in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas esto, déque ea re curatoris, qui hac lege erit, iurisdictio, recuperatorúmque datio addictio esto. Si curator hac lege non erit tunc quicunque magistratus in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iuri dicundo præerit, magistratus de ea re iurisdictio iudicísque datio addictio esto, ínque eam rē is qui hac lege iudicium dederit, testibus publicè dumtaxat in res singulas 10. denunciandi potestatē facito, ita vt è Repu. fidéque sua videbitur. Et si is vnde ea pecunia petita erit, condemnatus erit, eam pecuniam ab eo déve bonis eius, primo quoque die exigito, eiúsq; quod receptum erit partem dimidiam, eius cuius vnius opera maximè is condemnatus erit, partē dimidiam in publicum redigito. Quo ex loco terminus abierit, si quis in eum locum terminum restituere volet, sine sua fraude licet facere: néve quid cui is ob eam rem hac lege damnas esto.

FALCIDIA de testamentis. Tulit P. Falcidius Trib. pleb. Domitio, Asinio COSS. Ann. DCCXIV. Eius hæc quatuor capita memorantur. Qui ciues R. sunt, qui eorum post hanc legem rogatam testamētum facere volet, ei quem pecuniam quásque res quibúsque dare legare volet, ius potestásque esto, vt hac lege licebit. Quicunque ciuis R. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantum cuique ciui Ro. pecuniā iure publico dare legare volet, ius potestásque esto, dum ita detur legetur, vt ne minus quàm quartam partē hæreditatis ex eo testamento hæredes capiant. Eis quibus ita datum legatum erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto: ísque hæres, qui eam pecuniam dare iussus damnatúsve erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est. Si quis aliter quàm hac lege liceat, pecuniam dederit, legauerit, hæredi quartam partē eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo testamento retinere liceto. Pau. l. 1. D. ad leg. Falci. Euseb. in Chron. Dio verò lib. 48. hoc modo, Vt hæres quartam partē bonorū sibi relictorū, si grauiter oneratus sit legatis, accipiat: certa legatariis relinquat.

FANNIA sumptuaria. Tulit C. Fannius coss. cum M. Messalla. Anno DXCII. vt ludis Roman. plebeiis Saturnalibus, & aliis quibusdam diebus centenos æris in singulos dies impēdere liceret, decémque aliis diebus in singulis mensibus, tricenos, cæteris autem omnibus diebus, denos. Ne quid volucrum poneretur, præter vnā gallinā quæ non esset altilis. Plin. lib. 10. c. 50. Gellius lib. 2. c. 24. Macr. lib. 3. ca. 17. Athenæus autem lib. 6. extremo eiusdē, legē sic exponit: ἐκέλευε δ' ὁ νόμος τριῶν μὴ πλείονας τῶν ἔξω τῆς οἰκίας μὴ ὑποδέχεσθαι. κατὰ ἀγορὰν δὲ τῶν πέντε. τοῦτο δ' ἐγίνετο τρὶς τοῦ μηνὸς ἐγίνετο. ὠνεῖν δὲ πλείο-

νε

νος τῶν δυοῖν δραχμῶν καὶ ἡμίσεως, οὐκ ἐπιτρέπει. κρέως δὲ καπνιστοῦ δεκαπέντε τάλαντα δαπανᾶν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐπεχώρει καὶ ὅσα γῆ φέρει λάχανα καὶ ὀσπρίων ἑψήματα.

FAVIA de terminis. Vide Fabia.

FLAMINIA Agraria. Tulit C. Flaminius Trib. pleb. Æmilio, Publicio coss. An. DXXI. Vt ea regio Galliæ, quæ Picenum vocatur, vnde Senones expulsi fuerant, militibus Romanis diuideretur. Poly. lib. 2.

FLAVIA de Tusculanis. Tulit M. Flauius Trib. pleb. Sulpitio, Æmilio coss. Ann. CDXXX. Vt in Tusculanos animaduerteretur, quorum ope ac consilio Veliterni, Priuernatésque populo Rom. bellum fecissent. Liu. lib. 8. Antiquitat. ibidem.

FVRIA de Ædilibus ex patribus creandis. Tulit M. Furius Camillus Dict. Ann. CCCXXCV. Vt duo Ædiles ex patribus crearentur, Liu. lib. 6. in fin.

FVRIA de iure Campanorum. Dedit Campanis L. Furius Prætor, Follio & Plautio coss. Ann. CDXXXV. quum primùm Capua in deditionem recepta Præfecti eò missi sunt. Liu. lib. 9.

FVRIA Atrilia de Mancino. Tulere L. Furius & Sex. Artilius Tri. ple. An. VI C. Mancinus quòd sine senatus auctoritate pacem cum Numantinis fecisset, iis dederetur, Cic. lib. 3. Offic. Epitome 56.

FVRIA de testamentis. Tulit C. Furius Trib. ple. Ne cui, nisi manumissoris cognato, certísque aliis personis supra mille asses legare, mortísve caussa donare liceret: quòd si quis maiorē summam sibi legatam accepisset, quadruplum eius quo plus quàm licebat accepisset, redderet. Lata est autē (vt ait Iust.) legis 12. ta. poēt. cendæ caussa: qua vti quisque legasset suæ rei, ita ius erat. Cicero Pro Balbo, & Ver. 3. Iustinian. De leg. Falc. Vlp. cap. Inst. 1. & 28.

FVRIA Caninia de manumissione. Tulere opinor, P. Furius Camillus, C. Caninius Gallus coss. An. DCCLII. vt in testamento ex tribus seruis non plures quàm duos manumittere liceat, vsque ad decem, dimidiam partem: à decimo ad triginta tertiam partem, vt tamen adhuc quinque manumittere liceat, æquè vt ex priori numero: à triginta vsque ad centum, quartam partem, æquè vt decem ex priore numero liberari possint: à centum vsque ad quingentos partē quintam similiter, vt ex antecedēti numero. 25. possint fieri liberi: eadémq; præcipit ne plures numero quàm 100. ex cuiusquā testamēto liberi fiāt. Eadē lex cauet, vt libertates seruis testamento nominatim dentur. Hæc ex Inst. Vlpian. titu. 1. Paulo Sententia. 4. Caij: Inst.

FVSIA de comitiis. Tulit P. Furius, siue Fusius Consul cū Sexto Atilio, An. DCXVII. Vt certis diebus, qui tamen fasti essent, agi cum populo non liceret. Cicer. in Sextiana, In orat. post reditum, De prouin. cons. & alibi frequentissimè. Latā illo tempore Cice. in Pisoniana testatur. qui centū annis dixit, pro circiter 100. annos,

FVSIA de comitiis. Tulit Q. Fusius Calen. Prætor, C. Cæsare, M. Bibulo coss. Ann. DCXCIV. Quum in tributis comitiis omnium simul suffragia confunderentur, itáque fieret, vt singula genera de suffragiorū euētu sic inter se contenderent, vt quod rectè statutū esset, id suo suffragio factum dicerēt, quod secus, in alios reicerēt, Tulit vt singula genera suffragiorū seorsim

seorsim ferrent, quo sententiæ internosci possent. Hoc modo singulorum generum suffragia seorsim renunciabantur. Dio lib. 38.

G

GABINIA de nocturnis cœtibus. Tulit, vt qui conciones vllas clandestinas in vrbe conflauisset, more maiorum capitali supplicio multaretur. Ex orat. Porc. Latronis in Catil.

GABINIA de suffragiis. Tulit A. Gabinius Trib. pleb. Pisone, Popilio coss. Ann. DCXIV. Vt comitiis quibus magistratus crearentur populus non voce, sed tabella suffragium ferret. Et quo id liberius esset cautum est, Ne quis inspiceret tabellam, ne rogaret, ne appellaret, ita ab omni parte liberum iudicium suum in magistratibus creandis populus haberet. Cice. de leg. lib. 3. Et in lib. de amicit.

GABINIA de piratis persequendis. Tulit A. Gabinius Tri. ple. Metello, Marcio coss. An. DCLXXXV. vt bellum aduersus piratas Cn. Pōpeio in triennium ita mandaretur, vt in toto mari quod est intra colūnas Herculis, & in maritimis prouinciis vsque ad quadringentesimū à mari stadiū potestatem haberet imperandi regibus, præsidibus, ciuitatibus, vt se rebus omnibus ad eius belli administrationem necessariis iuuarēt. Pedian. in Corne. Velleius lib. 2. Dio lib. 38. Plutar. in Pompeio, & Cic. de L. Manilia, & in orat. post redi. in Senat. Appia. in Mithrid.

GABINIA de senatu habendo. Tulit, vt ex Cal. Febr. ad Cal. Mart. quotidie Senatus cogeretur, & legatis exterarum nationum daretur. Cicero in Epist. ad Q. Frat. lib. II. epist. II.

GABINIA de vsuris. Tulit, ne ius diceretur de iis pecuniis, quæ versura facta essent sumptæ, ne s. prouinciales homines à Roma exhaurirentur, ne grauior vsura quàm centesima exigeretur, sed & præter amissam sortem certam pœnam sanciebat. Cic. lib. Epist. ad Att. 6.

GELLIA & Cornelia de ciuitate. Tulere L. Gellius Publicola, Cn. Cornelius Lentulus coss. Ann. DCLXXXI. Vt ciues Rom. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia singulatim ciuitate donauerit. Cicero pro Balbo.

GENVTIA Æmilia de clauo pangendo. Tulere ex s. c. Cn. Genutius, L. Æmilius coss. An. CCCXC. vt qui Prætor maximus sit, Idibus Septemb. clauum pangat. Liuius lib. 7. vbi addit, Legē ætate sua fuisse priscis litteris verbisq; scriptam, clauúmque quia raræ per ea tempora litteræ erant, notam numeri annorum fuisse, eóque Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus à Minerua inuentus sit.

GENVTIA de fœnore. Tulit L. Genutius Tri. ple. C. Martio r v. Q. Seruilio coss. Ann. CDXI. Ne fœnerare liceret. Liu. libr. 7.

GENVTIA de magistratibus. Tulit idem Martio, Seruilio coss. Ann. CDXI. Ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet, neu duos magistratus vno anno gereret, vtique liceret, Consules ambos Plebeios creari. Liu. lib. 7.

GLITIA de testamentis. Citatur Caius ad legem Glitiam in lib. 4. D. de inoffi. testa. Mendosè meo iudicio, quum Glitia non nomen, sed cognomen sit, vt ex Fastis intelligitur. Videndum igitur an Titia rectiùs legeretur, quæ de pupillorum rationibus lata est, quò Caij sententia pertinet.

HIR

H

HIRCIA, de Pompeianis. Tulit A. Hircius, vt Pompeiani ad dignitates non admitterentur. Ex epist. Anton. Philip. 13.

HORATIA Valeria de plebiscitis. Tulere L. Valerius, M. Horatius coss. Ann. CCCIV. Vt quod tributim plebs iussisset, populus teneret. Liu. lib. 3. Dio 11. quod posteà lege Hortensia, & Publilia confirmatum est.

HORATIA de magistratibus sacrosanctis. Tulit idem, vt qui Tri. pleb. Ædilibus, iudicibus nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset, familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæque venum iret. Liuius li. 3. Dio lib. 5.

HORATIA de Caia Tarratia, virgine Vestali. Tulit, vt certi honores ei tribuantur, in his vt testabilis esset, vt si quadraginta ann. nata sacerdotio abire, ac nubere voluisset, ius ei potestásque exaugurandi atq; nubēdi esset, munificentiæ & beneficij gratia quòd campum Tiberinum siue Martiū populo Rom. condonasset. Gell. lib. 6. c. 7. Plutar. in Publicola, vbi eam Tarquiniam appellat.

HORTENSIA de nundinis. Tulit, vt nundinæ, quæ priùs erant feriæ, fastæ essent: vti rustici, qui nundinandi causa in vrbem veniebant, lites componerent, Macrob. lib. Satur. 1. cap. 16.

HORTENSIA de plebiscitis. Tulit Q. Hortensius, Dictator seditionis sedandæ caussa creatus, Ann. CDLXVII. Vt eo iure quod plebs statuisset omnes Quirites tenerētur: quum antea Patricij nō tenerētur. Gell. li. 15. c. 27. Florus. Epit. 9. Pli. li. 16. c. 10. August. li. 3. de ciuita. Dei, ca. 17. quòd postea lege Publilia confirmatum est.

HOSTILIA de furtis. Tulit A. Hostilius Consul cum A. Atilio. An. DLXXXIII. Vt furti agere liceret eorum nomine, qui apud hostes essent, aut Reip. causa abessent, quive in eorum cuius tutela essent. Instit. de iis per quos ag. pos. Hinc illæ Hostilianæ actiones, i. formulæ apud Cic. lib. de orat. 1. vbi de militis testamento agitur.

I

ICILIA de Auentino. Tulit L. Icilius Trib. ple. Valerio, Sp. Virginio coss. An. CCXCVII. Vt Auentinus mons plebi ad ædificia concederetur. ὅσα μὲν ἰδιῶταί τινες εἶχον ἐκ δικαίου κτησάμενοι, ταῦτα τοὺς κυρίους κατέχειν. ὅσα δὲ βιασάμενοί τινες ἢ κλοπῇ λαβόντες οἰκοδομήσαντο, κομισαμένους τὰς δαπάνας ἃς ἂν οἱ διαιτηταὶ γνῶσι τῷ δήμῳ παραδιδόναι. τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἂν ᾖ δημόσια, χωρὶς ὠνῆς τὸν δῆμον παραλαβόντα διελέσθαι. i. quæ priuati quidā iure quæsita possidebāt, ea pro domino possiderēt, quæ verò vel vi, vel clàm accepta ædificiis occuparār ea recuperatis impēsis quas arbitri statuissent, populo redderēt, cætera verò, quæ publica essent, ea populum sine precio recipere, & inter se diuidere. Diony. lib. 10. & Liuius lib. 3.

ICILIA de Trib. ple. tulit Sp. Icilius trib. ple. T. Geganio, P. Minutio coss. Ann. CCLXI. Δημάρχου γνώμην ἀγορεύοντος ἐν δήμῳ, μηδεὶς λεγέτω μηδὲν ἐναντίον, μηδὲ μεσολαβείτω τὸν λόγον. ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, διδότω τοῖς δημάρχοις ἐγγυητὰς, αἰτηθεὶς εἰς ἔκτισιν ἧς ἂν αὐτῷ ἐπιθῶσι ζημίας. ὁ δὲ μὴ διδοὺς ἐγγυητὴν, θανάτῳ ζημιούσθω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ ἱερὰ ἔστω. τῶν ἀμφισβητούντων πρὸς ταύτας τὰς ζημίας αἱ κρίσεις ἔστωσαν ἐπὶ τοῦ δήμου. i. tribuno ad populum concionanti

nanti, ne quis contradicito, néve eum interpellato. Qui contrà faxit, prade Tribunis dato se multam quam ipsi irrogabunt solutu- rum: qui prædes non dederit, capital esto: familiáque eius sacra esto. Si quid ei in multis controuersiæ, populi iudicium esto. Dio. libr. 7.

IVLIA de ciuitate. Tulit Sext. Iulius Cæsar Coss. cum L. Martio, ann. DCLXII. Vt ciuitas sociis & Latinis omnibus qui arma deponerent, daretur. nam Italici belli restinguendi caussa lata est. Additur in Orat. pro Balbo, Qui fundi facti essent. Gel. lib. 4. c. 4. Appianus lib. de bell. ciuil. 1. Eutropius.

IVLIA de prouinciis. Tulit C. Iulius Cæsar consul cum Bibulo, DCXCV. vt Achaia, Thessalia, cuncta Græcia liberæ essent, neque in iis magistratibus pop. Rom. ius dicere liceret. Cic. pro domo sua, in Pison. & de prou. consul. Item vt Magistratibus transeuntibus, eorúmque comitibus fœnum aliáque ab oppidis & vicis subministrarentur. Ad Att. li. 5. & in Pison. Itē duabus in ciuitatib⁹ prouinciæ suæ Magistratus decedentes rationes suas relinquerent: easdémque totidem verbis ad ærarium referrent. Cic. Epist. fam. lib. 5. ep. 20. in Pison. Item, Ne coronarium aurum iis qui prouincias obtinerēt, vel decerni, vel ab iis accipi liceret, nisi decreto triumpho. Cic. in Pison. Ne quis aut de prouincia exercit⁹ deduceret, aut bellum sua sponte iniussu populi, aut Senatus gereret. in Pison.

IVLIA Agraria. Tulit idem eodem tempore, vt ager Stellas, maioribus consecratus, item Campanus ad subsidia Reip. vectigalis relictus, plebi diuiderentur. Diuisit extra sortem viginti millibus ciuium, quibus terni pluresque liberi essent. Velleius li. 2. Plutarch. in Pomp. & in Cæsar. & in Cat. Vtic. Dio 38. Aliam præterea Callistratus cōmemorat in l. 3. D. ter. mot. Vt qui terminos statutos extra suum gradū finésve dolo malo mouerint, in singulos terminos quos eiecerint, locóve mouerint, quinquaginta aureos dare in publicum damnentur, eiúsque rei actio petitio ei, qui volet, detur.

IVLIA de vi. Tulit idem, Vt ei qui de vi damnatus esset, aqua & igni interdiceretur, Cic. Philip. 1.

IVLIA maiestatis. Tulit idem, Vt ei qui maiestatis damnatus esset, aqua & igni interdiceretur. Cice. Philip. 1.

IVLIA iudiciaria. Tulit idem, vt iudicia ad duo genera iudicum redigerentur, equestris ordinis & Senatorij. Tribuni verò ærarij, quod erat tertium, tollerentur. Suetonius in Cæsare. Meminit Gellius lib. 14. c. 2. Dio libr. 43.

IVLIA de sacerdotiis. Tulit idem, vt in cooptandis sacerdotibus etiam absentium ratio haberetur. Patet ex lib. 1. epist. ad Brutum.

IVLIA repetundarum. Tulit idem, vt ex Vatiniana & Sextiana intelligitur, Ne cui, qui in prouincia cum potestate imperióve esset, pecuniam capere, conciliare liceret, extrà quàm si ad templū monimentúmque capiat. Cic. epist. 1. ad Q. frat. & epist. 1. lib. 6. ad Atti. vt ab iis exigeretur pecunia, ad quos ea, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruenerit, vt transeuntibus magistratibus eorúmque comitib⁹ fœnum aliáque ab oppidis & vicis subministrarentur: vt iidem quùm de prouincia decederent, rationes prouinciæ duabus ciuitatibus quæ ipsis maximè viderentur, relinquerent, &

toti

totidem verbis, ad ærarium referrent. Ne qui cum imperio essent, iniussu populi aut senatus de prouincia exirent, exercitum educerent, bellum sua sponte gererent, in regnum alienum accederent. Cic. pro posth. In epist. li. 5. ep. 20. & in Pisoniana. Item, Ne quis in magistratu, potestate, curatione, rogatione, vel quo alio officio, munere, ministeriove publico, quive ex cohorte cuius eorũ est, pecuniam ob iudicandum, decernendúmve accipiat, vel quo magis aut minus quid ex officio suo faciat: ne quis ob militem legendum, mittendúmve, æs accipiat: néve quis ob sententiam in senatu consilióve publico dicendam, pecuniã accipiat, vel ob accusandum, vel non accusandum, vtque vrbani magistratus ab omni sorde se abstineant: néve plus doni, muneris in anno accipiant, quàm quod sit aureorũ 100. ne quis ob iudicem, arbitrúmve dandũ, mutandum, iubendúmve vt iudicet: néve ob non dandum, non mutãdum, non iubendum, vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica coniiciendum, vinciendum, vinciríve iubendum, éxve vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, absoluendúmve: néve ob litem æstimãdam, iudiciúmve capitis pecuniæve faciendum, vel non faciendum aliquid accipiat, néve in acceptũ feratur opus publicum, frumentũ publicè dandum, præbendum, approbandũ, sarta tecta tuenda, antequã perfecta, probata, præstita lege erunt, vt vẽditiones, locationes eius rei causa pluris minorísve factæ, irritæ sint, néve vsucapi ea res possit, priusquam in potestatẽ eius, à quo profecta sit, herediśve eius veniat. Hæc ex Pandect.

IVLIA de sacerdotiis: Tulit idem, vt absentis haberi rationem liceret. Cic. epist. 5. ad Brutum.

IVLIA de prouinciis. Tulit idem Dictator, Ne prouinciæ prætoriæ plus quàm annũ, neu plus quàm bienniũ Consulares obtinerẽtur. Cic. Phil. 1. & 3. & 8. itẽ Dio li. 43.

IVLIA de legibus Cæsaris. Tulit idem, Vt ei qui in suas leges non iurasset, capitale esset. Appianus De bell. ciuil. 2.

IVLIA de fœnore. Tulit idem, Vt disiecta nouarum tabularum expectatione, quæ crebrò mouebatur, debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid vsuræ nomine numeratum aut perscriptum fuisset: qua conditione quarta ferè crediti deperibat. Sueto. in C. Cæsare, Cæsar lib. 3. de bel. ciuil. Eadẽ de modo credendi possidendíque intra Italiam cauebatur, Tacitus lib. 5.

IVLIA de colonis. Tulit idem, Vt ager Campanus viginti millibus ciuium extra sortem diuideretur, eóque coloniæ deducerentur. Sueton. Iulio & Augusto.

IVLIA de vi publica & priuata. Tulit C. Iul. Octauius Aug. In eos qui vim armis aut sine armis fecissent. Hoc enim est vim publicam, aut priuatam admittere. Florus Epit. 120. Sueton. in eius vita. Hanc legem Iuliam publicorũ, & Iuliam priuatorũ appellat Vlp. in l. si præses. 32. D. de pœn. & l. 1. D. vnde vi. Eadem preterea l. cauebatur, ne rem vi possessam vsucapere liceret. l. 33. §. 2. D. de vsurp.

IVLIA maiestatis. Tulit idem. Qua tenetur is cuius opera dolo malo consilium initum erit, qua obsides iniussu principis intercideren

ten

rent: qua armati homines cum telis lapidibúsve in vrbe sint, conueniántve aduersus rempublicã, locáve occupent ut vel tẽpla, quáve cœtus conuentúsve fiat, hominésve ad seditionem conuocentur: cuiúsve opera, consilio, dolo malo consilium initum erit, quo quis magistratus populi Romani quíve imperium potestatémve habet, occidatur, quáve quis contra Rempublicam arma ferat: quíve hostib. populi Romani nunciũ litterásve miserit, signúmve dederit, feceritve dolo malo, quo hostes populi Romani consilio iuuentur aduersus rempublicam, quíve milites sollicitauerit considerauetitve, quo seditio tumultúsve aduersus rempublicam fiat. Quíve de prouincia, cùm ei successũ esset, non discessit, aut qui exercitũ deseruit, vel priuatus ad hostes perfugit, quíve sciens falsum conscripsit, vel recitauerit in tabulis publicis: nam & hoc ca. 1. leg. maiestatis enumeratur. Quíve in bellis cesserit, aut arcẽ tenuerit, aut castra concesserit, quíve iniussu principis bellum gesserit, delectúmve habuerit, exercitum comparauerit, quíve, cùm ei in prouincia successũ esset, exercitũ successori non tradidit: quíve imperium exercitúmve populi Romani deseruerit: quíve priuatus pro potestate magistratúve quid sciens dolo malo gesserit: quíve quid eorũ, quæ suprà scripta sunt, facere curauerit. Cuiúsque dolo malo iureiurando quis adactus est, quo aduersus rempublicam faciat, cuiúsve dolo malo exercitus populi Romani in insidias deductus, hostibúsve proditus erit: factúmve dolo malo cuius dicitur, quominùs hostes in potestate pop. Rom. veniant: cuiúsve opera dolo malo hostes pop. Rom. cõmeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliáve qua te adiuti erũt: vtve ex amicis hostes pop. Rom. fiant: cuiúsve dolo malo factũ erit, quo rex exterę nationis pop. Rom. minùs obtẽperet: cuiúsve opera dolo malo factum erit quo magis obsides, pecunia, iumẽta hostib. pop. Rom. dentur aduersus remp. Item qui cõfessũ in iudicio reũ & ꝑpter hoc in vincula coniectũ emiserit.

IVLIA de ambitu. Tulit idẽ, Vt qui petiturus magistratũ, vel prouinciã, vel sacerdotũ turbã suffragiorũ caussa cõduxerit, seruos aduocauerit, aliámve quã multitudinẽ cõduxerit, cõuictus vt vis publicę reus in insulã deportetur. Sue. in Au. Pau. Sen. 8. c. 32. & in Iul. Pan. Diuersũ tamẽ Dio tradit li. 56. Vt qui magistratũ ambiissent, quinquenniũ à magistratib. arcerẽtur, quod ipsũ Zonaras li. 11. secut' est.

IVLIA de maritandis ordinib. Tulit idem, Ne cœlibes, nisi qui genere essent proximi, quicquã ex testamẽto ciuis Ro. caperẽt: néve orbi plusquam dimidiũ eorũ quæ relicta essent. Hoc ex Euseb. Niceph. & Sozom. & l. 1. C. de infir. pœn. cœli. Ne coniux cõiugis testamẽto nisi decimã relictorũ partẽ caperet, fiscus reliquas nouẽ. Vlp. c. Inst. 15. l. 1. C. de his qui se def. lib. 10. l. 2. C. de infir. pœn. cœli. Fœminis, inquit Vl. lex Iulia à morte viri anni tribuit vacationẽ, à diuortio 6. mensiũ, lex autẽ Papia, à morte viri, triennij, à repudio anni & 6. mensiũ. Vlp. c. 14. Sue. in Aug. Vt prior ex consulib. fasces sumẽdi potestas sit, qui plures liberos quã collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit: sed si par vtrique numerus liberorũ esset, maritus, aut qui in numero maritorũ est, præferatur: si verò ambo

ambo & mariti & patres totidē liberorū sunt, tū ille pristinus honos instauretur, & qui maior natu est, prior fasces sumat. Gel.lib. 2. c.15. Vt si liberta ab inuito patrono diuerteret, alij nubere inuito patrono nō posset. Vt iusiurandū quod liberto impositū est, ne vxorem ducat, ei remittatur. l.6.§.3. De iure pat.l.1. D.vnde vir & vxor. Ne senatores eorúmve liberi, libertinas, & quæ ipse, quarúmve pater matérve artē ludicrā fecerit, item ex numero corpore quęstū facientiū vxorē ducāt. Cęteri autē ingenui prohibētur ducere lenā, à lenone lenáve manumissā, & in adulterio deprehensā & iudicio publico damnatam, & quæ artē ludicrā fecerit. Pau.l.44. D.de rit.nup. Marcia. aūt in l.19. eo. scribit, c.15. fuisse, Vt qui liberos quos habēt in potestate, iniuria prohibuerint vxores ducere, vel nubere, à magistratibus cogātur in matrimoniū collocare, & dotare. Vt patriciis liceret libertinas vxores ducere: præterquā si senatores senatorúmve liberi essēt. ne qua spōsalia rata essēt, nisi statim exacto biēnio nuptiæ fierēt, h.e. ne puellæ 10. an. minores, quarū annus ætatis 12. maturus coniugio habebatur. Zonaras lib. 11. Hęc autem lex in libris nostris interdum Iulia tantùm, interdum Papia, interdum Iulia Pappia, interdum Pappia Poppea dicitur.

IVLIA de vicesima. Tulit idē, Vt qui hęreditates, legata & donationes mortis caussa ad alienos, aut locupletes peruenirēt, earū pars vicesima ad fiscū pertineret. Vt testamenta in municipiis, colonis, oppidis, pręfectura, vico, castello, cōciliabulo facta, in foro vel basilica, pręsentib. testib. vel honestis viris inter horā 2. & 10. diei recitētur, exemplóque sublato ab iisdē rursus magistratib. obsignato, quorū præsentia constat apertū. Vt testamentū statim post mortē testatoris aperiatur, hoc est, à pręsentibus intra triduū vel quinque dies, ab absētibus quoque intra eos dies, cùm superuenerint. Vt testes vel maxima pars eorum adhibeātur, qui signauerint testamentū, ita vt agnitis signis, rupto lino aperiatur & recitetur. atque ita describēdi exēpli fiat potestas, ac deinde signo publico obsignatum in archiuum redigatur, vt si quando exemplum eius intercciderit, sit vnde peti possit. Dio lib. 38. & Paul. Sent. 4. tit. 6.

IVLIA de iudiciis. Tulit idem, qua formam iudiciorū tum publicorum tum priuatorum pręscripsit. Gel. li. 14. c. 2. Vt qui nomen alicuius deferrent, locū, annū, & mensem, quo crimen admissū erit, designent. l.3. De accus. Ne eodē tempore, de duobus reis quis quereretur, nisi suarū iniuriarū caussa. l. 12. eo. Ne inuito denuncietur, vt testimoniū dicat aduersus socerū, generū, vitricū, priuignū, sobrinū, sobrinam, sobrino natū, eósve qui priore gradu sint. Item ne liberto ipsius liberorum eius, parentum, viri, vxoris: item patroni, patronæ: & vt ne patroni patronæ aduersus libertos, neque liberti aduersus patronum cogantur testimoniū dicere. l.4. D. De testib. Vt inter priuatos qui in iudicem cōsensissent, iuris dicendi ei iudici potestas esset. l.3.§.1. D. De iud. Ne qui iudex sit, arbitrium recipere eius rei, de qua iudex est, inve se promitti iubeat. l.9. de arbit. Ne minor annis viginti iudicare cogatur. l. cum leg. 41. D. De arbitr. Vt saturnalibus triduo feriæ seruarentur. Macrob. li. 1. c. 10. Eandē

etiam

etiam latum opinor, vt certus patronorum numerus esset. Meminit Asconius in argumento pro Scauro. Et si quis reus vel accusator domū iudicis ingrediatur, per legem Iuliam iudiciariam in legē ambitus cōmittit. l.1. D. de ambit. Item ne iudices suo anno in alienas ædes ingrediantur. Dio li. 54.

IVLIA Caducaria. Tulit, opinor, idem, & eiusdem legis hæc duo fuere capita, Vt si nemo sit, ad quem bonorū possessio pertinere possit: aut sit quidem, sed ius suū amiserit, bona publicentur. Vlp. c. Inst. 28. Idem l. 4. §. eodem. D. De fideic. lib. Quare & si caducariis legibus bona delata sint, idem erit probandum. Sic enim locum hunc nobis restituit Iacob. Cuiacius, vir acri ingenio, eximiáque doctrina prȩditus. Eandem legem Iuliam significat Iulianus l. 96. §. 1. De legat. & fid. lib. 1.

IVLIA de adulteriis. Tulit idem, Si quis stuprum adulteriúmque faceret, sciens, dolo malo. Suet. in Aug. & Iurisconsulti tit. Ad legē Iuliam de adult. Cornelius Tacitus lib. 2. Huius caput etiam hoc fuit, Ne maritus dotale prædium inuita vxore alienet: néve id etiam eius voluntate oppignoret. Paulus lib. Sent. 2. c. 22. & Iustin. sub tit. Quib. alien. licet.

IVLIA Theatralis. Tulit idem, Vt equitibus Rom. quibus ipsis parentibúsve equester census vnquam fuisset, in quatuordecim ordinibus lege Roscia Theatrali constitutis considere liceret. Sueton. Augusto. Plin. lib. 33. c. 2.

IVLIA sumptuaria. Tulit idem, Vt profestis diebus ducentos numos in conuiuiis consumere liceret: Calendis, Idibus, Nonis, & aliis quibusdam festiuis trecentos, nuptiis autem & repotiis H. S. millies. Gellius libr. 2. cap. 24.

IVLIA de manumissionibus. Tulit idem, Vt Imperator, cùm seruum manumittit, non vindictam imponat, sed simpliciter liberum esse iubeat. Paulus l. apud eum. 14. D. manumiss. Qua lege tam manumissoris, quàm manumissi ætatem definiuit, iuráque, quibus patroni aduersus libertos vterentur, constituit. Dio lib. 55.

IVLIA de veneno. Nominatur à Sueton. in Nerone.

IVLIA peculatus. Tulit idem, Ne quis ex pecunia sacra, religiosa, publicáve auferat, néve intercipiat, néve in rem suā vertat: néve faciat quo quis auferat, intercipiat, vel in rem suam vertat: nisi cui vtique lege licebit: néve quis in aurum, argentum, æs publicū quid indet, néve immisceat: néve quo quid indatur, immisceatur, faciat sciens dolo malo, quo id peius fiat. Vlp. l. 1. D. eo.

IVLIA de residuis. Tulit idem, Ne quis eam pecuniam quæ in vsum publicum erogari, vel in ærarium inferri debuit, priuatim retineat. l. 2. D. ad leg. Iu. pecul.

IVLIA Titia de tutoribus. Tulere, Vt prouinciarum prȩsides mulieribus pupillísve, tutores non habentibus, tutores darent. Iustin. De Attil. tut. & Vlp. c. Inst. 11.

IVLIA de cessione bonorum. Tulit, Vt qui sine dolo suo malo æri alieno satisfacere non posset, bonis suis cedendo liberaretur. l. 4. C. Qui bon. ced. poss. & in Cod. Theodosiano, lib. 4. tit. Qui bonis ex lege Iulia ceder. poss.

IVLIA Miscella de testamentis. Tulere, vt coniugi superstiti legatum sibi à demortuo ea lege ne iterum nuberet, ita capereius esset, si intra annum iuraret se liberorum quærendorum caussa velle

velle nubere. Iustin. tract. de indicta viduitate, & l. Iulia Miscella tollenda. lib. 6. Cod. titu. 40. & Nouell. const. 22. Vbi Iulium Miscellam eius legis auctorem nominat: reclamante (vt mihi quidem videtur) tota antiquitate: quin etiam, quod eodem loco L. Mutium Scæuolam scribit legi cautionem apposuisse, vt anno præterito coniux aliter legatum capere non posset, quàm si cautionem dedisset, se ad secundas nuptias non peruenturam, falsum opinor: sed ita cautionem interpretor, vt ad hoc quoque negotium Mucianæ cautionis vsus adhibeteretur.

IVLIA Plautia de vsucapionib. vide IVLIA de vi, & Plautia de vi. Ne res vi possessas vsucapere vllo tempore liceret. Iustinia. De vsucap. lib. 1. Inst.

IVLIA SEMPRONIA: de limitibus. Tulere, vt per actuarios limites populo eundi ius esset, sicut per viam publicam. Hyginus in libello de limitib. constit. Apud Frontinum autem Tiberij Cæsaris constitutio legitur, ex qua hæc sumsimus. EST & aliud monumentum, quod non longè ab ædibus vel itinere publico constitutum, id est, iuxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & Decumanis constitutum esse monstratur, quod rationem finium recipere videtur, id est, concurrentium linearum atque secantium se inuicem, & ordinem in vtroque custodit, limitum rationem discernens.

IVNIA PETRONIA, de libertate. Tulere C. Iunius Cæsonius, Petronius Turpillianus Consules. Anno ɔɔcccxiii. vt si dissonantes pares iudicum existant sententiæ, pro libertate pronuncietur. Hermoge. l. 24. ff. de Manu. Ab eodem quoque Petronio lex Petronia de seruis suo loco infrà numeratur.

IVNIA de Trib. ple. vide Sacrata.

IVNIA Licinia, de Legib. Tulere D. Iunius, & L. Licinius COSS. anno vrbis ɔɔcxci. vt leges Trinundino ante promulgarentur, quàm ad populum ferrentur. Cicero. 5. in Anton. 1. & 4. Epi. ad Attic. in Vatinium, & pro Dom. sua.

IVNIA de Regio & consulari imperio. Tulit L. Iunius Brutus solus Consul, Anno CCXLIII. Vt imperium Tarquinio abrogaretur, vt ipse idem cum coniuge ac liberis, itémque omnes Tarquiniæ gentis exularent: Vt capitale esset si quis de iis reuocandis mentionem faceret: Vt regio Imperio abrogato, Consules duo regia potestate quotannis comitiis centuriatis è populo crearentur. Dionys. lib. 4. Liuius lib. 2.

IVNIA Vellea de hæredum instit. Tulere, vt qui Testamentum faceret, is omnem virilis sexus, qui ei suus hæres futurus erit, cum nasceretur, instituendi, exhæredandíve potestatem haberet, etiam si viuo testatore nasceretur. Item vt si quis ex suis hæredibus suus hæres esse desineret, liberi eius & cæteri in locum suorum sui hæredes succederent. Scæuola l. Gallus 29, de Liber. & posthum.

IVNIA Norbana de Libertinis. Tulere M. Iunius Silanus, L. Norbanus Balb. COSS. Anno DCCLXXI. vt ij serui qui neque censu, neque vindicta, neque testamento, sed aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione liberi fierent, non ciues Rom. sed eorum iure quo Latini coloni essent

T

sent. Vt si Latinus ciuem Romanam vel Latinam vxorem duxerit, testatione interposita, quòd liberorum quærendorum caussa vxorem duxerit, posteà filio filiave nato, natave, & anniculo facto possit apud prætorem vel præsidem prouinciæ caussam probare, & fieri ciuis Romanus, tam ipse quàm filius filiáve eius & vxor, si & ipsa Latina sit. Vt Latinorum legitimæ successiones nullæ prorsus essent, sed eorum bona manumissores tanquam seruorum peculia sibi haberent. Vt liberti ius ciuitatis Romanæ non ante haberent, quàm ius aureorum anulorum, aut natalium restitutionem à principe impetrassent. Vlpia. in Instit. tit. 3. Iustin. §. 5. de Success. lib. & Nouell. 78.

L.

LABIENA de Sacerdotiis. Tulit T. Labienus Trib. pleb. Cicer. & Antonio coss. Anno vrb. ɪɔcxxcvii. Vt ius creandorum sacerdotum penes collegia esset ex vetere lege Domitia, quam lex Cornelia abrogarat. Dio libro 37.

LAETORIA de minoribus. Tulit, Vt iis, qui furiosi vel prodigi essent, curatores darentur: qui eos circunscripsissent, iudicio publico tenerentur. Cicero 3. Offic. & 3. de Nat. Deor. quibus tamen locis, alij Latoria, alij Lectoria, alij denique Plectoria legere malunt. & Capit. in Anton. philos. Ne à minoribus vigintiquinque annis stipulari liceret, hoc est, ne stipulatione obligari possent. Sueto. in quarto prætorum, apud Priscianum lib. 8. Et hoc illius caput meo iudicio Plautus significat in Pseudolo, vbi Callidorum adolescentulum sic introducit disserentem, Act. 1.

Nimis miser sum, nummum nusquam reperire argenti queo, Ita miser & amore pereo & inopia argentaria.

Et infrà statim.

Perij, annon tam lex me perdit quinauicenaria?
Metuunt credere omnes.

Profertur in eandem sententiam à Constantino in l. 2. Cod. Theo. de Donationibus.

LICINIA & Mutia de peregrinis. Tulere L. Licinius Crassus & Qu. Mutius Scæuola coss. Anno Vr. 655. Vt socij Latini Romanæ ciuitatis iure priuati suas in ciuitates redigerentur. Cicero de Clar. orator. 3. Offic. 2. de Orat. pro Cornel. Balb. pro Sextio, Asconius in orat. pro Cornel. Appian. lib. 1.

LICINIA de Sodalitiis. Vt in Sodalitiis iudices ab accusatore ex tribubus ederentur. Cicero pro Plancio, & 8. Famil.

LICINIA Æbutia, de legumlatoribus: Tulere, Vti ne ei qui legem de curatione potestatéve alíqua tulerit, eiúsque collegis, cognatis, affinibus, ea potestas curatione mandaretur. Cicero 1. contra Rull. & pro Domo sua ad Pontifices.

LICINIA Rogatio de Sacerdotiis. Promulgauit Qu. Licinius Crassus: vt sacerdotum cooptatio ab ipsorum collegio ad populum transferretur. Cicero de amicitia.

LICINIA de Fœnore. Tulit C. Licinius Stolo Tribun. Pleb. Furio, Clœlio &c. Trib. milit. Anno vrb. ccclxxvi. vt deducto eo de capite, quod vsuris pernumeratum

tatum esset, triennio æquis portionibus persolueretur. Liuius libro 6.

LICINIA de magistratibus è plebe creandis. Tulit idem, Ne Tribunorum militum comitia fierent, sed consulum, & vtique alter ex plebe crearetur. Liuius lib. 6.

LICINIA Agraria. Tulit idem, Æmilio, Valerio &c. Trib. milit. Anno CCCLXXVI. Ne quis plus quingenta iugera agri, centum pecoris maioris capita, quingenta minoris possideret. Varro libro 1. de re Rustica, Colum. libr. 1. cap. 3. Liuius lib. 6. Appia. libro 1. Bell. ciuil. A. Gell. lib. 20. cap. 1. Valer. libr. 8. c. 6. Plin. libro 18. c. 3. Velleius libr. 2. Plutarch. In Camillo & in Gracchis. Videtur de septem iugeris viritim diuidendis cauisse. Nam Columella lib. 1. Post exactos, inquit, reges Liciniana illa septem iugera, quę plebis Trib. viritim diuiserant, maiores quæstus antiquis retulere, quàm nunc nobis amplissima veruacta.

LICINIA Sumptuaria. Tulit P. Licinius Crassus Diues COS. cum Cn. Lentulo, anno DCLVI. vt Kal. Nonis, Nundinis Romanis, cuique in dies singulos trigiuta duntaxat asses edundi causa consumere liceret. Nuptiis ducenos, cæteris verò diebus, qui excepti non essent tricenos: cùm & carnis aridæ pondo tria, & salsamentorum pondo libram concederet. Macrob. lib. 3. cap. 17. A. Gellius lib. 2. cap. 24. Cicer. 7. famil. Et Festus, Centenariæ pœnæ dicebantur in quas lege Licinia non plus centussibus præter terræ nata inpendebatur, id est, centum assibus, qui breues nummi erant ex ære.

LICINIA Cassia, de bello Persei. Tulere Licinius, Cassius COSS. anno conditæ Romanæ vrbis 582. Vt quod Perseus Philippi filius Macedonum Rex aduersus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mortem eius renouatum, socios populi Rom. arma intulisset, agros vastasset, vrbésque occupasset: quodque belli parandi aduersus popul. Rom. concilia iniisset, arma, milites, classem eius rei caussa comparasset: vt nisi de iis rebus satisfecisset, bellum cum eo iniretur. Liui. lib. 42.

LICINIA de ludis Apollinaribus. Tulit P. Licinius Varus prætor Vrban. Claudio, Quintio COSS. Anno IↃXLV. Vt ludi Apollinares, qui die incerta fiebant, in perpetuum in statam diem vouerentur. Itaque ipse primus ita vouit, fecitque ante diem tertium Nonas Quintiles, is dies deinde Solennis seruatus. Liuius lib. 27.

LICINIA Cassia, de tribunis militum. Tulere Licinius, Cassius COSS. Anno 582. ne tribuni militum eo anno suffragiis crearentur: sed consulum prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmque esset. Liuius lib. 24.

LICINIA Iunia de legibus, vide Iunia Licinia, lib. 42.

LIVIA de sociis Latini nominis. Tulit idem, Ne quem Latini nominis virgis in exercitu cædi liceret. Plut. ibid.

LIVIA de vectigalibus. Tulit idem, Vt pauperibus quibus agri diuiderentur, vectigal quod ex lege Sempronia pendebant, remitteretur. Plut. ibidem.

LIVIA de re numaria. Tulit idem

idem, Vt octaua æris pars argento misceretur. Plinius libro 33. cap.3.

LIVIA iudiciaria. Tulit M. Liuius Drusus Trib. ple. L. Martio, Sex. Iulio COSS. Anno DCLXII. Vt æqua ex parte iudicia penes Senatum & equestrem ordinem essent. Ascon. in Cornelianam. Cicer. de ora. 3. Florus in epist. 70. Appianus autem rem sic explicat: τῶν βουλευτῶν διὰ τὰς στάσεις τότε ὄντων μόλις ἀμφὶ τ̃ τριακοσίων, τόσους δὲ ἑτέρους αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἱππέων εἰσηγεῖτο ἀριστίνδην προσκαταλεγῆναι, καὶ ἐκ τῶν δὲ πάντων ἐς τὸ μέλλον εἶναι τὰ δικαστήρια, εὐθύνας τε ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι δωροδοκίας προσέγραφεν, ἐγκλήματος ἴσχα δὴ καὶ ἀγνοουμένου, διὰ τὸ ἔθος, τῆς δωροδοκίας ἀνέδην ἐπιπολαζούσης. Quum per id tempus propter superiores seditiones vix trecenti senatores essent, totidem ex equestri ordine, arbitratu bonorum virorum delectos ipsis adiunxit, vti deinceps ex hisce omnibus iudices legerentur: vtique de pecunia ob rem iudicandam accepta caussam dicere cogerentur: quod crimen consuetudine iam pro nulla numerabatur, quum largitiones sine vllo pudore increbuissent. Hæc ille lib. De bell. ciuilibus 1.

LIVIA agraria. Tulit idē, vt Semproniæ legis de agris populo diuidendis valerent.

LIVIA frumentaria. Tulit idem vt Sempronia lex de frumento plebi ex publico viritim dando, valeret.

LIVIA de coloniis deducendis. Tulit idem, anno IↃCXXXI. Vt lex Sempronia ea de re valeret.

LIVIA de sociis. Tulit idem, Vt sociis omnibus ius ciuitatis Romanæ daretur: quod ante ipsum M. Fuluius COS. tentarat. Liuius tamen in perferenda lege occisus est. Appian. De bellis ciuil. 1. Florus, & Cicero de legibus. 3.

LVTATIA de vi publica. Tulit Qu. Lutatius Catulus COS. cum C. Mario, anno DCLI. vt de seditiosis, consceleratisque ciuibus, qui armati Senatum obsederint, magistratib. vim attulerint, Rempub. oppugnarint, quotidie etiam diebus festis ludisque publicis quæreretur. Cicero pro Cælio.

M.

MAMILIA de limitibus. Eius aliquot locis mentio fit in li. de agrorum conditionibus, constátque ex Aggeno Vrbico & libr. Cice. de legib. 2. eam in finibus agrorum quinque aut sex pedum latitudinem præscripsisse, quos vsucapi vetaret. In libello verò Variorum auctorum eidem volumini subiecto, Mamilia, Roscia, Peducea, Aliena, Fauia, nominantur, sed capita trium duntaxat postremarum legum referũtur: quia neque de quinque pedum præscriptione mentio vlla fit: & hæ notæ, K. L. 3. item 4. & 5. caput legis tertiæ, quartæ, & quintæ subscribi tantum significant: quas suum in locum referemus. Ex Cicerone autem apparet, hanc legem finibus regundis singulos arbitros constituisse. Tulit C. Mamilius Trib. pl. qui propterea Limitanus dictus est. Sallust. in Iugurth. hunc C. Mamillium Trib. pleb. nominat.

MAMILIA de senatoribus à Iugurtha corruptis. Tulit C. Mamilius Limitanus Trib. pl. Sp. Postumio, Q. Minutio COSS. anno DCXLIII. Vti quæreretur in eos quorum consilio Iugurtha Senatus

tus decreta neglexisset, quíque ab eo in Legationibus aut imperiis pecunias accepissent, qui elephantos, quíque perfugas tradidissent, item qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent. Sall. Iugurth.

MANIA, Vide Menia.

MANILIA de bello Mithridatico. Tulit C. Manilius Tribun. pl. M. Lepido, L. Volcatio COSS. Anno DCXXCVII. vt belli Mithridatici administratio Cn. Pompeio mandaretur. Vt prouincia vniuersa, cui Lucullus præfuerat, omnéque ipsius imperium, exercitus, & copiæ Pompeio darentur: & hoc amplius, Bithynia adiungeretur, cui Glabrio præerat: classis item & copiæ omnes maritimæ, quas ipse initio belli Piratici habuerat: omnes prætereaprouinciæ, quibus solis Lege Gabinia non præfuerat, Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis superior, & Armenia. Cicer. pro lege Manilia, Plutarchus in Pompeio, Appianus in Mithridat. Florus Epit. 100. Dio lib. 26.

MANILIAE leges venalium vendendorum, ab Antonio dicuntur in lib. De orat. 1. pro Cautiones. vt apud Catonem, Lex vini vendendi, oleæ faciendæ.

MANLIA de vicesima. Tulit Cn. Manlius COS. cum C. Martio, anno CCCXCVI. Vt ij qui manu mitterentur, fortunarum suarum vicesimam ærario darent. Liuius libro 7.

MANLIA de sacerdotiis. Tulit P. Manlius Trib. pleb. L. Furio, M. Marcello COSS. anno DLVII. Vt propter sacrificiorum multitudinem Tresuiri Epulones crearentur: quum essent ipsi à Numa, vt etiam ludorum illud epulare sacrificium facerent, instituti. Ius prætereа togæ prætextæ habendæ, idem vt Pontifici, eisdem esset. Cicero de orat. 3. Liuius 33. Vbi tamen T. Romuleius legitur: quod Car. Sigonius, vir eruditissimus, & de litteris optimè meritus, ex coniectura emendauit.

MANLIA de C. Mario. Tulit L. Manlius Tri. ple. C. Mario, L. Cassio COSS. anno DCXLVI. Vt eidem C. Mario prouincia Numidia mandaretur.

MARIA Porcia de Triumpho. Tulere L. Marius, M. Cato Trib. Ple. Vt ij qui aut hostium in prælio occisorum, aut amissorum ciuium litteris senatui numerum retulissent, cùm primùm vrbem ingressi essent, apud Quæstorem verè de vtroque numero ab iis Senatui scriptum esse iureiurando assererent. Valerius lib. 2. cap. De iure Triumph.

MARIA De suffragiis. Tulit C. Marius Trib. pleb. L. Cæcilio, L. Cotta COSS. anno Romanæ vrbis DCXXXI. vt pontes per quos suffragia ferebantur angustiores fierent. de hac Cic. 3. de Leg. §. 38.

MARIA de re Nummaria. Tulit M. Marius Prætor, L. Sylla. Dictaturā gerēte, vt nummi certa cum excogitata ratione probarentur. Cicer. 3. Offic. & Plin. 33. cap. 9. Hic tamen legem, ille Prætoris edictum pro Rostris appellat.

MARTIA Atinia de pace Macedonica. Tulere Q. Martius, C. Atinius Tribuni ple. Furio, Claudio COSS. An. DLVII. Vellent iuberéntne cum Rege Philippo pacē esse? omnes quinque & triginta tribus vti rogas iusserūt. Liu. li. 33.

MARTIA de magistratibus. Tulit Martius Censorinus, Ne cui bis censuram gerere liceret. Plutarch. in Coriolano.

MARTIA de Statellis. Tulere M. Martius Sermo, & Q. Martius Scylla Tribuni plebis, Popilio, Albino COSS. Anno DXXCI. Vt qui ex Statellis Liguriæ populis deditis in libertatem restitutus ante Kalendas Sextiles primas non esset, cuius dolo malo is in seruitutem venisset, vt iuratus Senatus decerneret, qui eam tem quæreret, animaduerteretque. Liuius lib. 42.

MEMMIA de Iugurtha Romam euocando. Tulit C. Memmius Trib. ple. P. Scipione Nasica, L. Bestia Calpurnio COSS. Anno DCXLII. Vt L. Cassius Prætor ad Iugurtham mitteretur, cúmque interposita fide publica Romam duceret, quo facilius iudicio regis, Scauri & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessebant, delicta patefierent. Salluſt. De bello Iugurth.

MEMMIA de reis postulandis. Tulit, Vt eorum qui Reipublicę causa abessent nomina ne in reos reciperentur. Vt calumniatoribus, pœna constituto iudicio imponeretur. Val. Max. lib. 3. cap. 7. Cicero pro Sex. Roscio. Papin. l. 13. de testib. l. 1. §. 1. Ad s. c. Turp. Legitur tamen Remmia.

MENENIA Sextia de multa. Tulere T. Menenius, P. Sextius, COSS. anno CCCCI. Auctor Festus libr. 14. cuius verba sic, opinor, legenda sunt. Peculatus furtum publicum dici cœptum est à Pecore: quia ab eo initium eius fraudis esse cœpit, siquidem ante æs aut argentum signatum ob delicta pœna grauissima erat duarum ouium, & triginta boum: quæ pecudes postquam ære signato vti cœpit populus Ro. Tarpeia lege cautum est, vt bos centussis, ouis decussis æstimaretur. Eam legem sanxere T. Menenius Lanatus, & P. Sextius Capitolinus COSS.

MENIA de auctoritate Patrum. Nominatur à Cicerone in libr. de claris orat. Eaque videtur esse quæ apud Festum libr. 14. Minia nominatur, in dictione Prorsus. & apud Nonium fortasse, in voce Sugillare vbi ait, Sugillare, occludere. Varro Geminis, contrà lex Menia est in pietate, ne filij patribus luci clara sugillent oculos. Alludere videtur ad patrum nomen, quo lex Menia Patritios intelligebat.

MENSIA de ciuitate. Tulit, Vt ex alterutro peregrino natus, deterioris parentis conditionem sequatur. Vlp. cap. Instit. 5. Et hanc idem in l. lex naturæ. 24. De statu hom. specialem legem intelligit.

MINVTIA. Meminit Festus lib. 13. in voce, Osi sunt.

MINVTIA de Triumuiris mensariis. Tulit Minutius tri. ple. Æmilio, Terentio COSS. An. CXXXVII. Vt propter penuriam argenti Triumuiri mensarij crearentur. Liuius l. 23.

MVNERALIS lex vocata est, qua Cincius cauit, ne cui liceret munus accipere. Festus, q Plauti versus citat, quos in Cincia tetulim⁹.

O

OGVLNIA de sacerdotiis. Tulere Q. & Cn. Ogulnij tri. pl. M. Valerio, Q. Apuleio COSS. Anno CDLIV. vt cùm quatuor Augures, quatuor Pontifices ea tempestate essent, placerétque augeri sacerdotum numerum, quatuor Pontifices, quinque Augures, de plebe omnes allegerentur. Ita deinceps octo Pontifices, nouem Augures fuerunt. Liuius lib. 10.

OPPIA de matronarum cultu. Tulit C. Oppius tri. pl. Q. Fabio, T. Sempronio COSS. Anno DXL. Ne qua mulier

mulier plus semuncia auri haberet, neu vestimento versicolori vteretur, neu iuncto vehiculo in vrbe oppidove, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum caussa veheretur. Liu. lib. 34. Tacitus lib. 3.

OPTIMA LEX quum nominabatur in magistro populi faciendo, qui vulgò dictator appellabatur, quàm plenissimum posset ius esse significabatur. Vt fuit M. Valerij Marci filij Volusij nepotis, qui primus magister populi creatus est: postquàm verò prouocatio ab eo magistratu ad populum data est, quæ antea non erat, desitum est dici, vt optima lege, vtpote imminuto iure priorum magistrorum. Hæc Festus. Idem alibi, in magistro populi faciendo, qui vulgò Dictator appellatur, quàm plenissimum posset ius esse significabatur. Postquam verò prouocatio ab eo magistratu ad populū data est, quæ antea non erat, desitum est dici, Vt optima lege: vtpote imminuto iure priorum magistrorum. Hactenus Festus.

ORCHIA de numero conuiuarum Tulit C. Orchius Tribun. pleb. Q. Fabio, M. Claudio, coss. anno DCXX. Macr. li. 3. cap. 17. Festus lib. 13. Obsonitauere.

OVINIA lex nominatur à Festo, vbi de Præteritis agit senatoribus: vt Censores ex omni ordine optimum quemque curiatim in senatu legerent: quo factum est, vt qui præteriti essent, & loco moti, haberentur ignominiosi.

P

PACVVIA de mensis Augusti nomine. Tulit Sex. Pacuuius Trib. pleb. Augusto Imperatore, vt qui mensis antea Sextilis vocabatur, quod à Martio, qui primus olim fuerat, sextus esset: is deinceps Augustus ab Augusto Imperatore diceretur. Macrobius lib. 2. c. 12.

PAGANA lege in plerisque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes, torqueant fusos aut omnino detectos ferant: quoniam aduersetur id omnium spei, præcipueque frugum. Plin. lib. 28. c. 2.

PAPIA, vide Pappia.

PAPIRIA Iulia de multarum æstimatione. Tulere L. Papirius, L. Iulius coss. ann. CCCXXIV. Liu. lib. 4. Vide Ateria.

PAPIRIA de ciuitate. Tulit L. Papirius Pr. Vt Acertanis ciuitas sine suffragio daretur. Cornelio, Domitio coss. ann. CCXXI. Liu. lib. IIX.

PAPIRIA de suffragiis. Tulit C. Papirius Carbo Tribu. ple. Popilio, Rupilio coss. anno CCXXI. Vt in iubendis legibus aut vetandis populus tabella suffragium ferret. Cic. de legib. 3.

PAPIRIA de triumuiris capitalibus, aut potius Monetalibus. Tulit L. Papirius Tri. pleb. Vt qui prætor fieret, qui inter ciues ius diceret, Tresuiros capitales (monetales legendum videtur) populum rogaret: qui sacramenta litigatorum exigerēt, iudicarentque eodémque iure essent, vti quos ex legibus, plebísve scitis exigere iudicaréve oportet. Hæc ex loco Festi corruptissimo in lib. XVII. voce Sestertius.

PAPIRIA de consecratione. Tulit idem, Ne iniussu plebis ædes, terram, arã, aliámve rem vllã consecrare liceret. Cic. pro domo sua.

PAPIRIA de re numaria Tulit, opinor, idem L. Papirius Tri. ple. Vt asses essent semunciales. Plin. lib. 33. cap. 3.

PAPPIA de ciuitate. Tulit C. Pappius Tri. ple. Cotta. Mar. lic coss. anno DCXXCIIX. Vt peregrini vrbe Roma expellerentur Cic. 3. de of. pro Balbo, pro Archia. Dio. lib. 37.

PAPPIA de vestales capiendi ritu. Tulit, Vt Pont. Max. arbitratu virgines è populo 20. legantur, sortitióque in concione ex eo numero fiat. Gellius lib. 1. c. 12.

PAPPIA de sociis. Tulit, Vt socij Latini in suas ciuitates redigerentur. Vt iudicium sociis & ciuitatibus exteris constitueretur, reperendi eius caussa qui in ciuitatis Rom. censum irrepsisset. Valer. l. 3. c. 4. Cice. in Corneliana.

PAPPIA Poppæa de maritandis ordinibus. Tulere M. Pappius Mutilus, Q. Poppæus Secundus, COSS. suff. Augusto imperatore: vt constat ex Dione, apud quem Popilius legitur, pro Poppæus. Vt qui Senator esset, quíve filius, nepos, pronepósve ex filio vel ex filia natus, cuius eorum esset, ne quis eorum sponsam vxorémve sciens dolo malo haberet libertinam, aut eam quæ ipsa, cuiúsve pater, materve artem ludicram facit, fecitve néve Senatoris filia, neptísve ex filio, proneptísve ex nepote, filio, nato, nata, libertino, eíve qui ipse, cuiúsve pater matérve, artem ludicram facit, fecítve, sponsa nuptáve sciēs dolo malo esset. Vt ne quinquaginta annis minor sexagenario nuberet: aut vir hac ætate iunior quinquagenariam fœminam duceret in vxorem. Vt patronis qui ius trium liberorum habeant, contra tabulas testamenti liberti, aut ab intestato contra suos hæredes non naturales, bonorum possessio detur. Vt patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus, idem iuris detur, quod patronis ex edicto. Vt liberis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ idem iuris, quod ipsi patronæ tribuatur. Vt omnibus ingenuis, præter Senatores eorúmque liberos, vxores libertinas habere liceret. Tacitus lib. 3. Iurisconsult. sub titulo, de ritu nup. De vulg. subst. De iur. pat. & aliis locis innumeris. Vlpian. cap. Institutionum 14. & 29. Dio libro 56. Vide l. Iuliam de mari. ordinibus, vbi plura diximus.

PAPPIA de iure patronatus. Tulit idem, Vt ex bonis eius qui H-S. centum millium patrimonium reliquerat, & pauciores quàm tres liberos habebat, siue is testamento facto, siue intestatus mortuus erat, virilis pars patrono deberetur. Itaque quum vnū quidem filium hæredem reliquerat libertus perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio filiáve intestatus decessisset: quum verò duos duásve hæredes reliquerat tertia pars debebatur patrono: si tres reliquerat, repellebatur patronus. Item, vt libertus qui duos liberos in potestate haberet, operarum obligatione liberaretur. Inst. §. 1. de succ. libe. & in Pan. sub tit. de bon. li. aliísque locis compluribus.

PEDIA de vi. Tulit Q. Pedius COS. cum Augusto Cæsare, ann. DCCXI. Vt qui C. Cæsaris cædis auctores essent, iudicio constituto rei fierent, & damnatis aqua & igni interdiceretur. Appia. lib. de bello ciuili. 3. Sue. in Nerone, & Galba. Velleius lib. 2.

PEDVCIA de incestu. Nominatur à Cicerone de Nat. deor. 3.

PEDVCEA de terminis. Tulit ... In libello variorum auctorum, De agrorum conditionibus, his edita est verbis, quæ tamen ali-

qua

qua ex parte correximus. Quæ colonia hac lege deducta, quodve municipium, præfectura, forum, conciliabulum constitutum erit, qui ager intra fines eorum erit, si termini in eo agro statuti non erunt, quo in loco terminus non extabit, in eo loco is cuius is ager erit, terminum destituendum curato: vtque rectè factum esse velit, magistratus qui in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iure dicundo præerit facito vt fiat.

PESVLIANA de damno à canibus illato. Tulit, Vt si canis pauperiem fecerit, damnúmve dederit, in dominum actio detur, vt aut damni æstimationem subeat, aut canem noxæ dedat. Pau. Sent. lib. 1. c. 15.

PETILLIA de peculatu. Tulit Q. Petillius Tri. ple. Æmilio, Flaminio coss. an. DLXVI. Vellent, iuberent, quæratur, quæ pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho est, quísque sub eius imperio fuerunt, quod eius in publicum relatum non est, vt de ea re Ser. Sulpitius Prætor vrb. ad senatum referat. Omnes tribus vti rogas iusserunt. Liuius libro 37.

PETRONIA de seruis. Tulit, opinor, Petronius Turpilianus coss. cum Cæsonio Pæto, anno DCCCXIII. Ne dominis potestas esset ad bestias depugnandas suo arbitratu seruos suos tradere. Vt ei qui iure viri delatum adulterium non peregisset, nunquam postea referre hoc crimen liceret. Modestinus l. 11. ff. ad leg. Corneliam de sica. Imp. l. 15. Cod. ad leg. Iul. de adulter. Ab eodem Petronio & collega Iunio suprà Iunia Petronia numerata est.

PETRONIA de peregrinis. Tulit, Vt peregrini vrbe Roma expellerentur. Cicero libro De offic. 3. Hanc, opinor, Festus libro 16. in voce Respublicas, eo loco significat, vbi nunc P. Ennij de peregrinis corruptè meo iudicio legitur.

PINARIA de ambitu. Tulit L. Pinarius Tribunus milit. cum collegis, anno CCCXXII. Ne cui album vestimentum addere petitionis caussa liceret. Liuius li. 4. Lex tamen non tenuit, vt ex omnium temporum consuetudine intelligitur.

PINATIA Furia. Tulere L. Pinatius, L. Furius coss. Eam antiquissimam, cui mentio intercalaris adscribitur, in columna ærea incisam fuisse, Varro scribit, teste Macrob. lib. 1. c. 13.

PLAVTIA Iudiciaria. Tulit M. Plautius Siluanus Trib. ple. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone coss. Anno DCLXIV. secundo anno belli Italici, quum equester ordo in iudiciis dominaretur. Vt tribus singulæ ex eo numero quinos denos suffragio crearent, qui eo anno iudicarent. Ex eo factum est, vt senatores quoque in eo numero essent, & quidam etiam ex ipsa plebe. Cicero in orat. pro Cornelio, epist. ad Atti. lib. 4. & Ascon. Ex quo intelligitur, quum equites soli iudicarent 30. tribus dedisse singulas iudices 15. itaque iudices CCCCL. fuerunt, & iudicia inter tres ordines, senatorium, equestrem, & plebeium communicata sunt.

PLAVTIA de vi publica. Tulit idem, Vt de iis qui vim publicam armatis hominibus fecissent quæstio constitueretur. Meminit Cicero De respons. arusp. pro Milone, lib. Epist. ad Q. Fratrem II.

& ad Att. 4. Salluft. in Catil. Afcon. in Milon. & Cælius ad Ciceronem lib. Epist. 8. Item, Ne rem vi possessam vsucapere liceret. Iulianus lib. 32. §. 2. D. de vsuc. Lex Plautia & Iulia ea demum vetuit longa possessione capi, quæ vi possessa fuissent: non etiam ex quibus vi quis deiectus fuisset.

PLAVTIA Papiria de ciuitate. Tulere M. Plautius Siluanus, C. Papirius Carbo Tribuni pleb. Cn. Pompeio, L. Catone COSS. ann. DCLXIV. Vt ciuitas iis daretur, qui fœderatis ciuitatibus adscripti fuissent, si & cùm lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. Cicero pro Archia poëta.

PLAETORIA, vide Lætoria.

PLAETORIA de iure dicundo. Tulit M. Prætorius Tribunus ple. Prætor vrbanus qui nunc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto: isque supremum ad solis occasum ius inter ciues dicito Censorin. libro De die nat. cap. 19. Varro libro de ling. 5. Sed postea lex Plætoria id quoque tempus iubet esse supremum, quo Prætor in comitio supremam pronunciauit populo.

PLOTIA de exulibus. Tulit Plotius Tribunus pleb. Vt qui Lepidum ciuili bello secuti, post necem Cos. ad Sertorium confugerant, impunè in ciuitatem redirent. Sueton. in Cæsare, Gell. li. 13. cap. 3.

PLOTIA Flauia. Tulere, Vt vel agri quos à Senatu locupletes emissent, reddita possessoribus pecunia plebi diuiderentur: vel si neminem Senatus vetere possessione moueri Senatus vellet, alij agri ea pecunia quæ ex nouis vectigalibus per quinquennium reciperentur, emerentur, & plebi quæ agros non haberet, partirentur, Cicero lib. ad Atti. 1.

PLOTIA Agraria. Nominatur à Cicero. lib. Epist. ad Att. 1. epi. Nihil mihi.

POETELIA de ambitu prima. Tulit C. Pœtelius tribun. plebis, C. Fabio & C. Plautio Coss. ann. CCCXCV. Vt de ambiendi magistratus caussa nundinas & conciliabula obire liceret. Liuius libro 7.

POETELIA Papiria de nexu. Tulere C. Pœtelius, L. Papirius Coss. Anno CDXXVII. Ne quis nisi qui noxam meruisset, donec pœnam lueret, in compedibus, aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset, & ne quis in posterum necteretur. Liuius lib. 8. Vbi tamen videndum ne pro Meruisset, Nocuisset sit legendum. Et de eadem lege, C. Manlius in epist. ad Q. Marcium consulem, apud Saluft. Catil.

POMPEIA de Tribun. ple. Tulit Cn. Pompeius Consul cum M. Crasso, Anno DCXXCIII. Vt ad Tribunos pleb. prouocandi ius esset: (quod lege Cornelia prohibitum fuerat) omniaque omnino quæ Tribunis pleb. ademerat Sylla, illis restituerentur. Plutarc. in Pompeio, Asconius in Verrin. 1. & 2. & Cæsar libro De bello ciuili 1.

POMPEIA de prouinciis. Tulit Cn. Pompeius Cos. cum Q. Cæcilio, Anno DCCI. Vt sibi Hispania prouincia in alterum quinquennium prorogaretur. Dio lib. 38. & Plutarc. in Vit. qui tamen Quadriennium scribit.

POMPEIA iudiciaria: Tulit idem Cos. cum M. Crasso iterum, anno DCXIIX. vt amplissimo ex censu

censu ex centuriis, aliter quàm antea lecti iudices, ex tribus tamen ordinibus, quibus Aurelia lege communicata erant iudicia, Senatorio scilicet, Equestri, & Tribunis ærarij, res iudicarent. Item vt quinque & septuaginta iudices causas cognoscerent. Cic. in Pisonem, & Asco. in eandem.

POMPEIA de patricidis. Tulit idem, Vt qui cognatos vel affines, qui parentum liberorúmve nomine continentur, fratrémve aut sororem necasset, is sanguineis virgis verberatus, in culeum insueretur cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, deinde in mare vel profluentem proiiceretur. Modestinus lib. 9. ad legem Pom. de parrici. Vbi tamen ait more maiorum eam fuisse constitutam pœnam: quod mihi sanè obscurum est, si maiores ab eo tempore repetamus, quo Cice. Sex. Roscium defendit. neque enim id opinor Ciceronem prætermissurum fuisse, quum de solo culeo loquatur: ac vereor ne quid à Triboniano in eo loco sit commissum. Seneca tamen libr. de clementia 1. de Cæsare Augusto loquens, Non culeum, inquit, non serpentes, non carcerem decreuit. Iuuenalis autem de serpente & simia etiam loquitur. Constantinus verò in l. 1. C. de parrici. canem & gallum gallinaceum adiecisse videtur: quæ tamen omnia Iustinianus legi Pompeiæ in Institutionibus attribuit. Vtut sit, hoc opinor Pompeium instituisse, vt quum antea Prætor certus ac proprius non esset, qui de parricidis ius diceret, sed lege Cornelia qui inter sicarios quæreret, de iis quoque quæreret (quemadmodum ex Rosciana intelligitur) deinceps certus huius criminis quæsitor esset: nam quod ait Vlpian. in l. 1. D. de parricid. lege Pompeia eandem pœnam patricidis esse constitutam, quæ lege Cornelia de sicariis, sic accipiendum est, qua lex Cornelia ad parricidas pertinebat. Alioqui perobscurus videri locus posset. Sanguineas autem virgas rectè in Florentinis libris legi, qui genus illud virgarum notum habent, quas Plinius ita nominat, facilè perspiciunt: sunt autem salignearum non admodum dissimiles, nisi quòd & grauiores sunt, & ad sanguinis colorẽ propius accedunt. Videndum præterea, cùm ætas Senecæ Ciceroni tam propinqua fuerit, an Pompeius lege sua de simia & vipera, vel etiam de reliquis omnibus legem tulerit.

POMPEIA de vi & ambitu. Tulit idem Consul solus creatus, ann. DCCI. Vt priusquam causa de vi ageretur, testes per triduum audirentur, dicta eorũ iudices consignarent, quarta die adesse omnes in diem posterum iuberentur, & coram accusatore ac reo pilæ, in quibus nomina iudicum inscripta essent, æquarentur: dein rursus postera die sortitio fieret vnius & LXXX. qui numerus cùm sorte obtigisset, ipsi protinus sessum irent: tum ad dicendum accusator duas horas, reus tres haberet, reúsque illo eodẽ die iudicaretur: prius autẽ quã sententiæ ferrentur, quinos ex singulis ordinibus accusator, totidem reus reiiceret: ita vt numerus iudicum relinqueretur qui sententias ferrẽt quinquaginta & vnus. Ascon. in Milonianæ argumento, Dio lib. 40. Cic. li. 4. De finibus, & ad Att. lib. 10. Cæsar de bell. ci. lib. 3.

POMPEIA de pecuniis ob rem iudi

iudicandam captis. Tulit idem, eodem anno, Vt de iis, qui à secundo suo Consulatu ad hunc vsque diem ob rem iudicandam pecunias cepissent, quæstio constitueretur. Appian. De bello ciuili, libro 2.

POMPEIA iudiciaria. Tulit idem eodem anno, Ne reum in iudicio laudare liceret. Plutarchus in Pomp. & Caton. Vtic. Vlterius lib. 6. cap. 2.

POMPEIA de Magistratibus. Tulit Cn. Pompeius tertium Cos. cum Q. Cæcilio, Anno DCCI. Ne cuius absentis in magistratuum comitiis ratio haberetur, vno Cæsare excepto. Dio lib. 48. & Plutar. in Vitis.

POMPEIA de Magistratibus Bithyniorum. Tulit idem, Ne quis annis 30. minor magistratum caperet, in senatúve esset. Vt qui magistratum cepissent, eis in senatu esse liceret. Ne Decuriones in curiam à Censoribus lecti, pecuniam pro introitu darent. Vt Senatores certis de caussis à censoribus ordine mouerētur. Vt Bithynicis ciuitatibus, adscribere sibi, quos vellent, ciues liceret, dum ne ciuitatis essent alienæ, sed earum quisque ciuitatum quę essent in Bithynia. Plinius Cæcil. libr. Epistolar. 10. Epistol. 84. & 117.

POPILIA de Vestalis capiendæ ritu. Tulit, Vt si quis honesto loco natus adeat Pontificem Maxim. atque offerat ad sacerdotium filiam suam, cuius duntaxat, saluis religionum obseruationibus ratio haberi possit, id per se ratum sit. Gell. lib. 1. c. 12.

PORCIA de iure ciuitatis. Tulit M. Porcius Cato Tribunus pleb. Valerio, Apuleio COS. anno CDLIII. Ne quis magistratus ciuem Romanum virgis cæderet, necarétve, sed damnato exilium permitteret, quùm ante nudorum ceruix insereretur furcæ, corpus virgis ad necē cęderetur. Liuius lib. 10. Cic. pro Rabirio perduell. Sallust. in Cati. Suet. in Nerone.

PVBLICIA de cereis. Tulit Publicius Tribunus pleb. Vt Saturnalibus cerei non nisi ditioribus mitterentur. Macrob. lib. 1. c. 7.

PVBLICIA de lusu. Tulit, ne quis in pecuniam luderet, sponsionémve in ludo, nisi qui virtutis caussa susceptus esset, faceret. Marcianus leg. 3. D. De aleator.

PVBLILIA de plebeiis magistratibus. Tulit Volero Publilius Philo Trib. pleb. Claudio & Quinctio Coss. Anno CCLXXI. Vt plebeij magistratus, qui antea curiatis comitiis fiebant, deinceps, remotis patribus tributis comitiis crearentur. Liuius lib. 2. Dion. libr. 9. apud quem tamen ποπλιος βολέρων legitur, pro ποπλίλιος. nam Volero prænomen, Publilius nomen fuit: vt non Voleronia, sed Publilia lex dicenda sit. in quo plerique decepti sunt.

PVBLILIA de legibus & censoribus. Tulit Q. Publilius Philo dictator, anno CCCCXIV. Vt plebiscita omnes Quirites tenerent. Vt legum quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent: vt alter vtique ex plebe, quum eò ventum sit, vt vtrunque plebeium Consulem fieri liceret, Censor crearetur. Liuius lib. 8.

PVPIA de Senatu habendo. Tulit, Ne Senatus à XVIII. Kalendas Februarias ad vsque Kalendas Februarias haberetur. Ne nisi perfectis, aut reiectis legationibus aliis de rebus Senatus haberetur. Cicer. Epist. ad Lentulum 4. ad

Q. Fra

Q. Fratrem, libr. 2. Epist. 11. & Cęlius 8. Epist. ad Ciceronem. Vbi hac lege solutos, magistratus scribit.

Q.

QVINA vincenaria. Vide Lætoria.

R.

REGIA DE VNIVS imperio. Lata est ineunte regnum Romulo, qua populus omnem ei potestatem in se concessit. Liuius lib. 34. Ex vtro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus? an vetus Regia lex, simul cum ipsa vrbe nata? Quùm autem annis ampliùs 500. florente populi Rom. libertate, sopita fuisset, postea D. Augusti & Tiberij dominatu, qui soluti sunt excitata, subtiliùs & copiosiùs quàm anteà præscripta est, & quo quisque die successores demortuorum imperium excipiebant, recitari solebat, quemadmodum ex his eius, vt opinor, reliquiis intelligitur, quæ à me in libr. Epigrammatum Romanorum inuentæ dignissimæ visæ sunt, quæ hunc in locum referrentur. Ea verò ad Vespasiani imperium pertinet, quæ, vt arbitror, à Corn. Tacito libr. 20. his significatur verbis, Tum Senatus omnia Principibus solita Vespasiano decreuit, &c. Vidi etiam qui testarentur, Romæ hanc scripturam extare in basilica Lateranensi, in ære incisam. Est autem huiúsmodi, Fœdúsve cum quibus volet facere liceat, ita vti licuit Diuo August. Tib. Iulio Cæsari Augusto, Tiberióque Claudio Cæsari August. Germanico, &c.

VTIQVE ei Senatum habere, relationem facere, remittere, Senatusconsulta per relationem discessionémque facere liceat, ita vti licuit Diuo August. Tib. Iulio Cęsari August. Tib. Claudio Cæsari Augusto Germanico.

VTIQVE, cùm ex voluntate, auctoritate, iussu, mandatúve eius, præsentéve eo Senatus habebitur, omnium rerum ius perinde habeatur, seruetur, perinde ac si è lege Senatus edictus esset, haberetúrve.

VTIQVE, quos magistratum, potestatem, imperium, curationémve cuius rei petentes Senatui populóque Romano commendauerit, quibúsve suffragationem suam dederit, promiserit, eorum comitiis quibusque extra ordinem ratio habeatur.

VTIQVE ei fines pomœrii proferre, promouere cùm ex Republica censebit esse, liceat, ita vti licuit Tit. Claudio Cæsari August. Germanico.

VTIQVE quæcunque ex vsu Reipublicæ maiestate diuinarum, humanarum, publicarum, priuatarúmque rerum esse censebit, ei agere, facere, ius potestásque sit, ita vti D. August. Tiberióque Iulio, Cæs. Aug. Tiberióque Claudio Cæs. Aug. Germanico fuit.

Vtique quibus legibus plebísve scitis scriptum fuit, ne Diuus August. Tiberiúsve Iulius Cęsar August. Tiberiúsve Claud. Cęsar August. Germanicus teneretur; iis leg. plebísque scitis, Imp. Cæsar Vespasianus solutus sit: quæque & quaque lege, rogatione Diuum Aug. Tiberiumve Iulium Cæsarē Aug. Tiberiúmve Claudiū Cęsarē Aug. Germanicum facere oportuit, ea omnia Imper. Cæsari Vespasiano Aug. facere liceat.

VTIQVE quæ ante banc legem rogatam acta, gesta, decreta, imperata, ab Imperatore Cæsare Vespasiano

spasiano Augusto iussu mandatuve, eius à quoquam sunt, ea perinde iusta rataque sint, ac si populi plebisve iussu acta essent.

SANCTIO.

SI quis huiusce legis ergo aduersus leges, rogationes, plebisve scita, senatusve consulta fecit, fecéritve, siue quòd eum ex lege, rogatione, plebisve scito, S. VE. C. facere oportebit, non fecerit huius legis ergo, id ei ne fraudi esto: néve quid ob eam rem populo dare debeto, néve cui de ea re actio néve iudicatio esto, néve quis de ea re apud se agi sinito. Hæc ex Epigrammatum antiquorum lib. Vlp. autem in l. 1. D. de const. prin. hanc legem significat, quùm ita scribit: Quod principi placuit, legis habet vigorem: vtpote quum lege Regia, quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem conferat. Quod Iustin. totidem verbis in tit. De iure natur. & gent. transcripsit. Hanc autem Alexander Imperator legem Imperij appellare videtur in l. 3. C. de testamentis, & à Strabone in fine postremi libri significatur his verbis, vbi de Cæsare Aug. loquens, ἐπεὶ τοι γὰρ, inquit, ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, &c.

REGIA de mortuo inferendo. Tulit, Ne mulier quæ prægnans mortua sit, humetur antequam partus excidatur. qui contrà fecerit, spem animantis cum grauida peremisse videatur. Martianus l. 2. D. de mort. infer. Hanc autem legem superioris partem fuisse, ridiculum est dicere. tametsi eius auctorem nominare difficile est, quum satis constet Regis verbis cognomẽ fuisse, non nomen: leges autem ex nominibus appellationem sumpsisse. Existimarem igitur Romuli aut Numæ Pompilij legis alicuius, de qua Martianus antea disputarat, partem hanc fuisse: quùm præsertim ad sacra hæc lex pertineat, de quibus quæ leges à Numa constitutæ fuerant, semper obseruatæ sunt: vt Iulius quoque Capit. in Antonino Pio testatur. Similem Diodorus apud Ægyptios Græcósque prope omnes legem de mulieribus grauidis rei capitalis damnatis, libr. 2. commemorat. itémque Clemens Alexan. lib. II. Strom. & Plutarchus de Ægyptiis, lib. De sera num. vind. Ælia. de Atheniensibus li. Var. histor. 5.

REMMIA. Vide Memmia.

RHODIA de iactu. Latam opinor, à Rhodiis: & à Cæsaribus receptam, vt si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus est, omniũ contributione sarciatur, quod pro omnibus datum est. Paulus l. 1. D. de lege Rhodia. Nisi fortè de Rhodiis lata est: & Rhodia sic dicatur, vt Cypria lex (quę de Cypri rege lata est à Claudio) nominatur in Sextiana & Tribunitia de Tribunorum potestate, in 2. Ver.

ROMVLEIA de sacerdotiis. Vide MANLIA.

ROSCIA Theatralis. Tulit L. Roscius Otho Trib. pleb. L. Metello Q. Martio Coss. ann. DCLXXXII. Vt in Theatro Equitibus Romanis, qui HS. quadringenta possiderent, decimusquartus gradus spectandi gratia assignaretur, exceptis iis, qui suo fortunæve vitio decoxissent. Philip. 2. Asconius in Cornelianam. Flor. epitom. 99. Dio lib. 26. Plinius libr. 7. cap. 20. Iuuenal.

Iuuenal.Sat.14. Et Tacitus lib.15. qui legem interpretatur hanc habuiſſe vim, vt equites non ante plebem, ac ſeparatim, ſed confuſè tantùm quatuordecim ordines haberent.

Roscia de terminis. Eius caput in libro Variorum auctorum, De agrorum conditionibus obmiſſum puto: vt in Mamilia leg. expoſui.

Rvpilia de iure Siculorum. Dedit P. Rupilius Conſul, cum P. Popilio, anno DCXXI. Dedit autem, Siculis de decem, vt moris erat, legatorum ſententia: bello prædonum ac fugitiuorum à ſe confecto. Cic.Verrina 4. Aſco. in eandem.& Valer.Max.lib. 6.c.10. apud quem tamen Rutilius perperam legitur.

Rvtilia de trib. militum. Tulit C. Rutilius Rufus. Feſtus, Rufuli appellabantur Tribuni militum à Conſule facti, non à populo, de quorum iure, quòd Rutilius Rufus legem tulerit, Rufuli ac pòſt Rutuli ſunt appellati.

S.

Sacrata militaris. Tulit, opinor, M. Valerius Coruus Dictator, ann. DCXI. ob militum Capuanorum ſeceſſionem. Ne cuius militis ſcripti nomen niſi ipſo volente, deleretur: ne quis vbi Tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. Liuius lib.7.

Sacratis legibus Veſtalibus pœna inceſti conſtituta eſt, vt viuæ defoderentur.Dionyſ.lib.1.

Sacrata Iunia de Tribunis pleb. Tulit L. Iunius Brutus, Tribun. pleb.primus creatus. Caſſio, Cominio Coſſ. Anno CCLX. Vt plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti, quibus auxilij latio aduerſus conſules eſſet: néve cui patrum capere eum magiſtratum liceret. Vt neque priuilegium irrogari, neque de capite ciuis, niſi comitiis cẽturiatis rogari liceret. Liuius li.2.& Cicero pro Sextio, & pro Domo. Dionyſ. lib.6.legis verba hęc refert, Δήμαρχον ἄκοντα ὥσπερ ἕνα τῶν πολλῶν, μηδεὶς μηδὲν ἀναγκαζέτω δρᾶν, μηδὲ μαστιγούτω: μηδὲ ἐπιταττέτω μαστιγοῦν ἑτέρῳ μηδὲ ἀποκτιννύτω, μηδὲ ἀποκτείνειν κελευέτω. ἐὰν δέ τις τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσῃ, ἐξάγιστος ἔστω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερά. καὶ ὁ κτείνας τινὰ τῶν ταῦτα εἰργασμένων φόνου καθαρὸς ἔστω. id eſt, Ne quis Tribunum vi quaſi priuatum quicquam facere cogito, néve virgis cædito, néve occidito, néve cædi occidíve iubeto. qui aduerſus ea fecerit, ſacer eſto: bonáque eius Cereri ſacra ſunto: eúmque occidere ius faſque eſto. Liuius autem libr. 3. hoc è rogatione carmen edit, Si Tribunos plebis decem rogabo, ſi quos minus hodie decem tribunos plebis fecerit: hi tum quos ſibi collegã cooptaſſint, ita illi legitimi eadem lege Tribuni plebeij ſint, vt illi quos hodie Tribuni plebeij feceritis. Sacratæ autem leges dicebantur, inquit Feſtus, quib⁹ ſancitũ erat, Vt ſi quis aduerſus eas feciſſet, ſacer alicui deorũ eſſet. Sunt qui eſſe dicãt Sacratas, quas plebs iurata in monte ſacro ſciuerit. Hæc ille. Cicer.pro Cornelio maieſtatis reo. Tanta igitur in illis virtus fuit, vt an: 16.poſt reges exactos, poſt nimiam dominationẽ potentium leges ſacratas ſibi ipſi conſtituerent, duos Tribunos crearent, montẽ illum Anienem, qui hodie

hodie mons sacer appellatur, in quo armatæ consederant, æternæ memoriæ caussa cōsecrarent. Hæc Cic. Mirari autem satis non possum, vehementérque dubitare me fateor, verúmne illud sit, quod scribit Diodorus libr. 12. in Auentino fœdere comprehensum hoc fuisse, vti Tribun. plebis exacto sui magistratus anno, mox totidem alios in annum sequentem designarent: quod si prætermisissent, illicò viui comburerentur: sin aliquanto diutiùs eos in designando dissensio tardaret, interea potestas eis prorogaretur, dum alios crearent. Liuius lib. 7. Lex quoque sacrata militaris lata est, ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleretur, &c.

SATYRA lex. Festus, Satura est cibi genus conditi, & est lex multis aliis conferta legibus. Itaque in sanctione legum adscribitur, Néve per saturam abrogato, aut derogato. Annius Luscus in ea, quam dixit aduersus Tiberium Gracchum, Imperium quod plebs per saturam dederat, id abrogatum est. & C. Lætius in ea, quam pro se dixit, Dein postera die quasi per saturam sententiis exquisitis in deditionem accipitur. Quidam dicunt esse genus carminis, vbi de multis rebus disputatur. Hæc Festus. Sallustius in Iugurth. iisdem verbis. Dein postero die quasi per Satyram legem sententiis exquisitis in deditionem accipitur. Ego legem Satyram fuisse puto, in qua coniunctim multis de rebus vna rogatione populus consulebatur. Quod lege Cæcilia & Didia vetitum fuisse, Cic. in Orat. Pro domo sua, testatur. Et sententias ferri per Satyram, quùm ex multis capitibus & si quædam comprobantur, quædam improbantur, iniicitur tamen tabella VTI ROGAS. Iustinianus in præfat. ad Antecessores, §. 2. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur, non secundum edicti perpetui ordinationem, sed passim, & quasi per satyram collectum, & vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata, id est: Nullo ordine, sed confusè ac perturbatè, dum modò hinc, modò illinc aliquid decerpitur. quam studiorum suorum rationem nostri hoc tempore adolescentes in iuris ciuilis libris sequuntur.

SCANTINIA de pueris impudicis. Iuuenal. Sat. 2. Suet. Domitiano, Ausonius. Cic. Philip. 3. Stupratores autem decem millium pœna coërcebantur. Fabius lib. 4. ca. 2. & lib. 7. ca. 4. Cælius lib. Epist. fam. 8. Epi. 12. Damnatum autem quemdam C. Scantinium Tribun. ple. Valerius lib. 6. ca. 1. testatur. Tertullianus lib. De Monogam. Prudentius in Romam.

SCRIBONIA viaria. Tulit C. Curio trib. pl. Cælius. Epist. fa. lib. 8.

SCRIBONIA de seruitutib. vrbanorum prædiorum. Tulit fortasse idem ille, Ne vrbanorum prædiorum seruitutes vsucapi liceret, vtique earum seruitutum libertatem vsucapere ius esset. l. 4. in fi. D. de vsurpatio. Ad ciuitatum dignitatem ea lex pertinuit: vsque eò, vt etiam sine bona fide & titulo eius libertatis vsucapionem ferret. l. si ædes. 32. D. de seruit. vrb.

SEMPRONIA de ære alieno. Tulit M. Sempronius Trib. pleb. L. Cornelio, Qu. Minutio COSS. Anno DLX. Vt cum sociis ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idem quod cum ciuibus Rom. esset.

esset. Liuius libro 35. Cicero de Offic.2.

SEMPRONIA agraria. Tulit T. Sempronius Gracchus Trib. ple. P. Mutio Scæuola, L. Calpurnio coss. Anno DCXX. Ne quis ex publico agro plus quingenta iugera possideret: quorum tamẽ dimidiũ filium habere liceret. Vt si quis latius agrũ patefaceret, Triũuiri quotannis data opera creati iudicarent, quà publicus ager, quà priuatus esset. Appian. lib. Emph. 1. Plut. in Gracchis, Velleius libro 2. Auctor libri De vir. illust. Cic. in Sextian. & De aruspic. respon. Florus epitome 58. & Siculus Flaccus in libr. De condit. agror. apud quem tamen Ducenta legimus: cùm alij omnes apertè Quingenta prodant.

SEMPRONIA de Regis Attali hæreditate. Tulit idem, ὅπως τὰ βασιλικὰ χρήματα κομισθέντα, τοῖς τὴν χώραν διαλαγχάνουσι τῶν πολιτῶν, ὑπάρχοι πρὸς κατασκευὴν καὶ γεωργίας ἀφορμήν. Vt pecunia Regis Attali, qui populum Rom. heredẽ fecerat, iis ciuibus qui sua lege Sempronia agrum sortiti erant, daretur ad comparationem instrumentorum & agriculturæ apparatum. Vt agrij Regij à Censoribus locarentur, vnde vectigal populo penderetur. Plutar. in Gracchis. Cicer. Verr. 5. & Florus epit. 58.

SEMPRONIA iudiciaria. Tulit C. Sempronius Gracchus Tribu. ple. 1. Q. Cæcilio, T. Quinctio cos. Anno DCXXX. Vt iudicia quæ semper antea penes ordinem senatorium fuissent, ad solos Equites transferrentur. App. libr. De bell. ciuil. 1. Asconius in diuinat. Velleius lib. 2. Tacitus lib. 12. Varro de vita P. Rom. apud Marcellum in voce Biceps. Plutarchus autem in Gracchorum vita equites trecentos cum Senatoribus trecentis mixtos tradit, atque inter vtrosque communicata iudicia: quod falsum est. Hæc enim Liuia lex fuit: vt suo loco docebimus.

SEMPRONIA de magistratibus. Tulit idem, vt ex confusis quinquẽ classibus sorte centuriæ vocarentur. Sallust. in orat. Cæs. de Rep. Vt cui magistratus abrogatus fuisset, ei magistratum iterum capere ius non esset, qua lege M. Gelanius, cui Ti. Gracchi lege Tribunatus abrogatus fuerat, notabatur. Eam tamen Caius Cornel. matris precibus, post abrogauit. Plutarchus ibidẽ, alij.

SEMPRONIA de iure ciuium. Tulit idem, Ne de capite ciuis R. iniussu populi iudicaretur, qui indicta caussa in ciuem Ro. animaduertisset, de eo populi quæstio constitueretur: quod propter P. Popilium latum est. Cicero pro C. Rabirio, pro Domo, pro Cluentio, & de legibus 3. item Plutar. in Gracchis. Idem posteà leg. Porcia repetitum est. Cice. 7. in Verr. [O nomen dulce libertatis: ô ius eximium nostræ ciuitatis, ô lex Porcia, legésque Semproniæ.] Videtur autem exceptum parricidium his legibus fuisse: cùm in Orat. pro Sext. Roscio vetus supplicium commemoretur.

SEMPRONIA de suffragiis. Tulit idẽ, Vt sociis Latinis ius suffragij ferendi perinde vt ciuibus Romanis esset. Idem.

SEMPRONIA de viis Italiæ. Tulit idem, Vt viæ in Italia munirẽtur, sternerentur, lapidibus milliaria discernẽtibus notarentur, pontibus instruerentur. Idem.

SEMPRONIA de coloniis deducendis. Tulit idem, Vt coloniæ extra

V Italiam

Italiam deducerentur. Paterculus lib.2. Plutar. in Gracchis, Appianus in Lib. Florus epit.6.

SEMPRONIA de re militari. Tulit idem, Ne minores annis 17. ad militiam cogerentur. Vt vestes militibus gratuitò & præter stipēdium darentur. Plut. in Gracchis.

SEMPRONIA de prouinciis decernendis. Tulit idem. Vt Senatus quotannis ante comitia consularia designandis Consulibus prouincias arbitratu suo decerneret, quas deinde ipsi designati inter se sortirentur: quod ante vel post designatos vel post initum Consulatum facere solebat: præterea quum antea Senatus decreto per tribunos intercedi posset, ne deinceps liceret. Cice. pro domo sua, in Vatinium, de prouin. cons. Sallust. in Iugurthino. Suet.

SEMPRONIA frumentaria. Tulit idem iterum Tribun. Pleb. M. Fuluio, M. Plautio coss. Anno DCXXVIII. Vt semisse & triente frumentum menstruum plebi ex publico viritim daretur, Appian. l. de bello ciuili 1. Florus epit. LX. Cic. pro Sextio, Tuscul. 3. in Bruto: Velleius lib.2. Plutarc. in vitis.

SEMPRONIA & Iulia de limitibus. Tulit, vt per actuarios limites populo ius eundi esset, sicut per viam publicam. Higynus in libello De limitibus constit. Vide, Iulia de limitibus.

SENTIA de senatu supplendo. Tulit, opinor, C. Sentius cos. cum Q. Lucretio, Augusto imperante Ann. DCCXXXIII. Vt in numerum patritiorum qui senatui deessent alii sublegerentur. Tacitus libro XI. vbi tamen corruptè, meo iudicio, Senia legitur, pro Sentia.

SERVILIA agraria. Tulit P. Seruilius Rullus Tri. Pleb Cicerone, Antonio coss. Anno DCXC. Vt quæ post C. Marium, C. Carbone coss. publicè, data, assignata, vendita, concessa essent, ea omnia eo iure forent, vti quæ optimo iure priuata sunt: Vt decemuiri cum summo imperio crearentur, qui totius Italiæ, Syriæ, Asiæ, Libyæ, & prouinciarum quas nuper Pompeius subegerat, venderent, ex eáque pecunia agros colonis, quos arbitratu suo quò vellent deducerent, mercarentur. Lex Cicerone dissuadente perlata non est. Hoc tamen visum ex illius contra legem orationibus describendum esse.

SERVILIA de ciuitate. Tulit C. Seruilius Glaucia Trib. ple. Vt Latinis ius esset ciuitatis assequendæ in locum eius, quem accusando repetundarum damnassent. Ascon. pro Scauro, & Cicero pro Balbo.

SERVILIA repetundarum. Tulit idem, Vt reus comperendinaretur: quum antea vel iudicari primò posset, vel ampliùs pronunciari. Cic. Verr. 3. pro Postum. pro Scauro: & in hanc Ascon. Valer. lib.8. cap.1.

SERVILIA iudiciaria. Tulit Qu. Seruilius Cæpio cos. cum C. Atilio anno DCXLVII. Vt iudicia quę lege Sempronia ad solos equites translata erant, ordine Senatorio communicarentur. Tacitus lib. 12. Ci. 1. de arte rhet. 2. de orat. in Bruto, in Or. pro Scauro, & ibidem Ascon. Imparem autem & minorem fuisse senatorum numerum ex eo constat, quòd lege Liuia, quæ proximè insecuta est, ex æqua parte communicata sunt: & opinior hoc esse quod Florus in epit. de trecentis Senatoribus cum sexcentis equitibus commixtis ad legem Semproniam referebat. lib. 60.

SEXTIA Licinia de ſacerdotiis. Tulere L. Sextius, C. Licinius Trib. pleb. P. Manlio Dictatore, Anno CCCLXXXV. Vt pro Duumuiris ſacris faciundis, Decemuiri ita crearentur, vt pars ex plebe, pars ex patribus fiat. Liuius lib.6.

SEXTIA de magiſtratibus. Tulit idem L. Sextius, M. Furio Dictatore V. Ann. CCCLXXXVI. Vt conſul vnus è plebe crearetur, qua de cauſſa viciſſim conceſſum à plebe nobilitati, vt prætor vnus qui ius in vrbe diceret, ex patribus crearetur. Liu lib.6.

SVLPITIA de iure ciuitatis. Tulit P. Sulpitius Trib. ple. Q. Pompeio, L. Sylla coss. Anno DCLXV. Vt exules reuocarentur. Noui ciues libertiníque diſtribuerentur in tribus. Florus epitom. 77. Plutarc. in Sylla.

SVLPITIA de C. Pontinio. Tulit Ser. Sulpitius Galba Pr. Anno DCXCIX. Vt C. Pontinio proconſuli quo die vrbem triumphans ingrederetur, imperium eſſet. Ci. lib.4. ad Att. Dio lib.48.

SVLPITIA de ære alieno. Tulit idē, μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισχιλίας δραχμὰς ὀφείλειν. Ne quis Senator ſupra duo millia drachmarum deberet. Plutarc. in Sylla.

SVLPITIA de bello Mithridatico. Tulit idem, Vt Syllæ, cui Aſia prouincia obuenerat, vt bellum Mithridaticum adminiſtraret, imperium abrogaretur, & C. Mario mandaretur. Velleius lib.2. Florus epitome 77. Plutarchus in Sylla & Mario, & Appianus De bello ciuili 1.

SVLPITIA de bello Macedonico. Tulit P. Sulpitius Conſul cum C. Aurelio, Anno DLII. Vellent iuberent Philippo regi Macedonibúſque qui ſub regno eius eſſent, ob iniurias, armáque illata ſociis populi Rom. bellum indici. Liu. lib.31.

SVLPITIA Sempronia de templis & aris. Tulere ex S. C. P. Sulpit. P. Sempron. coss. An. CDXLIX. Ne quis templum aramve iniuſſu Senatus aut tribunorum pleb. maioris partis dedicaret. Liu. lib.9.

T.

TALARIA de talorum luſu. Nominatur à Plauto in Milite glor.

Atque adeo vt ne legi fraudem faciam talariæ,
Accuratote, vt ſine talis domi agitent conuiuium.

Facetè ad legem aliquam de alea veterem alludit, qua talorum luſus in conuiuiis interdicebatur: Publiciam fortè aut Titiam. Nam ſumptuariæ leges, quibus hanc nonnulli attribuunt, de ſumptibus, vt opinor, tantummodò cauebat.

TARPEIA de multa. Vide Ateria Tarpeia.

TERENTIA Caſſia frumentaria. Tulere M. Terentius Lucullus, C. Caſſius Coss. Anno DCXXC. vti frumenti alteræ decumæ à prouinciis coëmerentur pretio in modios H-S. trium conſtituto: item vt ciuitatibus æqualiter imperaretur pretio in modios ſingulos H. S. quatuor conſtituto. Cic. Verrina 5. & 7.

TERENTIA de legibus conſularis imperij. Tulit C. Teren. Arſa Trib. pleb. Lucretio, Veturio coss. Ann. CCXC. Vt quinqueviri crearentur legibus de imperio Cōſulari ſcribēdis, ne ipſi libi-

dinem ac licentiam suam pro lege haberent. Dionysius lib. 10. Liuius lib.3.tamen perlatam non fuisse affirmat. Corruptè autem antea Terentilla vocabatur.

THORIA agraria. Tulit Sp.Thorius Tri.ple. Ne agri ampliùs diuiderentur, sed possessoribus in iis relictis, vectigalia pro iis penderentur, eáque pecunia populo diuideretur. τὴν μὲν γῆν μηκέτι διανέμειν, ἀλλ' εἶναι τῶν ἐχόντων, καὶ φόρους ὑπὲρ αὐτῆς τῷ δήμῳ κατατίθεσθαι καὶ τάδε τὰ χρήματα χωρεῖν ἐς διανομάς. Hæc Appian.l.De bello ciuil.1. qui subiungit, non multo post latam fuisse legem qua vectigal illud abrogatū est. At Cic.in Bruto lege Thoria id factum tradit.[Sp.Thorius, ait, satis valuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicum vitiosa & inutili lege, vectigali leuauit.]Idem præterea in li. De orat. 2. scribit Lucilium lege Thoria postulatū fuisse, quòd ab eius pecore agri publici depasti essent. Corruptè autem apud Appianum Borius legitur pró Thorius: vt alia in hoc genere quàm multa.

TITIA de lusu. Tulit, Ne quis in pecuniam luderet, sponsionémve in ludo, nisi qui virtutis caussa susceptus esset, faceret. Marcianus.l.3. D.de aleator.

TITIA de triumuiratu quinquennali. Tulit P. Titius Trib.ple.Vt Tresuiri Consulari potestate constituendæ Reipubl. in quinquennium crearentur, Cæsar, Lepidus, & Antonius. Appian. de bell.ciuil.4. & Florus Epit 120.

TITIA de donis & muneribus. Tulit L. Titius, Ne ob orandam caussam pecuniam domúmve patroni acciperent. Tacit.lib. 2. & Ausonius:

Iurisconsulto cui nubit adultera coniunx,
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis vnde sit hæc distantia, semiuir ipse,
Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Eum notat, qui à clientulis inops nec donum nec munus ab vllo capiebat.

TITIA agraria. Tulit, opinor, Sext. Titius Trib.pleb.M.Antonio, A. Posthumo coss. Anno DCLIV.Vt vectigal agris publicè assignatis impositum Quæstor colligeret. Cic. lib. 2. de orat. pro Muræna. Valer.lib. cap.1.

TREBONIA de Tribunis pleb. Tulit L.Trebonius Tri. ple.Herminio, Virginio COSS. anno CCCV. vt qui plebem Romanam Tribunos pleb.rogaret, is vsque eò rogaret, dum 10. Tribun.ple. faceret. Qua lege Tribunorum cooptatio collegio adempta in populum R. translata est. Liuius lib.3.& 5.

TREBONIA de Cæsare. Tulit A. Trebonius Tri. pleb. Pompeio & Crasso iterū coss. an. DCXCVIII. Vt Cæsari imperium in Gallia in aliud quinquennium quàm quod ei Vatinia lege concessum erat, prorogaretur. Ita Trebonius Senatui successoris mittendi potestatem adimebat. Cicero lib. ad Att. 7.8.9.10.Item Flor.Epit. 105. Plutarc. in Pomp.& Cat.Vticens. Dio li.3. 9.

TREBONIA de Pompeio.Tulit idem, vt iis Consulibus Syria, & Hispania prouinciæ in quinquennium darentur. Plut. in Pomp.

TRIBVNITIA lex dicitur, quæ de tribunorū potestate lata est. Fest. lib.

lib. 17. Homo sacer is est, quem populus iudicauit ob maleficium, neque fas est eum immolari: sed qui occidit, patricidij non damnatur. Nam lege Tribunitia prima cauetur, si quis eum qui eo plebiscito sacer sit, occiderit parricida ne sit. Quibus verbis Festus Sacratam Iuniam, quam suo loco exposuimus, significat. Alia sententia dixit Cicero in Verrina II. Vident adhuc post legem Tribunitiam vnum Senatorem vel tenuissimum esse damnatum. Quibus verbis Pompeiam legem intelligit, de Tribunitia potestate restituenda, nondum tamen latã, sed in concionibus ostentatam.

TRIBVNITIA lex nominatur, à Pomponio dicam, an Triboniano? in l.2. de Orig. iuris, ferè initio. Exactis deinde Regibus lege Tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt. At lata ea lex est à Iunio Bruto Consule, non Tribuno, vti Liuius testatur. Rursus quòd nonnullis placet, à C. Terentio Arsa tribuno pleb. latam esse, Lucretio, Veturio Coss. ann. CCXC. quo anno scribit Liuius latam fuisse legem ab illo, vt Quinque viri crearentur legibus de imperio Consulari scribendis: non satisfacit. disertè namque Liuius perlatam eam legem non fuisse affirmat. Cessit, inquit, Liuius, ad vltimum maiestati Tribun. pleb. & destitit. Videndum ergo vtrum apud Pomp. mendum sit, & legendum LEGE BRVTI IVNIA: an potiùs Pomponius à Liuio dissentiat, & à Bruto Celerum Tribuno legem latam existimet, necdum Consulatum adepto. nam eum Celerum Tribunum fuisse, in eadem l. §. 8. confirmat.

TVLLIA de legationibus liberis. Tulit M. Tullius Cic. Consul cum M. Antonio, ann. DCXC. Ne sicut antea infinitum, sed annuũ tempus earũ esset. Idem lib. de legi. 2.

TVLLIA de ambitu. Tulit idem, Ne quis munus gladiatorium biennio quo magistratum petierat, petiturúsve erat, ederet, nisi ex testamento præstituta die. Vt senatoribus ambitus damnatis aqua & igni ad annos decem interdiceretur. Vt in plebem pœna grauior esset, quàm lege Calpurnia fuisset. Vt reis morbum excusantibus pœna certa esset. Cicero pro Muræna, pro Sextio, in Vatin. Dio lib. 37.

V

VALERIA de prouocatione & libertate populi. Tulit P. Valerius Publicola Cos. solus, Bruto collega mortuo, Anno CCXLIV. Vt aduersus omnes magistratus, ad populum prouocatio esset. Ne quis magistratus ciuem Rom. aduersus prouocationem verberare, aut necare, aut pecunia multare vellet. Ne quis Romæ imperium haberet, nisi cui à populo datum esset, sacrúmque esset cum bonis caput eius qui regni occupandi consilia iniisset. Vt capitale esset, si quis iniussu populi magistratum adiisset. Vt quinque boum & duarum ouium multa esset. Vt pecuniæ publicæ in æde Saturni reconderentur, duóque ærarij Quæstores crearentur. Vt plebs à portoriis, & tributis præstandis liberaretur. Liuius lib. 2. Dionys. lib. 5. Plut. in eius vita. Val. Max. lib. 4. cap. 1. Pomp. de Orig. iuris.

VALERIA de prouocatione. Tulit L. Valerius Consul cum M. Horatio, ann. CCCIV. Ne quis vllum magistratum sine prouocatione crearet: qui creasset, eum

iúsque fásque esse occidi, néve ea cædes capitalis noxæ haberetur. Liuius lib.3. Dionysius 10. Eodem anno lata fuerat Duillia, qua de Consulibus tantum cauebatur. Vide Horatia.

VALERIA de prouocatione. Tulit M. Valerius Cos. cum Q. Apuleio, Anno CDLIII. Ne quis qui prouocasset, virgis cæderetur, securíve necaretur: si quis aduersus ea fecisset, improbè factum. Liuius li. 10. [Diligentiùs, inquit, quàm aliæ sancta est: tertiò tum post Reges exactos lata, semper à familia eadem.]

VALERIA de ære alieno. Tulit L. Valerius Flaccus Cos. cum C. Cinna in Marij demortui locum suffectus, Ann. DCLXVII. vt creditoribus quadrans solueretur. Paterculus lib. 2.

VALERIA de Syllæ dictatura. Tulit L. Valerius Flaccus interrex à Senatu proditus, destituta Consulibus ciuitate, Carbone & Mario interfectis, Vt L. Sylla perpetuus dictator Reip. constituendæ caussa crearetur, & quæcunque is aut tanquam Consul, aut tanquam proconsul gessisset, tata essent. Cicero Verrin. 4. in Rullum. Appia. de bello ciuil. 1.

VALERIA de proscriptis. Tulit idem, Vt eorum bona veneant qui proscripti sunt, aut eorum qui in aduersariorum præsidiis occisi sunt. Vt proscriptiones venditionésque ad diem Calen. Iuniarum fiant. Cicero pro Sext. Roscio, vbi contumeliose in Syllam, virum Valeria an Cornelia dicenda sit, nescire se scribit. In Verrina 3. caput Corneliæ memoratur, Ne quis testamento proscriptum iuuaret. Sed ego neque à Valeria, quæ nomine sic dicebatur, cùm re ac veritate esset Cornelia, id abiudico: neque ad verba, sed sententiam legis id refero: nam si aqua & igni eis interdictum erat, nihilo magis testamento, quàm inter viuos eis largiri licebat.

VALERIA de iure ciuitatis. Tulit Q. Valerius trib. pleb. Martio, Sex. Iulio COSS. anno DCLXII. vt de iis qui socios ius ciuitatis appetentes clàm palámve iuuissent, quæstio haberetur. Appian. lib. de Bello ciui. 2.

VALERIA de defectione militum. Tulit M. Valerius Coruus dictator, Ann. CDXII. Ne cui militum secessio quam metu supplicij fecerant quum de Capua, quæ ipsorum præsidio commissa erat, occupanda conspirassent, eorumque consilium detectum esset, fraudi esset. Liuius lib. 7.

VALERIA de iure suffragij. Tulit C. Valerius Tappo tri. ple. Valerio, Liuio COSS. ann. DLXV. Vt Formianis, Fundanis, Arpinatibus suffragij latio (nam ante sine suffragio habuerunt ciuitatem) esset. Liuius lib. 38.

VARIA maiestatis. Tulit Q. Varius propter obscurum ius ciuitatis Hybrida cognominatus, Tr. plebis aduersus intercessionem collegarum, vt quæreretur de iis quorum opera, consiliόve socij contra populum Ro. arma sumpsissent. Asconius in Oratio. pro Scauro, & pro Cornelio: & in iisdem Tullius, Val. Max. li. 8. cap. 6. Cic. Tuscu. 2. & in Bruto.

VATINIA de Cæsaris prouinciis. Tulit P. Vatinius Tr. pleb. C. Cæsare, M. Bibulo COSS. Anno DCXCIIII. Vt C. Cæsari Gallia Cisalpina cum Illyrico in quinquennium sine senatus decreto, & extra sortem mandaretur. Vt ij quos in lege nominabat, Legati, sine

sine Senatus decreto cum Cęsare proficiscerentur. Vt eidem pecunia ex ærario ad exercitum attribueretur, vt idem coloniam Nouumcomum deduceret. Tranquillus in Cæsare, Cic. pro Balbo, & epist. ad Lentulum. Sallust. in Iugurth. Plutarc. in Vitis, & præsertim Cicero in Vatiniana hoc loco: Eripueráſne Senatui prouinciæ, &c. quo ex loco coniecturam capio, locum illum in media Oratione corruptum esse, vbi sic legitur: Eripueris'ne partes illo tempore charissimas, partim à Cæsare, partim à publicanis: legendúmque partim à senatu, vt partes intelligantur subministrandæ pecuniæ, cùm Senatus ærarij dispensationem haberet, publicani sæpè Rempubl. pecunia iuuarent. Mendum ex nota Sen. ortum videtur. pro qua imperitus scriptor Cæsare reposuit.

VATINIA de repetundis. Tulit idem, Vt qui repetundarum reus esset, ei alterna consilia reiicere liceret. Cicero in Vatin. ibi commodiorem conditionem reiectionis, pro Contentionem legendum arbitror.

VELLEIA de hæredum institutione. vide Iunia Velleia.

VILLIA annalis. Tulit L. Villius Trib. pleb. L. Manlio, Q. Fuluio Coss. anno DLXXIV. Quot annos nati, quemque magistratum peterent, caperéntque: Liuius lib. 40. Villius autem Sigonius doctiss. reposuit pro Iulius. hanc legem significat Ouidius in Fast. cùm ait:

Iura dabat populo senior, finitáque certis
Legibus est ætas vnde petatur honos.

Annus verò quęsturæ erat XXVij. Tribunatus XXX. Ædilitatis XXXVij. Præturæ xl. Consulatus xliij. Ad militandum verò annus legitimus erat xvij.

VISELLIA de libertinis. A. L. Visellio Varrone Coss. cum C. Fonteio lata anno IↃCCLXV. Ne libertinis hominibus, qui ius annulorum aureorum adepti non essent, honores qui ingenuorum proprij sunt, capere liceret. Instit. l. vnic. C. ad l. Visell. l. 1. c. quando prim. act. crim. præiudic. Vlpian. c. 3 Instit.

VNCIARIA quædam lex à Pompeio Festo citatur ... quæ tamē illa fuerit mihi nondum constat.

VOCONIA. Tulit Q. Voconius Saxa Trib. pleb. Cæpione & Philippo Coss. anno IↃXXCI. Ne quī census esset, virginem, néve mulierem, supra quadrantem suorum bonorum hæredem institueret, plúsve cuiquam legaret, quàm ad hæredem hæredésve perueniret, ne fœminæ vltra consanguineos ab intestato succederent. Cicer. 3. in Verr. Dio lib. 56. A. Gell. lib. 7. cap. 13. & lib. 17. c. 5. Paul. lib. 4. Sententiarum.

Leges quasdam, quarum incerta sunt nomina fusè in Apparatu Latinæ locutionis secundis curis à nobis emendato, explicatas, hîc inserere operæ esse inanis arbitratus sum.

FINIS.